

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

28

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΣΚΗΤΙΚΑ Α΄

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΙΜΕΝΟΝ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ - ΣΧΟΛΙΑ

Ὑπὸ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ

Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

Ελόπται

ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητής Πανεπιστημίου
ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗΣ, Ὑφηγητής Πανεπιστημίου

Ἐπιμεληταὶ

ΒΑΣ. Δ. ΦΑΝΟΥΡΓΑΚΗΣ, π. Θεολογίας
ΕΛΕΥΘ. Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, π. Θεολογίας

Ε Π Ε

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

28

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΣΚΗΤΙΚΑ Α΄

ΟΤΕ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ ΠΡΟΕΧΕΙΡΙΣΘΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος, ἀφοῦ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἀπὸ τὴν μοναχικὴν ἀσκησιν, ἐχειροτονήθη διάκονος ἀπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Μελέτιον τὸ 376 καὶ μετὰ πενταετίαν, τὸ 381, πρεσβύτερος ἀπὸ τὸν διάδοχόν του Φλαβιανόν.

Ὁ Φλαβιανὸς ἔδειξε θάρρος καὶ σταθερότητα εἰς τὴν πίστιν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κατοχῆς τῆς ἔδρας τῆς Ἀντιοχείας ἀπὸ τοὺς Ἀρειανούς, ἔμεινε δὲ ἐπίσης πιστὸς εἰς τὸν Μελέτιον, ὁ ὁποῖος κατέλαβε τὴν ἔδραν τὸ 360, ἀλλὰ διέμεινε τὸν περισσότερον χρόνον τῆς ἐπισκοπείας του εἰς τὴν ἔξοριαν. Οὐσιαστικῶς ἐποίμαινε τὸ ἀκέφαλον ὀρθόδοξον πλῆθος, τὸ ὁποῖον δὲν ἤθελε νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὴν μικρὰν κοινότητα τῆς ὁποίας ἠγεῖτο ὁ ἀπὸ δυτικὸς ἐπισκόπος χειροτονημένος Παυλῖνος. Ἦτο εἰς ἀπὸ τοὺς διδασκάλους τοῦ Χρυσοστόμου καὶ αὐτὸς τοῦ ἦτο πολὺ εὐγνώμων διὰ τὴν διδαχὴν.

Ἡ χειροτονία ἐτελέσθη εἰς τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν τῆς Ἀντιοχείας, τὴν ὁποίαν ἔκτοτε, ἐπὶ δωδεκαετίαν, ἐπρόκειτο οὗτος νὰ λαμπρύνῃ μὲ τοὺς λόγους του. Εἰς αὐτὸν τὸν ναὸν καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ αὐτῇ ἐξεφωνήθη καὶ ὁ πρῶτος λόγος του, δεδομένου ὅτι προηγουμένως ὡς διάκονος καὶ λαϊκὸς δὲν ἠδύνατο νὰ ὀμιλῇ ἀπὸ τὸν ἄμβωνα, κατὰ τὸ ἰσχύον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἔθνημον.

Εἰς τὴν ὀμιλίαν αὐτὴν ὁ Χρυσόστομος ἐκφράζει τὴν ἐκπλήξιν του διὰ τὸ γεγονὸς ὅτι αὐτὸς ὁ εὐτελής «μειρακίσκος», ὁ νεαρός, ὠδηγήθη εἰς τόσον σπουδαῖον ἀξίωμα. Θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸν του ἀνάξιον νὰ εἴπῃ κάτι τὸ ἀξιόλογον καὶ παρακαλεῖ τοὺς μαζικῶς συρρεύσαντας ἀκροατὰς νὰ προσευχηθοῦν, ὥστε νὰ ἀποκτήσῃ κάποιον θάρρος εἰς τὴν ἐκφώνησιν τοῦ λόγου. Δὲν ἦτο βεβαίως μειρακίσκος τότε, πρέπει κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς ἡμῶν νὰ διήνηεν ἡλικίαν 32—36 ἐτῶν, ἀλλ' ἀπὸ ταπεινοφροσύνης ἠσθάνετο τὸν ἑαυτὸν του ἀδύνατον.

Εἶχε τὴν ἐπιθυμίαν ὁ πρῶτος αὐτὸς λόγος του, ὡς θυσία ἀπαρχῶν, νὰ ἀφιερωθῆ εἰς τὸν Θεόν, ἀλλὰ συναισθανόμενος τὴν μηδαμινότητά του δὲν τολμᾷ νὰ ἐγκωμιάσῃ αὐτόν, ἀφοῦ κατὰ τὸ γνωμικὸν δὲν εἶναι ὠραῖος ὁ αἶνος εἰς τὸ στόμα ἀμαρτωλοῦ¹. Διὰ τοῦτο, κατὰ ἓνα ρητορικὸν εὔρημα, ἀπευθύνει τὸν αἶνον ἐμμέσως, ἐγκωμιάζων ἓνα συνάνθρωπον, τὸν ἐπίσκοπον. Ἀκολουθεῖ λοιπὸν ἐγκώμιον πρὸς τὸν παρόντα ἐκεῖ Φλαβιανόν, τὸ ὅποιον παρὰ τὴν ὑπερβολὴν τῶν ἐκφράσεων ἀποπνέει ὅλον τὸ ἄρωμα τῆς εὐγνωμοσύνης.

Ἡ ὁμιλία τελειώνει μὲ νέαν παράκλησιν πρὸς τοὺς ἀκροατὰς νὰ προσευχηθοῦν ὥστε νὰ καταστῆ καλὸς ποιμὴν.

---

1. Ἐκκλ. 15, 9.

ΟΤΕ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ ΠΡΟΕΧΕΙΡΙΣΘΗ

ΟΤΕ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ ΠΡΟΕΧΕΙΡΙΣΘΗ

1. Ἔρα ἀληθῆ τὰ συμβάντα περὶ ἡμᾶς; καὶ γέγονεν
ὄντως τὰ γεγενημένα, καὶ οὐκ ἐξηπατήμεθα; οὐδὲ νῦν τὰ
παρόντα καὶ ὄναρ, ἀλλ' ἡμέρα ὄντως ἐστί, καὶ ἐγρηγοροῦ-
5 μεν ἅπαντες; Καὶ τίς ἂν ταῦτα πιστεύσειεν, ὅτι ἡμέρας οὔσης,
νηφόντων ἀνθρώπων καὶ ἐγρηγορότων, μεираκίος εὐτελῆς
καὶ ἀπερριμμένος πρὸς ὕψος ἀρχῆς ἀνηνέχθη τοσοῦτον; Ἐν
νυκτὶ μὲν γὰρ οὐδὲν ἀπεικὸς τὰ τοιαῦτα συμβαίνειν. Ἦδη
γούν τινες τὸ σῶμα ἀνάπηροι καὶ μηδὲ τῆς ἀναγκαίας εὐ-
10 ποροῦντες τροφῆς, καθευδήσαντες εἶδον ἑαυτοὺς ἀριτίους
γεγενημένους καὶ καλοὺς καὶ τραπέζης ἀπολαύοντας βασι-
λικῆς· ἀλλ' ἦν ὕψος καὶ ὄνειρων ἀπάτη τὰ φαινόμενα. Καὶ
γὰρ τοιαύτη τῶν ὄνειράτων ἡ φύσις· πανοῦργός τις ἐστί καὶ
θανμασίη, καὶ τοῖς παραδόξοις ἐντροφῶσα χαίρει.

15 Ἄλλ' οὐκ ἐν ἡμέρα ταῦτα, οὐδὲ ἐπ' αὐτῆς τῶν πραγμά-
των τῆς ἀληθείας τοῦτο τάχα συμβαῖνον ἴδοι τις ἂν. Ἀλλὰ
πάντα νῦν συνέβη καὶ γέγονε καὶ τέλος ἔχει, καθὼς θεω-
ρεῖτε, ταῦτα δὴ τὰ τῶν ὄνειρων ἀπιστότερα· καὶ πόλις οὕτω
μεγάλῃ καὶ πολυάνθρωπος, δῆμός τε θανμασιὸς καὶ μέγας
20 πρὸς τὴν ἡμετέραν εὐτέλειαν κέχνηεν, ὥς μέγὰ τι καὶ γεν-
ναῖον ἀκουσόμενος παρ' ἡμῶν. Καίτοι καὶ εἰ κατὰ τοὺς ἀεν-
νάους ἔρρεον ποταμούς, καὶ πηγαὶ λόγων ἐναπέκειντό μου
τῷ σιόματι, τοσοῦτον ἀνδρόον συνδραμόντων πρὸς τὴν ἀκρόα-
σιν, ταχέως ἀνεσιάλη μοι τῷ φόβῳ τὸ ρεῖθρον, καὶ ἀνεχαί-
25 τισεν ἂν εἰς τοῦπίσω τὰ νάματα· ὅταν δὲ μὴ ποταμῶν, μηδὲ
πηγῶν μόνον, ἀλλὰ μηδὲ ψεκᾶδος εὐτελοῦς διασώζωμεν
μέτρον, πῶς οὐ δέος μὴ καὶ αὐτὸ τὸ μικρὸν τῆς ἐπιρροῆς

* Ὁ πλήρης τίτλος εἰς τὴν χειρόγραφον παράδοσιν εἶναι «Ὅτε
πρεσβύτερος προεχειρίσθη, εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τὸν ἐπίσκοπον
καὶ εἰς τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ».

ΟΤΕ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ ΠΡΟΕΧΕΙΡΙΣΘΗ*

1. Ἐγὼ γὰρ εἶναι ἀληθινὰ αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἡμῶν συνέβησαν; Ἐγένοντο πραγματικὰ ὅσα ἔγενοντο καὶ δὲν ἀπατώμεθα; Δὲν εἶναι νύκτα αὐτὴν τὴν στιγμὴν καὶ ὄνειρον τὰ συμβαίνοντα, ἀλλ' εἶναι πραγματικὰ ἡμέρα καὶ ὅλοι εἴμεθα ξύπνιοι; Καὶ ποῖος θὰ ἐπίστευεν αὐτὰ τὰ πράγματα, ὅτι δηλαδὴ κατὰ τὴν διάρκειαν ἡμέρας καὶ ἐνῶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι ξυπνητοὶ καὶ ἄγρυπνοι, ἕνας εὐτελής καὶ χαμερπῆς νεανίας ὠδηγήθη εἰς τόσον ὕψος ἐξουσίας; Νὰ συμβαίνουν παρόμοια κατὰ τὴν νύκτα, δὲν εἶναι ἀφύσικον. Κατ' αὐτὴν ἄνθρωποι ἀνάπηροι εἰς τὸ σῶμα καὶ στερούμενοι τῆς ἀναγκαίας τροφῆς, ἀφοῦ κοιμηθοῦν συμβαίνει νὰ βλέπουν ἑαυτοὺς νὰ γίνωνται ἀρτιμελεῖς καὶ ὠραῖοι καὶ νὰ ἀπολαύουν βασιλικῆς τραπέζης. Ἀλλὰ τὰ φαινόμενα ἦσαν ἀπατηλὰ καὶ ὄνειρώδη εἰς ὥραν ὕπνου. Πραγματικὰ τέτοια εἶναι ἡ φύσις τῶν ὁνείρων· εἶναι πανοῦργος καὶ θαυμαστὴ καὶ εὐχαριστεῖται νὰ διασκεδάζῃ μὲ τὰ παράδοξα.

Δὲν θὰ ἴδῃ ὅμως κανεὶς νὰ συμβαίνουν αὐτὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας οὔτε εἰς τὴν πραγματικότητα. Ἐνῶ τώρα συνέβησαν ὅλα, καὶ ἔγενοντο καὶ ἐτελείωσαν, ὅπως βλέπετε, αὐτὰ ποῦ εἶναι ἀπιθανώτερα καὶ ἀπὸ τὰ ὄνειρα. Καὶ πόλις τόσον μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος, λαὸς θαυμαστός καὶ μέγας, συνωστίζεται πρὸς τὴν ταπεινότητά μας μὲ τὸ στόμα ἀνοικτόν, διὰ ν' ἀκούσῃ τάχα ἀπὸ ἡμῶν κάτι μέγα καὶ σπουδαῖον. Ἐν τούτοις, καὶ ἂν εἰς τὸ στόμα μου εὐρίσκοντο πηγαὶ λόγων καὶ ἔρρεον ὡς ἀστείρευτοι ποταμοί, ἀφοῦ προσέτρεξαν τόσον πολλοὶ μαζικὰ δι' ἀκρόασιν, ἡ ροὴ θὰ ἡμῶν ἀνεστέλλετο γρήγορα ἀπὸ τὸν φόβον καὶ τὰ νερὰ θὰ ἐγύριζαν πρὸς τὰ ὀπίσω. Ὅταν δὲ δὲν διαθέτῃμεν, ὄχι ποταμῶν καὶ πηγῶν μόνον, ἀλλ' οὔτε ἡμῶν εὐτελοῦς σταλαματιᾶς ποσότητα, πῶς δὲν κινδυνεύει νὰ σταματήσῃ καὶ αὐτὴ ἡ μικρὰ ροή, ξηραμένη

ἐπιλίπη τῷ φόβῳ ξηρανθέν, καὶ γένηται ταῦτόν, ὃ καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων συμβαίνειν εἶωθε; Τί δὲ γίνεται ἐπὶ τῶν σωμάτων; Πολλὰ πολλάκις κατέχοντες τῇ χειρὶ, καὶ τοῖς δακτύλοις ἡμῶν σφίγγοντες, πισηθέντες ἅπαντα ἐξεχέαμεν, 5 χαυνωθέντων ἡμῶν τῶν νεύρων, καὶ τοῦ τόνου τῆς σαρκὸς χαλασθέντες. Τοῦτο δὴ δέος μὴ καὶ τήμερον γένηται ἐπὶ τῆς ψυχῆς τῆς ἡμετέρας, καὶ ἂ μετὰ πολλοῦ πόνου συνηγάγομεν ὑμῖν νοήματα, τὰ μικρὰ δὴ ταῦτα καὶ εὐτελεῆ, ὑπὸ τῆς ἀγωνίας ἐλαθέντα, φροῦδα οἰχθήσονται, καὶ τὴν διάνοιαν ἡ- 10 κῶν ἐρήμην καταλιπόντα ἀποπιῆ.

Διὸ δέομαι πάντων ὁμοίως ὑμῶν, ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, ὅσην ἡμῖν ἀγωνίαν ἐνεβάλετε τῇ συνδρομῇ τῇ κατὰ τὴν ἀκρόασιν, τοσοῦτον ἐμπνεῦσαι θάρρους ἡμῖν διὰ τῆς σπουδῆς τῆς κατὰ τὰς εὐχὰς, καὶ δεηθῆναι τοῦ διδόντος 15 ρῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ, δοῦναι καὶ ἡμῖν λόγον ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος ἡμῶν. Πάντως ὑμῖν πόνος οὐδεὶς τοσοῦτοις οὔσι καὶ τηλικούτοις, ἐνὸς μεираκίσκου ψυχὴν τῷ φόβῳ διαλυθεῖσαν ἐπισφίγξαι πάλιν δίκαιοι δὲ ἂν εἴητε ταύτην ἡμῖν παρασχεῖν τὴν αἴτησιν, ἐπεὶ καὶ δι' ὑ- 20 μᾶς τὸν κύβον ἀνερρίψαμεν τοῦτον, δι' ὑμᾶς καὶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, ἧς οὐδὲν θιαϊότερον, οὐδὲ τυραννικώτερον, ὅπου γε καὶ ἡμᾶς οὐ μάλα ἐμπείρως ἔχοντας τοῦ λέγειν, λέγειν ἀνέπεισε, καὶ πρὸς τὸ τῆς διδασκαλίας στάδιον ἀποδύσασθαι παρεσκεύασε, καίτοι μηδέπω πρότερον τούτων ἀφρα- 25 μένους τῶν παλαισμάτων, ἀλλ' αἰεὶ μετὰ τῶν ἀκροατῶν ταυτομένους, καὶ τῆς ἀπράγμονος ἀπολαύοντας ἡσυχίας. Ἀλλὰ τίς οὕτω σκληρὸς καὶ δυσάγωγος, ὡς τὸν ὑμέτερον σύλλογον σιγῇ παρελθεῖν, καὶ θερμούς εὐρῶν ἀκροάσεως ἐρασιᾶς, μὴ προσειπεῖν, κἄν ἀπάντων ἀνθρώπων ἀφωρότερος ᾖ; 30 Ἐβουλόμην οὖν πρῶτον ἐν Ἐκκλησίᾳ μέλλων ἀφιέ-

1. Τὴν ἱερωσύνην καλεῖ στάδιον διδασκαλίας, διότι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὴν Ἀντιόχειαν μόνον ἱερεῖς καὶ ἐπίσκοποι ἠδύναντο νὰ ὁμιλοῦν εἰς τὸν ναόν.

ἀπὸ τὸν φόβον καὶ νὰ γίνῃ ὅτι συμβαίνει συνήθως μὲ τὰ σώματα; Τί δὲ γίνεται μὲ τὰ σώματα; Πολλάκις, κρατοῦντες εἰς τὴν χειρὰ μας πολλὰ καὶ σφίγγοντές τα μὲ τὰ δάκτυλα, καταληφθέντες ἀπὸ τρόμον, τὰ πετῶμεν ὅλα, διότι χαυνώνονται τὰ νεῦρα καὶ χαλαρώνεται ὁ τόνος τοῦ σώματος. Ὑπάρχει κίνδυνος μὴ συμβῆ τοῦτο καὶ εἰς τὴν ψυχὴν μας σήμερα καὶ τὰ νοήματα πού συνεκεντρώσαμεν διὰ σᾶς μὲ πολὺν κόπον, αὐτὰ τὰ μικρὰ καὶ εὐτελῆ, ἀπομακρυνθοῦν κυνηγημένα ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν καὶ ἐξαφανισθοῦν τελείως, ἀφήνοντα ἐρήμην τὴν διάνοιάν μας.

Διὰ τοῦτο παρακαλῶ ὅλους σας, ἀδιακρίτως, ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους, ὅσῃν ἀγωνίαν μοῦ προεκαλέσατε μὲ τὴν συρροήν σας εἰς τὴν ἀκρόασιν, τόσον θάρρος νὰ μοῦ ἐμπνεύσετε μὲ τὸν ζῆλον εἰς τὰς προσευχὰς καὶ νὰ εὐχηθῆτε εἰς τὸν δίδοντα λόγον εἰς τοὺς εὐαγγελιζομένους πλούσιον κατὰ τὴν δύναμιν νὰ δώσῃ καὶ εἰς ἡμᾶς λόγον πρὸς διάνοιξιν τοῦ στόματός μας. Πάντως δὲν θὰ κάμῃ κανένα κόπον εἰς σᾶς, τοὺς τόσον πολλοὺς καὶ τόσον σπουδαίους, νὰ στερεώσετε πάλιν τὴν ψυχὴν ἐνὸς νεανίου πού ἔχει διαλυθῆ ἀπὸ τὸν φόβον. Καὶ εἶναι δίκαιον νὰ μοῦ ἱκανοποιήσετε αὐτὴν τὴν αἴτησιν, διότι ἄλλωστε διὰ σᾶς ἐρρίψαμεν αὐτὸν τὸν κύβον, διὰ σᾶς καὶ τὴν ἀγάπην σας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπάρχει τίποτε βιαιότερον καὶ τυραννικώτερον. Διότι αὐτὴ καὶ ἡμᾶς πού δὲν εἴμεθα τόσον ἔμπειροι εἰς τὸν λόγον ἔπεισε νὰ κηρύττωμεν καὶ μᾶς ἠτοίμασε νὰ ἀποδυθῶμεν εἰς τὸ στάδιον τῆς διδασκαλίας¹, ἂν καὶ ποτὲ προηγουμένως δὲν εἴχαμεν ἐπιδοθῆ εἰς τέτοια ἀγωνίσματα, ἀλλὰ πάντοτε ἐμέναμεν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀκροατῶν καὶ ἀπελαμβάναμεν τὴν ἀπράγμονα ἡσυχίαν. Ποῖος ὅμως θὰ ἦτο τόσον σκληρὸς καὶ δυσάγωγος, ὥστε νὰ περιφρονήσῃ τὴν συνάθροισίν σας καὶ νὰ μὴ προσφωνήσῃ τόσον θερμοὺς φίλους τῶν ἀκροάσεων, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι ἀφωνότερος ὅλων τῶν ἀνθρώπων;

Ἦθελα, λοιπόν, τὴν στιγμὴν πού πρόκειται διὰ πρώτην φοράν νὰ ὁμιλήσω εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, νὰ ἀφιερῶσω τὰ πρω-

ναι λόγον, τῶν προοιμίων ἀπάροξασθαι τῷ τὴν γλῶσσαν ἡμῖν
 ταύτην δεδωκότι Θεῷ· καὶ γὰρ οὕτως ἔδει. Οὐ γὰρ δι-
 μόνον ἄλωνος καὶ ληνοῦ, ἀλλὰ καὶ λόγων ἀπάροχεσθαι δεῖ
 τῷ λόγῳ καὶ λόγων πολλῷ μᾶλλον, ἢ δραγμάτων. Καὶ γὰρ
 5 καὶ ἡμῖν οἰκειότερος οὗτος ὁ καρπός, καὶ αὐτῷ προσφιλέ-
 στερος τῷ τιμωμένῳ Θεῷ. Βότρυν μὲν γὰρ καὶ ἄσταχυν λα-
 γόνες ἐκφέρουσι γῆς, καὶ τρέφουσιν ὄμβρων ἐπιρροαί, καὶ
 γηπόνων θεραπεύουσι χεῖρες· ὕμνον δὲ ἱερὸν ἱκτεῖ μὲν
 εὐλάβεια ψυχῆς, τρέφει δὲ συνειδὸς ἀγαθόν, δέχεται δὲ
 10 εἰς τὰ ταμιεῖα τῶν οὐρανῶν ὁ Θεός. Ὅσοι δὲ γῆς ἀμείνων
 ψυχῆ, τοσοῦτω καὶ αὕτη βελτίων ἐκείνης ἢ φορὰ. Διὰ τοι-
 τοῦτο καὶ τῶν προφητῶν τις, ἀνὴρ θαυμαστὸς καὶ μέγας,
 Ὡσηὲ ὄνομα αὐτῷ, τοῖς τῷ Θεῷ προσκεκροenkόσι καὶ μέλ-
 λουσιν ἴλεων κατασιήσειν αὐτὸν παραινεῖ φέρειν μεθ' ἑαυ-
 15 τῶν, οὐχὶ βοῶν ἄγέλας, οὐδὲ σεμιδάλεως μέτρα τόσα καὶ
 τόσα, οὐδὲ τρυγόνα καὶ περιστεράν, οὐδὲ ἄλλο τι τῶν τοι-
 ούτων οὐδέν· ἀλλὰ τί; «Φέρετε μεθ' ἑαυτῶν λόγους», φησί. Καὶ
 ποία θυσία λόγος; ἴσως εἴποι τις ἄν. Μεγίστη μὲν οὖν, ἀ-
 γαπητέ, καὶ σεμνοτάτη, καὶ τῶν ἄλλων ἀπασῶν βελτίων.
 20 Καὶ τίς ταῦτά φησιν; Αὐτὸς ὁ ταῦτα μάλιστα πάντων εἰδὼς
 ἀκριβῶς, ὁ γενναῖος καὶ μέγας Δαυὶδ. Τῷ γὰρ Θεῷ ποτε
 εὐχαριστήρια θύων ἐπὶ νίκη πολέμου γεγεννημένη οὕτωςί-
 πως ἔλεγεν· «Αἰνέσω τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μου μετ' ὠδῆς· με-
 γαλυνῶ αὐτὸν ἐν αἰνέσει». Εἶτα τῆς θυσίας ταύτης τὴν ὑπερο-
 25 χὴν ἡμῖν ἐνδεικνύμενος, ἐπήγαγε· «Καὶ ἀρέσει τῷ Θεῷ ὑ-
 πὲρ μόσχον νέον κέρατα ἐκφέροντα καὶ ὀπλάς».

Ἐβουλόμην μὲν οὖν καὶ αὐτὸς ταῦτα τήμερον καταβαλεῖν
 τὰ ἱερεῖα, καὶ τὸ θυσιαστήριον ἀπὸ τῶν θυμάτων τούτων αἱ-
 μάξαι τὸ πνευματικόν· ἀλλὰ τί πάθω; Σοφός τις ἀνὴρ ἐπι-
 30 στομίζει με, καὶ φοβεῖ λέγων· «Οὐχ ὥραῖος αἶνος ἐν στόματι

2. Ὡσηὲ 14, 3.

3. Ψαλμ. 68, 31.

4. Ψαλμ. 68, 32.

τόλογα εἰς τὸν Θεὸν ὁ ὁποῖος μᾶς ἔδωσεν αὐτὴν τὴν γλῶσσαν. Αὐτὸ εἶναι τὸ πρέπον. Διότι πρέπει νὰ προσφέρωμεν εἰς τὸν Λόγον τὰς ἀπαρχὰς ὄχι μόνον τοῦ ἄλωνιοῦ καὶ τοῦ τρύγου, ἀλλὰ καὶ τῶν λόγων, πολὺ περισσότερον αὐτῶν μάλιστα ἀπὸ τὴν ἐσοδεῖαν. Διότι αὐτὸς ὁ καρπὸς καὶ εἰς ἡμᾶς εἶναι οἰκειότερος καὶ εἰς τὸν τιμῶμενον Θεὸν εἶναι προσφιλέστερος. Τὰ σταφύλια καὶ τὰ στάχυα φέρουν αἱ λαγόνες τῆς γῆς, τρέφουν αἱ βροχαὶ καὶ καλλιεργοῦν χεῖρες γεωργῶν, τὸν δὲ ἱερὸν ὕμνον γεννᾷ ἡ εὐλάβεια ψυχῆς, τρέφει ἡ ἀγαθὴ συνείδησις, δέχεται δὲ εἰς τὰ ταμεῖα τῶν οὐρανῶν ὁ Θεός. Ὅσον δὲ ἀνωτέρα τῆς γῆς εἶναι ἡ ψυχὴ, τόσον καὶ αὐτὴ ἡ προσφορὰ εἶναι ἀνωτέρα ἐκείνης. Διὰ τοῦτο καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς προφήτας, ἀνὴρ θαυμαστὸς καὶ μέγας, ὀνομαζόμενος Ὁσηέ, συμβουλεύει ὄσους ἀντετάχθησαν εἰς τὸν Θεὸν καὶ θέλουν νὰ τὸν ἐξιλεώσουν νὰ μὴ φέρουν μαζί των ἀγέλας βοδιῶν οὔτε καὶ τόσα δοχεῖα σεμιδάλι οὔτε τρυγόνα καὶ περιστερὰν οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιον· ἀλλὰ τί; «Φέρετε μαζί σας λόγους», λέγει². Ἴσως εἶπη κανεῖς, τί εἶδους θυσία εἶναι ὁ λόγος; Εἶναι μεγίστη, ἀγαπητέ, καὶ σπουδαιοτάτη καὶ ἀνωτέρα ἀπὸ ὅλας τὰς ἄλλας. Καὶ ποῖος τὰ λέγει αὐτά; Αὐτὸς ποὺ τὰ ἐγνώριζε καλύτερα ἀπὸ ὅλους, ὁ γενναῖος καὶ μέγας Δαβίδ. Διότι αὐτὸς, θυσιάζων δι' εὐχαριστήρια ἐπ' εὐκαιρίᾳ πολεμικῆς νίκης, ἔλεγε κάπως ἔτσι. «Θὰ αἰνέσω τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μου μὲ ὕδῃν. Θὰ τὸν μεγαλύνω μὲ αἶνον»³. Ἐπειτα, δεικνύων εἰς ἡμᾶς τὴν ὑπεροχὴν τῆς θυσίας αὐτῆς, προσέθεσε· «Καὶ αὐτὸ θὰ ἀρέσῃ εἰς τὸν Θεὸν περισσότερον ἀπὸ ἕνα νέον μοσχάρι μὲ κέρατα καὶ ὀπλάς»⁴.

Ἦθελα λοιπὸν καὶ ἐγὼ νὰ προσφέρω σήμερα αὐτὰ τὰ θυσιάσματα καὶ νὰ αἱματώσω τὸ πνευματικὸν θυσιαστήριον μὲ τὰ θύματα. Ἀλλὰ τί μοῦ συμβαίνει; Κάποιος σοφὸς ἀνὴρ μοῦ συγκρατεῖ τὸ στόμα καὶ μὲ φοβίζει λέγων· «δὲν εἶναι ὠραῖος ὁ αἶνος εἰς τὸ στόμα ἀμαρτωλοῦ»⁵. Διότι, ὅπως εἰς

5. Ἐκκλ. 15, 9.

ἀμαρτωλοῦ». Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν σιεφάνων οὐχὶ τὰ ἄνθη
μόνον εἶναι χρὴ καθαρά, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑφαίνουσαν αὐτὰ
χεῖρα· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ὕμνων τῶν ἱερῶν οὐχὶ τοὺς λό-
γους εὐλαθείας μετέχειν χρὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν πλέκουσαν
5 αὐτοὺς ψυχῆν. Ἡμῖν δὲ ἐναγῆς τίς ἐστί, καὶ ἀπαρρησίασιος,
καὶ πολλῶν γέμουσα τῶν ἀμαρτημάτων. Τοὺς δὲ οὕτω δια-
κειμένους οὐχ οὗτος ἐπισιομίζει μόνον ὁ νόμος, ἀλλὰ καὶ ἕ-
τερος ἀρχαιότερος ἐκείνου καὶ πρὸ ἐκείνου τεθείς. Καὶ γὰρ
καὶ τοῦτον εἰσήνεγκεν ὁ περὶ τῶν θυσιῶν ἡμῖν ἄρτι διαλε-
10 γθεις Δαυὶδ· εἰπὼν γάρ, «Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐ-
ρανῶν, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις»· καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν
εἰπὼν «Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῆς γῆς», καὶ τὴν κτίσιν
καλέσας ἑκατέραν, τὴν ἄνω, τὴν κάτω, τὴν αἰσθητήν, τὴν
νοητήν, τὴν ὀρωμένην, τὴν οὐχ ὀρωμένην, τὴν ὑπὲρ τὸν οὐ-
15 ρανόν, τὴν ὑπὸ τὸν οὐρανόν, καὶ χορὸν ἕνα στήσας ἕξ ἑκατέ-
ρας, καὶ οὕτω τὸν βασιλέα τῶν ὄλων παρακελευσάμενος ἀν-
μνεῖν, οὐδαμοῦ τὸν ἀμαρτωλὸν ἐκάλεσεν, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα
αὐτῷ τὰς θύρας ἀπέκλεισε.

2. Καὶ ἵνα σαφέστερον ὑμῖν γένηται τὸ λεγόμενον, αὐτὸν
20 ὑμῖν ἄνωθεν ἀναγνώσομαι τὸν ψαλμόν. «Αἰνεῖτε τὸν Κύριον
ἐκ τῶν οὐρανῶν», φησὶν, «αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις· αἰ-
νεῖτε αὐτόν, πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ· αἰνεῖτε αὐτόν, πᾶσαι
αἱ δυνάμεις αὐτοῦ». Εἶδες ἀγγέλους αἰνοῦντας, εἶδες ἀρχαγ-
γέλους, εἶδες τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφίμ, τὰς ἀνωτέρας
25 δυνάμεις; Ὅταν γὰρ εἶπη, «Πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ», πάν-
τα τὸν ἄνω παραλαμβάνει δῆμον. Μή ποῦ τὸν ἀμαρτωλὸν
εἶδες; Καὶ πῶς ἦν ἐν οὐρανῷ δυνατὸν ὀφθῆναι; φησὶν·
Οὐκοῦν δεῦρο καὶ εἰς τὴν γῆν σε καταγάγωμεν, πρὸς τὸ ἕ-
τερον τοῦ χοροῦ μεταστήσαντες μέρος· καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα αὐ-
30 τὸν ὄφει πάλιν. «Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῆς γῆς, δράκοντες
καὶ πᾶσαι ἄβυσσοι, τὰ θηρία καὶ πάντα τὰ κτήνη, ἔρπειά
καὶ πετεινὰ πτερωτά». Οὐ μάτην, οὐδὲ εἰκῆ μεταξὺ ταῦτα

τοὺς στεφάνους δὲν πρέπει μόνον τὰ ἄνθη νὰ εἶναι καθαρά, ἀλλὰ καὶ τὸ χέρι ποὺ τὰ πλέκει, ἔτσι καὶ εἰς τὴν περίπτωσηιν τῶν ἱερῶν ὕμνων δὲν πρέπει μόνον οἱ λόγοι νὰ μετέχουν εὐλαβείας ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχὴ ποὺ τοὺς πλέκει. Ἡ ἰδική μας ὁμῶς εἶναι ἀκάθαρτος καὶ δειλὴ καὶ γεμάτη ἁμαρτήματα. Τοὺς δὲ εὐρισκομένους εἰς τέτοιαν κατάστασιν δὲν ἀποστομῶνει μόνον αὐτὸς ὁ κανὼν, ἀλλὰ καὶ ἄλλος ἀρχαιότερος καθορισθεὶς πρὶν ἀπὸ ἐκεῖνον. Πράγματι, εἰσήγαγε καὶ αὐτὸν ὁ πρὸ ὀλίγου διαλεχθεὶς μὲ ἡμᾶς περὶ τῶν θυσιῶν. Διότι ὅταν εἶπεν «Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις»⁶, καὶ μετ' ὀλίγον πάλιν, «αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῆς γῆς» καὶ προσεκάλεσε καὶ τὰς δύο πλευρὰς τῆς κτίσεως, τὴν ἄνω, τὴν κάτω, τὴν αἰσθητὴν, τὴν νοητὴν, τὴν ὄρατὴν, τὴν ἀόρατον, τὴν ὑπὲρ τὸν οὐρανόν, τὴν ὑπὸ τὸν οὐρανόν, καὶ ἔστησε μίαν χορωδίαν καὶ ἀπὸ τὰς δύο πλευρὰς καὶ τότε παρήγγειλε νὰ ἠμνοῦν τὸν βασιλέα τῶν ὅλων, πουθενὰ δὲν ἐκάλεσε τὸν ἁμαρτωλόν, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ τοῦ ἔκλεισε τὰς θύρας.

2. Καὶ διὰ νὰ μᾶς γίνῃ σαφέστερον τὸ λεγόμενον, θὰ σᾶς ἀναγνώσω ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὸν ψαλμόν. «Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν, λέγει, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις. Αἰνεῖτε αὐτὸν πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, αἰνεῖτε αὐτὸν πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ». Εἶδες ἀγγέλους νὰ ἠμνοῦν, εἶδες ἀρχαγγέλους, εἶδες τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφίμ, τὰς ἀνωτέρας δυνάμεις; Διότι, ὅταν λέγῃ, «πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ», συμπεριλαμβάνει ὅλον τὸ ἀνωτέρω πλῆθος. Εἶδες πουθενὰ τὸν ἁμαρτωλόν; Ἀλλὰ πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ θεαθῆ εἰς τὸν οὐρανόν; λέγει. Λοιπὸν, ἅς σὲ καταβιδάσωμεν καὶ εἰς τὴν γῆν, διὰ νὰ σὲ φέρωμεν πρὸς τὸ ἄλλο μέρος τοῦ χοροῦ. Οὔτε ἐδῶ δὲν θὰ τὸν ἴδῃς. «Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῆς γῆς, δράκοντες καὶ πᾶσαι ἄβυσσοι, τὰ θηρία καὶ πάντα τὰ κτῆνη, ἕρπετὰ καὶ πετεινὰ πτερωτά»⁷. Δὲν

7. Ψαλμ. 148, 10.

λέγων εσίγησα· ἀλλὰ γὰρ συνεχύθη μοι τῆς διανοίας ὁ λο-
 γισμός, καὶ πικρὸν ἐπῆλθε δακρῦσαι καὶ οἰμῶξαι μέγα. Τί
 γὰρ ἂν γένοιτ' ἐλεεινότερον; εἶπέ μοι Σκορπίοι καὶ ἔχεις
 καὶ δράκοντες πρὸς τὴν εὐφημίαν καλοῦνται τοῦ πεποιηκό-
 5 τος αὐτούς, μόνος δὲ ὁ ἁμαρτωλὸς τῆς ἱερᾶς ταύτης χορο-
 σιασίας ἀπολείπεται καὶ εἰκότως.

Θηρίον γὰρ ἐστὶ πονηρὸν ἢ ἁμαρτία καὶ ἀνήμερον, οὐκ
 εἰς τὰ σύνδουλα τῶν σωμάτων τὴν κακίαν ἐπιδεικνύμενον,
 ἀλλ' εἰς δόξαν τὴν δεσποτικὴν τὸν ἰὸν τῆς πονηρίας ἐκχέον.
 10 «Δι' ὑμᾶς» γάρ, φησί, «τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνε-
 σιν». Διὰ τοῦτο αὐτὸν ὥσπερ ἐξ ἱερᾶς πατρίδος, τῆς οἰκουμέ-
 νης ἀπήλασεν ὁ προφήτης, καὶ πρὸς τὴν ὑπερορίαν ἀπόκι-
 σεν. Οὕτω πού καὶ μουσικὸς ἄριστος εὐαρμόσιον κιθάρας τὴν
 ἀπηχοῦσαν νευρὰν ἀποιέμνει, ὥστε μὴ τῇ τῶν λοιπῶν φθόγ-
 15 γων ἁρμονία λυμήνασθαι· οὕτω καὶ ἱατρὸς τεχνικὸς τὸ σε-
 σηπὸς ἐκκόπτει μέλος, ὥστε μὴ τὴν ἐκεῖθεν λύμην τῇ τῶν
 λοιπῶν μελῶν εὐεξία ἐπιδραμεῖν· οὕτω καὶ ὁ προφήτης ἐ-
 ποίησεν ὥσπερ ἀπηχοῦσαν νευρὰν καὶ ὥσπερ μέλος νενοση-
 κός, τοῦ παντός σώματος τῆς κίσεως τὸν ἁμαρτωλὸν ἀπο-
 20 κόψας.

Τί τοίνυν ἂν εἶη πρακτέον ἡμῖν; ἐπειδὴ γὰρ ἀπερρί-
 φημεν, ἐπειδὴ ἐξεκῶπημεν, ἀνάγκη πάντως οἰγᾶν. Σιγήσο-
 μεν οὖν; εἶπέ μοι καὶ οὐδεὶς ἡμῖν συγχωρήσει τὸν Δεσπό-
 τὴν ὑμνῆσαι τὸν ἡμέτερον, ἀλλ' εἰκῆ τὰς ὑμετέρας ἐκαλέσα-
 25 μεν εὐχάς; εἰκῆ πρὸς τὰς ὑμετέρας κατεφύγομεν πρεσβεί-
 ας; Οὐκ εἰκῆ, μὴ γένοιτο. Εὖρον γάρ, εὖρον καὶ ἕτερον δο-
 ξολογίας τρόπον, αὐτῶν τῶν ὑμετέρων εὐχῶν μεταξὺ τῆς
 ἀπορίας ταύτης ὥσπερ ἐν σκότει φανεισῶν ἀστραπῶν. Ἐπαι-
 νέσομαι τοὺς συνδούλους· ἔξεσι γὰρ καὶ τοὺς ὁμοδούλους
 30 ἐπαινεῖν· τούτων δὲ ἐπαινουμένων, εἰς τὸν Δεσπότην ἢ δό-

8. Ὁ ἱερός Χρυσόστομος ἐσιώπησεν ἐπ' ὀλίγον, μόλις ἀνέγνωσε τὸν προηγούμενον στίχον, ὡς σχῆμα ρητορικόν.

ἔσιώπησα χωρὶς λόγον μόλις εἶπα αὐτά⁹. Ἄλλὰ ἐσυγχύσθη ὁ λογισμὸς τῆς διανοίας μου καὶ μοῦ ἦλθε νὰ δακρῦσω πικρὰ καὶ νὰ ἀναστενάξω δυνατά. Διότι, εἶπέ μου, τί ἤμπορεῖ νὰ γίνῃ ἔλεεινότερον; Σκορπιοὶ καὶ ἔχιδναι καὶ δράκοντες προσκαλοῦνται εἰς τὸν ἐγκωμασιμὸν τοῦ δημιουργοῦ των, μόνος δὲ ὁ ἁμαρτωλὸς ἀποκλείεται ἀπὸ αὐτὴν τὴν χοροστασίαν· καὶ εὐλόγως.

Διότι ἡ ἁμαρτία εἶναι θηρίον πονηρὸν καὶ ἀνήμερον, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπιδεικνύει τὴν κακίαν εἰς τὰ σύνδουλα σώματα, ἀλλὰ χύνει τὸ δηλητήριον τῆς πονηρίας εἰς τὴν δεσποτικὴν δόξαν. Διότι λέγει, «διὰ σᾶς βλασφημεῖται τὸ ὄνομά μου εἰς τὰ ἔθνη»⁹. Διὰ τοῦτο ὁ προφήτης τὸν ἀπήλασεν ἀπὸ τὴν οἰκουμένην ὡσὰν ἀπὸ ἱερὰν πατρίδα καὶ τὸν ἀποίκισεν εἰς τὴν ἔξορίαν. Κάπως ἔτσι καὶ ἓνας ἄριστος μουσικὸς ἀνακόπτει ἀπὸ εὐᾶρμοστον κιθάραν τὴν παράτονον χορδὴν, ὥστε νὰ μὴ καταστρέφῃ τὴν ἁρμονίαν τῶν ἄλλων φθόγγων· ἔτσι καὶ ἓνας χειρουργός, ἐκκόπτει τὸ σάπιον μέλος, ὥστε νὰ μὴ μεταδοθῇ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ εἰς τὴν εὐεξίαν τῶν ἄλλων μελῶν ἢ φθορά. Ἔτσι ἔκαμε καὶ ὁ προφήτης, ἀποκόψας ἀπὸ τὸ ὅλον σῶμα τῆς κτίσεως τὸν ἁμαρτωλὸν ὡσὰν παράτονον χορδὴν καὶ ἄρρωστον μέλος.

Τί θὰ ἔπρεπε νὰ πράξωμεν λοιπόν; Διότι εἶναι ὁπωσδήποτε ἀνάγκη νὰ σιγῶμεν, διότι ἀπερρίφθημεν, διότι ἀπεκόπημεν. Εἶπέ μου λοιπόν, θὰ σιγήσωμεν καὶ κανεὶς δὲν θὰ μᾶς συγχωρήσῃ νὰ ὑμνήσωμεν τὸν Δεσπότην μας, ἀλλὰ εἰς μάτην ἐπεκαλέσθημεν τὰς εὐχὰς σας; Εἰς μάτην κατεφύγαμεν εἰς τὴν μεσιτείαν σας; Ὁχι εἰς μάτην, μὴ γένοιτο. Διότι ἐγὼ εὐρῆκα καὶ ἄλλον τρόπον δοξολογίας, τὰς ἰδικὰς σας εὐχὰς αἱ ὁποῖαι μέσα εἰς αὐτὸ τὸ ἀδιέξοδον φαίνονται σὰν ἀστραπαὶ εἰς τὸ σκότος. Θὰ ἐπαινέσω τοὺς συνδούλους· διότι ἐπιτρέπεται νὰ ἐπαινοῦμεν καὶ τοὺς ὁμοδούλους. Ὅταν δὲ θὰ ἐπαινοῦνται αὐτοί, ἡ δόξα θὰ διαβιβασθῇ

9. Ἦσ. 52, 5· Ρωμ. 2, 24.

ξα διαθήσεται πάντως. Ὅτι δὲ καὶ ἐντεῦθεν δοξάζεται, δείκνυσι καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς λέγων· «Δαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

5 Ἴδου λοιπὸν καὶ ἕτερος δοξολογίας τρόπος, ὃν καὶ ἀμαρτωλῶ δυνατὸν εἶπεῖν, καὶ μὴ παραλῦσαι τὸν νόμον.

3. Τίνα οὖν, τίνα τῶν συνδούλων ἐπαινεσόμεθα; Τίνα δὲ ἄλλον, ἀλλ' ἢ τὸν κοινὸν τῆς πατρίδος διδάσκαλον, καὶ διὰ τῆς πατρίδος τῆς οἰκουμένης ἀπάσης. Καθάπερ γὰρ ὑμᾶς
10 οὗτος ἐπαίδευσε μέχρι θανάτου ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐνίστασθαι, οὕτως ὑμεῖς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ἐδιδάξατε τῆς ψυχῆς μᾶλλον ἢ τῆς εὐσεβείας ἀφίστασθαι. Βούλεσθε οὖν ἐντεῦθεν αὐτῷ πλέξωμεν τοὺς τῶν ἐγκωμίων στεφάνους; Ἐβουλόμην καὶ αὐτός, ἀλλ' ὄρω πέλαγος ἀχανὲς κατορθω-
15 μάτων, καὶ δέδοικα μὴ πρὸς τὸν πυθμένα κατενεχθεῖς ὁ λόγος ἀσθενήσῃ πάλιν ἀναδραμεῖν. Ἀνάγκη γὰρ παλαιὰ διηγήσασθαι κατορθώματα, ἀποδημίας, ἀγρυπνίας, φροντίδας, γνώμας, μάχας, τρόπαια τροπαίοις καὶ νίκαις νίκαις συναπιόμενας, πράγματα οὐχὶ τῆς ἡμετέρας μόνον, ἀλλὰ καὶ πά-
20 σης ἀνθρωπίνης μείζονα γλώττης, ἀποστολικῆς δεόμενα φωνῆς πνεύματι κινουμένης, ᾧ πάντα καὶ εἶπεῖν καὶ διδάξαι δυνατὸν. Ἀλλὰ τοῦτο παραδραμόντες τὸ μέρος, ἐφ' ἕτερον ἀσφαλέστερον ἤξομεν, ὃ καὶ ἀκατίῳ διαπλεῦσαι ἐνι μικρῷ.

Φέρε οὖν τοὺς περὶ τῆς ἐγκρατείας κινήσωμεν λόγους,
25 καὶ εἴπωμεν πῶς ἐκράτησε γαστρός, πῶς ὑπερεΐδε τροφῆς, πῶς κατεγέλασε τραπέζης πολυτελοῦς, καὶ ταῦτα ἐν μεγάλῃ τραφεὶς οἰκίᾳ. Τὸν μὲν γὰρ ἐν πτωχείᾳ βεβιωκότα θαυμασιὸν οὐδὲν πρὸς τὸν αὐχμῶντα τοῦτον καὶ σκληρὸν βίον ἐλ-

10. Ματθ. 5, 16.

11. Ἐννοεῖ τὸν ἐπίσκοπον ὃ ὁποῖος τὸν εἶχε πρὸ ὀλίγου χειροτονήσει, τὸν Φλαβιανόν.

ὅπως ἴσως πρὸς τὸν Δεσπότην. Ὅτι δὲ δοξάζεται καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν πλευράν, δεικνύει καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ὅταν λέγῃ, «ὡς λάμψη τὸ φῶς σας ἐμπρὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ ἴδουν τὰ καλὰ ἔργα σας καὶ νὰ δοξάσουν τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα σας»¹⁰. Ἴδου λοιπὸν καὶ ἄλλος τρόπος δοξολογίας, ὁ ὁποῖος ἐπιτρέπει ὥστε καὶ ὁ ἁμαρτωλὸς νὰ δύναται νὰ τὸν χρησιμοποιήσῃ καὶ ὁ νόμος νὰ μὴ παραβιασθῇ.

3. Ποῖον ἀπὸ τοὺς συνδούλους λοιπὸν θὰ ἐπαινέσω; Ποῖον ἄλλον ἐκτὸς ἀπὸ τὸν κοινὸν διδάσκαλον τῆς πατρίδος, καὶ διὰ μέσου τῆς πατρίδος ὀλοκλήρου τῆς οἰκουμένης;¹¹ Διότι ὅπως ἐπαιδαγώγησεν σᾶς νὰ ἀνθίστασθε μέχρι θανάτου ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἔτσι καὶ σεῖς ἐδιδάξατε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους νὰ παραδίδουν τὴν ζωὴν των μᾶλλον παρὰ τὴν εὐσέβειαν. Θέλετε λοιπὸν ἀπὸ αὐτὴν τὴν στιγμήν νὰ τοῦ πλέξωμεν τοὺς στεφάνους τῶν ἐγκωμίων; Ἦθελα καὶ ἐγώ, ἀλλὰ βλέπω ἓνα ἀχανὲς πέλαγος ἐπιτευγμάτων, καὶ φοβοῦμαι μήπως ὁ λόγος κατέλθῃ εἰς τὸν πυθμένα καὶ ἀδυνατήσῃ νὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν ἀπὸ ἐκεῖ. Διότι εἶναι ἀνάγκη νὰ διηγηθῶμεν παλαιὰ κατορθώματα, ταξίδια, ἀγρυπνίας, φροντίδας, γνώμας, μάχας, τρόπαια ἐπὶ τροπαίων, καὶ νίκας ἐπὶ νικῶν, πράγματα τὰ ὁποῖα εἶναι ἀνώτερα ὄχι μόνον τῆς ἰδικῆς μου γλώσσης, ἀλλὰ καὶ κάθε ἀνθρωπίνης γλώσσης, χρειάζονται δὲ ἀποστολικὴν φωνήν, κινουμένην ἀπὸ τὸ θεῖον πνεῦμα, μὲ τοῦ ὁποῖου τὴν ἔμπνευσιν εἶναι δυνατόν ὅλα καὶ νὰ τὰ εἴπῃ καὶ νὰ τὰ διδάξῃ κανεὶς. Ἀλλά, ἀφοῦ παρακάμψωμεν τοῦτο τὸ μέρος, ὡς φθάσωμεν εἰς ἄλλον ἀσφαλέστερον, τὸ ὁποῖον εἶναι δυνατόν νὰ διαπλεύσωμεν καὶ μὲ μικρὸν ἀκάτιον.

Ἐμπρὸς, λοιπὸν, νὰ ἀρχίσωμεν τὴν διήγησιν περὶ τῆς ἐγκρατείας καὶ νὰ εἴπωμεν, πῶς ἐνίκησε τὴν κοιλίαν, πῶς παρέβλεψε τὴν τρυφήν, πῶς κατεγέμισε πολυτελεῆ τράπεζαν, μολονότι μάλιστα ἀνειράφη εἰς ἀρχοντικὴν οἰκίαν. Ἐκεῖνος ποῦ ἔχει ζήσει εἰς τὴν πτωχείαν δὲν εἶναι ἀξιοθαύμαστον νὰ ἀκολουθήσῃ αὐτὸν τὸν ἀπεξηραμένον καὶ

θεῖν ἔχει γὰρ τὴν πενίαν συνέμπορον καὶ συνοδοιπόρον,
 τὸ φορτίον αὐτῷ καθ' ἑκάστην ἐπικοφίζουσαν τὴν ἡμέραν.
 Ὁ δὲ πλούτου γεγόμενος κύριος, οὐκ ἂν ῥαδίως τὰς ἐκεῖθεν
 λαβὰς ἀποδύσαιτο· τοσοῦτος τῶν νοσημάτων ἔσμός τὴν τοι-
 5 αὐτὴν περιίπταται ψυχὴν. Διὸ καὶ καθάπερ νέφος παιδημά-
 των πυκνὸν καὶ γνοφῶδες τὰς τῆς διανοίας διαφράτιον
 ὄψεις, οὐκ ἀφήσει πρὸς τὸν οὐρανὸν ἰδεῖν, ἀλλὰ κάτω νεύειν
 βιάζεται, καὶ πρὸς τὴν γῆν κεχηγέται. Καὶ οὐκ ἔστιν, οὐκ
 ἔστιν οὐδὲν ἕτερον οὕτω κώλυμα πρὸς τὴν ἀποδημίαν τῶν
 10 οὐρανῶν ὡς πλοῦτος καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ πλούτου κακὰ. Οὐκ
 ἔμός οὔτος ὁ λόγος, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ψῆφός ἐστιν ἐξε-
 νηνεγμένη εἰπόντος· «Ἐυκοπώτερόν ἐστιν κάμηλον διὰ τυρ-
 πήματος ῥαφίδος εἰσελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν
 τῶν οὐρανῶν».

15 Ἄλλ' ἰδοὺ τὸ δύσκολον τοῦτο, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον, γέ-
 γονε δυνατόν· καὶ ὁ πάλαι Πέτρος ἠπόρει πρὸς τὸν διδά-
 σκαλον, καὶ μαθεῖν ἐζήτει, τοῦτο διὰ τῆς πείρας αὐτῆς ἔγνω-
 μεν ἅπαντες, μᾶλλον δὲ καὶ τοῦτο πλέον. Οὐ γὰρ δὴ μόνοι
 οὔτος εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέβη, ἀλλὰ καὶ δῆμον εἰσάγει τοσοῦ-
 20 τον, μετὰ τοῦ πλούτου καὶ ἕτερα τούτου οὐχ ἥτινα κωλύμα-
 τα ἔχων, νεότητα καὶ ὀρφανίαν ἄωρον, ἃ πᾶσάν εἰσιν ἀν-
 θρώπων μᾶλλον ἱκανὰ γοητεῦσαι ψυχὴν· τοιαύτας ἔχουσι
 ἐπωδᾶς, τοιαῦτα κατασκευάζουσι φάρμακα. Ἄλλ' ὅμως καὶ
 τούτων οὔτος ἐκράτησε, καὶ τῶν οὐρανῶν ἐπελάβειτο, καὶ
 25 πρὸς τὴν ἐκεῖ φιλοσοφίαν μετέθηκεν ἑαυτόν, καὶ οὔτε τὴν
 λαμπρότητα τοῦ παρόντος ἐνενόησε βίου, οὔτε εἰς τὴν τῶν
 προγόνων περιφάνειαν εἶδε· μᾶλλον δὲ εἰς τὴν τῶν προγόνων
 εἶδε περιφάνειαν, οὐ τῶν κατὰ φυσικὴν δὲ ἀνάγκην συνδε-
 δεμένων αὐτῷ, ἀλλὰ τῶν κατὰ προαίρεσιν εὐσεβείας αὐτῷ
 30 προσηκόντων. Διὸ καὶ τοιοῦτος ἐγένετο.

Εἶδεν εἰς τὸν παιτριάρχην Ἀβραάμ, εἶδεν εἰς τὸν μέ-
 γαν Μωϋσῆν, ὃς ἐν οἰκίᾳ τραφεὶς βασιλικῇ, καὶ τραπέζης

σκληρὸν βίον, διότι ἔχει συνέμπορον καὶ συνοδοιπόρον τὴν πενίαν, ἢ ὁποῖα τοῦ ἀνακουφίζει καθημερινῶς τὸ φορτίον. Ὁ δὲ κάτοχος πλοῦτου δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀπαλλαγῇ εὐκολα ἀπὸ τὰς ἐμπλοκάς του, διότι τὴν ψυχὴν του περιτριγυρίζει πολὺ πλῆθος ἀσθενειῶν, αἱ ὁποῖαι, σὰν σύννεφον παθημάτων σκοτεινὸν καὶ ζοφερὸν περικαλύπτουν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας, δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ κυττάξουν πρὸς τὸν οὐρανόν, ἀλλὰ πέζει νὰ βλέπουν πρὸς τὰ κάτω καὶ νὰ χάσκουν πρὸς τὴν γῆν. Καὶ δὲν ὑπάρχει πράγματι κανένα τόσο σοβαρὸν ἐμπόδιον εἰς τὸν δρόμον πρὸς τὸν οὐρανόν ὅσον ὁ πλοῦτος καὶ τὰ ἀπὸ τὸν πλοῦτον προερχόμενα κακά. Δὲν εἶναι ἰδικός μου αὐτὸς ὁ λόγος, ἀλλ' εἶναι ἀπόφασις τοῦ ἰδίου τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος εἶπεν· «εὐκολώτερον εἶναι νὰ εἰσέλθῃ κάμηλος ἀνάμεσα ἀπὸ τὴν τρύπαν ραφίδος παρὰ πλούσιος εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»¹².

Ἴδου ὅμως ὅτι αὐτὸ τὸ δύσκολον, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον, ἔγινε δυνατόν καὶ ἐκεῖνο διὰ τὸ ὁποῖον ἠπόρει ὁ Πέτρος καὶ ἐζήτηι νὰ μάθῃ, αὐτὸ τὸ ἐμάθαμεν ὅλοι μὲ τὴν πεῖράν μας, μᾶλλον δὲ καὶ κάτι περισσότερον ἀπὸ αὐτόν. Διότι ὄχι μόνον αὐτὸς ὁ ἐπίσκοπος ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανόν, ἀλλὰ εἰσάγει καὶ τόσον λαόν, ἂν καὶ φέρει μαζί του ἐκτὸς ἀπὸ τὸν πλοῦτον καὶ ἄλλα ὄχι μικρότερα ἀπὸ αὐτόν ἐμπόδια, νεότητα καὶ πρόωρον ὀρφανίαν, τὰ ὁποῖα εἶναι ἰκανώτατα νὰ γοητεύουν κάθε ψυχὴν ἀνθρώπων· τοιαύτας μαγικὰς ἐπωδὰς ἔχουν, τοιαῦτα φάρμακα κατασκευάζουν. Ἄλλ' ὅμως καὶ αὐτὰ τὰ ἐνίκησε καὶ ἔφθασεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, μετέθεσεν ἑαυτὸν πρὸς τὴν ἐκεῖ φιλοσοφίαν καὶ οὔτε τὴν λαμπρότητα τοῦ παρόντος βίου ἐσκέφθη οὔτε τὴν δόξαν τῶν προγόνων ἐκύτταξεν. Ἡ μᾶλλον ἐκύτταξε τὴν δόξαν τῶν προγόνων, ὄχι τῶν συνδεδεμένων μὲ αὐτόν κατὰ φυσικὴν ἀνάγκην, ἀλλὰ τῶν συγγενῶν του κατὰ τὴν πρόθεσιν τῆς εὐσεβείας. Διὰ τοῦτο ἔγινε τόσο σπουδαῖος.

Προσέβλεψεν εἰς τὸν πατριάρχην Ἀβραάμ, προσέβλεψεν εἰς τὸν μέγαν Μωϋσῆν, ὁ ὁποῖος ἂν καὶ ἀνετράφη εἰς

μειασχῶν Συβαριτικῆς, καὶ μετὰ τὸ θορύβων ἀποληφθεὶς Αἴγυπτιακῶν (ἴσπε δὲ οἷα τὰ βαρβάρων, ὅσου τύφου καὶ φαντασίας γέμει), πάντα ἀτιμάσας ἐκεῖνα, πρὸς τὸν πηλὸν καὶ τὴν πλινθεῖαν ἀπηντιομόλησε, τῶν δούλων καὶ αἰχμαλώ-
 5 των εἶναι ἐπιθυμήσας, ὁ βασιλεὺς καὶ τοῦ βασιλέως υἱός. Τοιγάρτοι διὰ τοῦτο μετὰ λαμπροτέρου πάλιν ἐπανήει τοῦ οχήματος, ἢ πρότερον ἔχων ἀπέβαλε. Μετὰ γάρ τὴν φυγὴν καὶ τὴν παρὰ τῷ κηδεσιῇ θητείαν, καὶ τὴν ἐπὶ τῆς ἀλλοτριᾶς ταιλαιπωρίαν, ἐπανήει τοῦ βασιλέως ἡγούμενος, μᾶλλον δὲ
 10 τοῦ βασιλέως γενόμενος θεός· «Τέθεικα γάρ σε», φησί, «θεὸν Φαραώ». Καὶ λαμπρότερος ἦν τοῦ βασιλέως, οὐ διάδημα ἔχων, οὐδὲ ἀλουργίδα περικείμενος, οὐδὲ ζεῦγος ἐλαύνων χρυσοῦν, ἀλλὰ πάντα ἐκεῖνον πατήσας τὸν τύφον. «Πᾶσα» γάρ, φησί, «ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν». Ἐπανήει
 15 τοίνυν σκῆπτρον ἔχων, δι' ὃ οὐκ ἀνθρώποις ἐκέλευε μόνον, ἀλλ' οὐρανῷ καὶ γῆ καὶ θαλάττῃ, καὶ ἀέρων καὶ ὑδάτων φύσει, καὶ λίμναις καὶ πηγαῖς καὶ ποταμοῖς. Πάντα γάρ, ὅσα ἐβούλετο ὁ Μωϋσῆς, ταῦτα ἐγίνετο τὰ στοιχεῖα· καὶ ἐν ταῖς χερσὶ δὲ αὐτοῦ μειεσοχηματίζετο πάλιν ἡ κτίσις, καὶ καθάπερ
 20 θεράπεινά τις εὐγνώμων, δεσπότου φίλον ἰδοῦσα παραγενόμενον, πάντα ἐπείθετο καὶ ὑπήκουε καθάπερ αὐτῷ τῷ Δεσπότῃ.

Πρὸς τοῦτον καὶ οὗτος ἰδὼν, τοιοῦτος ἐγίνετο, καὶ ταῦτα νέος ὢν, εἰ δήποτε καὶ ἐγένετο νέος· οὐ γὰρ ἔγωγε πείθο-
 25 μαι· οὕτως ἐξ αὐτῶν αὐτῷ τῶν σπαργάνων πολὺν φρόνημα ἦν. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν τῆς ἡλικίας λόγον νέος ὢν, πάσης φιλοσοφίας ἐπελάβετο, καὶ καταμαθὼν τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν διὰ καθάπερ χωρίον ἐστὶν ὕλομανοῦν, τὰ μὲν νοσήματα

13. Συβαριτικὴ τράπεζα, κατὰ τὸ κείμενον. Οἱ κάτοικοι τῆς Συβάρεως, ἑλληνικῆς πόλεως τῆς Κάτω Ἰταλίας, ἦσαν φημισμένοι διὰ τὴν τρυφηλὴν ζωὴν των.

14. Ἐξ. 7, 1.

15. Ψαλμ. 44, 14.

βασιλικὴν καὶ ἔλαβε μέρος εἰς ἀπολαυστικὴν τράπεζαν¹³ καὶ εὐρέθη εἰς τὸ μέσον τοῦ θορυβώδους αἰγυπτιακοῦ βίου (γνωρίζετε δὲ πῶς εἶναι ὁ βίος τῶν βαρβάρων, μὲ πόσον τυφόν καὶ φαντασίαν εἶναι γεμᾶτος), περιεφρόνησεν ὅλα ἐκεῖνα καὶ ἠύτομόλησεν εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ πηλοῦ καὶ τοῦ πλίνθου, ἐπιθυμήσας νὰ ἀνήκη εἰς τοὺς δούλους καὶ τοὺς αἰχμαλώτους αὐτὸς ὁ βασιλεὺς καὶ υἱὸς τοῦ βασιλέως. Διὰ τοῦτο ἄλλωστε ἐπανῆλθε πάλιν μὲ λαμπρότερον ἀξίωμα ἀπὸ ἐκεῖνο πού εἶχεν ἐγκαταλείψει πρωτύτερα. Διότι μετὰ τὴν φυγὴν καὶ τὴν θητεῖαν πλησίον τοῦ πενθεροῦ του καὶ τὴν ταλαιπωρίαν εἰς τὰ ξένα, ἐπανῆλθεν ὡς ἡγέτης τοῦ βασιλέως, μᾶλλον δὲ ὡς θεὸς τοῦ βασιλέως· διότι λέγει, «σὲ ἐτοποθέτησα θεὸν τοῦ Φαραώ»¹⁴. Ἦτο δὲ λαμπρότερος τοῦ βασιλέως, ὄχι ἔχων στέμμα, οὔτε περιβεβλημένος πορφύραν οὔτε ἐπιβαίνων εἰς χρυσὴν ἄμαξαν, ἀλλὰ καταπατήσας ὅλην ἐκείνην τὴν ἔπαρσιν. Διότι λέγει, «ὅλη ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως εἶναι ἐσωτερικὴ»¹⁵. Ἐπανῆλθεν λοιπὸν φέρων σκῆπτρον, καὶ διὰ τοῦτο δὲν διέτασσε μόνον ἀνθρώπους, ἀλλὰ ἐπίσης οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θάλασσαν, φύσιν ἀέρων καὶ ὑδάτων, λίμνας καὶ πηγὰς καὶ ποταμούς. Διότι τὰ στοιχεῖα ἐγίνοντο ὅ,τι ἤθελεν ὁ Μωϋσῆς, καὶ μὲ τὰς χεῖράς του μετεσχηματίζετο πάλιν ἡ κτίσις καὶ ὡσὰν πειθαρχικὴ ὑπηρέτρια ἐπείθετο εἰς αὐτὸν καὶ τὸν ὑπήκουεν, ὅπως τὸν ἴδιον τὸν Δεσπότην, διότι εἶδεν ὅτι εἶχεν ἔλθει φίλος τοῦ Δεσπότη.

Πρὸς αὐτὸν λοιπὸν προσβλέψας καὶ αὐτὸς ἐδῶ ἔγινε παρόμοιος, καὶ μάλιστα ἂν καὶ ἦτο νέος, ἐὰν πράγματι ὑπῆρξε ποτὲ νέος· διότι ἐγὼ δὲν πιστεύω ὅτι ὑπῆρξεν, ἀφοῦ κατεῖχεν ἀπὸ τὰ σπάργανά του ἀκόμη τόσον ὠριμον φρόνημα. Καὶ ὅταν πάντως ἦτο νέος κατὰ τὸ κριτήριον τῆς ἡλικίας, προσέλαβεν ὅλην τὴν φιλοσοφίαν¹⁶ καὶ ἀντιληφθεὶς ὅτι ἡ φύσις μας εἶναι σὰν τοποθεσία δασώδης, τὰ μὲν νο-

16. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς πρακτικῆς συνέσεως καὶ ἀρετῆς, τῆς χριστιανικῆς ἐδῶ.

τῆς ψυχῆς τῷ λόγῳ τῆς εὐσεβείας, καθάπερ δρεπάνη τινί, ῥαδίως ἐξέκοπτε καθαρὰς, παρέχων τῷ γεωργῷ τὰς ἀρούρας πρὸς τὴν τῶν σπερμάτων καταβολήν, καὶ δεχόμενος ἅπαντα πρὸς τὸ θάθος παρέπεμπεν ὥστε κάτωθεν ῥιζωθένια
 5 μῆτε πρὸς τὴν τῆς ἀκτίνος ἐνδοῦναι προσβολήν, μῆτε ὑπὸ τῶν ἀκανθῶν ἀποπνιγῆναι πάλιν. Ἀλλὰ τὴν μὲν ψυχὴν ἐθεράπευεν οὕτω τὰ δὲ τῆς σαρκὸς σκιριτήματα τοῖς τῆς ἐγκρατείας φαρμάκοις κατέστελλεν, ὥσπερ ἵππῳ τινὶ δυσηνίῳ, τῷ σώματι τὸν ἀπὸ τῆς νησιείας χαλινὸν ἐμβάλλον, καὶ μέχρ
 10 τοσοῦτου τείνων ὀπίσω, ὡς αὐτὰ τῶν ἐπιθυμιῶν αἰμάξαι τὰ στόματα μετὰ τῆς προσηκούσης φειδοῦς. Οὕτε γὰρ κατέτεινε τὸ σῶμα, ὥστε μὴ συμποδιοθένια τὸν ἵππον ἄχρηστον αὐτῷ γενέσθαι πρὸς τὴν διακονίαν, οὕτε εἰς τὴν ἄγαν εὐεξίαν ἐμπεσεῖν ἤφιει, μήποτε πολυσαρκήσας πάλιν, κατεξανασιῇ
 15 τοῦ ἠνιοχοῦντος αὐτὸν λογιμοῦ, ἀλλ' ὁμοῦ καὶ τῆς ὑγιείας αὐτοῦ καὶ τῆς εὐταξίας ἐπεμελεῖτο.

Καὶ οὐχὶ νέος μὲν ὢν τοιοῦτος ἦν, ἐπειδὴ δὲ παρῆλθε τὴν ἡλικίαν ἐκείνην, καὶ τὴν πρόνοιαν ταύτην ἔλυσεν, ἀλλὰ καὶ νῦν, ὅτε ὡς ἐν εὐδίῳ λιμένι τῷ γήρῳ κἀθήται, τῆς αὐ-
 20 τῆς ἔχειται ἐπιμελείας πάλιν. Ἡ μὲν γὰρ νεότης, ἀγαπητέ, πελάγει προσέοικε μαινομένῳ, κυμάτων ἀγρίων καὶ πνευμάτων γέμοντι πονηρῶν· ἡ δὲ πολὺ ὥσπερ εἰς λιμένα ἀκύμαντον τὰς τῶν γεγηρακῶτων δρμίζει ψυχὰς, παρέχουσα τῇ παρὰ τῆς ἡλικίας ἐντροφᾶν ἀσφαλεία.

25 Ταύτης καὶ οὕτως ἀπολαύων νῦν, καὶ ἐν τῷ λιμένι, ὡς ἔφθην εἰπών, καθήμενος, τῶν ἐν μέσῳ πελάγει σαλευόντων οὐχ ἥτιόν ἐστιν ἐναγώνιος· καὶ τοῦτον ἐδέξατο παρὰ τοῦ Παύλου τὸν φόβον, ὃς καίτοι εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβάς, καὶ τὸν μετ' ἐκεῖνον διαδραμών, καὶ τοῦ τρίτου πάλιν ἀψάμε-
 30 νος, ἔλεγε· «Φοβοῦμαι μήπως, ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδό-

σήματα τῆς ψυχῆς ἔκοψεν εὐκόλα μὲ τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας σὰν μὲ δρεπάνι, προσφέρων εἰς τὸν γεωργὸν καθαρὰ τὰ χωράφια διὰ τὴν σποράν, καὶ δεχόμενος ὄλα, τὰ παρέπεμψεν εἰς τὸ βάθος, ἔτσι ὥστε ριζωμένα ἀπὸ κάτω οὔτε ἀπὸ τὴν προσβολὴν τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων νὰ ὑποχωροῦν οὔτε καὶ ἀπὸ τὰς ἀκάνθας νὰ πνίγωνται πάλιν. Ἐνῶ δὲ τὴν ψυχὴν ἐθεράπευε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, τὰ σκιρτήματα τῆς σαρκὸς καθησύχαζε μὲ τὰ φάρμακα τῆς ἐγκρατείας, τοποθετῶν εἰς τὸ σῶμα, σὰν εἰς ἀτίθασον ἵππον, τὸν χαλινὸν τῆς νηστείας καὶ συγκρατῶν πρὸς τὰ ὀπίσω τόσον δυνατὰ, ὥστε νὰ αἱματώνῃ τὰ στόματα τῶν ἐπιθυμιῶν μὲ τὴν προσήκουσαν προσοχὴν. Διότι οὔτε ἐβασάνιζε τὸ σῶμα, ὥστε νὰ μὴ ἐμπλακῇ ὁ ἵππος καὶ τοῦ γίνῃ ἄχρηστος εἰς ὑπηρεσίαν οὔτε τὸ ἄφηνε νὰ φθάσῃ εἰς ὑπερβολικὴν εὐρωστίαν, μὴ τυχὸν γίνῃ πάλιν πολύσαρκον καὶ ἐπαναστήσῃ ἐναντίον τοῦ λογιστικοῦ ποῦ τὸν ἠνιοχεῖ· ἐφρόντιζε ταυτοχρόνως καὶ διὰ τὴν ὑγείαν του καὶ διὰ τὴν εὐταξίαν του.

Ἦτο δὲ τοιαύτης διαγωγῆς ὄχι μόνον ὅταν ἦτο νέος, ἐνῶ ὅταν ἐπέρασεν ἐκείνην τὴν ἡλικίαν ἐχαλάρωσεν αὐτὴν τὴν φροντίδα, ἀλλ' ἀντιθέτως καὶ τώρα, πού κάθεται εἰς τὰ γηρατειὰ ὡσὰν εἰς λιμένα ὑπήνεμον, πάλιν τὴν αὐτὴν ἐπιμέλειαν δεικνύει. Διότι ἡ μὲν νεότης, ἀγαπητέ, ὁμοιάζει μὲ μαινόμενον πέλαγος γεμᾶτον ἄγρια κύματα καὶ πονηρὰ πνεύματα, τὰ δὲ γηρατειὰ προσορμίζουν τὰς ψυχὰς τῶν γερόντων ὡσὰν εἰς ἀκύμαντον λιμένα, παρέχοντα τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐντρυφᾷ κανεὶς εἰς τὴν ἀσφάλειαν πού δίδει ἡ ἡλικία.

Ἀπολαμβάνων καὶ αὐτὸς τῆς ἀσφαλείας ταύτης καί, ὅπως πρὸ ὀλίγου εἶπα, καθήμενος εἰς τὸν λιμένα, δὲν παύει νὰ ἀγωνιᾷ διὰ τοὺς σαλευομένους εἰς τὸ μέσον τοῦ πελάγους. Ἐδέχθη δὲ τὸν φόβον αὐτὸν ἀπὸ τὸν Παῦλον, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ ἀνέβῃ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ διαπεράσας τὸν δεύτερον ἔφθασε πάλιν εἰς τὸν τρίτον, ἔλεγε· «Φοβοῦμαι μήπως, ἐνῶ ἐκήρυξα εἰς ἄλλους, ἐγὼ ὁ ἴδιος γίνω ἀδόκι-

κιμος γένωμαι». Διὰ τοῦτο καὶ οὗτος ἐν διηγεκῆ κατέστησεν
 ἑαυτὸν φόβῳ, ἵνα διηγεκῶς ἐν τῷ θαρρεῖν ἦ, καὶ κάθηται
 ἐπὶ τῶν οἰάκων, οὐκ ἀσιτέρων ἐπιτολὰς παρατηρῶν, οὐδὲ
 ὑφάλους καὶ σπιλάδας, ἀλλὰ δαιμόνων ἐπανασιάσεις, καὶ
 5 διαβόλου κακουργίας, καὶ λογισμῶν μάχας, καὶ κύκλω τοῦ
 στρατοπέδου περιῶν, ἅπαντας ἐν ἀσφαλείᾳ καθίστησιν. Οὐ
 γὰρ ὅπως μὴ βαπτισθεῖη τὸ σκάφος σκοπεῖ μόνον, ἀλλ' ὅπως
 μηδὲ τῶν ἐμπλεόντων τις πειραθεῖη θορύβου τινός, ἅπαντα
 πραγματεύεται. Διὰ τοῦτον καὶ τὴν τούτου σοφίαν ἡμεῖς ἐξ
 10 οὐρίας πλέομεν ἅπαντες, πλήρη τὰ ἰστία πετάσαντες τῆς
 νηός.

4. Καίτοι γε ὅτε τὸν πρότερον πατέρα ἀπεβάλομεν, ὅς
 καὶ τοῦτον ἡμῖν ἐγέννησεν, ἐν ἀπορίᾳ τὰ ἡμέτερα ἦν. Διὸ
 καὶ ἐλεεινῶς ἐθρηνοῦμεν, ὡς οὐ προσδοκῶντες τὸν θρόνον
 15 τοῦτον ἕτερον ἄνδρα καὶ τοιοῦτον δέξεσθαι. Ἐπειδὴ δὲ οὗ-
 τος ἐφάνη καὶ παρῆλθεν εἰς μέσον, πᾶσαν ἐκείνην τὴν ἀδυ-
 μίαν παρελθεῖν ἐποίησεν, ὥσπερ νέφος, καὶ τὰ σκυθρωπὰ
 ἀπέκρυπεν ἅπαντα, οὐ κατὰ μικρὸν ἐξαλείφων ἡμῖν τὸ πέν-
 θος, ἀλλ' οὕτως ἀθρόον, ὡς ἂν εἰ ὁ μακάριος αὐτὸς ἐκεῖνος
 20 ἀπὸ τῆς λάρνακος ἀνασιτίας, ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνέβη πάλιν
 τοῦτον.

Ἄλλὰ γὰρ ἐλάθομεν ἐπιθυμίᾳ πατρικῶν κατορθωμά-
 των πέρα τοῦ μέτρου τοὺς λόγους ἐξάγοντες, οὐ τοῦ μέτρου
 τῶν τούτῳ κατωρθωμένων, τούτων γὰρ οὐδέπω ἠρξάμεθα,
 25 ἀλλὰ τοῦ προσήκοντος ἡμῶν τῇ νεότητι. Φέρε οὖν, ὥσπερ εἰς
 λιμένα, πάλιν τῇ σιγῇ τοὺς λόγους ἀναπαύσωμεν. Ἄλλ' οὐκ
 ἐθέλουσιν ἀφίστασθαι, ἀλλὰ δυσχεραίνουσι καὶ ἀγανακτοῦσι,
 πάντως ἐμπλησθῆναι τοῦ λειμῶνος ἐπιθυμοῦντες. Ἄλλὰ τοῦ-
 το ἀμήχανον, ὧ παῖδες. Πανσώμεθα οὖν διώκοντες ἀκίχη-
 30 τα ἄρκει εἰς παραμυθίαν ἡμῖν καὶ τὰ εἰρημένα· ἐπεὶ καὶ ἐπὶ
 τῶν μύρων τῶν πολυτελῶν, οὐκ εἶναι τὸν λέβητα χέη τις
 μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄκρας τῆς ἐπιφανείας ἄφηται τοῖς δακτύ-
 λοις, τὸν τε ἄερα ἀνέχρωσε, καὶ τοὺς παρόντας τῆς εὐωδίας

μος»¹⁶. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἔβαλε τὸν ἑαυτὸν του εἰς διαρκῆ φόβον, διὰ νὰ εἶναι διαρκῶς εἰς ἀσφάλειαν, καὶ κάθεται εἰς τὸ πηδάλιον, παρατηρῶν ὄχι τὴν ἀνατολὴν τῶν ἀστέρων οὔτε ὑφάλους καὶ σκοπέλους, ἀλλὰ ἐπαναστάσεις δαιμόνων καὶ κακουργίας διαβόλου καὶ μάχας λογισμῶν, καὶ περιερχόμενος γύρω τὸ στρατόπεδον τοποθετεῖ ὄλους εἰς ἀσφάλειαν. Διότι δὲν φροντίζει μόνον μὴ βυθισθῆ τὸ σκάφος, ἀλλὰ καὶ καταβάλλει προσπάθειαν νὰ μὴ περιπέση εἰς ταραχὴν κανεὶς ἀπὸ τοὺς πλέοντας. Ἐξ αἰτίας αὐτοῦ καὶ τῆς σοφίας αὐτοῦ ἡμεῖς ὅλοι πλέομεν μὲ οὐριον ἄνεμον ἔχοντες ἀνοιγμένα τὰ ἰστία τοῦ πλοίου.

4. Καὶ ὅταν ἐχάσαμεν τὸν προηγούμενον πατέρα, ὁ ὁποῖος μᾶς ἐγέννησε καὶ τοῦτον, ἡ κατάστασίς μας ἦτο ἀπελπιστική. Διὰ τοῦτο καὶ ἐθρηνοῦμεν θλιβερά, διότι δὲν ἐπεριμέναμεν ὅτι αὐτὸς ὁ θρόνος θὰ ἐδέχετο ἄλλον παρόμοιον ἄνδρα. Ὅταν δὲ ἐφάνη οὗτος καὶ ἦλθεν εἰς τὸ μέσον, ἔκαμε νὰ παρέλθῃ ὅλη ἐκείνη ἡ ἀθυμία σὰν σύννεφον καὶ ἔκρυσεν ὅλα τὰ σκυθρωπὰ πράγματα, ἐξαφανίζον πρὸς χάριν μας τὸ πένθος ὄχι ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἀλλὰ τόσον ἀπότημα, ὥσάν νὰ ἀνεστήθῃ ἀπὸ τὴν λάρνακα ἐκεῖνος ὁ μακαρίτης καὶ ἀνέβῃ πάλιν εἰς τὸν θρόνον τοῦτον.

Ἄλλὰ χωρὶς νὰ τὸ καταλάβωμεν, ἀπὸ τὴν ἐκτίμησιν τῶν κατορθωμάτων τοῦ πατρός, ἐπεξετείναμεν τοὺς λόγους πέρα τοῦ μέτρου, ὄχι τοῦ μέτρου τῶν κατορθωμάτων, διότι περὶ αὐτῶν δὲν ἤρχισαμεν κἂν νὰ ὀμιλῶμεν, ἀλλὰ τοῦ μέτρου πού ἀρμόζει εἰς τὴν νεότητα ἡμῶν. Ἄς ἀναπαύσωμεν λοιπὸν πάλιν τοὺς λόγους εἰς τὴν σιγὴν ὥσάν εἰς λιμένα. Δὲν θέλουν ὅμως νὰ τερματισθοῦν, ἀλλὰ στενοχωροῦνται καὶ ἀγανακτοῦν, ἐπιθυμοῦντες νὰ χορτάσουν ὅπωςδὴποτε εἰς τὸν λειμῶνα. Ἄλλὰ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, ὦ παῖδες. Ἄς παύσωμεν λοιπὸν νὰ ἐπιδιώκωμεν τὰ ἀδύνατα, ἀρκετὰ εἶναι πρὸς παρηγορίαν μας τὰ λεχθέντα. Διότι καὶ προκειμένου περὶ τῶν πολυτελῶν μύρων καὶ τὸν ἀέρα ἀρωματίζει καὶ ὄλους τοὺς παρόντας γεμίζει μὲ εὐωδίαν, ὄχι μό-

ἐνέπλησεν ἅπαντας· ὃ δὴ καὶ νῦν γέγονεν, οὐ διὰ τὴν δύναμιν τῶν ἡμετέρων λόγων, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀρετὴν τῶν τούτου κατορθωμάτων.

Ἀπίωμεν οὖν, ἀπίωμεν εἰς εὐχὰς καταλύσαντες· δεη-
 5 θῶμεν ὥστε τὴν κοινὴν ἡμῶν μητέρα ἀσάλευτον μένειν καὶ ἀκίνητον, καὶ τὸν πατέρα τοῦτον, τὸν διδάσκαλον, τὸν ποιμένα, τὸν κυβερνήτην, πρὸς μακροτέραν ἐξενεχθῆναι ζωὴν. Εἴ τις ὑμῖν καὶ ἡμῶν λόγος (οὐ γὰρ δὴ μετὰ τῶν ἱερέων ἑαυτοὺς καταλέγειν τολμήσομεν, ἐπειδὴ μηδὲ θέμις τὰ ἐκτροώ-
 10 ματα μετὰ τῶν ἀρτιοτόκων ἀριθμεῖν), εἰ δὲ τις ὑμῖν καὶ ἑμοῦ λόγος, ὥσπερ ἀμβλωθριδίου τινός, δεήθητε πολλὴν ἡμῖν ἄνωθεν γενέσθαι τὴν ῥοπήν. Ἔδει μὲν γὰρ ἡμῖν καὶ πρότερον ἀσφαλείας, ὅτε καθ' ἑαυτοὺς ἐζῶμεν τὸν ἀπράγμονα βίον· ἐπειδὴ δὲ εἰς μέσον ἤχθημεν (τὸ δὲ πῶς παρήμι,
 15 εἴτε ἀνθρωπίνῃ σπουδῇ, εἴτε χάριτι θείᾳ· οὐδὲν γὰρ ἡμῖν φιλονεικῶ, ἵνα μή τις καὶ εἰρωνεύεσθαι φαίη), πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ ἤχθημεν, καὶ τὸν ζυγὸν τοῦτον ὑπέδυμεν τὸν ἰσχυρὸν καὶ βαρύν, πολλῶν ἡμῖν δεῖ χειρῶν, μυρίων εὐχῶν, ὥστε δυναθῆναι τὴν παρακαταθήκην ἀποδοῦναι σῶαν τῷ παρακα-
 20 ταθεμένῳ Δεσπότῃ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὅταν οἱ τὰ τάλαντα πιστευθέντες καλῶνται καὶ εἰσάγονται, καὶ τὰς εὐθύνas ὑπέχωσι. Δεήθητε τοίνυν μὴ τῶν δεδεμένων ἡμᾶς γενέσθαι, μηδὲ τῶν εἰς τὸ σκότιος ἐκβαλλομένων, ἀλλὰ τῶν δυναμένων συγγνώμης γούν μειρίας τυχεῖν, χάριτι καὶ φι-
 25 λανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος καὶ ἡ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
 Ἀμήν.

νον ἂν κύση ὄλον τὸν λέβητα, ἀλλὰ καὶ ἂν ἐγγίση τὸ ἄκρον τῆς ἐπιφανείας μὲ τὰ δάκτυλα. Τοῦτο συνέβη καὶ τώρα, ὄχι ἀπὸ τὴν δύναμιν τῶν λόγων μας, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀξίαν τῶν κατορθωμάτων τούτου.

Ἄς ἀποχωρήσωμεν λοιπόν, ἀφοῦ καταλήξωμεν εἰς εὐχάς. Ἄς παρακαλέσωμεν, ὥστε ἡ κοινὴ μητέρα μας νὰ παραμένῃ ἀσάλευτος καὶ ἀκίνητος, καὶ ὁ πατήρ μας αὐτός, ὁ διδάσκαλος, ὁ ποιμὴν, ὁ κυβερνήτης νὰ φθάσῃ εἰς μακρότερον βίον. Ἐὰν ἔχετε κάποιαν ἐκτίμησιν καὶ δι' ἡμᾶς (διότι βεβαίως δὲν θὰ τολμήσωμεν νὰ συγκαταλέξωμεν τὸν ἑαυτὸν μας μὲ τοὺς ἱερεῖς, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἐπιτρεπτόν νὰ συναριθμῶμεν τὰ ἐκτρώματα μὲ τὰ ἀρτιότοκα), ἀλλὰ πάντως ἐὰν ἔχετε κάποιαν ἐκτίμησιν καὶ δι' ἡμᾶς ὡσὰν ἐξάμβλωμα, παρακαλέσατε νὰ μᾶς δοθῇ πολλὴ δύναμις ἄνωθεν. Ἐχρειαζόμεθα πράγματι καὶ προηγουμένως ἀσφάλειαν, ὅταν ἐζῶμεν ἰδιωτικῶς βίον ἀπράγμονα. Ἀφοῦ δὲ ὠδηγήθημεν εἰς τὸ μέσον (παραλείπω δὲ τὸ πῶς, εἴτε μὲ ἀνθρωπίνην φροντίδα εἴτε μὲ τὴν θεῖαν χάριν· δὲν συζητῶ τὸ θέμα τοῦτο μαζί σας, διὰ νὰ μὴ εἴπη κανεὶς ὅτι καὶ εἰρωνεύομαι), ἀλλὰ πάντως ἀφοῦ ὠδηγήθημεν εἰς τὸ μέσον καὶ ὑπεβλήθημεν εἰς αὐτὸν τὸν ζυγὸν τὸν ἰσχυρὸν καὶ βαρύν, χρειαζόμεθα πολλὰς χεῖρας, μυρίας εὐχάς, ὥστε νὰ δυνηθῶμεν νὰ ἀποδώσωμεν τὴν παρακαταθήκην σῶαν εἰς τὸν ἐμπιστευθέντα εἰς ἡμᾶς Δεσπότην κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὅταν θὰ προσκαλοῦνται οἱ ἀναλαβόντες τὰ τάλαντα καὶ θὰ εἰσάγωνται εἰς δίκην διὰ νὰ δώσουν λογαριασμόν. Παρακαλέσατε λοιπόν νὰ μὴ ταχθῶμεν μὲ τοὺς δεσμίους οὔτε μὲ τοὺς συρομένους εἰς τὸ σκότος, ἀλλὰ μὲ τοὺς δυναμένους νὰ ἐπιτύχουν κάποιαν συγγνώμην, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος καὶ ἡ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΙ ΠΕΡΙ ΙΕΡΩΣΥΝΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΤΗΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ

Οἱ ἕξ περὶ Ἱερωσύνης Λόγοι Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου περιέχουν τὴν ἀπολογίαὶν αὐτοῦ πρὸς τὸν φίλον του Βασίλειον διὰ τὴν ἄρνησιν ἀναδοχῆς τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος. Οἱ δύο φίλοι συνεδέοντο στενότατα ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας, εἶχον κοινὰς τάσεις, ἐφοίτησαν εἰς τὰ αὐτὰ σχολεῖα καὶ εἶχον λάβει τὴν ἀπόφασιν ν' ἀκολουθήσουν κοινὴν ὁδὸν εἰς τὸν βίον. Ἄλλ' αἴφνης ἐπληροφορήθησαν ὅτι παρὰ τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας των ἐξελέγησαν ἐπίσκοποι καὶ εἰς τὴν ἀμηχανίαν καὶ ταραχὴν των ὑπεσχέθησαν πρὸς ἀλλήλους νὰ ἐνεργήσουν καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἀπὸ κοινοῦ. Ὁ Χρυσόστομος ὅμως, συναισθανόμενος μὲν ἀφ' ἑνὸς τὴν ἰδικὴν του ἀδυναμίαν, γνωρίζων δὲ ἀφ' ἑτέρου τὰς ἰκανότητάς τοῦ φίλου του Βασιλείου, διηκούλυε τὴν χειροτονίαν αὐτοῦ, ἐνῶ ὁ ἴδιος τὴν ἀπέφυγε δι' ἀποχωρήσεως εἰς τὴν ὑπαίθρον. Ὁ Βασίλειος ἐπισκεφθεὶς τὸν Χρυσόστομον παρεπενέθη διὰ τὴν τοιαύτην διαγωγὴν καὶ οὗτος ἀπολογούμενος ἐξέθεσε πρὸς αὐτὸν τὰς περὶ τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος γνώμας του, τὰς ὁποίας περιέλαβε εἰς τὸ παρὸν σύγγραμμα.

Τὸ σύγγραμμα ἀποτελεῖται

1) Ἐκ τοῦ προλόγου, ἐν τῷ ὁποίῳ περιγράφονται αἱ ἁρμονικαὶ σχέσεις μεταξὺ Ἰωάννου καὶ Βασιλείου καὶ ἀπαγγέλλεται ἡ δι' ἀπάτην κατηγορία τοῦ Βασιλείου (Α' 1-6).

2) Ἐκ τοῦ κυρίου μέρους, ἐν τῷ ὁποίῳ καταδεικνύεται ἅ ὅτι ἕκαστος τῶν ὑποψηφίων διὰ τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα, ἔστω καὶ παρὰ τὴν θέλησίν του ἐκλεγόμενος, ὀφείλει νὰ ἀναμετρῇ τὰς δυνάμεις καὶ τὴν ἰκανότητά του πρὸς ἀνταπόκρισίν του εἰς τὰ

ιερατικά καθήκοντα, λαμβάνων δὲ ὑπ' ὄψιν τὴν βαρεῖαν εὐθύνην ν' ἀπορρίπτῃ τὴν ἐκλογὴν, ἐὰν θεωρήσῃ ἑαυτὸν ἀνεπαρκῆ (Α' 7 - Β' 8). β' ὅτι ἡ ἱερωσύνη λόγῳ τῆς ὑψίστης αὐτῆς ἀξίας πρέπει ν' ἀντικρούζεται μὲ πολὺ δέος καὶ ὅτι ἐπιτρέπεται νὰ προσέρχωνται εἰς αὐτὴν μόνον οἱ διακρινόμενοι δι' ἠθικὴν, πνευματικὴν καὶ διοικητικὴν δύναμιν (Γ' 1 - Δ' 2). γ' ὅτι οἱ κληρικοί πρέπει νὰ διαθέτουν ἐπαρκῆ μόρφωσιν καὶ διδακτικὴν ἱκανότητα διὰ νὰ ἀντεπεξέρχωνται κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως καὶ τῶν πλανωμένων καὶ νὰ καταρτίζουσιν τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὰς ἀληθείας τῆς χριστιανικῆς πίστεως (Δ' 3 - Ε' 8). δ' ὅτι ἀπαιτεῖται ἰσχυρὰ ἠθικὴ προσπάθεια διὰ τὴν ἐν γένει ἐκτέλεσιν τοῦ ἐπιμόχθου ποιμαντορικοῦ ἔργου (Στ' 1-13).

3) Ἐκ τοῦ ἐπιλόγου, κατὰ τὸν ὁποῖον οἱ δύο ἄνδρες ἀχωρίζονται φιλικῶς (Στ' 13).

Πλὴν τοῦ προλόγου καὶ τοῦ συντόμου ἐπιλόγου, τὸ ὅλον ἔργον ἀποτελεῖ διάλογον μεταξὺ τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τοῦ Βασιλείου. Πολλὰ γνῶμαι ἐξεφράσθησαν, ἀπὸ τῶν παλαιῶν χρόνων, περὶ τοῦ προσώπου τοῦ φίλου τούτου τοῦ Χρυσοστόμου, χωρὶς νὰ ἔχη λυθῆ τὸ πρόβλημα ἢ νὰ δύναται νὰ λυθῆ, ἐφ' ὅσον ἐλλείπουν σχετικαὶ ἱστορικαὶ μαρτυρίαι. Στενοὶ φίλοι τοῦ Χρυσοστόμου, γνωστοὶ ἐκ τῆς ἱστορίας, εἶναι ὁ Θεόδωρος Μοψουεστίας, Μάξιμος Σελευκείας καὶ Εὐάγριος Ἀντιοχείας¹, ἀλλὰ περὶ φίλου του μὲ τὸ ὄνομα Βασίλειος δὲν γίνεται λόγος εἰς τὰς πηγάς. Ἀπὸ τοὺς προταθέντας Μάξιμον, Εὐάγριον, Μέγαν Βασίλειον, Βασίλειον Σελευκείας, Βασίλειον Ραφάνης καὶ Βασίλειον Βύβλου, κανεὶς δὲν ἐκπληρώνει τὰς προϋποθέσεις, αἱ ὁποῖαι τίθενται ὑπὸ τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ διαλόγου².

1. Σωκρ. Ἐκκλ. Ἱστ. 6, 3. Θεοδωρήτου Ἐκκλ. Ἱστορία 5, 27.

2. Τὸν Μάξιμον ὑπέδειξεν ὁ P. Albert, *St. Jean Chrysostome considéré comme orateur populaire*, σελ. 22, τὸν δὲ Εὐάγριον ὁ Fabricius, *Bibl. VIII 5, 559*. Φυσικὰ αἱ γνῶμαι αὐταὶ στηρίζονται ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ὅτι οἱ ὑποδεικνυόμενοι ἐπίσκοποι ἔφερον ὡς δευτέρον ὄνομα τὸ Βασίλειος, πράγμα ἀσύνηθες εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολήν. Ἄλλωστε καὶ οἱ δύο ἐχειροτονήθησαν ἐπίσκοποι εἰς χρόνον μὴ συμπίπτοντα μὲν τὸν χρόνον τῆς ὑποτιθεμένης χειροτονίας τοῦ Βασιλείου

Ὁ Βασίλειος τοῦ διαλόγου ἦτο συνομήλικος καὶ συμπολίτης τοῦ Χρυσοστόμου, ὑποτίθεται δὲ ὅτι ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος κατὰ τὸ 374. Κανενὸς δὲ ἐκ τῶν ἀνωτέρω δὲν συμπίπτουν τὰ περιστατικὰ τοῦ θίου μὲ τὰς προϋποθέσεις αὐτάς.

Τὸ παρὸν σύγγραμμα τοῦ Χρυσοστόμου, φέρον καθαρῶς θεωρητικὸν χαρακτῆρα, ἀποβλέπει εἰς ὠρισμένον σκοπὸν, τὴν καταπολέμησιν τῶν μανικῶν ἐραστῶν τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος. Εἶναι πιθανὸν ὅτι κατὰ τὸν ἐπὶ Οὐάλεντος διωγμὸν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὁ ὁποῖος ἐστέρησε πολλὰς ἐπισκοπὰς τῶν ποιμένων των, ἐσκέφθησαν πολλοὶ ὅτι ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιηθῇ πρὸς πλήρωσιν τῶν δημιουργηθέντων κενῶν καὶ ὁ Χρυσόστομος, λόγῳ τῆς μεγάλης μορφώσεως καὶ τῆς ἀκεραιότητος τοῦ χαρακτῆρός του³. Ὁ Χρυσόστομος ἀπέκρουσε τὴν σκέψιν ταύτην, ἣ ὁποία δὲν εἶναι γνωστὸν ἐξ ἄλλης πηγῆς ἂν κατέληξεν εἰς ἐκλογὴν. Πάντως ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ αὐτῇ ἀπεφάσισε νὰ ἐκθέσῃ τὰς γνώμας του ἐπὶ τῆς σημασίας τῆς ἱερωσύνης. Ἐπειδὴ δὲ ἐπεθύμει νὰ καταστήσῃ γνωστὸν ὅτι ἡ ἀποφυγὴ τῆς ἐκλογῆς δὲν ὠφείλετο εἰς τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας του, ἀλλ' εἰς τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀπαραιτήτων προσόντων, εἰσήγαγεν εἰς τὸν διάλογον πρόσωπον τῆς ἰδίας μὲ αὐτὸν ἡλικίας κατάλληλον ν' ἀναλάβῃ τὸ βαρὺ ἔργον τῆς ἀρχιερωσύνης. Διὰ τοῦτο θεωροῦμεν ὡς πειστικωτέραν τὴν περὶ πλαστότητος τοῦ προσώπου τοῦ Βασιλείου γνώμην, ἣ ὁποία ἐνισχύεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ Χρυσόστομος δὲν ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν ἱστορικὴν ἀκριβολογίαν εἰς τὰ

τοῦ διαλόγου. Μὲ τὸν Μ. Βασίλειον ἐταύτισε τὸν φίλον τοῦ Χρυσοστόμου πρῶτος ὁ Σωκράτης (Ἐκκλ. Ἱστορία 6, 3), ἀλλ' ὁ Μ. Βασίλειος ἦτο κατὰ 20 ἔτη πρεσβύτερος τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ἐχειροτονήθη ἐνωρίτερον τοῦ Βασιλείου τοῦ διαλόγου. Τοὺς δύο τελευταίους ἄνδρας ὑπέδειξεν ὁ Βαρονίους, Αἰη, 382, 66, ἀλλὰ περὶ αὐτῶν τίποτε δὲν εἶνε γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ ὄχι μόνον ὡς οἱ ἀριστοὶ φίλοι, ἀλλ' οὔτε ὡς ἀπλοὶ φίλοι τοῦ Χρυσοστόμου δὲν ἀναφέρονται. Λεπτομερέστερον περὶ τῶν ὑποθέσεων τούτων βλ. ἐν Δ. Εὐελπίδου, Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου οἱ Περὶ Ἱερωσύνης Λόγοι, Ἀθῆναι 1867, σ. 71-91.

3. Διὰ τὰς ἀρετὰς ταύτας προώριζε τὸν Χρυσόστομον καὶ ὁ Λιβάνιος ὡς διάδοχόν του εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς Ρητορικῆς του Σχολῆς. Σωζομένου, Ἐκκλ. Ἱστορία 8, 4.

ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα⁴. Συνεπῶς ὁ Βασίλειος πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀνύπαρκτον πρόσωπον ἐφευρεθὲν χάριν τῆς οἰκονομίας τοῦ διαλόγου ὡς συγκεντρῶνον ὅλα τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὴν ἱερωσύνην προσόντα.

Ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν τμημάτων τῆς συγγραφῆς ὡς «λόγων» δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθῆ ὑπὸ τὴν ρητορικὴν ἔννοιαν, διότι δὲν πρόκειται περὶ σειρᾶς ἐκφωνηθεισῶν ὁμιλιῶν, ἀλλὰ περὶ πραγματείας δοθείσης ἀπ' εὐθείας. Οἱ «λόγοι», ἐπομένως, ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰ «κεφάλαια» τῆς συγγραφῆς.

Τὸ ἔργον συνετάχθη ὑπὸ μορφὴν διαλόγου κατὰ τὰ λογοτεχνικὰ πρότυπα τῶν πλατωνικῶν διαλόγων, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἀναμφιβόλως μελετήσῃ ὁ Χρυσόστομος⁵ κατὰ τὸν χρόνον τῶν σπουδῶν του ὑπὸ τὸν Λιβάνιον καὶ τὸν Ἀνδραγάθιον. Παρουσιάζει δὲ ὁμοιότητα πρὸς τὴν πλατωνικὴν διαλεκτικὴν μέθοδον καὶ εἰς τὸν τρόπον ἀναπτύξεως τῶν ἐπὶ μέρους θεμάτων.

Εἶναι καταφανὴς ἡ καταβληθεῖσα προσοχὴ εἰς τὴν συστηματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν σχετικῶν μὲ τὴν ἱερωσύνην προβλημάτων. Μετὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀκαταλληλότητός του διὰ τὸ ἄξιωμα, χωρεῖ ὁ συγγραφεὺς εἰς τὴν ἐκθεσιν τῆς σπουδαιότητος τῆς ἱερωσύνης, τῶν προϋποθέσεων ἀναδοχῆς τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος καὶ τὸν τρόπον διεξαγωγῆς τοῦ ἱερατικοῦ ἔργου. Ἡ τελευταία παράγραφος τῆς συγγραφῆς δίδει ζοφεράν εἰκόνα τῶν κινδύνων τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου, ἀλλ' ἡ καταθλιπτικὴ ἐντύπωσις τοῦ ἀναγνώστου διασκεδάζεται κάπως μὲ τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι ὁ Χριστός, ὁ ἀναθέτων τὴν ὑπηρεσίαν εἰς τοὺς ἱερεῖς, θὰ βοηθήσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων των (Στ' 13).

Ἡ ἐπιχειρηματολογία, στηριζομένη εἰς τὴν Γραφήν καὶ τὸν ἀνθρώπινον λόγον καὶ ἐνισχυομένη δι' ἄξιοθαυμάστου ψυ-

4. Παρουσιάζει π.χ. τὴν μητέρα του ὡς γραῖαν, ἐνῶ ἦτο μόνον 44 ἐτῶν, καὶ τὸν Βασίλειον, ἐπίσκοπον ἄλλης πόλεως, ὡς κατοικοῦντα μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσίν του τόσον πλησίον, ὥστε νὰ δύναται νὰ τὸν ἐπισκέπτεται συχνότατα.

5. Βλ. καὶ Λόγον Δ' 6.

χολογικῆς παρατηρήσεως, εἶναι πειστική, ἡ δὲ πλαισιώσις τῆς μὲ ζωηρᾶς εἰκόνας καὶ περιγραφάς, καθιστᾷ τὴν ἀνάγνωσιν εὐχάριστον.

Βεβαίως δὲν ἀπουσιάζουν καὶ σημεῖα τῆς ρητορικότητος τοῦ Χρυσοστόμου, ἀλλ' εἶναι πάντοτε συνδεδεμένα μὲ τὴν ὄλην ἐπιχειρηματολογίαν τόσον ἀρμονικῶς ὥστε νὰ καθίστανται φορτικά. Μόνον αἱ συχναὶ ἐπαναλήψεις καὶ ἡ ἐπάνοδος εἰς τὰ αὐτὰ θέματα, γνωρίσματα καὶ τῶν ἄλλων ἔργων τοῦ Χρυσοστόμου, βλάπτουν κάπως τὴν λογοτεχνικὴν ἀξίαν τοῦ διαλόγου.

Ἡ γλῶσσα εἶναι ἐπιμελημένη καὶ ἐμφανῶς ἀττικίζουσα, ἡ πλεον ἀττικίζουσα ὄλων τῶν συγγραμμάτων τοῦ Χρυσοστόμου. Κατὰ τοῦτο προσεγγίζει πρὸς τὴν γλῶσσαν πολλῶν ἐκ τῶν ἔργων τῶν μεγάλων Καππαδοκῶν θεολόγων⁶.

Ἡ ἐπιμέλεια, τὴν ὁποίαν ἐμφανίζει τὸ ἔργον τοῦτο, ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐγράφη ἐν καιρῷ σχολῆς καὶ ἀνέσεως, ἐνῶ τὰ πλεῖστα τῶν λοιπῶν ἔργων τοῦ Χρυσοστόμου εἶναι λόγοι ἐκφωνηθέντες χωρὶς ἰδιαιτέραν προπαρασκευὴν κατὰ τὸν χρόνον τῆς μεγάλης του ποιμαντικῆς δράσεως καὶ ὑπ' ἄλλων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καταγραφέντες καὶ ἐκδοθέντες⁷.

Ὡς ὑπεδηλώθη ἤδη, σκοπὸς τῆς συγγραφῆς εἶναι ἡ παράστασις τοῦ μεγαλείου τῆς ἱερατικῆς διακονίας καὶ ὁ καθορισμὸς τῶν προσόντων τῶν ὑποψηφίων διὰ τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα καὶ τῶν καθηκόντων τῶν κληρικῶν. Δύναται δέ, συμφώνως πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦτο, νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἐγχειρίδιον ποιμαντικῆς⁸.

6. Βλ. Σουΐδαν εἰς λέξιν Ἰωάννης· «οἱ περὶ ἱερωσύνης ὑπερβάλλουσι λόγοι τῷ τε ὕψει καὶ τῇ φράσει καὶ τῇ λειότητι καὶ τῷ κάλλει τῶν ὀνομάτων».

7. Τοῦτο παρετήρησεν ἤδη ὁ Φώτιος, Μυριόβιβλος 174· «ποῖαί τε αὐτῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ διατρίβοντι ἐξεπονήθησαν, αἱ καὶ μᾶλλον διηκριβώνται... Πλὴν εἴ τις τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν τοῦ λόγου θαυμάζων, σχολάζοντα μᾶλλον, ἀλλ' οὐ τοῖς πράγμασι τοῖς κοινοῖς ἐνστρεφόμενον ταῦτα φαίη ἂν ἐξεργάσασθαι».

8. Ὁ ἀπολογητικὸς χαρακτὴρ τοῦ ἔργου εἶναι ἐξωτερικὸς. Τὸν ἀνωτέρω σκοπὸν καθορίζει ὁ Χρυσόστομος ἐν Γ' 17· «οὐδέ γὰρ πρὸς ἀπολογίαν σοι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ταῦτα χρήσιμά ἐστι μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὴν τοῦ πράγματος τὴν διοίκησιν τάχα οὐ μικρὸν συμβαλεῖται κέρδος».

Τῆς ποιμαντικῆς ἡ ἀκμὴ συμπίπτει μὲ τὸν δ' αἰῶνα, ὅποτε τὸ περιεχόμενον αὐτῆς, ὡς ἐπιστήμης, ἀπεχωρίσθη ἀπὸ τὸ συγκεκριμένον πρόσωπον τοῦ ἱερέως ὡς φορέως τοῦ ἀξιώματος. Πρὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἀμυδρὰ μόνον ἐξέτασις τοῦ ἱερατικοῦ ἔργου ἐγένετο καὶ μάλιστα ἐν συνδέσει πρὸς τὸ ὑποκείμενον, τὸ πρόσωπον τοῦ ἱερέως.

Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, τὸ 355, ἔγραψε τὴν πρὸς Δρακόντιον ἐπιστολήν, εἰς τὴν ὁποίαν θίγει διάφορα ποιμαντικὰ προβλήματα. Ἀλλ' ἰδιαίτεραν ὥθησιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κλάδου τούτου τῆς Θεολογίας ἔδωσαν οἱ διακρινόμενοι δι' ἐξαιρετικὴν πολυμέρειαν μεγάλοι Καππαδόκαι θεολόγοι. Ὁ Μέγας Βασίλειος ἠσχολήθη μὲ ποιμαντικὰ ζητήματα εἰς τὴν ἀμφιβαλλομένην ἐρμηνείαν εἰς Ἡσαΐαν, 106 ἐξ., εἰς πολλὰς ἐπιστολάς καὶ ἰδίως εἰς τὴν 28 καὶ εἰς τὰ ἀσκητικά, Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς εἰς τὸν περὶ φυγῆς ἀπολογητικόν, συγγραφέντα κατὰ τὸ 362, καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης εἰς τὴν πρὸς Λητόϊον ἐπιστολήν.

Ὁ Χρυσόστομος εἶχεν, ἀναμφιβόλως, ὑπ' ὄψιν τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ἔργων αὐτῶν, ἀλλ' ἐχρησιμοποίησεν ἰδίως τὸν ἀπολογητικόν τοῦ Γρηγορίου, μὲ τὸν ὁποῖον τὸ παρὸν σύγγραμμα παρουσιάζει πολλὰ κοινὰ σημεῖα· τὰ περιστατικά τῆς φυγῆς, τὰς συγκρίσεις μὲ τὸν ποιμένα καὶ τὸν ἱατρόν, τὴν περιγραφὴν τοῦ ἐσωτερικοῦ πολέμου, τὴν χρῆσιν τοῦ παραδείγματος τοῦ Παύλου κ.ἄ. Δὲν εἶναι δὲ ἴσως τολμηρὸν νὰ προστεθῇ εἰς τὰς ὁμοιότητας αὐτὰς καὶ ἡ χρῆσις τοῦ ὀνόματος Βασίλειος, τὸ ὁποῖον ὁ Χρυσόστομος ἔδωκεν εἰς τὸν συνομιλητὴν του ἴσως ἐξ ἐπιδράσεως τῆς στενοτάτης φιλίας μεταξὺ τοῦ Γρηγορίου καὶ τοῦ Μ. Βασιλείου.

Ἐπάρχει ὁμως, βεβαίως, καὶ σημαντικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο ἔργων. Τοῦ Γρηγορίου τὸ σύγγραμμα φαίνεται εἰς μερικὰς περιπτώσεις ὡς λογοτεχνικὸν ἀδολέσχημα, μολονότι ἐξετάζει μὲ πολὺ σύστημα ὠρισμένα θέματα, ὡς τὸ περὶ ἱεραρχίας καὶ διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ τοῦ Χρυσοστόμου ἔχει ὅλα τὰ γνωρίσματα τῆς συστηματικῆς ποιμαντικῆς πραγματείας. Εἶναι, πάντως, ἀληθὲς ὅτι οἱ Περὶ Ἱερωσύνης Λόγοι δὲν θίγουν ὅλα

τὰ προβλήματα τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου. Ἐξ ἄλλου δὲ ἡ διαπραγματεύσις φαίνεται διὰ τὰς σημερινὰς ἀνάγκας ἀνεπαρκής, διότι ἡ ἰδικὴ μας ἐποχὴ ἐδημιούργησε νέα προβλήματα ἀνύπαρκτα τότε, ἐνῶ ἄλλα προβλήματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν παρουσιάζουν ἐνδιαφέρον διὰ τοὺς σημερινούς κληρικούς. Παρὰ ταῦτα, ἡ ἀξία των παραμένει ἀκεραία, διότι ἡ μελέτη των ἀναπτύσσει τὴν συναίσθησιν τῆς σοβαρότητος, εἰς μὲν τοὺς ὑποψηφίους κατὰ τὴν προσέγγισιν πρὸς τὴν ἱερωσύνην, εἰς δὲ τοὺς κληρικούς κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἔργου των.

Ἐκ τούτου δὲ ἐξηγεῖται ἡ ἐπίδρασις τῆς συγγραφῆς ἐπὶ τοὺς μεταγενεστέρους, τὴν ἔκτασιν τῆς ὁποίας μαρτυρεῖ ἤδη ὁ Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης. «Οὐ γὰρ ἔστι, οὐκ ἔστι καρδία, ἣν ἐπῆλθεν ἡ ταύτης ἀνάγνωσις καὶ πρὸς τὸν θεῖον αὐτὴν οὐκ ἔτρωσεν ἔρωτα, σεπτὴν μὲν τὴν ἱερωσύνην δεῖξασα, ἀμέμπτως δὲ αὐτὴν μετέρχεσθαι διδάξασα. Ὁ γὰρ τῶν τοῦ Θεοῦ ἀπορρήτων σοφὸς ὑποφήτης Ἰωάννης, τῆς ἐν Βυζαντίῳ Ἐκκλησίας ὀφθαλμός, οὕτως αὐτὴν λεπτῶς καὶ πυκνῶς ἐξηκρίβωσεν, ὥστε πάντας, τοὺς τε κατὰ Θεὸν θεραπεύοντας, τοὺς τε ραθύμως ἱερατικὴν μεταχειρίζοντας, ἐν ταύτῃ τὰ οἰκεῖα εὐρίσκειν κατορθώματα τε καὶ σκώμματα»⁹. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀνεγνώσθη περισσότερον παντὸς ἄλλου πατερικοῦ συγγράμματος, ὃ δὲ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἐτόλμησεν ἄλλος μεταγενέστερος Πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας ν' ἀσχοληθῆ συστηματικῶς μὲ τὴν ποιμαντικὴν ἐπιστήμην, ἴσως εὐρίσκεται εἰς τὴν μεγάλην διάδοσιν καὶ ἐπίδρασιν τοῦ Χρυσοστομικοῦ τούτου συγγράμματος.

Πρὸ τοῦ καθορισμοῦ τοῦ χρόνου τῆς συγγραφῆς τοῦ ἔργου πρέπει νὰ εὐρεθῆ ὁ χρόνος, κατὰ τὸν ὁποῖον συνέβη τὸ ἱστορούμενον γεγονός. Τοῦτο δὲν παρουσιάζει δυσκολίαν, διότι ὁ Χρυσόστομος ἀναφέρει εἰς τὸν πρόλογον ὅτι τὸ γεγονός συνέβη πρὶν οὗτος ἀκολουθήσῃ τὸν μοναχικὸν βίον, ἄρα πρὸ τοῦ 375, καὶ εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπουσίαζεν ὁ ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας Μελέτιος, ἐφ' ὅσον ἦλθεν ἔξωθεν ἐπίσκοπος πρὸς χειροτονίαν

9. Ἐπιστ. 1, 156 P.G. 78, 1416.

τῶν ἐκλεγέντων (Α' 6). Ὁ Μελέτιος ἐξωρίσθη διὰ τρίτην φορὰν τὸ 372 ὑπὸ τοῦ Οὐάλεντος, οὕτω δὲ τὸ συμβάν πρέπει νὰ τοποθετηθῆ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ὁρίων, μὲ προτίμησιν πρὸς τὸ τελευταῖον.

Δυσκολίας μόνον παρουσιάζει ἡ πληροφορία περὶ ἐκλογῆς τοῦ Χρυσοστόμου εἰς ἐπίσκοπον, κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτήν. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἱστορικῶν τοποθετοῦν τὸ ἔτος γεννήσεως τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὸ 347, ἐὰν ὅμως ἀκολουθήσωμεν τὸν σύγχρονον τοῦ Χρυσοστόμου καὶ φίλον αὐτοῦ Παλλάδιον, εὐρίσκομεν ἀκόμη μεταγενεστέραν χρονολογίαν, τὸ 349 ἢ 350¹⁰. Συνεπῶς, κατὰ τὸ 374 ὁ Χρυσόστομος ἦτο μόλις 24 ἐτῶν, ἢ δὲ Σύνοδος τῆς Νεοκαισαρείας εἶχε καθορίσει τὸ τριακοστὸν ἔτος ὡς κατώτερον ὄριον ἡλικίας προσελεύσεως εἰς τὴν ἱερωσύνην. Ἄλλ' ὡς πρὸς τὸν κανόνα τῆς Συνόδου ταύτης δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι δὲν εἶχεν ἀκόμη λάβει οἰκουμενικὸν χαρακτῆρα, ἄλλως δὲ καὶ μεταγενεστέρως ἐπανειλημμένως παρεβιάσθη ἡ δὲ ἐκλογή τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ ἂν δὲν εἶναι εἰκονικὴ χάριν τῆς οἰκονομίας τοῦ συγγράμματος, δύναται νὰ δικαιολογηθῆ ἐκ τῶν ἀμέσων ἀναγκῶν τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτήν τοῦ διωγμοῦ τοῦ Οὐάλεντος, λόγῳ τοῦ ὁποῖου εἶχον δημιουργηθῆ τεράστια κενὰ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἡγεσίαν.

Τελευταῖον χρονολογικὸν ὄριον συγγραφῆς τοῦ ἔργου εἶναι τὸ ἔτος 392, ὅτε ἐξεδόθη τὸ *De viris illustribus* τοῦ Ἰερωνύμου¹¹, εἰς τὸ ὁποῖον ἀναφέρονται καὶ οἱ περὶ Ἰερωσύνης Λόγοι τοῦ Χρυσοστόμου. Οὕτω παλαιότεροι καὶ νεώτεροι ἐρευνηταὶ

10. Διάλογος 5(47, 18). Ἡ μαρτυρία τοῦ Χρυσοστόμου ἐν Πρὸς νεωτέραν χηρεύσαν 2, κατὰ τὴν ὁποίαν εἰκοσαετῆς ἦτο ἀκόμη μαθητῆς τοῦ Λιθανίου, δὲν ἔχει ἀποδεικτικὴν ἀξίαν, διότι οὗτος δὲν ἀκριβολογεῖ εἰς τὰς χρονολογίας καὶ συνήθως στρογγυλοποιεῖ τοὺς ἀριθμούς. Κατὰ τὸν Παλλάδιον, τὸ 368 δεκαοκταετῆς, ἤρχισε τὴν παρακολούθησιν θεολογικῶν μαθημάτων καὶ τὸ 376 ἐχειροτονήθη ἀναγνώστης. Ἄν εἶχε γεννηθῆ πρὸ τοῦ 350, θὰ ἐπλησίαζε τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος κατὰ τὸ 386 καὶ δυσκόλως θ' ἀπεκάλει ἑαυτὸν «μειρακίσκον» εἰς τὸν λόγον του, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς εἰς πρεσβύτερον χειροτονίας του.

11. *De viris ill.* 129 P.L. 22, 753.

τοποθετοῦν τὴν συγγραφὴν εἰς χρόνον μεταξὺ τῶν ἐτῶν 374 καὶ 392, μὲ φανεράν προτίμησιν πρὸς τὴν τελευταίαν περίοδον. Δύο εἶναι τὰ κύρια ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς μεταγενεστεράς χρονολογίας συγγραφῆς. Πρῶτον ὁ Χρυσόστομος εἰς Ὀμιλίαν 5 πρὸς Ἡσαΐαν, ἐκφωνηθεῖσαν τὸ 388, λέγει «περὶ ἱερωσύνης καὶ ὅσον τῆς ἀξίας τὸ μέγεθος ἐν ἑτέρῳ καιρῷ δηλώσομεν». Ἀπὸ τὴν δήλωσιν αὐτὴν συνάγουσιν πολλοὶ ὅτι ἡ ὑπόσχεται τοῦ Χρυσοστόμου ἐξεπληρώθη μὲ τὴν ἔκδοσιν τῶν περὶ Ἱερωσύνης Λόγων, μετὰ τὸ 388. Ἀλλὰ οἱ Λόγοι οὗτοι δὲν ἀποτελοῦν κήρυγμα, ἐνῶ ὁ Χρυσόστομος μὲ τὴν ἀνωτέρω δήλωσιν, ἐννοεῖ ὅτι θὰ ὁμίλει περὶ ἱερωσύνης ἀπὸ τοῦ ἁμβωνος. Δὲν εἶναι γνωστὸν ἂν ἀπήγγειλεν ἰδιαιτέραν τοιαύτην ὁμιλίαν, ἢ ὁποία ἐνδεχομένως δὲν διεσώθη, εἶναι δὲ πιθανὸν ὅτι ἡ ἐκπλήρωσις τῆς ὑποσχέσεως ἐγένετο διὰ τῆς ἀναπτύξεως ποιμαντικῶν προβλημάτων εἰς ὁμιλίαν εἰς τὴν Α' πρὸς Τιμόθεον. Τὸ βέβαιον εἶναι πάντως ὅτι οἱ παρόντες Λόγοι δὲν ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν ἀνωτέρω δήλωσιν τοῦ Χρυσοστόμου.

Δεύτερον τὸ ἐπιμελημένον ὕψος καὶ ἡ ἄνετος διαπραγματευσις τῶν προβλημάτων τῆς ἱερωσύνης δεικνύουσιν μεγάλην ὀριμότητα καὶ ἀπαιτοῦν προχωρημένην ἡλικίαν. Εἶναι παράδοξον ὅτι χρῆσις τοῦ ἐπιχειρήματος τούτου γίνεται καὶ ἀπὸ ἐπιστήμονας μεγάλης περιωπῆς. Δὲν ὑπῆρξε, διὰ τὸν Χρυσόστομον, καταλληλοτέρα ἐποχὴ πρὸς καλλιέργειαν λαμπροῦ ὕψους ἀπὸ τὴν περίοδον τῆς διαβιώσεώς του εἰς τὴν ἔρημον. Ὡς ἐτονίσθη ἤδη, ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς χειροτονίας του εἰς πρεσβύτερον ἡσχολεῖτο μὲ ποικίλα ἐκκλησιαστικὰ καὶ κοινωνικὰ καθήκοντα καὶ μὲ τὸ κήρυγμα. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα καθήκοντα ἀπέκλειον τὴν διάθεσιν χρόνου διὰ λογοτεχνικὰς ἐνασχολήσεις, ἡ δὲ ἀνάγκη τοῦ συχνοῦ κηρύγματος πρὸς τὸν λαὸν καὶ ἰδίως πρὸς τὰς κατωτέρας του τάξεις ὑπεχρέωσεν αὐτὸν εἰς μόρφωσιν ὕψους ἀπλουστεροῦ, ὅπως βλέπομεν εἰς τὰς ὁμιλίαις του. Εἰς τὸ ἄλλο δὲ σημεῖον τοῦ ἐπιχειρήματος δύναται νὰ ἀντιταχθῇ ὅτι θὰ ἦτο ἀνεξήγητον νὰ μὴ εἶναι ἱκανὸς νὰ διαπραγματευθῇ συστηματικῶς τὸ περὶ

ιερωσύνης θέμα συγγραφεὺς τῆς ἀξίας τοῦ Χρυσοστόμου εἰς ἡλικίαν 25 ἢ 30 ἐτῶν καὶ μάλιστα ἐφ' ὅσον εἶχε προορισθῆ δι' ἐπισκοπικὴν ἔδραν πρὸ τῆς ἡλικίας αὐτῆς.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω θεωροῦμεν ὀρθὸν νὰ τοποθετήσωμεν τὴν συγγραφὴν τῶν περὶ Ἱερωσύνης Λόγων εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ συγγραφικοῦ σταδίου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ συγκεκριμένως εἰς τὴν περίοδον τῆς εἰς τὴν ἔρημον διαβιώσεώς του μὲ προτίμησιν εἰς τὰ δύο πρῶτα ἔτη αὐτῆς (375—376). Ὁ ἐκεῖ τρόπος ζωῆς παρεῖχεν εἰς αὐτὸν τὸν εὐχέρειαν ἐπισταμένης μελέτης τῶν προβλημάτων τῆς ἱερωσύνης καὶ ἀνέτου ἐπιμελείας τῆς διαπραγματεύσεώς των. Τὸ ὕψος παρουσιάζει ἄφθονα δείγματα τῆς ἐπιδράσεως τῶν ρητορικῶν Σχολῶν, ἀπὸ τὰς ὁποίας πρὸ ὀλίγων μόνον ἐτῶν εἶχεν ἀποφοιτήσῃ. Ἡ δὲ θέσις του ἔναντι τῆς διεξαγωγῆς τοῦ πομπαντικοῦ ἔργου δεικνύει χριστιανὸν ἰδεολόγον, ὁ ὁποῖος πρὸ ὀλίγου ἀκόμη χρόνου εἶχεν ἄλλην εἰκόνα περὶ τοῦ κληρικοῦ καί, μόλις τώρα, ἀντιλαμβάνεται ὅτι τὰ πράγματα ἀπέχουν τοῦ ἰδεώδους (Γ' 16). Οὕτω ἡ πραγματεία του ἀποτελεῖ ἄφ' ἑνὸς μὲν διαμαρτυρίαν κατὰ τῆς κρατούσης καταστάσεως εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας, ἄφ' ἑτέρου δὲ πραγματικὴν ἔκθεσιν πρὸς ἐφαρμογὴν εἰς μελλοντικὸν χρόνον ὑπὸ τοῦ ἰδίου, ὅταν θὰ εἰσῆρχετο εἰς τὴν ἱερωσύνην.

Τὸ κείμενον, λόγῳ τῆς μεγάλης διαδόσεως τοῦ ἔργου, περισσάθη εἰς πολυάριθμα χειρόγραφα. Κατὰ τὴν ἀντιγραφικὴν παράδοσιν προσετέθησαν εἰς τὸ ἔργον, ὑπὸ μεταγενεστέρων χειρῶν, περιληπτικαὶ ἐπιγραφαί, ἐνίοτε ἄστοχοι (εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν κεφαλαίων), καὶ τὰ ὀνόματα τῶν διαλεγόμενων προσώπων¹².

Αἱ μεταγενέστεραι ἐκδόσεις ἐστηρίχθησαν εἰς μέρος μόνον τῆς χειρογράφου παραδόσεως, τὸ ὁποῖον πάντως εἶναι πλούσιον. Κατὰ πρῶτον τὸ ἔργον ἐξεδόθη διὰ τοῦ τύπου ὑπὸ τοῦ Ἑράσμου (Βασιλεία 1523 καὶ Τυβίγγη 1548), ἀκολούθως δὲ ὑπὸ τοῦ Ν.

12. Ὁ Χρυσόστομος ἐνεδείκνυε τὸν ἀπὸ τῶν λεγόμενων πρόσωπων τῆς ἐναλλαγῆς τῶν τύπων «ἔφην» τὸν ἑαυτοῦ. Εἰς τὴν πρῶτην παραδόσιν διατηροῦνται τὰ ὀνόματα, ἀλλὰ ἐκλείπονται αἱ περιλήψεις, ὅτι καθιστάμεναι δι' ἄλλων.

Klenard (Louvain 1529), τοῦ D. Hoeschel μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως (Auxburg 1599), τοῦ E. Savil (εἰς τὴν σειρὰν τῆς ἐκδόσεως τῶν ἔργων τοῦ Χρυσοστόμου, Eton 1610 ἔξ.), τοῦ D. Fronton (εἰς τὴν σειρὰν τῆς ἐκδόσεως τῶν ἔργων τοῦ Χρυσοστόμου, Παρίσιοι 1609 ἔξ.), τοῦ C. Morellius (εἰς τὴν σειρὰν τῆς ἐκδόσεως τῶν ἔργων τοῦ Χρυσοστόμου, Παρίσιοι 1633 ἔξ.), τοῦ J. Hughes μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως (Cambridge 1710), τοῦ S. Thirlby μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως (Cambridge 1712), τοῦ B. Montfaucon (εἰς τὴν σειρὰν τῆς ἐκδόσεως τῶν ἔργων τοῦ Χρυσοστόμου, Παρίσιοι 1718 ἔξ.), τοῦ J. Bengel μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως (Stuttgard 1725), τοῦ M. Giacomello μετὰ ἰταλικῆς μεταφράσεως (Ρώμη 1757), τοῦ A. Leo (Λειψία 1834), τοῦ F. Lomler (1840), τοῦ J. Nairn (Cambridge 1906) καὶ ἄλλων.

Ἑλληνιστὶ ἐξεδόθησαν πλήρως οἱ Λόγοι περὶ Ἱερωσύνης μόνον εἰς τὴν «Σειρὰν ἐγκυκλίων μαθημάτων πρὸς χρῆσιν τῶν Ἱερατικῶν Σχολῶν» κατὰ τὸ κείμενον τοῦ Montfaucon. Ὁ Δ. Εὐελπίδης ἐξέδωκε τὸν Α΄ Λόγον μετὰ πλουσίων προλεγόμενων καὶ σχολίων (ἔργ μν.) τὸ 1867, ὁ δὲ Ἄ. Διαμαντόπουλος τοὺς τρεῖς πρώτους Λόγους μετὰ μεταφράσεως καὶ γλωσσικῶν κυρίως σχολίων (Ἀθῆναι 1939). Μεταφράσεις ἐφιλοπόνησαν ἐνωρίτερον ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε΄ (Βενετία 1783), ὁ Ν. Πάνου (Βενετία 1810) καὶ οἱ ἀδελφοὶ Ἰ. καὶ Μ. Γαλανοῦ (Ἔργα Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου τ. Α΄)¹³. Αἱ μεταφράσεις αὐταὶ ὄχι μόνον στεροῦνται τῆς χάριτος καὶ τῆς ζωηρότητος τοῦ πρωτοτύπου, ἀλλὰ καὶ καθιστοῦν τὴν ἀνάγνωσιν ἐπαχθῆ λόγῳ τῆς δουλικῆς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, προσηλώσεως εἰς τὸ πρωτότυπον.

Τῆς παρουσίας ἐκδόσεως τὸ κείμενον παρελήφθη, κυρίως, ἀπὸ τὴν ἐκδοσιν Montfaucon, εἰσῆχθησαν ὅμως ὀλίγαι ἀναγνώσεις καὶ ἐξ ἄλλων ἐκδόσεων. Εἰς τὴν μετάφρασιν κατεβλήθη

13. Τὰς περὶ Ἱερωσύνης ἀντιλήψεις τοῦ Χρυσοστόμου ἐξέθεσεν ὁ Κλ. Στρατιώτης εἰς τὴν ἐργασίαν του Ἡ Ποιμαντικὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (Θεσσαλονίκη 1935).

ιερωσύνης θέμα συγγραφεὺς τῆς ἀξίας τοῦ Χρυσοστόμου εἰς ἡλικίαν 25 ἢ 30 ἐτῶν καὶ μάλιστα ἐφ' ὅσον εἶχε προορισθῆ δι' ἐπισκοπικὴν ἔδραν πρὸ τῆς ἡλικίας αὐτῆς.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω θεωροῦμεν ὀρθὸν νὰ τοποθετήσωμεν τὴν συγγραφὴν τῶν περὶ Ἱερωσύνης Λόγων εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ συγγραφικοῦ σταδίου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ συγκεκριμένως εἰς τὴν περίοδον τῆς εἰς τὴν ἔρημον διαβιώσεώς του μὲ προτίμησιν εἰς τὰ δύο πρῶτα ἔτη αὐτῆς (375—376). Ὁ ἐκεῖ τρόπος ζωῆς παρεῖχεν εἰς αὐτὸν τὸν εὐχέρειαν ἐπισταμένης μελέτης τῶν προβλημάτων τῆς ἱερωσύνης καὶ ἀνέτου ἐπιμελείας τῆς διαπραγματεύσεώς των. Τὸ ὕφος παρουσιάζει ἄφθονα δείγματα τῆς ἐπιδράσεως τῶν ρητορικῶν Σχολῶν, ἀπὸ τὰς ὁποίας πρὸ ὀλίγων μόνον ἐτῶν εἶχεν ἀποφοιτήσῃ. Ἡ δὲ θέσις του ἔναντι τῆς διεξαγωγῆς τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου δεικνύει χριστιανὸν ἰδεολόγον, ὁ ὁποῖος πρὸ ὀλίγου ἀκόμη χρόνου εἶχεν ἄλλην εἰκόνα περὶ τοῦ κληρικοῦ καί, μόλις τώρα, ἀντιλαμβάνεται ὅτι τὰ πράγματα ἀπέχουν τοῦ ιδεώδους (Γ' 16). Οὕτω ἡ πραγματεία του ἀποτελεῖ ἄφ' ἑνὸς μὲν διαμαρτυρίαν κατὰ τῆς κρατούσης καταστάσεως εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας, ἄφ' ἑτέρου δὲ πραγματικὴν ἔκθεσιν πρὸς ἐφαρμογὴν εἰς μελλοντικὸν χρόνον ὑπὸ τοῦ ἰδίου, ὅταν θὰ εἰσῆρχετο εἰς τὴν ἱερωσύνην.

Τὸ κείμενον, λόγῳ τῆς μεγάλης διαδόσεως τοῦ ἔργου, περισώθη εἰς πολυάριθμα χειρόγραφα. Κατὰ τὴν ἀντιγραφικὴν παράδοσιν προσετέθησαν εἰς τὸ ἔργον, ὑπὸ μεταγενεστέρων χειρῶν, περιληπτικαὶ ἐπιγραφαί, ἐνίοτε ἄστοχοι (εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν κεφαλαίων), καὶ τὰ ὀνόματα τῶν διαλεγόμενων προσώπων¹².

Αἱ μεταγενέστεραι ἐκδόσεις ἐστηρίχθησαν εἰς μέρος μόνον τῆς χειρογράφου παραδόσεως, τὸ ὁποῖον πάντως εἶναι πλούσιον. Κατὰ πρῶτον τὸ ἔργον ἐξεδόθη διὰ τοῦ τύπου ὑπὸ τοῦ Ἑράσμου (Βασιλεία 1523 καὶ Τυβίγγη 1548), ἀκολούθως δὲ ὑπὸ τοῦ Ν.

12. Ὁ Χρυσόστομος ἐνεδείκνυε τὰ διαλεγόμενα πρόσωπα διὰ τῆς ἐναλλαγῆς τῶν τύπων «ἔφην» καὶ «φησίν». Εἰς τὴν παροῦσαν ἐκδοσιν διατηροῦνται τὰ ὀνόματα, ἀλλὰ παραλείπονται αἱ περιλήψεις, ἀντικαθιστάμεναι δι' ἄλλων.

Klenard (Louvain 1529), τοῦ D. Hoeschel μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως (Auxburg 1599), τοῦ E. Savil (εἰς τὴν σειρὰν τῆς ἐκδόσεως τῶν ἔργων τοῦ Χρυσοστόμου, Eton 1610 ἔξ.), τοῦ D. Fronton (εἰς τὴν σειρὰν τῆς ἐκδόσεως τῶν ἔργων τοῦ Χρυσοστόμου, Παρίσιοι 1609 ἔξ.), τοῦ C. Morellius (εἰς τὴν σειρὰν τῆς ἐκδόσεως τῶν ἔργων τοῦ Χρυσοστόμου, Παρίσιοι 1633 ἔξ.), τοῦ J. Hughes μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως (Cambridge 1710), τοῦ S. Thirlby μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως (Cambridge 1712), τοῦ B. Montfaucon (εἰς τὴν σειρὰν τῆς ἐκδόσεως τῶν ἔργων τοῦ Χρυσοστόμου, Παρίσιοι 1718 ἔξ.), τοῦ J. Bengel μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως (Stuttgard 1725), τοῦ M. Giacomello μετὰ ἰταλικῆς μεταφράσεως (Ρώμη 1757), τοῦ A. Leo (Λειψία 1834), τοῦ F. Lomler (1840), τοῦ J. Nairn (Cambridge 1906) καὶ ἄλλων.

Ἑλληνιστὶ ἐξεδόθησαν πλήρως οἱ Λόγοι περὶ Ἱερωσύνης μόνον εἰς τὴν «Σειρὰν ἐγκυκλίων μαθημάτων πρὸς χρῆσιν τῶν Ἱερατικῶν Σχολῶν» κατὰ τὸ κείμενον τοῦ Montfaucon. Ὁ Δ. Εὐελπίδης ἐξέδωκε τὸν Α' Λόγον μετὰ πλουσίων προλεγόμενων καὶ σχολίων (ἔργ μν.) τὸ 1867, ὃ δὲ Ἄ. Διαμαντόπουλος τοὺς τρεῖς πρώτους Λόγους μετὰ μεταφράσεως καὶ γλωσσικῶν κυρίως σχολίων (Ἀθῆναι 1939). Μεταφράσεις ἐφιλοπόνησαν ἐνωρίτερον ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε' (Βενετία 1783), ὁ Ν. Πάνου (Βενετία 1810) καὶ οἱ ἀδελφοὶ Ἰ. καὶ Μ. Γαλανοῦ (Ἔργα Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου τ. Α')¹³. Αἱ μεταφράσεις αὐταὶ ὄχι μόνον στεροῦνται τῆς χάριτος καὶ τῆς ζωηρότητος τοῦ πρωτοτύπου, ἀλλὰ καὶ καθιστοῦν τὴν ἀνάγνωσιν ἐπαχθῆ λόγῳ τῆς δουλικῆς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, προσηλώσεως εἰς τὸ πρωτότυπον.

Τῆς παρουσίας ἐκδόσεως τὸ κείμενον παρελήφθη, κυρίως, ἀπὸ τὴν ἐκδοσιν Montfaucon, εἰσήχθησαν ὅμως ὀλίγαι ἀναγνώσεις καὶ ἐξ ἄλλων ἐκδόσεων. Εἰς τὴν μετάφρασιν κατεβλήθη

13. Τὰς περὶ Ἱερωσύνης ἀντιλήψεις τοῦ Χρυσοστόμου ἐξέθεσεν ὁ Κλ. Στρατιώτης εἰς τὴν ἐργασίαν του Ἡ Ποιμαντικὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (Θεσσαλονίκη 1935).

προσπάθεια επιτυχεστέρας αποδόσεως τῆς ἐννοίας τῶν λεγομένων.

2. ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ

ΠΡΟ-Τ-ΠΟΘΕΣΕΙΣ ΑΝΑΔΟΧΗΣ ΤΟΥ ΙΕΡΑΤΙΚΟΥ ΑΞΙΩΜΑΤΟΣ

Πολλοὶ λόγοι συνετέλουν εἰς τὴν ἀνωμαλίαν ἐν τῇ διοικήσει τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Χρυσοστόμου.

Προβλήματα ἐγέννα ἢ ἀνάμιξις τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, τὴν ὁποίαν ἐνέκρινον μὲν πολλοὶ ἐκκλησιαστικοὶ ἡγέται, δευτέρας συνήθως σειρᾶς, ἀπέκρουον ὁμῶς ἄλλοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ σημαίνοντες θεολόγοι Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρείας, Βασίλειος Καισαρείας καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Ὁ Χρυσόστομος ἀγνοεῖ σχεδὸν τὴν ὑπαρξιν κράτους χριστιανικοῦ καὶ τονίζει τὴν ἀπόστασιν μεταξὺ βασιλέως καὶ ἱερέως. Δύναται διὰ τοῦτο νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀπροσάρμοστος πρὸς τὸ νέον καθεστῶς τὸ ἐγκαινιασθὲν τὸ 313, πράγμα τὸ ὁποῖον τοῦ ἐστοίχισε βραδύτερον τὴν ρῆξιν μὲ τὴν αὐτὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀπέκρουε δὲ τὴν προσέγγισιν λόγῳ τῶν ἠθικῶν καὶ κοινωνικῶν κακῶν, τὰ ὁποῖα ἐπεκράτουν εἰς τὴν πολιτείαν καὶ ἠπεῖλουν ἢ ἐπετύγχανον νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν¹⁴. Αἱ ἰδιαίτεραι εὐνοιαὶ πρὸς ὠρισμένα πρόσωπα, κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῶν κληρικῶν, ἀπειτέλουν μίμησιν τῶν κρατούντων εἰς τὴν πολιτείαν.

Αἱ ἀντιθέσεις μεταξὺ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν αἰρετικῶν καὶ σχισματικῶν μερίδων ἀφ' ἑτέρου ἐδημιούργουν νέαν ἀκαταστασίαν. Αἱ ἀντιμαχόμεναι μερίδες διὰ παντός μέσου ἠγωνίζοντο νὰ ἀναλάβουν τὴν ἀρχιερατικὴν ἐξουσίαν καὶ δὲν ἐδίσταζον νὰ καταφύγουν καὶ εἰς ἐγκλήματα πρὸς

14. Γ' 10, Διὰ τὴν ἀπόστασιν μεταξὺ ἐκκλησιαστικῆς καὶ πολιτικῆς ἐξουσίας βλ. Ὀμ. 4 εἰς τὸ εἶδον τὸν Κύριον (56, 125 ἐξ.).

ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου¹⁵. Πρὸ τῆς καταστάσεως ταύτης, οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἠγέται ἐνεθυμοῦντο μὲ πόνον τὴν ψυγαδευθεῖσαν εἰρήνην τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας δὲν διέκρινον πλέον οὐδὲ ἶχνος¹⁶.

Ἡ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην αὔξεις τῶν οικονομικῶν πόρων τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι διετίθεντο διὰ φιλανθρωπικοῦς κυρίως σκοπούς, ἠύξησε καὶ τὸν ζῆλον πολλῶν μελῶν διὰ τὴν ἄνοδον εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα μὲ τὴν βοήθειαν τῶν μεταξὺ τῶν ἱεραρχῶν προστατῶν των, ἀλλὰ θεβαίως ὁ ἀνίερὸς αὐτὸς ζῆλος ὠδήγει εἰς ἀτασθαλίας, τὰς ὁποίας περιγράφει μὲ πικρίαν ὁ Χρυσόστομος.

Ἡ ζοφερὰ αὐτὴ κατάστασις ἀπετέλεσε τὴν αἰτίαν τῆς συγγραφῆς τοῦ ἔργου τούτου, τὸ ὁποῖον καθορίζει τὰ μέσα πρὸς διόρθωσιν τῆς κακῆς λειτουργίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὀργανώσεως.

Ἡ ἱερωσύνη δὲν δύναται νὰ ἀντιμετωπισθῇ ὡς ἐπάγγελμα ἐπιτρέπον εἴτε τὴν ἐξασφάλισιν ὑλικῶν μέσων ζωῆς εἴτε τὴν ἱκανοποίησιν διανοητικῶν ἢ αἰσθητικῶν ἐνδιαφερόντων. Εἶναι διακονία ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ὡς «θεῖον χάρισμα» εἶναι τιμιωτέρα ἀπὸ ὅλας τὰς ἐπὶ τῆς γῆς ἐξουσίας¹⁷. Μολονότι ἀσκεῖται ἐπὶ τῆς γῆς, τ' ἀποτελέσματά της διαβαίνουν εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ εἶναι κατὰ τοῦτο ὑπηρεσία ἀρμόζουσα εἰς ἀγγέλους (Γ' 4.5.6). Ἡ σπουδαιότης της καταφαίνεται ἀπὸ τὸ ἐπιτελούμενον ἔρ-

15. Γ' 9· «καὶ φόνων τὰς Ἐκκλησίας ἐνέπλησάν τινες καὶ πόλεις ἀναστάτους ἐποίησαν ὑπὲρ ταύτης μαχόμενοι τῆς ἀρχῆς».

16. Βλ. Μ. Βασιλείου Ἐπιστολὴ 104, (32, 636)· «ἦνθουν αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ ἐρριζωμέναι τῇ πίστει, ἠνωμέναι τῇ ἀγάπῃ, ὥσπερ ἐν σώματι μιᾶς συμπνοίας διαφόρων μελῶν ὑπαρχούσης· ὅτε φανεροὶ μὲν οἱ διώκοντες, φανεροὶ δὲ οἱ διωκόμενοι... Τότε χριστιανοὶ μίαν πρὸς ἀλλήλους εἰρήνην ἠγομεν, εἰρήνην ἐκείνην, ἣν ὁ Κύριος ἡμῶν κατέλιπεν, ἥς νῦν οὐδ' ἶχνος ἡμῖν ὑπολέλειπται, οὕτως αὐτὴν ἀπ' ἀλλήλων ἀπεδιώξαμεν».

17. Γ' 4. 7. Βλ. καὶ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου 2, 52. Ὁ ἱερεὺς ἐνεργεῖ τῇ βοηθείᾳ τῆς θείας χάριτος, Γ' 7.

γον τὴν μεσολάβησιν μεταξὺ τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως¹⁸.

Κατὰ ταῦτα ὁ ἱερεὺς δύναται μὲν νὰ συγκριθῆ ἡ πρός τοὺς ποιμένας, τοὺς ἰατροὺς, τοὺς βασιλεῖς, τοὺς στρατηγούς, ὡς πρός τὴν μέθοδον ἐργασίας, ἀλλὰ διαφέρει ἀπὸ αὐτοὺς ὡς πρός τὴν ἀξίαν τόσον, ὅσον διαφέρουν μεταξὺ τῶν τὰ ὑπ' αὐτῶν ἀντιστοίχως ὑπηρετούμενα ἀντικείμενα, ὑπερτερεῖ αὐτῶν ὅσον ὑπερτερεῖ ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος (Γ' 1.6).

Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ παρεχώρησεν εἰς τοὺς ἱερεῖς ὅλην τὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν ἔλαβε παρὰ τοῦ Πατρὸς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν συνέβη οὔτε μὲ τοὺς ἀγγέλους¹⁹, καὶ τοὺς κατέστησε μνηστῆρας τῆς Νύμφης του Ἐκκλησίας (Στ' 12). Ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς εἰσόδου τῶν εἰς τὴν διακονίαν ταύτην, παύουν νὰ ζοῦν πλέον δι' ἑαυτοὺς καὶ ζοῦν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ διὰ τοὺς πιστούς²⁰. Αἱ ὑποχρεώσεις τῶν εἶναι ἀνυπολογίστου ἀξίας· καθίστανται πατέρες τοῦ λαοῦ καὶ προσεγγίζοντες τὸν Θεὸν δέονται ὑπὲρ ὀλοκλήρου τῆς οἰκουμένης, ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς εἰρήνης (Στ' 4), καὶ προσφέρουν τὴν συγγνώμην, τὴν ἀναγέννησιν καὶ τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν (Γ' 4.6).

Ἡ δυσκολία τοῦ ἀναλαμβανομένου ἔργου εἶναι προφανῆς, ὑπεδηλώθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Κυρίου «τίς ἄρα ὁ πιστὸς δοῦλος καὶ φρόνιμος;»²¹. Αἱ ψυχικαὶ ἀσθένειαι εἶναι δυσδιάγνωστοι καὶ ἡ θεραπεία τῶν δὲν δύναται νὰ ἐπιβληθῆ διὰ τῆς βίας, διότι ὁ Θεὸς στεφανώνει τοὺς ἀπέχοντα τοῦ κακοῦ οἰκειοθελῶς καὶ ὄχι ἀναγκαστικῶς (Β' 2, 3). Ἡ δὲ δυσκολία ἐπαυξάνει ἀπὸ τὰς ἀδύ-

18. Γρηγόριος Θεολόγος, Ἄπολ. 16, καλεῖ τὴν ἱερωσύνην «τέχνην τεχνῶν καὶ ἐπιστήμην ἐπιστημῶν». Πρὸς Χρυσόστομου Ὁμιλία 15, εἰς Β' Κορινθίους (61, 506).

19. Γ' 5. 6. Ὁ ἱερεὺς εἶναι «ἄγγελος Κυρίου». Ὁμ. 2 εἰς Β' Τιμ. (62, 610) κατὰ τὸ Ματθ. 2, 7.

20. Στ' 4 κ.ἀ. Βλ. καὶ Μ. Ἀθανασίου πρὸς Δρακόντιον 2 (25, 529). Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου 5, 219.

21. Ματθ. 24, 45.

ναμίας αὐτοῦ τοῦ ἱερέως, ἀπὸ τὸν σκληρὸν ἐσωτερικὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον διεξάγει ὁ ἴδιος (Στ' 13).

Ἐδῶ δὲ ἔγκειται καὶ ὁ κίνδυνος τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου. Πᾶς ἄνθρωπος ἔχει εὐθύνην διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἀνατεθέντος εἰς αὐτὸν ἔργου καὶ εἶναι ἢ εὐθύνη τόσον μεγαλυτέρα ὅσον πολυτιμότερον εἶναι τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἔργου. Ὁ ὑπηρετῶν ὑλικά ἀντικείμενα ἀποδίδει τὴν ἐνδεχομένην ζημίαν εἰς ὑλικά πράγματα, ἀλλ' ὁ ὑπηρετῶν πνευματικὰ ἀγαθὰ εἰς τί εἶναι δυνατὸν ν' ἀποδώσῃ τὴν ζημίαν; Ὁ ἱερεὺς ὑπέχει εὐθύνην δι' ὅλας τὰς εἰς αὐτὸν ἀνατιθεμένας ψυχὰς (Στ' I), ἢ δὲ τιμωρία αὐτοῦ εἶναι μεγαλυτέρα τῆς τιμωρίας τῶν ἀρχομένων (Στ' 11, 13).

Καταφαίνεται λοιπὸν εὐκόλως πόσον δύσκολον εἶναι ν' ἀντεπεξέλθῃ εἰς τοιαῦτα καθήκοντα ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος οὔτε κἂν νὰ ἄρχεται δὲν γνωρίζει²². Θὰ κατορθώσῃ τοῦτο μόνον ὅταν κοσμηθῇ ἀπὸ ἐξαιρετικὰς ἠθικὰς καὶ πνευματικὰς ἀρετὰς καὶ ἀποβλέπῃ εἰς ἓν μόνον· «τὴν ἐκκλησιαστικὴν οἰκοδομήν» (Γ' 17).

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα διαγράφεται πλέον ἢ ὁδός, διὰ τῆς ὁποίας ἐπιβάλλεται νὰ χωρήσῃ ἢ ἐκλογὴ τῶν νέων κληρικῶν. Ἡ σπουδαιότης τοῦ ἱερατικοῦ ἔργου δημιουργεῖ ὑποχρεώσεις σοβαρᾶς ἀντιμετωπίσεως ἤδη πρὸ τῆς ἀναλήψεώς του καὶ διὰ τοὺς ἐκλέγοντας καὶ διὰ τοὺς ἐκλεγομένους. Οἱ ὑποψήφιοι δύνανται νὰ χωρήσουν πρὸς τὸ ἀξίωμα μόνον κατόπιν προσεκτικῆς αὐτοεξετάσεως καὶ μόνον ἐφ' ὅσον τὰ πορίσματα τοῦ ἐλέγχου εἶναι εὐνοϊκά²³. Καὶ οἱ ἐκλέκτορες ἐπιτρέπεται νὰ παραδώσουν τὸ ἀξίωμα μόνον μετ' ἐπισταμένην ἐξέτασιν τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν προσόντων καὶ διαπίστωσιν τῆς ἱκανότητος τῶν ὑποψηφίων, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι ἢ ψῆφος των ἀντικαθιστᾷ τὴν ἀπ' εὐθείας παρὰ τοῦ Θεοῦ κλήσιν²⁴.

22. Γρηγορίου Θεολόγου, Ἀπολογ. 10· «ἄνθρώπῳ χαλεποῦ ὄντος εἰδέναι ἄρχεσθαι, χαλεπώτερόν ἐστι τὸ εἰδέναι ἄρχεσθαι ἀνθρώπων».

23. Γ' 17· «ἀναγκαῖον τὸν μέλλοντα ἐπὶ ταύτην ἔρχεσθαι τοῦ βίου τὴν ὁδόν, πρότερον ἅπαντα διερευνησάμενον καλῶς, οὕτως ἀψασθαι τῆς διακονίας».

24. Ν. Καλογερά, ἔργ. μν. σ. 106 ἐξ.

γον τὴν μεσολάβησιν μεταξύ τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως¹⁸.

Κατὰ ταῦτα ὁ ἱερεὺς δύναται μὲν νὰ συγκριθῆῖ πρὸς τοὺς ποιμένας, τοὺς ἰατροὺς, τοὺς βασιλεῖς, τοὺς στρατηγούς, ὡς πρὸς τὴν μέθοδον ἐργασίας, ἀλλὰ διαφέρει ἀπὸ αὐτοὺς ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν τόσον, ὅσον διαφέρουν μεταξύ των τὰ ὑπ' αὐτῶν ἀντιστοιχῶς ὑπηρετούμενα ἀντικείμενα, ὑπερτερεῖ αὐτῶν ὅσον ὑπερτερεῖ ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος (Γ' 1.6).

Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ παρεχώρησεν εἰς τοὺς ἱερεῖς ὅλην τὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν ἔλαβε παρὰ τοῦ Πατρὸς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν συνέβη οὔτε μὲ τοὺς ἀγγέλους¹⁹, καὶ τοὺς κατέστησε μνηστῆρας τῆς Νύμφης του Ἐκκλησίας (Στ' 12). Ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς εἰσόδου των εἰς τὴν διακονίαν ταύτην, παύουν νὰ ζοῦν πλέον δι' ἑαυτοὺς καὶ ζοῦν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ διὰ τοὺς πιστούς²⁰. Αἱ ὑποχρεώσεις των εἶναι ἀνυπολογίστου ἀξίας· καθίστανται πατέρες τοῦ λαοῦ καὶ προσεγγίζοντες τὸν Θεὸν δέονται ὑπὲρ ὀλοκλήρου τῆς οἰκουμένης, ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς εἰρήνης (Στ' 4), καὶ προσφέρουν τὴν συγγνώμην, τὴν ἀναγέννησιν καὶ τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν (Γ' 4.6).

Ἡ δυσκολία τοῦ ἀναλαμβανομένου ἔργου εἶναι προφανής, ὑπεδηλώθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Κυρίου «τίς ἄρα ὁ πιστὸς δοῦλος καὶ φρόνιμος;»²¹. Αἱ ψυχικαὶ ἀσθένειαι εἶναι δυσδιάγνωστοι καὶ ἡ θεραπεία των δὲν δύναται νὰ ἐπιβληθῆῖ διὰ τῆς βίας, διότι ὁ Θεὸς στεφανώνει τοὺς ἀπέχοντας τοῦ κακοῦ οἰκειοθελῶς καὶ ὄχι ἀναγκαστικῶς (Β' 2, 3). Ἡ δὲ δυσκολία ἐπαυξάνει ἀπὸ τὰς ἀδύ-

18. Γρηγόριος Θεολόγος, Ἀπολ. 16, καλεῖ τὴν ἱερωσύνην «τέχνην τεχνῶν καὶ ἐπιστήμην ἐπιστημῶν». Πρβλ. Χρυσοστόμου Ὁμιλία 15, εἰς Β' Κορινθίους (61, 506).

19. Γ' 5. 6. Ὁ ἱερεὺς εἶναι «ἀγγελος Κυρίου». Ὁμ. 2 εἰς Β' Τιμ. (62, 610) κατὰ τὸ Μαλ. 2, 7.

20. Στ' 4 κ.ἀ. Βλ. καὶ Μ. Ἀθανασίου πρὸς Δρακόντιον 2(25, 529). Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου 5, 219.

21. Ματθ. 24, 45.

ναμίας αὐτοῦ τοῦ ἱερέως, ἀπὸ τὸν σκληρὸν ἐσωτερικὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον διεξάγει ὁ ἴδιος (Στ' 13).

Ἐδῶ δὲ ἔγκειται καὶ ὁ κίνδυνος τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου. Πᾶς ἄνθρωπος ἔχει εὐθύνην διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἀνατεθέντος εἰς αὐτὸν ἔργου καὶ εἶναι ἢ εὐθύνη τόσον μεγαλυτέρα ὅσον πολυτιμότερον εἶναι τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἔργου. Ὁ ὑπηρετῶν ὑλικά ἀντικείμενα ἀποδίδει τὴν ἐνδεχομένην ζημίαν εἰς ὑλικά πράγματα, ἀλλ' ὁ ὑπηρετῶν πνευματικὰ ἀγαθὰ εἰς τί εἶναι δυνατόν ν' ἀποδώσῃ τὴν ζημίαν; Ὁ ἱερεὺς ὑπέχει εὐθύνην δι' ὅλας τὰς εἰς αὐτὸν ἀνατιθεμένας ψυχὰς (Στ' I), ἢ δὲ τιμωρία αὐτοῦ εἶναι μεγαλυτέρα τῆς τιμωρίας τῶν ἀρχομένων (Στ' 11, 13).

Καταφαίνεται λοιπὸν εὐκόλως πόσον δύσκολον εἶναι ν' ἀντεπεξέλθῃ εἰς τοιαῦτα καθήκοντα ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος οὔτε κἂν νὰ ἀρχεταὶ δὲν γνωρίζει²². Θὰ κατορθώσῃ τοῦτο μόνον ὅταν κοσμηθῆται ἀπὸ ἐξαιρετικὰς ἠθικὰς καὶ πνευματικὰς ἀρετὰς καὶ ἀποβλέπῃ εἰς ἓν μόνον· «τὴν ἐκκλησιαστικὴν οἰκοδομήν» (Γ' 17).

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα διαγράφεται πλέον ἢ ὁδὸς, διὰ τῆς ὁποίας ἐπιβάλλεται νὰ χωρήσῃ ἢ ἐκλογή τῶν νέων κληρικῶν. Ἡ σπουδαιότης τοῦ ἱερατικοῦ ἔργου δημιουργεῖ ὑποχρεώσεις σοβαρᾶς ἀντιμετωπίσεως ἤδη πρὸ τῆς ἀναλήψεώς του καὶ διὰ τοὺς ἐκλέγοντας καὶ διὰ τοὺς ἐκλεγομένους. Οἱ ὑποψήφιοι δύνανται νὰ χωρήσουν πρὸς τὸ ἀξίωμα μόνον κατόπιν προσεκτικῆς αὐτοεξετάσεως καὶ μόνον ἐφ' ὅσον τὰ πορίσματα τοῦ ἐλέγχου εἶναι εὐνοϊκά²³. Καὶ οἱ ἐκλέκτορες ἐπιτρέπεται νὰ παραδώσουν τὸ ἀξίωμα μόνον μετ' ἐπισταμένην ἐξέτασιν τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν προσόντων καὶ διαπίστωσιν τῆς ἰκανότητος τῶν ὑποψηφίων, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι ἢ ψῆφός των ἀντικαθιστᾷ τὴν ἀπ' εὐθείας παρὰ τοῦ Θεοῦ κλήσιν²⁴.

22. Γρηγορίου Θεολόγου, Ἀπολογ. 10· «ἄνθρωπῳ χαλεποῦ ὄντος εἰδέναι ἀρχεσθαι, χαλεπώτερον ἐστὶ τὸ εἰδέναι ἀρχεῖν ἀνθρώπων».

23. Γ' 17· «ἀναγκαῖον τὸν μέλλοντα ἐπὶ ταύτην ἐρχεσθαι τοῦ βίου τὴν ὁδόν, πρότερον ἅπαντα διερευνησάμενον καλῶς, οὕτως ἀψασθαι τῆς διακονίας».

24. Ν. Καλογερά, ἔργ. μν. σ. 106 ἐξ.

Ὁ ἱερεὺς εἶναι ὄχι μόνον ὁ διδᾶσκαλος καὶ ὁδηγὸς τῶν ψυχῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἠθικὸν πρότυπον, πρὸς τὸ ὁποῖον ἀποβλέπουν οἱ ἀρχόμενοι²⁵, διὰ τοῦτο δὲ ἡ κατεύθυνσις πρὸς τὴν ὁποίαν κυρίως θὰ στραφῆ ἡ ἐξέτασις εἶναι ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ κατάρτισις τῶν ὑποψηφίων.

Ἡ ψυχὴ τοῦ ἱερέως πρέπει νὰ μαρτυρῆ «οὐράνιον κάλλος» καὶ τοῦτο ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς κατοχῆς ὠλοκληρωμένης ἀρετῆς, ἐφαμίλλου πρὸς τὴν ἀρετὴν τῶν ἀγγέλων²⁶. Θεμέλιον δὲ τῆς τοιαύτης ἀρετῆς εἶναι ἡ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸ ποίμνιον ἀγάπη, ὡς ἀπαύγασμα τῆς θείας ἀγάπης (Β' 1 ἐξ.), αἱ ἄλλαι ἐπὶ μέρους ἠθικαὶ ιδιότητες, ὁ ἱερὸς ζῆλος, ἡ ἀγαθότης, ἡ ἐπιείκεια, ἡ ταπεινοφροσύνη. Ὡς ἐπιστέγασμα τῆς ἀρετῆς δύναται νὰ θεωρηθῆ ἡ ἀγιότης, τῆς ὁποίας ἡ κατοχὴ ἐπιτρέπει εἰς τὸν ἱερέα τὴν προσέγγισιν πρὸς τὸν ὑπ' αὐτοῦ ὑπηρετούμενον Θεόν²⁷. Ἡ διακυβέρνησις ἀνθρωπίνων ψυχῶν καὶ μάλιστα πολυαρίθμων ἀπαιτεῖ σύνεσιν ἐκφαινομένην εἰς τὴν διορατικότητα καὶ τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ποιμνίου (Γ' 7, 12). Τέλος, ἡ ἀνάγκη τῆς πνευματικῆς καταρτίσεως τῶν πιστῶν καὶ τῆς καταπολεμήσεως τῶν ἐχθρῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐπιβάλλει τὴν κατοχὴν μεγάλης μορφώσεως (Δ' 3 ἐ.).

Εἰς περίπτωσιν ἐλλείψεως τῶν προσόντων τούτων ἡ ἐκλογὴ ἀποβαίνει ἐπιβλαβῆς καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τοὺς κληρικούς, ἡ δὲ εὐθύνη βαρύνει ἐξ ἴσου ἐκλέγοντας καὶ ἐκλεγομένους. Δυστυχῶς, οἱ ἐκλέκτορες δὲν ἐνεργοῦν πάντοτε μὲ βάσιν τὰ ἠθικά, πνευματικὰ καὶ διοικητικὰ κριτήρια, ἀλλὰ συχνότατα λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν τὴν εὐγενῆ καταγωγὴν, τὸν πλοῦτον, τὴν ἡλικίαν, τὴν συγγένειαν, τὴν ἐπίδοσιν εἰς κολακείας, τὴν μονομερῆ αὐστηρὰν ἀσκησιν κ.ἄ. (Γ' 12, 15). Ἡ διὰ τοιούτων ἐπιπολαίων ἐνεργειῶν γινομένη ἐκλογὴ ἀποβαίνει ἀφορμὴ τῶν μεγαλυτέρων κακῶν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν (Γ' 10). Παραμένει δὲ ἡ

25. Γ' 13. Βλ. καὶ Α' Τιμ. ὁμ. 13(62, 565).

26. Γ' 7. 13. 14, Στ' 4. Πρὸβλ. Μ. Βασιλείου, Εἰς Ἡσαΐαν 111(30,297).

27. Γ' 7. Πρὸβλ. Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου 3, 238.

εὐθύνη εἰς τοὺς ἐκλεγομένους ἀκόμη καὶ ὅταν φέρονται εἰς τὸ ἀξίωμα ἐκβιαστικῶς. Ἐφ' ὅσον κρίνουν ἑαυτοὺς ἀνεπαρκεῖς διὰ τὸ ἔργον, ὀφείλουν ν' ἀποφύγουν τὴν χειροτονίαν, ἔαν δὲ ἀντιληφθοῦν τὴν ἀνεπάρκειαν μόνον μετὰ τὴν ἐκλογὴν, νὰ παραιτηθοῦν τοῦ ἀξιώματος (Δ' 1, Γ' 10).

ΤΟ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΟΝ ΕΡΓΟΝ

Οἱ κληρικοί, ὡς ἀσχολούμενοι μὲ τὴν σωτηρίαν ψυχῶν, ἔρχονται εἰς διαρκῆ ἐπαφὴν μὲ τὸν λαὸν καὶ ὀφείλουν νὰ γνωρίζουν τὰς ἀντιδράσεις του εἰς πᾶσαν ἐνέργειάν των. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι κατ' ἀρχὴν δυσκυβέρνητον καὶ φιλόνηκον εἶδος, ὅπως λέγει ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος²⁸, καὶ ἀντὶ νὰ ἀκολουθοῦν τὰς παραινέσεις τῶν ἀρχόντων, τὰς ὑποβάλλουν εἰς ἔλεγχον. Ἐνῶ δὲ εἶναι ἐξαιρετικῶς ἐπιεικεῖς πρὸς ἑαυτοὺς, πρὸς τοὺς ἄλλους εἶναι αὐστηροὶ κριταί, αὐστηρότατοι δὲ πρὸς τοὺς ἱερεῖς. Εὐλόγως δὲ ἀπαιτοῦν ἀπὸ αὐτοὺς μεγαλυτέραν ἀρετὴν καὶ δὲν ἀνέχονται τὴν προσέγγισιν εἰς τὸ θυσιαστήριον προσώπων διεφθαρμένων.

Ἄλλὰ πολλάκις κατακρίνουν καὶ τοὺς ἠθικῶς εὐπρεπεῖς καὶ τοὺς ἀξίους, ἢ δὲ γνώμη, ἀγαθὴ ἢ κακὴ, τὴν ὁποίαν σχηματίζει περὶ οἰουδήποτε προσώπου τὸ «ἄτακτον πλῆθος», διαδίδεται ταχέως καὶ ἐπικρατεῖ (Ε' 4). Ὁ Χρυσόστομος εὕρισκει τοιοῦτον κίνδυνον διὰ τοὺς ἱερεῖς εἰς δύο κυρίως τάξεις· τοὺς πτωχοὺς καὶ ἰδίως τὰς γυναῖκας, αἱ ὁποῖαι εἶναι μεμψίμοιροι καὶ κακολόγοι²⁹, καὶ τοὺς συναδέλφους των. Οἱ κληρικοί κλονίζουσιν τὴν θέσιν τῶν συναδέλφων των συχνότατα εἴτε ἐξ ἀντιζηλείας εἴτε ἐξ ἐπιθυμίας καταλήψεως τοῦ ἀξιώματός των³⁰, γνωρίζοντες δὲ καλῶς ὅλα

28. Ἀπολογ. 10 κ.ἀ. Πρβλ. Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου 4, 169.

29. Γ' 17· «ἀκόρεστόν πως κακὸν ἢ ἀκούσιος πενία καὶ μεμψίμορον καὶ ἀχάριστον.

30. Βλ. Χρυσ. Παπαδοπούλου, Περὶ Ἱερωσύνης, Ἀθῆναι 1913, σελ. 80.

τὰ τρωτὰ σημεῖα τῆς διακονίας των δύνανται νὰ καταστήσουν πιστευτὰς τὰς διαβολὰς καὶ τὰς σκοφαντίας των (Γ' 14).

Ἡ συμπεριφορὰ τῶν ἱερέων καὶ ἰδίως τῶν ἐπισκόπων πρὸ τῆς καταστάσεως αὐτῆς πρέπει νὰ εἶναι προσεκτικὴ. Ὅφειλουν νὰ συναναστρέφονται κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ὅλους τοὺς πιστοὺς ἄνευ ἐπιδαφιλεύσεως εὐνοιῶν πρὸς ὠρισμένα πρόσωπα πλουσίων ἢ εὐγενῶν ἢ ἀρχόντων, διότι ὁ λαὸς προσέχει καὶ τὰς λεπτομερεστέρας κινήσεις του καὶ ἡ δημιουργία δυσμενειῶν παρεμποδίζει τὸ ἔργον του. Ἐπειδὴ ὅμως αἱ κατακρίσεις εἶναι ἀναπόφευκτοι, ὅσονδήποτε ἄψογος καὶ ἂν εἶναι ἡ διαγωγή τῶν ἱερέων, οὗτοι ὀφείλουν νὰ ἀντιμετωπίζουν αὐτὰς ὄχι μὲ σκαιότητα, ἀλλὰ μὲ ἐπιείκειαν καὶ συγγνώμην, παραλλήλως δὲ νὰ διαλύουν τὰς κατηγορίας καὶ νὰ βελτιώνουν τὴν διαγωγὴν των (Στ').

Εὐλόγως ὁ Χρυσόστομος ἀποδίδει ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς τὸ ἁγιαστικὸν ἔργον τοῦ ἱερέως, συνιστάμενον εἰς τὴν τέλεσιν τῶν μυστηρίων καὶ γενικῶς τὴν διεξαγωγὴν τῆς λατρείας, διότι τοῦτο ἀποτελεῖ θεμέλιον τοῦ κατὰ Χριστὸν βίου αὐτοῦ καὶ πηγὴν τῆς ἠθικῆς τελειώσεως καὶ σωτηρίας τῶν πιστῶν³⁰. Βεβαίως δὲν ἐνδιαφέρεται ὁ Χρυσόστομος διὰ τὴν ὑπόδειξιν τρόπου διεξαγωγῆς τῆς λατρείας, ἀλλὰ τονίζει τὴν σπουδαιότητα τοῦ ἔργου τούτου, ἀναφέρων εἰδικῶς τὸ εὐχέλαιον, τὴν ἐξομολόγησιν, τὸ βάπτισμα καὶ τὴν θεῖαν εὐχαριστίαν.

Διὰ τοῦ εὐχελαίου ἀποδίδεται ἡ σωματικὴ καὶ ψυχικὴ ὑγεία (Γ' 6), διὰ τῆς ἐξομολογήσεως, τῆς ὁποίας τὰ ἀποτελέσματα ἰσχύουν καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν, συγχωροῦνται τὰ ἁμαρτήματα, διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀναγέννησις εἰς νέαν ζωὴν (Γ' 5). Κατὰ τὴν θεῖαν εὐχαριστίαν, τέλος, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ ἱερεὺς διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ κρατεῖ τὸ «πῦρ τῆς θυσίας» περιστοιχιζόμενος ἀπὸ τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις, μεταδίδεται τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου (Γ' 4, Στ' 4).

Ἐπεγραμμίσθη ἀνωτέρω ἡ ἐπίδρασις τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ ἠθικὴ διαγωγή τοῦ ποιμένου ἐπὶ τὴν ἠθικὴν βελτίωσιν τῶν πιστῶν. Ἄλλ' ὁ Χριστιανισμὸς δὲν εἶναι ἀπλοῦν ἠθικὸν σύστημα,

εἶναι Ὁρησκεία περιέχουσα, πλὴν τῶν ἠθικῶν, καὶ πνευματικὰ στοιχεῖα, τὰ ὅποια μάλιστα κατέχουν καὶ τὴν κυριωτέραν θέσιν. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα πρέπει νὰ καταστοῦν κτῆμα ὄλων τῶν πιστῶν καὶ τοῦτο κατορθώνεται διὰ τῆς διδακτικῆς δράσεως τῶν κληρικῶν. Εἶναι δὲ ἀδιανόητος διὰ τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν ἡ ὑπαρξὶς κληρικῶν, οἱ ὅποιοι δὲν ἐπιδίδονται εἰς τὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν πιστῶν διὰ τῆς διδασκαλίας³¹.

Ἡ ὑπηρεσία τοῦ λόγου εἶναι διττὴ· θετικὴ καὶ ἀρνητικὴ. Ὑπὸ τὴν πρώτην τῆς μορφῆν ἀποβλέπει εἰς τὴν διαφώτισιν τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῶν ἀληθειῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ τὴν ἠθικὴν αὐτῶν κατάρτισιν (Δ' 3). Ὑπὸ τὴν δευτέραν, ἀποβλέπει εἰς τὴν ἀπόκρουσιν τῶν ψευδῶν καὶ βλασφημῶν διδασκαλιῶν τῶν αἰρετικῶν καὶ τῶν ἀσεβῶν (Δ' 3 ἐ.).

Πρὸς πληρεστέραν ἐπιτυχίαν τοῦ διδακτικοῦ ἔργου ἀπαιτεῖται, πλὴν τῆς γενικῆς μορφώσεως τοῦ ἱερέως, καὶ εἰδικὴ προετοιμασία. Ἐπειδὴ ἡ μάθησις εἶναι ἐπίκτητος καὶ ὄχι ἔμφυτος, οἱ κληρικοί, καὶ αὐτοὶ οἱ δόκμοι εἰς τὸν λόγον, θὰ κατορθώσουν νὰ ἀντεπεξέλθουν εἰς τὰ καθήκοντά των μόνον κατόπιν συνεχοῦς μελέτης καὶ προπαρασκευῆς (Ε' 5). Τοῦτο, ἄλλωστε, εἶναι τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου θ' ἀποφύγουν, κατὰ τὸ δυνατόν, καὶ τὰς ἐπικρίσεις τοῦ πλήθους, τὸ ὅποιον συνηθίζει, ὄχι μόνον νὰ διδάσκειται, ἀλλὰ καὶ νὰ κρίνη τοὺς διδασκάλους (Ε' 1).

Τὸ παραμεληθὲν σήμερον θεραπευτικὸν ἔργον τῶν ἱερέων κατεῖχεν εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Χρυσοστόμου σπουδαιοτάτην θέσιν μεταξὺ τῶν ποιμαντικῶν καθηκόντων. Καὶ τοῦτο εἶναι εὐλόγον, διότι ἡ Ἐκκλησία δὲν θέλει μέλη γνωρίζοντα ἀπλῶς τὰς ἀληθείας τῆς πίστεως καὶ παρακολουθοῦντα ἀπαθῶς τοὺς λατρευτικούς τύπους, ἀλλὰ μέλη ἐφαρμόζοντα εἰς τὸν βίον των τὰ θεῖα παραγγέλματα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κατὰ πάντα ἐφαρμογὴ αὐτῶν καθίσταται ἀδύνατος, λόγῳ τῆς ἀσθενείας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως,

31. Βλ. Α' εἰς Τίτ. 2 «ὁ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἐκκλησίας ἐμπειπιστευμένος καὶ τῇ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξία τετιμημένος, ἂν μὴ διαγορεύῃ τῷ λαῷ τὰ πρακτέα, οὐκ ἀνεύθυνός ἐστιν». Συχνάκις ἡ ἱερωσύνη καλεῖται «δικονία τοῦ λόγου».

ἀπαιτεῖται ἐνέργεια τοῦ ἱερέως διὰ τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς διαστρόφου διαγωγῆς.

Ἄλλὰ τὸ ἔργον τῆς διορθώσεως τῶν ψυχικῶν καταστάσεων εἶναι λεπτότατον καὶ ἀπαιτεῖ μεγάλην προσοχὴν καὶ ψυχολογικὴν δεξιότητα· προσοχὴν διὰ νὰ παρακολουθοῦνται, ἀπὸ πάσης πλευρᾶς, αἱ ἕξεις τῆς ψυχῆς, ψυχολογικὴν δεξιότητα διὰ νὰ ἐφαρμόζεται, εἰς ἑκάστην περίπτωσιν, ἡ ἀνάλογος θεραπεία. Ὄταν ὁ ψυχικὸς ἀσθενὴς ἀναγκασθῇ λόγῳ ὑπερβολικῆς αὐστηρότητος ν' ἀποβάλλῃ ἅπαξ τὴν ἐντροπὴν, ἐκτροχιάζεται καὶ ὀδηγεῖται εἰς πνευματικὴν καταστροφὴν· ὁμοίως δὲ ὅταν δὲν ὑποστῇ ἐπιτίμησιν ἀνάλογον πρὸς τὸ βαρὺ ἁμάρτημα, συνεχίζει τὴν προηγουμένην διαγωγὴν. Ἡ διορθώσις τῶν ἁμαρτανόντων, συνεπῶς, ἐπιτυγχάνεται μὲ ἀνάλογον πρὸς τὸ ἁμάρτημα ἀλλὰ καὶ τὰς διαθέσεις ἑκάστου μεταχείρισιν (Β' 4, Γ' 19).

Αἱ κοινωνικαὶ συνθῆκαι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀνάλογοι εἰς πολλὰ μὲ τὰς συνθήκας τῆς ἰδικῆς μας ἐποχῆς, ἐπέβαλλον τὴν ἀνάμιξιν τῶν κληρικῶν εἰς ἔργα φιλανθρωπίας, τὰ ὅποια ἄλλωστε εἶναι κατ' ἀρχὴν συνάρτησις τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης. Ἡ ἀνάγκη προστασίας τῶν χηρῶν, τῶν ἀπόρων παρθένων, τῶν ἀσθενῶν, τῶν ξένων, ἐδημιούργησεν εἰς τοὺς κληρικούς πολλὰς ὑποχρεώσεις. Εἶναι, βεβαίως, δυνατόν νὰ χρησιμοποιηθοῦν πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν εἰδικοί ἐπιμεληταί, ἢ γενικὴ ὁμῶς εὐθύνη ἀνήκει εἰς τὸν ἀρμόδιον ἐπίσκοπον καὶ τοὺς ἀμέσους κληρικούς συνεργάτας του. Πρὸς διεξαγωγὴν τοῦ ἔργου αὐτοῦ οἱ κληρικοὶ πρέπει νὰ κοσμοῦνται μὲ τὸ χάρισμα τῆς μεγαλοθυμίας καὶ νὰ κατέχουν στοιχειώδεις γνώσεις οἰκονομολογίας (Γ' 17. 18).

Προσπάθειαν, τέλος, καὶ λεπτότητα ἀπαιτεῖ καὶ τοῦ δικαστικοῦ ἔργου ἡ διεξαγωγή (Γ' 19)·

ΛΟΓΟΣ Α'

ΛΟΓΟΣ Α΄.

1. Ἐμοὶ πολλοὶ μὲν ἐγένοντο φίλοι, γνήσιοί τε καὶ ἀληθεῖς καὶ τοὺς τῆς φιλίας νόμους εἰδότες καὶ φυλάτιοντες ἀκριβῶς· εἷς δὲ τις τουτωνὶ τῶν πολλῶν, ἅπαντας αὐτοὺς
5 ὑπερβαλλόμενος τῇ πρὸς ἡμᾶς φιλίᾳ, τοσοῦτον ἐφιλονείκησεν ἀφείναι κατόπιν αὐτούς, ὅσον ἐκεῖνοι τοὺς ἀπλῶς πρὸς ἡμᾶς διακειμένους. Οὗτος τῶν τὸν ἅπαντά μοι χρόνον παρηκολουθηκότων ἦν· καὶ γὰρ μαθημάτων ἠψάμεθα τῶν αὐτῶν καὶ δασκάλοις ἐχρησάμεθα τοῖς αὐτοῖς.

10 2. Ἦν δὲ ἡμῖν καὶ προθυμία καὶ σπουδὴ περὶ τοὺς λόγους οὓς ἐπονούμεθα μία, ἐπιθυμία τε ἴση καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν τικτομένη πραγμάτων. Οὐ γὰρ ὅτε εἰς διδασκάλους μόνον ἐφοιτῶμεν, ἀλλὰ ἠγίκα ἐκεῖθεν ἐξελθόντας βουλευέσθαι ἐχρῆν, ὁποῖαν ἐλέσθαι τοῦ βίου βέλτιον ἡμῖν ὁδόν, καὶ ἐνταῦθα ὁμο-
15 γνωμοῦντες ἐφαινόμεθα. Καὶ ἕτερα δὲ πρὸς τούτοις ἡμῖν τὴν ὁμόνοιαν ταύτην ἐφύλατιεν ἀρραγῆ καὶ βεβαίαν. Οὗτε γὰρ ἐπὶ παιρίδος μεγέθει ἕτερος ἐτέρου μᾶλλον φρονεῖν εἶχεν οὔτε ἐμοὶ μὲν πλοῦτος ὑπέρογκος ἦν, ἐκεῖνος δὲ ἐσχάτη συνέζη πενία, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς οὐσίας μέτρον τῆς προαιρέσεως ἰσο-
20 σιάσιον ἐμιμεῖτο· καὶ γένος δὲ ἡμῖν ὁμότιμον ἦν καὶ πάντα τῇ γνώμῃ συνέτρεχεν.

3. Ἐπειδὴ δὲ ἔδει τὸν μακάριον τὸν τῶν μοναχῶν μεταδιώκειν βίον καὶ τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἀληθῆ, οὐκ ἔτι ἡμῖν ὁ ζυγὸς οὗτος ἴσος ἦν, ἀλλ' ἡ μὲν ἐκείνου πλάσιγξ ἐκουφίζετο
25 μετέωρος, ἐγὼ δ' ἔτι ταῖς τοῦ κόσμου πεπεδημένους ἐπιθυμίαις

---

1. Ταῦτα ὑπενθυμίζουν τὴν φιλίαν μεταξὺ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου ὡς περιγράφεται ἐν τῷ «Ἐπιταφίῳ εἰς τὸν Μέγαν Βασίλειον» τοῦ πρώτου, 19 κ. ἐξ. καὶ ἀλλαχοῦ. Καὶ οἱ ἄνδρες αὐτοὶ ἦσαν συνομηλικοὶ, συμφοιτηταί, ὁμόφρονες καὶ συντοπίται. Ἐνισχύει δὲ καὶ τοῦτο τὴν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἐκφρασθεῖσαν

ΛΟΓΟΣ Α΄.

1. Εἶχα ἀποκτήσει πολλοὺς φίλους, γνησίους καὶ πιστοὺς, ποὺ ἤξευραν νὰ τηροῦν μὲ ἀκρίβειαν τοὺς κανόνας τῆς φιλίας. Μεταξὺ αὐτῶν ὅμως διεκρίνετο ἕνας ποὺ ἔτρεφε πρὸς ἐμὲ τέτοια αἰσθήματα ἀγάπης, ὥστε ἄφηνεν ὀπίσω τοὺς ἄλλους φίλους μου τόσον, ὅσον αὐτοὶ ἄφηναν τοὺς ἀπλῶς γνωρίμους μου. Ὁ φίλος μου αὐτὸς ἦτο πάντοτε μαζί μου, διότι ἡμεθα συμμαθηταὶ καὶ ἐφοιτούσαμεν εἰς τοὺς ἰδίους διδασκάλους.

2. Μᾶς διέκρινεν ἡ ἰδία προθυμία καὶ ἐπιμέλεια εἰς τὰ μαθήματα καὶ εἶχαμεν πόθους ποὺ ἐπήγαζαν ἀπὸ τὴν ἰδίαν πηγὴν. Ἡμεθα δὲ ὁμόφρονες, ὄχι μόνον ὅταν ἐσπουδάσαμεν, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀπεφοιτήσαμεν καὶ ἤρχισαμεν νὰ σκεπτόμεθα ποῖον δρόμον τῆς ζωῆς νὰ προτιμήσωμεν¹. Ὑπῆρχαν δὲ καὶ ἄλλαι συμπτώσεις ποὺ ἐβοηθοῦσαν εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ὁμονοίας μας ἀδιαρρήκτου καὶ σταθερᾶς. Κανεὶς δὲν ἤμποροῦσε νὰ ὑπερηφανεύεται περισσότερο ἀπὸ τὸν ἄλλον διὰ τὸ μεγαλεῖον τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος, διότι κατηγόμεθα ἀπὸ τὴν ἰδίαν πόλιν, οὔτε διὰ τὸ μέγεθος τοῦ πλούτου, διότι δὲν ἤμουν ἐγὼ πάμπλουτος καὶ ἐκεῖνος πάμπτωχος, ἀλλὰ καὶ αἱ περιουσίαι μας ἦσαν ἴσαι, ὅπως αἱ προαιρέσεις μας. Καὶ ἀπὸ ἀπόψεως καταγωγῆς τέλος ἀνήκαμεν εἰς τὴν ἰδίαν κοινωνικὴν τάξιν καὶ ἔτσι ὅλα συνεβάδιζαν μὲ τὴν ὁμοφροσύνην μας.

3. Ὅταν ὅμως ὁ θαυμάσιος φίλος μου ἀπεφάσισε ν' ἀκολουθήσῃ τὸν βίον τῶν μοναχῶν καὶ τὴν ἀληθινὴν φιλοσοφίαν τότε πλέον ἢ ζυγαριὰ ἔπαυσε νὰ ἰσοβαρῆ· ἡ ἰδικὴ του πλάστιγγξ ἦτο ἀνάλαφρη καὶ ἀνήρχετο ὑψηλά, ἐνῶ ἐγὼ, δεσμευμένος ἀκόμη εἰς τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, ἐφόρ-

---

γνώμην περὶ πλαστότητος τοῦ προσώπου τοῦ Βασιλείου τοῦ παρόντος διαλόγου.

καθεῖλκον τὴν ἔμμαντοῦ καὶ ἐβιαζόμεν κατω μένειν, νεωτερι-
καῖς αὐτὴν ἐπιβροίθων φαντασίαις. Ἐνταῦθα λοιπὸν ἢ μὲν φι-
λία θέβαιος ἔμενεν ἡμῖν, καθάπερ καὶ πρότερον, ἢ δὲ συνου-
σία διεκόπτετο. Οὐ γὰρ ἦν τοὺς μὴ περὶ τὰ αὐτὰ σπουδάζον-
5 τας κοινὰς ποιεῖσθαι τὰς διατριβάς. Ὡς δὲ ποτε καὶ αὐτὸς
μικρὸν ἀνέκυφα τοῦ βιωτικοῦ κλύδωνος, δέχεται μὲν ἡμᾶς
ἄμφω τῷ χεῖρε προτείνας, τὴν δὲ ἰσότητα οὐδὲ οὕτως ἰσχύ-
σαμεν φυλάξαι τὴν προτιέραν. Καὶ γὰρ καὶ τῷ χρόνῳ φθᾶσας
ἡμᾶς καὶ πολλὴν τὴν σφοδρότητα ἐπιδειξάμενος, ἀνωτέρω
10 πάλιν ἡμῶν ἐφέρειο καὶ εἰς ὕψος ἤρειο μέγα.

4. Πλὴν ἀλλ' ἀγαθὸς τε ὢν καὶ πολὺ τὴν ἡμετέραν τι-
μώμενος φιλίαν, ἀπάντων ἑαυτὸν ἀποσιήσας τῶν ἄλλων, ἡμῖν
τὸν ἅπαντα χρόνον συνῆν, ἐπιθυμῶν μὲν τούτου καὶ πρότερον,
ὅπερ δὲ ἔφην, ὑπὸ τῆς ἡμέρας κωλυόμενος ῥαθυμίας. Οὐ
15 γὰρ ἦν τὸν δικαστηρίῳ προσεδρεύοντα καὶ περὶ τὰς ἐν τῇ
σκηνηῇ τέρψεις ἐπισημένον συγγίγνεσθαι πολλάκις τῷ βιβλίῳ
προσηλωμένῳ καὶ μηδὲ εἰς ἀγορὰν ἐμβαλόντι ποτέ. Διὰ τοῦτο
οὖν πρότερον διειργόμενος, ἐπειδὴ ποτε ἡμᾶς ἔλαβεν εἰς τὴν
αὐτὴν τοῦ θίου κατὰστασιν, ἀθρόως ἦν πάλαι ὠδινεν ἐπιθυ-
20 μίαν ἀπέτεκε τότε καὶ οὐδὲ τὸ βραχύτατον τῆς ἡμέρας ἡμᾶς
ἀπολιμπάνειν ἠνείχειο μέρος· διετέλει τε παρακαλῶν, ἵνα
τὴν οἰκίαν ἀφέντες ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ, κοινὴν ἀμφοτέροι τὴν
οἴκησιν ἔχοιμεν. Καὶ ἔπεισέ γε καὶ τὸ πρᾶγμα ἦν ἐν χερσίν.

5. Ἀλλὰ με αἱ συνεχεῖς τῆς μητρὸς ἐπρωδαὶ διεκώλυσαν
25 δοῦναι ταύτην ἐκείνῳ τὴν χάριν, μᾶλλον δὲ λαβεῖν ταύτην
παρ' ἐκείνου τὴν δωρεάν. Ἐπειδὴ γὰρ ἤσθειο ταῦτα βου-
λόμενον λαβοῦσά με τῆς δεξιᾶς, εἰσήγαγεν εἰς τὸν ἀποτε-

---

2. Τὸ τμήμα τοῦτο τῆς συγγραφῆς ἀριστοτεχνικώτατον, εἶναι ἐκ τῶν καλυτέρων τεμαχίων τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅχι μόνον οἱ λόγοι, ἀλλὰ καὶ τὸ σκηρικόν, τὸ ἐκ τῆς χειρὸς κράτημα, ἢ εἰς τὸν οἶκον εἴσοδος, ἢ ἐπὶ τῆς εὐνῆς, ὅπου ὁ Χρυσόστομος ἐγεννήθη, τοποθέτησις, τὰ δάκρυα προκαλοῦν συγκίνησιν. Ὁ συγγραφεὺς διὰ τούτου ἐπιθυμεῖ νὰ τονίσῃ, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ περιφρονηθοῦν αἱ ἀνάγκαι τῶν οἰκειῶν ὑπὸ

τωνα τὴν ἰδικὴν μου πλάστιγγα μὲ νεανικὰς φαντασίας καὶ τὴν ἐκρατοῦσα καὶ τὴν ἔσπρωχνα πρὸς τὰ κάτω. Εἰς τὸ σημεῖον λοιπὸν αὐτὸ ἢ μὲν φιλία μας διετερηεῖτο ὅπως καὶ πρὶν σταθερά, ἢ συναναστροφή μας ὅμως διεκόπτετο, διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συγκατοικοῦμεν, ἐφ' ὅσον δὲν εἴχαμεν τὰς ἰδίας ἀπασχολήσεις. Ὅταν δὲ κάποτε ἀνέκυψα καὶ ἐγὼ ὀλίγον ἀπὸ τὴν τρικυμίαν τῆς ζωῆς, μὲ ἐδέχθη μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας, ἀλλὰ φυσικὰ καὶ τότε δὲν κατωρθώσαμεν νὰ διαφυλάξωμεν τὴν προηγουμένην ἰσότητα, διότι αὐτὸς προηγῆθη χρονικῶς ἀπὸ ἐμὲ καὶ ἐπέδειξεν ἐξαιρετικὸν ζῆλον διὰ τὴν πνευματικὴν του κατάρτισιν· εὕρισκετο λοιπὸν πολὺ ὑψηλότερα ἀπὸ ἐμέ.

4. Ἐπειδὴ ὅμως ἦτο καλὸς καὶ ἀπέδιδε σημασίαν εἰς τὴν φιλίαν μου, ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ συναναστρέφετο διαρκῶς μαζί μου, πρᾶγμα πού ἐπιθυμοῦσε καὶ πρωτύτερα, ἀλλ' ἠμποδίζετο νὰ πραγματοποιήσῃ ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μου ἀπροθυμίαν. Διότι δὲν ἦτο δυνατόν, ἐγὼ πού ἠσυχολοῦμην μὲ τὰς δικηγορικὰς ὑποθέσεις καὶ εὐόχναζα εἰς τὰ θέατρα, νὰ συναναστρέφωμαι συχνὰ ἐκεῖνον πού ἦτο προσηλωμένος εἰς τὰ βιβλία καὶ δὲν εἶχε φανῆ ποτὲ εἰς τὴν ἀγοράν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν μόλις μὲ εἶδεν ἔτοιμον ν' ἀκολουθήσω τὸν ἴδιον τρόπον ζωῆς, ἀμέσως ἐξεδήλωσε τὴν ἐπιθυμίαν πού ἔτρεφε μέσα του πολὺν καιρὸν καὶ ἠμποδίζετο νὰ πραγματοποιήσῃ· καὶ δὲν ἔστεργε νὰ μὲ ἀφήσῃ οὔτε στιγμὴν καὶ μ' ἐπαρακαλοῦσεν ἐπιμόνως ν' ἀφήσωμεν τὰ σπύτια μας καὶ νὰ κατοικήσωμεν μαζί. Τέλος μὲ ἔπεισε καὶ ἐπρόκειτο νὰ πραγματοποιήσωμεν τὴν ἀπόφασίν μας.

5. Ἀλλὰ αἱ συνεχεῖς παρακλήσεις καὶ τὰ παράπονα τῆς μητρός μου μὲ ἠμπόδισαν νὰ τοῦ προσφέρω αὐτὴν τὴν χάριν ἢ μᾶλλον νὰ λάβω ἐγὼ ἀπὸ ἐκεῖνον αὐτὴν τὴν χάριν². Μόλις ἐκατάλαβεν αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν ἢ μητέρα μου μ' ἐπῆρεν ἀπὸ τὸ δεξιὸν χέρι, μὲ εἰσήγαγεν εἰς τὸ ἰδιαίτε-

τῶν Χριστιανῶν, ὁ ἴδιος δὲ ὑπήκουσεν εἰς τὰς ἐπφθὰς τῆς τεσσαρακονταπενταετίδος περιῶπου μητρός του. Βλ. καὶ Γ' 17.

ταγμένον οἶκον αὐτῆς, καὶ καθίσασα πλησίον ἐπὶ τῆς εὐνῆς,
 ἧς ἡμᾶς ὤδινε, πηγὰς τε ἠφίει δακρῶν καὶ τῶν δακρῶν ἐ-
 λεινότερα προσειθύνει τὰ ῥήματα, τοιαῦτα πρὸς ἡμᾶς ἀποδυ-
 5 ρομένη. «Ἐγώ, παιδίον, φησί, τῆς ἀρετῆς τοῦ πατρὸς τοῦ
 σοῦ οὐκ ἀφείδη ἀπολαῦσαι ἐπὶ πολὺ, τῷ Θεῷ τοῦτο δοκοῦν.
 Τὰς γὰρ ὠδῖνας τὰς ἐπὶ σοὶ διαδεξάμενος ὁ θάνατος ἐκείνου,
 σοὶ μὲν ὀρφανίαν, ἐμοὶ δὲ χηρείαν ἐπέσθησεν ἄωρον καὶ τὰ
 τῆς χηρείας δεινὰ, ἃ μόναι αἱ παθοῦσαι δύναντι ἂν εἰδέναι
 καλῶς. Λόγος γὰρ οὐδεὶς ἂν ἐφίκοιτο τοῦ χειμῶνος ἐκείνου
 10 καὶ τοῦ κλύδωνος, ὃν ὑφίσταται κόρη ἄρτι μὲν τῆς πατρῶας
 οἰκίας προελθοῦσα καὶ πραγμάτων ἄπειρος οὔσα, ἐξαίφνης
 δὲ πένθει τε ἀσχέτῳ βαλλομένη καὶ ἀναγκαζομένη φροντίδων
 καὶ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς φύσεως ἀνέχεσθαι μειζόνων.

Δεῖ γάρ, οἶμαι, ῥαθυμίας τε οἰκειῶν ἐπισιτρέφειν καὶ
 15 κακουργίας παραιοῦν, συγγενῶν ἀποκρούεσθαι ἐπιβουλάς,
 τῶν τὰ δημόσια εἰσπρατιόντων τὰς ἐπηρείας καὶ τὴν ἀπήνει-
 αν ἐν ταῖς τῶν εἰσφορῶν καταβολαῖς φέρειν γενναίως. Εἰ
 δὲ καὶ παιδίον καταλιπὼν ὁ τεθνεὼς ἀπέλθοι, θῆλυ μὲν ὄν,
 πολλὴν καὶ οὔτω παρέξει τῆ μητρὶ τὴν φροντίδα, ὅμως δὲ
 20 καὶ ἀναλωμάτων καὶ δέους ἀπηλλαγμένην· ὁ δὲ υἱὸς μυρίων
 αὐτὴν φόβων καθ' ἑκάστην ἐμπίπλησι τὴν ἡμέραν καὶ πλειό-
 νων φροντίδων· τὴν γὰρ τῶν χρημάτων ἐὼ δαπάνην, ὅσην
 ὑπομένειν ἀναγκάζεται, ἐλευθερίως αὐτὸν θρέψαι ἐπιθυμοῦσα.

Ἄλλ' ὅμως οὐδὲν με τούτων ἔπεισε δευτέροις ὁμιλῆσαι
 25 γάμοις, οὐδὲ ἕτερον ἐπεισαγαγεῖν νυμφίον τῆ τοῦ πατρὸς
 οἰκία τοῦ σοῦ· ἀλλ' ἔμενον ἐν τῇ ζᾷῃ καὶ τῷ θορύβῳ καὶ τὴν
 σιδηρᾶν τῆς χηρείας οὐκ ἔφυγον κάμινον, πρῶτον μὲν ὑπὸ
 τῆς ἔσωθεν βοηθουμένη ῥοπῆς· ἔφερε δέ μοι παραμυθίαν οὐ

ρον δωμάτιόν της, μ' ἔβαλε νὰ καθήσω δίπλα της εἰς τὸ κρεβάτι πού μ' ἐγέννησε καὶ ἤρχισε νὰ κλαίῃ ἀπαρηγόρητα καὶ νὰ μοῦ λέγῃ λόγια συγκινητικώτερα καὶ ἀπὸ τὰ δάκρυα. «Ἐγώ, παιδί μου, δὲν ἀπήλαυσα πολὺν καιρὸν τὰς ἀρετὰς τοῦ πατέρα σου — αὐτὸ ἦτο τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἀμέσως μετὰ τὴν γέννησίν σου ἠκολούθησεν ὁ θάνατός του πού ἄφησεν ἐσένα ὀρφανὸν καὶ ἐμένα χήραν καὶ μοῦ ἔφερεν ὅλας τὰς δυστυχίας τῆς χηρείας, τὰς ὁποίας γνωρίζουν καλὰ μόνον ὅσαι γυναῖκες εὐρέθησαν εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παρασταθῇ μὲ λόγια ἢ βαρυχειμωνιὰ καὶ ἡ τρικυμία, εἰς τὴν ὁποίαν ρίπτεται μία κόρη, πού μόλις ἐβγῆκεν ἀπὸ τὸ πατρικόν της σπίτι χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τὸν κόσμον καὶ ἔξαφνα προσβάλλεται ἀπὸ πένθος ἀνυπόφορον καὶ ἀναγκάζεται ν' ἀναλάβῃ φροντίδας ἀνωτέρας καὶ ἀπὸ τὴν ἡλικίαν της καὶ ἀπὸ τὴν γυναικείαν της φύσιν.

Διότι, νομίζω, πρέπει καὶ τῶν ὑπηρετῶν τὴν ἀμέλειαν καὶ πονηρίαν νὰ προσέχῃ, καὶ τῶν συγγενῶν τὰς ἐπιβουλάς ν' ἀποκρούῃ, καὶ τῶν ἐφόρων τὰς ἐνοχλήσεις καὶ τὴν σκληρότητα κατὰ τὴν εἴσπραξιν τῶν φόρων νὰ ὑποφέρῃ μὲ γενναιότητα. Ὅταν δὲ τύχῃ ν' ἀφήσῃ καὶ παιδί ὁ μακαρίτης, ἡ κατάστασις γίνεται χειροτέρα. Καὶ κορίτσι ἀκόμη νὰ εἶναι, ὑποβάλλει τὴν μητέρα του εἰς μυρίας φροντίδας, μολονότι τὴν ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὰ πολλὰ ἔξοδα καὶ τὸν φόβον· ἂν ὅμως εἶναι ἀγόρι, τὴν πλημμυρίζει καθημερινῶς μὲ μυρίους φόβους καὶ πολλὰς φροντίδας· ἀφήνω δὲ καὶ τὰ ἔξοδα εἰς τὰ ὁποῖα ἀναγκάζεται νὰ ὑποβληθῇ διὰ νὰ τὸ ἀναθρέψῃ καὶ τὸ μορφώσῃ ὅπως ἀρμόζει εἰς ἐλεύθερον πολίτην.

Ἐμένα ὅμως δὲν μ' ἔπεισεν ὅλη αὐτὴ ἡ δυστυχία νὰ συνάψω δεύτερον γάμον καὶ νὰ φέρω ἄλλον ἄνδρα εἰς τὸ σπίτι τοῦ πατέρα σου. Ἐπροτίμησα νὰ ζῶ εἰς τὴν ἀμφιβολίαν καὶ τὴν ἀνησυχίαν καὶ παρέμεινα εἰς τὴν σιδηρᾶν κάμινον τῆς χηρείας. Καὶ τὸ κατώρθωσα πρῶτον μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ· ἔπειτα ὅμως εὕρισκα ἐξαιρετικὴν ἀνακού-

μικρὰν τῶν δεινῶν ἐκείνων καὶ τὸ συνεχῶς τὴν σὴν ὄψιν
 ὁρᾶν καὶ εἰκόνα μοι τοῦ τετελευτηκότιος φυλάσσεσθαι ἔμψυ-
 χον καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἀπηκριβωμένην καλῶς. Διὰ τοι τοῦτο
 καὶ ἔτι νήπιος ὢν καὶ μηδὲ φθέγγεσθαι πως μαθὼν, ὅτε μά-
 5 λιστα τέρπουσι τοὺς τεκόντας οἱ παῖδες, πολλήν μοι παρεῖχες
 τὴν παράκλησιν. Καὶ μὴν οὐδὲ ἐκεῖνο γ' ἂν ἔχοις εἰπεῖν
 καὶ αἰτιάσασθαι, ὅτι τὴν μὲν χηρείαν γενναίως ἠνέγκαμεν,
 τὴν δὲ οὐσίαν σοι τὴν πατρῶαν ἠλατιώσαμεν, διὰ τὴν τῆς
 χηρείας ἀνάγκην, ὅπερ πολλοὺς τῶν ὀρφανῶν δυστυχησάντων
 10 οἶδα παθόντας ἐγώ. Καὶ γὰρ καὶ ταύτην ἀκέραιον ἐφύλαξα
 πᾶσαν καὶ τῶν ὀφειλόντων εἰς τὴν εὐδοκίμησιν δαπανηθῆναι
 τὴν σὴν ἐνέλιπον οὐδέν, ἐκ τῶν ἐμαυτῆς καὶ ὢν ἤλθον οἴ-
 κουθεν δαπανῶσα χρημάτων.

Καὶ μή τοι νομίσης ὄνειδιζουσᾶν με ταῦτα λέγειν νῦν
 15 ἀλλ' ἀντὶ πάντων σε τούτων μίαν αἰτιῶ χάριν, μή με δευτέρῃ
 χηρεία περιβαλεῖν, μηδὲ τὸ κοιμηθὲν ἤδη πένθος ἀνάσαι
 πάλιν, ἀλλὰ περίμεινον τὴν ἐμὴν τελευτήν· ἴσως μετὰ μικρὸν
 ἀπελεύσομαι χρόνον. Τοὺς μὲν γὰρ νέους ἐλπίς καὶ εἰς γῆρας
 ἤξειν μακρόν· οἱ δὲ γεγηρακότιες ἡμεῖς οὐδέν ἕτερον ἢ τὸν
 20 θάνατον ἀναμένομεν. Ὅταν οὖν με τῇ γῇ παραδῶς καὶ τοῖς
 ὁσιείοις τοῦ πατρὸς ἀναμίξης τοῦ σοῦ, σιέλλου μακρὰς ἀποδη-
 μίας καὶ πλέε θάλατταν ἦν ἂν ἐθέλῃς· τότε ὁ κωλύσων οὐδεὶς.
 Ἐως δ' ἂν ἐμπνέωμεν, ἀνάσχου τὴν μεθ' ἡμῶν οἴκησιν· μὴ
 δὴ προσκρούσης τῷ Θεῷ μάτην καὶ εἰκῆ, ἰσοσούτοις ἡμᾶς πε-
 25 ριβάλλων κακοῖς, ἡδικηκότιας οὐδέν. Εἰ μὲν γὰρ ἔχεις ἐγκα-
 λεῖν, ὅτι σε εἰς βιωτικὰς περιέλω φροντίδας καὶ τῶν πρα-
 γμάτων ἀναγκάζω προσιῆναι τῶν σῶν, μὴ τοὺς τῆς φύσεως
 νόμους, μὴ τὴν ἀνατροφήν, μὴ τὴν συνήθειαν, μηδὲ ἄλλο

φισιν εἰς τὴν δυστυχίαν μου, καθὼς ἔβλεπα διαρκῶς τὴν μορφήν σου πού μοῦ διειτηροῦσεν ἔμψυχον ἀκριβῆ εἰκόνα τοῦ μακαρίτου. Διὰ τοῦτο ὅταν ἦσουν ἀκόμη μωρὸ καὶ δὲν εἶχες μάθει ἀκόμη νὰ ὁμιλῆς, εἰς τὴν ἡλικίαν πού τὰ παιδιὰ δίδουν ἰδιαίτεραν χαρὰν εἰς τοὺς γονεῖς των, μοῦ ἐχάριζες πολλὴν παρηγορίαν. Καὶ ἔπειτα ἐσὺ δὲν ἔχεις τὸ δικαίωμα νὰ μὲ κατηγορήσῃς ὅτι ναὶ μὲν ὑπέμεινα τὴν κηρείαν μὲ γενναιότητα, ἀλλ' ἐμείωσα λόγῳ τῶν ἀναγκῶν τῆς κηρείας τὴν περιουσίαν σου, πρᾶγμα πού συνέβη, ὅπως ξεύρω, εἰς πολλὰ ὀρφανά. Ἐγὼ καὶ τὴν πατρικὴν σου περιουσίαν διεφύλαξα ἀκεραίαν καὶ ὅσα ἐχρειάζοντο διὰ τὴν προκοπὴν σου δὲν παρέλειψα νὰ τὰ ἐξοδεύσω, χρησιμοποιοῦσα τὴν περιουσίαν πού ἔφερα ὡς προῖκα ἀπὸ τὸ πατρικόν μου σπίτι.

Μὴ νομίσης ὅμως ὅτι σοῦ λέγω τώρα αὐτὰ τὰ πράγματα διὰ νὰ σὲ προσβάλω, ὅχι· σοῦ τὰ λέγω διὰ νὰ σοῦ ζητήσω, δι' ὅλα ὅσα ἔκαμα, μίαν χάριν· νὰ μὴ μ' ἀφήσῃς χήραν διὰ δευτέραν φοράν· νὰ μὴ μοῦ ἀνάψῃς πάλιν τὸ πένθος πού τώρα πλέον ἔχει ἀποκοιμηθῆ. Περίμενε πρῶτα τὸν θάνατόν μου — ἴσως ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον καιρὸν ν' ἀποθάνω. Οἱ νέοι ἔχουν τὴν ἐλπίδα νὰ φθάσουν εἰς βαθὺ γῆρας, ἡμεῖς ὅμως οἱ γηρασμένοι δὲν περιμένομεν τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὸν θάνατον. Ὅταν λοιπὸν μὲ παραδώσῃς εἰς τὴν γῆν καὶ ἀνακατεύσῃς τὰ ὀστέα μου μὲ τοῦ πατέρα σου, τότε πήγαινε ὅπου θέλεις καὶ ταξίδευσε εἰς ὅποιαν θάλασσαν θέλεις· τότε δὲν θὰ σ' ἐμποδίσῃ κανεὶς. Ἐως ὅτου ὅμως ἀναπνέω, κάμε ὑπομονὴν νὰ μείνης μαζί μου, καὶ μὴ ἀντιστρατευθῆς εἰς τὸν Θεὸν χωρὶς λόγον, ρίπτων εἰς τόσῃν δυστυχίαν ἐμὲ πού δὲν σοῦ ἔπαισα εἰς τίποτε. Ἐὰν ἔχῃς νὰ μὲ κατηγορήσῃς ὅτι σὲ παρασύρω εἰς κοσμικὰς φροντίδας καὶ σὲ ἀναγκάζω νὰ διαχειρισθῆς μόνος σου τὴν περιουσίαν σου, τότε νὰ μὴ σεβασθῆς οὔτε τῆς φύσεως τεύς νόμους οὔτε τὴν ἀνατροφήν σου οὔτε τὰ κοινωνικὰ ἔθιμα οὔτε τίποτε ἄλλο· τότε νὰ φύγῃς μακρὰ μου σὰν νὰ εἶμαι

μηδὲν αἰδεσθῆς, ἀλλ' ὡς ἐπιβούλους φεῦγε καὶ πολεμίους· εἰ δ' ἅπαντα πράττομεν ὑπὲρ τοῦ πολλὴν σοι παρασκευάσαι σχολὴν εἰς τὴν τοῦ θείου τούτου πορείαν, εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον, οὗτος γοῦν κατεχέτω σε παρ' ἡμῖν ὁ δεσμός. Καὶ γὰρ
 5 μυρίους σε λέγῃς φιλεῖν, οὐδεὶς σοι παρέξει τοσαύτης ἀπολαῦσαι ἐλευθερίας, ἐπειδὴ μηδὲ ἔστι τις ὅτιω μέλλει τῆς σῆς εὐδοκιμήσεως ἐξ ἴσης ἐμοί.

6. Ταῦτα καὶ τούτων πλείονα πρὸς ἐμὲ μὲν ἢ μήτηρ, ἐγὼ δὲ πρὸς τὸν γενναῖον ἔλεγον ἐκεῖνον. Ὁ δὲ οὐ μόνον
 10 οὐκ ἐδυσωπεῖτο τοῖς ῥήμασι τούτοις, ἀλλὰ καὶ πλέον ἐνέκειτο, τὰ αὐτὰ ἀπαιτῶν ἄπερ καὶ πρότερον. Ἐν τούτῳ δὲ ἡμῶν ὄντων, καὶ τοῦ μὲν συνεχῶς ἰκετεύοντος, ἐμοῦ δὲ οὐκ ἐπινεύοντος, ἄφνω τις ἐπισιᾶσα φήμη διετάραξεν ἀμφοτέρους· ἡ δὲ φήμη ἦν εἰς τὸ τῆς ἐπισκοπῆς ἡμᾶς ἀξίωμα μέλλειν προά-
 15 γεσθαι. Ἐγὼ μὲν οὖν, ἅμα τῷ τὸν λόγον ἀκοῦσαι τοῦτον, δέει τε καὶ ἀπορίᾳ συνειχόμεν, δέει μὲν, μὴ ποτε καὶ ἄκων ἀλῶ, ἀπορίᾳ δέ, ζητῶν πολλάκις πόθεν ἐπῆλθε τοῖς ἀνδράσιν ἐκείνοις ἐνθυμηθῆναί τι τοιοῦτο περὶ ἡμῶν. Εἰ γὰρ ἐμαυτὸν ἀφορῶν οὐδὲν εὗρισκον ἄξιον ἔχοντα τῆς τιμῆς ἐκείνης.
 20 Ὁ δὲ γενναῖος οὕτως προσελθὼν μοι κατ' ἰδίαν καὶ κοινωσάμενος περὶ τούτων, ὡς ἀνηκόω γε ὄντι τῆς φήμης, ἐδεῖτο κἀνταῦθα καὶ πράττοντας καὶ βουλευομένους ὀφθῆναι τὰ αὐτά, καθάπερ καὶ πρότερον· ἔψεσθαι γὰρ αὐτὸν ἐτοιμῶς ἡμῖν, καθ' ὁποῖεραν ἂν ἠγώμεθα τῶν ὁδῶν, εἴτε φυγεῖν εἴτε
 25 ἐλέσθαι δεοί. Αἰσθόμενος τοίνυν αὐτοῦ τῆς προθυμίας ἐγὼ καὶ ζημίαν ἠγησάμενος οἴσειν παντὶ τῷ κοινῷ τῆς Ἐκκλησίας, εἰ νέον οὕτως ἀγαθοῦ καὶ πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ἐπισιασίαν

ἐχθρὰ καὶ ἀντίπαλός σου. Ἐάν ὅμως κάμνω τὸ πᾶν διὰ νὰ διευκολύνω νὰ ζῆς κατὰ τὸν τρόπον ποῦ ἐσὺ ἐπιθυμεῖς, τότε, ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, ἄς σὲ κρατῇ τοῦλάχιστον κοντά μου αὐτὴ ἡ διευκόλυνσις. Ὅσον καὶ ἂν λέγῃς ὅτι σὲ ἀγαποῦν πολλοί, κανεὶς δὲν θὰ σὲ βοηθήσῃ ν' ἀπολαύσῃς τόσῃν ἐλευθερίαν, ὥστε νὰ ζῆς σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμίαν σου, ἐπειδὴ κανεὶς δὲν ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν πρόδόν σου τόσον, ὅσον ἐγώ».

6. Αὐτὰ καὶ ἄλλα περισσότερα μοῦ ἔλεγεν ἡ μητέρα μου καὶ ἐγὼ τὰ διεβίβαζα πρὸς τὸν λαμπρὸν φίλον μου. Αὐτὸς ὅμως ὄχι μόνον δὲν ἐπέιθετο μὲ αὐτά, ἀλλ' ἐπέμενε περισσότερον εἰς τὴν προηγουμένην ἀπαίτησίν του. Καὶ ἐνῶ συνεχίζαμεν τὰς συζητήσεις καὶ αὐτὸς μὲν μ' ἐπαρακαλοῦσεν, ἐγὼ δὲ δὲν ἐσυμφωνοῦσα, ἔξαφνα ἔφθασε κάποια πληροφορία ποῦ μᾶς συνετάραξε καὶ τοὺς δύο· ὅτι δηλαδὴ ἐπρόκειτο νὰ προαχθοῦμεν εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα. Ἐγὼ, τότε, μόλις ἤκουσα αὐτὴν τὴν εἴδησιν κατελήφθην ταυτοχρόνως ἀπὸ φόβον καὶ ἀπὸ ἀπορίαν, ἀπὸ φόβον μὲν, διότι ἀνησυχοῦσα μήπως ἀναγκασθῶ νὰ δεχθῶ τὸ ἀξίωμα διὰ τῆς βίας, ἀπὸ ἀπορίαν δέ, διότι δὲν ἤμποροῦσα νὰ καταλάβω, πῶς τοὺς ἦλθεν αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων νὰ σκεφθοῦν τέτοιο πρᾶγμα δι' ἡμᾶς. Διότι ἐξετάζων τὸν ἑαυτόν μου, δὲν εὔρισκα ὅτι εἶχα τὰ προσόντα ποῦ ἀπαιτοῦνται διὰ τὸ τιμητικὸν αὐτὸ ἀξίωμα.

Ὁ δὲ λαμπρὸς φίλος μου μ' ἐπεσκέφθη ἰδιαίτερος, μοῦ ἐγνωστοποίησε τὴν πληροφορίαν μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι δὲν τὴν εἶχα ἀκούσει καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ τηρήσωμεν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν, ὅπως καὶ προηγουμένως, κοινὴν στάσιν· προσέθεσε δὲ ὅτι ἀφήνει εἰς ἐμὲ τὴν πρωτοβουλίαν καὶ ὅτι εἶναι ἔτοιμος νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ ὅποιανδήποτε ὁδὸν προτιμήσω, εἴτε ἀποφύγω εἴτε δεχθῶ τὴν χειροτονίαν. Ἐγὼ ὅμως ἐκατάλαβα ὅτι ἦτο πρῶθυμος νὰ δεχθῇ τὴν ἐκλογὴν καὶ ἐθεώρησα ὡς ζημίαν διὰ τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας νὰ στερήσω ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς μου ἀνικανότητος τὴν

- ἐπιτηδείου ἀποστεροίην τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀγέλην διὰ τὴν ἀσθένειαν τὴν ἐμαντοῦ, οὐκ ἀπεκάλυφα τὴν γνώμην ἣν εἶχον περὶ τούτων ἐκείνω, καίτοι γε μηδέποτε πρότερον ἀνασχόμενος λαθεῖν τι τῶν βουλευμάτων αὐτὸν τῶν ἐμῶν. Ἄλλ' εἰ-
 5 πὼν δεῖν τὴν ὑπὲρ τούτων βουλήν εἰς ἕτερον ἀναβάλλεσθαι καιρὸν (οὐ γὰρ νῦν τοῦτο κατεπείγειν), ἔπεισά τε εὐθέως μηδὲν ὑπὲρ τούτων φροντίζειν καὶ ὑπὲρ ἐμαντοῦ παρέσχον θαρρεῖν ὡς ὁμογνωμονήσοντος, εἴ ποτε συμβαίῃ τοιοῦτό τι παθεῖν.
- 10 Χρόνου δὲ παρελθόντος οὐ πολλοῦ καὶ τοῦ μέλλοντος ἡμᾶς χειροτονήσῃν ἐλθόντος καὶ κρυπτομένου, αὐτὸς μηδὲν τούτων εἰδώς, ἄγεται μὲν ὡς ἀφ' ἑτέρα προφάσει, δέχεται δὲ τὸν ζυγόν, ἐλπίζων, ἐξ ὧν ὑπεσχημένος ἦμην αὐτῷ, καὶ ἡμᾶς πάντως ἔψεσθαι, μᾶλλον δὲ νομίζων ἡμῖν ἀκολουθεῖν.
- 15 Καὶ γὰρ τινες τῶν ἐκεῖ παρόντων, ἀσχάλλοντα πρὸς τὴν σύλληψιν ὀρῶντες, ἠπάτησαν, βοῶντες ὡς ἄτιπον εἶη τὸν μὲν θρασύτερον εἶναι δοκοῦντα παρὰ πᾶσιν (ἐμὲ λέγοντες) μετὰ πολλῆς τῆς ἐπεικειᾶς εἶξαι τῇ τῶν πατέρων κρίσει, ἐκεῖνον δέ, τὸν πολὺ συνειώτερον καὶ ἐπεικέστερον, θρασύνεσθαι καὶ
 20 κενοδοξεῖν σκιριῶντα καὶ ἀποπηδῶντα καὶ ἀντιλέγοντα. Τούτοις εἶξας τοῖς ῥήμασιν, ἐπειδὴ ἤκουσεν ὅτι διέφυγον, εἰσελθὼν πρὸς με μετὰ πολλῆς τῆς κατηφείας, καθέζεται πλησίον μου· καὶ ἐβούλετο μὲν τι καὶ εἰπεῖν, ὑπὸ δὲ τῆς ἀπορίας κατεχόμενος καὶ λόγῳ παρασιῆσαι τὴν βίαν, ἣν ὑπέμεινεν,
 25 οὐκ ἔχων, ἅμα τῷ χᾶναι ἐκωλύετο φθέγγεσθαι ὑπὸ τῆς ἀθυμίας, πρὶν ἢ τοὺς ὀδόντας ὑπερβῆναι διακοπιούσης τὸν λόγον. Ὅρῶν τοίνυν ἐγὼ περιδάκρυν ὄντα καὶ πολλῆς πεπλη-

3. Κατὰ τὴν γραφὴν αὐτὴν ὁ ἔξωθεν ἐλθὼν ἐπίσκοπος διὰ τὴν χειροτονήσῃν τοὺς νεοεκλεγέντας ἐκρύπτετο, ὥστε νὰ μὴ γίνῃ ἀντιληπτὸς ὑπὸ τῶν διακτῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν δυστροπούντων νέων. Κατ' ἄλλην γραφὴν μετὰ τὸ «κρυπτομένου» προστίθενται αἱ λέξεις «μου, αὐτός»), ὁπότε ἐννοεῖται ὁ Χρυσόστομος ὡς κρυπτόμενος. Εἰς ὅλην ὁμῶς τὴν πραγματείαν γίνεται λόγος περὶ φυγῆς καὶ οὐχὶ ἀπο-

ποίμνην τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὰς ὑπηρεσίας ἐνὸς νέου τόσοῦ καλοῦ καὶ ἐπιτηδείου εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν κοινῶν. Δὲν τοῦ ἐφανέρωσα λοιπὸν τὴν γνώμην ποὺ εἶχα σχηματίσει διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς καταστάσεως, μολονότι ποτὲ προηγουμένως δὲν τοῦ εἶχα κρύψει καμμίαν σκέψιν μου. Τοῦ εἶπα μόνον ν' ἀναβάλωμεν τὴν λήψιν τῆς ἀποφάσεως δι' ἄλλην ὥραν, ἐφ' ὅσον τὸ ζήτημα δὲν ἦτο κατεπεῖγον, τὸν ἔπεισα ἀμέσως νὰ μὴ τὸ σκέπτεται τώρα καθόλου καὶ τὸν ἄφησα νὰ πιστεύῃ ὅτι θὰ συμφωνήσω καὶ ἐγὼ μαζί του, ἂν συμβῇ νὰ χειροτονηθῇ διὰ τῆς βίας.

Ἐπειτα ἀπὸ ὀλίγον καιρὸν ἦλθε κρυφὰ³ ὁ ἐπίσκοπος ποὺ ἐπρόκειτο νὰ μᾶς χειροτονήσῃ, ὁ δὲ φίλος μου, ποὺ δὲν τὸ εἶχε μάθει, προσεκλήθη μὲ κάποιαν ἄλλην πρόφασιν καὶ ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ τὸν ζυγὸν τῆς ἱερωσύνης, ἐλπίζων ὅτι σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόσχεσίν μου θὰ τὸν ἀκολουθήσω καὶ ἐγὼ ἢ μᾶλλον νομίζων ὅτι αὐτὸς ἀκολουθεῖ ἐμέ. Διότι μερικοὶ ἀπὸ τοὺς παρισταμένους, μόλις τὸν εἶδαν νὰ δυσανασχετῇ διὰ τὴν σύλληψιν, τὸν ἐξηπάτησαν λέγοντες ὅτι εἶναι παράξενον, ὁ μὲν θρασύτερος κατὰ τὴν κοινήν πεποίθησιν (ἐννοοῦντες ἐμέ) νὰ ὑπακούσῃ μὲ πολλὴν εὐκολίαν εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν πατέρων, αὐτὸς δὲ ποὺ θεωρεῖται πολὺ φρονιμώτερος καὶ ἡμερώτερος νὰ αὐθαδιάζῃ μὲ ἔπαρσιν, νὰ προσπαθῇ νὰ ξεφύγῃ καὶ ν' ἀντιλέγῃ. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια ὑπεχώρησε. Μόλις ὅμως ἐπληροφορήθη ὅτι ἐγὼ διέφυγα, μ' ἐπεσκέφθη σπῆτι μου κατηφής, ἐκάθησε δίπλα μου καὶ ἤθελε νὰ μοῦ ὁμιλήσῃ, ἀλλὰ δὲν εὔρισκε λόγους νὰ παραστήσῃ τὸν ἐκβιασμὸν ποὺ ὑπέστη· μόλις ἤνοιγε τὸ στόμα του, ἡ στενοχωρία τὸν ἠμπόδιζε νὰ ὁμιλήσῃ, τοῦ ἔκοβε τὰ λόγια προτοῦ περάσουν τὰ δόντια. Ἐγὼ τότε, καθὼς τὸν ἔβλεπα δακρυσμένον καὶ ταρα-

---

κρύψεως τοῦ Χρυσοστόμου. Διευτυπώθη ἡ γνώμη ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Ἐπισκόπου Σαμοσάτων Εὐσεβίου, ὁ ὁποῖος ἔδειξε πολλὴν ἀνδρείαν εἰς τὴν προσπάθειαν ἀναδιοργανώσεως καὶ στερεώσεως τῶν διωκομένων ὑπὸ τοῦ Οὐάλεντος Ἐκκλησιῶν.

ρωμένον τῆς ταραχῆς καὶ τὴν αἰτίαν εἰδώς, ἐγέλων τε ὑπὸ πολλῆς τῆς ἡδονῆς καὶ τὴν δεξιὰν κατέχων ἐβιαζόμεν κα-
ταφιλεῖν καὶ τὸν Θεὸν ἐδόξαζον, ὅτι μοι τὰ τῆς μηχανῆς
τέλος εἶχε καλὸν καὶ οἶον ἠϋχόμεν αἰεὶ. Ὡς δὲ εἶδε περι-
5 χαρῆ τε ὄντα καὶ φαιδρόν, καὶ πρότερον ἠπαιτημένος ὑφ' ἡ-
μῶν ἦσθειο, καὶ μᾶλλον ἐδάκνειο καὶ ἐδυσχέραινε.

7. Καὶ ποτε μικρὸν ἀπ' ἐκείνου κατασιὰς τοῦ θοροῦ του
τῆς ψυχῆς·

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Ἄλλ' εἰ καὶ τὸ ἡμέτερον, φησί, μέρος
10 διέπυσας καὶ λόγον ἡμῶν ἔχεις οὐδένα λοιπὸν (ὡς ἔγωγε
οὐκ οἶδα ἀνθ' οὗτου), τῆς γοῦν ὑπολήψεως ἔδει σε φροντίσαι
τῆς σῆς. Νῦν δὲ τὰ πάντων ἠνέφξας σιόματα, καὶ δόξης σε
ἐρῶντα κενῆς τὴν λειτουργίαν ταύτην παρητηῆσθαι λέγουσιν
ἅπαντες, ὁ δὲ ἐξαιρεσόμενός σε τῆς κατηγορίας ταύτης οὐκ
15 ἔστιν. Ἐμοὶ δὲ οὐδὲ εἰς ἀγορὰν ἐμβαλεῖν ἀνεκίον· τοσοῦτοι
οἱ προσιόντες ἡμῖν καὶ καθ' ἐκάστην ἐγκαλοῦντες τὴν ἡμέραν.
Ὅταν γὰρ ἴδωσι φανέντα που τῆς πόλεως, λαβόντες κατὰ
μόνας ὅσοι πρὸς ἡμᾶς οἰκείως ἔχουσι, τῷ πλείονί με τῆς
κατηγορίας ὑποβάλλουσι μέρος. Εἰδότες γὰρ αὐτοῦ τὴν γνώ-
20 μην, φασὶν (οὐδὲ γὰρ ἂν σε ἔλαθέ τι τῶν ἐκείνου), οὐκ ἔδει
ἀποκρύψασθαι, ἀλλ' ἡμῖν ἀνακοινώσασθαι ἐχρῆν, καὶ πάν-
τως οὐκ ἂν ἠπορήσαμεν πρὸς τὴν ἄγραν μηχανῆς. Ἐγὼ δέ,
ὅτι μὲν σε οὐ ἤδειν ἐκ πολλοῦ ταῦτα βουλόμενον, αἰσχύνομαι
καὶ ἐρυθριῶ πρὸς ἐκείνους εἰπεῖν, μήποτε καὶ ὑπόκρισιν τὴν
25 ἡμετέραν εἶναι νομίσωσι φιλίαν. Εἰ γὰρ καὶ ἔστιν (ὥσπερ
οὖν καὶ ἐστὶ καὶ οὐδὲ ἂν αὐτὸς ἀρνηθείης, ἐξ ὧν εἰς ἡμᾶς
ἔπραξας νῦν), ἀλλὰ τοὺς ἔξωθεν καὶ μετρίαν γοῦν περὶ ἡμῶν
ἔχοντας δόξαν καλὸν τὰ ἡμέτερα κρύπτειν κακά. Εἰπεῖν μὲν

4. Αἱ ἐκφράσεις «κατηγορία», «ἐγκαλοῦντες», «κρίνεσθαι», «γράφοντας», «δοῦναι δίκην» κλπ. δεικνύουν ὅτι ἐδόθη δικαστικὸς τόνος εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ὁ δὲ Χρυσόστομος ἀπαγγέλλει τὴν «ἀπολογία» αὐ-
τοῦ, ἐν τῇ ὁποία ἐκθέτει καὶ τὰς περὶ ἱερωσύνης γνώμας του. Ἡ κα-
τηγορία τοῦ Βασιλείου λήγει ἐν Α' 7. Ἐκτοτε οὗτος λαμβάνει εἰς τὸν

γμένον, καὶ φυσικὰ ἐγνώριζα διὰ ποῖον λόγον εὐρίσκεται εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν, ἤρχισα νὰ γελῶ ἀπὸ τὴν χαρὰν μου καὶ κρατῶν τὸ δεξιὸν τοῦ χέρι ἐπροσπαθοῦσα νὰ τὰν φιλήσω· καὶ ἐδόξασα τὸν Θεὸν πὺρ ἡ μηχανὴ μου ἐπέτυχε τὸν σκοπὸν τῆς. Ἐκεῖνος ὅμως ἐλυπεῖτο καὶ ἐστενοχωρεῖτο περισσότερο τῶρα, πὺρ μὲ εἶδε χαρούμενον καὶ γελαστόν, καὶ ἐκατάλαβεν ὅτι τοῦ εἶχα προετοιμάσει ἀπάτην.

7. Καὶ ἀφοῦ κάποτε ἠσύχασεν ἀπὸ τὴν ταραχὴν τοῦ, εἶπεν.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Ἄν ἐμένα μὲ περιεφρόνησες τελείως καὶ δὲν μὲ ὑπολογίζης πλέον καθόλου, δὲν ξεύρω διὰ ποῖον λόγον, τούλάχιστον, πρέπει νὰ φροντίσης διὰ τὴν ἰδικὴν σου ὑπόληψιν. Ἄλλ' ἐσὺ μὲ τὴν στάσιν σου ἠνοιξες ὅλου τοῦ κόσμου τὰ στόματα καὶ ὅλοι λέγουν ὅτι περιεφρόνησες τὸ ἱερὸν λειτούργημα ἀπὸ ματαιοδοξίαν, καὶ δὲν ὑπάρχει κανεὶς νὰ σὲ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν κατηγορίαν. Ἐγὼ οὔτε εἰς τὴν ἀγορὰν δὲν τολμῶ νὰ παρουσιασθῶ, διότι πάρα πολλοὶ μὲ πλησιάζουν καθημερινῶς καὶ ἀρχίζουν τὰς κατηγορίας. Μόλις φανῶ εἰς κανὲν σημεῖον τῆς πόλεως, μὲ παίρνουν ἰδιαιτέρως οἱ φίλοι μας καὶ μοῦ ἐπιρρίπτουν τὴν μεγαλύτεραν εὐθύνην δι' ὅ,τι συνέβη⁴. Ἀφοῦ ἐγνώριζες, λέγουν, τὴν γνώμην τοῦ — διότι καμμία σκέψις τοῦ δὲν σοῦ ἦτο ἄγνωστος — δὲν ἔπρεπε νὰ τὴν κρύψῃς· ἔπρεπε νὰ μᾶς τὴν γνωστοποιήσης καὶ ἡμεῖς θὰ εὐρίσκαμεν τρόπον νὰ τὸν συλλάβωμεν. Καὶ ἐγὼ κοκκινίζω καὶ ἐντρέπομαι νὰ τοὺς εἰπῶ ὅτι δὲν ἤξευρα ὅτι εἶχες αὐτὴν τὴν ἀπόφασιν ἀπὸ καιρὸν, διότι φοβοῦμαι μήπως νομίσουν ὅτι ἡ φιλία μας εἶναι ὑποκριτικὴ. Ἀκόμη δὲ καὶ νὰ εἶναι ὑποκριτικὴ — ὅπως καὶ εἶναι πραγματικὰ καὶ οὔτε ἐσὺ θὰ τὸ ἀρνηθῆς ἔπειτα ἀπὸ τὴν σημερινὴν σου συμπεριφορὰν ἀπέναντί μου —, νομίζω ὅτι εἶναι καλὸν νὰ τὸ κρύπτωμεν ἀπὸ τοὺς ἄλλους πὺρ μᾶς ἔχουν εἰς καλὴν ὑπόληψιν. Νὰ τοὺς εἰπῶ λοιπὸν

διάλογον ἀμυντικὴν θέσιν καὶ μάλιστα ὑποβοηθητικὴν εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν γνωμῶν τοῦ Χρυσοστόμου.

οὖν πρὸς αὐτοὺς τὰληθές, καὶ ὡς ἔχει τὰ καθ' ἡμᾶς, ὁκνῶ ἀναγκάζομαι δὲ λοιπὸν σιωπᾶν καὶ κύπειν εἰς γῆν καὶ τοὺς ἀπαντιῶντας ἐκτρέπεσθαι καὶ ἀποπηδᾶν. Καὶ γὰρ τὴν προτιέραν ἐκφύγω κατὰ γνώσιν, ψεύδους ἀνάγκη με κρίνεσθαι
5 λοιπόν. Οὐδὲ γὰρ ἐθελήσουσι πιστεῦσαί ποτε ὅτι καὶ Βασιλειον μετὰ τῶν ἄλλων ἔταξας, οἷς οὐ θέμις εἰδέναί τὰ σά.

Ἄλλὰ τούτων μὲν οὐ πολὺς μοι λόγος, ἐπειδὴ σοι τοῦτο γέγονεν ἡδύ· τὴν δὲ λοιπὴν πῶς οἴσομεν αἰσχύνῃ; Οἱ μὲν γὰρ ἀπονοίας, οἱ δὲ φιλοδοξίας σε γράφονται· ὅσοι δὲ εἰσιν
10 ἀφειδέστεροι τῶν αἰτιωμένων, ταῦθ' ἡμῖν ἐγκαλοῦσιν ἀμφοτέρω ὁμοῦ καὶ προσιθέασι τὴν εἰς τοὺς τειμηκότας ὕβριν, δίκαια πεπονθέναι λέγοντες ἑαυτοὺς καὶ εἰ μείζονα τούτων ἀτιμασθέντες ἔτυχον παρ' ἡμῶν, ὅτι τοσοῦτους καὶ τηλικούτους ἀφέντες ἄνδρας, μειράκια χθῆς καὶ πρῶην ἔτι ταῖς τοῦ
15 βίου μερίμναις ἐγκαλινδούμενα, ἵνα χρόνον βραχὺν τὰς ὀφρῦς συναγάγωσι καὶ φαιὰ περιβάλλωνται καὶ κατήφειαν ὑποκρίνονται, ἐξαίφνης εἰς τισαύτην ἤγαγον τιμὴν, ὅσην οὐδὲ ὄναρ λήψεσθαι προσεδόκησαν. Καὶ οἱ μὲν ἐκ πρώτης ἡλικίας εἰς ἔσχατον γῆρας τὴν ἑαυτῶν ἐκτείναντες ἄσκησιν
20 ἐν τοῖς ἀρχομένοις εἰσίν· ἄρχουσι δὲ αὐτῶν οἱ παῖδες αὐτῶν καὶ μηδὲ τοὺς νόμους ἀκηκοότες, καθ' οὓς ταύτην δεῖ διοικεῖν τὴν ἀρχήν. Ταῦτα καὶ πλείονα τούτων λέγοντες συνεχῶς ἡμῖν ἐπιφύονται. Ἐγὼ δὲ ὅ,τι μὲν ἀπολογήσομαι πρὸς ταῦτα οὐκ ἔχω, δέομαι δὲ σου φράσαι μοι. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς,
25 οὐδὲ εἰκῆ ταύτην οἶμαί σε φυγεῖν τὴν φυγὴν καὶ πρὸς ἄνδρας οὕτω μεγάλους τισαύτην ἀναδέξασθαι τὴν ἔχθραν, ἀλλὰ μετὰ τινος λογιμοῦ καὶ σκέψεως ἐπὶ τοῦτο ἐλθεῖν, ὅθεν καὶ

τὴν ἀλήθειαν, διὰ τὰς μεταξὺ μας σχέσεις δὲν τολμῶ καὶ ἔτσι ἀναγκάζομαι νὰ σιωπῶ καὶ νὰ σκύβω εἰς τὸ ἔδαφος, ν' ἀποφεύγω ὅσους μὲ συναντοῦν καὶ νὰ λοξοδρομῶ. Ἐὰν δὲ μὲ ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὴν προηγουμένην κατηγορίαν τῆς ὑποκριτικῆς φιλίας, τότε θὰ μὲ κατηγορήσουν ὡς ψεύστην. Διότι ποτὲ δὲν θὰ θελήσουν νὰ πιστεύσουν ὅτι ἐσὺ κατέταξες καὶ τὸν Βασίλειον εἰς τὴν ἰδίαν μοῖραν μὲ τοὺς ἄλλους πού δὲν ἤμποροῦν νὰ γνωρίσουν τὰς σκέψεις σου.

Ἄλλὰ δὲν ἤμπορῶ ν' ἀσχοληθῶ πολὺ μὲ τὴν πλευρὰν αὐτὴν, ἀφοῦ ἔτσι σοῦ ἤρεσεν. Τὴν ἄλλην ἐντροπὴν ὅμως πῶς θὰ τὴν ὑποφέρωμεν; Διότι ἄλλοι σὲ κατηγοροῦν ὡς ὑπερόπτην, ἄλλοι ὡς φιλόδοξον καὶ ἄλλοι τέλος, ἀφειδέστεροι, σοῦ ἀποδίδουν καὶ τὰς δύο αὐτὰς κατηγορίας μαζί. Ἀκόμη δὲ ὑβρίζουν καὶ τοὺς ἐκλέκτορας πού μᾶς ἔκαμαν αὐτὴν τὴν τιμὴν καὶ λέγουν ὅτι τοὺς ἤξιζε νὰ πάθουν καὶ μεγαλυτέραν ἀκόμη ἀτιμίαν ἀπὸ ἡμᾶς, διότι παρέβλεψαν τόσους ἄνδρας μεγάλης ἀξίας καὶ προσέφεραν ἔξαφνικὰ τὰς τιμητικὰς αὐτὰς θέσεις εἰς τὰ χθεσινὰ παιδάκια, πού δὲν τὰς εἶχαν ἐλπίσει οὔτε εἰς τὸν ὕπνον των· τὰς προσέφεραν εἰς παιδάκια πού πρὸ ὀλίγου καιροῦ ἀκόμη ἠσχολοῦντο μὲ τὰς φροντίδας τοῦ κόσμου, μόνον καὶ μόνον διότι τώρα τελευταῖα ἐσυμμάζευσαν τὰ φρύδια των, ἐφόρεσαν μαῦρα καὶ ὑποκρίνονται τοὺς σοβαροὺς καὶ κατηφεῖς. Ἐκεῖνοι πού ἔζησαν εἰς τὴν ἀσκησιν ἀπὸ τὴν παιδικὴν των ἡλικίαν ἕως τὸ βαθὺ γῆρας εὐρίσκονται μεταξὺ τῶν ἀρχομένων, ἀρχοντες δὲ αὐτῶν εἶναι τὰ παιδιά των πού οὔτε κἂν ἔχουν ἀκούσει τοὺς κανόνας, σύμφωνα μὲ τοὺς ὁποίους ἀσκεῖται ἡ ἐξουσία αὐτή. Αὐτὰ καὶ ἄλλα παρόμοια ἔρχονται καὶ μοῦ λέγουν συνεχῶς. Καὶ ἐγὼ δὲν ἔχω τί νὰ τοὺς ἀπολογηθῶ καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ μὲ διαφωτίσης ἐσύ. Διότι δὲν φαντάζομαι ν' ἀπέκρουσες τὴν χειροτονίαν καὶ νὰ ἐκίνησες τὴν ἔχθραν τόσων μεγάλων ἀνθρώπων χωρὶς κανένα λόγον· φαντάζομαι νὰ ἔφθασες εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν ἔπειτα ἀπὸ ὑπολογισμὸν καὶ ὄριμον σκέψιν, διὰ τοῦτο δὲ θὰ ἔχης καὶ

λόγον ἔτοιμον εἶναι σοι πρὸς ἀπολογίαὶν στοχάζομαι. Εἶπε οὖν εἴ τινα πρόφασιν δικαίαν πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας δυνησόμεθα λέγειν.

Ἐὼν γὰρ αὐτὸς ἠδίκημαι παρὰ σοῦ, οὐδένα ἀπαιτῶ λόγον, οὐχ ὧν ἠπάτησας, οὐχ ὧν προῦδωκας, οὐχ ὧν ἀπήλασας παρ' ἡμῶν ἅπαντα τὸν ἔμπροσθεν χρόνον. Ἡμεῖς μὲν γὰρ καὶ τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν, ὡς εἶπεῖν, φέροντες ἐνεθήκαμέν σου ταῖς χερσί, σὺ δὲ τοσαύτη πρὸς ἡμᾶς ἐχρήσω τῇ πανουργίᾳ, ὅσηπερ ἂν εἰ πολεμίους σοὶ τινὰς φυλάξασθαι προῦκειτο. Καὶ τοί γε ἐχοῖν, εἰ μὲν ὠφέλιμον ταύτην ἦδεις οὔσαν τὴν γνώμην μηδὲ σεαυτὸν τὸ κέρδος φυγεῖν εἰ δὲ ἐπιβλαβῆ, καὶ ἡμᾶς, οὓς ἀπάντων ἀεὶ προτιμᾶν ἔλεγες, ἀπαλλάξαι τῆς ζημίας. Σὺ δὲ καὶ ὅπως ἐμπεσοῦμεθα, ἅπαντα ἐπράξας· καὶ δόλου σου καὶ ὑποκρίσεως ἐδέησεν οὐδὲν πρὸς 15 τὸν ἀδόλως καὶ ἀπλῶς ἅπαντα καὶ λέγειν καὶ πράττειν εἰωθότα πρὸς σέ.

Ἄλλ' ὅμως, ὅπερ ἔφην, οὐδὲν τούτων ἐγκαλῶ νῦν, οὐδὲ ὄνειδίζω τὴν ἐρημίαν, εἰς ἣν κατέστησας ἡμᾶς, τὰς συνόδους διακόψας ἐκείνας, ἐξ ὧν καὶ ἡδονὴν καὶ ὠφέλειαν οὐ τὴν 20 τυχοῦσαν ἐκαρπωσάμεθα πολλάκις. Ἄλλὰ πάντα ἀφίημι καὶ φέρω σιγῇ καὶ πράως· οὐκ ἐπειδὴ πράως εἰς ἡμᾶς ἐπλημμέλησας, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτον ἔθηκα ἐμαντῶ τὸν νόμον ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἧς τὴν φιλίαν ἔστειρα τὴν σὴν, ὑπὲρ ὧν ἂν θέλῃς ἡμᾶς λυπεῖν, μηδέποτε σε εἰς ἀπολογίας ἀνάγκην 25 καθιστᾶν. Ἐπεὶ ὅτι γε οὐκ εἰς μικρὰ τὴν ζημίαν ἡμῖν ἐπήγαγες, οἶσθα καὶ αὐτός, εἴ γε μέμνησαι τῶν ῥημάτων καὶ τῶν παρὰ τῶν ἔξωθεν περὶ ἡμῶν καὶ τῶν ὑφ' ἡμῶν λεγομένων ἀεὶ. Ταῦτα δὲ ἦν ὅτι πολὺ κέρδος ἡμῖν ὁμοφύχως εἶναι τε καὶ φράττεσθαι τῇ πρὸς ἀλλήλους φιλίᾳ. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι 30 πάντες ἔλεγον καὶ ἑτέροις πολλοῖς οὐ μικρὰν ὠφέλειαν τὴν

τὴν ἀπολογία σου ἐτοίμην. Εἶπέ μου λοιπὸν ἂν ἤμποροῦμεν νὰ προβάλωμεν εἰς τοὺς κατηγοροὺς καμμίαν εὐλογον πρόφασιν.

Διὰ τὴν ἀδικίαν ποὺ ἔκαμες εἰς ἐμὲ προσωπικῶς δὲν σοῦ ζητῶ τὸν λόγον· οὔτε διὰ τὴν ἀπάτην οὔτε διὰ τὴν προδοσίαν σου πρὸς ἐμὲ ποῦ πάντοτε ἔτρεφα τόσον φιλικὰ αἰσθήματα δι' ἐσέ. Ἐγὼ ἀκόμη καὶ τὴν ψυχὴν μου — διὰ νὰ χρησιμοποιοῦμαι μίαν εἰκόνα — σοῦ τὴν ἔφερα καὶ τὴν ἀπέθεσα εἰς τὰ χέρια σου, ἐνῶ ἐσὺ ἔδειξες τόσην πανουργίαν ἀπέναντί μου, σὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ φυλαχθῆς ἀπὸ κανένα ἐχθρόν σου. *Καὶ ὅμως ἔπρεπε νὰ ἐνεργήσης ὡς ἐξῆς· ἐὰν μὲν ἦσουν βέβαιος ὅτι ἡ ἀπόφασις νὰ χειροτονηθοῦμεν ἦτο ὠφέλιμος, νὰ μὴ χάσης καὶ σὺ τὴν ὠφέλειαν, ἐὰν δὲ τὴν ἐθεωροῦσες ἐπιβλαβῆ, ν' ἀπαλλάξῃς ἀπὸ τὴν ζημίαν καὶ ἐμὲ ποὺ πάντοτε ἔλεγες ὅτι μὲ ἀγαπᾷς περισσότερο ἀπὸ ὄλους. Σὺ ὅμως ἀντίθετα ἔκαμες τὸ πᾶν διὰ νὰ πέσω εἰς τὴν παγίδα· συμπεριεφέρθης μὲ δόλον καὶ ὑποκρισίαν πρὸς ἐκεῖνον ποὺ πάντοτε συνήθιζε νὰ σοῦ ὁμιλῇ καὶ νὰ σοῦ φέρεται μὲ εἰλικρίνειαν καὶ μὲ ἀπλότητα.

Ἄλλὰ τέλος, εἶπα, δὲν σὲ κατηγορῶ τώρα δι' αὐτὰ οὔτε σοῦ ζητῶ τὸν λόγον διὰ τὴν μοναξιάν, εἰς τὴν ὁποίαν μὲ κατεδίκασες μὲ τὴν διακοπὴν ἐκείνης τῆς συχνῆς συναναστροφῆς, εἰς τὴν ὁποίαν εὗρισκα τόσην εὐχαρίστησιν καὶ ὠφέλειαν. Ἄλλὰ τὰ ἀφήνω ὅλα καὶ τὰ ὑπομένω μὲ σιωπὴν καὶ πραότητα, ὅχι διότι καὶ σὺ μὲ πραότητα μὲ προσέβαλες, ἀλλὰ διότι ἀπὸ τὴν ἡμέραν ποὺ ἐδέχθην τὴν φιλίαν σου ἔθεσα εἰς τὸν ἑαυτόν μου τὸν ὄρον νὰ μὴ σὲ φέρω ποτὲ εἰς τὴν δύσκολον θέσιν νὰ ἀπολογηθῆς διὰ τὰς πικρίας ποὺ θὰ μοῦ προξενήσης. Φυσικὰ γνωρίζεις καὶ ὁ ἴδιος ὅτι δὲν μοῦ ἐπροξένησες μικρὰν ζημίαν. Θυμήσου ὅσα ἔλεγαν καὶ οἱ ἄλλοι καὶ ἡμεῖς μεταξύ μας· ὅτι κερδίζομεν πολλὰ πράγματα ἀπὸ τὴν ὁμοφροσύνην καὶ τὴν φιλικὴν ἀλληλοὑποστήριξίν μας. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι ὄλοι ἔλεγαν ὅτι ἡ ὁμόνοιά μας θὰ ὠφελήσῃ πολὺ καὶ πολλοὺς ἄλλους, ἐγὼ ὅμως ποτὲ δὲν

ἡμετέραν οἴσειν ὁμόνοιαν, ἐγὼ δὲ ὠφέλειαν μὲν οὐδέποτε
 ἐνενόησα, τό γε εἰς ἐμὲ ἤκον, παρέξειν τισὶν ἔλεγον δέ, ὅτι
 τοῦτο γοῦν ἀπ' αὐτῆς κερδανούμεν κέρδος οὐ μικρόν, τὸ δυσ-
 χεῖρωτοι εἶναι τοῖς καταγωνίσασθαι βουλομένοις ἡμᾶς. Καὶ
 5 ταῦτά σε ὑπομιμνήσκων οὐκ ἐπαυσάμην ποτέ· χαλεπὸς ὁ και-
 ρός, οἱ ἐπιβουλεύοντες πολλοί· τὸ τῆς ἀγάπης γνήσιον ἀπό-
 λωλεν, ἀντεισηκται δὲ ὁ τῆς βασκανίας ὄλεθρος· «ἐν μέσῳ
 παγίδων διαβαίνομεν καὶ ἐπὶ ἐπάλξεων πόλεων περιπατοῦ-
 μεν»· οἱ μὲν ἔτοιμοι τοῖς ἡμετέροις ἐφησθῆναι κακοῖς, εἴποτέ
 10 τι συμβαίη, πολλοὶ καὶ πολλαχόθεν ἐφεισήκασιν· ὁ δὲ συναλ-
 γήσων οὐδείς ἢ καὶ εὐαρίθμητοι λίαν. «Ὅρα μὴ διασιάντες
 ποτὲ πολὺν τὸν γέλωτα ὀφλήσωμεν καὶ τοῦ γέλωτος μείζονα
 τὴν ζημίαν. «Ἀδελφὸς ὑπὸ ἀδελφοῦ βοηθούμενος, ὡς πόλις
 ὄχυρὰ καὶ ὡς μεμοχλευμένη βασιλεία». Μὴ δὴ διαλύσης
 15 ταύτην τὴν γνησιότητα, μηδὲ διακόψης τὸν μοχλόν. Ταῦτα καὶ
 τὰ τούτων πλείονα ἔλεγον συνεχῶς· οὐδὲν μὲν ποτε ὑπο-
 πτεύων τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ πάννυ σε τὰ πρὸς ἡμᾶς ὑγιαίνειν
 νομίζων ἐκ περιουσίας δὲ καὶ ὑγιαίνοντα θεραπεύειν βου-
 λόμενος· ἐλάνθανον δέ, ὡς ἔοικε, νοσοῦντι τὰ φάρμακα ἐ-
 20 πιπιθεῖς. Καὶ οὐδὲ οὕτως ὁ δαίμων ὤνησα, οὐδὲ γέγονέ μοι
 τι πλεον ἐκ ταυτησί τῆς ἄγαν προμηθείας.

Πάντα γὰρ ἐκεῖνα ῥίψας ἀθρόως καὶ οὐδὲ εἰς νοῦν
 θαλόμενος, ὥσπερ ἀνερμάτιστον πλοῖον εἰς πέλαγος ἡμᾶς ἄ-
 πειρον ἀφῆκας, οὐδὲν τῶν ἀγρίων ἐκείνων ἐννοήσας κυ-
 25 μάτων, ἄπερ ἡμᾶς ὑπομένειν ἀνάγκη. Εἰ γάρ ποτε συμβαίη
 συκοφαντίαν ἢ χλευασίαν ἢ καὶ ἄλλην τινὰ ὑβρίν καὶ ἐπή-
 ρειαν ἡμῖν ἐπενεχθῆναί ποθεν (πολλάκις δὲ συμβαίνειν τὰ
 τοιαῦτα ἀνάγκη), πρὸς τίνα καταφευξόμεθα; τίνι κοινω-
 σόμεθα τὰς ἡμετέρας ἀδυναμίας; τίς ἡμῖν ἀμῦναι θελήσει, καὶ
 30 τοὺς μὲν λυποῦντας ἀνακόψει καὶ ποιήσει μηκέτι λυπεῖν, ἡμᾶς
 δὲ παραμυθήσεται καὶ παρασκευάσει τὰς ἐτέρων φέρειν ἄ-

5. Σειρ. 9, 13.

6. Παροιμ. 18, 19.

ἐσκέφθην ὅτι θὰ ὠφελούσαμεν ἄλλους, τοῦλάχιστον ὅσον ἐξηρτᾶτο ἀπὸ ἐμέ, ἀλλὰ πάντως ἔλεγα ὅτι θὰ ἔχωμεν τὸ ἐξαιρετικὸν κέρδος νὰ μείνωμεν ἀπρόσβλητοι ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς μας. Καὶ ποτὲ δὲν ἔπαυσα νὰ σοῦ ὑπενθυμίζω ὅτι οἱ καιροὶ εἶναι δύσκολοι, ὅτι ὑπάρχουν πολλοὶ ἐπίβουλοι καὶ ὅτι ἡ γνησίᾳ ἀγάπη ἐξηφανίσθη καὶ ἀντικατεστάθη ἀπὸ τὸν φθόνον· «διαβαίνομεν ἀνάμεσα ἀπὸ παγίδας καὶ περιπατοῦμεν ἐπάνω εἰς ἐπικινδύνους ἐπάλξεις»⁵. Εἰς ὅλα τὰ σημεῖα ὑπάρχουν πολλοὶ ἄνθρωποι πού θὰ εὐχαριστηθοῦν ἂν μᾶς συμβοῦν ἀτυχίαι καὶ κανεῖς δὲν θὰ λυπηθῇ μαζί μας, ἐκτὸς ἴσως ἐλαχίστων. Πρόσεχε μήπως ἔλθωμεν ποτὲ εἰς διάσασιν καὶ εἰς μὲν τοὺς ἄλλους προκαλέσωμεν τὰ γέλοια, ἡμεῖς δὲ ὑποστοῦμεν μεγάλην ἠθικὴν ζημίαν. «Κάθε ἄνθρωπος πού ὑποστηρίζεται ἀπὸ ἀδελφὸν εἶναι σὰν πόλις ὠχυρωμένη καὶ σὰν ἀνάκτορον ἀσφαλισμένον μὲ μοχλοὺς»⁶. Μὴ διαλύσης λοιπὸν αὐτὴν τὴν γνησίαν φιλίαν, μὴ καταστρέψης τὴν ἀσφάλειαν πού μᾶς χαρίζει. Αὐτὰ καὶ ἄλλα περισσότερα σοῦ ἔλεγα συνεχῶς μὴ ὑποπτευόμενος ὅτι κάποτε θὰ πραγματοποιηθοῦν, διότι ἐπίστευα ὅτι ἦσουν εἰλικρινῆς ἀπέναντί μου. Ἦθελα ἀπλῶς νὰ σὲ θεραπεύσω προληπτικῶς ὅταν ἀκόμη ἦσουν ὑγιῆς καὶ δὲν ὑπωπεύθην ὅτι ἔδίδα φάρμακα εἰς ἀσθενῆ, πρᾶγμα πού ἀπεδείχθη τώρα. Καὶ παρ' ὅλας αὐτὰς τὰς προφυλάξεις δὲν κατώρθωσα τίποτε ὁ δυστυχῆς.

Διότι ἐσὺ τὰς συμβουλὰς μου δὲν τὰς ἔλαβες καθόλου ὑπ' ὄψιν, ἀλλὰ τὰς περιεφρόνησες τελείως καὶ μὲ ἄφησες ἀκατατόπιστον εἰς τὸ ἄπειρον πέλαγος, σὰν πλοῖον χωρὶς σαβοῦραν, παραβλέπων ὅλα τὰ ἄγρια κύματα πού θὰ μὲ κτυπήσουν. Καὶ ἂν κάποτε συμβῆ νὰ μὲ συκοφαντήσουν ἢ νὰ μὲ χλευάσουν ἢ νὰ μὲ ὑβρίσουν ἢ νὰ μὲ ἐπιβουλευθοῦν — πράγματα πού συμβαίνουν συχνὰ — εἰς ποῖον θὰ καταφύγω; Εἰς ποῖον θὰ ἐκμυστηρευθῶ τὴν στενοχωρίαν μου; Ποῖος θὰ θελήσῃ νὰ μὲ ὑπερασπισθῆ; Ποῖος θὰ ἐμποδίσῃ ὅσους μὲ λυποῦν νὰ συνεχίσουν τὸ ἔργον των καὶ θὰ μὲ παρηγορήσῃ καὶ θὰ μοῦ δώσῃ θάρρος νὰ ὑπομένω μὲ γεν-

παιδευσίας; Οὐκ ἔστιν οὐδείς, σοῦ πόρρωθεν ἔσηκότιος τοῦ
 δεινοῦ τούτου πολέμου καὶ μηδὲ κραυγὴν ἀκοῦσαι δυναμένου
 ποιέ. Ἐὰρα οἶδας ὅσον εἴργασαι σοὶ κακόν; ἄρα νῦν γοῦν
 μετὰ τὸ πληῖσαι ἐπιγινώσκεις, ὡς καιρίαν ἡμῖν ἔδωκας τὴν
 5 πληγὴν;

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἀφείσθω· οὐδὲ γὰρ ἔστι τὰ γενόμε-
 να ἀναλῦσαι λοιπόν, οὐδὲ πόρον τοῖς ἀπόροις εὐρεῖν. Τί
 πρὸς τοὺς ἔξωθεν ἐροῦμεν; τί πρὸς τὰς αἰτίας ἀπολογησό-
 μεθα τὰς ἐκείνων;

10 8. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Θάρσει, ἔφη ἐγώ. Οὐ γὰρ τοί-
 των εἰμὶ μόνον ἔτοιμος εὐθύνας ὑπέχειν ἀλλὰ καὶ ὧν ἀνευ-
 θύνους ἡμᾶς ἀφῆκας, καὶ τούτων πειράσομαί σοι δοῦναι λό-
 γον, ὡς ἂν οἶός τε ᾧ· καί, εἰ θούλει γε, ἀπ' αὐτῶν πρῶτον τῆς
 ἀπολογίας τῶν λόγων ποιήσομαι τὴν ἀρχήν. Καὶ γὰρ ἂν εἶην
 15 ἄτιπος καὶ λίαν ἀγνώμων, εἰ, τῆς παρὰ τῶν ἔξωθεν δόξης,
 φροντίζων καὶ ὅπως παῦσαιτο ἡμῖν ἐγκαλοῦντες πάντα ποι-
 ῶν, τὸν ἀπάντων μοι φίλτατον καὶ τοσαύτη πρὸς ἡμᾶς αἰδοῖ
 κεχρημένον, ὡς μηδὲ ὑπὲρ ὧν ἡδίκησθαι φησὶν ἐγκαλέσαι
 θελήσει, ἀλλὰ παρ' οὐδὲν τὰ αὐτοῦ θέμενον ἔτι τῶν ἡμετέρων
 20 φροντίζειν, μὴ δυναίμην ὡς οὐκ ἀδικῶ πείσαι, ἀλλὰ μείζονι
 περὶ αὐτῶν φαινοίμην κεχρημένος ῥαθυμία, ἧς αὐτὸς περὶ ἡ-
 μᾶς ἐπεδείξατο σπουδῆς.

Τί ποτ' οὖν σε ἡδίκησαμεν; Ἐπειδὴ καὶ ἐντεῦθεν ἐ-
 γνώκαμεν εἰς τὸ τῆς ἀπολογίας ἀφεῖναι πέλαγος· ἄρα ὅ-
 25 τι σε παρεκρουσάμεθα καὶ τὴν ἡμετέραν ἐκρούψαμεν γνώ-
 μην; Ἄλλ' ἐπὶ κέρδει καὶ τοῦ ἀπαιτηθέντος σοῦ καὶ οἷς
 ἀπαιτήσαντές σε προῦδώκαμεν. Εἰ μὲν γὰρ δι' ὅλου τὸ τῆς
 κλοπῆς κακόν καὶ οὐκ ἔστιν εἰς δέον αὐτῷ χρήσασθαι
 ποτε, δοῦναι ἔτοιμοι δίκην ἡμεῖς, ἣν ἂν αὐτὸς ἐθέλῃς· μᾶλλον
 30 δὲ σὺ μὲν οὐδέποτε παρ' ἡμῶν ἀνέξῃ δίκην λαβεῖν, ἡμεῖς δὲ

ναιότητα τὴν κακοήθειαν τῶν ἄλλων; Δὲν ὑπάρχει κανεὶς, ἀφοῦ σὺ στέκεις μακρὰ ἀπὸ τὸν τρομερὸν πόλεμον καὶ δὲν εἶσαι εἰς θέσιν οὔτε τὴν ἀπεγνωσμένην κραυγὴν μου νὰ ἀκούσης. Γνωρίζεις ἄρά γε τί κακὸν μοῦ ἐπροξένησες; Καταλαβαίνεις ἄρά γε τώρα πόσον βαθεῖαν πληγὴν μοῦ ἤνοιξες μὲ τὸ κτύπημά σου;

Ἄλλ' ἄς τ' ἀφήσωμεν αὐτὰ τῶρα, διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διορθώσωμεν ὅσα ἔγιναν οὔτε νὰ εὕρωμεν διέξοδον εἰς τὰ ἀδιέξοδα. Ἐκεῖνο ποῦ μ' ἐνδιαφέρει εἶναι τί θὰ εἰποῦμεν εἰς τοὺς ἄλλους, τί θ' ἀπολογηθοῦμεν εἰς τὰς κατηγορίας των.

8. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Καὶ τότε ἐγὼ τοῦ ἀπήντησα. Ἔχε θάρρος. Ἐγὼ ὄχι μόνον εἶμαι πρόθυμος ν' ἀναλάβω τὴν εὐθύνην δι' ὅσα μὲ κατηγοροῦν, ἀλλὰ θὰ προσπαθῶ ν' ἀπολογηθῶ κατὰ δύναμιν καὶ δι' ὅσα μὲ ἀπήλλαξες ἀπὸ τὴν εὐθύνην. Καί, ἂν ἐπιθυμῆς, θ' ἀρχίσω τὴν ἀπολογία μου ἀπὸ αὐτά. Θὰ ἦμουν παράλογος καὶ πολὺ ἀγνώμων νὰ ἐνδιαφέρωμαι μόνον διὰ τὴν ὑπόληψιν τῶν ἄλλων δι' ἐμέ καὶ νὰ καταβάλω κάθε προσπάθειαν διὰ τὴν ἀναίρεσιν τῶν ἐναντίον μου κατηγοριῶν των, νὰ μὴ προσπαθῶ δὲ νὰ πείσω τὸν ἀγαπητότερον φίλον μου ὅτι δὲν τὸν ἠδίκησα — τὸν φίλον ποῦ μοῦ φέρεται μὲ τόσην ἐπιείκειαν, ὥστε νὰ μὴ θέλῃ νὰ μὲ κατηγορήσῃ διὰ τὰς ἀδικίας ποῦ νομίζει ὅτι τοῦ ἔκαμα, ποῦ παραμερίζει τὸν ἑαυτὸν του καὶ φροντίζει ἀκόμη δι' ἐμέ· θὰ ἦμουν ἀγνώμων νὰ τοῦ δείξω ἀδιαφορίαν μεγαλυτέραν ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον ποῦ ἔδειξεν αὐτὸς δι' ἐμέ.

Ποίαν ἀδικίαν λοιπὸν σοῦ ἔκαμα; Μὲ τὴν ἐξέτασιν τοῦ θέματος αὐτοῦ κρίνω καλὸν νὰ εἰσέλθω εἰς τὸ πέλαγος τῆς ἀπολογίας. Σὲ ἠδίκησα μήπως διότι σὲ ἠπάτησα καὶ σοῦ ἔκρυψα τὰς σκέψεις μου; Ἄλλ' αὐτὸ τὸ ἔκαμα διὰ νὰ ὠφελήσω καὶ ἐσὲ καὶ ἐκείνους εἰς τοὺς ὁποίους σὲ παρέδωσα δι' ἀπάτης. Ἄν ἡ ἀπάτη εἶναι πάντοτε κακὴ πράξις, ἂν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθῇ ποτὲ ἐπωφελῶς, τότε ἐγὼ εἶμαι ἕτοιμος νὰ ὑποβληθῶ εἰς οἵανδήποτε τιμωρίαν θέλεις·

ἑαυτῶν καταγνωσόμεθα ταῦτα, ἃ τῶν ἀδικοῦντων οἱ δικάζον-
τες, ὅταν αὐτοὺς ἔλωσιν οἱ κατήγοροι. Εἰ δὲ οὐκ ἀεὶ τὸ πρῶ-
γμα ἐπιβλαβές, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν χρωμένων προαίρεσιν
γίνεται φαῦλον ἢ καλόν, ἀφείς ἐγκαλεῖν τὸ ἠπατηῆσθαι, δεῖξον
5 ἐπὶ κακῷ τοῦτο τεχνασαμένους· ὡς ἕως ἂν τοῦτο ἀπῆ, μὴ
ὄτι μέμφεις καὶ αἰτίας ἐπάγειν, ἀλλὰ καὶ ἀποδέχεσθαι τὸν
ἀπαιῶντα δίκαιον ἂν εἶη τοὺς γε εὐγνωμόνως διακεῖσθαι
βουλομένους.

Τοσοῦτον γὰρ ἔχει κέρδος εὐκαιρος ἀπάτη καὶ μετὰ
10 τῆς ὀρθῆς γινομένη διανοίας, ὡς πολλοὺς, ὅτι μὴ παρεκρού-
σαντο καὶ δίκην δοῦναι πολλάκις. Καὶ εἰ θούλει γε τῶν στρα-
τηγῶν τοὺς ἐξ αἰῶνος εὐδοκιμήσαντας ἐξετάσαι, τὰ πλείονα
αὐτῶν τρόπαια τῆς ἀπάτης εὐρήσεις ὄντα κατορθώματα· καὶ
μᾶλλον τούτους ἐπαινουμένους ἢ τοὺς ἐκ τοῦ φανεροῦ κρα-
15 τοῦντας. Οἱ μὲν γὰρ μετὰ πλείονας τῆς δαπάνης, καὶ τῆς
τῶν χρημάτων καὶ τῆς τῶν σωμάτων, κατορθοῦσι τοὺς πολέ-
μους, ὡς μηδὲν αὐτοῖς πλέον ἀπὸ τῆς νίκης γίνεσθαι, ἀλλὰ
παρ' οὐδὲν τῶν ἠττημένων τοὺς κρατοῦντας δυστυχεῖν καὶ
τῶν στρατευμάτων ἀνηλωμένων καὶ τῶν ταμιείων κεκενω-
20 μένων. Πρὸς δὲ τούτοις οὐδὲ τῆς ἐπὶ τῇ νίκῃ δόξης αὐτοὺς
ἀφιᾶσιν ἀπολαῦσαι πάσης· μέρος γὰρ αὐτῆς οὐ μικρὸν συμ-
βαίνει καὶ τοὺς πεπιωκότας καρποῦσθαι, διὰ τὸ ταῖς ψυχαῖς
νικῶντας τοῖς σώμασιν ἠττηθῆναι μόνοις· ὡς, εἴ γε ἐνῆν θαλ-
λομένους μὴ πίπτειν, μηδὲ ὁ θάνατος ἐπελθὼν αὐτοὺς ἔπαι-
25 σεν, οὐκ ἂν ἔστησαν τὰς προθυμίας ποτέ. Ὁ δὲ ἀπάτη κρα-
τῆσαι δυνηθεῖς, οὐ συμφορᾷ μόνον, ἀλλὰ καὶ γέλωτι περι-
βάλλει τοὺς πολεμίους. Οὐ γὰρ ὥσπερ ἐκεῖ τοὺς ἐπαίνους
ἐξ ἴσης ἀποφέρονται ἀμφοτέρω τοὺς ἐπὶ τῇ ῥώμῃ, οὕτω
καὶ ἐνταῦθα τοὺς ἐπὶ τῇ φρονήσει, ἀλλ' ὅλον τῶν νικῶντων
30 ἐστὶ τὸ βραβεῖον καί, τὸ τούτων οὐκ ἔλατιον, τὴν ἀπὸ τῆς

7. Περὶ χρησιμότητος τῆς εὐκαιροῦ ἀπάτης βλ. ἐκ μὲν τῶν κλα-
σικῶν Ξεν. Κύρου Παιδεία Α', στ'. 31 ἐξ. Πλάτωνος, Πολιτεία Γ' 3,
ἐκ δὲ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως,
Στρωμ. 7, 9. Μ. Βασιλείου, εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Παροιμιῶν 12.

ἢ μᾶλλον ἐπειδὴ ἐσὺ ποτὲ δὲν θὰ θελήσῃς νὰ μοῦ ἐπιβά-
λης τιμωρίαν, τότε ἐγὼ θὰ ἐπιβάλω εἰς τὸν ἑαυτὸν μου τὴν
τιμωρίαν πού ἐπιβάλλουν οἱ δικασταὶ εἰς τοὺς ἐνόχους ἐκ
τῶν κατηγορουμένων. Ἐὰν ὅμως ἡ πράξις τῆς ἀπάτης δὲν
εἶναι πάντοτε κακὴ, ἀλλὰ γίνεται καλὴ ἢ κακὴ ἀναλόγως
μὲ τὴν προαίρεσιν τῶν δραστῶν, τότε παραιτήσου τῆς κατη-
γορίας περὶ ἀπάτης καὶ ἀπόδειξε ὅτι ἐγὼ ἐχρησιμοποίησα
τὴν ἀπάτην διὰ κακὸν σκοπὸν. Ὅταν ἡ ἀπάτη χρησιμοποιοῦ-
ται διὰ καλόν, ὅχι μόνον δὲν ἐπιτρέπονται αἱ μομφαὶ καὶ
κατηγορίαι, ἀλλὰ εἶναι δίκαιον νὰ ἐπαινῆται ὁ ἀπατῶν ἀπὸ
τοὺς ἀπατωμένους, ἂν θέλουν νὰ εἶναι εὐγνώμονες.

Τόσον δὲ κέρδος φέρει ἡ εὐκαιρος ἀπάτη ᾧ προέρχε-
ται ἀπὸ καλὴν προαίρεσιν, ὥστε πολλοὶ ἐτιμωρήθησαν, διότι
δὲν ἠπάτησαν εἰς στιγμὰς πού ἡ ἀπάτη ἐπεβάλλετο. Καὶ ἂν
ἀσχοληθῆς μὲ τοὺς στρατηγοὺς ὅλων τῶν αἰώνων, θὰ εὕρῃς
ὅτι τὰ περισσότερα τρόπαιά των κατωρθώθησαν μὲ ἀπάτην
καὶ θὰ ἴδῃς ὅτι οἱ στρατηγοὶ αὐτοὶ ἐπαινοῦνται περισσότερον
ἀπὸ τοὺς ἄλλους πού ἐνίκησαν χωρὶς στρατηγήματα. Διότι
οἱ τελευταῖοι κερδίζουν τοὺς πολέμους μὲ περισσοτέρας ἀ-
πωλείας εἰς ἄψυχον καὶ ἔμψυχον ὑλικὸν καὶ ἔτσι καὶ οἱ ἠτ-
τημένοι, ἀφοῦ καὶ τὰ στρατεύματα τῆς πόλεως των κατα-
στρέφονται καὶ τὰ ταμεῖα ἀδειάζουν. Ἐπειτα οἱ ἠττημένοι
δὲν τοὺς ἀφήνουν νὰ ἀπολαύσουν οὔτε τὴν νίκην ὀλόκλη-
ρον· διότι συμβαίνει ἐνίοτε οἱ ἠττημένοι νὰ καρποῦνται μέ-
γα μέρος τῆς δόξης διὰ τὸν λόγον ὅτι ἐνίκηθησαν μόνον εἰς
τὰ σώματα, ἐνῶ ἐνίκησαν εἰς τὰς ψυχάς· ἔτσι ἀποδεικνύε-
ται ὅτι, ἂν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ πίπτουν ὅταν βάλλωνται καὶ
νὰ μὴ ἐπέρχεται ὁ θάνατος πού σταματᾷ τὴν ὀρμὴν των, ἡ
μαχητικὴ των διάθεσις δὲν θὰ ἐσταματοῦσε ποτέ. Ἀντιθέτως
ἐκεῖνος πού κατορθώνει νὰ νικήσῃ μὲ ἀπάτην ρίπτει τοὺς
ἐχθροὺς ὅχι μόνον εἰς συμφοράν, ἀλλὰ καὶ εἰς γελοιοποίησιν.
Εἰς περίπτωσιν νίκης διὰ τῆς ἀνδρείας ὁ ἔπαινος μοιράζε-
ται μεταξὺ νικητῶν καὶ ἠττημένων, ἐνῶ εἰς περίπτωσιν νί-
κης μὲ εὐφυὲς στρατήγημα ὁ ἔπαινος δίδεται ὀλόκληρος εἰς

νίκης ἡδονὴν ἀκέραιον τῇ πόλει φυλάττουσιν. Οὐ γὰρ ἔστιν ὡσπερ ὁ τῶν χρημάτων πλοῦτος καὶ τὸ τῶν σωμάτων πλῆθος ἢ τῆς ψυχῆς φρόνησις· ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν, ὅταν τις αὐτοῖς ἐν τοῖς πολέμοις χρῆται συνεχῶς, δαπανᾶσθαι συμβαίνει καὶ 5 ἀπολείπειν τοὺς ἔχοντας, αὕτη δέ, ὅσῳ περ ἂν τις αὐτὴν ἀνακινῇ, τοσοῦτω μᾶλλον αὐξέσθαι πέφυκεν.

Οὐκ ἐν τοῖς πολέμοις δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν εἰρήνῃ πολλὴν καὶ ἀναγκαίαν εὐροὶ τις ἂν τῆς ἀπάτης τὴν χρεῖαν καὶ οὐ πρὸς τὰ τῆς πόλεως πράγματα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν 10 οἰκίᾳ πρὸς γυναῖκα ἀνδρὶ, καὶ πρὸς ἄνδρα γυναικί, καὶ πατρὶ πρὸς υἱόν, καὶ πρὸς φίλον φίλῳ, ἤδη δὲ καὶ πρὸς πατέρα παισὶ. Καὶ γὰρ τῶν τοῦ Σαοῦλ χειρῶν ἢ τοῦ Σαοῦλ θυγατρὸς οὐκ ἴσχυσεν ἂν ἐτέρως ἐξελέσθαι τὸν ἄνδρα τὸν αὐτῆς, ἀλλ' ἢ μετὰ τοῦ παραλογίσασθαι τὸν πατέρα. Καὶ ὁ ταύτης δὲ ἀδελφὸς τὸν ὑπ' ἐκείνης διασωθέντα σῶσαι βουλόμενος 15 κινδυνεύοντα πάλιν τοῖς αὐτοῖς ὅπλοις ἐχρήσατο, οἷς περ καὶ ἡ γυνή. Καὶ ὁ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων πρὸς ἐμέ, φησὶν· οὐδὲ γὰρ ἐχθρὸς ἐγὼ καὶ πολέμιος οὔτε τῶν ἀδικεῖν ἐπιχειροῦντων, ἀλλὰ πᾶν τοῦναντίον· τῇ γὰρ σῆ γνώμῃ τὰ ἐμαντοῦ πάντα ἐπιτρέψας, αἰεὶ ταύτη εἰπόμεν, ἥπερ ἂν ἐκέλευες. 20

9. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Ἄλλ' ὃ θαυμάσιε καὶ ἀγαθώτατε, διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς φθάσας εἶπον, ὅτι οὐκ ἐν πολέμῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐπὶ τοὺς φιλιτάτους ταύτη 25 χρῆσασθαι καλόν. Ὅτι γὰρ οὐ τοῖς ἀπαιῶσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀπαιωμένοις τοῦτο χρήσιμον, προσελθὼν τινι τῶν ἰατρῶν ἐρώτησον, πῶς ἀπαλλάττουσι τῆς νόσου τοὺς κάμνοντας· καὶ ἀκούσῃ παρ' αὐτῶν, ὅτι οὐκ ἀρκοῦνται τῇ τέχνῃ μόνῃ, ἀλλ' ἔστιν ὅπου καὶ τὴν ἀπάτην παραλαβόντες καὶ τὴν 30 παρ' αὐτῆς βοήθειαν καταμίξαντες, οὕτως ἐπὶ τὴν ὑγίειαν τοὺς ἀσθενοῦντας ἐπανήγαγον. Ὅταν γὰρ τὸ δυσάρεστον τῶν ἀρρωστούντων καὶ τῆς νόσου δὲ αὐτῆς τὸ δυσιράπελον μὴ

τοὺς νικητάς. Καὶ τὸ ἐξ ἴσου σπουδαῖον εἶναι ὅτι οἱ στρατηγοὶ αὐτοὶ ἐξασφαλίζουν εἰς τὸ κράτος ἀκέραια τὰ πλεονεκτήματα τῆς νίκης. Διότι ἡ φρόνησις δὲν εἶναι σὰν τὸν πλοῦτον τῶν χρημάτων καὶ τὸ πλῆθος τῶν σωμάτων· αὐτὰ μὲν, ὅταν χρησιμοποιοῦνται συχνὰ εἰς τοὺς πολέμους, ἐξαντλοῦνται καὶ χάνονται, ἐνῶ ἐκεῖνη ὅσον περισσότερο ἀσκεῖται, τόσο περισσότερο αὐξάνει.

Εἶναι δὲ πολὺ ἀναγκαῖα ἡ χρῆσις τῆς ἀπάτης ὄχι μόνον εἰς τοὺς πολέμους, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν εἰρήνην, ὄχι μόνον εἰς τὴν δημοσίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν οἰκογενειακὴν ζωὴν. Εἶναι ἀπαραίτητος εἰς τὰς σχέσεις τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν γυναῖκα του, τῆς γυναίκος πρὸς τὸν ἄνδρα της, τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱόν, τοῦ φίλου πρὸς τὸν φίλον, ἀκόμη δὲ καὶ τῶν παιδιῶν πρὸς τὸν πατέρα. Ἡ θυγάτηρ τοῦ Σαοῦλ π.χ. δὲν θὰ κατώρθωνε νὰ λυτρώσῃ τὸν ἄνδρα της ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Σαοῦλ, ἂν δὲν ἀπατοῦσε τὸν πατέρα της. Καὶ ὁ ἀδελφός της δὲ διὰ νὰ σώσῃ τὸν ἄνδρα ποὺ μόλις τὸν εἶχεν ἀπαλλάξει ἐκεῖνη ἀπὸ τὸν κίνδυνον, ἐχρησιμοποίησε τὸ ἴδιον μέσον*.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Ἄλλ' αὐτὰ δὲν ἔχουν σχέσιν μὲ ἐμέ, διότι ἐγὼ δὲν εἶμαι ἐχθρὸς καὶ ἀντίπαλος, ἀλλ' ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον· ἐγὼ ἐξήρτησα καὶ τὸ μέλλον μου ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἰδικὴν σου θέλησιν καὶ σὲ ἀκολουθοῦσα ὅπου διέτασες.

9. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Ἄλλὰ, ἀγαπητὲ καὶ θαυμάσιε φίλε μου, δι' αὐτὸ ἀκριβῶς εἶπα πρὸ ὀλίγου ὅτι πρέπει νὰ χρησιμοποιῆται ἡ ἀπάτη ὄχι μόνον εἰς τὸν πόλεμον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν εἰρήνην, καὶ πρὸς τὰ ἀγαπητά μας πρόσωπα ἀκόμη. Διὰ νὰ πεισθῆς δὲ ὅτι εἶναι ὠφέλιμος ὄχι μόνον εἰς τοὺς ἀπατῶντας, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἀπατωμένους, πήγαινε καὶ ἐρώτησε ἓνα ἰατρόν· καὶ θ' ἀκούσῃς ὅτι καὶ οἱ ἰατροὶ δὲν ἀρκοῦνται μόνον εἰς τὴν ἐπιστήμην των, ἀλλ' ἐνίστε καταφεύγουν καὶ εἰς τὴν βοήθειαν τῆς ἀπάτης διὰ νὰ δώσουν τὴν υἰγείαν εἰς τοὺς ἀσθενεῖς. Αἱ ἰατρικαὶ συμβουλαὶ ἐνίστε δὲν γίνονται δεκταὶ λόγῳ τῆς δυστροπίας τῶν ἀρρώστων ποὺ εἶναι ηὔξημένη εἰς ὠρισμένας ἀσθενείας. Τότε οἱ ἰατροὶ ἀναγ-

προσίστηται τὰς τῶν ἰατρῶν συμβουλίας, τότε τὸ τῆς ἀπάτης ὑποδῦναι προσωπεῖον ἀνάγκη, ἵν' ὥσπερ ἐπὶ σκηρῆς τὴν τῶν γενομένων ἀλήθειαν κρύψαι δυναθῶσιν. Εἰ δὲ βούλει καὶ ἐγὼ σοι διηγῆσομαι δόλον ἓνα ἐκ πολλῶν, ὧν ἤκουσα κατα-
5 σκευάζειν ἰατρῶν παῖδας. Ἐπέπεσέ ποτιέ τινι πυρετὸς ἀθρώ-
ως μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος καὶ ἡ φλόξ ἤρειο· καὶ τὰ μὲν δυνάμενα σθέσαι τὸ πῦρ ἀπεσιρέφειτο ὁ νοσῶν, ἐπε-
θύμει δέ, καὶ πολὺς ἐνέκειτο τοὺς εἰσιόντας πρὸς αὐτὸν ἀ-
παντας παρακαλῶν, ἄκρατον ὀρέξαι πολὺν καὶ παρασχεῖν
10 ἐμφορηθῆναι τῆς ὀλεθρίου ταύτης ἐπιθυμίας. Οὐ γὰρ τὸν πυρετὸν ἐκκαύσειν μόνον ἔμελλεν, ἀλλὰ καὶ παραπληξία πα-
ραδώσειν τὸν δαίλαιον, εἷς τις αὐτῷ πρὸς ταύτην εἶξε τὴν χάριν. Ἐνταῦθα τῆς τέχνης ἀπορουμένης καὶ οὐδεμίαν ἐχού-
σης μηχανήν, ἀλλὰ παντελῶς ἐκβεβλημένης, εἰσελθοῦσα το-
15 σαύτην ἐπεδείξατο τὴν αὐτῆς δύναμιν ἢ ἀπάτη, ὅσην αὐτίκα παρ' ἡμῶν ἀκούσῃ. Ὁ γὰρ ἰατρὸς ἄρτι τῆς καμίνου προελ-
θὼν ἄγγος ὀστράκου λαβὼν καὶ θάψας οἴνω πολλῷ, εἶτα ἀνα-
σπάσας κενὸν καὶ πλήσας ὕδατος, κελεύει τὸ δωμάτιον, ἔνθα
κατέκειτο ὁ νοσῶν, συσκιᾶσαι παραπειάσμασι πολλοῖς, ἵνα μὴ
20 τὸ φῶς ἐλέγξῃ τὸν δόλον, καὶ δίδωσιν ἐκπιεῖν ὡς ἀκράτου πεπληρωμένον. Ὁ δὲ πρὶν εἰς τὰς χεῖρας λαβεῖν ὑπὸ τῆς ὀσμῆς προσπεσοῦσης εὐθέως ἀπαιτηθεὶς, οὐδὲ πολυπραγμο-
νεῖν ἠνέσχετο τὸ δοθῆν, ἀλλὰ ταύτη πειθόμενος καὶ τῷ σκότει
κλαπεῖς, ὑπὸ τε τῆς ἐπιθυμίας ἐπειγόμενος, ἔσπασε τοῦ δο-
25 θέντος μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας καὶ ἐμφορηθεὶς ἀπεινά-
ξατο τὸ πνίγιος εὐθέως καὶ τὸν ἐπικείμενον ἐξέφυγε κίνδυνον. Εἶδες τῆς ἀπάτης τὸ κέρδος; Καὶ εἰ πάντας βούλοιτό τις τῶν ἰατρῶν καταλέγειν τοὺς δόλους, εἰς ἄπειρον ἐκπεσεῖται μῆ-
κος ὁ λόγος.

30 Οὐ μόνον δὲ τοὺς τὰ σῶματα θεραπεύοντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶν ψυχικῶν νοσημάτων ἐπιμελουμένους εὗροι τις ἂν συνε-
χῶς τούτῳ κεχρημένος τῷ φαρμάκῳ. Οὕτω τὰς πολλὰς μυ-
ριάδας ἐκείνας τῶν Ἰουδαίων ὁ μακάριος προσηγάγειο Παῦ-

κάζονται νὰ φορέσουν τὸ προσωπεῖον τῆς ἀπάτης, διὰ νὰ ἠμπορέσουν νὰ κρύψουν τὴν πραγματικότητα, ὅπως γίνεται εἰς τὴν θεατρικὴν σκηνήν. Καί, ἂν θέλῃς, θὰ σοῦ διηγηθῶ καὶ ἐγὼ ἓνα δόλον ποῦ ἤκουσα ὅτι χρησιμοποιοῦν οἱ ἰατροί. Κάποιος προσέβληθη ἀποτόμως ἀπὸ ὑψηλὸν πυρετὸν ποῦ ἀνέβαινε διαρκῶς. Ὁ ἀσθενὴς αὐτὸς ὅμως ἀπεστρέφετο τὰ φάρμακα ποῦ ἠμποροῦν νὰ σβήσουν τὸν πυρετὸν καὶ ἐπιθυμοῦσεν ἀντιθέτως νὰ πιῇ ἀνέρωτο κρασί· ἐπαρακαλοῦσε μάλιστα ὄλους, ὅσοι εἰσῆρχοντο εἰς τὸ δωμάτιόν μου, μ' ἐπιμονὴν νὰ τοῦ ἐπιτρέψουν νὰ ἱκανοποιήσῃ αὐτὴν τὴν καταστρεπτικὴν ἐπιθυμίαν. Καὶ ἂν κανεὶς τοῦ ἔκαμεν αὐτὴν τὴν χάριν, ὅχι μόνον θὰ ἐδυνάμωνεν ὁ πυρετός, ἀλλὰ καὶ θὰ ἐπάθαιεν ἀποπληξίαν ὁ δυστυχής. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ποῦ ἡ ἐπιστήμη εὐρίσκετο εἰς ἀμηχανίαν καὶ ἦτο συνεπῶς ἄχρηστος, ἤλθεν εἰς βοήθειαν ἡ ἐξαιρετικὴ δύναμις τῆς ἀπάτης, ὅπως θ' ἀκούσῃς ἀμέσως. Ὁ ἰατρὸς λοιπὸν ἐπῆρεν ἓνα πήλινον δοχεῖον ποῦ μόλις εἶχε βγῆ ἀπὸ τὴν κάμνον, τὸ ἐβύθισεν ὀλόκληρον εἰς τὸ κρασί, ἔπειτα τὸ ἔβγαλεν ἀδειανὸν καὶ τὸ ἐγέμισε νερῷ. Διέταξε κατόπιν νὰ συσκοτισθῇ τὸ δωμάτιον τοῦ ἀσθενοῦς μὲ πολλὰ παραπετάσματα, διὰ νὰ μὴ προδοθῇ ἡ ἀπάτη ἀπὸ τὸ φῶς, καὶ τοῦ ἔδωσε νὰ πιῇ τάχα κρασί ἀπὸ τὸ γεμᾶτον δοχεῖον. Ἐκεῖνος δέ, προτοῦ τὸ πάρῃ εἰς τὰ χέρια του, παρεσύρθη ἀμέσως ἀπὸ τὴν ὄσμην καὶ δὲν ἐπερίμενε νὰ καλοεξετάσῃ τί τοῦ ἔδωσαν· ἐπέισθη ἀπὸ τὴν ὄσφρησίν του, ἠπατήθη ἀπὸ τὸ σκότος καί, καθὼς ἐβιάζετο ἀπὸ τὴν ἰσχυρὰν ἐπιθυμίαν του, ἤρπασε τὸ ὑγρὸν μὲ τὴν ὑψηλὴν θερμοκρασίαν καὶ διέφυγε τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον. Εἶδες τί κέρδος προῆλθεν ἀπὸ τὴν ἀπάτην; Εἶναι ἀναρίθμητοι οἱ δόλοι τῶν ἰατρῶν.

Θὰ παρατηρήσωμεν δὲ ὅτι τὸ χρησιμοποιοῦν συνεχῶς αὐτὸ τὸ φάρμακον ὅχι μόνον οἱ θεραπευταὶ τῶν σωμάτων, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὴν θεραπείαν τῶν ψυχικῶν νοσημάτων. Μὲ τὸ φάρμακον αὐτὸ ὁ μακάριος Παῦλος προσεπάθησε νὰ διαθέσῃ εὐμενῶς τὰς πολλὰς μυριάδας τῶν Ἰ-

λος· μετὰ ταύτης τῆς προαιρέσεως τὸν Τιμόθεον περιέτεμεν ὁ Γαλάταις ἐπισιέλλων, ὅτι Χριστὸς οὐδὲν ὠφελήσει τοὺς περιτεμνομένους. Διὰ τοῦτο ὑπὸ νόμον ἐγίνετο ὁ ζημίαν ἡγοῦμενος μετὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου
 5 δικαιουσίνην. Πολλὴ γὰρ ἡ τῆς ἀπάτης ἰσχὺς· μόνον μὴ μετὰ δολερᾶς προσαγέσθω τῆς προαιρέσεως. Μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀπάτην τὸ τοιοῦτο δεῖ καλεῖν, ἀλλ' οἰκονομίαν τινὰ καὶ σοφίαν καὶ τέχνην ἱκανὴν πολλοὺς πόρους ἐν τοῖς ἀπόροις εὑρεῖν καὶ πλημμελείας ἐπανορθῶσαι ψυχῆς. Οὐδὲ γὰρ τὸν Φινεὲς ἀν-
 10 δροφόνον εἴποιμ' ἂν ἔγωγε, καίτοι γε μιᾷ πληγῇ δύο σώματα ἀνεΐλεν· ὥσπερ οὐδὲ τὸν Ἥλιαν μετὰ τοὺς ἑκατὸν στρατιώτας καὶ τοὺς τούτων ἡγεμόνας καὶ τὸν πολλὴν τῶν αἱμάτων χειμάρρους, ὃν ἐκ τῆς τῶν ἱερωμένων τοῖς δαίμοσιν ἐποίησε ῥεῦσαι σφαγῆς. Εἰ γὰρ τοῦτο συγχωρήσοιμεν καὶ τὰ πρά-
 15 γματα τῆς τῶν πεπονηκότων προαιρέσεώς τις γυμνώσας ἐξετάζοι καθ' ἑαυτὰ καὶ τὸν Ἀβραὰμ παιδοκτονίας· ὁ βουλόμενος κρινεῖ καὶ τὸν ἔγγονον τὸν ἐκείνου καὶ τὸν ἀπόγονον κακουργίας καὶ δόλου γράφεται· οὕτω γὰρ ὁ μὲν τῶν τῆς φύσεως ἐκράτησε πρεσβείων, ὁ δὲ τὸν τῶν Αἰγυπτίων πλοῦτιον εἰς τὸν
 20 τῶν Ἰσραηλιτῶν μετήνεγκε στρατόν. Ἄλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν ἄπαγε τῆς τόλμης. Οὐ γὰρ μόνον αὐτοὺς αἰτίας ἀφίεμεν, ἀλλὰ καὶ θαυμάζομεν διὰ ταῦτα, ἐπεὶ καὶ ὁ Θεὸς αὐτοὺς διὰ ταῦτα ἐπήνεσεν.

Καὶ γὰρ ἀπαιτῶν ἐκεῖνος ἂν εἴη καλεῖσθαι δίκαιος, ὁ
 25 τῷ πράγματι κερημένος ἀδίκως, οὐχ ὁ μεθ' ὑγιουσ γνώμης τοῦτο ποιῶν. Καὶ πολλάκις ἀπαιτῆσαι δέον καὶ τὰ μέγιστα διὰ ταύτης ὠφελῆσαι τῆς τέχνης· ὁ δὲ ἐξ εὐθείας προσενεχθεὶς κακὰ μεγάλα τὸν οὐκ ἀπαιτηθέντα εἰργάσατο.

9. Πράξ. 21, 20.

10. Αὐτόθι 16, 3.

11. Γαλ. 5, 2.

12. Φιλιππ. 3, 7.

13. Ἀρωθ. 25, 7 ἔξ.

14. Δ' Βασ. 1, 9 ἔξ. Γ' Βασ. 18, 40.

15. Γεν. 22, 3 ἔξ.

16. Αὐτόθι 27, 19 ἔξ.

17. Ἐξόδ. 11, 2.

ουδαίων⁹, πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν περιέταμε τὸν Τιμόθεον¹⁰ αὐτὸς ποὺ ἔγραφε πρὸς τοὺς Γαλάτας, ὅτι οἱ περιτεμνόμενοι δὲν ἔχουν νὰ κερδίσουν τίποτε ἀπὸ τὸν Χριστόν¹¹. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ὑπέβαλε τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὰς διατάξεις τοῦ νόμου αὐτὸς ποὺ ἔθεωροῦσεν ὡς ζημίαν τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου δικαίωσιν μετὰ τὴν οἰκείωσιν τῆς πίστεως εἰς Χριστόν¹². Ἡ δύναμις τῆς ἀπάτης, ἐφ' ὅσον δὲν γίνεται μὲ δολίαν προαίρεσιν, εἶναι μεγάλη. Πρέπει δὲ τὴν πράξιν αὐτὴν νὰ μὴ τὴν ὀνομάζωμεν κὰν ἀπάτην, ἀλλὰ σοφὴν ἐξοικονόμησιν καὶ τέχνασμα ἱκανὸν νὰ εὔρη πολλοὺς πόρους εἰς τὰ ἀδιέξοδα καὶ νὰ διορθώσῃ ψυχικὰ ἐλαττώματα. Βεβαίως δὲν θὰ ὠνόμαζα φονέα τὸν Φινεές, μολονότι ἐφόνευσε δύο μ' ἓνα κτύπημα¹³, οὔτε τὸν Ἡλίαν, μολονότι προεκάλεσε τὸν φόνον τῶν ἑκατὸν στρατιωτῶν μαζὶ μὲ τοὺς ἀρχηγούς των καὶ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ρεύσῃ χεῖμαρρος αἵματος ἀπὸ τὴν σφαγὴν τῶν εἰδωλολατρῶν ἱερέων¹⁴. Ἐὰν ἐφαρμόσωμεν τὴν ἀρχὴν νὰ ἐξετάζωμεν τὰς πράξεις καθ' ἑαυτὰς καὶ ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τὴν προαίρεσιν τῶν ἐκτελούντων αὐτάς, τότε ὅποιος θέλει ἢμπορεῖ νὰ κατακρίνη καὶ τὸν Ἀβραὰμ ὡς ἔνοχον παιδοκτονίας¹⁵ καὶ τὸν ἔγγονον καὶ τὸν ἀπόγονόν του ὡς ἐνόχους πονηρίας καὶ δόλου, διότι ὁ μὲν πρῶτος ὑπεξῆρσε τὰ φυσικὰ πρεσβεῖα¹⁶, ὁ δὲ δεῦτερος μετέφερε τὸν πλοῦτον τῶν Αἰγυπτίων εἰς τὸν στρατὸν τῶν Ἰσραηλιτῶν¹⁷. Ἀλλ' ἀσφαλῶς τὰ πράγματα δὲν εἶναι ἔτσι· θὰ ἦτο ἀσέβεια ἂν ἐτολμούσαμεν καὶ νὰ τὸ σκεφθοῦμεν αὐτό. "Ὅχι δὲ ἀπλῶς ἀπαλλάσσομεν τοὺς ἀνωτέρω ἄνδρας ἀπὸ κάθε κατηγορίαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς θαυμάζομεν διὰ τὰ ἔργα των αὐτά, διότι καὶ ὁ Θεὸς τοὺς ἐπῆνεσε δι' αὐτά.

Ἀπατεῶν πρέπει νὰ ὀνομάζεται μόνον ἐκεῖνος ποὺ χρησιμοποιεῖ τὴν ἀπάτην διὰ ν' ἀδικήσῃ καὶ ὄχι ἐκεῖνος ποὺ τὴν χρησιμοποιεῖ μὲ καλὰς προθέσεις. Πολὺ συχνὰ δὲ εἶναι ἀνάγκη νὰ καταφύγῃ κανεὶς εἰς τὴν ἀπάτην διὰ νὰ προσφέρῃ μὲ αὐτὴν μεγάλας ὠφελείας». ἐνῶ ἐνίοτε ἄνθρωποι ποὺ φέρονται μὲ εὐθύτητα βλάπτουν ἀνεπανορθώτως τοὺς μὴ ἀπατωμένους.

ΛΟΓΟΣ Β΄

1. "Οτι μὲν οὖν ἔστι καὶ ἐπὶ καλῶ τῇ τῆς ἀπάτης κεχρησθαι δυνάμει, μᾶλλον δὲ, ὅτι μηδὲ ἀπάτην δεῖ τὸ τοιοῦτο καλεῖν, ἀλλ' οἰκονομίαν τινὰ θαυμασιήν, ἐνῆν μὲν καὶ πλείονα
5 λέγειν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὰ εἰρημένα πρὸς ἀπόδειξιν ἱκανὰ γέγονε, φορτικὸν καὶ ἐπαχθὲς περιττὸν τῷ λόγῳ προστιθέναι μῆκος. Σὸν δὲ ἂν εἶη δεικνύναι λοιπόν, εἰ μὴ τῷ πράγματι τούτῳ πρὸς τὸ κέρδος ἐχρησάμεθα τὸ σόν.

Καὶ ὁ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Καὶ ποῖον ἡμῖν κέρδος, φησὶν,
10 ἐκ ταύτης γέγονε τῆς οἰκονομίας ἢ σοφίας ἢ ὅπως ἂν αὐτὴν χαίρης καλῶν, ἵνα πεισθῶμεν, ὅτι οὐκ ἠπαιτήμεθα παρὰ σοῦ;

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Καὶ τί τούτου τοῦ κέρδους, ἔφην, ἂν γένοιτο μείζον ἢ τὸ ταῦτα φαίνεσθαι πρᾶπιοντας, ἅπερ δείγματα τῆς εἰς τὸν Χριστὸν ἀγάπης αὐτὸς ἔφησεν εἶναι ὁ
15 Χριστός; Πρὸς γὰρ τὸν κορυφαῖον τῶν Ἀποστόλων διαλεγόμενος, «Πέτρε, φησί, φιλεῖς με;». Τούτου δὲ ὁμολογήσαντος, ἐπιλέγει «εἰ φιλεῖς με, ποίμαινε τὰ πρόβατά μου». Ἐρωτᾷ τὸν μαθητὴν ὁ διδάσκαλος, εἰ φιλοῖτο παρ' αὐτοῦ, οὐχ ἵνα αὐτὸς μάθῃ (πῶς γάρ, ὁ τὰς ἀπάντων ἐμβαιεύων καρδίας;),
20 ἀλλ' ἵνα ἡμᾶς διδάξῃ ὅσον αὐτῷ μέλει τῆς τῶν ποιμνίων ἐπιστοσίας τούτων. Τούτου δὲ ὄντιος δήλου, κἀκεῖνο ὁμοίως ἔσται φανερόν, ὅτι πολὺς καὶ ἄφαιτος ἀποκείσεται μισθὸς τῷ περὶ ταῦτα πονουμένῳ, ἃ πολλοῦ τιμᾶται ὁ Χριστός. Εἰ γὰρ ἡμεῖς, ὅταν ἴδωμεν τῶν οἰκειῶν ἢ τῶν θρεμμάτων τῶν ἡμετέρων
25 ἐπιμελουμένους τινάς, τῆς περὶ ἡμᾶς ἀγάπης τὴν εἰς ἐκεῖνα σπουδὴν τιθέμεθα σημεῖον, καίτοι γε ταῦτα πάντα χρημάτων ἔστιν ὠνητά, ὁ μὴ χρημάτων μηδὲ ἄλλου τινὸς τοιούτου, ἀλλ'

ΛΟΓΟΣ Β΄.

1. Θὰ ἤμποροῦσα νὰ εἰπῶ καὶ ἄλλα ἀκόμη διὰ ν' ἀποδείξω ὅτι ὑπάρχει τρόπος νὰ χρησιμοποιηθῇ ἡ δύναμις τῆς ἀγάπης καὶ πρὸς τὸ καλὸν καὶ ὅτι ἡ ἐνέργεια αὐτῆ δὲν πρέπει νὰ ὀνομάζεται ἀπάτη, ἀλλὰ μᾶλλον οἰκονομία θαυμαστή. Ἐπειδὴ ὅμως ὅσα ἐλέχθησαν εἶναι ἀρκετὰ διὰ ν' ἀποδείξουν τὴν γνώμην αὐτήν, εἶναι περιττὸν νὰ ἐπιμηκύνω τὸν λόγον κατὰ τρόπον φορτικὸν καὶ κουραστικόν. Εἶναι λοιπὸν τώρα ἡ σειρά σου ν' ἀποδείξης ὅτι δὲν ἐχρησιμοποίησα τὴν ἀπάτην πρὸς ὑφέλειάν σου.

Καὶ ὁ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Καὶ ποῖον κέρδος εἶχα ἀπὸ αὐτὴν τὴν οἰκονομίαν ἢ σοφίαν ἢ δὲν ξεύρω πῶς σοῦ ἀρέσει νὰ τὴν ὀνομάζης, διὰ νὰ πεισθῶ ὅτι δὲν με ἠπάτησες;

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Καὶ ποῖον κέρδος θὰ ἤμποροῦσε νὰ θεωρηθῇ ἀνώτερον ἀπὸ τὸ νὰ ἐκτελοῦμεν αὐτὸ ποῦ ὁ Χριστὸς ὠνόμασε δεῖγμα τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης; Ὁμιλῶν πράγματι πρὸς τὸν κορυφαῖον τῶν Ἀποστόλων λέγει· «Πέτρε, με ἀγαπᾶς;». Μετὰ δὲ καταφατικὴν ἀπάντησίν του προσθέτει· «ἐὰν με ἀγαπᾶς, ποίμαινε τὰ πρόβατά μου»¹. Ἐρωτᾷ ὁ διδάσκαλος τὸν μαθητὴν ἂν τὸν ἀγαπᾷ, ὅχι διὰ νὰ μάθῃ (ἀφοῦ εἰσέρχεται εἰς τὰς καρδίας ὅλων καὶ γνωρίζει τὰ μυστικά των), ἀλλὰ διὰ νὰ διδάξῃ ἡμᾶς πόσον ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν ἐπιμέλειαν αὐτῶν τῶν προβάτων. Ἀφοῦ αὐτὸ εἶναι φανερόν, θὰ εἶναι φανερόν καὶ τὸ ἄλλο· ὅτι δηλαδὴ περιμένει πολὺς, ἀνυπολόγιστος μισθός, τὸν κοπιάζοντα διὰ τὰ πρόβατα ποῦ τόσο ἀγαπᾷ ὁ Χριστός. Ἡμεῖς θεωροῦμεν τὴν φροντίδα τῶν ἀνθρώπων ποῦ ἐνδιαφέρονται διὰ τοὺς ὑπηρέτας ἢ διὰ τὰ ζῶα μας ὡς ἐνδειξὴν τῆς ἀγάπης των πρὸς ἡμᾶς, μολονότι ὅλα αὐτὰ ἀγοράζονται μὲ χρήματα. Πόσα δῶρα λοιπὸν δὲν θὰ δώσῃ ἐκεῖνος εἰς ὅσους ποιμαίνουν τὸ ποῖμνιον ποῦ ἠγόρασεν αὐτὸς ὅχι

ιδίῳ θανάτῳ τὸ ποίμνιον προἰόμενος τοῦτο καὶ τιμὴν τῆς ἀγέλης τὸ αἷμα δούς τὸ ἑαυτοῦ, πόση τοὺς ποιμαίνοντας αὐτὸ ἀμείψεται δωρεᾶ;

Διὰ τοι τοῦτο εἰπόντος τοῦ μαθητοῦ «οὐ οἶδας, Κύριε, 5 ὅτι φιλοῶ σε», καὶ μάρτυρα τῆς ἀγάπης αὐτὸν τὸν ἀγαπώμενον καλέσαντος, οὐκ ἔστι μέχρι τούτων ὁ Σωτήρ, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς ἀγάπης προσέθηκε σημεῖον. Οὐ γὰρ ὅσον ὁ Πέτρος αὐτὸν ἐφίλει, τότε ἐπιδειξάσαι ἐβούλειο (καὶ γὰρ ἐκ πολλῶν τοῦτο ἤδη ἡμῖν γέγονε δῆλον), ἀλλ' ὅσον αὐτὸς τὴν Ἐκκλη- 10 σίαν ἀγαπᾷ τὴν ἑαυτοῦ, καὶ Πέτρον καὶ πάντας ἡμᾶς μαθεῖν ἠθέλησεν, ἵνα πολλὴν καὶ ἡμεῖς περὶ ταῦτα εἰσφέρωμεν τὴν σπουδὴν. Διὰ τί γὰρ Υἱοῦ καὶ μονογενοῦς οὐκ ἐφείσατο ὁ Θεός, ἀλλ' ὃν μόνον εἶχεν ἐξέδωκεν; Ἴνα τοὺς ἐχθροδῶς πρὸς αὐτὸν διακειμένους ἑαυτῷ καταλλάξῃ καὶ ποιήσῃ λα- 15 ὄν περιούσιον. Διὰ τί καὶ τὸ αἷμα ἐξέχεεν; ἵνα τὰ πρόβατα κτήσῃται ταῦτα, ἃ τῷ Πέτρῳ καὶ τοῖς μετ' ἐκείνου ἐνεχείρισεν. Εἰκότως ἄρα ἔλεγεν ὁ Χριστός· «τίς ἄρα ὁ πιστὸς δοῦλος καὶ φρόνιμος, ὃν κατέστησεν ὁ κύριος αὐτοῦ ἐπὶ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ;». Πᾶλιν τὰ μὲν ῥήματα ἀποροῦντος, ὁ δὲ φθεγγόμενος αὐτὰ οὐκ ἀπορῶν ἐφθέγγετο. Ἐπεὶ τὸν Πέ- 20 τρον ἐρωτῶν, εἰ φιλοῖτο, οὐ μαθεῖν δεόμενος τοῦ μαθητοῦ τὸν πόθον ἠρώτα, ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος τῆς οικείας ἀγάπης τὴν ὑπερβολὴν οὕτω καὶ νῦν λέγων, «τίς ἄρα ὁ πιστὸς δοῦλος καὶ φρόνιμος;» οὐ τὸν πιστὸν καὶ φρόνιμον ἄγνωστων 25 ἔλεγεν, ἀλλὰ παρασιῆσαι θέλων τὸ τοῦ πράγματος σπάνιον καὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης τὸ μέγεθος. Ὅρα οὖν καὶ τὸ ἔπαθλον ὅσον· «ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ καταστήσει αὐτόν», φησί.

2. Ρωμ. 8, 32.

3. Ἰω. 3, 16 καὶ Τίτ. 2, 14.

4. Προετιμήσαμεν τὴν γραφὴν «μετ' ἐκείνου» ἀντὶ τοῦ «μετ' ἐκείνου», πρῶτον διότι καὶ ἡ ἀρχαία λατινικὴ μετάφρασις ἔχει Petro deinceps ceterisque καὶ δεύτερον διότι ὁ Χρυσόστομος ὁμιλεῖ περὶ ἀμέσου ἀναθέσεως (ἐγχειρίσεως) τῶν προβάτων ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰς τοὺς μαθητάς του.

μὲ χρήματα ἢ ἄλλην ὑλικὴν τιμὴν, ἀλλὰ μὲ τὸν ἴδιον τὸν θάνατόν του, ποῦ ἠγόρασε μὲ τὸ ἴδιον τὸ αἷμά του;

Διὰ τοῦτο δέ, ὅταν ὁ μαθητὴς ἀπήντησε, «σὺ, Κύριε, γνωρίζεις πόσον σὲ ἀγαπῶ», καὶ ἐκάλεσεν ὡς μάρτυρα τῆς ἀγάπης αὐτὸν τὸν ἀγαπώμενον, δὲν ἐσταμάτησεν ἕως ἐδῶ ὁ Σωτὴρ, ἀλλὰ προσέθεσε καὶ ποῖον εἶναι τὸ γνῶρισμα τῆς ἀγάπης. Συνάγεται δὲ ἀπὸ αὐτὸ ὅτι ὁ Κύριος μὲ τὰς ἐρωτήσεις του δὲν ἤθελε νὰ δείξῃ πόσον τὸν ἀγαποῦσεν ὁ Πέτρος (πρᾶγμα ποῦ ἀπεδεικνύετο ἀπὸ πολλὰ παραδείγματα καὶ περιστατικά)· ἤθελε νὰ μάθωμεν καὶ ὁ Πέτρος καὶ ὅλοι ἡμεῖς πόσον αὐτὸς ἀγαπᾷ τὴν Ἐκκλησίαν, ὥστε νὰ δείξωμεν καὶ ἡμεῖς μεγάλην φροντίδα δι' αὐτήν. Διατί ἄρα γε δὲν ἐλυπήθη οὔτε τὸν μονογενῆ του Υἱὸν ὁ Θεός⁵, ἀλλὰ τὸν παρέδωσεν, ἐνῶ τὸν εἶχε μόνον; Διὰ νὰ συμφιλίωσῃ μαζί του τοὺς ἀνθρώπους ποῦ τοῦ ἐφέροντο ἐχθρικά καὶ τοὺς ἀναδείξῃ εἰς λαὸν ἐκλεκτόν⁶. Καὶ διατί ὁ Χριστὸς ἔχυσε τὸ αἷμά του; Διὰ νὰ ἀποκτήσῃ αὐτὰ τὰ πρόβατα ποῦ ἐνεχείρισεν εἰς τὸν Πέτρον καὶ τοὺς συναδέλφους του⁴. Ἐπομένως εὐλόγως ἔλεγεν ὁ Χριστός· «ποῖος λοιπὸν εἶναι ὁ πιστὸς καὶ φρόνιμος δοῦλος ποῦ θὰ διορίσῃ ὁ Κύριος ἐπιστάτην εἰς τὴν οἰκίαν;»⁵. Καὶ ἐδῶ πάλιν τὰ λόγια φαίνονται νὰ ἐκφράζουν ἀπορίαν, ἀλλ' ὁ Χριστὸς δὲν τὰ ἀπηύθυνε λόγῳ ἀπορίας. Ὅπως ἐρωτῶν τὸν Πέτρον ἂν τὸν ἀγαπᾷ, δὲν ἐρωτοῦσε διότι ἐχρειάζετο νὰ μάθῃ τὰ αἰσθήματα τοῦ μαθητοῦ, ἀλλὰ διότι ἤθελε νὰ δείξῃ τὸ μέγεθος τῆς ἰδικῆς του ἀγάπης· ἔτσι καὶ τώρα λέγων, «ποῖος λοιπὸν εἶναι ὁ πιστὸς καὶ φρόνιμος δοῦλος;», δὲν ἐρωτᾷ διότι ἀγνοεῖ τὸν πιστὸν καὶ φρόνιμον, ἀλλὰ διότι θέλει νὰ παραστήσῃ πόσον σπάνιοι εἶναι τέτοιοι δοῦλοι καὶ πόσον σπουδαία εἶναι αὐτὴ ἡ ἐξουσία. Κύτταξε δὲ πόσον σπουδαῖον εἶναι καὶ τὸ ἀνάλογον βραβεῖον· «θὰ τὸν διορίσῃ, λέγει, διαχειριστὴν ὀλοκλήρου τῆς περιουσίας του»⁶.

5. Ματθ. 24, 45 καὶ Λουκᾶ 12, 42.

6. Ματθ. 24, 47, Λουκᾶ 12, 44.

2. Ἐτι οὖν ἀμφισβητήσεις ἡμῖν τοῦ μὴ καλῶς ἠπαιτῆσθαι, πᾶσι μέλλων ἐπισιτήσεσθαι τοῦ Θεοῦ τοῖς ὑπάρχουσι καὶ ταῦτα πρᾶτιων, ἃ καὶ τὸν Πέτρον ποιῶντα ἔφησε δυνήσεσθαι καὶ τῶν Ἀποστόλων ὑπερακοντίσαι τοὺς λοιπούς; «Πέτρε γάρ»,
 5 φησί, «φιλεῖς με πλεῖον τούτων; Ποίμαινε τὰ πρόβατά μου». Καίτοι γ' ἐνῆν εἰπεῖν πρὸς αὐτόν, εἰ φιλεῖς με, νησιεῖαν ἄσκει, χαμευνίαν, ἀγρουπνίας συντόνους, προῖτασο τῶν ἀδικουμένων, γίνου ὀρφανοῖς ὡς πατήρ καὶ ἀντὶ ἀνδρὸς τῆ μητρὶ αὐτῶν. Νῦν δὲ πάντα ταῦτα ἀφείς, τί φησι; «Ποίμαινε
 10 τὰ πρόβατά μου». Ἐκεῖνα μὲν γάρ, ἃ προεῖπον, καὶ τῶν ἀρχομένων πολλοὶ δύναιντ' ἂν ἐπιτελεῖν ῥαδίως, οὐκ ἄνδρες μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες. Ὅταν δὲ Ἐκκλησίας προσιῆναι δέη καὶ ψυχῶν ἐπιμέλειαν πιστευθῆναι τοσοῦτων, πᾶσα μὲν ἢ γυναικεία φύσις παραχωρεῖτω τῷ μεγέθει τοῦ πράγματος
 15 καὶ ἀνδρῶν δὲ τὸ πλεόν. Ἀγέσθωσαν δὲ εἰς μέσον οἱ πολλῷ τῷ μέτρῳ πλεονεκτοῦντες ἀπάντων καὶ τοσοῦτον ὑψηλότεροι τῶν ἄλλων κατὰ τὴν τῆς ψυχῆς ὄντες ἀρειήν, ὅσον τοῦ παντὸς ἔθνους Ἑβραίων κατὰ τὸ τοῦ σώματος μέγεθος ὁ Σαούλ, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλεόν. Μὴ γάρ μοι μόνον ὑπερω-
 20 μίας ἐνταῦθα ζητείσθω μέτρον· ἀλλ' ὅση πρὸς τὰ ἄλογα τῶν λογικῶν ἀνθρώπων ἢ διαφορὰ, τοσοῦτον τοῦ ποιμένος καὶ τῶν ποιμαινομένων ἔστω τὸ μέσον, ἵνα μὴ καὶ πλεόν τι εἴπω· καὶ γὰρ περὶ πολλῷ μειζόνων ὁ κίνδυνος.

Ὁ μὲν γὰρ πρόβατα ἀπολλύς, ἢ λύκων ἀρπασάντων ἢ
 25 λησιῶν ἐπισιάντων ἢ λοιμοῦ τινος ἢ καὶ ἄλλου συμπτώματος ἐπιπεσόντος, τύχοι μὲν ἂν τινος καὶ συγγνώμης παρὰ τοῦ κυρίου τῆς ποιμνῆς· εἰ δὲ καὶ δίκην ἀπαιτοῖτο, μέχρι τῶν χρημάτων ἢ ζημίας. Ὁ δὲ ἀνθρώπους πιστευθεῖς, τὸ

7. Ἰω. 21, 15.

8. Ἰω. 21, 16.

9. Α' Βασ. 10, 23.

2. Θὰ ἐξακολουθῆς λοιπὸν ν' ἀμφισβητῆς ὅτι ἡ ἀπάτη μου εἶχε καλὰ ἀποτελέσματα, ἀφοῦ πρόκειται νὰ γίνῃς ἐπιστάτης τῆς περιουσίας τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνέλαβες νὰ ἐκτελέσης τὸ ἔργον ποῦ ἂν ἐξετέλει ὁ Πέτρος θὰ ὑπερέβαλλε τοὺς λοιποὺς Ἀποστόλους, ὅπως εἶπεν ὁ Κύριος; «Πέτρε, μὲ ἀγαπᾷς περισσότερο ἀπὸ αὐτούς; Βόσκει τὰ πρόβατά μου»⁷. Καὶ ὅμως θὰ ἤμποροῦσε νὰ τοῦ εἰπῆ· ἂν μὲ ἀγαπᾷς, νὰ νηστεύῃς, νὰ κοιμᾷσαι κατὰ γῆς, νὰ κάμῃς συχνὰς ἀγρυπνίας, νὰ προστατεύῃς τοὺς ἀδικουμένους, νὰ ἀναλάβῃς τὴν θέσιν τοῦ πατρὸς τῶν ὀρφανῶν καὶ τῆς συζύγου τῆς μητρὸς των. Ἄλλ' ὅλα αὐτὰ τὰ παραλείπει, καὶ τί λέγει; «Βόσκει τὰ πρόβατά μου»⁸. Διότι ὅσα ἀνέφερα πρὸ ὀλίγου ἠμποροῦν εὐκόλα νὰ τὰ ἐκτελέσουν καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχομένους καὶ ὄχι μόνον ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες. Προκειμένου ὅμως περὶ τῆς διακυβερνήσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐπιμελείας τόσων ψυχῶν, πρέπει νὰ παραμερίσῃ ὀλόκληρον τὸ γυναικεῖον φῦλον καὶ τὸ μεγαλῦτερον μέρος ἀπὸ τὸ ἀνδρικόν. Νὰ ἔλθουν δὲ εἰς τὸ μέσον ἐκεῖνοι ποῦ ὑπερτεροῦν κατὰ πολὺ ὅλους τοὺς ἄλλους καὶ ἴστανται κατὰ τὰς ψυχικὰς ἀρετὰς τόσον ὑψηλότερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ὅσον ὑψηλότερος ἦτο κατὰ τὸ ἀνάστημα ὁ Σαοῦλ ἀπὸ ὀλόκληρον τὸ Ἑβραϊκὸν ἔθνος⁹. μᾶλλον δὲ ἀκόμη περισσότερο, διότι ἐδῶ δὲν πρόκειται νὰ μετρήσωμεν πόσον ὑψηλότερος εἶναι ὁ ὤμος τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τοῦ ἄλλου. Ἡ ἀπόστασις μεταξὺ τοῦ ποιμένος καὶ τῶν ποιμαινομένων πρέπει νὰ εἶναι τόση, ὅση εἶναι ἡ ἀπόστασις μεταξὺ λογικῶν ἀνθρώπων καὶ ἀλόγων ζώων, ἂν ὄχι μεγαλυτέρα. Καὶ τοῦτο εἶναι φυσικόν, ἔφ' ὅσον ὁ κίνδυνος ἀναφέρεται εἰς πολυτιμότερα πράγματα.

Ἄλλο βροκόσ, ποῦ χάνει πρόβατα ἀπὸ ἐπιδρομὴν λύκων ἢ ληστῶν ἢ ἀπὸ ἐπιδημίαν ἢ ἀπὸ ἄλλον σύμπτωμα, εἶναι δυνατόν νὰ συγχωρηθῆ ἀπὸ τὸν ἰδιοκτήτην τοῦ ποιμνίου, ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποχρεωθῆ εἰς ἀποζημίωσιν, ἢ ζημία θὰ εἶναι μόνον χρηματικὴ. Ὁ ἀναλαβὼν ὅμως τὴν φύλαξιν τοῦ λο-

λογικὸν τοῦ Χριστοῦ ποίμνιον, πρῶτον μὲν οὐκ εἰς χρήματα, ἀλλ' εἰς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν τὴν ζημίαν ὑφίσταται ὑπὲρ τῆς τῶν προβάτων ἀπωλείας. Ἐπειτα καὶ τὸν ἀγῶνα πολλῶ μείζονα καὶ χαλεπώτερον ἔχει. Οὐ γὰρ αὐτῷ πρὸς λύκους 5 ἢ μάχη, οὐδὲ ὑπὲρ λησιῶν δέδοικεν, οὐδὲ ἵνα λοιμὸν ἀπελάσῃ τῆς ποίμνης φροντίζει ἀλλὰ πρὸς τίνας ὁ πόλεμος καὶ μετὰ τίνων ἢ πάλη; Ἄκουε τοῦ μακαρίου Παύλου λέγοντος· «οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἢ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτο-

10 ρας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις». Εἶδες πολεμίων πλήθος δεινὸν καὶ φάλαγγας ἀγρίας, οὐ σιδήρῳ πεφραγμένας, ἀλλ' ἀντιπάσης πανοπλίας ἀρκουμένας τῇ φύσει; Βούλει καὶ ἕτερον σιραιτόπεδον ἰδεῖν ἀπηγὲς καὶ ὤμόν, ταύτῃ προσεδρεῦον τῇ 15 ποίμνῃ; Καὶ τοῦτο ἀπὸ τῆς αὐτῆς ὕφει περιωπῆς. Ὁ γὰρ περὶ ἐκείνων ἡμῖν διαλεχθεῖς, οὗτος καὶ τούτους ἡμῖν ὑποδείκνυσι τοὺς ἐχθρούς, ὧδέ πως λέγων· «φανερὰ ἔστι τὰ ἔργα τῆς σαρκός, ἅτινά ἐστι πορνεία, μοιχεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια, εἰδωλολατρία, φαρμακεία, ἔχθραι, ἔρεις, ζῆλοι, 20 θυμοί, ἐριθεΐαι, καταλαλιαί, ψιθυρισμοί, φουσιώσεις, ἀκαταστασία» καὶ ἕτερα τούτων πλείονα. Οὐ γὰρ πάντα κατέλεξεν, ἀλλ' ἐκ τούτων ἀφῆκεν εἰδέναι καὶ τὰ λοιπά.

Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ποιμένου τῶν ἀλόγων, οἱ βουλόμενοι διαφθεῖραι τὴν ποίμνην, ὅταν ἴδωσι τὸν ἐφεσιῶτα φεύγοντα, 25 τὴν πρὸς ἐκεῖνον μάχην ἀφέντες, ἀρκοῦνται τῇ τῶν θρεμμάτων ἀρπαγῇ· ἐνταῦθα δέ, κἂν ἅπασαν λάβωσι τὴν ποίμνην, οὐδ' οὕτω τοῦ ποιμένου ἀφίστανται, ἀλλὰ μᾶλλον ἐφεσιήκασιν καὶ πλέον θρασύνονται καὶ οὐ πρότερον παύονται, ἕως ἂν ἢ καταβάλωσιν ἐκεῖνον ἢ νικηθῶσιν αὐτοί. Πρὸς δὲ τούτοις, 30 τὰ μὲν τῶν θρεμμάτων νοσήματα καθέστηκε φανερά, κἂν λιμὸς ἢ κἂν λοιμὸς κἂν τραῦμα κἂν ὅ,τι δηποιοῦν ἕτερον ἢ τὸ

γικοῦ ποιμνίου τοῦ Χριστοῦ, πρῶτον μὲν δὲν ἀποζημιώνει διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν προβάτων μὲ κρήματα, ἀλλὰ μὲ τὴν ψυχὴν του. Ἐπειτα δὲ διεξάγει μεγαλύτερον καὶ σκληρότερον ἀγῶνα. Διότι δὲν μάχεται ἀπλῶς πρὸς λύκους, δὲν ἔχει νὰ φοβηθῆ ληστές, δὲν φροντίζει ν' ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὸ ποίμνιον ἐπιδημίαν. Διὰ νὰ μάθῃς ἐναντίον ποίων διεξάγεται αὐτὸς ὁ πόλεμος, αὐτὴ ἡ μάχη, ἄκουσε τί λέγει ὁ μακάριος Παῦλος· «δὲν πρόκειται νὰ παλαίσωμεν πρὸς ἐχθρούς μὲ αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς δαιμονικὰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κυριάρχους τοῦ σκοτεινοῦ τούτου κόσμου, πρὸς τὰ πονηρὰ πνεύματα τῶν αἰθέρων»¹⁰. Βλέπεις λοιπὸν πόσον φοβερὸν εἶναι τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν, πόσον ἄγριαί αἱ φάλαγγές του πού ἀντὶ σιδηρᾶς πανοπλίας ἀρκοῦνται εἰς τὴν φύσιν των; Θέλεις ν' ἀκούσῃς καὶ ἄλλο στράτευμα σκληρὸν καὶ ὠμόν, πού εἶναι παρατεταγμένον κοντὰ εἰς τὴν ποίμνην; Θὰ τὸ ἰδῆς καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ ἴδιον παρατηρητήριον, διότι ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος μᾶς ὑποδεικνύει καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐχθρούς. «Φανερά εἶναι τὰ ἔργα τῆς σαρκός· πορνεία, μοιχεία, ἀκάθαρτοι ἐπιθυμίαι, ἀσέλγεια, εἰδωλολατρία, μαγεία, ἐχθραὶ, ἔριδες, ζηλοτυπίαί, θυμοί, ἐπιδεικτικοὶ ἐρεθισμοί, καταλαλιαί, ψιθυρισμοί, ὑπερηφάνεια, ἀκαταστασίαι»¹¹ καὶ ἄλλα πολλά, διότι δὲν τὰ ἀπηρίθμησεν ὅλα, ἀλλ' ἄφησε νὰ κρίνωμεν ἀπὸ αὐτὰ καὶ τὰ ὑπόλοιπα.

Ἐπειτα οἱ ἐπιχειροῦντες νὰ καταστρέψουν τὸ ἄλογον ποίμνιον, ὅταν ἰδοῦν τὸν ποιμένα νὰ φεύγῃ, τὸν ἀφήνουν καὶ ἀρκοῦνται εἰς τὴν ἀρπαγὴν τῶν προβάτων· εἰς τὴν ἰδικὴν μας ὅμως περίπτωσιν, οἱ ἐχθροί, καὶ ὀλόκληρον τὸ ποίμνιον νὰ συλλάβουν, δὲν ἀφήνουν ἥσυχον τὸν ποιμένα, ἀλλ' ἐπιτίθενται μὲ μεγαλυτέραν θρασύτητα καὶ δὲν παύουν προτοῦ ἢ αὐτὸν καταβάλουν ἢ αὐτοὶ νικηθοῦν. Ἐπὶ πλέον τὰ μὲν νοσήματα τῶν ζώων, ἢ πεῖνα, αἱ ἐπιδημίαι, τὰ τραύματα, εἶναι φανερά, πρᾶγμα πού ἡμπορεῖ νὰ συντελέσῃ

11. Γαλ. 5, 19 ἐξ. Βλ. καὶ Β' Κορ. 12, 20.

λυποῦν· οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο δύναται ἂν πρὸς τὴν τῶν ἐνοχλούντων ἀπαλλαγὴν. Ἔστι δέ τι καὶ ἕτερον τούτου μεῖζον τὸ ποιοῦν ταχεῖαν τῆς ἀρρωστίας ἐκείνης τὴν λύσιν. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Μετὰ πολλῆς τῆς ἐξουσίας καταναγκάζουσι τὰ
 5 πρόβια οἱ ποιμένες δέχεσθαι τὴν ἰατρείαν, ὅταν ἐκόντια μὴ ὑπομένῃ. Καὶ γὰρ δῆσαι εὐκολον, ὅταν καῦσαι δέξῃ καὶ τεμεῖν, καὶ φυλάξαι ἔνδον ἐπὶ χρόνον πολύν, ἤνίκα ἂν τοῦτο συμφέρῃ, καὶ ἑτέραν δὲ ἀνθ' ἑτέρας προσαγαγεῖν τροφήν καὶ ἀποκωλύσαι ναμάτων, καὶ τὰ ἄλλα δὲ πάντα, ὅσα περ ἂν
 10 δοκιμάσωσι πρὸς τὴν ἐκείνων ὑγίειαν συμβάλλεσθαι, μετὰ πολλῆς προσάγουσι τῆς εὐκολίας.

3. Τὰς δὲ τῶν ἀνθρώπων ἀρρωστίας πρῶτον μὲν οὐκ ἔστιν ἀνθρώπῳ ῥάδιον ἰδεῖν· «οὐδεὶς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ».
 15 Πῶς οὖν τις προσαγάγοι τῆς νόσου τὸ φάρμακον, ἧς τὸν τρόπον οὐκ οἶδε, πολλάκις δὲ μηδὲ εἰ τυγχάνοι νοσῶν δυνάμενος συνιδεῖν;

Ἐπειδὴν δὲ καὶ καταφανῆς γένηται, τότε πλείονα αὐτῷ παρέχει τὴν δυσκολίαν. Οὐ γὰρ ἔστι μετὰ τοσαύτης ἐξουσίας
 20 ἅπαντας θεραπεύειν ἀνθρώπους, μεθ' ὅσης τὸ πρόβιον ὁ ποιμὴν. Ἔστι μὲν γὰρ καὶ ἐνταῦθα καὶ δῆσαι καὶ τροφῆς ἀπεῖρξαι καὶ καῦσαι καὶ τεμεῖν· ἀλλ' ἡ ἐξουσία τοῦ δέξασθαι τὴν ἰατρείαν οὐκ ἐν τῷ προσάγοντι τὸ φάρμακον, ἀλλὰ ἐν τῷ κάμνοντι κεῖται. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος ἀνὴρ
 25 συνειδώς, Κορινθίοις ἔλεγεν· «οὐχ ὅτι κυριεύομεν ὑμῶν τῆς πίστεως, ἀλλὰ συνεργοὶ ἐσμεν τῆς χαρᾶς ὑμῶν». Μάλιστα μὲν γὰρ ἀπάντων Χριστιανοῖς οὐκ ἐφείται πρὸς θίαν ἐπανορθοῦν τὰ τῶν ἁμαρτανόντων παισίματα. Ἄλλ' οἱ μὲν ἕξωθεν δικασταί, τοὺς κακούργους ὅταν ὑπὸ τοῖς νόμοις λάβωσι
 30 πολλὴν ἐπιδείκνυνται τὴν ἐξουσίαν καὶ ἄκοντας τοῖς τρόποις

12. Πρὸβλ. καὶ Α' 9 καὶ Γρηγ. Ἀπολ. 16 ἐξ. Ὁ Χρυσόστομος ἔχει καλὴν γνῶσιν τῆς ἰατρικῆς καὶ κτηνιατρικῆς τῆς ἐποχῆς του.

13. Α' Κορ. 2, 11.

14. Β' Κορ. 1, 24.

πολὺ εἰς τὴν θεραπείαν των. Ὑπάρχει δὲ καὶ ἓνα σπουδαιότερον μέσον διὰ τὴν ταχεῖαν θεραπείαν τῆς ἀρρωστείας. Ποῖον εἶναι; Τὸ ὅτι οἱ βοσκοὶ ἀναγκάζουν τὰ πρόβατα νὰ δεχθοῦν τὴν θεραπείαν διὰ τῆς βίας¹², ὅταν δὲν τὴν δέχωνται θεληματικῶς. Ὅταν π.χ. χρειάζεται καυτηρίασις ἢ ἐγχειρίσις, εἶναι εὐκόλον νὰ τὰ δέσουν· ὅταν δὲ τὸ συμφέρον των ἀπαιτῇ νὰ μείνουν εἰς τὴν μάνδραν, τὰ κρατοῦν ἐκεῖ πολὺν καιρόν· τέλος τοὺς προσφέρουν ἄλλην ἀντ' ἄλλης τροφήν, τὰ ἐμποδίζουν νὰ πιοῦν μολυσμένα νερὰ καὶ ἐν γένει χρησιμοποιοῦν μὲ πολλὴν εὐκολίαν διὰ τὰ μέσα ποὺ συντελοῦν εἰς τὴν θεραπείαν των.

3. Τὰς ἀσθενείας ὅμως τοῦ ἀνθρώπου πρῶτα πρῶτα δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ τὰς ἰδῇ ἄλλος· «τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου δὲν τὴν γνωρίζει κανεὶς ἄλλος ἄνθρωπος παρὰ μόνον ἢ ἰδία ἢ συνείδησίς του»¹³. Πῶς λοιπὸν ὁ πνευματικὸς ἰατρὸς θὰ εὔρη τὸ κατάλληλον φάρμακον ἀσθενείας ποὺ δὲν ἠμπορεῖ νὰ διαγνώσῃ καὶ μάλιστα ἀφοῦ πολὺ συχνὰ δὲν γνωρίζει κὰν ἂν εἶναι κάποιος ἀσθενής;

Ὅταν δὲ διαγνωσθῇ ἡ ἀσθένεια, τότε τοῦ παρουσιάζει περισσοτέρας δυσκολίας, διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεραπεύσῃ κανεὶς τοὺς ἀνθρώπους μὲ τόσην εὐκολίαν μὲ ὅσην εὐκολίαν θεραπεύει ὁ ποιμὴν τὰ πρόβατα. Εἶναι δυνατὸν καὶ ὁ πνευματικὸς ἰατρὸς νὰ δέσῃ τὸν ἀρρωστον, νὰ τοῦ ἀπαγορεύσῃ τὴν τροφήν, νὰ τὸν καυτηριάσῃ, νὰ τὸν ἐγχειρίσῃ, ἀλλ' ἢ ἐξουσία τῆς ἐπιβολῆς τῆς θεραπείας δὲν ἀνήκει εἰς τὸν ἰατρὸν παρὰ εἰς τὸν ἴδιον τὸν ἀρρωστον. Ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος διδάσκαλος ἐγνώριζε καλὰ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα καὶ ἔλεγε· «δὲν εἴμεθα κυρίαρχοι τῆς πίστεώς σας, ἀλλὰ συνεργάται τῆς χαρᾶς σας»¹⁴. Περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους εἰς τοὺς Χριστιανοὺς δὲν ἀρμόζει νὰ διορθώσουν τὰ πταίσματα τῶν ἀμαρτωλῶν διὰ τῆς βίας. Οἱ μὲν κοσμικοὶ δικασταί, ὅταν θέσουν τοὺς κακούργους ὑπὸ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ νόμου, ἐξασκοῦν ὅλην τὴν ἐξουσίαν

κωλύουσι χρῆσθαι τοῖς αὐτῶν· ἐνταῦθα δὲ οὐ βιαζόμενον, ἀλλὰ πείθοντα δεῖ ποιεῖν ἀμείνω τὸν τοιοῦτον. Οὔτε γὰρ ἡμῖν ἐξουσία τοσαύτη παρὰ τῶν νόμων δέδοται πρὸς τὸ κωλύειν τοὺς ἁμαρτάνοντας, οὔτε, εἰ καὶ ἔδωκαν, εἶχομεν ὅπου χρῆ-
 5 σόμεθα τῇ δυνάμει, οὐ τοὺς ἀνάγκη τῆς κακίας ἀπεχομένους, ἀλλὰ τοὺς προαιρέσει ταύτης ἀπεχομένους σιφανοῦντος τοῦ Θεοῦ.

Διὰ τοῦτο πολλῆς χρεία τῆς μηχανῆς, ἵνα πεισθῶσιν ἐκόντες ἑαυτοὺς ὑπέχειν ταῖς παρὰ τῶν ἱερέων θεραπείαις
 10 οἱ κάμνοντες· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ χάριν εἰδῶσι τῆς ἰατρείας αὐτοῖς. Ἄν τε γὰρ τις σκιρτήσῃ δεθεὶς (κύριος γὰρ ἐστὶ τούτου), χειρὸν εἰργάσατο τὸ δεινόν· ἂν τε τοὺς σιδήρου δίκην τέμνοντας λόγους παραπέμψῃται, προσέθηκε διὰ τῆς καταφρονήσεως τραῦμα ἕτερον, καὶ γέγονεν ἡ τῆς
 15 θεραπείας πρόφασις νόσου χαλεπωτέρας ὑπόθεσις. Ὁ γὰρ καταναγκάζων καὶ ἄκοντα θεραπεῦσαι δυνάμενος οὐκ ἔστιν.

4. Τί οὖν ἂν τις ποιήσῃ; Καὶ γὰρ ἐὰν πραότερον προσε-
 νεχθῆς τῷ πολλῆς ἀποτομίας δεομένῳ καὶ μὴ δῶς βαθεῖαν τὴν τομὴν τῷ τοιαύτης χρείαν ἔχοντι, τὸ μὲν περιέκοψας, τὸ
 20 δὲ ἀφήκας τοῦ τραύματος· κἂν ἀφειδῶς τὴν ὀφειλομένην ἐπανάγῃς τομὴν, πολλάκις ἀπογνοὺς πρὸς τὰς ἀλγηδόνας ἐκεῖνος, ἀθρόως ἅπαντα ῥίψας, καὶ τὸ φάρμακον καὶ τὸν ἐπίδεσμον, φέρων ἑαυτὸν κατεκρήμνισε, συντριψας τὸν ζυγὸν καὶ διαρρήξας τὸν δεσμόν. Καὶ πολλοὺς ἂν ἔχοιμι λέγειν
 25 τοὺς εἰς ἔσοχα ἐξοκείλαντας κακά, διὰ τὸ δίκην ἀπαιτηθῆναι τῶν ἁμαρτημάτων ἀξίαν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς πρὸς τὸ τῶν παρπτωμάτων μέτρον δεῖ καὶ τὴν ἐπιτιμίαν ἐπάγειν, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἁμαρτανόντων σιοχάζεσθαι προαιρέσεως, μὴ ποτε

15. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς θεραπείας τῶν ψυχῶν ἀπὸ τῆς τῶν σωμάτων ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἡ διάγνωσις τῶν ψυχικῶν ἀσθενειῶν εἶναι δύσκολος καὶ ἀδύνατος ἢ ἐπιβολὴ βίας ἐπὶ τοῦ ψυχικῶς ἀσθενοῦς. Ὡς λέγει ὁ Γρηγόριος Ἀπολογ. 15, «ποιμαίνει τὸ ποίμνιον ἐκουσίως, ἀλλὰ μὴ ἀναγκαστικῶς ὁ ἡμέτερος διακελεύεται νόμος καὶ νομοθέτης».

των καὶ τοὺς ἐμποδίζουν διὰ τῆς βίας νὰ συνεχίσουν τὴν δρᾶσίν των. Εἰς τὸν ἰδικόν μας ὄμως κύκλον πρέπει νὰ βελτιώσωμεν τέτοιους ἀνθρώπους ὄχι μὲ τὴν βίαν, ἀλλὰ μὲ τὴν πειθῶ. Διότι οὔτε μᾶς παρέχουν οἱ νόμοι τόσην ἐξουσίαν, οὔτε, ἂν μᾶς παρείχαν, θὰ ἤμπορούσαμεν νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὴν δύναμίν της, ἐφ' ὅσον ὁ Θεὸς στεφανώνει τοὺς ἀπέχοντας ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν ὄχι ἐξ ἀνάγκης, ἀλλὰ ἐκ διαθέσεως¹⁵.

Διὰ τοῦτο χρειάζεται μεγάλη τέχνη, ὥστε νὰ πεισθοῦν μόνοι των οἱ ἀσθενεῖς νὰ ὑποστοῦν τὴν θεραπείαν ποὺ ἐπιβάλλουν οἱ ἱερεῖς· καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς ἀνταποδίδουν εὐγνωμοσύνην διὰ τὴν θεραπείαν. Ἐὰν ὁ ἁμαρτωλὸς ποὺ ἔχει δεθῆ μὲ ἐπιτίμια ἀναπηδήσῃ (πρᾶγμα ποὺ εἶναι ἐλεύθερος νὰ κάμῃ), χειροτερεῦει τὴν κατάστασίν του· καὶ ἂν ἀποκρούσῃ τοὺς παραινετικoὺς λόγους ποὺ κόβουν σὰν σιδερένιον ἐργαλεῖον, προσθέτει νέον τραῦμα μὲ τὴν περιφρόνησιν αὐτὴν καὶ ἡ προσπάθεια τῆς θεραπείας γίνεται ἀφορμὴ μεγαλυτέρας νόσου. Κανεὶς δὲν ἤμπορεῖ ἐδῶ νὰ θεραπεύσῃ τὸν ἀσθενῆ διὰ τῆς βίας, παρὰ τὴν θέλησίν του.

4. Τί νὰ κάμῃ λοιπὸν ὁ ἱερεὺς; Ἐὰν συμπεριφερθῆς μαλακώτερα πρὸς ἀσθενῆ ποὺ χρειάζεται σκληρότητα καὶ δὲν ἐνεργήσῃς βαθεῖαν τομὴν εἰς τὸν ἔχοντα ἀνάγκην, θὰ καθαρῖσῃς ἓνα μέρος μόνον τοῦ τραύματος καὶ θ' ἀφήσῃς τὸ ὑπόλοιπον. Καὶ ἂν ἐνεργήσῃς ὀλόκληρον τὴν ἀπαιτούμενην ἐγχείρισιν χωρὶς δισταγμῶν, ὁ ἀσθενὴς συχνὰ χάνει ἀπὸ τοὺς πόνους τὸ θάρρος, ρίπτει μακρὰ ὄλα τὰ ἀντικείμενα, καὶ τὸ φάρμακον καὶ τὸν ἐπίδεσμον, συντρίβει τὸν ζυγόν, σπᾶ τὸν δεσμὸν καὶ κρημνίζεται μὲ ὄρμην εἰς τὸ βάραθρον. Καὶ γνωρίζω πολλοὺς ποὺ ἐξώκειλαν εἰς τελείαν ἀνηθικότητα διότι τοὺς ἐπεβλήθη τιμωρία ἀξία τῶν ἁμαρτημάτων των. Δὲν πρέπει λοιπὸν τὸ ἐπιτίμιον νὰ εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ἁμαρτήματος, ἀλλ' ἀπαιτεῖται νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ διάθεσις τῶν ἁμαρτωλῶν·

ῥάφαι τὸ διερωγὸς βουλόμενος χεῖρον τὸ σχίσμα ποιήσης
 καὶ ἀνορθῶσαι τὸ καταπεπωκὸς σπουδάζων μείζονα ἐργάση
 τὴν πῶσιν. Οἱ γὰρ ἀσθενεῖς καὶ διακεχυμένοι καὶ τὸ πλέον
 τῆ τοῦ κόσμου προσοδεμένοι τρυφῇ, ἔτι δὲ καὶ ἐπὶ γένει
 5 καὶ δυναστεία μέγα φρονεῖν ἔχοντες, ἡρέμα μὲν καὶ κατὰ
 μικρόν, ἐν οἷς ἂν ἁμαριάνωσιν, ἐπισιρεφόμενοι, δύναντ' ἂν,
 εἰ μὴ τέλεον, ἀλλὰ γοῦν ἐκ μέρους, τῶν κατεχόντων αὐτοὺς
 ἀπαλλαγῆναι κακῶν· ἂν δὲ ἀθρόον τις ἐπαγάγη τὴν παιδείαν
 καὶ τῆς ἐλάτινος αὐτοὺς ἀπεσιτέρησε διορθώσεως. Ψυχὴ
 10 γὰρ ἐπειδὴν εἰσάπαξ ἀπερυνθριάσαι θιασθῆ, εἰς ἀναλγησίαν
 ἐκπίπτει, καὶ οὔτε προσηνέσιν εἴκει λόγοις λοιπὸν οὔτε ἀπει-
 λαῖς κάμπιεται οὔτε εὐεργεσίαις προτρέπεται, ἀλλὰ γίνεται
 πολὺ χείρων τῆς πόλεως ἐκείνης, ἣν ὁ προφήτης κακίζων
 ἔλεγεν· «ὄψις πόρνῆς ἐγένειτό σοι, ἀπηναιοχύντησας πρὸς
 15 πάντα».

Διὰ τοῦτο πολλῆς δεῖ τῆς συνέσεως τῷ ποιμένι καὶ μυ-
 ρίων ὀφθαλμῶν, πρὸς τὸ περιοκοπεῖν πάντιθεν τὴν τῆς ψυχῆς
 ἔξιν. Ὡσπερ γὰρ εἰς ἀπόνοιαν αἴρονται πολλοὶ καὶ εἰς ἀπό-
 γνωσιν τῆς ἐαντιῶν καταπίπτουσι σωτηρίας, ἀπὸ τοῦ μὴ δυνα-
 20 θῆναι πικρῶν ἀνασχέσθαι φαρμάκων· οὕτως εἰσὶ τινες, οἱ διὰ
 τὸ μὴ δοῦναι τιμωρίαν τῶν ἁμαρτημάτων ἀντίρροπον, εἰς ὀλι-
 γωρίαν ἐκτρέπονται καὶ πολλῶ γίνονται χείρους καὶ πρὸς τὸ
 μείζονα ἁμαριάνειν προάγονται. Χρὴ τοίνυν μηδὲν τούτων
 ἀνεξέταστον ἀφεῖναι, ἀλλὰ πάντα διερευνησάμενον ἀκριβῶς,
 25 καταλλῆλως τὰ παρ' αὐτοῦ προσάγειν τὸν ἱερωμένον, ἵνα μὴ
 μάταιος αὐτῷ γίνηται ἡ σπουδῆ.

Οὐκ ἐν τούτῳ δὲ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ τὰ ἀπερρηγμένα
 τῆς Ἐκκλησίας μέλη συνάπτειν, πολλὰ ἴδοι τις ἂν αὐτὸν
 ἔχοντα πράγματα. Ὁ μὲν γὰρ τῶν προβάτων ποιμὴν ἔχει τὸ

καὶ τοῦτο εἶναι ἀπαραίτητον διὰ νὰ μὴ κάμη ὁ ἱερεὺς μεγαλυτέραν τὴν ρωγμὴν, ἐνῶ θέλει νὰ ράψῃ τὴν διεσπασμένην διαγωγὴν, διὰ νὰ μὴ προκαλέσῃ μεγαλυτέραν πτώσιν, ἐνῶ θέλει ν' ἀνορθώσῃ τὸν πεσόντα. Οἱ ἀσθενεῖς καὶ ράθυμοι, οἱ προσκολλημένοι εἰς τὰς ἀπολαύσεις τοῦ κόσμου καὶ οἱ ἐπηρμένοι διὰ τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν δυνάμιν των ἠμποροῦν ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὰ ἐλαττώματά των, ἂν ὄχι τελείως, τοῦλάχιστον μερικῶς, ὅταν οἱ ἱερεῖς τοὺς ἀπομακρύνουν βαθμιαίως καὶ μὲ σύστημα ἀπὸ τὰς ἀμαρτωλὰς πράξεις των· ἂν ὅμως ἐπιχειρήσουν νὰ τοὺς διαπαιδαγωγήσουν μονομιᾶς, τοὺς στεροῦν καὶ τῆς μικροτέρας διορθώσεως. Ὅταν ἡ ψυχὴ ἀναγκασθῇ νὰ χάσῃ τὴν ἐντροπὴν διὰ μίαν καὶ μόνην φοράν, περιπίπτει εἰς πόρωσιν καὶ ἔκτοτε οὔτε εἰς λόγους γλυκεῖς ὑπακούει οὔτε μὲ ἀπειλὰς κάμπτεται οὔτε μὲ εὐεργεσίας συγκινεῖται· γίνεται χειροτέρα ἀπὸ τὴν πόλιν ποὺ κακίζει ὁ προφήτης μὲ τὰ λόγια τοῦ αὐτά· «ἐπῆρες τὴν ὄψιν πόρνῆς, ἐχάθη ἡ ἐντροπή σου»^{15α}.

Διὰ τοῦτο ὁ ποιμὴν χρειάζεται μεγάλην φρόνησιν καὶ μυρίους ὀφθαλμούς, ὥστε νὰ βλέπῃ ἀπὸ παντοῦ τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς. Διότι ὅπως ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ ὀδηγοῦνται εἰς αὐθαιρεσίαν καὶ χάνουν κάθε ἐλπίδα διὰ τὴν σωτηρίαν των, ἐπειδὴ δὲν ἠμπόρεσαν νὰ ὑποφέρουν τὰ δυσάρεστα φάρμακα, ἔτσι ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι ποὺ γίνονται χειρότεροι, καταντοῦν ἀδιάφοροι καὶ ὀδηγοῦνται εἰς πράξεις περισσότερον ἀμαρτωλὰς, ἐπειδὴ δὲν τοὺς ἐπεβλήθη τιμωρία ἀνάλογος μὲ τὰ ἀμαρτήματά των. Δὲν πρέπει λοιπὸν ν' ἀφήνῃ ὁ ἱερεὺς ἀνεξετάστους ὄλας αὐτὰς τὰς περιπτώσεις· πρέπει νὰ τὰς ἐρευνᾷ ὄλας μὲ ἀκρίβειαν καὶ ἀναλόγως νὰ ρυθμίζῃ τὴν συμπεριφορὰν τοῦ πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς, ὥστε νὰ μὴ ἀποβαίνῃ ματαία ἢ προσπάθειά του.

Καὶ ἡ μεγάλη δυσκολία δὲν περιορίζεται μόνον ἐδῶ, ἀλλ' ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὴν προσπάθειαν νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὰ ἀπομακρυσμένα μέλη της. Τὸν μὲν ποιμένα τῶν προβάτων ἀκολουθεῖ τὸ ποίμνιον ὅπουδῆποτε

ποίμνιον ἐπόμενον, ἤπερ ἂν ἡγήται· εἰ δὲ καὶ ἐκτρέποιτό τινα τῆς ὁδοῦ καὶ τὴν ἀγαθὴν ἀφιέντα νομὴν λεπτόγεα καὶ ἀπόκρημνα βόσκοιο χωρία, ἀρκεῖ βοήσαντα σφοδρότερον συναλλάσαι πάλιν καὶ εἰς τὴν ποίμνην ἐπαναγαγεῖν τὸ χωρισθέν.

5 **Εἰ δὲ τῆς εὐθείας ἄνθρωπος ἀποπλανηθεῖη πίστεως, πολλῆς δεῖ τῷ ποιμένι τῆς πραγματείας, τῆς καρτερίας, τῆς ὑπομονῆς. Οὐ γὰρ ἐλκύσαι πρὸς βίαν ἔστιν, οὐδὲ ἀναγκάσαι φόβῳ· πείσαντα δὲ δεῖ πάλιν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀγαγεῖν, ὅθεν ἐξέπεσε τὴν ἀρχήν.**

10 **Γενναίας οὖν δεῖ ψυχῆς, ἵνα μὴ περικακῆ, ἵνα μὴ ἀπογινώσκη τὴν τῶν πλανωμένων σωτηρίαν, ἵνα συνεχῶς ἐκεῖνο καὶ λογίζεται καὶ λέγῃ· «μήποτε δῶ αὐτοῖς ὁ Θεὸς μετένοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος».** Διὰ ταῦτα τοῖς μαθηταῖς ὁ Κύριος διαλεγόμενος
15 **ἔφη· «τίς ἄρα ὁ πιστὸς δοῦλος καὶ φρόνιμος»; Ὁ μὲν γὰρ ἑαυτὸν ἀσκῶν, εἰς ἑαυτὸν μόνον περιίσηται τὴν ὠφέλειαν· τὸ δὲ τῆς ποιμαντικῆς κέρδος εἰς ἅπαντα διαβαίνει τὸν λαόν. Καὶ ὁ μὲν χρήματα διανέμων τοῖς δεομένοις, ἢ καὶ ἐτέρως πως ἀδικουμένοις ἀμύνων, ὄνησι μὲν τινι καὶ οὗτος**
20 **τοὺς πλησίον· τοσοῦτω δὲ ἔλαττον τοῦ ἱερέως, ὅσον τὸ μέσον σώματος πρὸς ψυχὴν. Εἰκότως ἄρα τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης τὴν περὶ τὰ ποίμνια σπουδὴν ὁ Κύριος ἔφησεν εἶναι σημεῖον.**

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Σὺ δέ, φησὶν, οὐ φιλεῖς τὸν Χριστόν;

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Καὶ φιλῶ καὶ φιλῶν οὐ παύσομαί
25 **ποτε· δέδοικα δὲ μὴ παροξύνω τὸν φιλούμενον ὑπ' ἐμοῦ.**

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Καὶ τί τούτου γένοιτ' ἂν αἰνιγμα, φησὶν, ἀσαφέστερον, εἰ ὁ μὲν Χριστὸς τὸν φιλοῦντα αὐτὸν ποιμαίνειν προσέταξεν αὐτοῦ τὰ πρόβατα, σὺ δὲ διὰ τοῦτο φῆς

16. Β' Τιμ. 2, 25.

17. Ματθ. 24, 45.

18. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐδόθη εἰς τὸ ὄνομα ποιμαντικὴ ἢ τεχνικὴ τοῦ σημασία. Βλ. καὶ Γρηγορίου Ἀπολογ. 7 (35, 825), Λόγος εἰς τὸ Ἅγ. Πάσχα (36, 649). Μ. Βασιλείου. Εἰς τὸ πρόσεχε σεαυτῷ (31, 208). Ἐκτοτε ἡ ποιμαντικὴ θεωρεῖται ὡς ἐπιστήμη καὶ ὡς τέχνη.

τὸ ὀδηγήσῃ· καὶ ἂν μερικὰ πρόβατα ἐκτραποῦν ἀπὸ τὸν σωστὸν δρόμον, ἀφήσουν τὴν πλουσίαν βοσκὴν καὶ μεταβοῦν εἰς τόπους ἀγόνους καὶ ἀποκρήμνους, ἀρκεῖ νὰ φωνάξῃ δυνατώτερα διὰ νὰ τὰ ξανασυγκεντρώσῃ καὶ νὰ τὰ ξαναφέρῃ εἰς τὴν ποιμνὴν. Ἐὰν ὅμως ἀποπλανηθῇ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν πίστιν, ὁ ἱερεὺς χρειάζεται νὰ καταβάλλῃ μεγάλην προσπάθειαν μὲ καρτερίαν καὶ ὑπομονήν. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὸν προσελκύσῃ μὲ τὴν βίαν ἢ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ μὲ τὸν φόβον· πρέπει νὰ τὸν ξαναφέρῃ εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐξέπεσε, μὲ τὴν πειθῶν.

Ἀπαιτεῖται λοιπὸν γενναία ψυχὴ πού νὰ μὴ ἀποθαρρύνεται καὶ ἀπελπίζεται διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν πλανωμένων, πού πάντοτε νὰ σκέπτεται καὶ νὰ λέγῃ τοῦτο· «Ἴσως κάποτε τοὺς δώσῃ ὁ Θεὸς διάθεσιν πρὸς μετάνοιαν, ὥστε νὰ γνωρίσουν τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν παγίδα τοῦ διαβόλου¹⁶. Διὰ τοῦτο ὁ Κύριος εἶπε πρὸς τοὺς μαθητὰς του· «ποῖος λοιπὸν εἶναι ὁ πιστὸς καὶ φρόνιμος δούλος;»¹⁷. Ὁ φροντίζων διὰ τὴν προσωπικὴν του ἠθικὴν κατάρτισιν ὠφελεῖ μόνον τὸν ἑαυτὸν του, τὸ κέρδος ὅμως τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου¹⁸ προσφέρεται εἰς ὅλον τὸν λαόν. Καὶ ὅποιος μοιράζει χρήματα εἰς τοὺς πτωχοὺς ἢ βοηθεῖ τοὺς ἀδικουμένους μὲ ὁποιονδήποτε τρόπον ὠφελεῖ βεβαίως καὶ αὐτοὺς τοὺς συνανθρώπους του, ἀλλὰ τόσον ὀλιγώτερον ἀπὸ τὸν ἱερέα, ὅσον διαφέρει τὸ σῶμα ἀπὸ τὴν ψυχὴν. Εὐλόγως λοιπὸν ὁ Κύριος καθώρισεν ὅτι ἐκδήλωσις τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης εἶναι ἡ φροντὶς διὰ τὰ πρόβατα.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Ἐσὺ λοιπὸν δὲν ἀγαπᾷς τὸν Χριστόν;

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Καὶ τὸν ἀγαπῶ καὶ ποτὲ δὲν θὰ παύσω νὰ τὸν ἀγαπῶ, ἀλλὰ φοβοῦμαι μήπως παρὰ τὴν ἀγάπην μου τὸν ἐξοργίσω.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Δὲν ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ αἴνιγμα ἀσαφέστερον ἀπὸ αὐτό· ὁ μὲν Χριστὸς παρήγγειλεν ὅποιος τὸν ἀγαπᾷ νὰ ποιμαίνῃ τὰ πρόβατά του, ἐσὺ δὲ ἰσχυρίζεσαι ὅτι

οὐ ποιμαίνειν, ἐπειδὴ τὸν τοῦτο προσιάξαντα φιλεῖς;

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Οὐκ ἔστιν αἰνιγμα, ἔφην, ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ λίαν σαφῆς καὶ ἀπλοῦς. Εἰ μὲν γὰρ ἱκανῶς ἔχων διοικῆσαι τὴν ἀρχὴν ταύτην, καθὼς ὁ Χριστὸς ἤθελεν, εἶτα 5 ἀπέφυγον, ἔδει πρὸς τὸ παρ' ἐμοῦ λεγόμενον ἀπορεῖν· ἐπειδὴ δὲ ἄχρηστὸν με πρὸς τὴν διακονίαν ταύτην ἢ τῆς ψυχῆς ἀσθένεια καθίστησι, ποῦ ζητήσεως ἄξιον τὸ λεγόμενον; Καὶ γὰρ δέδοικα, μὴ τὴν ἀγέλην τοῦ Χριστοῦ σφριγῶσαν καὶ εὐτραφῆ παραλαβών, εἶτα αὐτὴν ἐξ ἀπροσεξίας λυμηνάμενος, 10 παροξύνω καὶ ἔμανιοῦ τὸν οὕτως αὐτὴν ἀγαπήσαντα Θεόν, ὡς ἑαυτὸν ἐκδοῦναι διὰ τὴν ταύτης σωτηρίαν τε καὶ τιμῆν.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Παίζων λέγεις ταῦτα, φησὶν· εἰ γὰρ σπουδάζων, οὐκ οἶδα πῶς ἂν ἐτιέρως μᾶλλον ἡμᾶς ἀπέδειξας δικαίως ἀλγοῦντας ἢ διὰ τῶν ῥημάτων τούτων, δι' ὧν 15 ἀποκρούσασθαι τὴν ἀθυμίαν ἐσπούδασας. Ἐγὼ γὰρ καὶ πρότερον εἰδώς, ὅτι με ἠπάτησας καὶ προὔδωκας, νῦν δὲ πολλῶ πλέον ὅτε καὶ τὰ ἐγκλήματα ἀποδύσασθαι ἐπεχείρησας, τοῦτο μανθάνω καὶ συνίημι καλῶς, οἷ τῶν κακῶν με ἤγαγες. Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο σαυτὸν ὑπεξήγαγες τῆς τοιαύτης λειτουργίας, 20 ὅτι σύνοιδας οὐκ ἀρκοῦσάν σου τὴν ψυχὴν πρὸς τὸν τοῦ πράγματος ὄγκον, ἐμὲ πρότερον ἐξελέσθαι ἐχρῆν, καὶ εἰ πολλὴν πρὸς τοῦτο ἐπιθυμίαν ἔχων ἐτύγχανον, μὴ ὅτι καὶ πᾶσαν τὴν ὑπὲρ τούτων ἐπέτρεψά σοι βουλήν. Νῦν δὲ τὸ σαυτοῦ μόνον ἰδών, τὸ ἡμέτερον παρείδες. Εἶθε μὲν οὖν παρείδες, καὶ ἀ- 25 γαπητὸν ἂν ἦν· σὺ δὲ καὶ ὅπως εὐχείρωτοι γενώμεθα τοῖς βουλομένοις λαβεῖν ἐπεβούλευσας. Οὐδὲ γὰρ εἰς ἐκεῖνο καταφυγεῖν ἔχοις ἂν, ὅτι ἢ τῶν πολλῶν δόξα ἠπάτησέ σε καὶ μεγάλα τινὰ καὶ θαυμασιὰ περὶ ἡμῶν ὑποπιεύειν ἔπεισεν.

δὲν γίνεσαι ποιμὴν ἀκριβῶς διότι ἀγαπᾷς τὸν δώσαντα τὴν ἐντολὴν αὐτῆν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Ὁ συλλογισμὸς μου δὲν εἶναι αἰνιγματικὸς, ἀλλὰ σαφὴς καὶ ἀπλοῦς. Θὰ ἤμποροῦσες ν' ἀπορήσης διὰ τὰ λόγια μου, μόνον ἐὰν ἤμουν ἱκανὸς νὰ διαχειρισθῶ αὐτὴν τὴν ἐξουσίαν, ὅπως ὁ Χριστὸς ἀπαιτεῖ, καὶ παρὰ ταῦτα ἀπέφευγα· τώρα ὅμως πού ἡ ψυχικὴ μου ἀδυναμία μὲ καθιστᾷ ἄχρηστον διὰ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῆν, πῶς ἠμπορεῖς ν' ἀμφισβητῆς τὰ λεγόμενά μου; Ἐγὼ φοβοῦμαι μήπως παραλάβω τὴν ἀγέλην τοῦ Χριστοῦ εὐρωστον καὶ εὐτραφῆ καὶ ἔπειτα τὴν καταστρέψω ἐξ ἀπροσεξίας καὶ ἔτσι παροργίσω ἐναντίον μου τὸν Θεόν, πού τόσον τὴν ἠγάπησεν, ὥστε ἐθυσιάσθη διὰ τὴν σωτηρίαν καὶ τιμὴν της.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Αὐτὰ τὰ λέγεις ἀστειευόμενος, διότι, ἂν ἐσοβαρολογοῦσες, δὲν ξεύρω πῶς ἀλλοιῶς θ' ἀπεδείκνυες καλύτερα ὅτι ἐγὼ δικαίως πονῶ παρὰ μὲ τὰ λόγια αὐτά, μὲ τὰ ὁποῖα προσπαθεῖς νὰ διώξης τὴν ἀθυμίαν μου. Ἐτσι ἐγὼ, πού καὶ πρωτύτερα ἤξευρα ὅτι μὲ εἶχες ἀπατήσει καὶ προδώσει, τώρα μὲ τὴν προσπάθειάν σου ν' ἀποσείσης τὴν ἐνοχὴν σου καταλαβαίνω πολὺ καλὰ εἰς ποίαν δυστυχίαν μ' ἔρριψες. Ἄν ἀπεμάκρυνες τὸν ἑαυτὸν σου ὑπούλως ἀπὸ αὐτὴν τὴν διακονίαν διὰ τὸν λόγον ὅτι ἔχεις τὴν συναίσθησιν ὅτι αἱ ψυχικαὶ σου δυνάμεις δὲν εἶναι ἐπαρκεῖς διὰ τὸ μέγεθος τοῦ ἔργου της, ἔπρεπε ν' ἀπομακρύνῃς πρῶτα ἐμέ, ἀκόμη καὶ ἂν συνέβαινε νὰ ἐπιθυμῶ διακαῶς τὴν προαγωγὴν αὐτῆν, πολὺ δὲ περισσότερον τώρα πού ἄφησα τὸ ζήτημα αὐτὸ εἰς τὴν ἀπόλυτον κρίσιν σου. Τώρα ὅμως ἐσὺ ἐκύτταξες μόνον τὸν ἑαυτὸν σου καὶ παρέβλεψες τελείως ἐμένα. Καὶ μακάρι νὰ μὲ εἶχες παραβλέψει μόνον, αὐτὸ θὰ μοῦ ἦτο εὐχάριστον· ἐσὺ ὅμως ἐχρησιμοποίησες ὑπουλα μέσα διὰ νὰ παραδοθῶ εὐκολα εἰς τοὺς ζητοῦντας νὰ μὲ συλλάβουν. Καὶ οὔτε ἠμπορεῖς νὰ καταφύγῃς εἰς τὴν

Οὔτε γὰρ τῶν θαυμαζομένων καὶ ἐπισήμων ἡμεῖς, οὔτε, εἰ καὶ τοῦτο οὕτως ἔχον ἐτύγγανε, τὴν τῶν πολλῶν δόξαν τῆς ἀληθείας προτιμῆσαι ἐχρῆν. Εἰ μὲν γὰρ μηδέποτε σοι πείραν τῆς ἡμετέρας ἐδώκαμεν συνουσίας, ἐδόκει τις εἶναί σοι πρό-
 5 φασις εὐλογος, ἀπὸ τῆς τῶν πολλῶν φήμης φέροντι τὴν ψῆφον· εἰ δὲ οὐδ' εἷς οὕτω τὰ ἡμέτερα οἶδεν, ἀλλὰ καὶ τῶν γεγεννηκότων καὶ θρεψαμένων αὐτῶν τὴν ἡμετέραν μᾶλλον ἐπίστασαι ψυχὴν, τίς οὕτως ἔσται σοι λόγος πιθανός, ὡς δυ-
 νηθῆναι πείσαι τοὺς ἀκούοντας, ὅτι οὐχ ἐκῶν ἡμᾶς εἰς τοῦτον
 10 ὄσας τὸν κίνδυνον; Ἄλλὰ γὰρ ταῦτα ἀφείσθω νῦν· οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ τούτων ἀναγκάζομέν σε κρίνεσθαι. Τί πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας ἀπολογησόμεθα; Λέγε.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Ἄλλ' οὐδὲ αὐτὸς πρότερον, ἔφην, ἐπ' ἐκεῖνα πορεύσομαι, ἕως ἂν διαλύσωμαι τὰ πρὸς σέ, κἂν
 15 μυριάκις αὐτὸς ἡμᾶς τῶν ἐγκλημάτων ἐθέλης ἀπολύειν. Σὺ μὲν γὰρ ἔφης τὴν ἄγνοιαν ἡμῖν φέρειν συγγνώμην καὶ πάσης ἂν ἡμᾶς ἀφείναι κατηγορίας, εἰ μηδὲν τῶν σῶν εἰδότες, εἰτὰ σε εἰς τὰ παρόντα ἠγάγομεν· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἀγνοοῦντας προδοῦναι, ἀλλ' ἀκριβῶς ἐπισιαμένους τὰ σά, διὰ τοῦτο πᾶ-
 20 σαν ἡμῖν πρόφασιν εὐλογον καὶ ἀπολογία ἀνηρῆσθαι δικαίαν. Ἐγὼ δὲ πᾶν τοῦναντίον φημί· διότι τὰ τοιαῦτα πολλῆς δεῖται τῆς ἐξειτάσεως καὶ τὸν μέλλοντα παραδώσειν τὸν εἰς ἱερωσύνην ἐπιτήδειον οὐ δεῖ τῆ τῶν πολλῶν ἀρκεῖσθαι φήμη μόνον, ἀλλὰ μετ' ἐκείνης καὶ αὐτὸν μάλιστα πάντων καὶ πρὸ
 25 πάντων ἐξητακῆναι τὰ ἐκείνου. Καὶ γὰρ ὁ μακάριος Παῦλος εἰπὼν, «δεῖ δὲ αὐτὸν καὶ μαρτυρίαν ἔχειν καλὴν ἀπὸ τῶν ἕξωθεν», οὐκ ἀναιρεῖ τὴν ἀκριβῆ καὶ βεβασανισμένην ἔρευναν, οὐδ' ὡς προηγούμενον τεκμήριον τοῦτο τίθησι τῆς τῶν

δικαιολογίαν ὅτι σὲ παρέσυρεν ἡ κοινὴ γνώμη περὶ τῆς ἀξίας μου καὶ σ' ἐπεισεν ὅτι κατέχω μεγάλα καὶ θαυμαστὰ προτερήματα. Διότι ἐγὼ δὲν ἀνήκω εἰς τοὺς σπουδαίους ἀνθρώπους πού θαυμάζει ὁ κόσμος, ἀλλ' οὔτε ἂν ἀνῆκα ἔπρεπεν ἐσὺ νὰ προτιμήσης τὴν γνώμην τῶν πολλῶν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν. Ἐὰν δὲν μὲ εἶχες συναναστραφῆ καθόλου, θὰ εἶχες τὸ δικαίωμα νὰ ρυθμίσης τὴν κρίσιν σου ἀπὸ τὴν ἐκτίμησιν τῶν πολλῶν· ἀφοῦ ὅμως κανεὶς δὲν μὲ γνωρίζει τόσο καλὰ ὅσον ἐσὺ πού ξεύρεις τὴν καρδίαν μου καλύτερα ἀπὸ τοὺς γονεῖς πού μ' ἐγέννησαν καὶ μὲ ἀνέθρεψαν, ποῦ ἠμπορεῖς νὰ εὔρης εὐλογον αἰτιολογίαν, ὥστε νὰ κατορθώσης νὰ πείσης τοὺς ἀκροατάς σου ὅτι μὲ ὤθησες εἰς αὐτὸν τὸν κίνδυνον ἀπὸ ἄγνοιαν; Ἄλλ' ἄς ἀφήσωμεν τώρα αὐτά, διότι δὲν σὲ ὑποχρεώνω νὰ δικασθῆς δι' αὐτά. Τί θὰ εἰποῦμεν εἰς τοὺς κατηγοροὺς; Λέγε.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Ἐγὼ ὅμως δὲν πρόκειται νὰ ἔλθω εἰς αὐτὸ τὸ ζήτημα προτοῦ διαλύσω τὰ ἰδικά σου παράπονα, ἔστω καὶ ἂν ἐσὺ ἔχης ὅλην τὴν διάθεσιν νὰ μὲ ἀπαλλάξης ἀπὸ τὰς ἀδικίας πού νομίζεις ὅτι σοῦ ἔκαμα. Λοιπὸν ἰσχυρίσθης ὅτι ἂν δὲν ἐγνώριζα ποῖος εἶσαι, θὰ ἦμουν ἄξιος συγγνώμης καὶ θὰ μὲ ἀπήλλασσες ἀπὸ κάθε κατηγορίαν, ἀφοῦ θὰ σ' ἔφερα εἰς τὴν δύσκολον αὐτὴν θέσιν σου ἀπὸ ἄγνοιαν· ἐπειδὴ δὲ σ' ἐπρόδωσα ὄχι ἐν ἀγνοίᾳ, ἀλλ' ἐν γνώσει τοῦ χαρακτῆρός σου, λέγεις ὅτι κάθε εὐλογος πρόφασις πρὸς δικαιολογίαν ἀφαιρεῖται. Ἐγὼ ὅμως ἰσχυρίζομαι ἀκριβῶς τὰ ἀντίθετα. Αὐτὰ τὰ ζητήματα χρειάζονται ἐπισημασμένην ἐξέτασιν καὶ ἐκεῖνος πού πρόκειται νὰ ἐκλέξη τὸν κατάλληλον διὰ τὴν ἱερωσύνην δὲν πρέπει ν' ἀρκῆται εἰς τὴν καλὴν φήμην μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ πρέπει κυρίως καὶ πρὸ πάντων καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ ἐξετάσῃ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ὑποψηφίου. Ὁ μακάριος Παῦλος λέγων, «πρέπει νὰ ἔχη καὶ καλὴν φήμην μεταξὺ τῶν ἔξω»¹⁹ δὲν ἀρνεῖται τὴν ἀκριβῆ καὶ ἐπισημασμένην ἐξέτασιν οὔτε ἀνακηρύσσει τὴν φήμην ὡς τὸ κύριον προσὸν τῶν δοκιμαζομένων

τοιούτων δοκιμασίας. Καὶ γὰρ πολλὰ πρότερον διαλεχθεῖς, ὕστερον τοῦτο προσέθηκε, δεικνύς, ὡς οὐκ ἂν αὐτῷ μόνον ἀρκεῖσθαι δεῖ πρὸς τὰς τοιαύτας αἱρέσεις, ἀλλὰ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ αὐτὸ παραλαμβάνειν χρή. Συμβαίνει γὰρ πολλάκις
 5 τὴν τῶν πολλῶν ψεύδεσθαι φήμην, τῆς δὲ ἀκριβοῦς ἐξειτάσεως ἠγησαμένης, οὐδένα ἐκ ταύτης κίνδυνόν ἐστιν ὑποπιεῦσαι λοιπόν. Διὰ τοῦτο μετὰ τὰ ἄλλα τὸ παρὰ τῶν ἕξωθεν αὐτοῦ τίθησιν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς ἔφησε, δεῖ δὲ αὐτὸν μαρτυρίαν ἔχειν καλήν, ἀλλὰ τὸ «καὶ παρὰ τῶν ἕξωθεν» παρενέ-
 10 θαλε, δηλῶσαι βουλόμενος, ὅτι πρὸ τῆς τῶν ἕξωθεν φήμης πρὸς ἀκριβείαν αὐτὸν διερευνήσασθαι δεῖ. Ἐπεὶ οὖν καὶ αὐτὸς ἤδειν τὰ σὰ τῶν γεγεννηκότων μᾶλλον, ὡς καὶ αὐτὸς ὡμολόγησας, διὰ τοῦτο δίκαιος ἂν εἶην πάσης ἀφεῖσθαι αἰτίας.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο φησὶν, οὐκ ἂν
 15 ἔφυγες, εἴ τίς σε γράφεσθαι ἤθελεν. Ἡ οὐ μέμνησαι καὶ παρ' ἡμῶν ἀκούσας καὶ πολλάκις καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν διδαχθεῖς, τὸ τῆς ψυχῆς ἀγενὲς τῆς ἐμῆς; Οὐ διὰ τοῦτο μικροψυχίαν ἡμᾶς διειτέλεις σκώπιων ἀεὶ, ὅτι καὶ ταῖς τυχοῦσαις φροντίσι καταπίπτομεν εὐκόλως;

5. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Μέμνημαι μὲν καὶ ταῦτα πολλάκις ἔφην, ἀκούσας παρὰ σοῦ τὰ ῥήματα καὶ οὐκ ἂν ἀρνηθεῖην. Ἐγὼ δὲ σε εἴ ποτε ἔσκωπιον, παίζων, οὐκ ἀληθεύων, τοῦτο ἐποιοῦν. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲν ὑπὲρ τούτων φιλονεικῶ νῦν. Ἀξιῶ δὲ καὶ σεαυτὸν τὴν ἴσην μοι παρασχεῖν εὐγνωμοσύνην,
 25 ὅταν θελήσω τινὸς ἐπιμνησθῆναι τῶν σοὶ προσόντων ἀγαθῶν. Κἂν γὰρ ἐπιχειρήσης ἡμᾶς ἀπελέγξαι ψευδομένους, οὐ φεισόμεθα, ἀλλ' ἀποδείξομεν μειριάζοντά σε μᾶλλον ἢ πρὸς ἀλήθειαν ταῦτα φθεγγόμενον, ἐτέρῳ μὲν οὐδενί, τοῖς δὲ λόγοις τοῖς σοῖς καὶ ταῖς πράξεσι μάρτυσι κεχρημένοι πρὸς
 30 τὴν τῶν λεγομένων ἀλήθειαν. Πρῶτον δὲ σε ἐκεῖνο ἐρέσθαι

ὑποψηφίων. Προσέθεσε τὴν ἀνωτέρω πρότασιν ἀφοῦ εἶχεν ἤδη ἀναφέρει πολλά, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ δείξη ὅτι κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν κληρικῶν δὲν ἐπιτρέπεται ν' ἀρκοῦμεθα μόνον εἰς τὴν φήμην, ἀλλ' ἀπλῶς νὰ λαμβάνωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ αὐτὴν μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα τεκμήρια. Συμβαίνει ἄλλωστε πολλάκις νὰ μὴ ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν ἀλήθειαν ἡ φήμη τῶν πολλῶν, ἐνῶ δταν ἡ ἐκλογὴ γίνῃ κατόπιν ἐπισταμένης ἐξετάσεως δὲν ὑπάρχει τέτοιος κίνδυνος. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀπόστολος προσθέτει μετὰ τὰ ἄλλα προσόντα καὶ τὴν φήμην μεταξὺ τῶν ἕξω. Δὲν εἶπεν ἀπλῶς «πρέπει νὰ ἔχῃ καλὴν φήμην», ἀλλὰ προσέθεσε τὸ «καὶ ἀπὸ τοὺς ἕξω», ἐπιθυμῶν νὰ δηλώσῃ ὅτι πρὶν ἀπὸ τὴν φήμην τῶν ἕξω πρέπει νὰ ἐξετασθοῦν ἀκριβῶς τὰ οὐσιαστικά του προσόντα. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ἐγὼ ἐγνώριζα τὰ ἰδικὰ σου προτερήματα καλύτερα καὶ ἀπὸ τοὺς γονεῖς σου, ὅπως καὶ σὺ ὡμολόγησες, θὰ ἦτο σωστὸν νὰ ἀνακηρυχθῶ ἀθῶος.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Ἄλλ' ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον αὐτόν, ἂν σὲ κατήγγελλε κανεὶς, δὲν ἐπρόκειτο ν' ἀποφύγῃς τὴν καταδίκην. Ἡ μήπως ἀγνοῆς πόσον εὐτελὴς εἶναι ἡ ψυχὴ μου, ὅπως καὶ ἐγὼ σοῦ εἶπα καὶ ἐσὺ ἐβεβαιώθης ἀπὸ τὰς πράξεις μου; Δὲν μὲ κατηγοροῦσες πάντοτε ὡς μικρόψυχον διότι ἀπεγοητευόμην εὐκόλα καὶ εἰς τὰς παραμικρὰς φροντίδας;

5. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Θυμᾶμαι δὲν ἀρνοῦμαι ὅτι σὲ ἤκουσα συχνὰ νὰ μοῦ λέγῃς αὐτὰ τὰ πράγματα. Ἐγὼ ὅμως, ἂν σὲ κατηγοροῦσα καμμίαν φοράν, τὸ ἔκαμα ἀστειευόμενος, ὄχι σοβαρολογῶν. Ἄλλ' ὅμως δὲν πρόκειται νὰ συζητήσω αὐτὰ τώρα. Ἐχω δὲ τὴν ἀξίωσιν νὰ μοῦ φανῆς καὶ σὺ ἐξ ἴσου εἰλικρινής, ὅταν θελήσω ν' ἀναφέρω κάποιον προτέρημά σου. Καὶ ἂν ἐπιχειρήσῃς νὰ μὲ διαψεύσῃς, δὲν θὰ τὸ ἀνεχθῶ, ἀλλὰ θ' ἀποδείξω ὅτι ὀμιλεῖς ἔτσι μᾶλλον ἀπὸ μετριοφροσύνην καὶ ὄχι ἀπὸ φιλαλήθειαν, καὶ θὰ χρησιμοποιήσω πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τῶν ἰσχυρισμῶν μου ὄχι τίποτε ἄλλο, παρὰ τὰ λόγια καὶ τὰ ἔργα σου. Καὶ πρῶ-

βούλομαι οἶσθα πόση τῆς ἀγάπης ἡ δύναμις; Ὁ μὲν γὰρ Χριστὸς τὰ τεράσια πάντα ἀφείς, ἅπερ ἔμελλεν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων τελεῖσθαι, «ἐν τούτῳ, φησί, γινώσκονται οἱ ἄνθρωποι, ὅτι ἐμοὶ ἔστε μαθηταί, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους»· ὁ δὲ Παῦλος, «πλήρωμα τοῦ νόμου» φησὶν αὐτὴν εἶναι καὶ ταύτης ἀπούσης οὐδὲν εἶναι τῶν χαρισμάτων ὄφελος. Τοῦτο δὴ τὸ ἐξαιρετικὸν ἀγαθόν, τὸ γινώρισμα τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν, τὸ τῶν χαρισμάτων ἀνωτέρω κείμενον, εἶδον γενναίως ἐν τῇ σῇ πεφυτευμένον ψυχῇ καὶ πολλῶ βρούον τῷ
10 καρπῷ.

Καὶ ὁ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Ὅτι μὲν πολλή μοι, φησί, τοῦ πράγματιος ἢ φροντὶς καὶ μεγίστην ποιῶμαι τὴν σπουδὴν ὑπὲρ ταύτης τῆς ἐντολῆς, καὶ αὐτὸς ὁμολογῶ· ὅτι δὲ οὐδὲ ἐξ ἡμισείας αὐτὴν διηλύσαμεν καὶ αὐτὸς ἂν μοι μαρτυρήσεις, εἰ
15 τὸ πρὸς χάριν λέγειν ἀφείς τιμῆσαι τᾶληθὲς βουλευθείης.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Οὐκοῦν ἐπὶ τοὺς ἐλέγχους τρέπομαι, ἔφην, καὶ ὅπερ ἠπειλήσα, ποιήσω νῦν, μειριάζειν μᾶλλον ἢ ἀληθεύειν βουλόμενον ἀποδείξας. Ἐρῶ δὲ πρᾶγμα ἄρι συμβεβηκός, ἵνα μὴ τις ὑποπιεύσῃ, τὰ παλαιά με διηγούμενον, τῷ πλήθει τοῦ χρόνου τᾶληθὲς ἐπισκιάζειν ἐπιχειρεῖν, τῆς ἀληθείας οὐκ ἀφίεισης ἐπισκῆψαί τι τοῖς πρὸς χάριν λεγομένοις παρ' ἡμῶν.

6. Ὅτι γὰρ τῶν ἐπιτηδείων τις τῶν ἡμετέρων ἐπ' ἐγκλήμασιν ὕβρεως καὶ ἀπονοίας συκοφαντηθεὶς, περὶ τῶν ἐσχάτων ἐκινδύνευε, τότε οὔτε ἐγκαλοῦντός σοί τινος οὔτε ἐκείνου τοῦ κινδυνεύειν μέλλοντος δεηθέντος, εἰς μέσους σαιτιὸν ἔρριψας τοὺς κινδύνους. Καὶ τὸ μὲν ἔργον τοῦτο ἦν ἵνα δέ σε καὶ ἀπὸ τῶν ῥημάτων ἐλέγξωμεν, καὶ αὐτῶν τῶν εἰρημένων σοι μνημονεύσωμεν· ἐπειδὴ γὰρ τὴν προθυμίαν
30 ταύτην οἱ μὲν οὐκ ἀπεδέχοντο, οἱ δὲ ἐπήγουν καὶ ἐθαύμαζον· καὶ τί πάθω; πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας ἔφης· ἐτέρως γὰρ οὐκ

20. Ἰω. 13, 35.

21. Ρωμ. 13, 10.

τον θέλω νὰ εἰπῶ αὐτό· ξεύρεις πόση εἶναι ἡ δύναμις τῆς ἀγάπης; Ὁ Χριστὸς παραλείπας τὰ θαυμάσια ἔργα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ κάμουν οἱ Ἀπόστολοι λέγει· «ἀπὸ αὐτὸ θὰ γνωρίσουν οἱ ἄνθρωποι ὅτι εἴσθε μαθηταί μου, ἀπὸ τὴν μεταξὺ σας ἀγάπην»²⁰, ὁ δὲ Παῦλος λέγει ὅτι ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ «πλήρωμα τοῦ νόμου»²¹ καὶ ὅτι χωρὶς αὐτὴν ὅλα τὰ πνευματικὰ χαρίσματα δὲν ὠφελοῦν. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ ἐξαίρετον ἀγαθόν, τὸ γνῶρισμα τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, τὸ ἀνώτερον ἀπὸ ὅλα τὰ χαρίσματα, τὸ εἶδα βαθειὰ φυτευμένον εἰς τὴν ψυχὴν σου καὶ καρποφοροῦν πλουσίως.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Ὁμολογῶ ὅτι φροντίζω πολὺ διὰ τὴν ἀγάπην καὶ ὅτι προσέχω πολὺ ὥστε νὰ ἐκπληρώσω τὴν ἐντολὴν αὐτὴν. Ἀλλὰ καὶ σὺ ὁ ἴδιος θὰ ὁμολογήσης ὅτι δὲν ἐπέτυχα τὴν τήρησίν της οὔτε κατὰ τὸ ἡμῖς, ἂν ἀφήσης τὰς κολακείας καὶ θελήσης νὰ εἰπῆς τὴν ἀλήθειαν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Μοῦ φαίνεται ὅτι θ' ἀρχίσω τὸν ἔλεγχον καὶ θὰ πραγματοποιήσω τὴν προηγουμένην μου ἀπειλήν, ἀποδεικνύων ὅτι θέλεις νὰ παρουσιάσης τὸν ἑαυτὸν σου μικρὸν παρὰ νὰ εἰπῆς τὴν ἀλήθειαν. Καὶ θὰ σοῦ φέρω ἓνα πρόσφατον παράδειγμα, ὥστε νὰ μὴ ὑποπτευθῆ κανεὶς ὅτι διηγοῦμαι παλαιὰ διὰ νὰ ἐπισκιάσω τὴν ἀλήθειαν μὲ τὴν πολυκαιρίαν· ὥστε ἡ ἀλήθεια γνωστὴ ὡς πρόσφατος νὰ μὴ μοῦ ἐπιτρέπη νὰ τὴν νοθεύσω μὲ κολακευτικοὺς λόγους.

6. Ὅταν δηλαδὴ κάποιος φίλος μας ἐσυκοφαντήθη ὡς ὑβριστῆς καὶ ὑπερήφανος καὶ ἐκινδύνευε νὰ χάσῃ τελείως τὴν ὑπόληψίν του, τότε σὺ, χωρὶς νὰ θιγῆς προσωπικῶς ἀπὸ κανένα καὶ χωρὶς νὰ παρακληθῆς ἀπὸ τὸν ἐνδιαφερόμενον, μόνος σου ἐρριψοκινδύνευσες καὶ ἤλθες νὰ ὑπερασπίσης τὸν κινδυνεύοντα. Αὐτὴ ἦτο ἡ πρᾶξις σου· θ' ἀναφέρω ὅμως καὶ τὰ λόγια ποὺ εἶπες, διὰ νὰ σὲ διαψεύσω καὶ μὲ τὰ λόγια. Ἐπειδὴ ἄλλοι μὲν κατέκριναν τὴν προθυμίαν σου, ἄλλοι δὲ τὴν ἐπαινοῦσαν, ἐσὺ εἶπες πρὸς τοὺς κατηγοροῦς. Τί θὰ πάθω; Δὲν γνωρίζω ἄλλον καλύ-

οἶδα φιλεῖν, ἀλλ' ἢ μετὰ τοῦ καὶ τὴν ψυχὴν ἐκδιδόναι τὴν ἔμμαντοῦ, ἤνίκα ἂν τινα τῶν ἐπιτηδείων κινδυνεύοντα διασῶσαι δέη· ῥήμασι μὲν ἑτέροις, διανοίᾳ δὲ τῇ αὐτῇ, τὰ τοῦ Χριστοῦ φθεγγόμενος, ἃ πρὸς τοὺς μαθητὰς ἔλεγε, τῆς τελείας ἀγάπης τοὺς ὅρους τιθεῖς. «Μείζονα γὰρ ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, φησί, ἢ ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ». Εἰ τοίνυν μείζονα ταύτης οὐκ ἔστιν εὐρεῖν, ἐπὶ τὸ τέλος αὐτῆς ἔφθασας καὶ δι' ὧν ἔπραξας καὶ δι' ὧν εἶπες, τῆς κορυφῆς ἐπέβης αὐτῆς. Διὰ τοῦτο σε προὐδώκαμεν, διὰ τοῦτο τὸν δόλον ἐρράψαμεν ἐκεῖνον. Ἐὰρά σε πείθομεν, ὅτι οὔτε ἐκ κακονοίας οὔτε εἰς κίνδυνον ἐμβαλεῖν βουλόμενοι, ἀλλὰ χρήσιμον ἔσεσθαι εἰς τὸ σιάδιον εἴλκομεν τοῦτο;

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Εἴτα ἀρκεῖν οἶει, φησί, πρὸς τὴν τῶν πλησίον διόρθωσιν τὴν τῆς ἀγάπης δύναμιν;

15 **ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ.** Μάλιστα μὲν πολὺ μέρος, ἔφην, πρὸ τοῦτο συμβάλλεσθαι δύναται ἂν. Εἰ δὲ θούλει καὶ τῆς φρονήσεως ἡμᾶς τῆς σῆς δείγματα ἐξενεγκεῖν, καὶ ἐπὶ ταύτην βαδιούμεθα καὶ δείξομεν συνειτὸν ὄντα μᾶλλον ἢ φιλοσοργον.

20 7. Ἐπὶ τούτῳ ἐρυθριάσας ἐκεῖνος καὶ φοινηχθεῖς·

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Τὰ μὲν ἡμέτερα, φησί, παρεῖσθω νῦν· οὐδὲ γὰρ παρὰ τὴν ἀρχὴν σε τὸν ὑπὲρ τούτων λόγον ἀπήτουν. Εἰ δέ τι πρὸς τοὺς ἑξωθεν δίκαιον ἔχεις εἰπεῖν, ἠδέως ἂν τοὺς ὑπὲρ τούτων ἀκούοιμι λόγους. Διὸ τὴν σκιαμαχίαν ταύτην ἀφείς, εἰπέ, τί πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀπολογησόμεθα, καὶ τοὺς τετιμηκότας καὶ τοὺς ὑπὲρ ἐκείνων ὡς ὑβρισθέντων ἀλγοῦντας;

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Καὶ αὐτὸς λοιπόν, ἔφην, πρὸς τοῦτο ἐπείγομαι. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ πρὸς σέ μοι διήνυσται λόγος, 30 εὐκόλως καὶ ἐπὶ τοῦτο τρέφομαι τῆς ἀπολογίας τὸ μέρος.

τερον τρόπον ἀγάπης ἀπὸ τὸ νὰ θυσιάσω καὶ τὴν ζωὴν μου, ὅταν χρειάζεται νὰ σώσω ἓνα κινδυνεύοντα φίλον μου. Ἔλεγες ἔτσι μὲ διαφορετικὰ λόγια, ἀλλὰ μὲ τὴν ἴδιαν ἔννοιαν ὅσα ἔλεγεν ὁ Χριστὸς πρὸς τοὺς μαθητὰς, ὅταν ἔθετε τοὺς ὅρους τῆς τελείας ἀγάπης· «κανεῖς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐπιδείξῃ μεγαλυτέραν ἀγάπην ἀπὸ τὴν θυσίαν τῆς ζωῆς του χάριν τῶν φίλων του»²². Ἄν λοιπὸν δὲν ὑπάρχῃ ἀγάπη μεγαλυτέρα ἀπὸ αὐτὴν, τότε ἐσὺ ἔφθασες εἰς τὸ τέρμα τῆς, καὶ μὲ τοὺς λόγους καὶ μὲ τὰ ἔργα σου, ἀνέβης εἰς τὴν κορυφὴν τῆς. Διὰ τοῦτο σ' ἐπρόδωσα, δι' αὐτὸ σοῦ ἔστησα ἐκείνην τὴν ἀπάτην. Ἄρά γε ἐπείσθης ὅτι σὲ παρέσυρα εἰς αὐτὴν τὴν σταδιοδρομίαν ὅχι διὰ νὰ σὲ ὑποβάλω ἀπὸ κακοήθειαν εἰς κινδύνους, ἀλλὰ διότι ἤξευρα ὅτι θὰ εἶσαι χρήσιμος;

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Καὶ νομίζεις ὅτι εἶναι ἀρκετὴ ἡ δύναμις τῆς ἀγάπης διὰ τὴν διόρθωσιν τῶν πλησίων;

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Μάλιστα· ἠμπορεῖ νὰ συμβάλῃ κατὰ πολὺ. Ἐὰν ὅμως θέλῃς νὰ σοῦ παραθέσω καὶ τῆς συνέσεώς σου δείγματα, θὰ ἔλθω καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον καὶ θ' ἀποδείξω ὅτι εἶσαι περισσότερο συνετὸς ἀπὸ ὅσον εἶσαι φιλόστοργος.

7. Εἰς τὸ ἄκουσμα αὐτῶν τῶν λέξεων ἐκεῖνος ἐκοκκίνησεν, ἐντράπηκε καὶ εἶπεν.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Ἄφησε τὰ προσωπικὰ ζητήματα τώρα, διότι ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἀπεφάσισα νὰ μὴ σοῦ ζητήσω τὸν λόγον δι' αὐτά. Εὐχαρίστως πάντως θ' ἀκούσω ἂν ἔχῃς τίποτε νὰ μοῦ εἰπῆς ὡς δικαιολογίαν διὰ τὰς κατηγορίας τῶν ἄλλων. Ἄφησε λοιπὸν αὐτὴν τὴν σκιαμαχίαν καὶ εἰπέ μου τί θ' ἀπολογηθοῦμεν πρὸς τοὺς ἄλλους· πρὸς ἐκείνους ποὺ μᾶς ἐτίμησαν διὰ τῆς ἐκλογῆς καὶ πρὸς ἐκείνους ποὺ τοὺς ἐκακοφάνη διότι προσεβάλαμεν τοὺς ἐκλέκτορας.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Ἀμέσως θὰ ἔλθω καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ζήτημα. Ἀφοῦ ἐτελείωσεν ἡ ἀπολογία μου πρὸς ἑσὲ προσωπικῶς, εὐκόλα θὰ στραφῶ καὶ εἰς τὴν ἀπολογίαν μου

Τίς οὖν ἡ τούτων κατηγορία καὶ τίνα τὰ ἐγκλήματα; Ὑβρί-
 σθαι φασὶν ὑφ' ἡμῶν καὶ δεινὰ πεπονθέναι ὅτι τὴν τιμὴν,
 ἣν τιμῆσαι ἠθέλησαν, οὐκ ἔδεξάμεθα. Ἐγὼ δὲ πρῶτον μὲν
 ἐκεῖνό φημι, ὅτι οὐδένα λόγον ποιεῖσθαι δεῖ τῆς εἰς ἀνθρώ-
 5 πους ὑβρεως, ὅταν διὰ τῆς εἰς ἐκείνους τιμῆς ἀναγκαζώμε-
 θα προσκρούειν Θεῷ. Οὐδὲ γὰρ τοῖς ἀγανακτοῦσιν αὐτοῖς
 τὸ δυσχεραίνειν ἐπὶ τούτοις ἀκίνδυνον φαίην ἄν, ἀλλὰ καὶ
 πολλὴν ἔχειν τὴν ζημίαν. Δεῖ γάρ, οἶμαι, τοὺς ἀνακειμένους
 Θεῷ καὶ πρὸ αὐτῶν βλέποντας μόνον, οὕτω διακεῖσθαι εὐλα-
 10 βῶς, ὡς μηδὲ ὑβρίν τὸ τοιοῦτο ἠγεῖσθαι, κἂν μυριάκις ἠτι-
 μωμένοι τυγχάνοιεν. Ὅτι δὲ οὐδὲ μέχρι ἐννοίας τειλόμηται
 τι τοιοῦτον ἐμοί, δῆλον ἐκεῖθεν. Εἰ μὲν γὰρ ἀπονοία καὶ φι-
 λοδοξία, ὡς πολλάκις ἔφησιν τινὰς διαβάλλειν, ἐπὶ τοῦτο ἦλ-
 θον ἐγὼ ψηφίσασθαι τοῖς κατηγοροῖς, τῶν τὰ μέγιστα ἠδικη-
 15 κότων ἂν εἶην, ἀνδρῶν καταφρονήσας θαυμασιῶν καὶ με-
 γάλων καὶ πρὸς τούτοις εὐεργειῶν. Εἰ γὰρ τὸ τοὺς μηδὲν
 ἠδικηκότας ἀδικεῖν κολάσεως ἄξιον, τοὺς τιμῆσαι προελο-
 μένους ἀφ' ἑαυτῶν, πῶς τιμᾶν χρῆ; Οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἔχοι-
 τις ἂν εἰπεῖν, ὅτι εὖ παθόντες ἢ μικρὸν ἢ μέγα παρ' ἐμοῦ,
 20 τῶν εὐεργεσιῶν ἐκείνων ἐξέτισαν τὰς ἀμοιβάς. Πόσης οὖν
 οὐκ ἂν εἶη τιμωρίας ἄξιος τοῖς ἐναντίοις ἀμείβεσθαι; Εἰ δὲ
 τοῦτο μὲν οὐδὲ εἰς νοῦν ἐβαλόμενθά ποτε, μεθ' ἑτέρας δὲ προ-
 αιρέσεως τὸ βαρὺ φορτίον ἐξεκλίναμεν, τί παρόντες συγγινώ-
 σκειν, εἴ γε ἀποδέχεσθαι μὴ βούλοιντο, ἐγκαλοῦσιν ὅτι τῆς
 25 ἑαυτῶν ἀφεισάμεθα ψυχῆς; Ἐγὼ γὰρ τοσοῦτον ἀπέσχον εἰς
 τοὺς ἀνδρας ὑβρίσαι ἐκείνους, ὅτι καὶ τειμηκέναι αὐτοὺς
 φαίην ἂν τῇ παραιτήσει. Καὶ μὴ θαυμάσης, εἰ παρὰδοξον τὸ
 λεγόμενον ταχεῖαν γὰρ καὶ τοῦτου τὴν λύσιν ἐπάξομεν.

23. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ λήγει ἡ ἀπολογία τοῦ Χρυσοστόμου πρὸς τὸν
 Βασίλειον καὶ ἀρχίζει ἡ ἀπολογία τοῦ διὰ τὴν κατηγορίαν ἐπὶ κενοδοξία.

πρὸς τοὺς ἄλλους²³. Διὰ ποῖα λοιπὸν ἐγκλήματα μᾶς κατηγοροῦν οἱ ἄνθρωποι αὐτοί; Λέγουν ὅτι προσεβλήθησαν κατὰ τὸν χειρότερον τρόπον ἀπὸ ἐμὲ διότι δὲν ἐδέχθη τὴν τιμὴν ποῦ μοῦ ἔκαμαν. Ἐγὼ λοιπὸν τονίζω ὅτι πρῶτα πρῶτα εἶναι ἀσήμαντος ἡ προσβολὴ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ἀναγκαζόμεθα χάριν τῆς τιμῆς των νὰ συγκρουσθῶμεν πρὸς τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ. Καὶ θὰ τοὺς ἔλεγα ὅτι δὲν εἶναι ἀκίνδυνον, ἀλλ' εἶναι πολὺ ἐπιζήμιον ν' ἀγανακτοῦν διὰ τέτοια ἀφορμὴν. Οἱ ἀφιερωμένοι εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἀποβλέποντες μόνον εἰς αὐτὸν πρέπει νὰ εἶναι τόσοι εὐλαβεῖς, ὥστε καὶ ἐπανελημμένως ἀνὺποστοῦν τέτοιας ἀτιμώσεως, νὰ μὴ τὰς θεωροῦν ὡς ὕβρεις. Ἐπειτα δὲ ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ ἐπόμενα ὅτι οὔτε κατὰ διάνοιαν ἐτόλμησα νὰ τοὺς περιφρονήσω. Ἀσφαλῶς ἐὰν εἶχα λάβει αὐτὴν τὴν ἀπόφασιν ἀπὸ ὑπερηφάνειαν καὶ φιλοδοξίαν, ὅπως κατὰ τὰ λεγόμενά σου μὲ διαβάλλουν μερικοί, τότε θὰ ἦμουν ἔνοχος μεγάλης ἀδικίας, ἀφοῦ θὰ εἶχα καταφρονήσει ἀνθρώπους θαυμαστοὺς καὶ μεγάλους καὶ ἐπὶ πλέον εὐεργέτας μου. Ἄν εἶναι κολάσιμον ν' ἀδικῆ κανεὶς ἀνθρώπους ποὺ δὲν τὸν ἠδίκησαν, πόσον ἀξίζει νὰ τιμᾶ αὐτοὺς ποὺ τὸν ἐτίμησαν ἀπὸ ἰδικήν των πρωτοβουλίαν; Καὶ δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἴπῃ κανεὶς ὅτι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ εἶχαν εὐεργετηθῆ ἀπὸ ἐμὲ κατὰ κάποιον τρόπον καὶ ὅτι μὲ τὴν τιμὴν ποῦ μοῦ ἔκαμαν ἐξώφλησαν τὸ χρέος των. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἄξιον τιμωρίας νὰ τοὺς ἀνταμείβω μὲ προσβολῆν; Ἄν ὅμως ἐγὼ δὲν ἔβαλα ποτὲ εἰς τὸν νοῦν μου αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ἀπέφυγα τὸ βαρὺ φορτίον ἀπὸ ἄλλον ὑπολογισμόν, τότε διατί μὲ κατηγοροῦν ποὺ ἐφρόντισα νὰ προφυλάξω τὴν ψυχὴν μου, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ μὲ συγχωρήσουν, ἀν ὄχι νὰ μ' ἐπαινέσουν, δι' αὐτό; Δὲν προσέβαλα καθόλου τοὺς ἐκλέκτοράς μου, καὶ μάλιστα ἠμπορῶ νὰ ἰσχυρισθῶ ὅτι τοὺς ἐτίμησα διὰ τῆς παραιτήσεώς μου ἀπὸ τὴν ἐκλογὴν. Καὶ διὰ νὰ μὴ σοῦ φανῆ παράδοξος ὁ ἰσχυρισμός μου θὰ σοῦ φέρω ἀμέσως σχετικὰς ἀποδείξεις.

8. Τότε μὲν γάρ, εἰ καὶ μὴ πάντες, ἀλλ' οἷς τὸ κακῶς ἀγορεύειν ἠδύ, πολλὰ ἄν εἶχον καὶ ὑποπιεῦσαι καὶ εἰπεῖν περὶ τε τοῦ χειροτονηθέντος ἑμοῦ, περὶ τε τῶν ἐλομένων ἐκείνων οἶον, ὅτι πρὸς πλοῦτιον βλέπουσιν, ὅτι λαμπρότητα
5 γένους θαυμάζουσιν, ὅτι κολακευθέντες ὑφ' ἡμῶν εἰς τοῦτο ἡμᾶς παρήγαγον. Εἰ δὲ καὶ ὅτι χρήμασι πεισθέντες, οὐκ ἔχω λέγειν, εἴ τις καὶ τοῦτο ὑποπιεύσων ἦν. Καὶ ὁ μὲν Χριστὸς ἀλιεῖς καὶ σκηνοποιούς καὶ τελώνας ἐπὶ ταύτην ἐκάλεσε τὴν ἀρχήν· οὗτοι δὲ τοὺς μὲν ἀπὸ τῆς ἐργασίας τῆς καθημερινῆς
10 τρεφομένους διαπιύουσιν· εἰ δὲ τις λόγων ἄφαιτο τῶν ἔξωθεν καὶ ἀργῶν τρέφοιτο, τοῦτον ἀποδέχονται καὶ θαυμάζουσιν. Τί γὰρ δήποτε τοὺς μὲν μυρίους ἀνασχομένους ἰδρωῖτας εἰς τὰς τῆς Ἐκκλησίας χρείας παρεῖδον, τὸν δὲ οὐδέποτε τοιοῦτον γευσάμενον πόνον, πᾶσαν δὲ τὴν ἡλικίαν ἐν τῇ τῶν
15 ἔξωθεν λόγων μαισιοπονίᾳ καταναλώσαντα, ἐξαίφνης εἰς ταύτην εἴλκυσαν τὴν τιμὴν;

Ταῦτα καὶ πλείονα τούτων λέγειν εἶχον ἄν, δεξαμένων ἡμῶν τὴν ἀρχήν. Ἀλλ' οὐ νῦν. Πᾶσα γὰρ αὐτοῖς κατηγορίας ἐκκόπεται πρόφασις· καὶ οὔτε ἑμοὶ κολακείαν οὔτε μισθα-
20 νίαν ἐκείνοις ἔχουσιν ἐγκαλεῖν, πλὴν εἴ τινες ἀπλῶς μαίνεσθαι βούλοιντο. Πῶς γὰρ ὁ κολακεύων καὶ χρήματα ἀναλίσκων, ἵνα τύχη τῆς τιμῆς, ἠνίκα ἔδει τυχεῖν, ἑτέροις ἄν ἀφῆκεν αὐτήν; Ὅμοιον γὰρ ἄν εἴη τοῦτο, ὥσπερ ἄν εἴ τις πολλοὺς περὶ τὴν γῆν ἀνασχόμενος πόνους, ἵνα θροῖθται μὲν
25 αὐτῷ τὸ λήϊον πολλῶ τῷ καρπῷ, οἴνῳ δὲ ὑπερβλύζωσιν αἰληνοί, μετὰ τοὺς μυρίους ἰδρωῖτας καὶ τὴν πολλὴν τῶν χρη-

24. Ματθ. 4, 19.

25. Πράξ. 18, 3.

26. Λουκᾶ 5, 27.

27. Ὁ Χρυσόστομος ὑπονοεῖ ἐνταῦθα τὴν κλασικὴν τοῦ παιδείαν. Δὲν ἰσχυρίζεται βεβαίως ὅτι ἡ μόρφωσις τοῦ ἱερέως εἶναι περιττή, ἀλλὰ κακίξει τὴν ἐπικρατοῦσαν τότε (καὶ σήμερον ἐπίσης) τάσιν τῆς ἐκλογῆς πεπαιδευμένων ἀνθρώπων διὰ τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα ἀδιαφόρως πρὸς τὰς

8. Εἰς τὴν περίπτωσιν ποῦ θὰ ἐδεχόμεν τὴν ἐκλογὴν θὰ εἶχαν νὰ ὑποπτευθοῦν καὶ νὰ εἰποῦν πολλὰ καὶ δι' ἐμὲ καὶ διὰ τοὺς ἐκλέκτορας, ἂν ὄχι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, τοῦλάχιστον οἱ φιλοκατήγοροι. Π.χ. ὅτι ἐπρόσεξαν τὸν πλοῦτον, ὅτι ἐθαμβώθησαν ἀπὸ τὴν εὐγενῆ καταγωγὴν, ὅτι ὑπέκυψαν εἰς τὰς κολακείας μου καὶ μὲ ἐξέλεξαν. Ἴσως μάλιστα νὰ ὑπωπτεύετο κανεὶς καὶ ὅτι τοὺς ἐδωροδόκησα. Καὶ ὁ μὲν Χριστός, θὰ προσέθεταν, ἐκάλεσεν εἰς τὸ ἀξίωμα αὐτὸ ἀλιεῖς²⁴ καὶ σκηνοποιούς²⁵ καὶ τελώνας²⁶, αὐτοὶ δὲ περιφρονοῦν τοὺς ζῶντας ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ἐργασίαν των καὶ θαυμάζουν καὶ δέχονται εἰς τὴν ἱερωσύνην αὐτοὺς ποῦ ἔτυχε νὰ σπουδάσουν εἰς κοσμικὰς σχολὰς καὶ συντηροῦνται μὲ τὴν πατρικὴν των περιουσίαν μὴ ἐργαζόμενοι²⁷. Διατί παρέβλεψαν τοὺς ἀνθρώπους ποῦ ἔχυσαν πολὺν ἰδρῶτα ὑπηρετοῦντες τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ξαφνικὰ ἀνεβάζουν εἰς τόσον τιμητικὴν θέσιν αὐτὸν τὸν νέον ποῦ κανένα κόπον δὲν κατέβαλε διὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐπέρασεν ὅλα του τὰ χρόνια παρακολουθῶν κοσμικὰ πανεπιστημιακὰ μαθήματα;

Αὐτὰ καὶ ἄλλα πολλὰ θὰ ἤμποροῦσαν νὰ εἰποῦν, ἂν ἐδεχόμεν τὸ ἀξίωμα. Τώρα ὅμως δὲν ἤμποροῦν. Τοὺς ἔχει ἀφαιρεθῆ καθε πρόφασις κατηγορίας καὶ δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ κατηγορήσουν οὔτε ἐμένα ὡς κόλακα οὔτε ἐκεῖνους ὡς δωροδοκηθέντας. Ἐκτὸς πλέον ἂν ἐτρελλάθησαν. Διότι πῶς εἶναι δυνατὸν ἐκεῖνος ποῦ καταφεύγει εἰς κολακείας καὶ δωροδοκίας διὰ τὴν ἀπόκτησιν κάποιου ἀξιώματος νὰ τὸ ἀφήνῃ εἰς ἄλλους τὴν στιγμὴν ποῦ πρόκειται νὰ τὸ ἀποκτήσῃ; Θὰ ὡμοίαζε μὲ τὸν γεωργὸν ποῦ κατέβαλε πολὺν κόπον εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς διὰ ν' ἀποδώσουν κατὰ τὸν θερισμὸν ἄφθονον καρπὸν τὰ σπαρτά του καὶ παραγεμίσουν μὲ κρασί οἱ ληνοί, ἀλλὰ μετὰ τὸν πολὺν

ἄλλας ἱκανότητος καὶ ἰδίως πρὸς τὴν ἀγνότητα τοῦ θίου. Περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς μορφώσεως κληρικῶν γίνεται ἐκτενὴς λόγος εἰς τοὺς λόγους Δ'—ΣΤ'.

μάτων δαπάνην, ἥνικα ἂν καλαμαῖσθαι καὶ τρυγᾶν δέη, τηνικαῦτα ἐτέροις τῆς τῶν καρπῶν ἑκοταίῃ φορᾶς. Ὅρᾳς, ὅτι τότε μὲν εἰ καὶ πόρρω τῆς ἀληθείας ἦν τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ὅμως εἶχον πρόφασιν οἱ βουλόμενοι διαβάλλειν αὐτούς, ὡς
 5 οὐκ ὀρθῇ κρίσει λογισμῶν τὴν αἴρεσιν πεποιημένους. Ἡμεῖς δὲ αὐτοῖς νῦν οὐδὲ χᾶναι οὐδὲ ἀπλῶς διαῖραι τὸ σιόμα συνεχωρήσαμεν. Καὶ τὰ μὲν παρὰ τὴν ἀρχὴν λεγόμενα, τοιαῦτα ἂν ἦν καὶ τούτων πλείονα. Μετὰ δὲ τὸ τῆς διακονίας ἀψασθαι, οὐκ ἂν ἠρκέσαμεν καθ' ἑκάστην ἡμέραν τοῖς ἐγκαλοῦ-
 10 σιν ἀπολογούμενοι, εἰ καὶ πάντα ἡμῖν ἀναμαρτίως ἐπράτετο· μὴ ὅτι καὶ πολλὰ διαμαρτεῖν ὑπό τε τῆς ἀπειρίας καὶ τῆς ἡλικίας ἠναγκάσθημεν ἄν. Νῦν δὲ καὶ ταύτης αὐτοὺς τῆς κατηγορίας ἀπηλλάξαμεν· τότε δὲ μυρίοις ἂν αὐτοὺς περιεβάλλομεν ὀνειδέσιν. Τίς γὰρ οὐκ ἂν εἶπεν. Παισὶν ἀνοήτοις
 15 πράγματα οὕτω θαυμασιὰ καὶ μεγάλα ἐπέτρεψαν ἐλυμήναντο τοῦ Θεοῦ τὸ ποίμνιον· παίγνια καὶ γέλωσ γέγονε τὰ Χριστιανῶν. Ἀλλὰ νῦν «πᾶσα ἀνομία ἐμφράξει τὸ σιόμα αὐτῆς».

Εἰ γὰρ καὶ διὰ σὲ ταῦτα λέγοιεν, ἀλλὰ ταχέως αὐτοὺς διδάξεις διὰ τῶν ἔργων, ὅτι οὐ χρὴ τὴν σύνεσιν ἡλικία κρί-
 20 νειν, οὐδὲ τὸν πρεσβύτην ἀπὸ τῆς πολιᾶς δοκιμάζειν οὐδὲ τὸν νέον πάντως ἀπείργειν τῆς τοιαύτης διακονίας, ἀλλὰ τὸν νεόφυτον. Πολὺν δὲ ἀμφοτέρων τὸ μέσον.

ιδρώτα καὶ τὰ ἄφθονα ἔξοδα εἰς τὸν καιρὸν τοῦ θερισμοῦ καὶ τοῦ τρυγητοῦ παραχωρεῖ τοὺς καρποὺς εἰς ἄλλους. Βλέπεις λοιπὸν ὅτι, ἂν ἐδεχόμην τὴν ἐκλογὴν, οἱ συκοφάνται θὰ εἶχαν πρόφασιν νὰ διαβάλλουν τοὺς ἐκλέκτορας ὅτι δὲν ἔκαμαν τὴν ἐκλογὴν μὲ ὀρθὴν κρίσιν, ἔστω καὶ ἂν τὰ λεγόμενά των ἦσαν τελείως ψευδῆ. Τώρα ὅμως ἐγὼ δὲν τοὺς ἐπέτρεψα οὔτε τὸ στόμα των ν' ἀνοίξουν. Καὶ αὐτὰ μὲν μαζὶ μὲ ἄλλα χειρότερα θὰ ἔλεγαν εἰς τὴν ἀρχὴν. Ὅταν ὅμως θ' ἀνελάμβανα τὴν διακονίαν, δὲν θὰ προελάμβανα ν' ἀπολογουῦμαι κάθε ἡμέραν εἰς τοὺς κατηγοροὺς μου, ἀκόμη καὶ ἂν ὅλα τὰ ἔκαμα ἀλαθῆτως, πολὺ περισσότερον ἀφοῦ θὰ ἠναγκαζόμην νὰ περιπίπτω εἰς πολλὰ σφάλματα λόγῳ τῆς νεότητος καὶ τῆς ἀπειρίας. Τώρα τοὺς ἀπῆλλαξα καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν κατηγορίαν, ἐνῶ τότε θὰ τοὺς ἐξέθετα εἰς μυρίας προσβολάς. Ποῖος δὲν θὰ ἔλεγεν· ἀνέθεσαν εἰς ἀνόητα παιδιὰ ὑπηρεσίαν τόσον θαυμαστὴν καὶ ὑψηλὴν, κατέστρεψαν τὸ ποίμνιον τοῦ Θεοῦ, ἐγελοιοποίησαν τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν²⁸. Ἀλλὰ τώρα «κάθε ἄνομος πρόθεσις θὰ ἔχη φραγμένον τὸ στόμα της»²⁹.

Αὐτὰ βεβαίως θὰ τὰ εἶποῦν καὶ δι' ἐσέ, ἀλλ' ἐσὺ γρήγορα μὲ τὰς πράξεις σου θὰ τοὺς μάθης ὅτι δὲν πρέπει νὰ κρίνεται ἡ σύνεσις ἀπὸ τὴν ἡλικίαν οὔτε νὰ ἀξιολογῆται ὁ γέρων ἀπὸ τὰ ἄσπρα μαλλιά οὔτε νὰ ἐμποδίζωνται ὅλοι οἱ νέοι ἀπὸ τὴν ἱερωσύνην. Νὰ ἐμποδίζωνται μόνον οἱ νεοφώτιστοι· ὑπάρχει δὲ μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν τάξεων³⁰.

28. Ὁ Χρυσόστομος συνοψίζει ἐδῶ τοὺς λόγους διὰ τοὺς ὁποίους ἀπέφυγε τὴν χειροτονίαν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὑποτιμᾷ μὲ ὑπερβολὴν τὴν ἰκανότητά του.

29. Ψαλμ. 106, 42.

30. Τὴν εἴσοδον τῶν νεοφωτίστων εἰς τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα ἀπαγορεύει ὁ Παῦλος. Α' Τιμ. 3, 6.

Τῆς μὲν οὖν ὕβρεως ἔνεκεν τῆς εἰς τοὺς τειμηκότας
καὶ ὅτι αὐτοὺς οὐ καταισχῦναι βουλόμενοι ταύτην ἐφύγομεν
τὴν τιμὴν ταῦτα ἂν ἔχοιμεν λέγειν, ἅπερ εἰρήκαμεν. Ὅτι δὲ
οὐδὲ ὑπὸ ὑπονοίας τινὸς φυσηθέντες, καὶ τοῦτο νῦν εἰς δύναμιν
5 τὴν ἐμὴν πειράσομαί σοι ποιῆσαι φανερόν.

Εἰ μὲν γὰρ στρατηγίας ἡμῖν ἢ βασιλείας αἴρεσις προῦ-
κειτο, εἰ ταύτην εἶχον τὴν γνώμην, εἰκότως ἂν τις τοῦτο
ὑπέλαθεν ἢ τότε μὲν ἀπονοίας οὐδεῖς, ἀνοίας δὲ πάντες ἂν
ἡμᾶς ἔκριναν. Ἰερωσύνης δὲ προκειμένης, ἢ τοσοῦτον ἄνω-
10 τέρω βασιλείας ἔσσηκεν, ὅσον πνεύματος καὶ σαρκὸς τὸ μέ-
σον, τολμήσει τις ἡμᾶς ὑπεροφίας γράφεσθαι; Καὶ πῶς οὐκ
ἄτοπον τοὺς μὲν τὰ μικρὰ διαπιύοντας ὡς παραπαίοντας αἰ-
τιᾶσθαι, τοὺς δὲ ἐπὶ τῶν ἄγαν ὑπερεχόντων τοῦτο ποιούντας,
τῶν μὲν τῆς παραπληξίας ἐγκλημάτων ἐξαιρεῖν, ταῖς δὲ τῆς
15 ὑπερηφανίας ὑποβάλλειν αἰτίαις; Ὡσπερ ἂν εἴ τις τὸν
ἀγέλης βοῶν καταφρονοῦντα καὶ μὴ βουλόμενον εἶναι βουκό-
λον, εἰς ὑπερηφανίαν μὲν οὐδαμῶς, εἰς δὲ φρενῶν ἔκστασιν
αἰτιώμενος, τὸν ἀπάσης τῆς οἰκουμένης τὴν βασιλείαν καὶ τὸ
γενέσθαι κύριον τῶν ἀπανταχοῦ στρατιοπέδων μὴ δεχόμενον
20 ἀντὶ τοῦ μαίνεσθαι τετυφῶσθαι φαίη. Ἄλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα,
οὐκ ἔστιν οὐδὲ ἡμᾶς μᾶλλον ἢ ἐαντιοὺς οἱ ταῦτα λέγοντες δια-
βάλλουσιν. Τὸ γὰρ ἐννοῆσαι μόνον, ὅτι δυνατὸν ἀνθρωπεῖα
φύσει τῆς ἀξίας ὑπερφρονῆσαι ἐκείνης, δεῖγμα κατ' αὐτῶν
τῶν ἐκφερόντων ἐστίν, ἧς ἔχουσι περὶ τοῦ πράγματος δόξης.
25 Εἰ γὰρ μὴ τῶν τυχόντων αὐτὸ καὶ ὧν οὐ πολὺς ὁ λόγος ἐ-
νόμιζον εἶναι οὐδ' ἂν ὑποπιεῦσαι τοῦτο ἐπῆλθεν αὐτοῖς. Διὰ
τί γὰρ περὶ τῆς τῶν ἀγγέλων ἀξίας οὐδεῖς ἐτόλμησέ τι τοι-
οῦτον ὑποπιεῦσαί ποτε καὶ εἰπεῖν, ὅτι ἐστὶν ἀνθρωπίνη ψυχὴ

ΛΟΓΟΣ Γ΄

Αὐτὰ εἶχα νὰ εἶπω σχετικῶς μὲ τὴν προσβολὴν τὴν ὁποίαν δῆθεν ἔκαμα πρὸς ἀνθρώπους πού μ' ἐτίμησαν. Ἐφ' ὅσον δὲν ἀπέφυγα τὴν τιμὴν μὲ σκοπὸν νὰ τοὺς καταισχύνω, ζήτημα προσβολῆς δὲν ὑπάρχει. Τώρα θὰ προσπαθήσω νὰ σοῦ ἀποδείξω ὅσον ἤμπορῶ καλύτερα ὅτι δὲν ἀπέφυγα τὴν τιμητικὴν ἐκλογὴν οὔτε διότι ἐφουσιώθην ἀπὸ ὑπερηφάνειαν.

Ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ ἐκλεγῶ στρατηγὸς ἢ βασιλεὺς καὶ ἠρνούμην, δικαίως θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπέθετεν ὁ κόσμος κάτι τέτοιον. Ἀσφαλῶς ὅμως τότε κανεὶς δὲν θὰ μὲ ἔκρινεν ὡς ὑπερήφανον, ἀλλ' ὅλοι θὰ μ' ἔκριναν ὡς ἀνόητον. Τώρα ὅμως πού πρόκειται διὰ τὴν ἱερωσύνην, ἣ ὁποία εἶναι τόσον ἀνωτέρα ἀπὸ τὴν βασιλείαν ὅσον εἶναι τὸ πνεῦμα ἀπὸ τὴν σάρκα, ποιός θὰ τολμήσῃ νὰ μὲ κατηγορήσῃ ὅτι τὴν ἀπέφυγα ἀπὸ ὑπερηφάνειαν; Δὲν εἶναι παράλογον οἱ περιφρονοῦντες τὰ μικρὰ ἀξιώματα νὰ κατηγοροῦνται ὡς παράφρονες, οἱ δὲ περιφρονοῦντες τὰ ὑψηλὰ νὰ κατηγοροῦνται ὄχι ὡς παράφρονες, ἀλλ' ὡς ὑπερόπται; Αὐτὸ εἶναι σὰν νὰ κατηγοροῦμεν τὸν ἀρνούμενον νὰ γίνῃ βοσκὸς ἀγελάδων ὄχι ὡς ὑπερήφανον, ἀλλ' ὡς τρελλόν, καὶ τὸν μὴ δεχόμενον νὰ γίνῃ βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ ὅλης τῆς οἰκουμένης, ὄχι ὡς μανιακόν, ἀλλ' ὡς ἀλαζόνα. Αὐταὶ οἱ σκέψεις εἶναι παράλογοι καὶ ὅσοι τὰς κάμνουν διαβάλλουν τὸν ἑαυτὸν των περισσότερον ἀπὸ ἐμέ. Καὶ μόνον πού σκέπτονται ὅτι εἶναι δυνατόν ἄνθρωπος νὰ περιφρονήσῃ τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης ἀποδεικνύουν πόσον ταπεινὴν ἰδέαν ἔχουν περὶ αὐτοῦ· διότι ἂν δὲν τὸ ἐθεωροῦσαν τυχαῖον καὶ ἀσήμαντον, δὲν θὰ ἦτο ποτὲ δυνατόν νὰ τοὺς γεννηθῇ τέτοια σκέψις. Διατί δὲν ἐτόλμησε ποτὲ κανεὶς νὰ σκεφθῇ καὶ ἀναφέρῃ ὅτι ὑπάρχει ἀνθρωπίνη ψυχὴ ποῦ ἀπὸ ὑπερηφάνειαν δὲν θὰ ἐπιθυμοῦσε νὰ φθάσῃ εἰς τὴν θέσιν τῶν ἀγγέλων; Διό-

δι' ἀπόνοιαν οὐκ ἀνεχομένη ἐπὶ τὸ τῆς φύσεως ἐκείνης ἀξίωμα ἐλθεῖν; Μεγάλα γάρ τινα φανταζόμεθα περὶ τῶν δυνάμεων ἐκείνων καὶ τοῦτο ἡμᾶς οὐκ ἀφήσει πιστεῦσαι, ὅτι δύναται ἄνθρωπος τῆς τιμῆς φρονῆσαί τι μείζον ἐκείνης.

5 Ὡστε αὐτοὺς μᾶλλον δικαίως ἂν τις γράψαιτο ἀπονοίας τοὺς ἡμῶν τοῦτο κατηγοροῦντας. Οὐ γὰρ ἂν ποτε περὶ ἐτέρων τοῦτο ὑπέλαβον, εἰ μὴ πρότερον αὐτοὶ τοῦ πράγματος ὡς οὐδενὸς ὄντος κατέγνωσαν. Εἰ δὲ πρὸς δόξαν ὁρῶντά με τοῦτο πεποιηκέναι φασί, περιπίπτοντες ἑαυτοῖς ἐλεγχθήσονται

10 καὶ μαχόμενοι φανερώς. Οὐδὲ γὰρ οἶδα, ποίους ἂν ἐτέρους πρὸ τούτων ἐζήτησαν λόγους, εἰ τῶν τῆς κενοδοξίας ἡμᾶς ἠθέλησαν ἀπαλλάξαι ἐγκλημάτων.

2. Εἰ γὰρ οὐτός μέ ποτε εἰσῆλθεν ὁ ἔρωσ, καταδέξασθαι μᾶλλον ἐχοῖν ἢ φυγεῖν. Διὰ τί; Ὅτι πολλὴν ἡμῖν τοῦτο τὴν

15 δόξαν ἠνεγκεν ἂν. Τὸ γὰρ ἐν τούτῳ τῆς ἡλικίας ὄντα καὶ πρὸ βραχέος ἀποσιάντα τῶν βιωτικῶν φροντίδων, ἐξαίφνης οὕτω δόξαι παρὰ πᾶσιν εἶναι θαυμασιόν, ὥστε τῶν τὸν ἅπαντα χρόνον ἐν τοῖς τοιούτοις ἐξαναλωθέντων πόνοις προτιμηθῆναι καὶ πλείονας ψήφους πάντων ἐκείνων λαβεῖν, θαυμαστά τινα

25 καὶ μεγάλα περὶ ἡμῶν πάντας ἂν ὑποπεύειν ἔπεισε καὶ σεμνοὺς ἂν ἡμᾶς καὶ περιθλέπιους κατέσεισεν. Νῦν δὲ πλὴν ὀλίγων, τὸ πλεόν τῆς Ἐκκλησίας μέρος οὐδ' ἐξ ὀνόματος ἡμᾶς ἴσασιν ὥστε οὐδὲ ὅτι παρητήμεθα πᾶσιν ἐστὶ φανερόν, ἀλλ' ὀλίγοις τισίν, οὓς οὐδὲ αὐτοὺς οἶμαι τὸ σαφὲς εἰδέναι

25 πάντας· Εἰκὸς δὲ καὶ τούτων πολλοὺς ἢ μηδόλως ἡμᾶς ἠρῆσθαι νομίσει ἢ παρεῶσθαι μετὰ τὴν αἴρεσιν, ἀνεπιτηδείους εἶναι δόξαντας, οὐχ ἐκόντας φυγεῖν.

3. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Ἄλλ' οἱ τάληθὲς εἰδότες θαυμάσονται.

τι ἔχομεν μεγάλην ἰδέαν διὰ τὰς οὐρανίας ἐκείνας δυνάμεις καὶ αὐτὸ δὲν μᾶς ἀφήνει νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ὑπάρχει ἄνθρωπος ποὺ ἐπιθυμεῖ τίποτε περισσότερο ἀπὸ αὐτὴν τὴν τιμὴν. Συνεπῶς θὰ ἦτο δικαιοτέρον νὰ κατηγορηθοῦν δι' ὑπερηφάνειαν ἐκεῖνοι ποὺ κατηγοροῦν ἐμέ. Πραγματικὰ ἐὰν δὲν εἶχαν σχηματίσει οἱ ἴδιοι χαμηλὴν γνώμην περὶ ἱερωσύνης, δὲν θὰ ἤμποροῦσαν ν' ἀποδώσουν τέτοια σκέψιν εἰς ἄλλους. Ἐὰν δὲ λέγουν ὅτι ἐγὼ ἔδειξα αὐτὴν τὴν στάσιν ἀπὸ φιλοδοξίαν, ἀντιφάσκουν πρὸς τὸν ἑαυτὸν των καὶ μόνοι των ἀναιροῦν τοὺς ἰσχυρισμοὺς των. Δὲν βλέπω δὲ ὅτι θὰ ἤμποροῦσαν νὰ εὔρουν ἄλλην κατηγορίαν, ἂν θὰ ἤθελαν νὰ μὲ ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὴν κατηγορίαν τῆς ματαιοδοξίας.

2. Ἐὰν μὲ κατελάμβανε καμμιά φορὰ αὐτὴ ἡ δοξομανία, θὰ ἔπρεπε νὰ δεχθῶ μᾶλλον παρὰ ν' ἀποκρούσω τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης. Διατί; Διότι θὰ μοῦ ἐχάριζε πολλὴν δόξαν. Τὸ γεγονός ὅτι ἐξαφνικὰ θὰ παρουσιαζόμην τόσον ἀξιοθαύμαστος, ὥστε νὰ προτιμηθῶ καὶ νὰ πλειοψηφήσω ἀπὸ ὄλους τοὺς ἄλλους ποὺ ἀφιέρωσαν ὅλης τῆς ζωῆς των τὰς προσπάθειάς εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἔργον, ἐνῶ εἶμαι τόσον νέος καὶ μόλις ἐγκατέλειψα τὰς κοσμικὰς φροντίδας, θὰ ἔπειθεν ὄλους τοὺς ἀνθρώπους νὰ μὲ θεωροῦν ὡς μεγάλην προσωπικότητα καὶ θὰ μ' ἔκαμε σεβαστὸν καὶ δακτυλοδεικτούμενον. Τώρα ὅμως τὰ περισσότερα μέλη τῆς Ἐκκλησίας οὔτε κατ' ὄνομα δὲν μὲ γνωρίζουν, ὥστε δὲν θὰ ξεύρουν κἂν ὅτι παρητήθην τῆς ἐκλογῆς, ἐκτὸς ὀλίγων ποὺ καὶ αὐτοὶ νομίζω δὲν θὰ ξεύρουν τί ἀκριβῶς συνέβη. Εἶναι δὲ φυσικὸν καὶ ἀπὸ αὐτοὺς πολλοὶ νὰ νομίζουν ἢ ὅτι δὲν ἐξελέγην κἂν ἢ ὅτι μετὰ τὴν ἐκλογὴν παρηγκωνίσθην, διότι ἐθεωρήθην ἀκατάλληλος, καὶ ὄχι ὅτι ἀπέφυγα μόνος μου τὴν χειροτονίαν.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Ἄλλ' ὅσοι γνωρίζουν τὴν πραγματικότητα θ' ἀπορήσουν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Καὶ μὴν τούτους, ἔφη, ὡς κενόδοξους καὶ ὑπερηφάνους διαβάλλειν ἡμᾶς. Πόθεν οὖν ἔστιν ἔλπίσαι τὸν ἔπαινον; Ἐκ τῶν πολλῶν; Ἄλλ' οὐκ ἴσασι τὸ σαφές. Ἄλλ' ἐκ τῶν ὀλίγων. Ἄλλὰ κἀνταῦθα ἡμῖν εἰς τοῦ-
 5 ναντίον τὸ πρᾶγμα περιείραται. Οὐδὲ γὰρ ἑτέρου τινὸς ἔνεκεν ἐνθάδε εἰσηλθες νῦν, ἀλλ' ἵνα μάθῃς, τί πρὸς ἐκείνους ἀπολογήσασθαι δέοι. Καὶ τί τούτων ἔνεκεν ἀκριβολογοῦμαι νῦν; Ὅτι γάρ, εἰ καὶ πάντες ἤδεσαν τᾶληθές, οὐδὲ οὕτως ἡμᾶς ἀπονοίας ἢ φιλοδοξίας ἔδει κρίνειν, μικρὸν ἀνάμει-
 10 νον καὶ τοῦτο εἶση σαφῶς· καὶ πρὸς τούτῳ πάλιν ἐκεῖνο, ὅτι οὐ τοῖς ταύτην τολμῶσι τὴν τόλμην μόνον, εἴπερ τίς ἐστὶν ἀνθρώπων (οὐ γὰρ ἔγωγε πείδομαι), ἀλλὰ καὶ τοῖς περὶ ἑ-
 τέρων ὑποπιεύουσι κίνδυνος ἐπικεῖσεται οὐ μικρός.

4. Ἡ γὰρ ἱερωσύνη τελεῖται μὲν ἐπὶ τῆς γῆς, τὰξιν δὲ
 15 ἐπουρανίων ἔχει ταγμαίων καὶ μάλα γε εἰκότως. Οὐ γὰρ ἀνθρωπος, οὐκ ἄγγελος, οὐκ ἀρχάγγελος, οὐκ ἄλλη τις κτιστὴ δύναμις, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Παράκλητος ταύτην διετάξατο τὴν ἀκολουθίαν καὶ ἔτι μένοντας ἐν σαρκὶ τὴν τῶν ἀγγέλων ἔπεισε φαντάζεσθαι διακονίαν. Διὸ χρὴ τὸν ἱερωμένον, ὡς-
 20 περ ἐν αὐτοῖς ἐσιῶτα τοῖς οὐρανοῖς μεταξὺ τῶν δυνάμεων ἐκείνων, οὕτως εἶναι καθαρὸν.

Φοβερὰ μὲν γὰρ καὶ φρικωδέστατα καὶ τὰ πρὸ τῆς χάριτος, οἷον οἱ κώδωνες, οἱ ῥοῖσκοι, οἱ λίθοι οἱ ἐπὶ τοῦ σιδήρους, οἱ τῆς ἐπωμίδος, ἡ μίτρα, ἡ κίδαρις, ὁ ποδήρης, τὸ
 25 πέταλον τὸ χρυσοῦν, τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ἢ πολλὴ τῶν ἔνδον ἡρεμία. Ἄλλ' εἴ τις τὰ τῆς χάριτος ἐξετάσειε, μικρὰ ὄντα εὐρήσει τὰ φοβερὰ καὶ φρικωδέστατα ἐκεῖνα, καὶ τὸ περὶ τοῦ νόμου λεχθέν, κἀνταῦθα ἀληθές ὄν, ὅτι «οὐ δεδόξασται τὸ δεδοξασμένον ἐν τούτῳ τῷ μέρει, ἔνεκεν τῆς ὑπερβαλλού-

1. Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης καλεῖ τὴν ἱερωσύνην «θεῖον χρῆμα καὶ ὄντων ἀπάντων τὸ τιμιώτατον», Ἐπ. 2, 52. Βλ. καὶ 2, 125.

2. Ὑπάρχει ἐδῶ τάσις ἐξομοιώσεως τοῦ ἱερέως πρὸς τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις.

3. Ἐξόδ. 28, 3 ἐξ.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Καὶ ὁμῶς ἐσὺ εἶπες ὅτι αὐτοὶ ἀκριβῶς μὲ κατηγοροῦν ὡς ματαιόδοξον καὶ ὑπερήφανον. Ἀπὸ ποίους λοιπὸν θὰ ἤλπιζα τὸν ἔπαινον; Ἀπὸ τοὺς πολλοὺς; Ἄλλ' αὐτοὶ δὲν ἔμαθαν τί συνέβη. Ἀπὸ τοὺς ὀλίγους; Ἄλλ' αὐτοὶ εἶναι πού ὁμλοῦν ἐναντίον μου· ἄλλωστε ἐσὺ ἤλθες ἐδῶ ἀκριβῶς διὰ νὰ μάθῃς τί πρέπει ν' ἀπολογηθῶ πρὸς αὐτούς. Ἀλλὰ τί τὰς χρειάζομαι τώρα τὰς λεπτολόγους ἐξηγήσεις δι' αὐτούς; Περίμενε ὀλίγον καὶ θὰ πεισθῆς ὅτι καὶ ὅλοι ἂν ἐγνώριζαν τὰ συμβάντα, πάλιν δὲν ἔπρεπε νὰ μὲ κατακρίνουν ὡς ὑπερήφανον ἢ φιλόδοξον καὶ θὰ μάθῃς ἀκόμη ὅτι εὐρίσκονται εἰς μεγάλον κίνδυνον ὄχι μόνον ὅσοι περιφρονοῦν τὴν ἱερωσύνην ἀπὸ ὑπεροψίαν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι πού ὑποπτεύονται ὅτι ὑπάρχουν τέτοιοι ἄνθρωποι, πρᾶγμα πού ἐγὼ δὲν τὸ πιστεύω.

4. Διότι τῆς ἱερωσύνης τὸ ἔργον εἶναι τόσον ὑψηλόν, ὥστε ἐπιτελεῖται μὲν ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' ἀνήκει εἰς τὰ ἔργα τῶν οὐρανίων δυνάμεων¹. Καὶ τοῦτο εἶναι πολὺ φυσικόν, ἐφ' ὅσον δὲν τὴν ἴδρυσεν οὔτε ἄγγελος οὔτε ἀρχάγγελος οὔτε καμμία ἄλλη κτιστὴ δύναμις, ἀλλὰ τὴν ἴδρυσεν αὐτός ὁ Παράκλητος, ὁ ὁποῖος καὶ ἔκαμεν ἄνθρώπους ζῶντας εἰς τὴν σάρκα ἱκανοὺς νὰ διεξάγουν ὑπηρεσίαν ἀγγέλων. Διὰ τοῦτο ὁ ἱερωμένος πρέπει νὰ εἶναι τόσον καθαρός, σὰν νὰ στέκεται εἰς τοὺς οὐρανοὺς μαζὶ μὲ τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις².

¹ Ἦσαν φοβερὰ καὶ φρικτὰ καὶ τῆς ἰουδαϊκῆς ἱερωσύνης τὰ σύμβολα· οἱ κωδωνίσκοι, οἱ ροῖσκοι, οἱ λίθοι τοῦ στήθους καὶ τῆς ἐπωμίδος, ἡ μίτρα, ἡ κίδαρις, ὁ ποδήρης χιτῶν, τὸ χρυσοῦν πέταλον, τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ἡ ἐξαιρετικὴ ἡρεμία εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ³. Ἄλλ' ὅταν ἐξετάσῃ κανεὶς τὰ ἀντικείμενα, μὲ τὰ ὁποῖα ἀσχολεῖται ἡ χριστιανικὴ ἱερωσύνη, θὰ εὕρῃ μικρὰ ἐκεῖνα τὰ φοβερὰ καὶ τρομερὰ σύμβολα καὶ θὰ ἐπαληθεύσῃ καὶ ἐδῶ τὸ λεγόμενον περὶ τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου· «ὅ,τι ἐδοξάσθη ἐκεῖ δὲν ἔχει ἐδῶ δόξαν συγκρινόμενον μὲ τὴν ὑπερβολικὴν δόξαν τοῦ νέου Νό-

σης δόξης». Ὅταν γὰρ ἴδῃς τὸν Κύριον τεθυμένον καὶ κείμενον, καὶ τὸν ἱερέα ἐφροσῶτα τῷ θύματι καὶ ἐπευχόμενον, καὶ πάντας ἐκείνῳ τῷ τιμίῳ φοινισσομένους αἵματι, ἄρα ἔτι μετ' ἀνθρώπων εἶναι νομίζεις καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ἐστάναι, ἀλλ' οὐκ
 5 εὐθέως ἐπὶ τοὺς οὐρανούς μετανίστασαι καὶ πᾶσαν σαρκικὴν διάνοιαν τῆς φυλῆς ἐκβαλὼν, γυμνῇ τῇ ψυχῇ καὶ τῷ νῷ καθαρῷ περιβλέπεις τὰ ἐν οὐρανοῖς; Ὁ τοῦ θαύματος, ὃ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας. Ὁ μετὰ τοῦ Πατρὸς ἄνω καθη-
 10 καίμενος κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ταῖς ἀπάντων κατέχειται χερσὶ καὶ δίδοσιν αὐτὸν τοῖς βουλομένοις περιπιτύξασθαι καὶ περιλαβεῖν. Ποιοῦσι δὲ τοῦτο πάντες διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς πίστεως.

Ἄρα σοι τοῦ καταφρονεῖσθαι ταῦτα ἄξια καταφαίνεται, ἢ τοιαῦτα εἶναι, ὡς δυνηθῆναί τινα καὶ ἐπαρθῆναι κατ' αὐτῶν;
 15 Βούλει καὶ ἐξ ἑτέρου θαύματος τῆς ἁγιασιείας ταύτης ἰδεῖν τὴν ὑπερβολήν; Ὑπόγραψόν μοι τὸν Ἥλιον τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τὸν ἄπειρον ὄχλον φροσῶτα καὶ τὴν θυσίαν ἐπὶ τῶν λίθων κειμένην καὶ πάντας μὲν ἐν ἡσυχίᾳ τοὺς λοιποὺς καὶ πολλῇ τῇ οἰγῇ, μόνον δὲ τὸν προφήτην εὐχόμενον· εἶτα ἐξαί-
 20 φνης τὴν φλόγα ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐπὶ τὸ ἱερεῖον ῥιπιουμένην. Θαυμασιὰ ταῦτα ἐκ πάσης ἐκπλήξεως γέμοντα. Μετὰ βῆθι τοίνυν ἐκεῖθεν ἐπὶ τὰ νῦν τελούμενα καὶ οὐ θαυμασιὰ ὄψει μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἐκπληξιν ὑπερβαίνοντα. Ἐσθηκε γὰρ ὁ ἱερεὺς, οὐ πῦρ καταφέρων, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ
 25 τὴν ἱκετηρίαν ἐπὶ πολὺ ποιεῖται, οὐκ ἵνα τις λαμπὰς ἄνωθεν ἀφενθεῖσα καταναλώσῃ τὰ προκείμενα, ἀλλ' ἵνα ἡ χάρις ἐπιπεσοῦσα τῇ θυσίᾳ, δι' ἐκείνης τὰς ἀπάντων ἀνάψῃ ψυχᾶς καὶ ἀργυρίου λαμπροτέρας ἀποδείξῃ πεπυρωμένου. Ταύτης οὖν τῆς φρικωδεσιτέρας τελειῆς, τίς μὴ σφόδρα μαινόμενος μηδὲ
 30 ἐξεσιτηκῶς ὑπερφρονῆσαι δυνησεται; Ἡ ἀγνοεῖς, ὅτι οὐκ

4. Β' Κοθ. 3, 10.

5. Γ' Βασ. 18, 21.

μου»⁴. Ὄταν βλέπῃς τὸν Κύριον θυσιασμένον καὶ κείμενον εἰς τὴν ἀγίαν τράπεζαν, καὶ τὸν ἱερέα νὰ εὔχεται σκυμμένος ἐπάνω εἰς τὸ θῦμα, καὶ τοὺς παρισταμένους ὄλους νὰ κοκκινίζουν ἀπὸ τὸ πολύτιμον ἐκεῖνο αἷμα, πῶς ἤμπορεῖς νὰ νομίζῃς ὅτι εὐρίσκεισαι ἐπάνω εἰς τὴν γῆν καὶ δὲν μεταφέρεσαι εἰς τοὺς οὐρανοὺς καί, ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὸ σαρκικὸν φρόνημα τῆς ψυχῆς, δὲν βλέπεις τὰ οὐράνια μὲ γυμνὴν ψυχὴν καὶ καθαρὸν νοῦν; Τί ὑπέροχον θαῦμα τῆς θείας φιλανθρωπίας! Ὁ Υἱός, ποὺ κάθεται ἐπάνω μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα, τὴν ἰδίαν ἐκείνην ὥραν κρατεῖται εἰς τὰς χεῖρας ὄλων καὶ προσφέρει τὸν ἑαυτόν του εἰς ὄλους, ὅσοι θέλουν νὰ τὸν περιπτυχθοῦν καὶ τὸν δεχθοῦν μέσα των. Καὶ τοῦτο τὸ πραγματοποιοῦν ὄλοι μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς πίστεως.

Πῶς σοῦ φαίνονται λοιπὸν αὐτὰ τὰ πράγματα; Εἶναι ἄξια περιφρονήσεως ἢ εἶναι τόσον ὑψηλά, ὥστε νὰ προκαλοῦν ὑπερηφάνειαν; Θέλεις νὰ ἰδῆς πόσον ὑπερέχει ἡ χριστιανικὴ λατρεία; Φαντάσου ὅτι βλέπεις τὸν Ἥλιον καὶ τὸ ἄπειρον πλῆθος καὶ τὸ θῦμα ἐπάνω εἰς τοὺς λίθους καὶ ὄλους τοὺς ἄλλους νὰ τηροῦν τελείαν σιγὴν, μόνον δὲ τὸν προφήτην νὰ εὔχεται καὶ ξαφνικὰ τὴν φλόγα νὰ πίπτῃ ἀπὸ τὸν οὐρανὸν ἐπάνω εἰς τὸ θῦμα⁵. Πρόκειται περὶ θαυμασίων καὶ ἐκπληκτικῶν γεγονότων. Ἄλλ' ἀπὸ ἐκεῖ ἔλα τώρα εἰς τὰ τελούμενα εἰς τὴν ἰδικὴν μας λατρείαν καὶ θὰ ἰδῆς γεγονότα ὅχι μόνον θαυμαστά, ἀλλὰ καὶ ἀνώτερα ἀπὸ κάθε ἐκπληξιν. Ὁ ἱερεὺς στέκεται καὶ κατεβάζει ὄχι πῦρ, ἀλλὰ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· καὶ προσεύχεται ἐκτενῶς ὄχι διὰ νὰ ἔλθῃ φλόγα ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς καὶ κατακαύσῃ τὰ προκείμενα θύματα, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπέλθῃ εἰς τὴν θυσίαν ἡ θεία χάρις καὶ ἀνάψῃ μὲ αὐτὴν τὰς ψυχὰς ὄλων καὶ τὰς ἀναδείξῃ φωτεινοτέρας ἀπὸ πυρωμένον ἄργυρον. Ποιὸς λοιπὸν εἶναι τόσον μανιακὸς καὶ παράφρων, ὥστε νὰ περιφρονήσῃ αὐτὴν τὴν φρικωδεστάτην θυσίαν; Ἦ ἀγνοεῖς ὅτι δὲν θὰ ἤμποροῦσε ποτὲ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ νὰ βαστάσῃ ἐκεῖ-

ἂν ποτε ἀνθρωπίνη ψυχὴ τὸ πῦρ ἐκεῖνο τῆς θυσίας ἐβάσιασεν, ἀλλ' ἄρδην ἂν ἅπαντες ἠφανίσθησαν, εἰ μὴ πολλὴ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ἦν ἡ βοήθεια;

5. Εἰ γάρ τις ἐννοήσειεν ὅσον ἐστίν, ἄνθρωπον ὄντα
 5 καὶ ἔτι σαρκὶ καὶ αἵματι περιπεπλεγμένον, τῆς μακαρίας καὶ ἀκηράτου φύσεως ἐγγὺς δυνηθῆναι γενέσθαι, τότε ὄφεται καλῶς ὄσης τοὺς ἱερεῖς τιμῆς ἢ τοῦ Πνεύματος ἠξίωσε χάρις. Διὰ γὰρ ἐκείνων καὶ ταῦτα τελεῖται καὶ ἕτερα τούτων οὐδὲν ἀποδέοντα καὶ εἰς ἀξιώματος καὶ εἰς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας
 10 λόγον. Οἱ γὰρ τὴν γῆν οἰκοῦντες καὶ ἐν ταύτῃ ποιούμενοι τὴν διατριβήν, τὰ ἐν οὐρανοῖς διοικεῖν ἐπειράπησαν καὶ ἐξουσίαν ἔλαβον, ἣν οὔτε ἀγγέλοις οὔτε ἀρχαγγέλοις ἔδωκεν ὁ Θεός. Οὐ γὰρ πρὸς ἐκείνους εἴρηται, «ὅσα ἂν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ ὅσα ἂν λύσητε ἐπὶ τῆς
 15 γῆς, ἔσται λελυμένα καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ». Ἐχουσι μὲν γὰρ καὶ οἱ κρατοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς τὴν τοῦ δεσμεῖν ἐξουσίαν, ἀλλὰ σωμάτων μόνον· οὗτος δὲ ὁ δεσμός αὐτῆς ἀπτεται τῆς ψυχῆς καὶ διαβαίνει τοὺς οὐρανοὺς· καὶ ἅπερ ἂν ἐργάσωνται κάτω οἱ ἱερεῖς, ταῦτα ὁ Θεὸς ἄνω κυροῖ καὶ τὴν τῶν δούλων γνώμην ὁ
 20 Δεσπότης βεβαιοῖ. Καὶ τί γάρ, ἀλλ' ἢ πᾶσαν αὐτοῖς τὴν οὐράνιον ἔδωκεν ἐξουσίαν; «ἜΩν γὰρ ἂν, φηοῖν, ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφέωνται· καὶ ὧν ἂν κρατήτε, κεκρατήνται».

Τίς ἂν γένοιτο ταύτης ἐξουσία μείζων; Πᾶσαν τὴν κρίσιν ἔδωκεν ὁ Πατὴρ τῷ Υἱῷ· ὁρῶ δὲ πᾶσαν αὐτὴν τούτους ἐγχει-
 25 ρισθέντας ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ. Ὡσπερ γὰρ εἰς οὐρανοὺς ἤδη μετατεθέντας καὶ τὴν ἀνθρωπεῖαν ὑπερβάντες φύσιν καὶ τῶν ἡμετέρων ἀπαλλαγέντες παθῶν, οὕτως εἰς ταύτην ἠχθῆσαν τὴν ἀρχήν. Εἶτα, ἂν μὲν βασιλεύς τινι τῶν ὑπ' αὐτὸν ὄντων ταύτης μεταδῶ τῆς τιμῆς, ὥστε ἐμβάλλειν εἰς δεσμοπήριον
 30 οὓς ἂν ἐθέλῃ, καὶ ἀφιέναι πάλιν, ζηλωτὸς καὶ περίβλεπτος

6. Ματθ. 18, 18. Ἀπὸ τοὺς λόγους αὐτοὺς τοῦ Χρυσοστόμου ἐξάγεται πρὸ συμπέρασμα ὅτι ἔχει ὑπ' ὄψιν τὴν μυστηριακὴν ἐξομολόγησιν. Βλ. καὶ Β' 2 ἐξ. καὶ τὰ λεγόμενα εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς παρουσίας ἐκδόσεως.

νο τὸ πῦρ τῆς θυσίας καὶ ὅτι ὅλα θὰ ἠφανίζοντο ἂν δὲν ἦρχετο ἄφθονος ἢ βοήθεια τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ;

5. Μόνον ὅταν καταλάβῃ κανεὶς τί σημαίνει ἡ προσέγγις ἀνθρώπου μὲ σάρκα καὶ αἷμα πρὸς τὴν μακαρίαν καὶ ἀθάνατον φύσιν τῶν ἀγγέλων, μόνον τότε θὰ ἰδῆ πόσῃ τιμῇ δίδει εἰς τοὺς ἱερεῖς ἢ χάρις τοῦ πνεύματος. Διότι ὑπ' αὐτῶν τελοῦνται καὶ ὅσα ἀνέφερα πρωτύτερα καὶ ἄλλα ἀκόμη ἰσάζια μὲ αὐτὰ καὶ διὰ τὸ ἀξίωμα καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν μας. Ἐνῶ κατοικοῦν καὶ περιφέρονται ἀκόμη εἰς τὴν γῆν, ἀνέλαβον τὴν διεύθυνσιν οὐρανίων ὑποθέσεων μὲ ἐξουσίαν ποὺ δὲν ἔδωσεν ὁ Θεὸς οὔτε εἰς τοὺς ἀγγέλους οὔτε εἰς τοὺς ἀρχαγγέλους. Δὲν εἶπε πραγματικὰ πρὸς τοὺς ἀγγέλους, «ὅσα δέσετε εἰς τὴν γῆν, θὰ εἶναι δεμένα καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ὅσα λύσετε εἰς τὴν γῆν, θὰ εἶναι λυμένα καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς»⁶. Ἔχουν βεβαίως ἐξουσίαν νὰ δένουν καὶ οἱ ἐπίγειοι ἄρχοντες, ἀλλὰ μόνον τὰ σώματα. Ὁ δεσμὸς ὅμως τῶν ἱερέων ἐγγίζει τὴν ἰδίαν τὴν ψυχὴν καὶ διαβαίνει πρὸς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ὅσα ἐνεργοῦν κάτω οἱ ἱερεῖς τὰ ἐπικυρώνει ἄνω ὁ Θεός· ὁ Δεσπότης ἐγκρίνει τὴν ἀπόφασιν τῶν δούλων. Μήπως δὲν τοὺς ἔδωσεν ὀλόκληρον τὴν οὐρανίαν ἐξουσίαν; Τοὺς εἶπεν· «ὅποιον συγχωρήσετε τὰς ἁμαρτίας, θὰ εἶναι συγχωρημένοι· ὅποιον τὰς κρατήσετε θὰ εἶναι κρατημένοι»⁷.

Ποία ἐξουσία ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὑψηλοτέρα ἀπὸ αὐτήν; Ὁ Πατὴρ ἔδωσεν εἰς τὸν Υἱὸν ὀλόκληρον τὴν ἐξουσίαν⁸, βλέπω δὲ ὅτι ὁ Υἱὸς τὴν παρεχώρησεν ὅλην εἰς τοὺς ἱερεῖς. Καὶ εἶναι τόσον ὑψηλὴ ἡ θέσις εἰς τὴν ὁποίαν ἀνέβησαν, ὥστε φαίνονται σὰν νὰ μετεφέρθησαν ἤδη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, σὰν νὰ ὑπερέβησαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τὰ ἰδικὰ μας πάθη. Παρ' ὅλα αὐτὰ κάθε ὑπήκοος βασιλέως, ποὺ λαμβάνει ἀπὸ αὐτὸν τὴν ἐξουσίαν νὰ φυλακίζῃ καὶ ἐλευθερώνη ὅποιους θέλει, θεωρεῖ-

7. Ἰω. 20, 23.

8. Αὐτ. 5, 22.

παρὰ πᾶσιν οὗτος· ὁ δὲ παρὰ Θεοῦ τοσοῦτω μείζονα ἐξουσίαν λαβὼν, ὅσω γῆς τιμιώτερος ὁ οὐρανὸς καὶ σωμάτων ψυχαί, οὕτω μικρὰν τιμὴν ἔδοξεν εἰληφέναι τιμὴν, ὡς δυνηθῆναι καὶ ἐννοῆσαι, ὅτι τῶν ταῦτ' αἱ τις πιστευθέντων ὑπερφρονήσει τῆς
 5 δωρεᾶς. Ἄπαγε τῆς μονίας. Μανία γὰρ περιφανῆς ὑπερορᾶν τῆς τοσαύτης ἀρχῆς, ἧς ἄνευ οὔτε σωτηρίας ἡμῖν οὔτε τῶν ἐπηγγελμένων τυχεῖν ἔστιν ἀγαθῶν. Εἰ γὰρ οὐ δύναται τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐὰν μὴ δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος ἀναγεννηθῆ, καὶ ὁ μὴ τρώγων τὴν σάρκα τοῦ
 10 Κυρίου καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ πίνων ἐκδέβληται τῆς οὐρανίου ζωῆς, πάντα δὲ ταῦτα δι' ἑτέρου μὲν οὐδενός, μόνον δὲ διὰ τῶν ἁγίων ἐκείνων ἐπιτελεῖται χειρῶν, τῶν τοῦ ἱερέως λέγω· πῶς ἂν τις τούτων ἐκτὸς ἢ τὸ τῆς γενένης ἐκφυγεῖν δυνησεται πῶρ ἢ τῶν ἀποκειμένων σιεφάνων τυχεῖν; Οὗτοι γὰρ
 15 ἡμῖν εἰσὶν, οὗτοι, οἱ τὰς πνευματικὰς πιστευθέντες ὠδίνας καὶ τὸν διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐπιτραπέντες τόκον. Διὰ τούτων ἐνδυόμεθα τὸν Χριστὸν καὶ συνθαπτόμεθα τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, μέλη γινόμεθα τῆς μακαρίας ἐκείνης κεφαλῆς. Ὡστε ἡμῖν οὐκ ἀρχόντων μόνον, οὐδὲ βασιλέων φοβερώτεροι ἀλλὰ
 20 καὶ πατέρων τιμιώτεροι δικαίως ἂν εἴεν. Οἱ μὲν γὰρ ἐξ αἱμάτων καὶ ἐκ θελήματος σαρκὸς ἐγέννησαν, οἱ δὲ τῆς ἐκ Θεοῦ γεννήσεως ἡμῖν εἰσὶν αἴτιοι τῆς μακαρίας παλιγγενεσίας ἐκείνης, τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀληθοῦς καὶ τῆς κατὰ χάριν νίθεοις.

25 6. Λέπραν σώματος ἀπαλλάττειν, μᾶλλον δὲ ἀπαλλάττειν μὲν οὐδαμῶς, τοὺς δὲ ἀπαλλαγέντας δοκιμάζειν μόνον, εἶχον ἐξουσίαν οἱ τῶν Ἰουδαίων ἱερεῖς· καὶ οἶσθα πῶς περιμάχητον ἦν τὸ τῶν ἱερέων τότε. Οὗτοι δὲ οὐ λέπραν σώματος,

9. Αὐτ. 3, 5.

10. Αὐτ. 6, 54.

11. Τὴν διαφορὰν αὐτὴν ἐκφράζει κατὰ παρόμοιον τρόπον ἐν ὁμ. Β' Κορ. (61, 109).

12. Λευϊτ. 14, 3.

ται ἀπὸ ὄλους ἀξιοζήλευτος καὶ ἐπιφανής. Μερικοὶ ὅμως νομίζουν ὅτι ὁ λαμβάνων ἀπὸ τὸν Θεὸν τόσον ὑψηλοτέραν τιμὴν, ὅσον ὑψηλότερος εἶναι ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴν γῆν καὶ ὅσον τιμιώτεροι αἱ ψυχαὶ ἀπὸ τὰ σώματα, λαμβάνει τόσον μικρὰν τιμὴν, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ τὴν περιφρονήσῃ κάποιος πού τὴν ἠξιώθη. Αὐτὸ εἶναι ἔνδειξις μανίας. Διότι μανία εἶναι νὰ περιφρονῇ κανεὶς τόσον μεγάλην ἐξουσίαν, χωρὶς τὴν ὁποίαν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθοῦν οὔτε ἡ σωτηρία οὔτε τὰ ἀγαθὰ πού ὑπεσχέθη ὁ Θεός. Ἐφ' ὅσον δὲν ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐὰν δὲν ἀναγεννηθῇ δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος κατὰ τὸ βάπτισμα⁹, καὶ ἐφ' ὅσον ἀποκλείεται ἀπὸ τὴν οὐρανίαν ζωὴν ὅποιος δὲν τρώγει τὴν σάρκα καὶ δὲν πίνει τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου διὰ τῆς μεταλήψεως¹⁰, αὐτὰ δὲ ἐπιτελοῦνται μὲ τὰ ἅγια χέρια τοῦ ἱερέως, πῶς λοιπὸν χωρὶς τὰ χέρια αὐτὰ θὰ κατορθώσῃ κανεὶς ν' ἀποφύγῃ τὴν κόλασιν ἢ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀμοιβὴν τῶν δικαίων; Οἱ ἱερεῖς εἶναι ἐκεῖνοι πού ἐπεφορτίσθησαν μὲ τὴν πνευματικὴν φροντίδα διὰ τὴν ἀναγέννησίν μας κατὰ τὸ βάπτισμα. Δι' αὐτῶν ἐνδυόμεθα τὸν Χριστὸν καὶ συνθαπτόμεθα μὲ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ γινόμεθα μέλη τοῦ ἁγίου σώματός του, ὥστε δικαίως οἱ ἱερεῖς πρέπει νὰ θεωροῦνται ὄχι μόνον ἰσχυρότεροι ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς βασιλεῖς, ἀλλὰ καὶ πολυτιμότεροι ἀπὸ τοὺς πατέρας μας. Διότι οἱ μὲν πατέρες μᾶς ἐγέννησαν σωματικῶς, ἐνῶ αὐτοὶ συντελοῦν εἰς τὴν γέννησίν μας ἐκ Θεοῦ, εἰς τὴν νέαν γέννησιν, εἰς τὴν πραγματικὴν ἀπελευθέρωσίν μας ἀπὸ τὰ δεινὰ, εἰς τὴν υἰοθεσίαν μας διὰ τῆς θείας χάριτος¹¹.

6. Οἱ ἱερεῖς τῶν Ἰουδαίων εἶχαν τὴν ἐξουσίαν ν' ἀπαλλάσσουν τοὺς πάσχοντας ἀπὸ σωματικὴν λέπραν μόνον, ἢ μᾶλλον ἀπλῶς νὰ ἐπιβεβαιοῦν τὴν θεραπείαν¹², καὶ γνωρίζεις πόσον περιζήτητον ἦτο τότε τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα. Οἱ ἰδικοὶ μας ἱερεῖς ὅμως ἔλαβον ἐξουσίαν ὄχι ἀπλῶς νὰ διαπιστώνουν ἂν ἐξηλείφθη ἡ λέπρα τοῦ σώματος, ἀλλὰ νὰ

ἀλλ' ἀκαθαρσίαν ψυχῆς, οὐκ ἀπαλλαγεῖσαν δοκιμάζειν, ἀλλ' ἀπαλλάττειν παντελῶς ἔλαβον ἐξουσίαν. Ὡστε οἱ τούτων ὑπερορῶντες πολλῶ καὶ τῶν περὶ Δαθὰν εἶεν ἐναγέστεροι καὶ μείζονος ἄξιοι τιμωρίας. Οἱ μὲν γάρ, εἰ καὶ μὴ προση-
 5 κούσης αὐτοῖς, ἀντεποιοῦντο τῆς ἀρχῆς, ἀλλ' ὅμως θαυμαστήν τινα περὶ αὐτῆς εἶχον δόξαν καὶ τοῦτο τῷ μετὰ πολλῆς ἐφίεσθαι σπουδῆς ἔδειξαν οὔτοι δέ, ὅτι ἐπὶ τῷ κρεῖττον διεκοσμήθη καὶ τοσαύτην ἔλαβεν ἐπίδοσιν τὸ πρᾶγμα, τότε ἐξ ἐναντίας μὲν ἐκείνοις, πολλῶ δὲ ἐκείνων μείζονα τειολμήκασιν.
 10 Οὐδὲ γὰρ ἴσον εἰς καταφρονήσεως λόγον ἐφίεσθαι μὴ προσηκούσης τιμῆς καὶ ὑπερορᾶν τοσοῦτων ἀγαθῶν, ἀλλὰ τοσοῦτω μείζον ἐκεῖνο τούτου, ὅσῳ τοῦ διαπιύειν καὶ θαυμάζειν τὸ μέσον ἐστίν. Τίς οὖν οὕτως ἀθλία ψυχὴ, ὡς τοσοῦτων ὑπεριδεῖν ἀγαθῶν; Οὐκ ἂν ποτε οὐδένα φαίην ἔγωγε, πλὴν εἰ μὴ
 15 τις οἴσιτρον ὑπομείνειε δαιμονικόν.

Ἄλλὰ γὰρ ἐπάνειμι πάλιν, ὅθεν ἐξέβην. Οὐ γὰρ ἐν τῷ κολάζειν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ποιεῖν εὖ, μείζονα τοῖς ἱερεῦσιν ἔδωκε δύναμιν τῶν φυσικῶν γονέων ὁ Θεός· καὶ τοσοῦτον ἀμφοτέρων τὸ διάφορον, ὅσον τῆς παρούσης καὶ τῆς
 20 μελλούσης ζωῆς. Οἱ μὲν γὰρ εἰς ταύτην, οἱ δὲ εἰς ἐκείνην γεννῶσιν. Κακῆνοι μὲν οὐδὲ τὸ σωματικόν αὐτοῖς δύναται ἂν ἀμῦναι θάνατον, οὐ νόσον ἐπενεχθεῖσαν ἀποκρούσασθαι· οὔτοι δὲ κάμνουσαν καὶ ἀπόλλυσθαι μέλλουσαν τὴν ψυχὴν πολλάκις ἔσωσαν, τοῖς μὲν πρασιέραν τὴν κόλασιν ἐργασάμενοι,
 25 τοὺς δὲ οὐδὲ παρὰ τὴν ἀρχὴν ἀφέντες ἐμπεσεῖν, οὐ τῷ διδάσκειν μόνον καὶ νουθετεῖν, ἀλλὰ καὶ τῷ δι' εὐχῶν βοηθεῖν. Οὐ γὰρ διὰν ἡμᾶς ἀναγεννῶσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ μετὰ ταῦτα συγχωρεῖν ἔχουσιν ἐξουσίαν ἁμαρτήματα. «Ἄσθενεὶ γὰρ τις», φησὶν, «ἐν ὑμῖν; Προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους
 30 τῆς Ἐκκλησίας καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτόν, ἀλείψαντες αὐτόν ἐλαίῳ, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου· καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πί-

θεραπεύσουν τελείως ὑφισταμένην ἀκόμη ἀρρώστειαν τῆς ψυχῆς. Ὡστε ὅσοι τοὺς περιφρονοῦν εἶναι μαρῶτεροι ἀπὸ τὴν συντροφίαν τοῦ Δαθάν καὶ ἄξιοι μεγαλυτέρας τιμωρίας¹³. Οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, ἂν καὶ διεξεδίκουν ἀναξίως τὸ ἀξίωμα, πάντως ἀπέδειξαν μὲ τὸν ἐξαιρετικὸν ζῆλόν των ὅτι τὸ εἶχαν εἰς μεγάλην ἐκτίμησιν. Οἱ ἰδικοί μας ὅμως καταφρονηταί, καὶ μάλιστα σήμερα πού τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα προήχθη καὶ ἀνυψώθη, τολμοῦν πράγματα πολὺ χειρότερα ἀπὸ ἐκείνους ἀπὸ τὴν ἀντίστροφον κατεῦθυνσιν. Ὁ παρ' ἀξίαν διακαῆς πόθος ἐνὸς ἀξιώματος καὶ ἡ περιφρόνησίς του δὲν εἶναι τὸ ἴδιον πρᾶγμα· ὑπάρχει μεταξύ των τόση ἀπόστασις ὅση μεταξὺ θαυμασμοῦ καὶ περιφρονήσεως. Ποία ψυχὴ λοιπὸν θὰ εἶναι τόσον ἀθλία ὥστε νὰ περιφρονήσῃ τέτοια ἀγαθὰ; Δὲν νομίζω διὰ τὴν εὐρίσκετο τέτοια ψυχὴ, ἐκτὸς ἐὰν καμμία θὰ κατείχετο ἀπὸ δαιμονικὴν μανίαν.

Ἄλλ' ἐπανέρχομαι πάλιν εἰς τὸ θέμα. Ὁ Θεὸς ἔδωσε μεγαλυτέραν δύναμιν εἰς τοὺς ἱερεῖς παρὰ εἰς τοὺς φυσικοὺς γονεῖς ὅχι μόνον νὰ τιμωροῦν, ἀλλὰ καὶ νὰ εὐεργετοῦν. Καὶ εἶναι τόση ἡ διαφορὰ μεταξύ των, ὅση εἶναι μεταξύ παρούσης καὶ μελλούσης ζωῆς. Διότι οἱ γονεῖς γεννοῦν διὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν, ἐνῶ οἱ ἱερεῖς διὰ τὴν μέλλουσαν. Ἐκεῖνοι δὲν ἤμποροῦν νὰ προφυλάξουν οὔτε ἀπὸ τὸν σωματικὸν θάνατον οὔτε καὶ ἀπὸ ἀρρώστειαν, ἐνῶ αὐτοὶ πολλάκις σώζουν τὴν ψυχὴν καὶ ὅταν εἶναι ἀσθενῆς καὶ πρόκειται νὰ καθῆ, καὶ ἄλλων μὲν ἐλαφρύνουν τὴν τιμωρίαν, ἄλλους δὲ δὲν ἀφήνουν καθόλου νὰ πέσουν εἰς αὐτὴν μὲ τὴν διδασκαλίαν, μὲ τὴν νοουθεσίαν, μὲ τὴν βοήθειαν τῶν προσευχῶν. Δὲν ἔχουν ἐξουσίαν νὰ συγχωρήσουν ἁμαρτήματα μόνον ὅταν μᾶς ἀναγεννοῦν, ἀλλὰ καὶ ἀργότερα. «Εἶναι, λέγει, κανεὶς ἀπὸ σᾶς ἀσθενής; Ἄς προσκαλέσῃ τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας διὰ νὰ προσευχηθοῦν ἐπ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἀλείψουν μὲ ἔλαιον, καὶ τότε ὁ Κύριος θὰ τὸν σηκώσῃ ἀπὸ τὸ κρεβάτι· καὶ ἂν ἔχη δια-

στεως σώσει τὸν κάμνοντα καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος· καὶ ἁμαρτίας ἢ πεποιηκώς, ἀφεθήσονται αὐτῷ». Ἔπειτα οἱ μὲν φυσικοὶ γονεῖς εἰ μὲν τισι τῶν ὑπερεχόντων καὶ μεγάλα ὧδε δυναμένων προσκρούσαιεν οἱ παῖδες, οὐδὲν αὐτοὺς ἔχουσι
5 ὠφελεῖν· οἱ δὲ ἱερεῖς οὐκ ἄρχοντας, οὐδὲ βασιλεῖς, ἀλλ' αὐτὸν αὐτοῖς πολλάκις ὀργισθέντα κατήλλαξαν τὸν Θεόν.

Ἔτι οὖν ἡμᾶς μετὰ ταῦτα τολμήσει τις ἀπορίας κρίνειν; Ἐγὼ μὲν γὰρ ἐκ τῶν εἰρημένων ἰσοσύτην εὐλάβειαν οἶμαι τὰς τῶν ἀκουόντων κατασχεῖν ψυχὰς, ὡς μηκέτι τοὺς φεύγον-
10 τας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀφ' ἑαυτῶν προσιόντας καὶ σπουδάζοντας ταύτην ἑαυτοῖς κτήσασθαι τὴν τιμὴν, ἀπονοίας καὶ τόλμης κρίνειν. Εἰ γὰρ οἱ τὰς τῶν πόλεων ἀρχὰς πιστευθέντες, διὰ μὴ συνειοὶ καὶ λίαν ὀξεῖς τυγχάνωσιν ὄντες, καὶ τὰς πόλεις ἀνέτρεψαν καὶ ἑαυτοὺς προσαπώλεσαν, ὁ τοῦ Χριστοῦ τὴν
15 νόμφην κατακοσμεῖν λαχών, πόσης σοι δοκεῖ δεῖσθαι δυνάμεως καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ καὶ τῆς ἄνωθεν, πρὸς τὸ μὴ διαμαρτεῖν;

7. Οὐδεὶς μᾶλλον Παύλου τὸν Χριστὸν ἠγάπησεν, οὐδεὶς μείζονα ἐκείνου σπουδὴν ἐπεδείξατο, οὐδεὶς πλείονος ἠξιώθη χάριτος· ἀλλ' ὅμως μετὰ ἰσοσύτητα πλεονεκτήματα δέδοικεν ἔτι
20 καὶ τρέμει περὶ ταύτης τῆς ἀρχῆς καὶ τῶν ἀρχομένων ὑπ' αὐτοῦ. «Φοβοῦμαι γὰρ», φησί, «μή πως, ὡς ὁ ὄφις Εὐάν ἐξηπάτησεν ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτοῦ, οὕτω φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἀπλότητος τῆς εἰς τὸν Χριστόν». Καὶ πάλιν· «ἐν φόβῳ καὶ ἐν τρόμῳ πολλῷ ἐγενόμην πρὸς ὑμᾶς». Ἄνθρωπος
25 εἰς τρίτον οὐρανὸν ἀρπαγείς καὶ ἀπορρήτων κοινωνήσας Θεῶ, καὶ τοσοῦτους ὑπομείνας θανάτους, ὅσας μετὰ τὸ πιστεῦσαι ἔζησεν ἡμέρας· ἄνθρωπος μηδὲ τῇ δωθείσῃ παρὰ τοῦ Χριστοῦ χρῆσασθαι ἐξουσίᾳ βουληθείς, ἵνα μή τις τῶν πιστευσάντων

14. Ἰακώβ. 5, 14.

15. Ὁ Παῦλος θεωρεῖται γενικῶς ὡς τὸ ἰδεῶδες πρότυπον τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἡγέτου καὶ εἶναι εὐλογον ὅτι γίνεται λόγος περὶ αὐτοῦ ἐνταῦθα καὶ κατωτέρω Δ' 6 ἔξ.

16. Β' Κορ. 11, 3.

πράξει ἁμαρτίας, θὰ τοῦ συγκωρηθοῦν»¹⁴. Ἔπειτα οἱ φυσικοὶ γονεῖς δὲν ἤμποροῦν νὰ βοηθήσουν τὰ παιδιά των, ἂν ἔχουν διαπράξει κανένα ἀδίκημα πρὸς τοὺς κοσμικοὺς ἄρχοντας, ἐνῶ οἱ ἱερεῖς πολλάκις ἐξιλεώνουν ὄχι ἀπλῶς ἄρχοντας καὶ βασιλεῖς, ἀλλὰ τὸν ἴδιον τὸν Θεόν, ἂν ἔχη ὀργισθῆ.

Θὰ τολμήσῃ λοιπὸν κανεὶς ἔπειτα ἀπὸ αὐτὰ νὰ μὲ κατηγορήσῃ ὅτι ἀπέφυγα τὴν ἱερωσύνην ἀπὸ ὑπερηφάνειαν; Ἐγὼ ἀντιθέτως νομίζω ὅτι, ἔπειτα ἀπὸ ὅσα εἶπα, θὰ καταλάβῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν τόσος φόβος, ὥστε νὰ κατηγορήσουν ὡς ὑπερηφάνους καὶ θρασεῖς ὄχι τοὺς ἀποφεύγοντας, ἀλλὰ τοὺς ἐπιζητοῦντας διακαῶς αὐτὸ τὸ ἀξίωμα. Ἐὰν οἱ ἀναλαμβάνοντες πολιτικὴν ἐξουσίαν καταστρέφουν καὶ τὰς πόλεις καὶ τὸν ἑαυτὸν των, ὅταν τοὺς λείπη ἡ σύνεσις καὶ ἡ διορατικότης, πόσῃ δύναμιν ἰδικήν του καὶ θεῖαν δὲν νομίζεις ὅτι χρειάζεται ὁ ἀναλαμβάνων νὰ στολίζῃ τὴν νύμφην τοῦ Χριστοῦ, ὥστε νὰ μὴ ἀποτύχη εἰς τὸ ἔργον του;

7. Κανεὶς δὲν ἠγάπησε τὸν Χριστὸν περισσότερο ἀπὸ τὸν Παῦλον¹⁵, κανεὶς δὲν ἔδειξε μεγαλυτέραν προθυμίαν ἀπὸ ἐκεῖνον καὶ κανεὶς δὲν ἠξιώθη περισσοτέρας χάριτος. Καὶ ὅμως παρ' ὅλα αὐτὰ τὰ πλεονεκτήματα ὁ Παῦλος φοβεῖται καὶ τρέμει καὶ διὰ τὸ ἀξίωμά του καὶ διὰ τοὺς ἀρχομένους ὑπ' αὐτοῦ. «Φοβοῦμαι, λέγει, μήπως διαφθαρῆ καὶ ἡ ἐν Χριστῷ ἀπλότης τῆς διανοίας σας¹⁶, ὅπως ἠπατήθη ἡ Εὐα ἀπὸ τὴν πανουργίαν τοῦ ὄφεως» καὶ «σῆς ἐπεσκέφθην μὲ πολὺν φόβον καὶ τρόμον»¹⁷. Τὰ ἔλεγε δὲ αὐτὰ ἄνθρωπος ποὺ ἠρπάγη εἰς τὸν τρίτον οὐρανὸν καὶ ἐμυήθη εἰς τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ»¹⁸ καὶ λόγῳ διωγμῶν ἔφθασεν εἰς τὸ χεῖλος τοῦ θανάτου τόσας φορές, ὅσας ἡμέρας ἔζησεν ἀφ' οἴου ἐπίστευσεν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον· ὁ ἄνθρωπος ποὺ δὲν ἐχρησιμοποίησεν οὔτε τὴν δοθεῖσαν εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ

17. Α΄ Κορ. 2, 3.

18. Β΄ Κορ. 12, 2 ἐξ.

σκανδαλισθῆ. Εἰ τοίνυν ὁ τὰ προστάγματα ὑπερβαίνων τοῦ Θεοῦ καὶ μηδαμοῦ τὸ ἑαυτοῦ ζητῶν, ἀλλὰ τὸ τῶν ἀρχομένων, οὕτως ἔμφοθος ἦν αἰεὶ, πρὸς τὸ τῆς ἀρχῆς μέγεθος ἀφορῶν, τί πεισόμεθα ἡμεῖς οἱ πολλαχοῦ τὰ ἑαυτῶν ζητοῦντες, οἱ τὰς
 5 ἐντολὰς τοῦ Χριστοῦ οὐ μόνον οὐχ ὑπερβαίνοντες, ἀλλὰ καὶ ἐκ πλείονος παραβαίνοντες μοίρας; «Τίς ἀσθενεῖ», φησί, «καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι;».

Τοιοῦτον εἶναι δεῖ τὸν ἱερέα, μᾶλλον δὲ οὐ τοιοῦτον μόνον· μικρὰ γὰρ ταῦτα καὶ τὸ μηδέν, πρὸς ὃ μέλλω λέγειν. Τί δὲ
 10 τοῦτό ἐστι; «Ἡὺχόμην», φησί, «ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου τῶν κατὰ σάρκα». Εἴ τις δύναται ταύτην ἀφιέναι τὴν φωνήν, εἷς τις ἔχει τὴν ψυχὴν ταύτης ἐφικνουμένην τῆς εὐχῆς, ἐγκαλεῖσθαι δίκαιος ἂν εἴη φεύγων. Εἰ δὲ τις ἀποδέοι τῆς ἀρετῆς ἐκείνης
 15 τοιοῦτον ὅσον ἡμεῖς, οὐχ ὅταν φεύγη, ἀλλ' ὅταν δέχεται μισεῖσθαι δίκαιος. Οὐδὲ γὰρ εἴ τις σιραιωτικῆς ἀξίας αἴρεσις προῦκειτο, εἶτα χαλκοτύπον ἢ σκυτιόμον ἢ τινα τῶν τοιούτων δημιουργῶν ἐλκύσαντες εἰς τὸ μέσον οἱ δοῦναι κύριοι τὴν τιμὴν, ἐνεχείριζον τὸν σιραιόν, ἐπήγεσα ἂν τὸν δείλαιον ἐ-
 20 κείνον οὐ φεύγοντα καὶ πάντα ποιοῦντα, ὥστε μὴ εἰς προῦπτον ἑαυτὸν ἐμβαλεῖν κακόν. Εἰ μὲν γὰρ ἀπλῶς τὸ κληθῆναι ποιμένα καὶ μεταχειρίσαι τὸ πρᾶγμα ὡς ἔτυχεν ἀρκεῖ καὶ κίνδυνος οὐδεὶς, ἐγκαλεῖται κενοδοξίας ἡμῖν ὁ βουλόμενος. Εἰ δὲ πολλὴν μὲν σύνεσιν, πολλὴν δὲ πρὸ τῆς συνέσεως τὴν
 25 παρὰ τοῦ Θεοῦ χάριν καὶ τρόπων ὀρθότητα καὶ καθαρότητα

---

 19. Αὐτ. 11, 29.

20. Ρωμ. 9, 3.

Χριστοῦ ἐξουσίαν διὰ νὰ μὴ σκανδαλισθῆ κανεὶς ἀπὸ τοὺς πιστοὺς. Ἐὰν λοιπὸν ὁ Παῦλος ποὺ ἐκτελοῦσε περισσότερα ἀπὸ ὅσα ὁ Θεὸς παρήγγελε, ποὺ δὲν ἐπεδίωκε τὸ ἰδικόν του, ἀλλ' ἐζήτοῦσε τῶν μαθητῶν του τὸ συμφέρον, ἠσθάνετο τόσο φόβον, διότι ἀντελαμβάνετο τὸ μέγεθος τοῦ ἀποστολικοῦ ἀξιώματος, τί θὰ πάθωμεν ἡμεῖς ποὺ συνήθως ἐπιδιώκομεν τὴν ἱκανοποίησιν τῶν προσωπικῶν μας συμφερόντων, ποὺ ὄχι μόνον δὲν πλειοδοτοῦμεν εἰς τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς παραβαίνομεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον; «Ποῖος ἀσθενεῖ, λέγει, καὶ δὲν ἀσθενῶ καὶ ἐγώ; Ποῖος σκανδαλίζεται καὶ δὲν φλέγομαι καὶ ἐγώ;»¹⁹

Τέτοιος πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἱερεὺς ἢ μᾶλλον ὄχι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ περιορίζεται ἕως ἐδῶ. Ὅσα εἶπα εἶναι ὀλίγα, δὲν εἶναι τίποτε ἀπέναντι ὅσων θὰ εἶπω. Ποίω δὲν δηλαδή; «Θὰ ηὐχόμην ν' ἀναθεματισθῶ ἀπὸ τὸν Χριστὸν διὰ τὸ καλὸν τῶν ἀδελφῶν μου Ἰουδαίων, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα»²⁰. Ὅποιος ἠμπορεῖ νὰ προσφέρῃ τέτοια λόγια, ὅποιος ἔχει ψυχὴν ἱκανὴν νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ὕψος παρομοίας εὐχῆς δικαίως θὰ κατηγορεῖτο, ἂν ἀπέφευγε τὴν ἱερωσύνην· ὅποιος ὅμως ἀπέχει ἀπὸ τὴν ἀρετὴν αὐτὴν ὅσον ἀπέχω ἐγώ, ἀξίζει νὰ προκαλῆ τὸ μῖσος ὄχι ὅταν ἀποφεύγῃ, ἀλλ' ὅταν δέχεται τὴν ἱερωσύνην. Τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ ὅταν πρόκειται νὰ γίνῃ πλήρωσις ἀνωτάτης στρατιωτικῆς θέσεως· ἐὰν οἱ ἀρμόδιοι διορίσουν εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν κάποιον χαλκέα ἢ ὑποδηματοποιὸν ἢ ἄλλον τεχνίτην καὶ τοῦ παραδώσουν τὸν στρατόν, δὲν θὰ ἐπαινοῦσα αὐτὸν τὸν δυστυχῆ ἂν δὲν ἀπέφευγε τὸ ἀξίωμα καὶ ἂν δὲν ἔκαμε τὸ πᾶν διὰ νὰ μὴ ριφθῆ εἰς προφανῆ κίνδυνον. Ἐὰν ἀρκοῦσε νὰ ὀνομασθῆ κανεὶς ποιμὴν καὶ νὰ διαχειρίζεται τὴν ἐξουσίαν ὅπως τοῦ ἀρέσει, ἐὰν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἦτο ἀκίνδυνον, ἄς μὲ κατηγορήσῃ ὅποιος θέλει ὡς κενόδοξον, διότι ἀπέφυγα. Ἐὰν ὅμως ὁ ἀναλαμβάνων τὴν φροντίδα αὐτὴν πρέπει νὰ ἔχῃ πολλὴν σύνεσιν καὶ περισσοτέραν χάριν ἐκ Θεοῦ καὶ

βίου καὶ μείζονα ἢ κατὰ ἄνθρωπον ἔχειν δεῖ τὴν ἀρετὴν τὸν ταύτην ἀποδεχόμενον τὴν φροντίδα, μή με ἀποστερήσης συγγνώμης, μάτην ἀπολέσθαι μὴ βουλόμενον καὶ εἰκῆ. Καὶ γὰρ εἰ μυριάγωγόν τις ὀλκάδα ἄγων, πεπληρωμένην ἔρειπῶν καὶ 5 φορτίων γέμουσαν πολυτελῶν, εἶτα ἐπὶ τῶν οἰᾶκων καθίσας ἐκέλευέ με περᾶν τὸ Αἰγαῖον ἢ τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος, ἐκ πρώτης ἂν ἀπεπήδησα τῆς φωνῆς· καὶ εἴ τις ἤρειτο, διὰ τί; Ἴνα μὴ καταδύσω τὸ πλοῖον, εἶπον ἄν.

8. Εἶτα, ἔνθα μὲν εἰς χρήματα ἢ ζημίαι καὶ ὁ κίνδυνος 10 σωματικοῦ μέχρι θανάτου, οὐδεὶς ἐγκαλέσει πολλῇ κεχρημένοις προνοία· ὅπου δὲ τοῖς ναυαγοῦσιν οὐκ εἰς τὸ πέλαγος τοῦτο, ἀλλ' εἰς τὴν ἄβυσσον τοῦ πυρὸς ἀπόκειται πεσεῖν καὶ θάνατος αὐτούς, οὐχ ὁ τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ σώματος διαιρῶν, ἀλλ' ὁ ταύτην μετ' ἐκείνου εἰς κόλασιν παραπέμπων αἰῶνιον, 15 ἐκδέχεται, ἐνταῦθα ὅτι μὴ προπειῶς εἰς τοσοῦτον ἑαυτούς ἐρρίψαμεν κακόν, ὀργιεῖσθε καὶ μισήσετε; Μή, δέομαι καὶ ἀντιβολῶ. Οἶδα τὴν ἑμαντοῦ ψυχὴν, τὴν ἀσθενῆ ταύτην καὶ μικράν· οἶδα τῆς διακονίας ἐκείνης τὸ μέγεθος καὶ τὴν πολλὴν τοῦ πράγματος δυσκολίαν. Πλείονα γὰρ τῶν τὴν θάλατ- 20 ταν ταρατιόντων πνευμάτων χειμάζει κύματα τὴν τοῦ ἱερωμένου ψυχὴν.

9. Καὶ πρῶτον ἀπάντων ὁ δεινότατος τῆς κενοδοξίας σκοπέλος, χαλεπώτερος ὢν οὗ περ οἱ μυθοποιοὶ τερατεύονται τῶν Σειρήνων. Τοῦτον γὰρ πολλοὶ μὲν ἴσχυσαν διαπλεύσαν- 25 τες διαφυγεῖν ἄσινεῖς, ἐμοὶ δὲ οὕτω τοῦτο χαλεπόν, ὡς μηδὲ νῦν, ὅτε οὐδὲ μία μὲν τις ἀνάγκη πρὸς ἐκεῖνο ὤθει τὸ θάραθρον, δύνασθαι καθαρεύειν τοῦ δεινοῦ. Εἰ δὲ καὶ τὴν ἐπιστάσιαν τις ἐγχειρίζοι ταύτην, μονονουχὶ δήσας ὀπίσω τὸ χεῖρε, παραδώσει τῆς ἐν ἐκείνῳ τῷ σκοπέλῳ κατοικοῦσι θηρίοις,

---

21. Οἱ ταχθέντες νὰ ἡγηθοῦν τοῦ ποιμνίου καὶ κατευθύνουν τοῦτο εἰς τὴν νέαν ζωὴν προϋποτίθεται ὅτι θὰ ὑπερβαίνουν κατὰ πολὺ εἰς τὴν ἀρετὴν τοὺς ποιμαινομένους. Ὡς λέγει ὁ Γρηγόριος, Ἄπολ. 3, «ὅσοι τῶν λοιπῶν εἰσιν ἀνωτέρω κατ' ἀρετὴν καὶ τὴν πρὸς Θεὸν οἰκείωσιν» μόνοι

διαγωγὴν ὀρθήν, βίον καθαρὸν καὶ ἀρετὴν μεγαλυτέραν ἀπὸ ὅσων ἀρμόζει εἰς ἀνθρώπους²¹, μὴ μοῦ ἀρνηθῆς τὴν συγγνώμην πού δὲν θέλω νὰ καταστραφῶ χωρὶς κανένα λόγον. Ἐὰν μοῦ παρουσίαζε κάποιος φορηγὸν πλοῖον μὲ πολλοὺς κωπηλάτας καὶ γεμᾶτον φορτίον πολύτιμον καὶ μ' ἐτοποθετοῦσεν ὡς πλοίαρχον καὶ μὲ διέτασσε νὰ διασχίσω τὸ Αἰγαῖον ἢ τὸ Τυρρηρικὸν πέλαγος, θ' ἀπεμακρυνόμην ἀμέσως μὲ τὰς πρώτας λέξεις. Καὶ ἂν μοῦ ἐζητοῦσε κανεὶς τὸν λόγον, θὰ ἀπαντοῦσα· ἀρνοῦμαι διὰ νὰ μὴ θυθίσω τὸ πλοῖον.

8. Ὡστε εἰς τὴν περίπτωσιν πού ἡ ζημία εἶναι μόνον χρηματικὴ καὶ ὁ κίνδυνος φθάνει μόνον μέχρι σωματικοῦ θανάτου, κανεὶς δὲν θὰ μὲ κατηγορήσῃ πού ἐνεργῶ μὲ πολλὴν προνοητικότητα. Εἰς τὴν περίπτωσιν δὲ πού οἱ ναυαγοὶ πρόκειται νὰ πέσουν ὄχι εἰς ἐπίγειον πέλαγος, ἀλλ' εἰς τὴν ἄβυσσον τοῦ πυρός, ὅπου τοὺς περιμένει θάνατος καὶ μάλιστα ὄχι ὁ θάνατος πού χωρίζει τὴν ψυχὴν ἀπὸ τὸ σῶμα, ἀλλ' ὁ θάνατος πού στέλλει καὶ αὐτὴν καὶ τὸ σῶμα εἰς τὴν αἰωνίαν κόλασιν, εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν λοιπὸν θὰ ὀργισθῆτε ἐναντίον μου καὶ θὰ μὲ μισήσετε διότι δὲν ἔδειξα τὴν ἀπερισκεψίαν νὰ ρίψω τὸν ἑαυτὸν μου εἰς τέτοιον κακόν;

9. Καὶ πρῶτος ἀπὸ ὅλους ἐμφανίζεται ὁ φοβερῶτατος σκόπελος τῆς κενοδοξίας, ὁ περισσότερο ἐπικίνδυνος ἀπὸ τὴν νῆσον τῶν Σειρήνων πού ἀναφέρουν οἱ παλαιοὶ ποιηταί. Ἐκείνην μὲν κατῶρθωσαν πολλοὶ νὰ τὴν προσπεράσουν ἀβλαβεῖς, τὸ βάραθρον ὅμως τοῦτο εἶναι δι' ἐμὲ τόσον ἐπικίνδυνον, ὥστε καὶ τώρα ἀκόμη, πού δὲν μὲ ὀδηγεῖ καμμία ἀνάγκη πρὸς αὐτό, νὰ μὴ εἶμαι τελείως ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὸν κακόν. Καὶ ἂν μοῦ ἐνεχείριζαν αὐτὴν τὴν ὑπηρεσίαν, εἶναι σὰν νὰ μοῦ ἔδεναν ὀπίσω τὰ χέρια καὶ μὲ παρέδιδαν εἰς τὰ θηρία πού κατοικοῦν εἰς ἐκεῖνο τὸ βάρα-

---

δύνανται νὰ προσέλθουν εἰς τὴν ἰερωσύνην.

καθ' ἑκάστην με σπαράττειν τὴν ἡμέραν.

Τίνα δέ ἐσσι τὰ θηρία; Θυμός, ἀθυμία, φθόνος, ἔρις, διαβολαί, κατηγορίαι, ψεύδος, ὑπόκρισις, ἐπιβουλαί· ὄργαι κατὰ τῶν ἡθικώτων οὐδέν, ἡδοναὶ ἐπὶ ταῖς τῶν λειτουργούντων ἀσχημοσύναις· πένθος ἐπὶ ταῖς εὐημερίαις, ἐπαίνων ἔρως, τιμῆς πόθος, τοῦτο δὴ τὸ μάλιστα πάντων τὴν ἀνθρωπείαν ἐκτραχηλίζον ψυχὴν· διδασκαλίαι πρὸς ἡδονήν, ἀνελεύθεροι κολλακεῖαι, θωπεῖαι ἀγενεῖς, καταφρονήσεις πενήτων, θεραπείαι πλουσίων, ἀλόγιστοι τιμαὶ καὶ ἐπιβλαβεῖς, χάριτες κίνδυνοι
 10 φέρουσαι καὶ τοῖς παρέχουσι καὶ τοῖς δεχιμένοις αὐτάς· φόβος δουλοπρεπῆς καὶ τοῖς φαυλοτάτοις τῶν ἀνδραπόδων προσήκων μόνοις· παρρησίας ἀναίρεσις· ταπεινοφροσύνης τὸ μὲν σχῆμα πολὺ, ἢ ἀλήθεια δὲ οὐδαμοῦ· ἔλεγχοι δὲ ἐκποδῶν καὶ ἐπιτιμήσεις, μᾶλλον δὲ κατὰ μὲν τῶν ταπεινῶν καὶ πέρα
 15 τοῦ μέτρου, ἐπὶ δὲ τῶν δυναστείαν περιβεβλημένων οὐδὲ διαῖραι τις τὰ χεῖλη τολμᾷ.

Ταῦτα γὰρ ἅπαντα καὶ τὰ τούτων πλείονα ὁ σκόπελος ἐκεῖνος τρέφει θηρία, οἷς τοὺς ἅπαξ ἀλόγους εἰς τοσοῦτον ἀνάγκη καθελκυσθῆναι δουλείας, ὡς καὶ εἰς γυναικῶν ἀρέ-
 20 σκειαν πράττειν πολλὰ πολλάκις, ἃ μὴδὲ εἰπεῖν καλόν. Ὁ μὲν γὰρ θεῖος νόμος αὐτὰς ταύτης ἐξέωσε τῆς λειτουργίας, ἐκεῖναι δὲ ἑαυτὰς εἴσω θεῖναι θιάζονται. Καὶ ἐπειδὴ δι' ἑαυτῶν ἰσχύουσιν οὐδέν, δι' ἐτέρων ἅπαντα πράττουσι καὶ τοσαύτην περιβέβληνται δύναμιν, ὡς τῶν ἱερέων καὶ ἐγκρίνειν
 25 καὶ ἐκβάλλειν οὖς ἂν ἐθέλωσι καὶ τὰ ἄνω κάτω, τοῦτο δὴ τὸ τῆς παροιμίας λεγόμενόν ἐστιν ἰδεῖν γιγνόμενον, «τοὺς ἀρχοντας ἄγουσιν οἱ ἀρχόμενοι»· καὶ εἶθε μὲν ἄνδρες, ἀλλ' αἷς οὐδὲ διδάσκειν ἐπιτίτραπται. Τί λέγω διδάσκειν; Οὐδὲ λαλεῖν μὲν οὖν αὐταῖς ἐν Ἐκκλησίᾳ συνεχώρησεν ὁ μακάριος
 30 Παῦλος. Ἐγὼ δὲ τινος ἤκουσα λέγοντος, ὅτι καὶ τοσαύτης

22. Α' Κορ. 14, 34.

23. Α' Τιμ. 2, 12.

24. Α' Κορ. 14, 34.

θρον, διὰ νὰ μὲ κατασπαράσσουν καθημερινῶς.

Ποῖα δὲ εἶναι τὰ θηρία; Θυμός, ἀθυμία, φθόνος, ὀριστική διάθεσις, διαβολαί, κατηγορίαι, ψεῦδος, ὑποκρισία, ἐπιβουλαί· ὀργή ἐναντίον ἀθῶων, εὐχαρίστησις διὰ τὰς ἀσχημοσύνας τῶν λειτουργῶν, λύπη διὰ τὴν εὐημερίαν τῶν ἀγάπη τῶν ἐπαίνων, πόθος τῆς δόξης (ποῦ εἶναι ἢ καταστρεπτικωτέρα διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ἀπὸ ὅλας τὰς κακίας), κηρύγματα ποῦ ἀποβλέπουν εἰς τὴν εὐχαρίστησιν, δουρικαὶ κολακεῖαι, ἀτιμωτικαὶ θωπεῖαι, περιφρόνησις τῶν πτωχῶν, περιποίησις τῶν πλουσίων, ἀλόγιστοι καὶ ἐπιβλαβεῖς διακρίσεις, ἐπικίνδυνοι εὐνοιαὶ καὶ διὰ τοὺς παρέχοντας καὶ διὰ τοὺς δεχομένους· δουλοπρεπῆς φόβος ποῦ ἀρμόζει μόνον εἰς τὰ χειρότερα ἀνδράποδα, ἔλλειψις παρησίας· ἐπιτήδευσις φαινομενικῆς καὶ ψευδοῦς ταπεινοφροσύνης, ἔλλειψις ἐλέγχου καὶ ἐπιτιμήσεως ἢ μᾶλλον κρησις ὑπερβολικῶν ἐλέγχων ἐναντίον τῶν ταπεινῶν καὶ σφράγιση τῶν χειλέων πρὸ τῶν ἀξιωματούχων.

Αὐτὰ τὰ θηρία μαζὶ μὲ ἄλλα περισσότερα τρέφει ἐκεῖνος ὁ σκόπελος. Καὶ ὅσοι αἰχμαλωτισθοῦν ἀπὸ αὐτὰ φθάνουν εἰς τόσην δουλοπρέπειαν, ὥστε καὶ χάριν τῶν γυναικῶν ἀκόμη προβαίνουν πολὺ συχνὰ εἰς ἐνεργείας ποῦ εἶναι καλύτερα νὰ μὴ τὰς ἀναφέρω. Ὁ θεῖος νόμος ἀποκλείει τὰς γυναῖκας ἀπὸ τὴν ἱερωσύνην²², αὐταὶ ὅμως βιάζονται νὰ τὴν καταλάβουν. Καὶ ἐπειδὴ τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἀπ' εὐθείας, ἐνεργοῦν πλαγίως διὰ τῶν ἀνδρῶν. Καὶ τόσην δύναμιν ἀποκτοῦν ἐνίστε, ὥστε καὶ τοὺς ὑποψηφίους διὰ τὴν ἱερωσύνην ἐκλέγουν ἢ ἀποκλείουν κατ' ἀρέσκειαν· καὶ γίνεται ἄνω κάτω καὶ συμβαίνει τὸ τῆς παροιμίας νὰ κυβερνοῦν τοὺς ἄρχοντας οἱ ὑπήκοοι· καὶ εἶθε νὰ ἦσαν ἄνδρες οἱ ὑπήκοοι, ἀλλ' ἐδῶ πρόκειται διὰ τὰς γυναῖκας ποῦ οὔτε νὰ διδάσκουν δὲν τοὺς ἐπιτρέπεται²³. Καὶ μόνον οὔτε νὰ διδάσκουν; Οὔτε νὰ ὀμιλοῦν δὲν ἐπέτρεπεν εἰς αὐτὰς ὁ μακάριος Παῦλος²⁴. Ἐγὼ δὲ ἀντιθέτως ἤκουσα ὅτι τόσον

αὐταῖς μετέδωκαν παρρησίας, ὡς καὶ ἐπιτιμᾶν τοῖς τῶν Ἐκκλησιῶν προεσιῶσι καὶ καθάπιεσθαι πικρότερον ἐκείνων ἢ τῶν ἰδίων οἰκειῶν οἱ δεσπότηαι.

10 Καὶ μὴ μέ τις οἰέσθω πάντας ταῖς εἰρημέναις ὑπο-
5 βάλλειν αἰτίαις. Εἰσὶ γάρ, εἰσὶ πολλοὶ οἱ τούτων ὑπερενεχθέν-
τες τῶν δικτύων καὶ τῶν ἀλόγων πλείους. Ἄλλ' οὐδὲ τὴν ἱε-
ρωσύνην αἰτιάσαιμι ἂν τούτων τῶν κακῶν· μὴ ποτε οὕτω μα-
νεῖην ἐγώ. Οὔτε γὰρ τὸν σίδηρον τῶν φόνων, οὔτε τὸν οἶνον
τῆς μέθης, οὔτε τὴν ῥώμην τῆς ὕβρεως, οὔτε τὴν ἀνδρείαν τῆς
10 ἀλόγου τόλμης· ἀλλὰ τοὺς οὐκ εἰς δέον χρεωμένους ταῖς παρὰ
τοῦ Θεοῦ δεδομέναις δωρεαῖς, ἅπαντες οἱ νοῦν ἔχοντες αἰτίους
εἶναι φασὶ καὶ κολάζουσιν. Ἐπεὶ ἡ γε ἱερωσύνη καὶ ἐγκαλέσει
δικαίως ἡμῖν, οὐκ ὀρθῶς αὐτὴν μεταχειρίζουσιν. Οὐ γὰρ αὐτὴ
τῶν εἰρημένων ἡμῖν αἰτία κακῶν· ἀλλ' ἡμεῖς αὐτὴν τοσοῦτοις,
15 τό γε εἰς ἡμᾶς ἦγον, κατερρυπάναμεν μολυμοῖς, ἀνθρώποις
τοῖς τυχοῦσιν ἐγχειρίζοντες αὐτήν· οἱ γε οὔτε τὰς ἑαυτῶν
πρότερον καταμαθόντες ψυχὰς, οὔτε εἰς τὸν τοῦ πράγματος
ὄγκον ἀποβλέψαντες, δέχονται μὲν προθύμως τὸ διδόμενον,
ἡνίκα δ' ἂν εἰς τὸ πράττειν ἔλθωσιν, ὑπὸ τῆς ἀπειρίας σκο-
20 τούμενοι, μυρίων ἐμπιπλῶσι κακῶν, οὓς ἐπιστεύθησαν λαούς.
Τοῦτο δὴ, τοῦτο, ὅπερ καὶ ἐφ' ἡμῶν μικροῦ δεῖν ἔμελλε γί-
νεσθαι, εἰ μὴ ταχέως ἡμᾶς ὁ Θεὸς τῶν κινδύνων ἐκείνων
ἐξείλκυσε, καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς αὐτοῦ καὶ τῆς ἡμετέρας
φειδόμενος ψυχῆς.

25 Ἐπεὶ πόθεν, εἶπέ μοι, νομίζεις τὰς τοσαύτας ἐν ταῖς
Ἐκκλησίαις τίκεισθαι ταραχάς; Ἐγὼ μὲν γὰρ οὐδὲ ἄλλοθὲν
ποθεν, οἶμαι, ἢ ἐκ τοῦ τὰς τῶν προεσιῶτων αἰρέσεις καὶ
ἐκλογὰς ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε γίνεσθαι. Τὴν γὰρ κεφαλὴν

θάρρος παρεχώρησαν εἰς αὐτάς, ὥστε νὰ ἐπιτιμοῦν τοὺς προΐσταμένους τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ νὰ χρησιμοποιοῦν εἰς βάρος των φράσεις πικροτέρας ἀπὸ ὅσας χρησιμοποιοῦν οἱ κύριοι πρὸς τοὺς δούλους των.

10. Ἄς μὴ νομίση κανεὶς ὅτι ὑποβάλλω ὄλους τοὺς κληρικοὺς εἰς τὰς ἀνωτέρω κατηγορίας. Πραγματικὰ ὑπάρχουν κληρικοὶ ποὺ δὲν ἔπесαν εἰς τὰ δίκτυα αὐτὰ καὶ μάλιστα εἶναι περισσότεροι ἀπὸ τοὺς συλληφθέντας. Οὔτε ἐπίσης εἶμαι τόσον ἀνόητος, ὥστε νὰ κατηγορήσω τὴν ἱερωσύνην δι' αὐτάς τὰς κακίας, ὅπως δὲν θεωρῶ ὑπεύθυνον τῶν φόνων τὸν σίδηρον, τῆς μέθης τὸν οἶνον, τῆς ὑβριστικῆς στάσεως τὴν ρώμην καὶ τῆς παραλόγου τόλμης τὴν ἀνδρείαν. Ὅλοι οἱ μυαλωμένοι θεωροῦν ὑπευθύνους τῶν ἀνωτέρω παραβάσεων καὶ τιμωροῦν τοὺς κάμνοντας κατάχρησιν τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χορηγουμένων χαρισμάτων. Οὕτω καὶ ἡ ἱερωσύνη δικαίως θὰ μᾶς κατηγορήσῃ, ὅταν δὲν τὴν ἐξασκοῦμεν ὀρθῶς. Δὲν εἶναι αὐτὴ ὑπεύθυνος διὰ τὰς ἀναφερθείσας κακίας, ἀλλ' ἡμεῖς ποὺ τὴν καταρρυπαίνομεν, τοῦλάχιστον ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς, μὲ αὐτοὺς τοὺς μολυσμοὺς διὰ τῆς παραδόσεως αὐτῆς εἰς ἀνθρώπους τυχαίους. Καὶ αὐτοὶ χωρὶς νὰ ἐξετάσουν τὴν ψυχικὴν των κατάστασιν, χωρὶς νὰ ἀναλογισθοῦν τὸ μέγεθος τοῦ ἀξιώματος, δέχονται προθύμως τὸ δῶρον, ἀλλ' ὅταν ἔλθουν εἰς τὴν πρᾶξιν, σκοτιζόμενοι ἀπὸ τὴν ἀπειρίαν, γεμίζουν τὸν λαὸν ποὺ τοὺς ἐνεπιστεύθησαν μὲ μυρία κακά. Αὐτὸ ἀκριβῶς θὰ συνέβαινε παρ' ὀλίγον καὶ μ' ἐμέ, ἂν ὁ Θεὸς δὲν ἔλυπεῖτο τὴν Ἐκκλησίαν του καὶ τὴν ψυχὴν μου καὶ δὲν μὲ ἀπήλλασεν ἀπὸ τοὺς κινδύνους ἐκείνους.

Εἰπέ μου πραγματικά, ἀπὸ ποῦ νομίζεις προέρχονται αἱ τόσαι ταραχαὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν; Ἐγὼ νομίζω ὅτι δὲν γεννῶνται ἀπὸ ἄλλην αἰτίαν παρὰ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι αἱ ἐκλογαὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων ἐνεργοῦνται μὲ πολλὴν ἐπιπολαιότητα. Ἡ κεφαλὴ πρέπει νὰ εἶναι ἰσχυροτάτη διὰ νὰ διευθύνῃ καὶ συγκρατῇ τοὺς πονηροὺς ἀτμοὺς ποὺ

ισχυροτάτην εἶναι ἐχρῆν, ἵνα τοὺς ἐκ τοῦ λοιποῦ σώματος
 κάτωθεν πεμπομένους ἀιμοὺς πονηροὺς διοικεῖν καὶ εἰς τὸ
 δέον καθιστᾶν δύνηται. Ὅταν γὰρ καθ' ἑαυτὴν ἀσθενῆς οὖσα
 τύχη, τὰς νοσοποιούς ἐκείνας προσβολὰς ἀποκρούσασθαι μὴ
 5 δυναμένη, αὐτὴ τε ἀσθενεσιτέρα μᾶλλον ἢπερ ἐστὶ καθίσταται
 καὶ τὸ λοιπὸν μεθ' ἑαυτῆς προσαπόλλυσι σῶμα. Ὅπερ ἵνα μὴ
 καὶ νῦν γένηται, ἐν τῇ τάξει τῶν ποδῶν ἡμᾶς ἐφύλαξεν ὁ
 Θεός, ἥνπερ καὶ ἐλάχομεν ἐξ ἀρχῆς.

Πολλὰ γάρ ἐσιν, ὦ Βασίλειε, πρὸ τοῖς εἰρημένοις, πολλὰ
 10 ἕτερα, ἃ τῶν ἱερωμένων ἔχειν χρῆ, ἡμεῖς δὲ οὐκ ἔχομεν. Καὶ
 πρὸ γε τῶν ἄλλων ἐκείνο· πανταχόθεν αὐτῷ τῆς τοῦ πράγμα-
 τος ἐπιθυμίας καθαρεύειν δεῖ τὴν ψυχὴν. Ὡς ἐὰν προσπαθῶς
 πρὸς ταύτην διακείμενος τύχη τὴν ἀρχήν, γενόμενος ἐπ' αὐτῆς,
 ισχυροτέραν ἀνάπτει τὴν φλόγα, καὶ κατὰ κράτος ἀλούς, ὑπὲρ
 15 τοῦ θεβαίαν ἔχειν αὐτὴν μυρία ὑπομένει δεινὰ κἂν κολακεῦ-
 σαι δέη κἂν ἀγενές τι καὶ ἀνάξιον ὑπομεῖναι κἂν χρήματα
 ἀναλῶσαι πολλά. Ὅτι γὰρ καὶ φόνων τὰς Ἐκκλησίας ἐνέ-
 πλησάν τινες καὶ πόλεις ἀνασιάτους ἐποίησαν, ὑπὲρ ταύτης
 μαχόμενοι τῆς ἀρχῆς, παρήμι νῦν, μὴ καὶ ἄπιστα δόξω λέ-
 20 γειν τισίν. Ἐχρῆν δέ, οἶμαι, τισαύτην τοῦ πράγματος ἔχειν
 εὐλάβειαν, ὡς καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκφυγεῖν τὸν ὄγκον καὶ μετὰ τὸ
 γενέσθαι ἐν αὐτῇ, μὴ περιμένειν τὰς παρ' ἐτέρων κρίσεις,
 εἴ ποτε συμβαίῃ ἀμάρτημα καθαίρειν ἱκανὸν ἐργάσασθαι,
 ἀλλὰ προλαβόντα ἐκβάλλειν ἑαυτὸν τῆς ἀρχῆς. Οὕτω μὲν
 25 γὰρ καὶ ἔλεον ἐπισπάσασθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰκὸς ἦν. Τὸ
 δὲ ἀντέχεσθαι παρὰ τὸ πρόπον τῆς ἀξίας πάσης ἑαυτὸν ἀπο-
 σιτερεῖν συγγνώμης ἐστί, καὶ μᾶλλον ἐκκαίειν τοῦ Θεοῦ τὴν
 ὀργήν, δεύτερον χαλεπώτερον προσθέντα πλημμέλημα.

11. Ἄλλ' οὐδεὶς ἀνέξεται ποτε. Δεινὸν γὰρ ἀληθῶς, δει-
 30 νὸν τὸ ταύτης γλίχεσθαι τῆς τιμῆς.

ἀναδίδονται ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπον σῶμα. Ὅταν ὁμως τύχη ἀσθενῆς καὶ ἀνίκανος ν' ἀποκρούσῃ αὐτὰς τὰς νοσογόνους προσβολάς, τότε καὶ ἡ ἴδια γίνεται ἀσθενεστέρα καὶ τὸ ὑπόλοιπον σῶματα καταστρέφει μαζί της. Διὰ νὰ μὴ συμβῇ λοιπὸν τὸ ἴδιον καὶ τώρα, ὁ Θεὸς μ' ἐκράτησεν εἰς τὴν θέσιν εἰς τὴν ὁποίαν εὕρισκόμεν ἀπὸ τὴν ἀρχήν.

Ἄλλ' ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω ὑπάρχουν καὶ ἄλλα πολλὰ προσόντα, Βασίλειε, πού πρέπει νὰ κατέχη ὁ ἱερωμένος καὶ ἐγὼ τὰ στεροῦμαι. Καὶ πρῶτον ἀπὸ ὅλα τοῦτο· νὰ μὴ ἔχη φωλιασμένην εἰς τὴν ψυχὴν του τὴν φιλόδοξον ἐπιθυμίαν τοῦ ἀξιώματος τούτου. Διότι ἐὰν συμβῇ νὰ ποθῇ τὸ ἀξίωμα αὐτὸ μὲ πάθος, μόλις τὸ καταλάβῃ, ἡ φλόγα τοῦ πάθους ἀνάβει ἰσχυρότερα· καὶ τότε παραδίδεται εἰς αὐτὸ τὸ πάθος καὶ χρησιμοποιεῖ κάθε μέσον διὰ νὰ κρατῇ τὸ ἀξίωμα μὲ ἀσφάλειαν· κολακεύει, συμπεριφέρεται μὲ δουλοπρέπειαν καὶ ἀναξιοδότητα, ἐξοδεύει ἄφθονα χρήματα. Παραλείπω δὲ τὸ γεγονὸς ὅτι μερικοὶ ἐβεβήλωσαν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ μὲ φόνους καὶ ἀνεσιτάτωσαν πόλεις διὰ νὰ κρατήσουν τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης· καὶ τὸ παραλείπω διὰ νὰ μὴ φανῶ εἰς μερικοὺς ὅτι λέγω πράγματα ἀπίστευτα. Ἐγὼ λοιπὸν νομίζω ὅτι κάθε ἄνθρωπος πρέπει νὰ τρέφῃ τόσῃν εὐλάβειαν πρὸς τὸ ἀξίωμα, ὥστε νὰ τὸ ἀποφεύγῃ λόγῳ τοῦ ὕψους του, καὶ ἂν τὸ καταλάβῃ, μόλις συμβῇ νὰ ὑποπέσῃ εἰς ἀμάρτημα ἀξίον καθαιρέσεως νὰ μὴ περιμένῃ τὴν ἀπόφασιν ἄλλων, ἀλλὰ νὰ παραιτῆται προηγουμένως μόνος του. Ἔτσι ὑπάρχει ἐλπίς ὅτι θὰ προσελκύσῃ τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ. Ἄν ὁμως κατακρατῇ τὸ λειτούργημα παρ' ἀξίαν, ἀποστερεῖ τὸν ἑαυτὸν του κάθε συγγνώμης καὶ προκαλεῖ περισσότερον τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, διότι προσθέτει καὶ δεύτερον χειρότερον ἀμάρτημα.

II. Ἄλλὰ κανεὶς δὲν θὰ ἀνεχθῇ ποτὲ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, διότι ἀσκεῖ τρομερὰν ἐπιρροὴν ὁ φιλόδοξος πόθος τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος.

Καὶ οὐ μαχόμενος τῷ μακαρίῳ Παύλῳ ταῦτα λέγω, ἀλλὰ
καὶ πάνυ συνάδων αὐτοῦ τοῖς ῥήμασιν. Τί γὰρ ἐκεῖνός φησιν;
«Ἐἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ». Ἐγὼ δὲ
οὐ τοῦ ἔργου, τῆς δὲ αὐθεντίας καὶ δυναστείας ἐπιθυμεῖν εἶπον
5 εἶναι δεινόν. Καὶ τοῦτον οἶμαι δεῖν τὸν πόθον πάσῃ σπουδῇ
τῆς ψυχῆς ἐξωθεῖν καὶ μηδὲ τὴν ἀρχὴν κατασχεθῆναι αὐτὴν
ὑπ' αὐτοῦ συγχωρεῖν, ἵνα μετ' ἐλευθερίας ἅπαντα αὐτῷ πράτ-
τειν ἐξῆ. Ὁ γὰρ οὐκ ἐπιθυμῶν ἐπὶ ταύτης δειχθῆναι τῆς ἐξου-
σίας οὐδὲ τὴν καθαίρεσιν αὐτῆς δέδοικεν· οὐ δεδοικῶς δέ,
10 μετὰ τῆς προσηκούσης Χριστιανοῖς ἐλευθερίας πάντα πράττειν
δύναιτ' ἄν· ὡς οἱ γε φοβούμενοι καὶ τρέμοντες κατενεχθῆναι
ἐκεῖθεν, πικρὰν ὑπομένουσι δουλείαν καὶ πολλῶν γέμουσαν
τῶν κακῶν καὶ ἀνθρώποις καὶ Θεῷ προσκρούειν ἀναγκάζον-
ται πολλάκις. Δεῖ δὲ οὐχ οὕτω διακεῖσθαι τὴν ψυχὴν, ἀλλ'
15 ὥσπερ ἐν τοῖς πολέμοις τοὺς γενναίους τῶν στρατιωτῶν ὀρῶ-
μεν καὶ πολεμοῦντας προθύμως καὶ πίπτοντας ἀνδρείως· οὕτω
καὶ τοὺς ἐπὶ ταύτην ἤκοντας τὴν οἰκονομίαν καὶ ἱερᾶσθαι καὶ
παραλύεσθαι τῆς ἀρχῆς ὡς Χριστιανοῖς ἐστὶ προσηκόν ἀνδρά-
σιν, εἰδότας, ὡς ἡ τοιαύτη καθαίρεσις οὐ ἐλάτιονα φέρει τῆς
20 ἀρχῆς τὸν στέφανον. «Ὅταν γὰρ τις ὑπὲρ τοῦ μηδὲν ἀπρεπὲς
μηδ' ἀνάξιον τῆς ἀξίας ὑπομεῖναι ἐκείνης πάθῃ τι τοιοῦτο
καὶ τοῖς ἀδίκως καθελούσι τὴν κόλασιν καὶ ἑαυτῷ μείζονα
προξενεῖ τὸν μισθόν. «Μακάριοι γάρ», φησί, «ἐστέ, ὅταν ὄνει-
δίωσι καὶ διώξωσιν ὑμᾶς καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ'
25 ὑμῶν, ψευδόμενοι ἕνεκεν ἐμοῦ· χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι
πολύς ἐστὶν ὁ μισθὸς ὑμῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

25. Α' Τιμ. 3, 1.

26. Ματθ. 5, 11.

Καὶ ὅταν λέγω αὐτά, δὲν εὐρίσκομαι εἰς ἀντίθεσιν ἀλλ' εἰς πλήρη συμφωνίαν μὲ τὸν μακάριον Παῦλον. Τί λέγει ἐκεῖνος; «Ὅποιος ἐπιθυμεῖ τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα, ἐπιθυμεῖ καλὸν πρᾶγμα²⁵. Ἐγὼ δὲ δὲν εἶπα τοῦ ἔργου, ἀλλὰ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ἐξουσίας τὴν ἐπιθυμίαν τρομεράν. Καὶ νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ἐξωθῆ κανεὶς ἀπὸ τὴν ψυχὴν αὐτὸν τὸν πόθον μὲ πολλὴν προσοχήν· καὶ μάλιστα πρέπει νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν νὰ τὸν καταλάβῃ ὁ πόθος αὐτός, ὥστε νὰ εἶναι ἐλεύθερος καὶ ἀβίαστος εἰς ὅλας τὰς ἐνεργείας του. Ὅποιος δὲν ποθεῖ νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸ ἀξίωμα αὐτὸ δὲν φοβεῖται οὔτε τὴν καθαίρεσιν ἀπὸ αὐτό· ἀφοῦ δὲ δὲν φοβεῖται, θὰ ἠμπορῆ νὰ προβαίῃ εἰς κάθε ἐνέργειαν μὲ τὴν ἐλευθερίαν ποὺ ἀρμόζει εἰς τοὺς Χριστιανούς. Διότι ὅσοι φοβοῦνται καὶ τρέμουν μήπως χάσουν τὴν θέσιν, περιέρχονται εἰς δουλείαν πικρὰν καὶ γεμάτην ἀπὸ κακίαν, καὶ ἀναγκάζονται πολλάκις νὰ προσκρούσουν καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ εἰς τὸν Θεόν. Δὲν πρέπει δὲ νὰ φθάνῃ ἡ ψυχὴ εἰς τέτοιαν θέσιν. Ὅσοι προσέρχονται εἰς τὴν ἱερωσύνην πρέπει νὰ κάμνουν ὅ,τι παρατηρεῖται εἰς τοὺς πολέμους μεταξὺ τῶν γενναίων στρατιωτῶν, ποὺ πολεμοῦν προθύμως καὶ φονεύονται ἀνδρείως. Ἔτσι καὶ αὐτοί· καὶ νὰ ἱερώωνται καὶ νὰ ἀποχωροῦν ἀπὸ τὸ ἀξίωμα κατὰ τὸν τρόπον ποὺ ἀρμόζει εἰς τοὺς Χριστιανούς, μὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι τέτοια καθαίρεσις δὲν ἐπιφυλάσσει μικρότερον στέφανον ἀπὸ τὴν παραμονὴν εἰς τὸ ἀξίωμα. Διότι ὅταν ὑποσιῆ κανεὶς αὐτὴν τὴν τύχην ἐπειδὴ δὲν θέλει νὰ προβῆ εἰς πράξεις ἀπρεπεῖς καὶ ἀναξίας τῆς μεγάλης ἱερατικῆς τιμῆς, τότε αὐξάνει καὶ τὴν τιμωρίαν ἐκείνων ποὺ τὸν κατεδίκασαν ἀδίκως καὶ τὸν ἰδικόν του μισθόν. «Μακάριοι θὰ εἴσθε, λέγει, ὅταν σᾶς ὄνειδίσουν καὶ σᾶς καταδιώξουν καὶ σᾶς συκοφαντήσουν μὲ κάθε τρόπον πρὸς χάριν μου· νὰ εἴσθε γεμᾶτοι χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν διότι ὁ μισθός σας εἰς τοὺς οὐρανοὺς εἶναι πλούσιος»²⁶.

Καὶ ταῦτα μὲν ὅταν ὑπὸ τῶν ὁμοιαγῶν ἢ διὰ φθόνον ἢ πρὸς ἐτέρων χάριν ἢ πρὸς ἀπέχθειαν ἢ ἐτέρω τινὶ μὴ ὀρθῶ τις ἐκβάλλεται λογισμῶ. Ὅταν δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἐναντίων τοῦτο πάσχειν συμβαίῃ, οὐδὲ λόγου δεῖν οἶμαι πρὸς τὸ δεῖξαι τὸ κέρ-
5 δος, ὅσον αὐτῶ διὰ τῆς ἑαυτῶν συλλέγουσι πονηρίας ἐκεῖνοι.

Τοῦτο οὖν δεῖ πανταχόθεν περιοκοπεῖν καὶ ἀκριβῶς διε-
ρευνᾶν, μήπου τις σπινθὴρ τῆς ἐπιθυμίας ἐκείνης ἐντυφώμε-
νος λάθῃ. Ἀγαπητὸν γὰρ καὶ τοὺς ἐξ ἀρχῆς καθαρεύοντας
τοῦ πάθους, ἠνίκα ἂν ἐμπέσωσιν εἰς τὴν ἀρχήν, δυνηθῆναι
10 τοῦτο διαφυγεῖν. Εἰ δέ τις καὶ πρὶν ἢ τυχεῖν τῆς τιμῆς, τρέ-
φει παρ' ἑαυτῶ τὸ δεινὸν καὶ ἀπηνὲς τοῦτο θηρίον, οὐδὲ ἔστιν
εἰπεῖν, εἰς ὅσην ἑαυτὸν ἐμβαλεῖ κάμινον μετὰ τὸ τυχεῖν. Ἡ-
μεῖς δὲ (καὶ μὴ τοι νομίσης μειριάζοντας ἡμᾶς ἐθελῆσαι ἂν
τί ποτε ψεύσασθαι πρὸς σέ) πολλὴν ταύτην κεκτῆμεθα τὴν
15 ἐπιθυμίαν καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἀπάντων οὐχ ἥτιον ἡμᾶς καὶ
τοῦτο ἐφόβησε καὶ πρὸς ταύτην ἔτρεψε τὴν φυγὴν. Καθάπερ
γὰρ οἱ σωματίων ἐρῶντες, ἕως μὲν ἂν πλησίον εἶναι τῶν ἐρω-
μένων ἐξῆ, χαλεπωτέραν τοῦ πάθους τὴν θάσανον ἔχουσιν,
ὅταν δὲ ὡς πορρωτάτω τῶν ποθουμένων ἑαυτοὺς ἀπαγάγωσι
20 καὶ τὴν μανίαν ἀπήλασαν· οὕτω καὶ τοῖς ταύτης ἐπιθυμοῦσι
τῆς ἀρχῆς, ὅταν μὲν πλησίον αὐτῆς γένωνται, ἀφόρητον γίνε-
ται τὸ κακόν, ὅταν δὲ ἀπελπίσωσι καὶ τὴν ἐπιθυμίαν μετὰ
τῆς προσδοκίας ἔσθεσαν.

12. Μία μὲν οὖν αὕτη πρόφασις οὐ μικρά· ἀλλ' εἰ καὶ
25 μόνη καθ' ἑαυτὴν οὐσα ἐτύγγανεν, ἱκανὴ ταύτης ἡμᾶς ἀπειρ-
ξαι τῆς ἀξίας. Νῦν δὲ καὶ ἐτέρα ταύτης οὐχ ἥτιων προσιέθει-
ται. Τίς δὲ ἔστιν αὕτη; Νηφάλιον εἶναι δεῖ τὸν ἱερέα καὶ
διορατικὸν καὶ μυρίους πανταχόθεν κεκτῆσθαι τοὺς ὀφθαλμούς,
ὡς οὐχ ἑαυτῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ πλήθει ζῶντα τοσοῦτω. Ἡμεῖς
30 δὲ ὅτι νωθροὶ καὶ παρειμένοι καὶ πρὸς τὴν ἑαυτῶν μόλις ἀρ-

27. Α' Τιμ. 3, 2. Βλ. καὶ Χρυσοστόμου Ὁμιλία 10 εἰς Α' Τιμ. (62, 548).
«ἀγρυπνον αὐτὸν εἶναι χρή».

Καὶ αὐτὰ μὲν ἰσχύουν εἰς τὴν περίπτωσιν πού ὁ ἐπίσκοπος καθαιρεῖται ἀπὸ τοὺς συναδέλφους του διὰ φθόνον ἢ δι' ἀνάγκην ἐξυπηρετήσεως ἄλλων ἢ δι' ἄλλην ἀναξίαν λόγου ἀφορμὴν. Ὅταν δὲ ὑφίσταται τὸν διωγμὸν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τῆς πίστεως, δὲν ἠμπορεῖ, νομίζω, νὰ περιγραφῆ μὲ λόγια τὸ κέρδος πού τοῦ προσφέρει ἡ πονηρία ἐκείνων.

Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐρευνᾶ πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις, ὥστε νὰ μὴ μείνη κρυμμένος εἰς τὴν ψυχὴν του οὔτε σπινθὴρ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν ἐκείνην. Ἀκόμη καὶ οἱ καθαροὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὸ πάθος αὐτὸ δὲν ἠμποροῦν νὰ τὸ διαφύγουν, ὅταν ἀνέλθουν εἰς τὴν ἐξουσίαν. Ἐὰν ὅμως ἔχη κανεὶς μέσα του τὸ τρομερὸν καὶ ἀνήμερον αὐτὸ θηρίον καὶ προτοῦ καταλάβῃ τὸ ἀξίωμα, εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγράψωμεν τὸν κίνδυνον εἰς τὸν ὁποῖον τὸν φέρει μετὰ τὴν χειροτονίαν. Ἐγὼ δὲ κατέχομαι ἀπὸ ὑπέρμετρον φιλοδοξίαν, αὐτὸ εἶναι ἀλήθεια, μὴ νομίσης ὅτι σοῦ λέγω ψέματα ἀπὸ ταπεινοφροσύνης· καὶ τὸ γεγονὸς αὐτὸ μαζὶ μὲ τὰ τόσα ἄλλα ἐλαττώματά μου συνετέλεσε πολὺ εἰς τὸ νὰ φοβηθῶ καὶ τραπῶ εἰς φυγὴν. Ὅπως οἱ γοητευμένοι ἀπὸ τὰ σωματικὰ κάλλη βασανίζονται περισσότερον ἀπὸ τὸ πάθος των, ὅταν εὐρίσκωνται κοντὰ εἰς τοὺς ἐρωμένους, ἐνῶ ὅταν ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὰ ἀντικείμενα τοῦ πόθου, ἀποβάλλουν καὶ τὸ μανιακὸν πάθος· ἔτσι καὶ εἰς τοὺς ποθοῦντας τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα ὁ πόθος γίνεται ἀφόρητος, ὅταν εὐρίσκωνται πλησίον του, ἐνῶ ὅταν χάσουν τὴν ἐλπίδα, σβήνει μαζὶ μὲ τὴν προσδοκίαν καὶ ἡ ἐπιθυμία του.

12. Αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη σοβαρὰ ἀφορμὴ πού καὶ μόνη της θὰ ἦτο ἀρκετὴ νὰ μ' ἐμποδίσει νὰ δεχθῶ αὐτὸ τὸ θεῖον λειπούργημα. Τώρα ὅμως θὰ προσθέσω καὶ ἄλλην ἐξ Ἰσου σοβαράν. Ποίαν; Τὸ ὅτι ὁ ἱερεὺς πρέπει νὰ εἶναι νηφάλιος²⁷ καὶ διορατικὸς καὶ νὰ ἔχη μυρίους ὀφθαλμοὺς εἰς ὅλας τὰς πλευράς, διότι δὲν ζῆ μόνον διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ καὶ δι' ὀλόκληρον τὸν λαόν. Ἐνῶ ἐγὼ εἶμαι νωθρὸς καὶ ράθυ-

κοῦντες σωτηρίαν καὶ αὐτοὺς ἂν ὁμολογήσειας ὁ μάλιστα πάντων τὰ ἡμέτερα διὰ τὸ φιλεῖν κρύπτειν σπουδᾶζων κακὰ. Μὴ γάρ μοι νησιεῖαν ἐνταῦθα εἴπης, μηδὲ ἀγρουπνίαν, μηδὲ χαμευνίαν καὶ τὴν λοιπὴν τοῦ σώματος σκληραγωγίαν· καὶ τούτων
 5 μὲν γὰρ ὅσον ἀπέχομεν οἶδας. Εἰ δὲ καὶ εἰς ἀκρίθειαν ἡμῖν κατώρθωτο, οὐδὲν οὕτως μετὰ τῆς παρούσης νωθρότητος ἴσχυσεν ἂν τι πρὸς τὴν ἐπιστάσιαν ἡμᾶς ταῦτα ὠφεληῖσαι ἐκείνην. Ἄνθρωπῳ μὲν γὰρ εἰς οἰκίσκον τινὰ κατακλεισθέντι καὶ τὰ αὐτοῦ μεριμνῶντι μόνον, πολλὴν ἂν ταῦτα παρ᾽ αὐτοῦ τὴν ὠφέ-
 10 λειαν· εἰς δὲ ἰσοσῦτον σχιζομένῳ πλήθος καὶ καθ' ἕκαστον τῶν ἀρχομένων ἰδίας κεκητημένῳ φροντίδας, τί δύναται ἂν πρὸς τὴν ἐκείνων ἐπίδοσιν ἀξιόπιστον συμβάλλεσθαι κέρδος, εἰ μὴ ψυχὴν εὐτινον καὶ ἰσχυροτάτην ἔχων τύχη;

Καὶ μὴ θαυμάσης, εἰ μετὰ ἰσοσύτης καρτερίας ἐτιέραν
 15 θάσανον ζητῶ τῆς ἐν τῇ ψυχῇ ἀνδρείας. Τὸ μὲν γὰρ σίτων καὶ ποιῶν καὶ σιρωμνῆς καταφρονεῖν ἀπαλῆς πολλοῖς οὐδὲ ἔργον ὀρῶμεν ὃν καὶ μάλιστα γὰρ τοῖς ἀγροικότερον διακειμένοις καὶ οὕτως ἐκ πρώτης τραφεῖσι τῆς ἡλικίας καὶ πολλοῖς δὲ ἐτέροις, τῆς τε τοῦ σώματος κατασκευῆς καὶ τῆς συνηθείας ἐξευμαρι-
 20 ζούσης τὴν ἐν ἐκείνοις τοῖς πόνοις τραχύτητα. Ὑβριν δὲ καὶ ἐπήρειαν καὶ λόγον φορτικὸν καὶ τὰ παρὰ τῶν ἐλαιτόνων σκώμματα, τὰ τε ἀπλῶς καὶ τὰ ἐν δίκῃ λεγόμενα, καὶ μέμφεις τὰς εἰκῆ καὶ μάτην παρὰ τῶν ἀρχόντων καὶ παρὰ τῶν ἀρχομένων γινομένας, οὐ τῶν πολλῶν ἐνεγκεῖν, ἀλλ' ἐνός που
 25 καὶ δευτέρου. Καὶ ἴδοι τις ἂν τοὺς ἐν ἐκείνοις ἰσχυροὺς πρὸς ταῦτα οὕτως ἰλιγγιῶντας, ὡς μᾶλλον τῶν χαλεπωτάτων ἀγριαίνειν θηρίων, τοὺς δὲ τοιούτους μάλιστα τῶν τῆς ἱερωσύνης ἀπειροξομεν περιβόλων. Τὸ μὲν γὰρ μήτε πρὸς τὰ οἶτα

μος, ὅπως θὰ ὁμολογήσῃς καὶ σὺ ὁ ἴδιος πού λόγῳ τῆς ἀγάπης σου ἐφρόντιζες περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον νὰ κρύπτῃς τὰ ἐλαττώματά μου. Μὴ μοῦ ὑπενθυμίσης τώρα τὴν νηστείαν, τὴν ἀγρυπνίαν, τὴν κατάκλισιν εἰς τὸ ἔδαφος καὶ τὰς ἄλλας σωματικὰς σκληραγωγίας. Γνωρίζεις βέβαια πόσον μακρὰ εὐρίσκομαι ἀπὸ τὴν κατόρθωσιν καὶ αὐτῆς τῆς ἀσκήσεως. Ἄλλὰ καὶ ἂν τὴν εἶχα ἐπιτύχει τελείως, πάλιν δὲν θὰ μὲ ὠφελοῦσεν εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῆς διακονίας ἐκείνης, ἐφ' ὅσον μὲ διακρίνει τέτοια νωθρότης. Ἡ ἀσκησις θὰ ἤμποροῦσε νὰ ὠφελήσῃ ἓνα ἄνθρωπον κλεισμένον εἰς ἀπομονωμένον κελλί, φροντίζοντα μόνον διὰ τὴν ἰδικὴν του σωτηρίαν. Ὅταν ὅμως κανεὶς ἀπασχολῆται μὲ τόσον μεγάλον πλῆθος καὶ ἔχῃ ἰδιαίτερας φροντίδας διὰ κάθε ἓνα ἀπὸ τοὺς ἀρχομένους κατὰ τί θὰ ἤμποροῦσε νὰ συμβάλῃ ἢ ἀσκησις εἰς τὴν προκοπὴν των, ἔαν αὐτὸς δὲν ἔχῃ ψυχὴν ἀνδρείαν καὶ ἰσχυράν;

Καὶ μὴ ἀπορήσῃς πού ζητῶ τόσον ἐπιμόνως καὶ ἄλλην ἀπόδειξιν τῆς ψυχικῆς ἀνδρείας. Βλέπομεν ὅτι διὰ πολλοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἰδίως διὰ τοὺς ὀλιγώτερον πολιτισμένους ἢ διὰ τοὺς ἐξησκημένους ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ πολλοὺς ἄλλους, ἢ περιφρόνησις τῶν πολυτελῶν φαγητῶν, ποτῶν καὶ κλινῶν δὲν ἀπαιτεῖ καμμίαν εἰδικὴν προσπάθειαν, διότι ἢ κατασκευὴ τοῦ σώματος καὶ ἢ συνήθεια ἀπαλύνουν τὴν τραχύτητα τοῦ αὐστηροῦ βίου. Τὴν ὑβριστικὴν ὅμως συμπεριφορὰν καὶ τὰς ἐνοχλήσεις καὶ τὰς κακολογίας καὶ τὰς προσβολάς, εἴτε ἔχουν κάποιαν βάσιν εἴτε ὄχι, τῶν κατωτέρων καὶ τὰς κατηγορίας τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἀρχομένων πολὺ ὀλίγοι ἄνθρωποι ἤμποροῦν νὰ τὰς ὑποφέρουν. Καὶ βλέπομεν τοὺς ἱκανοὺς εἰς τὴν ἀσκησιν νὰ καταλαμβάνωνται ἀπὸ ἱλιγγον ἐμπρὸς εἰς αὐτὰς τὰς προσβολάς, ὥστε νὰ γίνωνται ἀγριώτεροι ἀπὸ τὰ χειρότερα θηρία. Αὐτοὺς ἀκριβῶς πρέπει νὰ ἀποκλείσωμεν ἀπὸ τὸν περίβολον τῆς ἱερωσύνης. Ὅταν ἓνας ἐπίσκοπος δὲν τηρῇ αὐστηροτάτην νηστείαν καὶ δὲν βαδίζῃ ἀνυ-

ἀπηγγονίσθαι, μήτε ἀνυπόδητον εἶναι τὸν προεσιῶτα, οὐδὲν
 ἂν θλάψειε τὸ κοινὸν τῆς Ἐκκλησίας· θυμὸς δὲ ἄγριος εἰς τε
 τὸν κεκτημένον εἰς τε τοὺς πλησίον μεγάλας ἐργάζεται συμφο-
 ράς. Καὶ τοῖς μὲν ἐκεῖνα μὴ ποιοῦσιν, οὐδεμία ἀπειλὴ παρὰ
 5 τοῦ Θεοῦ κεῖται, τοῖς δὲ ἀπλῶς ὀργιζομένοις, γέεννα καὶ τὸ
 τῆς γεέννης ἠπείληται πῦρ.

Ὡσπερ οὖν ὁ δόξης ἐρῶν κενῆς, ὅταν τῆς τῶν πολλῶν
 ἀρχῆς ἐπιλάβηται, μείζονα τῷ πυρὶ παρέχει τὴν ὕλην, οὕτως
 ὁ καθ' ἑαυτὸν καὶ ἐν ταῖς πρὸς ὀλίγους ὁμιλίαις κρατεῖν ὀρ-
 10 γῆς μὴ δυνάμενος, ἀλλ' ἐκφερόμενος εὐχερῶς, ὅταν πλήθους
 ὄλου προστασίαν ἐμπιστευθῆ, καθάπερ τι θηρίον πανταχόθεν
 καὶ ὑπὸ μυρίων κεντιούμενον, οὔτε αὐτὸς ἐν ἡσυχίᾳ δύναται ἂν
 ποτε διάγειν καὶ τοὺς ἐμπιστευθέντας αὐτῷ μυρία διατίθησι
 κακά. Οὐδὲν γὰρ οὕτω καθαρότητα νοῦ καὶ τὸ διειδὲς θολοῖ
 15 τῶν φρενῶν, ὡς θυμὸς ἄτακτος καὶ μετὰ πολλῆς φερόμενος
 τῆς ῥύμης. «Θυμὸς γάρ», φησὶν, «ἀπόλλυσι καὶ τοὺς φρονί-
 μους». Καθάπερ γὰρ ἐν τινι νυκτομαχίᾳ σκοιωθεὶς ὁ τῆς ψυ-
 χῆς ὀφθαλμὸς, οὐχ εὐρίσκει διακρίναι τοὺς φίλους τῶν πολε-
 μίων, οὐδὲ τοὺς ἐντίμους τῶν ἀτίμων, ἀλλὰ πᾶσιν ἐφεξῆς ἐνὶ
 20 κέχρηται τρόπῳ, κἂν λαθεῖν τι δέη κακόν, ἅπαντα εὐκόλως
 ὑπομένων ὑπὲρ τοῦ πληρῶσαι τῆς ψυχῆς ἡδονήν. Ἡδονὴ γάρ
 τίς ἐστὶν ἢ τοῦ θυμοῦ πύρωσις καὶ ἡδονῆς χαλεπώτερον τυραν-
 νεῖ τὴν ψυχὴν, πᾶσαν αὐτῆς τὴν ὑγιῆ κατάστασιν ἄνω καὶ κάτω
 ταράττουσα. Καὶ γὰρ πρὸς ἀπόνοιαν αἶρει ῥαδίως καὶ ἔχθρας
 25 ἀκαίρους καὶ μῖσος ἄλογον καὶ προσκρούματα ἀπλῶς καὶ εἰκῆ
 προσκρούειν παρασκευάζει συνεχῶς καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦ-
 τα καὶ λέγειν καὶ πράττειν θιάζεται, πολλῶ τῷ ῥοίζῳ τοῦ πά-
 θους τῆς ψυχῆς ἀποσυρομένης καὶ οὐκ ἐχούσης ὅπου τὴν αὐ-
 τῆς ἐρείσασα δύναμιν ἀντιστήσεται πρὸς τοσαύτην ὁρμήν.

30 13. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Ἄλλ' οὐκ ἔτι σε εἰρωνευόμενον ἀνέ-
 ξομαι περαιτέρω. Τίς γὰρ οὐκ οἶδε, φησὶν, ὅσον ταύτης

28. Ματθ. 5, 22.

29. Παροιμ. 15, 1.

πόδητος, εἰς τίποτε δὲν βλάπτει τὸ ποῖμνιον· ἐνῶ ὁ ἄγριος θυμὸς προκαλεῖ τρομερὰς συμφορὰς καὶ εἰς τὸν ἴδιον καὶ εἰς τὸ περιβάλλον του. Καὶ ὅσοι δὲν τηροῦν αὐστηρὰν ἄσκησιν δὲν ἀπειλοῦνται ἀπὸ καμμίαν τιμωρίαν ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ διὰ τοὺς ἀπλῶς ὀργιζομένους ὑπάρχει ἡ ἀπειλὴ τῆς γεέννης καὶ τοῦ πυρὸς τῆς γεέννης²⁸.

Ὅπως λοιπὸν ὁ ματαιόδοξος προσθέτει περισσότερα ξύλα εἰς τὴν φωτιάν, μόλις ἀνάλαβη τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα, ἔτσι καὶ ὁ εὐέξαπτος καὶ εὐκόλα ὀργιζόμενος, καὶ ὅταν εὐρίσκειται μόνος ἢ μὲ ὀλίγους ἀνθρώπους, γίνεται μόλις ἀνάλαβη τὴν διακυβέρνησιν ὀλοκλήρου πλήθους σὰν θηρίον κεντούμενον ἀπὸ ὄλα τὰ σημεῖα, καὶ οὔτε ὁ ἴδιος ἠμπορεῖ νὰ ζήσει ἤσυχά καὶ εἰς τοὺς κυβερνωμένους προκαλεῖ πολυάριθμα κακά. Διότι τίποτε δὲν θολώνει τὴν καθαρότητα καὶ τὴν διαύγειαν τῆς σκέψεως περισσότερον ἀπὸ τὸν ἄτακτον καὶ ἐκτραχηλισμένον θυμόν. «Ὁ θυμὸς, λέγει, καταστρέφει καὶ τοὺς φρονίμους»²⁹. Σὰν νὰ ἐσκοτίσθῃ εἰς νυκτομαχίαν ὁ ὀφθαλμὸς τῆς ψυχῆς λόγῳ τῆς ὀργῆς δὲν κατορθώνει νὰ διακρίνῃ τοὺς φίλους ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς οὔτε τοὺς ἐντίμους ἀπὸ τοὺς ἀτίμους, ἀλλὰ τοὺς μεταχειρίζεται κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ὅλους γενικῶς· καὶ ἂν ἀκόμη πρόκειται νὰ ὑποστῇ κάποιο κακὸν λόγῳ τῆς συμπεριφορᾶς του αὐτῆς, τὸ ὑπομένει διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἡδονὴν του. Εἶναι δὲ πραγματικὰ ἡδονὴ ἢ ἔξαψις τοῦ θυμοῦ καὶ τυραννεῖ τὴν ψυχὴν χειρότερα ἀπὸ τὴν ἡδονὴν, συνταράσσουσα καὶ ἀνατρέπουσα τὴν ὑγιῆ κατάστασίν της. Διότι ὀδηγεῖ εἰς παραλογισμὸν καὶ συνεχῶς δημιουργεῖ ἀδίκους ἐχθρας καὶ ἄτοπον μῖσος καὶ ἀναιτίους συγκρούσεις καὶ ὀδηγεῖ εἰς λόγια καὶ ἔργα παρομοίας φύσεως· ἡ ψυχὴ παρασύρεται ἀπὸ τὴν ὀρμὴν τοῦ πάθους καὶ δὲν ἔχει ποῦ νὰ στηρίξῃ τὴν δυνάμιν της διὰ ν' ἀντισταθῇ εἰς τὴν ὀρμὴν αὐτήν.

13. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Ἄλλὰ δὲν ἠμπορῶ πλέον νὰ σὲ ἀνέχωμαι νὰ εἰρωνεύεσαι. Ποῖος ἀγνοεῖ ὅτι εἶσαι τελείως

ἀπέχεις τῆς νόσου;

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Τί οὖν, ἔφην, ὦ μακάριε, θούλει πλησίον με τῆς πυρᾶς ἀγαγεῖν καὶ παροξύναι τὸ θηρίον ἡρεμοῦν; Ἡ ἀγνοεῖς, ὡς οὐκ οἰκεία τοῦτο κατορθώσαμεν ἀρετῆ, ἀλλ' ἐκ τοῦ τὴν ἡσυχίαν ἀγαπᾶν; τὸν δὲ οὕτω διακεείμενον ἀγαπητὸν ἀφ' ἑαυτοῦ μένοντα καὶ ἐνὶ μόνῳ ἢ δευτέρῳ χρώμενον φίλῳ δυνηθῆναι τὸν ἐκεῖθεν διαφυγεῖν ἐμπροσημόν, μὴ ὅτι εἰς τὴν ἄβυσσον τῶν τοσοούτων ἐμπεσόντα φροντίδων; Τότε γὰρ οὐχ ἑαυτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους πολλοὺς ἐπισύρει
10 μεθ' ἑαυτοῦ πρὸς τὸν τῆς ἀπωλείας κρημνὸν καὶ περὶ τὴν τῆς ἐπιεικείας ἐπιμέλειαν ἀργοτέρους καθίστησιν. Πέφυκε γάρ, ὡς τὰ πολλὰ τὸ τῶν ἀρχομένων πλήθος ὡσπερ εἰς ἀρχέτυπὸν τινα εἰκόνα τοὺς τῶν ἀρχόντων τρόπους ὁρᾶν καὶ πρὸς ἐκείνους ἐξομοιοῦν ἑαυτούς. Πῶς οὖν ἂν τις τὰς ἐκείνων
15 παύσειε φλεγμονάς, οἰδαίνων αὐτός; Τίς δ' ἂν ἐπιθυμήσειε ταχέως τῶν πολλῶν γενέσθαι μέτριος, τὸν ἄρχοντα ὀργίλον ὁρῶν; Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι δυνατὸν, τὰ τῶν ἱερέων κρύπτεσθαι ἐλατιώματα· ἀλλὰ καὶ τὰ μικρὰ ταχέως κατάδηλα γίνεται.

20 Καὶ γὰρ ἀθλητῆς, ἕως μὲν ἂν οἴκοι μένη καὶ μηδενὶ συμπλέκηται, δύναται λανθάνειν, καὶ ἀσθενέστατος ὢν τύχη· διατὰ δὲ ἀποδύσεται πρὸς τοὺς ἀγῶνας, ῥαδίως ἐλέγχεται. Καὶ τῶν ἀνθρώπων τοίνυν οἱ μὲν τὸν ἰδιωτικὸν τοῦτον καὶ ἀπράγμονα βιοῦντες βίον ἔχουσι παραπέτασμα τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων
25 τὴν μόνωσιν· εἰς δὲ τὸ μέσον ἀχθέντες, καθάπερ ἱμάτιον τὴν ἡρεμίαν ἀποδῦναι ἀναγκάζονται καὶ πᾶσι γυμνὰς ἐπιδείξαι τὰς ψυχὰς διὰ τῶν ἔξωθεν κινήματων. Ὡσπερ οὖν αὐτῶν τὰ κατορθῶματα πολλοὺς ὦνησε πρὸς τὸν ἴσον παρακαλοῦντα ζῆλον, οὕτω καὶ τὰ πλημελήματα ῥαθυμοτέρους κατέστησε

ἀπηλλαγμένος ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀσθένειαν;

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Ὡστε θὰ ἤθελες, εὐτυχισμένε φίλε μου, νὰ μὲ φέρης κοντὰ εἰς τὴν φωτιάν καὶ νὰ ἐρεθίσῃς τὸ θηρίον ποὺ κάθεται τῶρα ἤρεμον; Ἡ ἀγνοεῖς ὅτι αὐτὸ δὲν τὸ κατώρθωσα μὲ τὴν ἀρετὴν μου, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀγάπην μου πρὸς τὴν ἡσυχίαν; Δὲν ξεύρεις ὅτι ἄνθρωπος μὲ τέτοιαν διάθεσιν μόλις ἠμπορεῖ νὰ διαφύγη τὸν ἐμπρησμόν ἂν μένη μόνος του καὶ ἔχη ἓνα ἢ δύο τὸ πολὺ φίλους, ἐνῶ ἂν πέσῃ εἰς τὴν ἄβυσσον τόσων μεγάλων φροντίδων θὰ καταστραφῇ; Καὶ τότε σύρει πρὸς τὸν κρημνὸν τῆς ἀπωλείας καὶ καθιστᾷ ὀκνηροτέρους εἰς τὴν ἐπιζήτησιν τῆς ἀρετῆς ἐκτὸς τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ πολλοὺς ἄλλους. Τὸ πλῆθος τῶν ἀρχομένων συνηθίζει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νὰ βλέπῃ τὴν διαγωγὴν τῶν ἀρχόντων σὰν ἀρχέτυπον εἰκὼνα καὶ νὰ ρυθμίζῃ σύμφωνα μὲ αὐτὴν καὶ τὴν ἰδικήν του διαγωγὴν. Πῶς λοιπὸν θὰ θεραπεύσῃ τὰς φλεγμονὰς ἐκείνων, ἀφοῦ φλεγμαίνεται καὶ ὁ ἴδιος; Καὶ ποῖος ἰδιώτης θὰ ἐπιθυμοῦσε νὰ γίνῃ ἥπιος, ὅταν βλέπῃ τὸν ἄρχοντά του ὀργίλον; Μὲ κανένα τρόπον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κρυβοῦν τὰ ἐλαττώματα τῶν ἱερέων· καὶ τὰ μικρότερα μάλιστα φανερώνονται γρήγορα.

Ἡ ἐνδεχομένη ἀδυναμία ἐνὸς ἀθλητοῦ ἠμπορεῖ νὰ διαφύγῃ τὴν ἀντίληψιν τοῦ κόσμου, ἐφ' ὅσον μένει σπῆτι του καὶ δὲν συναγωνίζεται μὲ κανένα· ὅταν ὅμως ἀποδυθῇ εἰς τὸν ἀγῶνα, ἡ ἀδυναμία του ἐλέγχεται εὐκόλα. Καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὁμοίους ἀνθρώπους ὅσοι ζοῦν κατ' ἰδίαν καὶ μὲ ἡσυχίαν, ἔχουν ὡς προπέτασμα τῶν ἁμαρτημάτων των τὴν μόνωσιν· ὅταν ὅμως ὀδηγηθοῦν ἀνάμεσα εἰς τὸν λαόν, ἀναγκάζονται ν' ἀποβάλουν τὴν ἡρεμίαν σὰν ἱμάτιον καὶ νὰ δείξουν εἰς ὅλους διὰ τῆς ἐξωτερικεύσεως τῶν διαθέσεών των γυμνὰς τὰς ψυχάς. Ὡπως λοιπὸν αἱ ἀρεταὶ των ὠφελοῦν πολλοὺς διὰ τῆς παρακινήσεως εἰς παρόμοιον ζῆλον, ἔτσι καὶ τὰ ἐλαττώματα πολλοὺς τοὺς καθιστοῦν ὀκνηροὺς

περὶ τὴν τῆς ἀρετῆς ἐργασίαν καὶ βλακεύειν πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῶν σπουδαίων παρεσκεύασε πόνους.

Διὸ χρὴ πάντοθεν αὐτοῦ τὸ κάλλος ἀποσιίλθειν τῆς ψυχῆς, ἵνα καὶ εὐφραίνειν ἅμα καὶ φωτίζειν δύνηται τὰς τῶν 5 ὁρώντων ψυχάς. Τὰ μὲν γὰρ τῶν τυχόντων ἁμαρτήματα, ὡσπερ ἔν τινι σκότῳ πρατιόμενα, τοὺς ἐργαζομένους ἀπώλεσε μόνους· ἀνδρὸς δὲ ἐπιφανοῦς καὶ πολλοῖς γνωρίμου πλημμέλεια κοινήν ἅπασι φέρει τὴν βλάβην, τοὺς μὲν ἀναπεπιτωκότας πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῶν ἀγαθῶν ἰδρωῖτας ὑπιτωτέρους ποιοῦσα, 10 τοὺς δὲ προσέχειν ἑαυτοῖς βουλομένους ἐρεθίζουσα πρὸς ἀπόνοιαν. Χωρὶς δὲ τούτων, τὰ μὲν τῶν εὐτελῶν παραπιώματα, κἂν εἰς τὸ μέσον ἔλθῃ, οὐδένα ἔπληξεν ἀξιόλογον πληγὴν· οἱ δὲ ἐν τῇ κορυφῇ ταύτης καθήμενοι τῆς τιμῆς πρῶτον μὲν πᾶσιν εἰσι κατάδηλοι· ἔπειτα, κἂν ἐν τοῖς μικροτάτοις 15 σφαλῶσι, μεγάλα τὰ μικρὰ τοῖς ἄλλοις φαίνεται. Οὐ γὰρ τῷ τοῦ γεγονότος μεγέθει, ἀλλὰ τῇ τοῦ διαμαρτόντος ἀξία τὴν ἁμαρτίαν μετροῦσιν ἅπαντες. Καὶ δεῖ τὸν ἱερέα, καθάπερ τισὶν ἀδαμαντίνοις ὄπλοις πεφράχθαι πάντοθεν, τῇ τε συντόνῳ σπουδῇ καὶ τῇ διηνεκεῖ περὶ τὸν θίον νήψει πάντοθεν περισκο- 20 ποῦντα, μή που τις γυμνὸν εὐρῶν τόπον καὶ παρημελημένον πλήξῃ καιρίαν πληγὴν. Πάντες γὰρ περιεστήκασι, τρωῶσαι ἔτοιμοι καὶ καταβαλεῖν, οὐ τῶν ἐχθρῶν μόνον καὶ πολεμίων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν πολλοὶ τῶν προσποιουμένων φιλίαν.

14. Τοιαύτας οὖν ἐπιλέγεσθαι δεῖ ψυχάς, οἷα τὰ τῶν 25 ἀγίων ἐκείνων ἀπέδειξε σώματα ἢ τοῦ Θεοῦ χάρις ἐν τῇ Βαβυλωνίᾳ καμίνῳ ποιέ. Οὐ γὰρ κληματὶς καὶ πίσσα καὶ στυππεῖον ἢ τοῦ πυρὸς τούτου τροφή, ἀλλὰ πολὺ τούτων χαλεπωτέρα. Ἐπεὶ μηδὲ πῦρ τὸ αἰσθητὸν ὑπόκειται ἐκεῖνο, ἀλλ' ἢ παμφάγος αὐτοὺς τῆς βασκανίας περιστοιχίζεται φλόξ, παν- 30 ταχόθεν αἰρομένη καὶ ἀκριθέστερον αὐτῶν ἐπιούσα καὶ διερευ-

εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῆς ἀρετῆς καὶ ραθύμους εἰς ἀνάληψιν κῶπων διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῶν ἀγαθῶν.

Διὰ τοῦτο τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς τοῦ ἱερέως πρέπει νὰ λάμπη παντοῦ, ὥστε νὰ ἡμπορῇ καὶ νὰ εὐφραίνῃ καὶ νὰ φωτίζῃ τὰς ψυχὰς τῶν βλεπόντων. Τὰ ἀμαρτήματα τῶν ἰδιωτῶν εἶναι σὰν νὰ διαπράττωνται εἰς τὸ σκότος καὶ καταστρέφουν μόνον τοὺς ἰδίους. Ἐνῶ τὸ ἀμάρτημα ἀνθρώπου ἐπιφανοῦς καὶ γνωστοῦ εἰς πολλοὺς φέρει βλάβην εἰς ὄλους γενικῶς· καὶ τοὺς μὲν ἀσχολουμένους μὲ τὴν σωτηρίαν τῶν ἄλλων κάμνει ὀκνηροτέρους, τοὺς δὲ ἐνδιαφερομένους διὰ τὴν ἰδικὴν των ἠθικὴν προκοπὴν ἐρεθίζει εἰς ἔπαρσιν. Ἐκτὸς αὐτοῦ δὲ τῶν μὲν ἀπλῶν ἀνθρώπων τὰ παραπτώματα, καὶ νὰ γνωσθοῦν, δὲν τραυματίζουν σοβαρὰ κανένα· ἐνῶ οἱ καθήμενοι εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ἱεραρχίας παρακολουθοῦνται ἀπὸ ὄλους καὶ τὰ μικρότερα σφάλματά των φαίνονται εἰς τοὺς ἄλλους μεγάλα. Οἱ ἄνθρωποι δὲν μετροῦν τὴν ἀμαρτίαν καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀξίαν τοῦ διαπράττοντος αὐτήν. Πρέπει συνεπῶς ὁ ἱερεὺς νὰ εἶναι περιφραγμένος ἀπὸ παντοῦ μὲ ἀδαμάντινα ὄπλα καὶ νὰ προσέχη ὅλα τὰ βήματα τῆς ζωῆς του μὲ ἔντονον ζῆλον καὶ συνεχῆ ἀγρυπνίαν, μήπως τοῦ προξενήσῃ κανεὶς θανατηφόρον πληγὴν εἰς κανένα γυμνὸν καὶ παραμελημένον μέρος. Ὅλοι περιτριγυρίζουν ἔτοιμοι νὰ τὸν τραυματίσουν καὶ τὸν συντρίψουν· ὄχι μόνον οἱ ἐχθροὶ καὶ οἱ ἀντίπαλοι, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ποὺ προσποιοῦνται τοὺς φίλους.

14. Συνεπῶς διὰ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτήν πρέπει νὰ ἐπιλέγωνται ψυχαὶ ὅπως ἐκεῖναι ποὺ μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ κατοικοῦσαν κάποτε εἰς τοὺς ἀγίους τῆς βαβυλωνιακῆς καμίνου³⁰. Διότι τροφή τῆς φωτιᾶς αὐτῆς ποὺ ἀπειλεῖ τοὺς ἱερεῖς δὲν εἶναι αἱ κληματίδες καὶ ἡ πίσσα καὶ τὸ στυλπείον, ἀλλὰ ἀντικείμενα πολὺ ἰσχυρότερα ἀπὸ αὐτά. Δὲν πρόκειται ἐδῶ δι' αἰσθητὴν φωτιάν· τοὺς περιβάλλει ἡ παμφάγος φλόγα τοῦ φθόνου ποὺ ὑψώνεται ἀπὸ ὄλας τὰς πλευράς, ποὺ ἀνεβαίνει ἐπάνω ἀπὸ τὰς κεφαλὰς των καὶ διερευνᾷ

νωμένη τὸν βίον ἢ τὸ πῦρ τότε τῶν παίδων ἐκείνων τὰ σώματα. Ὅταν οὖν εὖρη καλᾶμης ἴχνος μικρὸν προσπλέκεται ταχέως· καὶ τὸ μὲν σαθρὸν ἐκεῖνο κατέκαυσε μέρος, τὴν δὲ λοιπὴν ἅπασαν οἰκοδομήν, καὶ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων λαμπροτέρα οὖσα
 5 τύχη, ἀπ' ἐκείνου τοῦ καπνοῦ προσέφλεξε καὶ ἡμαύρωσεν ἅπασαν. Ἐως μὲν γὰρ ἂν πανταχόθεν ἡρμωσμένος ἦ καλῶς ὁ τοῦ ἱερέως βίος, ἀνάλωτος γίνεται ταῖς ἐπιβουλαῖς· ἂν δὲ τύχη μικρὸν τι παριδῶν (οἷα εἰκὸς ἄνθρωπον ὄντα καὶ τὸ πολυπλανῆς τοῦ βίου τούτου περαιούντα πέλαγος), οὐδὲν αὐτῷ τῶν
 10 λοιπῶν κατορθωμάτων ὄφελος πρὸς τὸ δυνηθῆναι τὰ τῶν κατηγόρων στόματα διαφυγεῖν, ἀλλ' ἐπισκιάζει παντὶ τῷ λοιπῷ τὸ μικρὸν ἐκεῖνο παράπτωμα· καὶ οὐχὶ ὡς σᾶρκα περικειμένῳ οὐδὲ ἀνθρωπεῖαν λαχόντι φύσιν, ἀλλ' ὡς ἀγγέλω καὶ τῆς λοιπῆς ἀσθενείας ἀπηλλαγμένῳ δικάζειν ἅπαντες ἐθέλουσι τῷ
 15 ἱερεῖ. Καὶ καθάπερ τύραννον, ἕως μὲν ἂν κρατῆ, ἅπαντες πεφρίκασιν καὶ κολακεύουσι, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι καθελεῖν, διὰ δὲ ἴδωσιν εἰς τοῦναντίον προχωροῦντα ἐκείνου τὰ πράγματα, τὴν μεθ' ὑποκρίσεως ἀφέντες τιμὴν οἱ πρὸ μικροῦ φίλοι γεγόνασιν ἐξαίφνης ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι, καὶ πάντα αὐτοῦ τὰ σα-
 20 θρᾶ καταμαθόντες, ἐπιτίθενται παραλύοντες τῆς ἀρχῆς· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἱερέων, οἱ πρὸ βραχέος καὶ ἡνίκα ἐκράτει τιμῶντες καὶ θεραπεύοντες, διὰ μικρὰν εὖρωσιν λαβὴν, παρασκευάζονται σφοδρῶς, οὐχ ὡς τύραννον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ τούτου χαλεπώτερον καθαιρήσειν μέλλοντες. Καὶ ὥσπερ ἐκεῖ-
 25 νος τοὺς τοῦ σώματος φύλακας δέδοικεν, οὕτω καὶ οὗτος τοὺς πλησίον καὶ συλλειτουργοῦντας αὐτῷ μάλιστα πάντων τρέμει. Οὔτε γὰρ ἕτεροί τινες οὕτω τῆς ἀρχῆς ἐπιθυμοῦσι τῆς ἐκείνου καὶ τὰ ἐκείνου μάλιστα πάντων ἴσασιν, ὡς οὗτοι. Ἐγγύθεν γὰρ ὄντες εἴ τι συμβαίῃ τοιοῦτο, πρὸ τῶν ἄλλων αἰ-

31. Τὸν κίνδυνον κατὰ τῆς θέσεως τοῦ ἐπισκόπου καὶ τοῦ ἱερέως ὁ Χρυσόστομος εὕρισκει κυρίως εἰς τοὺς συναδέλφους των. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὰ τὰ λεγόμενα διὰ τὰς ἰδικὰς του περιπετείας ἐν Ἐπιστ. εἰς Ὀλυμπ. 14, 4. «οὐδένα δέδοικα ὡς τοὺς ἐπισκόπους πλὴν ὀλίγων», καὶ ἐν Ἐπιστ. 243.

τὴν ζωὴν τῶν ἀκριβέστερα ἀπὸ ὅσον ἢ φωτιὰ ἐκείνη τὰ σώματα τῶν τριῶν παίδων. Ὄταν λοιπὸν εὖρη εἰς τὴν οἰκοδομὴν ὀλίγα ἔστω καλάμια, πιάνει ἀμέσως, καὶ αὐτὸ μὲν τὸ σαθρὸν μέρος τὸ κατακαίει, ὅλην δὲ τὴν ὑπόλοιπον οἰκοδομήν, πού δυνατὸν νὰ ἦτο λαμπροτέρα ἀπὸ τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας, τὴν φλογίζει καὶ τὴν μαυρίζει μὲ τὸν καπνόν. Ἔως τὴν στιγμὴν ποῦ εἶναι καλὰ τειχισμένος ὁ βίος τοῦ ἱερέως ἀπὸ ὅλας τὰς πλευράς, εἶναι ἀπρόσβλητος εἰς ὅλας τὰς ἐπιθέσεις. Ἐὰν ὅμως τοῦ διαφύγη ἀκάλυπτον κανένα μικρὸν σημεῖον — πράγμα εὐλόγον διότι πρόκειται περὶ ἀνθρώπου πού διαπερᾷ τὸ πολυπλανὲς πέλαγος τοῦ βίου — τὰ ἄλλα κατορθώματα δὲν θὰ τὸν βοηθήσουν νὰ διαφύγη τὰς κακολογίας τῶν κατηγορῶν· τὸ μικρὸν παράπτωμα ἐπισκιάζει ὅλην τὴν ἀρετὴν του. Ὅλοι θεωροῦν τὸν ἱερέα ὅχι ὡς περιβαλλόμενον μὲ σάρκα καὶ ἀνθρωπίνην φύσιν, ἀλλ' ὡς ἄγγελον, ὡς ἀπηλλαγμένον ἀπὸ κάθε ἀδυναμίαν. Καὶ ὅπως τὸν τύραννον, ὅταν κρατῇ τὴν ἀρχὴν καλά, ὅλοι τὸν φοβοῦνται καὶ τὸν κολακεύουν, διότι δὲν ἤμποροῦν νὰ τὸν ἀνατρέψουν, ἐνῶ ὅταν ἴδουν τὴν κατάστασιν νὰ μεταβάλλεται ἐναντίον του, ἀφήνουν τὴν ὑποκριτικὴν ἐκτίμησιν, οἱ πρὸ ὀλίγου φίλοι γίνονται ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι, πληροφοροῦνται ὅλα τὰ ἀσθενῆ σημεῖα τῆς ἐξουσίας του, ἐπιτίθενται καὶ τὸν ἀνατρέπουν· ἔτσι καὶ τοὺς ἱερεῖς, ἐκεῖνοι ποῦ τοὺς ἐκτιμοῦσαν καὶ τοὺς ἐπεριποιοῦντο ἕως ὅτου ἐξασκοῦσαν ἐπιτυχῶς τὸ λειτούργημα, μόλις εὗρουν κάποιαν μικρὰν ἀφορμὴν, προετοιμάζονται ἔντονα διὰ νὰ τοὺς καθαιρέσουν σὰν νὰ ἦσαν οἱ χειρότεροι τύραννοι. Ὅπως δὲ ὁ τύραννος φοβεῖται κυρίως τοὺς σωματοφύλακάς του, ἔτσι καὶ ὁ ἐπίσκοπος τρέμει πρὸ πάντων τοὺς πλησίον του συναδέλφους καὶ συλλειτουργούς. Διότι ἄλλωστε οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι δὲν ἐποφθαλμοῦν τὴν θέσιν του, ὅπως αὐτοί, καὶ δὲν γνωρίζουν τὰς ἀδυναμίας του τόσον καλὰ ὅσον αὐτοί³¹. Ἐπειδὴ ζοῦν πλησίον του, ἀντιλαμβάνονται πρὶν ἀπὸ τοὺς

σθάνονται καὶ δύναται ἂν εὐχερῶς καὶ διαβάλλοντες ποιευθῆ-
 ναι καὶ τὰ μικρὰ μεγάλα ποιῶντες τὸν ουκοφαντούμενον
 ἐλεῖν. Τὸ γὰρ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο ῥῆμα ἀντίσειραται· καὶ
 εἴτε πάσχει ἓν μέλος, συγκαίρει πάντα τὰ μέλη· εἴτε δοξάζε-
 5 ται ἓν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη· πλὴν εἴ τις εὐλα-
 βεῖα πολλῇ πρὸς ἅπαντα σιῆσαι δυνηθείη .

Εἰς τοσοῦτον οὖν ἡμᾶς ἐκπέμπεις πόλεμον; Καὶ πρὸς μά-
 χην οὕτω καὶ ποικίλην καὶ πολυειδῆ τὴν ἡμετέραν ἐνόμισας
 ἀρκέσειν ψυχὴν; Πόθεν καὶ παρὰ τίνος μαθῶν; Εἰ μὲν γὰρ ὁ
 10 Θεὸς ἐγνώρισε τοῦτο, ἐπίδειξον τὸν χρησὸν καὶ πείδομαι. Εἰ
 δὲ οὐκ ἔχεις, ἀλλ' ἀπὸ δόξης ἀνθρωπίνης φέρεις τὴν ψῆφον,
 ἀπαλλάγηθί ποτε ἐξαπατώμενος. Ὑπὲρ γὰρ τῶν ἡμετέρων
 ἡμῖν μᾶλλον ἢ ἑτέροις πείθεσθαι δίκαιον· ἐπειδὴ «τὰ τοῦ ἀν-
 15 θρώπου οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν
 αὐτῷ». Ὅτι γὰρ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τοὺς ἐλομένους κατα-
 γελάστοις ἂν ἐποιήσαμεν ταύτην δεξάμενοι τὴν ἀρχὴν καὶ
 μετὰ πολλῆς τῆς ζημίας εἰς ταύτην ἂν ἐπανήλθομεν τοῦ θείου
 τὴν κατάστασιν, ἐν ἣ καὶ νῦν ἐσμεν, εἰ καὶ μὴ πρότερον, ἀλλὰ
 νῦν σε τούτοις οἶμαι πεπεικέναι τῆς ῥήμασιν. Οὐδὲ γὰρ βα-
 20 σκανία μόνον, ἀλλὰ πολλῶ καὶ τῆς βασκανίας σφοδρότερον
 ἢ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐπιθυμία τοὺς πολλοὺς ὀπλίξειν εἶωθε κατὰ
 τοῦ ταύτην ἔχοντος. Καὶ καθάπερ οἱ φίλαρχοι τῶν παίδων
 βαρύνονται τὸ τῶν πατέρων γῆρας, οὕτω καὶ τούτων τινές,
 ὅταν ἴδωσιν εἰς μακρὸν παραταθεῖσαν τὴν ἱερωσύνην χρό-
 25 νον, ἐπειδὴ ἀνελεῖν οὐκ εὐαγές, παραλῦσαι σπεύδουσιν αὐ-
 τὸν τῆς ἀρχῆς, πάντες ἀντ' ἐκείνου γενέσθαι ἐπιθυμοῦντες
 καὶ εἰς ἑαυτὸν ἕκαστος μεταπεσεῖσθαι τὴν ἀρχὴν προσδο-
 κῶντες.

32. Α' Κορ. 12,26.

33. Αὐτ. 2, 11.

ἄλλους κάθε παρεκτροπὴν καὶ ἠμποροῦν εὐκόλα νὰ γίνουν πιστευτοί, ὅταν διαβάλλουν, καὶ ν' ἀπομακρύνουν τὸν συκοφαντούμενον διὰ τῆς ἐξογκώσεως τῶν κακῶν πράξεών του. Ἐκεῖνο τὸ ἀποστολικὸν λόγιον ἀνεστράφη³²· καὶ ἂν πάσχη ἓνα μέλος, συγχαίρουν ὅλα τὰ ἄλλα μέλη, ἔαν δὲ δοξάζεται ἓνα μέλος, συμπάσχουν ὅλα τὰ ἄλλα. Ἐὰν δὲν κατορθώσῃ νὰ στηριχθῆ μετὰ τὴν μεγάλην του εὐλάβειαν ὁ ἐπίσκοπος, θὰ εὐρίσκεται εἰς διαρκῆ κίνδυνον.

Λοιπὸν εἰς τὸσον σκληρὸν πόλεμον μετέλλεις; Καὶ νομίζεις ὅτι ἡ ψυχὴ μου ἐπαρκεῖ διὰ μάχην τὸσον ἀδιάκοπον καὶ πολύπλευρον; Ποῖος σ' ἐβεβαίωσε περὶ αὐτοῦ; Ἐὰν μὲν σ' ἐπληροφόρησε περὶ αὐτοῦ ὁ Θεός, δεῖξέ μου τὸν χρησὸν καὶ θὰ πεισθῶ. Ἐὰν δὲ δὲν ἔχῃς θεῖον χρησὸν καὶ ἐσχημάτισες αὐτὴν τὴν γνώμην στηριζόμενος εἰς ἀνθρωπίνας κρίσεις, παῦσε ν' ἀπατάσαι. Διὰ τὰ ζητήματα ποῦ ἀφοροῦν τὸ πρόσωπόν μου ἐπιβάλλεται νὰ πείθεσαι εἰς ἐμὲ μᾶλλον παρὰ εἰς ἄλλους, διότι «κανεῖς δὲν γνωρίζει τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου παρὰ μόνον ἢ συνείδησίς του»³³. Νομίζω λοιπὸν ὅτι ἂν δὲν εἶχες πεισθῆ προηγουμένως, θὰ ἐπέισθης τοῦλάχιστον τώρα μετὰ αὐτὰ τὰ λόγια μου περὶ τοῦ ὅτι, δεχόμενος τὴν ἐξουσίαν αὐτὴν, θὰ ἔκαμνα καὶ τὸν ἑαυτὸν μου καὶ τοὺς ἐκλέκτορας καταγελάστους καὶ θὰ ἐπέστρεφα εἰς τὸν ἴδιον τρόπον ζωῆς ποῦ ἀκολουθῶ τώρα. Ἡ ἐπιθυμία ποῦ ἔχουν πολλοὶ διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς ἐξουσίας αὐτῆς τοὺς ὀπλίζει ἐναντίον ἐκείνου ποῦ τὴν κατέχει, σὰν κάτι χειρότερον ἀπὸ τὴν βασκανίαν. Καὶ ὅπως τὰ φίλαρχα παιδιὰ βαρύνονται τὴν παράτασιν τῆς ζωῆς τῶν γερόντων πατέρων των, ἔτσι καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἐπιδιώκοντας τὴν ἀρχιερωσύνην, ὅταν βλέπουν νὰ παρατείνεται ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ θητεία κάποιου ἐπισκόπου, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τὸν φονεύσουν, σπεύδουν νὰ τὸν ἐκδιώξουν ἀπὸ τὴν ἐπισκοπικὴν ἔδραν, ἐποφθαλμιῶντες ὅλοι τὴν θέσιν ἐκείνου — φυσικὰ ὁ καθένας διὰ τὸν ἑαυτὸν του.

15. Βούλει σοι καὶ ἕτερον ἐπιδείξω ταύτης τῆς μάχης εἶδος, μυρίων ἐμπεπλησμένον κινδύνων; Ἴθι δὴ καὶ διακνυσον εἰς τὰς δημοτελεῖς ἑορτὰς, ἐν αἷς μάλιστα τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν τὰς αἰρέσεις ποιεῖσθαι νόμος, καὶ τοσαύταις 5 ὄφει κατηγορίαις τὸν ἱερέα θαλλόμενον, ὅσον τῶν ἀρχομένων τὸ πλήθος ἐστίν. Πάντες γὰρ οἱ δοῦναι κύριοι τὴν τιμὴν εἰς πολλὰ τότε σχίζονται μέρη καὶ οὔτε πρὸς ἀλλήλους οὔτε πρὸς αὐτὸν τὸν λαχόντα τὴν ἐπισκοπὴν τὸ τῶν πρεσβυτέρων συνέδριον ὁμογνωμονοῦν ἴδοι τις ἂν ἀλλ' ἕκαστος καθ' ἐ-
 10 τυτὸν ἐστήκασιν, ὁ μὲν τοῦτον, ὁ δὲ ἐκεῖνον αἰρούμενος. Τὸ δὲ αἷτιον οὐκ εἰς ἕν πάντες ὁρῶσιν, εἰς ὃ μόνον ὁρᾶν ἐχορῆν, τῆς ψυχῆς τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' εἰσὶ καὶ ἕτεροι προφάσεις αἱ ταύτης πρόξενοι τῆς τιμῆς· οἷον, ὁ μὲν, ὅτι γένους ἐστὶ λαμπροῦ, ἐγκρινέσθω, φησὶν· ὁ δέ, ὅτι πλοῦτον περιβέβληται πολύν, καὶ
 15 οὐκ ἂν δέοιτο τρέφεσθαι ἐκ τῶν τῆς Ἐκκλησίας προσόδων· ὁ δέ, ὅτι παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἠτύχοι μόλησε· καὶ ὁ μὲν, τὸν οἰκείως πρὸς αὐτὸν διακείμενον, ὁ δὲ τὸν γένει προσήκοντα, ὁ δὲ τὸν κολακεύοντα πάλιν τῶν ἄλλων προτιμᾶν σπουδάζουσιν· εἰς δὲ τὸν ἐπιτήδειον οὐδεὶς ὁρᾶν θούλειαι, οὐδὲ ψυχῆς τινα ποι-
 20 εῖσθαι θάσανον.

Ἐγὼ δὲ τοσοῦτου δέω ταύτας ἠγεῖσθαι τὰς αἰτίας ἀξιόπιστους εἶναι πρὸς τὴν τῶν ἱερέων δοκιμασίαν, ὡς μηδέ, εἴ τις πολλὴν εὐλάβειαν ἐπιδείξαιτο, τὴν οὐ μικρὸν ἡμῖν πρὸς τὴν ἀρχὴν συντελοῦσαν ἐκείνην, μηδέ τοῦτον ἀπὸ ταύτης εὐθέως
 25 ἐγκρίνειν τολμᾶν, εἰ μὴ μετὰ τῆς εὐλαθείας πολλὴν καὶ τὴν σύνεσιν ἔχων τύχοι. Καὶ γὰρ οἶδα πολλοὺς ἐγὼ τῶν ἅπαντα τὸν χρόνον καθειροξάντων ἑαυτοὺς καὶ νησιταῖς δαπανηθέντων, ὅτι, ἕως μὲν αὐτοῖς μόνοις εἶναι ἐξῆν καὶ τὰ αὐτῶν μεριμνᾶν, εὐδοκίμου παρὰ Θεῶ καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐκείνη προσε-

---

34. Ὁ Χρυσόστομος καταδικάζει ἐνταῦθα τὴν ἐπιπολαιότητα καὶ μεροληπτικότητα κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν κληρικῶν. Ἀνθρώπινοι παράγοντες δὲν ἐπιτρέπεται νὰ διαμορφώνουν τὴν γνώμην τῶν ἐκλογέων, διότι τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα δὲν εἶναι ἀνθρώπινος θεσμός. Οἱ ἐκλογεῖς ὀφείλουν νὰ

15. Θέλεις νὰ σοῦ ἀναφέρω καὶ ἄλλην μορφήν τῆς μάχης αὐτῆς γεμάτην ἀπὸ μυρίους κινδύνους; Παρακολούθησε μὲ προσοκῆν τὰς ἑορταστικὰς συγκεντρώσεις, εἰς τὰς ὁποίας κατὰ τὴν συνήθειαν γίνονται αἱ ἐκλογαὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων³⁴, καὶ θὰ ἰδῆς ἐκεῖ τὸν ἀρχιερέα νὰ προσβάλλεται ἀπὸ τόσας κατηγορίας, ὅσοι εἶναι οἱ ἀρχόμενοι. Τότε οἱ ἀρμόδιοι διὰ τὴν ἐκλογὴν σχίζονται εἰς πολλὰς παρατάξεις καὶ βλέπομεν τοὺς πρεσβυτέρους νὰ μὴ συμφωνοῦν οὔτε μετὰ τῶν οὔτε μὲ τὸν ἐπίσκοπον. Ὁ καθένας ἔχει τὴν ἰδικήν του γνώμην καὶ ὁ ἕνας προτιμᾷ αὐτόν, ὁ ἄλλος ἐκεῖνον. Αἰτία δὲ τοῦ φαινομένου αὐτοῦ εἶναι ὅτι δὲν ἀποβλέπουν, ὅπως θὰ ἤρμοζεν, ὅλοι εἰς ἕνα, εἰς τὴν ψυχικὴν ἀρετὴν, ἀλλὰ ὑπεισέρχονται εἰς τὴν τιμητικὴν αὐτὴν ἐκλογὴν καὶ ἄλλα ἐλατήρια. Λέγουν π.χ. "Ἄς ἐκλεγῆ αὐτὸς ἐπειδὴ κατάγεται ἀπὸ ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν. "Ἄς ἐκλεγῆ ἐκεῖνος, ἐπειδὴ εἶναι πλούσιος καὶ δὲν θὰ ἔχη ἀνάγκην νὰ συντηρηθῆ ἀπὸ τὰς ἐκκλησιαστικὰς προσόδους. "Ἄς ἐκλεγῆ ὁ ἄλλος, ἐπειδὴ ἠτύχησεν ἀπὸ σχισματικὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ ἕνας προτιμᾷ τὸν φίλον, ὁ δεύτερος τὸν συγγενῆ, ὁ τρίτος τὸν κόλακα, καὶ κανεὶς δὲν θέλει νὰ προσέξῃ τὸν κατάλληλον καὶ νὰ ἐλέγξῃ τὰ ψυχικὰ προτερήματα τῶν ὑποψηφίων.

Ἐγὼ δὲ τόσον ὀλίγην σημασίαν δίδω εἰς τὰ ἀνωτέρω προσόντα διὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν ἱερέων, ὥστε φθάνω μέχρι τοῦ σημείου νὰ μὴ τολμῶ νὰ ἐγκρίνω καὶ ἕνα ὑποψήφιον μὲ πολλὴν εὐλάβειαν, πού ἀποτελεῖ σημαντικὸν προσὸν διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦτο, ἐὰν ὁ ὑποψήφιος μαζὶ μὲ αὐτὴν δὲν ἔχη καὶ πολλὴν σύνεσιν. Πραγματικὰ γνωρίζω ὅτι πολλοὶ ἄνθρωποι, πού εἶχαν ἀκολουθήσει τὸν μοναστικὸν βίον καὶ ἐτηροῦσαν νηστείαν ὀλόκληρον τὴν ζωὴν των, εὐαρεστοῦσαν τὸν Θεὸν καὶ κάθε ἡμέραν προέκοπτον περισσότερο εἰς τὴν χριστιανικὴν εὐσέβειαν, ἕως ὅτου ἦσαν μόνοι καὶ ἐφρόντιζαν μό-

ἀντιληφθοῦν ὅτι εἰς χεῖράς των κρατοῦν θεῖαν ψῆφον καὶ νὰ δώσουν ταύτην εἰς τὸν ἀγιώτερον.

τίθεσαν τῇ φιλοσοφίᾳ μέρος οὐ μικρόν· ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸ πλῆθος ἤλθον καὶ τὰς τῶν πολλῶν ἀμαθίας ἐπανορθοῦν ἠναγκάσθησαν, οἱ μὲν οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἤρκεσαν πρὸς τὴν ισοαύτην πραγματείαν, οἱ δὲ θιασθέντες ἐπιμεῖναι, τὴν προτιέραν ἀκριβειαν ῥίψαντες, ἑαυτοὺς τε ἐζημίωσαν τὰ μέγιστα καὶ ἑτέρους ὠνήσαν οὐδέν. Ἄλλ' οὐδέ, εἴ τις τὸν ἅπαντα χρόνον ἀνήλωσεν ἐν τῇ ἐσχάτῃ τῆς λειτουργίας τάξει μένων καὶ εἰς ἔσχατον ἤλασε γῆρας, τοῦτον ἀπλῶς διὰ τὴν ἡλικίαν αἰδεσθέντες, ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ὀλοομεν τὴν ἀνωτέρω. Τί γάρ, εἰ καὶ
 10 μετὰ τὴν ἡλικίαν ἐκείνην ἀνεπιτήδειος ὢν μένοι; Καὶ οὐ τὴν πολιὰν ἀτιμάσαι βουλόμενος, οὐδὲ νομοθετῶν τοὺς ἀπὸ χοροῦ μοναζόντων ἤκοντας πάντως ἀπείργεσθαι τῆς τοιαύτης ἐπιστασίας ταῦτα εἶπον νῦν (συνέβη γὰρ πολλοὺς καὶ ἐξ ἐκείνης ἐλθόντας τῆς ἀγέλης εἰς ταύτην διαλάμπαι τὴν ἀρχὴν).
 15 ἀλλ' ἐκεῖνο δεῖξαι σπουδάζων, ὅτι εἰ μήτε εὐλάβεια καθ' ἑαυτήν, μήτε γῆρας μακρὸν ἱκανὰ γένοιτ' ἂν δεῖξαι τὸν κεκτημένον ἱερωσύνης ἄξιον ὄντα, σχολῇ γ' ἂν αἱ προειρημέται προφάσεις τοῦτο ἐργάσαιντο.

Οἱ δὲ καὶ ἑτέρας προστιθέασιν ἀτοπωτέρας. Καὶ γὰρ οἱ
 20 μὲν, ἵνα μὴ μετὰ τῶν ἐναντίων τάξωσιν ἑαυτοὺς, εἰς τὴν τοῦ κλήρου καταλέγονται τάξιν· οἱ δέ, διὰ πονηρίαν καὶ ἵνα μὴ παροφθέντες μεγάλα ἐργάσωνται κακά. Ἔρα γένοιτ' ἂν τι τούτου παρανομώτερον, ὅταν ἄνθρωποι μοχθηροὶ καὶ μυρίων γέμοντες κακῶν διὰ ταῦτα θεραπεύωνται, δι' ἃ κολάζεσθαι
 25 ἔδει καὶ ὢν ἔνεκεν μηδὲ τὸν οὐδὸν τῆς Ἐκκλησίας ὑπερβαίνειν ἐχορῆν, ὑπὲρ τούτων καὶ εἰς τὴν ἱερατικὴν ἀναβαίνουσιν ἀξιαν; Ἔτι οὖν ζητήσομεν, εἰπέ μοι, τοῦ Θεοῦ τῆς ὁργῆς τὴν

35. Διὰ τὴν καλὴν διαποίμανσιν τῆς Ἐκκλησίας ἀπαιτεῖται κάτι περισσότερο τῆς ἀξιεπαίνου κατὰ τὰ ἄλλα ἀσκήσεως καὶ τῆς ἀγιότητος τοῦ βίου. Ἀπαιτοῦνται πνευματικὰ καὶ διοικητικὰ προσόντα.

36. Τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας δὲν εἶναι ἐμπόδιον διὰ τὴν ἱερωσύνην, ὅπως δὲν εἶναι προσὸν τὸ γῆρας. Οἱ νέοι βεβαίως δὲν δύνανται νὰ ἐλκύσουν τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ ποιμνίου, ἀλλ' ὅταν διακρίνωνται διὰ τὰ λοιπὰ

νον διὰ τὸν ἑαυτὸν των· ὅταν ὅμως ὑπεχρεώθησαν νὰ κυβερνήσουν τὸν λαὸν διὰ νὰ διορθώσουν τὴν ἀμάθειαν τῶν πολλῶν, τότε ἄλλοι μὲν ἀπεδείχθησαν ἐξ ἀρχῆς ἀνεπαρκεῖς διὰ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτήν, ἄλλοι δὲ ἐκβιασθέντες νὰ ἐπιμείνουν ἀπέβαλαν τὴν προηγουμένην εὐλάβειαν μὲ ἀποτελεσμα καὶ τοὺς ἑαυτοὺς των νὰ ζημιώσουν πολὺ καὶ τοὺς ἄλλους νὰ μὴ ὠφελήσουν εἰς τίποτε³⁵. Ἄλλ' ἐπίσης δὲν ἐπιτρέπεται ν' ἀνεβάσωμεν εἰς τὴν ἐπισκοπικὴν ἔδραν ἀπὸ ἀπλοῦν σεβασμὸν πρὸς τὴν ἡλικίαν οὔτε ὁποιονδήποτε ἐπέρασαν ὅλην του τὴν ζωὴν εἰς τὸν κατώτερον ἱερατικὸν βαθμὸν καὶ ἔφθασεν εἰς βαθὺ γῆρας³⁶. Διατί νὰ τὸν προαγάγωμεν, ἂν παρ' ὅλην τὴν ἡλικίαν ἐξακολουθῆ νὰ εἶναι ἀκατάλληλος; Μὲ αὐτὰ δὲν ἐπιθυμῶ νὰ ἀτιμάσω τὰ γηρατειὰ οὔτε νὰ ἐπιβάλλω γενικὸν ἀποκλεισμὸν ἀπὸ τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα τῶν προερχομένων ἀπὸ τὰς μοναστικὰς τάξεις (πολλοὶ ἄλλωστε ἀπὸ τὰς τάξεις αὐτὰς διέλαμψαν εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην), ἀλλὰ θέλω νὰ δείξω ὅτι ἐφ' ὅσον καὶ ἡ εὐλάβεια καὶ τὸ βαθὺ γῆρας μόνα των δὲν καθιστοῦν τὸν ὑποψήφιον κατάλληλον διὰ τὴν ἱερωσύνην, πολὺ ὀλιγώτερον κατάλληλον τὸν καθιστοῦν αἱ προηγούμεναι προφάσεις.

Ἄλλοι δὲ προσθέτουν καὶ ἄλλας προφάσεις ἀτοπωτέρας. Μερικοὶ π.χ. ἐκλέγονται ἱερεῖς διὰ νὰ μὴ προσχωρήσουν εἰς τοὺς αἵρετικούς ἢ σχισματικούς, ἄλλοι δὲ ἐκλέγονται λόγῳ τῆς πονηρίας των, δηλαδὴ διὰ νὰ μὴ προξενήσουν κακὰ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐξ αἰτίας τοῦ ἀποκλεισμοῦ των ἀπὸ τὴν ἱερωσύνην. Ὑπάρχει ἄρα γε μεγαλυτέρα παρανομία ἀπὸ τὸ νὰ ἐξυπηρετοῦνται καὶ ν' ἀνεβάζωνται εἰς τὴν ἐπισκοπικὴν ἐξουσίαν ἄνθρωποι γεμᾶτοι ἀπὸ πονηρίαν καὶ πολλὴν κακίαν, λόγῳ ἀκριβῶς τῶν ἐλαττωμάτων των αὐτῶν, ἐνῶ δι' αὐτὰ ἔπρεπε νὰ τιμωρηθοῦν καὶ νὰ μὴ δικαιοῦνται νὰ περάσουν οὔτε τὸ κατῶφλι τῆς Ἐκκλησίας; Εἶπέ μου λοιπὸν, ὑπάρχει ἀνάγκη ν' ἀναζητήσωμεν ἄλλην

προσόντα, ὡς ὁ Βασίλειος τοῦ παρόντος διαλόγου, δύνανται ἀφόβως νὰ ἐκλεγοῦν.

αίτιαν, πράγματα οὕτως ἅγια καὶ φοικωδέστατα ἀνθρώποις, τοῖς μὲν πονηροῖς, τοῖς δὲ οὐδενὸς ἀξίοις, λυμαίνεσθαι παρέχοντες; "Οταν γὰρ οἱ μὲν τῶν μηδὲν αὐτοῖς προσηκόντων, οἱ δὲ τῶν πολλῶ μειζόνων τῆς οἰκείας δυνάμεως προσασίαν 5 ἐμπιστευθῶσιν, οὐδὲν Εὐρίπου τὴν Ἐκκλησίαν διαφέρειν ποιοῦσιν.

16. Ἐγὼ δὲ πρότερον τῶν ἔξωθεν ἀρχόντων κατεγέλων, ὅτι τὰς τῶν τιμῶν διανομὰς οὐκ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς τῆς ἐν ταῖς ψυχαῖς, ἀλλ' ἀπὸ τῶν χρημάτων καὶ πλήθους ἐτῶν καὶ ἀνθρω-
 10 πίνης ποιοῦνται προσασίας· ἐπεὶ δὲ ἤκουσα, ὅτι αὕτη ἡ ἀλογία καὶ εἰς τὰ ἡμέτερα εἰσεκώμασεν, οὐκ ἔτι ὁμοίως ἐποιού-
 μην τὸ πρᾶγμα δεινόν. Τί γὰρ θαυμασιόν, ἀνθρώπους βιωτι-
 κούς καὶ δόξης τῆς παρὰ τῶν πολλῶν ἐρῶντας καὶ χρημάτων
 ἔνεκα πάντα πράξιοντας ἀμαρτάνειν τοιαῦτα, ὅπου γε οἱ πάν-
 15 των ἀπηλλάχθαι προσποιοῦμενοι τούτων οὐδὲν ἄμεινον ἐκείνων
 διάκεινται, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν οὐρανίων τὸν ἀγῶνα ἔχοντες, ὡς
 περὶ πλέθρων γῆς ἢ ἐτέρου τινὸς τοιούτου, τῆς βουλῆς αὐτοῖς
 προκειμένης, ἀπλῶς ἀνθρώπους ἀγελαίους λαβόντες ἐφισιᾶσι
 πράγμασι τοιούτοις, ὑπὲρ ὧν καὶ τὴν ἑαυτοῦ κενῶσαι δόξαν
 20 καὶ ἀνθρωπος γενέσθαι καὶ δούλου μορφὴν λαβεῖν καὶ ἐμπι-
 σθῆναι καὶ ῥαπισθῆναι καὶ θάνατον τὸν ἐπονείδιστον ἀποθανεῖν
 διὰ τῆς σαρκὸς οὐ παρητήσαιο ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Παῖς;

Καὶ οὐδὲ μέχρι τούτων οὗτοι ἴστανται μόνον, ἀλλὰ καὶ
 ἕτερα προσιυθέασιν ἀτοπώτερα. Οὐ γὰρ τοὺς ἀναξίους ἐγκρί-
 25 νουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπιτηδεῖους ἐκβάλλουσι. "Ὡσπερ
 γὰρ δέον ἀμφοτέρωθεν λυμήνασθαι τῆς Ἐκκλησίας τὴν ἀσφά-
 λειαν ἢ ὡσπερ οὐκ ἀρκούσης τῆς προτέρας προφάσεως ἐκκαῦ-
 σαι τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν, οὕτω τὴν δευτέραν συνῆψαν, οὐχ ἤτι-

37. Φιλ. 2, 7.

38. Ματθ. 26, 67.

αίτιαν διὰ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἡμεῖς παραδίδωμεν εἰς ἀνθρώπους πονηροὺς καὶ ἀναξίους πράγματα τόσον φρικτὰ καὶ ἅγια νὰ τὰ λυμαίνωνται; Ἐφοῦ ἡ διακυβέρνησις τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων παραδίδεται εἰς ἀνθρώπους, ἀπὸ τοῦς ὁποίους ἄλλοι μὲν δὲν εἶναι ἠθικῶς κατάλληλοι δι' αὐτὴν, ἄλλοι δὲ δὲν ἔχουν ἀνάλογον ἰκανότητα, δὲν διαφέρει κατὰ τίποτε ἢ Ἐκκλησία ἀπὸ τὴν παλίρροϊαν τοῦ Εὐρίπου.

16. Παλαιότερα ἐγὼ περιέπαιζα τοὺς κοσμικοὺς ἄρχοντας ποὺ κατανέμουν τὰς κυβερνητικὰς θέσεις ὄχι βάσει τῶν πνευματικῶν προσόντων, ἀλλὰ βάσει τοῦ πλούτου, τῆς μεγάλης ἡλικίας καὶ τῆς ἰσχυρᾶς προστασίας· ὅταν ὅμως ἔμαθα ὅτι ἡ ἰδία κατάστασις εἰσῆλθε καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μας, τότε ἔπαυσα νὰ εἶμαι τόσον αὐστηρὸς πρὸς τοὺς κοσμικοὺς. Τί παράδοξον εἶναι νὰ ἐνεργοῦν ἔτσι ἄνθρωποι κοσμικοὶ ποὺ ἀγαποῦν τὴν δόξαν ἐκ μέρους τοῦ πλήθους καὶ προβαίνουν εἰς οἰανδήποτε πρᾶξιν ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὰ χρήματα, ἀφοῦ αὐτοὶ ποῦ προσποιοῦνται ὅτι ἔχουν ἀπαλλαγῆ ἀπὸ παρόμοια ἐλαττώματα δὲν συμπεριφέρονται καλύτερα ἀπὸ ἐκείνους; Ἐφοῦ καὶ αὐτοί, ἐνῶ ἀγωνίζονται δι' οὐράνια ἀγαθὰ, μόλις ἔλθῃ ἡ στιγμή τῆς ἀποφάσεως διὰ τὴν ἐκλογὴν, ἐνεργοῦν σὰν νὰ πρόκειται διὰ πλέθρα γῆς ἢ ἄλλα γῆϊνα πράγματα καὶ τοποθετοῦν ἀνθρώπους τυχαίους εἰς τέτοιους θησαυροὺς, ὑπὲρ τῶν ὁποίων δὲν ἐδίστασεν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ νὰ κενώσῃ τὴν δόξαν του καὶ νὰ γίνῃ ἄνθρωπος καὶ νὰ λάβῃ μορφήν δούλου³⁷ καὶ νὰ ἐμπυσθῆ καὶ νὰ ραπισθῆ³⁸ καὶ ν' ἀποθάνῃ κατὰ τὴν σάρκα μὲ ἐπονείδιστον θάνατον;

Καὶ δὲν σταματοῦν εἰς αὐτά, ἀλλὰ προσθέτουν καὶ ἄλλα ἀτοπώτερα. Δὲν ἐγκρίνουν ἀπλῶς τοὺς ἀναξίους, ἀλλὰ καὶ ἀποκλείουν τοὺς καταλλήλους. Σὰν νὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ διασαλευθῆ ἡ ἀσφάλεια τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀπὸ τὰς δύο πλευράς, σὰν νὰ μὴ ἀρκοῦσεν νὰ προκαλέσῃ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ ἢ προηγουμένη αἰτία, προσθέτουν καὶ ἄλλην αἰ-

τον οὔσαν χαλεπήν. Καὶ γὰρ ἐξ ἴσης οἶμαι εἶναι δεινόν, τό
 τε τοὺς χρησίμους ἀπείργειν καὶ τὸ τοὺς ἀχρείους εἰσωθεῖν.
 Καὶ τοῦτο δὴ γίνεται, ἵνα μηδαμόθεν παραμυθίαν εὐρεῖν μηδὲ
 ἀναπνεῦσαι δυνηθῆ τοῦ Χριστοῦ τὸ ποίμνιον. Ταῦτα οὖν οὐ
 5 μυρίων ἄξια σκηπιῶν; Ταῦτα οὐ γεέννης σοφοδοτιέρας, οὐ
 ταύτης μόνον τῆς ἠπειλημένης ἡμῖν; Ἄλλ' ὅμως ἀνέχεται καὶ
 φέρει τὰ τοσαῦτα κακὰ ὃ μὴ βουλόμενος τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρ-
 τωλοῦ ὡς τὸ ἐπισιρέψαι αὐτὸν καὶ ζῆν. Καὶ πῶς ἂν τις ἀξίως
 αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν θαυμάσειεν; Πῶς ἂν ἐκπλαγείη τὸν
 10 ἔλεον; Οἱ τοῦ Χριστοῦ τὰ τοῦ Χριστοῦ διαφθείρουσιν ἐχθρῶν
 καὶ πολεμίων μᾶλλον· ὃ δὲ ἀγαθὸς ἔτι χρησιεύεται καὶ εἰς με-
 τάνοιαν καλεῖ. Δόξα σοι, Κύριε, δόξα σοι. Πόση φιλανθρωπίας
 ἄβυσσος παρὰ σοί; Πόσος ἀνεξικακίας πλοῦτος; Οἱ διὰ τὸ
 ὄνομα τὸ σὸν ἐξ εὐτελεῶν καὶ ἀτίμων ἔντιμοι καὶ περίβλεπτοι
 15 γεγονότες τῇ τιμῇ κατὰ τοῦ τειμηκότιος κέχρηται καὶ τολ-
 μῶσι τὰ ἀτόλμητα καὶ ἐνυθρίζουσιν εἰς τὰ ἅγια τοὺς σπου-
 δαίους ἀπωθούμενοι καὶ ἐκβάλλοντες, ἵνα ἐν ἡρεμίᾳ πολλῇ
 καὶ μετὰ ἀδείας τῆς ἐσχάτης οἱ πονηροὶ πάντα, ὅσαπερ ἂν
 ἐθέλωσιν, ἀνατρέπωσιν.

20 Καὶ τούτου δὲ τοῦ δεινοῦ τὰς αἰτίας εἰ θέλεις μαθεῖν, ὁ-
 μοίας ταῖς προτέραις εὐρήσεις. Τῆν μὲν γὰρ ῥίζαν καὶ (ὡς ἂν
 τις εἴποι) μητέρα μίαν ἔχουσι, τὴν βασκανίαν· αὗται δὲ οὐ
 μιᾶς εἰσιν ἰδέας, ἀλλὰ διεσιῆκασιν. Ὁ μὲν γάρ, ἐπειδὴ νέος
 ἐστίν, ἐκβαλλέσθω, φησὶν· ὃ δέ, ἐπειδὴ κολακεύειν οὐκ οἶδεν·
 25 ὃ δέ, ἐπειδὴ τῷ δεῖνι προσέκρουσε· καὶ ὃ μὲν, ἵνα μὴ ὃ δεῖνα
 λυπῆται τὸν μὲν ὑπ' αὐτοῦ δοθέντα ἀποδοκιμασθέντα, τοῦτον
 δὲ ἐγκεκριμένον ὄρῶν· ὃ δέ, ἐπειδὴ χρησιὸς ἐστὶ καὶ ἐπιεικῆς·
 ὃ δέ, ἐπειδὴ τοῖς ἁμαρτάνουσι φοβερός· ὃ δέ, δι' ἄλλην αἰτίαν

39. Ἰεξ. 18, 23.

40. Πρὸβλ. Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου 2. 50· «τινὲς μὲν εἰς τυραννίδα ἀπεχρήσαντο τῷ πράγματι, τινὲς δὲ εἰς χρηματισμόν, τινὲς δὲ εἰς τρυφήν». Ὁ Γρηγόριος, Ἀπολογητικὸς 26, εὐρίσκει τόσην κατάπτωσιν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐπισκόπων, ὥστε ἀναφέρει ὅτι τώρα πλέον θεωρεῖται ὡς κατόρθωμά των νὰ σώσουν ὄχι καὶ τῶν ἄλλων, ἀλλὰ τὰς ἰδικὰς των μόνον ψυχὰς.

τίαν ἔξ ἴσου σοβαράν. Διότι νομίζω ὅτι εἶναι ἔξ ἴσου καταστρεπτικά καὶ ὁ ἀποκλεισμός τῶν χρησίμων καὶ ἡ προώθησις τῶν ἀνικάνων. Καὶ γίνεται τοῦτο διὰ νὰ μὴ ἡμπορῇ νὰ εὕρη πουθενὰ παρηγορίαν τὸ ποίμνιον τοῦ Χριστοῦ. Δὲν εἶναι ἀξία νὰ προκαλέσῃ μυρίους κεραυνούς ἢ κατάστασις αὐτή; Δὲν εἶναι ἀξία χειροτέρας γεέννης ἀπὸ αὐτὴν μὲ τὴν ὁποίαν μᾶς ἀπειλεῖ ὁ Θεός; Ἄλλ' ὅμως ἀνέχεται καὶ ὑποφέρει ὅλα τὰ κακά, διότι δὲν θέλει τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ἀλλὰ τὴν ἐπιστροφήν καὶ τὴν σωτηρίαν του³⁹. Ἡ φιlanθρωπία του ὑπερβαίνει τὸν θαυμασμόν τῶν ἀνθρώπων· τὸ ἔλεός του ὑπερβαίνει τὴν ἔκπληξιν. Οἱ Χριστιανοὶ διαφθείρουν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ χειρότερα ἀπὸ ἐχθρούς καὶ ἀντιπάλους, καὶ αὐτὸς διατηρεῖ τὴν ἀγαθότητά του καὶ καλεῖ εἰς μετάνοιαν. Δόξα Σοι, Κύριε, δόξα Σοι. Πόσον ἀπέραντος εἶναι ἡ ἄβυσσος τῆς φιlanθρωπίας Σου! Πόσον ἄφθονος ὁ πλοῦτος τῆς ἀνεξικακίας Σου! Οἱ εὐτελεῖς καὶ οἱ ἄτιμοι, ποῦ ἔγιναν ἔντιμοι καὶ ζηλευτοὶ διὰ τοῦ ὀνόματός σου, χρησιμοποιοῦν τὴν τιμὴν ἐναντίον τοῦ τιμήσαντος καὶ ἐνεργοῦν μὲ θρασύτητα καὶ προσβάλλουν τὰ ἅγια μὲ τὴν ἀπώθησιν καὶ ἐκδίωξιν τῶν ἱκανῶν, διὰ νὰ εἶναι αὐτοὶ οἱ πονηροὶ ἡσυχιοὶ καὶ ἀσύδοτοι εἰς τὴν κατ' ἀρέσκειαν ἀνατροπὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως⁴⁰.

Ἄν θελήσῃς νὰ ἐρευνήσῃς, θὰ μάθῃς ὅτι καὶ αὐτοῦ τοῦ κακοῦ ἡ αἰτία εἶναι ὁμοία μὲ τῶν προηγουμένων. Ἡ ρίζα, ἡ μητέρα των θὰ ἐλέγαμεν, εἶναι μία, ὁ φθόνος· τὰ δὲ κίνητρα δὲν ἀνήκουν εἰς ἓνα εἶδος, εἶναι πολύμορφα. Λέγουν. Αὐτὸς ν' ἀποκλεισθῇ διότι εἶναι νέος. Ὁ ἄλλος ν' ἀποκλεισθῇ διότι δὲν γνωρίζει νὰ κολακεύῃ. Ὁ ἄλλος ν' ἀποκλεισθῇ διότι εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν δυσμένειαν τοῦ δεῖνα προσώπου. Αὐτὸς ν' ἀποκλεισθῇ διότι ἡ ἐκλογὴ του θὰ λυπήσῃ τὸν τάδε, ποῦ ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν ὑποψηφιότητα ἐνὸς ἄλλου. Ὁ ἄλλος ν' ἀποκλεισθῇ διότι εἶναι ἀγαθὸς καὶ ἐπιεικής. Ὁ ἄλλος ν' ἀποκλεισθῇ διότι εἶναι αὐστηρὸς εἰς τοὺς ἀμαρτάνοντας. Καὶ ὁ ἄλλος δι' ἄλλην παρο-

τοιαύτην· οὐδὲ γὰρ ἀποροῦσι προφάσεων, ὅσων ἂν ἐθέλωσιν· ἀλλὰ καὶ τὸ πλῆθος τῶν ὄντων ἐστὶν αὐτοῖς αἰτιᾶσθαι, ὅταν μὴδὲν ἔχωσιν ἕτερον· ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ δεῖν ἀθρόως εἰς ταύτην ἄγεσθαι τὴν τιμὴν, ἀλλ' ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν καὶ ἐτέρας 5 ὅσας ἂν θούλωνται, δύναιτι' ἂν αἰτίας εὐρεῖν.

Ἐγὼ δὲ ἡδέως ἐνταῦθα ἐρῆσομαι. Τί οὖν δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ποιεῖν, τοσοῦτοις μαχόμενον πνεύμασι; πῶς πρὸς τοσαῦτα στήσεται κύματα; πῶς πάσας ταύτας ἀπόσεται τὰς προσβολάς; Ἄν μὲν γὰρ ὀρθῶ λογισμῶ τὸ πρᾶγμα διαθῆ, ἐχθροὶ καὶ 10 πολέμιοι καὶ αὐτῶ καὶ τοῖς αἰρεθεῖσιν ἅπαντες καὶ πρὸς φιλονεικίαν τὴν ἐκείνου ἅπαντα πράττουσι, σιάσεις καθ' ἐκάστην ἐμβάλλοντες τὴν ἡμέραν καὶ σκώμματα μυρία τοῖς αἰρεθεῖσιν ἐπιτιθέντες, ἕως ἂν ἢ τούτους ἐκβάλωσιν ἢ τοὺς αὐτῶν εἰσαγάγωσιν. Καὶ γίνεται παραπλήσιον, οἷον ἂν εἴ τις κυβερ- 15 νήτης ἔνδον ἐν τῇ νηϊ τῇ πλεούσῃ πειραιᾶς ἔχοι συμπλέοντας καὶ αὐτῶ καὶ τοῖς ναύταις καὶ τοῖς ἐπιβάταις συνεχῶς καὶ καθ' ἐκάστην ἐπιβουλεύοντας ὥραν. Ἄν δὲ τὴν πρὸς ἐκείνους χάριν προτιμήσῃ τῆς αὐτοῦ σωτηρίας, δεξάμενος οὐς οὐκ ἔδει, ἔξει μὲν τὸν Θεὸν ἀντ' ἐκείνων ἐχθρὸν, οὗ τί γένοιτ' ἂν χα- 20 λεπώτερον; Καὶ τὰ πρὸς ἐκείνους δὲ αὐτῶ δυσκολώτερον ἢ πρότερον διακείσεται, πάντων συμπρατιόντων ἀλλήλοις καὶ τούτων μᾶλλον ἰσχυρῶν γενομένων. Ὡσπερ γὰρ ἀγρίων ἀνέμων ἐξ ἐναντίας προσπесόντων ἀλλήλοις, τὸ τέως ἠσυχάζον πέλαγος μαίνεται ἐξαίφνης καὶ κορυφοῦται καὶ τοὺς ἐμπλέον- 25 τας ἀπόλλυσιν, οὕτω καὶ ἡ τῆς Ἐκκλησίας γαλήνη, δεξαμένη φθόρους ἀνθρώπους, ζάλης καὶ ναυαγίων πληροῦται πολλῶν.

17. Ἐννόησον οὖν, ὁποῖόν τινα εἶναι χρὴ τὸν πρὸς τοσοῦτον μέλλοντα ἀνθέξειν χειμῶνα καὶ τοσαῦτα κωλύματα τῶν

μοίαν αἰτίαν. Καὶ δὲν τοὺς λείπουν αἱ προφάσεις, ὅταν θέλουν. Ὅταν δὲν ἔχουν τίποτε ἄλλο, κατηγοροῦν ἀκόμη καὶ τὴν ἀφθονίαν τῶν προσόντων. Ἐπικαλοῦνται δὲ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν καὶ τὸ γεγονός ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀνέρχονται εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα διὰ μιᾶς, ἀλλὰ βαθμαίως καὶ κατ' ὀλίγον, καὶ ὅσαοδήποτε ἄλλας αἰτίας εὐρίσκουν.

Ἐγὼ δὲ ἐπιθυμῶ νὰ ἐρωτήσω εἰς τὸ σημεῖον αὐτό. Τί ἤμπορεῖ νὰ κάμη ὁ ἐπίσκοπος ὅταν μάχεται μὲ τόσοι ἀνέμους; Πῶς θ' ἀντισταθῇ εἰς τόσα κύματα; Πῶς θ' ἀντικρούσῃ ὅλας αὐτὰς τὰς ἐπιθέσεις; Ἄν μὲν πολιτευθῇ ὀρθῶς, ὅλοι γίνονται ἐχθροὶ καὶ πολέμοι καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν ἐκλεγέντων, καὶ ἀντενεργοῦν εἰς ὅλας τὰς πράξεις του, δημιουργοῦντες καθημερινὰς φιλονεικίας καὶ στάσεις ἐναντίον αὐτοῦ καὶ ἀπευθύνοντες μυρίους χλευασμοὺς πρὸς τοὺς ἐκλεγέντας, μέχρις ὅτου ἢ ἐκδιώξουν αὐτοὺς ἢ εἰσαγάγουν τοὺς προστατευομένους των. Καὶ γίνεται κάτι παρόμοιον πρὸς ὅ,τι συμβαίνει μὲ κυβερνήτην ποῦ ἔχει μέσα εἰς τὸ πλοῖον του κατὰ τὸν πλοῦν πειρατὰς ὡς συνταξιδιώτας, οἱ ὅποιοι ἐπιβουλεύονται καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς ναύτας καὶ τοὺς ἐπιβάτας. Ἐὰν δὲ ὁ ἐπίσκοπος προτιμήσῃ νὰ κάμη εἰς αὐτοὺς τὴν χάριν παρὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν σωτηρίαν του, καὶ δεχθῇ εἰς τὴν ἱερωσύνην ἀναξίους, θὰ ἔχη τὸν Θεὸν ὡς ἐχθρὸν ἀντὶ ἐκείνων, πράγμα ἀκόμη χειρότερον. Ἀλλὰ καὶ αἱ πρὸς ἐκείνους σχέσεις του θὰ γίνουν χειρότεροι ἀπὸ πρὶν, διότι ὅλοι ἐκεῖνοι θὰ συμπράττουν πλέον καὶ θὰ καταστοῦν ἰσχυρότεροι. Ὅπως, ὅταν συγκρούωνται ἄγριοι ἀνεμοὶ πνέοντες ἀπὸ ἀντιθέτους διευθύνσεις, τὸ ἥσυχον πρὸ ὀλίγου πέλαγος γίνεται ἐξαφνικὰ κυματῶδες καὶ τρικυμιῶδες καὶ ἀνατρέπει τὰ πλοῖα, ἔτσι καὶ ἡ γαλήνη τῆς Ἐκκλησίας, ὅταν δέχεται ἀνθρώπους διαφθορεῖς, γεμίζει μὲ σάλον καὶ πλημμυρίζει ἀπὸ ἀφθονα ναυάγια.

17. Σκέψου λοιπὸν πόσον ἱκανὸς πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποῦ πρόκειται ν' ἀντιμετωπίσῃ τέτοιαν τρικυμίαν καὶ νὰ ὑπερληθῇ τόσα ἐμπόδια ὀρθούμενα πρὸ τῶν

κοινῇ συμφερόντων διαθήσειν καλῶς. Καὶ γὰρ καὶ σεμνὸν καὶ ἄτυφον καὶ φοβερὸν καὶ προσηνῆ καὶ ἀρχικὸν καὶ κοινωνικὸν καὶ ἀδέκαστον καὶ ταπεινὸν καὶ ἀδούλωτον καὶ σφοδρὸν καὶ ἡμερον εἶναι δεῖ, ἵνα πρὸς ἅπαντα ταῦτα εὐκόλως μάχεσθαι
 5 δύνηται, καὶ τὸν ἐπιτήδειον μετὰ πολλῆς τῆς ἐξουσίας, κἂν ἅπαντες ἀντιπίπῳσι, παράγειν, καὶ τὸν οὐ τοιοῦτον μετὰ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας, κἂν ἅπαντες συμπνέωσι, μὴ προσίεσθαι· ἀλλ' εἰς ἓν μόνον ὄραῖν, τὴν ἐκκλησιαστικὴν οἰκοδομήν, καὶ μηδὲν πρὸς ἀπέχθειαν ἢ χάριν ποιεῖν.

10 Ἐὰρά σοι δοκοῦμεν εἰκότως παρητηῆσθαι τοῦ πράγματος τούτου τὴν διακονίαν; Καίτοι γε οὐπω πάντα διήλθον πρὸς σέ· ἔχω γὰρ καὶ ἕτερα λέγειν. Ἄλλὰ μὴ ἀποκάμης ἀνδρὸς φίλου καὶ γνησίου, βουλομένου σε πείθειν ὑπὲρ ὧν ἐγκαλεῖς, ἀνεχόμενος. Οὐδὲ γὰρ πρὸς τὴν ἀπολογία σοι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν,
 15 ταῦτα χρήσιμά ἐστιν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὴν τοῦ πράγματος τὴν διοίκησιν τάχα οὐ μικρὸν συμβαλεῖται κέρδος. Καὶ γὰρ ἀναγκαῖον τὸν μέλλοντα ἐπὶ ταύτην ἔρχεσθαι τοῦ βίου τὴν ὁδόν, πρότερον ἅπαντα διερευνησάμενον καλῶς, οὕτως ἀψαθῆναι τῆς διακονίας. Τί δήποτε; Ὅτι, εἰ καὶ μηδὲν ἄλλο, τὸ
 20 γοῦν μὴ ξενοπαθεῖν, ἡνίκα ἂν ταῦτα προσπίπῃ, περιέσται τῷ πάντα εἰδῶτι σαφῶς.

Βούλει οὖν ἐπὶ τὴν τῶν χηρῶν προσίασιν ἴωμεν πρότερον, ἢ τὴν τῶν παρθένων κηδεμονίαν, ἢ τοῦ δικαστικοῦ μέρους τὴν δυσχέρειαν; Καὶ γὰρ ἐφ' ἐκάστου τούτων διάφορος
 25 ἡ φροντις καὶ τῆς φροντίδος μείζων ὁ φόβος.

Καὶ πρῶτον, ἵνα ἀπὸ τοῦ τῶν ἄλλων εὐτελεσιτέρου δοκοῦντος εἶναι ποιησώμεθα τὴν ἀρχήν, ἢ τῶν χηρῶν θεραπεία δοκεῖ μὲν μέχρι τῆς τῶν χρημάτων δαπάνης τοῖς ἐπιμελουμένοις

κοινῶν συμφερόντων τῆς Ἐκκλησίας. Διὰ νὰ ἠμπορέσῃ ὁ ἐπίσκοπος νὰ μάχεται εὐκόλα ἐναντίον τόσων κινδύνων, πρέπει νὰ εἶναι συγχρόνως σοβαρὸς καὶ ἀπλοῦς, φοβερὸς καὶ ἐπεικῆς, αὐταρχικὸς καὶ κοινωνικὸς, ἀδέκαστος καὶ ἐξυπηρετικὸς, ταπεινὸς καὶ ἀξιοπρεπής, αὐστηρὸς καὶ ἡμερος· καὶ νὰ προάγῃ μὲ θάρρος εἰς τὰς διαφόρους θέσεις τοὺς καταλλήλους, ἀκόμη καὶ ἂν ὅλοι οἱ ὑφιστάμενοι ἀντιλέγουν, καὶ μὲ τὸ ἴδιον θάρρος ν' ἀποκλείῃ ἀπὸ αὐτὰς τοὺς ἀκαταλλήλους, ἀκόμη καὶ ἂν τοὺς ὑποστηρίζουν ὅλοι. Εἰς ἓνα μόνον ν' ἀποβλέπῃ, εἰς τὴν οἰκοδόμησιν τῆς Ἐκκλησίας· ἐπομένως νὰ μὴ προβαίῃ εἰς καμμίαν ἐνέργειαν ἀπὸ δυσμένειαν ἢ εὐμένειαν πρὸς ὠρισμένα ἄτομα.

Ἀντιλαμβάνεσαι ἄρα γε τώρα ὅτι καλῶς παρητήθην ἀπὸ τὴν μεγάλην αὐτὴν διακονίαν; Καὶ ὅμως δὲν σοῦ τὰ εἶπα ἀκόμη ὅλα· ἔχω νὰ σοῦ εἰπῶ καὶ ἄλλα. Μὴ ἀποκάμῃς ν' ἀκοῦῃς ἓνα γνήσιον φίλον ποῦ θέλει ν' ἀνατρέψῃ τὰς ἐναντίον του κατηγορίας σου. Διότι ὅσα λέγω δὲν εἶναι χρήσιμα μόνον διὰ τὴν ἀπολογία μου πρὸς σέ· θὰ συμβάλουν ἴσως σοβαρῶς καὶ εἰς τὴν διόρθωσιν τῆς ἐπικρατούσης καταστάσεως. Εἶναι ἀναγκαῖον, ὅποιος πρόκειται ν' ἀκολουθήσῃ αὐτὸ τὸ στάδιον, νὰ ἐρευνήσῃ πρῶτα καλὰ ὅλας τὰς προϋποθέσεις καὶ ἔπειτα ν' ἀναλάβῃ τὴν ὑπηρεσίαν. Διατί; Διότι καὶ κανένα ἄλλο ὄφελος νὰ μὴ ἔχῃ, τούλάχιστον δὲν θὰ ταραχθῇ ἀπὸ τὰς δυσκόλους περιστάσεις ποῦ θὰ τοῦ παρουσιασθοῦν, ἐπειδὴ θὰ τὰς ἔχῃ ἤδη προβλέψει.

Θέλεις τώρα ν' ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὴν προστασίαν τῶν κηρῶν ἢ ἀπὸ τὴν κηδεμονίαν τῶν παρθένων ἢ ἀπὸ τὰς δυσκολίας τοῦ δικαστικοῦ ἔργου; Ἡ φροντίς διὰ καθεμίαν ἀπὸ τὰς ὑποχρεώσεις αὐτὰς εἶναι διάφορος καὶ δύσκολος, ὁ δὲ κίνδυνος μεγαλύτερος ἀπὸ τὴν φροντίδα.

Καὶ ἄς ἀρχίσωμεν πρῶτα ἀπὸ τὸ θεωρούμενον ὡς εὐκολώτερον. Ἡ προστασία τῶν κηρῶν φαίνεται νὰ ἐμβάλῃ εἰς τὴν φροντίδα τῶν χρηματικῶν μόνον ἐξόδων τοὺς ἀσχολουμένους μὲ αὐτήν⁴¹. Δὲν πρόκειται ὅμως μόνον περὶ

αὐτῶν παρέχειν τὴν φροντίδα· τὸ δὲ οὐ τοιοῦτόν ἐστιν, ἀλλὰ πολλῆς δεῖται κἀνταῦθα τῆς ἐξειάσεως, ὅταν αὐτὰς καταλέγειν δέῃ· ὡς τὸ γε ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν αὐτὰς ἐγγράφεισθαι μυρία εἰργάσατο δεινά. Καὶ γὰρ καὶ οἴκους διέφθειραν
 5 καὶ γὰμους διέσπασαν καὶ ἐπὶ κλοπαῖς πολλάκις καὶ ἐπὶ καπηλείαις καὶ ἑτέροις τοιοῦτοις ἀσχημονῆσαι ἐάλωσιν. Τὸ δὲ τὰς τοιαύτας ἀπὸ τῶν τῆς Ἐκκλησίας τρέφεσθαι χρημάτων καὶ παρὰ Θεοῦ τιμωρίαν καὶ παρὰ ἀνθρώπων φέρει τὴν ἐσχάτην κατάγνωσιν καὶ τοὺς εὖ ποιεῖν βουλομένους ὀκνηροτέρους
 10 καθίστησιν. Τίς γὰρ ἂν ἔλοιπό ποτε, ἃ τῷ Χριστῷ προσειᾶχθη δοῦναι χρήματα, ταῦτα ἀναλίσκειν εἰς τοὺς τὸ τοῦ Χριστοῦ διαβάλλοντας ὄνομα; Διὰ ταῦτα πολλὴν δεῖ καὶ ἀκριβῆ ποιεῖσθαι τὴν ἐξέτασιν, ὡς μὴ μόνον τὰς εἰρημένας, ἀλλὰ μηδὲ τὰς ἑαυταῖς ἀρκεῖν δυναμένας τὴν τῶν ἀδυνάτων λυμαίνε-
 15 σθαι τράπεζαν.

Μετὰ δὲ τὴν ἐξέτασιν ταύτην ἑτέρα διαδέχεται φροντις οὐ μικρά, ἵνα αὐταῖς τὰ τῆς τροφῆς ἀθρώως, ὥσπερ ἐκ πηγῶν ἐπιρρέη καὶ μὴ διαλιμπάνη ποτέ. Καὶ γὰρ ἀκόρεσιόν πως κακὸν ἢ ἀκούσιος πενία καὶ μεμφίμοιρον καὶ ἀχάριστον, καὶ
 20 δεῖ πολλῆς μὲν τῆς συνέσεως, πολλῆς δὲ τῆς σπουδῆς, ὥστε αὐτῶν ἐμφράττειν τὰ στόματα, πᾶσαν ἐξαιρουῖν κατηγορίας πρόφασιν. Οἱ μὲν οὖν πολλοί, ὅταν τινὰ ἴδωσι χρημάτων κρείοννα, εὐθέως αὐτὸν ἐπιτήδειον εἶναι πρὸς ταύτην ἀποφαινόνται τὴν οἰκονομίαν. Ἐγὼ δὲ οὐχ ἠγοῦμαί ποτε ταύτην
 25 αὐτῷ τὴν μεγαλοφυχίαν ἀρκεῖν μόνην, ἀλλὰ δεῖν μὲν αὐτὴν πρὸ τῶν ἄλλων ἔχειν (χωρὶς γὰρ ταύτης λυμεῶν ἂν εἴη μᾶλλον ἢ προσιάτης καὶ λύκος ἀντὶ ποιμένος), μετὰ δὲ αὐτῆς καὶ ἑτέραν ζητεῖν, εἰ κεκτημένος τυγχάνοι. Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ πάντων αἰτία ἀνθρώποις τῶν ἀγαθῶν, ἀνεξικακία, ὥσπερ εἰς τινα
 30 εὐδίων λιμένα ὀρμίζουσα καὶ παραπέμπουσα τὴν ψυχὴν. Τὸ γὰρ τῶν χηρῶν γένος καὶ διὰ τὴν πενίαν καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν καὶ διὰ τὴν φύσιν, ἀμέτρῳ τινὶ κέχρηται παρρησίᾳ (οὕτω γὰρ

αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπαιτεῖ καὶ πολλὴν ἐξέτασιν κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν κηρῶν, διότι ἡ ἐπιπολαία ἐγγραφή των εἰς τὸ τάγμα φέρει πολλοὺς κινδύνους⁴². Πραγματικὰ δὲ πολλάκις καὶ σπίτια κατέστρεψαν καὶ γάμους διέλυσαν καὶ διὰ κλοπὴν, δι' ὄργια καὶ δι' ἄλλας παρομοίας αἰτίας συνελήφθησαν. Τὸ νὰ διατρέφονται δὲ τέτοιαι γυναῖκες μὲ χρήματα τῆς Ἐκκλησίας φέρει καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργὴν καὶ τῶν ἀνθρώπων τὴν χειροτέραν κατάκρισιν καὶ κάμνει διστακτικοὺς τοὺς ἔχοντας τὴν θέλησιν νὰ εὐεργετήσουν. Ποῖος θὰ ἐπιθυμοῦσε νὰ ἐξοδεύωνται τὰ χρήματα ποὺ θέλει ν' ἀφιερῶσιν εἰς τὸν Χριστὸν διὰ πρόσωπα ποὺ διασύρουν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ; Διὰ τοῦτο χρειάζεται ἐπισταμένη καὶ ἀκριβὴς ἐξέτασις, ὥστε νὰ μὴ διασπαθίζουν τὴν τράπεζαν τῶν πτωχῶν οὔτε αἱ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαι ἀνήθικοι κῆραι οὔτε αἱ διαθέτουσαι ἐπαρκῆ μέσα πρὸς συντήρησίν των.

Ἐπεὶ δὲ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐξέτασιν ἀκολουθεῖ ἄλλη σοβαρὰ φροντίς, ἡ προμήθεια ἀφθόνων ὑλικῶν διατροφῆς ἀπὸ πηγᾶς ποὺ δὲν στερεοῦν ποτέ. Ἡ ἀκουσία πενία εἶναι κακὸν κάπως ἀχόρταγον καὶ μεμψίμοιρον καὶ ἀχάριστον, καὶ διὰ τοῦτο ἀπαιτεῖται πολλὴ φρόνησις καὶ σπουδὴ ὥστε νὰ κλεισθοῦν τὰ στόματα τῶν κηρῶν μὲ τὴν ἐξαφάνισιν κάθε ἀφορμῆς κατηγορίας. Ὁ πολὺς κόσμος θεωρεῖ ἱκανὸν διὰ τὴν προστασίαν τῶν κηρῶν κάθε ἄνθρωπον ποὺ εἶναι ἀνώτερος χρημάτων. Ἐγὼ ὅμως δὲν ἔχω καθόλου τὴν γνώμην ὅτι ἀρκεῖ μόνη τῆς αὐτῆς ἡ μεγαλοψυχία· βεβαίως εἶναι καὶ αὐτὴ ἀπαραίτητος (διότι χωρὶς αὐτὴν θὰ ἐπρόκειτο περὶ λυμεῶνος καὶ ὄχι προστάτου, περὶ λύκου καὶ ὄχι ποιμένος), ἀλλὰ μαζὶ μὲ αὐτὴν πρέπει νὰ ζητῆται ἄν ἔχη καὶ ἓνα ἄλλο προσόν. Εἶναι δὲ τὸ προσόν αὐτὸ ἡ αἰτία ὄλων τῶν ἀγαθῶν διὰ τοὺς ἀνθρώπους· ἡ ἀνεξικακία, ἡ ὁποία στέλλει τὴν ψυχὴν νὰ προσορμισθῇ εἰς γαλήνιον λιμένα. Ἡ τάξις τῶν κηρῶν καὶ λόγῳ τῆς πενίας καὶ λόγῳ τῆς ἡλικίας καὶ λόγῳ τῆς φύσεως διακρίνεται διὰ τὸ ὑπερ-

ἄμεινον εἰπεῖν)· καὶ βοῶσιν ἀκαίρως καὶ αἰτιῶνται μάτην καὶ ἀποδύρονται ὑπὲρ ὧν χάριν εἰδέναί ἐχρῆν καὶ κατηγοροῦσιν ὑπὲρ ὧν ἀποδέχεσθαι ἔδει. Καὶ δεῖ τὸν προσιῶτα ἅπαντα φέρειν γενναίως καὶ μήτε πρὸς τὰς ἀκαίρους ἐνοχλήσεις, 5 μήτε πρὸς τὰς ἀλόγους παροξύνεσθαι μέμψεις. Ἐλεεῖσθαι γὰρ ἐκεῖνο τὸ γένος, ὑπὲρ ὧν δυστυχοῦσιν, οὐχ ὑβρίζεσθαι, δίκαιον ὡς τό γε ἐπεμβαίνειν αὐτῶν ταῖς συμφοραῖς καὶ τῇ διὰ τὴν πενίαν ὀδύνη τὴν ἀπὸ τῆς ὑβρεως προσιθῆναι τῆς ἐσχάτης ὠμότητος ἂν εἴη.

10 Διὰ τοῦτο καὶ τις ἀνὴρ σοφώτατος, εἰς τε τὸ φιλοκερδὲς καὶ τὸ ὑπεροπτικὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀπιδῶν καὶ τῆς πενίας τὴν φύσιν καταμαθῶν, δεινὴν οὖσαν καὶ τὴν γενναιοτάτην ψυχὴν καταβαλεῖν καὶ πείσαι περὶ τῶν αὐτῶν ἀναισχυντεῖν πολλάκις, ἵνα μή τις αἰτούμενος παρ' αὐτῶν ὀργίζηται, 15 μηδὲ τῷ συνεχεῖ τῆς ἐντεύξεως παροξυνθεὶς πολέμιος ὁ βοηθεῖν ὀφείλων γένηται, παρασκευάζει προσηνῆ τε αὐτὸν καὶ εὐπρόσοιον εἶναι τῷ δεομένῳ, λέγων· «κλιῖνον πτωχῷ ἄλύπως τὸ οὖς σου καὶ ἀποκριθήτι αὐτῷ ἐν πραότητι εἰρηνικά»· καὶ τὸν παροξύνοντα ἀφείς (τί γὰρ ἂν τις τῷ κειμένῳ λέγοι;) τῷ 20 δυναμένῳ τὴν ἐκείνου φέρειν ἀσθένειαν διαλέγεται, παρακαλῶν τῷ τε ἡμέρῳ τῆς ὄψεως καὶ τῇ τῶν λόγων πραότητι πρὸ τῆς δόσεως αὐτὸν ἀνορθοῦν.

Ἄν δέ τις τὰ μὲν ἐκείνων μὴ λαμβάνῃ, μυρίοις δὲ αὐτὰς ὀνειδέσει περιβάλλῃ καὶ ὑβρίζῃ καὶ παροξύνηται κατ' αὐτῶν, οὐ 25 μόνον οὐκ ἐπεκούφισε τὴν ἀπὸ τῆς πενίας ἀδυνμίαν τῷ δοῦναι, ἀλλὰ καὶ μεῖζον ταῖς λοιδορίαις εἰργάσατο τὸ δεινόν. Κἂν γὰρ λίαν ἀναισχυντεῖν βιάζονται διὰ τὴν τῆς γαστρὸς ἀνάγκην, ἀλλ' ὅμως ἀλγοῦσιν ἐπὶ τῇ βίᾳ ταύτῃ. Ὅταν οὖν διὰ μὲν τὸ τοῦ λιμοῦ δέος προσαιτεῖν ἀναγκάζονται, διὰ δὲ τὸ προσαι-

βολικὸν θράσος (κατ' ἐπιεικῆ χαρακτηρισμὸν)· φωνάζουν ἀκαίρως, διαμαρτύρονται χωρὶς λόγον, παραπονοῦνται ἐκεῖ πού ἔπρεπε νὰ εὐγνωμονοῦν καὶ κατηγοροῦν ἐκεῖ πού ἔπρεπε νὰ ἐπαινοῦν. Πρέπει λοιπὸν ὁ προϊστάμενος νὰ τὰ ὑπομένη ὅλα μὲ καρτερίαν καὶ νὰ μὴ ἐρεθίζεται οὔτε μὲ τὰς ἀκαίρους ἐνοχλήσεις οὔτε μὲ τὰς παραλόγους μεμψιμοιρίας. Λόγω τῆς δυστυχίας τῆς ἢ τάξις αὐτὴ εἶναι δίκαιον νὰ εὐεργετῆται καὶ ὄχι νὰ ὑβρίζεται· ἡ ἀναμόχλευσις τῶν συμφορῶν των καὶ ἡ προσθήκη ὕβρεων εἰς τὸν ἐκ τῆς πτωχείας πόνον ἀποτελεῖ ὑπερβολικὴν σκληρότητα.

Διὰ τοῦτο κάποιος σοφώτατος ἄνθρωπος, πού παρετήρησε τὴν φιλοκέρδειαν καὶ τὴν ὑπεροψίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ ἐγνώριζεν ὅτι ἡ φύσις τῆς πενίας εἶναι πολλάκις ἱκανὴ νὰ νικήσῃ καὶ τὴν γενναιοτάτην ψυχὴν καὶ νὰ ὀδηγήσῃ εἰς ἀναισχύντους πράξεις, παραγγέλλει νὰ εἶναι κανεὶς γλυκὺς καὶ εὐπρόσιτος εἰς τοὺς πτωχοὺς· καὶ ὄχι μόνον νὰ μὴ ὀργίζεται ὅταν τοῦ ζητοῦν βοήθειαν καὶ νὰ μὴ γίνεται ἐχθρὸς ἀπὸ τὰς διαρκεῖς ἐνοχλήσεις, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς βοηθῇ. «Σκύψε τὸ αὐτί σου εἰς τὸν πτωχὸν καὶ ἀπάντησέ του μὲ πραότητα καὶ ἡρεμίαν»⁴³. Ἀφήνει κατὰ μέρος τὸν πτωχὸν πού ἠμπορεῖ νὰ κινήσῃ τὴν ὀργὴν μὲ τὴν συμφορὰν του (διότι τί ἠμπορεῖ νὰ εἰπῇ δι' ἓνα κατάκοπον;) καὶ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν δυνάμενον νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἀνέχειαν ἐκείνου καὶ νὰ τὸν ἀνορθώσῃ μὲ τὴν ἡμερονμορφὴν καὶ τοὺς γλυκεῖς λόγους προτοῦ τὸν ἐλεήσῃ.

Ἢμπορεῖ κανεὶς νὰ μὴ ἀρπάζῃ ὅσα ἀνήκουν εἰς τὰς χήρας καὶ μάλιστα νὰ τὰς βοηθῇ· ὅταν ὅμως τοὺς συμπεριφέρεται μὲ χλευασμοὺς, μὲ ὕβρεις καὶ μὲ θυμούς, ὄχι μόνον δὲν ἀνακουφίζει μὲ τὰ δῶρα του τὴν ἐκ τῆς πτωχείας δυστυχίαν, ἀλλὰ μὲ τὰς λοιδορίας του αὐξάνει τὸ κακόν. Ἄν ἀναγκάζωνται ἀπὸ τὴν πίεσιν τῆς πείνης ν' ἀναισχυντοῦν, ὅμως αἰσθάνονται πόνον διὰ τὴν κατάντιάν των. Ὅταν ἀπὸ τὸν φόβον τῆς πείνης ἀναγκάζωνται νὰ ἐπαι-

τεῖν ἀναιδεύεσθαι, διὰ δὲ τὸ ἀναιδεύεσθαι πάλιν ὑβρίζονται, ποικίλη τις καὶ πολὺν φέρουσα τὸν ζόφον ἐπὶ τὴν ψυχὴν ἐκείνων κατασκήπτει τῆς ἀθυμίας ἢ δύναιμις. Καὶ δεῖ τὸν τούτων ἐπιμελούμενον ἐπὶ τοσοῦτον εἶναι μακρόθυμον, ὥς μὴ μόνον 5 αὐταῖς μὴ πλεονάζειν τὴν ἀθυμίαν ταῖς ἀγανακτίσεσιν, ἀλλὰ καὶ τῆς οὔσης τὸ πλεόν κοιμίζειν διὰ τῆς παρακλήσεως. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνος ὁ ὑβρισθεὶς ἐν πολλῇ περιουσίᾳ οὐκ αἰσθάνεται τῆς ἀπὸ τῶν χρημάτων ὠφελείας διὰ τὴν ἀπὸ τῆς ὑβρεως πληγὴν, οὕτω καὶ οὗτος ὁ προσηγῆ λόγον ἀκούσας καὶ μετὰ 10 παρακλήσεως τὸ διδόμενον δεξάμενος, γάννυται πλεόν καὶ χαίρει καὶ διπλοῦν αὐτῷ τὸ δοθὲν τῷ τρόπῳ γίνεται. Καὶ ταῦτα οὐκ ἀπ' ἑμαυτοῦ, ἀλλ' ἀπ' ἐκείνου τοῦ τὰ πρότερα παραινέσαντος φθέγγομαι «τέκνον γὰρ, φησὶν, ἐν ἀγαθοῖς μὴ δῶς μῶμον καὶ ἐν πάσῃ δόσει λύπην λόγων. Οὐχὶ καύσωνα ἀναπαύσει 15 δρόσος; Οὕτω κρείσσων λόγος ἢ δόσις· ἰδοὺ γὰρ λόγος ὑπὲρ δόμα ἀγαθὸν καὶ ἀμφοτέρω παρὰ ἀνδρὶ κεχαριτωμένῳ».

Οὐκ ἐπιεικῆ δὲ μόνον καὶ ἀνεξίκακον τὸν τούτων προστάτην, ἀλλὰ καὶ οἰκονομικὸν οὐχ ἥτιον εἶναι χρή· ὡς ἐὰν τοῦτο ἀπῆ, πάλιν εἰς τὴν ἴσην περιίσταται ζημίαν τὰ τῶν πενήτων 20 χρήματα. Ἦδη γὰρ τις ταύτην πιστευθεὶς τὴν διακονίαν καὶ χρυσὸν συναγαγὼν πολύν, αὐτὸς μὲν οὐ κατέφαγεν, ἀλλ' οὐδὲ εἰς τοὺς δεομένους, πλὴν ὀλίγων, ἀνήλωσε, τὸ δὲ πλεόν κατορύξας ἐφύλατιεν, ἕως οὔ καιρὸς χαλεπὸς ἐπιστάς παρέδωκεν αὐτὰ ταῖς τῶν ἐναντίων χερσίν. Πολλῆς οὖν δεῖ τῆς προμηθείας, ὡς μήτε πλεονάζειν, μήτε ἐλλείπειν τῆς Ἐκκλησίας 25 τὴν περιουσίαν, ἀλλὰ πάντα μὲν σκορπίζειν ταχέως τοῖς δεομένοις τὰ ποριζόμενα, ἐν δὲ ταῖς τῶν ἀρχομένων προαιρέσει συνάγειν τῆς Ἐκκλησίας τοὺς θησαυρούς.

44. Περὶ τῆς πραότητος καὶ ἐπιεικείας βλ. ἀνωτέρω.

45. Σοφ. Σειρ. 18. 15 ἐξ.

τοῦν καὶ ἀπὸ τὴν ἐπαίτιαν ν' ἀναισχυντοῦν, διὰ δὲ τὴν ἀναίδειαν ὑβρίζωνται, τὰς καταλαμβάνει ἰσχυρὰ ἀθυμία καὶ ἡ ψυχὴ των καλύπτεται ἀπὸ σκότος. Πρέπει συνεπῶς ὁ ἐπιμελητὴς τῶν κηρῶν νὰ εἶναι τόσον μακρόθυμος, ὥστε ὄχι μόνον νὰ μὴ αὐξάνῃ ἡ ἀθυμία των διὰ τῆς ἀγανακτῆσεως, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπάρχουσα ἀθυμία νὰ κοιμίζεται διὰ τῆς παρηγορίας⁴⁴. Ὅπως ὁποιοσδήποτε πλούσιος ὅταν ὑβρισθῇ δὲν δίδει σημασίαν εἰς τὴν ἀξίαν τῶν χρημάτων του λόγῳ τοῦ τραύματος ἀπὸ τὴν ὕβριν, ἔτσι καὶ ὁ πτωχός, ὅταν ἀκούσῃ ἓνα γλυκὺν λόγον καὶ λάβῃ τὸ δῶρον μὲ παρηγορητικὰ λόγια, λάμπει καὶ χαίρεται, καὶ τὸ δῶρον γίνεται διπλοῦν ἀπὸ τὸν καλὸν τρόπον. Αὕτῃ ἡ σκέψις δὲν εἶναι ἰδική μου, ἀλλὰ τοῦ σοφοῦ ἀνδρὸς ποῦ εἶπε καὶ τὰ προηγούμενα. «Τέκνον, λέγει, ὅταν εὐεργετῆς, μὴ προσβάλλῃς, καὶ ὅταν κάμνης δῶρα, μὴ λυπῆς μὲ τὰ λόγια. Δὲν ἀνακουφίζει εἰς τὸν καῦσωνα ἡ δροσιά; Τόσον ἀνώτερος εἶναι ὁ λόγος ἀπὸ τὸ δῶρον. Βεβαίως ὁ λόγος εἶναι σπουδαιότερος ἀπὸ τὸ ἀγαθὸν δῶρον, ἀλλὰ καὶ τὰ δύο μαζὶ ἀποτελοῦν γνῶρισμα ἀνθρώπου γεμάτου χάριτας»⁴⁵.

Δὲν ἀπαιτεῖται δὲ ὁ προσιάτης τῶν κηρῶν νὰ εἶναι μόνον ἀνεξίκακος, ἀλλ' ἐξ ἴσου καὶ καλὸς οἰκονομολόγος, διότι ἂν τοῦ λείπη ἡ ἰδιότης αὕτη, πάλιν προξενεῖται ἡ ἰδία ζημία εἰς τὰ χρήματα ποῦ προορίζονται διὰ τοὺς πτωχοὺς. Κάποιος ἱερεὺς ποῦ τοῦ εἶχαν ἐμπιστευθῇ τὴν ὑπηρεσίαν αὕτην, συνεκέντρωσε πολλὰ χρήματα, καὶ αὐτὸς μὲν δὲν τὰ ἔφαγεν, ἀλλ' οὔτε καὶ διὰ τοὺς πτωχοὺς ἐξώδευσεν, ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα μικρὸν ποσόν· τὸ μεγαλύτερον μέρος τὸ ἔκρυσεν εἰς τὴν γῆν, ἕως ὅτου εἰς μίαν πολεμικὴν περίοδον τὸ παρέδωσεν εἰς τὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν. Χρειάζεται λοιπὸν πολλὴν προθυμίαν, ὥστε οὔτε νὰ πλεονάζῃ οὔτε νὰ εἶναι ἐλλειματικὴ ἡ περιουσία τῆς Ἐκκλησίας· καὶ εἰς μὲν τοὺς πτωχοὺς νὰ χορηγῇ ἀμέσως τὰ δι' αὐτοὺς συλλεγόμενα ποσά, οἱ δὲ θησαυροὶ τῆς Ἐκκλησίας νὰ αὐξάνουν ἀπὸ τὴν γενναιοδωρίαν τῶν πιστῶν.

Τὰς δὲ τῶν ξένων ὑποδοχὰς καὶ τὰς τῶν ἀσθενούντων θε-
 ραπείας πόσης μὲν οἷει δεῖσθαι χρημάτων δαπάνης; πόσης δὲ
 τῆς τῶν ἐπισιταούντων ἀκριθείας τε καὶ συνέσεως; Καὶ γὰρ
 τῆς εἰρημένης ἀναλώσεως ταύτην ἥτιονα μὲν οὐδαμῶς, πολ-
 5 λᾶκις δὲ καὶ μείζονα εἶναι ἀνάγκη, καὶ τὸν ἐπισιταοῦντα πο-
 ριστικόν τινα μετ' εὐλαθείας καὶ φρονήσεως, ὡς παρασκευά-
 ζειν καὶ φιλοτίμως καὶ ἀλύπως διδόναι τοὺς κεκτημένους τὰ
 παρ' ἑαυτῶν, ἵνα μὴ τῆς τῶν ἀσθενούντων ἀναπαύσεως προ-
 νοῶν, τὰς τῶν παρεχόντων πλήτην ψυχάς. Τὴν δὲ προθυμίαν
 10 καὶ τὴν σπουδὴν πολλῶ πλείονα ἐνταῦθα ἐπιδείκνυσθαι δεῖ.
 Δυσάρεστον γὰρ πως οἱ νοσοῦντες χρῆμα καὶ ῥάθυμον. Καὶ
 μὴ πολλὴ πανταχόθεν εἰσφέρηται ἀκρίθεια καὶ φρονίς, ἀρκεῖ
 καὶ τὸ μικρὸν ἐκεῖνο παροφθὲν μεγάλα ἐργάσασθαι τῷ νο-
 σοῦντι κακά.

15 18. Ἐπὶ δὲ τῆς τῶν παρθένων ἐπιμελείας τοσοῦτω μείζων
 ὁ φόβος, ὅσῳ καὶ τὸ κιῆμα τιμιώτερον καὶ βασιλικωτέρα αὐ-
 τῆ τῶν ἄλλων ἢ ἀγέλη. Ἦδη γὰρ καὶ εἰς τὸν τῶν ἁγίων
 τούτων χορὸν μυρίαὶ μυρίων γέμουσαι κακῶν εἰσεκώμασαν.
 Μείζον δὲ ἐνταῦθα τὸ πένθος. Καὶ καθάπερ οὐκ ἴσον κόρην
 20 τε ἐλευθέραν καὶ τὴν ταύτης θεράπαιναν ἁμαρτεῖν, οὕτως οὐδὲ
 παρθένον καὶ χήραν. Ταῖς μὲν γὰρ καὶ ληρεῖν καὶ λοιδορεῖ-
 σθαι πρὸς ἀλλήλας καὶ κολακεύειν καὶ ἀναισχυντεῖν καὶ παν-
 ταχοῦ φαίνεσθαι καὶ τὸ περιῖέναι τὴν ἀγορὰν γέγονεν ἀδιά-
 φορον· ἡ δὲ παρθένος ἐπὶ μείζοσιν ἀπεδύσατο καὶ τὴν ἀνω-
 25 τάτω φιλοσοφίαν ἐζήλωσε καὶ τὴν τῶν ἁγγέλων πολιτείαν δεῖ-
 ξαι ἐπὶ τῆς γῆς ἐπαγγέλλεται καὶ μετὰ τῆς σαρκὸς ταύτης
 τὰ τῶν ἀσωμάτων αὐτῇ δυνάμεων κατορθῶσαι πρόκειται. Καὶ
 οὐ δεῖ οὔτε προόδους περιτὰς ποιεῖσθαι καὶ πολλὰς οὔτε
 ῥήματα αὐτῇ φθέγγεσθαι εἰκῆ καὶ μάτην ἐφεῖται, λοιδορίας δὲ

46. Τὰ τάγματα τῶν ἀπροστατεύτων παρθένων ἰδρῦθησαν ἐπίσης ἐνωρίς. Παρουσιάσθησαν συχνάκις πολλαὶ παρεκτροπαὶ καὶ διὰ τοῦτο ὁ Χρυ-
 σόστομος ἐπιστᾶ τὴν προσοχὴν τῶν κληρικῶν ἐπὶ τοῦ προβλήματος τού-
 του. Βλ. τὰς πραγματείας του «Πρὸς τοὺς ἔχοντας παρθένους συνεισά-
 κτους» καὶ «περὶ τοῦ κανονικᾶς μὴ συνοικεῖν ἀνδράσιν» (τ. 47).

Πόσα ἔξοδα δὲ νομίζεις ὅτι χρειάζεται ἡ φιλοξενία καὶ ἡ νοσοκομειακὴ περίθαλψις; Καὶ πόσην προσοχὴν καὶ σύνεσιν ἀπαιτεῖ ἀπὸ τοῦς ἐπιστάτας; Ἡ δαπάνη αὐτὴ δὲν εἶναι καθόλου μικρότερα ἀπὸ τὴν προηγουμένην· μάλιστα συχνὰ εἶναι καὶ μεγαλυτέρα. Πρέπει λοιπὸν ὁ ἐπιστάτης νὰ συγκεντρῶνῃ τὰ χρηματικὰ μέσα μὲ εὐλάβειαν καὶ φρόνησιν, παρακινῶν τοῦς ἔχοντας νὰ δίδουν μὲ φιλοτιμίαν καὶ χωρὶς λύπην, ὥστε νὰ μὴ πληγῶνῃ τοῦς δωρητὰς κατὰ τὴν προσπάθειάν του πρὸς ἀνακούφισιν τῶν ἀσθενῶν. Εἰς τὴν περίπτωσιν δὲ τῶν ἀσθενῶν ἀπαιτεῖται πολὺ μεγαλυτέρα προθυμία καὶ φροντίς. Οἱ ἀσθενεῖς διακρίνονται διὰ τὴν στενοχωρίαν καὶ τὴν ραθυμίαν των. Καὶ ἂν δὲν τοῦς μεταχειρίζονται ὄλους μὲ προσοχὴν καὶ ἐπιμέλειαν, ἀρκεῖ καὶ ἡ μικρότερα παράλειψις νὰ προξενήσῃ μεγάλα κακὰ.

18. Εἰς τὴν περίπτωσιν δὲ τῆς φροντίδος διὰ τὰς παρθένους⁴⁶ ὁ κίνδυνος εἶναι τόσον μέγας ὅσον τιμιωτέρα καὶ βασιλικωτέρα εἶναι ἡ τάξις αὐτὴ ἀπὸ τὴν προηγουμένην. Τώρα δὲ εἰσεχώρησαν εἰς τὸν χορὸν καὶ αὐτῶν τῶν ἀγίων πάρα πολλαὶ νεάνιδες μὲ μυρίας κακίας. "Αφατον πένθος προξενεῖ ἡ κατάστασις αὐτή. Καὶ ὅπως δὲν εἶναι τὸ ἴδιον πρᾶγμα ἡ ἁμαρτία μιᾶς ἐλευθέρας κόρης μὲ τῆς ὑπηρετρίας της, ἔτσι δὲν εἶναι τὸ ἴδιον πρᾶγμα ἡ ἁμαρτία μιᾶς παρθένου μὲ μιᾶς χήρας. Εἰς τὰς χήρας ἔγινε συνήθεια νὰ πολυλογοῦν καὶ νὰ ἀλληλοεμπαίζωνται, νὰ κολακεύουν καὶ νὰ ἀναισχυντοῦν, νὰ παρουσιάζωνται παντοῦ καὶ νὰ περιέρχωνται τὴν ἀγοράν. Ἡ παρθένος ὅμως ἀνέλαβε σκληρότερον ἀγῶνα· ἐζήλωσε τὴν οὐρανίαν φιλοσοφίαν καὶ ἔχει προορισμὸν νὰ μιμηθῆ ἐπὶ τῆς γῆς τὴν ζωὴν τῶν ἀγγέλων καὶ ζῶσα εἰς τὴν σάρκα νὰ φθάσῃ τὴν ζωὴν τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων. Καὶ δὲν πρέπει οὔτε ἐμφανίσεις περιττὰς καὶ συχνὰς νὰ κάμῃ οὔτε λόγια ἄσκοπα νὰ λέγῃ· τῆς ὕβρεως δὲ καὶ τῆς κολακείας οὔτε τὸ ὄνομα δὲν πρέ-

καὶ κολακείας οὐδὲ τοῦνομα εἰδέναι χρή. Διὰ τοῦτο ἀσφα-
 σιότης φυλακῆς καὶ πλείονος δεῖται τῆς συμμαχίας. Ὁ τε γὰρ
 τῆς ἁγιωσύνης ἐχθρὸς ἀεὶ καὶ μᾶλλον αὐταῖς ἐφέστηκε καὶ
 προσεδρεῦει καταπιεῖν ἔτοιμος, εἶπου τις ἐξολιοθήσειε καὶ κα-
 5 ταπέσοι ἀνθρώπων τε οἱ ἐπιβουλεύοντες πολλοί, καὶ μετὰ
 τούτων ἀπάντων ἢ τῆς φύσεως μανία καὶ ἀπλῶς πρὸς διπλοῦν
 τὸν πόλεμον ἢ παράταξις αὐτῇ, τὸν μὲν ἔξωθεν προσβάλλοντα,
 τὸν δὲ ἔσωθεν ἐνοχλοῦντα. Διὰ ταῦτα τῷ γοῦν ἐπισιατοῦντι
 πολὺς μὲν ὁ φόβος, μείζων δὲ ὁ κίνδυνος καὶ ἡ ὀδύνη, εἴ τι
 10 τῶν ἀβουλήτων (ὃ μὴ γένοιτο) συμβαίη ποιεῖ. Εἴ γὰρ «πα-
 τρὶ θυγάτηρ ἀπόκρυφος ἀγρυπνία» καὶ ἡ μέριμνα αὐτῆς ἀφι-
 σιᾶ ὕπνον, ὅπου περὶ τοῦ στειρωθῆναι ἢ παρακμάσαι ἢ μι-
 σηθῆναι ἰσοῦτον δέος, τί πείσεται ὁ τούτων μὲν οὐδέν, ἕτερα
 δὲ τούτων πολλῶ μείζονα μεριμνῶν; Οὐ γὰρ ἀνὴρ ἐνιαῦθα ὁ
 15 ἀθειούμενος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Χριστὸς· οὐδὲ μέχρις ὄνειδῶν ἢ
 στείρωσις, ἀλλ' εἰς ἀπώλειαν ψυχῆς τελευτᾶ τὸ δεινόν. «Πᾶν
 γὰρ δένδρον», φησί, «μὴ ποιοῦν καρπὸν καλόν, ἐκκόπεται καὶ
 εἰς πῦρ βάλλεται». Καὶ μισηθείη δὲ παρὰ τοῦ νυμφίου οὐκ
 ἀρκεῖ λαβεῖν ἀποστασίου βιβλίον καὶ ἀπελθεῖν, ἀλλὰ κόλα-
 20 σιν αἰώνιον καὶ μίσους δίδωσι τὴν τιμωρίαν.

Καὶ ὁ μὲν κατὰ τὴν σάρκα πατήρ, πολλὰ ἔχει τὰ ποιοῦντα
 αὐτῷ τὴν φυλακὴν εὐκόλον τῆς θυγατρὸς· καὶ γὰρ καὶ ἡ μή-
 τηρ καὶ τροφὸς καὶ θεραπευνῶν πλήθος καὶ οἰκίας ἀσφάλεια
 συναντιλαμβάνεται τῷ γεννησομένῳ πρὸς τὴν τῆς παρθένου
 25 τήρησιν. Οὔτε γὰρ εἰς ἀγορὰν αὐτὴν ἐμβάλλειν ἐφίεται συνε-
 χῶς οὔτε, ἡνίκα ἂν ἐμβάλλη, φαίνεσθαί τινι τῶν ἐντυγχανόν-
 των ἀναγκάζεται, τοῦ σκότους τῆς ἐσπέρας οὐχ ἦτιον τῶν
 τῆς οἰκίας τοίχων καλύπτιοντος τὴν φανῆναι μὴ βουλομένην.
 Χωρὶς δὲ τούτων πάσης αἰτίας ἀπήλλακται, ὥς μὴ ἂν ποτε εἰς
 30 ἀνδρῶν ὄψιν» βιασθῆναι ἐλθεῖν. Οὔτε γὰρ ἡ τῶν ἀναγκαίων

47. Σοφ. Σειρ. 42, 9.

48. Ματθ. 3, 10.

πει νὰ ξεύρη. Χρειάζεται διὰ τοῦτο ἀσφαλῆ φρούρησιν καὶ μεγαλυτέραν προστασίαν. Διότι καὶ τῆς ἀγιωσύνης ὁ ἐχθρὸς τὰς παρακολουθεῖ πάντοτε μὲ μεγαλυτέραν ἐπιμονὴν καὶ τὰς παραμονεύει ἕτοιμος νὰ τὰς καταπιῇ, ἐὰν ὀλισθήσουν καὶ πέσουν, καὶ ἄνθρωποι πολλοὶ τὰς ἐπιβουλεύονται· εἰς ὅλους δὲ αὐτοὺς προστίθεται καὶ ἡ μανία τῆς φύσεώς των. Ἡ παρθένος λοιπὸν ἔχει διμέτωπον πόλεμον, πρὸς ἕνα ἐξωτερικὸν καὶ ἕνα ἐσωτερικὸν ἐχθρόν. Διὰ τοῦτο εἰς τὸν ἐπιστάτην τῶν παρθένων ἐπικρέματα πολὺς μὲν φόβος, περισσότερος δὲ κίνδυνος καὶ περισσοτέρα ὀδύνη, μήπως συμβῇ ποτὲ τίποτε ἀνεπιθύμητον — πράγμα πού εἶθε νὰ μὴ συμβῇ. Ἐὰν «εἰς τὸν πατέρα ἢ θυγάτηρ προξενῇ κρυφὰς ἀγρυπνίας»⁴⁷ καὶ ἡ φροντίς της τοῦ ἀφαιρῇ τὸν ὕπνον, ἐὰν τόσος φόβος ὑπάρχη δι' ἐνδεχομένην στείρωσιν ἢ ἀγαμίαν ἢ διάστασιν μὲ τὸν ἄνδρα της, τί ὑποφέρει ἐκεῖνος πού δὲν φροντίζει δι' αὐτά, ἀλλὰ δι' ἀνώτερα πράγματα; Ἐδῶ δὲν περιφρονεῖται κανεὶς ἄνδρας, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Χριστός· καὶ ἡ στείρωσις ἐδῶ δὲν προκαλεῖ περιπαιγμόν, ἀλλ' ἀπώλειαν. «Κάθε δένδρον πού δὲν παράγει καλὸν καρπὸν κόπτεται καὶ ρίπτεται εἰς τὸ πῦρ»⁴⁸. Καὶ ὅταν προκαλέσῃ τὸ μῖσος τοῦ συζύγου, δὲν ἀρκεῖ νὰ λάβῃ διαζύγιον καὶ νὰ φύγῃ· τοῦ μίσους αὐτοῦ ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ αἰωνία τιμωρία.

Καὶ ὁ μὲν σαρκικὸς πατήρ ἔχει πολλοὺς παράγοντας πού διευκολύνουν τὴν φρούρησιν τῆς θυγατρὸς του· καὶ ἡ μητέρα καὶ ἡ τροφὸς καὶ αἱ ὑπηρέτριαι καὶ ἡ ἀσφάλεια τοῦ σπιτιοῦ βοηθοῦν τὸν πατέρα εἰς τὴν παρακολούθησιν τῆς παρθένου. Δὲν τῆς ἐπιτρέπει νὰ ἔρχεται συνεχῶς εἰς τὴν ἀγορὰν καί, ὅταν ἔρχεται, νὰ παρουσιάζεται εἰς τοὺς περιπατητάς· τὸ σκότος τῆς ἐσπέρας καλύπτει ὅπως οἱ τοῖχοι τοῦ σπιτιοῦ τὴν κόρην πού δὲν θέλει νὰ φανῇ. Ἄλλωστε δὲν ἔχει καὶ καμμίαν ἀφορμὴν διὰ νὰ παρουσιασθῇ εἰς ἄνδρας. Δὲν τὴν ἀναγκάζουν οὔτε φροντίδες διὰ τὰ

φροντίς, οὔτε αἱ τῶν ἀδικούντων ἐπήρεια, οὐδ' ἄλλο τοιοῦτον οὐδὲν εἰς ἀνάγκην αὐτὴν τοιαύτης συντυχίας καθίστησιν ἀντὶ πάντων αὐτῇ γινομένου τοῦ πατρὸς. Αὕτη δὲ μίαν ἔχει φροντίδα μόνον, τὸ μηδὲν ἀνάξιον μήτε προᾶξαι μήτε εἰπεῖν
5 τῆς αὐτῇ προσηκούσης κοσμιότητος.

Ἐνιαῦθα δὲ πολλὰ τὰ ποιοῦντα τῷ πατρὶ δύσκολον, μᾶλλον δὲ καὶ ἀδύνατον, τὴν φυλακὴν. Οὔτε γὰρ ἔνδον ἔχει αὐτὴν μεθ' ἑαυτοῦ δύναται' ἄν· οὔτε γὰρ εὐσχήμων, οὔτε ἀκίνδυνος ἢ τοιαύτη συνοίκησις. Καὶ γὰρ μηδὲν αὐτοὶ ζημιωθῶσιν,
10 ἀλλ' ἀκεραίαν μείνωσι τὴν ἀγιωσύνην φυλάττοντες, οὐκ ἐλάττονα δώσουσι λόγον, ὑπὲρ ὧν ἔσκανδάλισαν ψυχῶν, ἢ εἰ εἰς ἀλλήλους ἀμαρτάνοντες ἔτυχον. Τούτου δὲ οὐκ ὄντιος δυνατοῦ, οὔτε τὰ κινήματα τῆς ψυχῆς καταμαθεῖν εὖπορον καὶ τὰ μὲν αἰσάκιως φερόμενα περικόψαι, τὰ δὲ ἐν τάξει καὶ ῥυθμῷ μᾶλλον
15 ἀσκήσαι καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἀγαγεῖν, οὔτε τὰς ἐξόδους περιεργάζεσθαι ῥᾶδιον. Ἡ γὰρ πενία καὶ τὸ ἀπροσιάτευτον οὐκ ἀφήσιν αὐτὸν ἀκριβῆ τῆς ἐκείνη προσηκούσης εὐκοσμίας γενέσθαι ἐξαισιήν. Ὅταν γὰρ ἑαυτῇ πάντα διακονεῖν ἀναγκάζεται, πολλὰς, εἴ γε θούλοιο μὴ σωφρονεῖν, τῶν προόδων
20 τὰς προφάσεις ἔχει. Καὶ δεῖ τὸν κελεύοντα διαπαντὸς οἴκοι μένειν καὶ ταύτας περικόψαι τὰς προφάσεις, καὶ τὴν τῶν ἀναγκαίων αὐτάρκειαν παρασχόντα καὶ τὴν πρὸς ταῦτα διακονησομένην αὐτῇ. Δεῖ δὲ καὶ ἐκφορῶν καὶ παννυχίδων ἀπειργεῖν. Οἶδε γὰρ, οἶδεν ὁ πολυμήχανος ὄφρις ἐκεῖνος καὶ διὰ
25 χρησιῶν πράξεων τὸν αὐτοῦ παρασπείρειν ἰόν. Καὶ χρὴ τὴν παρθένον πανταχόθεν τειχίζεσθαι καὶ ὀλιγάκις τοῦ παντὸς ἐνιαυτοῦ προβαίνειν τῆς οἰκίας, ὅταν ἀπαραίτητοι καὶ ἀναγκαῖαι κατεπείγωσι προφάσεις.

49. Ὁ Χρυσόστομος γνωρίζει ἄριστα ὅτι ἔχει μεγαλυτέραν σημασίαν ἢ περικοπή τῆς ἀφορμῆς τῆς ἀμαρτίας ἀπὸ τὴν περικοπήν αὐτῆς τῆς ἀμαρτίας.

μέσα διαβιώσεως οὔτε ἄδικοι προκλήσεις οὔτε καμμία ἄλλη αἰτία νὰ συναναστραφῆ μὲ ἄνδρας, ἀφοῦ δι' ὅλα αὐτὰ φροντίζει ὁ πατέρας τῆς. Αὐτὴ μίαν μόνον φροντίδα ἔχει νὰ μὴ κάμη ἢ εἰπῆ τίποτε ἀνάξιον τῆς κοσμιότητος ποῦ ἀρμόζει εἰς τὰς παρθένας.

Τὸ ἔργον ὅμως τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς καθιστοῦν δύσκολον, ἂν ὄχι ἀδύνατον, πολλοὶ λόγοι. Διότι αὐτὸς δὲν κρατεῖ τὴν κόρην μέσα εἰς τὸ σπίτι του, καθ' ὅσον ἢ συμβίωσις αὐτὴ δὲν θὰ ἦτο οὔτε εὐσχημος οὔτε ἀκίνδυνος. Ἀκόμη καὶ ἂν δὲν ζημιωθοῦν οἱ ἴδιοι καὶ φυλάξουν ἀκεραίαν τὴν ἀγιωσύνην, θὰ εἶναι ὑπεύθυνοι διὰ τὰς ψυχὰς ποῦ ἐσκανδάλισαν, πράγμα ποῦ εἶναι τὸ ἴδιον σὰν νὰ ἡμάρτησαν αὐτοί. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἢ συνοίκησις δὲν εἶναι δυνατὴ, δὲν τοῦ εἶναι εὐκόλον νὰ διακρίνη τὰς ψυχικὰς διαθέσεις τῆς παρθένας καὶ τὰς μὲν ἐκτρόπους νὰ περικόψῃ, τὰς δὲ ἀρμονικὰς νὰ ἐνισχύσῃ καὶ νὰ βελτιώσῃ, οὔτε εἶναι εὐκόλον νὰ παρακολουθῆ τὰς ἐξόδους τῆς κόρης. Ἡ ἔλλειψις προστασίας καὶ ἡ πτωχεία τῆς δὲν τοῦ ἐπιτρέπουν νὰ φροντίσῃ προσεκτικὰ διὰ τὴν καλλιέργειαν τῆς διαγωγῆς τῆς. Ὅταν εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ ἐξυπηρετῆ μόνη ὅλας τὰς ἀνάγκας τῆς, εὐρίσκει πολλὰς προφάσεις δι' ἕξοδον, ἂν δὲν θέλῃ νὰ κρατήσῃ τὴν σωφροσύνην τῆς. Πρέπει λοιπὸν ἐκεῖνος ποῦ θὰ τῆς ἐπιβάλῃ νὰ μένη διαρκῶς σπίτι τῆς νὰ ἄρῃ τὰς προφάσεις αὐτὰς καὶ νὰ τῆς ἐξασφαλίσῃ τὴν αὐτάρκειαν τῶν μέσων διαβιώσεως καὶ νὰ τῆς διαθέσῃ κάποιαν γυναῖκα διὰ νὰ τὴν ἐξυπηρετῆ εἰς τὴν προμήθειάν των⁴⁹. Πρέπει δὲ ἐπίσης νὰ τὴν ἐμποδίξῃ ἀπὸ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὰς κηδεῖας καὶ παννυχίδας. Διότι ὁ πολυμήχανος ἐκεῖνος ὄφρις ξεύρει πολὺ καλὰ νὰ σπεῖρῃ τὸ δηλητήριόν του ἀκόμη καὶ διὰ μέσου καλῶν πράξεων. Καὶ πρέπει ἢ παρθένας νὰ περιτειχίζεται ἀπὸ ὅλας τὰς πλευρὰς καὶ νὰ βγαίνῃ ἀπὸ τὸ σπίτι εἰς ὀλίγας μόνον περιπτώσεις καθ' ὅλον τὸ ἔτος, ὅταν τὸ ἐπιβάλλουν ἀναγκαῖα καὶ ἀπαραίτητα καθήκοντα.

Εἰ δὲ λέγει τις, οὐδὲν εἶναι τούτων ἔργον τῷ ἐπισκόπῳ μεταχειρίζειν, εὖ ἴστω, ὅτι τῶν ἐφ' ἑκάστης γινομένων αἰ φροντίδες καὶ αἱ αἰτίαι εἰς ἐκεῖνον ἔχουσι τὴν ἀναφορὰν. Πολλῷ δὲ λυσιτελέστερον αὐτὸν ἅπαντα διακονούμενον ἀπηλλάχθαι
 5 ἐγκλημάτων, ἃ διὰ τὰς τῶν ἐτέρων ἁμαρτίαις ὑπομένειν ἀνάγκη, ἢ τῆς διακονίας ἀφειμένον τὰς ὑπὲρ ὧν ἔπραξαν ἕτεροι τρέμειν εὐθύνας. Πρὸς δὲ τούτοις, ὁ μὲν δι' ἑαυτοῦ ταῦτα πράττων μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας ἅπαντα διεξέρχεται, ὁ δὲ ἀναγκαζόμενος μετὰ τοῦ πείθειν τὰς ἀπάντων γνώμας
 10 τοῦτο ποιεῖν οὐ τοσαύτην ἔχει τὴν ἄνεσιν ἐκ τοῦ τῆς αὐτοῦργίας ἀφείσθαι, ὅσα πράγματα καὶ θοροῦθους διὰ τοὺς ἀντιπίπτοντας καὶ ταῖς αὐτοῦ κρίσεις μαχομένους.

Ἄλλὰ πάσας μὲν οὐκ ἂν δυναίμην καταλέγειν, τὰς ὑπὲρ τῶν παρθένων φροντίδας. Καὶ γὰρ καὶ διὰ αὐτὰς ἐγγρά-
 15 φεσθαι δέη, οὐ τὰ τυχόντα παρέχουσι πράγματα τῷ ταύτην πεπεισμένῳ τὴν οἰκονομίαν.

19. Τὸ δὲ τῶν κρίσεων μέρος μυρίας μὲν ἔχει τὰς ἐπαχθείας, πολλὴν δὲ τὴν ἀσχολίαν καὶ δυσκολίας τοσαύτας, ὅσας οὐδὲ οἱ τοῖς ἕξωθεν δικάζειν καθήμενοι φέρουσιν. Καὶ
 20 γὰρ εὐρεῖν αὐτὸ τὸ δίκαιον ἔργον καὶ εὐρόντα μὴ διαφθεῖραι χαλεπὸν. Οὐκ ἀσχολία δὲ μόνον καὶ δυσκολία, ἀλλὰ καὶ κίνδυνος πρόσεστιν οὐ μικρός. Ἦδη γάρ τινες τῶν ἀσθενεσιέ-
 ρων πράγμασιν ἐμπεσόντες, ἐπειδὴ προστασίας οὐκ ἔτυχον, ἐναυάγησαν περὶ τὴν πίστιν. Πολλοὶ γὰρ τῶν ἡδίκημένων,
 25 οὐχ ἥτιον τῶν ἡδίκηκότων, τοὺς μὴ βοηθοῦντας μισοῦσι καὶ οὔτε πραγμάτων διαστροφὴν, οὔτε καιρῶν χαλεπότητα, οὔτε

50. Σήμερον τὸ δικαστικὸν ἔργον ἀνελήφθη σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ τῆς Πολιτείας. Εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ προσφέρῃ ὁ ἱερεὺς ὑψίστας ὑπηρεσίας εἰς τὴν κοινωνίαν ἀφ' ἑνὸς μὲν διδάσκων τὴν ἀποφυγὴν τῶν δικαστικῶν ἀγώνων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐργαζόμενος διὰ τὴν εἰρηνικὴν ἐπίλυσιν τῶν διαφορῶν καὶ τὴν συμφιλίωσιν τῶν ἀντιδίκων.

Ἐὰν δὲ νομίζῃ κανεῖς ὅτι ἡ παρακολούθησις αὐτῆ δὲν εἶναι ἔργον ἀρμόζον εἰς ἓνα ἐπίσκοπον, ἃς γνωρίζῃ ὅτι ὅλων τῶν ἐνεργειῶν αἱ ἐπιτυχίαι καὶ αἱ ἀποτυχίαι ἀποδίδονται εἰς αὐτόν. Καὶ εἶναι πολὺ ὠφελιμώτερον νὰ φροντίζῃ ὁ ἴδιος δι' ὅλα, ὥστε ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ παραπτώματα πού θὰ τοῦ καταλογισθοῦν ἀπὸ τὰς ἀμαρτίας ἄλλων, παρὰ ν' ἀναθέσῃ εἰς ἄλλους τὴν ὑπηρεσίαν αὐτὴν καὶ ἔπειτα νὰ τρέμῃ διὰ τὰς συνεπείας τῶν ξένων πράξεων. Ἐπὶ πλέον δὲ ὅποιος διεξάγει μόνος τοῦ αὐτῆν τὴν ὑπηρεσίαν διευκολύνει τὸ ἔργον του, ἐνῶ ὁ ἐνεργῶν δι' ἄλλων χάνει τὴν ἄμεσον ἀντίληψιν τῶν πραγμάτων καὶ ἀναγκάζεται νὰ κατατοπίσῃ ἐπὶ τοῦ ἔργου ἄλλα πρόσωπα, τὰ ὁποῖα μὲ τὰς ἀντιγνωμίας καὶ τὰς συζητήσεις ἐπὶ τῶν ἰδικῶν του γνωμῶν προξενοῦν ζητήματα καὶ θόρυβον.

Ἄλλὰ βεβαίως δὲν ἠμπορῶ ν' ἀναφέρω ὅλας τὰς φροντίδας διὰ τὰς παρθένους. Μνημονεύω ἀπλῶς ὅτι καὶ ὅταν γίνεται ἡ καταγραφή των εἰς τὸ τάγμα δημιουργεῖται πολλὴ ἐνόχλησις εἰς τὸν ἀναλαμβάνοντα τὴν ὑπηρεσίαν αὐτὴν.

19. Τὸ δὲ δικαστικὸν ἔργον φέρει ἐξαιρετικὴν ἐνόχλησιν καὶ μεγάλην ἀπασχόλησιν καὶ τόσῃν δυσκολίαν, ὅσην δὲν εὐρίσκουν οἱ κοσμικοὶ δικασταί⁵⁰. Διότι καὶ ἡ εὐρεσις τῶν ἀρχῶν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων πρέπει ν' ἀπονεμηθῇ τὸ δίκαιον, εἶναι κοπιώδης καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῶν εὐρεθεισῶν ἀρχῶν εἶναι δύσκολος. Δὲν περικλείει δὲ μόνον ἀπασχόλησιν καὶ δυσκολίαν, ἀλλὰ καὶ ἐξαιρετικὸν κίνδυνον. Συνέβη πράγματι μερικοὶ χριστιανοί, ἀσθενεῖς ἠθικῶς, πού ἐνεπλάκησαν εἰς δικαστικοὺς ἀγῶνας, νὰ χάσουν τὴν πίστιν των διότι δὲν ἐδικαιώθησαν. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀδικημένους μισοῦν τοὺς δικαστάς, πού δὲν τοὺς ἀποδίδουν τὸ δίκαιον, ὅσον μισοῦν καὶ τοὺς ἀδικήσαντας. Καὶ δὲν λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν οὔτε τὴν δυσκολίαν ἐξευρέσεως τοῦ δικαίου λόγῳ διαστροφῆς τῶν πραγμάτων, οὔτε τὴν κρισι-

ιερατικῆς δυναστείας μέτρον, οὔτε ἄλλο τοιοῦτον οὐδὲν λογί-
 ζεσθαι βούλονται· ἀλλ' εἰσὶν ἀσύγγνωστοι δικασταί, μίαν ἀπο-
 λογίαν εἰδότες, τὴν τῶν συνεχόντων αὐτοὺς κακῶν ἀπαλλα-
 γήν. Ὁ δὲ μὴ δυνάμενος ταύτην παρασχεῖν, κἂν μυρίας λέγη
 5 προφάσεις, οὐδέποτε τὴν κατὰγνωσιν φεύξεται τὴν παρ' ἐ-
 κείνων.

Ἐπειδὴ δὲ προστασίας ἐμνήσθη, φέρε σοι καὶ ἑτέραν
 μέμψεων ἀποκαλύψω προφασιν. Εἰ γὰρ μὴ καθ' ἐκάστην ἡμέ-
 ραν μᾶλλον τῶν ἀγοραίων περινοσεῖ τὰς οἰκίας ὁ τὴν ἐπι-
 10 σκοπὴν ἔχων προσκρούματα ἐντεῦθεν ἀμύθητα. Οὐδὲ γὰρ ἀρ-
 ρωσιτοῦντες μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑγιαίνοντες ἐπισκοπεῖσθαι βού-
 λονται, οὐ τῆς εὐλαβείας αὐτοὺς ἐπὶ τοῦτο προκαλουμένης,
 τιμῆς δὲ καὶ ἀξιώματος οἱ πολλοὶ ἀντιποιούμενοι μᾶλλον. Εἰ
 δέ ποτε συμβαίῃ τινὰ τῶν πλουσιωτέρων καὶ δυνατωτέρων,
 15 χρείας τινὸς κατεπειγούσης εἰς τὸ κοινὸν τῆς Ἐκκλησίας κέρ-
 дос, συνεχέστερον ἰδεῖν, εὐθέως ἐντεῦθεν θωπείας καὶ κολα-
 κείας προσειρίψαιτο δόξαν. Καὶ τί λέγω προστασίας καὶ ἐπι-
 σκέψεις; Ἀπὸ γὰρ τῶν προσρήσεων μόνον τοσοῦτον φέρουσι
 ἐγκλημάτων ἄχθος, ὡς καὶ βαρύνεσθαι καὶ καταπίπτειν ὑπὸ
 20 τῆς ἀθυμίας πολλάκις. Ἦδη δὲ καὶ βλέμματος εὐθύνας ὑπέ-
 χουσι. Τὰ γὰρ ἀπλῶς παρ' αὐτῶν γινόμενα βασανίζουσι
 ἀκριβῶς οἱ πολλοὶ καὶ μέτρων φωνῆς ἐξειτάζοντες καὶ διάθε-
 σιν ὄψεως καὶ ποσότητα γέλωτος. Πρὸς τὸ δεῖνα, φησί, δα-
 ψιλῶς ἐπεγέλασε καὶ φαιδρῶ τῷ προσώπῳ καὶ μεγάλην προσ-
 25 εἶπε τῇ φωνῇ, ἐμὲ δὲ ἔλατιον καὶ ὡς ἔτυχεν. Καὶ ἂν, πολλῶν
 συγκαθημένων, μὴ πανταχοῦ περιφέρῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς διαλε-
 γόμενος, ὕβριν τὸ πρᾶγμα φασιν οἱ πολλοί. Τίς οὖν μὴ λίαν
 ἰσχυρὸς ὢν τοσοῦτοις ἂν ἀρκέσειε κατηγόροις ἢ πρὸς τὸ μηδ'

51. Σημασίαν εἰς τὰς ἐξωτερικὰς κινήσεις τῶν κληρικῶν δίδουν πολ-
 λοὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς, διότι αἱ κινήσεις αὐταὶ ἐκφράζουν
 συχνότατα τὰς ἐσωτερικὰς διαθέσεις. Βλ. καὶ Στ' 6.

μότητα τῶν περιστάσεων ὑπὸ τὰς ὁποίας διεξάγεται ἡ δίκη, οὔτε τὸ περιωρισμένον τῆς ἱερατικῆς ἐξουσίας εἰς τέτοια ζητήματα, οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιον, ἀλλὰ μεταβάλλονται εἰς αὐστηροὺς δικαστάς, πού γνωρίζουν μίαν μόνον ἀπολογία, τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν ἀπὸ τὴν ἀδικίαν πού τοὺς ἔγινεν. Ἐκεῖνος δὲ πού δὲν ἤμπορεῖ νὰ τοὺς τὴν προσφέρῃ, ὅσας προφάσεις καὶ ἂν εὔρῃ, δὲν θὰ διαφύγῃ τὴν κατάκρισίν των.

Ἄφοῦ δὲ ἀνέφερα προηγουμένως περὶ προστασίας, θὰ σοῦ ἀναφέρω καὶ μίαν ἄλλην πηγὴν παραπόνων. Ἐὰν ὁ ἐπίσκοπος δὲν ἐπισκέπτεται τὰ σπίτια τῶν πιστῶν συχνότερα ἀπὸ τοὺς γυρολόγους, θὰ δημιουργηθῇ μεγάλη ἀντίδρασις. Δὲν ἀπαιτοῦν μόνον οἱ ἀσθενεῖς, ἀλλὰ καὶ οἱ ὑγιεῖς τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ἐπισκόπου, ὅχι βέβαια διότι κινουῦνται ἀπὸ εὐλάβειαν, ἀλλὰ διότι θέλουν νὰ τιμηθοῦν ἀπὸ τὸ ἄξιμά του. Ἐὰν δὲ καμμιά φορὰ συμβαίῃ νὰ βλέπῃ συχνότερα κάποιον πολὺ πλοῦσιον καὶ ἰσχυρὸν χάριν τοῦ κοινοῦ συμφέροντος τῆς Ἐκκλησίας, ἀμέσως θὰ τοῦ προσάψουν τὴν φήμην τοῦ θωπευτοῦ καὶ τοῦ κόλακος. Καὶ διατί ν' ἀναφέρω μόνον τὰς εὐνοίας καὶ τὰς ἐπισκέψεις; Ἀπὸ δυὸ λόγια, πού θὰ εἰποῦν εἰς κάποιον, τοὺς ἀπευθύνονται τόσαι κατηγορίαι, ὥστε πολλάκις νὰ καταρρέουν ἀπὸ τὸ βάρος τῆς ἀθυμίας. Ἀκόμη δὲ καὶ διὰ τὰ βλέμματα πού ρίπτουν τοὺς ζητοῦνται εὐθῆναι. Ὁ πολὺς κόσμος ψιλοκοσκινίζει τὰς ἀνεπιτηδεύτους ἐκδηλώσεις τῶν ἐπισκόπων καὶ ἐξετάζει τὸν τόνον τῆς φωνῆς, τὴν διάθεσιν τῆς ὄψεως, τὴν ποσότητα τοῦ γέλωτος⁵¹. Εἰς τὸν δεῖνα, λέγουν, ἐχαμογέλασε πολὺ καὶ ὠμίλησε μὲ γελαστὸν πρόσωπον καὶ δυνατὴν φωνήν, ἐνῶ εἰς ἡμᾶς φέρεται μὲ ὀλιγωτέραν οἰκειότητα. Καὶ ἂν εἰς οἵανδήποτε μεγάλῃ συγκέντρωσιν δὲν περιφέρῃ τὰ μάτια του παντοῦ καὶ δὲν ὁμιλῇ πρὸς ὅλους, ὁ πολὺς κόσμος τὸ θεωρεῖ προσβλητικόν. Ἄν δὲν εἶναι λοιπὸν κανεὶς ἐξαιρετικὰ δυνατός, πῶς θ' ἀντεπεξέλθῃ εἰς τόσας κατηγορίας καὶ πῶς ἢ θὰ κατασιγάσῃ ἀμέσως

ὅλως γραφῆναι παρ' αὐτῶν ἢ πρὸς τὸ διαφυγεῖν μετὰ τὴν
 γραφήν; Δεῖ μὲν γὰρ μηδὲ ἔχειν κατηγορούς· εἰ δὲ τοῦτο
 ἀδύνατον, ἀπολύεσθαι τὰ παρ' ἐκείνων ἐγκλήματα· εἰ δὲ οὐδὲ
 τοῦτο εὐπορον, ἀλλὰ τέρπονται τινες εἰκῆ καὶ ἀπλῶς αἰτιώμε-
 5 νοι, γενναίως πρὸς τὴν τῶν μέμψεων τούτων ἀθυμίαν ἴστα-
 σθαι. Ὁ μὲν γὰρ δικαίως ἐγκαλούμενος, κἂν ἐνέγκῃ τὸν ἐγ-
 καλοῦντα ῥαδίως· ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔστι πικρότερός τις τοῦ συν-
 ειδότος κατήγορος, διὰ τοῦτο, ὅταν ὑπ' ἐκείνου τοῦ χαλε-
 πωτάτου πρότερον ἀλῶμεν, τοὺς ἔξωθεν ἡμερωτέρους ὄντας
 10 εὐκόλως φέρομεν. Ὁ δὲ οὐδὲν ἑαυτῷ συνειδέσθαι πονηρὸν
 ἔχων, ὅταν ἐγκαλῆται μάτην, καὶ πρὸς ὀργὴν ἐκφέρεται τα-
 χέως καὶ πρὸς ἀθυμίαν καταπίπτει ῥαδίως, ἂν μὴ πρότερον
 ἢ τῇ ψυχῇ μεμελετηκῶς τὰς τῶν πολλῶν φέρειν ἀνοίας. Οὐ
 γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι συκοφαντούμενον εἰκῆ καὶ καταδικαζόμε-
 15 νον μὴ ταράττεσθαι καὶ πάσχειν τι πρὸς τὴν τοσαύτην ἀ-
 λογίαν.

Τί ἂν τις λέγοι τὰς λύπας, αἷς ὑπομένουσιν, ἡνίκα ἂν δέη
 τινὰ τοῦ τῆς Ἐκκλησίας περικόψαι πληρῶματος; Εἶθε μὲν οὖν
 μέχρι λύπης ἴστατο τὸ δεινὸν· νῦν δὲ καὶ ὄλεθρος οὐ μικρός.
 20 Δέος γὰρ, μὴ ποτε πέρα τοῦ δέοντος κολασθεῖς ἐκεῖνος, πάθῃ
 τοῦτο δὴ τὸ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Παύλου λεχθὲν καὶ «ὑπὸ τῆς
 περισσοτέρας λύπης καταποθῆ». Πλείστης οὖν κἀνταῦθα δεῖ
 τῆς ἀκριθείας, ὥστε μὴ τὴν τῆς ὠφελείας ὑπόθεσιν μείζονος
 αὐτῷ γενέσθαι ζημίας ἀφορμῆν. Ὡν γὰρ ἂν ἀμάρτη μετὰ
 25 τὴν τοιαύτην θεραπείαν ἐκεῖνος, κοινωνεῖ τῆς ἐφ' ἐκάστῳ
 τούτων ὀργῆς ὃ μὴ καλῶς τὸ τραῦμα τεμὼν ἰατρός. Πόσας
 οὖν χρῆ προσδοκᾶν τιμωρίας, ὅταν μὴ μόνον ὑπὲρ ὧν αὐτὸς
 ἕκαστος ἐπλημμέλησεν ἀπαιτῆται λόγον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν
 ἑτέροις ἀμαρτηθέντων εἰς τὸν ἔσχατον καθίστηται κίνδυνον;

τὰς καταγγελίας ἢ θὰ δικαιωθῆ μετὰ τὴν ἐκτόξευσίν των; Πρέπει βέβαια νὰ μὴ ἔχη κατηγοροὺς ὁ ἐπίσκοπος. Ἄλλ' ἐὰν τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, πρέπει νὰ διαλύη ἀμέσως τὰς κατηγορίας των· ἐὰν δὲ οὔτε αὐτὸ εἶναι εὐκόλον καὶ μερικοὶ ἐξακολουθοῦν νὰ εὐρίσκουν εὐχαρίστησιν εἰς ἀστηρίκτους κατηγορίας, νὰ ὑπομένῃ μὲ γενναιότητα τὰς στενοχωρίας ποὺ τοῦ προκαλοῦν. Ὁ δικαίως κατηγορούμενος εὐκόλα ὑποφέρει τὸν κατήγορον· ἄλλωστε δὲν ὑπάρχει πικρότερος κατήγορος ἀπὸ τὴν συνείδησιν, διὰ τοῦτο δέ, ὅταν μᾶς βασανίζῃ αὐτή, εὐκόλα ὑποφέρομεν τοὺς ἐξωτερικοὺς κατηγοροὺς ποὺ εἶναι ἡμερώτεροι. Ἐκεῖνος δὲ ποὺ δὲν αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν του ἔνοχον εἰς τίποτε, ὅταν κατηγορῆται ἀδίκως, παραδίδεται γρήγορα εἰς τὴν ὀργὴν καὶ πίπτει εὐκόλα εἰς τὴν ἀθυμίαν, ἂν δὲν εἶναι προαποφασισμένος νὰ ὑπομένῃ τὰς ἀνοησίας τοῦ πλήθους. Πράγματι δὲ εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ τaráσσειται ὅταν συκοφαντῆται καὶ κατακρίνεται ἀβασίμως, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ὑποφέρῃ ἀπὸ τὴν τόσῃν ἀδικίαν.

Τί θὰ εἰποῦμεν δὲ διὰ τὴν λύπην, ποὺ αἰσθάνεται ὁ ἐπίσκοπος, ὅταν πρέπῃ ν' ἀποκόψῃ κάποιον ἀπὸ τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας; Καὶ εἴθε νὰ ἔφθανε μέχρι τῆς λύπης μόνον τὸ κακόν, ἀλλὰ ἐπικρέματα καὶ κίνδυνος τελείας καταστροφῆς. Διότι τὸν τυραννεῖ ὁ φόβος, μήπως ἐκεῖνος λόγῳ τῆς αὐστηρᾶς τιμωρίας πάθῃ ὅ,τι εἶπεν ὁ μακάριος Παῦλος καὶ «καταποθῆ ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν λύπην»⁵². Ἐξαιρετικὴ προσοχὴ λοιπὸν χρειάζεται καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ὥστε νὰ μὴ καταστῆ ἡ πρόθεσις ὠφελείας ἀφορμὴ μεγαλυτέρας ζημίας. Ὁ ἰατρὸς ποὺ δὲν ἐνεχείρισεν ἐπιτυχῶς τὸ τραῦμα, μοιράζεται μὲ τὸν ἁμαρτωλὸν τὴν θεῖαν ὀργὴν διὰ κάθε ἁμάρτημα, ποὺ διαπράττει μετὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς θεραπείας. Πόσαι τιμωρίαι λοιπὸν τὸν ἀναμένουν, ὅταν δὲν τοῦ ζητῆται μόνον λόγος διὰ τὰς ἰδικὰς του ἁμαρτίας, ἀλλὰ κινδυνεύῃ διὰ τὰς ἁμαρτίας τῶν ἄλλων; Ἐὰν μᾶς καταλαμβάνῃ φρίκη ἐνώπιον τῶν εὐθυνῶν,

Εἰ γὰρ τῶν οἰκείων πλημμελημάτων εὐθύνας ὑπέχοντες φρίττομεν, ὡς οὐ δυνασόμενοι τὸ πῦρ ἐκφυγεῖν ἐκεῖνο, τί χρὴ πείσεσθαι προσδοκᾶν τὸν ὑπὲρ ἰσοσύτων ἀπολογεῖσθαι μέλλοντα; Ὅτι γὰρ τοῦτο ἔστιν ἀληθές, ἄκουσον τοῦ μακαρίου
 5 Παύλου λέγοντος, μᾶλλον δὲ οὐκ ἐκείνου, ἀλλὰ τοῦ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος Χριστοῦ. «Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπέικετε, ὅτι αὐτοὶ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες».

Ἐὰρ μικρὸς οὖτος ὁ τῆς ἀπειλῆς φόβος; Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν.
 10 Ἀλλὰ καὶ τοὺς σφόδρα ἀπειθεῖς καὶ σκληροὺς ἱκανὰ ταῦτα πάντα πείσαι, ὡς οὔτε ἀπονοσία οὔτε φιλοδοξία ἀλόγους, ὑπὲρ δὲ ἑαυτῶν δεδοικότες μόνον καὶ εἰς τὸν τοῦ πράγματιος ὄγκον ἀποβλέψαντες, ταύτην ἐφύγομεν τὴν φυγὴν.

πὸ ἔχομεν διὰ τὰ προσωπικά μας ἁμαρτήματα, διότι φοβούμεθα ὅτι δὲν θὰ κατορθώσωμεν νὰ διαφύγωμεν τὸ πῦρ τῆς κολάσεως, τί νομίζομεν ὅτι περιμένει αὐτὸν ποὺ θὰ δώσῃ λόγον διὰ τόσας ψυχάς; Ὅτι τοῦτο εἶναι σωστόν, ἄκουσε τί λέγει ὁ μακάριος Παῦλος ἢ μᾶλλον ὁ Χριστὸς δι' αὐτοῦ· «νὰ ὑπακούετε καὶ νὰ ἀκολουθῆτε τοὺς ἀρχηγούς σας, διότι αὐτοὶ ἀγρυπνοῦν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν οὐκ αὐτῶν καὶ θὰ λογοδοτήσουν δι' αὐτάς»⁵³.

Εἶναι λοιπὸν μικρὸς ὁ φόβος διὰ τὴν ἀπειλὴν αὐτήν; Ἄσφαλῶς ὄχι. Ὅσα εἶπα εἶναι ἱκανὰ νὰ πείσουν καὶ τοὺς πλέον δυσπίστους καὶ σκληροὺς ὅτι διέφυγα τὴν χειροτονίαν ὄχι ἀπὸ ἔπαρσιν καὶ φιλοδοξίαν, ἀλλ' ἀπὸ φόβον μήπως δὲν ἀνταποκριθῶ εἰς τὸ ὕψος τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος.

---

53. Ἐβρ. 13, 17

ΛΟΓΟΣ Δ΄

1. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Ταῦτα ὁ Βασίλειος ἀκούσας καὶ μικρὸν ἐπισχών, Ἄλλ' εἰ μὲν αὐτὸς ἐσπούδασας, φησί, ταύτην κτήσασθαι τὴν ἀρχήν, εἶχεν ἄν σοι λόγον οὗτος ὁ φόβος.
5 Τὸν γὰρ ὁμολογήσαντα ἐπιτήδειον εἶναι πρὸς τὴν τοῦ πράγματος διοίκησιν τῷ σπουδάσαι λαβεῖν οὐκ ἔστι μετὰ τὸ πιστευθῆναι, ἐν οἷς ἂν σφάλληται, καταφεύγειν εἰς ἀπειρίαν. Προλαβὼν γὰρ αὐτὸς ἑαυτοῦ ταύτην ἀφείλετο τὴν ἀπολογίαν τῷ προσδραμεῖν καὶ ἀρπάσαι τὴν διακονίαν καὶ οὐκ ἔτι ἂν δύναιτο
10 λέγειν, ὁ ἐκὼν καὶ ἐθελοντὴς ἐπὶ τοῦτο ἐλθὼν, ὅτι ἄκων τὸ δεῖνα ἥμαρτον καὶ ἄκων τὸ δεῖνα διέφθειρα. Ἐρεῖ γὰρ πρὸς αὐτὸν ὁ ταύτην αὐτῷ τότε δικάζων τὴν δίκην. Καὶ τί δήποτε, τοσαύτην σεαυτῷ συνειδῶς ἀπειρίαν καὶ οὐκ ἔχων διάνοιαν ἰκανὴν πρὸς τὸ μεταχειρίσασθαι τὴν τέχνην ταύτην ἀναμαρτήτως,
15 ἔσπευσας καὶ ἐτόλμησας μείζονα τῆς οἰκείας δυνάμεως ἀναδέξασθαι πράγματα; Τίς ὁ καταναγκάσας; Τίς ὁ πρὸς θίαν ἐλκύσας ἀποπηδῶντα καὶ φεύγοντα; Ἄλλ' οὐ σὺ γε τούτων οὐδὲν ἀκούσῃ ποιέ. Οὔτε αὐτὸς γὰρ ἂν ἔχοις τοιοῦτόν τι σεαυτοῦ καταγνῶναι, καὶ πᾶσιν ἔστι καταφανές, ὅτι οὔτε μέγα οὔτε
20 μικρὸν ὑπὲρ ταύτης ἐσπούδασας τῆς τιμῆς, ἀλλ' ἐτέρων γέγονε τὸ κατόρθωμα. Καὶ ὅπερ ἐκείνους ἐν τοῖς ἁμαρτήμασιν οὐκ ἀφίησιν ἔχειν συγγνώμην, τοῦτό σοι πολλὴν παρέχει πρὸς ἀπολογίαν τὴν ὑπόθεσιν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Πρὸς ταῦτα ἐγὼ κινήσας τὴν κε-
25 φαλὴν καὶ μειδιάσας ἠρέμα ἐθαύμαζόν τε αὐτὸν τῆς ἀπλότητος καὶ πρὸς αὐτὸν ἔλεγον. Ἐβουλόμην καὶ αὐτὸς ταῦτα οὕτως

ΛΟΓΟΣ Δ΄.

1. Καὶ ὁ Βασίλειος, ἀφοῦ ἤκουσεν ὅλα αὐτά, εἶπεν ἔπειτα ἀπὸ σύντομον σιγήν.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Ἄν εἶχες ὁ ἴδιος ἐνεργήσει ν' ἀποκτήσης αὐτὴν τὴν ἐξουσίαν, ὁ φόβος αὐτὸς θὰ ἦτο δικαιολογημένος. Διότι ὅποιος μὲ τὴν φιλόδοξον ἐπιδίωξιν ὁμολογεῖ ὅτι εἶναι ἰκανὸς ν' ἀνταπεξέλθῃ εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῆς διακονίας, δὲν ἐπιτρέπεται μετὰ τὴν ἀναδοχὴν νὰ καταφεύγῃ πρὸς δικαιολόγησιν τῶν σφαλμάτων του εἰς τὴν ἀπειρίαν. Αὐτὸς ἀφήρεσε μόνος του τὴν δικαιολογίαν μὲ τὴν σπουδὴν του ν' ἀρπάσῃ τὴν διακονίαν καί, ἀφοῦ τὴν ἀνέλαβεν οἰκαιοθελῶς, δὲν δικαιούται νὰ λέγῃ, εἰς αὐτὸ τὸ ζήτημα ἔσφαλα χωρὶς νὰ τὸ θέλω, τὸν δεῖνα τὸν κατέστρεψα χωρὶς νὰ τὸ θέλω. Διότι ὁ Δικαστὴς του θὰ τοῦ εἰπῇ εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν δι' αὐτὰς τὰς ἀστοχίας· διατί λοιπόν, ἀφοῦ εἶχες τὴν συναίσθησιν ὅτι εἶσαι ἄπειρος καὶ ἀνίκανος νὰ ἐπιτελέσῃς τὸ ἔργον αὐτὸ, ἐτόλμησες νὰ σπεύσῃς εἰς τὴν ἀνάληψιν εὐθυνῶν ἀνωτέρων τῶν δυνάμεών σου; Ποῖος σ' ἐξηνάγκασεν; Ποῖος σ' ἐβίασε νὰ ὑποκύψῃς καὶ νὰ μὴ ξεφύγῃς τὰς εὐθύναι; Ἐσὺ ὅμως δὲν πρόκειται ν' ἀκούσῃς ποτὲ παρόμοια λόγια. Καὶ οἱ ἄλλοι ὅλοι ἐπληροφόρηθησαν ὅτι δὲν κατέβαλες καμμίαν προσπάθειαν οὔτε μεγάλην οὔτε μικρὰν διὰ νὰ καταλάβῃς τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ σὲ ὑπεχρέωσαν νὰ τὸ δεχθῆς ἄλλοι, καὶ ὁ ἴδιος θὰ ἔχῃς ἥσυχον τὴν συνείδησίν σου ἐπ' αὐτοῦ. Καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐκλογῆς, ὁ ὁποῖος εἰς τοὺς ἄλλους δὲν ἐπιτρέπει νὰ εὔρουν συγγνώμην, εἰς σὲ θὰ ἔδιδε πολλὰ ἐπιχειρήματα πρὸς ἀπολογίαν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Μόλις ἐτελείωσεν, ἐγὼ ἐκίνησα τὴν κεφαλὴν, ἐχαμογέλασα ἀπὸ θαυμασμὸν πρὸς τὴν ἀπλότητά του καὶ τοῦ εἶπα. Θὰ ἤθελα καὶ ἐγώ, ἀγαθώτα-

ἔχειν, ὡς ἔφησ, ὧ πάντων ἀγαθώτατε σύ, οὐχ ἵνα δέξασθαι
 δυνηθῶ τοῦτο, ὅπερ ἔφυγον νῦν. Εἰ γὰρ καὶ μηδεμία μοι προῦ-
 κειτο κόλασις ὡς ἔτυχε καὶ ἀπείρως ἐπιμελουμένῳ τῆς ποι-
 μνης τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἐμοὶ πάσης τιμωρίας χαλεπώτερον
 5 ἦν αὐτό, τὸ πιστευθέντα πράγματα οὕτω μεγάλα περὶ τὸν πι-
 σιεύσαντα οὕτω φανῆναι κακόν. Τίνος οὖν ἔνεκεν ἠψόχνην
 τὴν δόξαν σου ταύτην μὴ διαπεσεῖν; Ἴνα τοῖς ἀθλίοις καὶ
 ταλαιπώροις (οὕτω γὰρ δεῖ καλεῖν τοὺς οὐχ εὐρόντας καλῶς
 προσιῆναι τῆς πραγματείας, κἂν μυριάκις αὐτοὺς πρὸς ἀνάγ-
 10 κην ἤχθαι λέγῃς καὶ ἀγνοοῦντας ἀμαρτεῖν), ἵνα τούτοις δια-
 φυγεῖν γένηται τὸ πῦρ ἐκεῖνο τὸ ἄσβεστον καὶ τὸ σκότος τὸ
 ἐξώτερον καὶ τὸν σκώληκα τὸν ἀτελεύτητον καὶ τὸ διχοτομη-
 θῆναι καὶ τὸ μετὰ τῶν ὑποκριτῶν ἀπολέσθαι. Ἄλλὰ τί σοι
 πάθω; Οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν.

15 Καί, εἰ θούλει γε, ἀπὸ τῆς βασιλείας πρώτον, ἧς οὐ το-
 σοῦτος ὅσος τῆς ἱερωσύνης τῷ Θεῷ λόγος, παρέξω σοι τού-
 των, ὧν εἶπον, τὴν πίστιν. Ὁ Σαοὺλ ἐκεῖνος, ὁ τοῦ Κεῖς
 υἱός, οὐκ αὐτὸς σπουδάσας ἐγένετο βασιλεύς, ἀλλ' ἀπῆλθε μὲν
 ἐπὶ τὴν τῶν ὄνων ζήτησιν καὶ ὑπὲρ τούτων ἐρωτήσων τὸν
 20 προφήτην ἤρχειο· ὁ δὲ αὐτῷ περὶ τῆς βασιλείας διελέγειτο.
 Καὶ οὐδὲ οὕτως ἐπέδραμε, καίτοι παρὰ ἀνδρὸς ἀκούων προ-
 φήτου, ἀλλὰ καὶ ἀνεδύετο καὶ παρητεῖτο λέγων· «Τίς εἰμι
 ἐγὼ καὶ τίς ὁ οἶκος τοῦ πατρὸς μου;». Τί οὖν; Ἐπειδὴ κακῶς
 ἐχρήσατο τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθείσῃ τιμῇ, ἴσχυσεν αὐτὸν ἐξε-
 25 λέσθαι ταῦτα τὰ ῥήματα τῆς τοῦ βασιλεύσαντος αὐτὸν ὁργῆς;
 Οὐδαμῶς. Καίτοι γε ἐνῆν λέγειν πρὸς τὸν Σαμουὴλ ἐγκα-
 λοῦντα αὐτῷ· μὴ γὰρ αὐτὸς ἐπέδραμον τῇ βασιλείᾳ; Μὴ γὰρ

τε φίλε μου, νὰ ἦσαν τὰ πράγματα ἔτσι, ὅπως λέγεις ἐσύ. Ὅχι φυσικὰ διὰ νὰ δεχθῶ τὸ ἀξίωμα ποὺ ἀπέρριψα· καὶ καμμίαν τιμωρίαν νὰ μὴ ἐπέσουρα διὰ τὴν ἐπιπολαίαν διακυβέρνησιν τῆς ποιμένης τοῦ Χριστοῦ, θὰ μοῦ ἦτο σκληρότερα ἀπὸ κάθε τιμωρίαν ἢ συναίσθησις ὅτι, ἐνῶ μοῦ ἀνετέθη τόσον ὑψηλὴ ὑπηρεσία, ἔδειξα τόσην ἀδιαφορίαν πρὸς ἐκεῖνον ποὺ μοῦ τὴν ἐνεπιστεύθη. Τότε διατὶ θὰ ηὐχόμεν ἡ γνώμη σου αὐτὴ νὰ ἦτο ὀρθή; Διὰ νὰ ἠδύναντο οἱ ἄθλιοι καὶ ταλαίπωροι (διότι ἔτσι πρέπει νὰ λέγωνται ἐκεῖνοι ποὺ δὲν εὔρον τὸν τρόπον νὰ διεξαγάγουν ἐπιτυχῶς τὰ ἔργα τῆς ὑπηρεσίας αὐτῆς, ἔστω καὶ ἂν ὑπέστησαν τὸν χειρότερον ἐκβιασμόν διὰ νὰ τὴν δεχθοῦν, ἔστω καὶ ἂν ἔσφαλαν ἐξ ἀγνοίας) νὰ διαφύγουν τὸ ἄσβεστον πῦρ καὶ τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον καὶ τὸν ἀκούραστον σκώληκα καὶ τὸν διαχωρισμόν καὶ τὴν ἀπώλειαν μαζὶ μὲ τοὺς ὑποκριτάς. Ἀλλὰ πῶς ἠμπορῶ νὰ συμφωνήσω μαζὶ σου; Τὰ πράγματα δὲν εἶναι καθόλου ὅπως λέγεις.

Καὶ ἂν θέλῃς θὰ σοῦ ἀποδείξω τὰς ἀπόψεις μου μὲ παραδείγματα, ἀρχίζων ἀπὸ τὴν βασιλείαν, τῆς ὁποίας ἡ ἀξία πρὸ τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ὅση τῆς ἱερωσύνης. Ὁ Σαούλ, ὁ υἱὸς τοῦ Κεῖς¹, δὲν ἔγινε βασιλεὺς μὲ ἰδικὰς του προσπαθείας· εἶχεν ἀναχωρήσει πρὸς ἀναζήτησιν τῶν ὄνων του καὶ ἤρχετο νὰ ἐρωτήσῃ δι' αὐτὰς τὸν προφήτην, ἐκεῖνος δὲ τοῦ ἔκαμε λόγον περὶ τῆς βασιλείας. Καὶ παρ' ὄλον ὅτι τοῦ ἔκαμε τὴν πρότασιν ὁ προφήτης, αὐτὸς δὲν ἐδέχθη ἀμέσως νὰ λάβῃ τὸν τίτλον, ἀντέτεινε καὶ ἠρνεῖτο λέγων· «ποῖος εἶμαι ἐγὼ καὶ ποία εἶναι ἡ οἰκογένειά μου;». Τί ἐπηκολούθησε λοιπόν; Ὅταν ἔκαμε κατάχρησιν τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δοθείσης τιμῆς, ἴσχυσαν οἱ λόγοι αὐτοὶ νὰ τὸν ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὴν ὀργὴν τοῦ προφήτου ποὺ τὸν ἀνεκήρυξε βασιλέα; Καθόλου. Θὰ ἠμποροῦσε βεβαίως νὰ εἰπῇ πρὸς τὸν Σαμουήλ, ὅταν τὸν κατηγοροῦσε· μήπως ἐπεδίωξα ἐγὼ τὴν βασιλείαν; Μήπως κατέλαβα τὴν ἐξου-

ἐπεπήδησα ταύτη τῇ δυναστείᾳ; Τὸν τῶν ἰδιωτῶν ἐβουλόμην
 βίον ζῆν, τὸν ἀπράγμονα καὶ ἡούχιον· σὺ δέ με ἐπὶ τοῦτο
 εἴλκυσας τὸ ἀξίωμα. Ἐν ἐκείνῃ μένων τῇ ταπεινότητι εὐκό-
 λως ἂν ταῦτα ἐξέκλινα τὰ προσκρούματα· οὐ γὰρ δήπου τῶν
 5 πολλῶν εἰς ὧν καὶ ἀσῆμων ἐπὶ τοῦτο ἂν ἐξεπέμφθην τὸ ἔρ-
 γον, οὐδ' ἂν ἐμοὶ τὸν πρὸς τοὺς Ἀμαληκίτας πόλεμον ἐνεχεί-
 ρισεν ὁ Θεός· μὴ ἐγχειρισθεὶς δέ, οὐκ ἂν ποιε ταύτην ἡ-
 μαρτιον τὴν ἁμαρτίαν. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἀσθενῆ πρὸς ἀπο-
 λογίαν, οὐκ ἀσθενῆ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνα καὶ μᾶλλον
 10 ἔκκαίοντα τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν. Τὸν γὰρ ὑπὲρ τὴν ἀξίαν τι-
 μηθέντα οὐκ εἰς τὴν τῶν ἁμαρτημάτων ἀπολογίαν χρὴ προ-
 βάλλεσθαι τῆς τιμῆς τὸ μέγεθος, ἀλλὰ εἰς μείζονα βελτιώ-
 σεως προκοπὴν κεχρησθαι τῇ πολλῇ περὶ αὐτὸν τοῦ Θεοῦ
 σπουδῇ. Ὁ δέ, διότι κρείττονος ἔτυχεν ἀξιώματος, διὰ τοῦτο
 15 ἁμαρτάνειν αὐτῷ νομίζων ἐξεῖναι, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν τοῦ
 Θεοῦ φιλανθρωπίαν αἰτίαν τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων ἐπι-
 δεῖξαι ἐσπούδασεν· ὅπερ τοῖς ἀσεβέσι καὶ ῥαθυμῶς τὸν ἐναντῶν
 διοικοῦσι βίον λέγειν ἔθος αἰεὶ. Ἀλλ' οὐχὶ ἡμᾶς οὕτω διακεῖ-
 σθαι χρὴ, οὐδὲ εἰς τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἐκπίπτειν μανίαν, ἀλλὰ
 20 πανταχοῦ σπουδάξουσιν τὰ παρ' ἐναντῶν εἰσφέρειν εἰς δύναμιν
 τὴν ἡμετέραν, καὶ εὐφημον καὶ γλῶτταν καὶ διάνοιαν ἔχειν.

Οὐδὲ γὰρ ὁ Ἥλι (ἵνα τὴν βασιλείαν ἀφέντες ἐπὶ τὴν ἰε-
 ρωσύνην, περὶ ἧς ἡμῖν ὁ λόγος, ἔλθωμεν νῦν) ἐσπούδασε κτή-
 σασθαι τὴν ἀρχήν. Τί οὖν αὐτὸν τοῦτο, ἡνίκα ἡμαρτιεν, ὦνη-
 25 σεν; Καὶ τί λέγω κτήσασθαι; Οὐδὲ διαφυγεῖν μὲν οὖν, εἴπερ
 ἠθέλε, δυνατὸν ἦν αὐτῷ διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ νόμου. Καὶ γὰρ
 ἦν τῆς Δευτὶ φυλῆς καὶ τὴν ἀρχὴν διὰ τοῦ γένους ἄνωθεν κα-

σίαν αὐτὴν διὰ τῆς βίας; Ἐγὼ ἤθελα τὸν ἥρεμον καὶ ἡσυχον ἰδιωτικὸν βίον, καὶ σὺ μὲ προσεῖλκυσε εἰς τὸ ἀξίωμα αὐτό. Ἄν ἔμενα εἰς τὴν ταπεινὴν ἐκείνην ζωὴν, εὐκόλα θὰ ἀπέφευγα αὐτὰ τὰ ἐμπόδια. Ἄν ἤμην ἕνας ἄσημος ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ, δὲν θ' ἀνελάμβανα τέτοιον ἔργον καὶ δὲν θὰ μοῦ ἀνέθετεν ὁ Θεὸς τὸν πόλεμον πρὸς τοὺς Ἀμαληκίτας, καὶ ἂν δὲν μοῦ εἶχεν ἀνατεθῆ τὸ ἔργον αὐτό, δὲν θὰ διέπραττα αὐτὴν τὴν ἁμαρτίαν. Ἄλλ' ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀνίσχυροι δικαιολογίαι, ὅχι δὲ μόνον ἀνίσχυροι, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνοι, διότι προκαλοῦν περισσότερον τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ. Ὁ τιμηθεὶς μὲ μέγαλον ἀξίωμα δὲν ἐπιτρέπεται νὰ προβάλλῃ πρὸς ἀπολογία διὰ τὰ ἁμαρτήματά του τὸ μέγεθος τῆς τιμῆς· πρέπει νὰ χρησιμοποιοῖ τὴν ἐξαιρετικὴν πρὸς αὐτὸν εὐνοίαν τοῦ Θεοῦ πρὸς βελτίωσιν τῆς ἐπιδόσεώς του. Ὁ βασιλεὺς δὲ αὐτός, νομίζων ὅτι ἐπιτρέπεται ν' ἁμαρτήσῃ διότι ἀνέλαβεν ἀξίωμα ἀνώτερον τῶν δυνάμεών του, δὲν ἔκαμε τίποτε ἄλλο παρὰ ἐπροσπαθοῦσε ν' ἀποδείξῃ ὡς αἰτίαν τῶν ἁμαρτημάτων του τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ, πράγμα πού συνηθίζουν νὰ λέγουν πάντοτε οἱ ἀσεβεῖς καὶ οἱ ζῶντες μὲ ἀδιαφορίαν πρὸς τὰς ἠθικὰς ἀρχάς. Ἡμεῖς ἀντιθέτως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἔχωμεν παρόμοιον φρόνημα καὶ νὰ περιπίπτωμεν εἰς τὴν ἴδιαν μὲ ἐκείνους μανίαν, ἀλλὰ πρέπει νὰ καταβάλλωμεν συντόνους προσπαθείας, ὥστε νὰ προσφέρωμεν τὰς κατὰ δύναμιν ὑπηρεσίας καὶ παραλλήλως νὰ ἔχωμεν εὐλαβῆ γλῶσσαν καὶ σκέψιν.

Καὶ ὁ Ἥλι ἐπίσης (διὰ νὰ ἀφήσωμεν τὴν βασιλείαν καὶ ἔλθωμεν εἰς τὴν ἱερωσύνην πού ἀποτελεῖ τὸ θέμα τῆς συνομιλίας μας) δὲν ἐπεδίωξε ν' ἀποκτήσῃ τὸ ἀξίωμα. Τί τὸν ὠφέλησεν ὅμως αὐτό, ὅταν ἠμάρτησεν;² Καὶ διατί λέγω δὲν τὸ ἐπεδίωξε; Σύμφωνα μὲ τὸν νόμον οὔτε νὰ τὸ ἀποφύγῃ, ἔὰν ἤθελε, δὲν ἠδύνατο, διότι ἀνῆκεν εἰς τὴν φυλὴν τοῦ Λευὶ καὶ ὠφείλε νὰ δεχθῆ τὴν ἀρχὴν κατὰ

ταβαίνουσαν ἔδει δέξασθαι. Ἄλλ' ὅμως καὶ οὗτος τῆς τῶν
παίδων παρανομίας ἔδωκε δίκην οὐ μικράν. Τί δὲ αὐτὸς ὁ
πρῶτος γενόμενος τῶν Ἰουδαίων ἱερεὺς, περὶ οὗ τοσαῦτα
διελέχθη ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσεῖ; Ἐπειδὴ οὐκ ἴσχυσε μόνος πρὸς
5 τοσοῦτου πλήθους σιῆσαι μανίαν, οὐ παρὰ μικρὸν ἦλθεν
ἀπολέσθαι, εἰ μὴ ἡ τοῦ ἀδελφοῦ προσίασις ἔλυσε τοῦ Θεοῦ
τὴν ὀργήν; Ἐπειδὴ δὲ Μωϋσέως ἐμνήσθημεν, καλὸν καὶ ἐκ
τῶν ἐκείνῳ συμβεβηκότων δεῖξαι τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν.
Αὐτὸς γὰρ οὗτος ὁ Μακάριος Μωϋσῆς τοσοῦτον ἀπέσχε τοῦ
10 τὴν προσίασιν ἀρπᾶσαι τῶν Ἰουδαίων, ὡς καὶ διδομένην
παρητεῖσθαι καὶ Θεοῦ κελεύοντος ἀνανεῦσαι καὶ παροξύναι
τὸν προσιάτιον. Καὶ οὐ τότε μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα,
γενόμενος ἐπὶ τῆς ἀρχῆς, ὑπὲρ τοῦ ταύτης ἀπαλλαγῆναι ἰ-
δέως ἂν ἀπέθνησκεν. «Ἀπόκτεινον γὰρ με, φησὶν, εἰ οὕτω μοι
15 μέλλεις ποιεῖν». Τί οὖν; Ἐπειδὴ ἡμαρτιεν ἐπὶ τοῦ ὕδατος,
ἴσχυσαν αἱ συνεχεῖς αἰται παραιτήσεις ἀπολογήσασθαι ὑπὲρ
αὐτοῦ καὶ πείσαι τὸν Θεὸν δοῦναι συγγνώμην; Καὶ πόθεν
ἄλλοθεν τῆς ἐπηγγελμένης ἀπεισερεῖτο γῆς; Οὐδαμόθεν ἄλ-
λοθεν, ὡς ἅπαντες ἴομεν, ἀλλ' ἢ διὰ τὴν ἁμαρτίαν ταύτην, δι'
20 ἣν ὁ θαυμασιὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ οὐκ ἴσχυσε τῶν αὐτῶν τοῖς ἀρ-
χομένοις τυχεῖν· ἀλλὰ μετὰ τοὺς πολλοὺς ἄθλους καὶ τὰς ταλαι-
πωρίας, μετὰ τὴν πλάνην ἐκείνην τὴν ἄφαιτον καὶ τοὺς πολέ-
μους καὶ τὰ τρόπαια, ἔξω τῆς γῆς ἀπέθνησκεν, ὑπὲρ ἧς τοσαῦ-
τα ἐμόχθησε· καὶ τὰ τοῦ πελάγους ὑπομείνας κακὰ τῶν τοῦ λι-
25 μένος οὐκ ἀπήλαυσεν ἀγαθῶν. Ὁρᾷς ὡς οὐ τοῖς ἀρπάζουσι μόνον,
ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἐκ τῆς τῶν ἐτέρων σπουδῆς ἐπὶ τοῦτο ἐρ-
χομένοις λείπεται τις ἐν οἷς ἂν παιίσωσιν ἀπολογία. Ὅπου
γὰρ οἱ τοῦ Θεοῦ χειροτονοῦντιοι παραιτησάμενοι πολλᾶκις το-

3. Ἐξ. 32, 10 ἐξ.

4. Αὐτ. 4, 13.

5. Ἀριθ. 11, 15.

6. Αὐτ. 20, 12.

κληρονομικήν μεταβίβασιν ἀπὸ τούς προγόνους του. Παρὰ ταῦτα καὶ αὐτὸς ἐτιμωρήθη σκληρὰ διὰ τὰς παρεκτροπὰς τῶν παιδιῶν του. Τί συνέβη δὲ εἰς τὸν πρῶτον ἀρχιερεὰ τῶν Ἰουδαίων, τὸν Ἄαρών, διὰ τὸν ὁποῖον τόσα εἶπε πρὸς τὸν Μωϋσῆν ὁ Θεός; Δὲν ἐπρόκειτο παρ' ὀλίγον νὰ καταστραφῆ, ἐπειδὴ δὲν κατώρθωσε μόνος νὰ συγκρατήσῃ τὴν μανίαν τόσοῦ πλήθους, ἂν δὲν διεσκέδαζε τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ ἢ προστασία τοῦ ἀδελφοῦ του;³ Ἐπειδὴ δὲ ἀνέφερα τὸν Μωϋσῆν, καλὸν εἶναι νὰ ἀποδείξω τὴν ἀκρίβειαν τῶν λόγων μου καὶ ἀπὸ ὅσα συνέβησαν εἰς αὐτόν. Ὁ Μωϋσῆς, αὐτὸς ὁ μακάριος ἄνθρωπος, ὄχι μόνον δὲν ἤρπασε τὴν ἀρχηγίαν τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐνῶ τοῦ προσεφέρετο τὴν ἡρνεῖτο καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ σημείου ν' ἀντιστῆ εἰς τὴν θεῖαν ἐντολὴν καὶ νὰ παροργίσῃ τὸν Θεόν⁴. Καὶ ὄχι μόνον τότε, ἀλλὰ καὶ ἀργότερα, ἀφοῦ ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν, εὐχαρίστως θ' ἀπέθνησκε διὰ ν' ἀπαλλαγῆ ἀπ' αὐτὴν. «Φόνευσέ με», λέγει, «ἐὰν πρόκειται νὰ μὲ μεταχειρίζεσαι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον»⁵. Τί συνέβη λοιπόν; Ὅταν ἠπειθήσεν εἰς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν ἐξαγωγήν ὕδατος ἀπὸ τὴν πέτραν, τοῦ ἤρκεσαν αἱ συνεχεῖς αὐταὶ παραιτήσεις, διὰ ν' ἀπολογηθῆ καὶ νὰ πείσῃ τὸν Θεὸν νὰ τὸν συγχωρήσῃ⁶, Διὰ ποῖον δὲ λόγον ἐστερήθη τῆς εἰσόδου εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας; Ὅπως ὅλοι γνωρίζομεν, διὰ τὴν ἁμαρτίαν αὐτὴν καὶ μόνον δὲν κατώρθωσεν ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος ἄνθρωπος νὰ ἀπολαύσῃ ὅτι ἀπήλαυσαν οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἀρχόμενοι. Καὶ ἔτσι μετὰ τούς πολλοὺς ἄθλους, τὰς ταλαιπωρίας, τὰς ἀπεριγράπτους περιπλανήσεις καὶ τούς πολέμους καὶ τὰ τρόπαια, ἀπέθανεν ἔξω ἀπὸ τὴν γῆν, διὰ τὴν ὁποῖαν ἐμόχθησε τόσον πολὺ· καὶ ἐνῶ ὑπέμεινεν ὅλα τὰ δεινὰ τοῦ πελάγους, δὲν ἀπῆλαυσε τῆς γαλήνης τοῦ λιμένος. Βλέπεις ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀπολογία ὄχι μόνον διὰ τούς ἀρπάζοντας τὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τούς ἀναλαμβάνοντας αὐτὴν κατόπιν πιέσεων ἀπὸ τούς ἄλλους. Ἀφοῦ δὲ πολλάκις ἐτιμωρήθησαν

σαύτην ἔδωκαν δίκην καὶ οὐδὲν ἴσχυσεν ἐξελεῖσθαι τοῦ κινδύνου τούτου οὔτε τὸν Ἀαρὼν οὔτε τὸν Ἡλί, οὔτε τὸν μακάριον ἐκεῖνον ἄνδρα, τὸν ἅγιον, τὸν προφήτην, τὸν θαυμασιόν, τὸν προῶν μάλιστα πάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, τὸν ὡς φίλον
 5 λαλοῦντα τῷ Θεῷ, σχολῇ γε ἡμῖν τοῖς ἰσοοῦτον ἀποδέουσι τῆς ἀρετῆς τῆς ἐκείνου δυνήσεται πρὸς ἀπολογία ἀρκέσαι τὸ συνειδέσθαι ἑαυτοῖς μηδὲν ὑπὲρ ταύτης ἐσπουδακóσι τῆς ἀρχῆς· καὶ μάλιστα ὅτι πολλαὶ τούτων τῶν χειροτονιῶν οὐκ ἀπὸ τῆς θείας γίνονται χάριτος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων
 10 πων σπουδῆς.

Τὸν Ἰούδαν ὁ Θεὸς ἐξελέξατο καὶ εἰς τὸν ἅγιον ἐκεῖνον κατέλεξε χορὸν καὶ τὴν ἀποστολικὴν ἀξίαν μετὰ τῶν λοιπῶν ἐνεχείρισεν· ἔδωκε δέ τι καὶ τῶν ἄλλων πλέον αὐτῷ, τὴν τῶν χρημάτων οἰκονομίαν. Τί οὖν; Ἐπειδὴ τούτοις ἀμφοτέροις
 15 ἐναντίως ἐχρήσαιο καὶ ὃν ἐπιστεύθη κηρύττειν προῦδωκε καὶ ἃ καλῶς διοικεῖν ἐνεχειρίσθη, ταῦτα ἀνήλωσε κακῶς, ἐξέφυγε τὴν τιμωρίαν; Δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο καὶ χαλεπωτέραν ἑαυτῷ τὴν δίκην εἰργάσαιο. Καὶ μάλα γε εἰκότως. Οὐ γὰρ εἰς τὸ τῷ Θεῷ προσκρούειν δεῖ κατακεχρηῆσθαι ταῖς παρὰ Θεοῦ διδομέ-
 20 ναις τιμαῖς, ἀλλ' εἰς τὸ μᾶλλον ἀρέσκειν αὐτῷ. Ὁ δέ, ἐπειδὴ πλέον τετίμηται, διὰ τοῦτο ἀξιῶν ἀποφυγεῖν, ἐν οἷς ἂν κολάζεσθαι δέη, παραπλήσιον ποιεῖ, ὥσπερ ἂν εἴ τις καὶ τῶν ἀπίστων Ἰουδαίων ἀκούσας τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, ὅτι «εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον», καὶ «εἰ μὴ
 25 τὰ σημεῖα ἐποιοῦν ἐν αὐτοῖς, ἃ μηδεὶς ἄλλος ἐποίησεν, ἀ-

7. Αὐτ. 12, 3.

8. Ἐξ. 33, 11.

9. Οἱ ἀνάξιοι κληρικοί, κακῶς ἐκλεγέντες ὑπὸ τῶν ἐκκλ. προΐσταμένων, δὲν χειροτονοῦνται (ἐκλέγονται) ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Βλ. εἰς Β' Τιμ. 2, 3· «πάντας ὁ Θεὸς χειροτονεῖ καὶ τοὺς ἀνάξιους; Πάντας μὲν ὁ Θεὸς οὐ χειροτονεῖ, διὰ πάντων δὲ ἐνεργεῖ».

10. Ἰω. 12, 6.

τόσον σκληρὰ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι ἤρνοῦντο τὴν κλησιν ἀπὸ αὐτὸν τὸν Θεόν, καὶ ἀφοῦ τίποτε δὲν κατώρθωσε ν' ἀπαλλάξη ἀπὸ τὸν κίνδυνον αὐτὸν οὔτε τὸν Ἄαρὼν οὔτε τὸν Ἥλιν οὔτε τὸν μακάριον ἐκεῖνον ἄνθρωπον, τὸν ἅγιον, τὸν προφήτην, τὸν θαυμάσιον, τὸν πραότερον ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τῆς γῆς⁷, πού ὠμιλοῦσε πρὸς τὸν Θεὸν ὡς φίλος⁸, πολὺ ὀλιγώτερον θ' ἀρκέση πρὸς ἀπολογία ἡμῶν, πού ἀπέχομεν τόσον πολὺ ἀπὸ τὴν ἀρετὴν ἐκεῖνου, ἢ συναίσθησις ὅτι δὲν ἐπεδιώξαμεν καθόλου τὴν κατάληψιν τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ καὶ μάλιστα, ὅταν συμβαίῃ πολλαὶ ἀπὸ τὰς χειροτονίας αὐτὰς νὰ μὴ γίνωνται μ' ἔμπνευσιν τῆς θείας χάριτος, ἀλλ' ἀπὸ εἰσήγησιν ἀνθρωπίνων ὑπολογισμῶν⁹.

Τὸν Ἰούδαν τὸν ἐξέλεξε καὶ τὸν κατέταξεν εἰς τὸν ἅγιον ἐκεῖνον χορὸν καὶ τοῦ ἔδωσε τὸ ἀποστολικὸν ἀξίωμα μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους ὁ Θεός· τοῦ ἔδωσε μάλιστα καὶ κάτι περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους, τὴν χρηματικὴν διαχείρισιν¹⁰. Τί συνέβη λοιπόν; Ὅταν κατεχράσθη καὶ τὰς δύο αὐτὰς ὑπηρεσίας, ὅταν ἐπρόδωσε τὸν παραχωρήσαντα εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα τοῦ κηρύγματος καὶ ἐσπατάλησε τὰ χρήματα πού τοῦ ἔδωσε νὰ τὰ διαχειρίζεται τιμίως, μήπως ἐξέφυγεν ἀπὸ τὴν τιμωρίαν; Καθόλου· ἀκριβῶς λόγῳ τοῦ διπλοῦ ἀξιώματός του ὑπέστη σκληροτέραν τιμωρίαν καὶ πολὺ εὐλόγως. Διότι αἱ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προσφερόμεναι τιμαὶ πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦνται ὄχι ὡς ἀφορμὴ προσβολῆς πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς μέσον εὐαρεστήσεως πρὸς αὐτόν. Ὅποιος δὲ ἔχει τὴν ἀξίωσιν ν' ἀποφύγῃ τὴν τιμωρίαν τῶν παραπτωμάτων του διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι ἔχει ἀναλάβει θέσιν περισσότερο τιμητικὴν, ἐνεργεῖ σὰν ἄπιστος Ἰουδαῖος, ὁ ὅποιος εἰς τοὺς λόγους τοῦ Χριστοῦ, «ἐὰν δὲν ἤρχομην νὰ τοὺς ἀνακοινώσω τὴν διδασκαλίαν μου, δὲν θὰ εἶχαν ἁμαρτίαν», καὶ «ἐὰν δὲν εἶχα διενεργήσει ἐμπρὸς τῶν θαύματα πού δὲν ἔκαμε κανεὶς ἄλλος, δὲν

μαρτίαν οὐκ εἶχον», ἐγκαλοῖη τῷ Σωτῆρι καὶ εὐεργέτη λέγων· τί γὰρ ἤρχου καὶ ἐλάλεις; Τί δὲ ἐποίεις σημεῖα, ἵνα μειζό-
 νως ἡμᾶς κολάσης; Ἀλλὰ μανίας τὰ ῥήματα ταῦτα καὶ τῆς
 ἐσχάτης παραπληξίας. Ὁ γὰρ ἰατρός οὐχ ἵνα σε κατακρίνη
 5 ἦλθεν, ἀλλὰ μᾶλλον θεραπεύσων· οὐχ ἵνα σε νοσοῦντα παρί-
 δη ἀλλ' ἵνα σε ἀπαλλάξῃ τῆς νόσου τέλεον. Σὺ δὲ σαιτὸν ἐ-
 κῶν ἀπεσιόρησας τῶν ἐκείνου χειρῶν· δέχου τοίνυν χαλεπω-
 τέραν τὴν τιμωρίαν. Ὡσπερ γὰρ εἰ εἶξας τῇ θεραπείᾳ καὶ
 τῶν προτέρων ἂν ἀπηλλάγης κακῶν, οὕτως, ἐπειδὴ παρα-
 10 γενόμενον ἰδὼν ἔφυγες, οὐκ ἔτι ἀπονίψασθαι ταῦτα δυνήσῃ,
 μὴ δυνάμενος δὲ καὶ τούτων δώσεις τὴν τιμωρίαν. Καὶ ἀνθ'
 ὧν αὐτῷ ματαίαν τὴν σπουδὴν ἐποίησας, τό γε μέρος τὸ σόν,
 διὰ ταῦτα οὐκ ἴσην πρὸ τοῦ τιμηθῆναι παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ
 μετὰ τὰς τιμὰς τὴν θάσανον ὑπομένομεν, ἀλλὰ πολλῶ σφοδρο-
 15 τέραν ὕστερον. Ὁ γὰρ μὴ τῷ παθεῖν εὖ γενόμενος ἀγαθὸς
 πικροτέρως δίκαιος ἂν εἴη κολάζεσθαι. Ἐπεὶ οὖν ἀσθενὴς
 ἡμῖν αὕτη ἡ ἀπολογία δέδεικται καὶ οὐ μόνον οὐ σώζει τοὺς
 εἰς αὐτὴν καταφεύγοντας, ἀλλὰ καὶ προδίδωσι πλέον, ἐτέραν
 ἡμῖν ποριστέον ἀσφάλειαν.

20 2. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Ποίαν δὴ ταύτην; Ὁ Βασίλειος ἔφη·
 ὡς ἔγωγε οὐδὲ ἐν ἐμαντῷ δύναμαι εἶναι νῦν· οὕτω με ἔμ-
 φοβον καὶ ἔντρομον τοῖς ῥήμασι κατέστησας τούτοις.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Μή, δέομαι, ἔφην, καὶ ἀντιβολῶ, μὴ
 τοσοῦτον καταβάλης σαιτὸν. Ἔσι γάρ, ἔστιν ἀσφάλεια τοῖς
 25 μὲν ἀσθενέσιν ἡμῖν τὸ μηδέποτε ἐμπεσεῖν, ὑμῖν δὲ τοῖς ἰσχυ-
 ροῖς τὸ τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας εἰς ἕτερον μὲν ἀνηριτῆ-
 σθαι μηδὲν μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, ἀλλ' ἢ εἰς τὸ μηδὲν ἀνά-
 ξιον πράττειν τῆς δωρεᾶς ταύτης καὶ τοῦ δεδωκότιος αὐτὴν

θα εἶχαν ἁμαρτίαν»¹¹, θα κατηγοροῦσε τὸν Σωτῆρα καὶ εὐ-
 εργέτην καὶ θ' ἀντέλεγε· τότε διατί ἤλθες καὶ ἐδίδαξες;
 Καὶ διατί ἔκαμες θαύματα, ἂν μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν μᾶς
 ἐπεφυλάσσετε μεγαλυτέρα τιμωρία; Ἀλλὰ βεβαίως τὰ λό-
 για αὐτὰ εἶναι ἐνδεικτικὰ μανιώδους συμπεριφορᾶς. Ὁ ἰα-
 τρὸς δὲν ἤλθε νὰ σὲ καταδικάσῃ, ἀλλ' ἀκριβῶς διὰ νὰ σὲ
 θεραπεύσῃ· ὄχι διὰ νὰ ἰδῇ περιφρονητικὰ τὴν ἀσθενείαν
 σου, ἀλλὰ διὰ νὰ σὲ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ αὐτὴν τελείως. Ἐσὺ
 δὲ ἐστέρησες τὸν ἑαυτὸν σου ἐκουσίως· δέξου λοιπὸν σκλη-
 ροτέραν τιμωρίαν. Διότι, ὅπως θ' ἀπηλλάσσεσο καὶ ἀπὸ τὰ
 προηγούμενα δεινὰ ἂν ἐδέχεσο τὴν θεραπείαν, ἔτσι, ἐπειδὴ
 ἔφυγες μόλις τὸν εἶδες νὰ ἔρχεται, δὲν θα κατορθώσῃς
 πλέον νὰ θεραπευθῆς ἀπὸ αὐτά. Ἀφοῦ δὲ δὲν θα κατορ-
 θώσῃς, θα ὑποστῆς καὶ δι' αὐτὰ τὴν τιμωρίαν. Ἐπειδὴ δὲ
 καθιστᾶς μὲ τὰς πράξεις σου ἀνωφελὲς τὸ ἔργον του, ὅσον
 βεβαίως ἐξαρτᾶται ἀπὸ σέ, θα ὑποστῆς μετὰ τὴν τιμητικὴν
 ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ ὄχι ἴσην, ἀλλὰ βαρυτέραν τιμωρίαν
 ἀπὸ ὅσην θα ὑφίστασο πρὸ τῆς ἐκδηλώσεως τῆς τιμῆς αὐ-
 τῆς. Ὅποιος δὲν γίνεται καλύτερος διὰ τῶν εὐεργεσιῶν
 ἀξίζει νὰ τιμωρηθῆ πικρότερα. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ δικαιολο-
 γία αὐτὴ ἀπεδείχθη ἀνίσχυρος καὶ ὄχι μόνον δὲν σώζει,
 ἀλλὰ καὶ καταστρέφει περισσότερον τοὺς καταφεύγοντας
 εἰς αὐτὴν, ἂς εὐρωμεν ἄλλην ἀσφαλεστέραν.

2. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Ποῦ θα τὴν εὐρωμεν λοιπόν; Λέγει
 ὁ Βασίλειος· τόσον φόβον καὶ τρόμον μοῦ προεκάλεσαν οἱ
 λόγοι σου, ὥστε ἐγὼ τώρα εἶμαι ἐκτὸς ἑαυτοῦ.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Μή, σὲ παρακαλῶ πολὺ, μὴ χάνης
 τόσον εὐκόλα τὸ θάρρος σου. Ἀναμφιβόλως ὑπάρχει ἀσφά-
 λεια καὶ εἶναι δι' ἡμᾶς μὲν τοὺς ἀσθενεῖς ἡ παντοτινὴ ἀ-
 ποφυγὴ τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ, διὰ σᾶς δὲ τοὺς ἰσχυροὺς ἡ
 ἀνάθεσις τῶν ἐλπίδων τῆς σωτηρίας μετὰ τὴν θεῖαν χά-
 ριν ὄχι εἰς τίποτε ἄλλο, παρὰ εἰς τὸ νὰ μὴ πράττετε τί-
 ποτε ἀνάξιον τῆς δωρεᾶς αὐτῆς καὶ τοῦ δωρήσαντος αὐ-

- Θεοῦ. Μεγίστης μὲν γὰρ ἂν εἶεν κολάσεως ἄξιοι οἱ μετὰ τὸ
 δι' οἰκείας σπουδῆς ταύτης ἐπιτυχεῖν τῆς ἀρχῆς ἢ διὰ ῥα-
 θυμίαν ἢ διὰ πονηρίαν ἢ καὶ δι' ἀπειρίαν κακῶς κεχρημένοι
 τῷ πράγματι. Οὐ μὴν διὰ τοῦτο τοῖς οὐκ ἐσπουδακόσι κατα-
 5 λείπεται τις συγγνώμη, ἀλλὰ καὶ οὗτοι πάσης ἀπολογίας ἐ-
 σιέρονται. Δεῖ γάρ, οἶμαι, κἂν μυριοὶ καλῶσι καὶ καταναγκά-
 ζωσι μὴ πρὸς ἐκείνους ὁρᾶν, ἀλλὰ πρότερον τὴν ἑαυτοῦ βα-
 σανίσαντα ψυχὴν καὶ πάντα διερευνησάμενον ἀκριβῶς, οὕτως
 εἶξαι τοῖς θιαζομένοις. Νῦν δὲ οἰκίαν μὲν οἰκοδομήσασθαι οὐ-
 10 δεῖς ἂν ὑποσχέσθαι τολμήσειε τῶν οὐκ ὄντων οἰκοδομικῶν,
 οὐδὲ σωμάτων ἄφασθαι νενοσηκότων ἐπιχειρήσειεν ἂν τις τῶν
 ἰατρούειν οὐκ εἰδότων, ἀλλὰ κἂν πολλοὶ οἱ πρὸς θίαν ὠθοῦν-
 τες ὦσι, παραιτήσεται καὶ οὐκ ἐρυθριάσει τὴν ἄγνοιαν. Ψυ-
 χῶν δὲ ἐπιμέλειαν μέλλων πιστεύεσθαι τοσοῦτων οὐκ ἐξειτάσει
 15 πρότερον ἑαυτὸν, ἀλλὰ, κἂν ἀπάντων ἀπειρότατος ἦ, δέξεται
 τὴν διακονίαν, ἐπειδὴ ὁ δεῖνα κελεύει καὶ ὁ δεῖνα θιάζεται
 καὶ ἵνα μὴ προσκρούσῃ τῷ δεῖνι; Καὶ πῶς οὐκ εἰς προὔπιον
 ἑαυτὸν μετ' ἐκείνων ἐμβαλεῖ κακόν; Ἐξὸν γὰρ αὐτῷ σώζε-
 σθαι καθ' ἑαυτὸν, νῦν καὶ ἑτέρους προσαπόλλυσι μεθ' ἑαυτοῦ.
 20 Πόθεν γὰρ ἔστιν ἐλπῖσαι σωτηρίαν; πόθεν συγγνώμης τυχεῖν;
 Τίνες ἡμῖν παραστήσονται τότε; Οἱ θιαζόμενοι νῦν ἴσως καὶ
 πρὸς ἀνάγκην ἔλκοντες; Αὐτοὺς δὲ τούτους τίς κατ' ἐκείνον
 διασώσει τὸν καιρόν; Καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ προσδέονται ἑτέρων,
 ἵνα διαφύγῃσι τὸ πῦρ.
- 25 Ὅτι δέ σε οὐ δεδιτόμενος ταῦτα λέγω νῦν, ἀλλ' ὡς ἔχει
 τὸ πρᾶγμα ἀληθείας, ἄκουε τί τῷ μαθητῇ φησιν ὁ μακάριος
 Παῦλος Τιμοθέῳ, τῷ γνησίῳ καὶ ἀγαπητῷ· «χειρας τα-

τὴν Θεοῦ. Βεβαίως εἶναι ἄξιοι μεγίστης τιμωρίας ἐκεῖνοι πού, ἐνῶ ἀνέλαβαν αὐτὴν τὴν ἐξουσίαν δι' οἰκειοθελῶν προσπαθειῶν, ἀποτυγχάνουν εἰς τὸ ἔργον εἴτε λόγῳ ραθυμίας εἴτε λόγῳ πονηρίας εἴτε καὶ λόγῳ ἀπειρίας. Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ὑπάρχει περιθώριον συγγνώμης δι' ὅσους δὲν τὴν ἐπεδίωξαν· δὲν ἔχουν καμμίαν δικαιολογίαν καὶ αὐτοί. Διότι ὅσον πολλοὶ καὶ ἂν τὸν προκαλοῦν καὶ τὸν βιάζον, νομίζω ὅτι δὲν πρέπει νὰ πείθεται εἰς αὐτούς, ἀλλὰ νὰ ἐλέγχη πρῶτα τὴν ψυχὴν του, νὰ ἐξετάζη μὲ ἀκρίβειαν ὅλας τὰς διαθέσεις καὶ ροπὰς της, καὶ ἔπειτα νὰ ὑποχωρῇ εἰς τοὺς παρακινουῦντας. Τὴν οἰκοδόμησιν οἰκίας δὲν θ' ἀνελάμβανε κανεὶς ἀνίδεος τῆς τέχνης καὶ τὴν θεραπείαν ἀσθενῶν δὲν θὰ ἐπιχειροῦσε κανεὶς ἀνίδεος τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης, καὶ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς θὰ παρητεῖτο καὶ δὲν θὰ ἐντρέπετο νὰ δηλώσῃ ἄγνοιαν, ἔστω καὶ ἂν τὸν ἐξεβίαζαν πολλοὶ νὰ δεχθῇ τὴν φροντίδα. Ὅταν δὲ πρόκειται ν' ἀναλάβῃ κάποιος τὴν ἐπιμέλειαν ψυχῶν πολλῶν, δὲν θὰ πρέπει νὰ ἐξετάσῃ προηγουμένως τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ θὰ δεχθῇ τὴν ὑπηρεσίαν, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι ὁ ἀπειρότερος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἐπειδὴ διατάσσει ὁ δεῖνα καὶ ἐκβιάζει ὁ δεῖνα, καὶ διὰ νὰ μὴ ἔλθῃ εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὸν δεῖνα; Δὲν θὰ ρίψῃ ἔτσι τὸν ἑαυτὸν του εἰς τρομερὸν κακὸν μαζὶ μὲ ἐκείνους; Διότι ἐνῶ ἤμποροῦσεν ὡς ἰδιώτης νὰ σώσῃ τὸν ἑαυτὸν του, τώρα καταστρέφει μαζὶ του καὶ ἄλλους. Ποῦ ἤμπορεῖ νὰ ζητήσῃ σωτηρίαν; Ποῦ νὰ εὕρῃ συγγνώμην; Ποῖοι θὰ μᾶς ὑποστηρίξουν τότε; Μήπως αὐτοὶ ποὺ ἐκβιάζουν καὶ ἐξαναγκάζουν τώρα; Ἄλλ' αὐτοὺς ποῖος θὰ τοὺς σώσῃ ἐκείνην τὴν ὥραν; Διότι καὶ αὐτοὶ ἔχουν ἀνάγκην βοηθείας ἄλλων διὰ νὰ διαφύγουν τὸ πῦρ.

Καὶ ὅτι δὲν σοῦ τὰ λέγω αὐτὰ τώρα ἀπλῶς διὰ νὰ σὲ φοβίσω, ἀλλὰ διότι ἀποτελοῦν τὴν πραγματικότητα, ἄκουσε τί λέγει ὁ μακάριος Παῦλος εἰς τὸν Τιμόθεον, τὸ γνήσιν καὶ ἀγαπητὸν τέκνον του· «μὴ χειροτονῆς κανένα ἐ-

χέως μηδενὶ ἐπιτίθει, μηδὲ κοινώνει ἁμαρτίαις ἄλλοις».
 Εἶδες ἕως τοὺς μέλλοντας ἡμᾶς ἐπὶ τοῦτο παρᾶγειν, οὐ μέμ-
 ψεως μόνον, ἀλλὰ καὶ τιμωρίας, τό γε ἡμέτερον ἀπηλλάξαμεν
 μέρος; Ὡσπερ γὰρ τοῖς αἰρεθεῖσιν οὐκ αὐταρκες πρὸς ἀπο-
 5 λογίαν τὸ λέγειν, οὐκ αὐτόκλητος ἦλθον, οὐδὲ προειδῶς οὐκ
 ἀπέφυγον· οὕτως οὐδὲ τοὺς χειροτονοῦντας ὠφελῆσαί τι δύ-
 νηται εἰ λέγοιεν τὸν χειροτονηθέντα ἀγνοεῖν. Ἀλλὰ διὰ τοῦ-
 το καὶ μείζον τὸ ἔγκλημα γίνεται, ὅτι ὄν ἡγνόουν παρή-
 γαγον, καὶ ἡ δοκοῦσα εἶναι ἀπολογία αὖξει τὴν κατηγορίαν.
 10 Πῶς γὰρ οὐκ ἄτιπον, ἀνδράποδον μὲν πρίασθαι βουλομένους
 καὶ ἰατροῖς ἐπιδεικνύναι καὶ τῆς πράσεως ἐγγυητᾶς ἀπαιτεῖν
 καὶ γειτόνων πυνθάνεσθαι καὶ μετὰ ταῦτα πάντα μηδέπω
 θαρρεῖν, ἀλλὰ καὶ χρόνον πολὺν πρὸς δοκιμασίαν αἰτεῖν, εἰς
 δὲ τοσαύτην λειτουργίαν μέλλοντάς τινα ἐγγράφειν, ἀπλῶς
 15 καὶ ὡς ἔτυχεν, ἂν τῷ δεῖνι δόξη πρὸς χάριν ἢ πρὸς ἀπέχθειαν
 ἐτέρων μαρτυρῆσαι, ἐγκρίνειν, μηδεμίαν ποιουμένους ἐτέραν
 ἐξέτασιν; Τίς οὖν ἡμᾶς ἐξαιτήσεται τότε τῶν ὀφειλόντων
 προσιῆναι καὶ αὐτῶν προσιαιῶν δεομένων; Δεῖ μὲν οὖν καὶ
 τὸν χειροτονεῖν μέλλοντα πολλὴν ποιεῖσθαι τὴν ἔρευναν,
 20 πολλῶ δὲ πλείονα τούτου τὸ χειροτονούμενον. Εἰ γὰρ καὶ
 κοινωνοὺς ἔχει τῆς κολᾶσεως τοὺς ἐλομένους, ἐν οἷς ἂν ἁμάρ-
 τη, ἀλλ' ὅμως οὐδὲ αὐτὸς ἀπήλλακται τῆς τιμωρίας, ἀλλὰ
 καὶ μείζονα δίδωσι, μόνον εἰ μὴ διὰ τινα ἀνθρωπίνην αἰτίαν
 παρὰ τὸ φανὲν αὐτοῖς εὐλογον ἔπραξαν οἱ ἐλόμενοι. Εἰ γὰρ
 25 ἐν τούτῳ φωραθεῖεν καὶ τὸν ἀνάξιον εἰδότες διὰ τινα πρόφα-
 σιν αὐτὸν παρήγαγον, ἐξ ἴσης τὰ τῶν κολασιηρίων αὐτοῖς· τὰ

12. Α' Τιμ. 5, 52. Ὁ Χρυσόστομος εἰς τὴν οἰκείαν ἐρμηνείαν τοῦ
 χωρίου λέγει «μὴ ἐκ πρώτης δοκιμασίας, μηδὲ δευτέρας, μηδὲ τρίτης,
 ἰλλὰ πολλάκις περισκεψάμενος...».

σπευσμένως, διὰ νὰ μὴ γίνῃς μέτοχος ξένων ἁμαρτιῶν». Βλέπεις ὅτι ἀπήλλαξα τοὺς μέλλοντας νὰ μὲ ὀδηγήσουν εἰς τὴν ἱερωσύνην ὄχι μόνον μομφῆς, ἀλλὰ καὶ μεγάλης τιμωρίας, ὅσον ἐξηρτᾶτο ἀπὸ ἐμέ; Ὅπως τοὺς ἐκλεγέντας δὲν θὰ τοὺς ὠφελήσῃ νὰ εἰποῦν, «δὲν ἦλθα οἰκειοθελῶς οὔτε προεγνώριζα τὰς δυσκολίας διὰ ν' ἀποφύγω τὸ ἀξίωμα», ἔτσι καὶ τοὺς χειροτονοῦντας δὲν θὰ τοὺς ὠφελήσῃ νὰ εἰποῦν ὅτι ἀγνοοῦσαν τὸν χειροτονηθέντα. Μάλιστα τὸ γεγονός δτι προεβίβασαν ἄνθρωπον ποὺ ἀγνοοῦσαν, καθιστᾷ τὸ ἔγκλημα μεγαλύτερον καὶ αὐτὸ ποὺ θεωροῦν ὡς στοιχεῖον ἐλαφρυντικὸν αὐξάνει τὴν κατηγορίαν. Διότι πῶς δὲν θὰ ἦτο ἄτοπον, ὅταν προτίθενται ν' ἀγοράσουν δοῦλον, νὰ τὸν ἐπιδεικνύουν εἰς τοὺς ἰατροὺς, ν' ἀπαιτοῦν ἐγγυητὰς διὰ τὴν ἀγορὰν καὶ νὰ ζητοῦν πληροφορίας ἀπὸ τοὺς γείτονας, καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ νὰ μὴ δίδουν ἀκόμη ἐμπιστοσύνην, ἀλλὰ νὰ ζητοῦν καὶ μακρὰν προθεσίαν δοκιμασίας, ὅταν δὲ πρόκειται νὰ πληρώσουν μίαν θέσιν τόσον ὑψηλοῦ λειτουργήματος, νὰ ἐγκρίνουν ὅποιονδήποτε ὑποψήφιον ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε, μόνον ἐπειδὴ ὁ δεῖνα ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ μαρτυρίαν πρὸς χάριν ἢ πρὸς δυσαρέσκειαν ἄλλων, χωρὶς νὰ προβοῦν εἰς καμίαν ἄλλην ἐξέτασιν; Ποῖος λοιπὸν θὰ μεσιτεύσῃ δι' ἡμᾶς τότε, ὅταν αὐτοὶ ποὺ ἔπρεπε νὰ εἶναι ὑπερασπισταὶ χρειάζονται συνηγόρους οἱ ἴδιοι; Πρέπει λοιπὸν καὶ ὁ μέλλων νὰ χειροτονήσῃ νὰ προβαίνη εἰς προσεκτικὴν ἐξέτασιν τοῦ ὑποψηφίου, εἰς πολὺ προσεκτικωτέραν δὲ ὁ ἴδιος ὁ χειροτονούμενος¹². Μολονότι θὰ ἔχη συμμετόχους εἰς τὴν τιμωρίαν διὰ τὰ ἁμαρτήματά του, δὲν θ' ἀπαλλαγῇ παρὰ ταῦτα καὶ ὁ ἴδιος τῆς τιμωρίας· μάλιστα θὰ ὑποστῇ τιμωρίαν μεγαλυτέραν ἀπὸ αὐτοῦς, εἰς ὅσας περιπτώσεις αὐτοὶ δὲν ἐνήργησαν τὴν ἐκλογὴν μὲ κριτήρια καθαρῶς ἀνθρώπινα παραβιάζοντες τὴν συνείδησίν των. Ἐὰν βεβαίως ἐνήργησαν καὶ ἐπ' αὐτοῦ παρὰ τὴν συνείδησίν των καὶ δι' ὅποιονδήποτε λόγον προεβίβασαν ὑποψήφιον ποὺ ἐγνώριζαν ὡς ἀνάξιον,

χα δὲ καὶ μείζονα τῷ τὸν οὐκ ἐπιτήδειον καταστήσαντι. Ὁ γὰρ
 τὴν ἐξουσίαν παρασχὼν τῷ βουλομένῳ διαφθεῖραι τὴν Ἐκκλη-
 σίαν, οὗτος ἂν εἴη τῶν ὑπ' ἐκείνου τολμηθέντων αἴτιος. Εἰ δὲ
 τούτων μὲν οὐδενὶ γένοιτο ὑπεύθυνος, ἀπὸ δὲ τῆς τῶν πολλῶν
 5 ὑπολήψεως ἠπατηθῆσθαι λέγοι, ἀτιμώρητος μὲν οὐδὲ οὕτω μένει,
 ὀλίγω δὲ ἐλάττω τοῦ χειροτονηθέντος δίδωσι δίκην. Τί δή-
 ποτε; Ὅτι τοὺς μὲν ἐλομένους εἰκὸς ὑπὸ δόξης ψευδοῦς ἀπα-
 τηθέντας ἐπὶ τοῦτο ἐλθεῖν, ὁ δὲ αἰρεθεὶς οὐκ ἔτι ἂν δύναιτο
 λέγειν ὅτι ἠγνόουν ἐμαυτὸν, καθάπερ αὐτὸν ἕτεροι. Ὡς οὖν
 10 βαρύτερον μέλλοντα κολάζεσθαι τῶν παραγαγόντων, οὕτως
 ἀκριθέστερον αὐτῶν χρὴ ποιεῖσθαι τὴν ἑαυτοῦ δοκιμασίαν
 καὶ ἀγνοοῦντες ἔλκωσιν ἐκεῖνοι, προσιόντα διδάσκειν ἀκριβῶς
 τὰς αἰτίας, δι' ὧν ἠπατημένους παύσει καὶ ἀνάξιον ἑαυτὸν τῆς
 δοκιμασίας ἀποδείξας ἐκφεύξεται τοσοῦτων πραγμάτων
 15 ὄγκον.

Διὰ τί γὰρ περὶ στρατείας καὶ ἐμπορίας καὶ γεωργίας
 καὶ τῶν ἄλλων τῶν βιωτικῶν βουλῆς προκειμένης, οὔτε ὁ
 γεωργὸς ἔλοιτ' ἂν πλεῖν, οὔτε ὁ στρατιώτης γεωργεῖν, οὔτε ὁ
 κυβερνήτης στρατεύεσθαι, καὶ μυρίους τις ἀπειλῆ θανάτους;
 20 Ἡ δὴλον, ὅτι τὸν ἐκ τῆς ἀπειρίας προσορώμενοι κίνδυνον ἔ-
 κασιος; Εἴτα, ὅπου μὲν ἡ ζημία περὶ μικρῶν, τοσαύτη χρη-
 σόμεθα προνοία καὶ οὐκ εἴξομεν τῇ τῶν διαζομένων ἀνάγκῃ,
 ὅπου δὲ ἡ κόλασις αἰώνιος τοῖς οὐκ εἰδόσι μεταχειρίζειν ἱερω-
 σύνην, ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε τοσοῦτον ἀναδεξόμεθα κίνδυνον,
 25 τὴν ἐτέρων προβαλλόμενοι θίαν; Ἄλλ' οὐκ ἀνέξεται ταῦτα ὁ

ἡ τιμωρία καὶ αὐτῶν εἶναι ἴση, ἴσως δὲ καὶ μεγαλυτέρα, διότι ἐξέλεξαν πρόσωπον ἀκατάλληλον. Διότι ὁ παραχωρῶν τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν ἐπιθυμοῦντα νὰ καταστρέψῃ τὴν Ἐκκλησίαν γίνεται ὁ ἴδιος αἴτιος τῶν κακῶν πράξεων ἐκείνου. Ἐὰν ἀντιθέτως δὲν εἶναι ὑπεύθυνος διὰ τέτοια ἐνέργειαν, ἰσχυρίζεται δὲ ὅτι ἠπατήθη ἀπὸ τὴν γνώμην τοῦ πλήθους, δὲν μένει βεβαίως καὶ τότε ἀτιμώρητος, ἀλλὰ καταδικάζεται ὀλίγον ἐλαφρότερα ἀπὸ τὸν χειροτονηθέντα. Διατί; Διότι οἱ μὲν ἐκλέκτορες εἶναι δυνατὸν νὰ προβοῦν εἰς τὴν ἐκλογὴν ἀπατηθέντες ἀπὸ τὴν ψευδῆ φήμην τοῦ ὑποψηφίου, ὁ δὲ ἐκλεγείς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι ἀγνοοῦσε τὸν ἑαυτὸν του, ὅπως ἄλλοι ἀγνοοῦσαν αὐτόν. Ἀφοῦ λοιπὸν πρόκειται νὰ τιμωρηθῆ βαρύτερον ἀπὸ τοὺς ἐκλέγοντας, πρέπει νὰ ἐξετάζῃ τὸν ἑαυτὸν του περισσότερον ἀπὸ ὅσον αὐτοί. Καὶ ἂν ἐκεῖνοι τὸν ἐκβιάζουν ἀπὸ ἄγνοιαν τῆς ἀνικανότητός του, πρέπει νὰ ἔλθῃ καὶ τοὺς διαφωτίσῃ ἐπὶ τῶν λόγων τῆς ἀρνήσεώς του, ὥστε νὰ διαλυθῆ ἡ ἀπατηλὴ γνώμη των, καὶ ἀποδεικνύων ὅτι εἶναι ἀκατάλληλος ν' ἀποφύγῃ τὸ βάρος τῆς μεγάλης αὐτῆς διακονίας.

Διατί εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς στρατιωτικῆς τέχνης, τῶν ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων, τῆς γεωργικῆς ἐργασίας καὶ ἄλλων βιωτικῶν ὑποθέσεων οὔτε ὁ γεωργὸς θ' ἀπεφάσιζε νὰ κυβερνήσῃ πλοῖον οὔτε ὁ στρατιώτης νὰ καλλιεργήσῃ τὴν γῆν οὔτε ὁ πλοίαρχος νὰ διευθύνῃ στρατόν, ἀκόμη καὶ ἂν τοὺς ἀπειλοῦσαν μὲ μυρίους θανάτους; Ἀσφαλῶς διότι ὅλοι προβλέπουν τὸν κίνδυνον λόγῳ τῆς ἀπειρίας των. Ὡστε ἐκεῖ πού ἡ ἐνδεχομένη ζημία εἶναι ἀσήμαντος θὰ δείξωμεν τόσην πρόνοιαν καὶ δὲν θὰ ὑποχωρήσωμεν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν καταναγκαζόντων, ἐδῶ δὲ πού ἡ τιμωρία τῶν ἀγνοούντων τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἱερατικοῦ ἔργου εἶναι αἰώνιος θὰ δεχθῶμεν τὸν κίνδυνον χωρὶς καμμίαν ἀντίρρησην, καλυπτόμενοι ὑπὸ τὴν ἐξασκηθεῖσαν πίεσιν ἀπὸ τοὺς ἄλλους; Ἄλλ' ὁ Κριτής μας ἐκείνην τὴν ἡ-

ἴοιτε κρίνων ἡμᾶς. Ἐδει μὲν γὰρ καὶ πολλῶν πλείω τῶν σαρκικῶν περὶ τὰ πνευματικὰ τὴν ἀσφάλειαν ἐπιδείξασθαι· νῦν δὲ οὐδὲ ἴσην εὐρισκόμεθα παρεχόμενοι. Εἶπε γάρ μοι, εἴ τινα ὑποπιεύσαντες ἄνδρα εἶναι τεκτονικὸν οὐκ ὄντα τεκτονικὸν
 5 πρὸς τὴν ἐργασίαν καλοῖμεν, αὐτοὺς δὲ ἔποιτο, εἶτα ἀψάμενος τῆς πρὸς τὴν οἰκοδομὴν παρεσκευασμένης ὕλης, ἀφανίζοι μὲν ξύλα, ἀφανίζοι δὲ λίθους, ἐργάζοιτο δὲ τὴν οἰκίαν οὕτως, ὡς εὐθέως καταπεσεῖν· ἄρα ἀρκέσει πρὸς ἀπολογίαν αὐτῶ, τὸ παρ' ἐτέρων ἠναγκάσθαι καὶ μὴ αὐτεπάγγελτον ἦκειν; Οὐδα-
 10 μῶς· καὶ μάλα γε εἰκότως καὶ δικαίως. Ἐχρῆν γὰρ καὶ ἐτέρων καλούντων ἀποπηδᾶν. Εἶτα τῶ μὲν ξύλα ἀφανίζονται καὶ λίθους οὐδεμία ἔσται καταφυγὴ πρὸς τὸ δοῦναι δίκην, ὁ δὲ τὰς ψυχὰς ἀπολλύς καὶ οἰκοδομῶν ἀμελῶς τὴν ἐτέρων ἀνάγκην ἀποχρῆν αὐτῶ πρὸς τὸ μὴ διαφυγεῖν οἶεται; Καὶ πῶς οὐ
 15 λίαν εὐήθεις; Οὕπω γὰρ προστίθημι, ὅτι τὸν μὴ βουλόμενον οὐδεὶς ἀναγκάσαι δυνήσεται. Ἄλλ' ἔστω μυρία αὐτὸν ὑπομεμενηκέναι θίαν καὶ μηχανὰς πολυτρόπους, ὥστε ἐμπεσεῖν· τοῦτο οὖν αὐτὸν ἐξαιρήσεται τῆς κολάσεως; Μή, παρακαλῶ, μὴ ἐπὶ τοσοῦτον ἀπαιτῶμεν ἑαυτούς, μηδὲ ὑποκρινώμεθα ἀγνο-
 20 εῖν τὰ καὶ τοῖς ἄγαν παισὶ φανερά. Οὐ γὰρ δήπου καὶ ἐπὶ τῶν εὐθύνων αὕτη τῆς ἀγνοίας ἢ προσποιήσις ἡμᾶς ὠφελῆσαι δυνήσεται. Οὐκ ἐσπούδασας αὐτὸς ταύτην δέξασθαι τὴν ἀρχήν, ἀσθένειαν σεαυτῶ συνειδώς; Εὖ καὶ καλῶς. Ἐχρῆν οὖν μετὰ τῆς αὐτῆς προαιρέσεως, καὶ ἐτέρων καλούντων, ἀποπη-
 25 δᾶν. Ἡ, ὅτε μὲν οὐδεὶς ἐκάλει, ἀσθενῆς σὺ καὶ οὐκ ἐπιτήδειος· ἐπεὶ δὲ εὐρέθησαν οἱ δώσαντες τὴν τιμὴν, γέγονας ἐξαίφνης ἰσχυρός; Γέλως ταῦτα καὶ λῆρος καὶ τῆς ἐσχάτης ἄξια

μέραν δὲν πρόκειται νὰ ἀκούσῃ τέτοιας δικαιολογίας. Ἐνῶ ἔπρεπε νὰ εἴμεθα περισσότερον προσεκτικοὶ εἰς τὰ πνευματικὰ παρὰ εἰς τὰ κοσμικὰ ζητήματα, ἐμεῖς τώρα δὲν δεικνύομεν οὔτε ἴσην προσοχὴν. Εἶπέ μου πραγματικὰ ἐὰν προσκαλέσωμεν ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀνέγερσιν κτιρίου ἕνας ἄνθρωπος ποῦ ὑποθέτομεν ὅτι εἶναι ἀρχιτέκτων, χωρὶς νὰ εἶναι, καὶ αὐτὸς δεχθῇ, μόλις δὲ ἀρχίσῃ τὴν ἐργασίαν ἐπὶ τῶν οἰκοδομικῶν ὑλικῶν, καταστρέφῃ τὰ ξύλα καὶ τοὺς λίθους καὶ κατασκευάζῃ τὴν οἰκίαν κατὰ τέτοιον τρόπον, ὥστε νὰ κρημνισθῇ ἀμέσως, ἄρα γε θὰ τοῦ εἶναι ἐπαρκῆς ἡ δικαιολογία ὅτι δὲν ἤλθε μόνος τοῦ ν' ἀναλάβῃ τὸ ἔργον, ἀλλ' ἠναγκάσθη ἀπὸ ἄλλους; Ἀσφαλῶς ὄχι· καὶ πολὺ εὐλόγως καὶ δικαίως. Διότι ἔπρεπε νὰ ξεφύγῃ ἀκόμη καὶ ἂν τὸν ἐπροσκαλοῦσαν ἄλλοι. Ὡστε ἐκεῖνος ποῦ ἀφανίζει τὰ ξύλα καὶ τοὺς λίθους δὲν θὰ εὔρη καμμίαν δικαιολογίαν διὰ νὰ ξεφύγῃ τὴν καταδίκην, ἐκεῖνος δὲ ποῦ καταστρέφει ψυχὰς καὶ οἰκοδομεῖ τὴν Ἐκκλησίαν ἀμελῶς νομίζει ὅτι τοῦ ἀρκεῖ ἡ καταφυγὴ εἰς τὸν ἐξαναγκασμὸν ἀπὸ ἄλλους διὰ ν' ἀποφύγῃ τὴν τιμωρίαν; Δὲν εἶναι ἀνόητη παρομοία σκέψις; Ἀφήνω ὅτι ἐκεῖνον ποῦ δὲν θέλει κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὸν ἐξαναγκάσῃ. Ἀλλ' ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπέστη ἀνυπόφορον βίαν καὶ πολυειδεῖς ἀπάτας διὰ ν' ἀναδεχθῇ τὸ ἀξίωμα· θὰ τὸν ἀπαλλάξῃ αὐτὸ ἀπὸ τὴν τιμωρίαν; Ὁχι, ἄς μὴ ἐξαπατοῦμεν, παρακαλῶ, τοὺς ἑαυτοὺς μας· ἄς μὴ ὑποκρινώμεθα ὅτι ἀγνοοῦμεν πράγματα φανερά καὶ εἰς τὰ παιδάκια. Αὐτὴ ἡ προσποίηση τῆς ἀγνοίας τῶν εὐθυνῶν δὲν πρόκειται νὰ μᾶς ὠφελήσῃ. Δὲν ἐφρόντισες νὰ καταλάβῃς τὸ ἀξίωμα αὐτὸ μόνος σου, διότι συνησθάνεσο τὴν ἀδυναμίαν σου. Πολὺ καλά. Ἐπρεπεν ὅμως βάσει τῆς ἰδίας σκέψεως νὰ τὸ ἀποφύγῃς καὶ ὅταν σὲ ἐκάλεσαν ἄλλοι. Ἡ μήπως ὅταν δὲν σ' ἐκαλοῦσε κανεὶς, ἦσουν ἀσθενῆς καὶ ἀκατάλληλος, μόλις δὲ εὐρέθησαν ἄνθρωποι νὰ σοῦ δώσουν τὸ τιμητικὸν ἀξίωμα, ἐγίνες ξαφνικὰ ἰκανός; Αὐταὶ αἱ παιδαριώδεις σκέψεις εἰ-

τιμωρίας. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος παραινεῖ, μὴ πρότερον βάλλεσθαι θεμέλιον τὸν βουλόμενον πύργον οἰκοδομεῖν, πρὶν ἢ τὴν οἰκίαν ἀναλογίσασθαι δύναμιν, ἵνα μὴ δῶ τοῖς παροῦσι μυρίας ἀφορμὰς χλευασίας τῆς εἰς αὐτόν. Ἄλλ' ἐκεῖνα
 5 μὲν μέχρι τοῦ γέλωτος ἢ ζημίας· ἐνταῦθα δὲ ἢ κόλασις πῦρ ἄσβεστον καὶ σκόληξ ἀτελεύτητος καὶ βρυγμὸς ὀδόντων καὶ σκότιος ἐξώτερον καὶ τὸ διχοτομηθῆναι καὶ τὸ ταγῆναι μετὰ τῶν ὑποκριτῶν.

Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ἐθέλουσιν ἰδεῖν οἱ κατηγοροῦντες ἡ-
 10 μῶν· ἢ γὰρ ἂν ἐπαύσαντο μεμφόμενοι τὸν οὐκ ἐθέλοντα ἀπολέσθαι μάτην. Οὐκ ἔστιν περὶ οἰκονομίας πυροῦ καὶ κριθῶν, οὐδὲ βοῶν καὶ προβάτων, οὐδὲ περὶ τοιούτων ἄλλων ἢ σκέψις ἢ προκειμένη νῦν· ἀλλ' ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ γὰρ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον
 15 σῶμά ἐστι τοῦ Χριστοῦ καὶ δεῖ τὸν τοῦτο πεπιστευμένον εἰς εὐεξίαν αὐτὸν πολλὴν καὶ κάλλος ἀμήχανον ἐξασκεῖν, πανταχοῦ περισκοποῦντα, μή που σπῖλος ἢ ῥυτίς ἢ τις ἄλλος μῶμος τοιοῦτος τὴν ὥραν ἢ καὶ τὴν εὐπρέπειαν λυμαινόμενος ἐκείνην. Καὶ τί γὰρ ἀλλ' ἢ τῆς ἐπικειμένης αὐτῷ κεφαλῆς,
 20 τῆς ἀκηράτου καὶ μακαρίας, ἄξιον αὐτὸ κατὰ δύναμιν τὴν ἀνθρωπίαν ἀποφαίνειν; Εἰ γὰρ τοῖς περὶ τὴν ἀθλητικὴν εὐεξίαν ἔσπουδακοὶ καὶ ἰατρῶν χρεῖα καὶ παιδοτριβῶν καὶ διαίτης ἡκριθωμένης καὶ ἀσκήσεως συνεχοῦς καὶ μυρίας παραιοτήσεως ἐτέρας (καὶ γὰρ καὶ τὸ τυχόν ἐν αὐτοῖς παρο-
 25 φθὲν πάντα ἀνέτρεψε καὶ κατέβαλεν), οἱ τὸ σῶμα τοῦτο θεραπεύειν λαχόντες, τὸ τὴν ἀθλησιν οὐ πρὸς σώματα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀοράτους δυνάμεις ἔχον, πῶς αὐτὸ δυνήσονται φυλάττειν ἀκέραιον καὶ ὑγιές, μὴ πολὺ τὴν ἀνθρωπίνην ὑπερβαίνοντες ἀρετὴν καὶ πᾶσαν ψυχῇ προσφορον ἐπιστάμενοι
 30 θεραπείαν;

13. Λουκᾶ 14, 28 ἐξ.

14. Ματθ. 3, 12· 24, 51. 25, 30. Ἦσ. 66, 24.

15. Κολ. 1, 18. Ἐφ. 5, 27.

ναι διὰ γέλοια καὶ ὀδηγοῦν εἰς τὴν χειροτέραν τιμωρίαν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ Κύριος προτρέπει νὰ μὴ θέτῃ θεμέλια ὅποιος θέλει νὰ κτίσῃ πύργον, προτοῦ ἀναλογισθῆ τὴν δύναμίν του, διὰ νὰ μὴ δώσῃ μυρίας ἀφορμὰς εἰρωνείας¹³. Ἄλλ' αὐτὸς ζημιώνεται εἰς εἰρωνικὰ γέλοια, ἐδῶ ὅμως ἡ τιμωρία εἶναι ἄσβεστον πῦρ καὶ ἀκατάπαυστος σκώληξ καὶ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων καὶ σκότος ἐξώτερον καὶ ἀποχωρισμὸς καὶ κατάταξις μεταξὺ τῶν ὑποκριτῶν¹⁴.

Ἄλλ' οἱ κατήγοροί μου δὲν θέλουν νὰ καταλάβουν τίποτε ἀπὸ αὐτὰ τὰ πράγματα· ἂν τὰ κατελάμβαναν, θὰ ἔπαυαν νὰ κατηγοροῦν ἐκεῖνον ποὺ δὲν θέλει νὰ καθῆ χωρὶς λόγον. Ἡ ἰδική μας ἀπόφασις δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν διαχείρισιν σίτου καὶ κριθῆς ἢ βοῶν καὶ προβάτων ἢ ἄλλων ὁμοίων πραγμάτων, ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ. Διότι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον εἶναι σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ πρέπει ὅποιος ἀναλαμβάνει τὴν ἐξυπηρέτησίν του νὰ ἐργάζεται διὰ νὰ τοῦ προσφέρῃ μεγάλην εὐρωστίαν καὶ ἐξαιρετικὸν κάλλος, καὶ νὰ προσέχῃ ἀπὸ παντοῦ μήπως ὑπάρχει κανένας σπῖλος, καμμία ρυτίς ἢ κανένας ἄλλος παρόμοιος ψόγος¹⁵ ποὺ καταστρέφει αὐτὴν τὴν ὡραιότητα καὶ τὴν εὐπρέπειαν. Καὶ τὸ ἔργον αὐτὸ δὲν ἰσοδυναμεῖ μὲ προσπάθειαν ν' ἀναδείξῃ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην δύναμιν τὸ σῶμα ἀντάξιον τῆς ὑπὲρ αὐτὸ ἀθανάτου καὶ ἁγίας κεφαλῆς; Ἐὰν δὲ οἱ φροντίζοντες διὰ τὴν ἀθλητικὴν ἐπίδοσιν ἔχουν ἀνάγκην ἰατρῶν καὶ προπονητῶν καὶ εἰδικῆς διαίτης καὶ συνεχοῦς ἀσκήσεως καὶ πολλῶν ἄλλων προφυλάξεων (διότι καὶ ἡ μικροτέρα παράβλεψις ἀνατρέπει καὶ παραλύει τὰς προσπάθειάς των), αὐτοὶ ποὺ ἀνέλαβαν τὴν φροντίδα τῆς θεραπείας τοῦ σώματος τοῦτου, ποὺ ἔχει ν' ἀγωνισθῆ ὄχι μὲ ἄλλα σώματα, ἀλλὰ μὲ τὰς ἀοράτους δυνάμεις, πῶς θὰ κατορθώσουν νὰ τὸ φυλάξουν ἀκέραιον καὶ ὑγιές, ἂν δὲν ὑπερβάλλουν κατὰ πολὺ τὴν ἀνθρωπίνην ἀρετὴν καὶ ἂν δὲν γνωρίζουν κάθε θεραπείαν κατάλληλον διὰ τὴν ψυχὴν;

3. Ἡ ἀγνοεῖς, ὅτι καὶ πλείοσι τῆς ἡμετέρας σαρκὸς καὶ νόσοις καὶ ἐπιβουλαῖς τοῦτο ὑπόκειται τὸ σῶμα καὶ θᾶτον αὐτοῦ φθείρεται καὶ σχολαίτερον ὑγιαίνει; Καὶ τοῖς μὲν ἐκεῖνα θεραπεύουσι τὰ σώματα καὶ φαρμάκων ἐξεύρηται ποι-
 5 κιλία καὶ ὀργάνων διάφοροι κατασκευαὶ καὶ τροφαὶ τοῖς νοσοῦσι κατὰλληλοι· καὶ φύσις δὲ ἀέρων πολλάκις ἤρκεσε μόνη πρὸς τὴν τοῦ κάμνοντος ὑγείαν. Ἔσι δὲ ὅπου καὶ ὕπνος προσπεσὼν εἰς καιρὸν, παντὸς πόνου ἀπήλλαξε τὸν ἰατρὸν. Ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τούτων ἐπινοῆσαί ἐστιν ἀλλὰ μία τις με-
 10 τὰ τὰ ἔργα δέδοται μηχανὴ καὶ θεραπείας ὁδός, ἢ διὰ τοῦ λόγου διδασκαλία. Τοῦτο ὄργανον, τοῦτο τροφή, τοῦτο ἀέρων κρᾶσις ἀρίστη· τοῦτο ἀντὶ φαρμάκου, τοῦτο ἀντὶ πυρός, τοῦτο ἀντὶ σιδήρου· κἂν καῦσαι δέη καὶ τεμεῖν, τούτῳ χρῆσασθαι ἀνάγκη· κἂν τοῦτο μηδὲν ἰσχύσῃ, πάντα οἴχεται τὰ λοιπά.
 15 Τούτῳ καὶ κειμένην ἐγείρομεν καὶ φλεγμαίνουσαν κατασιέλομεν τὴν ψυχὴν καὶ τὰ περιττὰ περικόπτομεν καὶ τὰ λείποντα πληροῦμεν καὶ τὰ ἄλλα ἅπαντα ἐργαζόμεθα, ὅσα εἰς τὴν τῆς ψυχῆς ὑγείαν ἡμῖν συντελεῖ. Πρὸς μὲν γὰρ βίου κατάστασιν ἀρίστην, βίος ἕτερος εἰς τὸν ἴσον ἂν ἐναγάγοι ζῆλον. Ὅταν
 20 δὲ περὶ δόγματα νοσῇ ἡ ψυχὴ τὰ νόθα, πολλὴ τοῦ λόγου ἐνταῦθα ἡ χρεια, οὐ πρὸς τὴν τῶν οἰκείων ἀσφάλειαν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἔξωθεν πολέμους. Εἰ μὲν γὰρ τις ἔχοι τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος καὶ θυρεὸν πίστεως τοσοῦτον, ὡς δύνασθαι θαυματουργεῖν καὶ διὰ τῶν τερασιῶν τὰ τῶν ἀναι-
 25 σχύντων ἐμφράττειν στόματα, οὐδὲν ἂν δέοιτο τῆς ἀπὸ τοῦ λόγου βοηθείας, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τότε ἄχρηστος ἢ τούτου φύσις, ἀλλὰ καὶ λίαν ἀναγκαία. Καὶ γὰρ ὁ μακάριος Παῦλος αὐτὸν

16. Βλ. Ὁμιλία Α' εἰς Τίτ. 2. «ὁ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἐκκλησίας ἐμπεπιστευμένος καὶ τῇ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξία τετιμημένος, ἂν μὴ διαγορεύῃ τῷ λαῷ τὰ πρακτέα, οὐκ ἀνεύθυνός ἐστιν». Πρὸβλ. καὶ Γρηγορίου Ἀπολογητικὸς 35-47. Ἰερωσύνη ἄνευ διδασκαλίας δὲν νοεῖται. Ὁ ἐπισκοπικὸς θρόνος καλεῖται διδασκαλικὸς θρόνος.

3. Ἡ ἀγνοεῖς ὅτι τὸ σῶμα αὐτὸ ὑπόκειται εἰς νόσους καὶ ἐπιβουλάς περισσοτέρας ἀπὸ τὸ σαρκικόν μας σῶμα καὶ καταστρέφεται γρηγορώτερα καὶ θεραπεύεται δυσκολώτερα ἀπὸ αὐτό; Καὶ ὅσοι μὲν θεραπεύουν τὰ σαρκικὰ σώματα ἔχουν εἰς τὴν διάθεσίν των ποικιλίαν φαρμάκων καὶ διαφόρους συσκευὰς ὀργάνων καὶ καταλλήλους διὰ τοὺς ἀσθενεῖς τροφάς. Πολλάκις καὶ μόνη ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἀέρος ἀρκεῖ διὰ τὴν θεραπείαν τοῦ ἀσθενοῦς, κάποτε δὲ καὶ ὁ ἔρχομὸς τοῦ ὕπνου εἰς τὴν ὄραν του ἀπαλλάσσει τὸν ἰατρὸν ἀπὸ κάθε κόπον. Ἐδῶ ὅμως δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἐπινόησις παρομοίων μέσων· ὑπάρχει μόνον μία μηχανή, ἓνας τρόπος θεραπείας, ἡ διδασκαλία διὰ τοῦ λόγου¹⁶. Αὐτὴ εἶναι τὸ ὄργανον, αὐτὴ ἡ τροφή, αὐτὴ ἡ ἀρίστη κρᾶσις τοῦ ἀέρος· αὐτὴ χρησιμεύει ὡς φάρμακον, αὐτὴ ὡς πῦρ, αὐτὴ ὡς σιδηροῦν ἐργαλεῖον· καὶ ὅταν χρειάζεται νὰ καυτηριασθῇ καὶ ἀποκοπῇ ἓνα μέλος, αὐτὴ κατ' ἀνάγκην θὰ χρησιμοποιηθῇ· ἂν δὲ δὲν φέρῃ ἀποτελέσματα αὐτῇ, ὅλα τὰ ἄλλα μέσα εἶναι ἀνωφελῆ. Μὲ αὐτὴν σηκῶνομεν τὴν ψυχὴν ὅταν κατάκειται καὶ τὴν καταπραΰνομεν ὅταν θερμαίνεται, μὲ αὐτὴν περικόπομεν τὰ περιττὰ καὶ ἀναπληρῶνομεν τὰς ἐλλείψεις καὶ προβαίνομεν εἰς ὅλας τὰς ἄλλας ἐνεργείας ποῦ συντελοῦν εἰς τὴν ὑγείαν τῆς ψυχῆς μας. Προκειμένου περὶ τῆς ἠθικῆς διαγωγῆς τὸ παράδειγμα τοῦ βίου τῶν κληρικῶν εἶναι ἱκανὸν νὰ ἐνδυναμώσῃ τὸν ζῆλον τῶν πιστῶν· ὅταν ὅμως ἡ ψυχὴ ἀσθενῇ εἰς τὰ δόγματα, ὑπάρχει μεγάλη ἀνάγκη τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου, ὅχι μόνον διὰ τὴν στερέωσιν τῶν πιστῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν καταπολέμησιν τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν. Ἐὰν μὲν ἔχη κανεὶς τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος καὶ θυρεὸν τῆς πίστεως τόσον στερεόν, ὥστε νὰ δύναται νὰ θαυματοργῇ καὶ μὲ τὰ θαυμάσια ἔργα του νὰ φράττῃ τὰ στόματα τῶν ἀναισχύντων, δὲν χρειάζεται τὴν βοήθειαν τοῦ λόγου, μολονότι ἡ ὑπηρεσία του δὲν θὰ ἦτο καὶ τότε ἄχρηστος, ἀλλὰ μᾶλλον πολὺ ἀναγκαία. Καὶ ὁ μακάριος Παῦ-

μετεχειρίσει, καίτοι γε ἀπὸ τῶν σημείων πανταχοῦ θαυμαζόμενος. Καὶ ἕτερός τις τῶν ἀπ' ἐκείνου τοῦ χοροῦ παραινεῖ ταύτης ἐπιμελεῖσθαι τῆς δυνάμεως λέγων· «ἔτοιμοι γίνεσθε πρὸς ἀπολογία· παντὶ τῷ αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν 5 ὑμῖν ἐλπίδος». Καὶ πάντες δὲ ὁμοῦ τότε δι' οὐδὲν ἕτερον τοῖς περὶ Στέφανον τὴν τῶν χηρῶν ἐπέτρεψαν οἰκονομίαν, ἀλλ' ἢ ἵνα αὐτοὶ τῇ τοῦ λόγου σχολάζουσι διακονία. Πλὴν ἀλλ' οὐδὲ παραπλησίως αὐτὸν ἐπιζητήσομεν, τὴν ἀπὸ τῶν σημείων ἔχοντες ἰσχύν. Εἰ δὲ τῆς μὲν δυνάμεως ἐκείνης οὐδὲ ἵχνος 10 ὑπολέλειπται, πολλοὶ δὲ πανταχόθεν ἐφροσύνουσι οἱ πολέμιοι καὶ συνεχεῖς, τούτῳ λοιπὸν ἡμᾶς ἀνάγκη φράττεσθαι καὶ ἵνα μὴ θαλλώμεθα τοῖς τῶν ἐχθρῶν θέλεσι καὶ ἵνα μᾶλλον βάλλωμεν ἐκείνους. Διὸ πολλὴν χρῆ ποιεῖσθαι τὴν σπουδὴν, ὥστε τὸν λόγον τοῦ Χριστοῦ ἐν ἡμῖν ἐνοικεῖν πλουσίως.

15 4. Οὐ γὰρ πρὸς ἐν εἶδος ἡμῖν μάχης ἢ παρασκευῆ, ἀλλὰ ποικίλος οὗτος ὁ πόλεμος καὶ ἐκ διαφόρων συγκροτούμενος τῶν ἐχθρῶν. Οὔτε γὰρ ὅπλοις ἅπαντες χρῶνται τοῖς αὐτοῖς, οὔτε ἐνὶ προσβάλλειν ἡμῖν μεμελετήκασι τρόπον. Καὶ δεῖ τὸν μέλλοντα τὴν πρὸς πάντας ἀναδέχεσθαι μάχην, τὰς ἀ- 20 πάντων εἰδέναι τέχνας, καὶ τὸν αὐτὸν τοξότην τε εἶναι καὶ σφενδονήτην καὶ ταξίαρχον καὶ λοχαγὸν καὶ στρατιώτην καὶ στρατηγὸν καὶ πεζὸν καὶ ἵππεα καὶ ναυμάχην καὶ τειχομάχην. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν στρατιωτικῶν πολέμων, οἷον ἕκαστος ἂν ἔργον ἀπολάβῃ, τούτῳ τοὺς ἐπιόντας ἀμύνεται· ἐνταῦθα 25 δὲ τοῦτο οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ ἂν μὴ πάσας ἐπιστάμενος ἦ τῆς τέχνης τὰς ἰδέας ὁ μέλλον νικᾶν, οἶδεν ὁ διάβολος καὶ δι' ἐνὸς μέρους, ὅταν ἡμελημένον τύχῃ, τοὺς πειρατὰς εἰσαγαγὼν τοὺς αὐτοῦ διαρπάσαι τὰ πρόβατα· ἀλλ' οὐχ ὅταν διὰ πάσης ἢ-

17. Α' Πέτ. 3, 15.

18. Πράξ. 6, 2 ἐξ.

19. Κολ. 3, 16.

λος τὸν ἐκρησιμοποίησε, μολονότι ἐθαυμάζετο παντοῦ διὰ τὰ θαυμαστὰ ἔργα του. Καὶ ἄλλος δὲ ἀπὸ τὸν ἀποστολικὸν χορὸν προτρέπει νὰ φροντίζωμεν διὰ τὴν δύναμιν τοῦ λόγου· «νὰ γίνεσθε ἕτοιμοι πρὸς διαφώτισιν κάθε ἀνθρώπου πού ζητεῖ τὸν λόγον διὰ τὴν ἐλπίδα πού τρέφετε»¹⁷. Καὶ ὅλοι δὲ οἱ Ἀπόστολοι ἄφησαν τὴν φροντίδα ἐξυπηρετήσεως τῶν κληρῶν ὅχι δι' ἄλλην αἰτίαν, παρὰ διὰ τὴν ἀπασχόλησιν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς διδασκαλίας¹⁸. Ἀλλὰ βέβαια ἂν θὰ εἶχαμεν τὴν δύναμιν τῶν θαυμάτων, θὰ ἤσθανόμεθα ὀλιγώτερον τὴν ἀνάγκην τοῦ λόγου. Ἀφοῦ ὅμως δὲν ἔχει μείνει οὔτε ἵχνος τῆς δυνάμεως τῶν θαυμάτων, οἱ δὲ ἐχθροὶ ἐπιτίθενται συνεχῶς ἀπὸ παντοῦ, εἶναι ἀνάγκη νὰ προφυλασσώμεθα μὲ τὴν δύναμιν τοῦ λόγου, ὥστε καὶ νὰ μὴ βαλλώμεθα ἀπὸ τὰ βέλη τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ βάλλωμεν μᾶλλον ἐκείνους. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ καταβάλλωμεν μεγάλην φροντίδα, ὥστε ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ νὰ κατοικῇ εἰς ἡμᾶς πλουσίως¹⁹.

4. Διότι ἡμεῖς δὲν πρέπει νὰ παρασκευαζώμεθα δι' ἕνα μόνον εἶδος μάχης· ὁ πόλεμός μας εἶναι πολυμέτωπος καὶ ἡ ἀντίπαλος παράταξις συγκροτεῖται ἀπὸ ἐχθροὺς διαφόρων εἰδῶν. Δὲν χρησιμοποιοῦν δὲ ὅλοι τὰ ἴδια ὅπλα καὶ δὲν ἔχουν μόνον ἕνα τρόπον ἐπιθέσεως ἐναντίον μας. Πρέπει συνεπῶς ὁ μέλλων ν' ἀναλάβῃ τὴν μάχην πρὸς ὅλους αὐτοὺς νὰ γνωρίζῃ τὴν τακτικὴν ὄλων καὶ νὰ εἶναι ὁ ἴδιος καὶ τοξότης καὶ σφενδονήτης καὶ ταξίαρχος καὶ λοχαγὸς καὶ στρατιώτης καὶ στρατηγὸς καὶ πεζὸς καὶ ἵππευς καὶ ναυτικὸς καὶ τειχομάχος. Εἰς τοὺς στρατιωτικοὺς πολέμους ὁ καθένας ἀποκρούει τοὺς ἐπιτιθεμένους μὲ τὰ ὅπλα τῆς εἰδικότητός του. Ἐδῶ ὅμως δὲν εἶναι τὸ ἴδιον· ὅποιος θέλει ἐδῶ νὰ νικήσῃ πρέπει νὰ ξεύρῃ ὅλας τὰς λεπτομερείας τῆς πολεμικῆς τακτικῆς, διότι ὁ διάβολος γνωρίζει νὰ εἰσάγῃ τοὺς πειρατάς του πρὸς διαρπαγὴν τῶν προβάτων καὶ ἀπὸ τὸ μικρότερον μέρος πού θὰ μείνῃ ἀφύ-

κοντα τῆς ἐπισιτήμης τὸν ποιμένα αἰσθῆται καὶ τὰς ἐπιβουλὰς αὐτοῦ καλῶς ἐπισιτάμενον ἀπάσας. Διὸ χρῆ καλῶς ἐξ ὅλων φράττεσθαι τῶν μερῶν. Καὶ γὰρ πόλις, ἕως μὲν ἂν πανταχόθεν περιβεβλημένη τυγχάνῃ καταγελαῖ τῶν πολιορκούντων αὐ-
 5 τήν, ἐν ἀσφαλείᾳ μένουσα πολλῇ· ἔάν δέ τις πυλίδος μόνον μέτρον διακῶψῃ τὸ τεῖχος, οὐδὲν αὐτῇ λοιπὸν ὄφελος τοῦ περιδόλου γίνεται καὶ τοί γε τοῦ λοιποῦ παντὸς ἀσφαλῶς ἐσσηκότιος. Οὕτως οὖν καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ πόλις, διὰ μὲν αὐτὴν πανταχόθεν ἀντὶ τείχους ἢ τοῦ ποιμένου ἀγγίνοιά τε καὶ σύνεσις
 10 περιβάλλῃ, πάντα εἰς αἰσχύνῃν καὶ γέλωτα τοῖς ἐχθροῖς τὰ μηχανήματα τελευτᾷ καὶ μένουσιν οἱ κατοικοῦντες ἔνδον ἀσινεῖς· διὰ δέ τις αὐτὴν ἐκ μέρους καταλῦσαι δυνήθη, κἂν μὴ πᾶσαν καταβάλῃ, διὰ τοῦ μέρους ἅπαν, ὡς εἶπεῖν, λυμαίνεται τὸ λοιπόν.

15 Τί γάρ, διὰ πρὸς Ἑλληνας μὲν ἀγωνίζηται καλῶς, συλλῶσι δὲ αὐτὸν Ἰουδαῖοι; Ἡ τούτων μὲν ἀμφοτέρων κρατῆ, ἀρπάζωσι δὲ Μανιχαῖοι; Μετὰ δὲ τὸ περιγενέσθαι καὶ τούτων, οἱ τὴν εἰμαρμένην εἰσάγοντες ἔνδον ἐσιῶτα τὰ πρόβατα σφᾶττωσιν; Καὶ τί δεῖ πάσας καταλέγειν τοῦ διαδόλου τὰς αἰρέ-
 20 σεις; ἄς ἂν μὴ πάσας ἀποκρούεσθαι καλῶς ὁ ποιμὴν εἰδῆ, δύναται ἂν καὶ διὰ μιᾶς τὰ πλείονα τῶν προβάτων καταφάγειν ὁ λύκος. Καὶ ἐπὶ μὲν τῶν στρατιωτῶν ἀπὸ τῶν ἐσιῶτων καὶ μαχομένων καὶ τὴν νίκην ἔσεσθαι καὶ τὴν ἦταν προσδοκᾶν ἀεὶ χρῆ· ἐνιαῦθα δὲ πολὺ τούναντίον. Πολλάκις γὰρ ἡ
 25 πρὸς ἐτέρους μάχῃ τοὺς οὐδὲ τὴν ἀρχὴν συμβαλλόντας, οὐδὲ πονέσαντας ὅλως, ἡσυχάζοντας δὲ καὶ καθημένους νικῆσαι πεποίηκε· καὶ τῷ οἰκείῳ ξίφει περιπαρεῖς ὁ μὴ πολλὴν περὶ ταῦτα τὴν ἐμπειρίαν ἔχων καὶ τοῖς φίλοις καὶ τοῖς πολεμίοις καταγέλαστος γίνεται. Οἷον (πειράσομαι γὰρ σοὶ καὶ ἐπὶ παρα-
 30 δείγματι οὗ λέγω ποιῆσαι φανερόν) τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δοθέν-

20. Ἀπαριθμοῦνται ἐδῶ μερικαὶ ἀπὸ τὰς αἰρέσεις καὶ τὰς ἄλλας θρησκείας, τῶν ὁποίων τὴν διδασκαλίαν ἀντεμετώπιζεν ἡ Ἐκκλησία.

λακτον. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν θὰ τὸ ἐπιτύχη, ὅταν καταλάβῃ ὅτι ὁ ποιμὴν γνωρίζει ὅλην τὴν πολεμικὴν ἐπιστήμην καὶ ὅλας τὰς ἐπιβουλάς του. Μία πόλις, ἕως ὅτου περιβάλλεται ἀπὸ παντοῦ μὲ τείχη, περιπαίζει τοὺς πολιορκητάς της, διότι ἔχει πολλὴν ἀσφάλειαν· ἐὰν ὅμως κάμη κανεὶς εἰς τὸ τεῖχος μίαν μικρὰν τρύπαν, δὲν τὴν ὠφελεῖ καθόλου ὁ περίβολος, μολονότι τὸ ὑπόλοιπον τεῖχος εἶναι ἄθικτον. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ, ὅταν τὴν περιβάλλουν ἀπὸ παντοῦ σὰν τεῖχος ἡ ὀξύδερκεια καὶ ἡ σύνεσις τοῦ ποιμένος, ὅλα τὰ μηχανήματα τῶν ἐχθρῶν καταντοῦν εἰς ἐντροπὴν καὶ γέλοια, καὶ οἱ κάτοικοί της μένουσιν μέσα ἀσφαλεῖς· ὅταν ὅμως κατορθώσῃ κανεὶς νὰ πατήσῃ ἓνα τμημὰ της, ἔστω καὶ ἂν δὲν τὴν καταλάβῃ ὀλόκληρον, συντρίβει μὲ βάσιν τὸ μέρος αὐτὸ καὶ ὀλόκληρον τὴν ἄλλην πόλιν.

Τί τὸ κέρδος ν' ἀγωνίζεται μὲν ἐπιτυχῶς κατὰ τῶν εἰδωλολατρῶν, νὰ τὸν αἰχμαλωτίζουν ὅμως οἱ Ἰουδαῖοι; ἢ νὰ νικᾷ καὶ τοὺς δύο αὐτούς, νὰ τὸν ἀρπάζουν ὅμως οἱ Μανιχαῖοι; ἢ ἂν νικήσῃ καὶ αὐτούς, νὰ σφάζουν τὰ πρόβατα οἱ ὀπαδοὶ τῆς μοιροκρατίας; Ἄλλὰ τί χρειάζεται ν' ἀπαριθμῆσω ὅλας τὰς αἰρέσεις τοῦ διαβόλου²⁰; Ἄρκεῖ νὰ εἰπῶ ὅτι ἂν ὁ ποιμὴν δὲν ξεύρῃ νὰ τὰς καταπολεμήσῃ ὅλας, ὁ λύκος ἢμπορεῖ νὰ καταφάγῃ ὅλα τὰ πρόβατα καὶ διὰ μέσου μιᾶς μόνον. Καὶ εἰς μὲν τοὺς στρατιωτικοὺς πολέμους μόνον οἱ στρατιῶται ποὺ συμμετέχουν εἰς τὴν μάχην δύνανται νὰ περιμένουν νίκη, ἐδῶ ὅμως συμβαίνει καὶ τὸ ἀντίθετον. Πολλάκις ἡ μάχη πρὸς ἄλλους φέρει νίκη εἰς ἐκείνους ποὺ οὔτε συμμετέσχον ἀπὸ τὴν ἀρχὴν οὔτε ἐκοπίασαν, ἀλλὰ παρέμεναν ἡσυχοὶ· ὁ δὲ ἄπειρος στρατιώτης, διαπερώμενος μὲ τὸ ἰδικόν του ξίφος, γίνεται καταγέλαστος καὶ εἰς τοὺς φίλους καὶ εἰς τοὺς ἐχθρούς. Θὰ προσπαθῆσω δὲ νὰ χρησιμοποιήσω παραδείγματα διὰ νὰ καταστήσω τὰ λόγια μου σαφέστερα. Οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἀκο-

Βεβαίως εἶναι διάφοροι οἱ ἐχθροὶ τῆς Ἐκκλησίας σήμερον.

τα τῷ Μωϋσῇ νόμοι οἱ τὴν Οὐαλεντίνου καὶ Μαρκίωνος δια-
 δεξάμενοι φρενοβλάβειαν καὶ ὅσοι τὰ αὐτὰ νοσοῦσιν ἐκείνοις
 τοῦ καταλόγου τῶν θείων ἐκβάλλουσι Γραφῶν· Ἰουδαῖοι δὲ
 αὐτὸν οὕτω τιμῶσιν, ὡς καὶ τοῦ καιροῦ κωλύοντος φιλονεικεῖν
 5 ἅπαντα φυλάττειν παρὰ τῷ Θεῷ δοκοῦν. Ἡ δὲ Ἐκκλησία τοῦ
 Θεοῦ, τὴν ἀμφοτέρων ἀμετρίαν φεύγουσα, μέσην ἐβάδισε· καὶ
 οὔτε ὑποκεῖσθαι αὐτοῦ τῷ ζυγῷ πείθεται, οὔτε διαβάλλειν αὐ-
 τὸν ἀνέχεται· ἀλλὰ καὶ πεπαυμένον ἐπαινεῖ, διὰ τὸ χρησι-
 μεῦσαί ποτε εἰς καιρόν. Δεῖ δὴ τὸν μέλλοντα πρὸς ἀμφοτέ-
 10 ρους μάχεσθαι τὴν συμμετρίαν εἰδέναι ταύτην. Ἐάν τε γὰρ Ἰ-
 ουδαίους διδάξαι βουλόμενος, ὡς οὐκ ἐν καιρῷ τῆς παλαιᾶς
 ἔχονται νομοθεσίας, ἄρξῃται κατηγορεῖν αὐτῆς ἀφειδῶς, ἔδω-
 κε τοῖς διαούρειν βουλομένοις τῶν αἵρετικῶν λαβὴν οὐ μικράν·
 ἂν τε τούτους ἐπιστοιμίσει οπουδάζων, ἀμέτρως αὐτὸν ἐπαίρη
 15 καὶ ὡς ἀναγκαῖον ἐν τῷ παρόντι τυγχάνοντα θαυμάζη, τὰ τῶν
 Ἰουδαίων ἀνέωξε σιόματα. Πάλιν οἱ τὴν Σαββελίου μαι-
 νόμενοι μανίαν καὶ οἱ τὰ Ἀρείου λυτιῶντες ἐξ ἀμετρίας ἀμ-
 φότεροι τῆς ὑγιοῦς ἐξέπεσον πίστεως. Καὶ τὸ μὲν ὄνομα Χρι-
 στιανῶν ἀμφοτέροις ἐπίκειται· εἰ δέ τις τὰ δόγματα ἐξετά-
 20 σειε, τοὺς μὲν οὐδὲν ἄμεινον Ἰουδαίων διακειμένους εὐρή-
 σει, πλὴν ὅσον ὑπὲρ ὀνομάτων διαφέρονται μόνον, τοὺς δὲ
 πολλὴν τὴν ἐμφέρειαν πρὸς τὴν αἵρεσιν Παύλου τοῦ Σαμο-
 σατέως ἔχοντας· ἀμφοτέρους δὲ τῆς ἀληθείας ἐκτός. Πο-
 λὺς οὖν κἀνταῦθα ὁ κίνδυνος καὶ στενὴ καὶ τεθλιμμένη ἡ
 25 ὁδός, ἢ ὑπὸ κρημνῶν ἀμφοτέρωθεν ἀπειλημμένη· καὶ δέος
 οὐ μικρόν, μὴ τὸν ἕτερόν τις θέλων βαλεῖν ὑπὸ θατέρου
 πληγῇ. Ἐάν τε γὰρ μίαν τις εἴπη θεότητα, πρὸς τὴν ἑαυ-

λουθοῦν τὴν φρενοβλάβειαν τοῦ Οὐαλεντίνου καὶ τοῦ Μαρκίωνος καὶ ὅσοι ἐπηρεάζονται ἀπὸ αὐτοὺς ἐκβάλλουν ἀπὸ τὴν θείαν Γραφὴν τὸν Νόμον, ὃ ὁποῖος ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν Μωϋσῆν. Οἱ Ἰουδαῖοι τὸν τιμοῦν τόσον πολὺ, ὥστε, παρ' ὅλον ὅτι ἡ ἀπόλυτος ἰσχὺς του ἔληξεν ἤδη, ὑπερηφανεύονται ὅτι τηροῦν ὅλας τὰς λεπτομερεῖς διατάξεις του ἀντιθέτως πρὸς τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ὅμως, ἀποφεύγουσα τὰς ἀκρότητας καὶ τῶν δύο αὐτῶν τάξεων, βαδίζει τὴν μέσην ὁδὸν καὶ οὔτε δέχεται νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸν ζυγὸν τοῦ Νόμου οὔτε ἀνέχεται νὰ τὸν διαβάλλῃ, ἀλλὰ, παρ' ὅλον ὅτι ἡ ἰσχὺς του ἔληξε, τὸν ἐπαινεῖ, διότι κάποτε εἰς τὸν καιρὸν του ἦτο χρήσιμος. Ὅποιος λοιπὸν πρόκειται ν' ἀποδυθῆ εἰς τὸν ἀγῶνα πρέπει νὰ γνωρίζῃ τὴν συμμετρίαν αὐτήν. Διότι ἂν ἀρχίσῃ νὰ τὸν κατηγορῆ ἀφειδῶς, μὲ σκοπὸν νὰ διδάξῃ τοὺς Ἰουδαίους ὅτι δὲν εἶναι καιρὸς πλέον νὰ τηροῦν τὴν νομοθεσίαν, δίδει εἰς τοὺς αἵρετικούς πού εὐχαριστοῦνται νὰ τὸν διασύρουν ὅπλα ἰσχυρά· καὶ ἂν ἐπαινῆ τὸν Νόμον χωρὶς μέτρον καὶ τὸν θαυμάζῃ σὰν νὰ ἦτο ἀναγκαῖος καὶ διὰ τὴν ἐποχὴν μας, μὲ σκοπὸν ν' ἀποστομώσῃ τοὺς αἵρετικούς, ἀνοίγει τὰ στόματα τῶν Ἰουδαίων. Οἱ ἀκολουθοῦντες πάλιν τὴν μανιακὴν διδασκαλίαν τοῦ Σαβελλίου καὶ τὰ λυσσώδη διδάγματα τοῦ Ἀρείου ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν πρὸς τὰ δύο ἄκρα. Καὶ μολονότι οἱ ὁπαδοὶ καὶ τῶν δύο αὐτῶν παρατάξεων ἔχουν τὸ ὄνομα τῶν Χριστιανῶν, ἂν ἐξετάσωμεν τὴν διδασκαλίαν των, θὰ εὕρωμεν ὅτι οἱ μὲν πρῶτοι διαφέρουν ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους μόνον κατ' ὄνομα, οἱ δὲ δεύτεροι ἔχουν πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν αἵρεσιν Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, ὅτι πάντως ὅλοι εἶναι ἐκτὸς τῆς ἀληθείας. Πολὺς λοιπὸν κίνδυνος ὑπάρχει καὶ ἐδῶ, καὶ ὁ δρόμος εἶναι στενὸς καὶ δύσκολος καὶ ἀποκρημνος καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη· ὑπάρχει δὲ φόβος, μήπως θέλων κανεὶς νὰ βάλῃ τὸν ἕνα ἐχθρόν, κτυπηθῆ ἀπὸ τὸν ἄλλον. Διότι ἂν δεχθῆ μίαν θεότητα, προσελκύει τὴν φω-

τοῦ παροινίαν εὐθέως εἴλκυσε τὴν φωνὴν ὁ Σαβέλλιος· ἄν τε διέλη πάλιν, ἕτερον μὲν τὸν Πατέρα, ἕτερον δὲ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον ἕτερον εἶναι λέγων, ἐφῆσθηκεν Ἄρειος, εἰς παραλλαγὴν οὐσίας ἔλκων τὴν ἐν τοῖς 5* προσώποις διαφορὰν. Δεῖ δὲ καὶ τὴν ἀσεβῆ σύγχυσιν ἐκείνου καὶ τὴν μανιώδη τούτου διαίρεσιν ἀποστρέφουσαι καὶ φεύγειν, τὴν μὲν θεότητα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος μίαν ὁμολογοῦντας, προσπιθύνοντας δὲ καὶ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις· οὕτω γὰρ ἀποτειχίσαι δυνησόμεθα τὰς ἀμφο- 10 τέρων ἐφόδους. Πολλὰς δὲ καὶ ἑτέρας ἐνῆν σοι λέγειν συμπλοκάς· πρὸς ἃς ἂν μὴ γενναίως τις καὶ ἀκριβῶς μάχηται, μυρία λαβὼν ἄπεισι τραύματα.

5. Τί ἂν τις λέγοι τὰς τῶν οἰκείων ἐρεσχελίας; Οὐ γὰρ εἶσιν ἐλάτιους αὐταὶ τῶν ἔξωθεν προσβολῶν, ἀλλὰ καὶ πλεί- 15 ονα τῷ διδάσκοντι παρέχουσι τὸν ἰδρωῖτα. Οἱ μὲν γὰρ ὑπὸ πολυπραγμοσύνης ἀπλῶς καὶ εἰκῆ περιεργάζεσθαι θέλουσιν, ἃ μῆτε μαθόντας ἐστὶ κερδαίνειν, μῆτε μαθεῖν δυνατὸν. Ἐτεροὶ πάλιν τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων εὐθύνοντας αὐτὸν ἀπαιτοῦσι καὶ τὴν ἄβυσσον τὴν πολλὴν ἀναμειρεῖν διάζονται. «Τὰ γὰρ 20 κρίματά σου», φησί, «ἄβυσσος πολλή». Καὶ πίστεως μὲν πέρι καὶ πολιτείας ὀλίγους ἂν εὗροις σπουδάζοντας, τοὺς δὲ πλείους ταῦτα περιεργαζομένους καὶ ζητοῦντας, ἃ μῆτε εὗρεῖν δυνατὸν καὶ τὸν Θεὸν παροξύνει ζητούμενα. Ὅταν γὰρ, ἅπερ αὐτὸς ἡμᾶς οὐκ ἠθέλησεν εἰδέναι, ταῦτα διαζώ- 25 μεθα μανθάνειν, οὕτε εἰσόμεθα (πῶς γὰρ τοῦ Θεοῦ μὴ βουλομένου;) καὶ τὸ κινδυνεύειν ἡμῖν ἐκ τοῦ ζητεῖν περιέσται μόνον. Ἄλλ' ὅμως καὶ τούτων τοιούτων ὄντων, ὅταν τις μετ' ἀνθεντίας ἐπιστοιμίζη τοὺς τὰ ἄπορα ταῦτα ἐρευνῶντας, ἀπονοίας τε καὶ ἀμαθίας ἐναντιῷ προσειργήρατο δόξαν. Διὸ

21. Ψαλμ. 35, 7. Προφανῶς ἐννοεῖ τοὺς Ἄνομοίους.

νήν του ὁ Σαβέλλιος πρὸς τὴν μανίαν του, ἂν δὲ διαιρέσῃ τὴν Τριάδα καὶ διδάξῃ ὅτι ἄλλος εἶναι ὁ Πατήρ, ἄλλος ὁ Υἱὸς καὶ ἄλλο τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καταφθάνει ὁ Ἄρειος διὰ νὰ μετατρέψῃ τὴν διαφορὰν τῶν προσώπων εἰς διαφορὰν τῆς οὐσίας. Πρέπει δὲ ν' ἀποστρεφώμεθα καὶ ν' ἀποφεύγωμεν καὶ τὴν ἀσεβῆ σύγχυσιν ἐκείνου καὶ τὴν μανιακὴν διαίρεσιν τούτου, ὁμολογοῦντες μὲν ἐνιαίαν θεότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, προσθέτοντες δὲ καὶ τρεῖς ὑποστάσεις· μόνον ἔτσι θὰ κατορθώσωμεν ν' ἀποκλείσωμεν τὰς ἐφόδους καὶ τῶν δύο. Εἶναι δὲ δυνατὸν νὰ σοῦ ἀναφέρω καὶ πολλὰς ἄλλας συγκρούσεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας παρασύρεται κανεὶς μὲ ἀναρίθμητα τραύματα, ἂν δὲν μάχεται μὲ γενναιότητα καὶ προσοχήν.

5. Πῶς δὲ νὰ περιγράψῃ κανεὶς τὰς ἐσωτερικὰς ἔριδας; Δὲν εἶναι ὀλιγώτεραι ἀπὸ τὰς ἐξωτερικὰς προσβολάς, ἀλλὰ καὶ προκαλοῦν περισσότερον ἰδρώτα εἰς τὸν διδάσκαλον. Ἄλλοι μὲν ἀπὸ ἀπλῆν περιέργειαν πολυεξετάζουν πράγματα ποῦ οὔτε ἂν τὰ μάθουν θὰ κερδίσουν τίποτε, οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ τὰ μάθουν· ἄλλοι πάλιν ζητοῦν ἀπὸ τὸν Θεὸν εὐθύνας διὰ τὰς ἀποφάσεις του καὶ βιάζονται νὰ μετρήσουν τὴν μεγάλην ἄβυσσον τῶν κριμάτων του, ὅπως λέγει· «τὰ κρίματά σου εἶναι σὰν μεγάλη ἄβυσσος»²¹. Καὶ θὰ εὔρης ὀλίγους μὲν ν' ἀσχολοῦνται μὲ τὴν πίστιν καὶ τὴν διαγωγὴν των, τοὺς δὲ περισσότερους νὰ περιεργάζονται καὶ νὰ ζητοῦν πράγματα ποῦ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εὔρεθῶν καὶ ἀναζητούμενα προκαλοῦν τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ. Διότι ὅταν προσπαθοῦμεν νὰ μάθωμεν ὅσα δὲν ἠθέλησεν ὁ Θεὸς νὰ γνωρίσωμεν, δὲν θὰ τὰ μάθωμεν (πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ αὐτὸ χωρὶς τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ;) καὶ τὸ μόνον ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι νὰ κινδυνεύσωμεν οἱ ἴδιοι λόγῳ τῆς περιεργείας μας. Πρὸ τῆς καταστάσεως αὐτῆς, ὅταν προσπαθῇ κανεὶς νὰ ἐπιβάλῃ μὲ τὴν αὐθεντίαν του σιγὴν εἰς τοὺς ἐρευνῶντας τὰ μυστήρια τῆς θεότητος, τὸν κατηγοροῦν ὡς ἀνόητον καὶ ἀμαθῆ. Διὰ τοῦτο ἀπαιτεῖ-

χρῆ κἀνταῦθα πολλῇ κεχρηῆσθαι τῇ συνέσει, ὡς καὶ ἀπάγειν αὐτοὺς τῶν ἀτόπων ἐρωτήσεων τὸν προσιῶτα καὶ τὰς εἰρημένας ἐκφεύγειν αἰτίας. Πρὸς ἅπαντα δὲ ταῦτα ἕτερον μὲν οὐδέν, ἢ δὲ τοῦ λόγου βοήθεια δέδοται μόνη. Κἀν τις ταύτης ἀπειστερημένος ἢ τῆς δυνάμεως, οὐδὲν ἄμεινον τῶν χειριζομένων πλοίων διηνεκῶς αἱ ψυχαὶ τῶν ὑπ' αὐτῷ τεταγμένων ἀνδρῶν διακείσονται, τῶν ἀσθενεσιτέρων καὶ περιεργοτέρων λέγω. Διὸ χρῆ τὸν ἱερέα πάντα ποιεῖν ὑπὲρ τοῦ ταύτην κτήσασθαι τὴν ἰσχύν.

10 Καὶ ὁ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Τί οὖν ὁ Παῦλος, φησὶν, οὐκ ἐσπούδασε ταύτην αὐτῷ κατορθωθῆναι τὴν ἀρετὴν, οὐδὲ ἐγκαλύπτεται ἐπὶ τῇ τοῦ λόγου πενίᾳ, ἀλλὰ καὶ διαρρήδην ὁμολογεῖ ἰδιώτην ἑαυτὸν εἶναι καὶ ταῦτα Κορινθίοις ἐπιστέλλων τοῖς ἀπὸ τοῦ λέγειν θαυματομένοις καὶ μέγα ἐπὶ
15 τούτῳ φρονοῦσιν.

6. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Τοῦτο γάρ, ἔφην, τοῦτό ἐστιν, ὃ τοὺς πολλοὺς ἀπώλεσε καὶ ῥαθυμοτέρους περὶ τὴν ἀληθῆ διδασκαλίαν ἐποίησεν. Μὴ γὰρ δυνηθέντες ἀκριβῶς ἐξετάσαι τῶν ἀποστολικῶν φρενῶν τὸ βάθος, μηδὲ συνιέναι τὴν
20 τῶν ῥημάτων διάνοιαν διετέλεσαν τὸν ἅπαντα χρόνον νυσιάζοντες καὶ χασμῶμενοι καὶ τὴν ἀμαθίαν τιμῶντες ταύτην, οὐχ ἦν ὁ Παῦλος φησὶν εἶναι ἀμαθής, ἀλλ' ἥς τοσοῦτον ἀπεῖχεν, ὅσον οὐδὲ ἄλλος τις τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τοῦτον ἀνθρώπων. Ἄλλ' οὗτος μὲν ἡμᾶς εἰς καιρὸν ὁ λόγος ἀνα-
25 μενέτω· τέως δὲ ἐκεῖνό φημι· θῶμεν αὐτὸν εἶναι ἰδιώτην τοῦτο τὸ μέρος, ὅπερ αὐτοὶ βούλονται. Τί οὖν τοῦτο πρὸς τοὺς ἄνδρας τοὺς νῦν; Ἐκεῖνος μὲν γὰρ εἶχεν ἰσχὺν πολλῶ τοῦ λόγου μείζονα καὶ πλείονα δυναμένην κατορθοῦν· φαινόμενος μὲν γὰρ μόνον καὶ σιγῶν, τοῖς δαίμοσιν ἦν φοβερός· οἱ δὲ νῦν πάντες ὁμοῦ συνελθόντες μετὰ μυρίων εὐχῶν καὶ δακρύων, οὐκ ἂν δυνηθεῖεν ὅσα ἴσχυσε τὰ σιμικίνθια Παύλου ποιεῖ. Καὶ Παῦλος μὲν εὐχόμενος νεκροὺς ἀνίστη

ται καὶ ἐδῶ νὰ ἔχη ὁ προεστὼς μεγάλην σύνεσιν, ὥστε καὶ τὰς ἀτόπους ἐρωτήσεις των νὰ περικόπη καὶ τὰς ἀνωτέρω κατηγορίας ν' ἀποφεύγη. Δι' ὅλα δὲ αὐτὰ δὲν ὑπάρχει ἄλλο πρόσφορον μέσον πλὴν τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου. Καὶ ἂν κανεὶς στερῆται τῆς δυνάμεως αὐτῆς, αἱ ψυχαὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀρχομένων δὲν ταλαντεύονται ὀλιγώτερον ἀπὸ πλοῖα εἰς τρικυμίαν — ἐννοῶ τὰς ψυχὰς τῶν ἀσθενεστέρων καὶ περιεργωτέρων. Διὰ τοῦτο ὁ ἱερεὺς πρέπει νὰ κάμνη τὸ πᾶν διὰ ν' ἀποκτήσῃ τὴν τέχνην τοῦ λόγου.

Καὶ ὁ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Διατί λοιπόν, λέγει, ὁ Παῦλος δὲν ἐφρόντισε ν' ἀποκτήσῃ τὴν δύναμιν αὐτὴν καὶ δὲν ἐντρέπεται διὰ τὴν ἔλλειψιν εὐγλωττίας, ἀλλὰ ρητῶς ὁμολογεῖ ὅτι εἶναι ἀνίδεος τῆς ρητορικῆς τέχνης καὶ μάλιστα γράφων πρὸς τοὺς Κορινθίους ποὺ ἐθαυμάζοντο διὰ τὴν ρητορικὴν των δεινότητα καὶ ὑπερηφανεύοντο δι' αὐτήν;

6. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Αὐτὴ ἡ γνώμη, ἀπήντησα, κατέστρεψε πολλοὺς καὶ τοὺς κατέστησεν ἀδιαφόρους πρὸς τὴν σπουδὴν τῆς ἀληθινῆς διδασκαλίας. Μὴ κατορθώσαντες νὰ ἐξετάσουν τὸ βάθος τῆς ἀποστολικῆς σκέψεως καὶ νὰ κατανοήσουν τὴν ἐννοίαν τῶν λόγων αὐτῶν, ἔμειναν νυσταλέοι καὶ κασμώμενοι διαπαντὸς καὶ ἀπέδωσαν τιμὴν εἰς τὴν ἀμάθειαν, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν διεκρίνετο καθόλου ὁ Παῦλος, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀντιθέτως ἀπεῖχε τόσον πολὺ ὅσον κανεὶς ἄλλος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆς γῆς. Ἄλλ' ἡ ἐξέτασις τοῦ ζητήματος αὐτοῦ ἄς μείνη δι' ἀργότερον, τώρα δὲ θὰ εἰπῶ τοῦτο· ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι ἦτο ἀνίδεος τῆς ρητορικῆς τέχνης, ὅπως θέλουν αὐτοί. Ποίαν σημασίαν ἔχει αὐτὸ διὰ τοὺς σημερινοὺς ἀνθρώπους; Διότι ἐκεῖνος εἶχε δύναμιν πολὺ ἀνωτέραν καὶ ἀποτελεσματικωτέραν ἀπὸ τὸν λόγον. Καὶ μόνον μὲ τὴν ἐμφάνισίν του καὶ χωρὶς νὰ ὁμιλῇ, ἦτο φοβερὸς εἰς τοὺς δαίμονας· ἐνῶ οἱ σημερινοὶ κληρικοί, καὶ ἂν συγκεντρωθοῦν ὅλοι μαζί, δὲν θὰ κατορθώσουν μὲ μυρίας προσευχὰς καὶ μὲ περισσότερα δάκρυα ὅσα κατώρθωσε κάποτε ἡ ζώνη τοῦ Παύλου. Ὁ Παῦλος

καὶ ἄλλα ἐθαυματουργεῖ τοιαῦτα, ὡς καὶ θεὸς νομισθῆναι
 παρὰ τοῖς ἔξωθεν καὶ πρὶν ἢ τοῦ βίου μετασιῆναι τούτου,
 κατηξιώθη ἀρπαγῆναι ἕως τρίτου οὐρανοῦ καὶ ῥημάτων
 μετασχεῖν, ὧν οὐ θέμις ἀνθρωπείαν ἀκοῦσαι φύσιν. Οἱ δὲ
 5 νῦν ὄντες - ἀλλ' οὐδὲν δύναμαι δυσχερὲς εἰπεῖν, οὐδὲ βα-
 ρύ· καὶ γὰρ καὶ ταῦτα οὐκ ἐπεμβαίνων αὐτοῖς λέγω νῦν,
 ἀλλὰ θαυμάζων πῶς οὐ φρίττουσιν ἀνδρὶ τηλικούτῳ παρα-
 βάλλοντες ἑαυτούς.

Εἰ γὰρ καὶ τὰ θαύματα ἀφέντες, ἐπὶ τὸν βίον ἔλθοι-
 10 μεν τοῦ μακαρίου καὶ τὴν πολιτείαν ἐξετάσοιμεν αὐτοῦ τὴν
 ἀγγελικὴν καὶ ἐν ταύτῃ μᾶλλον ἢ ἐν τοῖς σημείοις ὄψει
 νικῶντα τὸν ἀθλητὴν τοῦ Χριστοῦ. Τί γὰρ ἂν τις εἴποι τὸν
 ζῆλον, τὴν ἐπιείκειαν, τοὺς συνεχεῖς κινδύνους, τὰς ἐπαλ-
 λήλους φροντίδας, τὰς ἀδιαλείπτους ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν
 15 ἀθυσίας, τὸ πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς συμπαθές, τὰς πολλὰς θλί-
 ψεις, τοὺς καινοτέρους διωγμούς, τοὺς καθημερινοὺς θανά-
 τους; Τίς γὰρ ἴστος τῆς οἰκουμένης, ποῖα ἤπειρος, ποῖα
 θάλαττα τοῦ δικαίου τούτου τοὺς ἄθλους ἠγνόησεν; Ἐκεῖνον
 καὶ ἡ ἀοίκητος ἔγνω, κινδυνεύοντα δεξαμένη πολλὰκις. Πᾶν
 20 γὰρ εἶδος ὑπέμεινεν ἐπιβουλῆς καὶ πάντα τρόπον ἐπῆλθε
 νίκης· καὶ οὔτε ἀγωνιζόμενος οὔτε στεφανούμενος διέλιπέ
 ποτε. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ οἶδα πῶς τὸν ἄνδρα προήχθη ὑβρί-
 ζειν. Τὰ γὰρ κατορθώματα αὐτοῦ, πάντα μὲν ὑπερβαίνει
 λόγον, τὸν δὲ ἡμέτερον, ἰσοῦτον ὅσον καὶ ἡμᾶς οἱ λέγειν
 25 εἰδότες. Πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτως (οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τῆς ἐκβάσε-
 ως, ἀλλ' ἀπὸ τῆς προαιρέσεως ἡμᾶς ὁ μακάριος κρινεῖ)
 οὐκ ἀποσιήσομαι ἕως ἂν εἴπω τοῦτο, ὃ ἰσοούτῳ τῶν εἰρη-
 μένων κρεῖττόν ἐστιν, ὅσον ἀπάντων ἀνθρώπων ἐκεῖνος.
 Τί οὖν τοῦτό ἐστιν; Μειὰ ἰσαῦτα κατορθώματα, μειὰ τοὺς

22. Πράξ. 19, 11. 20, 9 ἐξ. 14, 11. Β' Κορ. 12, 2.

23. Β' Κορ. 11, 26 ἐξ. Α' Κορ. 9, 12. Ὁ Χρυσόστομος ἀποδεικνύει ὅτι τὰ ἀξιοθαύμαστα ἔργα τοῦ Παύλου ἠδύναντο ν' ἀναπληρώσουν καὶ τὴν ἔλλειψιν τοῦ λόγου.

μὲ τὴν προσευχὴν ἀνιστοῦσε νεκροὺς καὶ ἐνεργοῦσε καὶ ἄλλα παρόμοια θαύματα, ὥστε ὑπὸ τῶν εἰδωλολατρῶν νὰ νομισθῆ καὶ θεός. Καὶ προτοῦ ἀποθάνῃ, ἤξιώθη ν' ἄρπαγῆ μέχρι τοῦ τρίτου οὐρανοῦ καὶ ν' ἀκούσῃ λόγια ποῦ δὲν ἐπιτρέπεται ν' ἀκούσῃ ἀνθρωπίνη φύσις²². Ἐνῶ οἱ σημερινοὶ κληρικοὶ — ἀλλὰ δὲν ἤμπορῶ νὰ εἰπῶ τίποτε προσβλητικὸν καὶ βαρὺ· ἄλλωστε καὶ αὐτὰ δὲν τὰ λέγω τώρα διὰ νὰ τοὺς ὑποτιμῆσω, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπορῶ πῶς δὲν φρίττουν συγκρίνοντες τὸν ἑαυτὸν των μὲ τόσον σπουδαῖον ἄνδρα.

Ἐὰν δὲ ἀπὸ τὰ θαύματα ἔλθωμεν εἰς τὸν βίον τοῦ μακαρίου καὶ ἐξετάσωμεν τὴν ἀγγελικὴν του διαγωγὴν καὶ δρᾶσιν, θὰ ἰδῆς ὅτι ὁ ἀθλητὴς τοῦ Χριστοῦ ἐπιτυχάνει εἰς αὐτὴν νίκην εὐκολωτέραν ἀπὸ ὅσον ἐπέτυχεν εἰς τὰ θαύματα. Πῶς νὰ περιγράψῃ κανεὶς τὸν ζῆλον, τὴν ἐπιείκειαν, τοὺς συνεχεῖς κινδύνους, τὰς ἀλλεπαλλήλους φροντίδας, τὴν ἀκατάπαυστον στενοχωρίαν διὰ τὰς Ἐκκλησίας, τὴν συμπάθειαν πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς, τὰς πολλὰς θλίψεις, τοὺς διαρκῶς ἀνανεουμένους διωγμοὺς, τοὺς καθημερινοὺς θανάτους²³; Ποῖος τόπος τῆς οἰκουμένης, ποία στερεά, ποία θάλασσα δὲν ἐγνώρισε τὰ κατορθώματα τοῦ δικαίου αὐτοῦ; Ἀκόμη καὶ ἡ ἔρημος τὸν ἐγνώρισε καὶ τὸν ἐδέχθη πολλάκις, ὅταν ἐκινδύνευεν. Ὑπέμεινεν ἐπιβουλάς κάθε εἶδους καὶ ἐκέρδισε νίκας κάθε μορφῆς καὶ ποτὲ δὲν ἔπαυσε ν' ἀγωνίζεται καὶ νὰ θριαμβεύῃ. Ἀλλὰ χωρὶς νὰ τὸ καταλάβω ἤρχισα νὰ ὑβρίζω τὸν ἄνδρα. Διότι τὰ κατορθώματά του ὑπερβαίνουν τὴν δύναμιν κάθε λόγου γενικῶς, εἰδικώτερα δὲ τὸν ἰδικόν μου τόσον πολὺ, ὅσον ὑπερτεροῦν ἐμὲ οἱ δόκιμοι ρήτορες. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως (ἐπειδὴ ξεύρω ὅτι ὁ μακάριος θὰ μὲ κρίνῃ ὄχι ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα τῆς προσπάθειάς μου, ἀλλ' ἀπὸ τὴν προαίρεσίν μου) δὲν θὰ σιωπήσω ἕως οἷου εἰπῶ τοῦτο, τὸ ὁποῖον εἶναι τόσον ἀνώτερον ἀπὸ τὰ λεχθέντα, ὅσον ἀνώτερος εἶναι ἐκεῖνος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ποῖον εἶναι λοιπὸν αὐτό; Ἐπειτα ἀπὸ τόσα κατορθώματα, ἔπειτα ἀπὸ τοὺς ἀναριθμήτους στε-

μυρίους σιεφάνους, ἤρξατο εἰς γέενναν ἀπελθεῖν καὶ αἰω-
 νίῳ παραδοθῆναι κολάσει, ὑπὲρ τοῦ τοὺς πολλάκις αὐτὸν καὶ
 λιθάσαντας καὶ ἀνελόνας, τό γε αὐτῶν μέρος, Ἰουδαίους
 σωθῆναι καὶ τῷ Χριστῷ προσελθεῖν. Τίς οὕτως ἐπόθησε
 5 τὸν Χριστόν; εἶγε πόθον αὐτὸν δεῖ καλεῖν, ἀλλ' οὐχ ἕτερόν
 τι τοῦ πόθου πλέον. Ἔτι οὖν ἐαντοὺς ἐκείνῳ παραβαλοῦ-
 μεν, μετὰ τὴν τοσαύτην χάριν, ἣν ἔλαβεν ἄνωθεν, μετὰ τὴν
 τοσαύτην ἀρετὴν, ἣν οἴκοθεν ἐπεδείξατο; Καὶ τί τοῦτου γέ-
 νοιτ' ἂν τολμηρότερον;

10 Ὅτι δὲ οὐδὲ οὕτως ἦν ιδιώτης, ὡς οὔτοι νομίζουσι,
 καὶ τοῦτο λοιπὸν ἀποδείξαι πειράσομαι. Οὔτοι μὲν γὰρ οὐ
 μόνον τὸν οὐκ ἠσκημένον τὴν τῶν ἕξωθεν λόγων τερθρεῖαν
 ιδιώτην καλοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐκ εἰδότα μάχεσθαι ὑπὲρ
 τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων· καὶ καλῶς νομίζουσιν. Ὁ δὲ
 15 Παῦλος οὐκ ἐν ἀμφοτέροις ἔφησεν ιδιώτης εἶναι, ἀλλ' ἐν
 θαιέρῳ μόνον. Καὶ τοῦτο ἀσφαλιζόμενος τὸν διορισμὸν ἀ-
 κριβῶς πεποίηται, λέγων τῷ λόγῳ ιδιώτης εἶναι, ἀλλ' οὐ
 τῇ γνώσει. Ἐγὼ δὲ εἰ μὲν τὴν λειότητα Ἰσοκράτους ἀπή-
 τουν καὶ τὸν Δημοσθένους ὄγκον καὶ τὴν Θουκυδίδου σε-
 20 μνότητα καὶ τὸ Πλάτωνος ὕψος, ἔδει φέρειν εἰς μέσον ταύ-
 την τοῦ Παύλου τὴν μαρτυρίαν. Νῦν δὲ ἐκεῖνα μὲν πάντα
 ἀφίημι καὶ τὸν περίεργον τῶν ἕξωθεν καλλωπισμὸν· καὶ
 οὐδέν μοι φράσεως, οὐδὲ ἀπαγγελίας μέλει. Ἀλλ' ἐξέστω
 καὶ τῇ λέξει πιωχεύειν καὶ τὴν συνθήκην τῶν ὀνομάτων
 25 ἀπλῆν τινα εἶναι καὶ ἀφελῆ, μόνον μὴ τῇ γνώσει τις καὶ τῇ
 τῶν δογμάτων ἀκριβεῖα ιδιώτης ἔστω· μηδ' ἵνα τὴν οἰκεί-
 αν ἀργίαν ἐπικαλύψῃ, τὸν μακάριον ἐκεῖνον ἀφαιρείσθω
 τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν καὶ τὸ τῶν ἐγκωμίων κεφάλαιον.

24. Ρωμ. 9, 3.

25. Β' Κορ. 11, 6.

φάνους ηὐχέθη ν' ἀπέλθῃ εἰς τὴν γέενναν καὶ νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν αἰωνίαν τιμωρίαν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὅποιοι πολλάκις τὸν ἐλιθοβόλησαν καὶ προσεπάθησαν νὰ τὸν φονεύσουν²⁴. Ποῖος ἐπόθησε τόσον πολὺ τὸν Χριστόν; — ἂν φυσικᾶ ἐπιτρέπεται νὰ καλοῦμεν τὸ αἴσθημα αὐτὸ πόθον καὶ ὄχι κάτι ὑψηλότερον τοῦ πόθου. Θὰ ἐξακολουθήσωμεν λοιπὸν νὰ παραβάλλωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας μ' ἐκεῖνον μετὰ τὴν πλουσίαν χάριν ποὺ ἔλαβεν ἄνωθεν, μετὰ τὴν ὑψηλὴν ἀρετὴν ποὺ ἐπέδειξεν ὡς ἀνταπόκρισιν εἰς τὴν χάριν; Δὲν εἶναι τέτοια σκέψεις ὑπερβολικῶς τολμηρά;

Καὶ τώρα θὰ προσπαθῆσω ν' ἀποδείξω ὅτι παρὰ ταῦτα ὁ Παῦλος δὲν ἦτο ἰδιώτης, ὅπως νομίζουν. Αὐτοὶ μὲν ὀνομάζουν «ἰδιώτην» ὄχι μόνον τὸν ἀνίδεον τῆς κοσμικῆς σοφίας, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀγνοοῦντα νὰ μάχεται ὑπὲρ τῆς ἀληθείας τῶν δογμάτων· καὶ ἔχουν δίκαιον. Ὁ Παῦλος δὲ δὲν λέγει ὅτι εἶναι ἰδιώτης καὶ εἰς τὰ δύο, ἀλλὰ μόνον εἰς τὸ ἓνα· πρὸς πρόληψιν παρεξηγήσεως ἀκριβῶς ἔκαμε τὴν διάκρισιν αὐτῆν, ὅταν ἔλεγεν ὅτι εἶναι ἰδιώτης εἰς τὴν τέχνην τοῦ λόγου, ὄχι ὅμως καὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς χριστιανικῆς πίστεως²⁵. Θὰ ἦτο δὲ δυνατὸν ν' ἀντιπαθῆ ἡ μαρτυρία αὐτῆ τοῦ Παύλου, ἂν ἐγὼ ἀπαιτοῦσα τὴν λεπτότητα τοῦ Ἰσοκράτους, τὴν δύναμιν τοῦ Δημοσθένους, τὴν σοβαρότητα τοῦ Θουκυδίδου καὶ τὸ ὕψος τοῦ Πλάτωνος· τώρα ὅμως τὰ παραβλέπω ὅλα αὐτὰ καὶ δὲν μ' ἐνδιαφέρει ἡ ἐξεζητημένη καλλιέπεια τῶν κοσμικῶν συγγραφέων οὔτε τὸ ὕψος καὶ ἡ ἀπαγγελία. Ἄς ἔχη κανεὶς πτωχὸν λεξιλόγιον, ἀπλῆν καὶ ἀφελῆ κατασκευὴν τῆς φράσεως, ἀρκεῖ νὰ μὴ εἶναι ἀνίδεος τῆς ὀρθῆς Χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ νὰ μὴ ἀφαιρῆ, πρὸς συγκάλυψιν τῆς ἰδικῆς του ἀδρανείας, ἀπὸ τὸν μακάριον Παῦλον τὸ μεγαλύτερον προτέρημά του, διὰ τὸ ὅποῖον ἀξίζει νὰ ἐγκωμιάζεται.

7. Πόθεν γάρ, εἶπέ μοι, τοὺς Ἰουδαίους συνέχεε τοὺς
 ἐν Δαμασκῷ κατοικοῦντας, οὐδέπω τῶν σημείων ἀρξάμενος;
 Πόθεν τοὺς Ἑλληνιστὰς κατεπάλαισε; Διὰ τί δὲ εἰς Ταρσὸν
 ἐξεπέμπετο; Οὐκ ἐπειδὴ κατὰ κράτος ἐνίκα τῷ λόγῳ καὶ
 5 εἰς τοσοῦτον αὐτοὺς ἤλανεν, ὡς καὶ εἰς φόνον παροξυν-
 θῆναι, μὴ φέροντας τὴν ἡτίαν; Ἐνταῦθα γὰρ οὐδέπω τοῦ
 θαυματουργεῖν ἤρξατο· οὐδ' ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν, ὅτι ἀπὸ
 τῆς περὶ τὰ τεράσια δόξης θαυμασιὸν αὐτὸν ἠγοῦντο οἱ
 πολλοὶ καὶ οἱ μαχόμενοι πρὸς αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὑπολήψεως
 10 ἐπηρεάζοντο τοῦ ἀνδρός. Τέως γὰρ ἀπὸ τοῦ λέγειν μόνον
 ἐκράτει. Πρὸς δὲ τοὺς Ἰουδαίους ἐπιχειροῦντας ἐν Ἀντιο-
 χείᾳ, πόθεν ἠγωνίζετο καὶ συνεζήτει; Ὁ δὲ Ἀρεοπαγίτης
 ἐκεῖνος, ὁ ἀπὸ τῆς δεισιδαιμονεσιότητος πόλεως ἐκείνης, οὐκ
 ἀπὸ δημηγορίας μόνης ἠκολούθησεν αὐτῷ μετὰ τῆς γυναι-
 15 κός; Ὁ δὲ Εὐτυχὸς πῶς κατέπεσεν ἀπὸ τῆς θυρίδος; οὐκ
 ἐπειδὴ μέχρι θαθείας νυκτός εἰς τὸν τῆς διδασκαλίας αὐ-
 τοῦ ἀπησχολεῖτο λόγον; Τί δὲ ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἐν Κο-
 ρίνθῳ; Τί δὲ ἐν Ἐφέσῳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ρώμῃ; Οὐχ ὅλας
 ἡμέρας καὶ νύκτας ἀνήλισκεν ἐφεξῆς εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν
 20 Γραφῶν; Τί ἂν τις λέγοι τὰς πρὸς τοὺς Ἐπικουρείους δια-
 λέξεις καὶ Στωϊκοὺς; Εἰ γὰρ ἅπαντα θέλομεν καταλέγειν,
 εἰς μακρὸν ἐκπεσεῖται μῆκος ὁ λόγος. Ὅταν οὖν καὶ πρὸ
 τῶν σημείων καὶ ἐν μέσοις αὐτοῖς φαίνηται πολλῶ κεχρη-
 μένος τῷ λόγῳ, πῶς ἔτι τολμήσουσιν ἰδιώτην εἰπεῖν, τὸν
 25 καὶ ἀπὸ τοῦ διαλέγεσθαι καὶ δημηγορεῖν μάλιστα θαυμασθέν-
 τα παρὰ πᾶσιν; Διὰ τί γὰρ Λυκάονες αὐτὸν ὑπέλαβον εἶναι
 Ἑρμῆν; Τὸ μὲν γὰρ θεοὺς αὐτοὺς νομισθῆναι ἀπὸ τῶν ση-
 μείων ἐγένετο· τὸ δὲ τοῦτον Ἑρμῆν, οὐκ ἔτι ἀπ' ἐκείνων

7. Εἶπέ μου πραγματικά, μὲ ποῖον μέσον ἀντέκρουσε τοὺς Ἰουδαίους τῆς Δαμασκοῦ, προτοῦ ἀρχίσῃ τὴν θαυματουργίαν του; Μὲ ποῖον μέσον κατενίκησε τοὺς Ἰουδαίους τῆς ἑλληνικῆς Διασποράς; Καὶ διὰ ποῖον λόγον ἐστάλη εἰς Ταρόν; Δὲν ἐστάλη διότι τοὺς κατενίκησε καὶ τοὺς κατετρόπωσε τόσο ἀποτελεσματικῶς, ὥστε ἐξερεθισθέντες ἀπὸ τὴν συντριπτικὴν ἡττάν των νὰ σχεδιάσουν τὴν δολοφονίαν του; Ἐδῶ δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀρχίσει τὴν θαυματουργίαν καὶ δὲν ἤμπορεῖ νὰ εἰπῇ κανεὶς ὅτι τὸ πλῆθος τὸν ἐθεωροῦσε θαυμαστὸν λόγῳ τῆς διενεργείας θαυμάτων καὶ ὅτι οἱ πολεμοῦντες ἐναντίον του ἐπηρεάζοντο ἀπὸ τὴν ἐκτίμησιν ποὺ τοῦ εἶχεν ὁ λαός. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐνικοῦσε μόνον μὲ τὸν λόγον. Μὲ ποῖον δὲ μέσον ἠγωνίζετο καὶ ἐσυζητοῦσε μὲ τοὺς Ἰουδαῖζοντας τῆς Ἀντιοχείας; Καὶ ἐκεῖνος ὁ Ἀρεοπαγίτης τῆς δεισιδαιμονεστάτης πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, δὲν ἔγινεν ὀπαδός του μαζὶ μὲ τὴν γυναῖκα μόνον ἀπὸ τὴν δημηγορίαν του; Ὁ δὲ Εὐτυχὸς πῶς ἔπεσεν ἀπὸ τὸ παράθυρον; Δὲν ἔπεσε διότι ἠσχολεῖτο εἰς τὴν ἀκρόασιν τῆς διδασκαλίας του μέχρι βαθείας νυκτός; Τί ἔκαμε δὲ εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν καὶ τὴν Κόρινθον; Τί ἔκαμεν εἰς τὴν Ἔφεσον καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ρώμην; Δὲν ἀφιέρωνε διαρκῶς ὅλας τὰς ἡμέρας καὶ τὰς νύκτας εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν Γραφῶν; Τί θὰ ἐλέγαμεν δὲ διὰ τὰς συζητήσεις πρὸς τοὺς Ἐπικουρείους καὶ τοὺς Στωϊκοὺς; Ἐὰν θὰ ἤθελα νὰ τ' ἀναφέρω ὅλα, θὰ ἐμάκρυνα πολὺ τὸν λόγον. Ἀφοῦ καὶ χωρὶς τὰ θαύματα καὶ μαζὶ μὲ τὰ θαύματα ἀποδεικνύεται ὅτι ἐχρησιμοποιοῦσεν ἐπιτυχῶς τὸν λόγον, πῶς θὰ τολμήσουν νὰ καλοῦν ἀκόμη ἰδιώτην αὐτόν, ὁ ὁποῖος ἐθαυμάσθη ἐξαιρετικῶς ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον καὶ διὰ τὰς συζητήσεις καὶ διὰ τὰς δημιουργίας του; Διατί οἱ Λυκάωνες τὸν ἐξέλαβαν ὡς τὸν Ἑρμῆν; Τὸ ὅτι τοὺς ἐθεώρησαν ὡς θεοὺς ὀφείλεται εἰς τὰ θαύματα, τὸ ὅτι δὲ ἐθεώρησαν αὐτόν ὡς τὸν Ἑρμῆν ὀφείλεται ὄχι εἰς τὰ θαύματα, ἀλλ'

ἐγένετο, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ λόγου. Τίτι δὲ καὶ τῶν ἄλλων Ἀπο-
 σιόλων ἐπλεονέκτησεν ὁ μακάριος οὗτος καὶ πόθεν ἀνά
 τὴν οἰκουμένην ἅπασαν πολὺς ἐν τοῖς ἀπάντων ἐστὶ σιό-
 μασιν; Πόθεν οὐ παρ' ἡμῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ Ἰουδαίοις
 5 καὶ Ἕλλησι μάλιστα πάντων θαυμάζεται; Οὐκ ἀπὸ τῆς
 τῶν ἐπιστολῶν ἀρετῆς, δι' ἧς οὐ τοὺς τότε μόνον πιστούς,
 ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνου μέχρι τῆς σήμερον γενομένους
 καὶ τοὺς μέλλοντας δὲ ἔσεσθαι μέχρι τῆς ἐσχάτης τοῦ Χρι-
 σιοῦ παρουσίας ὠφέλησέ τε καὶ ὠφελήσει καὶ οὐ παύσεται
 10 τοῦτο ποιῶν, ἕως ἂν τὸ τῶν ἀνθρώπων διαμένη γένος; Ὡς-
 περ γὰρ τεῖχος ἐξ ἀδάμαντος κατασκευασθέν, οὕτω τὰς
 πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίας τὰ τούτου τειχίζει
 γράμματα. Καὶ καθάπερ τις ἀριστεὺς γενναιοῦτατος ἔσθηκε
 καὶ νῦν μέσος, αἰχμαλωτίζων πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν
 15 τοῦ Χριστοῦ καὶ καθαιρῶν λογισμοὺς καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαι-
 ρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα δὲ πάντα ἐρ-
 γάζεται, δι' ὧν ἡμῖν κατέλιπεν ἐπιστολῶν τῶν θαυμασίων
 καὶ τῆς θείας πεπληρωμένων σοφίας. Οὐ πρὸς δογμάτων
 δὲ μόνον, νόθων τε ἀνατροπῆν καὶ γνησίων ἀσφάλειαν, ἐπι-
 20 τήδεια ἡμῖν αὐτοῦ τὰ γράμματα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ βιοῦν
 εὖ οὐκ ἐλάχιστον ἡμῖν συντελεῖ μέρος. Τούτοις γὰρ ἔτι καὶ
 νῦν οἱ τῶν Ἐκκλησιῶν προεσιῶντες χρώμενοι, τὴν ἀγνὴν
 παρθένον, ἣν ἡρμόσατο τῷ Χριστῷ, ρυθμίζουσί τε καὶ πλάτ-
 τουσιν καὶ πρὸς τὸ πνευματικὸν ἄγουσι κάλλος. Τούτοις καὶ
 25 τὰ ἐπισκήπτιονα αὐτῇ νοσήματα ἀποκρούονται καὶ τὴν προο-
 γινομένην διατηροῦσιν ὑγείαν. Τοιαῦτα ἡμῖν ὁ ἰδιώτης κα-
 τέλιπε φάρμακα, ισοσάτην ἔχοντα δύναμιν, ὧν ἴσασι τὴν
 πείραν καλῶς οἱ χρώμενοι συνεχῶς.

8. Καὶ ὅτι μὲν πολλὴν αὐτὸς ἐποιεῖτο τοῦ μέρους τού-
 30 του σπουδῆν, ἐκ τούτων δῆλον. Ἄκουε δὲ καὶ τῷ μαθητῇ

26. Τὰς εἰς τὴν Κ.Δ. ἀναφορὰς τῆς παραγράφου αὐτῆς βλ. κατὰ
 σειρὰν ἐν Πράξ. 9, 22. 9, 29. 30. Γαλ. 2, 11. Πράξ. 17, 34. 20, 9.
 14, 11. 14, 12. Β' Κορ. 10, 5. 11, 2.

εἰς τὴν δύναμιν τοῦ λόγου. Μὲ ποῖον μέσον ὑπερτέρησεν ὁ μακάριος αὐτοὺς τοὺς ἄλλους Ἀποστόλους καὶ διατί θεωρεῖται μέγας εἰς τὰ στόματα τῶν ἀνθρώπων ὁλοκλήρου τῆς οἰκουμένης; Διατί ὄχι μόνον ἀπὸ ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς εἰδωλολάτρας θαυμάζεται περισσότερο ἀπὸ ὅλους; Δὲν θαυμάζεται ἀπὸ τὴν ὑπέροχον δύναμιν τῶν Ἐπιστολῶν του, μὲ τὴν ὁποίαν ὄχι μόνον τοὺς συγχρόνους, ἀλλὰ καὶ τοὺς μεταγενεστέρους ἕως σήμερα καὶ τοὺς μέλλοντας Χριστιανοὺς μέχρι τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ὠφέλησε καὶ θὰ ὠφελῆ καὶ δὲν θὰ παύσῃ νὰ ὠφελῆ ἕως οὗ ὑπάρχῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος; Τὰ συγγράμματά του προστατεύουν τὰς Ἐκκλησίας τῆς Οἰκουμένης σὰν τεῖχος ἀδαμάντινον. Καὶ ὁ συγγραφεὺς των στέκεται καὶ τώρα εἰς τὸ μέσον των σὰν γενναιότατος ἀγωνιστῆς καὶ αἰχμαλωτίζει κάθε νόησιν εἰς τὸν ζυγὸν τῆς ὑπακοῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ καταλύει τοὺς διαλογισμοὺς ποὺ ὀδηγοῦν εἰς ἔπαρσιν κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐπιτυχάνει μὲ τὰς θαυμασίας ἐπιστολὰς ποὺ μᾶς ἄφησε καὶ ποὺ εἶναι γεμᾶται ἀπὸ τὴν θεῖαν σοφίαν. Δὲν εἶναι δὲ τὰ συγγράμματά του μόνον ἱκανὰ ν' ἀνατρέπουν τὰς ψευδεῖς διδασκαλίας καὶ νὰ στερεώνουν τὴν ὀρθὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ συντελοῦν ἐξαιρετικῶς εἰς τὴν κατοχύρωσιν τῆς ἠθικῆς μας διαγωγῆς. Χρησιμοποιοῦντες αὐτὰ ἀκόμη καὶ τώρα οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἐκκλησιῶν, ρυθμίζουν καὶ διαπλάττουν καὶ καλλωπίζουν τὴν ἁγίαν παρθένον, τὴν ὁποίαν συνέζευξεν ὁ Παῦλος μὲ τὸν Χριστόν. Μὲ αὐτὰ ἀποκρούονται αἱ ἀσθένειαι ποὺ τὴν προσβάλλουν καὶ διατηρεῖται ἡ ὑπάρχουσα ὑγεία. Τέτοια φάρμακα μᾶς ἄφησεν ὁ ἰδιώτης, φάρμακα μὲ ἐξαιρετικὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν γνωρίζουν καλὰ ὅσοι τὰ χρησιμοποιοῦν συνεχῶς²⁶.

8. Καὶ ὅτι μὲν ὁ ἴδιος ὁ Ἀπόστολος ἐφρόντιζε πολὺ διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς δυνάμεως αὐτῆς ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ λεχθέντα. Ἐκουσε δὲ τί λέγει καὶ πρὸς τὸν μαθητὴν

τί φησιν ἐπισιέλλων· «προῤσεχε τῇ ἀναγνώσει, τῇ παρακλήσει, τῇ διδασκαλίᾳ». Καὶ τὸν ἀπὸ τούτου καρπὸν προστίθῃσι λέγων· «τοῦτο γὰρ ποιῶν καὶ σεαυτὸν σώσεις καὶ τοὺς ἀκούοντάς σου». Καὶ πάλιν· «δοῦλον δὲ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλ' ἥπιον εἶναι πρὸς πάντας, διδακτικὸν, ἀνεξίκακον». Καὶ προϊῶν δέ φησι· «σὺ δὲ μένε ἐν οἷς ἔμαθες καὶ ἐπιστεύθης, εἰδὼς παρὰ τίνος ἔμαθες καὶ ὅτι ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα οἶδας τὰ δυνάμενά σε σοφίαι εἰς σωτηρίαν». Καὶ πάλιν· «πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος, φησί, καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδευσιν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ, ἵνα ἄριστος ᾦ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος». Ἄκουε δὲ καὶ τῷ Τίτῳ περὶ τῆς τῶν ἐπισκόπων καταστάσεως διαλεγόμενος τί προτίθῃσι· «δεῖ γάρ, φησί, εἶναι τὸν ἐπίσκοπον ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πιστοῦ λόγου, ἵνα δυνατὸς ᾦ καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν». Πῶς οὖν ιδιωτὴς τις ὢν, ὡς οὗτοί φασι, τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν δυνήσεται καὶ ἐπισιομίζειν; Τίς δὲ χρεῖα προσέχειν τῇ ἀναγνώσει καὶ ταῖς Γραφαῖς, εἰ ταύτην δεῖ τὴν ιδιωτείαν ἀσπάζεσθαι; Σκήψεις
 20 ταῦτα καὶ προφάσεις καὶ ῥαθυμίας καὶ ὄκνου προσχήματα.

Ἄλλὰ τοῖς ἱερεῦσι, φησί, ταῦτα διατάσσεται· καὶ γὰρ περὶ ἱερέων ἡμῖν ὁ λόγος νῦν. Ὅτι δὲ καὶ τοῖς ἀρχομένοις, ἄκουε τί πάλιν ἐτέροις ἐν ἐτέρᾳ ἐπιστολῇ παραινεῖ· «ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ ἐνοικεῖτω ἐν ὑμῖν πλουσίως, ἐν πάσῃ σοφίᾳ». Καὶ πάλιν «ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι, ἅλατι ἡρυγμένος, εἰδέναι πῶς δεῖ ἐνὶ ἐκάστῳ ἀποκρίνεσθαι». Καὶ τὸ πρὸς ἀπολογία ἐτοιμοὺς εἶναι ἅπασιν εἴρηται. Θεσσαλονικεῦσι δὲ

του εἰς τὴν ἐπιστολήν. «Πρόσεχε εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, εἰς τὴν παράκλησιν, εἰς τὴν διδασκαλίαν». Καὶ προσθέτει τὴν ὠφέλειαν ἀπὸ τὴν φροντίδα αὐτὴν· «μὲ αὐτὴν τὴν προσπάθειαν θὰ σώσης καὶ τὸν ἑαυτὸν σου καὶ τοὺς ἀκροατάς σου». Καὶ πάλιν· «ὁ δοῦλος δὲ τοῦ Κυρίου δὲν πρέπει νὰ ἐρίζῃ ἀλλὰ νὰ εἶναι πρὸς ὄλους ἤπιος, διδακτικός, ἀνεξίκακος». Καὶ κατωτέρω· «ἐσὺ δὲ νὰ μείνης σταθερὸς εἰς ὅσα ἔμαθες καὶ σοῦ ἐνεπιστεύθησαν, ἀναλογιζόμενος ἀπὸ ποῖον τὰ ἔμαθες καὶ ὅτι γνωρίζεις ἀπὸ τὴν βρεφικὴν σου ἡλικίαν τὰ ἱερὰ γράμματα πὺ ἤμποροῦν νὰ σὲ διαφωτίσουν, ὥστε νὰ εὕρης τὴν σωτηρίαν». Καὶ πάλιν· «ὀλόκληρος ἡ Γραφή εἶναι θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἀπόκτησιν τῆς δικαιοσύνης καὶ γενικῶς πρὸς τελείαν κατάρτισιν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ». Ἐκουσε δὲ τί προτάσσει πρὸς τὸν Τίτον, ὅταν ὁμιλῇ περὶ τῶν καθηκόντων τῶν ἐπισκόπων· «ὁ ἐπίσκοπος πρέπει νὰ κατέχη τὴν ἰκανότητα τῆς διδασκαλίας τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν καὶ νὰ εἶναι ἰκανὸς ν' ἀποστομῶνῃ τοὺς ἀντιλέγοντας». Πῶς λοιπὸν θὰ κατορθώσῃ κανεὶς, ἂν εἶναι ἰδιώτης, ὅπως θέλουν αὐτοί, νὰ ἐλέγχῃ καὶ ἀποστομῶνῃ τοὺς ἀντιλέγοντας; Ποία δὲ ἀνάγκη ὑπάρχει τῆς προσοχῆς εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν Γραφῶν, ἐὰν προτιμήσωμεν τὴν ἀπαιδευσίαν; Αὐτὰ εἶναι ἀφορμαὶ καὶ προφάσεις καὶ προσχήματα ραθυμίας καὶ ὀκνηρίας.

Αὐτὰ ὅμως, ἀπαντοῦν, τὰ παραγγέλλει πρὸς τοὺς ἱερεῖς· ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς τώρα διὰ τοὺς ἱερεῖς συζητοῦμεν. Ὅτι δὲ ἀναφέρονται καὶ εἰς τοὺς λαϊκοὺς, ἄκουσε τί προτρέπει πάλιν ἄλλους εἰς ἄλλην ἐπιστολήν· «ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ ἅς κατοικῇ μέσα σας πλούσιος καὶ γεμᾶτος σοφίαν». Καὶ πάλιν· «ὁ λόγος σας νὰ εἶναι πάντοτε γεμᾶτος χάριν καὶ διαποτισμένος μὲ ἄλας, ὥστε νὰ γνωρίζετε πῶς νὰ ὁμιλῆτε εἰς τὸν καθένα». Καὶ ἡ ἐντολὴ νὰ εἶναι ἕτοιμοι ἐδόθη πρὸς ὄλους τοὺς Χριστιανούς. Γράφων δὲ πρὸς τοὺς Θεσσαλονι-

ἐπισιέλλων, «οἰκοδομεῖτε», φησὶν, «εἰς τὸν ἕνα, καθὼς καὶ ποιεῖτε». Ὅταν δὲ περὶ ἱερέων διαλέγηται «οἱ καλῶς προσειῶτες πρεσβύτεροι διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσιν, μάλιστα οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ». Καὶ γὰρ οὗτος τελε-
 5 ῶτατος τῆς διδασκαλίας ὄρος, ὅταν καὶ δι' ὧν πράττουσι καὶ δι' ὧν λέγουσι τοὺς μαθητευομένους ἐνάγωσι πρὸς τὸν μακάριον θίον, ὃν ὁ Χριστὸς διετάξατο. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ ποιεῖν πρὸς τὸ διδάσκειν· καὶ οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος. «Ὅς γὰρ ἂν», φησί, «ποιήσῃ καὶ διδάξῃ,
 10 οὗτος μέγας κληθήσεται». Εἰ δὲ τὸ ποιῆσαι διδάξαι ἦν, περιπιῶς τὸ δεύτερον ἔκειτο. Καὶ γὰρ ἤρκει εἰπεῖν, ὅς ἂν ποιήσῃ μόνον. Νῦν δὲ τῷ διελεῖν ἀμφοτέρωθεν δείκνυσιν, ὅτι τὸ μὲν τῶν ἔργων ἐστί, τὸ δὲ τοῦ λόγου, καὶ ἀλλήλων δεῖται ἑκάτερα πρὸς τελείαν οἰκοδομήν. Ἡ οὐκ ἀκούεις, τί
 15 φησι τοῖς πρεσβυτέροις Ἐφεσίων τὸ τοῦ Χριστοῦ σκεῦος τὸ ἐκλεκτόν; «Διὸ γρηγορεῖτε, μνημονεύοντες, ὅτι τριετίαν νύκτα καὶ ἡμέραν οὐκ ἐπανσάμην μετὰ δακρῶν νουθετῶν ἕνα ἕκαστον ὑμῶν». Τίς γὰρ χρεία τῶν δακρῶν ἢ τῆς διὰ τῶν λόγων νουθεσίας, τοῦ θίου οὕτως αὐτῷ λάμποντος τοῦ
 20 ἀποστολικοῦ; Ἀλλὰ πρὸς μὲν τὴν τῶν ἐπιτολῶν ἐργασίαν, δύναται ἂν ἡμῖν οὗτος πολὺ συμβαλέσθαι μέρος· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ μόνον αὐτὸν τὸ πᾶν κατορθοῦν φαίην ἂν.

9. Ὅταν δὲ ὑπὲρ δογμάτων ἀγῶν κινῆται καὶ πάντες ἀπὸ τῶν αὐτῶν μάχωνται γραφῶν, ποίαν ἰσχὺν ὁ θίος ἐν-
 25 ταῦθα ἐπιδείξαι δυνήσεται; Τί τῶν πολλῶν ὄφελος ἰδρώτων, ὅταν μετὰ τοὺς μόχθους ἐκείνους, ἀπὸ τῆς πολλῆς τις ἀπειρίας εἰς αἴρεσιν ἐκπεσῶν, ἀποσχισθῇ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας; Ὅπερ οἶδα πολλοὺς παθόντας ἐγώ. Ποῖον αὐτῷ κέρδος τῆς καρτερίας; Οὐδέν· ὥσπερ οὖν οὐδὲ ὑγιούς

27. Τὰ γραφικὰ χωρία τῆς παραγράφου αὐτῆς βλ. ἐν Α' Τιμ. 4, 13. 16. Β' Τιμ. 2, 24. 3, 15. 16. Τίτ. 1, 7. 9. Κολ. 3, 16. 4, 6. Α' Πέτρ. 3, 15. Α' Θεσσ. 5, 11. Α' Τιμ. 5, 17.

κεῖς λέγει· «νὰ οἰκοδομῆτε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, ὅπως καὶ πράττετε». Ὅταν δὲ ὁμιλῇ ἰδιαίτερος διὰ τοὺς ἱερεῖς, λέγει· «οἱ πρεσβύτεροι ποὺ κυβερνοῦν τὴν Ἐκκλησίαν ν' ἀπολαύουν διπλῆς τιμῆς καὶ μάλιστα ὅσοι κοπιᾶζουν εἰς τὸν λόγον καὶ τὴν διδασκαλίαν». Ἄλλωστε ὁ κυριώτατος ὄρος τῆς ἐπιτυχίας τῆς διδασκαλίας εἶναι αὐτός· καὶ μὲ τὰ ἔργα καὶ μὲ τοὺς λόγους νὰ ὁδηγοῦν τοὺς μαθητὰς εἰς τὸν εὐτυχῆ βίον ποὺ ἔχει ἐτοιμάσει ὁ Χριστός. Δὲν εἶναι ἀρκετὰ πρὸς διδασκαλίαν μόνα τὰ ἔργα. Αὐτὸ δὲν τὸ λέγω, ἐγώ, τὸ λέγει ὁ Κύριος· «ὅποιος ἐφαρμόζει καὶ διδάσκει τὸν λόγον μου θὰ καταλάβῃ μεγάλην θέσιν». Ἐὰν ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ἐντολῶν ἦτο ἀρκετὴ, θὰ ἐπερίπτευε τὸ δεύτερον σκέλος τῆς προτάσεως· θ' ἀρκοῦσε νὰ εἰπῆ μόνον, «ὅποιος ἐφαρμόζει». Τώρα ὅμως μὲ τὴν σαφῆ διάκρισιν μεταξὺ τῶν δύο ὑποχρεώσεων ἀποδεικνύει ὅτι ἄλλο εἶναι ἡ ἐφαρμογὴ διὰ τῶν ἔργων καὶ ἄλλο ἡ διδασκαλία διὰ τοῦ λόγου καὶ ὅτι χρειάζεται ὁ συνδυασμὸς καὶ τῶν δύο διὰ τὴν τελείαν οἰκοδομήν. Ἡ δὲν ἤκουσες τί λέγει τὸ ἐκλεκτὸν σκεῦος τοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους τῶν Ἐφεσίων; «Διὰ τοῦτο νὰ ἐπαγρυπνῆτε καὶ νὰ ἐνθυμῆσθε ὅτι ἐπὶ τρία χρόνια νύκτα καὶ ἡμέραν ὄν ἐπαυσα νὰ νουθετῶ καθένα ἀπὸ σᾶς μὲ δάκρυα»²⁷. Τί ἐχρειάζοντο τὰ δάκρυα καὶ ἡ νουθεσία μὲ τοὺς λόγους ἀφοῦ ὁ ἀποστολικὸς του βίος εἶχε τόσην λάμψιν; Ἄλλὰ τὸ παράδειγμα τοῦ βίου εἰς μὲν τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐντολῶν δύναται νὰ συμβάλῃ κατὰ πολὺ, χωρὶς φυσικὰ νὰ κατορθώνη τὸ πᾶν μόνον του.

9. Ὅταν ὅμως ὑπάρχη ἀγὼν περὶ τῶν δογμάτων, εἰς τὸν ὁποῖον οἱ ἀντίπαλοι χρησιμοποιοῦν ὡς ὄπλα τὴν ἰδίαν Γραφήν, ποίαν ἀποτελεσματικότητα ἡμπορεῖ νὰ ἔχῃ ὁ βίος; Τί ὠφελοῦν οἱ πολλοὶ ἰδρωῖτες ὅταν μετὰ τοὺς κόπους αὐτοὺς ἀποσχισθῇ κάποιος ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, διὰ παρεκκλίσεως πρὸς αἵρεσιν λόγῳ τῆς πολλῆς ἀγνοίας; Γνωρίζω δὲ ἐγὼ πολλοὺς ποὺ ἔπαθαν κάτι τέτοιον. Ποῖον

πίστεως, τῆς πολιτείας διεφθαρμένης. Διὰ δὲ ταῦτα μάλι-
 στα πάντων ἔμπειρον εἶναι δεῖ τῶν τοιούτων ἀγῶνων τὸν
 διδάσκειν τοὺς ἄλλους λαχόντα. Εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς ἔστηκεν
 ἐν ἀσφαλείᾳ, μηδὲν ὑπὸ τῶν ἀντιλεγόντων βλαπτόμενος, ἀλ-
 5 λὰ τὸ τῶν ἀφελεσιτέρων πλῆθος, τὸ ταιτιόμενον ὑπ' ἐκείνῳ,
 ὅταν ἴδῃ τὸν ἡγούμενον ἠττηθέντα καὶ οὐδὲν ἔχοντα πρὸς
 τοὺς ἀντιλέγοντας εἰπεῖν, οὐ τὴν ἀσθένειαν τὴν ἐκείνου τῆς
 ἠτιης, ἀλλὰ τὴν τοῦ δόγματος αἰτιῶνται σαθρότητα· καὶ
 διὰ τὴν τοῦ ἐνὸς ἀπειρίαν ὁ πολὺς λεῶς εἰς ἔσχατον ὄλε-
 10 θρον καταφέρεται. Κἂν γὰρ μὴ πάντῃ γένωνται τῶν ἐναν-
 τίων, ἀλλ' ὅμως, ὑπὲρ ὧν θαρρεῖν εἶχον, ἀμφιβάλλειν ἀναγ-
 κάζοντα· καὶ οἷς μετὰ πίστεως προσήεσαν ἀκλινοῦς, οὐκ
 ἔτι μετὰ τῆς αὐτῆς δύνανται προσέχειν στερρότητος· ἀλλὰ
 τισαύτῃ ζάλῃ ταῖς ἐκείνων εἰσοικίζεται ψυχαῖς ἀπὸ τῆς
 15 ἠτιης τοῦ διδασκάλου, ὡς καὶ εἰς ναυάγιον τελευτήσαι τὸ
 κακόν. Ὅσος δὲ ὄλεθρος καὶ ὅσον συνάγεται πῦρ εἰς τὴν
 ἀθλίαν κεφαλὴν ἐκείνου καθ' ἕκαστον τῶν ἀπολλυμένων τού-
 των, οὐδὲν δεήσῃ παρ' ἐμοῦ μαθεῖν, ἅπαντα αὐτὸς εἰδὼς ἀ-
 κριβῶς. Τοῦτο οὖν ἀπονοίας, τοῦτο κενοδοξίας, τὸ μὴ θε-
 20 λῆσαι τισαύτης ἀπωλείας αἴτιον γενέσθαι, μηδὲ ἐμαντιῶ
 μείζονα προξενῆσαι τιμωρίαν τῆς νῦν ἀποκειμένης ἐκεῖ; Καί
 τίς ἂν ταῦτα φήσειεν; Οὐδεῖς, πλὴν εἰ μὴ τις μάτην μέμφε-
 σθαι βούλοιο καὶ ἐν ταῖς ἀλλοτριαῖς φιλοσοφεῖν συμφοραῖς.

τὸ κέρδος του ἀπὸ τὴν καρτερίαν; Κανέν· ὅπως ἀκριβῶς τίποτε δὲν ὠφελεῖ ἢ ὑγιῆς πίστις, ὅταν ἡ διαγωγή εἶναι διεφθαρμένη. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ὁ ἔχων ὡς ἔργον νὰ διδάσκη τοὺς ἄλλους ὀφείλει νὰ εἶναι πρὸ πάντων ἔμπειρος εἰς τοὺς κατὰ τῶν αἰρετικῶν ἀγῶνας²⁸. Ἐὰν ὁ ἴδιος εὐρίσκειται εἰς ἀσφάλειαν καὶ δὲν βλάπτεται ἀπὸ τοὺς ἀντιλέγοντας, τὸ πλῆθος ὅμως τῶν ἀπλοϊκωτέρων ποὺ κυβερνᾶται ἀπὸ αὐτόν, ὅταν ἰδῆ τὸν ἀρχηγόν του νὰ νικᾶται καὶ νὰ μὴ ἔχη ν' ἀντεῖπῃ τίποτε εἰς τοὺς ἀντιλέγοντας, θεωρεῖ ὡς αἰτίαν τῆς ἥττης του ὄχι τὴν ἰδικήν του ἀδυναμίαν, ἀλλὰ τὴν ἀδυναμίαν τῶν δογμάτων. Καὶ ἔτσι λόγῳ τῆς ἀπειρίας ἐνὸς ἀνθρώπου ὁ πολὺς κόσμος ὀδηγεῖται εἰς τὴν χειροτέραν καταστροφὴν. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη δὲν μεταπηδήσουν ὀριστικῶς εἰς τοὺς αἰρετικούς, ἀλλ' ὅμως ἀναγκάζονται ν' ἀμφιβάλλουν διὰ τὴν διδασκαλίαν εἰς τὴν ὁποίαν εἶχαν πεποίθησιν καὶ δὲν δεικνύουν πλέον τὴν ἰδίαν σταθερότητα εἰς τὰς ἀληθείας ποὺ ἐπίστευαν ἀκλονήτως. Ἡ τρικυμία ποὺ εἰσέρχεται εἰς τὰς ψυχὰς των ἀπὸ τὴν ἥτταν τοῦ διδασκάλου των εἶναι τόσοσὺν δυνατὴ, ὥστε τὸ κακὸν νὰ ὀδηγῆ καὶ εἰς ναυάγιον. Καὶ δὲν χρειάζεται νὰ μάθῃς ἀπὸ ἐμέ, διότι γνωρίζεις, πόση καταστροφὴ καὶ πόση φωτιὰ συγκεντρώνεται εἰς τὴν κεφαλὴν ἐκείνου διὰ κάθε ἓνα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς ποὺ χάνονται. Ὡστε τὸ ὅτι δὲν ἠθέλησα νὰ γίνω αἴτιος τῆς καταστροφῆς τόσοσὺν ἀνθρώπων καὶ νὰ ἐπιφέρω εἰς τὸν ἑαυτόν μου περισσοτέραν ἀπὸ ὅσῃν μὲ περιμένει τιμωρίαν, εἶναι δεῖγμα ὑπερηφανείας καὶ ματαιοδοξίας; Ποῖος θὰ ἐδικαιοῦτο νὰ ἰσχυρισθῆ τέτοιον πρᾶγμα; Κανείς, ἐκτὸς ἐκείνων ποὺ ἀρέσκονται νὰ κατηγοροῦν χωρὶς λόγον καὶ νὰ ἐπιδεικνύουν σοφίαν εἰς τὰς συμφορὰς τῶν ἄλλων.

28. Βλ. καὶ Ὅμ. 15 εἰς Α' Τιμ. «μέγα τοῦτο, μέγα πρὸς Ἐκκλησίας οἰκοδομὴν καὶ πολὺν συντελεῖ τὸ διδασκτικὸς εἶναι τοὺς προεστῶτας· καὶ τοῦτο μὴ παρῆ, πολλὰ τῶν ταῖς Ἐκκλησίαις οἴχεται».

ΛΟΓΟΣ Ε΄.

1. Ὅσης μὲν ἐμπειρίας τῷ διδασκάλῳ δεῖ πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀγῶνας, ἱκανῶς ἡμῖν ἀποδέδεικται. Ἐ-
χω δέ τι καὶ πρὸς τούτοις ἕτερον μυρίων αἴτιον κινδύνων
5 εἰπεῖν· μᾶλλον δὲ οὐκ ἐκεῖνο εἶποίμ' ἂν αἴτιον ἔγωγε, ἀλλὰ
τοὺς οὐκ εἰδότας αὐτῷ χρῆσθαι καλῶς· ἐπεὶ τὸ γε πρᾶγμα
αὐτὸ σωτηρίας τε καὶ πολλῶν γίνεται πρόξενον ἀγαθῶν,
διὰ τὸς διακονουμένους εὖρη σπουδαίους τε ἄνδρας καὶ
ἀγαθοὺς. Τί οὖν τοῦτό ἐστιν; Ὁ πολὺς πόνος ὁ περὶ τὰς
10 διαλέξεις τὰς κοινῇ πρὸς τὸν λαὸν γινομένας ἀναλισκόμε-
νος. Πρῶτον μὲν γὰρ τὸ πλεον τῶν ἀρχομένων οὐκ ἐθέλου-
σιν ὡς πρὸς διδασκάλους διοικεῖσθαι τοὺς λέγοντας, ἀλλὰ
τὴν τῶν μαθητῶν τάξιν ὑπερβάντες, ἀντιλαμβάνουσι τὴν
τῶν θεατῶν τῶν ἐν τοῖς ἔξωθεν καθεζομένων ἀγῶσιν. Καὶ
15 καθάπερ ἐκεῖ τὸ πλῆθος μερίζεται καὶ οἱ μὲν τούτῳ, οἱ δὲ
ἐκείνῳ προσμένουσιν ἑαυτούς, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα διαι-
ρεθέντες, οἱ μὲν μετὰ τούτου, οἱ δὲ μετὰ ἐκείνου γίνονται,
πρὸς χάριν ἢ πρὸς ἀπέχθειαν ἀκούοντες τῶν λεγομένων.
Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ χαλεπὸν, ἀλλὰ καὶ ἕτερον, οὐ-
20 δὲν ἔλατιον τούτου. Ἦν γὰρ τινα συμβῆ τῶν λεγόντων μέ-
ρος τι τῶν ἐτέροις πονηθέντων ἐνυφῆναι τοῖς λόγοις αὐ-
τοῦ, πλείονα τῶν τὰ χρήματα κλεπτόντων ὑφίσταται ὄνειδη.
Πολλάκις δὲ οὐδὲ λαβὼν παρ' οὐδενὸς οὐδέν, ἀλλ' ὑπο-
πιευσθεὶς μόνον, τὰ τῶν ἐαλωκότων ἔπαθεν. Καὶ τί λέγω
25 τῶν ἐτέροις πεπονημένων; Αὐτὸν τοῖς εὐρήμασι τοῖς ἑαυ-
τοῦ συνεχῶς χρῆσασθαι οὐκ ἔνι. Οὐ γὰρ πρὸς ὠφέλειαν,
ἀλλὰ πρὸς τέρψιν ἀκούειν εἰθίσθησαν οἱ πολλοί, καθάπερ

1. Ἀπέδειξα ἤδη ἱκανοποιητικῶς πόσῃν ἐμπειρίαν χρειάζεται ὁ διδάσκαλος εἰς τοὺς ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς ἀληθινῆς πίστεως. Ἄλλ' ἔχω ν' ἀναφέρω ἐκτὸς αὐτοῦ καὶ ἄλλο αἷτιον μυρίων κινδύνων. Μᾶλλον ὅμως δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ὀνομάσω αἷτιον κινδύνων αὐτό, ἀλλὰ τοὺς μὴ γνωρίζοντας νὰ τὸ χρησιμοποιοῦν καταλλήλως· διότι τὸ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ γίνεται πρόξενον σωτηρίας καὶ πολλῶν ἀγαθῶν, ὅταν οἱ ἀσχολούμενοι μὲ αὐτὸ εἶναι ἐπιμελεῖς καὶ ἀγαθοί. Ποῖον δὲ εἶναι; Ὁ πολὺς κόπος ποὺ ἀφιερώνεται εἰς τὰς προοριζόμενας διὰ τὸν λαὸν διαλέξεις. Καὶ κατὰ πρῶτον οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀρχομένους δὲν ἔχουν διάθεσιν νὰ θεωρήσουν τοὺς ἱεροκήρυκας ὡς διδασκάλους των, ἀλλ' ὑπερβαίνοντες τὴν τάξιν τῶν μαθητῶν καταλαμβάνουν τὴν θέσιν τῶν θεατῶν ποὺ παρακολουθοῦν κοσμικοὺς ἀγῶνας. Καὶ ὅπως ἐκεῖ τὸ πλῆθος χωρίζεται καὶ λαμβάνουν ἄλλοι τὸ μέρος τούτου καὶ ἄλλοι ἐκείνου τοῦ ἀγωνιστοῦ, ἔτσι καὶ ἐδῶ, διαιρούμενοι γίνονται θιασῶται ἄλλοι τούτου καὶ ἄλλοι ἐκείνου τοῦ ἱεροκήρυκος καὶ κρίνουν τὰ λεγόμενα ἀναλόγως τῆς εὐμενοῦς ἢ δυσμενοῦς διαθέσεως. Καὶ δὲν εἶναι μόνον εἰς αὐτὸ ἡ δυσκολία, ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ἄλλο ὄχι μικρότερης σημασίας. Ἄν δηλαδὴ συμβῇ κάποιος ὁμιλητῆς νὰ χρησιμοποιοῦσιν εἰς τοὺς λόγους του χωρία ἄλλων διδασκάλων, ὑφίσταται περισσότεραν καταισχύνῃν ἀπὸ τοὺς κλέπτας χρημάτων. Πολλάκις δὲ χωρὶς νὰ ἔχη χρησιμοποιοῦσιν χωρία κανενός, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ ἀπλῆν ὑποψίαν, ὑφίσταται προσβολὰς σὰν πραγματικὸς λογοκλόπος. Καὶ τί μνημονεύομεν μόνον τὰ χωρία ἄλλων; Οὔτε τὰ ἰδικὰ του ρητορικὰ προϊόντα δὲν ἠμπορεῖ νὰ χρησιμοποιοῦσιν διαρκῶς. Διότι οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι συνήθισαν ν' ἀκούουν ὄχι πρὸς ὠφέλειαν, ἀλλὰ πρὸς τέρψιν, σὰν νὰ εἶναι κριταὶ τραγῳ-

τραγωδῶν ἢ κιθαρωδῶν καθήμενοι δικασταί. Καὶ ἡ τοῦ λόγου δύναμις, ἣν ἐξεβάλομεν νῦν, οὕτως ἐνταῦθα γίνεται ποθεινὴ, ὡς οὐδὲ τοῖς σοφισταῖς, ὅταν πρὸς ἀλλήλους ἀγωνίζεσθαι ἀναγκάζονται.

5 2. Γενναίας οὖν δεῖ κἀνταῦθα ψυχῆς καὶ πολὺ τὴν ἡμετέραν ὑπερβαινούσης σμικρότητα, ἵνα τὴν ἄτακτον καὶ ἀνωφελῆ τοῦ πλήθους ἡδονὴν κολάζῃ καὶ πρὸς τὸ ὠφελιμώτερον μετιάγειν δύνηται τὴν ἀκρόασιν, ὡς αὐτῷ τὸν λαὸν ἐπεσοῦναι καὶ εἶκειν, ἀλλὰ μὴ αὐτὸν ταῖς ἐκείνων ἄγεσθαι ἐπι-
 10 θυμίαις. Τούτου δὲ οὐδαμῶς ἔστιν ἐπιτυχεῖν ἀλλ' ἢ διὰ τούτοις τοῖν δυοῖν, τῆς τε τῶν ἐπαίνων ὑπεροφίας καὶ τῆς ἐν τῷ λέγειν δυνάμεως. Κἀν γάρ τὸ ἕτερον ἀπῆ, τὸ λειπόμενον ἄχρηστον γίνεται τῇ διαζεύξει θατέρου. "Ἄν τε γὰρ ἐπαίνων ὑπεροχῶν μὴ προσφέρῃ διδασκαλίαν τὴν ἐν χάριτι
 15 καὶ ἄλαι ἠριτυμένην, εὐκαταφρόνητος ὑπὸ τῶν πολλῶν γίνεται, οὐδὲν ἀπὸ τῆς μεγαλοψυχίας κερδάνας ἐκείνης. "Ἄν τε τοῦτο καλῶς κατορθώσας τὸ μέρος, τῆς ἀπὸ τῶν κρότων δόξης ἠτιώμενος τύχη, εἰς ταῦτον πάλιν περιίσταιται τὰ τῆς ζημίας αὐτῷ τε καὶ τοῖς πολλοῖς, πρὸς χάριν τῶν
 20 ἀκουόντων μᾶλλον ἢ πρὸς ὠφέλειαν λέγειν μελειῶντι διὰ τὴν τῶν ἐπαίνων ἐπιθυμίαν. Καὶ καθάπερ ὁ μήτε πάσχων τι πρὸς τὰς εὐφημίας μήτε λέγειν εἰδὼς οὔτε εἶκει ταῖς τοῦ πλήθους ἡδοναῖς, οὔτε ὠφελεῖν ἀξιόλογόν τινα δύναται ὠφέλειαν, τῷ μηδὲν ἔχειν εἰπεῖν οὔτω καὶ ὁ τῷ πόθῳ
 25 τῶν ἐγκωμίων ἐλκόμενος, ἔχων ἀφ' ὧν ἀμείνους ἐργάσασθαι δυνήσεται τοὺς πολλοὺς, ἀντὶ τούτων παρέχει τὰ τέρψαι δυνάμενα μᾶλλον, διὰ τούτων τοὺς ἐν τοῖς κρότοις θορόθους ὠνούμενος.

3. Ἀμφοτέρωθεν οὖν ἰσχυρὸν εἶναι τὸν ἄριστον ἄρχον-
 30 τα δεῖ, ἵνα μὴ θατέρω θάτερον ἀνατρέπηται. "Ὅταν γὰρ ἀνασιτᾶς ἐν τῷ μέσῳ, λέγῃ τὰ τοὺς ῥαθύμως ζῶντας ἐπι-

1. Βλ. Κολ. 4, 6.

δῶν ἢ κιθαρωδῶν. Καὶ ἡ καλλιέπεια, τὴν ὁποίαν πρὸ ὀλίγου ἀπερρίψαμεν, γίνεται ἐδῶ τόσον ποθητῆ, ὅσον δὲν εἶναι εἰς τοὺς σοφιστάς, ὅταν ἀναγκάζονται ν' ἀγωνισθοῦν μεταξὺ των.

2. Χρειάζεται λοιπὸν καὶ ἐδῶ ψυχὴ γενναία καὶ ἀνωτέρα τῆς ἰδικῆς μας μικρότητος, διὰ νὰ παιδεύῃ τὴν διεστραμμένην καὶ στεῖραν ἡδονὴν τοῦ πλήθους καὶ νὰ δυνηθῇ νὰ καταστήσῃ τὴν ἀκρόασιν ὠφελιμωτέραν, ὥστε ν' ἀκολουθῇ καὶ πειθαρχῇ ὁ λαὸς εἰς αὐτὸν καὶ νὰ μὴ καθοδηγῆται αὐτὸς ἀπὸ τὰς ἐπιθυμίας ἐκείνων. Ἐμπορεῖ δὲ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ αὐτὸ μὲ τὰ ἐξῆς δύο μέσα, τὴν περιφρόνησιν τῶν ἐπαίνων καὶ τὴν ρητορικὴν δεινότητα. Ἐὰν δὲ λείπῃ τὸ ἓνα, τὸ παραμένον γίνεται ἄχρηστον μὲ τὴν ἀπουσίαν τοῦ ἄλλου. Καὶ ἂν δηλαδὴ περιφρονῇ τοὺς ἐπαίνους, ἀλλὰ δὲν προσφέρῃ διδασκαλίαν ἡρτυμένην μὲ χάριν καὶ ἄλας¹, γίνεται ἀξιοκαταφρόνητος εἰς τοὺς πολλοὺς καὶ δὲν κερδίζει τίποτε ἀπὸ τὴν μεγαλοψυχίαν ἐκείνην· καὶ ἂν ἀντεπεξέρχεται ἀπ' αὐτὴν τὴν ἄποψιν ἐπιτυχῶς, συμβῆ ὅμως νὰ ὑποκύπτῃ εἰς τοὺς κολακευτικοὺς ἐπαίνους, προκαλεῖται ἡ ἰδία ζημία καὶ δι' αὐτὸν καὶ διὰ τὸν λαόν, ἐφ' ὅσον λόγῳ τῆς ἐπιθυμίας τῶν ἐπαίνων συνθέτει τοὺς λόγους πρὸς εὐχαρίστησιν καὶ ὄχι πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀκροατῶν. Καὶ ὅπως ὁ ἀνώτερος ματαιοδοξίας, ἀλλὰ καὶ ἀδόκιμος ὁμιλητής, οὔτε ὑποχωρεῖ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις ἱκανοποιήσεως τοῦ πλήθους, ἀλλὰ οὔτε δύναται νὰ προσφέρῃ ἀξιόλογον ὠφέλειαν, ἐφ' ὅσον δὲν ἔχει νὰ εἰπῇ τίποτε, ἔτσι καὶ ὁ ποθῶν τὰ ἐγκώμια ἐνῶ ἔχει τὰ μέσα νὰ καταστήσῃ τοὺς πολλοὺς καλυτέρους, ἀντὶ αὐτῶν προσφέρει ὅσα δύνανται νὰ τέρψουν, κερδίζων δι' αὐτῶν τοὺς θορυβώδεις ἐπαίνους.

3. Συνεπῶς ὁ ἄριστος ἄρχων πρέπει νὰ εἶναι ἰσχυρὸς καὶ κατὰ τὰ δύο προσόντα, διὰ νὰ μὴ ἀνατρέπεται τὸ ἓνα ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τοῦ ἄλλου. Ὅταν π.χ. σηκωθῇ κάποιος ὁμιλητής καὶ λέγῃ πράγματα ποὺ ἠμποροῦν νὰ ἐλέγξουν

σιῦσαι δυνάμενα, εἶτα προσπαιή και διακόπεται και ὑπὸ
 τῆς ἐνδείας ἐρυθριᾶν ἀναγκάζεται, διερρῦη τὸ κέρδος τῶν
 λεχθέντων εὐθέως. Οἱ γὰρ ἐπιτιμηθέντες, ἀλγοῦντες τοῖς
 εἰρημένοις και οὐκ ἔχοντες αὐτὸν ἑτέρως ἀμύνασθαι, τοῖς
 5 τῆς ἀμαθίας αὐτὸν βάλλουσι σκώμμασι, τούτοις οἰόμενοι τὰ
 ἑαυτῶν συσκοιάζειν ὄνειδη. Διὸ χρῆ, καθάπερ τινὰ ἡνίοχον
 ἄριστον, εἰς ἀκρίθειαν τούτων ἀμφοτέρων ἤκειν τῶν κα-
 λῶν, ἵνα ἀμφοτέρω πρὸς τὸ δέον αὐτῷ μεταχειρίζειν ἐξῆ.
 Καὶ γὰρ ὅταν αὐτὸς ἀνεπίληπιος ἅπασι γένηται, τότε δυ-
 10 νήσεται μεθ' ὅσης βούλεται ἐξουσίας και κολάζειν και ἀνιέ-
 ναι τοὺς ὑπ' αὐτῷ καιτιομένους ἅπαντας. Πρὸ δὲ τούτου οὐκ
 εὐμαρὲς ταῦτα ποιεῖν. Τὴν δὲ μεγαλοψυχίαν οὐ μέχρι τῆς
 τῶν ἐπαίνων ὑπεροφίας δείκνυσθαι χρῆ μόνον, ἀλλὰ και
 περαιτέρω προάγειν, ἵνα μὴ πάλιν ἀτελὲς ᾖ τὸ κέρδος.

15 4. Τίνος οὖν δεῖται και ἑτέρου καταφρονεῖν; Βασκα-
 νίας και φθόγου. Τὰς δὲ ἀκαιρους καιτηγορίας (και γὰρ
 ἀνάγκη τὸν προεσιῶτα μέμψεις ὑπομένειν ἀλόγους) οὔτε
 ἀμέτρως δεδοικέναι και τρέμειν, οὔτε ἀπλῶς παρορᾶν καλὸν
 ἀλλὰ χρῆ, κἂν ψευδεῖς τυγχάνωσιν οὔσαι, κἂν παρὰ τῶν
 20 τυχόντων ἡμῖν ἐπάγονται, πειρᾶσθαι σθενεῖν ταχέως αὐ-
 τίας. Οὐδὲν γὰρ οὔτως αὔξει φήμην πονηρᾶν τε και ἀγαθὴν,
 ὡς τὸ πλῆθος τὸ ἄτακτον. Ἀβασανίστως γὰρ και ἀκούειν και
 ἐκλαλεῖν εἰωθός, ἀπλῶς τὸ ἐπελθὸν ἅπαν φθέγγεται, τῆς
 ἀληθείας οὐδένα ποιούμενον λόγον. Διὰ ταῦτα οὐ δεῖ τῶν
 25 πολλῶν καταφρονεῖν, ἀλλὰ ἀρχομένας εὐθέως ἐκκόπτειν
 τὰς ὑποψίας τὰς πονηράς, πείθοντα τοὺς ἐγκαλοῦντας, κἂν
 ἀλογώτατοι πάντων εἶεν, και μηδὲν ὄλως ἐλλείπειν τῶν
 ἀφανίσαι δυναμένων δόξαν οὐκ ἀγαθὴν. Ἦν δέ, πάντα
 ποιούντων ἡμῶν, μὴ θέλωσιν οἱ μεμφόμενοι πείθεσθαι, τὸ

τοὺς ζῶντας μὲ ραθυμίαν, ἔπειτα ὅμως ἀρχίζη νὰ παραπαίη, καὶ διακόπτη καὶ ἀναγκάζεται νὰ κοκκινίση ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν εὐφραδίας, ἀμέσως ἐξαφανίζεται τὸ κέρδος ἀπὸ τὰ λεχθέντα. Διότι οἱ ἐπιτιμηθέντες προσβάλλονται ἀπὸ τοὺς λόγους του καὶ μὴ ἔχοντες ἄλλον τρόπον νὰ τὸν ἀποκρούσουν, τὸν περιπαίζουν δι' ἀμάθειαν, νομίζοντες ὅτι ἔτσι ἀποκρύπτουν τὸ ἰδικόν των ὄνειδος. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ κατέχη μὲ περίσσειαν καὶ τὰ δύο αὐτὰ προσόντα, σὰν ἡνίοχος ἄριστος, ὥστε νὰ δύναται νὰ τὰ μεταχειρισθῆ ὅπως χρειάζεται. Διότι θὰ δυνηθῆ νὰ τιμωρῆ καὶ νὰ συγχωρῆ τοὺς ἐμπιστευμένους εἰς αὐτὸν μὲ ὄσσην ἐξουσίαν θέλει, μόνον ὅταν ὁ ἴδιος εἶναι ἀνεπίληπτος εἰς τὴν συνείδησιν ὅλων. Χωρὶς αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ συμπεριφέρεται ἔτσι. Δὲν πρέπει δὲ νὰ ἐπιδεικνύη τὴν μεγαλοψυχίαν μόνον εἰς τὴν περιφρόνησιν τῶν ἐπαίνων, ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν προάγῃ περισσότερο, ὥστε νὰ μὴ μένη τὸ κέρδος ἀτελές.

4. Τί ἄλλο δὲ πρέπει νὰ καταφρονῆ; Τὴν ζηλοτυπίαν καὶ τὸν φθόνον. Νὰ μὴ φοβῆται καὶ τρέμη, ἀλλ' οὔτε νὰ παραβλέπη τελείως τὰς ἀστηρίκτους κατηγορίας, διότι κατ' ἀνάγκην ὁ κληρικὸς εἶναι ἐκτεθειμένος εἰς παραλόγους ἐλέγχους· πρέπει νὰ φροντίζωμεν νὰ τὰς σβήνωμεν γρήγορα, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ψευδεῖς, ἔστω καὶ ἂν ἐκτοξεύωνται ἐναντίον μας ἀπὸ τὸν τυχαῖον ὄχλον. Διότι τίποτε δὲν μεγαλοποιεῖ τόσο τὴν φήμην, εἴτε πονηρὰν εἴτε ἀγαθὴν, ὅσον τὸ ἀσυνάρτητον πλῆθος, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι συνηθισμένον νὰ ἐλέγξη ὅσα ἀκούει καὶ λέγει, τὸ ὁποῖον διαλαλεῖ ὅ,τι ἤκουσε χωρὶς νὰ ἐνδιαφερθῆ ἂν εἶναι ἀληθινόν. Διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ περιφρονῆ τὸ πλῆθος, ἀλλὰ νὰ ξερριζώνη τὰς πονηρὰς ὑποψίας μόλις γεννηθοῦν, διαφωτίζων τοὺς κατηγοροῦντας, ἔστω καὶ ἂν εἶναι οἱ πλέον παράλογοι ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ προβαίνων εἰς καθ' ἐνέργειαν πρὸς ἐξάλειψιν τῆς κακῆς φήμης. Ἐὰν ὅμως, παρ' ὅλα τὰ μέσα ποὺ μετεχειρίσθημεν, οἱ κατήγοροι

τηνικαῦτα καταφρονεῖν. Ὡς ἐὰν φθάσῃ τις ταπεινοῦσθαι τοῖς συμπτώμασι τούτοις, οὐ δυνήσεται ποτε γενναῖόν τι καὶ θανμασιὸν ἀποτεκεῖν. Ἡ γὰρ ἀδυσμία καὶ αἱ συνεχεῖς φροντίδες δειναὶ καταβαλεῖν ψυχῆς δύναμιν καὶ εἰς ἀσθένειαν καταγαγεῖν τὴν ἐσχάτην. Οὕτως οὖν χρὴ τὸν ἱερέα διακεῖσθαι πρὸς τοὺς ἀρχομένους, ὡσπερ ἂν εἴ τις πατὴρ πρὸς παῖδας ἄγαν νηπίους διακέοιτο. Καὶ καθάπερ ἐκείνων οὔτε ὑβρίζοντων, οὔτε πλητιόντων, οὔτε ὀδυρομένων ἐπιστρεφόμεθα, ἀλλ' οὐδέ, ἤνικα ἂν γελῶσι καὶ προσχαίρωσιν ἡμῖν, μέγα ἐπὶ τούτῳ φρονοῦμέν ποτε, οὔτω καὶ τούτων μήτε τοῖς ἐπαίνοις ἐξογκοῦσθαι, μήτε καταπίπειν τοῖς ψόγοις, ὅταν ἀκαίρως γίνωνται παρ' αὐτῶν. Χαλεπὸν δὲ τοῦτο, ὃ μακάριε, τάχα δὲ οἶμαι ὅτι καὶ ἀδύνατον. Τὸ γὰρ μὴ χαίρειν ἐπαινούμενον, οὐκ οἶδα εἴ τιμι ἀνθρώπων ποτὲ κατώρθωται. Τὸν δὲ χαίροντα εἰκὸς καὶ ἐπιθυμεῖν ἀπολαύειν αὐτῶν· τὸν δὲ ἀπολαύειν ἐπιθυμοῦντα πάντως καὶ ἐν ταῖς τούτων ἀποτυχίαις λυπεῖσθαι καὶ ἐκκλίνειν καὶ ἀνιάσθαι καὶ ἀλγεῖν ἀνάγκη. Ὡσπερ γὰρ οἱ γαννύμενοι τῷ πλουτεῖν, ἤνικα ἂν καταπέσωσιν εἰς πενίαν, ἄχθονται καὶ οἱ τρυφᾶν εἰωθότες οὐκ ἂν ἀνάσχοιντο ζῆν εὐτελῶς, οὔτω καὶ οἱ τῶν ἐγκωμίων ἐρῶντες, οὐχ ὅταν ψέγωνται μόνον εἰκῆ, ἀλλὰ καὶ ὅταν μὴ ἐπαινῶνται συνεχῶς, καθάπερ λιμῶ τινι διαφθείρονται τὴν ψυχὴν καὶ μάλιστα ὅταν αὐτοῖς ἐντραφέντες τύχωσιν ἢ καὶ ἐτέρους ἐπαινουμένους ἀκούωσιν. Τὸν δὲ μετὰ ταύτης τῆς ἐπιθυμίας εἰς τὸν τῆς διδασκαλίας ἀγῶνα παρελθόντα, πόσα πράγματα καὶ πόσας ἔχειν οἶει τὰς ἀλγηδόνας; Οὔτε τὴν θάλατταν ἐστὶ κυμάτων ἐκτὸς εἶναι ποτε, οὔτε τὴν ἐκείνου ψυχὴν φροντίδων καὶ λύπης.

5. Καὶ γὰρ ὅταν πολλὴν ἐν τῷ λέγειν δύναμιν ἔχη (τοῦτο δὲ ἐν ὀλίγοις εὔροι τις ἂν), οὐδέ οὔτω τοῦ πο-

δὲν θέλουν νὰ πειθοῦν, τότε πλέον χρειάζεται ἡ περιφρόνησις. Ἐὰν ἀφεθῆ κανεὶς νὰ ὑποδουλωθῆ ἀπὸ τὰς περιστάσεις αὐτάς, δὲν θὰ κατορθώσῃ ποτὲ νὰ ἐπιτύχῃ τίποτε γενναῖον καὶ ἀξιοθαύμαστον· διότι ἡ ἀθυμία καὶ αἱ συνεχεῖς φροντίδες εἶναι ἱκαναὶ νὰ καταβάλουν τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς καὶ νὰ τὴν ὀδηγήσουν εἰς τὸ ἔσχατον στάδιον ἐξασθενήσεως. Ὁ ἱερεὺς λοιπὸν πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζῃ τοὺς ἀρχομένους σὰν ὁ πατὴρ τὰ μικρὰ παιδιά. Ὅπως δὲν προσέχομεν ὅταν ἐκεῖνα ὑβρίζουν, κτυποῦν, κλαίουν, ἀλλὰ καὶ δὲν αἰσθανόμεθα ὑπερηφάνειαν ὅταν μᾶς φέρωνται γελαστά καὶ πρόσχαρα, ἔτσι καὶ ὁ ἱερεὺς δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε ἀπὸ τοὺς ἐπαίνους τῶν νὰ ἐπαίρεται οὔτε ἀπὸ τὰς κατηγορίας τῶν νὰ ἀθυμῆ, ὅταν ἀπευθύνονται ἀβασανίστως. Εἶναι δὲ τοῦτο, ἀγαπητέ, δύσκολον καί, τείνω νὰ πιστεύσω, ἀδύνατον. Διότι δὲν γνωρίζω ἂν κατέρθῃ ποτὲ κανεὶς ἄνθρωπος νὰ μὴ χαίρεται, ὅταν τοῦ ἀπευθύνουν ἐπαίνους· ὅποιος δὲ χαίρεται διὰ τοὺς ἐπαίνους, φυσικὰ ἐπιθυμεῖ καὶ νὰ τοὺς ἀπολαύσῃ· καὶ ὅποιος ἐπιθυμεῖ νὰ τοὺς ἀπολαύσῃ ὅπως ἂν ποτε, ἂν δὲν τοὺς ἐπιτυχάνῃ, λυπεῖται καὶ συγχύζεται καὶ στενοχωρεῖται καὶ πονεῖ. Ὅπως δηλαδὴ ὅσοι εἶναι εὐτυχησμένοι εἰς τὸν πλοῦτον, ὅταν πτωχύνουν, στενοχωροῦνται, καὶ ὅπως οἱ συνηθισμένοι εἰς τὴν τρυφήν δὲν ἀνέχονται νὰ ζοῦν πτωχικά, ἔτσι καὶ οἱ ἀγαπῶντες τὰ ἐγκώματα βασανίζονται ἀπὸ ψυχικὴν ἀσθένειαν, ὅχι μόνον ὅταν κατηγοροῦνται ἀδίκως, ἀλλὰ καὶ ὅταν δὲν ἐπαινοῦνται συνεχῶς, καὶ ἰδίως ἔὰν ἔχουν ἀνατραφῆ ἀνάμεσα εἰς ἐπαίνους ἢ ἔὰν ἀκούουν ἄλλους νὰ ἐπαινοῦνται. Πόσας ἐνοχλήσεις καὶ πόσους πόνους, νομίζεις, δοκιμάζει ὅποιος κατέρχεται εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ κηρύγματος κατεχόμενος ἀπὸ τέτοιον πάθος; Οὔτε ἡ θάλασσα ἠμπορεῖ ποτὲ ν' ἀποφύγῃ τὰ κύματα οὔτε ἡ ψυχὴ ἐκείνου τὰς φροντίδας καὶ τὴν λύπην.

5. Ἀκόμη καὶ ἂν ἔχῃ πολλὴν δύναμιν λόγου (θὰ εὐρῆς δὲ τὸ προτέρημα αὐτὸ εἰς ὀλίγους), καὶ πάλιν δὲν

νεῖσθαι διηνεκῶς ἀπήλλακται. Ἐπειδὴ γὰρ οὐ φύσεως, ἀλλὰ
 μαθήσεως τὸ λέγειν, κἂν εἰς ἄκρον αὐτοῦ τις ἀφίκηται,
 τότε αὐτὸν ἀφίησιν ἔρημον, ἂν μὴ συνεχεῖ σπουδῇ καὶ γυμνα-
 σία ταύτην θεραπεύῃ τὴν δύναμιν. Ὡστε τοῖς σοφωτέροις
 5 μᾶλλον ἢ τοῖς ἀμαθεσιτέροις μείζων ὁ πόνος. Οὐδὲ γὰρ ὑ-
 πὲρ τῶν αὐτῶν ἢ ζημία ἀμελοῦσι τούτοις κἀκείνοις, ἀλλὰ
 τοσοῦτον αὐτῇ πλείων, ὅσον καὶ τῆς κτήσεως ἑκατέρας τὸ
 μέσον. Κἀκείνοις μὲν οὐδ' ἂν ἐγκαλέσειέ τις, μηδὲν ἄξι-
 10 ῆς ἅπαντες ἔχουσι περὶ αὐτῶν, ἀεὶ προφέροισιν, πολλὰ πα-
 ρὰ πάντων ἔπεται τὰ ἐγκλήματα. Πρὸς δὲ τούτοις ἐκείνοι
 μὲν καὶ ἐπὶ μικροῖς μεγάλων ἂν τύχοισιν τῶν ἐπαίνων· τὰ
 δὲ τούτων, ἂν μὴ λίαν ἦ θαυμασιὰ καὶ ἔκπληκτα, οὐ μόνον
 ἐγκωμίων ἐστέρηται, ἀλλὰ καὶ τοὺς μεμφομένους ἔχει πολ-
 15 λούς. Οὐ γὰρ τοῖς λεγομένοις ὡς ταῖς τῶν λεγόντων δόξαις
 κἀθηγται δικάζοντες οἱ ἀκροαταί. Ὡστε διὰ κρατῆ τισ
 ἀπάντων ἐν τῷ λέγειν, τότε μάλιστα πάντων αὐτῷ δεῖ πε-
 πονημένης σπουδῆς. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο, ὃ κοινὸν τῆς ἀνθρω-
 πείας φώσεώς ἐστι, τὸ μὴ πάντα ἐπιτυγχάνειν, ἔξεσιν
 20 ἐκείνῳ παθεῖν· ἀλλ', ἂν μὴ δι' ὅλου συμφωνῇ τῷ μεγέθει
 τῆς ὑπολήψεως αὐτοῦ τὰ λεγόμενα, σκώματα μυρία καὶ
 μέμψεις λαθῶν ἄπεισι παρὰ τῶν πολλῶν. Καὶ οὐδεὶς ἐκεῖ-
 νο λογίζεται πρὸς αὐτόν, ὅτι καὶ ἀθυμία προσπεσοῦσα καὶ
 ἀγωνία καὶ φροντίς, πολλάκις δὲ καὶ θυμὸς ἐπεσκότησε
 25 τῷ τῆς διανοίας καθαρῷ καὶ τὰ τικτόμενα οὐκ ἀφῆκε προ-
 ελθεῖν εἰλικρινῆ· καὶ ὅτι ὅλως ἀνθρωπον ὄντα, οὐκ ἐστι
 διὰ παντὸς εἶναι τὸν αὐτόν, οὐδὲ ἐν ἅπασιν εὐημερεῖν, ἀλλ'

2. Διὰ τὴν ἀνάγκην προετοιμασίας τοῦ ἱεροκέρυκος βλ. καὶ Ε' 1.
 Ὁ Χρυσόστομος ἐννοεῖ ἐδῶ κυρίως μελέτην τῆς Γραφῆς, φαίνεται
 ὅμως ὅτι ἀπαιτεῖ καὶ ἐγκυκλοπαιδικὴν μόρφωσιν. Ἄλλωστε καὶ αὐτὸς
 καὶ ἄλλοι μεγάλοι πατέρες τῆς Ἐκκλησίας εἶχον ἀποκτήσει λαμπρὰν
 ἐπιστημονικὴν κατάρτισιν εἰς κοσμικὰς Σχολὰς.

ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὴν διαρκῆ προσπάθειαν. Ἐπειδὴ δὲν εἶναι φυσικὸν χάρισμα, ἀλλὰ καρπὸς μαθήσεως ἢ ρητορικῆ δεινότητος, ἀκόμη καὶ ἂν φθάσῃ κανεὶς εἰς τὸν ὑψηλότερον βαθμὸν τῆς, τὸν ἐγκαταλείπει, ἂν δὲν καλλιεργῇ τὴν ἱκανότητα αὐτὴν μὲ συνεχῆ σπουδὴν καὶ ἄσκησιν. Συνεπῶς ἡ προσπάθεια εἶναι περισσότερον ἀπαραίτητος εἰς τοὺς σοφωτέρους, παρὰ εἰς τοὺς ἀμαθεστέρους². Διότι καὶ ἡ ζημία δὲν εἶναι ὁμοία εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς ἐκείνους, ἀλλὰ εἶναι εἰς αὐτοὺς τόσον μεγαλυτέρα, ὅση εἶναι ἡ ἀπόστασις μεταξὺ τῶν ἐπιδόσεών των. Καὶ ἐκείνους μὲν κανεὶς δὲν θὰ τοὺς κατηγορήσῃ, ἂν δὲν παρέχουν εἰς τοὺς ἀκροατὰς τίποτε ἀξιόλογον· αὐτοὶ ὅμως ἂν δὲν ἀπαγγέλλουν λόγους ἀνωτέρους πάντοτε ἀπὸ τὴν γνώμην πού ἔχει τὸ πλῆθος δι' αὐτούς, ὑφίστανται πολλὰς κατηγορίας ἀπὸ ὅλους. Ἐπὶ πλεον δὲ ἐκείνοι εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτύχουν μεγάλους ἐπαίνους καὶ μὲ μετρίους λόγους, οἱ ἰδικοί των ὅμως λόγοι, ἂν δὲν εἶναι ἀξιοθαύμαστοι καὶ μεγαλειώδεις, ὅχι μόνον στεροῦνται τῶν ἐγκωμίων, ἀλλὰ καὶ εὐρίσκουν πολλοὺς κατηγοροὺς. Διότι οἱ ἀκροαταὶ δὲν κρίνουν σύμφωνα μὲ τὰ λεγόμενα τόσον, ὅσον κρίνουν σύμφωνα μὲ τὴν φήμην τῶν ρητόρων. Ὡστε ὅταν ὑπερέχῃ κανεὶς ἀπὸ ὅλους κατὰ τὸν λόγον, τότε χρειάζεται νὰ καταβάλλῃ περισσοτέραν σπουδὴν ἀπὸ ὅλους. Διότι αὐτὸς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ὑποστῇ κάτι πού εἶναι κοινὸν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, δηλαδὴ νὰ μὴ ἐπιτυχάνῃ πάντοτε· ἂν οἱ λόγοι του δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀντάξιοι τοῦ μεγέθους τῆς ὑπολήψεώς του, φεύγει φορτωμένος μὲ ἀφθόνους ἐμπαιγμοὺς καὶ μομφὰς ἀπὸ τὸ πλῆθος. Καὶ κανεὶς δὲν συλλογίζεται ὅτι καὶ μία στιγμιαία ἀθυμία καὶ ἀγωνία καὶ φροντίς, πόλλάκις δὲ καὶ θυμὸς σκοτίζει τὴν διαύγειαν τῆς διανοίας καὶ δὲν ἀφήνει τὰς γεννωμένας σκέψεις νὰ ἐξέλθουν ἀνόθευτοι, καὶ ὅτι πάντως ἀφοῦ εἶναι ἄνθρωπος, δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι πάντοτε ὁ ἴδιος οὔτε νὰ ἐπιτυχάνῃ εἰς

εἰκός ποτε καὶ διαμαρτεῖν καὶ ἐλάτιονα τῆς οἰκείας δει-
 χθῆναι δυνάμεως. Τούτων οὐδέν, ὅπερ ἔφην, ἐννοῆσαι θού-
 λονται, ἀλλ' ὡσπερ ἀγγέλω δικάζοντες ἐπάγουσι τὰς αἰτίας.
 Καὶ ἄλλως δὲ πέφυκεν ἄνθρωπος τὰ μὲν κατορθώματα τοῦ
 5 πλησίον, καὶ πολλὰ ὄντια καὶ μεγάλα παρορᾶν· ἦν δὲ ἐ-
 λάτιωμά που φανῆ, κἂν τὸ τυχόν ἦ κἂν διὰ πολλοῦ συμβε-
 θηκός, καὶ ἐπαισθάνεται ταχέως καὶ ἐπιλαμβάνεται προ-
 χείρως καὶ μέμνηται διὰ παντός· καὶ τὸ μικρὸν τοῦτο καὶ
 εὐτελὲς τὴν τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων ἠλάτιωσε δόξαν πολ-
 10 λάκις.

6. Ὅρας, ὦ γενναῖε, ὅτι μάλιστα τῷ λέγειν δυναμένῳ
 πλείονος δεῖ τῆς σπουδῆς, πρὸς δὲ τῇ σπουδῇ καὶ ἀνεξικα-
 κίας τοσαύτης, ὅσης οὐδὲ ἅπαντες, ὅσους πρότερόν σοι δι-
 ἤλθον, ἐδέοντο. Πολλοὶ γὰρ αὐτῷ συνεχῶς ἐπιφύονται μά-
 15 την καὶ εἰκῆ καὶ οὐδὲν ἔχοντες ἐγκαλεῖν, πλὴν τοῦ παρὰ
 πᾶσιν εὐδοκιμεῖν, ἀπεχθάνονται. Καὶ δεῖ γενναίως φέρειν
 τὴν πικρὰν τούτων βασκανίαν. Τὸ γὰρ ἐπάρατον τοῦτο μῆ-
 σος, ὅπερ εἰκῆ συλλέγουσιν, οὐ σιέγοντες κρύπτειν, καὶ
 λαιδοροῦνται καὶ μέμφοται καὶ διαβάλλουσι λάθρα καὶ
 20 πονηροῦνται φανερώς. Ψυχὴ δὲ ἀρξαμένη καθ' ἕκαστον
 τούτων ἀλγεῖν καὶ παροξύνεσθαι, οὐκ ἂν φθάσειε διαφθα-
 ρεῖσα τῇ λύπῃ. Καὶ γὰρ οὐ δι' ἑαυτῶν αὐτὸν ἀμύνονται μό-
 νον, ἀλλὰ καὶ δι' ἑτέρων τοῦτο ποιεῖν ἐπιχειροῦσιν. Καὶ
 25 πολλάκις τινὰ τῶν οὐδὲν δυναμένων εἰπεῖν ἐκλεξάμενοι,
 τοῖς ἐπαίνοις ἐπαίρουσι καὶ θαυμάζουσιν ὑπὲρ τὴν ἀξίαν,
 οἱ μὲν μανία μόνον, οἱ δὲ καὶ ἀμαθία καὶ φθόνῳ τοῦτο ποι-
 οῦντες, ἵνα τὴν δόξαν τούτου καθέλωσιν, οὐχ ἵνα δείξωσι
 θαυμασιὸν τὸν οὐκ ὄντια τοιοῦτον. Οὐ πρὸς τούτους δὲ μόνον
 ἐκείνῳ τῷ γενναίῳ ὁ ἀγὼν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀπειρίαν ὄλου

ὅλα, ἀλλ' εἶναι φυσικὸν ν' ἀποτυγχάνῃ καὶ νὰ παρουσιάζεται κατώτερος τοῦ ἑαυτοῦ του κάποτε. Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν θέλουν νὰ σκεφθοῦν, ὅπως εἶπα, ἀλλὰ τοῦ ἀπευθύνουν τὰς κατηγορίας σὰν νὰ ἔκριναν ἄγγελον. Ἄλλωστε ὁ ἄνθρωπος ἐκ φύσεως τὰ μὲν προτερήματα τοῦ πλησίον, ὅσον πολλὰ καὶ μεγάλα καὶ ἂν εἶναι, τὰ παραβλέπει, ἔὰν δὲ παρουσιασθῇ πούθενά κανένα ἐλάττωμα, ὅσονδήποτε μικρὸν καὶ παλαιὸν καὶ ἂν εἶναι, τὸ ἀντιλαμβάνεται ἀμέσως, τὸ ἐκμεταλλεύεται χωρὶς δισταγμὸν καὶ τὸ ἐνθυμεῖται διὰ παντός· καὶ πολλάκις αὐτὸ τὸ μικρὸν καὶ εὐτελὲς ἐλάττωμα μειώνει τὴν δόξαν πολλῶν μεγάλων ἀνδρῶν.

6. Βλέπεις, σπουδαῖε φίλε μου, ὅτι πρὸ πάντων ὁ δόκιμος ρήτωρ χρειάζεται νὰ καταβάλλῃ προσπάθειαν μαζὶ δὲ μὲ τὴν προσπάθειαν καὶ ἀνεξικακίαν τόσῃν, ὅσην δὲν θὰ ἐχρειάζοντο ὅλοι ὅσους σοῦ ἀνέφερα προηγουμένως. Διότι πολλοὶ τὸν προσβάλλουν συνεχῶς καὶ τὸν ἀπεχθάνονται χωρὶς αἰτίαν καὶ λόγον, ἐνῶ δὲν ἔχουν νὰ τὸν κατηγορήσουν διὰ τίποτε, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐκτιμᾶται ἀπὸ ὅλους. Καὶ πρέπει νὰ ὑπομένῃ τὸν πικρὸν φθόνον των. Διότι αὐτοὶ δὲν ἤμποροῦν νὰ κρύψουν τὸ ἐπάρατον μῖσος ποῦ τρέφουν χωρὶς λόγον καὶ διὰ τοῦτο περιπαίζουσι καὶ κατηγοροῦν, διαβάλλουσι κρυφὰ καὶ ἐπιβουλεύονται φανερά. Ἡ δὲ ψυχὴ, ποῦ θ' ἀρχίσῃ νὰ λυπῆται καὶ νὰ ἐρεθίζεται διὰ κάθε τέτοιαν προβολήν, γρήγορα θὰ ἀφανισθῇ ἀπὸ τὴν λύπην. Καὶ δὲν τὸν καταπολεμοῦν μόνοι των, ἀλλ' ἐνεργοῦν καὶ διὰ μέσου ἄλλων καὶ πολλάκις ἐκλέγουσι κάποιον ρήτορα, ποῦ δὲν κατορθώνει νὰ εἰπῇ τίποτε, καὶ τὸν ἐξαίρουσι μ' ἐπαίνους καὶ τὸν θαυμάζουσι παρ' ἀξίαν. Ἐνεργοῦν ἔτσι ἄλλοι μόνον ἀπὸ ἀνοησίαν, ἄλλοι ἀπὸ ἀμάθειαν καὶ ἄλλοι ἀπὸ φθόνον, μὲ σκοπὸν ν' ἀμαυρώσουσι τὴν δόξαν αὐτοῦ, ὅχι νὰ δείξουν ὡς θαυμαστὸν ἐκεῖνον ποῦ δὲν εἶναι. Ὁ δὲ γενναῖος ἀθλητῆς δὲν ἔχει ν' ἀντιμετωπίσῃ μόνον αὐτοὺς τοὺς φθονερούς, ἀλλὰ πολλάκις καὶ τὴν ἀπει-

δήμου πολλάκις. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔνεστιν ἐξ ἐλλογίμων ἀν-
 δρῶν συλλέγεσθαι τοὺς συνερχομένους ἅπαντας, ἀλλὰ τὸ
 πλεον τῆς Ἐκκλησίας μέρος ἐξ ἰδιωτῶν συνῆχθαι συμβαί-
 νει, τοὺς δὲ λοιποὺς καὶ αὐτοὺς ἐκείνων μὲν εἶναι συνειω-
 5 τέρους, τῶν δὲ λόγους κρῖναι δυναμένων λείπεσθαι πολλῶ
 πλεον ἢ ὅσον ἐκείνων οἱ λοιποὶ πάντες, ἕνα δὲ μόλις ἢ δεύ-
 τερον καθῆσθαι τὸν ταύτην κεκτημένον τὴν ἀρειτὴν, ἀνάγκη
 τὸν ἄμεινον εἰπόντα ἐλάτιονα ἀπενέγκασθαι κρότους, ἔστι
 δὲ ὅτε μηδὲ ἐπαινεθέντα ἀπελθεῖν. Καὶ δεῖ πρὸς ταύτας
 10 γενναίως παρεσκευάσθαι τὰς ἀνωμαλίας, καὶ τοῖς μὲν δι'
 ἀμαθίαν ταῦτα πάσχουσι συγγινώσκειν, τοὺς δὲ διὰ φθόνον
 τοῦτο ὑπομένοντασ δακρῦειν, ὡς ἀθλίους ὄντασ καὶ ἐλεει-
 νούσ, μηδειτέρῳ δὲ τούτων ἐλάτιω τὴν αὐτοῦ νομίζειν γεγε-
 νῆσθαι δύναμιν. Οὐδὲ γάρ, εἰ ζωγράφος ᾖν ἄριστος καὶ
 15 πάντων κατὰ τὴν τέχνην κρατῶν τὴν μετὰ πολλῆσ ἀκριθείασ
 ἀναγεγραμμένην εἰκόνα ὑπὸ τῶν τῆσ τέχνησ ἀπείρων σκω-
 πτομένην ἐώρα, ἔδει καταπεσεῖν καὶ τῇ κρίσει τῶν οὐκ εἰ-
 δότων φαύλην ἠγεῖσθαι τὴν γραφήν, ὥσπερ οὐδὲ τὴν ὄν-
 τωσ φαύλην, θαυμασιτὴν τινα καὶ ἐπέρασιον ἀπὸ τῆσ τῶν
 20 ἀτέχνων ἐκπλήξεωσ.

7. Ὁ γάρ ἄριστος δημιουργός, αὐτὸς ἔστω καὶ κριτῆσ
 τῶν αὐτοῦ τεχνημάτων καὶ καλὰ καὶ φαῦλα ταύτη τιθέσθω
 τὰ γινόμενα, ὅταν ὁ τεχνησάμενοσ αὐτὰ νοῦσ ταύτασ φέρη
 τὰσ ψήφουσ· τὴν δὲ τῶν ἔξωθεν δόξαν, τὴν πεπλανημένην
 25 καὶ ἄτεχνον μηδὲ εἰσ νοῦν βαλέσθω ποιέ. Μὴ τοίνυν μήτε
 ὁ τῆσ διδασκαλίασ ἀναδεξάμενοσ τὸν ἀγῶνα τοῖσ τῶν ἔξω-
 θεν εὐφημίαισ προσεχέτω, μηδὲ ἀπὸ τούτων τὴν ἑαυτοῦ
 καταβαλλέτω ψυχὴν, ἀλλ' ἐργαζόμενοσ τοὺσ λόγουσ, ὡσ ἂν

3. Τὸ ἐκκλησίασμα συνήθιζε τότε νὰ ἐπιδοκιμάζη τοὺσ μεγάλουσ ἱερο-
 κήρυκασ μὲ λόγουσ καὶ χειρονομίασ καὶ κρότουσ. Βλ. περὶ Ἀκαταλήπτου
 Α' 7 Γρηγορίου, Λόγοσ Συντακτῆριοσ (ἐπίλογοσ) κ.ἄ.

ρίαν ὅλου τοῦ πλήθους. Πραγματικὰ δὲ δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀποτελῆται ἀπὸ ἀνδρας λογίους ὀλόκληρος ἢ συνάθροισις, ἀλλὰ συνήθως τὰ περισσότερα μέλη τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἄνθρωποι ἀπαίδευτοι, οἱ δὲ ὑπόλοιποι εἶναι μὲν λογιώτεροι ἀπὸ τοὺς προηγουμένους, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ὑπολείπονται ἀπὸ τοὺς ἱκανοὺς νὰ κρίνουν τοὺς λόγους περισσότερον, παρ' ὅσον ὑπολείπονται ἀπὸ αὐτοὺς ὅλοι οἱ ἄλλοι, καὶ μόνον ἕνας-δύο ἀπὸ τοὺς παρακαθημένους ἔχουν αὐτὴν τὴν ἱκανότητα. Διὰ τοῦτο συμβαίνει ν' ἀπέρχεται ὁ καλύτερος ἱεροκήρυξ μὲ ὀλιγωτέρους ἐπαίνους ἢ καὶ χωρὶς ἐπαίνους καθόλου³. Πρέπει λοιπὸν νὰ εἶναι προητοιμασμένος διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ἀνωμαλιῶν αὐτῶν καὶ τοὺς μὲν ἐνεργοῦντας ἔτσι ἀπὸ ἀμάθειαν νὰ συγχωρῆ, τοὺς δὲ τηροῦντας τὴν στάσιν αὐτὴν ἀπὸ φθόνον νὰ λυπῆται ὡς ἀθλίους καὶ ἐλεεινοὺς, νὰ μὴ ὑποθέσῃ δὲ ὅτι ἡ δύναμις του ἔχει μειωθῆ ἀπὸ τὰς δύο αὐτὰς κατηγορίας ἀνθρώπων. "Ἄλλωστε καὶ ζωγράφος νὰ ἦτο ἄριστος καὶ ἀνώτερος ὅλων εἰς τὴν τέχνην, ἂν ἔβλεπε πίνακά του ζωγραφισμένον μὲ πολλὴν δεξιότητιαν νὰ γίνεται ἀντικείμενον εἰρωνείας ἐκ μέρους τῶν ἀδαῶν, δὲν θὰ ἔπρεπε ν' ἀποθαρρυνθῆ καὶ λόγῳ τῆς κρίσεως τῶν ἀδαῶν νὰ θεωρήσῃ τὸν πίνακά του εὐτελεῖ, ὅπως δὲν θὰ ἔθεωροῦσε λόγῳ τοῦ θαυμασμοῦ τῶν ἀτέχνων ἕνα πραγματικὰ εὐτελεῖ πίνακα ὡς θαυμάσιον καὶ ἀξιοπρόσεκτον.

7. Ὁ ἄριστος καλλιτέχνης πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἴδιος κριτῆς τῶν ἔργων του καὶ τὰ καλλιτεχνήματα νὰ θεωροῦνται ἐπιτυχῆ ἢ ἀνεπιτυχῆ κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ νοῦ ποῦ τὰ ἐφιλοτέχνησε. Δὲν πρέπει δὲ νὰ λαμβάνῃ καθόλου ὑπ' ὄψιν τὰς ξένας γνώμας, τὰς πλανημένας καὶ ἀτέχνους. Συνεπῶς ὁ ἀναλαβὼν τὸ ἔργον τῆς διδασκαλίας τῆς πίστεως δὲν πρέπει οὔτε εἰς τὰς ἐπευφημίας τῶν ἄλλων νὰ δίδῃ μεγάλην σημασίαν οὔτε ἀπὸ τὴν σιωπὴν των ν' ἀποθαρρύνεται, ἀλλὰ νὰ παρασκευάζῃ τοὺς λόγους του μὲ γνώμονα ν' ἀρέσῃ

ἀρέσειε τῷ Θεῷ (οὗτος γὰρ αὐτῷ κανὼν καὶ ὄρος ἔστω μόνος τῆς ἀρίστης δημιουργίας ἐκείνων· μὴ κρότοι, μηδὲ εὐφημῖαι), εἰ μὲν ἐπαινοῖτο καὶ παρὰ τῶν ἀνθρώπων, μὴ διακρουέσθω τὰ ἐγκώμια, μὴ παρεχόντων δὲ αὐτὰ τῶν ἀκροατῶν, μὴ ζητεῖω, μηδὲ ἀλγείω. Ἰκανὴ γὰρ αὐτῷ παραμυθία τῶν πόνων καὶ πάντων μείζων, ὅταν ἑαυτῷ συνειδέναι δύνηται, πρὸς ἀρέσκειαν τοῦ Θεοῦ συντιθεῖς καὶ ῥυθμίζων τὴν διδασκαλίαν.

8. Καὶ γὰρ ἂν φθάσῃ τῇ τῶν ἀλόγων ἐπαίνων ἐπιθυμία ἀλῶναι, οὐδὲν αὐτῷ τῶν πολλῶν πόνων ὄφελος, οὐδὲ τῆς ἐν τῷ λέγειν δυνάμεως. Τὰς γὰρ ἀνοήτους τῶν πολλῶν καταγνώσεις μὴ δυναμένη φέρειν ψυχὴ, ἐκλύεται καὶ τὴν περὶ τὸ λέγειν ῥίπτει σπουδὴν. Διὰ τοῦτο χρὴ μάλιστα πάντων πεπαιδεῦσθαι ἐπαίνων ὑπεροχᾶν. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ λέγειν εἰδέναι πρὸς τὴν ταύτης τῆς δυνάμεως φυλακὴν, ἂν μὴ καὶ τοῦτο προσῆ. Εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάζειν ἐθέλοι καὶ τὸν ἐν ἐνδείᾳ καθεσιῶτα ταύτης τῆς ἀρετῆς, εὕρησει δεόμενον τοῦ τῶν ἐπαίνων καταφρονεῖν οὐχ ἥτιον ἢ τοῦτον· καὶ γὰρ πολλὰ ἁμαρτάνειν ἀναγκασθήσεται τῆς τῶν πολλῶν δόξης ἥτιον γενόμενος Ἄτιον γὰρ ἐξισωθῆναι τοῖς εὐδοκιμοῦσι κατὰ τὴν τοῦ λέγειν ἀρετὴν, ἐπιβουλεύειν τε καὶ διαφθονεῖσθαι αὐτοῖς καὶ μέμφεσθαι μάτην καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἀσχημονεῖν οὐ παραιτήσεται, ἀλλὰ πάντα τολμήσει, καὶ τὴν ψυχὴν ἀπολέσαι δέη, ὑπὲρ τοῦ τὴν ἐκείνων δόξαν εἰς τὴν τῆς ἰδίας εὐτελείας καταγαγεῖν ταπεινότητα. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ τῶν ἰδρώτων ἀποσιθήσεται τῶν περὶ τὸ πονεῖν, νάρκης ὥσπερ τινὸς κατασκεδασθείσης αὐτοῦ τῇ ψυχῇ. Τὸ γὰρ πολλὰ μοχθοῦντα ἐλάτιονα καρποῦσθαι ἐγκώμια, ἱκανὸν καταβαλεῖν καὶ τρέφαι πρὸς ὕπνον βαθὺν τὸν

σουν εἰς τὸν Θεὸν — αὐτὸς δὲ νὰ εἶναι ὁ μοναδικὸς του κανὼν καὶ ὄρος διὰ τὴν καλυτέραν σύνταξίν των, ὄχι τὰ χειροκροτήματα καὶ αἱ ἐπευφημίαι. Καὶ ἂν μὲν ἐπαινῆται καὶ ἀπὸ τοῦς ἀνθρώπους, νὰ μὴ ἀποκρούη τὰ ἐγκώμια, ἂν ὅμως δὲν τοῦ τὰ παρέχουν οἱ ἀκροαταί, νὰ μὴ τὰ ἐπιζητῆ καὶ νὰ μὴ στενοχωρῆται· διότι εἶναι ἀρκετὴ παρηγορία διὰ τοῦς κόπους του, καὶ μάλιστα ἀνωτέρα ἀπὸ ὅλας, νὰ ἔχη τὴν συναίσθησιν ὅτι συντάσσει καὶ ρυθμίζει τὴν διδασκαλίαν του μὲ σκοπὸν ν' ἀρέσῃ εἰς τὸν Θεόν.

8. Ἐὰν κυριευθῆ ἀπὸ τὸν πόθον τῶν παραλόγων ἐπαίνων, τίποτε δὲν θὰ τὸν ὠφελήσουν οἱ πολλοὶ κόποι καὶ ἡ ρητορικὴ δεινότης. Ὄταν ἡ ψυχὴ δὲν κατορθώνῃ νὰ ὑπομένῃ τὴν ἀνόητον δυσμενῆ κριτικὴν τοῦ πλήθους, παραλύει καὶ ἐγκαταλείπει τὴν φροντίδα τῆς καλλιέργειας τῆς ρητορικῆς ἱκανότητος. Διὰ τοῦτο πρέπει ἐπάνω ἀπὸ ὅλα νὰ εἶναι ἕτοιμος νὰ περιφρονῆ τοῦς ἐπαίνους· διότι χωρὶς τὴν προσπάθειαν αὐτὴν, ἡ εὐφράδεια δὲν ἀρκεῖ πρὸς διατήρησιν τῆς ρητορικῆς δυνάμεως. Ἐὰν δὲ θέλῃ κανεὶς νὰ ἐξετάσῃ τὰ πράγματα μὲ ἀκρίβειαν, θὰ εὔρη ὅτι ὁ ὑστερῶν εἰς τὴν ρητορικὴν ἱκανότητα δὲν ἔχει ὀλιγωτέραν ἀνάγκην περιφρονήσεως τῶν ἐπαίνων ἀπὸ τὸν δόκιμον ρήτορα. Διότι, ὅταν ὑποταχθῆ εἰς τὴν δόξαν τῶν πολλῶν, θ' ἀναγκασθῆ νὰ περιπίπτῃ εἰς πολλὰ σφάλματα. Ἐπειδὴ δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἐξισωθῆ μὲ τοῦς δοκίμους εἰς τὴν ἀρετὴν τῆς ρητορείας, δὲν θὰ διστάσῃ νὰ τοῦς ἐπιδουλεύεται, νὰ τοῦς φθονῆ, νὰ τοῦς κατηγορῆ ἀναιτίως καὶ νὰ προβαίνει εἰς ἄλλας παρομοίας ἐνεργείας· θὰ τολμήσῃ τὰ πάντα, ἀκόμη καὶ ἂν πρόκειται νὰ χάσῃ τὴν ψυχὴν του, διὰ νὰ κατεβάσῃ τὴν δόξαν ἐκείνων εἰς τὴν ταπεινότητα τῆς ἰδικῆς του μικρότητος. Ἐπὶ πλέον θ' ἀποφύγῃ καὶ τοῦς ἰδρωτας εἰς τὴν ἐργασίαν του, σὰν νὰ ἔπεσε νάρκη εἰς τὴν ψυχὴν του. Τὸ νὰ κερδίζῃ ὀλιγώτερα ἐγκώμια ὅποιος κοπιᾷ πολὺ εἶναι ἱκανὸν νὰ τὸν καταβάλλῃ καὶ νὰ τὸν ὀδη-

οὐ δυνάμενον ἐγκωμίων καταφρονεῖν. Ἐπεὶ καὶ ὁ γεωργός, ὅταν εἰς λεπτόγειον κάμνη χωρίον καὶ πέτρας ἀναγκάζεται γεωργεῖν, ταχέως ἀφίσταται τοῦ πονεῖν, ἢ μὴ πολλὴν περὶ τὸ πρᾶγμα κεκτημένος ἢ τὴν προθυμίαν ἢ λιμοῦ δέος
 5 ἐπικείμενον ἔχη. Εἰ γὰρ οἱ μετὰ πολλῆς τῆς ἐξουσίας δυνάμενοι λέγειν τόσαύτης δέονται τῆς γυμνασίας πρὸς τὴν τῆς κτήσεως φυλακὴν, ὁ μὴδὲν ὄλως συναγαγών, ἀλλ' ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἀναγκαζόμενος μελειᾶν, πόσῃν ὑποστήσεται τὴν δυσχέρειαν, πόσον θόρυβον, πόσῃν ταραχὴν, ἵνα πολλῶ τῶ
 10 μόχθῳ μικρόν τι συναγαγεῖν δυνηθῇ;

Ἐὰν δέ τις καὶ τῶν μετ' αὐτὸν τειταγμένων καὶ τὴν ἐλάττω τάξιν λαχόντων ἐν τῷ μέρει τούτῳ μᾶλλον ἐκείνου διαφανῆναι δυνηθῇ, θείας τινὸς δεῖ ψυχῆς ἐνταῦθα, ὥστε μὴ ἀλῶναι βασκανία, μὴδὲ ὑπὸ ἀθυμίας καταπεσεῖν. Τὸ
 15 γὰρ ὑπὸ τῶν ἐλατιόνων παρενημερεῖσθαι αὐτὸν ἐν ἀξιώματι καθεσιῶτα μείζονι καὶ φέρειν γενναίως, οὐ τῆς τυχούσης, οὐδὲ τῆς ἡμετέρας, ἀλλὰ τινος ἀδαμαντίνης ἀν εἶη ψυχῆς. Κἂν μὲν ἐπιεικῆς ἢ καὶ μέτριος ἄγαν ὁ παρευδοκιμῶν, φορητὸν ὅπως οὖν γίνεται τὸ πάθος· ἀν δὲ καὶ θρασὺς καὶ
 20 ἀλαζὼν καὶ φιλόδοξος, θάνατον ἐκείνῳ καθ' ἐκάστην εὐκτιέον ἡμέραν· οὕτως αὐτῷ πικρὰν καταστήσει τὴν ζωὴν, ὑπερβαίνων φανερῶς, καταμωκώμενος λάθρα, τῆς ἐξουσίας πολλὰ παρασπῶν τῆς ἐκείνου, πάντα αὐτὸς εἶναι βουλόμενος. Μεγίστην δὲ ἐν ἅπασιν τούτοις τὴν ἀσφάλειαν τὴν
 25 ἐν τῷ λέγειν κέκμηται παρρησίαν καὶ τὴν τοῦ πλήθους περὶ αὐτὸν σπουδὴν καὶ τὸ φιλεῖσθαι παρὰ τῶν ἀρχομένων ἀπάντων. Ἡ οὐκ εἶδας, ὅσος ταῖς τῶν χριστιανῶν ψυχαῖς λόγων ἔρως εἰσεκώμασε νῦν; Καὶ οὐ μάλιστα πάντων οἱ

4. Οἱ Χριστιανοὶ τῶν χρόνων τοῦ Χρυσοστόμου ἔτρεφαν ἰδιαιτέραν ἀγάπην πρὸς τοὺς λόγους.

γήση εἰς βαθὺν ὕπνον, ἐφ' ὅσον δὲν ἠμπορεῖ νὰ καταφρονήση τὰ ἐγκώμια. Συμβαίνει ὅτι καὶ μὲ τὸν γεωργόν, ὁ ὁποῖος, ὅταν ἐργάζεται εἰς ἄγονον τόπον καὶ ἀναγκάζεται νὰ καλλιεργῇ πετρῶδες ἔδαφος, γρήγορα ἐγκαταλείπει τὸ ἔργον, ἂν δὲν τὸν διακρίνη ἰδιαίτερα προθυμία ἢ δὲν φοβῆται ἐνδεχομένην πείναν. Ἐὰν δὲ καὶ οἱ δόκιμοι ρήτορες ἔχουν ἀνάγκην τόσης ἀσκήσεως πρὸς διατήρησιν τῆς ἀποκτηθείσης ἰκανότητος, ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει κανένα ὑλικὸν ἀποθηκευμένον εἰς τὸν νοῦν του, ἀλλ' ἀναγκάζεται νὰ μελετᾷ τὸν καιρὸν τῶν διδακτικῶν του ἀγώνων, πόσῃν δυσχέρειαν, πόσον θόρυβον, πόσῃν ταραχὴν δὲν θὰ ὑποστῇ, διὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ συγκεντρώσῃ ὀλίγα στοιχεῖα μὲ πολλὸν μόχθον;

Ἐὰν δὲ κανεὶς ἀπὸ τοὺς ὑφισταμένους τοῦ ἐπισκόπου κατορθώσῃ ν' ἀναδειχθῇ εἰς τὸ πεδῖον τῆς ρητορείας περισσότερο ἀπὸ αὐτόν, τότε χρειάζεται θεῖαν ψυχὴν, διὰ νὰ μὴ κυριευθῇ ἀπὸ φθόνον καὶ καταπέση ἀπὸ ἀθυμίαν. Διὰ νὰ ὑπομένη μὲ γενναιότητα αὐτὸς ὁ ἀνώτερος εἰς τὸ ἀξίωμα τῆν ἐπισκίασιν ἀπὸ κατωτέρους του, χρειάζεται ψυχὴν ὄχι τυχαίαν, σὰν τῆν ἰδικήν μας, ἀλλ' ἀδαμαντίνην. Καὶ ἂν μὲν ὁ ἀναδεικνυόμενος εἶναι ἥπιος καὶ μετριόφρων, τὸ κακὸν εἶναι ὅπωςδήποτε ὑποφερτόν· ἂν ὅμως εἶναι θρασὺς καὶ ἀλαζών καὶ φιλόδοξος, ἐκεῖνος θὰ ἤϋχετο κάθε ἡμέραν τὸν θάνατον — τόσον πικρὰν θὰ τοῦ καταστήσῃ τὴν ζωὴν ὁ ἄλλος, ἐξευτελίζων φανερά, ἐμπαίζων κρυφά, ὑφαρπάζων πολλὰς ἀπὸ τὰς δικαιοδοσίας του, ἐπιθυμῶν νὰ ρυθμίζῃ αὐτὸς τὰ πάντα. Εἰς ὅλα δὲ αὐτὰ ἔχει ὡς ἀσφάλειαν τὴν ρητορικὴν εὐχέρειαν, τὸ δι' αὐτόν ἐνδιαφέρον τοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἀγάπην ὅλων τῶν ἀρχομένων. Ἡ δὲν γνωρίζεις πόσος ζῆλος πρὸς τοὺς λόγους εἰσεχώρησε τώρα εἰς τὰς ψυχὰς τῶν χριστιανῶν καὶ πόσον πολὺ τιμῶνται οἱ ρήτορες ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς κοσμικοὺς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς χριστιανούς⁴; Πῶς λοιπὸν νὰ ὑποφέρῃ κανεὶς τόσῃν ἐντροπῇ, ἐάν, ὅταν ὁμιλῇ αὐτός, ὅλοι σιω-

τούτους ἀσκοῦντες ἐν τιμῇ, οὐ παρὰ τοῖς ἔξωθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς τῆς πίστεως οἰκείοις; Πῶς οὖν ἂν τις ἐνέγκοι τοσαύτην αἰσχύνην, ὅταν αὐτοῦ μὲν φθεγγομένου πάντες σιγῶσι καὶ διενοχλεῖσθαι νομίζωσιν καὶ τοῦ λόγου
 5 τὸ τέλος, ὥσπερ τινὰ πόνων ἀνάπασιν περιμένωσι, θατέρου δὲ καὶ μακρὰ λέγοντος μετὰ προθυμίας ἀκούωσι καὶ παύσεσθαι μέλλοντος δυσχεραίνωσι καὶ σιγᾶν βουλομένου παροξύνονται;

Ταῦτα γὰρ εἰ καὶ μικρά σοι δοκεῖ νῦν εἶναι καὶ
 10 εὐκαταφρόνητα διὰ τὸ ἀπείρατον, ἀλλ' ἱκανά γε ἐσσι προθυμίαν σθέσαι καὶ ψυχῆς παραλῦσαι δύναμιν, ἣν μὴ πάντων τις ἑαυτὸν τῶν ἀνθρωπίνων ἀνασπάσας παθῶν, ὁμοίως ταῖς ἀσωμάτοις μελετήσῃ διακεῖσθαι δυνάμεσιν, αἱ μῆτε φθόνῳ, μῆτε δόξης ἔρωτι, μῆτε ἐτέρῳ τινὶ τοιοῦτῳ θηρῶνται νοσή-
 15 ματι. Εἰ μὲν οὖν τις ἐστὶν ἀνθρώπων τοιοῦτος, ὡς δύνασθαι τὸ δυσθῆρατον τοῦτο καὶ ἀκαταγώνιστον καὶ ἀνήμερον θηριόριον, τὴν τῶν πολλῶν δόξαν, καταπατεῖν καὶ τὰς πολλὰς αὐτῆς ἐκτεμεῖν κεφαλὰς, μᾶλλον δὲ μηδὲ φῦναι τὴν ἀρχὴν συγχωρεῖν, δυνήσεται εὐκόλως καὶ τὰς πολλὰς ταύτας ἀπο-
 20 κρούεσθαι προσβολὰς καὶ εὐδίου τινὸς ἀπολαύειν λιμένος. Ταύτης δὲ οὐκ ἀπηλλαγμένος πόλεμόν τινα πολυειδῆ καὶ θόρυβον συνεχῆ καὶ ἀθυμίας καὶ τῶν λοιπῶν παθῶν τὸν ὄχλον κατασκευάζει τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς. Τί δεῖ τὰς λοιπὰς καταλέγειν δυσκολίας, ἃς οὔτε εἰπεῖν οὔτε μαθεῖν δυνήσε-
 25 ταί τις, μὴ ἐπὶ τῶν πραγμάτων γενόμενος αὐτῶν;

ποῦν καὶ αἰσθάνωνται στενοχωρίαν καὶ περιμένουν τὸ τέλος τοῦ λόγου ὡς μέσον ἀναπαύσεως ἀπὸ κόπους, ὅταν δὲ ὁμιλῇ ἄλλος, καὶ μάλιστα διὰ μακρῶν, τὸν ἀκούουν μὲ προθυμίαν καὶ στενοχωροῦνται ὅταν πρόκειται νὰ τελειώσῃ καὶ ἐρεθίζωνται ὅταν θέλῃ νὰ σιωπήσῃ;

Ἴσως τώρα αὐτὰ σοῦ φαίνονται μικρὰ καὶ ἀσήμαντα ἀπὸ ἔλλειπνιν πείρας, εἶναι ὅμως ἱκανὰ νὰ σβήσουν τὴν προθυμίαν καὶ νὰ παραλύσουν τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς, ἐὰν δὲν ἀνυψώσῃ κανεὶς τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἐπάνω ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα πάθη καὶ φροντίσῃ νὰ ὁμοιάσῃ μὲ τὰς ἀσωμάτους δυνάμεις, ποὺ δὲν κυριεύονται οὔτε ἀπὸ φθόνον οὔτε ἀπὸ φιλοδοξίαν οὔτε ἀπὸ κανένα ἄλλο παρόμοιον νόσημα. Ἐὰν λοιπὸν ὑπάρχη ἄνθρωπος τόσον ἄξιος ὥστε νὰ καταπατήσῃ αὐτὸ τὸ ἀπλησίαστον καὶ ἀκαταγώνιστον καὶ ἀνήμερον θηρίον, τὴν μεταξὺ τοῦ πλήθους δόξαν, καὶ ν' ἀποκόψῃ τὰς κεφαλὰς του, ἢ μᾶλλον ἀπὸ τὴν ἀρχὴν νὰ τὰς ἐμποδίσῃ νὰ φυτρώσουν, εὐκόλα θὰ κατορθώσῃ καὶ τὰς πολλὰς αὐτὰς προσβολὰς ν' ἀποκρούσῃ καὶ εἰς ὑπήνεμον λιμένα νὰ προσαρᾶξῃ. Ὅποιος ὅμως δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ αὐτὴν τὴν κακίαν φέρει εἰς τὴν ψυχὴν του πολυμέτρωπον πόλεμον καὶ ἀδιάκοπον ταραχὴν καὶ ἐνοχλήσεις τῆς ἀθυμίας καὶ τῶν ἄλλων παθῶν. Εἶναι ἀνάγκη ν' ἀπαριθμήσω τὰς ἄλλας δυσκολίας ποῦ δὲν ἤμπορεῖ κανεὶς ν' ἀναφέρῃ οὔτε νὰ μάθῃ, ἂν δὲν ἀποκτήσῃ προσωπικὴν πείραν τῶν πραγμάτων.

ΛΟΓΟΣ ΣΤ΄

1. Καὶ τὰ μὲν ἐνταῦθα τοιαῦτα, οἷάπερ ἤκουσας· τὰ δὲ ἐκεῖ πῶς οἴσομεν, ὅταν καθ' ἕκαστον τῶν πιστευθέντων ἀναγκαζώμεθα τὰς εὐθύνας ὑπέχειν; Οὐ γὰρ μέχρις αἰσχύνης ἢ ζημίας, ἀλλὰ καὶ αἰώνιος ἐκδέχεται κόλασις. Τὸ γάρ, 5 «πεῖθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπέικετε, ὅτι αὐτοὶ ἀγρουπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσετε», εἰ καὶ πρότερον εἶπον, ἀλλ' οὐδὲ νῦν σιωπήσομαι. Ὁ γὰρ φόβος ταύτης τῆς ἀπειλῆς συνεχῶς κατασειεί μου τὴν 10 ψυχὴν. Εἰ γὰρ τῷ μόνον ἓνα σκανδαλίζοντι καὶ ἐλάχιστον συμφέρει ἵνα μύλος ὀνικὸς κρεμασθῆ εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ καταποντισθῆ εἰς τὴν θάλατταν καὶ πάντες οἱ τὴν συνείδησιν τῶν ἀδελφῶν τύπτοντες εἰς αὐτὸν ἀμαρτάνουσι τὸν Χριστόν, οἱ μὴ μόνον ἓνα καὶ δύο καὶ τρεῖς, ἀλλὰ πλήθη 15 τοσαῦτα ἀπολλύντες, τί ποτε ἄρα πείσονται καὶ ποῖαν δώσουσι δίκην; Οὐδὲ γὰρ ἀπειρίαν ἐστὶν αἰτιάσασθαι, οὐδὲ εἰς ἄγνοιαν καταφυγεῖν, οὐδὲ ἀνάγκην προβαλέσθαι καὶ θίαν· ἀλλὰ θᾶπιον ἂν τις τῶν ἀρχομένων, εἶγε ἐνῆν, ἐν ταῖς οἰκείαις ἀμαρτίαις ἐχρήσατο ταύτῃ τῇ καταφυγῇ, ἢ ἐν ταῖς 20 ἐτέρων οἱ προσειῶτες. Τί δήποιε; Ὅτι ὁ ταχθεὶς τὰς τῶν ἄλλων ἀγνοίας ἐπανορθοῦν καὶ τὸν διαβολικὸν πόλεμον προμηνύειν ἐρχόμενον, οὐ δυνήσεται προβαλέσθαι τὴν ἀγνοιαν οὐδὲ εἰπεῖν· οὐκ ἤκουσα τῆς σάλπιγγος, οὐ προήδην τὸν πόλεμον. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐκάθισεν, ὡς ὁ Ἰεζεκιήλ φησιν, 25 ἵνα καὶ τοῖς ἄλλοις σαλπίζῃ, καὶ προμηνύῃ τὰ μέλλοντα δυσ-

1. Ἐβρ. 13, 7.

2. Ματθ. 18, 6. Α' Κορ. 8, 12.

3. Ἰεζ. 33, 6.

ΛΟΓΟΣ ΣΤ΄

1. Αὐταὶ ποῦ ἤκουσες εἶναι αἱ δυσκολίαι εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν. Τῆς μελλούσης ὅμως ζωῆς τὰς δυσκολίας πῶς θὰ τὰς ὑποφέρωμεν, ὅταν ἀναγκαζώμεθα ν' ἀποδώσωμεν ἀπολογισμὸν διὰ καθένα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποῦ μᾶς ἐνεπιστεύθησαν; Ἡ ζημία δὲν περιορίζεται εἰς τὴν ἐντροπήν, ἀλλ' ἀκολουθεῖ καὶ αἰώνιος τιμωρία. Ἀνέφερα πρωτύτερα τὸ χωρίον, «νὰ ὑπακούετε καὶ ν' ἀκολουθήτε τοὺς ἄρχοντάς σας, διότι αὐτοὶ ἄγρυπνοῦν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν σας καὶ θ' ἀποδώσουν λόγον δι' αὐτάς»¹, ἀλλὰ τὸ ἐπαναλαμβάνω πάλιν, διότι ὁ φόβος τῆς ἀπειλῆς αὐτῆς μοῦ τaráσσει τὴν ψυχὴν διαρκῶς. Ἐὰν συμφέρῃ νὰ κρεμασθῇ μύλος ὀνικὸς εἰς τὸν τράχηλον ἐκείνου ποῦ σκανδαλίζει ἓνα μόνον ἄνθρωπον, καὶ μάλιστα τὸν μικρότερον, καὶ νὰ καταποντισθῇ εἰς τὴν θάλασσαν, ἐὰν ὅλοι ὅσοι σκανδαλίζουν τὴν συνείδησιν τῶν ἀδελφῶν ἁμαρτάνουν εἰς αὐτὸν τὸν Χριστόν², ἐκεῖνοι ποῦ ὀδηγοῦν εἰς τὴν καταστροφὴν ὄχι ἓνα καὶ δύο, ἀλλὰ πλήθη μεγάλα, τί πρόκειται νὰ πάθουν καὶ ποίαν τιμωρίαν θὰ λάβουν; Δὲν ἐπιτρέπεται δὲ νὰ ἐπικαλεσθοῦν ἀπειρίαν οὔτε νὰ καταφύγουν εἰς ἄγνοιαν οὔτε νὰ προβάλουν ἀνάγκην καὶ βίαν. Ἐὰν εὐσταθοῦσε τέτοια δικαιολογία, περισσότερο θὰ κατέφευγεν εἰς αὐτὴν ὀποιοσδήποτε ἀπὸ τοὺς ἀρχομένους διὰ τὰς προσωπικὰς του ἁμαρτίας παρὰ οἱ προϊστάμενοι διὰ τὰς ἁμαρτίας τῶν ἄλλων. Διατί; Διότι ὁ ὀρισθεὶς νὰ ἐπανορθώσῃ τὰς ἐξ ἀγνοίας παραβάσεις τῶν ἄλλων καὶ νὰ παραγγέλλῃ τὴν ἔλευσιν τοῦ διαβολικοῦ πολέμου, δὲν ἠμπορεῖ νὰ προβάλλῃ ἄγνοιαν καὶ νὰ εἰπῇ, «δὲν ἤκουσα τὴν σάλπιγγα, δὲν προέβλεπα τὸν πόλεμον». Ἀλλ' ἀκριβῶς δι' αὐτὸ ἐκάθησεν, ὅπως λέγει καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ³, νὰ σαλπίζῃ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ νὰ προμηνύῃ τὰς μελλοντικὰς δυσχερείας. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ τιμω-

χερῆ. Καὶ διὰ τοῦτο ἀπαραίτητος ἡ κόλασις, καὶ εἰς ὧν ὁ ἀπολωλὼς τύχη. Ἐὰν γὰρ τῆς ῥομφαίας ἐρχομένης, μὴ σαλπίζῃ τῷ λαῷ, μηδὲ σημάνῃ, φησὶν, ὁ σκοπὸς, καὶ ἐλθοῦσα ἡ ῥομφαία λάβῃ ψυχὴν, αὐτὴ μὲν διὰ τὴν ἀνομίαν αὐτῆς
 5 ἐλήφθη, τὸ δὲ αἷμα αὐτῆς ἐκ χειρὸς τοῦ σκοποῦ ἐκζητήσω. Παῦσαι τοίνυν ἡμᾶς ὠθῶν εἰς οὕτως ἄφυκτον δίκην. Οὐ γὰρ ὑπὲρ σιατηγίας, οὐδὲ ὑπὲρ βασιλείας ἡμῖν ὁ λόγος, ἀλλ' ὑπὲρ πράγματος ἀγγελικῆς ἀρετῆς δεομένου. Καὶ γὰρ τῶν ἀκρίνων αὐτῶν καθαρωτέραν τῷ ἱερεῖ τὴν ψυχὴν εἶναι
 10 δεῖ, ἵνα μηδέποτε ἔρημον αὐτὸν καταλιμπάνῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἵνα δύνηται λέγειν «ζῶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός».

2. Εἰ γὰρ οἱ τὴν ἔρημον οἰκοῦντες καὶ πόλεως καὶ ἀγορᾶς καὶ τῶν ἐκεῖθεν ἀπηλλαγμένοι θορύβων καὶ διαπαντός
 15 τὸς λιμένων καὶ γαλήνης ἀπολαύοντες οὐκ ἐθέλουσι θαρρεῖν τῇ τῆς διαίτης ἐκείνης ἀσφαλείᾳ, ἀλλὰ καὶ μυρίας ἐτέρας προσιθέασι φυλακάς, πάντοθεν ἑαυτοὺς περιφράτιοντες καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριθείας καὶ λέγειν ἅπαντα καὶ πράττειν σπουδάζοντες, ἵνα μετὰ παρρησίας καὶ καθαρότη-
 20 τος εἰλικρινοῦς, ὅσον εἰς ἀνθρωπεῖαν ἦκε δύναμιν, προσιέναι τῷ Θεῷ δύνωνται· πόσης οἶει δεῖν τῷ ἱερωμένῳ καὶ δυνάμεως καὶ θίας, ὥστε δυνηθῆναι παντὸς ἐξαρπάσαι μόλομοῦ τὴν ψυχὴν καὶ ἀοινὲς τὸ πνευματικὸν τηρῆσαι κάλλος; Καὶ γὰρ πολλῷ μείζονος αὐτῷ δεῖ καθαρότητος, ἢ ἐ-
 25 κείνων· καὶ ὅ μείζονος δεῖ, οὗτος πλείοσιν ἀνάγκαις ἐκείνων ὑπόκειται ταῖς δυναμέναις αὐτὸν ῥυποῦν, ἣν μὴ τῇ διηνεκεῖ νήψει καὶ τῷ πολλῷ τόνῳ χρησάμενος, ἄβατον αὐταῖς ἐργάζεται τὴν ψυχὴν. Καὶ γὰρ προσώπων εὐμορφία

4. Γαλ. 2, 20.

5. Τὸ ἔργον τοῦ ἱερέως εἶναι δυσχερέστερον ἀπὸ τοῦ μοναχοῦ, διότι αὐτὸς ἔχει ἐπιφορτισθῆ μετὰ τὴν σωτηρίαν ὄχι μόνον τῆς ἰδικῆς του ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν ψυχῶν τῶν ποιμαινομένων καὶ διότι ζῆ εἰς τὴν κοινωσίαν, ἢ ὁποία εἶναι γεμάτη πειρασμούς. Οἱ μοναχοὶ φροντίζουν μόνον διὰ τὰς ἀτομικὰς ψυχὰς τῶν κατὰ τὸ ἐπικρατήσαν εἰς τὴν Ἀνατολὴν σύστημα.

ρία εἶναι ἀπαραίτητος, ἔστω καὶ ἂν ἀπολεσθῆ ἓνας μόνον. Λέγει· ἐὰν ὁ σκοπὸς δὲν σαλπίσῃ καὶ δὲν σημάνῃ πρὸς τὸν λαόν, ὅταν ἔρχεται ἡ ρομφαία, καὶ ἔλθῃ λοιπὸν ἡ ρομφαία καὶ παραλάβῃ τὴν ψυχὴν, αὐτὴ μὲν παραλαμβάνεται ἐξ αἰτίας τῆς ἀνομίας της, τὸ αἷμά της ὅμως θὰ τὸ ζητήσω ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ σκοποῦ. Παῦσε λοιπὸν νὰ μᾶς ὠθῆς εἰς τόσον ἀναπόφευκτον τιμωρίαν. Ἐδῶ δὲν πρόκειται δι’ ἀρχιστρατηγίαν ἢ βασιλείαν, ἀλλὰ δι’ ἐξουσίαν ποῦ ἀπαιτεῖ ἀγγελικὴν ἀρετὴν. Καὶ πραγματικὰ ἡ ψυχὴ τοῦ ἱερέως πρέπει νὰ εἶναι καθαρωτέρα καὶ ἀπὸ τὰς ἀκτῖνας, ὥστε νὰ μὴ τὸν ἐγκαταλείπῃ ποτὲ ἔρημον τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὥστε νὰ ἔχη δικαίωμα νὰ λέγῃ, «δὲν ζῶ πλέον ἐγὼ ὁ ἴδιος, ἀλλὰ μέσα του ζῆ ὁ Χριστός»⁴.

2. Ὅσοι κατοικοῦν εἰς τὴν ἐρημίαν⁵ μακρὰ ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ τὴν ἀγοράν, ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ τοὺς θορύβους των καὶ προσαραγμένοι εἰς γαληνίους λιμένας, δὲν ἀναθαρροῦν ἀπὸ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς αὐτῆς, ἀλλὰ λαμβάνουν καὶ μυρίας ἄλλας προφυλάξεις· περιφράσσονται ἀπὸ παντοῦ καὶ φροντίζουν μὲ πολλὴν προσοχὴν νὰ λέγουν καὶ νὰ κάμνουν ὅλα ὅσα παρέχουν παρρησίαν καὶ πραγματικὴν καθαρότητα, ὥστε νὰ ἠμπορέσουν νὰ προσεγγίσουν τὸν Θεόν, ὅσον ἐπιτρέπεται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην δύναμιν. Πόσῃν δύναμιν λοιπὸν καὶ προσπάθειαν χρειάζεται ὁ ἱερωμένος διὰ νὰ κατορθώσῃ ν’ ἀρπάσῃ τὴν ψυχὴν του ἀπὸ κάθε μολυσμὸν καὶ νὰ διατηρήσῃ ἀνέπαφον τὸ πνευματικόν του κάλλος; Ἀσφαλῶς χρειάζεται περισσότερον καθαρότητα αὐτὸς ἀπὸ ἐκείνους· καὶ ἀφοῦ χρειάζεται περισσότεραν, ὑπόκειται καὶ εἰς περισσότερους κινδύνους μολυσμοῦ αὐτὸς ἀπὸ ἐκείνους, ἂν δὲν καταστήσῃ τὴν ψυχὴν του ἄβατον δι’ αὐτοὺς μὲ τὴν συνεχῆ νῆψιν καὶ τὴν πολλὴν ἔντασιν. Ὑπάρχουν πολλὰ πράγματα ἱκανὰ νὰ συνταράξουν τὴν ψυχὴν, ἂν δὲν νεκρωθοῦν αἱ αἰσθήσεις δι’ αὐστηρᾶς σωφροσύνης· ἡ εὐμορφία προσώπων, αἱ προκλητι-

καὶ κινήματων διάθρυψις καὶ βαδίσεως ἐπιτήδευσις καὶ φωνῆς διάκλασις καὶ ὀφθαλμῶν ὑπογραφαὶ καὶ παρεῖων ἐπιγραφαὶ καὶ πλεγμάτων συνθέσεις καὶ τριχῶν βαφαὶ καὶ ἱματίων πολυτέλεια καὶ χρυσίων ποικιλία καὶ λίθων κάλλος καὶ μύρων εὐοδία καὶ ἄλλα πάντα, ἃ τὸ γυναικεῖον ἐπιτηδεύει γένος, ἵκανὰ θορυβῆσαι ψυχῆν, ἣν μὴ πολλῇ τῇ τῆς σωφροσύνης αὐσιγηρότητι ἀπεσκληκυῖα τύχη. Ἄλλὰ τὸ μὲν ὑπὸ τούτων ταράττεσθαι θαυμασιὸν οὐδέν· τὸ δὲ καὶ διὰ τῶν τούτοις ἐναντίων δύνασθαι βάλλειν τὸν διάβολον καὶ κατατοξεύειν τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς, τοῦτο ἔστι τὸ πολλῆς ἐκπλήξεως καὶ ἀπορίας μεσιόν. Ἦδη γὰρ τινες ταῦτα ἐκφυγόντες τὰ θήρατρα, τοῖς πολὺν τούτων ἀφρονηκόσιν ἐάλωσαν. Καὶ γὰρ καὶ ἡμελημένη ὄψις καὶ αὐχμῶσα κόμη καὶ ῥυπῶσα σιολὴ καὶ σχῆμα ἀνεπίπλαστον καὶ ἦθος ἀπλοῦν καὶ ῥῆμα ἀφελές καὶ βᾶδισις ἀνεπιτήδευτος καὶ ἀσχημάτιστος φωνὴ καὶ τὸ πενία συζῆν καὶ τὸ καταφρονεῖσθαι καὶ τὸ ἀπροσιτάτευτον καὶ ἡ μόνωσις, πρῶτον μὲν εἰς ἕλεον τὸν ὀργῶντα, ἀπ' ἐκείνου δὲ εἰς τὸν ἔσχατον ἤγαγεν ὄλεθρον.

3. Καὶ πολλοὶ τὰ πρότερα ἐκφυγόντες δίκτυα, τὰ διὰ τῶν χρυσίων καὶ τῶν μύρων καὶ τῶν ἱματίων καὶ τῶν λοιπῶν ὧν εἶπον συγκείμενα, τούτοις τοῖς τοσοῦτον αὐτῶν ἀφρονηκόσιν εὐκόλως ἐνέπεσον καὶ ἀπώλοντο. Ὅταν οὖν διὰ πενίας καὶ διὰ πλούτου καὶ διὰ καλλωπισμοῦ καὶ διὰ σχήματος εἰκῆ κειμένου καὶ διὰ τρόπων τῶν τε ἐπιτηδευτῶν καὶ τῶν ἀπλάστων καὶ διὰ πάντων ἀπλῶς, ὧν ἀπηριθμησάμην, ὁ πόλεμος ἀναρριπίζεται τῇ τοῦ θεωμένου ψυχῇ καὶ τὰ μηχανήματα αὐτὸν περιστοιχίζη πανταχόθεν, πόθεν ἀναπνεῦσαι δυνήσεται, τοσοῦτων κύκλῳ περικειμένων παγίδων; Ποίαν κατάδυσιν εὐρεῖν, οὐ λέγω πρὸς τὸ μὴ κατὰ κράτος ἀλῶναι (τοῦτο μὲν γὰρ οὐ πάνυ χαλεπὸν), ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ ἀτάραχον τῶν μιαρῶν λογισμῶν τὴν ἑαυτοῦ φυλάξαι ψυχῆν; Καὶ παρήμι τὰς τιμὰς, τὰς τῶν μυρίων αἰτίας κακῶν. Αἶ

καὶ κινήσεις, τὸ ἐπιτηδευμένον βάδισμα, τὸ ξέσυρμα τῆς φωνῆς, τὸ χρωμάτισμα τῶν βλεφαρίδων καὶ τῶν παρειῶν, αἱ ἐπιμελεῖς κομμώσεις, ἡ βαφή τῶν μαλλιῶν, τὰ πολυτελῆ ἐνδύματα, τὰ ποικιλόμορφα χρυσᾶ κοσμήματα, οἱ ὠραῖοι πολύτιμοι λίθοι, τὰ εὐώδη μῦρα, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα πού μεταχειρίζεται τὸ γυναικεῖον φύλον. Ἄλλὰ δὲν εἶναι παράδοξον νὰ ἐπηρεάζωνται ἀπὸ αὐτὰ τὰ πράγματα· τὸ ἐκπληκτικὸν καὶ παράδοξον εἶναι ὅτι ἤμπορεῖ ὁ διάβολος νὰ προσβάλλῃ καὶ νὰ τοξεύῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων καὶ μὲ τὰ ἀντίθετα ἀπὸ τὰ παραπάνω μέσα. Καὶ πραγματικὰ μερικοὶ πού διέφυγαν ἀπὸ τὸ κυνηγητὸν αὐτῶν, συνελήφθησαν ἀπὸ τὰ τελείως ἀντίθετά των. Ἡ παραμελημένη ὄψις, ἡ ἀκτένιστος κόμη, ἡ ἀκάθαρτος ἐνδυμασία, ἡ ἀπροσποίητος ἐμφάνισις, ὁ ἀπλοῖκὸς τρόπος, ἡ ἀφελῆς ὁμιλία, τὸ ἀνεπιτήδευτον βάδισμα, τὸ ἀκατέργαστον τῆς φωνῆς, ἡ πτωχικὴ διαβίωσις καὶ ἡ καταφρόνησις καὶ ἡ ἔλλειψις προστασίας καὶ ἡ μόνωσις, κατὰ πρῶτον μὲν προκαλοῦν τὸν οἶκτον τοῦ βλέποντος, ἔπειτα ὅμως τὸν φέρουν εἰς τὴν χειροτέραν καταστροφὴν.

3. Καὶ πολλοὶ πού ἐξέφυγαν τὰ προηγούμενα δίκτυα, τὰ κατασκευασμένα μὲ τὰ χρυσᾶ κοσμήματα καὶ τὰ μῦρα καὶ τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ ἄλλα πού ἀνέφερα, ἔπесαν εὐκόλα εἰς αὐτὰ τὰ ἐντελῶς διάφορα δίκτυα καὶ κατεστράφησαν. Ὅταν λοιπὸν ὁ πόλεμος εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ βλέποντος τροφοδοτῆται καὶ μὲ τὴν πτωχείαν καὶ μὲ τὸν πλοῦτον, καὶ μὲ τὸν καλλωπισμὸν καὶ μὲ τὴν ἀπεριποίητον ἐμφάνισιν, μὲ τρόπους καὶ ἐπιτηδευμένους καὶ ἀνεπιτηδεύτους, καὶ μὲ ὅλα γενικῶς ὅσα ἀπηρίθμησα, καὶ αἱ πολεμικαὶ μηχαναὶ τὸν περιστοιχίζουσιν ἀπὸ ὅλας τὰς πλευράς, ἀπὸ ποῦ θὰ ἤμπορέσῃ νὰ ἀναπνεύσῃ, ἀφοῦ γύρω εἶναι στημέναι τόσαι παγίδες; Ποῦ θὰ εὔρη καταφύγιον, ὅχι βέβαια διὰ νὰ μὴ κυριευθῇ ὀλοκληρωτικᾶ (διότι αὐτὸ δὲν εἶναι πολὺ δύσκολον), ἀλλὰ διὰ νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀταραξίαν τῆς ψυχῆς του ἀπὸ τοὺς μαροῦς λογισμοῦς; Καὶ παραλείπω τὰς ἀπο-

μὲν γὰρ παρὰ τῶν γυναικῶν γινόμεναι τῷ τῆς σωφροσύνης λυμαίνονται τόνῳ καὶ καταβάλλουσι δὲ πολλάκις, ὅταν τις μὴ διαπαντὸς ἀγρυπνεῖν εἰδῆ πρὸς τὰς τοιαύτας ἐπιβουλὰς. Τὰς δὲ παρὰ τῶν ἀνδρῶν, ἣν μὴ μετὰ πολλῆς τις
 5 δέξεται τῆς μεγαλοψυχίας, δύο τοῖς ἐναντίοις ἀλίσκεται πάνθει, τῇ τε τῆς θωπείας δουλοπρεπείᾳ καὶ τῇ τῆς ἀλαζονείας ἀνοίᾳ, τοῖς μὲν θεραπεύουσιν αὐτὸν ὑποκύπτειν ἀναγκαζόμενος, διὰ δὲ τὰς παρ' ἐκείνων τιμὰς κατὰ τῶν ἐλαιοτόνων ἐξογκούμενος καὶ εἰς τὸ τῆς ἀπονοίας ὠθούμε-
 10 νος θάραυρον.

Ταῦτα εἴρηται μὲν παρ' ἡμῶν ὅσην δὲ ἔχει τὴν βλάβην, οὐκ ἂν τις ἄνευ τῆς πείρας μάθοι καλῶς. Οὐ γὰρ δὴ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ τούτων πολλῶ πλείονα καὶ σφαλερώτερα τῷ ἐν μέσῳ στρεφομένῳ συμπίπτειν ἀνάγκη γέ-
 15 νοιτ' ἄν. Ὁ δὲ τὴν ἐρημίαν σιέργων, πάντων μὲν ἔχει τὴν ἀτέλειαν· εἰ δὲ ποτε αὐτῷ καὶ λογισμὸς ἄτοπος ὑπογράφειέτι τοιοῦτον, ἀλλ' ἀσθενῆς ἢ φαντασία καὶ ταχέως σβεσθῆναι δυναμένη, διὰ τὸ μὴ προσκεῖσθαι ἔξωθεν τὴν ἀπὸ τῆς θεωρίας ὕλην τῇ φλογί. Καὶ ὁ μὲν μοναχὸς ὑπὲρ ἑαυτοῦ
 20 μόνου δέδοικεν· εἰ δὲ καὶ ἐτέρων φροντίζειν ἀναγκασθεῖη, ἀλλ' εὐαριθμήτων λίαν. Εἰ δὲ καὶ πλείονες εἶεν, ἀλλὰ τῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἐλάτιους τέ εἰσι καὶ τὰς ὑπὲρ ἑαυτῶν φροντίδας πολλῶ κουφοτέρας παρέχουσι τῷ προσιάτῃ, οὐ διὰ τὴν ὀλιγότητα μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ πάντες τῶν κοσμικῶν
 25 εἰσιν ἀπηλλαγμένοι πραγμάτων καὶ οὔτε παῖδας, οὔτε γυναῖκα, οὔτε ἄλλο τι μεριμνᾶν ἔχουσι τοιοῦτο. Τοῦτο δὲ αὐτοῦς λίαν τε εἶναι εὐπειθεῖς τοῖς ἡγουμένοις, καὶ τὸ κοινὴν τὴν οἴκησιν ἔχειν ἐποίησεν, ὥς δύνασθαι αὐτῶν τὰ παιάσματα ἀκριβῶς συνορᾶν τε καὶ ἐπανορθοῦν, ὅπερ οὐ μικρὸν
 30 πρὸς ἀρετῆς ἐπίδοσιν.

6. Ὁ Χρυσόστομος καὶ ἄλλοι Πατέρες τονίζουσι τὸν ἠθικὸν κίνδυνον διὰ τοὺς κληρικοὺς ἀπὸ τὴν συναναστροφῆν μὲ γυναῖκας. Βλ. καὶ ΣΤ' 8.

διδόμενας τιμὰς πού γίνονται αἰτίαι μυρίων κακῶν. Καὶ ὅσαι μὲν προέρχονται ἀπὸ γυναῖκας βλάπτουν τὴν δύναμιν τῆς σωφροσύνης καὶ πολλάκις καταβάλλουν, ὅταν κανεῖς δὲν ξεύρη ν' ἄγρυπνῆ ἐμπρὸς εἰς παρομοίας ἐπιβουλάς⁶. Ἐκείνας δὲ πού προέρχονται ἀπὸ ἄνδρας, ἂν κανεῖς δὲν τὰς δέχεται μὲ πολλὴν μεγαλοψυχίαν, ἀποκτᾷ δύο ἐναντία πάθη, τὴν κολακευτικὴν δουλοπρέπειαν καὶ τὴν ἀνόητον ἀλαζονείαν, διότι ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἀναγκάζεται νὰ ὑποκύπη εἰς τοὺς ὑποστηρικτάς του, ἀπὸ τὸ ἄλλο δὲ ἐπαίρεται πρὸ τῶν κατωτέρων τοῦ λόγῳ τῶν τιμῶν πού τοῦ ἀποδίδουν ἐκεῖνοι, καὶ ἔτσι ὀδηγεῖται πρὸς τὸ βάραθρον τῆς ὑπερηφανείας.

Ἐγὼ βέβαια τὰ εἶπα αὐτὰ θεωρητικῶς, ἀλλὰ τὸ μέγεθος τῆς βλάβης δὲν ἤμπορεῖ νὰ τὸ ἀντιληφθῆ κανεῖς χωρὶς τὴν πεῖραν. Διότι ὁ συναναστρεφόμενος μὲ τὸν κόσμον εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ δοκιμάσῃ ὅχι μόνον αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἄλλα περισσότερα καὶ βαρύτερα. Ἐκεῖνος ὅμως πού ἐπρότιμησε τὴν ἔρημίαν τὰ ἀποφεύγει ὅλα, καὶ ἂν καμμιά φορά ὁ κακὸς λογισμὸς τοῦ σχηματίσῃ κάποιαν εἰκόνα, πρόκειται δι' ἀσθενῆ φαντασίωσιν πού ἤμπορεῖ νὰ σβεσθῆ εὐκολα, διότι δὲν χορηγοῦνται εἰς τὴν φλόγα ὑλικᾶ ἀπὸ τὸν αἰσθητὸν κόσμον διὰ τῆς ὁράσεως. Ἄλλωστε ὁ μοναχὸς φοβεῖται μόνον διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ ἂν ἀναγκασθῆ νὰ φροντίσῃ καὶ δι' ἄλλους, θὰ πρόκειται δι' ὀλίγους· ἀλλὰ ἂν εἶναι πολλοί, πάντως θὰ εἶναι ὀλιγώτεροι ἀπὸ τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας καὶ θὰ παρέχουν εἰς τὸν προϊστάμενον πολὺ ἐλαφροτέρας φροντίδας, ὅχι μόνον διότι εἶναι ὀλίγοι, ἀλλὰ καὶ διότι εἶναι ὅλοι ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ τὰς κοσμικὰς ὑποθέσεις καὶ οὔτε διὰ παιδιὰ οὔτε διὰ γυναῖκα οὔτε διὰ τίποτε ἄλλο παρόμοιον ἔχουν νὰ φροντίσουν. Αὐτὸ δὲ τοὺς καθιστᾷ πολὺ εὐπειθεῖς εἰς τοὺς ἡγουμένους των, ἡ δὲ κοινὴ διαβίωσις ἐπιτρέπει εἰς τοὺς ἡγουμένους τὴν δυνατότητα νὰ παρατηροῦν καὶ διορθῶνουν τὰ πταίσματά των, πράγμα πού συντελεῖ πολὺ εἰς τὴν ἠθικὴν προκοπὴν.

4. Τῶν δὲ ὑπὸ τῷ ἱερεῖ τειταγμένων τὸ πλεον βιωτικαῖς πεπέδηται φροντίσι καὶ τοῦτο αὐτοὺς ἀργοτέρους πρὸς τὴν τῶν πνευματικῶν ἐργασίαν καθίστησιν. Ὅθεν ἀνάγκη τῷ διδασκάλῳ σπεῖρειν καθ' ἑκάστην, ὡς εἰπεῖν, ἡμέραν, 5 ἵνα τῇ γοῦν συνεχείᾳ δυνηθῇ κρατηθῆναι παρὰ τοῖς ἀκούουσι τῆς διδασκαλίας ὁ λόγος. Καὶ γὰρ πλοῦτος ὑπέρογκος καὶ δυναστείας μέγεθος καὶ ῥαθυμία ἀπὸ τρυφῆς προσγινομένη καὶ πολλὰ ἔτερα πρὸς τούτοις συμπνίγει τὰ καταβαλλόμενα σπέρματα. Πολλάκις δὲ ἡ τῶν ἀκανθῶν πυκνότης 10 οὐδὲ μέχρι τῆς ἐπιφανείας ἀφήσιν τὸ σπειρόμενον πεσεῖν. Ἦδη δὲ καὶ θλίψεως ὑπερβολὴ καὶ πενίας ἀνάγκη καὶ ἐπιρρειαὶ συνεχεῖς καὶ ἄλλα τοιαῦτα τοῖς προτέροις ἐναντία ἀπάγει τῆς περὶ τὰ θεῖα σπουδῆς. Τῶν δὲ ἁμαρτημάτων οὐδὲ τὸ πολλοιστὸν αὐτῆς μέρος δυνατὸν γενέσθαι καταφανές. 15 Πῶς γάρ, ὦν τοὺς πλείονας οὐδὲ ἐκ προσόψεως ἴσασιν; Καὶ τὰ μὲν πρὸς τὸν λαὸν αὐτῷ ἰσοαύτην ἔχει τὴν ἀμηχανίαν. Εἰ δέ τις τὰ πρὸς τὸν Θεὸν ἐξετάσειεν, οὐδὲν ὄντα εὕρησει ταῦτα· οὕτω μείζονος καὶ ἀκριβοσιτέρας ἐκεῖνα δεῖται τῆς σπουδῆς. Τὸν γὰρ ὑπὲρ ὅλης τῆς πόλεως, καὶ τί 20 λέγω πόλεως; πάσης μὲν οὖν τῆς οἰκουμένης πρεσβεύοντα καὶ δεόμενον ταῖς ἀπάντων ἁμαρτίαις ἴλεων γενέσθαι τὸν Θεόν, οὐ τῶν ζώντων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπελθόντων, ὁποῖόν τινα εἶναι χρή; Ἐγὼ μὲν γὰρ καὶ τὴν Μωϋσέως καὶ τὴν Ἥλιου παρηγοσίαν οὐδέπω πρὸς τὴν ἰσοαύτην ἱκετη- 25 ρίαν ἀρκεῖν ἠγοῦμαι. Καὶ γὰρ ὥσπερ τὸν ἅπαντα κόσμον πεπιστευμένος καὶ αὐτὸς ὢν ἀπάντων πατήρ, οὕτω πρόσσεισι τῷ Θεῷ, δεόμενος τοὺς ἀπανταχοῦ πολέμους σβεσθῆναι, λυθῆναι τὰς ταραχάς, εἰρήνην, εὐειρηρίαν, πάντων τῶν ἐκάστω κακῶν ἐπικειμένων καὶ ἰδία καὶ δημοσία ταχεῖαν αἰτιῶν 30 ἀπαλλαγὴν. Δεῖ δὲ πάντων αὐτόν, ὑπὲρ ὧν δεῖται, ἰσοοῦτο

7. Ταῦτα ὑπενθυμίζουσι τὴν Συναπτήν. Εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς πραγματείας διαφαίνεται τὸ λειτουργικὸν ἐνδιαφέρον τοῦ Χρυσοστόμου.

4. Ἀντιθέτως οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀνατεθειμένους εἰς τὴν φροντίδα τοῦ ἱερέως εἶναι ἀφωσιωμένοι εἰς τὰς βιωτικὰς φροντίδας, καὶ αὐτὸ τοὺς καθιστᾷ νωθροτέρους εἰς τὴν πνευματικὴν ἐργασίαν. Διὰ τοῦτο ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ σπείρη καθημερινῶς, θὰ ἔλεγα, ὥστε διὰ τῆς συχνότητος νὰ κατορθώσῃ νὰ διατηρηθῇ ὁ θεῖος λόγος ἀπὸ τοὺς ἀκροατάς. Διότι οἱ καταβαλλόμενοι σπόροι συμπνίγονται ἀπὸ τὸν ἄφθονον πλοῦτον, τὴν μεγάλην ἐξουσίαν, τὴν ραθυμίαν ποὺ φέρει ἢ καλοπέρασις καὶ ἀπὸ ἄλλα παρόμοια. Πολλάκις δὲ ἡ πυκνότης τῶν ἀκανθῶν δὲν ἀφήνει τοὺς σπόρους νὰ πέσουν οὔτε ἕως τὴν ἐπιφάνειαν. Ταυτοχρόνως ὅμως καὶ ἡ ὑπερβολικὴ θλίψις καὶ αἱ συνεχεῖς ἀγωνίαι καὶ ἄλλαι αἰτίαι ἀντίθετοι πρὸς τὰς προηγουμένας ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὰ θεῖα. Ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματά των δὲ δὲν γίνεται φανερόν οὔτε τὸ πολλοσημόριον, ἐφ' ὅσον μάλιστα τοὺς περισσοτέρους δὲν τοὺς γνωρίζουν οἱ ἱερεῖς οὔτε ἐξ ὄψεως. Αὐταὶ εἶναι αἱ δυσκολίαι ποὺ θὰ συναντήσῃ ὁ ἱερεὺς εἰς τὰς ὑποχρεώσεις του πρὸς τὸν λαόν. Ἐὰν ὅμως ἐξετάσῃ κανεὶς τὰς ὑποχρεώσεις του πρὸς τὸν Θεόν, θὰ εὕρῃ ὅτι αἱ δυσκολίαι αὐταὶ εἶναι μηδαμιναί· τόσον μεγαλύτερον καὶ ἀκριβέστερον ζῆλον ἀπαιτοῦν ἕκεῖναι. Πόσον ἄξιός πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ πρεσβεύει ὑπὲρ ὀλοκλήρου τῆς οἴκουμένης καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ εἶναι εὐσπλαγχνος πρὸς τὰς ἁμαρτίας ὄλων, ὅχι μόνον τῶν ζώντων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀποθανόντων; Ἐγὼ προσωπικῶς νομίζω ὅτι δὲν ἀρκεῖ οὔτε τοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ Ἥλιου ἢ παρρησία διὰ παρομοίαν ἰκεσίαν. Διότι προσέρχεται εἰς τὸν Θεὸν σὰν νὰ ἔχῃ ἀναλάβει τὴν φροντίδα ὅλου τοῦ κόσμου καὶ σὰν νὰ εἶναι πατὴρ ὄλων, ἰκετεύων νὰ καταπαύσουν οἱ πόλεμοι παντοῦ, νὰ σταματήσουν αἱ ταραχαί, καὶ ζητῶν εἰς ἰδιαίτερας καὶ δημοσίας προσευχὰς εἰρήνην, ἀφθονίαν ἀγαθῶν καὶ ἀπαλλαγὴν κάθε ἀνθρώπου ἀπὸ τὰ κακὰ ποὺ τὸν ἐνοχλοῦν. Πρέπει δὲ νὰ διαφέρῃ αὐτὸς εἰς

διαφέρειν ἐν ἅπασιν, ὅσον τὸν προεσιῶν τῶν προσιατευομένων εἰκός.

Ὅταν δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καλῆ καὶ τὴν φρικωδεσιάτην ἐπιτελῆ θυσίαν καὶ τοῦ κοινοῦ πάντων συνεχῶς
 5 ἐφάπιηται Δεσπότου, ποῦ τάξομεν αὐτόν, εἶπέ μοι; Πόσην δὲ αὐτὸν ἀπαιτήσομεν καθαρότητα καὶ πόσην εὐλάβειαν; Ἐννόησον γάρ, ὅποιās τὰς ταῦτα διακονουμένας χεῖρας εἶναι χροή, ὅποιαν τὴν γλῶτταν τὴν ἐκεῖνα προχέουσαν τὰ ῥήματα, τίνος δὲ οὐ καθαρωτέραν καὶ ἁγιωτέραν τὴν τοσοῦτον Πνεῦ-
 10 μα ὑποδεξαμένην ψυχὴν. Τότε καὶ ἄγγελοι παρεσιήκασιν τῷ ἱερεῖ καὶ οὐρανίων δυνάμεων ἅπαν τάγμα βοᾷ καὶ ὁ περὶ τὸ θυσιαστήριον πληροῦται τόπος εἰς τιμὴν τοῦ κειμένου. Καὶ τοῦτο ἰκανὸν μὲν καὶ ἐξ αὐτῶν πεισθῆναι τῶν ἐπιτελουμένων τότε. Ἐγὼ δὲ καὶ τινος ἤκουσα διηγουμένου ποιέ, ὅτι αὐτῷ
 15 τις πρεσβύτης, θαυμασιὸς ἀνὴρ καὶ ἀποκαλύψεις ὄραν εἰωθώς, ἔλεγεν ὄψεως ἠξιῶσθαι ταύτης ποιέ καὶ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἄφνω πλῆθος ἀγγέλων ἰδεῖν, ὡς αὐτῷ δυνατὸν ἦν, σιολὰς ἀναβεβλημένων λαμπρὰς καὶ τὸ θυσιαστήριον κυκλούντων καὶ κάτω νεύοντων, ὡς ἂν εἴ τις στρατιῶτας πα-
 20 ρόντος βασιλέως ἐστηκότας ἴδοι. Καὶ ἔγωγε πείδομαι. Καὶ ἕτερος δὲ τις ἐμοὶ διηγήσατο, οὐ παρ' ἐτέρου μαθὼν, ἀλλ' αὐτὸς ἰδεῖν ἀξιωθεὶς καὶ ἀκοῦσαι, ὅτι τοὺς μέλλοντας ἐνθένδε ἀπαίρειν, ἂν τύχῃσι τῶν μυστηρίων μετασχόντες ἐν καθαροῦ συνειδήσει, ὅταν ἀποπνεῖν μέλλωσι, δορυφοροῦντες αὐ-
 25 τούς, δι' ἐκεῖνο τὸ ληφθέν, ἀπάγουσιν ἐνθένδε ἄγγελοι.

Σὺ δὲ οὕτω φρίττεις, εἰς οὕτως ἱερὰν τελετὴν τοιαύτην εἰσάγων ψυχὴν καὶ τὸν τὰ ῥυπαρὰ ἐνδεδυμένον ἱμάτια εἰς τὸ

ἅλα ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὑπὲρ τῶν ὁποίων προσεύχεται, τόσον, ὅσον φυσικὰ διαφέρει ὁ προστάτης ἀπὸ τὸν προστατευόμενον.

Ὅταν δὲ προσκαλῆ τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ ἐπιτελῆ τὴν φρικωδεστάτην θυσίαν καὶ ἔρχεται εἰς συχνὴν κοινωνίαν μὲ τὸν κοινὸν Δεσπότην ὅλων, ποῦ νὰ τὸν κατατάξωμεν, εἶπέ μου; Καὶ πόσῃν καθαρότητα καὶ εὐλάβειαν θὰ τοῦ ζητήσωμεν; Σκέψου ποῖα πρέπει νὰ εἶναι τὰ χέρια ποὺ τελοῦν τὰ μυστήρια αὐτά, ποῖα πρέπει νὰ εἶναι ἡ γλῶσσα ποὺ προσφέρει ἐκεῖνα τὰ λόγια καὶ ἡ ψυχὴ ποὺ ἠξιώθη τέτοιαν χάριν, ἀπὸ ποῖαν ἄλλην δὲν πρέπει νὰ εἶναι καθαρωτέρα καὶ ἁγιωτέρα. Τότε καὶ οἱ ἄγγελοι παραστέκουν εἰς τὸν ἱερέα καὶ ὅλον τὸ τάγμα τῶν οὐρανίων δυνάμεων βοᾷ καὶ γεμίζει ὁ τόπος γύρω εἰς τὸ θυσιαστήριον πρὸς τιμὴν τοῦ θυσιαζομένου. Περὶ αὐτοῦ ἠμπορεῖ νὰ πεισθῆ κανεὶς καὶ ἀπὸ τὰ τελούμενα μυστήρια καθ' ἑαυτά. Ἐγὼ ὁμως ἤκουσα κάποιον νὰ διηγῆται ὅτι τοῦ ἔλεγεν ἕνας θαυμάσιος γέρων, ποὺ ἔβλεπε συχνὰ ἀποκαλύψεις, ὅτι κάποτε ἠξιώθη νὰ ἰδῆ τέτοιον θέαμα· κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν μυστηρίων ἔξαφνικὰ εἶδεν, ὅπως τοῦ ἦτο δυνατόν, πλῆθος ἀγγέλων μὲ λαμπρὰς στολὰς ποὺ περιεκύκλωναν τὸ θυσιαστήριον καὶ ἔστρεφαν τὰ πρόσωπα πρὸς τὰ κάτω, ὅπως βλέπομεν νὰ στέκωνται οἱ στρατιῶται παρουσίᾳ τοῦ βασιλέως. Καὶ ἐγὼ πιστεύω ὅτι συνέβη αὐτό. Καὶ ὅποιος ἄλλος δέ, ποὺ δὲν ἐπληροφορήθη ἀπὸ δεύτερον, ἀλλὰ ἠξιώθη ὁ ἴδιος νὰ ἰδῆ καὶ ν' ἀκούσῃ, μοῦ διηγήθη ὅτι οἱ μέλλοντες ν' ἀποδημήσουν ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτόν, ἂν μεταλάβουν τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ὅταν πρόκειται νὰ ἐκπνεύσουν, μὲ καθαρὰν συνείδησιν, συνοδεύονται καὶ μεταφέρονται ἀπὸ ἐδῶ ἀπὸ ἀγγέλους χάριν τῆς θείας αὐτῆς κοινωνίας.

Ἐσὺ δὲ δὲν φρίττεις ποὺ εἰσάγεις τέτοιαν ψυχὴν εἰς τόσον ἱερὰν τελετὴν καὶ ἀνεβάξεις εἰς τὸ ἀξίωμα τῶν ἱερέων ἄνθρωπον ἐνδεδυμένον μὲ ἀκάθαρτα ἐνδύματα, ἐνῶ

τῶν ἱερέων ἀναφέρων ἀξίωμα, ὃν καὶ τοῦ λοιποῦ τῶν δαιτυ-
 μόνων χοροῦ ἐξέωσεν ὁ Χριστός; Φωτὸς γὰρ δίκην τὴν οὐ-
 κουμένην καταυγάζοντος λάμπειν δεῖ τοῦ ἱερέως τὴν ψυχὴν,
 ἢ δὲ ἡμετέρα τοσοῦτον ἔχει περικείμενον αὐτῇ σκοτός ἐκ τῆς
 5 πονηρᾶς συνειδήσεως, ὡς αἰεὶ καταδύεσθαι καὶ μηδέποτε
 δύνασθαι μετὰ παρηγοίας εἰς τὸν αὐτῆς ἀτενίσαι Δεσπότην.
 Οἱ ἱερεῖς τῆς γῆς εἰσὶν ἄλλες· τὴν δὲ ἡμετέραν ἄνοιαν καὶ τὴν
 ἐν ἅπασιν ἀπειρίαν τίς ἂν ἐνέγκοι ῥαδίως, πλὴν ὑμῶν τῶν
 καθ' ὑπερβολὴν ἡμᾶς ἀγαπᾶν εἰδυμένων; Οὐ γὰρ μόνον
 10 καθαρὸν οὕτως, ὡς τηλικαύτης ἡξιωμένον διακονίας, ἀλλὰ
 καὶ λίαν συνειδὸν καὶ πολλῶν ἔμπειρον εἶναι δεῖ, καὶ πάντα
 μὲν εἰδέναι τὰ βιωτικά, τῶν ἐν μέσῳ στρεφομένων οὐχ ἦτ-
 τον, πάντων δὲ ἀπηλλάχθαι μᾶλλον τῶν τὰ ὄρη κατειληφόντων
 μοναχῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνδράσιν αὐτὸν ὁμιλεῖν ἀνάγκη καὶ
 15 γυναικᾶς ἔχουσι καὶ παῖδας τρέφουσι καὶ θεράποντας κεκτη-
 μένοις καὶ πλοῦτον περιβεβλημένοις πολὺν καὶ δημόσια πράτ-
 τουσιν καὶ ἐν δυναστείαις οὔσι, ποικίλον αὐτὸν εἶναι δεῖ. Ποι-
 κίλον δὲ λέγω, οὐχ ὑπουλον, οὐ κόλακα, οὐχ ὑποκριτὴν, ἀλλὰ
 πολλῆς μὲν ἐλευθερίας καὶ παρηγοίας ἀνάμεστον, εἰδότα δὲ καὶ
 20 συγκατιέναι χρησίμως, ὅταν ἢ τῶν πραγμάτων ὑπόθεσις
 τοῦτο ἀπαιτῆ, καὶ χρησιτὸν εἶναι ὁμοῦ καὶ αὐστηρόν. Οὐ
 γὰρ ἔστιν ἐνὶ τρόπῳ χρῆσθαι τοῖς ἀρχομένοις ἅπασιν, ἔ-
 πειδὴ μηδὲ ἰατρῶν παισὶν ἐνὶ νόμῳ τοῖς κάμνουσι προσφέ-
 ρεσθαι καλόν, μηδὲ κυβερνήτην μίαν ὁδὸν εἰδέναι τῆς πρὸς
 25 τὰ πνεύματα μάχης. Καὶ γὰρ καὶ ταύτην τὴν ναῦν συνεχεῖς
 περιστοιχίζονται χειμῶνες. Οἱ δὲ χειμῶνες οὔτοι οὐκ ἔξω-
 θεν προσβάλλουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐνδοθεν τίκονται· καὶ
 πολλῆς χρεῖα καὶ συγκαταβάσεως καὶ ἀκριβείας. Πάντα

8. Ματθ. 22, 13.

9. Πρβλ. καὶ Β' 4. Ὁ ἱερεὺς πρέπει νὰ ἐλέγχη τὰς παρεκτροπὰς τῶν χριστιανῶν, ἀλλὰ νὰ μὴ τοὺς πικραίνει ὑπερβολικᾶ. Πρέπει νὰ εἶναι «ποικίλος», δηλαδὴ ἱκανὸς νὰ εὐρίσκη τὴν κατάλληλον μέθοδον ἐνεργείας εἰς κάθε περίπτωσιν, ὅπως ὁ ἰατρὸς καὶ ὁ κυβερνήτης.

ὁ Χριστὸς τὸν ἐξεδίωξε καὶ ἀπὸ τὸν χορὸν τῶν ἀπλῶν συνδαιτυμῶνων⁸; Ἡ ψυχὴ τοῦ ἱερέως πρέπει νὰ λάμπη σὰν φῶς καταυγάζον τὴν οἰκουμένην· ἡ ἰδική μου δὲ ψυχὴ περιβάλλεται λόγῳ τῆς πονηρίας τῆς συνειδήσεώς μου ἀπὸ τόσον σκότος, ὥστε πάντοτε ἀποκρύπτεται καὶ δὲν ἤμπορεῖ ποτὲ ν' ἀντικρύσῃ μὲ παρρησίαν τὸν Δεσπότην της. Οἱ ἱερεῖς εἶναι τὸ ἄλας τῆς γῆς· τὴν ἰδικήν μου δὲ ἄγνοιαν καὶ ὀλοκληρωτικὴν ἀπειρίαν ποῖος θὰ ὑπέφερεν εὐκολα, ἐκτὸς ἀπὸ σὲ πού συνήθισες νὰ μ' ἀγαπᾷς ὑπερβολικά; Καὶ δὲν ἐπιβάλλεται νὰ εἶναι μόνον καθαρὸς κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν ὑψηλὴν διακονίαν πού ἠξιώθη, ἀλλὰ καὶ πολὺ συνετὸς καὶ πολὺ ἔμπειρος, καὶ νὰ γνωρίζῃ ὅλας τὰς βιωτικὰς ὑποθέσεις ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ τοὺς συναναστρεφόμενους μὲ τὸν κόσμον, νὰ εἶναι ὅμως ἀπηλλαγμένος ἀπὸ αὐτὰς περισσότερον ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς τῶν ἐρημικῶν ὀρέων. Πρέπει νὰ εἶναι ποικίλος, ἐπειδὴ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ συναναστρέφεται ἄνδρας, οἱ ὁποῖοι καὶ γυναῖκας ἔχουν καὶ παιδιὰ ἀνατρέφουν καὶ δούλους ὀρίζουν καὶ πλοῦτον πολὺν διαθέτουν καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν ἀναμιγνύονται καὶ ἀξιώματα κατέχουν. Μὲ τὴν λέξιν δὲ «ποικίλον» δὲν ἐννοῶ τὸν ὑπουργόν, τὸν κόλακα, τὸν ὑποκριτὴν, ἀλλὰ ἐκεῖνον πού ἐνεργεῖ μὲν μὲ πλήρη ἐλευθερίαν καὶ παρρησίαν, ἀλλὰ γνωρίζει ἐπίσης νὰ συγκαταβαίνει ἐπωφελῶς, ὅταν τὸ ἀπαιτοῦν αἱ περιστάσεις· ἐκεῖνον πού κατορθώνει νὰ εἶναι ταυτοχρόνως καὶ καλὸς καὶ αὐστηρὸς⁹. Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μεταχειρίζεται ὅλους τοὺς πιστοὺς μὲ τὸν ἴδιον τρόπον, ὅπως δὲν εἶναι ὀρθὸν οὔτε οἱ ἰατροὶ νὰ μεταχειρίζονται μίαν μόνον μέθοδον θεραπείας ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν οὔτε ὁ κυβερνήτης νὰ γνωρίζῃ ἓνα μόνον χειρισμὸν δι' ἀπόκρουσιν τῶν ἀνέμων. Καὶ τοῦτο δὲ τὸ πλοῖον, τὴν Ἐκκλησίαν, τὸ περικυκλώνουν διαρκῶς κακοκαιρίαι. Αἱ δὲ κακοκαιρίαι αὐταὶ δὲν προσβάλλουν μόνον ἀπ' ἔξω, ἀλλὰ σηκώνονται καὶ μέσα· καὶ χρειάζεται πολλὴ συγκατάβασις καὶ προσοχή. "Ολαὶ

δὲ ταῦτα τὰ διάφορα εἰς ἓν τέλος ὁρᾶ, τοῦ Θεοῦ τὴν δόξαν, τῆς Ἐκκλησίας τὴν οἰκοδομήν.

5. Μέγας ὁ τῶν μοναχῶν ἀγὼν καὶ πολὺς ὁ μόχθος· ἀλλ' εἴ τις τῇ καλῶς διοικουμένῃ ἱερωσύνῃ τοὺς ἐκεῖθεν
5 ἰδρωῖτας παραβάλοι τοσοῦτον εὐρήσει τὸ διάφορον, ὅσον ἰδιώτου καὶ βασιλέως τὸ μέσον. Ἐκεῖ μὲν γάρ, εἰ καὶ πολὺς ὁ πόνος, ἀλλὰ κοινὸν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος τὸ ἀγώνισμα, μᾶλλον δὲ τὸ πλεόν τῇ τοῦ σώματος κατορθοῦται κατασκευῇ. Κἂν μὴ τοῦτο ἰσχυρὸν ᾗ, μένει καθ' ἑαυτὴν ἢ
10 προθυμία, οὐκ ἔχουσα εἰς ἔργον ἐξελθεῖν. Καὶ γὰρ καὶ νησιεῖα σύντονος καὶ χαμευνία καὶ ἀγρυπνία καὶ ἄλυσία καὶ ὁ πολὺς ἰδρῶς καὶ τὰ λοιπὰ, ὅσα πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἐπιτηδεύουσι ταλαιπωρίαν, πάντα οἴχεται, τοῦ κολάζεσθαι μέλλοντος οὐκ ὄντος ἰσχυροῦ. Ἐνταῦθα δὲ καθαρὰ τῆς ψυχῆς
15 ἢ τέχνη· καὶ οὐδὲν τῆς τοῦ σώματος εὐεξίας προσδεῖται, ὥστε δεῖξαι τὴν αὐτῆς ἀρετὴν. Τί γὰρ ἡμῖν ἢ τοῦ σώματος ἰσχὺς συμβάλλεται πρὸς τὸ μήτε αὐθάδεις εἶναι μήτε ὀργίλους μήτε προπετεῖς, ἀλλὰ νηφαλίους καὶ σώφρονας καὶ κοσμίους καὶ ἄλλα πάντα, δι' ὧν ἡμῖν ὁ μακάριος Παῦλος
20 τὴν τοῦ ἀρίστου ἱερέως ἀνεπλήρωσεν εἰκόνα; Ἄλλ' οὐκ ἐπὶ τῆς τοῦ μονάζοντος ἀρετῆς ἔχοι τις ἂν τοῦτο εἰπεῖν.

6. Ἀλλὰ καθάπερ τοῖς μὲν θανματοποιοῖς ὀργάνων δεῖ πολλῶν καὶ τροχῶν καὶ σχοινίων καὶ μαχαιρῶν, ὁ δὲ φιλόσοφος ἅπασαν ἐν τῇ ψυχῇ κειμένην ἔχει τὴν τέχνην, τῶν
25 ἔξωθεν οὐδὲν δεόμενος· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα. Ὁ μὲν γὰρ μοναχὸς καὶ τῆς σωματικῆς εὐπαθείας προσδεῖται καὶ τόπων πρὸς τὴν διαγωγὴν ἐπιτηδείων, ἵνα μήτε ἄγαν ἀπρωκισμέ-

δὲ αὐταὶ αἱ ποικίλαι μέθοδοι ἐνεργείας ἀποβλέπουν εἰς ἓνα σκοπόν· τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, τὴν οἰκοδόμησιν τῆς Ἐκκλησίας.

5. Τῶν μοναχῶν ὁ ἀγὼν εἶναι μέγας καὶ ὁ κόπος πολὺς. Ἄλλ' ἂν παραβάλη κανεὶς τοὺς ἰδικούς των ἰδρῶτας μὲ τοὺς κόπους πού ἐπιβάλλει ἡ εὐσυνείδητος ἐκτέλεσις τῶν ἱερατικῶν καθηκόντων, θὰ εὔρη τόσην διαφορὰν, ὅση ὑπάρχει μεταξὺ ἀπλοῦ πολίτου καὶ βασιλέως. Καὶ εἰς ἐκείνους ὁ κόπος εἶναι πολὺς, ἀλλὰ πρόκειται περὶ ἀγῶνος κοινοῦ καὶ διὰ τὴν ψυχὴν καὶ διὰ τὸ σῶμα, καὶ μᾶλλον τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἐπιτυχίας ὀφείλεται εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ σώματος. Ἐὰν δὲ αὐτὸ δὲν εἶναι ἰσχυρόν, μένει μόνη τῆς ἡ προθυμία, μὴ δυναμένη νὰ ἐκδηλωθῇ εἰς ἔργα. Ἡ συχνὴ νηστεία, ὁ ὕπνος κατὰ γῆς, ἡ ἀγρυπνία, ἡ ἀπλυστία, τὸ πολὺ ἴδρωμα καὶ τὰ ἄλλα μέσα πού χρησιμοποιοῦν διὰ τὴν ταλαιπωρίαν τοῦ σώματος, ἐγκαταλείπονται ὅλα, ἐὰν τὸ σῶμα πού πρόκειται νὰ τὰ ὑποστῇ δὲν εἶναι ἰσχυρόν. Ἐδῶ ὅμως, εἰς τὴν ἱερωσύνην, πρόκειται καθαρῶς περὶ τέχνης τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία δὲν χρειάζεται καθόλου τὴν σωματικὴν εὐρωστίαν διὰ νὰ δείξῃ τὴν ἀρετὴν τῆς. Εἰς τί θὰ συνέβαλλεν ἡ δύναμις τοῦ σώματος, ὥστε νὰ μὴ εἴμεθα αὐθάδεις οὔτε ὀργίλοι οὔτε προπετεῖς, ἀλλὰ νηφάλιοι καὶ σώφρονες καὶ κόσμιοι καὶ νὰ ἔχωμεν ὅλα τὰ ἄλλα χαρίσματα, μὲ τὰ ὁποῖα ὁ μακάριος Παῦλος μᾶς ἐζωγράφισε τὴν εἰκόνα τοῦ ἱερέως¹⁰; Τοῦτο δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ τὸ εἰπῇ κανεὶς διὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ μοναχοῦ.

6. Συμβαίνει ἀκριβῶς καὶ ἐδῶ ὅ,τι μὲ τοὺς θαυματοποιούς, οἱ ὁποῖοι χρειάζονται ὄργανα πολλὰ καὶ τροχοὺς καὶ σχοινία καὶ μαχαίρας, ἐνῶ ὁ φιλόσοφος ἔχει ὅλην τὴν τέχνην εἰς τὴν ψυχὴν καὶ δὲν χρειάζεται κανένα ἐξωτερικὸν μέσον. Οἱ μὲν μοναχοὶ χρειάζονται σωματικὴν ὑγείαν καὶ τόπους καταλλήλους διὰ τὴν διαβίωσίν των, ὥστε

νοι τῆς τῶν ἀνθρώπων ὧσιν ὀμιλίας καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἐρη-
 μίας ἔχουσι ἡσυχίαν, ἔτι δὲ καὶ τῆς ἀρίστης μὴ ἀμοιρῶσι
 κράσεως τῶν ὠρῶν. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀφορητὸν τῷ κατα-
 τρυχομένῳ νησιείαις, ὡς ἡ τῶν ἀέρων ἀνωμαλία. Τῆς δὲ
 5 τῶν ἱματίων κατασκευῆς καὶ διαίτης ἔνεκεν ὅσα πράγματα
 ἔχειν ἀναγκάζονται, πάντα αὐτουργεῖν αὐτοὶ φιλονεικοῦντες,
 οὐδὲν δέομαι λέγειν νῦν. Ὁ δὲ ἱερεὺς οὐδενὸς τούτων εἰς
 τὴν ἑαυτοῦ δεήσεται χρείαν ἀλλ' ἀπερίεργος καὶ κοινὸς ἐν
 ἀπασίν ἐστι τοῖς οὐκ ἔχουσι βλάβην, τὴν ἐπισιτήμην ἅπασαν
 10 ἐν τοῖς τῆς ψυχῆς θησαυροῖς ἀποκειμένην ἔχων. Εἰ δέ τις
 τὸ μένειν ἐφ' ἑαυτῷ καὶ τὰς τῶν πολλῶν ὀμιλίας ἐκτρέπε-
 σθαι θαυμάζοι, τῆς καρτερίας μὲν τοῦτο δεῖγμα καὶ αὐτὸς
 εἶναι φαίην ἄν, οὐ μὴν ἀπάσης τῆς ἀνδρείας τῆς ἐν τῇ
 ψυχῇ τεκμήριον ἱκανόν. Ὁ μὲν γὰρ εἶσω λιμένων ἐπὶ τῶν
 15 οἰάκων καθήμενος οὕπω τῆς τέχνης ἀκριβῆ δίδωσι βάσα-
 ρον· τὸν δ' ἐν μέσῳ τῷ πελάγει καὶ τῷ χειμῶνι δυνηθέντα
 διασῶσαι τὸ σκάφος, οὐδεὶς ὅστις οὐκ ἂν εἶναι φαίη κυ-
 βερνήτην ἀριστον.

7. Οὐ τοίνυν ἡμῖν οὐδὲ τὸν μοναχὸν θαυμασιεὸν ἂν εἶη
 20 λίαν καὶ μεθ' ὑπερβολῆς ὅτι μένων ἐφ' ἑαυτοῦ οὐ ταράττε-
 ται, οὐδὲ διαμαρτάνει πολλὰ καὶ μεγάλα ἁμαρτήματα· οὐδὲ
 γὰρ ἔχει τὰ παρακνίζοντα καὶ διεγείροντα τὴν ψυχὴν. Ἀλλ'
 εἷς τις πλήθεισι ὄλοις ἑαυτὸν ἐκδεδωκώς καὶ τὰς τῶν πολ-
 λῶν φέρειν ἁμαρτίας ἀναγκασθεὶς, ἔμεινεν ἀκλινῆς καὶ
 25 σιερρός, ὥσπερ ἐν γαλήνῃ τῷ χειμῶνι τὴν ψυχὴν διακυ-
 βερῶν, οὕτως κροτεῖσθαι καὶ θαυμάζεσθαι παρὰ πάντων
 ἂν εἶη δίκαιος· ἱκανὴν γὰρ τῆς οἰκείας ἀνδρείας τὴν δοκι-
 μασίαν ἐπεδείξατο.

Μὴ τοίνυν μηδὲ αὐτὸς θαυμάσης, εἰ τὴν ἀγορὰν φεύ-
 30 γοντες ἡμεῖς καὶ τὰς τῶν πολλῶν συνουσίας, οὐκ ἔχομεν

καὶ ὑπερβολικὰ ἀπομακρυσμένοι ἀπὸ τὴν συναναστροφὴν τοῦ κόσμου νὰ μὴ εἶναι καὶ τὴν ἡσυχίαν τῆς ἐρημίας ν' ἀπολαμβάνουν· ἐπίσης δὲ νὰ μένουν καὶ εἰς κλίμα εὐκρατον, διότι ἡ ἀτμοσφαιρικὴ ἀνωμαλία εἶναι τὸ ἐνοχλητικώτερον πρᾶγμα εἰς τὸν ταλαιπωρούμενον μὲ νηστείας. Δὲν εἶναι δὲ ἀνάγκη ν' ἀναφέρω τώρα πόσας δυσκολίας εὐρίσκουν εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν ἱματίων καὶ τὴν διατροφήν, ἐπειδὴ ἀγωνίζονται νὰ τὰ ἐξασφαλίσουν μόνοι των. Ὁ ἱερεὺς ὅμως δὲν χρειάζεται τίποτε ἀπὸ αὐτά· ἐπειδὴ εἶναι ἀπερίσπαστος καὶ ἀπολαμβάνει ὅλα τὰ πλεονεκτήματα τῆς κοινωνίας ποὺ δὲν βλάπτουν, ἔχει ὅλην του τὴν ἐπιστήμην ἀποταμιευμένην εἰς τοὺς θησαυροὺς τῆς ψυχῆς. Ἐὰν θαυμάζουν τὴν μοναξιάν καὶ τὴν ἀποφυγὴν τῶν πολλῶν συναναστροφῶν, παραδέχομαι καὶ ἐγώ, ὅτι τοῦτο εἶναι δεῖγμα καρτερίας, ὄχι ὅμως καὶ ἐπαρκῆς ἀπόδειξις ὠλοκληρωμένης ψυχικῆς ἀνδρείας. Ὅποιος κάθεται ἐπὶ τοῦ πηδαλίου μέσα εἰς τὸ λιμάνι δὲν ἔδωσεν ἀκόμη εὐκαιρίαν ἀκριβοῦς ἀποδείξεως τῆς ἰκανότητός του, κανεὶς ὅμως δὲν θ' ἀρνηθῆ ὅτι εἶναι ἄριστος κυβερνήτης ἐκεῖνος ποὺ ἔσωσε τὸ σκάφος εἰς τὸ μέσον τοῦ πελάγους εἰς καιρὸν τρικυμίας.

7. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ θαυμάζωμεν ὑπερβολικὰ οὔτε τὸν μοναχόν, ποὺ δὲν τaráσσειται ἀπὸ πάθη καὶ δὲν διαπράττει πολλὰ καὶ μεγάλα ἁμαρτήματα, ἀφοῦ ζῆ μόνος καὶ δὲν ἔχει ἐλατήρια ἐρεθίζοντα καὶ διεγείροντα τὴν ψυχὴν. Ἀντιθέτως εἶναι δίκαιον νὰ χειροκροτῆται καὶ νὰ θαυμάζεται ἀπὸ ὅλους ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἔμεινεν ἀκλόνητος καὶ σταθερός, κυβερνῶν τὴν ψυχὴν εἰς τὴν τρικυμίαν σὰν νὰ ἦτο γαλήνη, ἐνῶ ἔζη περικυκλωμένος ἀπὸ ὀλόκληρα πλήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ βαστάζῃ τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ· αὐτὸς ἐπέδειξε τὴν ἀνδρείαν του κατόπιν ἐπαρκοῦς δοκιμασίας.

Καὶ σὺ λοιπὸν μὴ θαυμάσης ποὺ δὲν ἔχω πολλοὺς κατηγόρους, ἀφοῦ ἀπέφευγα τὴν ἀγοράν καὶ τὴν συναναστροφὴν τοῦ κόσμου, ὅπως δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ θαυμάσης

τούς κατηγοροῦντας πολλούς. Οὐδὲ γὰρ εἰ καθεύδων οὐκ
 ἡμάρτανον, οὐδ' εἰ μὴ παλαίων οὐκ ἔπιπτον, οὐδ', εἰ μὴ μα-
 χόμενος οὐκ ἐκβαλλόμεν, θαυμάζειν ἐχοῖν. Τίς γάρ, εἰπέ,
 τίς δυνήσεται κατεπειν καὶ ἀποκαλύψαι τὴν μοχθηρίαν τὴν
 5 ἐμήν; Ὁ ὄροφος οὔτις καὶ ὁ οἰκίσκος; Ἄλλ' οὐκ ἂν δύ-
 ναιτο ῥῆξαι φωνήν. Ἄλλ' ἡ μήτηρ μάλιστα πάντων εἰδυῖα
 τὰ ἐμά; Μάλιστα μὲν οὐδὲ πρὸς αὐτὴν ἐστὶ μοί τι κοινόν,
 οὐδὲ εἰς φιλονικίαν ἤλθομεν πώποτε. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο ἦν
 συμβάν, οὐδεμία οὔτως ἐστὶ μήτηρ ἄστοργος καὶ μισότεκνος,
 10 ὡς τοῦτον, ὃν ᾧδινε καὶ ἔθρεψε, μηδεμιᾶς ἀναγκαζούσης
 προφάσεως, μηδὲ βιαζομένου τινός, κακίζειν καὶ διαβάλ-
 λειν παρὰ πᾶσιν. Ἐπεὶ ὅτι γε, εἴ τις τὴν ἡμετέραν πρὸς
 ἀκρίθειαν ἐθέλοι βασανίζειν ψυχὴν, πολλὰ αὐτῆς εὐρήσει
 τὰ σαθρά, οὐδὲ αὐτὸς ἀγνοεῖς, ὁ μάλιστα πάντων ἡμᾶς τοῖς
 15 ἐγκωμίσις ἐπαίρειν παρὰ πᾶσιν εἰωθώς. Καὶ ὅτι γε οὐ
 μειριάζων ταῦτα λέγω νῦν, ἀνάμνησον σαυτὸν, ὁσάκις εἶπον
 πρὸς σέ, λόγου τοιούτου γενομένου πολλάκις ἡμῖν, ὅτι, εἴ τις
 αἴρεσίν μοι προὔτιθει, ποῦ μᾶλλον βουλοίμην εὐδοκιμεῖν,
 ἐν τῇ τῆς Ἐκκλησίας προσοσίᾳ ἢ κατὰ τὸν τῶν μοναχῶν
 20 θίον, μυρίαίς ἂν ψήφοις τὸ πρότερον ἐδεξάμην ἔγωγε. Οὐ
 γὰρ διέλιπόν ποτε μακαρίζων πρὸς σὲ τοὺς ἐκείνης τῆς
 διακονίας προσιῆναι δυνηθέντας καλῶς. Ὅτι δέ, ὅπερ ἐ-
 μακάριζον, οὐκ ἂν ἔφυγον, ἰκανῶς ἔχων μετελθεῖν, οὐδεὶς
 ἀντερεῖ. Ἀλλὰ τί πάθω; Οὐδὲν γὰρ οὔτως ἄχρηστον εἰς
 25 Ἐκκλησίας προσοσίαν, ὡς αὐτὴ ἡ ἀργία καὶ ἡ ἀμελειησία,
 ἣν ἕτεροι μὲν ἄσκησίν τινα θαυμασιὴν εἶναι νομίζουσιν, ἐγὼ
 δὲ αὐτὴν ὡπερ εἰ παραπέτασμα τῆς οἰκειᾶς ἔχω φανλότη-
 τος, τὰ πλείονα τῶν ἐλαττωμάτων τῶν ἐμαντοῦ ταύτῃ συγ-
 καλύπτων καὶ οὐκ ἐῶν φαίνεσθαι. Ὁ γὰρ ἐνεθισθεὶς το-
 30 σαύτης ἀπολαύειν ἀπραγμοσύνης καὶ ἐν ἡσυχίᾳ διάγειν πολ-
 λῇ, κἂν μεγάλης ἢ φύσεως, ὑπὸ τῆς ἀνασκησίας θορυβεῖται
 καὶ ταράττεται καὶ τῆς οἰκειᾶς δυνάμεως περικόπτει μέρος
 οὐ μικρὸν τὸ ἀγύμναστον. Ὅταν δὲ δημοῦ καὶ βραδείας ἢ

πού δὲν θὰ ἡμάρτανα ἐνῶ θὰ ἐκοιμώμην, πού δὲν θὰ ἔπι-
 πτα ἐνῶ δὲν θὰ ἐπάλαια, πού δὲν θὰ ἐπληγωνόμην ἐνῶ
 δὲν θὰ ἐπολεμοῦσα. Εἶπέ μου, ποῖος ἡμπορεῖ νὰ καταγγεί-
 λη καὶ φανερώσῃ τὴν ἰδικήν μου μοχθηρίαν; Αὐτὴ ἢ στέ-
 γη καὶ τὸ σπιτάκι; Ἄλλ' αὐτὰ δὲν ἔχουν φωνήν. Μήπως
 ἢ μητέρα μου πού μὲ γνωρίζει καλύτερα ἀπὸ δλους; Ἄλ-
 λά μὲ αὐτὴν δὲν εἶχα νὰ χωρίσω τίποτε οὔτε ἤλθα ποτὲ
 εἰς φιλονεικίαν. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ ἂν εἶχε συμβῆ, καμμία
 μητέρα δὲν θὰ ἦτο τόσοσ ἀστοργος καὶ μισότεκνος, ὥστε νὰ
 κακολογήσῃ καὶ διαβάλῃ δημοσίᾳ τὸ παιδί πού ἐγέννησε
 καὶ ἀνέθρεψε, χωρὶς νὰ τὴν ἀναγκάζῃ καμμία ἀφορμὴ οὔ-
 τε νὰ τὴν βιάζῃ κανεὶς. Ἀσφαλῶς ἂν θελήσῃ κανεὶς νὰ ἐ-
 ξετάσῃ μὲ ἀκρίβειαν τὴν ψυχὴν μου, θὰ εὔρη εἰς αὐτὴν
 πολλὰς κακίας, ὅπως ξεύρεις καὶ σύ, μολονότι συνηθίζεις
 νὰ μ' ἐκθειάζῃς δημοσίᾳ περισσότερον ἀπὸ δλους. Καὶ ὅτι
 αὐτὰ δὲν τὰ λέγω ἀπὸ μετριοφροσύνην, θυμήσου πόσας
 φορές, ὅταν πολὺ συχνὰ τὸ ἔφερεν ἢ συζήτησις, σοῦ εἶπα
 ὅτι, ἐὰν μοῦ ἐπρότεινε κανεὶς ποῦ θέλω ν' ἀναδειχθῶ, εἰς
 τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας ἢ εἰς τὸν μοναχικὸν βίον, θὰ
 ἐδεχόμην μυρίας φορές τὸ πρῶτον. Δὲν παρέλειπα δὲ ποτὲ
 νὰ καλοτυχίζω ἐμπρὸς σου ὅσους ἐπετέλεσαν ἐπιτυχῶς
 τὰ καθήκοντα τῆς διακονίας ἐκείνης. Κανεὶς δὲν θὰ ἀρνη-
 θῆ ὅτι δὲν θὰ ἀπέφευγα τὴν ὑπηρεσίαν πού ἐμακάριζα, ἂν
 εἶχα τὴν ἰκανότητα νὰ τὴν διεξαγάγω ἐπιτυχῶς. Τί νὰ κά-
 μω ὅμως; Τίποτε δὲν εἶναι τόσοσ ἀχρηστον εἰς τὴν διοίκη-
 σιν τῆς Ἐκκλησίας ὅσον αὐτὴ ἢ ἀργία καὶ ἀμεριμνησία,
 τὴν ὁποίαν ἄλλοι μὲν θεωροῦν ὡς θαυμασίαν ἄσκησιν, ἐγὼ
 δὲ ὡς παραπέτασμα τῆς φαυλότητός μου, διὰ νὰ σκεπάζω
 τὰ περισσότερα ἐλαττώματά μου καὶ νὰ μὴ τ' ἀφήνω νὰ
 φαίνωνται. Διότι ὁποῖος συνήθισε νὰ ζῆ μὲ τόσοσν ἀπραγμο-
 σύνην καὶ ἡσυχίαν, ἀκόμη καὶ ἂν ἔχη μεγάλα φυσικὰ προ-
 τερήματα, καταλαμβάνεται ἀπὸ θόρυβον καὶ ταραχὴν ὡς
 ἄπειρος εἰς τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς, ἢ ἀγυμνασία δὲ αὐτὴ
 ἀφαιρεῖ μέγαν μέρος τῆς ἰκανότητός του. Ὅταν δὲ εἶναι

διανοίας καὶ τῶν τοιούτων λόγων καὶ ἀγῶνων ἄπειρος (τοῦτο δὴ τὸ ἡμέτερον), τῶν λιθίνων οὐδὲν διοίσει, ταύτην δεξάμενος τὴν οἰκονομίαν. Διὰ τοῦτο τῶν ἐξ ἐκείνης ἐρχομένων τῆς παλαίστρας εἰς τοὺς ἀγῶνας τούτους ὀλίγοι δια-
 5 φαίνονται, οἱ δὲ πλείους ἐλέγχονται καὶ καταπίπτουσι καὶ πράγματα ὑπομένουσιν ἀηδῆ καὶ χαλεπά. Καὶ οὐδὲν ἀπεικός. Ὅταν γὰρ μὴ περὶ τῶν αὐτῶν οἷ τε ἀγῶνες ᾧσι καὶ τὰ γυμνάσια, τῶν ἀγυμνάσιων ὁ ἀγωνιζόμενος οὐδὲν διενήνοχεν. Δόξης μάλιστα δεῖ καταφρονεῖν τὸν εἰς τοῦτο ἐρ-
 10 χόμενον τὸ στάδιον, ὀργῆς ἀνώτερον εἶναι, συνέσεως ἔμπλεων πολλῆς. Τούτῳ δὲ τῷ τὸν μονήρη στέργοντι θίον οὐδεμία γυμνασίας ὑπόθεσις πρόκειται. Οὔτε γὰρ τοὺς παροξύνοντας ἔχει πολλούς, ἵνα μελετήσῃ κολάζειν τοῦ θυμοῦ τὴν δύναμιν, οὔτε τοὺς μακαρίζοντας καὶ κρατοῦντας, ἵνα παι-
 15 δευθῆ τὸς παρὰ τῶν πολλῶν διαπτύειν ᾧδε ἐπαίνους· τῆς τε ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἀπαιτουμένης συνέσεως, οὐ πολλὸς αὐτοῖς ὁ λόγος. Ὅταν οὖν ἔλθωσιν εἰς τοὺς ἀγῶνας, ὧν μὴ μεμελετήκασι τὴν πεῖραν, ἀποροῦνται, ἰλιγγιῶσιν, εἰς ἀμηχανίαν ἐκπίπτουσι, καὶ πρὸς τὸ μηδὲν ἐπιδοῦναι πρὸς
 20 ἀρετήν, καὶ ἅπερ ἔχοντες ἦλθον πολλοὶ πολλάκις ἀπώλεσαν.

8. Καὶ ὁ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Τί οὖν; Τοὺς ἐν τῷ μέσῳ σιρροφόμενους καὶ πραγμάτων φροντίζοντας βιωτικῶν καὶ τειριμμένους πρὸς μάχας καὶ λοιδορίας καὶ μυρίας δεινότητος γέμοντας καὶ τρυφᾶν εἰδότας ἐπισιτήσομεν τῇ τῆς Ἐκ-
 25 κλησίας οἰκονομίᾳ;

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Εὐφήμει, ἔφην, ᾧ μακάριε οὐ. Τούτους γὰρ οὐδ' εἰς νοῦν βάλλεσθαι δεῖ, ὅταν ἱερέων ἐξέτασις ἢ ἄλλ' εἴ τις μετὰ τοῦ πᾶσιν ὀμιλεῖν καὶ συνανασιρέ-

11. Ἡ διαβίωσις εἰς τὴν κοινωνίαν δύναται νὰ χαλυβδώσῃ τὸν χαρακτήρα τῶν συνετῶν, ἐνῶ οἱ ζῶντες εἰς τὴν ἐρημίαν δὲν ἔχουν εὐκαιρίαν ἀσκήσεως εἰς τὰς ἀρετάς. Βλ. καὶ Βασίλειον, Ὅροι κατὰ Πλάτ. 4, 4· «ἐν τίνι γὰρ τὴν ταπεινοφροσύνην ἐπιδείξεται, μηδενὶ ἔχων, οὐ ταπεινότερον ἑαυτὸν ἀποδείξει; Ἐν τίνι τὴν εὐσπλαγχνίαν, ἀποτετημένος τῆς κοινωνίας τῶν πλειόνων; Πρὸς μακροθυμίαν δὲ πῶς ἑαυτὸν

συγχρόνως καὶ βραδύνους καὶ ἄπειρος εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ κηρύγματος, ὅπως ἐγώ, δὲν θὰ διαφέρῃ ἀπὸ λίθον, ἂν δεχθῆ τὴν λειτουργίαν αὐτήν. Διὰ τοῦτο ὀλίγοι ἀπὸ τοῦ εἰσερχομένους εἰς τοὺς ἀγῶνας αὐτοὺς ἀπὸ ἐκείνην τὴν μοναχικὴν παλαίστραν ἀναδεικνύονται· οἱ περισσότεροι ἐλέγχονται ἀνάξιοι, ὑφίστανται κατάπτωσιν καὶ δοκιμάζουν ἀηδίαν καὶ φρίκην. Καὶ εὐλόγως. Ἐφ' ὅσον οἱ ἀγῶνες καὶ τὰ γυμνάσια τῆς ἱερωσύνης εἶναι διαφορετικά, ὁ ἀθλητὴς δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸν ἀγύμναστον. Ὁ ἐρχόμενος εἰς τὸ στάδιον αὐτὸ πρέπει νὰ περιφρονῆ τὴν δόξαν, νὰ εἶναι ἀνώτερος ὀργῆς, γεμᾶτος σύνεσιν. Ὁ δὲ ἐρημίτης δὲν ἔχει καμμίαν εὐκαιρίαν ἀσκήσεως εἰς αὐτά. Διότι δὲν ἔχει ἀνθρώπους οὔτε νὰ τὸν ἐρεθίσουν διὰ νὰ ἀσκηθῆ εἰς τὴν χαλιναγώγησιν τῆς ὀρμῆς τοῦ θυμοῦ, οὔτε νὰ τὸν ἐπαινοῦν καὶ τὸν χειροκροτοῦν διὰ νὰ μάθῃ νὰ περιφρονῆ τοὺς ἐδῶ ἐπαίνοους τοῦ πλήθους¹¹. καὶ διὰ τὴν σύνεσιν δὲ ποῦ ἀπαιτεῖται εἰς τὴν διοίκησιν τῶν Ἐκκλησιῶν ὀλίγον φροντίζουν. Ὅταν λοιπὸν ἔλθουν εἰς τοὺς ἀγῶνας ποῦ δὲν ἔχουν δοκιμάσει πρωτύτερα, εὐρίσκονται εἰς ἀπορίαν, ζαλίζονται, πίπτουν εἰς ἀμηχανίαν καὶ ὄχι μόνον καμμίαν ἠθικὴν ἐπίδοσιν δὲν δεικνύουν, ἀλλ' ἀντιθέτως πολλοὶ πολλάκις ἔχασαν καὶ δσα ἐφόδια εἶχαν προτοῦ ἔλθουν.

8. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Τότε λοιπὸν θὰ τοποθετήσωμεν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως ἀνθρώπους κοσμικούς, ποῦ φροντίζουν δι' ὑποθέσεις βιωτικὰς καὶ κατατρίβονται εἰς ἐρίδας καὶ ὕβρεις, ποῦ εἶναι γεμᾶτοι πονηρίαν καὶ συνηθισμένοι εἰς τὴν καλοπέρασιν;

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Τί εἶναι αὐτὰ ποῦ λέγεις, καλέ μου φίλε; Αὐτοὺς δὲν πρέπει οὔτε νὰ τοὺς σκεφθοῦμεν κἄν, ὅταν γίνεται ἐξέτασις τῶν ὑποψηφίων διὰ τὴν ἱερωσύνην. Θὰ ἐκλέξωμεν ἐκεῖνον ποῦ ἠμπορεῖ μέσα εἰς τὴν ἐπαφήν καὶ συναναστροφὴν μὲ ὅλον τὸν κόσμον νὰ διατη-

γυμνάσει, μηδενὸς ἀνθισταμένου αὐτοῦ τοῖς θελήμασιν;».

φεσθαι δύναιτο τὴν καθαρότητα καὶ τὴν ἀταραξίαν, τὴν τε
 ἁγιωσύνην καὶ τὴν καρτερίαν καὶ νῆψιν, καὶ τὰ ἄλλα τοῖς
 μοναχοῖς προσόντα ἀγαθὰ, φυλάττειν ἀκέραια καὶ ἀπαρα-
 σάλευτα μᾶλλον τῶν μεμονωμένων ἐκείνων. Ὡς ὁ γε πολλὰ
 5 μὲν ἔχων ἐλαιώματα, δυνάμενος δὲ αὐτὰ τῇ μονώσει καλύ-
 πτειν καὶ ποιεῖν ἄπρακτα τῷ μηδενὶ καταμιγνῆναι ἑαυτὸν,
 οὗτος εἰς μέσον ἔλθῶν, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸ καταγέλαστος γε-
 νέσθαι κερδανεῖ καὶ κινδυνεύσει μειζόνως — ὁ μικροῦ δεῖν
 ἐπάδομεν ἂν ἡμεῖς, εἰ μὴ ἡ τοῦ Θεοῦ κηδεμονία τὸ πῦρ
 10 ταχέως ἀνέσχε τῆς ἡμετέρας κεφαλῆς. Οὐ γὰρ ἔστι λαθεῖν
 τὸν οὕτω διακείμενον, ὅταν ἐν τῷ φανερῷ κατασιῆ, ἀλλὰ
 πάντοτε ἐλέγχεται, καὶ καθάπερ τὰς μεταλλικὰς ὕλας δοκι-
 μάζει τὸ πῦρ, οὕτω καὶ ἡ τοῦ κλήρου θάσσανος τὰς τῶν ἀν-
 θρώπων διακρίνει ψυχὰς· κἂν ὀργίλος τις ᾖ, κἂν μικρόψυ-
 15 χος, κἂν φιλόδοξος, κἂν ἀλαζών, κἂν ὅ,τι δήποτε ἕτερον,
 ἅπαντα ἐκκαλύπτει καὶ γυμνοῖ ταχέως τὰ ἐλαιώματα· οὐ
 γυμνοῖ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ χαλεπώτερα καὶ ἰσχυρότερα αὐ-
 τὰ καθίστησιν. Καὶ γὰρ τὰ τοῦ σώματος τραύματα, προστρι-
 βόμενα, δυοῖατα γίνεται, καὶ τὰ τῆς ψυχῆς πάθη, κνιζόμενα
 20 καὶ παροξυνόμενα, μᾶλλον ἀγριαίνεσθαι πέφυκε καὶ τοὺς
 ἔχοντας αὐτὰ πλείονα ἁμαρτάνειν θιάζεται. Καὶ γὰρ εἰς
 ἔρωτα δόξης ἐπαίρει τὸν μὴ προσέχοντα καὶ εἰς ἀλαζο-
 νείαν καὶ εἰς χρημάτων ἐπιθυμίαν· ὑποσύρει δὲ καὶ εἰς
 τρυφήν καὶ εἰς ἄνεσιν καὶ ῥαθυμίαν καὶ κατὰ μικρὸν εἰς
 25 τὰ περαιτέρω τούτων καὶ ἐκ τούτων τικτόμενα κακὰ. Πολλὰ
 γὰρ ἐστὶν ἐν τῷ μέσῳ τὰ δυνάμενα ψυχῆς ἀκρίθειαν ἐλκῦ-
 σαι καὶ τὸν ἐπὶ Θεὸν διακόψαι δρόμον· καὶ πρῶτον πάντων
 αἱ πρὸς τὰς γυναῖκας ὀμιλῖαι. Οὐδὲ γὰρ ἔστιν τὸν προεσιῶτα
 καὶ παντὸς τοῦ ποιμνίου κηδόμενον τοῦ μὲν τῶν ἀνδρῶν ἐπι-
 30 μελεῖσθαι μέρους, τὸ δὲ τῶν γυναικῶν παρορᾶν, ὃ μάλιστα

ρῆ τὴν καθαρότητα καὶ ἀταραξίαν, τὴν ἀγιωσύνην καὶ τὴν καρτερίαν καὶ τὴν ἐγρήγορσιν καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς τῶν μοναχῶν ἀκεραίας καὶ ἀμεταβλήτους περισσότερον ἀπὸ ἐκείνους ποῦ ζοῦν εἰς τὴν ἐρημίαν. Διότι ἐκεῖνος ποῦ ἔχει μὲν πολλὰ ἐλαττώματα, ἀλλὰ κατορθώνει νὰ τὰ καλύπτῃ καὶ νὰ τὰ νεκρώνη μὲ τὴν στέρησιν τῆς συναναστροφῆς, μόλις ἔλθῃ εἰς τὴν κοινωνίαν τίποτε ἄλλο δὲν κερδίζει ἐκτὸς τοῦ ὅτι γίνεται καταγέλαστος καὶ περιέρχεται εἰς μέγαν κίνδυνον — πράγμα ποῦ θὰ ἐπάθαινα παρ' ὀλίγον ἐγώ, ἂν δὲν ἀπεμάκρυνε γρήγορα τὴν φωτιάν ἀπὸ τὴν κεφαλὴν μου ἢ πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴν ὅποιος ἔχει παρόμοια ἐλαττώματα ὅταν τοποθετηθῇ εἰς θέσιν περίοπτον, ἀλλὰ φανερώνεται πάντοτε. Καὶ ὅπως ἡ φωτιὰ δοκιμάζει τὰς μεταλλικὰς ὕλας, ἔτσι καὶ ἡ δοκιμασία τῶν κληρικῶν ξεχωρίζει τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἂν τύχῃ νὰ εἶναι ὀργίλος ἢ μικρόψυχος ἢ φιλόδοξος ἢ ἀλαζών ἢ ὁτιδήποτε ἄλλο, τὸν ξεσκεπάζει καὶ γρήγορα ἀπογυμνώνει τὰ ἐλαττώματα, ὅχι δὲ μόνον τ' ἀπογυμνώνει ἀλλὰ καὶ τὰ καθιστᾷ βαρύτερα καὶ ἰσχυρότερα. Καὶ τοῦτο συμβαίνει διότι ὅπως τὰ σωματικὰ τραύματα, ὅταν προστρίβωνται, γίνονται δυσίατα, ἔτσι καὶ τὰ ψυχικὰ πάθη, ὅταν ἐρεθίζωνται καὶ ὀξύνωνται, ἀγριαίνουν περισσότερο καὶ ὀδηγοῦν τοὺς πάσχοντας ἀπ' αὐτὰ εἰς περισσότερας ἀμαρτίας. Διεγείρουν τὸν ἀπρόσεκτον εἰς δοξομανίαν καὶ εἰς ἀλαζονείαν καὶ εἰς φιλοχρηματίαν, παρασύρουν δὲ καὶ εἰς ἀγάπην τῆς τρυφῆς, τῆς ἀνέσεως καὶ τῆς ραθυμίας, καὶ κατ' ὀλίγον εἰς ἄλλας κακίας ποῦ γεννῶνται ἀπ' αὐτάς. Ὑπάρχουν δὲ πολλὰ μέσα ποῦ ἡμποροῦν νὰ παραλύσουν τὴν προσοχὴν τῆς ψυχῆς καὶ ν' ἀποκόψουν τὸν δρόμον πρὸς τὸν Θεόν, καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα ἡ συναναστροφή μὲ τὰς γυναῖκας. Δὲν ἐπιτρέπεται ὁ ἐπιφορτισμένος μὲ ὀλόκληρον τὸ ποίμνιον κληρικὸς νὰ φροντίζῃ διὰ τοὺς ἄνδρας, νὰ παραμελῇ δὲ τὰς γυναῖκας, ὅταν μάλιστα τὸ γυναικεῖον φύλον ἔχῃ ἀνάγκην μεγαλυτέρας με-

δεῖται προνοίας πλείονος διὰ τὸ πρὸς τὰς ἁμαρτίας εὐόλι-
 σθον. Ἀλλὰ δεῖ καὶ τῆς τούτων ὑγιείας, εἰ καὶ μὴ ἐκ πλείο-
 νος, ἀλλ' οὖν ἐξ ἴσης φροντίζειν τῆς μοίρας τὸν λαχόντα τὴν
 ἐπισκοπὴν διοικεῖν. Καὶ γὰρ ἐπισκοπεῖσθαι αὐτάς, ἥνικα ἂν
 5 κάμνωσι, καὶ παρακαλεῖν, ἥνικα ἂν πενθῶσιν, καὶ ἐπιπλήττειν
 ῥαθυμούσαις καὶ βοηθεῖν καταπονουμέναις ἀνάγκη. Τούτων
 δὲ γινομένων, πολλὰς ἂν εὗροι τὰς παρεισδύσεις ὁ πονηρός,
 εἰ μὴ ἠκριθωμένη τις ἑαυτὸν τειχίσειε φυλακῇ. Καὶ γὰρ ὁ-
 φθαλμὸς βάλλει καὶ θορυβεῖ ψυχὴν, οὐχ ὁ τῆς ἀκολάστου μό-
 10 νον, ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς σώφρονος, καὶ κολακεῖται μαλάσσοισι καὶ
 τιμαὶ καταδουλοῦνται· καὶ ἀγάπη ζέουσα (τοῦτο δὴ τὸ πάν-
 των αἴτιον τῶν ἀγαθῶν) μυρίων αἴτιον γέγονε κακῶν τοῖς
 οὐκ ὀρθῶς χρησαμένοις αὐτῇ. Ἦδη δὲ καὶ φροντίδες συνε-
 χεῖς ἤμβλυναν τὸ τῆς διανοίας ὄξυ καὶ μολύβδου βαρύτερον
 15 τὸν πηγνὸν ἀπειργάσαντο· καὶ θυμὸς δὲ προσπεσὼν καπνοῦ δί-
 κην τὰ ἔνδον κατέσχεν ἅπαντα. Τί ἂν τις λέγοι τὰς λοιπὰς
 βλάβας, τὰς ὑβρεις, τὰς ἐπηρείας, τὰς μέμψεις, τὰς παρὰ
 τῶν μειζόνων, τὰς παρὰ τῶν ἐλατιόνων, τὰς παρὰ τῶν συ-
 νειῶν, τὰς παρὰ τῶν ἀσυνέτων; Τοῦτο γὰρ δὴ μάλιστα τὸ
 20 γένος τῶν ὀρθῆς ἀποστειρημένων κρίσεως μεμψίμοιρόν τέ
 ἐστι, καὶ οὐκ ἂν εὐκόλως ἀπολογίας ἀνάσχοιτό ποτε.

9. Τὸν δὲ προεσιῶτα καλῶς οὐδὲ τούτων δεῖ καταφρο-
 νεῖν, ἀλλὰ πρὸς ἅπαντας, περὶ ὧν ἂν ἐγκαλῶσι, διαλύεσθαι
 μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιεικείας καὶ πραότητος, συγγιγνώσκοντα
 25 μᾶλλον αὐτοῖς τῆς ἀλόγου μέμψεως, ἢ ἀγανακτιοῦντα καὶ ὀρ-
 γιζόμενον. Εἰ γὰρ ὁ μακάριος Παῦλος, μὴ κλοπῆς ὑπόνοιαν
 λάβη παρὰ τοῖς μαθηταῖς, ἔδεισε καὶ διὰ τοῦτο προσέλαβε
 καὶ ἑτέρους εἰς τὴν τῶν χρημάτων διακονίαν, «ἵνα μὴ τις
 ἡμᾶς μωμήσῃται, φησίν, ἐν τῇ ἀδρότητι ταύτῃ τῇ διακονου-
 30 μένῃ ὑφ' ἡμῶν», πῶς ἡμᾶς οὐ πάντα δεῖ ποιεῖν, ὥστε τὰς
 πονηροῦς ἀναιρεῖν ὑποψίας, καὶ ψευδεῖς καὶ ἀλόγιστοι τυγ-
 χάνωσιν οὔσαι καὶ σφόδρα τῆς ἡμετέρας ἀπέχωσι δόξης;

ρίμνης ὡς περισσότερον εὐόλισθον πρὸς τὴν ἁμαρτίαν. Ὁφείλει λοιπὸν ὁ ἐπίσκοπος νὰ φροντίζῃ καὶ δι' αὐτὸ ἂν ὄχι περισσότερον, τοῦλάχιστον ἐξ Ἰσου. Εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰς ἐπισκέπτεται ὅταν ἀσθενοῦν, νὰ τὰς παρηγορῇ ὅταν πενθοῦν, νὰ τὰς ἐπιτιμᾷ ὅταν εἶναι ράθυμοι καὶ νὰ τὰς βοηθῇ ὅταν δυστυχοῦν. Κατὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων αὐτῶν πολλὰς εὐκαιρίας διεισδύσεως ἠμπορεῖ νὰ εὔρη ὁ πονηρός, ἂν δὲν περιτειχισθῇ ὁ ἐπίσκοπος μὲ μεγάλην προσοχήν. Διότι ὁ ὀφθαλμὸς ὄχι μόνον τῆς ἀκολάστου, ἀλλὰ καὶ τῆς σώφρονος κτυπᾷ καὶ ταρασσει τὴν ψυχὴν, αἱ κολακεῖαι ἀποχαυνώνουν καὶ αἱ τιμαὶ ὑποδουλώνουν· ἡ δὲ θερμὴ ἀγάπη, ἡ πηγὴ ὄλων τῶν ἀγαθῶν, γίνεται αἰτία καὶ μυρίων κακῶν, ὅταν δὲν τὴν μεταχειρίζονται καλά. Κάποτε δὲ καὶ αἱ συνεχεῖς φροντίδες ἀμβλύνουν τὴν ὀξύνοϊαν καὶ καθιστοῦν βαρύτερον ἀπὸ μόλυβδον τὸν εὐκίνητον. Τέλος ὅταν ἐπιπέσῃ εἰς τὴν ψυχὴν θυμὸς, τὴν συμπνίγει ὀλόκληρον σὰν καπνός. Τί νὰ εἰπῇ δὲ κανεὶς διὰ τὰς ἄλλας βλάβας, τὰς ὕβρεις, τὰς ἐνοχλήσεις, τὰς κατηγορίας, ἀπὸ ἀνωτέρους ἢ ἀπὸ κατωτέρους, ἀπὸ φρονίμους ἢ ἀπὸ ἀνοήτους; Μάλιστα δὲ ἡ τάξις αὐτῆ τῶν στερουμένων εὐθικρισίας διακρίνεται διὰ μεμψιμοιρίαν καὶ δὲν δέχεται εὐκόλα δικαιολογίας.

9. Ὁ δὲ καλὸς Ἱεράρχης δὲν πρέπει νὰ περιφρονῇ οὔτε αὐτούς, ἀλλὰ ν' ἀναιρῇ πρὸς ὅλους τὰς κατηγορίας μὲ πολλὴν ἐπιείκειαν καὶ πραότητα, συγχωρῶν μᾶλλον τὰς ἀδικαιολογήτους μομφάς των παρὰ ἀγανακτῶν καὶ ὀργιζόμενος. Ἀφοῦ ὁ μακάριος Παῦλος ἐφοβήθη μὴ τὸν ὑποπτευθοῦν οἱ μαθηταὶ του διὰ κλοπὴν καὶ διὰ τοῦτο παρέλαβε καὶ ἄλλους εἰς τὴν μεταφορὰν τοῦ χρηματικοῦ ἐράνου, «διὰ νὰ μὴ μᾶς κατηγορήσῃ κανεὶς ἐξ ἀφορμῆς τοῦ πλουσίου ἐράνου ποῦ ἐνεργῶ», ὅπως λέγει¹², πῶς δὲν πρέπει ἐμεῖς νὰ κάμνωμεν τὸ πᾶν διὰ ν' ἀναιροῦμεν τὰς καχυποψίας, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ψευδεῖς καὶ παράλογοι, ἔστω καὶ ἂν ἀπέχουν πολὺ ἀπὸ τὴν ὑπόληψίν μας; Ἄλλωστε ἐμεῖς δὲν

Οὐδενὸς γὰρ ἁμαρτήματος τοσοῦτον ἡμεῖς ἀφεσιήκαμεν, ὅ-
 σον κλοπῆς ὁ Παῦλος· ἀλλ' ὅμως καὶ τοσοῦτον ἀφεσηκῶς
 τῆς πονηρᾶς ταύτης πράξεως, οὐδὲ οὕτως ἠμέλησε τῆς τῶν
 πολλῶν ὑπονοίας, καίτοι λίαν οὔσης ἀλόγου καὶ μανιώδους.
 5 Μανία γὰρ ἦν τοιοῦτον ὑποπιεῦσαί τι περὶ τῆς μακαρίας καὶ
 θαυμασιῆς ἐκείνης κεφαλῆς. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲν ἦτιον καὶ
 ταύτης τῆς ὑποψίας, τῆς οὔτως ἀλόγου καὶ ἦν οὐδεὶς ἂν μὴ
 παραπαίων ὑπώπιευσε, πόρρωθεν ἀναιρεῖ τὰς αἰτίας· καὶ
 οὐ διέπτυσε τὴν τῶν πολλῶν ἄνοιαν, οὐδὲ εἶπε· τίτι γὰρ ἂν
 10 ἐπέλθοι ποτὲ τοιαῦτα περὶ ἡμῶν ὑπονοεῖν καὶ ἀπὸ τῶν ση-
 μείων καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιεικείας τῆς ἐν τῷ βίῳ πάντων ἡμᾶς
 καὶ τιμώντων καὶ θαυμαζόντων; Ἄλλ' ἅπαν τοῦναντίον καὶ
 ὑπείδειο καὶ προσεδόκησε ταύτην τὴν πονηρὰν ὑπόνοιαν
 καὶ πρόρριζον αὐτὴν ἀνέσπασε, μᾶλλον δὲ οὐδὲ φῦναι ἀρ-
 15 χὴν ἀφῆκεν. Διὰ τί; «Προνοοῦμεν γάρ, φησι, καλὰ οὐ μόνον
 ἐνώπιον Κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων». Το-
 σαύτη δεῖ, μᾶλλον δὲ καὶ πλείονι κεχρηῆσθαι σπουδῇ, ὥστε
 μὴ μόνον αἰρομένα κατασπᾶν καὶ κωλύειν τὰς φήμας τὰς
 οὐκ ἀγαθὰς, ἀλλὰ καὶ πόρρωθεν, ὅθεν ἂν γένοιντο, προορᾶν
 20 καὶ τὰς προφάσεις ἐξ ὧν τίκονται προαναιρεῖν καὶ μὴ πε-
 ριμένειν αὐτὰς σοσιῆναι καὶ ἐν τοῖς τῶν πολλῶν διαθρυλ-
 ληθῆναι σιόμασιν. Τηνικαῦτα γὰρ οὔτε εὐπορον αὐτὸς ἀφα-
 νίσει λοιπόν, ἀλλὰ καὶ λίαν δυσχερές, τάχα δὲ καὶ ἀδύνα-
 τον οὔτε ἀζήμιον τῷ μετὰ τὴν τῶν πολλῶν βλάβῃν τοῦτο γε-
 25 νέσθαι. Ἄλλὰ γὰρ μέχρις τίνος οὐ στήσομαι διώκων ἀκίχη-
 τα; Τὸ γὰρ ἀπάσας τὰς ἐκεῖ δυσχερείας καταλέγειν, οὐδὲν
 ἕτερόν ἐστιν ἢ πέλαγος ἀναμειρεῖν. Καὶ γάρ, ὅταν τις αὐ-
 τὸς παντὸς καθαρεύσῃ πάνθους, ὃ τῶν ἀδυνάτων ἐστίν, ἵνα
 τὰ τῶν ἄλλων ἐπανορθώσῃ παιίσματα, μυρία ὑπομένειν ἀ-
 30 ναγκάζεται δεινά. Προσιεδέντων δὲ καὶ τῶν οἰκείων νοση-
 μάτων, θέα τὴν ἄβυσσον τῶν πόνων καὶ τῶν φροντίδων καὶ

ἀπέχομεν ἀπὸ κανένα ἀμάρτημα τόσον, ὅσον ἀπεῖχεν ὁ Παῦλος ἀπὸ τὴν κλοπὴν. Καὶ ὅμως μολονότι ἀπεῖχε τόσον ἀπὸ τὴν πονηρὰν αὐτὴν πράξιν, πάλιν δὲν ἠδιαφόρησε διὰ τὴν ὑποψίαν τῶν πολλῶν, ποῦ ἦτο πολὺ παράλογος καὶ μανιώδης — διότι μανία θὰ ἦτο παρομοία ὑποψία διὰ τὸν μακάριον καὶ θαυμαστὸν ἐκεῖνον ἄνδρα. Μ' ὅλα ταῦτα ἔσπευσε ν' ἀφαιρέσῃ ἐκ τῶν προτέρων τὰς ἀφορμὰς καὶ αὐτῆς τῆς παραλόγου ὑποψίας, τὴν ὁποῖαν κανεῖς φρόνιμος δὲν θὰ ἐσχημάτιζε· καὶ δὲν περιεφρόνησε τὴν ἀνοησίαν τῶν πολλῶν οὔτε εἶπε, «ποῖος ἠμπορεῖ ποτὲ νὰ σκεφθῆ τέτοιον πρᾶγμα δι' ἐμέ, ἀφοῦ ὅλοι μὲ τιμοῦν καὶ μὲ θαυμάζουν καὶ διὰ τὰ θαύματα καὶ διὰ τὸν ἐνάρετον βίον;». Ἀντιθέτως ἐθεώρησεν ὡς ἐνδεχομένην καὶ πιθανὴν τὴν πονηρὰν αὐτὴν ὑποψίαν καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἀπέσπασεν ἀπὸ τὴν ρίζαν ἢ μᾶλλον δὲν τὴν ἄφησε νὰ φυτρώσῃ καθόλου. Διατί; «Διότι, λέγει, λαμβάνομεν πρόνοιαν νὰ ἐργαζώμεθα τὸ καλὸν ὄχι μόνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων»¹³. Τέτοιαν καὶ ἀκόμη μεγαλυτέραν προσπάθειαν χρειάζεται κανεῖς, ὥστε ὄχι μόνον ν' ἀποσπᾷ καὶ συγκρατῆ τὰς κακὰς φήμας, ἀλλὰ καὶ νὰ προβλέπῃ ἐκ τῶν προτέρων ἀπὸ ποῦ εἶναι δυνατὸν νὰ προέλθουν καὶ νὰ ἀφαιρῆ ἐκ τῶν προτέρων τὰς προφάσεις ἀπὸ τὰς ὁποίας γεννῶνται, νὰ μὴ περιμένη δὲ νὰ δημιουργηθοῦν καὶ νὰ διαδοθοῦν ἀπὸ τὰ στόματα τῶν πολλῶν. Τότε πλέον δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ τὰς ἀφανίσῃ, εἶναι πολὺ δύσκολον, ἴσως δὲ καὶ ἀδύνατον· καὶ ἂν κατορθώσῃ δέ, δὲν εἶναι τοῦτο ἀζήμιον, διότι ἤδη ἡ διάδοσις ἔβλαψε πολλούς. Πότε ὅμως θὰ σταματήσω νὰ ἐπιδιώκω τ' ἀκατόρθωτα; Τὸ ν' ἀναφέρῃς ὅλας τὰς δυσχερείας τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἔργου εἶναι σὰν νὰ μετρῆς τὸ πέλαγος. Διότι καὶ ὅταν ἀπαλλαγῆ ὁ ἴδιος ἀπὸ κάθε πάθος (πρᾶγμα ἀδύνατον), πάλιν ἀναγκάζεται νὰ ὑπομείνῃ μυρία δεινὰ διὰ νὰ ἐπανορθώσῃ τὰ πταίσματα τῶν ἄλλων. Ἐὰν δὲ προστεθοῦν καὶ αἱ ἰδικαί του ἀσθένειαι, ἰδὲ τότε τὴν ἄβυσσον τῶν κόπων καὶ τῶν φροντίδων καὶ

ἄσχετον ἀνάγκη τῶν τε οἰκείων καὶ τῶν ἀλλοτριῶν
βουλόμενον περιγενέσθαι κακῶν.

10. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Νῦν δέ, φησὶν, οὐδεὶς σοι τῶν
πόνων τούτων ἀγών, οὐδὲ φροντίδας ἔχεις κατὰ σαυτὸν ὦν.

5 ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Ἔχω μὲν, ἔφη, καὶ νῦν. Πῶς
γὰρ ἔστιν ἄνθρωπον ὄντα καὶ τὸν πολύμοχθον τοῦτον βιοῦν-
τα βίον, φροντίδων ἀπηλλάχθαι καὶ ἀγωνίας; Ἀλλ' οὐκ ἔ-
στιν ἴσον εἰς πέλαγος ἄπειρον ἐμπεσεῖν καὶ ποταμὸν παρα-
πλεῖν· τοσοῦτον γὰρ τούτων κακείνων τῶν φροντίδων τὸ
10 μέσον. Νῦν μὲν γὰρ εἰ μὲν δυνηθεῖην καὶ ἑτέροις γενέσθαι
χρήσιμος, βουλοίμην ἂν καὶ αὐτὸς καὶ πολλῆς μοι τοῦτο ἔρ-
γον εὐχῆς· εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ἕτερον ὀνῆσαι, ἑμαυτὸν γοῦν ἔαν
ἐγγένηται διασωῶσαι καὶ τοῦ κλύδωνος ἐξελεῖν, ἀρκεσθή-
σομαι τούτῳ.

15 ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Εἶτα, τοῦτο οἶμι μέγα, φησὶν, εἶναι, ὁ
Βασίλειος, ὅπως δὲ καὶ σωθήσεσθαι νομίζεις, ἑτέρῳ μηδενὶ
γενόμενος χρήσιμος;

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Εὖ καὶ καλῶς, ἔφη, εἶρηκας·
οὐδὲ γὰρ αὐτὸς τοῦτο πιστεύειν ἔσω, ὅτι σώζεσθαι ἔνεστι
20 τὸν οὐδὲν εἰς τὴν τοῦ πλησίον κάμνοντα σωτηρίαν. Οὐδὲ γὰρ
ἐκεῖνον τὸν δαίμονα ὄνησέ τι τὸ μὴ μειῶσαι τὸ τάλαντον,
ἀλλὰ καὶ ἀπώλεσε τῷ μὴ πλεονάσαι καὶ διπλοῦν προσενεγ-
κεῖν. Πλὴν ἀλλ' ἐπιεικιστέραν μοι τὴν τιμωρίαν οἶμαι ἔ-
σεσθαι ἐγκαλουμένῳ, διὰ τί μὴ καὶ ἑτέρους ἔσωσα, ἢ εἰ
25 καὶ ἑτέρους καὶ ἑμαυτὸν προσαπώλεσα, πολὺ χείρων γενό-
μενος μετὰ τὴν τοσαύτην τιμὴν. Νῦν μὲν γὰρ τοσαύτην
ἔσεσθαι μοι πιστεύω τὴν κόλασιν, ὅσην ἀπαιτεῖ τῶν ἁμαρτη-
μάτων τὸ μέγεθος· μετὰ δὲ τὸ δέξασθαι τὴν ἀρχήν, οὐ δι-
πλὴν μόνον καὶ τριπλὴν, ἀλλὰ καὶ πολλαπλασίονα, τῷ τε
30 πλείονας σκανδαλίσαι καὶ τῷ μετὰ μείζονα τιμὴν προσ-
κροῦσαι τῷ τειμηκότι Θεῷ.

τῶν παθημάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ρίπεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ ὑπερνικήσῃ καὶ τὰς ἰδικὰς του καὶ τὰς ξένας κακίας.

10. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Τώρα πάντως δὲν διεξάγεις κανένα ἀπὸ τοὺς κοπιώδεις αὐτοὺς ἀγῶνας οὔτε ἔχεις φροντίδας ἀφοῦ ζῆς μόνος σου.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Ἀσφαλῶς ἔχω καὶ τώρα· πῶς εἶναι δυνατόν, ἀφοῦ εἶμαι ἄνθρωπος καὶ ζῶ τὸν κοπιώδη αὐτὸν βίον, νὰ εἶμαι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ φροντίδας καὶ ἀγωνίας. Ἄλλὰ δὲν εἶναι τὸ ἴδιον νὰ πέσω εἰς τὸ ἀπέραντον πέλαγος καὶ νὰ διαπλέω ἓνα ποταμὸν — τόση δὲ εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἐκείνων τῶν φροντίδων. Τώρα λοιπόν, θὰ ἐπιθυμοῦσα πολὺ καὶ θὰ ηὐχόμεν νὰ γίνω χρήσιμος καὶ εἰς ἄλλους, ἀλλ' ἂν δὲν κατορθώσω νὰ ὠφελήσω ἄλλους, θ' ἄρκεσθῶ ν' ἀπαλλάξω ἀπὸ τὴν τρικυμίαν τὸν ἑαυτὸν μου καὶ νὰ τὸν σώσω.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Καὶ νομίζεις ὅτι αὐτὸ εἶναι σπουδαῖον; Νομίζεις ὅτι ἡμπορεῖς νὰ σωθῆς ἂν δὲν φανῆς χρήσιμος εἰς κανένα ἄλλον;

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Πολὺ σωστὴ ἡ γνώμη σου. Δὲν πιστεύω καὶ ἐγὼ ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ σωθῆ ὅποιος δὲν φροντίζει καθόλου διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ πλησίον. Οὔτε ἐκεῖνον τὸν δυστυχῆ τὸν ὠφέλησε τίποτε πού δὲν ἠλάττωσε τὸ τάλαντον· ἀντιθέτως ἡ ἀνικανότης νὰ τὸ αὐξήσῃ καὶ διπλασιάσῃ τὸν κατέστρεψεν¹⁴. Πάντως ὅμως νομίζω ὅτι θὰ ὑποστῶ ἐπιεικεστέραν τιμωρίαν ἂν κατηγορηθῶ διότι δὲν ἔσωσα καὶ ἄλλους, ἀπὸ ὅσων ἐὰν ἀπολέσω καὶ ἄλλους καὶ τὸν ἑαυτὸν μου, καὶ γίνω πολὺ χειρότερος μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ τιμητικοῦ αὐτοῦ ἀξιώματος. Τώρα πιστεύω ὅτι ἡ τιμωρία μου θὰ εἶναι ἀνάλογος μὲ τὸ μέγεθος τῶν ἀμαρτημάτων· μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ ἀξιώματος ὅμως θὰ εἶναι ὄχι μόνον διπλῆ καὶ τριπλῆ, ἀλλὰ πολλαπλῆ, ἐπειδὴ θὰ ἐσκανδάλιζα περισσοτέρους καὶ ἐπειδὴ θὰ ἡμάρτανα πρὸς τὸν τιμήσαντα Θεόν, ἀφοῦ ἐδέχθην μεγαλυτέραν τιμὴν.

11. Διὰ τοι τοῦτο καὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν σφοδρότερον κα-
 τηγορῶν, τοῦτω δείκνυσιν αὐτοὺς μείζονος ὄντας κολάσεως
 ἀξίους, τῷ μετὰ τὰς παρ' αὐτοῦ γενομένας εἰς αὐτοὺς τι-
 μὰς ἀμαρτεῖν, ποτὲ μὲν λέγων, «πλὴν ὑμᾶς ἔγνω ἐκ πα-
 5 σῶν τῶν φυλῶν τῆς γῆς, διὰ τοῦτο ἐκδικήσω ἐφ' ὑμῶν»,
 ποτὲ δέ, «ἔλαβον ἐκ τῶν υἱῶν ὑμῶν εἰς προφήτας καὶ ἐκ
 τῶν νεανίσκων ὑμῶν εἰς ἀγιασμόν». Καὶ πρὸ τῶν προφη-
 τῶν, ἐπὶ τῶν θυσιῶν δεῖξαι βουλόμενος ὅτι τὰ ἀμαρτήματα
 μείζονα ἐκδέχεται πολλῷ τὴν τιμωρίαν, ὅταν ὑπὸ τῶν ἱε-
 10 ρέων γίνηται ἢ ὅταν ὑπὸ τῶν ἰδιωτῶν, προσιάττει τοσαύτην
 ὑπερ τῶν ἱερέων προσάγεσθαι τὴν θυσίαν, ὅσην ὑπερ παν-
 τὸς τοῦ λαοῦ. Τοῦτο δὲ οὐδὲν ἕτερον δηλοῦντός ἐστιν, ἢ ὅτι
 μείζονος βοηθείας δεῖται τὰ τοῦ ἱερέως τραύματα καὶ το-
 σαύτης, ὅσης ὁμοῦ τὰ παντὸς τοῦ λαοῦ. Μείζονος δὲ οὐκ
 15 ἂν ἐδεῖτο, εἰ μὴ χαλεπώτερα ἦν, χαλεπώτερα δὲ γίνεται
 οὐ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ ἀξία τοῦ τολμῶντος αὐτὰ ἱερέως βα-
 ρούμενα. Καὶ τί λέγω τοὺς ἄνδρας τοὺς τὴν λειτουργίαν
 μειόντας; Αἱ γὰρ θυγατέρες τῶν ἱερέων, αἷς οὐδεὶς πρὸς
 τὴν ἱερωσύνην λόγος, ὅμως διὰ τὸ πατρικὸν ἀξίωμα τῶν
 20 αὐτῶν ἀμαρτημάτων πολὺ πικροτέραν ὑπέχουσι τιμωρίαν.
 Καὶ τὸ μὲν πλημμέλημα ἴσον αὐταῖς καὶ ταῖς τῶν ἰδιωτῶν
 θυγατράσι (πορνεία γὰρ ἀμφότερα), τὸ δὲ ἐπιτίμιον πολ-
 λῷ τούτων χαλεπώτερον.

12. Ὁρᾷς μεθ' ὅσης σοι δείκνυσιν ὑπερβολῆς ὁ Θεός,
 25 ὅτι πολλῷ πλείονα τῶν ἀρχομένων ἀπαιτεῖ τὸν ἄρχοντα τι-
 μωρίαν; Οὐ γὰρ δήπου ὁ τὴν ἐκείνου θυγατέραν δι' ἐκεῖνον
 μειζόνως τῶν ἄλλων κολάζων, τὸν καὶ ἐκεῖνη τῆς προσθή-
 κης τῶν βασάνων αἴτιον ἴσην τοῖς πολλοῖς εἰσπράξεται δί-
 κην, ἀλλὰ πολλῷ μείζονα. Καὶ μάλα γε εἰκότως. Οὐ γὰρ
 30 εἰς αὐτὸν περιῖσταται μόνον ἢ ζημία, ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν

15. Ἄμ. 3, 2. 2, 11.

16. Λευϊτ. 4, 3, 14.

11. Διὰ τοῦτο ὁ Θεός, ὅταν κατηγορῇ τοὺς Ἰσραηλίτας βαρύτερα, τοὺς κρίνει ἀξίους μεγαλυτέρας τιμωρίας ἀκριβῶς διὰ τὸ ὅτι ἡμάρτησαν ἔπειτα ἀπὸ τὰς τιμὰς ποὺ τοὺς ἔκαμε. Καὶ ἄλλοτε μὲν λέγει, «ἐπειδὴ σὰς διεχώρισα ἀπὸ ὅλας τὰς φυλάς τῆς γῆς, διὰ τοῦτο θὰ ἐκδικηθῶ ἐναντίον σας τὰς ἀσεβείας σας», ἄλλοτε δέ, «ἐξέλεξα ἀπὸ τοὺς υἱούς σας προφήτας καὶ ἀπὸ τὰ παιδιά σας ἱερεῖς»¹⁵. Καὶ προτοῦ ἀποσταλοῦν οἱ προφῆται, διατάσσει νὰ προσφέρεται ὑπὲρ τῶν ἱερέων τόση θυσία, ὅση δι' ὀλόκληρον τὸν λαόν, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι τὰ ἁμαρτήματα ἐπιφέρουν πολὺ βαρυτέραν τιμωρίαν, ὅταν διαπράττωνται ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς, ἀπὸ ὅσην, ὅταν διαπράττωνται ἀπὸ τοὺς λαϊκούς¹⁶. Τοῦτο δὲ ἀναμφιβόλως φανερῶνει ὅτι τὰ τραύματα τοῦ ἱερέως ἀπαιτοῦν μεγαλυτέραν βοήθειαν, τόσην, ὅσην τὰ τραύματα ὀλοκλήρου τοῦ λαοῦ. Δὲν ἐχρειάζοντο δὲ μεγαλυτέραν, ἂν δὲν ἦσαν βαρύτερα, βαρύτερα δὲ γίνονται ὄχι ἀπὸ τὴν φύσιν των, ἀλλ' ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἱερέως ποὺ τὰ διαπράττει. Καὶ διατί περιορίζομαι εἰς τοὺς ἄνδρας ποὺ ἔχουν τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα; Καὶ αἱ θυγατέρες τῶν ἱερέων, ποὺ δὲν ἔχουν καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν ἱερωσύνην, ὑφίστανται πολὺ βαρυτέραν τιμωρίαν τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων ἐξ αἰτίας τοῦ πατρικοῦ ἀξιώματος· τὸ μὲν ἁμάρτημά των ἦτο τὸ ἴδιον μὲ τῶν θυγατέρων τῶν λαϊκῶν (πορνεία καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις)¹⁷, ἡ δὲ ποινὴ ἦτο εἰς αὐτὰς πολὺ σκληροτέρα.

12. Βλέπεις μὲ πόσην ἀκρίβειαν σοῦ δεικνύει ὁ Θεός ὅτι ζητεῖ ἀπὸ τὸν ἄρχοντα πολὺ μεγαλυτέραν τιμωρίαν παρ' ὅσην ἀπὸ τοὺς ἀρχομένους; Ἀσφαλῶς ὁ Θεός, ποὺ ἐξ αἰτίας ἐκείνου ἐτιμώρησε τὴν θυγατέρα του περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους, δὲν θὰ τιμωρήσῃ ἐξ ἴσου, ἀλλὰ βαρύτερα ἐκείνον ποὺ ἦτο αἴτιος τῆς βαρυτέρας τιμωρίας καὶ ἐκείνης· καὶ πολὺ εὐλόγως. Διότι ἡ ζημία ἀπὸ τὰ ἁμαρτηματά του δὲν περιορίζεται μόνον εἰς αὐτόν, ἀλλὰ ἐπεκτεί-

17. Λευϊτ. 21, 9. Δευτ. 20 ἐξ.

ἀσθενεσιτέρων καὶ εἰς αὐτὸν βλεπόντων καταβάλλει ψυχάς. Τοῦτο καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ διδάξει βουλόμενος, διΐστησιν ἀπ' ἀλλήλων τὴν τῶν κριῶν καὶ τὴν τῶν προβάτων κρίσιν.

Ἐὰρ σοι δοκομῶμεν λόγον ἔχοντα πεφοβῆσθαι φόβον;
 5 Πρὸς γὰρ τοῖς εἰρημένοις νῦν μὲν, εἰ καὶ πολλοῦ μοι δεῖ πόνου, πρὸς τὸ μὴ δὴ καταγωνισθῆναι τέλεον ὑπὸ τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν, ἀλλ' ὅμως ἀνέχομαι τὸν πόνον καὶ οὐ φεύγω τὸν ἀγῶνα. Καὶ γὰρ ὑπὸ κενοδοξίας ἀλίσκομαι μὲν καὶ νῦν, ἀναφέρω δὲ πολλάκις, καὶ ὅτι ἐάλων συνορῶ· ἔστι δὲ
 10 ὅτι ἐπιτιμῶ τῇ δουλωθείσῃ ψυχῇ. Ἐπιθυμῶ μοι προσπίπτουσι μὲν ἄτιποι καὶ νῦν, ἀλλ' ἀργοιέραν ἀνάπτουσι τὴν φλόγα, τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἔξωθεν οὐκ ἔχόντων ἐπιλαβέσθαι τῆς τοῦ πυρὸς ὕλης. Τοῦ δὲ κακῶς τὸν δεῖνα λέγειν καὶ λεγόμενον ἀκούειν ἀπήλλαγμαί παντελῶς, τῶν διαλε-
 15 γομένων οὐ παρόντων. Οὐ γὰρ δὴ οὔτοι οἱ τοῖχοι δύνανται ἄν ἀφεῖναι φωνήν. Ἄλλ' οὐχὶ καὶ τὴν ὀργὴν ὁμοίως δυνατὸν διαφυγεῖν, καίτοι γε τῶν παροξυνόντων οὐκ ὄντων. Μνήμη γὰρ πολλάκις ἀνδρῶν ἀτόπων προσπεσοῦσα καὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν γενομένων ἐξοιδεῖν μοι τὴν καρδίαν ποιεῖ, πλήν
 20 ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος· ταχέως γὰρ αὐτὴν φλεγμαίνουσαν κατασιέλλομεν καὶ πείθομεν ἡσυχάζειν εἰπόντες, ὅτι λίαν ἀσύμφωνον καὶ τῆς ἐσχάτης ἀθλιότητος, τὰ οἰκεῖα ἀφέντας κακᾶ, τὰ τῶν πλησίον περιεργάζεσθαι. Ἄλλ' οὐκ εἰς τὸ πλήθος ἐλθὼν καὶ ταῖς μυρίαις ἀποληφθεῖς ταραχαῖς, δυνήσομαι
 25 ταύτης ἀπολαύειν τῆς νοουθεσίας, οὐδὲ τοὺς ταῦτα παιδαγωγούντας λογιμοὺς εὑρεῖν. Ἄλλ' ὥσπερ οἱ κατὰ κρημνῶν ὑπὸ τινος ῥεύματος ἢ καὶ ἐτέρως ὠνούμενοι τὴν μὲν ἀπώλειαν, εἰς ἣν τελευτῶσι, προορᾶν δύνανται, βοήθειαν δέ τινα ἐπινοεῖν οὐκ ἔχουσιν· οὕτω καὶ αὐτὸς εἰς τὸν πολὺν τῶν
 30 παθῶν θόρυβον ἐμπесῶν, τὴν μὲν κόλασιν καθ' ἑκάστην αὐξομένην μοι τὴν ἡμέραν δυνήσομαι συνορᾶν, ἐν ἔμμαντι

νεται καὶ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀσθενεστέρων ποῦ ἀποβλέπουν εἰς αὐτόν. Καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ ἐπιθυμῶν νὰ διδάξη τὸ ἴδιον ξεχωρίζει τὴν δίκην τῶν κριῶν ἀπὸ τῶν προβάτων¹⁶.

Ἀντιλαμβάνεσαι λοιπὸν ὅτι εἶχα λόγον νὰ φοβηθῶ; Ἐκτὸς δὲ ἀπὸ ὅσα εἶπα, τώρα μὲν, ἂν καὶ χρειάζομαι πολὺν κόπον διὰ νὰ καταβληθῶ τελείως ἀπὸ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, πάντως ὑποφέρω τὸν κόπον καὶ δὲν ἀποφεύγω τὸν ἀγῶνα. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι καὶ τώρα κυριεύομαι ἀπὸ κενοδοξίαν, ἀλλὰ συχνὰ συνέρχομαι καὶ ἀντιλαμβάνομαι ὅτι ἐκυριεύθην· ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπιτιμῶ τὴν ὑποδουλωθεῖσαν ψυχὴν. Μὲ προσβάλλουν μὲν καὶ τώρα παράλογοι ἐπιθυμῖαι, ἀλλ' ἀνάπτουν ἀσθενεστέραν φλόγα, διότι οἱ ἐξωτερικοὶ ὀφθαλμοὶ δὲν βλέπουν ἀντικείμενα ὡς τροφήν διὰ τὴν φωτιάν· εἶμαι δὲ τελείως ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὸ νὰ κακολογῶ ἢ νὰ κακολογοῦμαι, διότι δὲν ἔχω συζητητάς, ἀφοῦ αὐτοὶ ἐδῶ οἱ τοῖχοι δὲν ὁμιλοῦν. Δὲν εἶναι ὅμως δυνατόν ν' ἀπαλλαγῶ ὁμοίως καὶ ἀπὸ τὴν ὀργήν, ἂν καὶ δὲν ἔχω ἀνθρώπους νὰ μ' ἐρεθίζουν. Καὶ τοῦτο διότι, ὅταν ἐνθυμοῦμαι τὰς πράξεις ἀδίκων ἀνθρώπων, ταρασσεται ἡ καρδία μου, ἀλλὰ πάντως ὄχι πολλὴν ὥραν· γρήγορα σβήνω τὴν φλόγα τῆς καὶ τὴν καταφέρω νὰ ἡσυχάσῃ, λέγων ὅτι εἶναι ἀνάρμοστον καὶ χαρακτηριστικὸν καταπτώσεως ν' ἀφήνω τὰς ἰδικὰς μου κακίας καὶ νὰ ἐξετάζω τὰς ξένας. Ἀλλὰ δὲν θὰ ἠμπορῶ ν' ἀκολουθῶ τὴν συμβουλήν αὐτὴν οὔτε νὰ ἐπανεύρω τὰς παιδαγωγούσας αὐτὰς σκέψεις, ἐὰν ἔλθω εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ εἰσέλθω εἰς τὰς πολυπληθεῖς ταραχὰς τῆς. Ἀντιθέτως θὰ εἶμαι σὰν τοὺς συρομένους ἀπὸ κάποιον ρεῦμα ἢ ὅ,τι δήποτε ἄλλο πρὸς τὸν κρημνόν, οἱ ὁποῖοι προβλέπουν μὲ τὴν καταστροφήν, ἀλλὰ δὲν ἠμποροῦν νὰ ἐπινοήσουν κανένα μέσον πρὸς βοήθειαν· ἔτσι καὶ ἐγώ, ἐὰν πέσω εἰς τὸν πολὺν θόρυβον τῶν παθῶν, θὰ ἠμπορῶ μὲν νὰ διακρίνω ὅτι ἡ τιμωρία μου θὰ αὐξάνῃ καθημερινῶς, δὲν

δὲ γενέσθαι, καθάπερ καὶ νῦν, καὶ ἐπιτιμῆσαι λυτιῶσι πάν-
 τοθεν τοῖς νοσήμασι τούτοις οὐκ ἔτι ὁμοίως εὖπορον καθάπερ
 καὶ πρότερον. Ἐμοὶ γὰρ ψυχὴ τίς ἐστὶν ἀσθενῆς καὶ μικρὰ
 καὶ εὐχείρωτος οὐ τούτοις μόνον τοῖς πάθεσιν, ἀλλὰ καὶ τῷ
 5 πάντων πικροτέρῳ φθόνῳ, καὶ οὔτε ὕβρεις, οὔτε τιμὰς με-
 τρίως ἐπίσταται φέρειν, ἀλλὰ μεθ' ὑπερβολῆς αὐταὶ τε ἐπαί-
 ρουσιν αὐτὴν καὶ ταπεινοῦσιν ἐκεῖναι.

Ὡσπερ οὖν θηρία χαλεπά, ὅταν μὲν ἐνωματῆ καὶ
 σφριγᾷ, τῶν πρὸς αὐτὰ μαχομένων κρατεῖ καὶ μάλιστα ὅταν
 10 ἀσθενεῖς ᾧσι καὶ ἄπειροι, εἰ δέ τις αὐτὰ λιμῷ κατατήξειε,
 τὸν τε θυμὸν αὐτοῖς ἐκοίμισε καὶ τῆς δυνάμεως τὸ πλεόν
 ἔσθεσεν, ὡς καὶ τὸν μὴ λίαν γενναῖον ἀναδέξασθαι τὸν πρὸς
 ταῦτα ἀγῶνα καὶ πόλεμον· οὔτω καὶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς,
 ὁ μὲν ἀσθενῆ ποιῶν ὑπὸ τοῖς ὀρθοῖς αὐτὰ τίθησι λογισμοῖς,
 15 ὁ δὲ τρέφων ἐπιμελῶς χαλεπωτέραν αὐτῷ τὴν πρὸς αὐτὰ
 καθίστησι μάχην καὶ οὔτως αὐτῷ φοβερὰ ἀπεργάζεται, ὡς
 ἐν δουλείᾳ καὶ δειλίᾳ τὸν πάντα χρόνον βιοῦν. Τίς οὖν τῶν
 θηρίων τούτων ἢ τροφή; Κενοδοξίας μὲν τιμαὶ καὶ ἔπαινοι,
 ἀπονοίας δὲ ἐξουσίας καὶ δυναστείας μέγεθος, βασκανίας
 20 δέ, αἱ τῶν πλησίων εὐδοκιμήσεις, φυλαργυρίας, αἱ τῶν πα-
 ρεχόντων φιλοτιμίαι, ἀκολασίας τρυφή καὶ αἱ συνεχεῖς τῶν
 γυναικῶν ἐντεύξεις, καὶ ἕτερον ἕτερον. Πάντα δὲ ταῦτα
 εἰς μὲν τὸ μέσον ἔλθόντι σφοδρῶς ἐπιθήσεται καὶ σπαράξει
 μοι τὴν ψυχὴν καὶ φοβερὰ ἔσται καὶ χαλεπώτερόν μοι τὸν
 25 πρὸς ταῦτα ποιήσει πόλεμον. Ἐνταῦθα δὲ καθημένῳ μετὰ
 πολλῆς μὲν καὶ οὔτως ὑποταγήσεται βίας, ὑποταγήσεται δ'
 οὖν ὁμῶς τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι καὶ τῆς ὑλακῆς αὐτοῖς οὐδὲν
 ἔσται πλεόν. Διὰ ταῦτα τὸν οἰκίσκον φυλάττω τοῦτον καὶ
 ἀπρόσοιτος καὶ ἀκοινώτητός εἰμι καὶ ἀσυνουσίαστος καὶ μυ-

19. Ἐπάνοδος εἰς τὰ λεγόμενα ἐν Λόγ. Γ' καὶ ΣΤ' 8. εἶναι πολυ-
 πληθῆ τὰ χωρία τοῦ Χρυσοστόμου ποῦ περιγράφουν τὴν δύναμιν τῶν
 παθῶν. Ὡς παράδειγμα βλ. Μ. 62, 594. «μυρία πανταχόθεν ἡδοναὶ
 φαίνονται ἔλκουσαι τῆς ψυχῆς τοὺς ὀφθαλμούς, αἱ τῶν σωμάτων, αἱ

θά μοῦ εἶναι ὅμως, ὅπως πρὶν, ὅπως τώρα, εὐκόλον νὰ συνέλθω καὶ νὰ ἐπιβληθῶ εἰς τὰ πολύμορφα αὐτὰ πάθη. Ἡ ἰδική μου ψυχὴ εἶναι ἀσθενὴς καὶ μικρὰ καὶ εὐπόρθητος ὄχι μόνον ἀπὸ αὐτὰ τὰ πάθη, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ πικρότερον ἀπὸ ὅλα, τὸν φθόνον, καὶ δὲν γνωρίζει νὰ δέχεται μὲ μετριοπάθειαν οὔτε τὰς ὕβρεις, οὔτε τὰς τιμὰς, ἀλλ' αὐταὶ μὲν τὴν ἐπαίρουν, ἐκεῖναι δὲ τὴν ταπεινώνουν ὑπερβολικά.

Τὰ τρομερὰ θηρία, ὅταν εἶναι εὐρωστα καὶ ἀκμαία, νικοῦν τοὺς ἀγωνιζομένους ἐναντίον των, καὶ ἰδίως ἐὰν εἶναι ἀσθενεῖς καὶ ἄπειροι, ἐνῶ ἐὰν τὰ ἐξασθενήσουν μὲ πείναν, κοιμίζουσι τὴν ὀρμητικότητά των καὶ σβήνουν τὴν μεγάλην δύναμίν των, ὥστε νὰ δέχεται τὸν ἀγῶνα καὶ τὸν πόλεμον ἐναντίον των καὶ ὁ μὴ διακρινόμενος διὰ γενναϊότητα· ἔτσι καὶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς ὅποιος τὰ ἐξασθενεῖ, τὰ καθιστᾷ ὑποχείρια τοῦ ὀρθοῦ λογισμοῦ, ἐνῶ ὅποιος τὰ περιποιεῖται κάμνει τὴν μάχην του ἐναντίον των σκληροτέραν, τὰ καθιστᾷ τόσον φοβερὰ εἰς τὴν ψυχὴν του, ὥστε νὰ ζῆ διὰ παντός σὰν δειλὸς δοῦλὸς των. Ποία εἶναι λοιπὸν ἡ τροφή τῶν θηρίων τούτων; Τῆς μὲν κενοδοξίας αἱ τιμαὶ καὶ οἱ ἔπαινοι, τῆς ὑπερηφανείας ἢ ἀνάρρησις εἰς ἐξουσίαν καὶ ὑψηλὴν ἀρχήν, τοῦ φθόνου ἢ προκοπὴ τῶν πλησίων, τῆς φιλαργυρίας ἢ ἐλευθεριότης τῶν δωρητῶν, τῆς ἀκολασίας ἢ τρυφή καὶ αἱ συνεχεῖς συναναστροφαι μὲ γυναῖκας, τῶν δὲ ἄλλων ἄλλαι¹⁹. Ὅλα αὐτὰ θὰ μοῦ ἐπιτεθοῦν ἀγρίως, θὰ μοῦ σπαράξουν τὴν ψυχὴν καὶ μὲ τὴν σκληρότητά των θὰ μοῦ κάμουν τὸν ἐναντίον των πόλεμον βαρύτερον, ἐὰν ἔλθω νὰ ζήσω εἰς τὴν κοινωνίαν. Ὅπως ζῶ ὅμως ἐδῶ καὶ πάλιν βέβαια μὲ πολλὴν δυσκολίαν θὰ ὑποταχθοῦν, ἀλλὰ πάντως θὰ ὑποταχθοῦν μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, καὶ μόνον τὸ γαύγιμά των θὰ τοὺς μείνη. Διὰ τοῦτο κρατῶ αὐτὸ τὸ σπιτάκι καὶ εἶμαι ἀπλησίαστος καὶ ἀκοινωνήτος καὶ

τῶν χρημάτων, οἱ τῆς τροφῆς, αἱ τῆς ῥαθυμίας, αἱ τῆς δόξης, αἱ τῆς δυναστείας, αἱ τῆς φιλαρχίας.

ρίας ἑτέρας τοιαύτας μέμψεις ἀκούειν ἀνέχομαι, ἠδέως μὲν ἂν αὐτὰς ἀποτριψάμενος, τῷ δὲ μὴ δύνασθαι δακνόμενος καὶ ἀλγῶν. Οὐδὲ γὰρ εὐπορόν μοι, ὁμιλητικόν τε ὁμοῦ γενέσθαι καὶ ἐπὶ τῆς παρούσης ἀσφαλείας μένειν. Δι' ὃ καὶ
5 αὐτόν σε παρακαλῶ, τὸν ὑπὸ τοσαύτης δυσχερείας ἐπειλημμένον, ἔλεεῖν μᾶλλον ἢ διαβάλλειν.

Ἄλλ' οὐδέπω σε πείθομεν. Οὐκοῦν ὥρα μοι λοιπόν, ὃ μόνον εἶχον ἀπόρητον, πρὸς σὲ καὶ τοῦτο ἐκβαλεῖν. Καὶ ἴσως μὲν ἄπιστον εἶναι δόξει πολλοῖς· ἐγὼ δὲ αὐτὸ οὐδὲ οὐ-
10 τως εἰς μέσον ἐνεγκεῖν αἰσχυνθήσομαι. Εἰ γὰρ καὶ πονηρᾶς συνειδήσεως καὶ μυρίων ἁμαρτημάτων ἔλεγχος τὸ λεγόμενον ἦ, τοῦ μέλλοντος ἡμᾶς κρίνειν Θεοῦ πάντα εἰδότης ἀκριβῶς, τί πλέον ἡμῖν ἐκ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀγνοίας ἐγγενέσθαι δυνήσεται; Τί οὖν ἐσσι τὸ ἀπόρητον; Ἄπὸ τῆς
15 ἡμέρας ἐκείνης, ἐν ἣ ταύτην ἐνέθηκάς μοι τὴν ὑποψίαν, πολλάκις ἐκινδύνευσέ μοι παραλυθῆναι τὸ σῶμα τέλεον, τοσοῦτος μὲν φόβος, τοσαύτη δὲ ἀθυμία κατέσχε μου τὴν ψυχὴν. Τῆς γὰρ Χριστοῦ νύμφης τὴν δόξαν ἐννοῶν, τὴν ἀγιωσύνην, τὸ κάλλος τὸ πνευματικόν, τὴν σύνεσιν, τὴν εὐκοσμίαν, καὶ
20 τὰ ἔμαντοῦ λογιζόμενος κακά, οὐ διελίμπανον ἐκείνην τε πενθῶν καὶ ἔμαντὸν ταλανίζων, καὶ στένων συνεχῶς καὶ διαπορῶν, πρὸς ἑμαυτὸν ἔλεγον ταῦτα· τίς ἄρα ταῦτα συνεβούλευσε; Τί τοσοῦτον ἥμαρτεν ἢ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία; Τί τηλικοῦτον παρώξυνε τὸν αὐτῆς Δεσπότην, ὡς τῷ πάντων
25 ἀτιμοιᾶτω παραδοθῆναι ἐμοὶ καὶ τοσαύτην ὑπομεῖναι αἰσχύνην; Ταῦτα πολλάκις κατ' ἑμαυτὸν λογιζόμενος καὶ τοῦ λίαν ἀτόπου μηδὲ τὴν ἐνθύμησιν δυνάμενος ἐνεγκεῖν, ὥσπερ οἱ παραπλήγες ἐκείμην ἀχανής, οὔτε ὄραν οὔτε ἀκούειν τι δυνάμενος. Τῆς δὲ ἀμηχανίας με τῆς τοσαύτης ἀφείσης
30 (καὶ γὰρ ἔστιν ὅτε καὶ ὑπεξίστατο), διεδέχετο δάκρυα καὶ ἀθυμία· καὶ μετὰ τὸν τῶν δακρῶν κόρον, ἀντεισῆει πάλιν

μοναχικός, καὶ ἀνέχομαι ν' ἀκούω πολλές παρομοίαις κατηγορίας, τὰς ὁποίας θὰ ἡσθάνομην εὐχαρίστησιν ν' ἀπαλείψω, ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἤμπορῶ, πικραίνομαι καὶ πονῶ. Διότι δὲν μοῦ εἶναι εὐκόλον νὰ γίνω κοινωνικός καὶ νὰ ζῶ μὲ τὴν σημερινήν μου ἀσφάλειαν. Δι' αὐτὸ παρακαλῶ καὶ σὲ νὰ μὴ μὲ κατακρίνης, ἀλλὰ νὰ μ' εὐσπλαγχνίζεσαι μᾶλλον, ἀφοῦ εὐρίσκομαι εἰς τέτοιον δίλημμα.

Ἄλλ' ἀντιλαμβάνομαι ὅτι δὲν κατώρθωσα νὰ σὲ πείσω. Λοιπὸν εἶναι καιρὸς νὰ σοῦ ἀναφέρω κάτι, τὸ μόνον ποῦ ἐκρατοῦσα μυστικόν. Καὶ ἴσως μὲν φανῆ εἰς πολλοὺς ἀπίστευτον, ἀλλὰ παρὰ ταῦτα δὲν θὰ ἐντραπῶ νὰ τὸ φανερώσω. Καὶ ἂν αὐτὸ ποῦ θ' ἀναφέρω ἀποδεικνύῃ πονηρίαν συνειδήσεως καὶ πληθὺν ἁμαρτημάτων, πάλιν τί θὰ κερδίσω ἀπὸ τὴν ἄγνοιαν τῶν ἀνθρώπων, ἀφοῦ ὁ Θεὸς παῦ θὰ μᾶς κρίνῃ τὰ γνωρίζει ὅλα μὲ ἀκρίβειαν; Ποῖον λοιπὸν εἶναι τὸ μυστικόν; Ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ποῦ μοῦ ἐνέβαλε τὴν ιδέαν τῆς ἱερώσεως πολλάκις ἐκινδύνευσε νὰ μοῦ παραλυθῆ τὸ σῶμα τελείως· τόσος φόβος καὶ τόση ἀθυμία μοῦ ἐκυρίευσε τὴν ψυχὴν. Λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὴν δόξαν τῆς νύμφης τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἀγιωσύνην, τὸ πνευματικὸν κάλλος, τὴν σύνεσιν, τὴν εὐπρέπειαν, καὶ ἀναλογιζόμενος τὰ ἰδικά μου ἐλαττώματα, δὲν ἔπαυσα ποτὲ νὰ κλαίω ἐκείνην καὶ νὰ ἐλεεινολογῶ τὸν ἑαυτὸν μου. Ἐστέναζα διαρκῶς καὶ διηρωτώμην, ποῖος ἄγὰ γε τὸ ὑπέδειξεν αὐτό; Ποίαν σπουδαίαν ἁμαρτίαν διέπραξεν ἡ Ἐκκλησία; Πῶς παρώργισε τόσον πολὺ τὸν Δεσπότην της, ὥστε νὰ παραδοθῆ εἰς ἐμέ, τὸν ἀναξιώτερον ἀπὸ ὅλους, καὶ νὰ ὑποστῆ τέτοιαν κατασχύνην; Αὐτὰ διελογιζόμεν καὶ δὲν ἤμποροῦσα οὔτε τὴν σκέψιν τῆς ἀτόπου αὐτῆς ἐνεργείας νὰ ὑποφέρω, ἐκαθήμην δὲ ἀναίσθητος σὰν οἱ ἀπόπληκτοι καὶ δὲν ἤμποροῦσα οὔτε νὰ ἰδῶ οὔτε ν' ἀκούσω. Ὄταν δὲ μ' ἄφηνεν ἡ μεγάλη αὐτῆ ἀμηχανία (διότι ἐνίστε ὑπεχωροῦσε), μ' ἔπαιναν δάκρυα καὶ στενοχωρία, καὶ μετὰ τὸν κορεσμὸν τῶν δακρύων μὲ κατελάμβανε πάλιν ὁ φόβος, συνταράσ-

ὁ φόβος, ταράττων καὶ θορυβῶν καὶ διασειῶν μοι τὴν διάνοιαν. Τοσαύτη ζάλη τὸν παρελθόντα συνέζων χρόνον. Σὺ δὲ ἡγνόεις καὶ ἐν γαλήνῃ με διάγειν ἐνόμιζες, ἀλλὰ νῦν σοι ἀποκαλύπτει πειράσομαι τὸν χειμῶνα τῆς ἐμῆς ψυχῆς·
 5 τάχα γὰρ μοι καὶ ἀπὸ τούτου συγγνώμη, τὰ ἐγκλήματα ἀφείς. Πῶς οὖν σοι, πῶς αὐτὸν ἐκκαλύψομεν; Εἰ μὲν σαφῶς ἐθέλεις ἰδεῖν, ἐτέρως οὐκ ἐνῆν, ἀλλ' ἢ τὴν καρδίαν γυμνώσαντα τὴν ἐμήν. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, δι' ἀμυδραῖς τινος εἰκότος, ὡς ἂν οἷός τε ᾧ, πειράσομαί σοι τὸν τῆς
 10 ἀθυμίας τέως ὑποδείξαι καπνόν· σὺ δὲ ἐκ τῆς εἰκότος τὴν ἀθυμίαν σύλλεγε μόνον.

Ἐπιπρόκειτο εἶναι τινι μνησιτῆν τοῦ πάσης τῆς ὑφ' ἡλίου κειμένης γῆς βασιλεύοντος θυγατέρα· ταύτην τε τὴν κόρην κάλλος τε ἔχειν ἀμήχανον, οἷον καὶ τὴν ἀνθρωπίνην
 15 ὑπερβαίνειν φύσιν καὶ τούτῳ τὸ τῶν γυναικῶν ἀπασῶν φύλλον ἐκ πολλοῦ τοῦ διαστήματος νικᾶν, καὶ ψυχῆς ἀρετὴν τοσαύτην, ὡς καὶ τὸ τῶν ἀνδρῶν γένος, τῶν τε γενομένων, τῶν τε ἐσομένων ποιέ, πολλῶ τῶ μείζονα κατόπιν ἀφεῖναι καὶ πάντας μὲν ὑπερβῆναι φιλοσοφίας ὄρους τῆ τῶν τρόπων
 20 εὐκοσμία, πᾶσαν δὲ κρύπτει σώματος ὄραν τῶ τῆς οἰκείας ὄψεως κάλλει· τὸν δὲ ταύτης μνησιτῆρα μὴ διὰ ταῦτα μόνον περικαίεσθαι τῆς παρθένου, ἀλλὰ καὶ χωρὶς τούτων πάσχειν τι πρὸς αὐτὴν καὶ τῶ πάνθει τούτῳ τοὺς μανικωτάτους τῶν πώποτε γενομένων ἀποκρύπτει ἐρασιῶν· εἶτα μεταξὺ
 25 τῶ φίλιτῳ καιόμενον ἀκοῦσαι ποθεν, ὅτι τὴν θαυμασιτῆν ἐρωμένην ἐκείνην τῶν εὐτελῶν τις καὶ ἀπερριμμένων ἀνδρῶν, καὶ δυσγενῆς καὶ τὸ σῶμα ἀνάπηρος καὶ πάντων τῶν ὄντων μοχθηρότατος, μέλλοι πρὸς γάμον ἄγεσθαι. Ἄρα σοι μικρόν τι μέρος τῆς ἡμετέρας ὀδύνης παρεστήσαμεν
 80 καὶ ἀρκεῖ μέχρι τούτου σιῆσαι τὴν εἰκόνα; Τῆς μὲν ἀθυμίας ἕνεκεν ἀρκεῖν οἶμαι καὶ γὰρ διὰ τοῦτο μόνον αὐτὴν

20. Πολλάκις καλεῖται νύμφη ἢ μνηστὴ ἢ Ἐκκλησία ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων. Κατὰ Γρηγόριον Ἀπολ. 77, ὁ ἱερεὺς εἶναι

σων, θορυβῶν, διασειῶν τὴν διάνοιάν μου. Εἰς τόσην ζάλην ἐζοῦσα αὐτὸν τὸν καιρὸν, ἐνῶ ἐσὺ τὸ ἀγνοοῦσες καὶ ἐνόμιζες ὅτι ζῶ γαλήνια. Τώρα ὅμως θὰ προσπαθήσω νὰ σοῦ ἀποκαλύψω τὴν τρικυμίαν τῆς ψυχῆς μου· ἴσως ἔτσι θὰ μὲ συναντιληφθῆς. Πῶς λοιπόν, μὲ ποῖον τρόπον νὰ σοῦ τὴν φανερώσω; Διὰ νὰ τὴν ἐβλεπες καθαρὰ, δὲν θὰ ὑπῆρχεν ἄλλος τρόπος παρὰ νὰ γυμνώσω τὴν καρδίαν μου· ἐπειδὴ ὅμως αὐτὸ εἶναι ἀδύνατον, θὰ προσπαθήσω νὰ σοῦ ὑποδείξω κατὰ τὸ δυνατὸν τὸν καπνὸν τῆς ἔως τώρα ἀθυμίας μου μὲ μίαν ἀμυδρὰν εἰκόνα, καὶ σὺ λάβε μόνον ἰδέαν τῆς ἀθυμίας ἀπὸ τὴν εἰκόνα.

Ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι κάποιος ἔχει μνηστήν²⁰ τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως ὅλης τῆς ὑψηλίου, καὶ ὅτι ἡ κόρη αὐτὴ ἔχει ὁμορφιὰν ἀνέκφραστον πού ὑπερβαίνει τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, καὶ ὑπερβάλλει εἰς αὐτὴν κατὰ πολὺ ὄλον τὸ γυναικεῖον φῦλον, ἀλλ' ἔχει καὶ ψυχικὴν ἀρετὴν τέτοιαν, ὥστε νὰ ὑπερβάλλη κατὰ πολὺ καὶ τὸ γένος τῶν ἀνδρῶν ὄλων τῶν ἐποχῶν, καὶ τοῦ παρελθόντος καὶ μέλλοντος· καὶ ὅτι ὑπερέβη δλους τοὺς ὄρους τῆς ἠθικῆς μὲ τὴν κοσμιότητα τῆς διαγωγῆς καὶ ἐπεσκίασε μὲ τὸ κάλλος τοῦ χαρακτῆρος τῆς κάθε ἄλλην σωματικὴν ὠραιότητα· ἂς ὑποθέσωμεν δὲ ὅτι ὁ μνηστήρ τῆς δὲν φλέγεται μόνον δι' αὐτὰ τὰ χαρίσματα, ἀλλὰ καὶ ἀνεξαρτήτως αὐτῶν κατέχεται ἀπὸ πόθον δι' αὐτὴν καὶ ἐπισκιάζει μὲ τὸ πάθος του τοὺς μανιωδεστέρους ἔραστὰς τῆς ἱστορίας· ὅτι ἔπειτα ἐνῶ φλέγεται ἀπὸ τὴν ἀγάπην, ἀκούει ἀπὸ κάπου ὅτι πρόκειται νὰ νυμφευθῆ τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην ἐρωμένην κάποιος εὐτελής καὶ ἀποτυχημένος, ἄσχημος καὶ ἀνάπηρος, καὶ μοχθηρότερος ἀπὸ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους. Ἄρά γε σοῦ ἀναπαρέστησα μέρος τοῦ πόνου μου καὶ ἀρκεῖ νὰ σταματήσω τὴν παραβολήν; Ἀρκεῖ, νομίζω, διὰ τὴν ἰδέαν τῆς ἀθυμίας· ἄλλωστε

«συμφαγωγὸς καὶ προμνήστωρ». Βλ. I. Πούλου, 'Ἡ Νύμφη καὶ τὸ Πνεῦμα, Ἀθήναι 1951.

παρειλήφαμεν. Ἴνα δέ σοι καὶ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἐκπλήξεως ὑποδείξω τὸ μέτρον, ἐφ' ἑτέραν πάλιν ἴωμεν ὑπογραφήν.

Καὶ ἔστω σιραιτόπεδον ἐκ πεζῶν καὶ ἰπέων καὶ ναυ-
 5 μάχων συνειλεγμένον ἀνδρῶν· καὶ καλυπνύτω μὲν τὴν θάλατταν ὁ τῶν τριήρων ἀριθμὸς, καλυπνύτωσαν δὲ τὰ τῶν πεδίων πλάτη καὶ τὰς τῶν ὄρων κορυφὰς αἱ τῶν πεζῶν καὶ ἰπέων φάλαγγες· καὶ ἀντιλαμπνύτω μὲν ἡλίῳ τῶν ὄπλων ὁ χαλκὸς καὶ ταῖς ἐκεῖθεν πεμπομέναις ἀκτῖσιν ἢ τῶν περι-
 10 κεφαλαίων καὶ τῶν ἀσπίδων ἀνταφιέσθω μαρμαρυγή· ὁ δὲ τῶν δοράτων κτύπος καὶ ὁ τῶν ἵππων χρεμετισμὸς πρὸς αὐτὸν φερέσθω τὸν οὐρανόν· καὶ μήτε θάλασσα φαινέσθω μήτε γῆ, ἀλλὰ χαλκὸς καὶ σίδηρος πανταχοῦ· ἀντιπαραιαιέσθωσαν δὲ αὐτοῖς καὶ πολέμιοι, ἄγριοί τινες ἄνδρες καὶ
 15 ἀνήμεροι· ἐνεστηκέτω δὲ ἤδη καὶ ὁ τῆς συμβολῆς καιρὸς. Εἶτα ἀρπάσας τις ἐξαίφνης μειράκιον τῶν ἐν ἀγρῷ τραφέντων καὶ τῆς πηκίδος καὶ τῆς καλαύροπος πλέον εἰδόντων οὐδέν, καθοπλιζέτω μὲν αὐτὸ ὄπλοις χαλκοῖς, περιηγέτω δὲ τὸ σιραιτόπεδον ἅπαν καὶ δεικνύτω λόχους καὶ λοχα-
 20 γούς, τοξότας, σφενδονήτας, ταξιάρχους, σιραιηγούς, ὀπλίτας, ἰπέας, ἀκονισιάς, τριήρεις, τριηράρχους, τοὺς ἐκεῖ πεφραγμένους σιραιιώτας, τῶν ἐν ταῖς ναυσὶν ἀποκειμένων μηχανημάτων τὸ πλῆθος· δεικνύτω δὲ καὶ τὴν τῶν πολεμίων παράταξιν ἅπασαν καὶ ὄψεις ἀποτροπαίους τινὰς
 25 καὶ σκευὴν ὄπλων ἐξηλλαγμένην καὶ πλῆθος ἄπειρον καὶ φάραγγας καὶ κρημνοὺς θαυεῖς καὶ δυσχωρίας ὄρων· δεικνύτω δὲ ἔτι παρὰ τοῖς ἐναντίοις καὶ πετομένους ἵππους διὰ τινος μαγγανείας καὶ ὀπλίτας δι' αἴρος φερομένους καὶ πάσης γοητείας δύναντι τε καὶ ἰδέαν. Καταλεγέτω
 30 δὲ καὶ τὰς τοῦ πολέμου συμφορὰς, τῶν ἀκοντίων τὸ νέφος, τῶν βελῶν τὰς νιφάδας, τὴν πολλὴν ἀχλὺν ἐκείνην καὶ τὴν ἀορασίαν, τὴν ζοφωδεσιτάτην νύκτα, ἣν τὸ τῶν τοξευμάτων συνίστησι πλῆθος, ἀποσιτρέφον τῇ πυκνότητι τὰς ἀκτῖνας, τὴν

δι' αὐτὴν μόνον ἐχρησιμοποίησα τὴν εἰκόνα. Διὰ νὰ σοῦ δείξω ὅμως καὶ τὸν βαθμὸν τοῦ φόβου καὶ τῆς ἐκπλήξεως, θὰ χρησιμοποίησω ἄλλην παραβολήν.

Ἄς φαντασθῶμεν τὰ ἐξῆς. Ὑπάρχει στρατόπεδον συγκροτούμενον ἀπὸ πεζοῦς, ἵππεῖς καὶ ναύτας. Πολυάριθμα πλοῖα καλύπτουν τὴν θάλασσαν, φάλαγγες πεζῶν καὶ ἵππέων καλύπτουν τὰς πλατείας πεδιάδας καὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὄρέων. Ὁ χαλκὸς τῶν ὄπλων ἀντιλάμπει εἰς τὴν λάμπην τοῦ ἡλίου καὶ αἱ περικεφαλαῖαι καὶ αἱ ἀσπίδες ἀντανεκλοῦν τὰς ἀκτῖνας του, ὁ δὲ θόρυβος τῶν δοράτων καὶ τὸ χλιμίντρισμα τῶν ἵππων ὑψώνεται πρὸς τὸν οὐρανόν, καὶ δὲν φαίνεται οὔτε θάλασσα οὔτε γῆ, ἀλλὰ παντοῦ χαλκὸς καὶ σίδηρος. Ἀπέναντί των δὲ παρατάσσονται καὶ ἀντίπαλοι ἄγριοι καὶ σκληροὶ καὶ ἡ ὥρα τῆς συγκρούσεως πλησιάζει. Τότε κάποιος ἀρπάζει ἓνα ἀγροτόπαιδον ποὺ δὲν ξεύρει τίποτε περισσότερον ἀπὸ τὴν φλογέραν καὶ τὴν ποιμενικὴν ράβδον, τὸ ὀπλίζει μὲ χάλκινα ὄπλα, τὸ περιφέρει εἰς ὀλόκληρον τὸ στρατόπεδον καὶ τοῦ δεικνύει λόχους καὶ λοχαγούς, τοξότας, σφενδονήτας, ταξιάρχους, στρατηγούς, ὀπλίτας, ἵππεῖς, ἀκοντιστάς, πλοῖα, πλοιάρχους, τοὺς ὠχυρωμένους ἐκεῖ στρατιώτας, τὰς πολυαρίθμους πολεμικὰς μηχανὰς εἰς τὰ πλοῖα· τοῦ δεικνύει δὲ καὶ ὀλόκληρον τὴν παράταξιν τῶν ἀντιπάλων, τὰ ἀποτρόπαια πρόσωπα, τὸν διαφορετικὸν ἐξοπλισμόν, τὸν ἄπειρον ἀριθμόν, καὶ τὰς φάραγγας, τοὺς βαθεῖς κρημνοὺς, τὰς δυσκόλους διαβάσεις τῶν ὄρέων. Τοῦ δεικνύει δὲ ἐπίσης μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων ἵππους ποὺ πετοῦν μαγικά, ὀπλίτας ποὺ φέρονται εἰς τὸν ἀέρα καὶ ὅλην τὴν δύναμιν ποὺ ἐσχεδίασε μαγικὴ τέχνη. Ἀπαριθμεῖ δὲ εἰς τὸ παιδάκι καὶ τὰς συμφορὰς τοῦ πολέμου, τὸ σύννεφον τῶν ἀκοντίων, τὰς χιονονιφάδας τῶν βελῶν, ἐκείνην τὴν πυκνὴν ὀμίχλην καὶ ἔλλειψιν ὀρατότητος, τὴν σκοτεινὴν νύκτα ποὺ δημιουργεῖ τὸ πλῆθος τῶν τοξευμάτων, τὰ ὁποῖα ἀπομακρύνουν τὰς ἀκτῖνας μὲ τὴν πυκνότητα, τὴν σκόνην ποὺ τυφλώνει τοὺς

κόνιν οὐχ ἦτιον τοῦ σκοτίους τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀμαυροῦσαν, τοὺς τῶν αἱμάτων χειμᾶρρους, τῶν πιπτόντων τὰς οἰμωγὰς, τῶν ἐσιώτων τοὺς ἀλαλαγμούς, τῶν κειμένων τοὺς σωρούς, τροχὸς αἵματι βαπτιζομένους, ἵππους αὐτοῖς ἀναβάταις προ-
 5 νεῖς φερομένους ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν κειμένων νεκρῶν, τὴν γῆν φύρδην ἅπαντα ἔχουσαν, αἷμα καὶ τόξα καὶ βέλη, ἵππων ὄπλᾶς καὶ ἀνθρώπων κεφαλᾶς ὁμοῦ κειμένας καὶ θρα-
 χίονας καὶ τράχηλον καὶ κνημῖδα καὶ σιῆθος διακοπέν, ἐγκεφάλους ξίφεσι προσπεπλασμένους, ἀκίδα θέλους ἐκκε-
 10 κλασμένην καὶ ὀφθαλμὸν ἔχουσαν ἐμπεπερονημένον. Κατα-
 λεγέτω καὶ τὰ τοῦ ναυτικοῦ πάθη· τριήρεις, τὰς μὲν ἐν μέσοις ἀναπιόμενας τοῖς ὕδασι, τὰς δὲ αὐτοῖς ὀπλίταις κα-
 ταδυόμενας, τὸν τῶν ὑδάτων ἦχον, τὸν τῶν ναυιῶν θόρυ-
 θον, τὴν τῶν σιραιωτῶν βοήν, τὸν τῶν κυμάτων καὶ τῶν
 15 αἱμάτων μιγνύμενον ἀφρόν καὶ ὁμοῦ τοῖς πλοίοις ἐπεισιόν-
 τα πᾶσι, τοὺς ἐπὶ τῶν κατασιρωμάτων νεκρούς, τοὺς κατα-
 πονιζομένους, τοὺς ἐπιπλέοντας, τοὺς εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς ἐκθρασσομένους, τοὺς ἔνδον τοῖς κύμασι περικλυζομένους
 καὶ ταῖς ναοῖν ἀποφράτιονας τὴν ὁδόν. Καὶ πάσας ἀκρι-
 20 θῶς διδάξας τὰς τοῦ πολέμου τραγωδίας, προσιθέτω καὶ
 τὰ τῆς αἰχμαλωσίας δεινὰ καὶ τὴν παντὸς θανάτου χαλε-
 πωτέραν δουλείαν. Καὶ ταῦτα εἰπὼν κελεύετω τὸν ἵππον ἀναβαίνειν εὐθέως καὶ τοῦ σιραιοπέδου παντὸς ἐκείνου
 σιραιηγεῖν. Ἔρα οἶει πρὸς τὴν διήγησιν μόνην ἀρκέσειν
 25 τὸν μειρακίσκον ἐκεῖνον, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ πρώτης ὕψεως εὐ-
 θέως ἀφήσειν τὴν ψυχὴν;

13. Καὶ μήτοι με νομίσης ἐπαίρειν τὸ πρᾶγμα τῷ λό-
 γῳ μὴδ' ὅτι τῷ σώματι τούτῳ καθάπερ τινὶ δεσμοτηρίῳ
 κατακλεισθέντες, τῶν ἀουράτων οὐδὲν δυνάμεθα ἰδεῖν, με-
 30 γάλα τὰ εἰρημένα εἶναι νομίσης. Πολὺ γὰρ ταύτης τῆς μά-
 χης μείζονα καὶ φρικωδεσιέραν εἶδες ἄν, εἰ τοῦ διαβόλου
 τὴν ζοφωδεσιάτην παρᾶταξιν καὶ τὴνμανιώδη συμβολὴν

ὄφθαλμοὺς σάν τὸ σκότος, τοὺς χειμάρρους τῶν αἱμάτων, τοὺς στεναγμοὺς τῶν πιπτόντων, τοὺς ἀλαλαγμοὺς τῶν ὀρθίων, τοὺς σωροὺς τῶν νεκρῶν, τροχοὺς βαμμένους μὲ αἷμα, ἵππους ποὺ πίπτουν κάτω μαζὶ μὲ τοὺς ἀναβάτας λόγῳ τοῦ πλήθους τῶν κατακειμένων νεκρῶν, τὸ ἔδαφος ποὺ τὰ ἔχει ὅλα ἀνάμικτα, αἷμα καὶ τόξα καὶ βέλη, ὄπλας ἵππων καὶ κεφαλὰς ἀνθρώπων μαζὶ, βραχίονας καὶ τράχηλον καὶ κνήμην καὶ στῆθος ξεσχισμένον, ἐγκεφάλους κολλημένους εἰς ξίφη, σπασμένην αἰχμὴν βέλους διαπερασμένην εἰς ὄφθαλμόν. Ἀπαριθμεῖ καὶ τὰς καταστροφὰς τοῦ ναυτικοῦ, τὰς τριήρεις ποὺ πυρπολοῦνται εἰς τὸ μέσον τῶν ὑδάτων, ποὺ καταβυθίζονται μὲ ὅλους τοὺς ναύτας, τὸν κρότον τῶν ὑδάτων, τὸν θόρυβον τῶν ναυτῶν, τὴν βοήν τῶν στρατιωτῶν, τὴν ἀνάμιξιν τοῦ ἀφροῦ τῶν κυμάτων καὶ τῶν αἱμάτων ποὺ εἰσέρχονται εἰς ὅλα τὰ πλοῖα, τοὺς νεκροὺς ἐπάνω εἰς τὰ καταστρώματα, τοὺς βυθισμένους, τοὺς ἐπιπλέοντας, τοὺς ἐκβραζομένους εἰς τὴν ἀκτὴν, τοὺς περιφερομένους μέσα εἰς τὰ κύματα καὶ παρεμποδίζοντας τὸν διάπλουν. Καὶ ἀφοῦ τοῦ ἐξηγεῖ μὲ ἀκρίβειαν ὅλας τὰς τραγωδίας τοῦ πολέμου, τοῦ προσθέτει καὶ τὰ δεινὰ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τῆς δουλείας ποὺ εἶναι χειρότερα ἀπὸ κάθε εἶδος θανάτου. Καὶ ἀφοῦ τοῦ εἰπῆ ὅλα αὐτά, τὸν διατάσσει ν' ἀνεβῆ ἀμέσως εἰς τὸν ἵππον καὶ ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀρχιστρατηγίαν ὅλου τοῦ στρατοῦ ἐκείνου. Νομίζεις λοιπὸν ὅτι θ' ἀνθέξῃ τὸ παιδὶ αὐτὸ καὶ εἰς μόνην τὴν διήγησιν; Δὲν θὰ λιποψυχίσῃ ἀμέσως ἐκ πρώτης ὄψεως;

13. Καὶ μὴ νομίσης ὅτι μεγαλοποιῶ τὰς δυσκολίας μὲ τὸν λόγον· ἐπειδὴ εἴμεθα κλεισμένοι εἰς τὸ σῶμα αὐτὸ σάν εἰς δεσμοτήριον καὶ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἴδωμεν κανένα ἀπὸ τὰ ἀόρατα, μὴ νομίσης ὅτι εἶναι ὑπερβολαὶ ὅσα εἶπα. Θὰ ἔβλεπες ἄλλην μάχην πολὺ μεγαλυτέραν καὶ φρικωδεστέραν, ἂν ἠμποροῦσες ποτὲ νὰ ἰδῆς μὲ τοὺς σωματικούς ὄφθαλμοὺς τὴν σκοτεινὴν παράταξιν καὶ τὴν μανιώδη ἐπί-

τούτοις τοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν ἠδυνήθης ποτέ. Οὐ γὰρ χαλ-
 κὸς ἐκεῖ καὶ σίδηρος, οὐδὲ ἵπποι καὶ ἄρματα καὶ τροχοί, οὐ-
 δὲ πῦρ καὶ θέλη, ταῦτα τὰ ὄρατά, ἀλλ' ἕτερα πολὺ τούτων
 φοβερώτερα μηχανήματα. Οὐ δεῖ τούτοις τοῖς πολεμίοις
 5 θώρακος, οὐδὲ ἀσπίδος, οὐδὲ ξιφῶν καὶ δοράτων· ἀλλ' ἀρ-
 κεῖ μόνη ἡ ὄψις τῆς ἐπαράτου σιραιᾶς ἐκείνης παραλῦσαι
 τὴν ψυχὴν, ἣν μὴ λίαν οὔσα γενναία τύχη καὶ πρὸ τῆς οἰ-
 κείας ἀνδρείας πολλῆς ἀπολαύση τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ προ-
 νοίας. Καὶ εἴ γε ἦν δυνατὸν, τὸ σῶμα ἀποδύντα τοῦτο, ἢ
 10 καὶ μετὰ αὐτοῦ τοῦ σώματος δυνηθῆναι καθαρῶς καὶ ἀφό-
 βως ἅπασαν τὴν ἐκείνου παράταξιν καὶ τὸν πρὸς ἡμᾶς πό-
 λεμον ὀφθαλμοφανῶς ἰδεῖν, εἶδες ἂν οὐ χειμάρρους αἱμά-
 των οὐδὲ σώματα νεκρά, ἀλλὰ ψυχῶν πτώματα ἰσοαῦτα καὶ
 τραύματα οὔτω χαλεπά, ὡς ἅπασαν ἐκείνην τοῦ πολέμου
 15 τὴν ὑπογραφὴν, ἣν ἄρι διήλθον πρὸς σέ, παίδων ἰνῶν
 ἀθύρματα εἶναι νομίσοι καὶ παιδιὰν μᾶλλον ἢ πόλεμον· το-
 σοῦτοι οἱ καθ' ἑκάστην πλητιόμενοι τὴν ἡμέραν. Τὰ δὲ τραύ-
 ματα οὐκ ἴσην ἐργάζεται τὴν νέκρωσιν, ἀλλ' ὅσον ψυχῆς καὶ
 σώματος τὸ μέσον, τοσοῦτον ἐκείνης καὶ ταύτης τὸ διάφο-
 20 ρον. Ὅταν γὰρ λάβῃ τὴν πληγὴν ἡ ψυχὴ καὶ πέσῃ, οὐ κεῖ-
 ται καθάπερ τὸ σῶμα ἀνεπαισθήτως, ἀλλὰ βασανίζεται μὲν
 ἐντεῦθεν ἤδη τῇ πονηρᾷ συνειδήσει τηκομένη, μετὰ δὲ τὴν
 ἐνθένδε ἀπαλλαγὴν, κατὰ τὸν τῆς κρίσεως καιρὸν, ἀθανάτω
 παραδίδοται τιμωρίᾳ. Εἰ δέ τις ἀναλγήτως ἔχοι πρὸς τὰς
 25 τοῦ διαβόλου πληγὰς, μεῖζον ὑπὸ τῆς ἀναισθησίας ἐκείνω
 γίνεται τὸ δεινόν. Ὁ γὰρ ἐπὶ τῇ προτέρᾳ πληγῇ μὴ δη-
 χθεὶς εὐκόλως δέχεται καὶ δευτέραν καὶ μετ' ἐκείνην ἐ-
 τέραν. Οὐ γὰρ διαλιμπάνει μέχρι καὶ τῆς ἐσχάτης ἀναπνοῆς
 παίων ὁ μιαρὸς, διὰ τὴν εὐρη ψυχὴν ὑπίαν καὶ τῶν προτέρων
 30 καταφρονοῦσαν πληγῶν. Εἰ δὲ καὶ τῆς συμβολῆς τὸν τρόπον
 ἐξετάζειν ἐθέλοις, πολὺ ταύτην σφοδροτέραν καὶ ποικιλω-

21. Ὁ βίος τοῦ χριστιανοῦ παρίσταται ὡς ἀγὼν καὶ μάχη πρὸς κα-

θεσιν τοῦ διαβόλου²¹. Ἐκεῖ δὲν ὑπάρχουν χαλκὸς καὶ σίδηρος, οὔτε ἵπποι καὶ ἄρματα καὶ τροχοί, οὔτε φωτιὰ καὶ βέλη, αὐτὰ τὰ ὄρατὰ ὄπλα, ἀλλὰ ἄλλα μηχανήματα πολὺ φοβερώτερα ἀπ' αὐτά. Οἱ ἀντίπαλοι αὐτοὶ δὲν χρειάζονται θώρακα οὔτε ἀσπίδα οὔτε ξίφη καὶ δόρατα· ἀρκεῖ μόνη ἡ θέα τῆς κατηραμένης ἐκείνης στρατιᾶς διὰ νὰ παραλύσῃ τὴν ψυχὴν, ἂν δὲν εἶναι ἐξαιρετικῶς γενναία, καὶ ἂν πρὸ τῆς ἰδικῆς τῆς ἀνδρείας δὲν ἀπῆλαυσε τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἂν σοῦ ἦτο δυνατόν ν' ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὸ σῶμα αὐτὸ ἢ καὶ μαζὶ μὲ τὸ σῶμα αὐτὸ νὰ ἰδῆς μὲ τὰ μάτια σου καθαρὰ καὶ ἄφοβα ὅλην τὴν παράταξιν ἐκείνου, τότε θὰ ἔβλεπες ὄχι χειμάρρους ἀπὸ αἵματα οὔτε νεκρὰ σώματα, ἀλλὰ πτώματα ψυχῶν τόσον πολλὰ καὶ τραύματα τόσον βαρέα, ὥστε νὰ νομίσης ὅτι ὀλόκληρος ἐκεῖνος ὁ πόλεμος πού πρὸ ὀλίγου σοῦ περιέγραψα εἶναι ἄθυρμα τῶν παιδιῶν, παιγνίδι μᾶλλον παρὰ πόλεμος· τόσον πολλὰ εἶναι τὰ θύματα καθημερινῶς· τὰ δὲ τραύματα δὲν προκαλοῦν ἴσην νέκρωσιν, ἀλλ' ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο νεκρώσεων εἶναι ὅση ἡ διαφορὰ μεταξὺ ψυχῆς καὶ σώματος. Διότι ὅταν ἡ ψυχὴ τραυματισθῇ καὶ πέσῃ δὲν κεῖται ἀναίσθητος ὅπως τὸ σῶμα, ἀλλὰ βασανίζεται ἀπὸ ἐδῶ ἀκόμη καὶ λυώνει ἐξ αἰτίας τῆς πονηρᾶς συνειδήσεως, μετὰ δὲ τὴν ἀναχώρησιν ἀπὸ ἐδῶ κατὰ τὴν ὥραν τῆς κρίσεως παραδίδεται εἰς αἰωνίαν τιμωρίαν. Ἐὰν δὲ κανεὶς δὲν αἰσθάνεται πόνους ἀπὸ τὰ τραύματα τοῦ διαβόλου, ἡ ἀναισθησία τοῦ προκαλεῖ χειρότερον κακόν, διότι ὅποιος δὲν πονεῖ εἰς τὴν πρώτην πληγὴν, δέχεται καὶ δευτέραν καὶ τρίτην. Ὁ μαρὸς δὲν σταματᾷ τὰ κτυπήματα μέχρι τῆς τελευταίας πνοῆς, ὅταν εὔρη ψυχὴν ἀμελῆ πού περιφρονεῖ τὰς προηγουμένας πληγὰς. Ἐὰν δὲ θέλῃς νὰ ἐξετάσῃς καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐπιθέσεως, θὰ ἰδῆς ὅτι εἶναι πολὺ σφοδροτέρα καὶ πολυτροπωτέρα. Κα-

τάκτησιν νέας ιδεώδους ζωῆς. Βλ. Π. Χρήστου, Ὁ ἀγὼν ὁ καλός, Ποιμὴν 1951.

τέραν ἴδοις ἄν. Οὔτε γὰρ κλοπῆς καὶ δόλου ισοαΐας τις οἶ-
 δεν ἰδέας, ὅσας ἐκεῖνος ὁ μίαις (ταύτη γοῦν τὴν πλείονα
 κέκτηται δύναμιν), οὔτε ἔχθραν τις οὔτως ἀκήρυκτον δύνα-
 ται ἔχειν πρὸς τοὺς ἄγαν πολεμικωτάτους αὐτῷ, ὅσην πρὸς
 5 τὴν ἀνθρωπεῖαν φύσιν ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκεῖνος. Καὶ τὴν
 προθυμίαν δὲ εἴ τις ἐξετάζοι, μεθ' ἧς μάχεται ἐκεῖνος, ἀν-
 θρώποις μὲν ἐνιαῦθα καὶ γελοῖον παραβαλεῖν· εἰ δὲ τις τὰ
 ὀργιλώτατα καὶ ἀπηγέσσιατα τῶν θηρίων ἐκλεξάμενος ἀντι-
 τιθέναι θέλοι τῇ τούτου μανίᾳ, πραότατα ὄντα καὶ ἡμερώτατα
 10 εὐρήσει τῇ παραβολῇ· ισοοῦτον οὔτις πνεῖ θυμόν, ταῖς ἡμε-
 τέραις προσβάλλων ψυχαῖς. Καὶ ὁ τῆς μάχης δὲ χρόνος
 ἐνιαῦθα μὲν βραχύς, καὶ ἐν τῷ βραχεῖ δὲ αὐτῷ πολλαὶ αἱ
 ἀνακωχαί. Καὶ γὰρ καὶ νύξ ἐπελθοῦσα καὶ ὁ τοῦ σφάζειν
 κάματος καὶ τροφῆς καιρὸς καὶ πολλὰ ἕτερα διαναπαύειν
 15 τὸν σιραιώτην πέφυκεν, ὡς καὶ ἀποδῦναι τὴν παντευχίαν
 καὶ ἀναπνεῦσαι μικρὸν καὶ σίτω καὶ ποτῷ καταπῦξαι καὶ
 ἐτέροις πολλοῖς τὴν προτέραν ἀνακλήσασθαι δύναμιν. Ἐπι-
 δὲ τοῦ πονηροῦ οὐκ ἔστι τὰ ὄπλα καταθέσθαι ποιέ, οὐκ ἔστιν
 ὕπνον ἄρασθαι τὸν βουλόμενον ἄτριον μένειν διὰ παντός.
 20 Ἀνάγκη γὰρ δυοῖν θάτερον, ἢ πεσεῖν καὶ ἀπολέσθαι γυμνω-
 θέναι, ἢ διὰ παντός καθωπλισμένον ἐσιῶτα καὶ ἐγρηγορότα
 εἶναι. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος διὰ παντός ἔσηκε μετὰ τῆς αὐτοῦ
 παραιάξεως, τὰς ἡμετέρας ῥαθυμίας παραιτηρῶν, πλείονά τε
 εἰσφέρων σπουδὴν εἰς τὴν ἡμετέραν ἀπώλειαν ἢ εἰς τὴν
 25 σωτηρίαν ἡμεῖς τὴν ἑαυτῶν. Καὶ τὸ μὴ ὀρᾶσθαι δὲ αὐτὸν
 ὑφ' ἡμῶν καὶ τὸ ἐξαπίνης ἐπιτίθεσθαι, ἃ μάλιστα τῶν μυ-
 ρίων ἐστὶν αἷτια κακῶν τοῖς οὐκ ἐγρηγοροῦσι διὰ παντός, πο-
 λὺ τοῦτον ἀπορώτερον ἐκείνου δείκνυσι τὸν πόλεμον. Ἐνιαῦ-
 θα οὖν ἡμᾶς ἠθέλες σιραιγεῖν τοῖς σιραιώταις τοῦ Χρι-
 30 στοῦ; Ἀλλὰ τῷ διαβόλῳ τοῦτο ἦν σιραιγεῖν. Ὅταν γὰρ
 ὁ διατάττειν καὶ διακοσμεῖν τοὺς λοιποὺς ὀφείλων πάντων
 ἀπειρότατος καὶ ἀσθενέστατος ἦ, προδοὺς ὑπὸ τῆς ἀπειρίας

νείς δὲν γνωρίζει τόσας μεθόδους ἀπάτης καὶ δόλου, ὅσας ἐκεῖνος ὁ μιὰρὸς — ἄλλωστε ἐδῶ ἔγκειται ἡ κυρία δύναμις του. Καὶ κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἔχη καὶ πρὸς τοὺς χειροτέρους ἐχθροὺς του τέτοιαν ἀδιάλλακτον ἔχθραν, ποὺ ἔχει ὁ πονηρὸς δαίμων πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ἐὰν ἐξετάσῃ δὲ κανεὶς καὶ τὴν προθυμίαν, μὲ τὴν ὁποίαν μάχεται ἐκεῖνος, θὰ θεωρήσῃ γελοῖον νὰ μὴν παραβάλλῃ μὲ τὴν ἀνθρωπίνην· καὶ ἐὰν ἐκλέξῃ τὰ ἀγριώτερα καὶ σκληρότερα θηρία καὶ θελήσῃ νὰ τ' ἀντιπαραβάλλῃ εἰς τὴν μανίαν αὐτοῦ, θὰ εὕρῃ ὅτι εἶναι πραότατα καὶ ἡμερώτατα· τόσος θυμὸς τὸν κυριεύει, ὅταν ἐπιτίθεται κατὰ τῶν ψυχῶν μας. Καὶ ἡ διάρκεια τῆς μάχης δὲ ἐδῶ μὲν εἶναι σύντομη καὶ συνάπτονται κατ' αὐτὴν πολλαὶ ἀνακωχαί. Ἡ ἔλευσις τῆς νυκτός, ὁ κάματος ἀπὸ τὴν σφαγὴν, ἡ ὥρα τοῦ φαγητοῦ καὶ ἄλλαι ἀφορμαὶ ἀναπαύουν τὸν στρατιώτην καὶ τοῦ ἐπιτρέπουν ν' ἀποδυθῇ τὴν πανοπλίαν, ν' ἀναπνεύσῃ ὀλίγον, ν' ἀναψυχθῇ μὲ φαγητὸν καὶ ποτὸν καὶ ν' ἀναζωογονηθῇ μὲ πολλὰ ἄλλα μέσα. Εἰς τὸν πόλεμον ὅμως κατὰ τοῦ πονηροῦ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καταθέσῃ κανεὶς τὰ ὅπλα ποτέ, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κοιμηθῇ ὅποιος θέλει νὰ εἶναι πάντοτε ἄτρωτος. Κατ' ἀνάγκην θὰ συμβαίνη ἕνα ἀπὸ τὰ δύο· ἢ θὰ γυμνωθῇ, ὅποτε θὰ πέσῃ καὶ θὰ καθῇ, ἢ θὰ μένη διὰ παντὸς ὤπλισμένος, ὄρθιος καὶ ἄγρυπνος. Διότι ἐκεῖνος στέκει πάντοτε ὄρθιος μαζὶ μὲ τὴν παράταξίν του, παρατηρῶν τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἀδιαφορίας μας καὶ φροντίζων διὰ τὴν καταστροφὴν μας περισσότερον ἀπὸ ὅσον φροντίζομεν ἡμεῖς διὰ τὴν σωτηρίαν μας. Καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι μᾶς εἶναι ἀόρατος καὶ ἐπιτίθεται αἰφνιδιαστικῶς (πρᾶγμα ποὺ εἶναι αἴτιον μυρίων κακῶν διὰ τοὺς ἀπροσέκτους) δεικνύει ὅτι ὁ πόλεμος αὐτὸς εἶναι πολὺ δυσκολώτερος ἀπὸ ἐκεῖνον. Ἐδῶ λοιπὸν μὲ ἤθελες ἀρχιστράτηγον τῶν στρατιωτῶν τοῦ Χριστοῦ; Τοῦτο θὰ ἐσήμαινε στρατηγίαν ὑπὲρ τοῦ διαβόλου. Ὅταν εἶναι ἀπειρότερος καὶ ἀσθενέστερος ἀπὸ ὄλους ἐκεῖνος ποὺ ὀφείλει νὰ διοικῇ καὶ νὰ συντάσῃ

τοὺς πιστευθέντας, τῷ διαβόλῳ μᾶλλον ἐστρατήγησεν ἢ τῷ Χριστῷ. Ἀλλὰ τί σιτένεις; τί δακρύεις; Οὐ γὰρ θρήνων ἄξια τὰ κατ' ἐμὲ νῦν, ἀλλ' εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὰ ἐμά, φησὶν, ἀλλὰ
 5 μυστρίων ἄξια ταῦτα κοπειῶν· νῦν γὰρ μόλις ἠδυνήθησιν συνι-
 δεῖν, οἷ τῶν κακῶν με ἤγαγες. Ἐγὼ μὲν γὰρ εἰσηλθὼν
 πρὸς σέ, ὅ,τι ποτὲ ὑπὲρ σοῦ πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας ἀπολο-
 γήσομαι δεόμενος μαθεῖν· σὺ δέ με ἐκπέμπεις ἐτέραν ἀνθ'
 ἐτέρας φροντίδα ἐνθεῖς. Οὐ γὰρ ἔτι μοι μέλει, τί πρὸς ἐ-
 10 κείνους ὑπὲρ σοῦ, ἀλλὰ τί πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ ἑμᾶν καὶ
 τῶν ἐμῶν ἀπολογήσομαι κακῶν. Πλὴν ἀλλά σου δέομαι
 καὶ ἀντιβολῶ, εἴ τι σοι μέλει τῶν ἐμῶν, εἴ τις παράκλησις
 ἐν Χριστῷ, εἴ τι παραμύθιον ἀγάπης, εἴ τινα σπλάγγνα καὶ
 οἰκτιρμοί, (καὶ γὰρ οἶδας, ὅτι με μάλιστα πάντων αὐτὸς εἰς
 15 τοῦτον τὸν κίνδυνον ἤγαγες), χεῖρα ὄρεξον, καὶ λέγων καὶ
 πράττων τὰ δυνάμενα ἡμᾶς ἀνορθοῦν· μηδὲ ἀνάσχη πρὸς
 γοῦν τὸ βραχύτατον ἡμᾶς ἀπολιπεῖν, ἀλλὰ νῦν μᾶλλον ἢ πρό-
 τερον κοινὰς ποιεῖσθαι τὰς διατριβὰς.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Ἐγὼ δὲ μειδιάσας, καὶ τί συμβα-
 20 λέσθαι, ἔφην, τί δέ σε ὀνηῖσαι δυνήσομαι πρὸς τοσοῦτον πρα-
 γμάτων ὄγκον; Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ σοι τοῦτο ἡδύ, θάρρει,
 ὦ φίλη κεφαλή· τὸν γὰρ καιρὸν, καθ' ὃν ἂν ἐξῆ σοι τῶν
 ἐκεῖθεν φροντίδων ἀναπνεῖν, καὶ παρέσομαι καὶ παρακαλέ-
 σω καὶ τῶν εἰς δύναμιν τὴν ἐμὴν ἐλλείψω οὐδέν.

25 Ἐπὶ τούτοις πλέον ἐκεῖνος δακρύσας ἀνίσταται· ἐγὼ
 δὲ αὐτῷ περιχυθεὶς καὶ καταφιλήσας τὴν κεφαλὴν, προῦ-
 πεμπον, παρακαλῶν γενναίως φέρειν τὸ συμβεβηκός. Πι-

τούς ἄλλους, καὶ λόγῳ τῆς ἀπειρίας, προδίδη τοὺς ἀνατεθέντας εἰς αὐτόν, τότε στρατηγεῖ μᾶλλον εἰς τὸν διάβολον παρὰ εἰς τὸν Χριστόν. Ἄλλὰ διατί στενάζεις, διατί δακρῦζεις; Ἐγὼ τώρα δὲν εἶμαι διὰ θρήνους, εἶμαι δι' εὐφροσύνην καὶ χαράν.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Δὲν εἶμαι ὅμως καὶ ἐγὼ τὸ ἴδιον· ἐγὼ εἶμαι δι' ἀκατάπαυστον θρήνον· τώρα μὲν κατῴρθωσα ν' ἀντιληφθῶ εἰς πόσον τρομερὰν θέσιν μ' ἔφερες. Ἐγὼ ἦλθα κοντὰ σου, διὰ νὰ μάθω τί θ' ἀπολογηθῶ πρὸς τοὺς κατηγοροῦντας, ἐσὺ δὲ μὲ στέλλεις μὲ ἄλλην φροντίδα ἀντὶ τῆς προηγουμένης. Τώρα πλέον δὲν μ' ἐνδιαφέρει τί θ' ἀπολογηθῶ πρὸς ἐκείνους δι' ἐσέ, ἀλλὰ τί θ' ἀπολογηθῶ πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὸν ἑαυτόν μου καὶ τὰ ἁμαρτήματά μου. Ἄλλὰ σὲ παρακαλῶ καὶ σὲ ἱκετεύω, ἐὰν ἐνδιαφέρεσαι δι' ἐμέ, ἐὰν θέλῃς νὰ μὲ στηρίξῃς ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, νὰ μὲ παρηγορήσῃς μὲ ἀγάπην, νὰ μοῦ δείξῃς εὐσπλαχνίαν καὶ ἔλεος²² (ἄλλωστε γνωρίζεις ὅτι σὺ πρὸ πάντων μ' ἔφερες εἰς αὐτὸν τὸν κίνδυνον), δός μου τὸ χέρι σου, εἰπέ μου καὶ κάμε ὅσα εἶναι δυνατὸν νὰ μὲ ἀνορθώσουν καὶ μὴ σκεφθῆς νὰ μὲ ἀφήσῃς οὔτε διὰ μίαν στιγμὴν· τώρα περισσότερο ἀπὸ προηγουμένως πρέπει νὰ μένωμεν μαζί.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Ἐγὼ δὲ ἔχαμογέλασα καὶ εἶπα. Εἰς τί εἶναι δυνατὸν ὅμως νὰ σὲ βοηθήσω, εἰς τί νὰ σὲ ὠφελήσω ἐμπρὸς εἰς τέτοιον ὄγκον δυσκολιῶν; Ἄλλ' ἀφοῦ σὲ εὐχαριστεῖ αὐτό, ἀγαπητέ μου φίλε, ἔχε θάρρος. Ὅταν αἱ ἐπισκοπικαὶ φροντίδες σοῦ δίδουν καιρὸν ἀναπαύσεως, θὰ σ' ἐπισκέπτομαι καὶ θὰ σὲ στηρίζω καὶ δὲν θὰ παραλείψω τίποτε ἀπὸ ὅσα ἠμπορῶ νὰ πράξω.

Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὰ ἐκεῖνος ἐδάκρυσεν καὶ ἐσηκώθη. Ἐγὼ δὲ τὸν ἐνηγκαλίσθην, τὸν ἐφίλησα εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ τὸν προέπεμψα μὲ τὴν προτροπὴν νὰ ὑποφέρῃ γενναίως ὅ,τι συνέβη. Τοῦ εἶπα· ἔχω ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Χριστόν

22. Φιλ. 2, 1.

σιεύω γάρ, ἔφην, τῷ καλέσαντί σε Χριστῷ καὶ τοῖς ἰδίοις ἐπισησάντι προβάτοις, ὅτι τοσαύτην ἐκ τῆς διακονίας ταύτης κτήση τὴν παρορησίαν, ὡς καὶ ἡμᾶς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην κινδυνεύοντας εἰς τὴν αἰώνιον σου δέξασθαι σκηνήν.

ποῦ σ' ἐκάλεσε καὶ σὲ ἐτοποθέτησεν ἐπιστάτην τῶν προβάτων του, ἔχω ἐμπιστοσύνην ὅτι θ' ἀποκτήσης διὰ τοῦ ἔργου σου αὐτοῦ τόσον θάρρος, ὥστε νὰ δεχθῆς εἰς τὴν αἰωνίαν κατοικίαν σου καὶ ἐμὲ ποῦ θὰ κινδυνεύω κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην.

ΑΣΚΗΤΙΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἐνδεκα πραγματεῖαι, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπιστολικῆς μορφῆς, ἀναφέρονται εἰς τὸν ἀσκητικὸν βίον. Πέντε ἄλλαι ἀναφέρονται εἰς τὴν γυναικεῖαν ἀσκησιν καὶ τὴν χηρεῖαν, ἀλλ' αἱ τελευταῖαι αὐταὶ καὶ τρεῖς ἀπὸ τὰς προηγουμένας, θὰ περιληφθοῦν εἰς ἄλλον τόμον.

Ὁ Χρυσόστομος ἔζησε τέσσαρα ἔτη πλησίον ἐρημιτῶν εἰς τὰ περὶ τὴν Ἀντιόχειαν ὄρη ὑπὸ τὴν πνευματικὴν καθοδήγησιν ἑνὸς γέροντος, δύο δὲ ἐπὶ πλεόν ἔτη μόνος εἰς ἄγριον σπήλαιον. Ὁ κλονισμὸς τῆς ὑγείας του ἀπὸ τὴν ἐπίμονον στέρησιν τὸν ἠνάγκασε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πόλιν, ὅπου μετ' ὀλίγον ἐδέχθη τὴν χειροτονίαν εἰς διάκονον ἀπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Μελέτιον.

Αἱ πραγματεῖαι αὐταὶ συνετάχθησαν ὅλαι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ χρόνου τῆς ἀσκήσεως (375—381), καὶ μάλιστα κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν της. Ὁ μέγας πατήρ, καθάρισας τὴν συνείδησίν του καὶ τὴν καρδίαν του διὰ τῶν ἀγώνων τῆς ἀσκήσεως, ἐγνώρισε μὲ τὴν πείραν του τὴν ἀξίαν τοῦ μοναχικοῦ βίου καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀρετῆς. Αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ ἐκθέτει εἰς τὰς πραγματείας, τὰς ὁποίας παρουσιάζομεν εἰς τὴν συνέχειαν¹.

Ἡ χειρόγραφος παραῶδοσις τὰς συνέλεξεν εἰς ἓν σῶμα μαζὶ μὲ τὰς ἄλλας ὡς ἄνω ἐπισημανθείσας. Εἴτε ἐκ τοῦ περιεχομένου εἴτε ἐκ τῆς προελεύσεως, ἀπετέλεσαν τρεῖς εὐρυτέρας ἐνότητος, τὰς ἑξῆς.

Α'. Πρὸς τοὺς πολεμοῦντας τὸν μοναχικὸν βίον.

1. Πρὸς τοὺς κατηγοροῦς
2. Πρὸς ἄπιστον πατέρα
3. Πρὸς πιστὸν πατέρα

---

1. Δι' ὅλας τὰς πραγματείας ἀκολουθεῖται τὸ κείμενον τοῦ Montfaucon, κατὰ περιστάσεις βελτιωμένου, πλὴν τῶν δοκιμίων πρὸς Θεόδωρον, διὰ τὸ ὁποῖον ἀκολουθεῖται τὸ κείμενον τοῦ J. Dumortier.

- Β'. Σύγκρισις βασιλέως πρὸς μοναχὸν
 Γ'. Περὶ κατανύξεως
 1. Πρὸς Δημήτριον περὶ κατανύξεως
 2. Πρὸς Στελέχιον περὶ κατανύξεως
 Δ'. Πρὸς Θεόδωρον
 1. Πρὸς Θεόδωρον μοναχὸν
 2. Πρὸς Θεόδωρον ἐκπεσόντα

Α' ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΝΤΑΣ ΤΟΝ ΜΟΝΑΧΙΚΟΝ ΒΙΟΝ

Εἰς ὅλους τοὺς καιροὺς οἱ γονεῖς εἶναι εὐαίσθητοι ἔναντι ἐκείνων οἱ ὅποιοι μὲ τὰ κηρύγματα τῶν παρασύρουν τὰ τέκνα τῶν εἰς τρόπον ζωῆς διάφορον ἀπὸ τὸν ἰδικὸν τῶν. Ὅπως καὶ σήμερον συχνὰ ἀντιδροῦν βιαίως εἰς περιπτώσεις ἐπιδόσεως τῶν τέκνων τῶν εἰς τὸν μοναχικὸν βίον, οὕτω καὶ τότε. Ὑπῆρχον δὲ εὐλόγως καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἐπροπαγάνδιζον ἔναντιον τῶν καθοδηγητῶν καὶ διδασκάλων τοιούτου βίου.

Αἱ τρεῖς πραγματεῖαι τῆς παρουσίας ἐνότητος ἀποτελοῦν ἀπολογία ὑπὲρ τοῦ μοναχικοῦ βίου. Παρουσιάζουν αὐτὸν ὡς πραγματικὴν φιλοσοφίαν καὶ προτρέπουν τοὺς γονεῖς νὰ στείλουν τὰ τέκνα τῶν εἰς μοναχικὰς ἀδελφότητας πρὸς ἐκπαίδευσιν. Ὁ γενικὸς τίτλος τῶν, ἑνιαῖος καὶ διὰ τὰς τρεῖς, ἔχει πλήρως ὡς ἑξῆς. «Πρὸς τοὺς πολεμοῦντας τοῖς ἐπὶ τὸ μονάζειν ἐνάγουσιν», τὰ δὲ ἐπὶ μέρος κείμενα ἦσαν ἀνεπίγραφα καὶ ἐφέροντο ὡς λόγος α', λόγος β', λόγος γ', βραδύτερον ὅμως κάποιος συλλογεὺς ἔδωκεν ἰδιαιτέρους τίτλους εἰς τὰς δύο τελευταίας καὶ ἄφησε τὸν γενικὸν τίτλον διὰ τὴν πρώτην, τὴν ὁποίαν κατ' ἀναλογία ἡμεῖς τιτλοφοροῦμεν «Πρὸς τοὺς κατηγόρους».

Ὅτι ὁ Χρυσόστομος ἦτο ἀκόμη μοναχός, ὅταν ἔγραφε τὰς πραγματείας ταύτας, ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι παρουσιάζει κάποιον γνώριμόν του νὰ προσέρχεται εἰς αὐτὸν (1, 2) καὶ νὰ τὸν πληροφοροῖ ὅτι ὑφίσταται μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν ἐντὸς τῶν πόλεων ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι ζητοῦν νὰ ἀπαγορευθῇ ὁ

μοναχικὸς βίος καὶ νὰ ἐκδιωχθοῦν οἱ διδάσκαλοί του. Προφανῶς λοιπὸν οὗτος ἦτο ἀκόμη εἰς τὴν ἐρημίαν καὶ ἀναλαμβάνει νὰ ἀπολογηθῆ ὑπὲρ τοῦ μοναχικοῦ βίου.

1. ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΣ

Ὁ Χρυσόστομος δοκιμάζει ἔκπληξιν, καθὼς πληροφορεῖται τὴν ὑπαρξιν κατηγορῶν τοῦ μοναχικοῦ βίου, καὶ μάλιστα ἀκόμη καὶ μεταξὺ τῶν πιστῶν, καὶ φρίττει διὰ τοῦτο. Ἀποκρούει τὰς κατηγορίας ἀνατρέχων εἰς τὰ αἷτια τὰ ὁποῖα προκαλοῦν τὴν ἀνάγκην τῆς ἀπομακρύνσεως ἀπὸ τὸν κοσμικὸν βίον. Ἀναποδογυρισθῆσαν τὰ πάντα, καὶ αἱ μὲν πόλεις, ὅπου ὑπάρχουν δικαστήρια καὶ νόμοι, εἶναι γεμᾶται παρανομίαν καὶ ἀδικίαν, ἡ δὲ ἐρημία ὅπου δὲν ὑπάρχουν δικαστήρια καὶ νόμοι εἶναι γεμᾶτος καρπὸς τῆς φιλοσοφίας, ἐκπροσωπουμένης ἀπὸ τὸν μοναχισμόν. Ποῖοι εἶναι ἄξιοι κατηγορίας; Αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι προτρέπουν τοὺς νέους νὰ ἀναχωρήσουν ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς διαφθορᾶς ἢ αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι εἶναι αἷτιοι τῆς διαφθορᾶς; Ποῖος εἶναι ἄξιος κατηγορίας; Αὐτὸς ὁ ὁποῖος πείθει τοὺς κατοίκους μιᾶς ἀναστατωμένης πόλεως νὰ φύγουν ἢ αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἐπέβαλεν εἰς αὐτὴν τυραννίαν; Οἱ καταδιώκοντες τοὺς διδασκάλους τῆς ἀρετῆς μὲ περισσότερον ζῆλον ἀπὸ ὅσον αἰσθάνονται ἄλλοι εἰς τὴν καταδίωξιν τῶν διδασκάλων τῆς κακίας, δὲν εἶναι φίλοι τῶν χριστιανῶν ἀλλ' ἐχθροὶ των.

2. ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΠΙΣΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ

Ἐπειδὴ μερικῶν ἀπὸ τὰ παιδιά τὰ ὁποῖα ὠδηγοῦντο εἰς τὸν μοναχικὸν βίον οἱ γονεῖς ἦσαν εἰδωολάτραι, ὁ Ἰωάννης ἐσκέφθη νὰ ἀπευθύνῃ τὴν δευτέραν πραγματείαν πρὸς ἓνα ἄπιστον πατέρα. Φαίνεται ὅτι εἶχεν ὑπ' ὄψιν συγκεκριμένον πρόσωπον, ἓνα πλούσιον καὶ ἔνδοξον πατέρα ἀπὸ τὸν κύκλον τῶν γνωρίμων ἢ συγγενῶν του, ὁ ὁποῖος κατηγορεῖ τοὺς μοναχικοὺς ἡγέτας

ὅτι προσεΐλκυνον τὸν μοναδικὸν υἱὸν του εἰς τὸν σκληρὸν βίον τὸν ὁποῖον ἠκολούθησαν οἱ ἴδιοι. Εἶναι εὐλογον ὅτι σπανιώτατα καταφεύγει εἰς τὴν Γραφὴν διὰ νὰ εὕρη ἐκεῖ ἐνίσχυσιν ὑπὲρ τῶν ἀπόψεών του. Τὰ ἐπιχειρήματά του εἶναι πραγματικά, προέρχονται ἀπὸ τὸν κοινωνικὸν βίον τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ εἰδωλολάτρης πατὴρ θὰ ἐσκέπτετο φυσικὰ ὅτι ὁ υἱὸς του, ὁ μελλοντικὸς γηροκόμος του, ἀπήχθη κατὰ κάποιον τρόπον ἀπὸ ἄρπαγας καὶ αἱ ἐλπίδες τὰς ὁποίας εἶχε στηρίξει εἰς αὐτὸν ἔμειναν ἀνεκπλήρωτοι. Ποῖαι δὲ ἦσαν αἱ ἐλπίδες; ὅτι θὰ ζήσει μέσα εἰς τὸν πλοῦτον καὶ θὰ καταλάβῃ ὑψηλὰ ἀξιώματα. Ὁ ἴδιος ὅμως ὁ πλούσιος πατὴρ εἶναι πτωχότερος ἀπὸ τὸν ἀκτῆμονα ἀσκητὴν υἱὸν του· διότι αὐτὸς ὁ δεύτερος δὲν ἔχει ὑλικὰς ἀνάγκας πρὸς ἱκανοποίησιν. Εἶναι πλουσιώτερος, ὅπως ἦτο πλουσιώτερος ὁ φιλόσοφος Σωκράτης ἀπὸ τὸν μακεδόνα βασιλέα Ἀρχέλαον καὶ ὁ κηνικὸς Διογένης ἀπὸ τὸν κοσμοκράτορα Ἀλέξανδρον. Ἄν πείσουν τὴν υἱὸν του νὰ κατέλθῃ ἀπὸ τὴν ὄρεινὴν ἐρημίαν καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἀγοράν, θὰ ἴδῃ νὰ τὸν δακτυλοδεικτοῦν ὅλοι μὲ θαυμασμόν, διότι λόγῳ τοῦ ἦθους του θὰ εἶναι ἐνδοξότερος ἀπὸ τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἀπὸ τὸν φέροντα τὸ βασιλικὸν στέμμα.

3. ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΙΣΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ

Ἐδῶ ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς χριστιανούς γονεῖς, τῶν ὁποίων πάλιν ἴσως εἶχεν ἓν συγκεκριμένον παράδειγμα ὑπ' ὄψιν. Ἐπεκτείνων τὴν διαπραγμάτευσιν καὶ ἀναποφεύκτως ἐπαναλαμβάνων ὠρισμένα ἀπὸ τὰ προηγουμένως λεχθέντα, ὅπως παραδέχεται ὁ ἴδιος, τονίζει τὴν ἀξίαν τῆς μοναστικῆς ζωῆς.

Ἡ ἀναφορὰ ἐδῶ εἰς τὴν Γραφὴν εἶναι συχνὴ καὶ διὰ τὴν ἀντλησιν παραδειγμάτων εἰς αὐτὴν καταφεύγει ὁ συγγραφεύς. Παραδείγματα καλῶν γονέων ἦσαν ὁ Ἀβραάμ, ἡ Ἄννα, ὁ Ἰώβ, καὶ ἀμορφῶτων ἀλλ' ἐναρέτων ἀνδρῶν εὐρίσκονται εἰς τὴν

Κ. Διαθήκην, ἀνδρῶν οἱ ὅποιοι ἤλλαξαν τὸν δρόμον τῆς οἰκουμένης.

Δὲν καταδικάζεται ἡ διαβίωσις εἰς τὸν κόσμον καὶ δὲν προβάλλεται ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι οἱ εἰς αὐτὸν ζῶντες δὲν πρόκει-ται νὰ σωθοῦν. Ἀλλὰ τὰ μοναστήρια εἶναι ἀσφαλεῖς λιμένες ἀπὸ τὰς τρικυμίας τῆς ζωῆς, συγχρόνως δὲ καὶ ἀπὸ τὰς αἰρετι-κὰς διδασκαλίας. Εἶναι κέντρα ἀσκήσεως τῆς ἀληθινῆς φιλο-σοφίας, δηλαδή πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ἄν οἱ μοναστικοὶ καθοδηγηταὶ προσκαλοῦν τοὺς νέους εἰς αὐτὴν τὴν μορφήν τοῦ βίου καὶ ἂν πολλοὶ νέοι προσέρχονται εἰς αὐτὴν, αὐτὸ ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι οὗτοι δὲν εὐρίσκουν κα-τάλληλον ἀγωγὴν εἰς τὸν κόσμον καὶ τὸν ἀρνοῦνται. Πταίου-οἱ γονεῖς, οἱ ὅποιοι ὁμιλοῦν εἰς τὰ παιδιά των διαρκῶς δι' ἀν-θρώπους οἱ ὅποιοι καταλαμβάνουν ὑψηλὰ ἀξιώματα ἢ ἀποκτοῦν πλοῦτον καὶ ποτὲ δὲν κάμνουν εἰς αὐτὰ λόγον διὰ τὰ οὐράνια. Ἀπρόσεκτοι εἶναι ἐπίσης ὅταν διηγοῦνται πράξεις ἀδίκων ἀν-θρώπων. Ἔτσι ὀδηγοῦν τὰ παιδιά εἰς τὴν διαφθοράν.

Τὰ μοναστήρια δὲν εἶναι μόνον κέντρα ἀσκήσεως, ἀλλὰ καὶ ἐκπαιδεύσεως. Ἐκεῖ εὐρίσκουν σεμνὸν περιβάλλον διὰ τὴν διαπαιδαγώγησίν των εἰς τὴν ἀρετὴν. Θὰ κρημνίσωμεν λοιπὸν τὰ διδασκαλεῖα, τὰ σχολεῖα τοῦ ἐθνικοῦ κόσμου.; "Ὅχι, ἀλλ' ἐ-κεῖνο τὸ ὅποῖον πρέπει νὰ ἐλκύσῃ τὴν προσοχὴν μας εἶναι ἡ ἀρετὴ. Θὰ ἔχωμεν καὶ τὰ δύο: σχολεῖον διὰ τὴν μάθησιν, ἐκκλη-σίαν διὰ τὴν ἀρετὴν. Ἐὰν εἶναι ἀδύνατος ἡ ἀπόκτησις τῆς ἀρε-τῆς εἰς τὸν κόσμον, ὑπάρχουν τὰ μοναστήρια, ὅπου εἶναι δυνα-τὸν νὰ ἀσκηθοῦν προσωρινῶς τὰ παιδιά καὶ ἔπειτα νὰ ἐπιστρέ-ψουν εἰς τὸν κόσμον.

Εἶναι φανερόν ὅτι ἡ πραγματεία λαμβάνει συχνὰ χαρα-κτῆρα παιδαγωγικοῦ κεμένου.

Β'. ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΡΟΣ ΜΟΝΑΧΟΝ

Ἡ ἰδέα ἡ ὁποία διατυπώνεται εἰς τὸ σύντομον τοῦτο δοκίμιον εὐρίσκεται ἐπιτόμως καὶ εἰς τὸ Πρὸς ἄπιστον πατέρα. Οἱ Στωικοὶ ἐθεώρουν ὑπεροχώτερον τὸν ἀληθινὸν φιλόσοφον ἀπὸ τὸν πολιτικὸν ἄρχοντα, ἀλλ' ἤδη ἡ ἄποψις αὐτῆ ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς τὴν Πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος.

Εἰς τὸν κοσμικὸν βίον ἐκτιμῶνται μεγάλως ὁ πλοῦτος, ἡ ἐξουσία, ἡ δόξα, ἀλλὰ κορύφωμα τῶν κοσμικῶν ἀγαθῶν θεωρεῖται ἡ βασιλεία. Μιὰ σύγκρισις τοῦ βασιλέως πρὸς τὸν μοναχὸν θὰ ἐδείκνυεν ὅτι πραγματικὸς βασιλεὺς εἶναι ὁ δεύτερος. Ὁ βασιλεὺς κυριαρχεῖ εἰς πόλεις καὶ χώρας, ὁ μοναχὸς κυριαρχεῖ ἐπὶ τῶν ψυχικῶν παθῶν· ὁ πρῶτος πολεμεῖ βαρβάρους, ὁ δεύτερος δαίμονας· ὁ πρῶτος δωρίζει εἰς τοὺς ὑπηκόους του χρυσόν, ὁ δεύτερος πνευματικὴν χάριν· ὁ πρῶτος τρέμει τὸν θάνατον, ὁ δεύτερος τὸν δέχεται ἀπαθῶς. Καὶ ἡ κατάστασις τῶν δύο εἰς τὸν μέλλοντα κόσμον θὰ εἶναι ἀναλόγως ρυθμισμένη, ἔστω καὶ ἂν ἀμφότεροι ἐπετέλεσαν δικαίως τὰ ἔργα των.

Τὸ λαμπρὸν τοῦτο δοκίμιον πρέπει νὰ ἐγράφη εἰς τὴν δευτέραν φάσιν τῆς μοναχικῆς ζωῆς τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ μάλιστα ὀλίγον μετὰ τὴν σύνταξιν τοῦ πρὸς ἄπιστον πατέρα.

Γ'. ΠΕΡΙ ΚΑΤΑΝΥΞΕΩΣ

Εἰς τὴν συλλογὴν τῶν ἀσκητικῶν ἔργων τοῦ Χρυσοστόμου τὰ δύο αὐτὰ δοκίμια, ἂν καὶ ἀπευθύνονται εἰς δύο διαφορετικὰ πρόσωπα, τὸν Δημήτριον καὶ τὸν Στελέχιον, φέρονται ὡς ἐνιαῖον διμερὲς ἔργον μὲ τὸν τίτλον «Περὶ κατανύξεως α'», «Περὶ κατανύξεως β'». Συνδέονται πράγματι στενῶς μεταξὺ των καὶ τὸ πρῶτον συμπληρῶνεται ἀπὸ τὸ δεύτερον. Θέμα των εἶναι σύνηδες εἰς τὴν ἀσκητικὴν γραμματείαν. Κατάνυξις εἰς αὐτὴν εἶναι ἡ συναίσθησις τῆς ἁμαρτωλότητος καὶ συντριβή, ἡ ὁποία εἶναι μήτηρ δακρύων καὶ νήψεως καὶ καταλήγει εἰς μετάνοιαν.

1. Περὶ κατανύξεως α' πρὸς Δημήτριον

Ὁ Δημήτριος εἶχε ζητήσῃ με ἐπιμονὴν λόγους περὶ κατανύξεως καὶ ὁ Χρυσόστομος, ἂν καὶ αἰσθάνεται ἐνώπιόν του κάποιαν δειλίαν καὶ νομίζει ὅτι δύναται νὰ ὁμιλῇ περὶ κατανύξεως καλῶς ἀλλὰ δυσκολεύεται νὰ τὴν ἐφαρμόζη, ἀναγκάζεται νὰ ἀπαντήσῃ σχετικῶς. Ὁ ἄγνωστος ἄλλοθεν Δημήτριος, προσφρονούμενος «εὐλόγημένος», ἦτο προφανῶς ὄρμος μοναχός, ἀλλ' ἴσως ὄχι τόσο λογίος καὶ ἐχρειάζετο κάποια διαφώτισιν, τὴν ὁποῖαν ἠδύνατο νὰ ἐνεργήσῃ ὁ Χρυσόστομος. Ὁ τελευταῖος πιθανῶς εἶχεν ἐγκαταλείψει ἤδη τὴν ἐρημίαν καὶ ἔζη εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἀκόμη χειροτονηθῆ. Θεωρεῖ τὸ γεγονός ὅτι, ἐνῶ ἔχει φθάσει εἰς τὴν κορυφὴν νομίζει ὅτι εὐρίσκεται ἀκόμη μεταξὺ ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἀνηφορίζουν καὶ χρειάζεται τόνωσιν, ὡς ἀπόδειξιν μεγάλης πνευματικῆς θέρμης καὶ καρποφορίας.

Ἡ ἀξιοκατάκριτος ἀναληθία, ἡ ὁποία ἐπικρατεῖ μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν, ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι βαδίζουν τὴν ἀντίθετον πρὸς τὰς ἐντολὰς τοῦ Χριστοῦ ὁδόν. Ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου εἶναι τὸ πρῶτον πράγμα τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ προσέχουν οἱ Χριστιανοί, καὶ περισσότερο ὅλων οἱ μοναχοί, εἶναι ἡ τήρησις τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ Χρυσόστομος ἀσχολεῖται διὰ μακροῦ με τὴν ἀνάλυσιν τῶν παραγγελμάτων τῆς ἐπὶ τοῦ Ὄρους ὁμιλίας. Αἱ ἀπαιτήσεις ὁμως προχωροῦν περισσότερο. Διὰ τὴν σωτηρίαν χρειάζεται πόθος τοῦ πιστοῦ πρὸς τὰ οὐράνια καὶ ἀγάπη πρὸς τὸν Χριστόν, τοιαύτη ὥστε τίποτε νὰ μὴ εἶναι δυνατόν νὰ τὸν χωρίσῃ ἀπὸ αὐτόν. Αὕτη ἡ ἀγάπη σημαίνει ὀλοκληρωτικὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὸν Χριστόν.

Εἶναι θεβαίως δύσκολον νὰ εὕρῃ πλέον κανεὶς μιμητὰς τοῦ Παύλου, ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπους τρίτης ἢ μετάρτης σειρᾶς μετ' αὐτόν. Καὶ πρέπει ὅλοι νὰ πενθῶμεν διὰ τὸ κατάντημα τοῦτο. Τὸ πένθος αὐτό, τὸ ὁποῖον θὰ εἶναι ἔντονον ἐὰν πρὸ ὀφθαλμῶν ἐμφανίζεται ἡ μέλλουσα τιμωρία.

2. Περὶ κατανύξεως β' πρὸς Στελέχιον

Παρομοίαν παραγγελίαν εἶχε δώσει εἰς τὸν Χρυσόστομον καὶ ὁ Στελέχιος, ἄγνωστος ἐπίσης ἄλλοθεν μοναχός. Ὁ συγγραφεύς, γράφων ὀλίγον μετὰ τὸ προηγούμενον δοκίμιον, τὸν ἀποκαλεῖ «ἅγιον τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον» καὶ ἐνώπιόν του αἰσθάνεται ἐπίσης ταπεινωσιν. Ἔχει τὴν συνείδησιν ὅτι εἶναι ἀσθενής καὶ ἁμαρτωλός, ὅτι δὲν ἔχει μέσα του φωτιὰν διὰ νὰ ἀνάψῃ τὸν ζῆλον πρὸς τὸν ἀσκητικὸν βίον. Εἰς τὴν πραγματικότητα ἔχει ἄφθονον πῦρ.

Ἐδῶ ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἐντολῶν τοποθετεῖται εἰς τὴν ἐρημίαν. Πρῶτον βῆμα δι' αὐτὴν εἶναι ἡ ὑποταγή, ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τὰ βιωτικά, ἡ μετάβασις εἰς τὴν ἡσυχίαν, ὅπου εἶναι δυνατὴ ἡ συγκέντρωσις εἰς ἑαυτόν. Καὶ πάλιν ἐδῶ προβάλλει ὡς παράδειγμα τὸν ἀγαπητὸν του ἥρωα ὁ Χρυσόστομος, τὸν ἀπόστολον Παῦλον. Ὅταν κανεὶς κατανοήσῃ πόσον μεγάλη εἶναι ἡ ἄφραστος ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰς εὐεργεσίας του ἀπὸ τῆς κτίσεως μέχρι τῆς ἐνανθρωπήσεως, αὐτὸς δύναται νὰ συναισθανθῇ πόσον ὑστερεῖ εἰς ἀνταπόδοσιν, ὅπως ἠσθάνετο ὁ Παῦλος, ὁ ὁποῖος πάντως δὲν ὑστερεῖ.

Πρέπει νὰ πράττῃ κανεὶς τὰ πρόποντα, ὅχι δι' ἀνταμοιβήν, ἀλλὰ διότι αὐτὸ ἀποτελεῖ ἐντολήν τοῦ Θεοῦ, τοῦτο δὲ εἶναι καθ' ἑαυτὸ σπουδαία ἀνταμοιβή. Ἀλλὰ παρὰ ταῦτα ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως πρέπει νὰ εἶναι διαρκῶς πρὸ ὀφθαλμῶν μας.

Δ' ΠΡΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΝ

Δύο κείμενα κατὰ τὴν χειρόγραφον παράδοσιν φέρουν τὴν κοινὴν ἐπιγραφὴν «Πρὸς Θεόδωρον» μὲ παραλλάσσοντα ἐνδεικτικά, ἐνῶ εἰς τὴν ἀρχαίαν λατινικὴν μετάφρασιν παρουσιάζονται μὲ ἐντελῶς παρηλλαγμένους τίτλους: *De reparatione lapsi* καὶ *Epistola ad Theodorum monachum*. Οἱ παλαιότεροι ἀπὸ τοὺς μάρτυρας Ἡσύχιος Ἱεροσολυμίτης, Σωζόμενος, Ἰουστινιανός.

νός, ὁμιλοῦν περὶ μιᾶς μόνον ἐπιστολῆς πρὸς Θεόδωρον, τῆς καθ' αὐτὸ ἐπιστολῆς δηλαδή. Πρῶτος ὁ Λεόντιος Βυζάντιος¹ φρονεῖ ὅτι καὶ τὰ δύο κείμενα ἀπευθύνονται πρὸς τὸν ἴδιον Θεόδωρον, ἔκτοτε δὲ αἱ ὑπάρχουσαι μαρτυρίαι συμφωνοῦν μὲ τὴν ἄποψιν ταύτην. Ἡ παράδοσις σφάλλεται τουλάχιστον εἰς ἓν σημεῖον, ὅτι ἡ διδομένη εἰς τὰ δύο κείμενα σειρὰ εἶναι ἀντίστροφος τῆς πραγματικῆς κατὰ χρονολογικὴν τάξιν, πράγμα τὸ ὁποῖον δεικνύεται καὶ ἀπὸ τὰς προσθήκας εἰς τοὺς τίτλους των, παρουσιάζοντας τὸν ἀποδέκτην πρῶτον ὡς «μοναχὸν» καὶ δεύτερον ὡς «ἐκπεσόντα».

Ποῖος εἶναι ὁ Θεόδωρος, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπευθύνονται αἱ πραγματεῖαι, δύναται μόνον καθ' ὑπόθεσιν νὰ ὀρισθῆ. Ἀπὸ παλαιωτάτης ἐποχῆς ὑπετέθη ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Θεοδώρου κατόπιν ἐπισκόπου Μοψουεστίας.

Τὸ ὕφος τῶν δύο πραγματειῶν εἶναι ἐπιμελημένον, καθαρὸν καὶ ρυθμικόν, καὶ ἡ κλασικὴ μόρφωσις τοῦ συγγραφέως του μαρτυρεῖται ἐπίσης ἀπὸ τὴν ἔμμεσον ἢ ἄμμεσον ἀναφορὰν εἰς τὸν Ὅμηρον, τὸν Δημοσθένην, τὸν Πίνδαρον καὶ ἄλλους ἀρχαίους συγγραφεῖς.

Ὁ Montfaucon εἶχεν ἐπιτυχὲς ἀποτέλεσμα εἰς τὴν κριτικὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ κειμένου, ὃ δὲ J. Dumortier προσέφερε κείμενον βελτιωμένον, παρὰ τὰ τυπογραφικὰ ἀβλεπτήματα τῆς ἐκδόσεως², τὸ ὁποῖον ἀκολουθοῦμεν ἐδῶ μὲ πολὺ ἑλαφρὰς διαφοροποιήσεις.

1. Πρὸς Θεόδωρον μοναχὸν

Τὸ κείμενον εἰς τὴν παράδοσιν φέρει καὶ προσθήκην εἰς τὸν τίτλον «σκεπτόμενον ἐξελθεῖν τοῦ μοναστηρίου καὶ γαμῆσαι καὶ πραγματευθῆναι», ὃ ὁποῖος δεικνύει καὶ τὸ χρονικὸν σημεῖον τῆς συντάξεως. Ἐσωτερικαὶ μαρτυρίαι δεικνύουν ὅτι ὁ μὲν

1. Κατὰ Νεστοριανῶν PG 66, 1364.

2. Sources Chrétiennes 117, Paris 1966.

Θεόδωρος είχε προσέλθει εἰς τὸν μοναχικὸν βίον προσφάτως, ὁ δὲ Χρυσόστομος ἦτο κατὰ ἓν ἢ δύο ἔτη ἀρχαιότερος εἰς τὸν βίον τοῦτον. Ἐπομένως τοῦτο δυνατὸν νὰ συνετάχθῃ περὶ τὸ 377.

Κλίνει περισσότερον πρὸς ἐπιστολὴν μὲ τὰ προσωπικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα περιέχει, αὐτοχαρακτηρίζεται ὡς ἐπιστολή, καὶ μάλιστα ὡς ἐπιστολή β', εἰς μερικὰ δὲ χειρόγραφα φέρει τὴν κατακλειδα «ἐρρωσθαί σε εὐχόμεθα ἐν Κυρίῳ».

Ὁ Θεόδωρος εἶχε φύγει ἀπὸ τὴν μονὴν καὶ ἠσχολεῖτο μὲ πατρικὰς ὑποθέσεις, οικονομικὰς προφανῶς, καταπατήσας τὰς «συνθήκας» πρὸς τὸν Χριστόν. Εἶναι φανερὸν ὅτι ἤδη εἶχε δώσει ὑπόσχεσιν ἀγαμίας καὶ ὑπακοῆς, ἐπομένως εἶναι λιποτάκτης. Ὁ μοναχὸς εἶναι στρατιώτης καὶ ὀφείλει νὰ ἀμύνεται κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, εἶναι δὲ ἐχθρὸς του ὁ διάβολος. Ὁ Θεόδωρος κατὰ τὴν πρώτην ἐπίθεσιν φαίνεται νὰ τρέπεται εἰς φυγὴν, ἀλλ' εἶναι εὐχάριστον ὅτι αὕτη συνέβη ὀλίγον μετὰ τὴν ἀφιέρωσιν τούτου εἰς τὴν ἀσκησιν καὶ πιθανῶς νὰ τὸν κατέστησε ἰκανότερον τώρα.

Ἡ ἀνθρωπίνη φύσις εἶναι βεβαίως ἀσθενής. «Ὀλισθηρὸν ἢ ἀνθρωπίνη φύσις καὶ ὄξυ μὲν κλαπῆναι, ὄξυ δὲ ἀνενεγκεῖν ἐκ τῆς ἀπάτης, καὶ ὡσπερ πίπτει ταχέως, οὕτω καὶ θᾶπτον ἀνίσταται»(2). Ἄλλ' ὅταν ἐνθυμῆται κανεὶς τὸ φοβερὸν δικαστήριον τοῦ Θεοῦ, δύναται νὰ τὴν δαμάσῃ. Τί εἶναι ἀξιοζήλευτον εἰς τὸν κοσμικὸν βίον; τίποτε. Αἱ φροντίδες τοῦ βίου εἶναι δυσβάστοκτοι, φροντίδες διὰ τὴν σύζυγον, διὰ τὰ παιδιά, διὰ τοὺς ὑπηρέτας. «Ἄλγεινὸν μὴ κτήσασθαι παῖδας, ἀλγεινὸν καὶ κεκτῆσθαι»(5). Τὰ ναύγια τῶν πλεόντων τὴν θάλασσαν αὐτὴν εἶναι πολυάριθμα.

Οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Θεοδώρου κλαίουσιν καὶ θρηνοῦσιν πρὸς χάριν του. Δὲν θὰ συναισθανθῇ τὸ σφάλμα του;

2. Πρὸς Θεόδωρον ἐκπεσόντα

Φέρει τὴν προσθήκην εἰς τὸν τίτλον «καὶ περὶ μετανοίας λόγος α'». Θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῆ μετὰ σοβαρᾶς πιθανότητος ὅτι εἶναι ἀπρόσωπον δοκίμιον, γραφὲν ὀλίγον μετὰ τὴν προηγουμένην ἐπιστολὴν καὶ ὄχι πρὸς συγκεκριμένον πρόσωπον, ἔθεωρήθη δὲ ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸν ἴδιον Θεόδωρον λόγῳ ταυτότητος τοῦ θέματος, μόνον ὅτι ὁ περὶ οὗ πρόκειται ἐδῶ δὲν κινδυνεύει ἀπλῶς νὰ πέσῃ ἀλλ' ἔχει ἤδη πέσει. Φυσικὰ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ ὄνομα τῆς ἀγαπωμένης κόρης Ἑρμιόνη (14) πρέπει νὰ θεωρηθῆ φανταστικόν, ὡς ἐκπροσωποῦν πᾶσαν κόρην εὐρισκομένην εἰς τοιαύτην θέσιν.

Ὁ Χρυσόστομος δὲν ἀπελπίζει τοὺς πίπτοντας, διότι εἶναι ἰατρὸς καὶ θεραπευτής. Φυσικὰ δηλώνει εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὅτι ἡ ἐρήμωσις τῆς ψυχῆς προκαλεῖ θρηῆνον μεγαλύτερον ἀπὸ τὴν ἐρήμωσιν μιᾶς πόλεως, ἀλλ' ἐν συνεχείᾳ ἐπεξεργάζεται τὸ θέμα τῆς ἐλπίδος. Ἡ ἐλπίς εἶναι ἡ χρυσῆ ἀλυσίδα πού κρέμαται ἀπὸ τὸν οὐρανὸν διὰ νὰ μᾶς ἀναβιβάσῃ εἰς αὐτόν. Εἰς ὅλην τὴν ἱστορίαν ἄνθρωποι πίπτουν, ἀλλὰ καὶ ἀνίστανται ἀπὸ τὴν πτώσιν καὶ λαμβάνουν βραβεῖα διὰ τὴν ἀνύψωσίν των, ὄχι δὲ μόνον ὅσοι ἔπεσαν ὀλίγον, ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἔπεσαν βαρέως. Ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ δέχεται πάντοτε τὴν μετάνοιαν. «Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία· οὐδέποτε μετάνοιαν γινομένην εἰλικρινῶς ἀποστρέφεται».

Πρέπει νὰ λάβῃ κανεὶς ὑπ' ὄψιν, ποῖον εἶναι τὸ πῦρ τῆς γέεννης καὶ ποῖα εἶναι ἡ μακαρία κατάστασις τῆς μελλούσης ζωῆς. Δὲν εἶναι τρομερὸν μόνον ἡ γέεννα, χειρότερον εἶναι τὸ νὰ χάσῃ κανεὶς τὴν θεϊαν δόξαν. Τὸ κάλλος τῆς Ἑρμιόνης εἶναι πρόσκαιρον, ἀλλὰ ὅποιος θέλει, δύναται νὰ γίνῃ τόσο λαμπρότερος ὅσον λαμπρότερα εἶναι τὰ πῆλινα ἀπὸ τὰ χρυσᾶ ἀγάλματα.

Τοῦτο δύναται νὰ ἐπιτύχῃ καὶ ὁ καταπεσών, ἂν μετανοήσῃ, διότι ὅποιος ἔχει κάνει μεγάλα ἁμαρτήματα, μετὰ τὴν μετάνοι-

αν δύναται νὰ ἐπιτύχη σπουδαῖα κατορθώματα.

Τὸ δοκίμιον εἶναι λαμπρὸν δείγμα τῆς δεινότητος τοῦ συγγραφέως τόσο εἰς τὴν ἠθικολογίαν ὅσον καὶ εἰς τὴν ψυχολογίαν.

Ἐπιστολὴ Θεοδώρου πρὸς Ἰωάννην

Εἰς τὴν χειρόγραφον παράδοσιν διατηρεῖται κείμενον ὑπὸ τὸν τίτλον «Θεοδώρου τοῦ ἐκπεσόντος ἀντίγραμμα πρὸς τὸν ἐν ἁγίοις πατέρα ἡμῶν καὶ οἰκουμενικὸν διδάσκαλον Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον», τὸ ὁποῖον φέρει τοῦτον μετανοήσαντα καὶ ζητοῦντα τὴν συμπαράστασιν τῶν ἀδελφῶν διὰ νὰ ἀποθεραπευθῇ. Ἐὰν καὶ δὲν δύναται νὰ λεχθῇ τίποτε μετὰ βεβαιότητος, ἢ ἐσωτερικῆ κριτικῆ εὐρίσκει ἐνδείξεις περὶ γνησιότητος αὐτοῦ.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΝΤΑΣ
ΤΟΙΣ ΕΠΙ ΤΟ ΜΟΝΑΖΕΙΝ ΕΝΑΓΟΥΣΙΝ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΝΤΑΣ
ΤΟΙΣ ΕΠΙ ΤΟ ΜΟΝΑΖΕΙΝ ΕΝΑΓΟΥΣΙΝ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΣ

5 1. "Οτι τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεῶν πολλῶν ἐτιῶν χαμαὶ
κείμενον ἀπὸ τῆς μακροῦς ἐπανελθόντες αἰχμαλωσίας ἐγεί-
ρειν ἤθελον τῶν Ἑβραίων οἱ παῖδες, τότε δὴ βάρβαροί
τινες καὶ ἀνήμεροι ἄνθρωποι, μήτε τὸν Θεὸν αἰδεσθέντες,
ᾧ τὸν νεῶν ἡγείραν ἐκεῖνοι, μήτε πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων
10 κατακλασθέντες συμφορὰν, ἀφ' ἧς ὀψέ ποτε καὶ μόλις ἀνή-
νεγκαν, μήτε τὴν παρὰ Θεοῦ τοῖς τοιαῦτα τολμῶσιν ἐπο-
μένην φοβηθέντες δίκην, τὸ μὲν πρῶτον δι' ἑαυτῶν ἐπε-
χείρουν κωλύειν οἰκοδομοῦντας αὐτούς· ὡς δὲ οὐδὲν ἤνυ-
ον, γράμματα πέμπαντες ὡς βασιλέα τὸν αὐτῶν, ἐν οἷς
15 ἀποσιάτην καὶ νεωτεροποιὸν καὶ φιλοπόλεμον τὴν πόλιν ἐ-
κάλουν ἐκείνην, ἔπεισαν ἐπιτρέψαι κωλύσαι σφίσι τὴν οἰ-
κοδομήν. Καὶ λαβόντες ταύτην παρ' ἐκείνου τὴν ἐξουσίαν,
καὶ μετὰ πολλῶν αὐτοῖς ἐπιθέμενοι τῶν ἰππέων, διέκοψάν
τε τὸ ἔργον τέως, καὶ ἐφρόνουν ἐπὶ τῇ νίκῃ μέγα, ἐφ' ἧς
20 κατακόπιεσθαι ἔδει, καὶ πέρασ αὐτοῖς ἔχειν ὄνοντι τὴν ἐ-
πιβουλήν. Τόδε ἦν ἄρα προοίμιον καὶ ἀρχὴ τῶν ἀντίκα δὴ
μάλα αὐτοὺς καταληγομένων κακῶν. Τό τε γὰρ ἔργον ἡ-
νύετο, καὶ λαμπρὸν ἀπελάμβανε τέλος· ἐκεῖνοί τε ἐμάνθα-
νον, καὶ δι' ἐκείνων ἅπαντες, ὅτι οὐκ ἄρα ἀνθρώποις ἐπο-
25 λέμουν, οὔτε Μιθριδάτης τότε, οὐδὲ ἄλλος οὐδεὶς, ὃς ἂν

---

1. Πρόκειται περὶ τοῦ ὡς Μιθριδάτου ἀναφερομένου ἐν Α' Ἔσδ. 2, 12-14. Οὗτος μετ' ἄλλων Περσῶν ἀξιωματούχων ἔστειλε συκοφαντικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Ἀρταξέρξην, εἰς ἣν κατηγορεῖ τοὺς Ἰουδαίους ὡς μὴ ἐκπληροῦντας τὰς φορολογικὰς τῶν ὑποχρεώσεις ἐναντι τῆς Περσικῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ὡς ἀποστάτας. Ὅθεν ἐξήτησε τὴν διακοπὴν τῶν ἐργασιῶν ἀνοικοδομήσεως τοῦ ναοῦ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΟΛΕΜΙΟΥΣ ΤΟΥ ΜΟΝΑΧΙΚΟΥ ΒΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΣ

1. Τὸν καιρὸν ποὺ οἱ ἐπιστρέψαντες ἐκ τῆς μακροχρονίου αἰχμαλωσίας Ἑβραῖοι ἤθελαν νὰ ἀνεγείρουν τὸν ἐπὶ πολλὰ ἔτη κατεδαφισμένον ναὸν τῶν Ἱεροσολύμων, τότε ἀκριβῶς μερικοὶ βάρβαροι καὶ ἀνήμεροι ἄνθρωποι, χωρὶς νὰ σεβασθοῦν τὸν Θεόν, πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου ἀνήγειραν ἐκεῖνοι τὸν ναόν, οὔτε νὰ αἰσθανθοῦν οἶκτον διὰ τὴν συμφορὰν αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀργὰ καὶ δύσκολα συνῆλθαν, καὶ χωρὶς νὰ φοβηθοῦν τὴν τιμωρίαν τοῦ Θεοῦ, ἢ ὁποία ἀναμένει τοὺς τολμῶντας τέτοια ἔργα, κατ' ἀρχὴν μὲν μόνοι τῶν ἐπεχείρουν νὰ ἐμποδίσουν τοὺς ἀνοικοδομοῦντας· ἐπειδὴ ὅμως δὲν κατώρθωναν τίποτε, ἀποστείλαντες ἐπιστολὰς πρὸς τὸν βασιλέα τῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἀπεκάλουν τὴν πόλιν ἐκείνην ἀποστάτριαν καὶ φιλοπόλεμον, τὸν ἔπεισαν νὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἀνοικοδόμησιν. Καὶ μόλις ἔλαβαν αὐτὴν τὴν ἄδειαν ἀπὸ αὐτοῦς τοὺς ἐπετέθησαν μὲ πολὺ ἵππικὸν καὶ διέκοψαν τὸ ἔργον· καὶ ἐδείκνυαν ὑπερηφάνειαν διὰ τὴν μεγάλην ἐπιτυχίαν, διὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἔπρεπε νὰ θρηνοῦν, καὶ ἐνόμιζαν ὅτι ἔλαβε τέλος ἡ ἐναντίον τῶν ἐπιβουλή. Αὐτὸ ὅμως ἦτο ὁ πρόλογος καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν κακῶν ποὺ ἐπρόκειτο ἐν συνεχείᾳ νὰ τοὺς πλήξουν. Διότι ἡ μὲν ἐργασία ἐπροχώρει ἀποτελεσματικῶς καὶ κατέληγεν εἰς λαμπρὸν τέλος, ἐκεῖνοι δὲ ἐπληροφοροῦντο, δι' αὐτῶν δὲ οἱ πάντες, ὅτι οὔτε ὁ Μιθριδάτης¹ τότε οὔτε κανεὶς ἄλλος ποὺ θὰ ἀ-

---

μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐκ τῆς βαβυλωνείου αἰχμαλωσίας τῶν Ἱουδαίων, καὶ τὸ ἐπέτυχε προσωρινῶς.

ἀνθρώποις ἔλθῃ πολεμεῖν ἀγαθόν τι προαιρουμένοις ποι-
εῖν, ἀλλ' αὐτῷ πρὸ ἐκείνων τῷ δι' ἐκείνων τιμωμένῳ Θεῷ.

Τὸν δὲ Θεῷ πολεμοῦντα οὐκ ἔνι ποτὲ εἰς χρησιὸν κα-
τασιρέψαι τέλος· ἀλλ' ὁ τοιοῦτος ἐν ἀρχῇ μὲν τῆς τῶν ὀλμῆς
οὐδὲν ἴσως πείσεται δεινόν, ἂν δ' ἄρα μὴ πάθοι, τοῦ Θεοῦ
καλοῦντος αὐτὸν εἰς μετάνοιαν, καὶ διδόντος ὥσπερ ἔκ τι-
νος μέθης ἀνενεγκεῖν· ἂν δὲ ἐπιμένῃ τῇ παροινίᾳ, μηδὲν
ἀπὸ τῆς ἰσοσύνης ἀνεξικακίας κερδαίνων, ἐτέρους γοῦν ὀ-
νήσει τὰ μέγιστα, διὰ τῆς εἰς αὐτὸν τιμωρίας παιδεύων μη-
δέποτε τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀπιστοῦ μάχης, ὡς οὐκ ἐνὸν τὴν
ἀήτητον ἐκείνην χεῖρα διαφυγεῖν.

Τοιαῦται γοῦν εὐθέως αὐτοὺς κατελάβανον συμφοραί,
ὡς ἀποκρούσαι τῷ μεγέθει τῆς τραγωδίας πάσας τὰς ἄλλας
συμφοράς. Μετὰ γὰρ τοὺς φόνους καὶ τὰς μυρίας σφαγὰς,
ἃς αἱ τῶν τότε κωλυομένων Ἰουδαίων εἰς αὐτοὺς εἰργάσαν-
το χεῖρες, ἐβρέχετο μὲν τῷ τῶν ἀνηρημένων αἷματι διὰ
πολλοῦ τοῦ βάθους ἢ γῆ, καὶ πολὺς ἀπὸ τούτου τοῦ αἵματος
ἐγένετο πηλός· τῶν δὲ σωμάτων τῶν τε ἵππειων τῶν τε
ἀνθρωπίνων ὁμοῦ πεφυρμένων, ἔκ τούτων καὶ τῶν ἐν τού-
τοις προστριβομένων ὠτειλῶν ἰσοῦτον σκωλήκων εἰκτετο
πλήθος, ὡς τὴν μὲν γῆν τῷ πλήθει κρύπτεσθαι τῶν νεκρῶν,
τούτους δὲ αὐτοὺς πάλιν τῷ τῶν σκωλήκων. Εἶπεν ἂν τις,
ἐκείνο τὸ πεδῖον ἰδὼν, οὐ σώματα κάτωθεν ὑποκειῖσθαι νε-
κρῶν, ἀλλὰ πηγὰς εἶναι πολλὰς, καὶ πολλαχόθεν ἐκείνο
φερούσας τῶν ζώων τὸ γένος· οὕτω πάσης ἐπιρροπῆς σφο-
δρότερον ἀπὸ τῆς σηπεδόνης ἐκείνης ἀνέβλυζεν ἢ τῶν σκω-
λήκων φορὰ. Τοῦτο δὲ οὐκ ἐπὶ δέκα καὶ εἴκοσιν ἡμέρας ἐ-

πεφάσιζε νὰ πολεμήσῃ ἐναντίον ἀνθρώπων ἐπιδιωκόντων κάτι καλόν, δὲν ἐπολέμησαν πράγματι ἐναντίον ἀνθρώπων, ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ ἐκείνους ἐπολέμουν ἐναντίον τοῦ ἰδίου τοῦ Θεοῦ τοῦ δι' αὐτῶν λατρευομένου.

Ὁ δὲ ἀντιμαχόμενος τὸν Θεὸν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχη καλὸν τέλος· ἀλλὰ εἰς τὴν ἀρχὴν μὲν τοῦ τολμήματος ἴσως νὰ μὴ πάθῃ τίποτε κακόν, ἂν ἐνδεχομένως δὲν πάθῃ, διότι τὸν καλεῖ ὁ Θεὸς εἰς μετάνοιαν καὶ τοῦ δίδει τὸν χρόνον, ὡσὰν νὰ ἦτο μεθυσμένος, νὰ συνέλθῃ· ἂν ὅμως ἐπιμένῃ εἰς τὴν ὑβριστικὴν συμπεριφορὰν του, δὲν θὰ ὠφελῆθῃ καθόλου ἀπὸ τὴν τόσον μεγάλην ἀνεξικακίαν, ἀλλ' ἀπλῶς θὰ ὠφελήσῃ πάρα πολὺ ἄλλους, διδάσκων διὰ τῆς ἰδικῆς του τιμωρίας, ὅτι δὲν πρέπει ποτὲ κανεὶς νὰ ἀρχίζῃ πόλεμον μὲ τὸν Θεόν, διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαφύγῃ ἀπὸ τὴν παντοδύναμον ἐκείνην χεῖρα.

Ἄμεσως λοιπὸν τοὺς ἔπληξαν τέτοιαι συμφοραί, ὥστε διὰ τοῦ μεγέθους τῆς τραγωδίας των νὰ ἐπισκιάσουν ὅλας τὰς ἄλλας συμφοράς. Διότι μετὰ τοὺς φόνους καὶ τὰς χιλιάδας σφαγὰς εἰς τὰς ὁποίας προέβησαν ἐναντι τούτων οἱ ἐμποδιζόμενοι Ἰουδαῖοι, ἡ γῆ ἐποτίζετο εἰς μέγα βάθος ἀπὸ τὸ αἷμα τῶν σφαγέντων καὶ ἀπὸ τὸ αἷμα αὐτὸ ἐδημιουργεῖτο πολλὴ λάσπη. Ἀπὸ τὰ σώματα δὲ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἵππων, ποὺ ἐκείτοντο τὸ ἐν ἐπὶ τοῦ ἄλλου, καὶ λόγῳ τῆς προστριβῆς τῶν πληγῶν των, τόσον πλῆθος σκωλήκων ἐγεννᾶτο, ὥστε ἡ μὲν γῆ νὰ καλύπτεται ἀπὸ τοὺς νεκρούς, αὐτοὶ δὲ πάλιν ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν σκωλήκων. Ἐὰν κανεὶς ἔβλεπεν ἐκείνην τὴν ἔκτασιν, θὰ ἔλεγεν ὅτι δὲν εὐρίσκοντο ἀπὸ κάτω σώματα νεκρῶν, ἀλλὰ πλῆθος πηγῶν ποὺ ἐγεννοῦσαν ἀπὸ πολλὰ σημεῖα τὸ γένος ἐκεῖνο τῶν ζώων. Τοιοῦτοτρόπως γρηγορώτερα ἀπὸ κάθε ἄλλην κίνησιν, ἀνεπήδα ἀπὸ τὴν σῆψιν ἐκείνην ἡ ὀρμητικὴ κίνησις τῶν σκωλήκων. Καὶ αὐτὸ βεβαίως δὲν ἐγένετο ἐπὶ δέκα ἢ εἴκοσι ἡμέρας, ἀλλ' ἐπὶ πολὺν χρόνον. Καὶ τὰ μὲν ἐν-

γίνετο μόνον, ἀλλ' ἐπὶ πολλῶ τῷ χρόνῳ. Καὶ τὰ μὲν ἐνιαῦ-
 θα τοιαῦτα τὰ δὲ ἐκεῖ διαδεξόμενα αὐτοῦς, πολλῶ τούτων
 ἐσὶ χαλεπώτερα. Οὐ γὰρ εἰς χίλια ἔτη, οὐδὲ εἰς μύρια
 μόνον, οὐδὲ εἰς δις τοσαῦτα καὶ τρεῖς, ἀλλ' εἰς ἀπείρους αἰῶ-
 5 νας ψυχωθέντα τὰ σώματα τότε δέχεται τὰς βασάνους καὶ
 τὰς ἀρρήτους ἀλγηδόνας ἐκείνας. Καὶ ταῦτα ἀμφοτέρω οἶδε
 μὲν ὁ Μακάριος Ἰσαάκ, οἶδε δὲ ὁ τῶν παραδόξων ὄψων
 θεωρὸς Ἰεζεκιήλ, οἱ καὶ τῶν ἀνθρώπων τούτων διανεμιᾶ-
 μενοι τὴν κόλασιν, ὁ μὲν τὴν ἐνιαῦθα, ὁ δὲ τὴν ἐκεῖ διη-
 10 γήσαντο.

2. Ἐγὼ δὲ αὐτῶν οὐχ ἀπλῶς ἐμνημόνευσα νῦν, ἀλλ'
 ἐπειδὴ τις ἐλθὼν ἡμῖν ἀπήγγειλεν ἀγγελίαν πικράν τινα
 καὶ χαλεπὴν, καὶ πολλὴν εἰς τὸν Θεὸν τὴν ὕβριν ἔχουσαν.
 Εἶναι γάρ τινας ἀνθρώπους καὶ νῦν τὰ αὐτὰ τοῖς βαρβά-
 15 ροῖς τολμῶντας ἐκείνοις, μᾶλλον δὲ καὶ παρανομώτερα ἐ-
 κείνων πολλῶ· τοὺς γὰρ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς φιλοσοφίαν ἄ-
 γοντας πάντοθεν ἐλαύνειν, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀπειλῆς
 ἀπαγορεύειν καθόλου μὴ φθέγγεσθαι, μηδὲ διδάσκειν μηδέ-
 να ποτὲ ἀνθρώπων τοιοῦτον μηδέν.

20 Ἐγὼ μὲν οὖν ἀνέκραξά τε εὐθέως ἀκούσας, καὶ τὸν
 εἰπόντα συνεχῶς ἀνηρώτων, εἰ μὴ παίζοι ταῦτα λέγων. Ὁ
 δὲ, ἄπαγε, ἔφη· μὴ γὰρ ἂν ποτε παίζοιμι ταῦτα, μηδ' ἂν εἰ-
 πεῖν, καὶ πλάσαι τοιαῦτα τῷ λόγῳ, ἃ πολλοῦ ἂν ἐτιμησά-
 μην, καὶ πολλάκις ἠῤῥάμην μηδὲ νῦν, ὅτε γέγονεν, ἐν ἀκοῇ
 25 γοῦν δέξασθαι μόνη. Τότε δὴ καὶ πικρότερον ἀνοιμώξας,
 ὄντως, ἔφην, τῶν τῷ Μιθριδάτῃ καὶ πᾶσιν ἐκείνοις τολμη-
 θέντων τοσοῦτω ταῦτα ἀνοσιώτερα, ὅσω καὶ σεμνότερος πολ-
 λῶ καὶ ἀγιώτερος ὁ ναὸς οὗτος ἐκείνου.

Ἄλλὰ τίνες, εἶπέ μοι, καὶ πόθεν οἱ ταῦτα τολμήσαν-
 30 τες; καὶ διὰ τί, καὶ ἐκ ποίας αἰτίας, καὶ πρὸς τί βλέπον-
 τες τοὺς λίθους εἰς τὸ ὕψος βάλλουσι, καὶ πρὸς τὸν οὐρα-
 νὸν ἀκοντίζουσι τὰ θέλη, καὶ τῷ τῆς εἰρήνης πολεμοῦσι
 Θεῷ; Σαμέας μὲν γὰρ καὶ οἱ Φαραθαῖοι καὶ οἱ ἄρχοντες

ταῦθα, τέτοια ἦσαν, τὰ μετὰ θάνατον ὅμως δι' αὐτοὺς θὰ εἶναι πολὺ περισσότερον δυσάρεστα. Διότι, ὄχι ἐπὶ χίλια ἔτη ἢ δέκα χιλιάδας ἐτῶν μόνον, οὔτε ἐπὶ διπλάσια καὶ τριπλάσια αὐτῶν, ἀλλ' εἰς ἀπείρους αἰῶνας, ἀφοῦ ἐνωθοῦν μὲ τὰς ψυχὰς τὰ σώματα, ὑφίστανται τότε τὰς βασάνους καὶ τοὺς ἐνεκφράστους ἐκείνους πόνους. Καὶ ἀμφότερα ταῦτα γνωρίζει καὶ ὁ μακάριος Ἡσαΐας καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ, ὁ προφήτης τῶν παραδόξων ὁράσεων, οἱ ὅποιοι διεμοίρασαν τῶν ἀνθρώπων τούτων τὴν κόλασιν, ὁ μὲν διηγηθεὶς τὴν ἐνταῦθα, ὁ δὲ τὴν τῆς ἄλλης ζωῆς.

2. Ἐγὼ δὲ αὐτὰ δὲν τὰ ἀνέφερα τυχαίως τώρα, ἀλλ' ἐπειδὴ κάποιος γνωστὸς ἦλθε καὶ μᾶς ἀνήγγειλε κάτι τὸ πικρὸν καὶ δυσάρεστον καὶ πλήρες ὕβρεως πρὸς τὸν Θεόν. Ὅτι δηλαδὴ ὑπάρχουν μερικοί, ποὺ καὶ τώρα ἀποτολμοῦν τὰ ἴδια μὲ ἐκείνους τοὺς βαρβάρους, μᾶλλον δὲ πολὺ περισσότερον παράνομα ἀπὸ ἐκείνους· διότι ἐπιθυμοῦν νὰ ἀποτρέψουν τοὺς προσερχομένους εἰς τὸν μοναχισμόν ἀπὸ παντοῦ, καὶ μὲ μεγάλας ἀπειλάς δὲν ἐπιτρέπουν νὰ ὁμιλοῦν καθόλου περὶ αὐτοῦ, οὔτε νὰ διδάσκουν τίποτε τέτοιον.

Ἐγὼ μὲν μόλις τὰ ἤκουσα ἀνεφώνησα καὶ ἐρωτοῦσα συνεχῶς αὐτὸν ποῦ τὰ εἶπε, μήπως τὰ εἶπε ἀστεϊζόμενος. Ἐκεῖνος ὅμως ἀπήντησεν· Ὅχι βεβαίως, διότι ποτὲ δὲν θὰ ἤθελα μὲ αὐτὰ νὰ ἀστειευθῶ, οὔτε κἂν νὰ τὰ εἶπω, οὔτε νὰ πλάσω μὲ τὸν λόγον τέτοια πράγματα, τὰ ὅποια θὰ ἐπρότιμων καὶ θὰ ηὐχόμεν νὰ μὴ τὰ εἶχα ἀκούσει οὔτε τώρα ποῦ ἔγιναν. Τότε λοιπόν, ἀφοῦ ἐστέναξα πικρότερον, εἶπα· πράγματι, αὐτά, ἐν σχέσει μὲ ἐκεῖνα ποῦ ἀπειτόλησεν ὁ Μιθριδάτης καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι, εἶναι τόσον ἀνοσιώτερα, ὅσον σεμνότερος καὶ ἀγιώτερος εἶναι ὁ ναὸς αὐτὸς ἀπὸ ἐκεῖνον.

Ἄλλά, εἶπέ μου, ποῖοι καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι οἱ ἀποτολμήσαντες αὐτά; Καὶ διατί καὶ ἀπὸ ποίαν ἀφορμὴν καὶ μὲ ποῖον σκοπὸν πετοῦν λίθους πρὸς τὰ ἄνω, καὶ ἐξακοντίζουν βέλη πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ μάχονται τὸν Θεὸν τῆς εἰρήνης;

Ἀσουρίων καὶ πάντες ἐκεῖνοι θάρβαροί τε ἦσαν, ὡς καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν ὀνομάτων ἔστιν ἰδεῖν, καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς μακρὰν ἤσκητο πολιτείας, καὶ οὐκ ἐβούλοντο προσοικοῦντες αὐτοῖς ἀνθρώπους ἀξιομένους ὄρα· τὴν γὰρ δύναμιν τὴν
 5 ἐκείνων τῇ σφῶν αὐτῶν ἐξουσίᾳ λοιπὸν ἐπισκοτεῖν ὄνοντο· οὗτοι δὲ ποίας αὐτοῖς ἐλευθερίας ἐλατιουμένης, ποίας ἐκκοπιουμένης ἀδείας, τίνας τῶν κρατούντων συμπράττοντας ἔχοντες, ταῦτα ἐτόλμησαν; Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ εἶχον τοὺς Περσῶν βασιλεῖς ταῦτὰ βουλομένους αὐτοῖς· οἱ δὲ ἡμέτεροι τὰναντία τούτων, ὡς ἐμαυτὸν πεῖθω, καὶ ἐπιθυμοῦσι καὶ
 10 εὐχονται. Ὅθεν καὶ πολλῆς ἐμπέπλησμαι τῆς ἀπορίας, ὅτι τῶν βασιλέων ἐν εὐσεβείᾳ ζώντων, τοιαῦτα οὐ λέγεις ἐν μέσαις τολμᾶσθαι ταῖς πόλεσιν. Ὁ δὲ φησιν, ἂν καὶ τὸ τούτου παραδοξότερον μάθης, ὅτι καὶ οἱ ταῦτα δρῶντες εὐσεβεῖς τε εἶναι θούλονται, καὶ Χριστιανούς καλοῦσιν αὐτούς, πολλοὶ δὲ αὐτῶν καὶ τῶν ἤδη μεμνημένων εἰσὶ καὶ τις αὐτῶν δὴ τούτων πολλοῦ τοῦ διαβόλου πνεύσαντος εἰς αὐτόν, διὰ τῆς μιαρᾶς γλώσσης ἐκείνης ἐτόλμησεν εἰπεῖν, ὅτι καὶ τῆς πίστεως ἀποστήσεται, καὶ θύσεται δαίμοσιν· ἀποπνίγε-
 20 σθαι γὰρ ὄρων ἀνθρώπους ἐλευθέρους καὶ εὐγενεῖς καὶ δυναμένους ἐν τρυφῇ ζῆν, ἐπὶ τὸν σκληρὸν τοῦτον ἀγομένους βίον.

Ταῦτα ἀκούσας ἐγὼ ἐπλήγην τε πληγὴν χαλεπωτέραν, καὶ ὅσα ἀπὸ τούτου κακὰ στοχαζόμενος, τὴν τε οἰκουμένην
 25 ἐθρήνον ἅπασαν, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἔλεγον· ἄρον τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ἐκ τῶν ἀναγκῶν μου ἐξάγαγέ με, καὶ ἀπάλλαξον τῆς ἐπικήρου ταύτης ζωῆς, καὶ πρὸς τὸν

---

2. Πρόκειται πιθανῶς περὶ τοῦ Πέρσου γραμματέως ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται εἰς Α' Ἔσδ. 2, 12-14 ὡς Σαμσαίας ἢ Σαμσαί καὶ περιλαμβάνεται μεταξὺ τῶν Περσῶν ἀξιωματιούχων τοῦ βασιλέως Ἀρταξέρξου, οἱ ὅποιοι διὰ διαβλητικῆς ἐπιστολῆς τῶν πρὸς τοῦτον ἐπέτυχον ν' ἀνακόψουν δι' ὀλίγον χρόνον τὰς ἐργασίας ἀνοικοδομήσεως τοῦ ναοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις.

Διότι ὁ μὲν Σαμέας² καὶ οἱ Φαραθαῖοι³ καὶ οἱ ἄρχοντες τῶν Ἀσσυρίων ἦσαν βάρβαροι, πρᾶγμα ποῦ γίνεται φανερόν καὶ μόνον ἀπὸ τὰ ὀνόματά των καὶ εἶχον μορφωθῆ μακρὰν ἀπὸ τὸν τρόπον ζωῆς τῶν Ἰουδαίων καὶ δὲν ἤθελον νὰ βλέπουν νὰ πληθύνωνται οἱ γείτονές των λαοί· διότι ἐνόμιζον ὅτι θὰ ἐπισκιάσουν τὴν δύναμιν ἐκείνων διὰ τῆς ἐξουσίας των. Αὐτῶν ὅμως ποῖα ἐλευθερία ἐμειώθη, ποῖα ἀσφάλειά των ἐτέθη ἐν κινδύνῳ, ποίους ἐκ τῶν ἰσχυρῶν εἶχον συνεργούς, ὥστε νὰ ἀποτολμήσουν ταῦτα; Διότι, ἐκεῖνοι μὲν εἶχον τοὺς βασιλεῖς τῶν Περσῶν, ποῦ ἐπεδίωκαν τὰ ἴδια μὲ αὐτούς· οἱ δὲ ἰδικοί μας, καὶ εὐχονται καὶ ἐπιθυμοῦν, ὅπως πιστεύω, τὰ ἀντίθετα πρὸς αὐτούς. Δι' αὐτὸ καὶ ἔχω μεγάλην ἀπορίαν, διότι, ἐνῶ οἱ βασιλεῖς ζοῦν εὐσεβῶς, ἐσὺ λέγεις ὅτι συμβαίνουν ἐντὸς τῶν πόλεων τέτοια. Αὐτὸς δὲ λέγει: Θὰ μάθης καὶ κάτι παραδοξότερον, ὅτι δηλαδή, αὐτοὶ ποῦ πράττουν αὐτά, θέλουν νὰ εἶναι εὐσεβεῖς καὶ ὀνομάζουν τοὺς ἑαυτοὺς των Χριστιανούς, πολλοὶ δὲ ἐξ αὐτῶν εἶναι ἐκ τῶν ἤδη μυηθέντων· καὶ μάλιστα κάποιος ἀπὸ αὐτούς, πολὺ ἐπηρασμένος ἀπὸ τὸν διάβολον, ἐτόλμησε νὰ εἶπῃ μὲ τὴν μολυσμένην γλῶσσαν του ὅτι θὰ ἀπαρνηθῆ τὴν πίστιν καὶ θὰ θυσιάσῃ εἰς τοὺς δαίμονας· διότι ἀγανακτεῖ ὅταν βλέπῃ ἀνθρώπους ἐλευθέρους καὶ εὐγενεῖς νὰ ὀδηγοῦνται εἰς τὴν σκληρὰν αὐτὴν ζωὴν, ἂν καὶ ἠμποροῦν νὰ ζῆσουν πολυτελῶς.

Ὅταν ἤκουσα αὐτά, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐπληγώθην βαθύτατα, καὶ ἀφ' ἐτέρου ἀναλογιζόμενος τὰ κακὰ ποῦ ἠμποροῦν νὰ προέλθουν ἀπὸ αὐτό, τὴν μὲν οἰκουμένην ὅλην ἐθρήνησα, πρὸς τὸν Θεὸν δὲ εἶπα: Πάρε τὴν ψυχὴν μου, καὶ λύτρωσέ με ἀπὸ τὰ δεινὰ μου, καὶ ἀπάλλαξέ με ἀπὸ αὐτὴν τὴν φθαρτὴν ζωὴν, καὶ μετὰφερέ με πρὸς τὸν κω-

3. Πρόκειται πιθανῶς περὶ μιᾶς τάξεως ἀρχόντων ἀλλοφύλων, οἱ ὅποιοι μεταξὺ τῶν ἄλλων συνυπέγραψαν τὴν συκοφαντικὴν ἐπιστολὴν τῶν ἀξιωματοῦχων τοῦ Ἀρταξέρξου πρὸς αὐτόν, καὶ οἱ ὅποιοι ἀναφέρονται εἰς Β' Ἔσδ. 4, 9-10 ὡς Ἀφασαῖοι.

χῶρον μετάσκησον ἐκεῖνον, ἔνθα τοιοῦτον οὐδὲν οὔτε ἕτερος
 ἐρεῖ τις, οὔτε ἀκούσομαι ἐγώ. Οἶδα μὲν γάρ, ὅτι ἀπελθόντα
 ἐντεῦθεν τὸ σκότιος διαδέξεται τὸ ἀξιώτερον, ἔνθα πολὺς
 ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων· ἀλλ' ἥδιον ἐμοὶ
 5 βρυχάτων ἀκούειν ὀδόντων, ἢ τοιαῦτα ἠχούτων ῥήματα.

Ἴδὼν δέ με πενθοῦντα ἐκεῖνος σφοδρῶς, ἀλλ' οὐ τού-
 των, φησὶν, ὁ καιρὸς νῦν· οὐδὲ γὰρ δὴ τοὺς ἀπολωλότας καὶ
 ἀπολλυμένους τοῖς δάκρυσι τούτοις ἀνακλήσασθαι δυνήσῃ
 ποτέ· καὶ γὰρ οἶμαι μὴ στήσεσθαι τὸ δεινόν. Χρὴ δὲ δοῶν
 10 ὅπως σβέσωμεν τὴν πυράν, καὶ στήσωμεν τὸν λοιμόν, τό γε
 ἡμέτερον μέρος· καὶ εἴ γέ μοί τι πείθοιο, τῶν ὀδυρμῶν τού-
 των ἀφέμενος, ἔργασαι λόγον παραίνεσιν ἔχοντα τοῖς νο-
 σοῦσι καὶ στασιάζουσι, πρὸς τε τὴν ἑαυτῶν, πρὸς τε τὴν
 κοινὴν ἀπάντων σωτηρίαν ἀνθρώπων. Καὶ τὸ βιβλίον ἐγώ
 15 τοῦτο λαβὼν ἀντ' ἄλλου τινὸς φαρμάκου ταῖς τῶν καμνόν-
 των ἐνθήσω χερσί· καὶ γὰρ εἰσὶ μοι τῶν τὰ τοιαῦτα νοσοῦν-
 των φίλοι πολλοί, καὶ ἀνέξονται ἐπελθεῖν καὶ ἅπαξ καὶ δις
 καὶ πολλάκις, καὶ οἶδα ὅτι ταχέως ἀπαλλάξονται τοῦ λοι-
 μοῦ. Σὺ μὲν, ἔφην, πρὸς τὸ μέτρον τῆς ἀγάπης καὶ τὰ τῆς
 20 δυνάμεως τῆς ἡμετέρας μειρεῖς· ἐμοὶ δὲ οὔτε πάρεσιί τις
 λόγων ἰσχύς, τῇ τε εἶναι δοκούση χρήσασθαι εἰς ὑπόθεσιν
 τοιαύτην αἰσχύνομαι, ἄλλον μὲν οὐδένα τοσοῦτον, "Ελληνας
 δὲ ἅπαντας, τοὺς τε ὄντας τοὺς τε ἐπιγινομένους, οὓς ἀεὶ
 τῶν δογμάτων οὐχ ἦτιον ἐπὶ τῇ τοῦ θείου διασύρων ῥαθυμία,
 25 νῦν τὰ ἡμέτερα ἀναγκάζομαι διδάξαι κακά. Εἰ γὰρ αἰσθων-
 ταί τινες ἐκείνων ὅτι παρὰ Χριστιανοῖς εἰσὶ τινες ἀνθρω-
 ποι οὕτω πρὸς ἀρετὴν καὶ φιλοσοφίαν ἐκπεπολεμημένοι, ὥς

ρον ἐκεῖνον, ὅπου τέτοιο πράγμα οὔτε θὰ εἶπη κανεῖς, οὔτε θ' ἀκούσω ἐγώ. Διότι γνωρίζω ὅτι, ὅταν φύγω ἀπὸ ἐδῶ, θὰ μὲ παραλάβῃ τὸ βαθύτατον σκότος, ὅπου πολὺς εἶναι ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων· ἀλλ' εἶναι περισσότερο εὐχάριστον εἰς ἐμὲ νὰ ἀκούω τὸν τριγμὸν τῶν ὀδόντων παρὰ τέτοια λόγια.

Ὅταν δὲ ἐκεῖνος μὲ εἶδε νὰ θλίβωμαι πάρα πολὺ, εἶπε· ὅμως δὲν ἔφθασεν ἀκόμη ἐκεῖνος ὁ καιρὸς· οὔτε βεβαίως διὰ τῶν δακρῦων αὐτῶν εἶναι ποτὲ δυνατὸν νὰ σώσῃς τοὺς καταδικασθέντας· διότι νομίζω ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναχαιτισθῇ τὸ κακόν. Πρέπει ἀντιθέτως νὰ προσπαθήσωμεν νὰ σβήσωμεν τὴν φωτιὰν καὶ ν' ἀντιμετωπίσωμεν τὸν λοιμὸν, ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ἐὰν βεβαίως πεισθῆς εἰς ἐμέ, παῦσε νὰ ὀδύρεσαι, ἐτοίμασε πραγματεῖαν παραινετικὴν διὰ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἀνθισταμένους εἰς τὴν σωτηρίαν των, καθὼς καὶ τὴν σωτηρίαν ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Καὶ αὐτὸ τὸ βιβλίον θὰ τὸ πάρω ἐγὼ καὶ θὰ τὸ ἐναποθέσω εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀσθενῶν, ἀντὶ οἴουδῆποτε ἄλλου φαρμάκου· διότι μέσα εἰς τοὺς πάσχοντας τὴν ἀσθένειαν αὐτὴν ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ φίλοι μου καὶ γνωρίζω καλὰ ὅτι θὰ μὲ ἀνεχθοῦν νὰ τοὺς πλησιάσω καὶ μίαν καὶ δύο φορές καὶ πολλάκις, καὶ γνωρίζω ὅτι γρήγορα θ' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸν λοιμὸν. Σὺ βεβαίως, τοῦ εἶπα, μετρεῖς τὴν δύναμίν μου σύμφωνα μὲ τὸ μέτρον τῆς ἀγάπης· ἐγὼ ὅμως δὲν ἔχω τὴν δύναμιν τοῦ λόγου, καὶ αὐτὴν, ποὺ φαίνεται πῶς ἔχω, ἐντρέπομαι νὰ τὴν χρησιμοποιοῦν εἰς τέτοιαν ὑπόθεσιν, καὶ δὲν ἐντρέπομαι τόσον κανένα ἄλλον, ὅσον τοὺς εἰδωλολάτρας, καὶ τοὺς ζῶντας καὶ τοὺς μέλλοντας νὰ γεννηθοῦν, τοὺς ὁποίους πάντοτε κατηγοροῦσα διὰ τὰς δοξασίας των καὶ διὰ τὴν ὀκνηρίαν τοῦ βίου των, τώρα δὲ εἶμαι ἀναγκασμένος νὰ ὁμιλήσω διὰ τὰ ἰδικὰ μας κακά. Διότι ἐὰν ἀντιληφθοῦν μερικοὶ ἀπὸ ἐκείνους, ὅτι ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἐμπλακῆ τόσον πολὺ εἰς πόλεμον πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ τὸν μοναχι-

μὴ μόνον τῶν ὑπὲρ ταύτης ἀφίστασθαι πόνων, ἀλλὰ μηδὲ
 τοὺς ὑπὲρ τούτων ἀνέχεσθαι λόγους, καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα σιῆ-
 ναι τῆς μανίας ἀνέχονται, ἀλλὰ κἂν ἕτερός τις ταῦτα συμ-
 βουλευῆ καὶ διαλέγηται, καὶ τοῦτον πάντοθεν ἐλαύνουσιν·
 5 ἂν ταῦτα αἰσθῶνται, δέδοικα μὴ ποτε οὔτε ἀνθρώπους ἡμᾶς
 εἶναι νομίσωμεν, ἀλλὰ θηρία καὶ τέρατα ἀνθρωπόμορφα,
 καὶ δαίμονάς τινας ἀλάστορας, καὶ τῆς κοινῆς φύσεως ἐ-
 χθρούς, καὶ ταύτην οὐ περὶ τῶν ὑπευθύνων μόνον, ἀλλὰ
 καὶ περὶ παντὸς ἡμῶν τοῦ ἔθνους τὴν ψῆφον ἐνέγκωσι.

10 Καὶ γελάσας ἐκεῖνος· παίζεις, ἔφη, ταῦτα λέγων· ἐγὼ
 γὰρ νῦν τούτου σοι εὐκαιρότερον ἐρῶ, εἴ γε δέδοικας μὴ
 παρὰ τῶν σῶν λόγων μάθωσιν ἃ διὰ τῶν ἔργων ἔμαθον ἄ-
 παντες πᾶλαι. Ὡσπερ γάρ τις πονηροῦ πνεύματος τὰς
 ἀπάντων πεπληρωκότιος ψυχάς, οὕτω τὰ πάντων σιόματα
 15 τούτων γέμει τῶν λόγων· κἂν εἰς ἀγορὰν ἐμβάλῃς, ὄψει,
 κἂν ἐν τοῖς λατρείοις, κἂν ἐν παντὶ μέρει τῆς πόλεως, ἐνθα
 συνεδρεύειν εἰώθασιν οἱ πράττειν οὐδὲν ἐθέλοντες, πολὺν
 γέλωτα παρὰ πάντων κινούμενον. Ἡ δὲ τοῦ γέλωτος τού-
 του καὶ τῆς κωμωδίας ὑπόθεσις τῶν εἰς τοὺς ἀγίους ἄν-
 20 δρας εἰργασμένων ἐστὶ τὰ διηγήματα. Καθάπερ γὰρ τινες
 πολεμισταὶ πολλὰς ἠνυκότες μάχας, καὶ τρόπαια στήσαν-
 τες, τὰς ἑαυτῶν ἀριστείας διηγούμενοι χαίρουσιν, οὕτω δὴ
 καὶ οὗτοι γάννυνται ἐπὶ τοῖς τολμήμασι τοῖς ἑαυτῶν καὶ
 ἀκούσῃ τοῦ μὲν λέγοντος, ὅτι ἐγὼ πρῶτος καὶ χεῖρας ἐπέ-
 25 βαλον ἐπὶ τὸν δεῖνα τὸν μοναχόν, καὶ πληγὰς ἐνέτεινα· ἐ-
 τέρου δέ, ὅτι τὸ καταγώγιον πρὸ τῶν ἄλλων εὔρον αὐτός·
 ἀλλὰ τὸν δικαστὴν ἐγὼ μᾶλλον τῶν ἄλλων παρώξυνα, φησὶν
 ἕτερος· ἄλλος τὸ δεσμοκτήριον καὶ τὰ ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ
 δεινὰ καὶ τὸ διὰ τῆς ἀγορᾶς ἐλκύσαι τοὺς ἀγίους ἐκείνους
 30 ἐν ἐγκωμίου τίθεται μέρει· καὶ ἄλλος ἄλλο. Εἶτα πάντες
 ἀνακαγχάζουσιν ἐπὶ τούτοις. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τοῖς τῶν

κὸν βίον, ὥστε ὄχι μόνον νὰ ἀποφεύγουν τοὺς κόπους τούτου, ἀλλὰ οὔτε καὶ νὰ ἀνέχωνται λόγους ὑπὲρ τούτων, καὶ ὅτι δὲν περιορίζουν τὴν μανίαν των μέχρις ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ ἂν κάποιος ἄλλος συμβουλευῆ τέτοια καὶ ὁμιλῆ περὶ αὐτῶν, αὐτὸν τὸν ἐξαφανίζουν ἐντελῶς. Ἐὰν ἀντιληφθοῦν αὐτά, φοβοῦμαι ὅτι δὲν θὰ μᾶς θεωρήσουν κἂν ἀνθρώπους ἀλλὰ θηρία καὶ τέρατα ἀνθρωπόμορφα καὶ δαίμονας καταστροφῆς καὶ ἐχθροὺς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ θὰ ἐκφράσουν τέτοιαν γνώμην ὄχι μόνον διὰ τοὺς ὑπευθύνους τῶν κατηγοριῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ὅλον τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν.

Καὶ ἐκεῖνος ἀφοῦ ἐγέλασεν εἶπεν· «Ἄστειεύεσαι μὲ αὐτὰ τὰ λόγια· ἐγὼ τώρα θὰ εἰπῶ κάτι ποῦ ἀνταποκρίνεται περισσότερο εἰς τὰ πράγματα, ἔὰν βέβαια φοβῆσαι μήπως πληροφορηθοῦν ἀπὸ τὰ λόγια σου αὐτὰ ποῦ παλαιότερα διὰ τῶν ἔργων ἔμαθαν ὅλοι. Συμβαίνει δηλαδὴ ὡσὰν νὰ ἔχη καταλάβει τὰς ψυχὰς ὅλων ἐν πονηρὸν πνεῦμα, τόσον γεμᾶτα εἶναι ἀπὸ τοὺς λόγους αὐτοῦς ὅλων τὰ στόματα καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν ἐὰν μεταβῆς καὶ εἰς τὰ ἰατρεῖα καὶ εἰς οἶον-δήποτε μέρος τῆς πόλεως ὅπου συνηθίζουν νὰ συγκεντρώνονται οἱ ὀκνηροί, θὰ ἴδῃς νὰ γελοῦν ὅλοι μαζί. Ἡ ὑπόθεσις δὲ τοῦ γέλωτος αὐτοῦ καὶ τῆς κωμωδίας εἶναι αἱ διηγήσεις διὰ τὰ ὅσα ἔχουν γίνεαι ἐναντίον τῶν ἁγίων ἀνδρῶν. Ὅπως δηλαδὴ μερικοὶ πολεμισταί, ποῦ ἔδωσαν πολλὰς μάχας καὶ ἐνίκησαν, εὐχαριστοῦνται νὰ διηγοῦνται τὰ κατορθώματά των, ἔτσι καὶ αὐτοὶ χαίρουν διὰ τὰ τολμήματά των. Καὶ θ' ἀκούσης ἄλλον μὲν νὰ λέγῃ ὅτι, ἐγὼ πρῶτος κατεδίωξα τὸν τάδε μοναχὸν καὶ τοῦ κατέφερα πλήγματα· ἄλλον δὲ ὅτι, ἐγὼ πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους εὗρηκα τὸ κατάλυμά των· ἄλλον, ὅτι ναί, ἀλλὰ ἐγὼ ἐξηρέθισα περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὸν δικαστήν· ἄλλον δὲ τὴν φυλακὴν καὶ τὰ εἰς αὐτὴν βασανιστήρια, καὶ τὸ ὅτι ἔσυρε διὰ μέσου τῆς ἀγορᾶς τοὺς ἁγίους ἐκείνους ἄνδρας νὰ τὸ θεωρῆ ὡς καύχημα· καὶ ἄλλον νὰ καυχᾶται διὰ ἄλλο. Ἐπειτα ὅλοι γελοῦν

Χριστιανῶν συνεδρίοις· οἱ δὲ Ἕλληνες καὶ τούτους γελῶσι, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτῶν γελωμένους· τοὺς μὲν, ἐφ' οἷς ἔδρασαν, τοὺς δὲ ἐφ' οἷς ἔπαθον· καὶ πόλεμον τινὸς ἐμφυλίου τὰ πάντα ἐμπέπλησται, μᾶλλον δὲ ταῦτα ἐκείνου πολλῶ χα-
 5 λεπώτερα. Ἐκείνον μὲν γὰρ οἱ πολεμήσαντες τὸν πόλεμον, διὰν ποτὲ ὑστερον ἀναμνησθῶσιν αὐτοῦ, τοῖς τε κεκινηκόσιν αὐτὸν ἐπαρῶνται πολλά, καὶ δαίμονί τινι πονηρῶ τὰ ἐν αὐτῷ γεγόμενα ἅπαντα ἀνατιθέασι· κακείνοι μὲν πλεον τι τῶν ἄλλων αἰσχύνονται, ὅσῳπερ ἂν ἐν αὐτῷ πλεον τι τῶν
 10 ἄλλων ἐργάσωνται· οὗτοι δὲ καὶ ἐγκαλλωπίζονται τοῖς τολμήμασι. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ὅτι ἀναγέστερος οὗτος ἐκείνου ὁ πόλεμος, οὐδὲ ὅτι πρὸς ἁγίους καὶ οὐδὲν ἡδίκηκότας γίνεται μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ πρὸς ἀνθρώπους ποιεῖν μὲν οὐδένα εἰδότης κακῶς, πάσχειν δὲ παρασκευασμένους μόνον.

15 3. Ἐπίσχεσ, ἔφην, ἐπίσχεσ· καὶ γὰρ καὶ τούτων ἡμῖν ἄλις τῶν διηγημάτων, εἴ γε μὴ παντελῶς με ἐκπνεῦσαι δέοι· ἀλλὰ μικρὰν γοῦν τινα ἔχοντα ἰσχύν, ἀπελθεῖν ποιήσον. Σὺ μὲν γὰρ πάντως ὅπερ ἐπέταξας γενήσεται· μόνον μηδὲν ἕτερον ἡμῖν προσθήης διήγημα, ἀλλ' ἀπελθὼν εὐ-
 20 χου σκεδασθῆναί μοι τῆς ἀθυμίας τὸ νέφος, καὶ λαβεῖν τινα παρὰ τοῦ πολεμουμένου Θεοῦ ῥοπήν εἰς τὴν ἰατροίαν τῶν πολεμούντων αὐτόν· δώσει δὲ πάντως φιλόανθρωπός τε ὢν, καὶ τὸν θάνατον μὴ βουλόμενος τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέφαι αὐτόν καὶ ζῆν.

25 Οὕτως ἀποπέμψας ἐκείνον, τῶν λόγων ἠπιόμην τούτων. Καὶ γὰρ εἰ μὲν τοῦτο μόνον ἦν τὸ δεινόν, τὸ τοὺς ἁγίους τοῦ Θεοῦ καὶ θαυμασιοὺς ἄνδρας ἐκείνους ἔλκεσθαι καὶ σπαράσσεσθαι συρομένους εἰς δικαστήρια, καὶ τυπτο-

πάλιν θορυβωδῶς δι' αὐτά. Καὶ αὐτὰ μὲν συμβαίνουν εἰς συγκεντρώσεις Χριστιανῶν· οἱ δὲ εἰδωλολάτραι καὶ αὐτοὺς εἰρωνεύονται, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτῶν καταγελωμένους· τοὺς μὲν πρώτους δι' ὅσα ἔπραξαν, τοὺς δὲ ἄλλους δι' ὅσα ἔπαθαν. Καὶ ἓνας ἐμφύλιος πόλεμος ἔχει ἐκσπάσει παντοῦ· ἢ μᾶλλον αὐτὰ εἶναι πολὺ λυπηρότερα ἀπὸ ἐκεῖνον. Διότι ἐκεῖνοι μὲν, πού ἔλαβον μέρος εἰς τέτοιον πόλεμον, ὅταν κάποτε ἀργότερον τὸν ἐνθυμηθοῦν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκφράζουν πολλὰς κατάρτας ἐναντίον ἐκείνων, πού τὸν ὑπεκίνησαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀποδίδουν τὰ κατὰ τὴν διάρκειάν του διαδραματισθέντα εἰς κάποιον πονηρὸν δαίμονα. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἐντρέπονται τόσον περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ὅσον περισσότερα ἔχουν πράξει ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Αὐτοὶ ἐδῶ ὅμως ἐπὶ πλεόν καυχῶνται διὰ τὰ τολμήματά των. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ὅτι δηλαδὴ ὁ πόλεμος αὐτὸς εἶναι βδελυρότερος ἀπὸ ἐκεῖνον, οὔτε ὅτι στρέφεται μόνον ἐναντίον ἀγίων ἀνδρῶν, πού δὲν ἔβλαψαν κανένα, ἀλλ' ὅτι στρέφεται ἐναντίον ἀνθρώπων πού δὲν γνωρίζουν νὰ κάμουν κανένα κακόν, εἶναι δὲ ἔτοιμοι νὰ κακοπάθουν οἱ ἴδιοι.

3. Σταμάτησε, εἶπα, σταμάτησε· μᾶς εἶναι ἀρκεταὶ αἱ διηγήσεις αὐταί, εἰ δ' ἄλλως θὰ ἀποθάνω· ἀλλὰ ἄφησέ με νὰ φύγω μὲ τὴν ὀλίγην δύναμιν πού μοῦ ἀπέμεινε. Διότι, βεβαίως, αὐτὸ μὲν πού διέταξες ἐσὺ θὰ γίνῃ· μόνον μὴ μᾶς συνεχίσης ἄλλην διήγησιν, ἀλλὰ φεύγων νὰ εὔχουσαι νὰ διασκορπισθῇ τὸ νέφος τῆς ἀπελπισίας μου, καὶ νὰ λάβω ἀπὸ τὸν πολεμούμενον Θεὸν κάποιαν δύναμιν διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν πού τὸν πολεμοῦν· θὰ μοῦ τὴν δώσῃ δὲ ἀσφαλῶς, διότι δὲν ἐπιθυμεῖ τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, μέχρις ὅτου μετανοήσῃ καὶ σωθῇ.

Ἔτσι ἀφοῦ ἀπέπεμψα ἐκεῖνον ἤρχισα αὐτοὺς τοὺς λόγους. Καὶ ἐὰν μὲν βεβαίως τὸ φοβερὸν ἦτο μόνον αὐτό, δηλαδὴ οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ καὶ ἀξιοθαύμαστοι ἐκεῖνοι ἄνθρωποι νὰ ὀδηγοῦνται καὶ νὰ καθυβρίζονται συρόμενοι εἰς τὰ δικαστήρια καὶ δερνόμενοι καὶ ὑφιστάμενοι ὅλα τὰ ἄλλα

μένους, καὶ τὰ ἄλλα πάσχοντας, ἅπερ διηγησάμην ἄρτι, μη-
 δεμία δὲ ἀπὸ τούτων εἰς τὴν τῶν ταῦτα τολμώντων κεφα-
 λὴν ἐτρέπειτο βλάβη, τοσοῦτον ἀπέσχον ἀλγῆσαι τοῖς γινο-
 μένοις, ὅτι κἂν ἐγέλασα σφόδρα ἠδύ, καὶ δαψιλῆς ἐπ' αὐτοῖς·
 5 ἐπεὶ καὶ τὰ παιδιά τὰ μικρά, διὰ μὲν ἀκινδύνως πλήτη-
 τας μητέρας, πολὺν κινεῖ τὸν γέλωτα ταῖς πλητιομέναις αὐ-
 ταῖς, καὶ ὅσῳπερ ἂν ἐκ πλείονος τοῦτο ἐργάζεται τοῦ θυ-
 μοῦ, τοσοῦτον μᾶλλον αὐταῖς ἐπιτείνει τὴν ἠδονήν, ὡς καὶ
 διαχεῖσθαι καὶ ἀνακλᾶσθαι τῷ γέλωτι· εἰ δὲ τῷ συνεχῶς
 10 καὶ ῥαγδαίως τοῦτο ποιεῖν τρωθείη ποτέ, ἢ βελόνης τῷ χι-
 τωνίσκῳ τῆς μητρὸς περὶ τὴν ζώνην ἐμπεπερονημένης, ἢ
 τῆς κερκίδος πρὸ τῶν στέρνων τῶν μητρικῶν τὴν χεῖρα
 τοῦ παιδὸς δεξαμένης, τότε δὴ, τότε, τὸν γέλωτα ἀφεῖσα ἡ
 μήτηρ, μείζονι τοῦ πληγέντος περιωδυνία κατέχεται· καὶ
 15 ἰέως μὲν θεραπεύει τὸ τραῦμα, τοῦ λοιποῦ δὲ μετὰ σφοδρᾶς
 ἀπαγορεύει τῆς ἀπειλῆς τὰ τοιαῦτα μὴ ποιεῖν, ὡς μηκέτι
 παθεῖν τὰ αὐτά.

Καὶ ἡμεῖς τοίνυν τὰ αὐτὰ ἂν ἐδράσαμεν, εἰ τὸν παι-
 δικὸν τοῦτον ἐωρῶμεν θυμόν, καὶ τὴν τῶν νηπίων πληγὴν,
 20 μὴ μέγαν αὐτοῖς τὸν ὀλεθρον φέρουσαν· ἐπειδὴ δὲ μικρὸν
 ὕστερον, κἂν μὴ νῦν αἰσθωνται τῷ θυμῷ κατεχόμενοι, κλαύ-
 σουσι καὶ οἰμώξουσιν καὶ ὀδυροῦνται, οὐ τοιοῦτον ὀδυρόν,
 οἶον· τὰ παιδιά τὰ μικρά, ἀλλὰ τὸν ἐν τῷ σκότει τῷ ἑξωτέρῳ,
 τὸν ἐν τῷ πυρὶ τῷ ἀσβέσι· τὸ αὐτὸ πάλιν ταῖς μητέρασι
 25 ποιήσωμεν, τοσοῦτον αὐτῶν διαλλάττοντες, ὅσον οὐ μετ' ἀ-
 πειλῆς καὶ ὕβρεως καθάπερ ἐκεῖναι, ἀλλὰ μετὰ κολακείας
 καὶ προσηγείας πολλῆς πρὸς τὰ παιδιά ταῦτα διαλεξόμεθα·
 ἐπεὶ ὅτι γε τοῖς ἁγίοις οὐδεμία ἀπὸ τούτων ἢ βλάβη, ἀλλὰ
 καὶ μείζων ὁ μισθὸς καὶ πλείων ἡ παρρησία. Ἄν μὲν τὰ
 30 μέλλοντα εἴπωμεν ἀγαθὰ, τάχα καὶ γελάσεσθε μέγα, ἅτε
 τοιοῦτον ἄει γέλωτα μελειῶντες γελᾶν· τοῖς δὲ παροῦσι,

πὸ διηγῆθην πρὸ ὀλίγου, καὶ οὐδεμία τιμωρία νὰ ἐπιφέρεται εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν τολμούντων ταῦτα, δὲν θὰ ἐθλιβόμην καθόλου διὰ τὰ συμβαίνοντα, ἀλλὰ θὰ ἐγελοῦσα μὲ πολλὴν διάθεσιν καὶ πάρα πολὺ δι' αὐτά· διότι καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ, ὅταν μὲν ἀκινδύνως κτυποῦν τὰς μητέρας των, δίδουν ἀφορμὴν εἰς αὐτὰς νὰ γελοῦν πολὺ, καὶ ὅσον κάμνουν τοῦτο μὲ μεγαλύτερον θυμόν, τόσον μεγαλυτέραν εὐχαρίστησιν αἰσθάνονται αὐταί, ὥστε νὰ φαίνωνται χαρῶπα καὶ ν' ἀντηχοῦν τὰ γέλια· ἐάν ὅμως αὐτὸ συνεχίζεται ἐπὶ πολὺ καὶ βιαίως, μὲ ἀποτέλεσμα τὰ παιδιὰ κάποτε νὰ πληγωθῆ ἢ ἀπὸ βελόνην διαπερασμένην ἀπὸ τὴν ζώνην τοῦ φορέματος τῆς μητρὸς, ἢ ἀπὸ κτύπημα εἰς τὸ χέρι μὲ τὴν κερκίδα τοῦ μητρικοῦ στήθους, τότε λοιπὸν διακόπτουσα τὰ γέλια, πονῶ περισσότερο ἀπὸ τὸ πληγωμένον παιδί· καὶ ἀφοῦ θεραπεύσῃ τὸ τραῦμα, τοῦ λοιποῦ μὲ αὐστηρὰν ἀπειλὴν ἀπαγορεύει τὰ παιγνίδια αὐτά, διὰ νὰ μὴ ξαναπάθῃ τὰ ἴδια.

Καὶ ἡμεῖς τὰ ἴδια θὰ ἐκάμαμεν ἐάν ἐβλέπαμεν τὸν παιδικὸν αὐτὸν θυμόν, καὶ τὴν πληγὴν τῶν νηπίων, πὸ δὲν ἐπιφέρει καὶ μεγάλην ζημίαν εἰς αὐτούς. Ἐπειδὴ ὅμως ὕστερα ἀπὸ ὀλίγον, καὶ ἂν ἀκόμη τώρα δὲν τὸ ἀντιληφθοῦν, διότι κατέχονται ἀπὸ τὸν θυμόν, θὰ κλαύσουν καὶ θὰ στενάξουν καὶ θὰ θρηνήσουν, ὅχι τέτοιον θρῆνον, ὅπως τὰ μικρὰ παιδιὰ, ἀλλὰ αὐτὸν πὸ λαμβάνει χώραν εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον, εἰς τὸ ἄσβεστον πῦρ, θὰ ἐνεργήσωμεν ὅπως αἱ μητέρες, ἂν καὶ διαφέρομεν ἀπὸ αὐτάς, ὅχι μὲ ἀπειλὴν καὶ αὐστηρότητα ὅπως ἐκεῖναι, ἀλλὰ μὲ κολακείαν καὶ πραότητα εἰς τὸ ὅτι θὰ ὁμιλήσωμεν πρὸς αὐτὰ τὰ παιδιὰ. Διότι δὲν βλάπτονται καθόλου ἀπὸ αὐτὰ οἱ ἅγιοι, ἀλλὰ μᾶλλον μεγαλυτέρα εἶναι ἢ ἀμοιβή των καὶ περισσοτέρα ἢ παρρησία των. Ἄν λοιπὸν ἀναφέρωμεν τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ, ἴσως καὶ νὰ γελάσετε πολὺ, διότι τέτοιον γέλωτα ἐπιζητεῖτε πάντοτε· εἰς τὰ παρόντα ὅμως, καὶ ἂν εἴσθε μυριάκις φιλο-

κἂν μυριάκις ἦτε φιλογέλωτες, οὐκ ἀπισιήσετε· οὐδὲ γάρ, ἂν ἐθέλητε, δυνήσεσθε, τῶν πραγμάτων ὑμῖν οὕτως ἀντιφθεγγομένων αὐτῶν.

Τὸν Νέρωνα πάντως ἀκούετε (καὶ γὰρ ἐπίσημος ὁ ἀνὴρ
 5 ἀπὸ τῆς ἀσελγείας ἐγένειο, πρῶτος καὶ μόνος εὐρῶν ἐν
 ἀρχῇ τοιαύτη καινούς τινας ἀκολασίας καὶ ἀσχημοσύνης
 τρόπους)· οὗτος ὁ Νέρων τὸν μακάριον Παῦλον (καὶ γὰρ
 ἔτυχε κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἐκείνῳ γενόμενος χρόνους) τοι-
 αῦτα ἐγκαλῶν, οἷάπερ ὑμεῖς τοῖς ἁγίοις τούτοις ἀνδράσι
 10 παλλακίδα γὰρ αὐτοῦ σφόδρα ἐπέρασιον πείσας τὸν περὶ
 τῆς πίστεως δέξασθαι λόγον, ἔπειθεν ὁμοῦ καὶ τῆς ἀκαθάρ-
 του συνουσίας ἀπαλλαγῆναι ἐκείνης. Τοιαῦτα γοῦν ἐγκαλῶν
 ἐκεῖνος, καὶ λυμεῶνα καὶ πλάνον καὶ τὰ αὐτά, ἅπερ ὑμεῖς
 φθέγγεσθε, τὸν Παῦλον ἀποκαλῶν, τὸ μὲν πρῶτον ἔδησεν,
 15 ὡς δὲ οὐκ ἔπειθε τῆς πρὸς τὴν κόρην ἀποσχέσθαι συμβου-
 λῆς, τέλος ἀπέκτεινε. Τί οὖν ἀπὸ τούτου γέγονε θλάβος
 τῷ παρόντι κακῶς; τί δὲ ὄφελος τῷ δρᾶσαντι κακῶς; τί
 μὲν οὐκ ὄφελος τῷ τότε ἀναιρεθέντι Παύλῳ; τί δὲ οὐ θλά-
 βος τῷ ἀνελόντι Νέρωνι; οὐχ ὁ μὲν ὥσπερ ἄγγελος παν-
 20 ταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἄδεται (τὰ γὰρ παρόντα τέως ἐρῶ)·
 ὁ δέ, ὥσπερ ὄντως λυμεῶν καὶ δαίμων ἄγριος πρὸς πάντας
 διαβέβληται;

4. Τὰ δὲ ἐκεῖ, κἂν ὑμεῖς ἀπισιήσητε, διὰ τοὺς πιστεύ-
 οντας ἀναγκαῖον εἰπεῖν· καίτοι ὑμᾶς ἀπὸ τῶν παρόντων
 25 κἀκεῖνοις πιστεύειν ἐχρῆν· πλὴν ἀλλ' ὅπως ἂν πρὸς αὐτὰ
 διάκεισθε, εἰρήσεται παρ' ἡμῶν, καὶ οὐ κεκρύπεται.

Τίνα οὖν ἔσται τὰ ἐκεῖ; Ὁ μὲν ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος
 ἐκεῖνος, ἀνχμῶν καὶ κατηφῆς, αἰσχύνῃς γέμων καὶ ζόφου

γέλωτες, δὲν θὰ ἀπιστήσετε· ἄλλωστε καὶ νὰ θέλετε ἀκόμη, δὲν θὰ ἠμπορέσετε, διότι τὰ ἴδια τὰ πράγματα ἀντιτίθενται εἰς ἑσᾶς.

Ὅπωςδήποτε ἔχετε ἀκούσει περὶ τοῦ Νέρωνος (διότι ἔγινε πασίγνωστος ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἐξ αἰτίας τῆς ἀσελγείας του, μὲ τὸ νὰ ἐπινοήσῃ πρῶτος αὐτὸς καὶ μόνος, μερικοὺς νέους τρόπους ἀκολασίας καὶ διαφθορᾶς). Αὐτὸς ὁ Νέρων εἰς τὸν μακάριον Παῦλον (διότι ἔτυχε νὰ εἶναι σύγχρονος μὲ ἐκεῖνον) τέτοιας κατηγορίας ἀπέδωσεν, ὅπως ἑσεῖς τῶρα ἀποδίδετε εἰς τοὺς ἁγίους αὐτοὺς ἄνδρας· διότι ἀφοῦ ἔπεισε μίαν παλλακίδα τὴν ὁποίαν ὑπερβολικὰ ἠγάπα ὁ Νέρων, νὰ δεχθῆ τὴν διδασκαλίαν τῆς πίστεως, ταυτοχρόνως τὴν ἔπεισε ν' ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὴν ἀκόλαστον ἐκείνην πορνείαν⁴. Ἀποδίδων λοιπὸν τέτοιας κατηγορίας ἐκεῖνος, καὶ καταστροφέα καὶ πλάνον, καὶ μὲ τὰ αὐτὰ ὑβριστικὰ ἐπίθετα ποὺ σεῖς ἐκστομίζετε ἀποκαλῶν τὸν Παῦλον, κατ' ἀρχὰς μὲν τὸν ἐφυλάκισεν, ἐπειδὴ ὅμως δὲν κατώρθωσε νὰ τὸν πείσῃ νὰ παύσῃ νὰ συμβουλεύῃ τὴν κόρην, τελικῶς τὸν ἐφόνευσε. Ποῖα λοιπὸν ζημία προῆλθεν ἀπὸ τὸ γεγονός τοῦτο διὰ τὸν παθόντα; Καὶ εἰς τί ὠφελήθη ὁ δράστης; Τί δὲν ὠφέλησε τὸν τότε φονευθέντα Παῦλον; Καὶ τί δὲν ἐζημίωσε τὸν φονέα Νέρωνα; Μήπως ὁ μὲν πρῶτος δὲν ὑμνεῖται εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην ὡς ἄγγελος (διότι εἰς τὰ παρόντα θὰ ἀναφερθῶ καὶ πάλιν), ὁ δὲ Νέρων δὲν ἔχει κατηγορηθῆ ἀπὸ ὅλους ὡς πραγματικὸς καταστροφεὺς καὶ ἄγριος δαίμων;

4. Τὰ δὲ ἐκεῖ, καὶ ἂν σεῖς ἀπιστήσετε, εἶναι ἀναγκαῖον νὰ τὰ ἀναφέρω, χάριν αὐτῶν ποὺ πιστεύουν, ἂν καὶ θὰ ἔπρεπε ἀπὸ τὰ παρόντα, νὰ πιστεύετε καὶ εἰς ἐκεῖνα· πλὴν ὅμως, ὅπως καὶ ἂν διάκεισθε πρὸς αὐτά, ἐγὼ θὰ τὰ εἶπω καὶ δὲν θὰ τὰ ἀποκρύψω.

Ποῖα λοιπὸν θὰ εἶναι τὰ ἐκεῖ; Ὁ μὲν ἄθλιος καὶ δυστυχῆς ἐκεῖνος, ρυπαρὸς καὶ κατηφής, γεμᾶτος ἀπὸ ἐντροπὴν καὶ σκότος, καὶ βλέπων πρὸς τὰ κάτω, θὰ μεταφερθῆ,

καὶ κάτω νεύων, ἀπαχθήσεται ἔνθα ὁ σκώληξ ὁ ἀτελεύτη-
 τος καὶ τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον· ὁ δὲ μακάριος Παῦλος μετὰ
 πολλῆς σιτήσεται τῆς παρηγοίας παρ' αὐτὸν τοῦ βασιλέως
 τὸν θρόνον λαμπρῶς ἀποσιλβων, καὶ δόξαν ἠμφισομένος
 5 τοσαύτην, ὡς μηδὲν τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀρχαγγέλων
 ἀποδεῖν, καὶ τοσοῦτον λήφεται τὸν μισθόν, ὅσον εἰκὸς ἄν-
 θρωπον τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν τῶν τῷ Θεῷ δοκούντων
 ἕνεκεν ἐπιδόνα. Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει· κεῖται μὲν πολλή
 τοῖς τὰ ἀγαθὰ ἐργαζομένοις ἀντίδοσις, μείζων δὲ αὕτη
 10 καὶ πλείων γίνεται, ὅταν καὶ διὰ κινδύνων ἴσοι καὶ ἀτιμίας
 πολλῆς οἱ ταῦτα ἐργαζόμενοι τὰ ἀγαθὰ· κἄν τὸ κατόρθωμα
 ἴσον ἢ τῷ τε ἀπονητί, καὶ τῷ μετὰ πόνων αὐτὸ κατωρθώ-
 τι, τὰ τῆς τιμῆς οὐκ ἔσται ἴσα καὶ τὰ τῶν στεφάνων. Ἐπεὶ
 καὶ ἐν τοῖς πολέμοις στεφανοῦται μὲν ὁ τρόπαιον στήσας,
 15 πολλῶν δὲ ἔτι μειζόνως ὁ καὶ τὰ τραύματα ἐπιδεῖξαι ἔχων,
 δι' ὧν τὸ τρόπαιον ἔστησε.

Καὶ τί λέγω περὶ τῶν ζώντων, ὅπου γε καὶ οἱ τοῦτο
 μόνον ἐπιδειξάμενοι τὸ καλῶς ἀποθανεῖν ἐν πολέμῳ, μηδὲν
 δὲ πλείον τοὺς αὐτῶν ὠφελήσαντες, καθάπερ σωτήρες καὶ
 20 προσιάται πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἄδονται; Ἡ καὶ ταῦτα
 ὑμεῖς ἀγνοεῖτε, τῷ γέλῳι καὶ τῇ τρυφῇ διαπαντὸς προο-
 ανέχοντες; Εἰ δὲ Ἕλληνες ἄνθρωποι, καὶ μηδὲν ὅλως ὑ-
 γιᾶς ἐννοοῦντες, τοῦτο ἠδυνήθησαν συνιδεῖν, καὶ πολλῇ τε-
 τιμήκασιν τῇ τιμῇ τοὺς ἀποθανόντας μόνον ὑπὲρ αὐτῶν, μηδὲν
 25 δὲ ἐργασαμένους πλέον, πόσῳ μᾶλλον ὁ Χριστὸς τοῦτο ἐρ-
 γάσεται, ὁ πανταχοῦ τοὺς δι' αὐτὸν κινδυνεύοντας ἐκ πολ-
 λοῦ τοῦ περιόντιος ταῖς τῶν δωρεῶν νικῶν ἀντιδόσεις; Οὐ
 γὰρ διωγμῶν μόνον, οὐδὲ πληγῶν, οὐδὲ δεσμοτηρίων καὶ
 φόνων καὶ σφαγῆς, ἀλλὰ καὶ ὑβρεως μόνης καὶ ῥημάτων

ἐκεῖ ὅπου εἶναι ὁ ἀτελεύτητος σκώληξ καὶ τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον. Ὁ δὲ μακάριος Παῦλος θὰ σταθῆ μὲ πολλὴν παρρησίαν δίπλα εἰς αὐτὸν τὸν θρόνον τοῦ Βασιλέως ἀκτινοβολῶν λαμπρῶς καὶ ἐνδεδυμένος μὲ τόσον μεγάλην δόξαν, ὥστε οὐδόλως νὰ ὑστερῇ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀρχαγγέλων, καὶ τόσον μεγάλην ἀμοιβὴν θὰ λάβῃ, ὅσον ἀρμόζει νὰ λάβῃ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἀφιέρωσε τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα τοῦ εἰς τὸν Θεὸν κατὰ τὴν θέλησιν τούτου. Διότι ἔτσι συμβαίνει· ὑπάρχει μεγάλη ἀμοιβὴ δι' αὐτοὺς ποὺ πράττουν καλὰ ἔργα, γίνεται δὲ αὕτη μεγαλυτέρα καὶ περισσοτέρα, ὅταν διέρχωνται διὰ κινδύνων καὶ πολλῆς ἀτιμώσεως αὐτοὶ ποὺ ἐργάζονται τὰ ἀγαθὰ ταῦτα. Καὶ ἂν ἀκόμη τὸ κατόρθωμα εἶναι τὸ ἴδιον καὶ εἰς τὸν ἄνευ κόπων καὶ εἰς τὸν μετὰ κόπων κατορθώσαντα τοῦτο, ὅμως δὲν θὰ εἶναι ἴδια ἡ τιμὴ καὶ ἴδιοι οἱ στέφανοι. Ἐπειδὴ, καὶ εἰς τοὺς πολέμους στεφανοῦται μὲν αὐτὸς ποὺ ἐνίκησε, πολὺ περισσότερο ὅμως αὐτὸς ποὺ ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ καὶ τὰ τραύματα διὰ τῶν ὁποίων ἐπέτυχε τὴν νίκην.

Καὶ διατί ὁμιλῶ περὶ τῶν ζώντων, ὅταν καὶ αὐτοὶ ποὺ ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν μόνον τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον εἰς τὸν πόλεμον, χωρὶς νὰ ὠφέλησαν εἰς τίποτε περισσότερο τοὺς ἰδικούς των, ὑμνοῦνται ὡς σωτῆρες καὶ προστάται εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα; Μῆπως καὶ αὐτὰ τὰ ἀγνοεῖτε, δίδοντες πάντοτε σημασίαν μόνον εἰς τὰ γέλια καὶ τὴν καλοπέρασιν; Ἐὰν δὲ οἱ Ἕλληνες, ποὺ εἶναι ἄνθρωποι, καὶ τίποτε τὸ ἀπολύτως σοφὸν δὲν διενοήθησαν, ἠδυνήθησαν νὰ ἀντιληφθοῦν αὐτό, καὶ περιέβαλαν μὲ πολλὰς τιμὰς αὐτοὺς ποὺ ἀπέθαναν μόνον ὑπὲρ αὐτῶν καὶ δὲν ἔπραξαν τίποτε περισσότερο, πόσω μᾶλλον θὰ πράξῃ τοῦτο ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος δίδει πάντοτε περισσοτέρας ἀμοιβὰς καὶ δωρεὰς ἀπὸ ὅσους κινδύνους ὑπέστησαν δι' αὐτὸν οἱ εὐσεβεῖς. Διότι ὄχι μόνον διὰ τοὺς διωγμοὺς καὶ τὰς πληγὰς, οὔτε μόνον διὰ τὰς φυλακίσεις καὶ τοὺς θανάτους καὶ τὰς σφαγὰς, ἀλλὰ καὶ ἀπλῶς διὰ τὴν ὕβριν καὶ τοὺς ὄνειδισμοὺς ὑπεσχέ-

ὄνειδιστικῶν πολὺν ἔθηκε τὸν μισθόν. «Μακάριοι γάρ», φησίν, «ἐστέ, ὅταν μισήσωσιν ὑμᾶς οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὅταν ἀφορίσωσιν ὑμᾶς καὶ ὄνειδίσωσι, καὶ ἐκβάλωσι τὸ ὄνομα ὑμῶν ὡς πονηρόν, ἕνεκεν τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου· χαίρετε
 5 ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ καὶ σκιρτήσατε· ἰδοὺ γὰρ ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τῷ οὐρανῷ». Εἰ τοίνυν τὸ κακῶς παθεῖν καὶ τὸ κακῶς ἀκοῦσαι ἐπιτείνει τὸν μισθόν καὶ τοῖς πάσχουσι καὶ τοῖς ἀκούουσι κακῶς, ὁ κωλύων αὐτοὺς παθεῖν καὶ ἀκοῦσαι κακῶς, οὐχὶ τούτους, ἀλλὰ τοὺς λέγοντας καὶ τοὺς ποιῶντας
 10 ὠφέλησε. Τούτους γὰρ ἔβλαψε τοῦ μισθοῦ τὸ πλεον ἐκκόπιων αὐτοῖς, καὶ τῆς χαρᾶς καὶ τῶν πολλῶν σκιρτημάτων ἀναιρῶν τὴν ὑπόθεσιν·

“Ὡστε τούτων μὲν ἕνεκεν καὶ σιγῆσαι ἐχοῖν, καὶ ἀφείναι γενέσθαι ταῦτα τὰ πολὺν αὐτοῖς τὸν πλοῦτον ποι-
 15 οῦντα τῶν ἀγαθῶν, καὶ μείζω τὴν παρρησίαν κατασκευάζοντα· ἐπειδὴ δὲ ἀλλήλων ἐσμὲν μέλη, κἄν αὐτοὶ πάλιν ἀρνῶνται τὴν χάριν, οὐ χρὴ τοὺς οὕτω διακειμένους, ἐνὸς μὲν προνοεῖν μέρους, ἐτέρου δὲ περιορᾶν. Ἐκείνοις μὲν γὰρ ἔσται καὶ ἐτέρας εὐδοκιμήσεως ὑπόθεσις, κἄν μὴ νῦν πᾶ-
 20 θῶσι κακῶς· οὗτοι δὲ ἂν μὴ μάχης ἀπόσχονται ταύτης, οὐκέτι σωθῆναι δυνήσονται. Τούτου δὴ χάριν παριδὼν τὸ ἐκείνων, πρὸς τὸ ὑμέτερον ἴσταμαι, καὶ δέομαι καὶ ἀντιβολῶ πειθοῦναι τε ἡμῖν παρακαλοῦσι, καὶ μηκέτι καθ’ ἑαυτῶν τὸ ξίφος ὠθεῖν, μηδὲ πρὸς κέντρα λακτίζειν, μηδὲ νο-
 25 μίζοντας ἀνθρώπους ἀνιᾶν λυπεῖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ.

“Οτι μὲν γὰρ ἐπαινέσεσθε ταύτην ἡμῶν τὴν γνώμην, κἄν μὴ νῦν ἀλλ’ αὐθις, οἶδα καὶ πέπεισμαι· βούλομαι δὲ ὑμᾶς τοῦτο ποιῆσαι νῦν, ἵνα μὴ μάτην αὐτὸ μετὰ ταῦτα ποιῆ-
 80 τε. Ἐπεὶ καὶ ὁ πλούσιος ἐκεῖνος, ὅτι μὲν ἦν ἐνταῦθα, τοὺς προφήτας καὶ τὸν νόμον καὶ τὴν ἐκ τούτων παράκλησιν

θη μεγάλην ἀμοιβήν. Διότι λέγει· «Μακάριοι θὰ εἴσθε, ὅταν σᾶς μισήσουν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὅταν σᾶς ἀφορίσουν καὶ σᾶς ὄνειδίσουν καὶ ἀπορρίψουν τὸ ὄνομά σας ὡς πονηρόν, ἕνεκεν τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου· χαίρετε κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν καὶ σκιρτήσατε· διότι ἰδοὺ ὁ μισθός σας εἶναι πολὺς ἐν τῷ οὐρανῷ»⁵. Ἐὰν λοιπὸν τὸ νὰ κακοπάθη κανεὶς καὶ τὸ νὰ κακολογηθῆ ἔπαυξάνει τὸν μισθὸν καὶ εἰς τοὺς πάσχοντας καὶ εἰς τοὺς κακολογουμένους, ὁ ἐμποδίζων αὐτοὺς νὰ κακοπάθουν καὶ νὰ ὑβρισθοῦν, δὲν ὠφελεῖ αὐτούς, ἀλλὰ τοὺς ὑβριστὰς καὶ τοὺς βασανιστάς. Διότι βλάπτει αὐτούς, μὲ τὸ νὰ μειώσῃ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἀμοιβῆς των, καὶ μὲ τὸ νὰ καταστρέψῃ τὴν ἀφορμὴν τῆς χαρᾶς καὶ τῶν πολλῶν σκιρτημάτων των.

Ὡστε ἐξ αἰτίας αὐτῶν ἔπρεπε νὰ σιωπήσω καὶ νὰ ἐπιτρέψω νὰ γίνουιν αὐτὰ ποὺ ἀποφέρουν πολὺν πλοῦτον ἀγαθῶν, καὶ δημιουργοῦν μεγαλυτέραν παρρησίαν. Ἐπειδὴ ὅμως εἴμεθα μέλη ἀλλήλων, καὶ ἂν ἀκόμη αὐτοὶ ἀρνοῦνται αὐτὴν τὴν χάριν, δὲν πρέπει αὐτοὶ ποὺ διάκεινται τοιοῦτοτρόπως, νὰ προνοοῦν μὲν δι' ἓν μέρος, νὰ ἀδιαφοροῦν δὲ δι' ἄλλο. Καὶ εἰς ἐκείνους μὲν ἐπιφυλάσσεται καὶ ἄλλη τιμὴ καὶ ἐὰν ἀκόμη δὲν κακοπαθήσουν τώρα· αὐτοὶ ὅμως, ἐὰν τώρα δὲν ἀποσυρθοῦν ἀπὸ αὐτὴν τὴν μάχην, δὲν θὰ δυνηθοῦν πλέον νὰ σωθοῦν. Χάριν λοιπὸν τούτου, παραβλέψας τὸ συμφέρον ἐκείνων, ὑποστηρίζω τὸ ἴδικόν σας, καὶ παρακαλῶ καὶ ἱκετεύω νὰ πιστεύσετε εἰς ἡμᾶς ποὺ παρακαλοῦμεν, καὶ νὰ μὴ βυθίζετε πλέον ἐναντίον σας τὸ ξίφος, οὔτε νὰ λακτίζετε εἰς καρφιά, οὔτε νομίζοντες ὅτι στενοχωρεῖτε ἀνθρώπους νὰ λυπῆτε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.

Ὅτι βέβαια θὰ ἐπαινέσετε αὐτὴν τὴν συμβουλήν μου, ἂν ὄχι τώρα, ἀλλὰ ὀλίγον ἀργότερα, καὶ τὸ γνωρίζω καὶ τὸ πιστεύω· ἐπιθυμῶ δὲ νὰ τὸ κάμετε τώρα, διὰ νὰ μὴ τὸ πράξετε ἀργότερα ματαίως. Διότι καὶ ὁ πλούσιος ἐκεῖνος, ὅταν εὕρισκετο ἐδῶ, ἐνόμιζεν ὅτι οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος

μῦθόν τινα ἠγεῖτο καὶ λῆρον· ἐπειδὴ δὲ ἀπῆλθεν ἐκεῖ, οὕτως ἐθαύμασεν αὐτῶν τὴν παραίνεσιν, ὡς, ἐπειδὴ συνεῖδε μηδὲν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἐπαίνων ὠφεληθῆναι δυνάμενον, παρακαλέσαι τὸν πατριάρχην, πέμψαι τινὰ τῶν ἐν ἁδου τοῖς ὑπὲρ γῆς
 5 ἀπαγγέλλοντα, ἐκεῖνο δεδοικώς, μή ποτε καὶ αὐτοὶ τὸ αὐτὸ πάθωσι, καὶ καταγελάσαντες τῶν θείων Γραφῶν, τότε αὐτὰς θαυμάσωσι, ὅταν αὐτοῖς ὄφελος οὐδὲν ἀπὸ τοῦ θαύματος. Καίτοι γε οὐδὲν ἐκεῖνος τοσοῦτον εἰργάσατο οἶον ὑμεῖς. Ἐκεῖνος γὰρ τῶν μὲν ἑαυτοῦ οὐ μετέδωκε τῷ Λα-
 10 ζάρῳ, οὐ μὴν καὶ ἐτέρους βουληθέντας μεταδοῦναι ἐκώλυσεν, ἢ ἀπήλασε καθάπερ ὑμεῖς νῦν. Καὶ οὐ ταύτη μόνον αὐτὸν ἀπεκρούσατε τῇ ὀμότητι, ἀλλὰ καὶ ἐτέρῳ. Ὡσπερ γὰρ οὐκ ἔστιν ἴσον αὐτὸν μηδὲν ποιεῖν ἀγαθόν, καὶ ἐτέρους βουλομένους κωλύειν ποιεῖν, οὕτως οὐκ ἔστιν ἴσον τροφῆς τε
 15 ἀπορεῖν σωματικῆς, καὶ ἐν πολλῷ τῷ τῆς φιλοσοφίας λιμῷ κείμενον κωλύειν τρέφεσθαι παρ' ἐτέρων. Ὡστε διπλῆ παρηλάσατε τὸν ὠμὸν πλούσιον ἐκεῖνον, τῷ τε ἐτέρους κωλύσαι σβέσαι τὸν λιμὸν, καὶ τῆς ψυχῆς ἀγχομένης τὴν ἀπανθρωπίαν ἐπιδείκνυσθαι ταύτην.

20 Τοῦτο καὶ Ἰουδαῖοι ποτὲ ἐποίησαν, καὶ ἐκώλυνον τοὺς ἀποσιόλους τοῖς ἀνθρώποις τὰ πρὸς σωτηρίαν λαλεῖν. Πλὴν ἀλλὰ καὶ τούτων χείρονες ὑμεῖς. Οἱ μὲν γὰρ δὴ τὴν τῶν ἐχθρῶν ἀναδεξάμενοι τάξιν, οὕτως ἅπαντα ἔπρατιον ἐκεῖνα, ὑμεῖς δὲ τὸ τῶν φίλων ὑποδύντες προσωπεῖον, τὰ τῶν
 25 ἐχθρῶν ἐπιδείκνυσθε· ἐμάσιξαν καὶ ὕβρισαν καὶ πονηρῶ περιέβαλον δόξῃ τοὺς ἀγιόλους ἀποσιόλους τότε ἐκεῖνοι γόητας καὶ πλάνους καλοῦντες αὐτούς. Ἄλλο τοιαύτη κατέλαβε αὐτοὺς δίκη, ὡς μηδεμίαν λοιπὸν δυνηθῆναι τοῖς ἐκείνων δεινοῖς περισωθῆναι συμφορὰν. Πρῶτοι γὰρ οὗτοι καὶ μόνοι
 30 τῶν ὑφ' ἡλίῳ πάντων ἀνθρώπων τοιαῦτα ἔπαθον, οἷα οὐ-

καὶ ἡ ἐκ τούτων παρηγορία εἶναι μῦθος καὶ φλυαρία· ὅταν ὅμως μετέβη ἐκεῖ, τόσον ἐθαύμασε τὴν συμβουλήν των ὥστε, ἐπειδὴ ἀντελήφθη ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὠφεληθῆ καθόλου ἀπὸ τοὺς ἐπαίνους, παρεκάλεσε τὸν πατριάρχην νὰ στείλῃ κάποιον ἀπὸ τοὺς νεκροὺς διὰ νὰ ἀναγγείλῃ εἰς τοὺς ἐπὶ γῆς, φοβούμενος ἐκεῖνο, δηλαδή, νὰ μὴ πάθουν καὶ αὐτοὶ τὸ αὐτό, καὶ περιφρονήσαντες τὰς θείας Γραφάς, τὰς θαυμάσουν τότε, ὅταν δὲν θὰ ὠφελοῦνται καθόλου ἀπὸ τὸν θαυμασμόν. Ἐὰν καὶ βεβαίως ἐκεῖνος δὲν ἔκαμε τόσον κακόν, ὅσον ἐσεῖς. Διότι ἐκεῖνος μὲν δὲν ἠλέησε τὸν Λάζαρον μὲ ἰδικά του, ὅμως δὲν ἠμπόδισε καὶ ἄλλους πού ἤθελαν νὰ τὸν ἐλεήσουν, οὔτε κατεδίωξεν ἄλλους, ὅπως σεῖς τώρα. Καὶ ὅχι μόνον εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὑπερέβητε εἰς ἀσπλαγχνίαν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλο. Διότι, ὅπως δὲν εἶναι τὸ ἴδιον τὸ νὰ μὴ πράξῃ κανεὶς ἀγαθοεργίαν καὶ τὸ νὰ ἐμποδίζῃ ἄλλους νὰ κάμουν, τοιοῦτοτρόπως δὲν εἶναι τὸ ἴδιον τὸ νὰ στερῆ κανεὶς τὴν ὑλικὴν τροφήν καὶ τὸ νὰ ἐμποδίζῃ αὐτὸν πού πάσχει ἀπὸ τὴν πείναν τοῦ μοναχισμοῦ νὰ τρέφεται ἀπὸ ἄλλους. Ὡστε διπλάσια ὑπερέβητε τὸν ἄσπλαγχνον ἐκεῖνον πλούσιον, καὶ μὲ τὸ νὰ ἐμποδίσετε ἄλλους νὰ σβήσουν τὴν πείναν των, καὶ μὲ τὸ νὰ ἐπιδεικνύετε αὐτὴν τὴν ἀπανθρωπίαν, ἐνῶ ἡ ψυχὴ πνίγεται.

Αὐτὸ τὸ ἔκαμαν κάποτε καὶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἀπηγόρευον τοὺς Ἀποστόλους νὰ κηρύττουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ πρὸς σωτηρίαν των. Πλὴν ὅμως, καὶ ἀπὸ αὐτοὺς χειρότεροι εἶσθε σεῖς. Διότι, ἐκεῖνοι μὲν, τοποθετηθέντες εἰς τὴν παράταξιν τῶν ἐχθρῶν, ἔπραττον ὅλα ἐκεῖνα ὡς ἐχθροί, σεῖς ὅμως ἐπιδεικνύετε ἐχθρικὴν διάθεσιν ὑποκρινόμενοι τοὺς φίλους. Ἐμασίγωσαν καὶ ὕβρισαν καὶ ἐσυκοφάντησαν τοὺς ἀγίους Ἀποστόλους τότε ἐκεῖνοι, ἀποκαλοῦντες αὐτοὺς ἀπατεῶνας καὶ πλάνους. Ἀλλὰ τοὺς ἐπεβλήθη τέτοια τιμωρία, ὥστε καμμία πλέον συμφορὰ νὰ μὴ δύναται νὰ ἐξισωθῆ πρὸς τὰ δεινὰ ἐκεῖνα. Διότι πρῶτοι αὐτοὶ καὶ μόνοι ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τῆς γῆς ὑπέστησαν τόσον πολλά, ὅσα κανεὶς

δεις ἕτερος. Καὶ τούτων μάρτυς ἀξιόπιστος ὁ Χριστός, οὕτω λέγων· «Ἔσται θλίψις μεγάλη, οἷα οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς κόσμου ἕως τοῦ νῦν, οὐδὲ μὴ γένηται». Πάντα μὲν οὖν αὐτῶν τὰ πάθη διελθεῖν οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ, ὀλίγα δὲ
 5 ἐκ πολλῶν ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Ἐρῶ δὲ οὐκ ἕμὸν λόγον, ἀλλ' ἄνδρος Ἰουδαίου τοῦ τὰ ἐκείνου ιστορηκότις ἀκριβῶς. Τί ποτε οὖν οὕτως φησιν;

5. Ἐπειδὴ τὸν ἐμπρησμόν διηγῆσατο τοῦ ἱεροῦ, καὶ τὰς καινὰς ἐκείνας ἀπήγγειλε συμφοράς, «Τὰ μὲν περὶ τὸ
 10 ἱερόν», φησὶν, «ἐν τούτοις ἦν· τῶν δ' ὑπὸ τοῦ λιμοῦ φθειρομένων κατὰ τὴν πόλιν ἀπειρον μὲν ἔπιπτε τὸ πλῆθος, ἀδιήγητα δὲ συνέβαινε τὰ πάθη.

Καθ' ἑκάστην γὰρ οἰκίαν, εἴ που τροφῆς παραφανείη οκιά πόλεμος ἦν, καὶ διὰ χειρῶν ἐχώρουν οἱ φίλιatoi πρὸς
 15 ἀλλήλους, ἐξαρπάζοντες τὰ ταλαίπωρα τῆς ψυχῆς ἐφόδια. Πίστις δ' ἀπορίας οὐδὲ τοῖς θνήσκουσιν ἦν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκπνέοντας οἱ ληστὰι διηρῶντων, μή τις ὑπὸ τὸν κόλπον ἔχων τροφήν, σκήπτοιτο τὸν θάνατον ἑαυτοῦ. Οἱ δὲ ὑπ' ἐνδείας κεχηνότις ὥσπερ λυσοῶντες κύνες ἐσφάλλοντο καὶ
 20 παρεφέροντο, ταῖς θύραις ἐνσειόμενοι μεθυόντων τρόπον, ὑπὸ ἀμηχανίας δὲ εἰς τοὺς αὐτοὺς οἴκους εἰσεπήδων δις ἢ τρις ὥρα μιᾶ. Πάντα δὲ ὑπ' ὀδόντας ἤγεν ἡ ἀνάγκη, καὶ τὰ μηδὲ τοῖς ῥυπαρωτάτοις τῶν ἀλόγων ζώων πρόσφορα συλλέγοντες, ἐσθίειν ὑπέφερον· ζωσιήρων γοῦν καὶ ὑπο-
 25 δημάτων τὸ τελευταῖον οὐκ ἀπέσχοντο, καὶ τὰ δέρματα τῶν θυρεῶν ἀποδέροντες ἐμασῶντο. Τροφή δὲ ἦ καὶ χόρτου τισὶ παλαιοῦ σπαράγματα· τὰς γὰρ Ἴνας ἔνιοι συλλέγοντες, ἐλάχιστον σταθμὸν ἐπώλουν ἀτικῶν τεσσάρων.

Καὶ τί δεῖ τὴν ἐπ' ἀψύχοις ἀναίδειαν τοῦ λιμοῦ λέγειν; Εἶμι γὰρ αὐτοῦ δηλώσω ἔργον, οἷον μήτε παρ' Ἑλλησι, μήτε παρὰ βαρβάροις ἱστορεῖται, φρικτὸν μὲν εἰπεῖν,

ἄλλος. Καὶ μάρτυς ἀξιόπιστος τούτων εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος λέγει τὰ ἐξῆς. «Θὰ ἐπικρατήση θλίψις μεγάλη, παρομοία τῆς ὁποίας οὔτε ἔγινεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ κόσμου ἕως σήμερα οὔτε θὰ γίνῃ»⁶. Δὲν εἶναι ὁ κατάλληλος καιρὸς ν' ἀφηγηθῶμεν ὅλα τὰ παθήματα αὐτῶν, ὀλίγα ὅμως ἀπὸ τὰ πολλὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰ ἀναφέρωμεν. Δὲν θὰ εἰπῶ δὲ ἰδικά μου λόγια, ἀλλ' ἐνὸς Ἰουδαίου, ποῦ ἰστορήσεν ἀκριβῶς τὰ παθήματά των. Τί λέγει λοιπὸν αὐτός;

Ἄφοῦ ἀφηγήθη τὴν πυρπόλησιν τοῦ ἱεροῦ καὶ ἀπήγγειλε τὰς νέας ἐκείνας συμφοράς, λέγει· «Τὰ μὲν περὶ τὸν ἱερὸν οὕτω συνέβησαν· ὡς πρὸς δὲ τοὺς προσβληθέντας ὑπὸ τοῦ λιμοῦ εἰς τὴν πόλιν, ἄπειρον πλῆθος ἀνθρώπων ἀπέθνησκε, συνέβαινον δὲ ἀνιστόρητα δράματα.

5. Εἰς κάθε σπίτι δηλαδή, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἐφαίνετο ἵχνος τροφῆς, ἐγίνετο μάχη, καὶ συνεπλέκοντο οἱ οἰκεῖοι μεταξὺ των ἀρπάζοντες τὰ ὀλιγοστὰ τρόφιμα. Οὔτε τοὺς νεκροὺς ἐπίστευον ὅτι δὲν εἶχον τρόφιμα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐρευνοῦσαν, μήπως κανεῖς ὑπεκρίνετο ὅτι ἀπέθανεν, ἐπειδὴ ἔκρυβε κάτω ἀπὸ τὸν κόλπον τροφήν. Ἄλλοι δὲ μὲ τὰ στόματα ἀνοικτὰ ἀπὸ τὴν πείναν ὡσὰν λυσσασμένοι σκύλοι παρέβαιον καὶ ἔκαμαν ὡσὰν τρελλοὶ καὶ κτυπῶντες τὰς θύρας ὡσὰν μεθυσμένοι, ἀπὸ σύγχυσιν εἰσῆρχοντο εἰς τὰ ἴδια σπίτια δύο καὶ τρεῖς φορὰς εἰς μίαν ὥραν. Καὶ ἡ ἀνάγκη ἔκαμεν, ὥστε νὰ τρώγωνται ὅλα, καὶ ἀφοῦ συνέλεγον τὰ ἀκατάλληλα ἀκόμη καὶ διὰ τὰ βρωμερώτερα ζῶα, τὰ ἔτρωγαν· τελευταῖα δὲ ἔφαγαν ζώνας καὶ ὑποδήματα, καὶ ἐμασοῦσαν δέρματα τὰ ὁποῖα ἐξεκολλοῦσαν ἀπὸ ἀσπίδας. Ἄλλοι δὲ ἔτρωγαν καὶ ὑπολείμματα παλαιοῦ χόρτου, διότι μερικοί, συλλέγοντες τὰς ἴνας τοῦ χόρτου τὰς ἐπώλουν εἰς τιμὴν τουλάχιστον τεσσάρων ἀπτικῶν δραχμῶν.

Καὶ ποῖος ὁ λόγος νὰ ὀμιλήσω διὰ τὴν πρὸς τὰ ἄψυχα ἀναίδειαν τοῦ λιμοῦ; Διότι πρόκειται ν' ἀναφέρω ἓνα ἔργον του, παρόμοιον τοῦ ὁποίου οὔτε εἰς τοὺς Ἕλληνας, οὔτε εἰς τοὺς βαρβάρους ἔχει ἰστορηθῆ, φρικτὸν μὲν διὰ νὰ

ἄπιστον δ' ἀκοῦσαι. Καὶ ἐγὼ δέ, μὴ δόξαιμι τερατεύεσθαι τοῖς αὐτοῖς ἀνθρώποις, κἂν παρέλιπον τὴν συμφορὰν ἡδέως, εἰ μὴ τῶν κατ' ἐμαντὸν εἶχον ἀπίρους μάρτυρας· ἄλλως τε καὶ ψυχρὰν ἂν καταδείμην τῇ πατρίδι χάριν καθυφέ-
5 μενος τῶν λόγων ὧν πέπονθε τὰ ἔργα.

Γυνή τις τῶν ὑπὲρ τὸν Ἰορδάνην κατοικούντων, Μαρία τοῦνομα, πατρὸς Ἐλεαζάρου, κώμης Βηθεζώ, σημαίνει δὲ τοῦτο οἶκος ὑσώπου, διὰ γένος καὶ πλοῦτον ἐπίσημος, μετὰ τοῦ λοιποῦ πλήθους εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καταφυγοῦσα
10 συνεπολιορκεῖτο. Ταύτης τὴν μὲν ἄλλην κτησὶν οἱ τύραννοι διήρπασαν, ὅσων ἐκ τῆς Περσίας ἀνασκευασαμένη μετήνεγκεν εἰς τὴν πόλιν· τὰ δὲ λείψανα τῶν κειμηλίων, κἂν εἴτι τροφῆς ἐπινοηθεῖη, καθ' ἡμέρας εἰσπηδῶντες ἤρπασον οἱ δορυφόροι. Δεινὴ δὲ τὸ γύναιον ἀγανάκτησις εἰσήει,
15 καὶ πολλάκις λοιδοροῦσα καὶ καταρωμένη τοὺς ἄρπαγας ἐφ' ἑαυτὴν ἠρέδιζεν.

Ὡς δ' οὔτε παροξυνόμενός τις, οὔτ' ἐλεῶν αὐτὴν ἀνήρει, καὶ τὸ μὲν εὐρεῖν τι σιτίου ἄλλως ἐκοπία, πανταχόθεν δ' ἄπορον ἦν ἤδη καὶ τὸ εὐρεῖν, ὁ λιμὸς δὲ διὰ σπλάγγων
20 καὶ μυελῶν ἐχώρει, καὶ τοῦ λιμοῦ μᾶλλον ἐξέκαιον οἱ θυμοί, σύμβουλον λαβοῦσα τὴν ὀργὴν μετὰ τῆς ἀνάγκης, ἐπὶ τὴν φύσιν ἐχώρει, καὶ τὸ τέκνον (ἦν δι' αὐτῆ παῖς ὑπομάζιος) ἄρπασαμένη, βρέφος, εἶπεν, ἄθλιον ἐν πολέμῳ καὶ λιμῷ καὶ σιᾶσει, τίني σε τηρήσω; τὰ μὲν παρὰ Ῥωμαίοις
25 δουλεία, κἂν ζήσωμεν ἐπ' αὐτοῖς· φθάνει δὲ καὶ δουλείαν ὁ λιμὸς, οἱ στασιασταὶ δ' ἀμφοτέρων χαλεπώτεροι· ἴθι γενοῦ μοι τροφή, καὶ τοῖς στασιασταῖς ἐριννύς, καὶ τῷ βίῳ μῦθος,

7. Ὁ ὑσσωπος εἶναι ἀρωματικὸν φυτόν.

τὸ εἶπη κανεῖς, ἀπίστευτον δὲ διὰ νὰ τὸ ἀκούσῃ. Καὶ ἐγὼ βέβαια διὰ νὰ μὴ θεωρηθῶ ὡς τερατολογῶν εἰς τοὺς μετέπειτα ἄνθρώπους θὰ ἀποσιωποῦσα εὐχαρίστως τὴν συμφορὰν, ἐὰν δὲν εἶχα διὰ τοὺς λόγους μου πάρα πολλοὺς μάρτυρας· ἄλλωστε θὰ παρεῖχα εἰς τὴν πατρίδα μικρὰν χάριν, ἐὰν παρέλειπα νὰ ἀναφερθῶ εἰς τὰς αἰτίας διὰ τὰς ὁποίας ἔπαθε ταῦτα.

Μία γυναῖκα ἀπὸ τοὺς κατοικοῦντας ὑπεράνω τοῦ Ἰορδάνου, ὀνομαζομένη Μαρία, κόρη τοῦ Ἐλεαζάρου ἀπὸ τὴν κώμην Βηθεζῶ, σημαίνει δὲ τοῦτο οἶκος ὑσώπου⁷, σπουδαία ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴν καὶ πλουσία, κατέφυγε μαζὶ μὲ πολλοὺς ἄλλους εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἦτο μετὰ τῶν πολιορκουμένων. Τῆς γυναικὸς αὐτῆς, τὰ μὲν ἄλλα περιουσιακὰ στοιχεῖα, ὅσα εἶχε φέρει μὲ τὰς ἀποσκευάς της, τὰ ἐλεηλάτησαν οἱ τύραννοι· τὰ δὲ ὑπόλοιπα κειμήλια, ὅταν ὑπωπιάζοντο ὅτι πρόκειται περὶ τροφῆς, τὰ ἤρπαζαν οἱ στρατιῶται εἰσερχόμενοι καθημερινῶς. Εἶχε δὲ καταληφθῆ ἡ γυναῖκα αὐτὴ ἀπὸ φοβερὰν ἀγανάκτησιν καὶ πολλάκις ὑβρίζουσα καὶ καταρωμένη τοὺς ἄρπαγας τοὺς ἐξηρέθιζεν εἰς βάρος της.

Καὶ ἐπειδὴ κανεῖς οὔτε ἀπὸ ὀργὴν οὔτε ἀπὸ λύπην δὲν τὴν ἐσκότῳνε, καὶ ἐπειδὴ ἐδυσκολεύετο μὲν νὰ ἐξεύρῃ ὀλίγα τρόφιμα κατ' ἄλλον τρόπον καὶ ἀπὸ πουθενὰ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ προμηθευθῆ, ἡ δὲ πείνα διεπέρα τὰ σπλάγχνα καὶ τὸν μυελὸν τῶν ὀστέων, καὶ λόγῳ τοῦ λιμοῦ τὰ πάθη ὠξύνοντο περισσότερο, ἐξ αἰτίας τῆς ἀγανακτήσεως καὶ τῆς ἀνάγκης, ἐστράφη ἐναντίον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ ἀρπάσασα τὸ παιδί της (εἶχε δὲ παιδί, τὸ ὁποῖον ἐθήλαζε), εἶπε· Δυστυχισμένον βρέφος, πῶς νὰ σὲ συντηρῆσω εἰς τέτοιον πόλεμον καὶ πείναν καὶ ἐπανάστασιν; Εἰς μὲν τοὺς Ρωμαίους θὰ εἴμεθα ὑποδουλωμένοι, ἐὰν βέβαια ἐπιζήσωμεν μετὰ ἀπὸ αὐτά· ἡ δὲ πείνα συμπληρώνει τὴν δουλείαν, καὶ οἱ ἐπαναστάται καὶ τῶν δύο παρατάξεων εἶναι ἀγριώτεροι· γίνε λοιπὸν τροφή μου καὶ ἐριννὺς εἰς

ὁ μόνος ἐλλείπων ταῖς Ἰουδαίων συμφοραῖς. Καὶ ταῦθ' ἅμα λέγουσα κτείνει τὸν υἱόν, ἕπειτ' ὀπιήσασα, τὸ μὲν ἡμῖς κατεσθίει, τὸ δὲ λοιπὸν κατακαλύψασα ἐφύλατιεν. Εὐθέως δ' οἰσασιασται παρῆσαν, καὶ τῆς ἀθεμίτου κνίσσης σπάσαντες, 5 ἠπεύλουν, εἰ μὴ δείξειε τὸ παρασκευασθέν, ἀποσφάξιν αὐτὴν εὐθέως. Ἡ δὲ καὶ μοῖραν αὐτοῖς εἰποῦσα καλὴν τετηρηκέναι, τὰ λείψανα τοῦ τέκνου διεκάλυψε. Τοὺς δ' εὐθέως φρίκη τε, καὶ φρενῶν ἔκστασις ἤρει, καὶ πρὸς τὴν ὄψιν ἐπεπήγασαν. Ἡ δέ, ἐμόν, ἔφη, τοῦτο τέκνον γνήσιον, καὶ 10 τὸ ἔργον ἐμόν· φάγετε, καὶ γὰρ ἐγὼ βέβρωκα· μὴ γένησθε μήτε μαλακώτεροι γυναικός, μήτε συμπαθέστεροι μηρός. Εἰ δ' ὑμεῖς εὐσεβεῖς, καὶ τὴν ἐμὴν ἀποστρέφεσθε θυσίαν, ἐγὼ μὲν ἡμῖς βέβρωκα, καὶ τὸ λοιπὸν δ' ἐμοὶ μεινάτω.

Μετὰ ταῦτα οἱ μὲν τρέχοντες ἐξήεσαν πρὸς ἓν τοῦτο δει- 15 λοί, καὶ μόνης ταύτης τῆς τροφῆς τῇ μητρὶ παραχωρήσαντες. Ἄνεπλήσθη δ' εὐθέως ὅλη τοῦ μύσου ἡ πόλις, καὶ πρὸ δμμάτων ἕκαστος τὸ πάθος λαμβάνων, ὥσπερ αὐτῶ τολμηθὲν ἔφριτεν· σπουδὴ δὲ τῶν λιμωτιόντων ἐπὶ τὸν θάνατον ἦν, καὶ μακαρισμὸς τῶν φθασάντων, πρὶν ἀκοῦσαι καὶ θεά- 20 σασθαι τηλικαῦτα κακά. Ταχέως δὲ καὶ Ῥωμαίοις διηγγέλη τὸ πάθος. Τῶν δὲ οἱ μὲν ἠπίστουν, οἱ δὲ ὤκτειρον, τοὺς δὲ πολλοὺς εἰς μῖσος τοῦ ἔθνους σφοδρότερον συνέβη προελθεῖν».

6. Ταῦτα δὲ ἔπασχον, καὶ πολλῶν τούτων χαλεπώτερα, 25 οὐκ ἐπειδὴ τὸν Χριστὸν ἐσιαύρωσαν μόνον, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ μετὰ ταῦτα τοὺς ἀποστόλους ἐκώλυον τὰ πρὸς σωτηρίαν λαλεῖν τὴν ἡμετέραν. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ μακάριος Παῦλος αὐτῶν κατηγορήσας, ταῦτα αὐτοῖς προεφήτευσεν τὰ κακὰ εἰ-

8. Βλ. Ἰωσήπου, Περὶ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου βιβλ. 6, 7 καὶ 8.

τούς ἐπαναστάτας καὶ θρύλος εἰς τὴν ἱστορίαν, ὁ μόνος ἐλλείπων ἀπὸ τὰς συμφορὰς τῶν Ἰουδαίων. Καὶ ἀφοῦ εἶπεν αὐτὰ σφάζει τὸ παιδί, ἔπειτα δὲ ἀφοῦ τὸ ἔψησεν, ἔφαγε τὸ ἥμισυ, τὸ δὲ ὑπόλοιπον ἐσκέπασε καὶ ἐφύλαξεν. Ἀμέσως δὲ ἐπλησίασαν οἱ ἐπαναστάται καὶ ὀδηγηθέντες ἀπὸ τὴν ἀθέμιτον κνίσσαν ἠπειλήσαν ὅτι θὰ τὴν σφάζουν ἀμέσως ἐὰν δὲν τοὺς ἐδείκνυε τὸ ψητόν. Αὐτὴ δὲ ἀπαντήσασα ὅτι τοὺς ἐφύλαξε μίαν καλὴν μερίδα, ἐφανέρωσε τὸ ὑπόλοιπον μέρος τοῦ παιδιοῦ. Τοὺς κατέλαβε δὲ φρίκη καὶ παραφροσύνη, καὶ ἐπάγωσαν τὰ πρόσωπά των. Αὐτὴ δὲ εἶπεν· τοῦτο τὸ παρασκεύασμα εἶναι παιδί μου νόμιμον καὶ ἡ πρᾶξις ἰδική μου· φάγετε καὶ σεῖς, ὅπως ἔφαγα καὶ ἐγώ· μὴ εἴσθε ἀτολμότεροι ἀπὸ μίαν γυναῖκα καὶ φιλοστοργότεροι ἀπὸ μητέρα. Ἐὰν ὅμως εἴσθε εὐσεβεῖς καὶ ἀποστρέφεσθε τὴν ἰδικὴν μου πρᾶξιν, ἐγὼ ἔφαγα τὸ ἥμισυ, ἃς μείνη καὶ τὸ ὑπόλοιπον εἰς ἐμέ.

Ἐπειτα οἱ μὲν ἐπαναστάται τρέμοντες πρὸ ἐνὸς τέτοιου πράγματος ἐφάνησαν δειλοί, καὶ ἄφησαν τὴν τροφήν αὐτὴν εἰς τὴν μητέρα. Ἐγινε δὲ ἀμέσως γνωστὴ εἰς ὅλην τὴν πόλιν ἡ μαρὰ πρᾶξις, καὶ ὁ καθένας φέρων εἰς τὴν φαντασίαν του τὸ ἀνοσιούργημα κατελαμβάνετο ἀπὸ φρίκης, ὡσὰν νὰ τὸ εἶχε διαπράξει αὐτός· οἱ δὲ ἄνθρωποι ἐπετάχυνον τὸν θάνατόν των, καὶ ἐκαλοτυχίζοντο ὅσοι ἔφθασαν εἰς τὸν θάνατον πρὶν νὰ ἀκούσουν καὶ νὰ ἰδοῦν ἴσσον μεγάλα κακά. Ἐγινε δὲ γνωστὴ γρήγορα ἡ τραγωδία εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Ἐξ αὐτῶν δέ, ἄλλοι μὲν δὲν τὸ ἐπίστευον, ἄλλοι δὲ ἐλυποῦντο, οἱ περισσότεροι ὅμως ἐμίσησαν ἀκόμη περισσότερο τὸ ἔθνος τῶν Ἑβραίων»⁸.

6. Ἐπαθαν δὲ αὐτά, καὶ πολὺ χειρότερα ἀπὸ αὐτά, ὅχι μόνον ἐπειδὴ ἐσταύρωσαν τὸν Χριστόν, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ μετέπειτα ἀπηγόρευαν εἰς τοὺς Ἀποστόλους νὰ διδάσκουν τὴν σωτηρίαν μας. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἀφοῦ τοὺς κατηγόρησεν, ἐπροφήτευσεν τὰ ἐξῆς δεινὰ δι'

πών, διτι «Ἐφθασεν ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὄργη εἰς τέλος».

Καὶ τί ταῦτα πρὸς ἡμᾶς φησιν; οὐ γὰρ δὴ τῆς πίστεως ἀπάγομεν οὐδὲ τοῦ κηρύγματος. Καὶ τί τῆς πίστεως ὄφελος, εἰπέ μοι, θίου μὴ ὄντιος καθαροῦ; Ἄλλ' ὑμεῖς μὲν ἴσως ἀ-
 5 γνοεῖτε καὶ ταῦτα, ἅτε καὶ τῶν ἡμετέρων ὄντες ἀνήκοοι πάντων· ἐγὼ δὲ ὑμῖν ἀπαριθμήσομαι τοῦ Χριστοῦ τὰς ἀποφάσεις. Καὶ παραιθεῖτε ὑμεῖς, εἰ μηδαμοῦ θίος ἐγκαλεῖται τότε, ἀλλ' ὑπὲρ πίστεως μόνης καὶ δογμάτων τὰ τῶν κο-
 λάσεων ὥρισται. Ἐπειδὴ γὰρ εἰς τὸ ὄρος ἀνῆλθε, πολὺν
 10 ἰδὼν ὄχλον περιρρέοντα αὐτόν, μετὰ τὰς ἄλλας παραινέσεις ἔλεγεν· «Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου»· καὶ, «Πολλοὶ ἐροῦσὶ μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡ-
 μέρᾳ· οὐ τῷ σῶ ὄνόματι προεφητεύσαμεν, καὶ τῷ σῶ ὄνό-
 15 ματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν, καὶ τῷ σῶ ὄνόματι δυνάμεις πολ-
 λὰς ἐποιήσαμεν; Καὶ τότε ὁμολογήσω αὐτοῖς, ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς». Καὶ τὸν ἀκούοντα μὲν, οὐ ποιῶντα δὲ τοὺς λόγους αὐτοῦ, ὅμοιον ἔφησεν ἀνδρὶ μωρῷ εἶναι τὴν οἰκίαν ἐπὶ τὴν ψάμμον οἰκο-
 20 δομοῦντι, καὶ ποταμοῖς καὶ ὑετοῖς καὶ ἀνέμοις εὐχείρωτον αὐτὴν κατασκευάζοντι.

Καὶ ἐν ἄλλῳ δὲ τόπῳ δημηγορῶν, «Καθάπερ οἱ ἀλιεῖς», φησὶν, «ὅταν τὴν σαγήνην ἐλκύσωσι, τοὺς φαύλους ἀποκρίνουσι τῶν ἰχθύων, οὕτω κατ' ἐκείνην ἔσται τὴν ἡμέ-
 25 ραν, τῶν ἀγγέλων εἰς τὴν κάμινον ἐμβαλλόντων τοὺς ἡμαρ-

αυτοῦς, λέγων ὅτι «ἔφθασεν ἐπ' αὐτοῦς ἡ ὀργή εἰς τὸ κορύφωμα»⁹.

Καὶ διατί τὰ λέγεις αὐτὰ πρὸς ἡμᾶς; λέγουν· διότι ἡμεῖς οὔτε ἀπὸ τὴν πίστιν οὔτε ἀπὸ τὸ κήρυγμα ἀπομακρυνόμεθα. Καὶ ποῖον τὸ ὄφελος τῆς πίστεως, εἶπέ μου, ὅταν δὲν εἶναι καθαρὸς ὁ βίος; Ἄλλ' ἐσεῖς ἴσως νὰ ἀγνοῆτε καὶ αὐτό, διότι καὶ ὅλα τὰ ἰδικά μας δὲν τὰ ἔχετε ἀκούσει. Ἐγὼ ὅμως θὰ σᾶς ἀπαριθμήσω τὰς ἀποφάνσεις τοῦ Χριστοῦ. Σεῖς δὲ νὰ προσέχετε, ἂν πράγματι πευθενὰ δὲν κατηγορηῖται ὁ βίος τότε, ἀλλὰ μόνον περὶ τῆς πίστεως καὶ τῶν δογμάτων ἔχουν καθορισθῆ τὰ περὶ τῶν τιμωριῶν. Ὅταν λοιπὸν ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος καὶ εἶδε πολὺν ὄχλον νὰ τὸν περιτριγυρίζη μετὰ τὰς ἄλλας παραινέσεις, ἔλεγε· «δὲν θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν πᾶς προσφωνῶν με, Κύριε, Κύριε, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου»¹⁰, καί, «Πολλοὶ θὰ μοῦ εἴπουν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν· δὲν προεφητεῦσαμεν εἰς τὸ ὄνομά σου, καὶ δὲν ἐξεβάλαμεν δαιμόνια εἰς τὸ ὄνομά σου, καὶ δὲν ἐκάμαμεν θαύματα εἰς τὸ ὄνομά σου; Καὶ τότε θὰ τοὺς ἀπαντήσω· Φύγετε ἀπὸ κοντὰ μου οἱ πρᾶπτοντες τὴν ἀνομίαν· δὲν σᾶς γνωρίζω»¹¹. Καὶ παρωμοίασεν αὐτὸν ποῦ ἀκούει χωρὶς νὰ τηρῆ τοὺς λόγους του μὲ ἀνθρωπον ἄφρονα, ποῦ κτίζει τὴν οἰκίαν του ἐπὶ τῆς ἄμμου καὶ τὴν κατασκευάζει εὐπαθῆ εἰς τοὺς ποταμούς, εἰς τὰς βροχὰς καὶ τοὺς ἀνέμους.

Καὶ εἰς ἄλλον δὲ τόπον ὁμιλῶν, λέγει ὅτι, «ὅπως οἱ ἀλιεῖς ὅταν σύρουν τὸ δίκτυόν ἀποχωρίζουν τὰ ἀκατάλληλα πρὸς βρῶσιν ψάρια ἀπὸ τὰ ἄλλα, ἔτσι θὰ συμβῆ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ποῦ οἱ ἄγγελοι θὰ ρίψουν εἰς τὴν κάμι-

9. Α' Θεσσ. 2, 16.

10. Ματθ. 7, 21.

11. Ματθ. 7, 22-23.

ιηκότας ἅπαντας». Καὶ περὶ τῶν ἀσελγῶν δὲ καὶ ἀκαθάρ-
των ἀνθρώπων διαλεγόμενος ἔλεγεν, ὅτι «ἀπελεύσονται, ὅ-
που ὁ σκώληξ ὁ ἀτελεύτητος, καὶ τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον». Καὶ
πάλιν, «βασιλεύς», φησί, «ἐποίησε γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ,
5 καὶ ἰδὼν ἄνθρωπον ἐνδεδυμένον ἱμάτια ῥυπαρά, πρὸς αὐ-
τὸν εἶπεν· ἑταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε μὴ ἔχων ἔνδυμα γά-
μου; Ὁ δὲ ἐφιμώθη. Τότε λέγει τοῖς διακόνοις αὐτοῦ· δή-
σαντες αὐτοῦ χεῖρας καὶ πόδας, βάλετε αὐτὸν εἰς τὸ σκότιον
τὸ ἐξώτερον», τοῖς ἀκολάστοις καὶ ἀσελγέσι ταῦτα ἀπειλῶν.
10 Καὶ παρθένοι δὲ αἱ τοῦ νυμφῶνος ἀποκλεισθεῖσαι, δι' ὠμό-
τητα καὶ ἀπανθρωπίαν τοῦτο ἔπαθον. Καὶ ἕτεροι δὲ πάλιν
διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν πορεύονται εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ
ἠτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Καὶ οἱ
ἀπλῶς καὶ εἰκῆ φθεγγόμενοι καταδικάζονται· «Ἐκ γὰρ τῶν
15 λόγων σου», φησί, «δικαιωθήσῃ καὶ ἐκ τῶν λόγων σου κα-
ταδικασθήσῃ». Ἔρα σοι δοκοῦμεν μάτην ὑπὲρ θείου πεφο-
βῆσαι, καὶ πολλὴν τὴν ἠθικωτέρου μέρους τῆς φιλοσοφίας
ποιεῖσθαι σπουδὴν; Οὐκ ἔγωγε οἶμαι, πλὴν εἰ καὶ τὸν Χρι-
στὸν ταῦτα πάντα εἰκῆ εἰρηκέναι φαίης, καὶ τὰ τούτων
20 πλείονα· οὐδὲ γὰρ ἅπαντα εἴρηται. Εἰ δὲ μὴ ὤκνουν μακρὸν
ποιῆσαι τὸν λόγον, καὶ ἀπὸ τῶν προφητῶν καὶ ἀπὸ τοῦ μα-
καρίου Παύλου καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἀποστόλων ἐδίδαξα ἄν,
δσὴν ὑπὲρ τούτου τοῦ μέρους πεποίηται σπουδὴν ὁ Θεός.
Πλὴν ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἀποχρῆν οἶμαι· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ταῦτα
25 μόνον, ἀλλὰ καὶ μικρὸν τῶν εἰρημένων μέρος. Ὅταν γὰρ ὁ
Θεὸς ἀποφαίνηται, καὶ ἅπαξ εἴπη, ὡς πολλάκις εἰρημένον,
οὔτω δέχεσθαι χρῆ τὸ λεχθέν.

7. Τί οὖν, οἱ οἴκοι μένοντες, φησί, οὐκ δυνήσονται ταῦ-
τα κατορθοῦν, ἀ μὴ κατορθούμενα τοσαύτην φέρει τὴν κό-

12. Ματθ. 13, 47.

13. Μάρκ. 9, 42.

14. Ματθ. 22, 2-12.

νον ὄλους τοὺς ἀμαρτωλοὺς»¹². Καὶ ὁμιλῶν περὶ τῶν ἀσελγῶν καὶ τῶν ἀνηθίκων ἀνθρώπων ἔλεγεν, ὅτι «θὰ μεταβοῦν ὅπου εἶναι ὁ σκώληξ ὁ ἀτελεύτητος καὶ τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον»¹³. Καὶ πάλιν λέγει, «βασιλεὺς ἐτέλεσε γάμους τοῦ υἱοῦ του καὶ ἰδὼν ἄνθρωπον ἐνδεδυμένον ρυπαρὰ ἱμάτια, τοῦ εἶπε· φίλε, πῶς εἰσῆλθες ἐδῶ, χωρὶς νὰ ἔχῃς ἐνδυμα γάμου; Ἐκεῖνος δὲ ἐφίμωθη. Τότε λέγει εἰς τοὺς ὑπηρέτας του· δέσατέ του χέρια καὶ πόδια, καὶ ρίψατέ τον εἰς τὴν σκοτεινὴν φυλακὴν»¹⁴, ἀπειλῶν μὲ αὐτὰ τὰ λόγια τοὺς ἀνηθίκους καὶ ἀσελγεῖς. Καὶ αἱ παρθένοι, ποὺ ἀπεκλείσθησαν ἀπὸ τὸν νυμφῶνα, τὸ ἔπαθαν αὐτὸ ἐξ αἰτίας τῆς μισανθρωπίας καὶ τῆς σκληρότητος. Καὶ ἄλλοι πάλιν διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν «πορεύονται εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον διὰ τὸν διάβολον καὶ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ»¹⁵. Καταδικάζονται δὲ ἀκόμη καὶ οἱ ἀνοήτως καὶ ἀσκόπως ὁμιλοῦντες· «διότι βάσει τῶν λόγων σου θὰ δικαιωθῆς καὶ βάσει τῶν λόγων σου θὰ καταδικασθῆς»¹⁶. Μήπως νομίζεις ὅτι ματαίως φοβούμεθα διὰ τὸν βίον, καὶ φροντίζομεν πολὺ διὰ τὸ ἠθικώτερον μέρος τοῦ Χριστιανισμοῦ; Δὲν νομίζω βέβαια, ἐκτὸς ἐὰν ἰσχυρίζεσαι ὅτι τυχαίως εἶπεν ὁ Χριστὸς ὅλα αὐτί, καὶ ὅλα τὰ ὑπόλοιπα· διότι δὲν τὰ ἔχομεν ἀναφέρει ὅλα. Ἐὰν δὲν ἀπέφευγα νὰ παρατείνω τὸν λόγον, θὰ ἐδίδασκα καὶ ἀπὸ τοὺς προφήτας, καὶ ἀπὸ τὸν μακάριον Παῦλον, καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἀποστόλους, πόσον ἐνδιαφέρον ἔδειξεν ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ὁ Θεός. Πλὴν ὁμως, νομίζω ὅτι καὶ αὐτὰ εἶναι ἀρκετά· μᾶλλον δὲ ὄχι αὐτὰ ὅλα, ἀλλὰ ἓνα μόνον μέρος ἀπὸ τὰ λεχθέντα. Διότι, ὅταν ὁμιλῇ ὁ Θεός, καὶ ἐὰν ἀκόμη τὸ εἶπη μίαν φοράν, πρέπει νὰ δεχώμεθα τὸ λεχθέν, ὡσὰν νὰ ἔχη λεχθῆ πολλάκις.

7. Τί λοιπόν, λέγει ὁ πολεμῶν τὸν μοναχισμόν, οἱ διαμένοντες εἰς τὸν οἶκον των δὲν θὰ ἠμπορέσουν νὰ ἐπιτύχουν αὐτά, πού, ἐὰν δὲν ἐπιτευχθοῦν, ἐπιφέρουν τὴν τι-

15. Ματθ. 25, 41.

16. Ματθ. 12, 37.

- λαοῖν; Ἐβουλόμην καὶ αὐτὸς οὐχ ἦτιον ὑμῶν, ἀλλὰ καὶ
 πολὺ πλεόν, καὶ πολλάκις ἠϋξάμην τῶν μοναστηρίων ἀναι-
 ρεθῆναι τὴν χρεῖαν, καὶ τοσαύτην ἐν ταῖς πόλεσι γενέσθαι
 τὴν εὐνομίαν, ὡς μηδένα δεηθῆναι ποτε τῆς εἰς ἔρημον κα-
 5 ταφυγῆς· ἐπειδὴ δὲ τὰ ἄνω καὶ κάτω γέγονε, καὶ αἱ μὲν πό-
 λεις, ἔνθα δικαστήρια καὶ νόμοι, πολλῆς γέμουσι παρανομίας
 καὶ ἀδικίας, ἣ δὲ ἔρημία πολλῶ βρῦει τῷ τῆς φιλοσοφίας
 καρπῷ, οὐχ οἱ τῆς ζάλης ταύτης καὶ τῆς ταραχῆς τοὺς σω-
 θῆναι βουλομένους ἐξάγοντες, καὶ πρὸς τὸν τῆς ἡσυχίας
 10 ὁδηγοῦντες λιμένα, δικαίως ἂν ἐγκαλοῖντο παρ' ὑμῶν, ἀλλ'
 οἱ πόλιν ἐκάστην οὕτως ἄβαιον ἐργαζόμενοι καὶ πρὸς φιλο-
 σοφίαν ἀνεπιτήδειον, ὡς ἀναγκάζεσθαι τοὺς σωθῆναι βου-
 λομένους τὰς ἐρημίας μεταδιώκειν. Εἶπε γάρ μοι, εἴ τις
 μεσονύκτιον λαμπάδα λαβὼν οἰκίαν ἐνέπηρσε μεγάλην καὶ
 15 πολυάνθρωπον, τοῖς ἔνδον καθεύδουσιν ἐπιβουλεύων, τίνα ἂν
 ἔφαμεν εἶναι κακόν, τὸν διεγείροντα τοὺς καθεύδοντας, καὶ
 τῆς οἰκίας ἐξάγοντα ἐκείνης, ἢ τὸν ἀνάφαντα τὸ πῦρ ἐξ
 ἀρχῆς, καὶ τοσαύτην ἀνάγκην αὐτοῖς τε ἐκείνοις καὶ τῷ
 τούτους ἐξαγαγόντι περιστήσαντα;
- 20 Τί δαί, εἴ τις τυραννουμένην πόλιν ἰδὼν καὶ νοσοῦσαν
 καὶ σιασιάζουσαν, ἔπεισεν οὓς ἠδύνατο τῶν τὴν πόλιν ταύ-
 την οἰκούντων ἀναδραμεῖν πρὸς τὰς τῶν ὄρων κορυφάς,
 καὶ πείσας ὄμοῦ, καὶ συνέπραξε πρὸς ταύτην αὐτοῖς τὴν
 ἀναχώρησιν, τίνος ἂν κατηγορήσας; τοῦ μεταθέντος ἀπὸ ταύ-
 25 τῆς τῆς ταραχῆς πρὸς τὴν γαλήνην ἐκείνην τοὺς ἐν μέσῳ
 χειμαζομένους ἀνθρώπους, ἢ τὸν ταῦτα ἐργασάμενον τὰ
 ναύγια; Μὴ γάρ τοι νομίσης ἄμεινον τυραννουμένης πόλε-
 ως τὰς τῶν ἀνθρώπων πράγματα διάκεισθαι νῦν, ἀλλὰ καὶ
 πολλῶ χαλεπώτερον. Οὐ γάρ ἄνθρωπος, ἀλλὰ τις πονηρὸς

μωρίαν; Θὰ τὸ ἐπιθυμοῦσα καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ σᾶς, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον, καὶ πολλάκις ηὐχῆθην νὰ παύσῃ νὰ ὑπάρχῃ ἡ ἀνάγκη τῶν μοναστηρίων, καὶ νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς τὰς πόλεις τόσον καλὴ ἐφαρμογὴ τῶν ἠθικῶν νόμων, ὥστε νὰ μὴ χρειασθῆ ποτὲ κανεὶς νὰ καταφυγῇ εἰς τὴν ἔρημον. Ἐπειδὴ ὅμως ὅλα ἔχουν ἀντιστραφῆ, καὶ αἱ μὲν πόλεις, ποὺ ἔχουν δικαστήρια καὶ νόμους, ἔχουν γεμίσει ἀπὸ πολλὴν παρανομίαν καὶ ἀδικίαν, ἡ δὲ ἔρημος εἶναι πλήρης ἀπὸ τοὺς καρποὺς τῆς φιλοσοφημένης ζωῆς, δὲν θὰ κατηγοροῦντο δικαίως ἀπὸ σᾶς αὐτοὶ ποὺ ἐξάγουν τοὺς θέλοντας νὰ σωθοῦν ἀπὸ τὴν ζάλην αὐτὴν καὶ τὴν ταραχὴν, καὶ ὀδηγοῦν αὐτοὺς πρὸς τὸν λιμένα τῆς ἡσυχίας. Ἀντιθέτως πρέπει νὰ κατηγορηθοῦν αὐτοὶ ποὺ καθιστοῦν κάθε πόλιν ἀδιάβατον καὶ ἀκατάλληλον πρὸς ἄσκησιν τῆς φιλοσοφημένης ζωῆς, ὥστε νὰ ἀναγκάζονται, ὅσοι θέλουν νὰ σωθοῦν, νὰ καταφεύγουν εἰς τὰς ἐρημίας. Εἶπέ μου λοιπόν, ἐὰν κατὰ τὸ μεσονύκτιον πάρῃ κανεὶς λαμπάδα καὶ θέσῃ πῦρ εἰς οἰκίαν μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον, μὲ σκοπὸν νὰ κάμῃ κακὸν εἰς τοὺς ἐντὸς αὐτῆς κοιμωμένους, ποῖον θὰ ἐχαρακτηρίζαμεν κακόν, αὐτὸν ποὺ θὰ ἐξυπνοῦσε τοὺς κοιμωμένους καὶ θὰ τοὺς ὀδηγοῦσεν ἔξω ἀπὸ τὴν οἰκίαν, ἢ αὐτὸν ποὺ προεκάλεσε ἀρχικῶς τὴν πυρκαϊάν καὶ ἔφερεν εἰς τόσον δύσκολον θέσιν τοὺς ἐντὸς αὐτῆς εὐρισκομένους καὶ αὐτὸν ποὺ τοὺς ἐξήγαγεν;

Τί λοιπόν; Ἐὰν κανεὶς ἰδῆ πόλιν νὰ εὐρίσκεται ὑπὸ τυραννικὸν καθεστῶς, ἀσθενῆ καὶ ἐπαναστατημένην, καὶ πείσῃ ὄσους ἡμπορέσῃ νὰ ἀνέλθουν εἰς τὰς κορυφάς τῶν ὄρεων καὶ ἀφοῦ τοὺς πείσῃ συμπράξῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἀποχώρησίν των, ποῖον θὰ κατηγοροῦσες; Αὐτὸν ποὺ μετέφερε τοὺς δοκιμαζομένους ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν ταραχὴν αὐτὴν εἰς τὴν γαλήνην, ἢ αὐτὸν ποὺ ἔγινεν αἴτιος τῶν ναυαγίων; Διότι, μὴ νομίσης ὅτι, ἢ τωρινὴ κατάστασις τῶν ἀνθρώπων εἶναι καλυτέρα ἀπὸ τὴν τῆς τυραννουμένης πόλεως, μᾶλλον δὲ εἶναι πολὺ χειρότερα. Διότι ὄχι ἄνθρωπος,

δαίμων καθάπερ τύραννος ἄγριος τὴν οἰκουμένην ἅπασαν
 καταλαβών, μετὰ πάσης αὐτοῦ τῆς φάλαγγος εἰς τὰ τῶν
 ἀνθρώπων εἰσεκώμασε ψυχάς· εἶτα ἐκεῖθεν, ὥσπερ ἕκ τινος
 ἀκροπόλεως τὰ μιὰ καὶ ἐναγῆ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐπι-
 5 τάγματα καταπέμπει πᾶσιν, οὐ γάμους διασπῶν, οὐδὲ χρῆ-
 ματα πέμπων καὶ φέρων μόνον, οὐδὲ σφαγὰς ἐργαζόμενος
 ἀδίκους ἀλλὰ τὰ πολλῶ τούτων χαλεπώτερα, τὴν ἅπαξ ἀρ-
 μοσθεῖσαν τῷ Θεῷ ψυχὴν τῆς μὲν πρὸς ἐκεῖνον ὁμιλίας ἀπά-
 γων, ἐκδιδούς δὲ τοῖς ἀκαθάρτοις αὐτοῦ δορυφόροις, καὶ
 10 συγκατακλίνεσθαι καταναγκάζων αὐτοῖς· οἵπερ ἐπειδὴν ἅ-
 παξ αὐτὴν παραλάβωσιν, οὕτως αὐτῇ συγγίνονται αἰσχροῦς
 καὶ ὑβριστικῶς, ὡς εἰκὸς δαίμονας πονηροῦς σφοδρῶς καὶ
 μανικῶς τῆς τε ἀπωλείας καὶ τῆς ἀσχημοσύνης ἐρῶντας
 τῆς ἡμετέρας. Ἀποδύσαντες γὰρ αὐτὴν πάντων τῶν τῆς
 15 ἀρετῆς ἱματίων, καὶ τὰ τῆς κακίας ῥάκια περιθέντες τὰ
 ῥυπῶνια καὶ διερρηγμένα καὶ δυσώδη, καὶ τῆς γυμνότητος
 αἰσχροτέραν αὐτὴν ἀποφαίνοντα, καὶ πάσης τῆς οἰκείας
 προσαναπλήσαντες ἀκαθαρσίας, οὐ παύονται ταῖς εἰς αὐ-
 τὴν ἐμπομπέοντες ὑβρεσιν. Οὐδὲ γὰρ ἴσασι τινα κόρον
 20 τῆς μιᾶς ταύτης καὶ παρανόμου μίξεως, ἀλλ' ὥσπερ οἱ
 μεθύοντες, ὅταν ἐμφορηθῶσι πολλοῦ τοῦ πόματος, τότε μᾶλ-
 λον ἐκκαίονται οὕτω καὶ οὕτοι τότε μάλιστα μαίνονται, σφο-
 δρότερόν τε αὐτῇ καὶ ἀγριώτερον ἐναλλόμενοι, ὅταν μάλιστα
 αὐτῇ παραχρῆσονται, κατακεντιοῦντες πάντοθεν καὶ δάκνον-
 25 τες, καὶ τὸν οἰκεῖον εἰς αὐτὴν ἐκχέοντες ἰόν, καὶ οὐ πρότερον
 διαλιμπᾶνόντες, ἕως ἂν εἰς τὴν οἰκεῖαν μετασιῆσωσιν ἕξιν,
 ἢ τοῦ σώματος ἴδωσιν ἀποδυθεῖσαν αὐτήν.

Ποίας οὖν τυραννίδος, ποίας αἰχμαλωσίας, ποίας ἀνα-
 σιαιώσεως, τίνος ἀνδραποδιομοῦ, ποίου πολέμου, τίνος ναυα-
 30 γίου, ποίου λιμοῦ ταῦτα οὐ χαλεπώτερα; Τίς οὕτως ὤμδς

ἀλλὰ πονηρὸς δαίμων, ὡσὰν ἄγριος τύραννος, ἀφοῦ ἐκυρίευσεν ὅλην τὴν οἰκουμένην, μὲ ὅλην τὴν φάλαγγά του εἰσώρμησεν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Ἔπειτα, ἀπὸ ἐκεῖ, ὡσὰν ἀπὸ μίαν ἀκρόπολιν, ἐξαπολύει καθημερινῶς τὰς ἀκαθάρτους καὶ βδελυρὰς προσταγὰς του, καὶ ὄχι μόνον διαλύει γάμους οὔτε δημιουργεῖ μόνον χρηματικὰς συναλλαγὰς καὶ προξενεῖ ἀδίκους φόνους, ἀλλὰ πράττει πολὺ χειρότερα αὐτῶν, δηλαδή, ἀπομακρύνει τὴν ψυχὴν, ἢ ὁποία ἠνώθη διὰ τοῦ βαπτίσματος μὲ τὸν Θεόν, ἀπὸ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπικοινωνίας, παραδίδει αὐτὴν εἰς τοὺς ἀκαθάρτους ὑπηρέτας του καὶ καταναγκάζει αὐτὴν νὰ κατακλίνεται μαζί των. Αὐτοὶ δέ, ὅταν διὰ μίαν φορὰν τὴν παραλάβουν, τόσον αἰσχρῶς καὶ ὑβριστικῶς συμπεριφέρονται πρὸς αὐτὴν, ὅσον ἀρμόζει εἰς δαίμονας πονηροὺς, πού ἐπιθυμοῦν σφοδρῶς καὶ μὲ μανίαν τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν κακὴν διαγωγὴν μας. Διότι, ἀφοῦ τὴν ἀπογυμνώσουν ἀπὸ ὅλα τὰ ροῦχα τῆς ἀρετῆς καὶ τὴν ἐνδύσουν μὲ τὰ ράκη τῆς κακίας, τὰ ἀκάθαρτα καὶ σχισμένα καὶ βρωμερά, πού τὴν καθιστοῦν αἰσχροτέραν ἀπὸ ὅτι εἶναι γυμνή, καὶ ἀφοῦ τὴν μολύνουν περισσότερο μὲ τὴν ἀκαθαρσίαν των, δὲν παύουν νὰ τὴν συνοδεύουν μὲ ὕβρεις. Καὶ ποτὲ δὲν χορταίνουσι ἀπὸ τὴν ἀκάθαρτον καὶ παράνομον ἐκείνην ἐπαφήν. Ἀλλὰ ὅπως οἱ μεθυσιμένοι, ὅταν πίνουν ἄφθονον ποτόν, τότε διψοῦν περισσότερο, ἔτσι καὶ αὐτοί, τότε ἐξαγριώνονται περισσότερο καὶ ὁρμοῦν μὲ περισσοτέραν σφοδρότητα καὶ ἀγριότητα, ὅταν τὴν παραχρησιμοποιήσουν, κατατρυπῶντες τὴν παντοῦ, δαγκώνοντες καὶ χύνοντες εἰς αὐτὴν τὸ δηλητήριον τῆς κακίας των. Καὶ δὲν ἐγκαταλείπουν τὴν προσπάθειαν νὰ τὴν φέρουν εἰς τὰς ἰδικὰς των συνηθείας, παρὰ μόνον ὅταν ἀποθνήσκῃ ὁ ἄνθρωπος καὶ χωρίζεται ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα.

Ἀπὸ ποίαν λοιπὸν τυραννίδα, ἀπὸ ποίαν αἰχμαλωσίαν, ἀπὸ ποίαν δουλείαν, ἀπὸ ποῖον πόλεμον, ἀπὸ ποῖον ναυάγιον, ἀπὸ ποίαν πείναν δὲν εἶναι χειρότερα αὐτά;

καὶ ἀνήμερος, τίς οὕτως ἠλίθιος καὶ ἀπάνθρωπος καὶ ἀ-
 συμπαθῆς καὶ ἀνάληγτος, ὡς τὴν τὰ τοιαῦτα ὑβριζομένην
 καὶ ἐπηρεαζομένην ψυχὴν μὴ θελήσαι, τό γε εἰς αὐτὸν ἦ-
 κον, τῆς ἐναγοῦς ἐκείνης ἀπαλλάξαι μανίας καὶ ὕβρεως,
 5 ἀλλὰ τοιαῦτα πάσχουσαν περιορᾶν; Εἰ δὲ τοῦτο ἀπηνοῦς
 καὶ λιθίνης ψυχῆς, ποῦ θήσομεν, εἰπέ μοι, τούτους, οἱ πρὸς
 τῷ περιορᾶν καὶ ἕτερον πολλῶ μείζον τούτου ἐργάζονται
 κακόν, τοὺς προθυμουμενοὺς εἰς μέσους πηδῆσαι τοὺς κιν-
 δύνους, καὶ μὴ παραιτουμένους εἰς αὐτὸν τοῦ θηρίου τὸν
 10 λαιμὸν καθεῖναι τὰς χεῖρας, ἀλλὰ καὶ δυσωδίας καὶ κιν-
 δύνων ἀνεχομένους, ἵνα τὰς ἤδη καταποθείσας ψυχὰς ἐξ
 αὐτῆς τοῦ δαίμονος τῆς φάρυγγος ἀνασπάσωσιν, οὐ μόνον
 οὐκ ἐπαινοῦντες, οὐδὲ ἀποδεχόμενοι, ἀλλὰ καὶ ἐλαύνοντες
 πάντοθεν καὶ πολεμοῦντες;

15 8. Τί οὖν, φησί; πάντες οἱ τὰς πόλεις οἰκοῦντες ἀπο-
 λώλασι καὶ χειμάζονται, καὶ δεῖ τὰς πόλεις ἀφέντας, καὶ
 ἐρημώσαντας πρὸς τὴν ἔρημον μεταστῆναι, καὶ τῶν ὄρων
 τὰς κορυφὰς οἰκίζειν; Καὶ σὺ ταῦτα κελεύεις, καὶ νομοθε-
 τεῖς; Ἄπαγε· τοῦναντίον γάρ, καθάπερ καὶ ἔφθην εἰπών,
 20 καὶ ἐβουλόμην καὶ εὐχομαι τοσαύτης ἡμᾶς ἀπολαύειν εἰρή-
 νης, καὶ τὴν τυραννίδα τῶν κακῶν τούτων εἰς τοσοῦτον
 καταλυθῆναι, ὡς μὴ μόνον τοῖς ἐν ταῖς πόλεσιν ἀνάγκην μὴ
 γίνεσθαι τὰ ὄρη καταλαβεῖν, ἀλλὰ καὶ τοὺς τὰς ἐρημίας
 οἰκοῦντας καθάπερ τινὰς φυγάδας διὰ μακροῦ τοῦ χρόνου
 25 πρὸς τὴν αὐτῶν πόλιν καταγαγεῖν. Ἄλλὰ τί πάθω; δέδοικα
 μὴ τῇ πατρίδι σπουδάζων αὐτοὺς ἀποδοῦναι, ἀντὶ ταύτης
 ταῖς τῶν πονηρῶν δαιμόνων χερσὶ παραδῶ, καὶ βουλόμενος
 ἀπαλλάξαι ἐρημίας καὶ φυγῆς, φιλοσοφίας καὶ ἡσυχίας
 παρασκευάσω πάσης ἐκπεσεῖν.

Ποῖος εἶναι τόσον σκληρὸς καὶ ἄγριος, ποῖος εἶναι τόσον ἠλίθιος καὶ ἀπάνθρωπος καὶ ἄπρονος καὶ ἀναίσθητος, ὥστε νὰ μὴ θέλῃ, ὅταν ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτόν, ν' ἀπελευθερώσῃ τὴν τόσον ὑβριζομένην καὶ πειραζομένην ψυχὴν του ἀπὸ ἐκείνην τὴν καταραμένην μανίαν καὶ προσβολὴν, ἀλλὰ νὰ τὴν παραβλέψῃ ἐνῶ παθαίνει τέτοια; Ἐὰν δὲ αὐτὸ ἀποτελῇ χαρακτηριστικὸν σκληρᾶς καὶ ἀναισθήτου ψυχῆς, ποῦ θὰ κατατάξωμεν, εἰπέ μου, αὐτοὺς ποῦ μαζὶ μὲ τὴν ἀμέλειαν διὰ τὴν ψυχὴν κάμουν καὶ ἓνα ἄλλο πολὺ μεγαλύτερον ἀπὸ αὐτὸ κακόν, δηλαδὴ αὐτοὺς ποῦ προθυμοποιοῦνται νὰ πηδήσουν μέσα εἰς τοὺς κινδύνους καὶ δὲν διστάζουν νὰ θέσουν τὰ χέρια των εἰς τὸν λαιμὸν τοῦ θηρίου, ἀλλὰ ὑπομένουν καὶ τὴν δυσωδίαν καὶ τοὺς κινδύνους, προκειμένου ν' ἀποσπάσουν ἀπὸ τὸν φάρυγγα τοῦ δαίμονος τὰς ψυχὰς ποῦ ἤδη κατέπιεν, ὄχι μόνον δὲν τοὺς ἐπαινοῦν καὶ δὲν τοὺς ἐπδοκιμάζουν, ἀλλὰ ἀντιθέτως τοὺς καταδιώκουν ἀπὸ παντοῦ καὶ τοὺς καταπολεμοῦν;

8. Τί λοιπόν; λέγει. Ὅλοι οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων ἔχουν ἀπολεσθῆ καὶ βασανίζονται καὶ πρέπει νὰ ἐγκαταλείψουν καὶ νὰ ἐρημώσουν τὰς πόλεις καὶ νὰ μετοικήσουν εἰς τὴν ἔρημον καὶ νὰ κατοικήσουν εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων; Καὶ σὺ λοιπόν αὐτὰ συμβουλευεῖς καὶ νομοθετεῖς; Ὅχι βέβαια· ἀντιθέτως, ὅπως καὶ προηγουμένως εἶπα, καὶ τὸ ἐπιθυμοῦσα καὶ εὔχομαι ν' ἀπολαμβάνωμεν τόσον πολλὴν εἰρήνην, καὶ νὰ καταλυθῇ ἡ τυραννία τῶν κακῶν αὐτῶν τόσον πολὺ, ὥστε ὄχι μόνον νὰ μὴ ἀναγκάζονται οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων νὰ ἀνεβαίνουν εἰς τὰ ὄρη, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ποῦ κατοικοῦν εἰς τὰς ἐρημίας ὡσὰν ἐξόριστοι ἀπὸ πολὺν καιρὸν, νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν πόλιν των. Ἀλλὰ τί νὰ κάμω; Φοβοῦμαι μήπως φροντίζων νὰ τοὺς ἐπαναφέρω εἰς τὴν πατρίδα, ἀντὶ τῆς πατρίδος τοὺς παραδώσω εἰς τὰ χέρια τῶν πονηρῶν δαιμόνων, καί, θέλων νὰ τοὺς ἀπαλλάξω ἀπὸ τὴν ἐρημίαν καὶ τὴν ἀποχώρησιν, τοὺς παρασύρω, ὥστε νὰ στερηθοῦν τὴν ἄσκησιν καὶ τὴν ἡσυχίαν.

Εἰ δέ με, τὸ πλῆθος τῶν ἐν τῇ πόλει προφέρων, ταύτη
 δυσωπήσειν οἷε καὶ δεδίξεσθαι, ὡς οὐκ ἀνεξόμενον κατα-
 δικάσαι τὴν οἰκομένην ἅπασαν, τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀπόφασιν
 λαβῶν, μετ' αὐτῆς στήσομαι πρὸς ταύτην σου τὴν ἀντίθειον.
 5 Οὐδὲ γὰρ ἀνέξη προᾶγμα τισαύτης γέμον τόλμης, ὡς πρὸς
 τὴν ψῆφον ἀντιβλέπει τοῦ τότε μέλλοντος κρίνειν ἡμᾶς. Τι
 οὖν οὐτός φησι; τό, «στενὴ ἡ πύλη, καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς
 ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὐρίσκοντες
 αὐτήν». Εἰ δὲ οἱ εὐρίσκοντες ὀλίγοι, πολλῶ μᾶλλον οἱ πρὸς
 10 τὸ τέλος αὐτῆς φθάσαι δυνάμενοι. Οὐ γὰρ δὴ πάντες ὅσοι
 τῆς ἀρχῆς ἐπέβησαν, καὶ πρὸς τὸ πέρας αὐτῆς ἴσχυσαν σιῆ-
 ναι· ἀλλ' οἱ μὲν ἐν τοῖς προσιμίσις, οἱ δὲ ἐν τῷ μέσῳ, πολ-
 λοὶ δὲ καὶ πρὸς αὐτῷ τῷ λιμένι κατεποντίσθησαν. Καὶ πάλιν
 πολλοὺς μὲν εἶναί φησι τοὺς κλητούς, ὀλίγους δὲ τοὺς ἐκλε-
 15 κτούς.

Ὅταν οὖν ὁ Χριστὸς τὸ μὲν πλεον εἶναι τῆς ἀπωλείας,
 ἐν δὲ τοῖς ὀλίγοις περιορίσθαι τὴν σωτηρίαν ἀποφαίνεται,
 τί πρὸς ἐμὲ μάχη; Ταῦτόν γὰρ ποιεῖς, ὥσπερ ἂν εἰ καὶ περὶ
 τῶν κατὰ τὸν Νῶε συμβεθηκότων λόγων γινομένων ἡμῖν
 20 ἐθαύμαζες, εἰ πάντες μὲν ἀπολώλασι, δύο δὲ καὶ τρεῖς
 ἄνθρωποι μόνοι τὴν τοιαύτην διέφυγον κόλασιν, ταύτη προο-
 δοκῶν ἐμφράξαι ἡμῶν τὸ σιῶμα, ὡς οὐ τολμώντων κατα-
 δικάσαι τὸ πλῆθος. Ἄλλ' οὐ πεισόμεθα τοῦτο, οὐδὲ τῆς ἀ-
 ληθείας τοὺς πολλοὺς προτιμήσομεν. Οὐδὲ γὰρ τῶν τότε
 25 συμβεθηκότων ἐλάτιω τὰ νῦν, ἀλλὰ καὶ πολλῶ μιαιώτερα,
 ὄσφ καὶ γέεννα τούτοις ἠπειλήται, καὶ τὰ τῆς κακίας οὐδὲ
 οὔτως ἐκκόπεται. Τίς γάρ, εἶπέ μοι, μωρὸν οὐ καλεῖ τὸν
 ἀδελφόν; τοῦτο δὲ ὑπεύθυνον ποιεῖ τῷ τῆς γεέννης πυρὶ.
 Τίς οὐκ εἶδεν ἀκολάστοις ὀφθαλμοῖς εἰς γυναῖκα; καὶ τοῦτο
 80 δὲ μοιχεία ἀπηρτισμένη· τὸν δὲ μοιχὸν πάλιν εἰς τὴν αὐτὴν

17. Ματθ. 7, 14.

18. Ματθ. 22, 14.

Ἐὰν δέ, παρουσιάζων εἰς ἐμὲ τὸ πλῆθος τῆς πόλεως, νομίζης ὅτι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ λυπηθῶ δι' αὐτὴν καὶ θὰ φοβηθῶ, διότι ἴσως δὲν θὰ τολμήσω νὰ καταδικάσω ὅλον τὸν κόσμον, ἀκολουθῶν τὴν διακήρυξιν τοῦ Χριστοῦ καὶ συμφωνῶν μὲ αὐτὴν θ' ἀποκρούσω τὴν ἀντίδρασίν σου. Καὶ βεβαίως, δὲν θὰ ἐπιχειρήσης ἓνα τόσον τολμηρὸν πρᾶγμα, δηλαδή νὰ ἔλθῃς εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀπόφασιν τοῦ μέλλοντος νὰ μᾶς κρίνῃ τότε Θεοῦ. Τί λέγει λοιπὸν ὁ Χριστός; «Στενὴ εἶναι ἡ πύλη, καὶ θλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ὀδηγοῦσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἶναι οἱ εὐρίσκοντες αὐτήν»¹⁷. Ἐὰν δὲ οἱ εὐρίσκοντες εἶναι ὀλίγοι, πολὺ ὀλιγώτεροι εἶναι αὐτοὶ ποὺ ἠμποροῦν νὰ φθάσουν εἰς τὸ τέλος αὐτῆς. Διότι δὲν ἠμποροῦν βεβαίως νὰ φθάσουν εἰς τὸ τέλος ὅσοι κάμνουν τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ ἄλλοι μὲν καταποντίζονται εἰς τὴν ἀρχήν, ἄλλοι εἰς τὸν μέσον, πολλοὶ δὲ καὶ μέσα εἰς τὸν λιμένα. Καὶ πάλιν λέγει, «πολλοὶ εἶναι οἱ κλητοί, ὀλίγοι ὅμως οἱ ἐκλεκτοί»¹⁸.

Ὅταν λοιπὸν ὁ Χριστὸς λέγῃ ὅτι οἱ περισσότεροι καταλήγουν εἰς τὴν ἀπώλειαν καὶ περιορίζεται εἰς ὀλίγους ἡ σωτηρία, διατί λογομαχεῖς μαζί μου; Διότι ἐνεργεῖς, ὡσὰν νὰ ἐξεπλήττεσο, ἐὰν θὰ ὠμιλούσαμεν δι' αὐτὰ ποὺ εἶχαν συμβῆ γύρω ἀπὸ τὸν Νῶε, ὅτι δηλαδή ὅλοι κατεστράφησαν, μόνον δὲ δύο ἢ τρεῖς ἄνθρωποι διέφυγαν τὴν τόσον μεγάλην τιμωρίαν, μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἀποβλέπων εἰς τὸ νὰ κλείσῃς τὸ στόμα μας, διότι δῆθεν δὲν τολμῶμεν νὰ καταδικάσωμεν τὸ πλῆθος. Ἀλλὰ δὲν θὰ πάθω κάτι τέτοιο, οὔτε θὰ προτιμήσω τοὺς πολλοὺς ἀντὶ τῆς ἀληθείας. Διότι καὶ τὰ τωρινὰ δὲν εἶναι ἐλαφρότερα ἀπὸ τὰ τότε συμβάντα, ἀλλὰ πολὺ ἀκολαστότερα, καθ' ὅσον ἔχουν ἀπειληθῆ καὶ αὐτὰ μὲ κόλασιν, καὶ παρὰ ταῦτα ἡ κακία οὔτε ἔτσι ἐκρίζωνεται. Διότι, εἶπέ μου, ποῖος δὲν ἀποκαλεῖ τὸν συνάνθρωπόν του ἀνόητον; Καὶ αὐτὸ τιμωρεῖται μὲ τὸ πῦρ τῆς κολάσεως. Ποῖος δὲν βλέπει τὰς γυναῖκας μὲ πονηρὰν διάθεσιν; Καὶ αὐτὸ εἶναι συντελεσμένη μοιχεία· καὶ ὁ μοιχὸς

ἀνάγκη ἐμπίπτειν γέενναν. Τίς οὐκ ὤμοσε; τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ
 πονηροῦ πάντως· τὸ δὲ ἐκ τοῦ πονηροῦ, καὶ αὐτὸ κολάσεως
 πάντως. Τίς οὐκ ἐδάσκηγε φίλῳ ποιέ; τοῦτο δὲ καὶ ἐθνικῶν
 καὶ τελωνῶν χεῖρους ποιεῖ· τοὺς δὲ ἐκείνων χεῖρους ὅτι οὐκ
 5 ἔνι κόλασιν διαφυγεῖν, παντί που δῆλόν ἐστι. Τίς ἐκ καρ-
 δίας ἄπασαν μῆνιν ἐξήλασε, καὶ τὰ πάντων εἰς αὐτὸν πε-
 πλημμεληκότων εἴασεν ἁμαρτήματα; τὸν δὲ οὐκ ἀφέντα, ὅτι
 τοῖς βασανιστηρίοις ἀνάγκη παραδοθῆναι, τῶν ἀκηκοῦτων
 τοῦ Χριστοῦ οὐδεὶς ἀντερεῖ. Τίς δὲ οὐκ ἐδούλευσε τῷ μα-
 10 μωνᾷ; τὸν δὲ ἐκείνῳ δουλεύσαντά ἀνάγκη παραιτήσασθαι
 τοῦ Χριστοῦ τὴν δουλείαν· ἐκείνην δὲ ἀρνησάμενον, καὶ τὴν
 οἰκείαν ἀνάγκη σωτηρίαν ἀρνήσασθαι. Τίς οὐ κακηγόρησε
 λάθρα; τούτους δὲ καὶ ἡ παλαιὰ ἀποκρίνυσθαι κελεύει,
 καὶ κατασφάττεσθαι.

15 Ἄλλὰ τίς ἡ παραμυθία τῶν οἰκείων κακῶν; Τὸ πάντας
 ὥσπερ ἐκ τινος συνθήματος πρὸς τὸ τῆς κακίας ὀλισθηῖν
 θάραυρον, ὃ καὶ αὐτὸ τῆς κατεχούσης νόσου τεκμήριόν ἐστι
 μέγιστον, ὅταν τοῦτο παραμυθίαν φέρῃ τῶν κακῶν ἡμῖν, ὃ
 μείζονος ὀδύνης ὑπόθεσιν εἶναι ἐχρῆν. Οὐ γὰρ δὴ τὸ πολ-
 20 λούς ἔχειν κοινωνοὺς τῶν ἁμαρτημάτων ἀπαλλάττει τῶν
 ἐγκλημάτων ἡμᾶς, καὶ τῶν τιμωριῶν. Εἰ δέ τις ἐπὶ τοῖς
 εἰρημένοις ἀπέγνω, μικρὸν ἀναμεινάτω, καὶ τότε ἀπογνώ-
 σεται πλέον, διὰ τὰ πολλῶν τούτων εἰπωμεν χαλεπώτερα,
 οἶον τὰς ἐπιπορκίας. Εἰ γὰρ τὸ ὁμῶσαι διαβολικόν, τὸ καὶ
 25 τοὺς ὅρκους παιῆσαι ποίαν οἴσει τιμωρίαν ἡμῖν; Εἰ τὸ μω-
 ρὸν καλέσαι γέενναν ἐφέλκεται, τὸ καὶ μυρίοις ὀνειδέσιν
 αἰσχῦναι τὸν ἀδελφόν, τὸν οὐδὲν ἡδίκηκότα πολλάκις, τί
 οὐκ ἂν ἐργάσεται; Εἰ τὸ μνησικακεῖν μόνον τιμωρίας ἄξι-

πάλιν θὰ ριφθῆ εἰς τὴν κόλασιν. Ποῖος δὲν ὠρκίσθη; Καὶ αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ τὸν πονηρόν, καὶ κολάζεται. Ποῖος δὲν ἐφθόνησε ποτὲ τὸν φίλον του; Τοῦτο δὲ κάνει τοὺς ἀνθρώπους χειροτέρους ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρας καὶ τοὺς τελώνας· Καὶ βεβαίως τὸ ὅτι οἱ χειρότεροι ἐκείνων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαφύγουν τὴν κόλασιν εἶναι φανερόν εἰς τὸν καθένα. Ποῖος ἀπήλλαξε τὴν καρδίαν του ἀπὸ τὸ μῖσος καὶ συνεχώρησεν ὅλα τὰ σφάλματα τῶν ἄλλων ἀπέναντί του; Διὰ τὸ ὅτι δέ, ὁ μὴ συγχωρῶν εἶναι ἐπακόλουθον νὰ παραδοθῆ εἰς τὰ βασανιστήρια, κανεὶς ἀπὸ ὅσους ἔχουν ἀκούσει τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ δὲν θὰ ἀντεῖπη. Ποῖος δὲν ὑπηρέτησε τὸν Σατανᾶν; Καὶ ὅποιος ἐδοῦλευσεν εἰς ἐκεῖνον, πρέπει νὰ παραιτηθῆ ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Χριστοῦ· ὅταν δὲ ἀρνηθῆ ἐκείνην, εἶναι ἐπακόλουθον νὰ ἀρνηθῆ καὶ τὴν σωτηρίαν του. Ποῖος δὲν κατηγόρησε κρυφά; Δι' αὐτοὺς δὲ διατάσσει καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη νὰ φονεύωνται καὶ νὰ κατασφάζωνται.

Ἄλλὰ ποία εἶναι ἡ παρηγορία εἰς τὰς ἁμαρτίας μας; Τὸ ὅτι ὅλοι, ὡς ἐκ συνθήματος ὠλισθήσαμεν εἰς τὸ βάραθρον τῆς κακίας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι μεγίστη ἀπόδειξις τῆς ἀσθενείας, πὺ μᾶς κατέχει, ὅταν χρησιμοποιῆται τοῦτο ὡς δικαιολογία τῶν ἁμαρτιῶν μας, ἐνῶ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀφορμὴ μεγαλυτέρας ὀδύνης. Διότι τὸ νὰ ἔχωμεν πολλοὺς συμπράττοντας εἰς τὰ ἁμαρτήματα, αὐτὸ δὲν μᾶς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὰς κατηγορίας καὶ τὰς τιμωρίας. Ἐὰν δὲ κανεὶς ἀπηλίσθη ἀπὸ τὰ λεχθέντα, ἅς ἀναμείνη ὀλίγον, καὶ τότε θ' ἀπελπισθῆ περισσότερο, ὅταν ὁμιλήσωμεν διὰ τὰ πολὺ χειρότερα τούτων, δηλαδὴ τὰς ἐπιπορκίας. Διότι, ἐὰν τὸ νὰ ὀρκισθῆ κανεὶς εἶναι διαβολικόν, τὸ νὰ ἀθετήσῃ τοὺς ὄρκους ποίαν τιμωρίαν θὰ ἐπιφέρῃ; Ἐὰν τὸ νὰ ἀποκαλέσῃ κανεὶς ἀνόητον κάποιον, ἐπιφέρῃ τὴν κόλασιν, τὸ νὰ προσβάλῃ κανεὶς τὸν ἀδελφόν του πὺ πολλάκις εἰς τίποτε δὲν πταίει μὲ μυρίους ὄνειδισμούς, ποίαν τιμωρίαν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπισύρῃ; Ἐὰν ἡ μνησικακία καὶ μόνον

ον, τὸ καὶ ἐπεξιέναι πόσην ἔχει τὴν θάσανον; Ἀλλὰ μήπω
 περὶ τούτων, ἀλλ' ἐν τῷ οἰκείῳ ταῦτα φυλατιέσθω τόπω.
 Ἴνα γάρ τὰ ἄλλα παρῶ, αὐτὸ δὴ τοῦτο τὸ καταναγκάσαν
 ἡμᾶς εἰς τοῦτον καθεῖναι τὸν λόγον, οὐκ ἵκανὸν καὶ μόνον
 5 τῆς κατεχούσης νόσου τὴν κακίαν ἐνδείξασθαι; Εἰ γὰρ τὸ
 τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων μὴ ἐπαισθάνεσθαι, ἀλλ' ἀναλγή-
 τως πλημμελεῖν, ἔσχατος ὄρος κακίας ἐστί, ποῦ τάξομεν
 τοὺς νέους τούτους νομοθέτας τῆς καινῆς ταύτης καὶ ἀτο-
 πωτάτης νομοθεσίας, οἱ μετὰ πλείονος τῆς παρρησίας τοὺς
 10 τῆς ἀρετῆς ἀπελεύνοσι διδασκάλους, ἢ τοὺς τῆς κακίας
 ἕτεροι, καὶ τῶν πλημμελήσαντων πλέον τοῖς διορθοῦν θου-
 λομένοις ἐκπεπολέμωνται; μᾶλλον δὲ πρὸς ἐκείνους μὲν
 οὔτε ἀηδῶς ἔχουσιν, οὔτε ἐγκαλοῦσί ποτε, τούτων δὲ κἂν
 ἀπογεύσαιντο ἡδέως μονονουχὶ βοῶντες καὶ δι' ὧν λέγουσι
 15 καὶ δι' ὧν ποιοῦσιν, ὅτι δεῖ τῆς κακίας ἀπρὶξ ἔχεσθαι,
 καὶ μηδέποτε ἐπανελθεῖν πρὸς ἀρετὴν, ὥς οὐ μόνον τοὺς
 μειόντιας αὐτήν, ἀλλὰ καὶ τοὺς φωνὴν ὑπὲρ ταύτης ῥῆξαι
 τολμῶντας ἀμύνεσθαι δέον.

ἐπιφέρῃ τὴν τιμωρίαν, πόσον μεγάλην τιμωρίαν θὰ συνεπάγεται ἡ ἀντιδικία; Ὅμως ἅς μὴ ὀμλήσωμεν περὶ αὐτῶν, ἀλλὰ ἅς τὰ ἀφήσωμεν διὰ τὴν κατάλληλον ὥραν. Ἄλλὰ, διὰ νὰ παραλείψω τὰ ἄλλα, αὐτὸ ἀκριβῶς πού με ἠνάγκασε νὰ συντάξω αὐτὸν τὸν λόγον, δὲν εἶναι ἀρκετὸν μόνον τοῦ ν' ἀποδείξῃ τὴν κακὴν ἐπίδρασιν τῆς προσβαλοῦσης νόσου; Διότι, ἐὰν τὸ νὰ μὴ συναισθάνεται κανεὶς τὰ ἁμαρτήματά του, καὶ νὰ ἁμαρτάνῃ ἀναισθητῶς εἶναι τὸ ἔσχατον σημεῖον τῆς κακίας, πού πρέπει νὰ κατατάξωμεν τοὺς νέους αὐτοὺς νομοθέτας τῆς νέας ταύτης καὶ παραλογωτάτης νομοθεσίας, οἱ ὁποῖοι καταδιώκουν τοὺς διδασκάλους τῆς ἀρετῆς μὲ περισσότερον ζῆλον ἀπὸ ὅσον ἐκδιώκουν ἄλλοι τοὺς διδασκάλους τῆς κακίας καὶ καταπολεμοῦν αὐτοὺς πού θέλουν νὰ διορθώσουν τὸ κακὸν περισσότερον ἀπὸ αὐτοὺς πού τὸ διαπράττουν; Μᾶλλον δὲ οὔτε ἀπέχθειαν αἰσθάνονται πρὸς αὐτοὺς οὔτε τοὺς κατηγοροῦν ποτέ, ἐνῶ τῶν διδασκάλων τῆς ἀρετῆς μὲ εὐχαρίστησιν θὰ ἐγεύοντο καὶ τὰς σάρκας ἀκόμη, ἀφοῦ σχεδὸν καὶ μὲ τοὺς λόγους καὶ μὲ τὰς πράξεις των βοοῦν ὅτι πρέπει νὰ ἀκολουθῇ κανεὶς μὲ πάθος τὴν κακίαν, καὶ ποτὲ νὰ μὴ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἀρετὴν, ὥστε νὰ ὀφείλῃ κανεὶς νὰ καταπολεμῇ ὄχι μόνον αὐτοὺς πού ἐφαρμόζουν τὴν ἀρετὴν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς πού τολμοῦν νὰ ὑψώσουν ὑπὲρ αὐτῆς τὴν φωνὴν των.

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΠΡΟΣ ΑΠΙΣΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ

1. Ἰκανὰ μὲν οὖν καὶ ταῦτα ἔκστιασιν ἐργάσασθαι καὶ
φρίκην· κὰν τὸ προφητικόν τις ἐκεῖνο ἐπὶ τούτοις φθέγγη-
5 ται νῦν ὅτι, «Ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἔφριξεν ἡ
γῆ ἐπὶ πλεῖον σφόδρα», καὶ ὅτι, «Ἐκστιασὶς καὶ φρικτὰ ἐ-
γενήθη ἐπὶ τῆς γῆς», εὐκαίρως πάντα τὰ τοιαῦτα ἐρεῖ. Τὸ
δὲ τούτων χαλεπώτερον, ὅτι οὐ μόνον ἀλλότριοί τινες, καὶ
οὐδὲν τοῖς συμβουλευομένοις προσήκοντες τοιαῦτα ἀγανακιοῦ-
10 σι καὶ δυσχεραίνουσι, ἀλλὰ συγγενεῖς καὶ πατέρες ἔμαθον
ὑπὲρ τούτων ὀργίζεσθαι. Καίτοι γε οὐκ ἀγνοῶ ὅτι πολλοὶ
πρὸς μὲν τοὺς πατέρας τοῦτο ποιοῦντας οὐ σφόδρα ἐκπλή-
τονται· ἀποπνίγεσθαι δέ φασι τῷ θυμῷ, διὰ ἴδωσι τοὺς
μήτε πατέρας, μήτε φίλους, μήτε συγγενεῖς, μήτε ἄλλοθεν
15 ποθεν ἐπιτηδεῖους, πολλάκις δὲ καὶ ἀγνώτας ὄντας τοῖς
φιλοσοφεῖν αἰρουμένοις τὸ αὐτὸ τοῦτο πάσχοντας, καὶ μᾶλ-
λον τῶν πατέρων δακνομένους, καὶ πολεμοῦντας, καὶ κατη-
γοροῦντας τῶν ἀναπεισάντων αὐτούς.

Ἐμοὶ δὲ τοῦναντίον εἶναι δοκεῖ θαυμασιόν. Τοὺς μὲν
20 γὰρ μήτε κηδεμονίας, μήτε φιλίας ἔχοντάς τι δικαίωμα,
οὐδὲν ἀπεικός ἐστιν ἐπὶ τοῖς ἀλλοτρίοις ἀλγεῖν ἀγαθοῖς, πῆ
μὲν ὑπὸ βασκανίας ἀλισκομένους, πῆ δὲ τῆς οἰκείας κακίας
τὴν τῶν ἄλλων ἀπώλειαν εὐτυχίαν εἶναι νομίζοντας, ἀθλί-
ως μὲν καὶ ταλαιπώρως, νομίζοντας δ' οὖν ὅμως· τὸ δὲ
25 τοὺς γεννησαμένους, τοὺς ἀναθρεψαμένους, τοὺς καθ' ἑκά-
στην εὐχομένους ἡμέραν εὐδοκιμωτέρους σφῶν αὐτῶν τοὺς
παῖδας ἰδεῖν, τοὺς πάντα διὰ τοῦτο καὶ ποιοῦντας καὶ πά-

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΠΡΟΣ ΑΠΙΣΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ

1. Ἄρκετὰ εἶναι βεβαίως καὶ αὐτὰ διὰ νὰ δημιουργήσουν ἔκπληξιν καὶ φρίκην. Καὶ ἂν τώρα δι' αὐτὰ εἶπη κανεὶς τὸ προφητικόν, ὅτι «ἐξέστη ὁ οὐρανὸς διὰ τοῦτο, καὶ ἔφριξεν ἡ γῆ σφοδρότατα», καὶ ὅτι «ἔκστασις καὶ φρίκη ἐπεκράτησεν ἐπὶ τῆς γῆς»¹, ὅλα αὐτὰ θὰ τὰ εἶπη ἐπικαίρως. Τὸ χειρότερον δὲ ἀπὸ ὅλα εἶναι ὅτι, ὄχι μόνον μερικοὶ ξένοι καὶ καθόλου συγγενεῖς πρὸς τοὺς συμβουλευομένους ἀγανακτοῦν δι' αὐτὰ καὶ φέρουν ἐμπόδια, ἀλλὰ ἔχουν συνηθίσει νὰ ὀργίζωνται δι' αὐτὰ συγγενεῖς καὶ πατέρες. Ἄν καὶ γνωρίζω ὅτι πολλοὶ δὲν ἐκπλήττονται πολὺ ὅταν τὸ κάνουν αὐτὸ οἱ πατέρες· ἰσχυρίζονται ὅμως ὅτι τοὺς πνίγει ὁ θυμὸς, ὅταν ἴδοῦν αὐτοὺς, πὺ οὔτε πατέρες εἶναι, οὔτε φίλοι, οὔτε συγγενεῖς, οὔτε ἄλλοι τυχὸν ἀρμόδιοι, πολλάκις δὲ εἶναι καὶ ἄγνωστοι εἰς αὐτοὺς πὺ ἠκολούθησαν τὸν μοναχισμόν, νὰ πάσχουν τὰ ἴδια, καὶ νὰ ἐρεθίζωνται περισσότερο ἀπὸ τοὺς πατέρας, καὶ νὰ καταπολεμοῦν καὶ νὰ κατηγοροῦν αὐτοὺς πὺ τοὺς προσείλκυσαν.

Ἐγὼ ὅμως νομίζω ὅτι τὸ ἀντίθετον εἶναι παράδοξον. Διότι αὐτοὶ πὺ δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα τῆς κηδεμονίας ἢ τῆς φιλίας, δὲν εἶναι καθόλου παράξενον ὅτι πονοῦν διὰ τὰ ξένα ἀγαθὰ, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπειδὴ κυριεύονται ἀπὸ φθόνου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπειδὴ λόγῳ τῆς κακίας των θεωροῦν τὴν καταστροφὴν τῶν ἄλλων εὐτυχίαν, κακῶς βεβαίως καὶ ταλαιπώρως, ὅπωςδήποτε ὅμως ἔτσι τὸ θεωροῦν. Τὸ ἄλλο ὅμως, τὸ ὅτι δηλαδὴ οἱ γονεῖς οἱ ἀναθρέψαντες, οἱ εὐχόμενοι καθημερινῶς νὰ ἴδουν τὰ παιδιά των περισσότερο ἐπιτυχημένα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἰδίους, αὐτοὶ πὺ ὑφίστανται δι' αὐτὸ ὅποιανδήποτε θυσίαν, αὐτοὶ ὡσὰν νὰ ἐπιηρέαζων-

οχονίας· τούτους δὲ ὥσπερ ἔκ τινος μέθης ἐξαίφνης μετα-
 βαλλομένους ἀλγεῖν ἐπὶ φιλοσοφίᾳ τῶν παίδων ἀγομένων
 αὐτοῖς· τοῦτό ἐστιν ὃ μάλιστα πάντων ἐγὼ θαυμάζω, καὶ
 τοῦ πάντα διεφθάρθαι τεκμήριον εἶναι φημι ἰκανόν. Τοῦτο
 5 γὰρ οὐ ἐπὶ τῶν ἔμπροσθεν χρόνων ἔχοι τις ἂν γεγενημέ-
 νον εἰπεῖν, ὅτι καὶ τὰ τῆς πλάνης ἐκράτει λαμπρῶς· ἀλλ’
 ἐγένετο μὲν ἅπαξ ἐν Ἑλληνίδι πόλει, τυραννουμένη δέ. Οὐ-
 δὲ γὰρ δὴ τότε τῶν γονέων τις καθάπερ νῦν, ἀλλ’ οἱ τὴν
 ἀκρόπολιν καταλαβόντες, μᾶλλον δὲ οὐδὲ οὗτοι πάντες, ἀλλὰ
 10 καὶ τούτων αὐτῶν ὁ μισθώτατος τὸν Σωκράτην καλέσας, ἐ-
 κέλευε τῶν ὑπὲρ φιλοσοφίας ἀποσιῆναι λόγων. Ἄλλ’ ἐ-
 κείνος μὲν καὶ τύραννος καὶ ἄπιστος καὶ ὠμὸς καὶ ἐπ’ ἀ-
 νατροπῇ τῆς πολιτείας ἅπαντα πράττων, καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις
 ἐντροφῶν κακοῖς, καὶ εἰδὼς ὅτι πολιτείαν ἀρίστην οὐδὲν
 15 ἕτερον ἀνατρέφαι δύναται, ὡς τὸ τοιοῦτον ἐπίταγμα, ταῦτα
 ἐτόλμησεν· οὗτοι δὲ πιστοί, καὶ ἐν εὐνομουμέναις δῆθεν πό-
 λεσι ζῶντες, καὶ περὶ παίδων τῶν αὐτῶν βουλόμενοι, ταῦτα
 φθέγγεσθαι τολμῶσιν, ἃ περὶ τῶν τυραννουμένων ὁ τύραν-
 νος, καὶ οὐκ αἰσχύνονται· ὥστε ὑπὲρ τούτων μᾶλλον δυσχε-
 20 ραινόντων, ἢ τῶν ἄλλων θαυμάζειν χρῆ.

Καὶ διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐκείνων ἀφόμενος, τούτοις
 οἷς μάλιστα μέλει τῶν παίδων, μᾶλλον δὲ οἷς μέλαιν μὲν
 ἔδει, μέλει δὲ οὐδαμῶς, διαλέξομαι προσηνῶς καὶ μετ’ ἐπι-
 εικείας πολλῆς, τοσοῦτον αὐτοὺς παραιτησάμενος μὴ δυσχε-
 25 ραίνειν μηδὲ ἀγανακτεῖν, εἴ τις τὸ λυσιτελὲς τοῖς ἐκείνων
 παισὶ μᾶλλον αὐτῶν ἐκείνων εἰδέναι λέγοι. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ

2. Ἐδῶ ὁ Χρυσόστομος ἐννοεῖ τὸν Ἀθηναῖον πολιτικὸν καὶ λόγιον Κριτίαν, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, ἧτις συμπίπτει μὲ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (405-404 π.Χ.), ἐκλέγεται ὑπὸ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων ὡς εἰς ἓκ τῶν τριάκοντα ἀνδρῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνετέθη ἡ ἀνασύστασις τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πολιτεύματος. Ταχέως κατορθώσας νὰ ὑπερισχύσῃ τῶν ὑπολοίπων 29 ἀνδρῶν, ἐγένετο τύραννος τῶν Ἀθηνῶν συγκεντρῶσας εἰς χεῖρας του ὅλην τὴν ἐξουσίαν. Ἐπέδειξεν ἀφάνταστον σκληρότητα καὶ θηριωδίαν κατὰ τῶν ἀντιπάλων του. Ἀπηγόρευσε δὲ καὶ εἰς τὸν Σωκράτην νὰ διδάσκῃ τοὺς νέους φιλοσοφίαν, φοβούμενος μή-

ται ἀπὸ κάποιαν μέθην πονοῦν ὅταν τὰ παιδιά των ὀδηγοῦνται εἰς τὴν μοναχικὴν ζωὴν, αὐτὸ εἶναι, περισσότερο ἀπὸ ὅλα, πού μὲ κάνει ν' ἀπορῶ, καὶ νομίζω ὅτι εἶναι ἰσχυρὰ ἀπόδειξις ὅτι ὅλα ἔχουν διαφθορῇ. Διότι αὐτὸ δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἶπη κανεὶς ὅτι συνέβη οὔτε εἰς τὰ παλαιότερα χρόνια, ὅταν ἐκυριάρχει ὀλοσχερῶς ἡ πλάνη. Ἄλλ' ἐγινε μὲν διὰ μίαν φορὰν εἰς ἑλληνικὴν πόλιν, εὐρισκομένην ὅμως ὑπὸ τυραννικὸν καθεστῶς. Οὔτε βεβαίως τότε ἀντέδρασε κάποιος ἀπὸ τοὺς γονεῖς, ὅπως τώρα, ἀλλ' αὐτοὶ πού κατέλαβον τὴν ἀκρόπολιν, μᾶλλον δὲ ὅχι ὅλοι αὐτοί, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ὁ πλέον διεφθαρμένος², ὁ ὁποῖος ἐκάλεσε τὸν Σωκράτην καὶ τὸν διέταξε νὰ παύσῃ νὰ ὀμιλῇ περὶ τῆς φιλοσοφίας. Ἄλλ' ἐκεῖνος ἦτο τύραννος καὶ ἄπιστος καὶ σκληρὸς καὶ ἐνήργει ὅλα διὰ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ πολιτεύματος καὶ ἔχαιρε διὰ τὰ ξένα παθήματα καὶ ἐτόλμησεν αὐτὰ τὰ πράγματα ἐπειδὴ ἐγνώριζεν ὅτι τὴν ἀρίστην πολιτείαν τίποτε ἄλλο δὲν δύναται νὰ τὴν ἀνατρέψῃ, ὅσον αὐτὴ ἡ διαταγὴ. Αὐτοὶ ὅμως πού εἶναι πιστοὶ καὶ ζοῦν εἰς δῆθεν εὐνομουμένας πόλεις καὶ σκέπτονται περὶ τῶν παιδιῶν των, τολμοῦν καὶ λέγουν αὐτὰ πού λέγει ὁ τύραννος διὰ τοὺς τυραννουμένους καὶ δὲν ἐντρέπονται. Ὡστε πρέπει ν' ἀπορῇ κανεὶς δι' αὐτούς, ὅταν ἀγανακτοῦν, παρὰ διὰ τοὺς ἄλλους.

Καὶ δι' αὐτὸ καὶ ἐγώ, παραμερίζων ἐκείνους, θὰ ὀμιλήσω μὲ πραότητα καὶ πολλὴν ἐπιείκειαν εἰς αὐτοὺς πού ἐνδιαφέρονται περισσότερο διὰ τὰ παιδιά, μᾶλλον δὲ εἰς αὐτοὺς πού ἔπρεπε μὲν νὰ ἐνδιαφέρωνται, ὅμως καθόλου δὲν ἐνδιαφέρονται, παρακαλῶν αὐτοὺς νὰ μὴ δυσανασχετοῦν τόσον πολὺ οὔτε ν' ἀγανακτοῦν, ἐὰν κανεὶς λέγῃ ὅτι γνωρίζει περισσότερο ἀπὸ αὐτοὺς τὸ συμφέρον τῶν παιδιῶν των. Διότι δὲν εἶναι ἀρκετὸν τὸ νὰ σπείρῃ κανεὶς

πως δι' αὐτῆς ἐπηρεάσῃ ἐναντίον του τοὺς Ἀθηναίους. Τὸ τέλος του ὑπῆρξεν οἰκτρὸν· κατεσφάγη ὑπὸ τοῦ δημοκρατικοῦ ἀνδρὸς Θρασυβούλου κατὰ τὴν διάφκειαν συμποσίου, τὸ 403 π.Χ.

- τὸ σπεῖραι παῖδα πρὸς τὸ συμφέρον τὸν γεννηθέντα διδάξαι τὸν γεννησόμενον, ἀλλὰ πρὸς μὲν τὴν φιλοσοργίαν τοῦ τεχνθέντος μέγαρα ἂν τοῦτο συμβάλουτο, πρὸς δὲ τὸ μαθεῖν αὐτοῦ τὸ λυσιτελὲς ἀκριβῶς, οὔτε τὸ σπεῖρειν οὔτε τὸ φι-
- 5 λεῖν ἀρκέσειεν ἄν. Ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἦν, οὐδένα ἀνθρώπων πατὴρ μάλλον τὸ χρήσιμον ἐχρῆν ὄραν τῷ παιδί, ἐπειδὴ μήτε φιλεῖν μάλλον αὐτοῦ τῶν ἄλλων δύναιτό τις τοῦτον· νῦν δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ πατέρες δι' ὧν ποιοῦσιν ὁμολογοῦσι τοῦτο ἀγνοεῖν, ὅταν πρὸς διδασκάλους ἄγωσιν, ὅταν παιδα-
- 10 γωγοῖς ἐγχειρίζωσιν, ὅταν μυρίους παραλαμβάνωσι συμβούλους, περὶ τῆς τοῦ θίου προαιρέσεως, ἐφ' ἣν τὸν παῖδα ἄγειν δεῖ, βουλευόμενοι. Καὶ οὐ τοῦτό πω θαυμασιόν, ἀλλ' ὅτι πολλάκις βουλῆς γινομένης, τὴν αὐτῶν ἀκυρώσαντες, τὴν ἐτέρων ἔστησαν ὑπὲρ τῶν οἰκείων βουλόμενοι παίδων.
- 15 Μὴ τοίνυν μηδὲ πρὸς ἡμᾶς δυσχερῶς ἐχέτωσαν, εἰ λέγοιμεν τὸ συμφέρον αὐτοῖς εἰδέναι μάλλον· ἀλλ' εἰ μὴ διὰ τῶν λόγων ἀποδείξαιμεν, τότε κατηγορεῖν, τότε διαβάλλειν ὡς ἀλαζόνας ὄντας καὶ λυμεῶνας καὶ τῆς φύσεως ἀπάσης ἐχθρούς.
- 20 2. Πῶς οὖν τοῦτο ἔσται δῆλον καὶ πόθεν εἰσόμεθα τίς μὲν ὁ τὸ συμφέρον ὄντως ὄρων, τίς δὲ ὁ δοκῶν μὲν ὄραν, ὄρων δὲ οὐδαμῶς; Ἄν τοὺς παρ' ἐμοῦ λόγους καθάπερ τινας ἀνταγωνιστὰς εἰς ἐξέτασιν κατιέναι καταναγκάσαντες καὶ συμπλακῆναι, περὶ τούτων ἀδεκάστοις κριταῖς ἐπιτρέψω-
- 25 μεν τὴν ἐξέτασιν. Ὁ μὲν οὖν τοῦ ἀγῶνος νόμος πρὸς τὸν Χριστιανὸν ἀποδύεσθαι κελεύει, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἀγωνίζεσθαι μόνον, καὶ πλεῖον οὐδὲν ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν. «Τί γάρ μοι καὶ τοὺς ἔξω κρίνειν;» ὁ μακάριος Παῦλός φησιν. Ἄλλ'

παιδί διὰ νὰ διδάξῃ ὁ γονεὺς τὸν γεννηθέντα τὸ συμφέρον του. Τοῦτο βεβαίως ἤμπορεῖ νὰ συμβάλῃ πολὺ εἰς τὸ νὰ εἶναι φιλόστοργος ὁ γονεὺς, ἀλλ' εἰς τὸ νὰ μάθῃ τὸ πραγματικῶς ὠφέλιμον εἰς αὐτὸν δὲν θὰ ἦτο ἀρκετὴ οὔτε ἡ σπορά, οὔτε ἡ ἀγάπη. Διότι, ἐὰν συνέβαινεν αὐτό, θὰ ἔπρεπε νὰ μὴ βλέπῃ κανεὶς τὸ συμφέρον τοῦ παιδιοῦ περισσότερο ἀπὸ τὸν πατέρα, καθ' ὅσον δὲν θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἄλλους νὰ τὸ ἀγαπᾷ περισσότερο. Τώρα ὅμως καὶ οἱ ἴδιοι οἱ πατέρες μὲ ὅσα πράττουν ὁμολογοῦν ὅτι τὸ ἀγνοοῦν αὐτό, ὅταν τὸ ἀναθέτουν εἰς τοὺς παιδαγωγούς, ὅταν παραλαμβάνουν πλῆθος συμβούλων, διὰ νὰ ἀποφασίσουν περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ τρόπου ζωῆς, εἰς τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ ὀδηγήσουν τὸ παιδί. Καὶ αὐτὸ βέβαια δὲν εἶναι θαυμαστόν, ἀλλὰ τὸ ὅτι πολλάκις, μετὰ γενομένην γνωμοδότησιν, ἀπέρριψαν τὴν ἰδικήν των γνώμην καὶ ἐπέβαλον τὴν ἐκλογὴν ἄλλων, σκεπτόμενοι τὸ συμφέρον τῶν παιδιῶν των. Ἄς μὴ δυσανασχετοῦν λοιπὸν οὔτε ἐναντίον μου, ἐὰν θὰ ἔλεγα ὅτι γνωρίζω καλύτερον τὸ εἰς αὐτοὺς ὠφέλιμον. Ἄλλ' ἐὰν δὲν τὸ ἀποδείξω διὰ τῶν λόγων, τότε ἅς μὲ κατηγορήσουν, τότε ἅς μὲ διαβάλουν ὡς ἐγωιστὴν καὶ καταστροφέα καὶ ἐχθρὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

2. Πῶς λοιπὸν θὰ γίνῃ τοῦτο φανερόν, καὶ ἀπὸ ποῦ θὰ γνωρίσωμεν ποῖος εἶναι αὐτὸς ποὺ βλέπει τὸ πραγματικὸν συμφέρον, καὶ ποῖος αὐτὸς ποὺ νομίζει μὲν ὅτι τὸ βλέπει, ἐνῶ δὲν τὸ βλέπει καθόλου; Ἄν, ἀφοῦ ὑποχρεώσωμεν τοὺς ἰδικούς μου λόγους ὡσὰν ἀνταγωνιστὰς νὰ κατέλθουν εἰς ἀναμέτρησιν καὶ νὰ συσχετισθοῦν, ἀναθέσωμεν τὴν περὶ τούτων ἐξέτασιν εἰς ἀμέμπτους δικαστὰς. Ὁ κανονισμὸς λοιπὸν τοῦ ἀγῶνος ἐπιβάλλει ν' ἀπευθυνθῶ πρὸς τὸν Χριστιανὸν καὶ ἐκεῖνον μόνον νὰ ἐπικρίνω καὶ τίποτε περισσότερο δὲν ζητεῖ ἀπὸ ἐμέ. «Διότι μὲ ποῖον δικαίωμα θὰ κρίνω τοὺς ἕξω;»⁸, λέγει ὁ μακάριος Παῦλος. Ἄλλ' ἐπει-

ἐπειδὴ συμβαίνει πολλοὺς καὶ ἀπίστους εἶναι τῶν πρὸς τὸν οὐρανὸν ἐλκομένων παιδῶν πατέρας, καίτοι γε τοῦ νόμου τῶν ἀγῶνων ἀφιέντος ἡμᾶς τῆς πρὸς τούτους μάχης, ἐκόντες αὐτοὶ καὶ μετὰ προθυμίας καὶ πρὸς τούτους ἀποδυσόμεθα πρώτους. Καὶ εἶθε πρὸς τούτους μόνον ἦν ἡμῶν ὁ ἀγὼν, καίτοι γε δυσχερέστερός τέ ἐστι, καὶ πλείονας ἔχει λαβᾶς· «Ψυχικὸς γὰρ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος· μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστι»· καὶ συμβαίνει ταῦτόν, οἷον ἂν εἴ τις βασιλείας ἐρᾶν πείθῃ τὸν οὐκ ἐθέλοντα πειοθῆναι
 5
 10 πρότερον, ὅτι τὸ πρᾶγμα ὑφέστηκεν.

Ἄλλ' ὅμως καὶ οὕτως εἰς σιενὸν ἡμῖν κατακεκλεισμένων τῶν λόγων, πρὸς τούτους ἠθέλησα ἂν μόνους τὸν ἀγῶνά μοι γενέσθαι τοῦτον. Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ πιστοῦ πολλὰ μὲν ἡμῖν τὰ δικαιώματα, ἀλλ' ὅμως τὴν ἐκ τῆς τῶν δικαίων
 15 περιουσίας ἡδονὴν σουσιάζει τῆς αἰσχύνης ἢ ὑπερβολῆ. Αἰσχύνομαι γὰρ ὅταν καὶ πρὸς ἐκεῖνον ὑπὲρ τούτων ἀποτείνεσθαι ἀναγκάζωμαι, καὶ δέδοικα μὴ τοῦτό μοι μόνον ὁ Ἕλληνα ἔγκλημα δίκαιον ἔχει προβάλλεσθαι· ἐπὶ τοῖς γε ἄλλοις αὐτὸν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ῥαδίως αἰρήσομεν, κἂν εὐ-
 20 γνώμων εἶναι ἐθέλοι ταχέως αὐτὸν οὐ πρὸς τὸν ἕρωτα τοῦ θίου τούτου μεταστήσομεν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὴν τῶν δογμάτων τὴν ἐπιθυμίαν, ἀφ' ἧς ὁ θίος ἔχει τὴν ὑπόθεσιν οὗτος. Τοσοῦτον γὰρ ἀπέσω φοβηθῆναι τὸν πρὸς αὐτὸν ἀγῶνα, ὅτι καὶ χαλεπώτερον αὐτὸν πρότερον καταστήσας τῷ
 25 λόγῳ, οὕτως ἄψομαι τῶν παλαισμάτων.

Κεῖσθω γὰρ μὴ μόνον Ἕλληνα εἶναι τοῦτον τὸν πατέρα, ἀλλὰ καὶ πλούσιον ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους καὶ ἀπόβλεπτον, καὶ ἐν δυναστείᾳ καθεστάναι μεγάλη, καὶ πολλοὺς μὲν ἀγροὺς ἐχέτω, πολλὰς δὲ οἰκίας, μωρία δὲ χρυσοῦ
 30 τάλαντα· ἔστω δὲ καὶ παιρίδος τῆς βασιλικωτάτης, καὶ

δὴ συμβαίνει πολλοὶ ἀπὸ τούτους πατέρας τῶν πρὸς τὸν οὐρανὸν ὀδηγουμένων παιδιῶν νὰ εἶναι ἄπιστοι, ἂν καὶ ὁ νόμος τῶν ἀγώνων μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἀφήσωμεν τὴν πρὸς αὐτοὺς μάχην, ἐν τούτοις ἐκουσίως καὶ μὲ προθυμίαν θὰ ἀπευθυνθῶ ἐν πρώτοις πρὸς αὐτούς. Καὶ εἴθε μόνον ἐναντίον αὐτῶν νὰ περιωρίζετο ὁ ἀγὼν μας, ἂν καὶ βεβαίως καὶ δυσκολώτερος εἶναι καὶ περισσοτέρας λαβὰς ἔχει διότι «ψυχικὸς ἄνθρωπος δὲν δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος· διότι εἶναι μωρία δι' αὐτόν»⁴. Καὶ συμβαίνει τὸ ἴδιον μὲ τὸ νὰ προσπαθῆ κανεὶς νὰ πείσῃ ν' ἀγαπᾷ τὴν βασιλείαν αὐτὸν ποὺ δὲν θέλει νὰ πιστεύσῃ προηγουμένως ὅτι ὑπάρχει βασιλικὸν ἀξίωμα.

Περιωρισμένος πάντως εἰς στενὰ πλαίσια, ἠθέλησα πρὸς αὐτοὺς μόνον νὰ διεξαγάγω τὸν ἀγῶνα αὐτόν. Διότι διὰ μὲν τὸν πιστὸν ἔχομεν πολλὰ ἐπιχειρήματα ποὺ μᾶς δικαιώνουν, τὴν εὐχαρίστησιν ὅμως ἀπὸ τὴν πληθὺν τῶν ἐπιχειρημάτων τὴν ἐπισκιάζει ἢ ὑπερβολὴ τῆς ἐντροπῆς. Ἐντρέπομαι δηλαδή, ὅταν ἀναγκάζωμαι καὶ εἰς ἐκεῖνον νὰ ἀπευθυνθῶ ὑπὲρ αὐτῶν καὶ φοβοῦμαι μήπως αὐτὴν τὴν κατηγορίαν μόνον θὰ ἤμποροῦσε δικαίως νὰ μοῦ προβάλλῃ ὁ εἰδωλολάτρης. Διότι ὡς πρὸς τὰ ἄλλα μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὸν πιστὸν εὐκόλως θὰ τὸν κερδίσωμεν, ἂν δὲ μάλιστα φανῆ καὶ εὐγνώμων, γρήγορα ὄχι μόνον τὸν ἔρωτα τῆς μοναχικῆς ζωῆς θὰ τοῦ προξενήσωμεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς μαθήσεως τῶν δογμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα στηρίζεται ὁ βίος αὐτός. Δὲν φοβοῦμαι διόλου τὸν ἀγῶνα πρὸς τὸν πιστόν, διότι ἀφοῦ τὸν φέρω διὰ τῶν λόγων εἰς δυσχερῆ θέσιν, τότε θὰ ἀρχίσω τὴν πάλιν.

Ἄς ὑποθέσωμεν λοιπὸν ὅτι αὐτὸς ὁ πατὴρ εἶναι ὄχι μόνον εἰδωλολάτρης, ἀλλὰ καὶ πλουσιώτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ διάσημος καὶ κάτοχος μεγάλης ἐξουσίας καὶ πολλῶν ἀγρῶν καὶ οἰκιῶν καὶ χιλιάδων χρυσῶν νομισμάτων. Κατάγεται δὲ ἀπὸ βασιλικωτάτην πατρίδα καὶ

γένους τοῦ περιφανesiάτου, καὶ μήτε ἐχέτω παῖδας ἐτέρους, μήτε ἔξιν ἐλπίζετω τοῦ λοιποῦ, ἀλλ' ἐν τούτῳ σαλευέτω μόνον· ἔστι δὲ καὶ αὐτὸς οὗτος ἐν ἐλπίσι χρησιταῖς, καὶ ταχέως ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν ἀναθήσεσθαι προσδοκάσθω, καὶ
 5 λαμπρότερον αὐτοῦ φανήσεσθαι, καὶ πᾶσιν αὐτὸν ἀποκρύψειν τοῖς βιωτικοῖς· εἶτα ἐν μέσῳ τῶν ἐλπίδων τούτων προσερχέσθω τις, καὶ διαλεγέσθω περὶ ταύτης αὐτῷ τῆς φιλοσοφίας, καὶ πειθέτω πάντων ἐκείνων καταγελάσαντα περιβαλέσθαι ἱμάτιον ἄδρον, καὶ τὴν πόλιν ἀφέντα πρὸς τὸ
 10 ὄρος φυγεῖν, καὶ φυτεύειν ἐκεῖ καὶ ἄρδειν καὶ ὑδροφορεῖν, καὶ τὰ ἄλλα δὴ πάντα τὰ τῶν μοναχῶν ποιεῖν, τὰ δοκοῦντα εἶναι καὶ εὐτελεῖ καὶ ἐπονείδιστα· ἔστι δὲ καὶ ἀνυπόδειτος, καὶ χαμαὶ καθευδέτω, γενέσθω δὲ καὶ λεπτὸς καὶ ὠχρὸς ὁ καλὸς νεανίας οὗτος, ὁ ἐν ἰσοσύτητι τρυφῇ καὶ τιμῇ δια-
 15 τελῶν, καὶ τοιαύτας ἔχων ἐλπίδας, καὶ τῶν οἰκειῶν τῶν ἑαυτοῦ εὐτελεσιτέραν περικείσθω σιολήν.

Ἄρα ἱκανὰς ἐδόκαμεν τῷ κατηγόρῳ τὰς λαβὰς, καὶ ἀρκούντως συνεπλάσαμεν τὸν ἀνταγωνιστήν; Εἰ δὲ μὴ ἀρκούντως, καὶ ἐτέρας αὐτῷ παρέξομεν προφάσεις. Μετὰ γὰρ
 20 τούτων καὶ πάντα κινεῖτω τὰ μηχανήματα πρὸς τὸ μεταπεῖσαι τὸν νίον, καὶ πάντα εἰκῆ, καθάπερ ἐπὶ πέτρας ἐσιῶτος αὐτοῦ τοῦ παιδός, καὶ τῶν ποταμῶν καὶ τοῦ ὕειοῦ καὶ τῶν πνευμάτων ἀνωτέρου γινομένου· θρηνεῖτω δὲ ὁ τοιοῦτος, καὶ προβαλέτω δάκρυα, ὥστε μᾶλλον ἐμπροῆσαι τὸν καθ' ἡ-
 25 μῶν θυμόν, καὶ πρὸς πάντας τοιαῦτα κατηγορεῖτω συνεχῶς ἐντυγχάνων· Ἐφύτευσα, ἔθρεψα, ἐταλαιπωρήθην διὰ πάσης τῆς ἡλικίας, πάντα ποιῶν καὶ πάσχων, ἅπερ ἐκ τῆς παιδοποιίας ταύτης συμβαίνειν εἰκός· χρησιτὰς εἶχον ἐλπίδας, διελέχθην παιδαγωγοῖς, παρεκάλεσα διδασκάλους, ἀνήλωσα
 30 χρήματα, ἠγρούπησα πολλάκις ὑπὲρ εὐκοσμίας φρονιτίζων,

5. Δηλαδή περὶ τῆς μοναχικῆς ζωῆς.

ἀπὸ γένος ἐνδοξότατον καὶ δὲν ἔχει ἄλλα παιδιὰ οὔτε ἐλπίζει ν' ἀποκτήσῃ ἄλλα, ἀλλὰ εἰς αὐτὸν μόνον στηρίζει τὰς ἐλπίδας του. Τρέφει δὲ δι' αὐτὸν καλὰς ἐλπίδας καὶ ἀναμένει ταχέως ν' ἀνέλθῃ εἰς αὐτὴν τὴν ἐξουσίαν, καὶ νὰ φανῇ λαμπρότερος αὐτοῦ καὶ νὰ τὸν ξεπεράσῃ εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ βίου. Ἐπειτα μέσα εἰς τὰς προσδοκίας αὐτὰς ἃς ὑποθέσωμεν ὅτι ἔρχεται κάποιος διὰ νὰ ὁμιλήσῃ εἰς αὐτὸν περὶ τῆς τοιαύτης φιλοσοφίας⁵, καὶ νὰ τὸν πείσῃ νὰ περιφρονήσῃ ὅλα ἐκεῖνα καὶ νὰ ἐνδυθῇ ἓνα χονδρὸν ἔνδυμα καὶ ἐγκαταλείπων τὴν πόλιν νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ ὄρος, ἐκεῖ δὲ νὰ φυτεύῃ, νὰ ποτίζει, νὰ μεταφέρῃ ὕδωρ καὶ νὰ πράττῃ ὅλα τὰ ἄλλα καθήκοντα τῶν μοναχῶν, πού θεωροῦνται μηδαμινὰ καὶ ἀξιοκατάκριτα. Ἄς συνεχίσωμεν δὲ τὴν ὑπόθεσιν ὅτι εἶναι ἀνυπόδητος καὶ κοιμᾶται κάτω, γίνεται δὲ ἰσχνὸς καὶ ὠχρὸς ὁ ὠραῖος αὐτὸς νεανίας, πού ἐζοῦσε μέσα εἰς τόσῃν πολυτέλειαν καὶ τιμὴν καὶ εἶχε τοιαύτας ἐλπίδας, καὶ ἐνδύεται στολὴν κατωτέραν ἀπὸ τὴν τῶν ὑπηρετῶν του.

Ἄρά γε ἐδώσαμεν ἀρκετὰς ἀφορμὰς εἰς τὸν κατήγορον καὶ προπαρεσκευάσαμεν ἱκανοποιητικῶς τὸν ἀνταγωνιστήν; Ἐὰν αὐτὰ δὲν ἀρκοῦν θὰ δώσωμεν εἰς αὐτὸν καὶ ἄλλα ἐπιχειρήματα. Ὅτι μαζὶ μὲ αὐτὰ χρησιμοποιοεῖ κάθε τρόπον διὰ νὰ μεταπέισῃ τὸν υἱόν, καὶ ὅλα αὐτὰ ματαίως, ὡσὰν νὰ εἶναι τὸ παιδί αὐτὸ στηριγμένον ἐπὶ τῆς πέτρας καὶ νικᾷ τοὺς ποταμοὺς καὶ τὴν βροχὴν καὶ τοὺς ἀνέμους. Θρηνεῖ δὲ ὁ πατήρ καὶ κλαίει, ὥστε νὰ ἐξάψῃ περισσότερο τὴν ἐναντίον μας ὀργήν, καὶ ὁμιλῶν πρὸς ὅλους μᾶς ἀποδίδει συνεχῶς τέτοιας κατηγορίας. Τὸν ἐφύτευσα, τὸν ἔθρεψα, ἔταλαιπωρήθην καθ' ὅλον τὸν βίον μου, ἐνεργῶν καὶ ὑφιστάμενος ὅλα, ὅσα εἶναι ἐπακόλουθα τῆς τεκνοποιΐας. Εἶχα μεγάλας ἐλπίδας, ὠμίλησα μὲ παιδαγωγούς, προσεκάλεσα διδασκάλους, ἔδαπάνησα χρήματα, ἠγρύπνησα πολλάκις φροντίζων περὶ τῆς καλῆς ἀνατροφῆς, περὶ τῆς μορ-

ὑπὲρ παιδεύσεως, ὅπως μηδενὸς οὕτω τῶν προγόνων λεί-
 ποιο τῶν αὐτοῦ, ὅπως ἀπάντων φανεῖη λαμπρότερος· συν-
 διοίσειν μοι τοῦτον τὸ γῆρας προσεδόκησα, προϊόντος τοῦ
 χρόνου περὶ γυναικὸς ἐβουλευόμην καὶ γάμου, περὶ ἀρχῆς,
 5 καὶ δυναστείας. Ἄλλ' ἐξαίφνης, ὥσπερ τις σκηπιδὸς ἢ κα-
 ταιγὶς ποθεν ἐπιπεσοῦσα, μυριαγωγὸν ὀλκάδα καὶ πολλῶν
 γέμουσαν φορτίων, καὶ μακρὸν διανύσασαν πέλαγος, καὶ ἐξ
 οὐρίας πλέουσιν, καὶ πρὸς αὐτῷ λοιπὸν οὔσαν τῷ λιμένι,
 μικρὸν πρὸ τοῦ σιόματος αὐτοῦ κατέκλυσε, καὶ μὴ μόνον
 10 πενίας τῆς ἐσχάτης, ἀλλὰ καὶ θανάτου τοῦ ἐλεεινοῦ καὶ ἀ-
 πωλείας δέος, μὴ τῆ τοῦ τὰ τοιαῦτα πεπλουτηκότιος κεφαλῆ
 περισιτήσειεν ὁ χειμῶν· οὕτω δὴ μοι συμβέβηκε νῦν. Οἱ γὰρ
 ἐπάρατοι καὶ λυμεῶνες καὶ πλάνοι (λεγέτω γὰρ δὴ καὶ
 ταῦτα, οὐ διοισόμεθα) ἐκ τῶν τοσοῦτων ἐλπίδων ἀναρπά-
 15 σαντές μοι τὸν γηροτρόφον, καθάπερ τινὲς λήσιταρχοὶ πρὸς
 τὰς αὐτῶν καταλύσεις ἀπήγαγον, καὶ οὕτω ταῖς αὐτῶν κα-
 τεγοήτευσαν ἐπαρδαῖς, ὡς ἐλέσθαι καὶ πρὸς σίδηρον καὶ πρὸς
 πῦρ καὶ πρὸς θηρία καὶ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν σιῆσαι γενναίως,
 ἢ πρὸς τὴν προτιέραν εὐπραγίαν ἐπανελθεῖν· καὶ τὸ δὴ χα-
 20 λεπώτερον, ὅτι καὶ ταῦτα πείσαντες μᾶλλον ἡμῶν προσποι-
 οῦνται τὸ συμφέρον ὀραῖν. Ἐρημοὶ μὲν οἰκίαι, ἔρημοι δὲ
 ἀγροὶ· κατηφείας δὲ καὶ αἰσχύνης μεστοὶ μὲν οἱ γεωργοί,
 μεστοὶ δὲ οἰκέται· καὶ φαιδροὶ μὲν ἐπὶ τοῖς κακοῖς τοῖς ἐ-
 μοῖς ἐχθροὶ, ἐγκαλύπτονται δὲ οἱ φίλοι. Παρ' ἐμοὶ δὲ οὐ-
 25 δεμία γνώμη κρατεῖ, ἀλλ' ἢ ὥστε πῦρ ἐπαφεῖναι καὶ φλέ-
 ξαι πάντα, καὶ οἰκίας· καὶ ἀγροὺς καὶ ἀγέλας βοῶν καὶ ποι-
 μνία προβάτων. Ποῦ γὰρ ἔσται μοι χρήσιμα ταῦτα λοιπόν,
 ἐκείνου τοῦ χρησομένου τούτοις οὐκ ὄντος, ἀλλ' αἰχμαλώτου
 γενομένου, καὶ παρὰ βαρβάρους ἀνημέροις δουλεύοντος θα-
 30 νάτου παντὸς πικροτέραν δουλείαν; Περιέβαλον μελαίνη

φώσεως, διὰ νὰ μὴ ὑστερῇ εἰς τίποτε ἔναντι τῶν προγόνων του, διὰ ν' ἀναδειχθῇ ἐνδοξότερος ὄλων. Ἐπερίμενα ἀπὸ αὐτὸν νὰ μοῦ συμπαρασταθῇ εἰς τὰ γηρατεία μου, ἐνῶ ἐπερνοῦσε ὁ καιρὸς ἐσκεπτόμην περὶ τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ γάμου του, περὶ ἐξουσίας καὶ δυναστείας. Ἄλλ' αἰφνιδίως ὡσάν κεραυνὸς ἢ καταιγὶς ποῦ ἐξέσπασεν ἀποτόμως, τὸ μέγα ἐμπορικὸν πλοῖον ποῦ ἦτο φορτωμένον μὲ πολλὰ ἐμπορεύματα καὶ διήνυσεν μακρὸν πέλαγος καὶ ἔπλεε μὲ εὐνοϊκὸν ἄνεμον καὶ εὕρισκετο πλησίον τοῦ λιμένος, ὀλίγον πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ λιμένος τὸ κατεπλημμύρισαν τὰ ὕδατα καὶ ὑπάρχει φόβος ὅχι μόνον φοβερωτάτης πτωχείας, ἀλλὰ καὶ ἀθλίου θανάτου καὶ καταστροφῆς, μήπως δηλαδὴ ἡ καταιγὶς ξεσπάσῃ εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ ἔχοντος αὐτὰ τὰ πλοῦτη. Ἔτσι λοιπὸν μοῦ συνέβη τώρα. Διότι οἱ ἐπικατάραι καὶ καταστροφεῖς καὶ ἀπατεῶνες (ὡς λέγῃ λοιπὸν καὶ αὐτά, δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει) μοῦ ἤρπασαν τὸν γηροτρόφον ἀπὸ τὰς τόσας ἐλπίδας, καὶ ὡσάν λήσταρχοι τὸν ἀπήγαγαν εἰς τὰ καταφύγια των, καὶ τόσον πολὺ τὸν ἐγοήτευσαν μὲ τὰ μαγικὰ λόγια των, ὥστε νὰ προτιμᾷ ν' ἀντιμετωπίσῃ καὶ τὴν σκληρότητα, καὶ τὸ πῦρ καὶ τὰ θηρία καὶ ὅ,τιδήποτε ἄλλο, παρὰ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν προτέραν πλουσίαν ζωὴν. Καὶ μάλιστα τὸ χειρότερον, ἐνῶ τὸν ἔπεισαν δι' αὐτά, προσποιῶνται ὅτι διαβλέπουν καλύτερα ἀπὸ ἡμᾶς τὸ συμφέρον του. Ἐρημοὶ καὶ αἱ οἰκίαι, καὶ οἱ ἀγροὶ γεμᾶτοι δὲ ἀπὸ κατήφειαν καὶ αἰσχύνῃν οἱ γεωργοὶ καὶ οἱ ὑπηρέται. Καὶ χαίρονται μὲν διὰ τὰς συμφορὰς μου οἱ ἐχθροί μου, ἐντρέπονται ὅμως οἱ φίλοι. Ἐγὼ δὲν ἔχω καμμίαν ἄλλην σκέψιν, παρὰ νὰ βάλω φωτιὰ καὶ νὰ τὰ καύσω ὅλα, καὶ τὰ σπίτια, καὶ τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰ κοπάδια τῶν βοδιῶν καὶ τὰ τῶν προβάτων. Διότι, ποῦ θὰ μοῦ φανοῦν χρήσιμα αὐτά, ὅταν δὲν ὑπάρχῃ ἐκεῖνος ποῦ θὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ, ἀλλ' ἔγινεν αἰχμάλωτος καὶ δουλεύει πλησίον βαρβάρων καὶ ἀγρίων ἀνθρώπων δουλείαν πικροτέραν τοῦ θανάτου;

·σιολῆ τοὺς οἰκείας ἅπαντας, κατέπασα τέφρα τὰς κεφαλὰς, χοροὺς ἔστησα γυναικῶν, ἐκέλευσα χαλεπώτερον αὐτὰς κατακόπτεσθαι, ἢ εἰ νεκρὸν ἐώρων.

Σύγγνωτε δέ μοι τοῦτο ποιοῦντι· μείζον ἐκείνου τὸ πέν-
 5 θος ἐμοί. Παρενοχλεῖσθαι δοκῶ λοιπὸν ὑπὸ τοῦ φωτός, καὶ πρὸς αὐτὰς ἀηδῶς ἔχω τὰς ἀκτῖνας, ὅταν εἰς νοῦν λάβω τὸ σχῆμα τοῦ ταλαιπώρου παιδὸς ἐκείνου, ὅταν τῶν εὐτελεσιτέρων ἀγροίκων ἐκείνων ἀτιμότερον αὐτὸν ἡμφιεσμένον ἴδω, καὶ ἐπ' ἔργα ἀτιμότερα τοῦτον προπεμπόμενον· ὅταν
 10 ἐννοήσω αὐτοῦ τὸ ἀκαμπές, κατακαίομαι, διασπῶμαι, διαρρήγνυμαι.

3. Ταῦτα λέγων, καὶ προκυλινδείσθω τῶν ποδῶν τῶν ἀκούοντων, καὶ καταπασσέσθω τέφραν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καὶ αἰσχυνέτω τῆ κόνει τὸ πρόσωπον, καὶ παρακαλείτω πάντας
 15 ὀρέξαι χεῖρα, κατατιλλέτω τὴν πολιάν. Τάχα ἡμῖν καλὸς ὁ κατήγορος ἀπηκριβῶται πρὸς τὸ τοὺς ἀκούοντας ἐμπρηῆσαι ἅπαντας, καὶ πείσαι κατὰ κρημνῶν τοὺς τὰ τοιαῦτα ἐργασαμένους ἐμβαλεῖν. Διὰ γὰρ τοῦτο πρὸς ἄκρον ἀπασῶν τῶν αἰτιῶν τὸν λόγον ἤγαγον, ἵνα τούτου τοῦ οὕτω κατασκευα-
 20 σθέντος, ἠτιηθέντος ὑφ' ἡμῶν τῆ τοῦ Θεοῦ χάριτι, μηδεὶς τοῖς λοιποῖς γένοιτο λόγος. Τοῦ γὰρ πάντα ὁμοῦ ἔχοντος ταῦτα ἐπιστομισθέντος, ὁ μὴ πάντα ἔχων ὁμοῦ (οὐδὲ γὰρ πάντα οἶόν τε συνελθεῖν) εὐκόλως ἡμῖν παραχωρήσει τῆς νίκης λοιπόν. Οὗτος μὲν οὖν ταῦτα λεγέτω καὶ τούτων πλεί-
 25 ονα. Ἐγὼ δὲ παραιτήσομαι τοὺς δικάζοντας, μὴ νῦν ἐλεεῖν τὸν γέροντα τοῦτον, ἀλλ' ὅταν αὐτὸν δείξωμεν πενθοῦντα τὸν υἱόν, δεινὸν μὲν οὐδὲν πεπονθότα, τῶν δὲ μεγάλων ἀγαθῶν ἀπολαύσαντα, καὶ ὧν ἐπέκεινα ἕτερα οὐκ ἔστιν εὐρεῖν. Τότε γὰρ ὄντως ἄξιος ἐλέου καὶ δακρῶν ἂν εἴη,
 30 μηδὲ συνιδεῖν τὴν εὐπραγίαν δυνάμενος τοῦ παιδός, ἀλλὰ

Ἐνέδυσσα μὲ μαύρην στολὴν ὄλους τοὺς ὑπηρέτας, κατερράντισσα τὰς κεφαλὰς μὲ στάκτην, ἔτοποθέτησα χοροὺς μοιρολογιστριῶν, τὰς προσέταξα νὰ κλαίουν γοερώτερα ἀπὸ ὅ,τι ἔαν ἔβλεπαν νεκρόν.

Συγχωρήσατέ με, πὺ κάνω αὐτὸ τὸ πράγμα· διότι τὸ πένθος μου εἶναι μεγαλύτερον ἐκείνου. Νομίζω ὅτι μ' ἐνοχλεῖ τὸ φῶς καὶ μὲ στενοχωροῦν αἱ ἀκτίνες, ὅταν ἀναλογισθῶ τὴν μορφήν τοῦ δυστυχισμένου ἐκείνου παιδιοῦ, ὅταν τὸ ἰδῶ ἐνδεδυμένον κατώτερα ἀπὸ τοὺς ἀγροίκους ἐκείνους καὶ ἀποστελλόμενον εἰς ἐργασίας ἀτιμωτέρας. Ὅταν ἀναλογισθῶ τὴν ἀμετάτρεπτον γνώμην του, κατακαίομαι, κομματιάζομαι, ἐκρήγνυμαι.

3. Ἐνῶ λέγει αὐτὰ καὶ κυλίνεται πρὸ τῶν ποδῶν τῶν ἀκουόντων καὶ καταρραντίζει μὲ στάκτην τὴν κεφαλὴν, καὶ ἀλείφει μὲ σκόνην τὸ πρόσωπον, καὶ παρακαλεῖ ὄλους νὰ τὸν βοηθήσουν καὶ καταμαδεῖ τὴν γηραιὰν κόμην του. Ἀσφαλῶς ὁ καλὸς κατήγορος κατώρθωσε μὲ πολλὴν ἀκριβειαν καὶ τελειότητα νὰ ἐξάψη ὄλους καὶ νὰ τοὺς πείσῃ νὰ ρίψουν εἰς τὸν κρημνὸν αὐτοὺς πὺ ἔκαμαν αὐτά. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὠμίλησα περὶ αὐτῶν τῶν ἀκροτήτων, διὰ νὰ μὴ ἤμποροῦν οἱ ἄλλοι νὰ εἰποῦν τίποτε, ἀφοῦ αὐτὸς πὺ παρεσκευάσθη ψυχολογικῶς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἡττηθῆ ἀπὸ ἡμᾶς μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. Διότι ἀφοῦ ἀπεστομώθη αὐτὸς πὺ τὰ ἔχει ὄλα μαζί, εὐκόλα θὰ ὑποταχθῆ εἰς ἡμᾶς, αὐτὸς πὺ δὲν τὰ ἔχει ὄλα (οὔτε βέβαια εἶναι δυνατὸν ὄλα μαζί νὰ συγκεντρωθοῦν). Αὐτὸς λοιπὸν ἄς λέγῃ ταῦτα, καὶ περισσότερα ἀπὸ αὐτά. Ἐγὼ ὅμως θὰ ἰκετεύσω τοὺς δικαστὰς νὰ μὴ λυπηθοῦν τὸν γέροντα αὐτὸν τώρα, ἀλλ' ὅταν δείξωμεν ὅτι αὐτὸς πενθεῖ τὸν υἱόν, πὺ ὄχι μόνον δὲν ἔχει πάθει τίποτε τὸ φοβερόν, ἀλλὰ ἀπῆλαυσε καὶ πολῦτιμα ἀγαθὰ, ὑπεράνω τῶν ὁποίων δὲν εἶναι δυνατὸν κανεῖς νὰ εὔρῃ ἄλλα. Διότι τότε πράγματι θὰ ἦτο ἄξιος οἴκτου καὶ δακρύων, ἂν δὲν ἤμπορῆ νὰ ἐννοήσῃ τὴν

τοσοῦτον ἀπέχων αὐτῆς ὡς καὶ ἐπὶ μεγίστοις θρηνεῖν τοῖς
κακοῖς.

Πόθεν οὖν ἀρξόμεθα τοῦ λόγου τοῦ πρὸς αὐτόν; Ἀπὸ
τοῦ πλούτου καὶ τῶν χρημάτων, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς τοῦτο μά-
5 λιστα πάντων ὀδύρεται, καὶ πᾶσι τοῦτο αὐτὸ εἶναι δοκεῖ τὸ
δεινότεον, εἰ πλουτοῦντες παῖδες ἐπὶ τοῦτον ἔλκειντο τὸν
βίον. Εἰπέ οὖν μοι, τίνα μακαρίζομεν ἅπαντες, καὶ ζηλωτὸν
εἶναί φαμεν, τὸν ἐν δίψῃ καθεσιῶτα αἰεὶ, καὶ πρὶν ἢ τῆς
προτέρας ἐμφορηθῆναι κύλικος, δεόμενον πάλιν ἐτέρας, καὶ
10 ἐν τούτῳ ὄντα διαπαντός, ἢ τὸν ἀνωτέρω καθεσιῶτα τῆς
ἀνάγκης ἐκείνης, καὶ ἄδιψον αἰεὶ μένοντα, καὶ οὐδέποτε εἰς
τὴν τοῦ πόματος τούτου καθελκόμενον χρεῖαν; οὐχ ὁ μὲν
πυρέτιοντι προσέοικε, καὶ χαλεπωτάτην ἀνάγκην ἔχοντι, κἂν
ἐκ πηγῶν ἀρύεσθαι ἔχη τὰ νάματα, ὁ δὲ ἐλεύθερός τέ ἐστι
15 τὴν ὄντως ἐλευθερίαν, καὶ ὑγιαίνει τὴν ὄντως ὑγίειαν, καὶ
μείζων ἢ κατὰ ἀνθρωπίνην γέγονε φύσιν; Τί δαί, εἴ τις
γυναικὸς ἐρῶν συγγίνοιτο μὲν αὐτῇ διηνεκῶς, μειζόνως δὲ
μετὰ τὴν συνοσίαν φλέγοιτο ταύτην, ἕτερος δὲ ταύτης ἐκτὸς
τῆς μανίας ἐστήκοι, καὶ μηδὲ ὄναρ ἀλίσκοιτο τῷ κακῷ, τίς
20 πάλιν ἡμῖν ὁ ζηλωτὸς καὶ μακάριος; οὐχ οὗτος; τίς δὲ ἄ-
θλιος καὶ ταλαίπωρος; οὐχ ὁ νοσῶν τὸν κενὸν ἐκεῖνον ἔρωτα,
καὶ μηδαμοῦ σβεσθῆναι δυνάμενον, ἀλλὰ τοῖς ἐπινενοημένοις
φαρμάκοις ἐπιτριβόμενος μᾶλλον; Εἰ δὲ πρὸς τοῖς εἰρημέ-
νοις μακαρίζοι μὲν ἑαυτὸν ἐπὶ τῇ νόσῳ, καὶ μήτε αὐτὸς
25 ἐκείνης τῆς ἀνάγκης ἀπαλλάττεσθαι θούλοιο, τοὺς τε ἀπηλ-
λαγμένους τοῦ πάθους ἀποδύροιο, ὥσπερ οὗτος νῦν, οὐχὶ
ταύτη πάλιν ἐλεεινότερος ἔσται καὶ ἀθλιώτερος, μὴ μόνον
νοσῶν, ἀλλὰ μηδὲ αὐτὸ τοῦτο εἰδὼς διτι νοσεῖ, καὶ διὰ τοῦτο
μήτε ἀπαλλαγῆναι θουλόμενος, καὶ τοὺς ἀπηλλαγμένους
30 θρηνεῖν;

εὐτυχίαν τοῦ παιδιοῦ, ἀπὸ τὴν ὁποίαν αὐτὸς εὐρίσκεται τόσον μακράν, ὥστε νὰ θρηνῆ ὡσὰν νὰ πρόκειται διὰ μεγίστας συμφοράς.

Ἄπὸ ποῦ λοιπὸν ν' ἀρχίσω τὸν πρὸς αὐτὸν λόγον; Ἄπὸ τὸν πλοῦτον καὶ τὰ χρήματα, ἐπειδὴ καὶ ὁ ἴδιος δι' αὐτὸ περισσότερον ἀπὸ ὅλα κλαίει, καὶ ὅλοι νομίζουν ὅτι αὐτὸ εἶναι τὸ φοβερώτερον ὅλων, δηλαδὴ τὸ νὰ προσελκύωνται εἰς τὸν βίον αὐτὸν παιδιὰ πλουσίων. Εἶπέ μου, λοιπὸν, ποῖον καλοτυχίζομεν ὅλοι καὶ θεωροῦμεν ἀξιοζήλευτον; Αὐτὸν ποῦ διψᾷ συνεχῶς καὶ πρὶν γεμίση τὸ ἕνα ποτήρι ζητεῖ ἄλλο καὶ εὐρίσκεται πάντοτε εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν, ἢ αὐτὸν ποῦ ἔγινεν ἀνώτερος τῆς ἀνάγκης ἐκείνης καὶ μένει ἀδίψαστος πάντοτε καὶ ποτὲ δὲν ἔχει ἀνάγκην ἐκείνου τοῦ ποτοῦ; Δὲν ἀμοιάζει ὁ μὲν πρῶτος μὲ ἐμπύρετον ποῦ εὐρίσκεται εἰς φοβεράν ἀνάγκην καὶ ἂν ἀκόμη ἤμπορῆ νὰ ἀντλῆ τὰ ὕδατα ἀπὸ πηγᾶς, ὁ δὲ δεύτερος καὶ ἐλεύθερος εἶναι πράγματι, ὡς πρὸς τὴν ἀληθινὴν ἐλευθερίαν, καὶ ἀπολαμβάνει τὴν ἀληθινὴν ὑγείαν καὶ ὑπερβαίνει τὰ μέτρα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως; Τί λοιπὸν; Ἐὰν κάποιος ποῦ ἐπιθυμεῖ γυναῖκα ἔρχεται εἰς σαρκικὴν μετ' αὐτῆς σχέσιν διαρκῶς, φλέγεται ὅμως περισσότερον μετὰ τὴν συνουσίαν, ἐνῶ ἄλλος ἀποφεύγει τὴν μανίαν καὶ δὲν ὑποκύπτει οὔτε κατὰ τὸν ὕπνον εἰς τὸ πάθος, ποῖος πάλιν εἶναι δι' ἡμᾶς ἀξιοζήλευτος καὶ εὐτυχής; Ποῖος δὲ εἶναι ἄθλιος καὶ δυστυχής; Δὲν εἶναι αὐτὸς ποῦ φλογίζεται ἀπὸ τὸν ἀνικανοποίητον ἐκεῖνον ἔρωτα, ποῦ μὲ κανένα τρόπον δὲν ἤμπορεῖ νὰ σβεσθῆ, ἀλλὰ μόνον ἐπαυξάνεται μὲ τὰ ἐπινοούμενα φάρμακα; Ἐὰν δὲ ἐπὶ πλέον μακαρίζῃ τὸν ἑαυτὸν του διὰ τὸ πάθος καὶ οὔτε ὁ ἴδιος θέλει νὰ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὴν ἀνάγκην ἐκείνην καὶ προσέτι κλαίει δι' αὐτοὺς ποῦ ἀπαλλάσσονται ἀπὸ τὸ πάθος, ὅπως αὐτὸς ἐδῶ τώρα, μήπως δὲν εἶναι καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ πάλιν ἐλεεινότερος καὶ ἀθλιώτερος, ὅχι μόνον ἐπειδὴ ἀσθενεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ἀγνοεῖ ὅτι ἀσθενεῖ, καὶ δι' αὐτὸ οὔτε θέλει ὁ ἴδιος νὰ ἀπαλλαγῆ, θρηνεῖ δὲ καὶ διὰ τοὺς ἀπηλλαγμένους;

Ἀγάγωμεν δὴ τὸν λόγον τοῦτον καὶ ἐπὶ τὴν τῶν χρη-
 μάτων κτῆσιν, καὶ ὀρόμεθα τίς ὁ ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος
 ἐκείνων μὲν γὰρ τῶν ἐρώτων σφοδρότερος οὗτός ἐστι καὶ
 μανικώτερος· οὐκοῦν καὶ πλεῖον ὀδυνῆσαι δύναται ἄν, οὐ
 5 τούτῳ μόνον ὅτι τὴν λαμπάδα δριμυτέραν ἔχει, ἀλλ' ὅτι καὶ
 πρὸς τὴν ἐπινενοημένην παραμυθίαν ἀνένδοτός ἐστι καὶ
 σκληρότερος πλεον ἐκείνων. Μᾶλλον γὰρ οἱ ποιοῦ καὶ σω-
 μάτων ἐρωῶντες μετὰ τὴν ἀπόλαυσιν λήγονται κόρον, ἢ οἱ
 περὶ πλοῦτον μαινόμενοι. Ὅθεν ἐκείνους μὲν καὶ τῷ λόγῳ
 10 συμπλάσαι ἠναγκάσθημεν, διὰ τὸ μὴ ταχέως ἐπὶ τῆς πείρας
 ὄραν αὐτὸ φαινόμενον· τούτου δὲ τοῦ νοσήματος ἀπὸ τῶν
 πραγμάτων πολλὰ ἔξομεν παρασχεῖν τὰ ὑποδείγματα.

Διὰ ταῦτα οὖν, εἰπέ μοι, θρηνεῖς τὸν νίον, διτι μανίας
 καὶ τοσαύτης ἀμηχανίας ἀπήλλακται, ὅτι ἔρωτα ἀνίατον οὐκ
 15 ἐρᾷ, διτι τοῦ πολέμου καὶ τῆς μάχης ταύτης ἔσσηκεν ἐκτός;
 Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔπαθε τοῦτο, φησὶν, οὐδ' ἂν ἠράσθη τοῦ πλείο-
 νος, ἀλλ' ἀπέχρησεν ἂν αὐτῷ τῶν παρόντων ἢ ἀπόλαυσις.
 Μάλιστα μὲν πρᾶγμα λέγεις ἐναντίον, ὡς εἶπεῖν, τῇ φύσει
 πλὴν ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἔσιω, καὶ συγκεχωρήσθω τῷ λόγῳ, μὴ
 20 ἂν αὐτὸν ἐθελῆσαι προσθεῖναι τοῖς οὔσι, μηδὲ ὑπὸ τῆς ἐπι-
 θυμίας ἀλῶναι ἐκείνης· ἐγὼ γὰρ αὐτὸν καὶ οὕτως ἐπιδεί-
 ξω ἐν μείζονι νῦν ὄντα ἀνέσει καὶ ἡδονῇ. Τί γὰρ κουφό-
 τερον, ὑπὲρ τοσοῦτων φροντίζειν καὶ τοιαύτη προσδεδῆσθαι
 φυλακῇ καὶ δουλείᾳ, καὶ δεδοικέναι μὴ παραπόληταί τι τῶν
 25 ὄντων, ἢ καὶ τούτων ἀπηλλάχθαι τῶν δεσμῶν; Κεῖσθω γάρ,
 αὐτὸν μὴ ἐπιθυμεῖν φορτίων ἐτέρων, ἀλλὰ πολλῶ βέλτιον
 καὶ τῶν ἐπιτεθέντων ἤδη καταφρονεῖν. Εἰ γὰρ τὸ μὴ δεῖ-
 σθαι πλειόνων συνωμολόγηται μέγιστον ὄν ἀγαθόν, τὸ καὶ

Ἄς ἐφαρμόσωμεν λοιπὸν τὸ παράδειγμα αὐτὸ καὶ εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν χρημάτων καὶ ἄς ἴδωμεν ποῖος εἶναι ὁ ἄθλιος καὶ δυστυχής· διότι αὐτὸς ὁ ἔρωσ εἶναι ἰσχυρότερος καὶ σφοδρότερος ἀπὸ ἐκείνους. Ἦμπορεῖ λοιπὸν νὰ προξενήσῃ περισσότερον πόνον, ὄχι μόνον ἐπειδὴ ἡ λαμπάδα του διαρκεῖ περισσότερον, ἀλλὰ καὶ διότι εἰς κάθε παραμυθίαν ποὺ ἐπινοεῖται εἶναι ἀνυποχώρητος καὶ περισσότερον ἄκαμπτος ἀπὸ ἐκείνους. Περισσότερον χορταίνουσι μετὰ τὴν ἀπόλαυσιν οἱ ἐπιθυμοῦντες ποτὰ καὶ σώματα παρὰ αὐτοῖς ποὺ διψοῦν διὰ τὸν πλοῦτον. Δι' αὐτὸ ἐκείνους μὲν ἠναγκάσθημεν νὰ κατασκευάσωμεν διὰ τοῦ λόγου, ἐπειδὴ τοῦτο δὲν φαίνεται ἀμέσως ἐκ τῆς πείρας, ἐνῶ διὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτὴν ἐκ τῶν πραγμάτων δυνάμεθα νὰ παρουσιάσωμεν πολλὰ παραδείγματα.

Δι' αὐτὰ λοιπὸν, εἶπέ μου, θρηνεῖς τὸν υἱόν σου, διότι ἀπηλλάγη ἀπὸ τὴν μανίαν καὶ τὴν τόσην ζάλην, διότι δὲν εἶναι αἰχμάλωτος ἀνικανοποιήτου πάθους, διότι ἀπέφυγεν αὐτὸν τὸν πόλεμον καὶ τὴν μάχην; Δὲν θὰ τὸ ἐπάθαιεν αὐτό, λέγει, οὔτε θὰ ἐπόθει τὰ περισσότερα, ἀλλὰ θὰ ἤρκεῖτο εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν παρόντων. Κατ' ἀρχὴν ὑποστηρίζεις, οὕτως εἰπεῖν, πρᾶγμα ἀντίθετον πρὸς τὴν φύσιν. Ὅμως ἄς δεχθῶμεν καὶ αὐτὸ καὶ ἄς ὑποθέσωμεν διὰ τοῦ λόγου ὅτι δὲν θὰ ἤθελε αὐτὸς νὰ προσθέσῃ ἄλλα εἰς τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὲν θὰ ἐκυριεύετο ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν ἐκείνην. Ἐγὼ θὰ ἀποδείξω, καὶ ὑπ' αὐτὰς τὰς προϋποθέσεις, ὅτι τώρα εὐρίσκεται εἰς μεγαλυτέραν ἄνεσιν καὶ ἰκανοποίησιν. Τί δηλαδὴ εἶναι ἐλαφρότερον, τὸ νὰ φροντίζῃ κανεὶς διὰ τόσα πράγματα καὶ νὰ αἰχμαλωτίζεται εἰς τέτοιαν φυλακὴν καὶ δουλείαν καὶ νὰ φοβῆται νὰ μὴ καθῆ τίποτε ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ του, ἢ τὸ νὰ ἀπαλλαγῆ καὶ ἀπὸ αὐτὰς τὰς δεσμεύσεις; Διότι καὶ ἂν δεχθῶμεν ὅτι δὲν ἐπιθυμεῖ ἄλλα βάρη, εἶναι πάντως πολὺ καλύτερον νὰ περιφρονῆ καὶ αὐτὰ ποὺ ἤδη ἔχει. Διότι ἐὰν ἔχη γίνεαι παραδεκτὸν ὅτι τὸ νὰ μὴ ἐπιθυμῆ περισσότερα εἶναι μέγιστον ἀγαθόν, τὸ νὰ

τῆς τῶν ὄντων χρείας ἐξώτερον εἶναι, μείζονος εὐπραγίας ἂν εἶη. Ὁ γὰρ ἄδιψος ἐκεῖνος καὶ ἀνέρασιος (οὐδὲν γὰρ κωλύει πάλιν ἐπὶ τὰ αὐτὰ ἐλθεῖν ὑποδείγματα) οὐ τῶν ἀειδιψῶντων μόνον, οὐδὲ τῶν ἐρώντων ἀεί, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν
 5 βραχεῖ τοῦτο παθόντων, καὶ πληρωσάντων τὴν ἐπιθυμίαν πολλῶ μακαριώτερος ὢν ἀποδέδεικται, ὡς μηδὲ εἰς πεῖραν ἐμπεσῶν τῆς τοιαύτης ἀνάγκης.

Ἐρήσομαι δέ σε πάλιν, εἰ καὶ ὑπερβαλέσθαι τῷ πλούτῳ πάντας καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ πλούτου κακῶν ἀπαλλαγῆναι
 10 ἐνῆν, ἄρα οὐκ ἂν μυριάκις ταύτην εἴλου τὴν περισουσίαν, ὥστε μήτε βασκανίας, μήτε συκοφαντίας, μήτε φροντίδος, μήτ' ἄλλου μηδενὸς τῶν τοιούτων ἀνέχεσθαι; Ἄν τοίνυν καὶ τοῦτο ἔχοντα δεῖξωμεν τὸν υἱόν, καὶ μείζονως εὐπορώτερον ὄντα νῦν, παύσῃ θρηγῶν πάντως καὶ ὀλοφυρόμενος οὕτω πι-
 15 κρῶς; Ὅτι μὲν οὖν φροντίδων ἀπήλλακται, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐπιουρομένων τῷ πλούτῳ κακῶν, οὐδὲ αὐτὸς ἀντιρεῖς· διόπερ οὐδὲ ἡμῖν περὶ τούτων ἀνάγκη πρὸς σὲ διαλέγεσθαι· ζητεῖς δὲ μαθεῖν πῶς εὐπορώτερος τοῦ τοσαῦτα ἔχοντός σου. Τοῦτο δὴ σε διδάξομεν, καὶ δεῖξομεν, διὸ περὶ ἡγῆ
 20 ἐκεῖνον νῦν εἶναι ἐν πενίᾳ τῇ ἐσχάτῃ, τοῦτο αὐτὸς πρὸς ἐκεῖνον ἐξεταζόμενος πέπονθας.

4. Καὶ μή τοι νομίσης τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἡμᾶς ἐρεῖν ἀγαθὰ καὶ τὰ μετὰ τὴν ἐνθὲνδε ἀποδημίαν· ἀπὸ γὰρ τῶν ἐν χερσὶ τέως ποιησόμεθα τὴν ἀπόδειξιν. Σὺ μὲν οὖν τῶν
 25 σαυτοῦ κύριος εἶ μόνον, ἐκεῖνος δὲ τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν. Εἰ δὲ ἀπιστεῖς δεῦρό σε ἀγάγωμεν εἰς αὐτόν, καὶ πείσωμεν αὐτόν κατελθόντα ἀπὸ τοὺς ὄρους, μᾶλλον δὲ ἐκεῖ μένοντα σημαῖναι τινὶ τῶν σφόδρα πλουτιούντων καὶ εὐλαβῶν, πέμπαι χρυσοῦ σιαυθμόν, ὅσον ἐθέλεις· μᾶλλον δὲ

μὴ χρειάζεται καὶ τὰ ὑπάρχοντα θὰ ἦτο ἀπόδειξις μεγαλυτέρας εὐπραγίας. Διότι ἐκεῖνος ποῦ δὲν διψᾷ καὶ δὲν ἐρωτεῦεται (διότι τίποτε δὲν μᾶς ἐμποδίζει νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὰ ἴδια παραδείγματα) ἔχει ἀποδειχθῆ εὐτυχέστερος ὄχι μόνον ἀπὸ αὐτοὺς ποῦ συνεχῶς διψοῦν καὶ συνεχῶς ἐπιθυμοῦν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποῦ ἔπαθαν τοῦτο ἐπ' ὀλίγον καὶ ἱκανοποίησαν τὴν ἐπιθυμίαν, διότι οὔτε ἐδοκίμασε κἄν αὐτὴν τὴν ἀνάγκην.

Θὰ σὲ ἐρωτήσω δὲ πάλιν· ἐὰν ἡδύνατο καὶ νὰ ὑπερβῆ εἰς πλοῦτον ὄλους καὶ νὰ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὰ κακὰ τοῦ πλούτου, δὲν θὰ ἐπρωτίμα μυριάκις αὐτὴν τὴν περιουσίαν, ὥστε οὔτε βασκανίαν, οὔτε συκοφαντίαν, οὔτε φροντίδα, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ αὐτὰ νὰ ἀνέχεται; Ἄν λοιπὸν ἀποδείξω ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ ἔχει ὁ υἱὸς καὶ ὅτι τώρα εἶναι πολὺ πλουσιώτερος, θὰ παύσης ἐντελῶς νὰ θρηνῆς καὶ νὰ κλαίης τόσο πικρά; Ὅτι λοιπὸν ἔχει ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὰς μερίμνας καὶ τὰ ἄλλα δυσάρεστα ἐπακόλουθα τοῦ πλούτου, οὔτε καὶ σὺ ὁ ἴδιος τὸ ἀμφισβητεῖς. Δι' αὐτὸ λοιπὸν, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ συζητήσωμεν δι' αὐτά. Ζητεῖς δὲ νὰ πληροφορηθῆς, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι πλουσιώτερος ἀπὸ ἐσέ, ποῦ ἔχεις τόσον πολλά. Αὐτὸ λοιπὸν θὰ σοῦ διδάξωμεν καὶ θὰ ἀποδείξωμεν, ὅτι αὐτὸ ποῦ νομίζεις ἐσύ, ὅτι δηλαδὴ ἐκεῖνος εὐρίσκεται εἰς τὴν ἐσχάτην πτωχείαν, αὐτὸ τὸ ἔχεις πάθει ἐσύ, ἂν συγκριθῆς μὲ ἐκεῖνον.

4. Καὶ μὴ νομίσης βέβαια ὅτι θὰ ὁμιλήσω διὰ τὰ οὐράνια ἀγαθὰ, καὶ τὰ μεταθανάτια· διότι θὰ ἀρχίσω ἐν πρώτοις τὴν ἐπιχειρηματολογίαν ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ ποῦ εἶναι χειροπιαστά. Σὺ μὲν λοιπὸν εἶσαι ἐξουσιαστικῆς μόνον τῶν ἰδικῶν σου, ἐκεῖνος δὲ τῶν ἀγαθῶν ὀλοκλήρου τῆς οἰκουμένης. Ἐὰν δὲ ἀπιστῆς, ἐλθέ νὰ σὲ ὀδηγήσω εἰς αὐτὸν καὶ νὰ τὸν πείσωμεν, ἀφοῦ κατέλθῃ ἀπὸ τὸ ὄρος ἢ μᾶλλον παραμένων ἐκεῖ, νὰ δώσῃ ἐντολήν εἰς κάποιον ἀπὸ τοὺς πολλοὺς πλουσίους καὶ εὐλαβεῖς νὰ στείλῃ ποσότητα χρυσοῦ,

τῆς τῶν ὄντων χρείας ἐξώτερον εἶναι, μείζονος εὐπραγίας ἂν εἶη. Ὁ γὰρ ἄδικος ἐκεῖνος καὶ ἀνέραστος (οὐδὲν γὰρ κωλύει πάλιν ἐπὶ τὰ αὐτὰ ἐλθεῖν ὑποδείγματα) οὐ τῶν ἀεὶ διαφώντων μόνον, οὐδὲ τῶν ἐρώντων ἀεὶ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν
 5 θραχεῖ τοῦτο παθόντων, καὶ πληρωσάντων τὴν ἐπιθυμίαν πολλῶ μακαριώτερος ὢν ἀποδέδεικται, ὡς μηδὲ εἰς πείραν ἐμπεσὼν τῆς τοιαύτης ἀνάγκης.

Ἐρῆσομαι δὲ σε πάλιν, εἰ καὶ ὑπερβαλέσθαι τῷ πλούτῳ πάντα καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ πλούτου κακῶν ἀπαλλαγῆναι
 10 ἐνῆν, ἄρα οὐκ ἂν μυριάκις ταύτην εἴλου τὴν περιουσίαν, ὥστε μήτε βασκανίας, μήτε συκοφαντίας, μήτε φροντίδος, μήτ' ἄλλου μηδενὸς τῶν τοιούτων ἀνέχεσθαι; Ἄν τοίνυν καὶ τοῦτο ἔχοντα δείξωμεν τὸν νίον, καὶ μειζόνως εὐπορώτερον ὄντα νῦν, πάσῃ θρηνηῶν πάντως καὶ ὀλοφυρόμενος οὕτω πι-
 15 κρῶς; Ὅτι μὲν οὖν φροντίδων ἀπήλλακται, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐπισυρομένων τῷ πλούτῳ κακῶν, οὐδὲ αὐτὸς ἀντιρεῖς· διόπερ οὐδὲ ἡμῖν περὶ τούτων ἀνάγκη πρὸς σὲ διαλέγεσθαι· ζητεῖς δὲ μαθεῖν πῶς εὐπορώτερος τοῦ τοσαῦτα ἔχοντός σου. Τοῦτο δὴ σε διδάξομεν, καὶ δείξομεν, διὸ ὅπερ ἡγή-
 20 ἐκεῖνον νῦν εἶναι ἐν πενία τῇ ἐσχάτῃ, τοῦτο αὐτὸς πρὸς ἐκεῖνον ἐξεταζόμενος πέπονθας.

4. Καὶ μή τοι νομίσης τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἡμᾶς ἔρεῖν ἀγαθὰ καὶ τὰ μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀποδημίαν· ἀπὸ γὰρ τῶν ἐν
 25 σαιτουῦ κύριος εἶ μόνον, ἐκεῖνος δὲ τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν. Εἰ δὲ ἀπιστεῖς δεῦρό σε ἀγάγωμεν εἰς αὐτόν, καὶ πείσωμεν αὐτόν κατελθόντα ἀπὸ τοὺς ὄρους, μᾶλλον δὲ ἐκεῖ μένοντα σημᾶναί τινα τῶν σφόδρα πλουτούντων καὶ εὐλαβῶν, πέμπαι χρυσοῦ σταθμόν, ὅσον ἐθέλεις· μᾶλλον δὲ

μη χρειάζεται καὶ τὰ ὑπάρχοντα θὰ ἦτο ἀπόδειξις μεγαλύτερας εὐπραγίας. Διότι ἐκεῖνος πὺ δὲν διψᾷ καὶ δὲν ἐρωτεύεται (διότι τίποτε δὲν μᾶς ἐμποδίζει νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὰ ἴδια παραδείγματα) ἔχει ἀποδειχθῆ εὐτυχέστερος ὄχι μόνον ἀπὸ αὐτοὺς πὺ συνεχῶς διψοῦν καὶ συνεχῶς ἐπιθυμοῦν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτοὺς πὺ ἔπαθαν τοῦτο ἐπ' ὀλίγον καὶ ἱκανοποίησαν τὴν ἐπιθυμίαν, διότι οὔτε ἐδοκίμασε κἂν αὐτὴν τὴν ἀνάγκην.

Θὰ σὲ ἐρωτήσω δὲ πάλιν· ἐὰν ἡδύνατο καὶ νὰ ὑπερβῆ εἰς πλοῦτον ὄλους καὶ νὰ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὰ κακὰ τοῦ πλούτου, δὲν θὰ ἐπρωτίμα μυριάκις αὐτὴν τὴν περιουσίαν, ὥστε οὔτε βασκανίαν, οὔτε συκοφαντίαν, οὔτε φροντίδα, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ αὐτὰ νὰ ἀνέχεται; Ἄν λοιπὸν ἀποδείξω ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ ἔχει ὁ υἱὸς καὶ ὅτι τώρα εἶναι πολὺ πλουσιώτερος, θὰ παύσης ἐντελῶς νὰ θρηνῆς καὶ νὰ κλαίης τόσον πικρά; Ὅτι λοιπὸν ἔχει ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὰς μερίμνας καὶ τὰ ἄλλα δυσάρεστα ἐπακόλουθα τοῦ πλούτου, οὔτε καὶ σὺ ὁ ἴδιος τὸ ἀμφισβητεῖς. Δι' αὐτὸ λοιπὸν, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ συζητήσωμεν δι' αὐτά. Ζητεῖς δὲ νὰ πληροφορηθῆς, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι πλουσιώτερος ἀπὸ ἐσέ, πὺ ἔχεις τόσον πολλά. Αὐτὸ λοιπὸν θὰ σοῦ διδάξωμεν καὶ θὰ ἀποδείξωμεν, ὅτι αὐτὸ πὺ νομίζεις ἐσύ, ὅτι δηλαδὴ ἐκεῖνος εὐρίσκεται εἰς τὴν ἐσχάτην πτωχείαν, αὐτὸ τὸ ἔχεις πάθει ἐσύ, ἂν συγκριθῆς μὲ ἐκεῖνον.

4. Καὶ μὴ νομίσης βέβαια ὅτι θὰ ὁμιλήσω διὰ τὰ οὐράνια ἀγαθὰ, καὶ τὰ μεταθανάτια· διότι θὰ ἀρχίσω ἐν πρώτοις τὴν ἐπιχειρηματολογίαν ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ πὺ εἶναι χειροπιαστά. Σὺ μὲν λοιπὸν εἶσαι ἐξουσιαστής μόνον τῶν ἰδικῶν σου, ἐκεῖνος δὲ τῶν ἀγαθῶν ὀλοκλήρου τῆς οἴκουμένης. Ἐὰν δὲ ἀπιστῆς, ἐλθὲ νὰ σὲ ὀδηγήσω εἰς αὐτὸν καὶ νὰ τὸν πείσωμεν, ἀφοῦ κατέλθῃ ἀπὸ τὸ ὄρος ἢ μᾶλλον παραμένων ἐκεῖ, νὰ δώσῃ ἐντολήν εἰς κάποιον ἀπὸ τοὺς πολλοὺς πλουσίους καὶ εὐλαβεῖς νὰ στείλῃ ποσότητα χρυσοῦ,

τοῦτο μὲν οὐκ ἀνέξεται, δοῦναι δὲ τῷ δεῖνι δεομένῳ κελεύε-
 τω, καὶ προθυμότερον ὄψει τὸν πλουτιοῦντα ὑπακούοντα καὶ
 ἐκκομίζοντα, ἢ τῶν οἰκονόμων τινὰ τῶν σῶν. Οὗτος μὲν
 γὰρ ὅταν ἀναλίσκειν κελεύηται, καιτηφῆς τὲ ἐσσι καὶ σκυθρο-
 5 πός· ἐκεῖνος δὲ ὅταν μὴ ἀναλίσκη, τότε δέδοικε μὴ ποτε
 προσκεκρουκῶς ἦ, ἅτε τοιοῦτον ἐπιπαιτόμενος οὐδέν. Καὶ
 πολλοὺς ἐπιδεῖξαι ἔχω οὐ τῶν εὐδοκίμων τούτων, ἀλλὰ καὶ
 τῶν εὐτελεσιτέρων, ισοαύτην ἔχοντας δύναμιν. Καὶ σὺ μὲν,
 ἂν οἱ οἰκονόμοι ἀναλώσωσι τὰ πιστευθέντα, οὐκ ἔχεις ἀπαι-
 10 τῆσαι ἕτερον, ἀλλ' εὐθέως σοι εἰς πενίαν ὁ πλοῦτος μετα-
 πεσεῖται ὑπὸ τῆς κακουργίας ἐκείνων· παρὰ δὲ τῷ παιδί
 τῷ σῶ τοῦτο οὐκ ἔστι τὸ δέος. Ἄν γὰρ οὗτος γένηται πέ-
 νης, ἐπιτάξει πάλιν ἑτέρῳ· κἂν ἐκεῖνος πάθῃ τι τοιοῦτον,
 ἐφ' ἕτερον μεταθήσεται, καὶ τὰς τῶν ὑδάτων πηγὰς πρότε-
 15 ρον ἐπιλιπεῖν εἰκός ἢ τῶν ταῦτα ὑπακουσομένων τινά.

Καὶ εἰ μὲν τὰ ἡμέτερα ἐφρόνεις, διηγησάμην ἂν σοι
 πολλὰ καὶ μεγάλα διηγήματα· ἐπεὶ δὲ τὰ Ἑλλήνων προ-
 σθεύεις, οὐδὲ ἐκεῖθεν ἀπορήσω τοῦ παραδείγματος. Ἄ-
 κουσον γὰρ τί πρὸς τὸν Σωκράτην ὁ Κρίτων φησί· «Σοὶ δὲ
 20 ὑπάρχει μὲν τὰ ἐμὰ χρήματα, ὡς ἔγωγε οἶμαι ἰκανά· ἔπειτα
 δὲ καὶ εἴ τι ἐμοῦ κηδόμενος οὐκ οἶει ἀναλίσκειν τὰμά, ξέ-
 νοι οὔτιοι ἐνθάδε ἔτιμοι ἀναλίσκειν. Εἰσκεκόμικε δὲ ἐπ'
 αὐτῷ τούτῳ ἀργύριον ἰκανὸν Σιμμίας ὁ Θηβαῖος, ἔτιμος
 δὲ καὶ Κέβης, καὶ ἄλλοι πολλοί. Ὡστε,, ὅπερ ἔλεγον, μὴ
 25 ταῦτα φοβούμενος ἀποκάμης σῶσαι σαυτὸν, μήτε ὃ ἔλεγεσ
 ἐν τῷ δικαστηρίῳ δυσχερές σοι γενέσθω· διτι οὐκ ἂν ἔχοις
 ἐξελθὼν ὃ τι χρῶο σαυτῷ· πολλαχοῦ μὲν γὰρ καὶ ἄλλοσε

ῶσιν θέλεις. Μᾶλλον ὅμως δὲν θὰ τὸ δεχθῆ αὐτό, ἀλλ' ἄς διατάξῃ νὰ δοθῆ εἰς τὸν τάδε πτωχόν, καὶ θὰ ἰδῆς τὸν πλουτοῦντα νὰ ὑπακούῃ καὶ νὰ φέρῃ τὸν χρυσὸν προθυμότερα ἀπὸ κάποιον ἐκ τῶν ἰδικῶν σου διαχειριστῶν. Διότι αὐτὸς δταν διατάσσεται νὰ ἐξοδεύῃ εἶναι κατηφῆς καὶ σκυθρωπός· ἐκεῖνος δέ, δταν δὲν ἐξοδεύῃ, τότε φοβεῖται μήπως διαπράττει σφάλμα, διότι δὲν διετάχθη διὰ κάτι τέτοιο. Καὶ ἤμπορῶ νὰ ἐπιδείξω πολλούς, ὅχι μόνον ἀπὸ τοὺς εὐδοκίμησαντας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ὑποδεεστέρους, νὰ ἔχουν τόσην δύναμιν. Καὶ σὺ μὲν, ἐὰν οἱ διαχειρισταὶ καταναλώσουν τὰ ἐμπιστευθέντα, δὲν ἠμπορεῖς νὰ ἀπαιτήσης τίποτε ἄλλο, ἀλλὰ ἀμέσως μεταβάλλεται ὁ πλοῦτος εἰς πτωχείαν, ἀπὸ τὴν κατάχρησιν ἐκείνων. Εἰς τὸν υἱόν σου δὲν ὑπάρχει τέτοιος φόβος. Διότι ἐὰν αὐτὸς γίνῃ πτωχός, θὰ δώσῃ ἐντολὴν πάλιν εἰς ἄλλον, καὶ ἂν ἐκεῖνος πάθῃ τὸ αὐτὸ θὰ ὑπάγῃ εἰς ἄλλον, καὶ πρέπει νὰ στερεύσουν πρῶτα αἱ πηγαὶ τῶν ὑδάτων παρὰ νὰ λείψῃ κάποιος πού θὰ ὑπακούσῃ εἰς τὰς ἐντολάς.

Καὶ ἐὰν μὲν εἶχες τὰς ἰδικὰς μας πεποιθήσεις, θὰ σοῦ διηγούμην πολλὰς καὶ ἀξιολόγους ἱστορίας· ἐπειδὴ ὅμως εἶσαι εἰδωλολάτρης, δὲν θὰ δυσκολευθῶ νὰ εὔρω καὶ ἐκεῖ παράδειγμα. Ἔκουσε λοιπὸν τί λέγει ὁ Κρίτων πρὸς τὸν Σωκράτην. «Καὶ σὺ ἔχεις εἰς τὴν διάθεσίν σου τὰ χρήματά μου, ἀρκετὰ ὅπως νομίζω· ἔπειτα καὶ ἂν λυπῆσαι κάπως ἐμὲ καὶ νομίζῃς ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐξοδεύῃς τὰ ἰδικά μου, ἐδῶ εἶναι αὐτοὶ οἱ φίλοι μας ἀπὸ τὰ ξένα, πρόθυμοι νὰ ἐξοδεύσουν ἀπὸ τὰ ἰδικά των. Ἐνας μάλιστα, ὁ Σιμμίας ὁ Θηβαῖος, δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν σκοπὸν ἔχει φέρει μαζί του ἀρκετὰ χρήματα· καὶ ὁ Κέβης καὶ πολλοὶ ἄλλοι εἶναι ἐδῶ πρόθυμοι, ὥστε αὐτὸς ὁ φόβος νὰ μὴ σὲ κρατῆ ἀπὸ τοῦ νὰ σωθῆς οὔτε καὶ ὁ λόγος πού ἔλεγες εἰς τὸ δικαστήριον νὰ σὲ ἐμποδίσῃ, ὅτι δηλαδὴ ἂν ἔφευγες ἀπὸ τὸν τόπον σου, δὲν θὰ εἶχες τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὸν ἑαυτὸν σου· διότι καὶ

ὅπου ἂν ἀφίκη, ἀγαπήσουσί σε. Ἐὰν δὲ βούλη εἰς Θεσσαλίαν ἵεναι, εἰσὶν ἐμοὶ ἐκεῖ ξένοι, οἳ σε περὶ πολλοῦ ποιήσονται καὶ ἀσφάλειάν σοι παρέξονται, ὥστε σοι μηδὲν ἐλλείπειν τῶν κατὰ Θεσσαλίαν.

- κ Τί ταύτης τῆς εὐπορίας ἡδίων; Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς ἄνδρα βιωτικόν· εἰ δὲ φιλοσοφώτερον αὐτοῦ τὸν πλοῦτον ἐξετάζειν ἐθέλομεν, σὺ μὲν ἴσως οὐ παρακολουθήσεις τῷ λόγῳ, ἐμοὶ δὲ ἀναγκαῖον διὰ τοὺς δικάζοντας εἰπεῖν. Τοσοῦτος γὰρ ὁ τῆς ἀρειῆς πλοῦτός ἐστιν, οὕτως ἡδίων, οὐ-
 10 τω ποθεινότερος τοῦ παρ' ὑμῖν, ὥς μηδ' ἂν ποτε ἐθέλῃσαι τοὺς ἔχοντας αὐτὸν τὴν ἅπασαν γῆν, εἰ χρυσοῦς γένοιτο μετὰ τῶν ὄρῳν καὶ τῆς θαλάττης καὶ τῶν ποταμῶν, ἀντ' ἐκείνου λαβεῖν. Καὶ εἴ γε ἦν δυνατὸν τοῦτο γενέσθαι, ἔμαθες ἂν ἀπὸ τῆς πείρας αὐτῆς, ὥς οὐκ ἀλαζονείας τὰ ῥήματα, ἀλλὰ
 15 πολλῷ πλείω καὶ μείζω εὐρόντιες καταφρονήσουσιν ἐκείνου, καὶ οὐκ ἂν ποτε αὐτὸν ἀλλάξαιντο τούτου. Καὶ τί λέγω, ἀλλάξαιντο; οὐδὲ μετ' ἐκείνου μὲν οὖν λαβεῖν αὐτὸν ἔλοιντο ἂν. Καίτοι ὑμῖν εἴ τις ἐδίδου τὸν τῆς ἀρειῆς πλοῦτον μετὰ τῶν χρημάτων, ὑπίαις ἂν ἐδέξασθε χερσίν· οὕτως ὁμολο-
 20 γεῖτε μέγαν τινὰ ἐκείνον καὶ θαυμασιόν· οὗτοι δὲ οὐκ ἂν ἔλοιντο τὸν ὑμέτερον μετὰ τοῦ οἰκείου· οὕτως ἴσασιν ὅτι πρᾶγμα ἐσιν εὐκαταφρόνητον. Καὶ τοῦτο πάλιν ἀπὸ τῶν ὑμετέρων παραδειγμάτων ποιήσω φανερόν. Πόσα γὰρ οἷε χρήματα τὸν Ἀλέξανδρον τῷ Διογένει, εἴ γε ἠθέλε δέξα-
 25 σθαι, δοῦναι ἂν; Ἀλλ' οὐκ ἠθέλησεν· ἐκεῖνος δὲ ἐφιλονεῖκει καὶ πάντα ἔπρατειν, ὥστε δυνηθῆναί ποτε ἐπὶ τὸν πλοῦτον ἐλθεῖν τὸν τούτου.

6. Βλ. Πλάτωνος, Κρίτων, 45 6-c.

εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη, όπουδήποτε μεταβῆς, θὰ σ' ἐκτιμῆσουν. Καὶ ἂν θέλῃς νὰ μεταβῆς εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐκεῖ ἔχω φίλους μου, ποὺ θὰ σὲ περιποιηθοῦν πολὺ καὶ θὰ σὲ φροντίσουν διὰ τὴν ἀσφάλειάν σου, ὥστε κανεῖς νὰ μὴ σ' ἐνοχλήσῃ»⁶.

Τί περισσότερον εὐχάριστον ἀπὸ τὴν εὐπορίαν αὐτὴν; Ἄλλὰ αὐτὰ ἀναφέρονται εἰς ἄνθρωπον ποὺ ζῆ εἰς τὸν κόσμον. Ἐὰν δὲ ἐξητάζαμεν τὸν πλοῦτον μὲ περισσοτέραν φιλοσοφίαν ἀπὸ αὐτόν, ἐσὺ μὲν ἴσως νὰ μὴ παρακολουθήσῃς τὸν λόγον, ἐγὼ ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸν εἶπω διὰ τοὺς δικαστάς. Διότι εἶναι τόσοσιν μέγας ὁ πλοῦτος τῆς ἀρετῆς, τόσοσιν πλέον εὐχάριστος, τόσοσιν ποθεινότερος τοῦ ἰδικοῦ σας, ὥστε ποτὲ δὲν θὰ θελήσουν, αὐτοὶ ποὺ τὸν ἔχουν, νὰ τὸν ἀνταλλάξουν μὲ ὅλην τὴν γῆν, καὶ ἂν ἀκόμη αὐτὴ μετετρέπετο εἰς χρυσόν, μὲ τὰ ὄρη καὶ τὴν θάλασσαν καὶ τοὺς ποταμούς. Καὶ ἐὰν βεβαίως ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ αὐτό, θὰ ἐπληροφορεῖσο ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ὅτι δὲν εἶναι ἐγωϊστικοὶ οἱ λόγοι, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη εὔρισκαν πολὺ περισσότερα καὶ μεγαλύτερα, θὰ κατεφρόνουν ἐκεῖνον τὸν πλοῦτον καὶ ποτὲ δὲν θὰ τὸν ἀντήλλασσαν μὲ αὐτόν. Καὶ διατί λέγω περὶ ἀνταλλαγῆς; Διότι, οὔτε καὶ διατηροῦντες τὸν πλοῦτον τῆς ἀρετῆς δὲν θὰ ἐδέχοντο νὰ λάβουν τὸν ὑλικὸν πλοῦτον. Ἐνῶ ἂν κανεῖς ἔδιδεν εἰς ἐσᾶς τὸν πλοῦτον τῆς ἀρετῆς μαζὶ μὲ τὰ χρήματα, θὰ τὸν ἐλαμβάνατε μὲ ἀπλωμένα τὰ χέρια. Ἔτσι ὁμολογεῖτε ὅτι ὁ ὑλικὸς πλοῦτος εἶναι κάτι σπουδαῖον καὶ θαυμαστόν. Αὐτοὶ ὅμως δὲν θὰ ἐδέχοντο τὸν ἰδικὸν σας πλοῦτον μαζὶ μὲ τὸν ἰδικὸν των. Διότι πιστεύουν ὅτι εἶναι ἀξιοκαταφρόνητον πρᾶγμα. Καὶ αὐτὸ θὰ τὸ ἀποδείξω μὲ τὰ ἰδικά σας παραδείγματα. Διότι πόσα χρήματα νομίζεις ὅτι θὰ ἔδιδεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὸν Διογένην, ἐὰν αὐτὸς ἤθελε νὰ τὰ δεχθῆ; Ὅμως δὲν τὰ ἠθέλησεν. Ὁ Ἀλέξανδρος ὅμως φιλοδοξοῦσε καὶ ἔκαμε τὸ πᾶν, ὥστε νὰ ἠμπορέσῃ κάποτε νὰ φθάσῃ τὸν πλοῦτον τοῦ Διογένους.

5. Βούλει δὲ καὶ ἐτέρωθέν σου τὴν πενίαν ἰδεῖν, καὶ
 τοῦ παιδὸς τὴν εὐπορίαν τοῦ σοῦ; Οὐκοῦν ἄπελθε, καὶ ἀφε-
 λοῦ αὐτοῦ τὸ ἱμάτιον, ὅπερ ἔχει μόνον, καὶ τῆς καλύβης ἐ-
 ξάγαγε, καὶ κάθελε τὸ καταγώγιον, καὶ οὐδὲ οὕτως ὄψει
 5 δυσχεραίνοντα οὐδὲ ἀλγοῦντα, ἀλλὰ σοὶ καὶ χάριν εἴσεται
 τούτων, ὅσον πρὸς φιλοσοφίαν πλέον ὦθεῖς αὐτόν· σοῦ δὲ
 ἂν τις δέκα δραχμὰς ἀφέληται μόνον, θρηνηῶν καὶ ὀδυρό-
 μενος οὐ διαλείψει ποτέ. Τίς οὖν εὐπορος, ὃ τοῖς μικροῖς
 δακνόμενος, ἢ ὁ πάντων τῶν ὄντων καταφρονῶν;

10 Καὶ μὴ τοῦτο ποιήσης μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς χώρας ἀ-
 πάσης ἀπέλασον, καὶ ὄψει γελῶντα ἐπὶ τούτοις, καθάπερ
 ἐπὶ παιδίου παίζοντος. Σὲ δὲ ἂν τῆς παιρίδος ἀπελάσῃ τις
 μόνον, τὰ δεινότατα πείσῃ, καὶ οὐδὲ οἴσεις τὴν συμφορὰν·
 ἐκεῖνος δέ, ἅτε πάσης τῆς γῆς οὔσης αὐτοῦ καὶ τῆς θαλάσ-
 15 σης, οὕτως εὐκόλως καὶ ἀλύπως ἀπὸ τούτων ἕξ᾽ ἕτερα μετα-
 στήσεται, καθάπερ σὺ διὰ τῶν οἰκείων ὁδεύων ἀγρῶν· μᾶλ-
 λον δὲ καὶ εὐκολώτερον. Σοὶ μὲν γὰρ εἰ καὶ διὰ τῶν σῶν
 βαδίζειν ἔξεσιν, ἀλλ᾽ ὅμως καὶ δι᾽ ἄλλοιτρῶν ἀνάγκη ἐ-
 κεῖνος δὲ διὰ πάσης τῆς αὐτοῦ πορεύσεται γῆς· καὶ ποτὸν
 20 μὲν αὐτῷ πάντοθεν δαψιλῶς παρέχουσι λίμναι καὶ ποταμοὶ
 καὶ πηγαί, τροφή δὲ αὐτῷ λάχανα καὶ βοιάναι, καὶ ἄρτοι δὲ
 πολλαχόθεν. Οὕτω γάρ σοι λέγω, ὅτι καὶ τῆς γῆς ἀπάσης
 καταφρονεῖ, πόλιν ἔχων τὸν οὐρανόν. Καὶν τελευτῆσαι δέη,
 τῆς τρυφῆς ὑμῶν ἡδίων οἴσει τὴν τελευτήν, καὶ εὐξεται
 25 οὕτως ἀποθανεῖν μᾶλλον, ἢ ὑμεῖς ἐπὶ τῆς παιρίδος καὶ τῆς
 εὐνῆς· ὥστε καὶ πλάνον καὶ φυγάδα καὶ ἀλήτην τὴν πόλιν
 ἔχοντα καὶ οἰκίαν οἰκοῦντα ἀλλ᾽ οὐκ ἐκεῖνον εἶποι τις ἂν

5. Θέλεις νὰ ἰδῆς καὶ ἀπὸ ἄλλοῦ τὴν ἰδικὴν σου πτωχείαν καὶ τὸν πλοῦτον τοῦ παιδιοῦ σου; Λοιπὸν, πήγαινε καὶ ἀφαίρεσε τὸ μοναδικὸν του ἔνδυμα καὶ ἀπομάκρυνέ τον ἀπὸ τὴν καλύβην, καὶ κρήμνισε τὸ ἐρημητήριόν του, καὶ οὔτε ἔτσι δὲν θὰ τὸ ἰδῆς δυσσαρεστημένον καὶ δυστυχές, ἀλλὰ καὶ θὰ σ' εὐχαριστήσῃ δι' αὐτά, καθ' ὅσον τὸ ὠθεῖς περισσότερον εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Ἐνῶ ἐσύ, ἂν κανεῖς σοῦ ἀφαιρέσῃ δέκα μόνον δραχμάς, δὲν θὰ παύσῃς ποτὲ νὰ θρηνῆς καὶ νὰ ὀδύρεσαι. Λοιπὸν, ποῖος εἶναι πλούσιος; Αὐτὸς ποὺ ὑποφέρει πάρα πολὺ καὶ διὰ τὰ μηδαμινὰ ἀκόμη, ἢ αὐτὸς ποὺ καταφρονεῖ τὰ πάντα;

Καὶ ὄχι μόνον αὐτὰ νὰ κάμῃς, ἀλλὰ καὶ ἐξόρισέ τον ἀπὸ ὅλην τὴν χώραν, καὶ θὰ τὸν ἰδῆς νὰ γελαῖ δι' αὐτὰ ὡσὰν παιδί ποὺ παίζει. Ἐσὺ ὅμως, ἂν κανεῖς σὲ ἀπομακρύνῃ ἀπλῶς ἀπὸ τὴν πατρίδα, θὰ ὑποφέρῃς πάρα πολὺ καὶ δὲν θ' ἀνθέξῃς εἰς τὴν συμφοράν. Ἐκεῖνος ὅμως, ἐπειδὴ ὅλη ἡ ξηρὰ καὶ ἡ θάλασσα εἶναι ἰδική του, τόσον εὐκόλα καὶ χωρὶς νὰ λυπηθῇ θ' ἀναχωρήσῃ ἀπὸ αὐτὰ εἰς ἄλλα μέρη, ὅπως ἐσὺ πηγαίνεις διὰ μέσου τῶν ἀγρῶν σου· μᾶλλον δὲ καὶ εὐκολώτερα. Διότι ἐσύ μὲν, ἂν καὶ ἠμπορεῖς νὰ βαδίζῃς διὰ μέσου τῶν ἰδικῶν σου ἀγρῶν ἀλλ' ὅμως παρίσταται ἀνάγκη νὰ διέλθῃς καὶ διὰ μέσου τῶν ξένων. Ἐκεῖνος ὅμως θὰ βαδίσῃ διὰ μέσου ὅλης τῆς γῆς ποὺ εἶναι ἰδική του. Καὶ μὲ ἀφθονίαν αἱ λίμναι καὶ οἱ ποταμοὶ καὶ αἱ πηγαὶ τοῦ παρέχουν ποτὸν ἀπὸ παντοῦ, τροφή δὲ αὐτοῦ εἶναι τὰ λάχανα καὶ τὰ χόρτα, καὶ οἱ ἄρτοι παράγονται ἀπὸ παντοῦ. Καὶ ποῦ νὰ σοῦ εἴπω ἀκόμη, ὅτι περιφρονεῖ καὶ ὅλην τὴν γῆν, διότι ἔχει πόλιν τὸν οὐρανόν! Καὶ ἂν χρειασθῇ νὰ ἀποθάνῃ, θὰ ὑπομείνῃ τὸν θάνατον μὲ μεγαλυτέραν εὐχαρίστησιν ἀπὸ ὅσιν σεῖς τὴν καλοπέρασίν σας, καὶ θὰ εὐχηθῇ ν' ἀποθάνῃ εἰς τὴν ἔρημον περισσότερον ἀπὸ ὅσον θέλετε σεῖς εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν συζυγικὴν ἐστίαν· ὥστε πλανώμενον καὶ ἐξόριστον καὶ ἀλήτην θὰ ἠδύνατο κανεῖς νὰ ὀνομάσῃ περισσότερον αὐτὸν ποὺ κατοικεῖ εἰς τὴν πό-

τὸν πάντων τούτων ἀπηλλαγμένον. Οὕτε γὰρ τῆς πατρίδος αὐτὸν ἐξαγαγεῖν δυνήσῃ, ἕως ἂν μὴ ἐξαγάγῃς τῆς γῆς ἀπάσης· τέως γὰρ οὕτως εἰρήσῃ, ἐπεὶ κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον τότε μάλιστα αὐτὸν εἰς τὴν πατρίδα ἀποπέμψεις, ὅταν
5 ἀπὸ τῆς γῆς ἐξαγάγῃς.

Ἄλλ' οὕτω τοῦτο πρὸς σὲ τὸν οὐδὲν πλέον τῶν ὀρωμένων εἰδότα. Οὐδὲ γυμνὸν δεῖξαι δυνήσῃ, ἕως ἂν τὰ τῆς ἀρειῆς ἱμάτια περικείμενος ᾦ, οὕτε λιμῶ διαφθερεῖς, ἕως ἂν εἰδῇ τὴν ὄντως τροφήν. Ἄλλὰ πᾶσι τούτοις οἱ πλουτιούν-
10 τές εἰσιν ἀλώσιμοι ὥστε καὶ κατὰ τοῦτο οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι τούτους μὲν πένητας προσειπῶν, καὶ σφόδρα πένητας, εὐπόρους δὲ ἐκείνους ἀκριβῶς. Ὁ γὰρ καὶ τροφῆς καὶ ποιοῦ καὶ οἰκίας καὶ ἀναπαύσεως πανταχοῦ δυνάμενος εὐπορεῖν, καὶ οὐ μόνον μὴ ἀλύων, ἀλλὰ καὶ ἡδίων ἐν τούτοις ἢ ὑμεῖς ἐν τοῖς
15 ὑμετέροις διάγων, εὐδηλον ὅτι πάντων ὑμῶν τῶν πλουτιούντων ἐστὶν εὐπορώτερος τῶν ἐπὶ τῆς οἰκίας μόνῃς τούτων δυναμένων εὐπορεῖν. Ὅθεν οὐδὲ πενίαν οἶδεν ἐκεῖνος θρηνησαί ποτε. Οὐδὲ γὰρ τῇ ἀφθονίᾳ μόνον οὗτος ὁ πλοῦτος βελτίων, οὐδὲ τῇ ἡδονῇ, ἀλλὰ καὶ τῷ ἀνάλωτος εἶναι, καὶ
20 εἰς πτωχείαν μὴ μεταβαλεῖν ποτε, μηδὲ ὑποκεῖσθαι τῷ τοῦ μέλλοντος ἀδήλω, μηδὲ φροντίδας ἔχειν, μηδὲ βασκανία χειροῦσθαι, ἀλλὰ θαῦμα καὶ ἔπαινον καὶ εὐφημίαν κεκτηῖσθαι πᾶσαν· καίτοι γε ἐφ' ὑμῶν τοῦναντίον ἐστὶν ἰδεῖν.

Οὐ γὰρ μόνον ὑμᾶς οὐκ ἐπαινοῦσι διὰ τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ
25 καὶ μισοῦσι καὶ ἀποστρέφονται καὶ βασκαίνουσι δὲ ὑμῖν καὶ ἐπιβουλεύουσιν οἱ πολλοί· οὗτος δὲ ἐπειδὴ πλουτεῖ πλοῦτον τὸν ἀληθῆ, διὰ τοῦτο θαυμάζεται μάλιστα, καὶ διὰ τοῦτο οὐ φθονεῖται οὐδὲ ἐπιβουλεύεται. Ἄλλ' ἄρα πρὸς ὑγίειαν

λιν καὶ ἔχει οἰκίαν, παρὰ αὐτὸν ποῦ εἶναι ἀπηλλαγμένος ὄλων αὐτῶν. Διότι δὲν θὰ δυνηθῆς ποτὲ νὰ τὸν διώξης ἀπὸ τὴν πατρίδα, μέχρις ὅτου τὸν ἐκδιώξης ἀπὸ ὄλην τὴν γῆν· ἢ, διὰ νὰ εἴπωμεν πάλιν ἔτσι, τότε θὰ τὸν ἔχης ἀποστείλει πράγματι εἰς τὴν πατρίδα, ὅταν θὰ τὸν διώξης ἀπὸ τὴν γῆν.

Ἄλλὰ δὲν συμβαίνει τὸ αὐτὸ μὲ ἐσέ, ὁ ὁποῖος δὲν γνωρίζεις τίποτε περισσότερον ἀπὸ ὅσα βλέπεις. Οὔτε γυμνὸν θὰ ἠμπορέσης νὰ τὸν παρουσιάσης ἐν ὄσω φορεῖ τὰ ἐνδύματα τῆς ἀρετῆς, οὔτε θὰ τὸν ἀπειλήσης μὲ πείναν ἐν ὄσω γνωρίζει τὴν πραγματικὴν τροφήν. Ἄλλ' εἰς ὅλα αὐτὰ ὑποκύπτουν εὐκολα οἱ πλούσιοι· ὥστε καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ δὲν θὰ ἔσφαλλε κανεῖς, ἀποκαλῶν αὐτοὺς πτωχοὺς καὶ παμπώχους, ἐκείνους δὲ ἀκριβῶς πλουσίους. Διότι αὐτὸς ποῦ ἠμπορεῖ παντοῦ νὰ εὐρίσκη καὶ τροφήν καὶ ποτὸν καὶ κατοικίαν καὶ ἀνάπαυσιν, καὶ ὄχι μόνον δὲν ἀνησυχεῖ, ἀλλὰ καὶ ζῆ εὐτυχέστερα ἀπὸ σᾶς, μὲ τὰς ἀπολαύσεις σας, εὐνοῆτως εἶναι εὐπορώτερος ἀπὸ ὅλους σᾶς τοὺς πλουσίους, οἱ ὁποῖοι μόνον εἰς τὴν οἰκίαν ἔχετε ἀπὸ ὅλα αὐτά. Διὰ τοῦτο ἐκεῖνος δὲν ξεύρει νὰ θρηνηῖ διὰ τὴν πτωχείαν. Διότι, ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὴν ἀφθονίαν εἶναι καλύτερος αὐτὸς ὁ πλοῦτος, οὔτε μόνον ὡς πρὸς τὴν ἡδονήν, ἀλλὰ καὶ διότι δὲν ἐξοδεύεται καὶ δὲν μεταβάλλεται ποτὲ εἰς πτωχείαν, οὔτε ὑπόκειται ποτὲ εἰς τὴν ἀβεβαιότητα τοῦ μέλλοντος, οὔτε ἔχει φροντίδας, οὔτε ὑπόκειται εἰς φθόνον, ἀλλὰ θαυμάζεται καὶ ἐπαινεῖται καὶ ἔχει καλὴν φήμην. Ἐνῶ εἰς ἐσᾶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἰδῆ κανεῖς τὸ ἀντίθετον.

Ὅχι μόνον δὲν σᾶς ἐπαινοῦν διὰ τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ καὶ σᾶς μισοῦν, σᾶς ἀποστρέφονται καὶ σᾶς φθονοῦν καὶ σκέπονται κακὸν ἐναντίον σας οἱ πολλοί. Αὐτὸς ὅμως, ἐπειδὴ ἀποκτᾷ πραγματικὸν πλοῦτον, διὰ τοῦτο βεβαίως θαυμάζεται, καὶ διὰ τοῦτο δὲν φθονεῖται καὶ δὲν κινδυνεύει ἀπὸ τὴν ἀρπαγὴν. Ἄλλὰ, ἄρά γε, ποῖος εἶναι καλύτερος διὰ

τίς ἐπιτηδειότερος; οὐχ ὁ μὲν ἐκείνον ἔχων καθάπερ τὰ
 ἄγρια τῶν ζώων εὐσωματεῖ καὶ σφριγᾷ, ἅτε ἀέρος ἀπο-
 λαύων καθαροῦ καὶ ναμάτων ὑγιεινῶν καὶ ἀνθῶν καὶ λει-
 μῶνων καὶ εὐωδίας εἰλικρινοῦς, οὗτος δέ, ὡπερ ἐν βορ-
 5 βόρω κείμενος, μαλακώτερός τέ ἐστι καὶ μᾶλλον ἐπίνοσος;
 Εἰ δὲ ἐν ὑγείᾳ τὰ πρωτεῖα παρὰ τούτῳ, δηλονότι καὶ ἐν
 ἡδονῇ. Τίνα γὰρ οἶει μᾶλλον τρυφᾶν, τὸν ἐπὶ βαθείας κατα-
 κεκλιμένον πόας, παρὰ πηγὴν καθαρὰν, ὑπὸ σκιὰν δένδρων ἀμ-
 φιλαφῶν, καὶ τὸν ὀφθαλμὸν ἐστιῶντα τῇ θέᾳ, καὶ καθαρωτέ-
 10 ραν ἔχοντα τοῦ οὐρανοῦ τὴν ψυχὴν, καὶ ταραχῆς καὶ θορύβου
 πόρρω καθήμενον, ἢ τὸν ἐν οἰκίσκῳ κατακεκλεισμένον; Οὐ
 γὰρ δὴ τοῦ ἀέρος τὰ μάρμαρα καθαρώτερα, οὐδὲ τῆς σκιᾶς τῆς
 ἀπὸ τῶν δένδρων ἢ ἀπὸ τῆς ὀροφῆς ἡδίων, οὐδὲ ἢ ψηφίς ἐδά-
 φους ἀνθεσι καλλωπιζομένου ποικίλοις. Καὶ τούτων αὐτῶν
 15 ἡμεῖς οἱ πλουτοῦντες μάρτυρες, οἷς εἴ γε ἐνῆν ἐπὶ τῶν ὑπε-
 ρώων δένδρα ἔχειν, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν λειμῶνων παραμυθίαν,
 μᾶλλον ἢν εἴλεσθε τῆς σιέγης τῆς χρυσοῦς καὶ τῶν τοίχων
 τῶν θαυμασιῶν. Ὅταν γοῦν ἐκ πολλῶν πόνων πρὸς ἄνεσιν
 ἑαυτοὺς ἀφεῖναι ἐπιθυμήσητε, ταῦτα ἀφέντες, πρὸς ἐκεῖνα
 20 βαδίσετε.

Ἄλλ' ὑπὲρ δόξης ἴσως θρηνεῖς, τῆς πολλῆς ἐκείνης καὶ
 μεγάλης, οὐδαμοῦ φαινομένης ἐνταῦθα; Τὰ γὰρ βασίλεια
 τῇ ἐρημίᾳ παραβάλλον, καὶ τὰς ἐλπίδας τὰς ἐκεῖθεν ταῖς
 ἐντεῦθεν, ἐξ αὐτοῦ οἶει τοῦ οὐρανοῦ καταπεπωκέναι τὸν
 25 νιόν. Οὐκοῦν τοῦτο δεῖ πρῶτον μαθεῖν, ὡς οὔτε ἡ ἐρημία ἄ-
 τιμον ποιεῖ, οὔτε λαμπρὸν καὶ περιφανῆ τὰ βασίλεια. Καὶ
 πρὶν ἐπὶ λογισμοὺς ἐλθεῖν ἐκ παραδειγμάτων σε ἀπαλλάξω
 τῆς ὑποψίας, παραδειγμάτων οὐ τῶν παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ τῶν
 ἡμετέρων. Διονύσιον ἴσως ἀκούεις τὸν Σικελίας τύραννον,

τὴν ὑγείαν; Μήπως αὐτὸς ποῦ ἔχει ἐκεῖνον τὸν πλοῦτον δὲν εἶναι εὐρωστος καὶ σφριγηλὸς ὅπως τὰ ἄγρια ζῶα, ἐπειδὴ ἀπολαμβάνει τὸν καθαρὸν ἀέρα καὶ τὰ ὑγιεινὰ νερά, καὶ τὰ ἄνθη καὶ τὰ λιβάδια καὶ τὴν ἀγνὴν εὐωδίαν, ἐκεῖνος δὲ ποῦ ἔχει τὸν ὑλικὸν πλοῦτον ὡσὰν νὰ εὐρίσκεται μέσα εἰς βόρβορον δὲν εἶναι μαλθακώτερος καὶ περισσότερον φιλάσθενος; Ἐὰν δὲ αὐτὸς ἔχη τὰ πρωτεῖα καὶ ὡς πρὸς τὴν ὑγείαν, εἶναι φανερόν ὅτι τὰ ἔχει καὶ εἰς τὴν ἡδονήν. Ποῖος, νομίζεις, καλοπερᾶ περισσότερον; Αὐτὸς ποῦ εἶναι ἐξαπλωμένος εἰς πλουσίαν χλόην πλησίον καθαρᾶς πηγῆς ὑπὸ τὴν σκιὰν ἐκτεταμένων δένδρων καὶ ἔχει ἐστραμμένον τὸ βλέμμα του εἰς τὴν θεάν καὶ ἔχει τὴν ψυχὴν καθαρωτέραν τοῦ οὐρανοῦ καὶ εὐρίσκεται μακρὰν ἀπὸ τὴν ταραχὴν καὶ τὸν φόβον, ἢ αὐτὸς ποῦ εἶναι κατάκλειστος εἰς τὸ σπιτάκι του; Διότι τὰ μάρμαρα βέβαια δὲν εἶναι καθαρώτερα ἀπὸ τὸν ἀέρα οὔτε καὶ ἡ σκιὰ τῆς ὀροφῆς περισσότερον εὐχάριστος ἀπὸ τὴν σκιὰν τῶν δένδρων οὔτε τὸ μωσαϊκὸν ἀπὸ τὸ ἔδαφος, τὸ στολισμένον μὲ ἄνθη. Καὶ εἴσθε μάρτυρες αὐτῶν ὅλοι σεῖς οἱ πλούσιοι, οἱ ὅποιοι, ἂν ἦτο δυνατόν νὰ ἔχετε ἐπὶ τῶν ὑπερώων δένδρα καὶ τὴν ἀνακούφισιν τῶν λιβαδιῶν, θὰ τὰ ἐπροτιμούσατε περισσότερον ἀπὸ τὴν χρυσοῦν στέγην καὶ τοὺς θαυμαστοὺς τοίχους. Ὅταν λοιπὸν μετὰ τὴν πολλὴν κούρασιν ἐπιθυμῆτε νὰ ἀναπαυθῆτε, ἀφήνετε αὐτὰ καὶ βαδίζετε πρὸς ἐκεῖνα.

Ἄλλ' ἴσως θρηνεῖς περὶ τῆς μεγάλης καὶ πολλῆς ἐκείνης δόξης, ἢ ὅποια πουθενὰ δὲν φαίνεται ἐδῶ; Διότι ὅταν συγκρίνης τὰ ἀνάκτορα πρὸς τὴν ἐρημίαν καὶ τὰς ἐκεῖ ἐλπίδας πρὸς τὰς ἐδῶ, νομίζεις ὅτι ὁ υἱός σου ἔχει πέσει ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν οὐρανόν. Λοιπὸν αὐτὸ πρέπει νὰ μάθης πρῶτα, ὅτι οὔτε ἡ ἐρημία ἀτιμάζει οὔτε τὰ ἀνάκτορα καθιστοῦν κάποιον ἄνθρωπον λαμπρὸν καὶ ἔνδοξον. Καὶ πρὶν ἔλθωμεν εἰς συλλογισμοὺς, θὰ σὲ ἀπαλλάξω ἀπὸ τὴν ὑποψίαν μὲ παραδείγματα, παραδείγματα ὄχι ἰδικά μας, ἀλλὰ ἰδικά σας.

ἀκούεις δὲ καὶ Πλάτωνα τὸν Ἀριστωνος; Τίς οὖν, εἶπέ μοι, λαμπρότερος γέγονε; τίς δὲ ἄδεται καὶ ἐν τοῖς τῶν πολλῶν κεῖται στόμασιν; οὐχ ὁ φιλόσοφος τοῦ τυράννου μᾶλλον; Καίτοι ὁ μὲν τῆς τε Σικελίας ἀπάσης ἐκράτει, καὶ ἐν τρυφῇ
 5 διῆγε, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ πλούτου καὶ τῶν δορυφόρων καὶ τῆς ἄλλης φαντασίας διατέλεσε ζῶν· ὁ δὲ ἐν τῷ τῆς Ἀκαδημίας κήπῳ διέτριβεν ἄρδων τε καὶ φυτεύων καὶ ἐλαίας ἐσθίων, καὶ εὐτελεῖ παρατιθέμενος τράπεζαν, καὶ πάσης ἐκείνης τῆς φαντασίας ἐκτὸς ὢν. Καὶ οὐ τοῦτό πω
 10 θανασιόν, ἀλλ' ὅτι καὶ δοῦλος γενόμενος, καὶ κατὰ τὴν τοῦ τυράννου γνώμην ἀπεμποληθεὶς, τοσοῦτον ἀπέσχευ ἀτιμότερος ἐκείνου φανῆναι διὰ ταῦτα, ὡς καὶ αὐτῷ τῷ τυράννῳ ἐκ τούτου φανῆναι αἰδέσιμος. Τοιοῦτόν ἐστιν ἀρετῆ οὐ δι' ὧν ἐργάζεται μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ὧν πάσχει κακῶς,
 15 οὐχ ἑαυτήν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ποιῶντας οὐκ ἀφιεῖσα κρύπτεσθαι καὶ λανθάνειν.

Τί δὲ ὁ τούτου διδάσκαλος Σωκράτης; πόσῳ Ἀρχελάου λαμπρότερος ἦν; Καίτοι ὁ μὲν βασιλεὺς ἦν, καὶ ἐν πολλῷ πλούτῳ διῆγεν· ὁ δὲ ἐν Λυκείῳ διέτριβε, καὶ ἐνὸς ἱματίου
 20 πλέον εἶχεν οὐδέν, καὶ τοῦτο μόνον καὶ χειμῶνος καὶ θέρους καὶ ἐν πάσαις ταῖς ὥραις τοῦ ἔτους περιβεβλημένος ἐφαίνεται· ἀνυπόδειός τε ἔζη διαπαντός, καὶ ἄσιτος ἅπασαν διακαριέρει τὴν ἡμέραν, ἄριον τε ἐσιτεῖτο μόνον, καὶ τοῦτο ἦν αὐτῷ ὄψον καὶ σιτίον· καὶ οὐδὲ ταύτην οἴκοθεν παρετί-
 25 θειο τὴν τράπεζαν, ἀλλὰ παρ' ἐτέρων λαμβάνων, οὕτως ἐσχάτη συνέζη πενία· καὶ τοσοῦτον ἦν τοῦ βασιλέως λαμπρό-

7. Οὗτος ἐβασίλευσεν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τοῦ 413 μέχρι τοῦ 399. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του τὸ Μακεδονικὸν Βασίλειον ἔφθασεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν.

8. Τὸ γυμνάσιον ἢ δημοσία παλαιστρα ἔχουσα στεγασμένους περιπάτους εἰς τὸ ἀνατολικὸν προάστειον τῶν Ἀθηνῶν, κληθεῖσα ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ γείτονος ναοῦ τοῦ Λυκείου Ἀπόλλωνος. Ἐνταῦθα ἐσύχναζεν ὁ Σωκράτης. Ἐνταῦθα δὲ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης συνήθιζε νὰ διδάσκη ἢ

Σοῦ εἶναι γνωστὸς ἐξ ἀκοῆς ἴσως ὁ Διονύσιος, ὁ τύραννος τῆς Σικελίας, καθὼς ἐπίσης καὶ ὁ Πλάτων ὁ υἱὸς τοῦ Ἀριστίππου; Εἶπέ μου λοιπόν, ποῖος ἔγινεν ἐνδοξότερος; Ποῖος ὑμνεῖται καὶ εὐρίσκεται εἰς τὰ στόματα πολλῶν; Μήπως ὄχι ὁ φιλόσοφος περισσότερο ἀπὸ τὸν τύραννον; Ἄν καὶ ὁ μὲν ἕνας ἐκυριάρχει ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς Σικελίας καὶ ἔζη μὲ τρυφήν καὶ ἐπέρασε τὴν ζωὴν του μὲ πολὺν πλοῦτον, μὲ σωματοφύλακας καὶ μὲ ὄλην τὴν ὑπόλοιπον φαντασίαν· ὁ δὲ ἄλλος ἔζη εἰς τὸν κῆπον τῆς Ἀκαδημίας ὅπου ἐπότιζε καὶ ἐφύτευε καὶ ἔτρωγεν ἐλαίας, καὶ παρέθετε πτωχὴν τράπεζαν καὶ εὐρίσκετο ἔξω ἀπὸ ὄλην ἐκείνην τὴν πολυτέλειαν. Καὶ δὲν εἶναι μόνον αὐτὸ ἀξιοθαύμαστον, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι ἀφοῦ ἔγινε δοῦλος καὶ ἐπωλήθη κατὰ διαταγὴν τοῦ τυράννου, τόσον ὀλίγον ὑποδεέστερος ἀπὸ ἐκεῖνον ἐξ αἰτίας αὐτῶν ἐφάνη, ὥστε ἐξ αὐτοῦ νὰ θεωρηθῆ καὶ ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ τυράννου σεβάσιμος. Τοιοῦτον πρᾶγμα εἶναι ἡ ἀρετὴ· ὄχι μόνον δι' ὅσων πράττει ἀλλὰ καὶ δι' ὅσων ὑφίσταται δὲν ἀφήνει ὄχι μόνον τὸν ἑαυτὸν τῆς ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐφαρμόζοντας αὐτὴν νὰ κρύπτονται καὶ νὰ διαβαίνουν ἀπαρατήρητοι.

Καὶ τί συνέβη μὲ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ Σωκράτην; Πόσον ἐνδοξότερος ἦτο τοῦ Ἀρχελάου⁷, ἂν καὶ ἐκεῖνος ἦτο βασιλεὺς καὶ ἔζη εἰς πολὺν πλοῦτον, αὐτὸς δὲ ἔζη εἰς τὸ Λύκειον⁸ καὶ δὲν εἶχε τίποτε περισσότερο ἀπὸ ἓνα ἔνδυμα καὶ μάλιστα παρουσιάζετο ἐνδεδυμένος μὲ τὸ ἴδιον καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ κατὰ τὸ θέρος καὶ καθ' ὅλας τὰς ἐποχάς; Ἐζη δὲ πάντοτε ἄνευ ὑποδημάτων καὶ παρέμενε νηστικὸς ὄλην τὴν ἡμέραν καὶ διετρέφετο μόνον μὲ ἄρτον καὶ αὐτὸ ἦτο δι' αὐτὸν τὸ προσφάγιον καὶ τὸ γεῦμα. Ἀκόμη δὲ καὶ αὐτὸ τὸ τραπέζι δὲν τὸ ἐτοίμαζε μὲ ἰδικά του τρόφιμα, ἀλλ' ἐπαιρνεν ἀπὸ ἄλλους. Εἰς τόσον μεγάλην πτωχείαν ἔζη. Καὶ ἦτο τόσον ἐνδοξότερος τοῦ βασιλέως, ὥστε ἂν καὶ πολλάκις

ὀμιλῆ περιπατῶν, δι' ὃ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐκλήθησαν Λύκειοι Περιπατητικοί.

τερος, ὡς πολλάκις αὐτὸν καλοῦντος ἐκείνου πρὸς ἑαυτὸν, μὴ θελήσαι τὸ Λύκειον ἀφεῖναι, καὶ πρὸς τὸν ἐκείνου πλοῦτον ἐλθεῖν. Καὶ ἀπὸ τῆς δόξης δὲ τῆς κρατούσης νῦν καὶ τὰ πρότερα φαίνεται. Τούτων μὲν γὰρ τὰ ὀνόματα πολλοῖς
5 γνῶριμα, ἐκείνων δὲ οὐδενί.

Ὁ δὲ Σινωπεὺς πάλιν ἕτερος οὗτος φιλόσοφος τοσοῦτω καὶ τούτων καὶ ἑτέρων μυρίων τοιούτων βασιλέων εὐπορώτερος ἦν, καὶ ταῦτα ῥακίοις συζῶν, ὡς τὸν Φιλίππου τὸν Μακεδόνα στρατιὰν ἐπὶ Πέρσας ἄγοντα, πάντα ἀφέντα, ἰ-
10 δόντα αὐτὸν ἀπελθεῖν, καὶ ἐρέσθαι δι' ἑαυτοῦ, μή τις δέοιο, καὶ εἴ τι κελεύοι αὐτὸν δὲ οὐδὲν ἀπαγγεῖλαι.

Ἄρά σοι τῶν παραδειγμάτων ἄλλισ, ἢ βούλει καὶ ἑτέρων ἐπιμνησθῶμεν; Οὗτοι γὰρ οὐχὶ τῶν ἐν βασιλείοις μόνον λαμπρῶν, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ βασιλεύοντος γεγόνασι λα-
15 μπρότεροι, τὸν ἰδιωτικὸν ἐλόμενοι βίον καὶ ἀπράγμονα, καὶ πολιτείας οὐδὲ ἐγγὺς βουλευθέντες ἐλθεῖν. Καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ πολιτείᾳ οὐκ ἐκείνους ὄψει λαμπροὺς τοὺς ἐν πλούτῳ καὶ τρυφῇ καὶ περιουσίᾳ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν πενίᾳ, τοὺς ἐν εὐτελείᾳ, τοὺς ἐν ἀτύφῳ ζῶντας βίῳ.

20 Παρὰ μὲν Ἀθηναίοις Ἀριστείδης, ὃν καὶ τελευτήσαντα ἡ πόλις ἔθαψε, καὶ πλούτῳ καὶ γένει καὶ τρυφῇ καὶ δυνάμει λόγων καὶ ῥώμῃ σώματος καὶ εὐγενείας καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν Αλκιβιάδου κρατοῦντος τοσοῦτον λαμπρότερος ἦν, ὅσον παιδίου τινὸς εὐτελοῦς φιλόσοφος θαυμασιός. Παρὰ
25 Θηβαίοις Ἐπαμεινώνδας ἄνθρωπος εἰς ἐκκλησίαν καλούμενος, καὶ διὰ τοῦτο μὴ δυνάμενος ἐλθεῖν, ἐπειδὴ αὐτῷ τὸ ἱμάτιον ἔνυχε πλυνόμενον, καὶ ἕτερον περιθέσθαι οὐκ εἶχε, πάντων τῶν γενομένων αὐτότι στρατηγῶν ἐπισημότερος ἦν.

9. Ἐδῶ ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ἠθοποιοῦ Διογένους, ὁ ὁποῖος κατήγετο, ὡς γνωστόν, ἀπὸ τῆν Σινώπην τοῦ Πόντου· ἐντεῦθεν λοιπὸν αἱ προσωνυμίαι Σινωπεὺς καὶ Ποντικός. Ἐγεννήθη περὶ τὰ τέλη τοῦ Ε' αἰῶνος π.Χ. καὶ ἀπέθανε κατὰ τὸ 323 εἰς τὴν Κόρινθον.

τὸν ἐκάλεσεν ἐκεῖνος, δὲν ἠθέλησε ν' ἀφήσῃ τὸ Λύκειον καὶ νὰ ἔλθῃ πρὸς τὸν πλοῦτον ἐκεῖνου. Καὶ ἀπὸ τὴν φήμην ποῦ ὑπάρχει τῶρα φαίνονται καὶ τὰ προηγούμενα. Διότι τὰ ὀνόματα αὐτῶν εἶναι γνωστὰ εἰς πολλούς, ἐνῶ ἐκεῖνων εἰς κανένα.

Ὁ δὲ Σινωπεὺς⁹ πάλιν, ἄλλος φιλόσοφος αὐτός, ἦτο τόσοσ πλουσιώτερος καὶ ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ἀπὸ χιλιάδας ἄλλων τοιούτων βασιλέων, ἂν καὶ ἔζη ρακένδυτος, ὥστε ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδῶν ἐνῶ ὠδήγει τὸ στράτευμα ἐναντίον τῶν Περσῶν, τὰ ἄφησεν ὅλα καὶ ἦλθε διὰ νὰ τὸν ἰδῇ καὶ νὰ τὸν ἐρωτήσῃ μόνος του, μήπως ἐχρειάζεται τίποτε, καὶ ἐὰν ἤθελε νὰ ζητήσῃ τίποτε αὐτὸς ὅμως τίποτε δὲν ἐζήτησεν.

Ἄρά γε σοῦ εἶναι ἀρκετὰ τὰ παραδείγματα ἢ θέλεις νὰ ἐνθυμηθῶμεν καὶ ἄλλα; Διότι αὐτοὶ ἔγιναν λαμπρότεροι ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς εἰς τὰ ἀνάκτορα ζῶντας ἐπιφανεῖς ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν βασιλέα, προτιμήσαντες τὴν ἰδιωτικὴν καὶ ἀμέριμνον ζωὴν καὶ μὴ ἐπιθυμοῦντες οὔτε νὰ πλησιάσουν εἰς τὰ τῆς διοικήσεως τῆς πολιτείας. Εἰς αὐτὴν ὅμως τὴν πολιτείαν δὲν θὰ ἰδῆς λαμπροὺς τοὺς ζῶντας μὲ πλοῦτον καὶ πολυτέλειαν καὶ ἀφθονίαν, ἀλλὰ τοὺς ζῶντας εἰς πτωχείαν καὶ ἀπλότητα καὶ ταπεινότητα.

Καὶ εἰς μὲν τοὺς Ἀθηναίους ὁ Ἀριστείδης, τὸν ὁποῖον ἐκήδευσεν ὁ δῆμος ὅταν ἀπέθανεν, ἐνῶ καὶ ὡς πρὸς τὸν πλοῦτον καὶ ὡς πρὸς τὸ γένος καὶ ὡς πρὸς τὴν πολυτέλειαν καὶ ὡς πρὸς τὴν ρητορικὴν ἰκανότητα καὶ ὡς πρὸς τὴν σωματικὴν δύναμιν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἔνδοξον καταγωγὴν καὶ ὡς πρὸς ὅλα τὰ ἄλλα ὑπερεῖχεν αὐτοῦ ὁ Ἀλκιβιάδης, ἐν τούτοις ἦτο λαμπρότερος, ὅσον εἶναι ἓνας φιλόσοφος ἀπὸ ἓνα παιδὶ ἀνάξιον λόγου. Εἰς τοὺς Θηβαίους ὁ Ἐπαμεινώνδας, ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος κληθεὶς εἰς τὴν συνέλευσιν τοῦ δῆμου δὲν ἠδυνήθη νὰ μεταβῇ ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι ἔτυχε νὰ πλύνεται τὸ ἔνδυμά του καὶ δὲν εἶχεν ἄλλο νὰ ἐνδυθῇ, ἦτο ὁ ἐπιφανέστερος ὄλων τῶν στρατηγῶν ποῦ

Μὴ τοίνυν μοι τὴν ἐρημίαν εἴπῃς, μηδὲ τὰ βασίλεια. Οὐ γὰρ ἐν τόποις τὰ τῆς λαμπρότητος, καὶ τὰ τῆς περιφανείας, οὐδὲ ἐν ἱματίοις, οὐδὲ ἐν ἀξιώματι, οὐδὲ ἐν δυναστείᾳ, ἀλλ' ἐν ἀρετῇ ψυχῆς καὶ φιλοσοφίᾳ μόνον.

5 6. Ἐπειδὴ τὰ παραδείγματα οὐ τοσαύτην ἔχει τὴν ἰσχύν, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ σοῦ παιδὸς ποιήσομαι τὴν ἐξέτασιν. Εὐρήσομεν γὰρ αὐτὸν οὐ μόνον λαμπρότερον ὄντα νῦν, ἀλλὰ καὶ δι' ἐκεῖνα τιμιώτερον, δι' ἅπερ ἄτιμον εἶναι φῆς καὶ εὐτελεῖ. Εἰ γὰρ θούλει, πείσαντες αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ὄρους κατελθεῖν,
 10 πείσωμεν καὶ εἰς ἀγορὰν ἐμβαλεῖν, καὶ ὄψει πᾶσαν ἐπισιτροφομένην τὴν πόλιν, καὶ ὑποδεικνύντας αὐτὸν ἅπαντας καὶ θαυμάζοντας καὶ ἐκπλητιομένους, ὡς ἀγγέλου τινὸς ἐξ οὐρανοῦ παραγενομένου νῦν. Ἡ ἕτερόν σοι τὰ τῆς δόξης τι εἶναι δοκεῖ; Οὐ γὰρ δὴ τῶν ἐν βασιλείοις ἔσται περιφανέ-
 15 στερος μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ τὸ διάδημα περικειμένου, διὰ τὰ ἱμάτια ἐκεῖνα τὰ εὐτελεῖ καὶ κατατετριμμένα. Οὐ γάρ, ἂν οὕτως ἅπαντας ἐξέπλητιε χρυσοφορῶν, μᾶλλον δὲ καὶ ἀλουργίδα, καὶ αὐτὸν τὸν στέφανον περικείμενος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καὶ τοῖς σηρικοῖς ἐπικαθήμενος σιρώμασι, καὶ ὑπὸ
 20 τῶν ἡμιόνων ἐλκόμενος, καὶ τοὺς χρυσοφοροῦντας δορυφόρους ἔχων, ὡς νῦν ῥυπῶν καὶ αὐχμῶν καὶ παχὺ περιβεβλημένος ἱμάτιον, καὶ μηδένα ἀκολουθοῦντα ἐπαγόμενος, καὶ ἀνυπόδειτος ὢν. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ τὰ τοῦ βασιλέως νόμοις τε ὄρισται, καὶ τῆς συνηθείας ἐστί· καὶ διὰ ταῦτα κἂν εἴποι
 25 τις θαυμάζων τὸν βασιλέα, ὅτι σιολὴν περιβέβληται χρυσοῦν, οὐ μόνον οὐ θαυμάζομεν, ἀλλὰ καὶ γελῶμεν τὸ λεχθέν, ὡς οὐδὲν ἔχον παράδοξον· περὶ δὲ τοῦ παιδίου τοῦ σοῦ ἂν ἐλθῶν τις ἀπαγγεῖλη, ὅτι πλοῦτου καταγελάσας τοῦ πατρικοῦ,

ἦσαν ἐκεῖ. Μὴ λοιπὸν μοῦ ὁμιλήσης διὰ τὴν ἐρημίαν οὔτε διὰ τὰ ἀνάκτορα. Διότι δὲν χαρακτηρίζεται ἡ λαμπρότης καὶ ἡ δόξα ἀπὸ τοὺς τόπους οὔτε ἀπὸ τὰ ἐνδύματα οὔτε ἀπὸ τὰ ἀξιώματα οὔτε ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ψυχικὴν ἀρετὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν μόνον.

6. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὰ παραδείγματα δὲν ἔχουν καὶ τόσην δύναμιν, θὰ ἀρχίσω τὴν ἐξέτασιν ἀπὸ τὸ ἴδιον τὸ παιδί σου. Διότι θὰ τὸ εὐρωμεν νὰ εἶναι τῶρα ὄχι μόνον λαμπρότερον, ἀλλὰ καὶ τιμιώτερον ἐξ αἰτίας ἐκείνων διὰ τὰ ὁποῖα ἰσχυρίζεσαι ὅτι εἶναι ἐπονείδιστος καὶ μηδαμινός. Διότι ἂν θέλῃς, ἀφοῦ τὸν πείσωμεν νὰ κατέλθῃ ἀπὸ τὸ ὄρος, ἃς τὸν πείσωμεν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἀγοράν. Θὰ ἰδῆς τότε νὰ στρέφεται ὅλη ἡ πόλις καὶ νὰ τὸν ὑποδεικνύουν ὅλοι καὶ νὰ θαυμάζουν καὶ νὰ ἐκπλήττωνται, ὡσὰν νὰ κατῆλθε τῶρα ἀπὸ τὸν οὐρανὸν ἓνας ἄγγελος. Ἡ νομίζεις ὅτι εἶναι τίποτε ἄλλο ἢ δόξα; Διότι θὰ εἶναι ἐνδοξότερος ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὸν ποῦ φορεῖ τὸ βασιλικὸν στέμμα, ἐξ αἰτίας ἐκείνων, τῶν εὐτελῶν καὶ ἐφθαρμένων ἐνδυμάτων. Διότι δὲν θὰ ἐξέπληττεν ὅλους τόσον, ἐὰν ἦτο ἐνδεδυμένος μὲ χρυσᾶ, ἢ μάλλον ἂν ἐφόρει τὴν πορφυρᾶν ἐσθῆτα καὶ ἔφερεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὸ βασιλικὸν στεφάνι καὶ ἐκάθητο ἐπὶ μεταξωτῶν στρωμάτων καὶ ἐσύρετο ὑπὸ ἡμιόνων καὶ εἶχε σωματοφύλακας χρυσοντυμένους, ὅσον τῶρα, ποῦ εἶναι ἀτημέλητος καὶ ἰσχνός καὶ φορεῖ ἀκαλαίσθητον ἐνδυμα καὶ χωρὶς κανένα ἀκόλουθον καὶ χωρὶς ὑποδήματα. Διότι ἐκεῖνα εἶναι διὰ νόμου καθωρισμένα διὰ τὸν βασιλέα, καὶ εἶναι συνηθισμένον θέαμα· καὶ διὰ τοῦτο ἂν κανεὶς ἔλεγεν ἀπὸ θαυμασμὸν πρὸς τὸν βασιλέα, ὅτι εἶναι ἐνδεδυμένος μὲ χρυσῆν στολήν, ὄχι μόνον δὲν ἐκπληττόμεθα, ἀλλ' ἀντιθέτως περιγελῶμεν τὸ λεχθέν, διότι δὲν ἔχει τίποτε τὸ παράδοξον. Ὅσον διὰ τὸν υἱὸν σου, ἐὰν ἔλθῃ κανεὶς καὶ εἴπῃ ὅτι ἀφοῦ περιεφρόνησε τὸν πατρικὸν πλοῦτον καὶ ἀπληρ-

καὶ τὴν βιωτικὴν καταπατήσας φαντασίαν, καὶ τῶν κοσμι-
κῶν ἐλπίδων ἀνώτερος γενόμενος, πρὸς τὴν ἐρημίαν μετέστη,
καὶ χιτωνίσκον σαπρὸν ἐνέδν καὶ φαῦλον, πάντες εὐθέως
συνδραμοῦνται καὶ θαυμάσουσι καὶ κροτήσουσιν ὑπὲρ τῆς
5 μεγαλοψυχίας αὐτόν.

Καὶ τῶν μὲν βασιλέων μυρία κατηγορουμένων, οὐδὲν
τὰ ἱμάτια προσιήσεται τὰ χρυσᾶ, ἰσοσῦτον ἀπέχει θαυμα-
σιοὺς δεῖξαι ὄντας αὐτούς· οὗτος δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ἱματίων
πολλὰς ἔχει τοῦ θαυμάζεσθαι τὰς ἀφορμάς. Ὡστε αὕτη ἢ
10 σιολὴ τῆς βασιλικῆς μᾶλλον αὐτόν ἀπόβλεπτον ἀπέφηνε καὶ
περιφανῆ, εἴ γε δι' ἐκείνην μὲν οὐδεὶς βασιλέα ἐθαύμασε,
διὰ δὲ ταύτην ἅπαντες τὸν περικείμενον ἐκπλαγήσουσι.

Καὶ τί μοι, φησί, τῆς τῶν πολλῶν ὑπονοίας ὄφελος
καὶ τῶν ἐπαίνων; Καὶ μὴν δόξα οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ
15 ταῦτα. Ἄλλ' οὐ δέομαι, φησί, ταύτης, δυναστείαν δὲ ζητῶ
καὶ τιμὴν. Ἄλλ' οἱ ἐπαινοῦντες καὶ τιμῆσουσι πάντως. Εἰ
δὲ δυναστείαν βούλει καὶ προσίαν, καὶ ταύτην οὐχ ἦτιον
τῶν προτέρων παρὰ τούτοις οὔσαν μᾶλλον εὐρήσομεν· καὶ
ἔχομεν μὲν αὐτὸ καὶ ἐκ παραδειγμάτων ποιεῖν φανερόν,
20 ἐπὶ δὲ τὸν μάλιστα σε παραμνθούμενον τρόπον ἐλθόντες, οὐκ
ἐπ' ἄλλων τινῶν, ἀλλ' ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σοῦ παιδός τὸν λόγον
ἐξετάσωμεν τοῦτον. Τί γὰρ δυνάμεως τῆς μεγίστης τεκμή-
ριον εἶναι φῆς; οὐ τὸ δύνασθαι μὲν ἀμύνεσθαι τοὺς λυποῦν-
τας, δύνασθαι δὲ τοὺς εὐεργετοῦντας ἀμείβεσθαι; Καίτοι γε
25 ταύτην ἅπασαν οὐδὲ παρὰ τῷ βασιλεύοντι ἴδοι τις ἂν καὶ
γὰρ πολλοὺς ἔχει τοὺς λυποῦντας, οὓς οὐκ ἂν δύναίτο λυ-
πεῖν, καὶ πολλοὺς τοὺς εὖ ποιοῦντας, οὓς οὐκ ἂν εὐκόλως
ἀμείψαιτο. Καὶ γὰρ ἐν πολέμοις πολλάκις λυπήσαντας πο-

νήθη τὴν κοσμικὴν ματαιοδοξίαν καὶ ὑψώθη ἐπάνω ἀπὸ τὰς κοσμικὰς ἐλπίδας, μετέβη εἰς τὴν ἐρημίαν καὶ ἐνεδύθη χιτώνιον εὐτελὲς καὶ μηδαμινόν, ὅλοι ἀμέσως θὰ προστρέξουν καὶ θὰ ἐκπλαγοῦν καὶ θὰ τὸν χειροκροτήσουν διὰ τὴν μεγαλοψυχίαν του.

Καὶ ὅταν μὲν οἱ βασιλεῖς μυριάκις κατηγοροῦνται, εἰς τίποτε δὲν πρόκειται νὰ ὠφελήσουν τὰ χρυσᾶ ἐνδύματα, διότι ἀπέχουν πολὺ ἀπὸ τοῦ νὰ τοὺς παρουσιάσουν ὡς ἀξιοθαυμάστους. Αὐτὸς ὅμως καὶ ἀπὸ τὰ ἐνδύματα ἔχει πολλὰς ἀφορμὰς διὰ νὰ θαυμάζεται. Ὡστε αὐτὴ ἡ στολὴ τὸν καθιστᾷ περίβλεπτον καὶ ὀνομαστὸν περισσότερο ἀπὸ τὴν βασιλικήν, καθ' ὅσον ἐξ αἰτίας ἐκείνης κανεὶς δὲν θαυμάζει τὸν βασιλέα, ἐξ αἰτίας δὲ αὐτῆς θὰ ἐκπλαγοῦν ὅλοι δι' αὐτὸν πού τὴν φορεῖ.

Καὶ ποῖον, λέγει, τὸ ὄφελος τῆς ἐκτιμήσεως ὑπὸ τῶν πολλῶν καὶ τῶν ἐπαίνων; Καὶ ὅμως ἡ δόξα δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ αὐτά. Ἄλλὰ δὲν μοῦ χρειάζεται αὐτή, λέγει, ζητῶ ἐξουσίαν καὶ τιμῆν. Ἄλλ' ὅπωςδήποτε αὐτοὶ πού τὸν ἐπαινοῦν, καὶ θὰ τὸν τιμήσουν. Ἐὰν δὲ ἐπιθυμῆς νὰ ἔχη ὁ υἱός σου ἐξουσίαν καὶ νὰ προΐσταται, θὰ εὐρωμεν καὶ αὐτὰ νὰ ὑπάρχουν μᾶλλον εἰς αὐτοὺς περισσότερο ἀπὸ ὅσον τὰ προηγουμένα. Καὶ δυνάμεθα μὲν νὰ τὸ ἀποδείξωμεν αὐτὸ καὶ μὲ παραδείγματα, διὰ νὰ ἔλθωμεν ὅμως εἰς τὸν τρόπον ἐπιχειρηματολογίας πού σὲ παρηγορεῖ ὑπερβολικά, ἃς ἐφαρμόσωμεν αὐτὴν τὴν σκέψιν ὄχι εἰς ἄλλους ἀλλ' εἰς τὸ ἴδιον τὸ παιδί σου. Τί δηλαδὴ νομίζεις ὅτι εἶναι ἀπόδειξις τῆς μεγίστης δυνάμεως; Μήπως δὲν εἶναι τὸ νὰ ἤμπορῃ κανεὶς νὰ ἀποκρούη τοὺς βλάπτοντας καὶ νὰ ἀνταμείβῃ τοὺς εὐεργέτας; Ὅλην αὐτὴν λοιπὸν τὴν δύναμιν οὔτε εἰς τὸν βασιλέα θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ εὐρῇ· διότι ἔχει πολλοὺς βλάπτοντας, τοὺς ὁποίους δὲν ἠμπορεῖ νὰ τιμωρήσῃ, καὶ πολλοὺς εὐεργέτας, τοὺς ὁποίους δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀνταμείψῃ. Καὶ διότι, ἂν καὶ ἐπεθύμησε νὰ τιμωρήσῃ ἐχθροὺς πού πολλάκις τὸν ἔβλα-

λεμίους, καὶ μυρία αὐτὸν εἰργασμένους κακά, ἀμύνασθαι ἐπεθύμησε μὲν, οὐκ ἴσχυσε δέ· καὶ φίλους δὲ μεγάλα ἐπιδειξαμένους ἐκεῖ κατορθώματα, οὐκ ἔσχε τοῖς ἴσοις ἀμείψασθαι, προαναρπασθέντας τῆς ἀντιδόσεως, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πολέμῳ
5 πεσόντας.

Τί οὖν, ἂν ταύτης τῆς δυνάμεως, ἧς οὐδὲ βασιλεῖς ἀπολαύουσιν, ὡς ὁ λόγος ἀπέδειξεν, ἐτιέραν πολλῶ μείζονα καὶ τὸν υἱὸν ἔχοντα ἀποδείξωμεν τὸν σὸν; Καὶ μηδεὶς ἴσως τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀγαθὰ ὑπολάθοι λεγόντων ἡμῶν, οἷς
10 ἀπιστεῖς· οὐχ οὕτως ἐπιλελήσμεθα τῶν ὑποσχέσεων· ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα γινομένων παρεξόμεθα τὴν ἀπόδειξιν. Εἰ γὰρ δύναμις αὕτη μεγίστη, τὸ λυποῦντας δύνασθαι ἀμύνεσθαι, πολλῶ μείον ταύτης τὸ τοιαύτην εὐρεῖν τοῦ βίου κατάστασιν, ἐν ἧ μὲν οὐδ' ἂν ἐθέλη τις λυπῆσαι δυνησεται· ὅτι γὰρ ἐ-
15 κείνου τοῦτο μείζον, ἂν ἐφ' ἕτερον παράδειγμα τὸν λόγον ἀγάγωμεν, δῆλον ἡμῖν ἔσται καὶ φανερόν. Εἶπε γάρ μοι, τί βέλτιον, οὕτως ἔμπειρον εἶναι τὰ πολεμικά, ὡς μηδένα τῶν τιρωσκότων ἡμᾶς ἄιρωτον διαφυγεῖν, ἢ σῶμα κεκτιῆσθαι τοιοῦτον, ὡς μηδένα, κἂν μυρία ποιῆ, δύνασθαι πληῖσαι
20 τὸ σῶμα; Παντί που δῆλον, ὅτι τοῦτο ἐκείνου καὶ δυνατώτερον καὶ θειότερον καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ πολλῶ τούτου ἀνώτερον. Ποῖον δὲ τοῦτο; Τὸ φάρμακα εἰδέναί, δι' ὧν ἀφανισθήσεται τὰ τραύματα πάντα. Τριῶν τοίνυν τρόπων ὄντων, ἐνὸς μὲν τοῦ δύνασθαι τοὺς ἀδικοῦντας ἀμύνεσθαι,
25 ἐτέρου δὲ ἀνωτέρου τοῦ καὶ τὰ οικεῖα τραύματα θεραπεύειν· οὐ γὰρ ἔπεται τοῦτο πάντως ἐκείνῳ· τρίτου δὲ τοῦ μηδενὶ τῶν ὄντων ἀνθρώπων εὐχείρωτον εἶναι, ὃ δὴ καὶ

ψαν εἰς τὸν πόλεμον καὶ τοῦ ἐπροξένησαν χιλιάδας συμφοράς, ὅμως δὲν ἠδυνήθη· καὶ φίλους, οἱ ὅποιοι ἐπέδειξαν ἐκεῖ μεγάλας ἀνδραγαθίας, δὲν ἠδυνήθη νὰ τοὺς ἀνταμείψῃ ἐπαξίως, διότι ἐχάθησαν πρὸ τῆς ἀνταμοιβῆς καὶ ἐφονεύθησαν εἰς τὸν πόλεμον.

Τί θὰ εἶπης λοιπόν, ἂν ἀποδείξω ὅτι ὁ υἱός σου ἔχει πολὺ μεγαλυτέραν δύναμιν ἀπὸ αὐτήν, τὴν ὁποίαν οὔτε οἱ βασιλεῖς ἀπολαμβάνουν, ὅπως ἀπέδειξεν ὁ λόγος; Καὶ νὰ μὴ νομίση κανεὶς ὅτι ὁμιλῶ περὶ τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν πιστεύεις· δὲν λησμονῶ τόσον εὐκόλα τὰς ὑποσχέσεις. Θὰ δώσω τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ αὐτὰ πού συμβαίνουν ἐδῶ. Διότι ἂν εἶναι μεγάλη αὐτὴ ἡ δύναμις, δηλαδὴ τὸ νὰ ἡμπορῇ κανεὶς νὰ τιμωρῇ τοὺς βλάπτοντας, πολὺ μεγαλυτέρα αὐτῆς εἶναι τὸ νὰ εὕρῃ κανεὶς τέτοιαν κατάστασιν τοῦ βίου, εἰς τὴν ὁποίαν οὔτε καὶ ἂν θέλῃ, νὰ μὴ δύναται νὰ ἐκδικηθῇ· καὶ ἂν θέλῃ κανεὶς νὰ βλάβῃ δὲν θὰ τὸ κατορθώσῃ. Ὅτι δὲ αὐτὸ εἶναι μεγαλύτερον ἀπὸ ἐκεῖνο θὰ γίνῃ φανερόν καὶ σαφές, ἂν ὁμιλήσω μὲ ἄλλο παράδειγμα. Εἶπέ μου δηλαδὴ, τί εἶναι καλύτερον, τὸ νὰ εἶναι κανεὶς τόσον ἔμπειρος εἰς τὴν τέχνην τοῦ πολέμου, ὥστε κανεὶς ἀπὸ αὐτοὺς πού μᾶς τραυματίζουν νὰ μὴ φεύγῃ ἀτραυματίστος, ἢ τὸ νὰ ἔχῃ τέτοιο σῶμα, ὥστε, κανεὶς, καὶ ἂν ἀκόμη μετέλθῃ χιλίους τρόπους, νὰ μὴ δύναται νὰ κτυπήσῃ τὸ σῶμα; Εἶναι φανερόν εἰς τὸν καθένα ὅτι αὐτὸ εἶναι καὶ ἰσχυρότερον καὶ θειότερον ἀπὸ ἐκεῖνο. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ αὐτό. Ποῖον λοιπόν εἶναι αὐτό; Τὸ νὰ γνωρίζῃ κανεὶς τὰ φάρμακα διὰ τῶν ὁποίων θὰ ἐξαφανισθοῦν ὅλα τὰ τραύματα. Τρεῖς λοιπόν εἶναι οἱ τρόποι· ὁ μὲν ἕνας εἶναι νὰ ἡμπορῇ κανεὶς νὰ ἀντιμετωπίζῃ αὐτοὺς πού τοῦ προξενοῦν κακόν, ἄλλος δὲ ἀνώτερος νὰ δύναται καὶ τὰ τραύματά του νὰ θεραπεύσῃ διότι αὐτὸ δὲν ἀκολουθεῖ κατ' ἀνάγκην ἐκεῖνο. Τὸν τρίτον δὲ τρόπον, δηλαδὴ τὸ νὰ μὴ εἶναι κανεὶς εὐάλωτος ὑπὸ οὐδενὸς ἀνθρώπου, πρᾶγμα πού εἶναι καὶ ὑπε-

μείζον φύσεως ἀνθρωπίνης ἐστί, τοῦτο τὸν υἱὸν τὸν σὸν ἔχοντα ἀποδείξομεν.

7. Καὶ ὅτι οὐ φόφος ταῦτα τὰ ῥήματα, καὶ ταύτης τῆς μεγάλης δυνάμεως ἐτέραν πάλιν μείζονα μεταξὺ ζητοῦντες
 5 εὐρήκαμεν. Οὐ γὰρ δὴ μόνον οὐ δυναμένους, ἀλλ' οὐδὲ βουλομένους ἐκείνων βλάβαι τινὰς ὄφεται τις ὥστε διπλᾶ τὰ τῆς ἀσφαλείας αὐτῶ. Τί οὖν θειότερον γένοιτ' ἂν ταύτης τῆς ζωῆς, ἐν ἣ μηδεὶς μήτε ἐθελήσῃ, μήτε ἂν ἐθέλῃ δυνήσεται ποιῆσαι κακῶς; καὶ μάλιστα, ὅταν τὸ μὴ θέλῃ οὐκ
 10 ἐκ τοῦ μὴ δύνασθαι γίνηται, καθάπερ ἐπὶ πολλῶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ μηδεμίαν αἰτίαν εὐρεῖν. Ἐπεὶ, εἴ γε τοῦτο ἦν καθ' ἑαυτό, τὸ μὴ δύνασθαι λέγω, οὐδὲν τοσοῦτον ἦν· μῖσος γὰρ ἂν ἐτέχθη πολὺ τοῖς θέλουσι μὲν, οὐ δυναμένοις δὲ ἀδικεῖν· οὐ μικρὸς δὲ καὶ οὗτος μακαριώτερος τρόπος. Αὐτὸ δὴ οὖν
 15 τοῦτο ἐξετάσωμεν, εἰ δοκεῖ, πρῶτον.

Τίς οὖν, εἰπέ μοι, τὸν οὐδὲν κοινὸν ἔχοντα πρὸς ἀνθρώπους, οὐ συμβολαίων ἕνεκεν, οὐ γῆς, οὐ χρημάτων, οὐ πραγμάτων, οὐκ ἄλλου οὐδενός, ἐθελήσῃ βλάβαι ποιέ; ὑπὲρ ποίας χώρας φιλονεικήσῃ πρὸς αὐτόν, ὑπὲρ τίνων ἀνδραπόδων, ὑπὲρ ποίας δόξης; τί δεδοικώς, ὑπὸ τίνος δακνόμενος;
 20 Ἡ γὰρ φθόνῳ, ἢ δέει, ἢ ὀργῇ κινούμεθα πρὸς τὸ βλάπτειν ἐτέρους. Ἄλλ' οὗτος ὁ βασιλικώτατος πάντων ἐστὶν ἀνώτερος. Τίς γὰρ φθονῆσῃ τῶ πάντων καταγελῶντι τούτων, περὶ ἃ κόπτονται ἕτεροι καὶ σπουδάζουσι; τίς δὲ
 25 ὀργιεῖται μηδὲν ἠδικημένος, τίς δὲ φοβηθήσεται, μηδὲν ὑποπιεύων; Οὐκοῦν, ὅτι μὲν οὐ βουλήσονται τινες ἀδικεῖν, ἐκ τούτου δῆλον· ὅτι δὲ οὐδ' ἂν ἐθέλωσι δυνῆσονται, καὶ τοῦτο ὁμοίως ἐκείνῳ δῆλον. Οὐ γὰρ ἔχει τὰς ἀφορμάς,

ράνω τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, θὰ ἀποδείξωμεν ὅτι τὸν κατέχει ὁ υἱός σου.

7. Καὶ ὅτι αὐτὰ τὰ λόγια δὲν εἶναι ἀπλοῦς θόρυβος τὸ δεικνύει τὸ ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ ἀνεζήτησα καὶ εὐρήκα, ἀπὸ αὐτὴν τὴν μεγάλην δύναμιν ἄλλην μεγαλυτέραν πάλιν. Διότι θὰ παρατηρήσῃ κανεὶς ὅτι ὄχι μόνον δὲν δύνανται, ἀλλὰ οὔτε θέλουν νὰ βλάψουν ὠρισμένους ἐξ αὐτῶν ὥστε ἡ ἀσφάλειά του εἶναι διπλῆ. Τί λοιπὸν θὰ ἦτο θειότερον ἀπὸ τὴν ζωὴν αὐτὴν, εἰς τὴν ὁποίαν κανεὶς οὔτε θὰ θελήσῃ, οὔτε καὶ ἂν θέλῃ θὰ ἠμπορέσῃ νὰ πράξῃ τὸ κακόν; Καὶ μάλιστα, ὅταν τὸ νὰ μὴ θέλῃ δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν ἠμπορεῖ, ὅπως συμβαίνει εἰς πολλούς, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὅτι δὲν εὐρίσκει καμμίαν αἰτίαν. Πράγματι δὲν θὰ ἦτο καὶ τόσον σπουδαῖον ἔαν ἦτο μόνον αὐτό, τὸ ὅτι δὲν ἠμπορεῖ δηλαδὴ· διότι θὰ ἐγεννᾶτο πολὺ μῖσος εἰς τοὺς θέλοντας μὲν, μὴ δυναμένους ὅμως νὰ κάμουν κακόν· δὲν εἶναι δὲ εὐκαταφρόνητος τρόπος μακαριότητος καὶ αὐτός. Αὐτὸ λοιπόν, ἔαν συμφωνῆς, θὰ ἐξετάσωμεν πρῶτον.

Ποῖος λοιπόν, εἶπέ μου, θὰ θελήσῃ νὰ βλάψῃ ποτὲ τὸν μὴ ἔχοντα κανένα κοινὸν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὔτε λόγῳ συμβολαίων ἢ κτημάτων ἢ χρημάτων, οὔτε διὰ κάτι ἄλλο; Διὰ ποῖα κτήματα θὰ φιλονεικήσῃ μὲ αὐτόν; Διὰ ποῖους δούλους, διὰ ποῖαν δόξαν; ἀπὸ τί φοβούμενος, ἀπὸ ποῖον ἐρεθιζόμενος; Διότι διὰ νὰ βλάψωμεν τοὺς ἄλλους κινούμεθα ἢ ἀπὸ φθόνον ἢ ἀπὸ φόβον ἢ ἀπὸ ὀργήν. Ἄλλ' αὐτός ὁ βασιλικώτατος εἶναι ἀνώτερος ὅλων. Διότι ποῖος θὰ φθονήσῃ ὅποιον περιφρονεῖ ὅλα αὐτά, διὰ τὰ ὁποῖα ἄλλοι καταπονοῦνται καὶ μεριμνοῦν; Ποῖος θὰ ὀργισθῇ, χωρὶς καθόλου ν' ἀδικηθῇ; Ποῖος θὰ φοβηθῇ χωρὶς νὰ ἔχη καμμίαν ὑποψίαν; Ἐπομένως ὅτι δὲν θὰ θελήσουν μερικοὶ νὰ τὸν ἀδικήσουν εἶναι φανερόν ἀπὸ αὐτό· ὅτι δέ, οὔτε καὶ ἂν θέλουν θὰ ἠμπορέσουν, καὶ αὐτὸ εἶναι ἐξ ἴσου φανερόν μὲ ἐκεῖνο. Διότι δὲν δίδει ἀφορμὰς καὶ λαβὰς ἀ-

οὐδὲ τὰς λαβάς, ὅθεν ἂν τις αὐτὸν καιάσχοι· ἀλλ' ὥσπερ
 ἀειτὸς ὑψηλὰ πειόμενος παγίδι σιρουθῶν οὐκ ἂν ἀλώη ποιέ,
 οὔτω καὶ οὔτις. Πόθεν γὰρ αὐτὸν τις θλάψαι δυνήσεται;
 Χρήματα οὐκ ἔστι παρ' αὐτῷ, ἵνα ἀπειλήσῃ ζημίαν· παιρίδα
 5 οὐκ ἔχει, ἵνα τὴν ὑπερορίαν ἐπαναιείνηται· δόξης οὐκ ἐφίε-
 ται, ἵνα εἰς ἀτιμίαν ἀγάγῃ· ἔν ἐστι τὸ λειπόμενον, θάνατος·
 ἀλλ' ἐνιαῦθα μάλιστα οὐ δυνήσεται αὐτὸν λυπῆσαί ποτε, ἀλλὰ
 καὶ ὄφελῆσει τὰ μέγιστα. Πρὸς γὰρ ἑτέραν αὐτὸν πέμπει
 ζωὴν, τὴν ποθουμένην αὐτῷ, καὶ δι' ἣν ἅπαντα πρότιτι καὶ
 10 πραγματεύεται· ὥστε τοῦτο ἀπαλλαγὴ πόνων ἐστί, καὶ οὐ τι-
 μωρία, ἀλλ' ἰδρωτίων λύσις καὶ ἀνάπαυλα.

Βούλει καὶ ἕτερον τρόπον τῆς δυνάμεως αὐτοῦ μαθεῖν,
 πολλῶν τούτου φιλοσοφώτερον; Κἂν γὰρ μυρία τις αὐτὸν
 ἐργάσῃται δεινά, κἂν μαστίξῃ, κἂν δήσῃ, τὸ μὲν σῶμα πλήτι-
 15 τεται διὰ τὴν φύσιν, ἡ δὲ ψυχὴ ἄπληκτος διὰ τὴν φιλοσο-
 φίαν μένει· οὐδὲ γὰρ ἀλίσκεται θυμῷ, οὐ χειροῦται μίσει,
 οὐκ ἀπεχθείᾳ καταγωνίζεται. Καὶ οὕτω τοῦτο μέγα, ἀλλὰ
 τὸ πολλῶν τούτου θαυμασιότερον· καθάπερ γὰρ εὐεργείας καὶ
 προσιάτας, οὔτω φιλεῖ τοὺς τὰ τοιαῦτα ἐργασαμένους, οὔτως
 20 εὐχεται πάντα αὐτοῖς γενέσθαι τὰ ἀγαθὰ. Καίτοι τί τοσοῦ-
 τον ἔδωκας ἂν αὐτῷ, εἰ μυριάκις αὐτὸν βασιλέα τῆς οἰκου-
 μένης ἐποίησας, καὶ ἐπὶ μυρίοις ἔτεσι τὴν βασιλείαν ἐξέ-
 τεινας; πόσης ἀλουργίδος τοῦτο τὸ κτήμα, πόσης ἀρχῆς,
 πόσης δόξης οὐ τιμιώτερον; τί οὐκ ἂν τις προήκατο, ὥστε
 25 ψυχὴν τοιαύτην λαβεῖν; Ἐμοὶ δοκεῖ καὶ τοὺς σφόδρα φιλο-
 σωμάτους ἐλεῖν ἂν ταύτης τῆς ζωῆς τὴν ἐπιθυμίαν.

πὸ ὅπου θὰ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ τὸν πιάσῃ· ἀλλ' ὅπως ὁ ἀετὸς ποὺ πετᾷ ὑψηλὰ δὲν θὰ ἔπιπτε ποτὲ εἰς παγίδα σπουργιτιῶν, ἔτσι καὶ αὐτός. Πράγματι ἀπὸ ποῦ ἀφορμώμενος θὰ ἠμπορέσῃ κανεὶς νὰ τὸν βλάψῃ; Χρήματα δὲν ἔχει, διὰ νὰ τὸν ἀπειλήσῃ μὲ ζημίαν· πατρίδα δὲν ἔχει, διὰ νὰ τὸν ἀπειλῇ μὲ ἔξοριαν· δὲν ἐπιθυμεῖ δόξαν, διὰ νὰ τὸν ὀδηγήσῃ εἰς ἀτιμίαν. Ἐνα μόνον ὑπολείπεται, ὁ θάνατος· ἀλλ' ἐδῶ ἀκόμη περισσότερο δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ τὸν λυπήσῃ ποτέ, ἀντιθέτως, μάλιστα, θὰ τὸν ὠφελήσῃ πάρα πολὺ. Διότι τὸν στέλλει εἰς ἄλλην ζωὴν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ποθεῖ, καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας κάμνει τὰ πάντα καὶ ἀγωνίζεται· ὥστε τοῦτο εἶναι ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τοῦς πόνους καὶ ὄχι τιμωρία, εἶναι παῦσις τοῦ ἰδρώτος καὶ ἀνάπαυσις.

Θέλεις νὰ μάθῃς καὶ ἄλλην ἔκφρασιν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, πολὺ φιλοσοφικωτέραν ταύτης; Καὶ ἂν ἀκόμη δηλαδὴ τοῦ προξενήσῃ κανεὶς ἀπείρους συμφοράς, καὶ ἂν τὸν μαστιγώσῃ, καὶ ἂν τὸν δέσῃ, τὸ μὲν σῶμα ὑποφέρει ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του, ἡ δὲ ψυχὴ παραμένει ἄθικτος ἐξ αἰτίας τῆς φιλοσόφου διαθέσεώς του. Διότι, οὔτε κυριεύεται ἀπὸ θυμὸν οὔτε αἰχμαλωτίζεται ἀπὸ μῖσος οὔτε ἐξ ἀπεχθείας μάχεται ἐναντίον τινός. Καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ σπουδαῖον, ἀλλὰ τὸ πολὺ θαυμαστότερον αὐτοῦ εἶναι τὸ ἐξῆς· ὡσὰν δηλαδὴ εὐεργέτας καὶ προστάτας ἀγαπᾷ αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι ἐνήργησαν τοιοῦτοτρόπως καὶ εὐχεται νὰ ἔχουν ὅλα τὰ ἀγαθὰ. Ἄν καί, τί τὸ σπουδαῖον θὰ τοῦ ἔδιδες, ἐὰν μυριάκις τὸν ἀνηγόρευες βασιλέα τῆς οἰκουμένης καὶ παρέτεινες ἐπὶ χιλιάδας ἐτῶν τὴν βασιλείαν; Ποίας πορφυρᾶς ἐσθῆτος, ποίας δόξης δὲν εἶναι πολυτιμότερον αὐτὸ τὸ ἀπόκτημα; Τί δὲν θὰ ἔδιδεν, ὥστε νὰ λάβῃ τέτοιαν ψυχὴν; Ἐγὼ νομίζω ὅτι καὶ αὐτοὶ ποὺ ἀγαποῦν πάρα πολὺ τὸ σῶμα θὰ ἐπροτίμων τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῆς τῆς ζωῆς.

Βούλει καὶ ἐιέρωθεν τὴν δύναμιν ἰδεῖν τοῦ ἀνδρὸς
 θαυμασιότεραν καὶ ἡδίστην, ἀπὸ μέρους ταπεινοτέρου μὲν,
 σοὶ δὲ μάλιστα ἡδίστου; Τὰ μὲν γὰρ εἰρημένα δείκνυσιν
 αὐτὸν ἀχείρωτον ὄντα καὶ ἀνάλωτον· οὗ δὲ καὶ ἐτέρων
 5 προσιήσεται, καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ καταστήσει πολλῇ, τοῦτο ἴσως
 ζητεῖς μαθεῖν. Τοῦτο μὲν οὖν πρώτη ἐστὶ προσίασις, τὸ
 καὶ ἐτέρους εἰς τὸν αὐτὸν ζῆλον ἀγαγεῖν, καὶ οὕτω ποιῆσαι
 ἰσχυρούς· εἰ δὲ μὴ θέλοιεν, ἀλλὰ τὴν ἀνθρωπινωτέραν ταύ-
 την καὶ γῆϊνὴν μειέροχοινο ζωὴν, καὶ ἐν ταύτῃ πάλιν ὄφει
 10 δύναμιν αὐτὸν ἔχοντα τοῦ πλουτοῦντός σου μείζονα τὸν μη-
 δὲν ἔχοντα δι' αὐτὸ τοῦτο μάλιστα τὸ μηδὲν ἔχειν. Τίς γὰρ
 μετὰ πλείονος ἐξουσίας διαλέξεται βασιλεῖ καὶ ἐπιτιμήσει;
 οὐ ὁ ἰσοσῶτα κεκτημένος, καὶ ὑπεύθυνος ὢν διὰ ταῦτα καὶ
 τοῖς ἐκείνου δούλοις, καὶ ὑπὲρ ἀπάντων τρέμων, καὶ μυρίας
 15 αὐτῷ παρέχων λαβὰς, εἰ θούλοιτό σε ἀδικεῖν ὀργισθεῖς, ἢ
 οὗτος ὁ τῶν ἐκείνου χειρῶν ἀνώτερος ὢν; Βασιλεῦσι μὲν
 γὰρ οὗτοι μάλιστα διελέχθησαν μετ' ἐξουσίας πολλῆς, ὅσοι
 πάντων ἐγένοντο τῶν βιωτικῶν ἐκτός. Τίνι δὲ μᾶλλον εἴξει
 καὶ ἐπακούσεται ὁ ἐν δυνάμει ὢν, καὶ ἐν τοῖς βασιλείοις
 20 στρεφόμενος, τῷ πλουτοῦντί σοι, καὶ ὃν ὑποπιεύει ἔνεκα
 χρημάτων πολλὰ πολλὰκις ποιεῖν ἢ τῷ μίαν ἔχοντι τῶν ἐπι-
 ταγμάτων ὑπόθεσιν, τὴν εἰς τοὺς ἄλλους φιλανθρωπίαν;
 Τίνα τιμήσει καὶ θαυμάσεται, περὶ οὗ μηδὲν ταπεινὸν ὑπο-
 πιεῦσαι δύναιτ' ἄν, ἢ τὸν καὶ τῶν οἰκειῶν ταπεινότερον εἶναι
 25 νομιζόμενον τῶν αὐτοῦ; Καθάπερ γὰρ ἐν χρήμασι, ὅταν
 ἀναλίσκειν δέοι, ἐκείνοις ὑπακούουσι μᾶλλον, οὕτω καὶ προ-
 σιῆσαι κελεύουσιν.

Εἰ δὲ θούλει, μηδὲν δι' ἐτέρων ἀνυέτω, ἀλλὰ δι' ἑαυ-
 τοῦ· καὶ τὸν κακῶς παθόντα καὶ πρὸς τοῦτον ἀγάγωμεν καὶ

Θέλεις νὰ ἰδῆς τὴν δύναμιν τοῦ ἀνδρὸς πλέον θαυμαστὴν καὶ εὐχάριστον καὶ ἀπὸ ἄλλην ἄποψιν, ἄποψιν βεβαίως ταπεινὴν ἀλλὰ πολὺ ἀγαπητὴν εἰς ἐσέ; Αὐτὰ δηλαδὴ ποὺ ἔχουν λεχθῆ ἀποδεικνύουν ὅτι αὐτὸς οὔτε αἰχμαλωτίζεται οὔτε κυριεύεται· ὅτι δὲ καὶ ἄλλων θὰ προΐσταται καὶ θὰ τοὺς καταστήσῃ πολὺ ἀσφαλεῖς, ἴσως αὐτὸ ζητεῖς νὰ μάθῃς. Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι ἡ καλυτέρα κηδεμονία, τὸ νὰ φέρῃ καὶ ἄλλους εἰς αὐτὸν τὸν ζῆλον καὶ ἔτσι νὰ τοὺς κάμῃ ἰσχυροὺς. Ἄν ὅμως δὲν θέλουν, ἀλλὰ ζοῦν αὐτὴν τὴν κοσμικωτέραν καὶ γηϊνὴν ζωὴν, καὶ εἰς αὐτὴν πάλιν θὰ τὸν ἰδῆς νὰ ἔχῃ δύναμιν μεγαλυτέραν ἀπὸ ἐσὲ τὸν πλούσιον, αὐτὸν ποὺ δὲν ἔχει τίποτε, ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον αὐτόν, δηλαδὴ ἐπειδὴ δὲν ἔχει τίποτε. Διότι, ποῖος θὰ ὁμιλήσῃ μὲ περισσότερον θάρρος πρὸς τὸν βασιλέα; καὶ ποῖος θὰ τὸν ἐλέγξῃ; Σὺ ποὺ ἔχεις τόσον πολλὰ καὶ ἐπομένως ὑπόκεισαι δι' αὐτὰ εἰς τοὺς ὑπαλλήλους του, καὶ τρέμεις δι' ὅλα καὶ δίδεις εἰς αὐτὸν χιλιάδας ἀφορμὰς διὰ νὰ σὲ ἀδικήσῃ ἀπὸ ὀργὴν ἂν ἤθελεν, ἢ αὐτὸς ποὺ εἶναι ὑπεράνω τῶν χειρῶν ἐκείνου; Διότι μὲ βασιλεῖς ὠμίλησαν θαρραλεώτερα αὐτοῖ ποὺ περιεφρόνησαν τὰ ἐγκόσμια. Εἰς ποῖον δὲ θὰ ὑποχωρήσῃ περισσότερον καὶ ποῖον θὰ εἰσακούσῃ ὁ ἔχων τὴν ἐξουσίαν καὶ ζῶν μέσα εἰς τὰ ἀνάκτορα; Εἰς ἐσὲ τὸν πλούσιον, τὸν ὁποῖον ὑποψιάζεται ὅτι καὶ ἐξ αἰτίας τῶν χρημάτων πράττει πολλάκις πολλά, ἢ εἰς αὐτὸν ποὺ ἔχει ἀφιερωθῆ εἰς ἓν ἰδανικόν, δηλαδὴ εἰς τὸ νὰ εὐεργετῇ τοὺς ἄλλους; Ποῖον θὰ ἐκτιμήσῃ καὶ θὰ θαυμάσῃ περισσότερον; Αὐτὸν ποὺ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποπτευθῆ διὰ τίποτε, ἢ αὐτὸν ποὺ θεωρεῖται ὑποδεέστερος καὶ τῶν δούλων του; Διότι ὅπως ἀκριβῶς ὅταν πρόκειται νὰ διαθέσουν χρήματα εἰς ἐκείνους ὑπακούουν μᾶλλον, ἔτσι διατάσσουν καὶ νὰ προΐστανται ἐκεῖνοι.

8. Ἐὰν δὲ θέλῃς, ἅς μὴ ἐφαρμόσωμεν αὐτὰ εἰς ἄλλους, ἀλλ' εἰς τὸν ἑαυτὸν σου· καὶ τὸν κακοπαθήσαντα ἅς τὸν ὀδηγήσωμεν καὶ πρὸς τὸν μοναχὸν υἱόν σου καὶ πρὸς σέ, μᾶλ-

πρὸς σέ, μᾶλλον δὲ μὴ πρὸς σέ, ἀλλὰ πρὸς αὐτὸν τὸν βασι-
 λεύοντα· εἶτα ἴδωμεν τίς μᾶλλον προνοῆσαι δυνήσε-
 ται τούτου. Καὶ πρῶτος ἀγέσθω τῶν ἄλλων ὁ πάντων δει-
 νότατα πεπονθώς. Ἔστω γάρ τις υἱὸν ἔχων μονογενῆ, καὶ
 5 ἐν ἀκμῇ τῆς ὥρας αὐτὸν ἀποβαλέτω. Τοῦτον οὔτε ἄρχων,
 οὔτε βασιλεύς, οὔτε ἄλλος τις ὠφελῆσαι δυνήσεται, μήτι γε
 οὐδὲν γὰρ αὐτῷ δώσεις τοιοῦτον, οἷον ἀπολώλεκεν. Ἐ-
 ἂν δὲ πρὸς τὸν υἱὸν ἀνάγῃ τὸν σὸν, πρῶτον μὲν αὐτὸν ἀπό-
 τε τῆς ὕψεως, ἀπό τε τοῦ σχήματος, ἀπό τε τῆς οἰκήσεως
 10 ἀνασιήσει ταχέως, καὶ πείσει μηδὲν ἠγεῖσθαι τὰ ἀνθρώπι-
 να· ἔπειτα δὲ καὶ λόγοις ἀπελάσει τὸ νέφος εὐκόλως. Ἀπὸ
 δὲ τῆς σῆς οἰκίας καὶ πλέον ἔξει τὸ πένθος ἐκεῖνος. Ὅταν
 γὰρ ἴδῃ ταύτην καθαρὰν οὔσαν κακῶν, καὶ πολλῆς εὐπρα-
 γίας γέμουσαν, καὶ κληρονόμον ἔχουσαν, μᾶλλον κατακαή-
 15 σεται· ἐκεῖθεν δὲ ἡμερώτερος ἔσται καὶ φιλοσοφώτερος. Ὁ-
 ρῶν γὰρ τοσαύτης μὲν οὐσίας ὑπερορῶντα τὸν σὸν υἱόν, το-
 σαύτης δὲ δόξης καὶ λαμπρότητος, οὐκ ἀλγήσει τῷ τελευτή-
 σαντι τοσοῦτον. Πῶς γὰρ αὐτὸν δῆξει τὸ μηδένα κληρονό-
 μον ἔχειν τῶν αὐτοῦ, ὅταν ἴδῃ τούτων πάντων καταφρονοῦντα
 20 ἕτερον; Καὶ τοὺς περὶ φιλοσοφίας δὲ λόγους εὐκολώτερον
 παρ' ἐκείνου ἀκούσεται τοῖς ἔργοις ἐπαληθεύοντος. Σὺ δὲ
 ἂν χᾶναι τολμῆσης μόνον, καὶ ἀθυμίας αὐτὸν ἐμπλήσεις
 πολλῆς, ἅτε ἐπ' ἄλλοιτοῖσι φιλοσοφῶν κακοῖσι· ἐκεῖνος δὲ
 αὐτὸν διὰ τῶν πραγμάτων διδάσκων, πείσει ῥαδίως, ὅτι οὐ-
 25 δὲν ὕπνου πλέον ὁ θάνατος ἔχει· οὐ γὰρ πολλοὺς ἀριθμήσει
 πατέρας τὰ αὐτὰ πεπονθότας ἐκείνω, ἀλλ' ἐαυτὸν δείξει
 καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐν τῷ σῶματι μελειῶντα τὴν τελευτήν,
 καὶ πρὸς ταύτην παρεσκευασμένον αἰεὶ, καὶ τοὺς περὶ τῆς
 ἀνασιτάσεως λόγους πισιοτέρους ποιήσας, οὕτως ἀποπέμψει

λον δὲ ὄχι πρὸς σέ, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἴδιον τὸν βασιλέα. Ἐπειτα ἄς παρατηρήσωμεν, ποῖος θὰ ἠμπορέσῃ νὰ προνοήσῃ καλύτερα δι' αὐτόν. Καὶ πρῶτον ἄς φέρωμεν αὐτὸν ποῦ ἔπαθε τὰ μεγαλύτερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους δεινά. Ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι κάποιος ἔχει μοναχουῖόν, καὶ τὸν χάνει ἐπάνω εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του. Αὐτὸν οὔτε ἄρχων, οὔτε βασιλεύς, οὔτε κανεὶς ἄλλος θὰ ἠμπορέσῃ νὰ τὸν ὠφελήσῃ, οὔτε βέβαια καὶ σύ· διότι δὲν πρόκειται νὰ τοῦ δώσῃς κάτι παρόμοιον πρὸς αὐτὸ ποῦ ἔχει χάσει. Ἐὰν ὅμως τὸν ὀδηγήσῃς πρὸς τὸν υἱόν σου, κατ' ἀρχὰς καὶ ἀπὸ τὴν ὄψιν καὶ ἀπὸ τὸ σχῆμα καὶ ἀπὸ τὴν κατοικίαν θὰ τὸν κάμῃ νὰ ἐκπλαγῇ καὶ θὰ τὸν πείσῃ νὰ θεωρῇ τὰ ἀνθρώπινα μηδαμινά. Ἐπειτα δὲ καὶ μὲ λόγια θὰ διαλύσῃ εὐκόλα τὸ νέφος τῆς λύπης. Ἄν ὅμως ἐπισκεφθῇ τὸ ἰδικόν σου σπίτι θὰ αὐξήσῃ τὸ πένθος του. Διότι ὅταν ἰδῇ τὸ σπίτι σου ἀπηλλαγμένον ἀπὸ συμφορὰς καὶ γεμᾶτο ἀπὸ εὐτυχίαν καὶ ἔχον κληρονόμον, θὰ πονέσῃ περισσότερον. Ἀπὸ ἐκεῖ ὅμως θὰ γίνῃ ἡμερώτερος καὶ φιλοσοφώτερος. Διότι ὅταν ἰδῇ τὸν υἱόν σου νὰ περιφρονῇ τόσον μεγάλην περιουσίαν καὶ τόσον δόξαν καὶ λαμπρότητα, δὲν θὰ πονέσῃ τόσον πολὺ διὰ τὸν νεκρόν. Διότι πῶς θὰ τὸν πληγώσῃ τὸ ὅτι δὲν ἔχει κανένα κληρονόμον τῆς περιουσίας του, ὅταν ἰδῇ ἄλλον νὰ καταφρονῇ ὅλα αὐτά; Καὶ τοὺς περὶ φιλοσοφημένης ζωῆς λόγους εὐκολώτερα θὰ τοὺς ἀκούσῃ ἀπὸ ἐκεῖνον, διότι τοὺς ἐπαληθεύει ἐμπράκτως. Σὺ δέ, ἂν τολμήσῃς ν' ἀνοίξῃς καὶ μόνον τὸ στόμα σου, θὰ τὸν γεμίσῃς μὲ πολλὴν στενοχωρίαν, ἐπειδὴ φιλοσοφεῖς διὰ ξένα κακὰ. Ἐκεῖνος ὅμως δι' ἐμπράκτου διδασκαλίας, θὰ τὸν πείσῃ εὐκόλα ὅτι ὁ θάνατος δὲν διαφέρει καθόλου ἀπὸ τὸν ὕπνον· διότι δὲν θ' ἀπαριθμήσῃ πολλοὺς πατέρας, οἱ ὅποιοι ἔπαθαν τὰ ἴδια μὲ ἐκεῖνον, ἀλλὰ θὰ δείξῃ τὸν ἑαυτὸν του νὰ ἐφαρμόζῃ καθημερινῶς εἰς τὸ σῶμά του τὸν θάνατον καὶ νὰ εἶναι ἕτοιμος πάντοτε διὰ τὸν θάνατον, καὶ ἀφοῦ καταστήσῃ τοὺς περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγους ἀξιοπίστους, τότε θὰ τὸν ἀφήσῃ

τὸ πολὺ τῆς ὀδύνης ἀποθέμενον θάρος, καὶ τὸν συνδείπνων καὶ περιδείπνων πολλῶ μᾶλλον τὰ τούτου ῥήματα καὶ ἢ διὰ τῶν πραγμάτων ἐπίδειξις ῥᾶον τὸν παθόντα διαθεῖναι δυνήσεται. Καὶ τοῦτον μὲν οὕτως ἰάσεται.

5 Ἄγέσθω δὲ πρὸς αὐτὸν καὶ ἕτερος, εἰ θούλει, νόσῳ μακρᾷ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκκοπεῖς· τί τούτου δυνήσῃ προσιῆναι; Ἐκεῖνος μὲν γὰρ δεικνὺς ὅτι οὐδὲν τοῦτο δεινόν, κατακεκλεισμένος τε ἐν οἰκίσκῳ μικρῶ, καὶ πρὸς ἕτερον ἐπειγόμενος φῶς, καὶ τὸ παρὸν οὐδὲν μέγα πρὸς ἐκεῖνο ἡγούμενος, παιδεύσει γενναίως τὴν συμφορὰν ἐνεγκεῖν. Ἄλλὰ
10 οὐ τοὺς ἐπηρεαζομένους πεῖσαι δυνήσῃ φιλοσοφεῖν; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ ἐνοχλήσεις μᾶλλον· τὰ γὰρ οἰκεῖα κακὰ ἐν τοῖς τῶν πέλας ἀγαθοῖς ἀκριθέστερον εἰώθαμεν καθορᾶν. Ὁ δὲ υἱὸς ὁ σὸς καὶ τούτους εὐκολώτερον ἀνακτιήσεται. Πα-
15 ρίημι τὴν ἀπὸ τῶν εὐχῶν βοήθειαν, πολλῶ τούτων ἀπάντων οὖσαν μείζονα· παρίημι δέ, ἐπειδὴ πρὸς σέ μοι νῦν ὁ λόγος ἐστίν.

Εἰ δὲ τιμᾶσθαι θούλει διὰ τὸν υἱὸν καὶ μὴ καταφρονεῖσθαι (εἰκὸς γὰρ σε καὶ τούτων ἐρᾶν), οὐκ οἶδα πῶς ἂν
20 ἐτιέρωσ μᾶλλον ἔτυχες τούτου, ἢ παῖδα κτησάμενος τὴν ἀνθρωπίνην ὑπερβαίνοντα φύσιν, καὶ λαμπρὸν οὕτω πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης φαινόμενον, καὶ μετὰ τῆς εὐδοκιμήσεως ταύτης οὐδὲ ἐχθρόν τινα ἔχοντα. Ἐν ἐκείνῃ μὲν γὰρ ὦν τῇ δυναστείᾳ, πολλοῖς μὲν αἰδέσιμος, πολλοῖς δὲ καὶ μισητὸς
25 ἦν· ἐνταῦθα δὲ πάντες αὐτὸν οἱ τιμῶνες μεθ' ἡδονῆς τοῦτο πράττουσιν. Εἰ γὰρ ταπεινοὶ καὶ ἐκ ταπεινῶν ὄντες τινὲς ἀγροίκων υἱοὶ καὶ χειροτεχνῶν, ἐπὶ τὴν φιλοσοφίαν ταύτην ἐλθόντες, οὕτως ἐγένετο τίμιοι πᾶσιν, ὡς μηδένα τῶν ἐν

νὰ φύγη ἀνακουφισμένον ἀπὸ τὸ πολὺ βάρος τοῦ πόνου. Καὶ ἀπὸ τοὺς συνδαιτυμόνας καὶ προσκεκλημένους εἰς δεῖπνον, πολὺ περισσότερον οἱ λόγοι αὐτοῦ ὡς καὶ ἡ ἐν τῇ πράξει ἐφαρμογὴ των θὰ δημιουργήσουν καλὴν διάθεσιν εἰς τὸν παθόντα. Καὶ αὐτὸν μὲν ἔτσι θὰ τὸν θεραπεύσῃ.

Ἄς φέρωμεν ὅμως καὶ ἄλλον, ἂν ἐπιθυμῆς, ὁ ὁποῖος μετὰ μακροχρόνιον ἀσθένειαν ἔχασε τὸ φῶς του· εἰς τί θὰ ἤμποροῦσες νὰ τὸν ὠφελήσῃς; Διότι ἐκεῖνος μὲ τὸ νὰ δεικνύῃ ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι καθόλου φοβερόν, ἀφοῦ εἶναι κατὰ κλειστός εἰς μικρὰν οἰκίαν καὶ σπεύδει πρὸς ἄλλο φῶς, ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὁποῖον θεωρεῖ τὸ παρὸν φῶς μηδαμινόν, θὰ τὸν διδάξῃ νὰ ὑποφέρῃ γενναίως τὴν συμφορὰν. Ἄλλὰ ἐσὺ θὰ ἤμπορέσῃς νὰ πείσῃς αὐτοὺς πὺ ὑποφέρουν νὰ φιλοσοφοῦν; Καθόλου· ἀντιθέτως θὰ τοὺς ἐνοχλήσῃς· διότι ἔχομεν συνηθίσει νὰ παρατηρῶμεν μὲ μεγαλυτέραν ὀδύνην τὰς ἰδικὰς μας συμφορὰς, ὅταν τὰς συγκρίνωμεν μὲ τὰ ἀγαθὰ τῶν συνανθρώπων μας. Ὁ υἱός σου ὅμως καὶ αὐτοὺς εὐκολώτερα θὰ τοὺς ἐπαναφέρῃ. Ἄφήνω κατὰ μέρος τὴν ἐκ τῶν προσευχῶν βοήθειαν, πὺ εἶναι κατὰ πολὺ μεγαλυτέρα ὄλων αὐτῶν· τὴν ἀφήνω δέ, διότι τώρα ὁμιλῶ πρὸς σὲ τὸν ἄπιστον.

Ἐὰν θέλῃς δὲ νὰ ἐκτιμᾶσαι διὰ τὸν υἱόν σου, καὶ ὄχι νὰ καταφρονῆσαι (διότι εἶναι φυσικὸν νὰ ἐπιθυμῆς σφοδρῶς καὶ αὐτὰ) δὲν γνωρίζω, μὲ ποῖον ἄλλον τρόπον θὰ τὸ ἐπετύγχανες, παρὰ μὲ τὸ νὰ ἀποκτοῦσες παιδί, πὺ νὰ ὑπερβαίνη τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, καὶ νὰ διαλάμπῃ εἰς ὄλην τὴν οἰκουμένην καὶ μαζὶ μὲ τὴν εὐδοκίμησιν αὐτὴν νὰ μὴ ἔχῃ ἐπὶ πλέον κανένα ἐχθρόν. Διότι ἐὰν ἦτο εἰς ἐκείνην τὴν ἐξουσίαν, εἰς πολλοὺς μὲν θὰ ἦτο σεβαστός, εἰς πολλοὺς ὅμως καὶ μισητός· ἐδῶ ὅμως, ὅλοι ὅσοι τὸν ἐκτιμοῦν, τὸ κάνουν αὐτὸ μὲ μεγίστην εὐχαρίστησιν. Διότι, ἐὰν μερικοὶ κατώτεροι καὶ καταγόμενοι ἀπὸ γονεῖς κατωτέρους, χωρικοὺς καὶ χειροτέχνας, ἀφοῦ προσῆλθον εἰς τὸν μοναχισμόν, ἔγιναν τόσοσιν σεβαστοὶ εἰς ὄλους, ὥστε κανεῖς ἀπὸ

τοῖς μεγάλοις ὄντων ἀξιώμασιν αἰσθυνθῆναι πρὸς τὸ κατα-
 γώγιον τούτων ἐλθεῖν, καὶ λόγων μετασχεῖν καὶ τραπέζης,
 ἀλλ' ὥσπερ μεγάλων τινῶν ἀγαθῶν, ὅπερ οὖν καὶ ἔστιν, ἀ-
 πολαύσαντας οὕτω διατεθῆναι, πολλῶ μᾶλλον, διὰν ἀπὸ λα-
 5 μπροῦ μὲν ὀρμώμενον γένους, λαμπρᾶς δὲ οὐσίας, τοσοῦτων
 δὲ ἐλπίδων, πρὸς ἐκείνην ἴδωσιν ἐλθόντα τὴν ἀρετήν, τοῦτο
 ἐργάζονται. Ὡστε ὁ μᾶλλον πενθεῖς, τὸ ἐκ τοιούτων ἐπ' ἐ-
 κεῖνα βαδίσαι, τοῦτο ἔστιν ὁ μάλιστα πάντων αὐτὸν εὐδόκι-
 μον ποιεῖ, καὶ πάντας οὐχ ὡς ἀνθρώπων, ἀλλ' ὡς ἀγγέλω
 10 τινὶ προσέχειν ἀναπεῖθει λοιπόν. Οὐ γὰρ δὴ ταῦτα, ἃ περὶ
 τῶν ἄλλων ὑποπιεύουσιν, ὑπονοήσουσι καὶ περὶ τούτου, δι-
 τιμῆς ἐρῶν, καὶ χρημάτων ἐφιέμενος, καὶ λαμπρὸς ἐκ τα-
 πεινοῦ γενέσθαι ἐπιθυμῶν, ταύτην εἴλειο τὴν ὁδὸν ταῦτα
 γὰρ εἰ καὶ περὶ τῶν ἄλλων λεγόμενα ψευδῆ τέ ἐστι καὶ πο-
 15 νηρίας ῥήματα, ἐπὶ τοῦ σοῦ παιδὸς οὔτε ὑπόνοιαν δυνήσεται
 παρασχεῖν.

9. Καὶ μή τοι νομίσης βασιλέων ὄντων εὐσεβῶν ταῦτα
 γίνεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ μεταπέση τὰ τῆς ἀρχῆς καὶ οἱ κρα-
 τοῦντες ἀπιστοὶ γένωνται, καὶ τότε τὰ τοῦ παιδὸς ἔσται λα-
 20 μπρότερα. Οὐ γὰρ δὴ οἷα τὰ τῶν Ἑλλήνων τοιαῦτα καὶ τὰ
 παρ' ἡμῖν, οὐδὲ ταῖς τῶν κρατούντων ἔπεται γνώμαις, ἀλλ'
 ἔοιτηκεν ἐπὶ τῆς οἰκείας ἰσχύος, καὶ τότε μάλιστα φαίνεται,
 διὰν μάλιστα πολεμῆται· ἐπεὶ καὶ ὁ στρατιώτης εὐδόκιμος
 μὲν ἐστὶ καὶ εἰρήνης οὔσης, λαμπρότερος δὲ ἔσται καταλα-
 25 θόντιος πόλεμου. Ὡστε καὶ Ἑλλήνων κρατούντων, ὁμοίως
 ἔσται σοὶ καὶ μειζόνως τὰ τῆς τιμῆς. Οἱ γὰρ δὴ τότε τὸν
 νῖδον αἰδούμενοι τὸν σόν, πολλῶ μᾶλλον τοῦτο ποιήσουσιν,
 διὰν παραιτιτόμενον ἴδωσι, καὶ πλείονι κεχρημένον τῇ παρ-
 ρησίᾳ, καὶ πολλὰς τῆς εὐδοκιμήσεως ἔχοντα τὰς ἀφορμάς.

ὄσους εὐρίσκονται εἰς ὑψηλὰ ἀξιώματα νὰ μὴ ἐντρέπεται νὰ ἔλθῃ πρὸς τὸ ἡσυχαστήριον αὐτῶν, καὶ νὰ συνομιλήσῃ καὶ νὰ συμφάγῃ μετ' αὐτῶν, ἀλλὰ νὰ τοὺς ἀντιμετωπίζουν εὐνοϊκὰ ὡσὰν νὰ ἀπήλαυσαν μεγάλα ἀγαθὰ, ὅπως πράγματι εἶναι μεγάλα, πολὺ περισσότερον θὰ κάμουν τοῦτο, ὅταν τὸν ἴδουῖν, ἐνῶ κατάγεται ἀπὸ λαμπρὸν γένος, μὲ μεγάλην περιουσίαν καὶ μὲ τόσας προοπτικὰς, νὰ στρέφεται πρὸς τὴν ἀρετὴν αὐτὴν. Ὡστε αὐτὸ διὰ τὸ ὁποῖον πενθεῖς, τὸ ὅτι δηλαδὴ ἐγκατέλειψε τόσα ἀγαθὰ καὶ ἐπροτίμησεν ἐκεῖνα, αὐτὸ εἶναι, πού περισσότερον ἀπὸ ὅλα τὸν καθιστᾷ ἐπιτυχημένον, καὶ καταπέιθει ὄλους νὰ τὸν ἀκούουν ὄχι ὡς ἄνθρωπον ἀλλ' ὡς ἄγγελον. Διότι δὲν πρόκειται νὰ ὑπονοήσουν αὐτὰ πού ὑποψιάζονται περὶ τῶν ἄλλων, ὅτι δηλαδὴ ἐξέλεξεν αὐτὴν τὴν ὁδὸν ἐπειδὴ δῆθεν ἀγαπᾷ τὴν δόξαν καὶ ἐπιδιώκει πλούτη καὶ ἐπιθυμεῖ ἀπὸ τὴν εὐτελεῖ καταγωγὴν νὰ γίνῃ λαμπρός· διότι, ἐὰν αὐτὰ λεγόμενα περὶ τῶν ἄλλων εἶναι ψευδῆ καὶ συκοφαντικά, διὰ τὸ ἰδικόν σου παιδί οὔτε κἂν ὑποψίαν θὰ δημιουργήσουν.

9. Καὶ μὴ νομίσης φυσικὰ ὅτι αὐτὰ συμβαίνουν μόνον ὅταν ὑπάρχουν εἰς τὴν ἐξουσίαν εὐσεβεῖς βασιλεῖς, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀλλάξῃ χεῖρας ἢ ἐξουσία καὶ ἀνέλθουν εἰς αὐτὴν ἄπιστοι, καὶ τότε ἀκόμη θὰ ἔχῃ μεγαλυτέραν λαμπρότητα ὁ υἱός σου. Διότι δὲν συμβαίνουν εἰς ἡμᾶς αὐτὰ πού συμβαίνουν εἰς τοὺς εἰδωλολάτρας, οὔτε ἀκολουθεῖ ὑποδείξεις ἐξουσιαζόντων, ἀλλ' εἶναι στερεωμένος εἰς τὴν ἰδικὴν του δύναμιν, καὶ τότε διακρίνεται περισσότερον, ὅταν περισσότερον πολεμῆται. Καὶ ὁ στρατιώτης ἄλλωστε εἶναι μὲν ἔνδοξος καὶ ἐν καιρῷ εἰρήνης, ὅμως καθίσταται ἐνδοξότερος ὅταν γίνῃ πόλεμος. Ὡστε καὶ ἐὰν ἐξουσιάζουν εἰδωλολάτραι, θὰ χαίρῃς τῆς ἰδίας καὶ μεγαλυτέρας τιμῆς. Διότι αὐτοὶ πού ἐσέβοντο τότε τὸν υἱόν σου, πολὺ περισσότερον θὰ τὸ κάμουν αὐτὸ ὅταν τὸν ἴδουῖν ἐτοιμασμένον καὶ διαθέτοντα περισσότερον θάρρος καὶ ἔχοντα πολλὰς εὐκαιρίας εὐδοκιμήσεως.

Βούλει καὶ τὰ πρὸς σὲ ἐξετάσωμεν, ἢ περιτιτὸς οὗτος
 ὁ λόγος; Ὁ γὰρ πρὸς ἑτέρους οὕτως ἡμέρος ὢν καὶ πρῶ-
 ος, ὡς μηδενὶ λαβὴν παρασχεῖν, πολλῶ μᾶλλον ἐν πολλῇ
 τὸν πατέρα ἔξει τιμῇ, καὶ θεραπεύσει πολλῶ πλέον, ἢ εἰ
 5 δυναστείαν μετήλθε κοσμικῆν. Ἐν ἀρχῇ μὲν γὰρ μεγάλη
 γενόμενος ἄδηλον εἰ μὴ καὶ τοῦ πατρὸς ἔμελλεν ὑπερορᾶν.
 νῦν δὲ θίον εἶλειτο, δι' ὃν καὶ τοῦ βασιλέως βασιλικώτερος
 ὢν, πάντων ἔσται πρὸς σὲ ταπεινότερος. Τοιαύτη γὰρ ἡ παρ'
 ἡμῖν φιλοσοφία· τὰ δοκοῦντα ἐναντία εἶναι, μειριοφροσύνην
 10 καὶ ὕψος, συνάγει εἰς μίαν ψυχῆν. Καὶ τότε μὲν ἅτε χρη-
 μάτων ἐρῶν, καὶ ἡσμένισεν ἄν σου τὴν τελευτήν· νῦν δὲ
 καὶ εἰς μῆκος ἐκταθῆναί σοι τὴν ζωὴν εὐχεται, ὥστε καὶ ἐν
 τούτῳ λαμπροὺς αὐτῶ γενέσθαι τοὺς στεφάνους. Οὐ γὰρ
 δὴ μικρὸς ἡμῖν κεῖται μισθὸς τοῖς τοὺς γεγεννηκότας τιμῶ-
 15 σιν, ἀλλ' ὡς δεσπότας αὐτοὺς ἡγεῖσθαι κελευόμεθα, λόγῳ
 τε καὶ ἔργῳ θεραπεύειν, ὅταν μηδὲ τὰ τῆς εὐσεβείας παρα-
 βλάπηται. Τί γὰρ, φησὶν, αὐτοῖς ἀνταποδώσεις καθὼς αὐ-
 τοί σοι; Ἐννόησον οὖν τὸν ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασι πρὸς ἄκρον
 ἦκοντα τῆς ἀρειῆς, πῶς εἰκὸς καὶ τοῦτο μετὰ πολλῆς φυλά-
 20 ξεοθαι τῆς ὑπερβολῆς τὸ καλόν. Κἂν γὰρ ἀποθανεῖν ὑπὲρ
 τῆς σῆς δέοι κεφαλῆς, οὐ παραιτήσεται, ἅτε οὐ μόνον διὰ
 τὸν παρὰ τῆς φύσεως κείμενον νόμον θεραπεύων σε καὶ τι-
 μῶν, ἀλλὰ πρὸ τῶν ἄλλων διὰ τὸν Θεόν, δι' ὃν καὶ πάντων
 τῶν ἄλλων ὁμοῦ κατεφρόνησεν.

25 Ὅταν οὖν καὶ εὐδοκιμώτερος ἢ νῦν καὶ εὐπορώτερος
 καὶ δυνατώτερος καὶ ἐλευθεριώτερος, καὶ μᾶλλον σου δοῦ-
 λος ἢ πρότερον μετὰ τῆς ισοαύτης μεγαλονοίας, τίνος ἔνε-
 κεν, εἰπέ μοι, θρηνεῖς; ὅτι καθ' ἑκάστην οὐ τρέμεις τὴν

Θέλεις νὰ ἐξετάσωμεν καὶ αὐτὰ πού σε ἀφοροῦν ἢ εἶναι περιττὸν τοῦτο; Διότι αὐτὸς πού εἶναι πρὸς τοὺς ἄλλους τόσον ἡμερος καὶ πρᾶος, ὥστε νὰ μὴ δίδῃ ἀφορμὰς εἰς κανένα, θὰ περιβάλῃ μὲ πολὺ περισσοτέραν τιμὴν τὸν πατέρα του, καὶ θὰ τὸν ὑπηρετήσῃ πολὺ περισσότερον, παρὰ ἐὰν ἀνήρχετο εἰς κοσμικὴν ἐξουσίαν. Διότι ἐὰν ἀνήρχετο εἰς μέγα ἀξίωμα, εἶναι ἄγνωστον ἂν δὲν ἐπρόκειτο νὰ περιφρονήσῃ τὸν πατέρα του· τώρα ὅμως ἐξέλεξε ζωὴν ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας μὲ τὸ νὰ εἶναι βασιλικώτερος καὶ ἀπὸ τὸν βασιλέα θὰ εἶναι ἀπὸ ὅλους περισσότερον ταπεινὸς πρὸς σέ. Διότι τέτοια εἶναι ἡ ἰδικὴ μας φιλοσοφία· τὰ θεωρούμενα ἀντίθετα, δηλαδὴ τὴν μετριοφροσύνην καὶ τὸ ὕψος, συγκεντρῶνει εἰς μίαν ψυχὴν. Καὶ τότε μὲν, ἐπειδὴ θὰ ἐπεθύμει πάρα πολὺ τὰ χρήματα, θὰ ηὐχαριστεῖτο μᾶλλον διὰ τὸν θάνατόν σου, τώρα ὅμως εὐχεται νὰ παραταθῇ ἐπὶ πολὺ ἢ ζωὴ σου, ὥστε καὶ εἰς αὐτὸν νὰ δοθοῦν ἐξ αἰτίας τούτου λαμπροὶ στέφανοι. Διότι δὲν εἶναι μικρὴ ἢ ἀνταμοιβὴ πού δίδεται εἰς τοὺς τιμῶντας τοὺς γονεῖς των, ἔχομεν δὲ τὴν ἐντολὴν νὰ τοὺς θεωρῶμεν αὐθέντας, καὶ νὰ τοὺς ὑπηρετῶμεν καὶ διὰ λόγων καὶ δι' ἔργων, ὅταν βεβαίως δὲν παραμελοῦνται τὰ τῆς εὐσεβείας. Διότι, λέγει, τί θὰ τοὺς ἀνταποδώσῃς, ἰσάξιον τῶν ἰδικῶν των προσφορῶν; Νὰ καταλάβῃς λοιπόν, ὅτι αὐτὸς πού εἰς ὅλα τὰ ἄλλα πλησιάζει πρὸς τὴν τελειότητα τῆς ἀρετῆς, καὶ αὐτὸ τὸ καλὸν θὰ τὸ διαφυλάξῃ μὲ ὑπερβάλλοντα ζῆλον. Διότι, καὶ ἂν ἀκόμη χρειασθῇ ν' ἀποθάνῃ χάριν τῆς ἰδικῆς σου ζωῆς, δὲν θὰ παραλείψῃ νὰ τὸ κάμῃ, διότι σε ὑπηρετεῖ καὶ σε τιμᾷ ὄχι μόνον ἐξ αἰτίας τοῦ φυσικοῦ νόμου, ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ ὅλα τοῦ Θεοῦ, χάριν τοῦ ὁποίου περιεφρόνησε καὶ ὅλα τὰ ἄλλα.

“Ὅταν λοιπόν τώρα μὲ τὴν τόσῃν μεγαλοσύνην εἶναι καὶ εὐδοκιμώτερος καὶ πλουσιώτερος καὶ δυνατώτερος καὶ ἐλευθερώτερος καὶ περισσότερον ἀφωσιωμένος εἰς σέ, παρὰ προηγουμένως, εἶπέ μου, διατί θρηνεῖς; Μήπως διότι

ἡμέραν, μή ποιε ἐν πολέμῳ πέση, μή ποιε προσκρούση βασι-
 λεῖ, μή ποιε βασκανία τῶν συστρατευομένων ἀλῶ; ἢ οὐχὶ
 καὶ ταῦτα, καὶ τούτων πλείονα δεδοίκασι τῶν εὐδοκιμούν-
 των οἱ πατέρες; Καθ' ἅπερ γὰρ οἱ παιδίον ἐφ' ὑψηλοῦ τινος
 5 στήσαντες τόπου τρέμειν ἀναγκάζονται μὴ καταπέση, οὕτω
 καὶ οἱ πρὸς μεγάλην ἀρχὴν ἀνάγοντες τοὺς υἱεῖς. Ἄλλ' ἔχει
 τινὰ ἡδονὴν ἢ ζώνην, καὶ ἢ χλαμύς, καὶ ἢ τοῦ κήρυκος φωνή.
 Καὶ μέχρι πόσων ἡμερῶν ταῦτα, εἰπέ μου; μέχρι τριάκον-
 τα, καὶ ἑκατόν, καὶ δις τοσοῦτον; Καὶ τί μετὰ ταῦτα; οὐχ
 10 ὥσπερ ὄναρ, οὐχ ὥσπερ μῦθος, οὐχ ὥσπερ σκιά πάντα δι-
 ἤλθεν ἐκεῖνα; Νῦν δὲ αὐτῷ μέχρι τέλους τὰ τῆς τιμῆς, μᾶλ-
 λον δὲ καὶ μετὰ τὴν τελευτήν, καὶ πολλῶ πλέον τότε, καὶ
 ταύτην αὐτὸν οὐδεὶς ἀφαιρήσεται τὴν ἀρχήν, ἅτε οὐχ ὑπὸ
 ἀνθρώπων, ἀλλ' ὑπ' αὐτῆς χειροιονηθέντα τῆς ἀρετῆς.
 15 Ἄλλ' ἐβούλου πολυτελεῖ φοροῦντα ἱμάτια, καὶ ἐφ' ἵπ-
 που φερόμενον ὄραν, καὶ πλῆθος ἔχοντα οἰκειῶν, καὶ παρα-
 σίτους τρέφοντα καὶ κόλακας. Τίνος ἔνεκεν ταῦτα ἤθελες;
 οὐχ ἡδονὴν αὐτῷ διὰ τούτων ἀπάντων κατασκευάζων; Ἄν
 οὖν ἀκούσης αὐτοῦ λέγοντος (ἡμῖν γὰρ ἴσως οὐ πείσῃ), ὅτι
 20 τῶν ἐν τρυφῇ ζώντων καὶ πορνείαις καὶ μουσικῇ καὶ παρα-
 σίτοις καὶ κόλαξι καὶ τῇ ἄλλῃ βλακειᾷ, τοσοῦτω τὸν βίον
 ἡγεῖται τοῦτον ἡδίω, ὥς ἐλέσθαι μυρίους θανάτους πολλά-
 κισ, εἴ τις κελεύοιτο ταύτην τὴν ἡδονὴν ἀφέντα πρὸς ἐκεί-
 νην μειπαρηθῆσαι, τί πρὸς ταῦτα ἐρεῖς; Οὐκ οἶδας ὅσην ὁ
 25 ἀπράγμων βίος ἔχει τὴν ἡδονὴν; τάχα οὐδὲ ἄλλος ἀνθρώ-
 πων οὐδεὶς, ἅτε μηδέπω ταύτης γευσάμενος καθαρώς. Ὅ-
 ταν δὲ καὶ λαμπρότης προσῆ, καὶ τὰ ἄμικτα ταῦτα πάλιν

δὲν τρέμεις καθημερινῶς μὴ τυχὸν σκοτωθῆ εἰς τὸν πόλεμον, μὴ τυχὸν συγκρουσθῆ μὲ τὸν βασιλέα, μὴ τυχὸν περιέλθῃ εἰς τὴν δυσμένειαν τῶν συστρατιωτῶν του; Ἡ μήπως ὄχι μόνον αὐτά, ἀλλὰ καὶ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ δὲν φοβοῦνται οἱ πατέρες τῶν ἐπιφανῶν υἱῶν; Διότι ὅπως αὐτοὶ ποὺ ἀφήνουν εἰς ἓνα ὑψηλὸν μέρος ἓνα παιδί καταπιέζονται ἀπὸ τὸν τρόπον μήπως πέση, ἔτσι καὶ αὐτοὶ ποὺ ὀδηγοῦν τοὺς υἱοὺς των εἰς μεγάλα ἀξιώματα. Ἀλλὰ ἔχει καὶ κάποιαν ἡδονὴν ἢ ζῶνῃ καὶ ἢ χλαμὺς καὶ ἢ ἐπίσημος φωνὴ τοῦ κήρυκος. Ἐπὶ πόσας ὅμως ἡμέρας θὰ διαρκέσουν αὐτά, εἶπέ μου; Μήπως τριάκοντα, ἑκατόν, ἢ διπλασίας τούτων; Καὶ τί θὰ συμβῆ ὕστερα ἀπὸ αὐτά; Δὲν παρέρχονται ὅλα ἐκεῖνα ὡσὰν τὸ ὄνειρον, ὡσὰν μῦθος, καὶ ὡσὰν σκιαί; Τώρα ὅμως αὐτὸς θὰ τιμᾶται μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του, μᾶλλον δὲ καὶ μετὰ τὸν θάνατον, καὶ πολὺ περισσότερον τότε, καὶ κανεὶς δὲν θὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ αὐτὸ τὸ ἀξίωμα, διότι εἶναι διαλεγμένος ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπους, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἰδίαν τὴν ἀρετὴν.

Θὰ ἤθελες βεβαίως νὰ φορῆ πολυτελεῆ ἐνδύματα καὶ νὰ ἐπιθεωρῆ καθήμενος ἐπὶ ἵππου, καὶ νὰ ἔχῃ πλῆθος ὑπηρετῶν καὶ νὰ διατρέφῃ παράσιτα καὶ κόλακας. Διατί θὰ τὰ ἤθελες αὐτά; Δὲν θὰ τὰ ἤθελες διὰ νὰ τοῦ δημιουργήσῃς εὐχαρίστησιν δι' ὅλων αὐτῶν; Ἄν λοιπὸν τὸν ἀκούσῃς νὰ λέγῃ (διότι ἴσως δὲν πεισθῆς εἰς ἡμᾶς) ὅτι ἐν συγκρίσει πρὸς αὐτοὺς ποὺ ζοῦν μέσα εἰς πολυτέλειαν, πορνείαν, μουσικὴν, παράσιτα καὶ κόλακας καὶ εἰς τὴν λοιπὴν νωθρότητα, αὐτὸς θεωρεῖ τὴν ζωὴν αὐτὴν τόσον περισσότερον εὐχάριστον, ὥστε θὰ ἐπρωτίμα νὰ ἀποθάνῃ μυριάκις, ἔὰν τὸν διέτασσε κανεὶς ν' ἀφήσῃ αὐτὴν τὴν εὐχάριστον ζωὴν καὶ νὰ μεταπηδήσῃ πρὸς ἐκείνην, τί θὰ εἶπῃς ἔναντι αὐτῶν; Δὲν γνωρίζεις πόσῃν ἡδονὴν προσφέρει ἢ ἀμέριμνος ζωῆ; Ἴσως δὲ καὶ κανεὶς ἄλλος ἄνθρωπος δὲν τὴν γνωρίζει, ἐπειδὴ οὐδέποτε ἐγεύθη τὴν ζωὴν αὐτὴν ὀλοκάθαρων. Ὅταν ὅμως εἶναι παροῦσα καὶ ἡ λαμπρότης, καὶ

συνέρχεται, ἀσφάλειά τε καὶ εὐδοκίμησις, τί ταύτης βέλτιον γένοιτ' ἂν τῆς ζωῆς; Ἀλλὰ τί μοι ταῦτα διαλέγῃ, φησί, πόρρω φιλοσοφίας ἐσιῶσι; Τί οὖν καὶ τὸν υἱὸν κωλύεις γενέσθαι ταύτης ἐγγύς; ἄρκει μέχρι σοῦ σιῆναι τὰ τῆς ζη-
 5 μίας. Οὐχ ἡγῆ μεγίστην εἶναι ζημίαν, ὅταν πρὸς ἔσχατον γῆρας ἐλάσαντες, ἅτε μηδὲν ἐπὶ τῆς πρώτης ἡλικίας καρπωσάμενοι χρησιόν, δυσχεραίνητε πρὸς τὸ γῆρας;

Καὶ μὴν διὰ τοῦτο, φησὶν, αὐτὸ δυσχεραίνομεν, ὅτι μεγάλα ἡμᾶς ὤνησεν ἡ νεότης. Ποῖα μεγάλα; δεῖξον ἔχοντα
 10 τὸν γέροντα τὰ μεγάλα ἐκεῖνα· εἰ γὰρ εἶχεν αὐτὰ, καὶ μεμενήκει διαρκῆ, οὐκ ἂν ὡς ἔρημος ὢν ἀπάντων τούτων οὕτως ὠδύρευτο· εἰ δὲ ἀπέπιη καὶ ἐμαράνθη, ποῖα μεγάλα τὰ οὕτω ταχέως σβεννύμενα; Ἀλλ' οὐχ ὁ παῖς τοῦτο πείσεται ὁ σὸς, ἀλλ' εἴ ποτε εἰς γῆρας ἔλθοι μακρόν, οὐκ ὄψει
 15 ταῦτα ἀποδυσπειοῦντα ἅπερ καὶ ὑμεῖς, ἀλλὰ χαίροντα καὶ γαννύμενον καὶ ἀγαλλόμενον· τὰ γὰρ ἀγαθὰ αὐτῷ τότε ἀκμάζει μᾶλλον. Ὁ δὲ πλοῦτος ὁ ὑμέτερος, κἂν μυρία ἀγαθὰ κεκτημένος ᾗ, ἐπὶ τῆς πρώτης αὐτὰ συνέστειλεν ἡλικίας· οὗτος δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ μένει καὶ ἐν γῆρα καὶ μετὰ τὴν τελευ-
 20 τὴν συναπέρχεται. Διὰ ταῦτα ὑμεῖς μὲν τὴν οὐσίαν ὑμῖν ἀξανομένην ὀρῶντες ἐν γῆρα, καὶ πολλὰς καὶ δόξης καὶ τρυφῆς ὑποθέσεις ἔχοντες ἐπηρεάζεσθε ἅτε οὐκ ἀρκούσης τῆς ἡλικίας πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν· διὰ τοῦτο καὶ πρὸς τὴν τελευταίαν φρίττειτε, καὶ πάντων ἐλεεινοτέρους, εἶναί φατε τότε
 25 μάλιστα, ὅταν εὐδοκιμῆτε. Ἐκεῖνος δὲ τότε ἀναπαύσεται μάλιστα, ὅταν γηράσῃ, ἅτε εἰς λιμένα ἐπειγόμενος ἐλθεῖν, καὶ νεότητα μὲν ἔχων ἀεὶ ἀκμάζουσαν, εἰς γῆρας δὲ οὐδέποτε ἐπείγουσαν. Σὺ δὲ τοιαύτην τρυφήν τὸν υἱὸν ἐβούλου

συνενοῦνται τὰ ἀμιγῆ αὐτὰ, δηλαδή ἡ ἀσφάλεια καὶ ἡ εὐδοκίμησις, ποία ζωὴ θὰ ἦτο καλυτέρα ἀπὸ αὐτήν; Ἄλλὰ διατί τὰ λέγεις αὐτὰ εἰς ἐμέ, λέγει, ὁ ὁποῖος εἶμαι ἀφιλοσόφητος; Διατί ὅμως καὶ σὺ ἐμποδίζεις τὸν υἱόν σου νὰ πλησιάσῃ τὴν φιλοσοφίαν αὐτήν; Εἶναι ἀρκετὸν νὰ σταματήσῃ εἰς ἐσὲ τὸ κακόν. Δὲν νομίζεις ὅτι εἶναι μεγάλη ζημία, τὸ ὅτι, ἐνῶ ἔχετε φθάσει εἰς βαθὺ γῆρας, χωρὶς εἰς τὴν νεανικὴν σας ἡλικίαν νὰ ἔχετε κάμει τίποτε καλόν, παρουσιάζετε ἐμπόδια καὶ εἰς τὰ γηρατεία;

Ἄληθῶς, λέγει, ἐμποδίζομεν τοῦτο, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἡ νεότης μᾶς ἐχάρισε μεγάλα ἀγαθὰ. Ποῖα μεγάλα ἀγαθὰ; Δεῖξε μου ἓνα γέροντα, πού νὰ ἔχῃ τὰ μεγάλα ἐκεῖνα ἀγαθὰ. Διότι, ἐὰν τὰ εἶχε αὐτά, καὶ εἶχαν παραμείνει διαρκῆ, δὲν θὰ ἐθρηνοῦσεν ὡσὰν νὰ μὴ εἶχε τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτά· ἐὰν δὲ ἐπέταξαν καὶ ἐμαράνθησαν, πῶς εἶναι μεγάλα αὐτά, πού τόσο γρήγορα χάνονται; Ὅμως αὐτὸ δὲν θὰ τὸ πάθῃ ὁ υἱός σου, ἀλλ' ἐὰν κάποτε φθάσῃ εἰς βαθὺ γῆρας, δὲν θὰ τὸν ἰδῆς νὰ δυσφορῆ δι' αὐτά, ὅπως κάμετε ἐσεῖς, ἀλλὰ νὰ χαίρεται καὶ νὰ λαμπρύνεται καὶ νὰ ἀγάλεται, διότι τὰ ἰδικὰ του ἀγαθὰ τότε ἀκμάζουν περισσότερο. Ὁ ἰδικός σας ὅμως πλοῦτος, καὶ ἂν ἔχῃ μυρία ἀγαθὰ, περιορίζεται εἰς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν. Εἰς αὐτὸν ὅμως δὲν συμβαίνει τοῦτο, ἀλλὰ διατηρεῖται καὶ εἰς τὰ γηρατεία, καὶ τὸν ἀκολουθεῖ καὶ μετὰ τὸν θάνατον. Ἐξ αἰτίας αὐτῶν, σεῖς μὲν, βλέποντες ὅτι αὐξάνει ἡ περιουσία σας κατὰ τὸ γῆρας, καὶ ὅτι ἔχετε πολλὰς εὐκαιρίας δόξης καὶ καλοζωίας, ἐνοχλεῖσθε, ἐπειδὴ δὲν ἐπαρκεῖ ἡ ἡλικία σας διὰ νὰ τὰ ἀπολαύσῃ. Δι' αὐτὸ καὶ σᾶς καταλαμβάνει φρίκη πρὸ τοῦ θανάτου, καὶ ὁμολογεῖτε ὅτι εἴσθε οἱ πλέον ἀξιολύπητοι ὄλων, τότε μάλιστα ὅταν εὐτυχῆτε. Ἐκεῖνος ὅμως τότε θὰ ἀναπαυθῆ περισσότερο, ὅταν γηράσῃ, ἐπειδὴ ἐπιθυμεῖ ἀνυπόμονα νὰ φθάσῃ εἰς λιμάνι καὶ ἔχει νεότητα πάντοτε ἀκμαίαν ἢ ὁποῖα οὐδέποτε σπεύδει πρὸς τὰ γηρατεία. Σὺ ὁ

τρυφᾶν, δι' ἣν ἂν μειενόησε μυριάκις, καὶ ἤλγησεν ἐν γήρῳ
 γενόμενος. Ἄλλὰ μὴ γένοιτο, μηδὲ τοὺς ἐχθροὺς τοὺς ὑμε-
 τέρους τοιαῦτα τρυφῆσαί ποιε. Καὶ τί λέγω τὸ γήρας; ἐν
 γὰρ ἡμέρῃ μιᾷ σθέννυται τὰ τῆς ἡδονῆς ἐκείνης· μᾶλλον
 5 δὲ οὐκ ἐν ἡμέρῃ, οὐδὲ ἐν ὥρῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν μικρᾷ καὶ ἀκαρι-
 αίᾳ ροπῇ; Τί γὰρ ἐστὶν ἡδονή; οὐ τὸ γαστριζέσθαι, καὶ συβα-
 ριτικὰς παρατίθεσθαι τραπέζας, καὶ γυναιξὶν ὠραίαις συγ-
 γίνεσθαι καθάπερ τινὰς χοίρους ἐν βορβόρῳ κυλινδομένους;
 10 Ἄλλὰ γὰρ μήπω τοῦτο· τὴν δὲ ἡδονὴν ἐξειάσωμεν
 τέως, εἰ μὴ ψυχρὰ τίς ἐστὶ καὶ εὐτελής, καὶ εἰ θούλει, πρῶ-
 την τὴν ἡδίων δοκοῦσαν εἶναι τὴν τῆς τρυφῆς. Δεῖξον οὖν
 μοι τὸν ταύτης καιρὸν, καὶ πόσον κατέχειν ὑμᾶς δύναιν' ἂν
 μέρος ἡμέρας; τοσοῦτον, ὅσον οὐδὲ ὀφθῆναι καλῶς. Ἄμα
 τε γὰρ ἐνεπλήσθη τις, καὶ τὴν ἡδονὴν ἔσβεσε, καὶ πρὸ τῆς
 15 πλησμονῆς δὲ ρεύματος θᾶτιον παρέρχεται, πρὸς αὐτὸν ἀφα-
 ριζομένη τὸν λαιμόν, καὶ οὐδὲ τοῖς σιτίοις ἀρκοῦσα συγκα-
 τελθεῖν· ὁμοῦ τε γὰρ παρῆλθε τὴν γλῶττιαν, καὶ συγκατέλυ-
 σε τὴν ἰσχύν. Καὶ σιωπῶ τὰ λοιπὰ κακά, καὶ ὅσος ἀπὸ ταύ-
 τῆς γίνεται τῆς τρυφῆς ὁ χειμῶν· οὐ γὰρ μόνον ἡδίων ὁ μὴ
 20 τρυφήσας, ἀλλὰ καὶ κουφότερος, καὶ ῥᾶον διακείσεται τοῦ
 διασπασθέντος ὑπὸ τῆς πλησμονῆς· «Ὑπνος γάρ», φησὶν,
 «ὀγειίας ἐν σπλάγχνῳ μετρίῳ». Τί δεῖ λέγειν τὰς νόσους,
 τὰς ἀηδίας, τὰς συμφοράς, τὰς δαπάνας τὰς εἰκῆ; ὅσαι αἱ
 αἰτιάσεις, ὅσαι αἱ ἐπιβουλαί, ὅσαι αἱ ἀπὸ τούτων ἐπήρεια
 25 τῶν συμποσίων βλασιάνουσι; Ἄλλὰ τὸ πόρναις γυναιξὶν

μως ἐπιθυμοῦσες νὰ ἔχη ὁ υἱός σου τέτοιαν καλοζωΐαν, διὰ τὴν ὁποίαν χιλιάδας φορὰς θὰ μετενόει καὶ θὰ ἐπονοῦσε φθάνων εἰς τὸ γῆρας. Ἄλλ' εἶθε νὰ μὴ συμβῆ, οὔτε οἱ ἐχθροί μας νὰ ζήσουν τέτοιαν καλοπέρασιν. Καὶ διατί ἀναφέρω τὰ γηρατειά; Διότι καὶ ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας χάνεται ἡ ἡδονὴ ἐκείνη, μᾶλλον δέ, ὄχι ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας ἢ μιᾶς ὥρας, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐλαχίστην χρονικὴν στιγμὴν. Διότι, τί εἶναι ἡ ἡδονή; Δὲν εἶναι ἡ γαστριμαργία καὶ ἡ παράθεσις συβαριτικῶν γευμάτων καὶ ἡ συνεύρεσις μὲ ὠραίας γυναῖκας, ὅπως ἀκριβῶς οἱ χοῖροι, πού κυλίουται εἰς τὸν βοῦρ-κον;

10. Ἄλλὰ δὲν εἶναι καιρὸς νὰ ὁμιλήσωμεν δι' αὐτὸ ἀκόμη. Ἄς ἐξετάσωμεν προηγουμένως τὴν ἡδονήν, μήπως δὲν εἶναι πρᾶγμα ἀνωφελές καὶ μηδαμινόν, καὶ ἂν θέλης πρῶτον αὐτὴν πού φαίνεται νὰ εἶναι περισσότερον γλυκεῖα, δηλαδὴ τὴν ἡδονὴν τῆς λαιμαργίας. Δεῖξε μου λοιπὸν τὴν διάρκειάν της, καὶ πόσον μέρος τῆς ἡμέρας θὰ ἡδύνατο νὰ μιᾶς κατέχη; Τόσον, ὅσον οὔτε ἠμπορεῖ νὰ ἰδωθῆ καλὰ καλά. Διὰτι μόλις κανεὶς χορτάση, σβῆνει καὶ ἡ ἡδονή, μάλιστα δὲ πρὸ τοῦ κορεσμοῦ παρέρχεται γρηγορώτερα ἀπὸ ἄνεμον καὶ ἐξαφανίζεται πλησίον τοῦ φάρυγγος, καὶ δὲν ἀρκεῖ νὰ συγκαταβῆ οὔτε μὲ τὰς τροφάς. Διότι μόλις περνᾷ ἀπὸ τὴν γλῶσσαν, συγχρόνως χάνει καὶ τὴν ἰσχύν της. Καὶ ἀποσιωπῶ τὰ ὑπόλοιπα κακὰ καὶ τὴν τρικυμίαν πού προέρχεται ἀπὸ τὴν καλοπέρασιν αὐτὴν. Διότι αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἀπέχει ἀπὸ τὴν λαιμαργίαν, δὲν εἶναι μόνον περισσότερον εὐχαριστημένος, ἀλλὰ καὶ ἐλαφρότερος καὶ εἰς καλυτέραν ψυχικὴν κατάστασιν ἀπὸ τὸν παραχορτασθέντα ἐκ τοῦ κορεσμοῦ. Διότι λέγει, «Ὑπνος ὑγείας παρατηρεῖται ὅταν ὁ στόμαχος εἶναι μετρίως φορτωμένος»¹⁰. Διατί πρέπει νὰ ὁμιλῶμεν διὰ τὰς ἀσθενείας, τὰς ἀηδίας, τὰς συμφορὰς καὶ τὰ ἄσκοπα ἔξοδα; Πόσαι ἀφορμαί, πόσαι ἐπιβουλαί, πόσαι ὕβρεις δὲν προέρχονται ἀπὸ τὰ συμπόσια αὐτά; Ἄλλὰ μήπως τὸ νὰ σχετίζεται κανεὶς μὲ διεφθαρμέ-

ὀμιλεῖν ἡδύ; Καὶ ποία μετὰ ἰσοαύτης αἰσχύνῃς ἡδονὴ γέ-
 νοιτ' ἄν; Μάλιστα δὲ μηδὲ ἐνιαῦθα τοῦτο ἐξειτάζωμεν τέως,
 μηδὲ τὰς ἐκ τῶν ἐρασιῶν μάχας, μηδὲ τοὺς ἐκ τῶν ἀντερα-
 σιῶν πολέμους, μηδὲ τὰς κατηγορίας· ἀλλ' ἔστω τις μετ'
 5 ἐξουσίας ἀπολαύων τῆς ἀσελγείας ἐκείνης, καὶ μήτε ἀντε-
 ρασιὴν ἐχέτω, μήτε ὑπεροράσθω παρὰ τῆς ἐρωμένης, τὰ τε
 χρήματα ὡσπερ ἐκ πηγῶν ἀναλισκέτω, καίτοι οὐδαμοῦ ταῦ-
 τα συμβεβηκέναι πάντα δυνατὸν, ἀλλὰ δεῖ τὸν μὲν μὴ μέλ-
 λοντα ἔχειν ἀντερασιὴν τὴν οὐσίαν καταλῦσαι πᾶσαν, νικῶντι
 10 τῇ φιλοτιμίᾳ τοὺς ἄλλους ἅπαντας, τὸν δὲ μὴ βουλόμενον
 ἀπορεῖν ὑπερορᾶσθαι παρὰ τῆς πόρνης καὶ διαπιύεσθαι
 πάλιν.

Πλὴν ἀλλὰ μηδὲν ἔστω τούτων, ἀλλὰ πάντα αὐτῷ κατὰ
 νοῦν προχωρεῖτω· ποῦ τὴν ἐκ τούτων ἡδονὴν ἐπιδειῖξαι ἔχεις
 15 ἡμῖν; Οὐδὲ γὰρ ἐν αὐτῷ τῷ τῆς μίξεως φαίνεται καιρῷ,
 ἀλλ' ὁ μὲν πληρώσας τὴν συνουσίαν, καὶ τὴν ἡδονὴν ἔσθε-
 σεν, ὁ δὲ ἐν τῇ μίξει ὢν, οὐκ ἔστιν ἐν ἡδονῇ, ἀλλ' ἐν θο-
 ρύθῳ καὶ ταραχῇ καὶ οἴστρω καὶ μανίᾳ καὶ κλόνω πολλῷ
 καὶ θρασυῶ. Ἄλλ' οὐχ ἢ παρ' ἡμῖν ἡδονὴ τοιαύτη· μὴ γέ-
 20 νοιτο· ἀλλὰ διαπαντὸς ἀχείμαστον τηρεῖ τὴν ψυχὴν, καὶ θύ-
 ρυθον οὐδένα, οὐδὲ κλόνον ἐπάγει, καθαρὰν δὲ τινα εὐ-
 φροσύνην καὶ εἰλικρινῆ καὶ ἔνδοξον καὶ τέλος οὐκ ἔχουσαν,
 δυνατωτέραν τε πολλῷ καὶ σφοδροτέραν τῆς παρ' ὑμῖν. “Ὅ-
 τι γὰρ ἡδίων αὕτη ἢ ἡδονή, τὴν μὲν ὑμετέραν ἱκανὸς ἀπο-
 25 στήσαι φόβος· κἂν γὰρ βασιλεὺς γράμματα καταπέμψη θά-
 νατον ἀπειλοῦντι, τὸ πλεον τῶν ἀνθρώπων ἐκοπήσεται ταύ-
 της τῆς ἡδονῆς· ἐκείνης δέ, κἂν μυρίους θανάτους τις ἐπι-
 φέρῃ, οὐ πείσει καταφρονεῖν, ἀλλὰ καὶ γελασθήσεται μᾶλ-
 λον· οὕτω τυραννικωτέρα τε αὕτη ἐστὶν ἐκείνης καὶ ἡδίων,

νας γυναῖκας εἶναι εὐχάριστον; Καὶ τί εἶδους ἡδονὴ θὰ ἦτο αὐτὴ ἢ μὲ τόσην ἐντροπήν; Καὶ μάλιστα ἄς μὴ ἐξετάσωμεν ἐδῶ τώρα τὰς μεταξὺ τῶν ἐραστῶν φιλονεικίας, οὔτε τὰς μεταξὺ τῶν ἀντεραστῶν συγκρούσεις, οὔτε τὰς κατηγορίας. Ἔστω ὅτι κάποιος ἀπολαμβάνει τὴν ἀσέλγειαν ἐκείνην ἀνεμποδίστως καὶ δὲν ἔχει ἀντεραστὴν, οὔτε περιφρονεῖται ὑπὸ τῆς ἐρωμένης καὶ ἐξοδεύει τὰ χρήματα ὡσὰν νὰ ἐξέρχωνται ἀπὸ πηγῆν, ἂν καὶ δὲν εἶναι δυνατόν συγχρόνως νὰ συμβαίνουν ὅλα αὐτὰ κάπου, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη, αὐτὸς ποῦ δὲν πρόκειται νὰ ἔχη ἀντεραστὴν νὰ σπαταλήσῃ ὅλην τὴν περιουσίαν του, ὑπερισχύων μὲ τὴν φιλοδοξίαν του ὅλων τῶν ἄλλων, αὐτὸ δὲ ποῦ δὲν θέλει νὰ πτωχύνῃ, νὰ περιφρονηθῇ καὶ ἐξευτελισθῇ ἀπὸ τὴν πόρνην.

Ὅμως ἔστω ὅτι δὲν συμβαίνει τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ ὅλα τοῦ ἔρχονται βολικά· ποῦ ἠμπορεῖς νὰ μᾶς δείξῃς τὴν ἡδονὴν αὐτήν; Διότι οὔτε καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς συνευρέσεως φαίνεται, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ποῦ ἔχει πραγματοποιήσει τὴν συνεύρεσιν ταύτην, καὶ τὴν ἡδονὴν ἔσβησε, αὐτὸς δὲ ποῦ εὐρίσκεται εἰς τὴν στιγμήν τῆς ἐπαφῆς, δὲν εὐρίσκεται εἰς ἡδονήν, ἀλλ' εἰς σύγχυσιν καὶ ταραχὴν καὶ οἴστρον καὶ πολλὴν ἀταξίαν καὶ σεισμόν. Ὅμως ἡ ἰδική μας ἡδονὴ δὲν εἶναι τέτοια — μὴ γένοιτο — ἀλλὰ διατηρεῖ πάντοτε ἡρεμον τὴν ψυχὴν καὶ οὐδεμίαν ταραχὴν ἢ ἀταξίαν ἐπιφέρει, ἀλλὰ μίαν καθαρὰν καὶ εἰλικρινῆ καὶ ἐνδοξον εὐφροσύνην χωρὶς τέλος, πολὺ ἰσχυροτέραν καὶ σφοδροτέραν τῆς ἰδικῆς σας. Πράγματι εἶναι γλυκυτέρα ἢ ἡδονὴ αὕτη διότι τὴν ἰδικὴν σας εἶναι ἀρκετὸς ὁ φόβος διὰ νὰ τὴν ἀπομακρύνῃ. Διότι ἐὰν ἐκδώσῃ διατάγματα ὁ βασιλεύς, ποῦ νὰ ἀπειλοῦν μὲ θάνατον δι' αὐτὴν τὴν ἡδονήν, οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι θὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ αὐτήν, ἐνῶ ἐκείνην, καὶ ἂν ἀκόμη ἐπιφέρῃ κανεὶς χιλιάδας θανάτωσεις, δὲν θὰ πεισθοῦν νὰ τὴν περιφρονήσουν, ἀλλὰ μᾶλλον θὰ περιγελασθῇ· τόσον αὐθεντικωτέρα καὶ γλυκυτέρα εἶναι αὕτη ἀπὸ ἐκείνην, ὥστε οὔτε σύγκρισις θὰ ἡδύνατο

καὶ οὐδ' ἂν σύγκρισιν δέξαιτο πρὸς ἐκείνην. Μὴ δὲ βα-
 σκῆνης τὸ παιδί ἀπὸ τῶν ῥεόντων ἀγαθῶν, μᾶλλον δὲ οὐδὲ
 ὄντων, ἐπὶ τὰ ὄντια καὶ μένοντα διαβαίνοντι, μηδὲ θρῆνει τὸν
 μακαρίζεσθαι ἄξιον, ἀλλ' εἴ τις μὴ τοιοῦτος καθάπερ ἐν εὐ-
 5 ρίπῳ τῷ παρόντι βίῳ φερόμενος.

Καὶ τὸ δὴ κεφάλαιον. Εἰ γὰρ καὶ ἄπιστος οὐ καὶ Ἑλ-
 λην, ὅπως κἂν τοῦτον παραδέξῃ τὸν λόγον. Ἀκούεις Κωκυ-
 τοὺς πάντως καὶ Πυριφλεγέθοντος ποταμούς, καὶ Στυγὸς
 ὕδωρ, καὶ Τάρταρον τοσοῦτον ἀπέχοντα τῆς γῆς, ὅσον αὕτη
 10 τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πολλοὺς κολάσεων τροπούς. Εἰ γὰρ καὶ
 μετὰ ἀληθείας, ὡς ἔχει ταῦτα εἰπεῖν οὐκ ἠδυνήθησαν Ἑλ-
 ληνες, ἅτε ἀπὸ λογισμῶν κινήθοντες καὶ παρακουσμάτων τῶν
 παρ' ἡμῖν, ἀλλ' ὅμως εἰκόνα τινὰ κρίσεως ἔλαβον· καὶ ποιη-
 τὰς καὶ φιλοσόφους καὶ λογοποιούς, καὶ πάντας εὐρήσεις
 15 ὑπὲρ τούτων φιλοσοφοῦντας τῶν δογμάτων. Ἀκούεις δὲ καὶ
 Ἥλύσιον πεδίον, καὶ μακάρων νήσους, καὶ λειμῶνας, καὶ
 μυρσίνας, καὶ λεπτήν αἶθρα, καὶ εὐωδίαν πολλήν, καὶ χορούς
 ἐκεῖ διατρίβοντας, καὶ λευκὴν περιβεβλημένους σιολῆν, χο-
 ρεύοντάς τε καὶ ἄδοντας ὕμνους τινάς, καὶ ὄλως καὶ πονη-
 20 ροῖς καὶ ἀγαθοῖς ἀποκειμένην ἀντίδοσιν μετὰ τὴν ἐντεῦθεν
 ἀποδημίαν. Πῶς οὖν οἶει μετὰ τοιούτων βιοῦν τῶν λογι-
 σμῶν τοὺς τε ἀγαθοὺς, τοὺς τε οὐ τοιούτους; Οὐχ οἱ μὲν
 ταῦτα σιρέφοντες, κἂν ἀλύπως αὐτοῖς καὶ μετὰ πολλῆς τῆς
 ἡδονῆς τὰ τοῦ παρόντος προχωρῆ βίου, καθάπερ ὑπό τινος

11. Ὁ Κωκυτός, παραπόταμος τοῦ ἠπειρωτικοῦ Ἀχέροντος, ἦτο διὰ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας ὁ ποταμὸς τῶν θρῆνων, εἰς τῶν ποταμῶν τοῦ Ἄδου, συνεκδοχικῶς δὲ ὁ κωκυτός, ὡς οὐσιαστικόν, σημαίνει θρῆνον, ὄδυρμόν.

12. Περιφλεγέθων· εἰς τῶν ποταμῶν τοῦ Ἄδου, εἶχεν ὕδατα πυριφλεγῆ κατὰ τὰ μυθολογούμενα.

13. Ἡ Στύξ ἦτο ποταμὸς ἢ κατὰ τὸν Σχολιαστὴν τοῦ Ὀμήρου ἐκρήνη ἐν Ἄιδου», εἰς τὴν ὁποίαν ὠρκίζοντο οἱ θεοὶ τοῦ Ὀμήρου τοὺς φρικωδεστάτους ὄρκους των.

14. Ὁ Τάρταρος ἦτο ἄβυσσος σκοτεινή, τόπος καθείρξεως τοῦ Κρόνου καὶ τῶν Τιτάνων. Ἐπίσης οὕτω ἐκαλεῖτο ὁ κάτω κόσμος καθόλου σινωνίμως τῷ Ἄδη, ἢ ὁ τόπος τῶν κολαζομένων, δηλαδή ἡ Κόλασις.

νὰ γίνῃ πρὸς ἐκείνην. Μὴ κακολογεῖς δὲ τὸν υἱόν σου, πού μεταβαίνει ἀπὸ τὰ μάταια ἀγαθὰ, πού μᾶλλον εἶναι ἀνύπαρκτα, εἰς τὰ ὑπάρχοντα καὶ μόνιμα ἀγαθὰ, οὔτε νὰ θρηνηῖς αὐτὸν πού εἶναι ἀξιομακάριστος, ἀλλὰ αὐτὸν πού δὲν τὸν ὁμοιάζει, καὶ σύρεται εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν ἄλλοτε ἐμπρὸς καὶ ἄλλοτε ὀπίσω.

Καὶ διὰ νὰ ἀνακεφαλαιώσωμεν λοιπόν. Ἄν καὶ ἐσὺ εἶσαι ἄπιστος καὶ εἰδωλολάτρης, ὅμως θὰ παραδεχθῆς αὐτὸν τὸν λόγον. Ἀκούεις βεβαίως νὰ γίνεται λόγος περὶ Κωκυτῶν¹¹ καὶ Πυριφλεγέθοντων¹² ποταμῶν καὶ περὶ τοῦ ὕδατος τῆς Στυγὸς¹³ καὶ περὶ τοῦ Ταρτάρου¹⁴, πού ἀπέχει τόσον ἀπὸ τὴν γῆν, ὅσον αὐτὴ ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ περὶ πολλῶν τρόπων τιμωριῶν. Διότι, ἂν καὶ δὲν ἠδυνήθησαν οἱ Ἕλληνες νὰ τὰ ἐκφράσουν ὅπως εἶναι πραγματικῶς, καθ' ὅσον ἀφωρμήθησαν ἀπὸ διαλογισμοὺς ἰδίους καὶ παρανοήσεις τῶν ἰδικῶν μας πραγμάτων, ἀλλ' ὅμως ἐσχημάτισαν κάποιαν εἰκόνα μελλούσης κρίσεως. Καὶ θὰ εὔρης νὰ φιλοσοφοῦν περὶ τῶν δοξασιῶν αὐτῶν καὶ ποιηταὶ καὶ φιλόσοφοι καὶ ρήτορες. Πληροφορεῖσαι βεβαίως καὶ περὶ Ἡλυσίου πεδίου¹⁵ καὶ περὶ νήσων μακάρων¹⁶ καὶ λειβαδιῶν καὶ μυρτιῶν καὶ δροσερᾶς αὔρας καὶ περὶ πολλῆς εὐωδίας καὶ ὀμίλων χορευτῶν, πού ζοῦν ἐκεῖ καὶ εἶναι ἐνδεδυμένοι μὲ λευκὴν στολήν, πού χορεύουν καὶ ψάλλουν ὠρισμένους ὕμνους, καὶ ὅτι γενικῶς ὑπάρχει ἀνταπόδοσις διὰ τοὺς καλοὺς καὶ τοὺς κακοὺς μετὰ τὸν θάνατον. Πῶς λοιπόν νομίζεις ὅτι ζοῦν μὲ τὰς αὐτὰς ἐκτιμήσεις καὶ οἱ καλοὶ καὶ οἱ κακοί; Μήπως αὐτοὶ πού διαστρέφουν ταῦτα καὶ ἂν ἀκόμη χωρὶς βάσανα διάγουν τὴν ζωὴν των, δὲν ὀδηγοῦν-

15. Ἡλυσίον πεδίον ἢ Ἡλύσια πεδία. Τόπος εἰς τὸν ὁποῖον, ἦρωες τυχόντες ἐξαιρέτου εὐνοίας τῶν θεῶν ἀπῆλθον ἐκεῖ ἄνευ θανάτου καὶ ἔξω μακάριοι ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τοῦ Ροδαμάνθου. Ὁ Ὅμηρος τοποθετεῖ ταῦτα εἰς τὸ δυσμικὸν ἄκρον τῆς γῆς, πλησίον τοῦ Ὠκεανοῦ. Τοῦ Ἡσιόδου τὰ Ἡλύσια πεδία ἔκειντο ἐν ταῖς τῶν Μακάρων νήσοις, ὡς καὶ ὁ Πίνδαρος παραδέχεται.

16. Μακάρων νῆσοι· ἐνταῦθα κατοκοῦν οἱ ἦρωες, οἱ ὁποῖοι ἐκαλοῦντο καὶ ἡμίθεοι, ἀνήκον δὲ οὗτοι κατὰ τὸν Ἡσιόδον εἰς τὸ τέταρτον γένος.

ἐλαύνονται μάστιγος τοῦ συνειδότος καὶ τῆς προσδοκίας τῶν
δεχομένων αὐτοὺς δεινῶν· οἱ δὲ ἀγαθοὶ κἂν μυρία πάσχωσι
κακά, κατὰ Πίνδαρον, ἐλπίδα κουροτρόφον ἔχουσιν οὐκ ἀφι-
εῖσαν τῶν παρόντων κακῶν αἰσθησὶν λαβεῖν; Ὡστε καὶ
5 κατὰ τοῦτο μείζων ἐκείνη ἢ ἡδονή. Πολλῶ γὰρ βέλτιον, ἀ-
πὸ πόνων προσαίρων ἀρξάμενον πρὸς ἀνάπαυσιν ἄπειρον
τελευτῆν, ἢ τῶν δοκούντων εἶναι ἡδίστων ἐν βραχεῖ γευ-
σάμενον, ἐπὶ τὰ πικρότερα καὶ φορτικώτερα λῆξαι κακά.
Ὅταν δὲ πρὸς τοῦτο καὶ ὠμολογημένον ᾖ, ὅτι καὶ ἐνταῦθα
10 οὗτος ὁ βίος ἡδίων, οὐχὶ τοῦτο ὅπερ ἀρχόμενος ἔφην ἀνάγκη
νῦν ποιεῖν, ἐλεεῖν τοὺς τὰ τοιαῦτα δακρύνοντας ἀγαθὰ;

Οὐ δὲ θρήνων ἄξιος ὁ παῖς ὁ σός, ἀλλὰ κρότων καὶ
σιεφάνων, ἐπὶ τὴν ἀκύμαντον ζωὴν καὶ τὸν εὐδίων λιμένα
ἐλθῶν. Ἄλλ' ὄνειδίζουσί σε πατέρες πολλοὶ υἱοὺς ἔχοντες
15 ἐν τῷ παρόντι στρεφομένους βίῳ, καὶ δακρῦνοσί σε, ὅταν
ἴδωσιν ἕτεροι καὶ γελῶσιν ἄλλοι. Διὰ τί δὲ μὴ τοῦτους σὺ
μᾶλλον καταγελαῖς καὶ πενθεῖς; Μὴ γὰρ δὴ τοῦτο σκοπῶ-
μεν, εἰ σκώπτουσιν ἡμᾶς, ἀλλ' εἰ καλῶς καὶ δικαίως· κἂν
μὲν τοῦτο ᾖ, καὶ μὴ γελώντων ἐκείνων ἡμεῖς δακρῦωμεν,
20 ἐὰν δὲ ἀδίκως τοῦτο πράττωσι, κἂν ἅπαντες γελῶσιν, ἡμεῖς
μὲν ἑαυτοὺς μακαρίζωμεν, ἐκείνους δὲ θρηνηῶμεν, ἅτε πάν-
των ἀθλιωτέρους ὄντας, καὶ τῶν μαινομένων οὐδὲν διαφέ-
ροντας. Τὸ γὰρ γελᾶν τὰ πολλῶν ἐπαίνων ἄξια καὶ σιε-
φάνων, μαινομένων ἐστί, καὶ τῶν τὰ αὐτὰ νοσοῦντων αὐ-
25 τοῖς. Εἶπε γάρ μοι, εἰ περὶ τὴν τῶν ὀρχουμένων καὶ τὴν τῶν
ἠνιόχων μαρίαν ἐπισημένου τοῦ παιδὸς ἐπήγουν σε καὶ ἐ-

ται ὡσὰν ἀπὸ κάποιαν μάλιστα, τὴν συνείδησιν, καὶ τὴν ἀναμονὴν τῶν βασάνων ποῦ πρόκειται νὰ ὑποστοῦν, οἱ δὲ καλοί, καὶ ἂν ἀκόμη ὑποφέρουν μυρία βάσανα, κατὰ τὸν Πίνδαρον, ἔχουν ἐλπίδα τροφῶν τῶν υἱῶν ποῦ δὲν τοὺς ἐπιτρέπει νὰ αἰσθανθοῦν τὰ παρόντα βάσανα; Ὡστε καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ εἶναι ἀνωτέρα ἢ ἡδονὴ, ἐκείνη. Διότι εἶναι πολὺ καλύτερον νὰ ἀρχίζη κανεὶς ἀπὸ προσκαίρους πόνους καὶ νὰ καταλήγῃ εἰς αἰωνίαν ἀνάπαυσιν, παρὰ νὰ ἀπολαμβάνῃ συντόμως τὰ θεωρούμενα ὡς τὰ πλέον εὐχάριστα καὶ νὰ καταλήξῃ εἰς τὰ πικρότερα καὶ πλέον ἀνυπόφορα κακά. Καὶ ὅταν μάλιστα μαζὶ μὲ αὐτὸ γίνῃ παραδεκτὸν ὅτι καὶ ἐδῶ ἀκόμη ὁ βίος αὐτὸς εἶναι γλυκύτερος, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ κάμωμεν τώρα αὐτό ποῦ εἶπα ὅταν ἤρχισα, δηλαδὴ νὰ λυπούμεθα αὐτοὺς ποῦ θρηνοῦν διὰ τὰ τοιαῦτα ἀγαθὰ;

Ὅμως εἰς τὸν υἱὸν σου δὲν ταιριάζει θρῆνος, ἀλλὰ χειροκροτήματα καὶ στεφάνια, ἐπειδὴ ἦλθεν εἰς τὴν ἡρεμον ζωὴν καὶ εἰς τὸν γαλήνιον λιμένα. Ἀλλὰ σὲ χλευάζουν πολλοὶ πατέρες, ποῦ ἔχουν υἱοὺς προσκεκολλημένους εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, καὶ ἄλλοι δακρύζουν ὅταν σὲ ἴδοῦν καὶ ἄλλοι σὲ περιγελοῦν. Διὰτί ὅμως δὲν τοὺς περιγελάς καὶ δὲν τοὺς θρηνεῖς ἐσὺ καλύτερα; Ἄς μὴ σκεπτόμεθα δὲ αὐτό, δηλαδὴ τὸ ἐὰν μᾶς εἰρωνεύωνται, ἀλλὰ ἐὰν δικαιολογημένως καὶ ὀρθῶς πράττουν. Καὶ ἐὰν συμβαίῃ αὐτό, καὶ χωρὶς νὰ γελοῦν ἐκεῖνοι ἡμεῖς ἅς δακρύζωμεν, ἐὰν ὅμως ἀδίκως κάμνουν αὐτό, καὶ ἂν ὅλοι μᾶς περιγελοῦν, ἡμεῖς μὲν ἅς μακαρίζωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ ἅς θρηνῶμεν δι' ἐκείνους, διότι εἶναι ἀθλιώτεροι ὅλων, καὶ διότι δὲν διαφέρουν καθόλου ἀπὸ τοὺς μανιακοὺς. Διότι τὸ νὰ καταγελαῖ κανεὶς αὐτὰ ποῦ εἶναι ἄξια ἐπαίνων καὶ στεφάνων εἶναι χαρακτηριστικὸν τῶν μανιακῶν ἀνθρώπων καὶ αὐτῶν ποῦ ἔχουν τὴν ἰδίαν μὲ αὐτοὺς ἀσθένειαν. Διὰτί, εἶπέ μου, ἐὰν σὲ ἐθαύμαζαν καὶ σὲ ἐπαινοῦσαν ὅλοι ἐπειδὴ θὰ ἐκυριεύετο ὁ υἱός σου ἀπὸ τὴν μανίαν τῶν χορευτῶν

θαύμαζον ἅπαντες καὶ μακαριστὸν εἶναι ἔλεγον, οὐχὶ χλεύην εἶναι τὸ πρᾶγμα ἐνόμινας; Τί δέ, εἰ γενναῖόν τι καὶ ἐπαίων ἄξιον πράττειντος ἐγέλων ἐκεῖνοι καὶ ὠνείδιζον, οὐχὶ παραπαίειν αὐτοὺς ἂν ἔφησ; Τοῦτο δὴ ποιῶμεν καὶ νῦν, 5 μὴ τῆ τῶν πολλῶν ὑπονοίᾳ, ἀλλ' ἀκριθεῖ λογισμῶν ἐξειτάσει τὴν περὶ τοῦ παιδὸς ἐπιτρέποντες ψῆφον, καὶ ἔρει τοὺς γελῶντας τούτους ἀνδραπόδων μᾶλλον ἢ ἐλευθέρων ὄντας παίδων πατέρας, διὰ πρὸς τὸν υἱὸν ἐξειτάζονται ἐκεῖνοι τὸν σόν.

10 Νῦν μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ πάθους σκοιούμενος, οὐδὲ διαβλέψαι πρὸς ταῦτα δυνήσῃ· διὰ δὲ μικρὸν ἀναπαύσῃ, καὶ ὁ υἱὸς πολλὴν ἐπιδείξεται τὴν ἀρετὴν, οὐκέτι σοι λόγων δεήσει, ἀλλὰ ταῦτα σὺ πρὸς ἑτέρους ἔρεις καὶ πλείονα τούτων. Καὶ οὐχ ἁπλῶς σοι ταῦτα μαντεύομαι, ἀλλ' ἀπὸ τῆς πείρας αὐτῆς.

15 Καὶ γὰρ ἐμοὶ γέγονεν ἑταῖρος, πατέρα ἄπιστον ἔχων πλουτοῦντα καὶ εὐδόκιμον καὶ πάντιθεν λαμπρόν· καὶ οὗτος ὁ πατήρ τὸ μὲν πρῶτον καὶ ἄρχοντας ἐκίνησε, καὶ δεσμὰ ἠπέλλησε, καὶ πάντων αὐτὸν ἀποδύσας ἐπὶ τῆς ἀλλοτριᾶς εἵασε γῆς, καὶ τῆς ἀναγκαίας δεόμενον τροφῆς, ὡς ταύτη πεί-

20 σων πρὸς τὴν θιωτικωτέραν ζωὴν ἐπανελθεῖν· ἐπειδὴ δὲ εἶδε πρὸς οὐδὲν τούτων ἐνδόγια, ἠτιηθεὶς παλινωδίαν ἤσσε, καὶ νῦν τιμᾷ τὸν υἱόν, καὶ αἰδεῖται μᾶλλον πατρός· καὶ πολλοὺς ἔχων ἑτέρους παῖδας εὐδοκιμοῦντας, οὐδὲ δούλους ἐκείνους τούτου φησὶν εἶναι ἐπιτηδείους· καὶ αὐτὸς δὲ πολ-

25 λῶ λαμπρότερός ἐστι διὰ τὸν υἱόν.

Ταῦτα καὶ ἐπὶ τοῦ παιδὸς ὁψόμεθα τοῦ σοῦ, καὶ ὅτι οὐ ψεύδομαι, διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν εἶση καλῶς. Διὸ σιγήσομαι λοιπόν, ἰσοσοῦσόν σου δεηθεὶς, ἐνιαυτὸν ἀνάμεινον μόνον, ἢ καὶ ἐλάττω χρόνον. Οὐδὲ γὰρ δεῖται πολλῶν ἡ-

καὶ τῶν ἀμαξοδηγῶν καὶ σὲ ἐχαρακτήριζαν εὐτυχισμένον, δὲν θὰ ἐθεώρεις εἰρωνεΐαν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα; Τί λοιπόν; Ἐὰν ἔκαμε κάτι τὸ εὐγενὲς καὶ ἀξιέπαινον καὶ ἐκεῖνοι τὸν ἐπεριγελοῦσαν καὶ τὸν εἰρωνεύοντο, μήπως δὲν θὰ ἔλεγες ὅτι εἶναι παράφρονες; Αὐτὸ λοιπόν ἄς κάμωμεν καὶ τώρα. Ὅχι κατὰ τὴν γνώμην τῶν πολλῶν, ἀλλὰ μὲ ἀκριβῆ ἐξέτασιν τῶν λογισμῶν, νὰ ἐπιτρέψωμεν νὰ γίνῃ ἡ κρίσις διὰ τὸν υἱόν σου καὶ θὰ ἰδῆς ὅτι αὐτοὶ ποὺ εἰρωνεύονται εἶναι πατέρες δούλων μᾶλλον παρὰ ἐλευθέρων τέκνων, ὅταν συγκριθοῦν αὐτὰ πρὸς τὸν υἱόν σου.

Τώρα βεβαίως ἐπειδὴ εἶσαι θολωμένος ἀπὸ τὸ πάθος, δὲν θὰ δυνηθῆς νὰ διακρίνης αὐτὰ καλά. Ὅταν ὅμως ἀναπαυθῆς ὀλίγον, καὶ ὁ υἱός σου ἐπιδείξῃ πολλὴν ἀρετὴν, δὲν θὰ χρειασθῆς πλέον λόγια, ἀλλὰ αὐτὰ καὶ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ θὰ εἴπῃς ἐσὺ πρὸς ἄλλους. Καὶ δὲν σοῦ προλέγω αὐτὰ τυχαίως, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἰδίαν τὴν πείραν μου. Διότι εἶχα καὶ ἐγὼ ἓνα φίλον, ποὺ εἶχε πατέρα ἄπιστον, πλούσιον καὶ ἐπιτυχημένον καὶ καθ' ὅλα ἔνδοξον. Καὶ αὐτός, ὁ πατέρας του, κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπεκίνησε τοὺς ἄρχοντας καὶ ἠπείλησε μὲ φυλακὴν καὶ ἀφοῦ τὸν ἀπεγύμνωσεν ἀπὸ ὅλα, τὸν ἐγκατέλειπεν εἰς ξένην χώραν, διὰ νὰ στερῆται καὶ τὴν καθημερινὴν τροφήν, ὥστε νὰ τὸν ἀναγκάσῃ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν κοσμικωτέραν ζωὴν. Ὅταν ὅμως εἶδεν ὅτι δὲν ὑπέκυπτεν εἰς τίποτε ἀπὸ αὐτά, νικημένος ἤλλαξε στάσιν καὶ τώρα ἐκτιμᾷ τὸν υἱόν του καὶ τὸν σέβεται περισσότερον καὶ ἀπὸ πατέρα· καὶ μολονότι εἶχε πολλὰ ἄλλα παιδιά ἐπιτυχημένα, δὲν τὰ θεωρεῖ ὅμως ἄξια, οὔτε ὡς δούλους του· καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶναι πολὺ ἐνδοξότερος ἐξ αἰτίας τοῦ υἱοῦ του.

Τὰ ἴδια θὰ συμβοῦν καὶ εἰς τὸ ἰδικόν σου παιδί, καὶ ὅτι δὲν ψεύδομαι, θὰ τὸ γνωρίσης καλά ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα. Δι' αὐτὸ λοιπὸν θὰ σιωπήσω. Μόνον αὐτὸ θὰ σὲ παρακαλέσω, νὰ περιμένῃς ἓνα μόνον ἔτος ἢ καὶ ὀλιγώτερον

μερῶν ἢ παρ' ἡμῖν ἀρειή, ἅτε δὴ θεία βλασιάνουσα χάριτι,
καὶ ὄψει πάντα τὰ εἰρημένα ἐπὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν δει-
κνύμενα· καὶ οὐ μόνον ἐπαινέσεις τὰ γεγενημένα, ἀλλὰ καὶ
μικρὸν διανασιῆσαι θελήσης, ταχέως καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν ἡ-
δ ξεις ζῆλον ἐκείνω, διδάσκαλον ἔχων τῆς ἀρειῆς τὸν υἱόν.

χρόνον. " Ἄλλωστε δὲν χρειάζεται πολὺν χρόνον ἢ ἰδική μας ἀρετή, ἐπειδὴ βλασάνει μὲ τὴν ἐπενέργειαν τῆς θείας χάριτος, καὶ θὰ ἰδῆς ὅλα αὐτὰ ποῦ ἔχομεν εἶπει, νὰ ἀποδεικνύωνται ἐμπράκτως. Καὶ τότε ὄχι μόνον θὰ ἐπαινέσης αὐτὰ ποῦ θὰ ἔχουν συντελεσθῆ, ἀλλὰ καὶ ἂν ἐπ' ὀλίγον θελήσης νὰ ἐπαναστατήσης, γρήγορα θὰ γυρίσης πάλιν εἰς τὸν ἴδιον ἐκεῖνον ζῆλον, ἔχων διδάσκαλον ἀρετῆς τὸν υἱόν σου.

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΠΡΟΣ ΠΙΣΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ

1. Φέρε δὴ λοιπὸν καὶ τὸν πιστὸν πατέρα διδάξωμεν, διὰ τοῖς ἐνάγουσιν αὐτοῦ τὸν υἱὸν πρὸς τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν
5 πολεμεῖν οὐ χρεῖ. Καίτοι γε κινδυνεύει λοιπὸν καὶ οὗτος ἡ-
μῖν ἐκ περισσοῦς ὁ λόγος γίνεσθαι καὶ τὸναντίον ἐκβαί-
νειν, ὅπερ ἔμπροσθεν ἔλεγον. Τότε μὲν γὰρ ἔφην ὅτι με τοῦ
ἀγῶνος τούτου ὁ νόμος οὐκ ἀναγκάζει πρὸς τὸν Ἑλληνα
ἀποδύσασθαι, ἀλλὰ τοὺς ἔσω κρίνειν μόνον κελεύσας ὁ ἀπό-
10 σιολος Παῦλος, τῆς πρὸς τοὺς ἔξωθεν μάχης ἀφῆκεν ἐλευ-
θέρους ἡμᾶς.

Νινὶ δέ, ὡς ἔοικεν, οὐδὲ τούτων ἐσμὲν ὑπεύθυνοι τῶν
παλαισμάτων· εἰ γὰρ καὶ πρὸ τούτου πρὸς τὸν χριστιανὸν ὑ-
πὲρ τούτων διαλέγεσθαι αἰσχροὺς εἶναι ἐδόκει, πολλῶ μάλ-
15 λον νῦν. Πῶς γὰρ οὐ καταδύσεται ὁ πιστὸς ὑπὲρ τούτων
δεόμενος παραινέσεως, ὑπὲρ ὧν οὐδὲν ἂν ἡμῖν ἀντειπεῖν
ὁ ἄπιστος ἔχοι; Τί οὖν; σιγήσομεν διὰ τοῦτο, καὶ οὐδὲν ἐ-
ροῦμεν; Οὐδαμῶς. Εἰ γὰρ ἦν τις ὁ τὸ μέλλον ἐγγυησόμε-
νος, καὶ κατασιήσων δῆλον ἡμῖν, ὡς οὐδεὶς ἔσται λοιπὸν
20 ὁ τὰ τοιαῦτα τολμήσων καὶ ἡμᾶς ἔδει τὴν ἡσυχίαν ἄγειν,
καὶ τοῖς παρελθοῦσι χαρίσασθαι τὸ λαθεῖν· ἐπεὶ δ' οὐδένα
τούτων ἀξιόπιστον ἔχομεν ἐγγυητήν, ἀναγκαῖα λοιπὸν ἢ τῶν
λόγων παραινέσεις. Ἄν μὲν γὰρ εὖρη τοὺς ταύτην νοσοῦν-
τας τὴν νόσον, ἐργάσεται τὸ αὐτῆς· ἂν δὲ μηδεὶς τῆ ἀρρω-
25 στίᾳ περιπέσῃ, ὅπερ εὐχόμεθα γέγονε. Καὶ γὰρ τοῖς ἰατροῖς

---

1. Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς προηγουμένης πραγματείας.

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΠΡΟΣ ΠΙΣΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ

1. Ἄς διδάξωμεν λοιπὸν καὶ τὸν πιστὸν πατέρα ὅτι δὲν πρέπει νὰ καταπολεμῇ αὐτοὺς ποὺ ὀδηγοῦν τὸν υἱὸν τοῦ εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἄν καὶ βεβαίως ὑπάρχει φόβος νὰ ἐπαναλάβωμεν τὰ λόγια μας καὶ νὰ συμβῇ τὸ ἀντίθετον, αὐτὸ δηλαδὴ ποὺ ἔλεγα προηγουμένως¹. Ἐλεγα δηλαδὴ τότε, ὅτι ὁ νόμος δὲν μὲ ὑποχρεώνει ν' ἀρχίσω τὸν ἀγῶνα αὐτὸν μὲ τὴν ἀναφορὰν πρὸς τὸν εἰδωλολάτρην, διότι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ποὺ ἔδωκεν ἐντολὴν νὰ κρίνωμεν μόνον τοὺς ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας, μᾶς ἄφησεν ἐλευθέρους ἀπὸ τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν ἔξω τῆς Ἐκκλησίας εὐρισκομένων.

Τώρα δέ, ὅπως φαίνεται, δὲν εἴμεθα ὑπεύθυνοι οὔτε δι' αὐτοὺς τοὺς ἀγῶνας. Διότι, ἐὰν καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὸ ἐθεωρεῖτο ἐντροπὴ νὰ ὀμιλῶμεν πρὸς τὸν χριστιανὸν δι' αὐτά, πολὺ περισσότερον πρέπει νὰ θεωρῆται τώρα. Διότι, πῶς δὲν θὰ καταβυθισθῇ ὁ πιστός, ποὺ ἔχει ἀνάγκην συμβουλῆς δι' αὐτά, περὶ τῶν ὁποίων τίποτε δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀντεῖπῃ ὁ ἄπιστος; Τί λοιπὸν; Θὰ σιωπήσωμεν ἐξ αἰτίας τούτου, καὶ δὲν θὰ εἴπωμεν τίποτε; Καθόλου. Διότι ἐὰν βεβαίως ὑπῆρχε κάποιος νὰ μᾶς ἐγγυηθῇ διὰ τὸ μέλλον καὶ νὰ μᾶς φανερώσῃ, ὅτι δὲν θὰ ὑπάρξῃ κανεὶς ποὺ θὰ ἀποτολμήσῃ τέτοια πράγματα, τότε καὶ ἡμεῖς ἔπρεπε νὰ εἴμεθα ἥσυχοι, καὶ νὰ λησμονήσωμεν τὰ περασμένα. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἔχομεν κανένα ἀξιόπιστον ἐγγυητὴν αὐτῶν, εἶναι ἀπαραίτητος ἡ διὰ λόγων νουθεσία. Καὶ ἂν μὲν συναντήσῃ τοὺς πάσχοντας ἀπὸ αὐτὴν τὴν νόσον, θὰ τὴν ἀνακόψῃ, ἂν ὅμως δὲν προσβληθῇ κανεὶς ἀπὸ τὴν νόσον, ἔχει πραγματοποιηθῇ αὐτὸ ποὺ εὐχόμεθα. Διότι καὶ διὰ τοὺς ἰατροὺς μετὰ τὴν ἐτοιμασίαν τῶν φαρμάκων διὰ τοὺς

μετὰ τὸ παρασκευάσαι τοῖς ἀρρωστοῦσι τὰ φάρμακα, εὐχῆς ἔργον ἐστί, μηδὲ εἰς χρείαν αὐτῶν κατασιῆναι τὸν κάμνοντα· καὶ ἡμεῖς τοίνυν εὐχόμεθα μὲν μηδενὶ τῶν ἀδελφῶν τῶν ἡμετέρων χρείαν ταύτης γενέσθαι τῆς παραινέσεως·
 5 εἰ δ' ἄρα γένοιτο, ὃ μὴ γένοιτο, ὃ δεύτερος, κατὰ τὴν παροιμίαν, αὐτοὺς οὐ διαφεύξεται πλοῦς.

Διαπλατιέσθω τοίνυν καὶ ὁ πιστὸς ἡμῖν ἤδη τοιοῦτος, οἷος ὁ ἄπιστος, καὶ πάντα ἐκείνῳ προσεικείω, πλὴν τῆς περὶ τὸ θεῖον δόξης, καὶ θρηνεῖτω ὅμοια, καὶ προκυλινδεῖ-
 10 σθῶ τῶν ποδῶν τῶν ἀπάντων, καὶ τὴν πολιὰν προβαλλέσθω, καὶ τὸ γῆρας, καὶ τὴν ἐρημίαν, καὶ πάντα ἐκεῖνα λέγέτω, καὶ κινεῖτω πρὸς ὅσον θούλειται ὀργῆς τοὺς δικάζοντας· μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς τοῦτον οὐκέτι ἡμῖν ἐπ' ἀνθρώπων ἐστὶν ἡ δίκη· ἤκουσε γὰρ ὅσα ἐφιλοσόφησαν παρ' ἡμῖν οἱ
 15 τοῦ θεοῦ πληρωθέντες Πνεύματος ἄνθρωποι περὶ τοῦ φρικτοῦ καὶ φοβεροῦ δικαστηρίου, τοῦ μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν. Καὶ δεῖ πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐκείνης αὐτὸν ἀναμνήσαι τῆς ἡμέρας, καὶ τοῦ ποταμηδὸν ῥέοντος πυρός, τῆς οὐδέποτε σβεννυμένης φλογός, τῆς ἀφανιζομένης ἀκτι-
 20 ρος, τῆς κρυπτομένης σελήνης, τῶν πιπτόντων ἄστρων, τῶν ἔλισσομένων οὐρανῶν, τῶν κλονουμένων δυνάμεων, τῆς τινασσομένης πανταχόθεν καὶ ἀναβρασσομένης γῆς, τῆς φοβερᾶς καὶ ἐπαλλήλου τῶν σαλπύγγων ἡχῆς, τῶν διατρεχόντων τὴν οἰκουμένην ἀγγέλων, τῶν παρεστηκυῶν χιλιάδων,
 25 τῶν λειτουργουσῶν μυριάδων, τῶν μετ' αὐτοῦ τοῦ κριτοῦ παραγινομένων τῶν στρατοπέδων, τοῦ ἔμπροσθεν λάμποντος σημείου, τοῦ τιθεμένου θρόνου, τῶν ἀνοιγομένων βίβλων, τῆς ἀπροσίτου δόξης, τῆς φοβερᾶς καὶ φρικτῆς τοῦ δικάζοντος φωνῆς, τοὺς μὲν εἰς τὸ πῦρ πέμποντος τὸ ἠτοιμασμέ-
 30 νον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, τοὺς δὲ τῶν θυ-

2. Παραπέμπεται ὁ ἀναγνώστης εἰς τὰ παράπονα καὶ τὰς διαμαρτυρίας τοῦ ἀπίστου πατρός, τὰ ὅποια περιγράφονται εἰς τὴν προηγουμένην πραγματείαν.

ἀσθενεῖς τῶν εὐχῆς ἔργον εἶναι νὰ μὴ χρειασθοῦν κὰν εἰς τὸν ἀσθενῆ. Καὶ ἡμεῖς λοιπὸν εὐχόμεθα νὰ μὴ χρειασθῆ κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς μας αὐτὴν τὴν συμβουλήν. Ἐὰν ὅμως χρειασθῆ, ὃ μὴ γένοιτο, δὲν θὰ τοὺς διαφύγῃ κατὰ τὴν παροιμίαν, ὃ δεύτερος πλοῦς.

Ἄς διαπλασθῆ λοιπὸν ὁ πιστός, καθὼς ὁ ἄπιστος, καὶ ἄς ὁμοιάζῃ κατὰ πάντα πρὸς ἐκεῖνον, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν περὶ τὸ θεῖον δόξαν, καὶ ἄς θρηνηῆ ὁμοίως καὶ ἄς κυλίεται πρὸ τῶν ποδῶν ὄλων καὶ ἄς ἐπικαλῆται τὰ λευκά του μαλλιά καὶ τὸ γῆρας καὶ τὴν μοναξιάν, καὶ ἄς λέγῃ ὅλα ἐκεῖνα, καὶ ἄς κινῆ τοὺς δικαστὰς μὲ ὄσῃν ὀργὴν θέλει². Μᾶλλον δὲ ἐναντίον αὐτοῦ δὲν θὰ ἰσχύσῃ ἡ συνηθισμένη διὰ τοὺς ἀνθρώπους διαδικασία τῆς δίκης, διότι αὐτὸς ἤκουσεν ὅσα ἐφιλοσόφησαν μεταξὺ μας οἱ φωτισθέντες ἀπὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἄνθρωποι περὶ τοῦ φρικτοῦ καὶ φοβεροῦ δικαστηρίου, πού ὑπάρχει μετὰ τὴν ἐκ τῆς γῆς ἀναχώρησιν. Καὶ πρέπει, πρὶν ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα νὰ τοῦ ὑπενθυμίσωμεν ἐκείνην τὴν ἡμέραν καὶ τὸ πῦρ πού ρέει ὡσὰν ποτάμι, καὶ τὴν φλόγα πού ποτὲ δὲν σβῆνει καὶ τὴν ἀκτίνα πού ἐξαφανίζεται, τὴν σελήνην πού χάνει τὸ φῶς, τὰ ἄστρα πού πίπτουν, τοὺς οὐρανοὺς πού περιστρέφονται, τὰς δυνάμεις πού συγκλονίζουν καὶ τὴν γῆν πού παντοῦ ἐκτινάσσεται καὶ ἐκρήγνυται. Ἐπίσης νὰ ὑπενθυμίσωμεν τὸν φοβερὸν καὶ συνεχῆ ἦχον τῶν σαλπύγγων, τοὺς διασχίζοντας τὴν οἰκουμένην ἀγγέλους, τὰς χιλιάδας πού παρίστανται, τὰς μυριάδας πού λειτουργοῦν, τὰ στρατεύματα πού ἔρχονται μὲ τὸν ἴδιον τὸν κριτὴν, τὸ λαμπρὸν σημεῖον πού προηγεῖται αὐτοῦ, τὸν θρόνον πού στήνεται, τὰ βιβλία πού ἀνοίγονται, τὴν ἀπλησίαστον δόξαν, τὴν φοβεράν καὶ φρικτὴν φωνὴν τοῦ δικαστοῦ, πού στέλλει ἄλλους μὲν εἰς τὸ πῦρ, πού ἔχει ἐτοιμασθῆ διὰ τὸν διάβολον καὶ τὰ ὄργανά του, ἄλλους δὲ τοὺς κλείει τὴν θύραν μετὰ τὸν πολὺν ἀ-

ρῶν ἀποκλείοντος, μετὰ τὸν πολλὴν τῆς παρθενίας πόνον, καὶ
 τῶν διακόνων αὐτοῦ τοῖς μὲν ἐπιτάτιοντος τὰ ζιζάνια δῆσαι
 καὶ εἰς τὴν κάμινον ἐμβαλεῖν, τοῖς δὲ ἄλλους τινὰς συμποδί-
 5 σαι, καὶ τὸ χεῖρε σιραγγαλῶσαι, καὶ ἀπαγαγεῖν εἰς τὸ σκό-
 τος τὸ ἐξώτερον, καὶ τῷ ἀνηκέσιῳ παραδοῦναι τῶν ὁδόν-
 των θρυγμῶν· καὶ τὸν μὲν ὑπὲρ ἀκολάσιων ὀφθαλμῶν μόνον,
 τὸν δὲ ὑπὲρ ἀκαίρου γέλωτος, τὸν δὲ ὅτι τὸν πλησίον κατεδί-
 καζεν ἀνεξετάσιως, τὸν δὲ ὅτι μόνον ἐκακηγόρησε, σφοδρο-
 τᾶτη καὶ χαλεπωτᾶτη μειόντος κολάσει· ὅτι γὰρ καὶ τούτων
 10 κεῖται τιμωρία, αὐτοῦ τοῦ μέλλοντος ἐπάγειν τὰ βασανιστή-
 ρια ἔστιν ἀκοῦσαι λέγοντος καὶ ἀπειλοῦντος. Πρὸς τοῦτον
 πάντας ἡμᾶς ἐντεῦθεν ἀπελθεῖν ἀνάγκη τὸν δικαστήν, καὶ
 τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἰδεῖν, καθ' ἣν γυμνὰ καὶ τετραχληλισμένα
 πάντα, οὐ τὰ πράγματα λέγω, οὐδὲ τὰ ῥήματα μόνον, ἀλλὰ
 15 καὶ αὐτὰ τὰ νοήματα.

2. Καὶ γὰρ τῶν δοκούντων εἶναι μικρῶν νῦν, τότε φο-
 βερὰς ὑφέξομεν τὰς εὐθύνας· οὕτως ὁ κριτὴς μετὰ τῆς αὐ-
 τῆς ἀκριβείας τὴν τε ἡμετέραν καὶ τὴν τῶν πλησίον ἡμᾶς
 ἀπαιτεῖ σωτηρίαν. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος πανταχοῦ παραινεῖ
 20 μὴ τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖν, ἀλλὰ τὸ τοῦ πλησίον ἕκαστον· διὰ τοῦτο
 καὶ Κορινθίοις σφόδρα ἐπιτιμᾷ, ὅτι μὴ προενόησαν, μηδὲ
 ἐπεμελήσαντο τοῦ πεπορνευκότιος, ἀλλ' ὑπερεῖδον αὐτοῦ τὸ
 τραῦμα ἐπιτριβόμενον, καὶ Γαλάταις δὲ ἐπισιτέλλων ἔλεγεν·
 «ἀδελφοί, ἐὰν καὶ προληφθῆ ἄνθρωπος ἐν τινι παραπτώμα-
 25 τι, ὑμεῖς οἱ πνευματικοὶ καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον. Καὶ
 Θεσσαλονικεῦσι δὲ πρὸ τούτων τὰ αὐτὰ ταῦτα παραινεῖ λέ-
 γων· «ὥστε παρακαλεῖτε εἰς τὸν ἕνα, καθὼς καὶ ποιεῖτε»·
 καὶ πάλιν, «νουθετεῖτε τοὺς ἀτάκτους, παραμυθεῖσθε τοὺς
 ὀλιγοψύχους, ἀντέχεσθε τῶν ἀσθενῶν».

3. Γαλ. 6, 1.

4. Α' Θεσ. 5, 11.

5. Α' Θεσ. 5, 14.

γῶνα τῆς παρθενίας. Καὶ τοὺς ὑπηρέτας αὐτοῦ ἄλλους μὲν νὰ διατάσῃ νὰ δέσουν τὰ ζιζάνια καὶ νὰ τὰ ρίψουν εἰς τὸ καμίνι, ἄλλους δὲ νὰ δέσουν μερικῶν ἄλλων τὰ πόδια καὶ τὰ χέρια των ὀπισθάγκωνα καὶ ἀφοῦ τοὺς μεταφέρουν εἰς τὸ βαθύτατον σκότος νὰ τοὺς παραδώσουν εἰς τὸν ἀθεράπευτον τριγμὸν τῶν ὀδόντων, Καὶ ἀκόμη ὅτι εἰς ἄλλον μὲν μόνον διὰ τοὺς ἀκολάστους ὀφθαλμοὺς εἰς ἄλλον διὰ τὸν ἄσκοπον γέλωτα, εἰς ἄλλον δὲ διότι κατεδίκαζε τὸν πλησίον αὐτοῦ χωρὶς ἐξέτασιν καὶ εἰς ἄλλον διότι ἀπλῶς ἐκακολόγησεν, ἐπιβάλλει αὐστηροτάτην καὶ φοβερωτάτην τιμωρίαν. Ὅτι βεβαίως ὑπάρχει τιμωρία καὶ δι' αὐτά, ἢμπορεῖ κανεὶς νὰ ἀκούσῃ νὰ τὸ λέγῃ καὶ τὸ ἀπειλῇ ἀπὸ τὸν ἐπιβάλλοντα τὰ βασανιστήρια. Πρὸς αὐτὸν τὸν δικαστὴν ἀναποφεύκτως θὰ ἀπέλθωμεν καὶ θὰ ἴδωμεν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, κατὰ τὴν ὁποίαν ὅλα θὰ εἶναι γυμνὰ καὶ καταβεβλημένα, ὄχι μόνον αἱ πράξεις καὶ τὰ λόγια, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ σκέψεις.

2. Πράγματι τότε θὰ φέρωμεν φοβερὰς εὐθύνας δι' αὐτά, πού τώρα φαίνονται ἀσήμαντα. Ἔτσι, ὁ κριτὴς μὲ τὴν ἰδίαν ἀκρίβειαν ζητεῖ καὶ τὴν ἰδικήν μας καὶ τὴν τῶν πλησίον μας σωτηρίαν. Δι' αὐτὸ ὁ Παῦλος παντοῦ συμβουλεύει τὸν καθένα νὰ μὴ ἐπιζητῇ μόνον τὴν ἰδικήν του, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ πλησίον σωτηρίαν. Διὰ τοῦτο κατηγορεῖ σφοδρῶς τοὺς Κορινθίους, διότι δὲν ἐπρονόησαν καὶ δὲν ἐφρόντισαν διὰ τὸν πόρνον, ἀλλὰ παρέβλεψαν τὸ τραῦμα τοῦ ἐρεθισμένου. Καὶ πρὸς τοὺς Γαλάτας γράφων ἔλεγεν, «ἀδελφοί, ἐὰν καταληφθῇ ἄνθρωπος εἰς κάποιον παράπτωμα, σεῖς οἱ πνευματικοὶ νὰ τὸν καταρτίζετε»³. Καὶ πρὸ αὐτῶν συμβουλεύει τοὺς Θεσσαλονικεῖς τὰ ἴδια ἀκριβῶς λέγων, «ὥστε νὰ παρηγορῆτε ὁ εἰς τὸν ἄλλον, ὅπως καὶ τὸ πράττετε»⁴ καὶ πάλιν, «νουθετεῖτε τοὺς ἀτάκτους, παρηγορεῖτε τοὺς ὀλιγοψύχους, φροντίζετε διὰ τοὺς ἀσθενεῖς»⁵.

Ἴνα γὰρ μή τις λέγῃ· τί μοι καὶ τῆς τῶν ἄλλων προ-
νοίας; ὁ ἀπολλύμενος ἀπολλύσθω, καὶ ὁ σωζόμενος σωζέσθω·
οὐδὲν τούτων πρὸς ἐμέ, τὰ ἑμαντοῦ σκοπεῖν ἐπιτέταγμαί·
Ἴνα μή τις ταῦτα λέγῃ, τὴν θηριώδη ταύτην καὶ ἀπάνθρω-
5 πον ἔννοιαν ἀναιρῶν, ἐπετείχισεν αὐτῇ τούτους τοὺς νόμους,
πολλὰ τῶν οἰκείων κελεύων παρορᾶν, ὥστε τὰ τῶν πλησίον
ἰσιᾶν, καὶ θίου ταύτην ἀκρίθειαν παταχοῦ εἶναι διορίζεται.

Καὶ Ῥωμαῖοι δὲ γράφων, πολλὴν τοῦ μέρους τούτου
κελεύει ποιεῖσθαι πρόνοιαν, τοὺς ἰσχυροὺς τοῖς ἀσθενέσιν
10 ὥσπερ πατέρας ἐφισιάς, καὶ μεριμνᾶν ἀναπείδων τὴν σω-
τηρίαν αὐτῶν. Ἄλλ' ἐνταῦθα μὲν ἐν παραινέσεως τάξει καὶ
συμβουλῆς ταῦτα φησὶν· ἐτέρωθι δὲ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς
σοφοδότητος τὰς τῶν ἀκουόντων κατασελεῖ ψυχὰς· τοὺς γὰρ
ἀμελοῦντας τῆς τῶν ἀδελφῶν σωτηρίας, εἰς αὐτὸν ἁμαρτιά-
15 νειν φησὶ τὸν Χριστόν, καὶ τοῦ Θεοῦ κατασκάπτειν τὴν οἰ-
κοδομήν.

Καὶ ταῦτα οὐ παρ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ παρὰ τοῦ διδασκάλου
μαθῶν ἔλεγε. Καὶ γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενῆς διδάξαι βου-
λόμενος, ὡς ἀναγκαῖον τοῦτό ἐστι τὸ ὄφλημα καὶ τοὺς μὴ
20 βουλομένους αὐτὸ καταθεῖναι μεγάλα ἐκδέξεται κακά, ἔ-
λεγεν· «Ὅς ἐὰν σκανδαλίση ἓνα τῶν μικρῶν, τούτων, συμ-
φέρει αὐτῷ ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὄνικος περὶ τὸν τράχηλον
αὐτοῦ καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης».

Καὶ ὁ τὸ τάλαντον δὲ προσενεγκῶν, οὐχ ὅτι τῶν οἰ-
25 κείων τι παρεῖδεν, ἀλλ' ὅτι τῆς τῶν πλησίον σωτηρίας ἡμέ-
λησεν, ἐκείνη τῇ τιμωρίᾳ κολάζεται. Ὡστε κἂν ἅπαντα ἡ-
μῖν καλῶς ἢ διηκριθωμένα τὰ κατὰ τὸν ἡμέτερον θίον, οὐδὲν
ὄφελος ἡμῖν, ταύτης τῆς ἁμαρτίας ἰκανῆς οὕσης ἡμᾶς εἰς
τὸ τῆς γέεννης καταποντίσαι πέλαγος. Εἰ γὰρ τοὺς ἐν τοῖς

Διὰ νὰ μὴ λέγη λοιπὸν κανεὶς, 'τί μ' ἐνδιαφέρουν οἱ ἄλλοι; Αὐτὸς ποὺ χάνεται ἅς καθῆ, καὶ αὐτὸς ποὺ σώζεται ἅς σωθῆ· τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν μ' ἐνδιαφέρει· ἔχω προσταγὴν· νὰ σκέπτονται μόνον τὰ ἰδικά μου· διὰ νὰ μὴ λέγη λοιπὸν κανεὶς αὐτά, ἐλέγχων ὁ Παῦλος τὴν θηριώδη καὶ ἀπάνθρωπον αὐτὴν σκέψιν, τὴν ὠχύρωσε μὲ αὐτοὺς τοὺς νόμους, δίδων ἐντολὴν νὰ παραβλέπωμεν πολλὰ ἀπὸ τὰ ἰδικά μας, διὰ νὰ τακτοποιῶμεν τὰ τῶν πλησίον, καὶ διατάσσει νὰ κυβερνᾷ παντοῦ ἡ ἀκρίβεια αὐτῆ τῆς ζωῆς.

Καὶ εἰς τοὺς Ρωμαίους γράφων, τοὺς παραγγέλλει νὰ φροντίζουν πολὺ διὰ τὴν ἐντολὴν αὐτήν, ἐπιβάλλων τοὺς ἰσχυροὺς ὡς πατέρας τῶν ἀδυνάτων καὶ παρακινῶν αὐτοὺς νὰ μεριμνοῦν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτῶν. Ἄλλὰ ἐδῶ μὲν λέγει αὐτὰ ὑπὸ τύπον προτροπῆς καὶ συμβουλῆς, ἄλλοῦ ὅμως μὲ πολλὴν σφοδρότητα συγκλονίζει τὰς ψυχὰς τῶν ἀκούοντων. Διότι αὐτοὶ ποὺ παραμελοῦν τὴν σωτηρίαν τῶν ἀδελφῶν, ἁμαρτάνουν ἔναντι τοῦ ἰδίου τοῦ Χριστοῦ καὶ καταστρέφουν ἐκ θεμελίων τὸ οἰκοδόμημα.

Καὶ αὐτὰ δὲν τὰ ἔλεγεν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὰ ἔμαθεν ἀπὸ τὸν διδάσκαλον. Ὁ Μονογενὴς δηλαδὴ υἱὸς τοῦ Θεοῦ θέλων νὰ διδάξῃ πόσον ἀπαραίτητον εἶναι αὐτὸ τὸ χρέος, καὶ ὅτι ὅσοι δὲν θέλουν νὰ τὸ ἐκπληρώσουν θὰ ὑποστοῦν μεγάλας συμφοράς, ἔλεγεν· «ὅποιος σκανδαλίση ἓνα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς μικροὺς ἔχει συμφέρον νὰ κρεμασθῆ εἰς τὸν λαιμόν του ὀλόκληρος μυλόπετρα καὶ νὰ καταποντισθῆ εἰς τὸ πέλαγος τῆς θαλάσσης»⁶.

Αὐτὸς δὲ ποὺ ἐπέστρεφε τὸ τάλαντον, ὅχι διότι παρημέλησε τίποτε ἀπὸ τὰ ἰδικά του, ἀλλ' ἐπειδὴ παρέβλεψε τὴν σωτηρίαν τῶν πλησίον τιμωρεῖται μὲ ἐκείνην τὴν τιμωρίαν. Ὡστε καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι τακτοποιημένα ὅλα ὅσα ἀφοροῦν τὴν ἰδικὴν μας ζωὴν, δὲν ὠφελούμεθα καθόλου, διότι αὐτὴ ἡ ἁμαρτία εἶναι ἀρκετὴ νὰ μᾶς καταποντίσῃ εἰς τὸ πέλαγος τοῦ πυρός. Διότι, ἐὰν αὐτοὺς ποὺ δὲν ἠθέλη-

σωματικοῖς μὴ βουληθέντας βοηθεῖν τῷ πλησίον οὐδεὶς ἐξαι-
 ρήσεται λόγος, ἀλλὰ καὶ παρθενίαν ἠσκηκότες ὧσιν, ἕξω
 που ῥιφήσονται τοῦ νυμφῶνος· ὁ τῷ πολλῷ μεῖζον ἐκλελοι-
 πῶς (πολλῷ γὰρ μεῖζον ἢ τῆς ψυχῆς προσιασία) πῶς οὐκ
 5 εἰκότως ἅπαντα πείσεται τὰ δεινά; Τὸν γὰρ ἄνθρωπον οὐχ
 ἑαυτῷ μόνον ἀνταρκεῖν κατεσκεύασεν ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ ἐ-
 τέροις πολλοῖς. Διὰ τοῦτο καὶ φωσιτήρας ὁ Παῦλος καλεῖ
 τοὺς πιστοὺς, ἐνδεικνύμενος ὅτι καὶ ἐτέροις χρησίμους εἶ-
 ναι δεῖ αὐτούς· ὁ γὰρ φωστήρ, ἕως ἂν ἑαυτὸν φωτίζῃ μόνον,
 10 οὐκ ἂν εἶη φωστήρ. Διὰ τοῦτο, καὶ Ἑλλήνων εἶναι χεῖρους
 φησὶ τοὺς τῶν πλησίον ἀμελοῦντας, οὕτωςι λέγων «εἰ δὲ
 τις τῶν ἰδίων, καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων οὐ προνοεῖ, τὴν
 πίσιν ἤρηται, καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων». Τί γὰρ βούλει
 τὴν πρόνοιαν ἐνταῦθα δηλοῦσθαι; ἄρα τὴν τῶν ἀναγκαίων
 15 χορηγίαν; Ἐγὼ μὲν γὰρ αὐτὸν οἶμαι τὴν τῆς ψυχῆς ἐπι-
 μέλειαν λέγειν. Εἰ δὲ φιλονεικοῖης, καὶ οὕτω τὸ ἐμὸν σιτή-
 σεται μᾶλλον. Εἰ γὰρ περὶ σώματος ταῦτά φησι, καὶ τὸν
 μὴ παρέχοντα τὴν ἐφήμερον ταύτην τροφήν τοσαύτη κολᾶσει
 παρέδωκε, καὶ τῶν Ἑλλήνων ἔφησεν εἶναι χείρω, ποῦ κεί-
 20 σεται ὁ τὸ μεῖζον καὶ ἀναγκαιότερον παρορῶν;

3. Φέρε οὖν συλλογισώμεθα λοιπὸν τῆς ἁμαρτίας ἡμῶν
 τὸ μέγεθος, καὶ κατὰ μικρὸν ἀναβαίνοντες, δείξωμεν ὅτι
 πάντων ἐπέκεινα τῶν ἁμαρτημάτων ἔστιν ἡ περὶ τοὺς παῖδας
 ὀλιγωρία, καὶ πρὸς αὐτὴν ἤκει τῆς πονηρίας τὴν κορυφήν.
 25 Ἔστι τοίνυν πρῶτος κακίας καὶ πονηρίας βαθμὸς καὶ ἁ-
 μώτιτος τὸ τοὺς φίλους περιορᾶν· μᾶλλον δὲ κατωτέρω τὸν
 λόγον ἀγάγωμεν· τοῦτο γὰρ οὐκ οἶδ' ὅπως μικροῦ δεῖν με
 παρέλαθεν, ὅτι ὁ πρότερος νόμος, ὁ τοῖς Ἰουδαίοις δοθείς,

σαν νὰ βοηθήσουν σωματικῶς τοὺς πλησίον δὲν τοὺς σώζει καμμία δικαιολογία, καὶ ἀκόμη ἂν ἔχουν ζήσει ἐν παρθενία θὰ ριφθοῦν ἔξω ἀπὸ τὸν νυμφῶνα, αὐτὸς ποὺ παρέλειψε τὸ πολὺ σπουδαιότερον (διότι ἡ προστασία τῆς ψυχῆς εἶναι πολὺ σπουδαιότερα), πῶς δὲν θὰ ὑποστῇ εὐλόγως ὄλας τὰς τιμωρίας; Ἔλλωστε, ὁ Θεὸς δὲν ἐδημιούργησε τὸν ἄνθρωπον διὰ νὰ ἐξυπηρετῇ μόνον τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἄλλους. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ὀνομάζει τοὺς πιστοὺς ἀστέρας φωτεινοὺς, θέλων ν' ἀποδείξῃ ὅτι πρέπει νὰ εἶναι χρήσιμοι καὶ εἰς ἄλλους. Διότι ὁ ἀστήρ, ἔὰν ἐφώτιζε μόνον τὸν ἑαυτὸν του, δὲν θὰ ἦτο ἀστήρ. Δι' αὐτὸ καὶ εἶναι χειρότεροι, λέγει, ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρας, αὐτοὶ ποὺ ἀμελοῦν τοὺς πλησίον, λέγων τὰ ἐξῆς. «Ἐὰν κάποιος δὲν προνοῇ χάριν τῶν ἰδικῶν του, καὶ μάλιστα τῶν συγγενῶν, ἔχει ἀρνηθῆ τὴν πίστιν καὶ εἶναι χειρότερος ἀπὸ ἄπιστον»⁷. Τί νομίζεις ὅτι ἐννοεῖ μὲ τὴν πρόνοιαν; Ἄρα γε τὴν προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων διὰ τὴν ζωὴν; Ἐγὼ τοῦλάχιστον ἔχω τὴν γνώμην ὅτι ἐννοεῖ τὴν φροντίδα τῆς ψυχῆς. Ἐὰν ἐσὺ ἀντιπαχθῆς, καὶ ἔτσι ἡ ἰδική μου γνώμη θὰ σταθεροποιηθῇ καλύτερα. Διότι, ἔὰν τὰ λέγη αὐτὰ περὶ τοῦ σώματος, καὶ εἰς αὐτὸν ποὺ δὲν δίδει τὴν ἐφήμερον αὐτὴν τροφήν ἐπεφύλαξε τέτοιαν τιμωρίαν, καὶ εἶπεν ὅτι εἶναι χειρότερος ἀπὸ τὸν εἰδωλολάτρην, ποῦ θὰ σταθῇ αὐτὸς ποὺ παραβλέπει τὸ σπουδαιότερον καὶ ἀναγκαιότερον;

3. Ἐλθὲ λοιπὸν νὰ ἐξετάσωμεν τὸ μέγεθος τῆς ἁμαρτίας καὶ προχωροῦντες ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι ὑπεράνω ὄλων τῶν ἁμαρτημάτων εἶναι ἡ παραμέλησις τῶν παιδιῶν καὶ ὅτι ἐγγίζει τὴν κορυφὴν τῆς κακίας. Εἶναι λοιπὸν πρῶτος βαθμὸς κακίας καὶ πονηρίας τὸ νὰ περιφρονῇ κανεὶς τοὺς φίλους. Καλύτερα ὅμως ἄς προχωρήσωμεν τὸν λόγον μας παρακάτω. Διότι δὲν γνωρίζω πῶς ὀλίγον ἔλειψε νὰ λησμονήσω τοῦτο, ὅτι ὁ προηγούμενος νόμος, ποὺ ἐδόθη εἰς τοὺς Ἰουδαίους, δὲν ἐπιτρέπει νὰ

οὐδὲ τὰ ὑποζύγια τῶν ἐχθρῶν ἀφήσει παρορᾶν οὔτε πεπιω-
κότα οὔτε πλανώμενα, ἀλλὰ τὰ μὲν ὀδηγήσαι, τὰ δὲ συνδια-
νασιῆσαι κελεύει. Ἔστιν οὖν πρῶτος μὲν κάτωθεν ἀναβαί-
νων κακίας καὶ ὠμότητος βαθμὸς, τὸ τὰ τῶν ἐχθρῶν κτήνη
5 καὶ θρέμματα κακῶς πάσχοντα παραιρέχειν· δεύτερος δὲ
μετ' ἐκεῖνον ἀνώτερος, τὸ τῶν ἐχθρῶν ἀμελεῖν· ὅσῳ γὰρ
ἄνθρωπος ἀλόγου τιμιώτερος, τοσοῦτ' ἄνω μείζων ἐκείνης αὐ-
τη ἢ ἁμαρτία· τρίτος δὲ μετὰ τοῦτον, τὸ τῶν ἀδελφῶν κα-
ταφρονεῖν, κἂν ἀγνώτες ὄντες τυγχάνωσι· τέταρτος, τὸ τοὺς
10 οἰκείους περιορᾶν πέμπτος, ὅταν μὴ σώματος αὐτοῖς μόνον,
ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς ἀπολλυμένης καταφρονῶμεν· ἕκτος, ὅ-
ταν μὴ τῶν οἰκείων, ἀλλὰ καὶ τῶν παίδων ἡμῖν διαφθειρο-
μένων ὀλιγορῶμεν· ἕβδομος, ὅταν μὴδὲ ἑτέρους τοὺς ἐπι-
μελομένους ζητῶμεν· ὄγδοος, ὅταν καὶ ἀφ' ἐναντιῶν τοῦτο
15 βουλομένους ποιεῖν κωλύωμεν καὶ ἀπείρωμεν· ἔνατος, ὅ-
ταν μὴ κωλύωμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ πολεμῶμεν. Ὡστε εἰ τῷ
πρώτῳ καὶ τῷ δευτέρῳ καὶ τρίτῳ τῆς κακίας ταύτης βαθμῶ
τοσαύτη κόλασις ἔπεται, τῷ πάντας ἀναβεβηκότι τούτους, τού-
τω δὴ τῷ ὑμετέρῳ, πόσον ἔπεται πῦρ ἐνάτῳ μετ' ἐκεῖνον
20 τυγχάνοντι; μᾶλλον δὲ οὐκ ἕνατον μόνον, οὐδὲ δέκατον, ἀλ-
λὰ καὶ ἐνδέκατον οὐκ ἂν τις ἁμαρτοῖ τοῦτον προσειπῶν.

Τί δήποτε; Ὅτι οὐ τῇ φύσει πολλῶ μείζον τὸ ἁμαρτη-
μα τῶν προηριθμημένων ἐστὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ χρό-
νου χαλεπώτερον. Τί δὲ τοῦτό ἐστι τὸ ἀπὸ τοῦ χρόνου; Ὅτι
25 τὰ αὐτὰ ἁμαρτάνουσι ἡμῖν νῦν τοῖς ἐν τῷ νόμῳ οὐ τὰ αὐτὰ
κείσεται βασανιστήρια, ἀλλὰ πολλῶ χαλεπώτερα, ὅσῳ καὶ

παραβλέπωνται οὔτε τὰ ὑποζύγια τῶν ἐχθρῶν, οὔτε ὅταν ἔχουν πέσει, οὔτε ὅταν ἔχουν καθῆ, ἀλλὰ διατάσσει τὰ μὲν νὰ ὀδηγοῦνται πρὸς τοὺς ἰδιοκτίητας των, τὰ δὲ νὰ σηκῶνται. Ὑπάρχει λοιπὸν πρῶτος βαθμὸς τῆς κακίας καὶ τῆς σκληρότητος, πὺ ἀρχίζει ἐκ τῶν κάτω, τὸ νὰ παραβλέπη κανεὶς τὰ ζῶα καὶ τὰ θρέμματα ὅταν ὑποφέρουν· δεύτερος δὲ ὕστερα ἀπὸ ἐκεῖνον ὑψηλότερος εἶναι τὸ νὰ παραμελῆ κανεὶς τοὺς ἐχθρούς. Διότι, ὅσον ἀνώτερος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ ἄλογον ζῶον, τόσον μεγαλυτέρα εἶναι αὐτὴ ἡ ἁμαρτία ἀπὸ ἐκείνην. Τρίτος δὲ ὕστερα ἀπὸ αὐτὸν εἶναι τὸ νὰ περιφρονῆ κανεὶς τοὺς ἀδελφούς καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ἄγνωστοι μεταξὺ των· τέταρτος, τὸ νὰ παραβλέπη κανεὶς τοὺς συγγενεῖς, πέμπτος, τὸ νὰ καταφρονῶμεν ὄχι μόνον τὸ φθαρτὸν σῶμα, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν· ἕκτος, ὅταν παραμελῶμεν ὄχι μόνον τοὺς συγγενεῖς, ἀλλὰ καὶ τὰ παιδιὰ πὺ διαφθείρονται· ἕβδομος, ὅταν οὔτε ἄλλους εὐρίσκωμεν διὰ νὰ φροντίσουν· ὄγδοος, ὅταν, ἐνῶ θέλουν μόνοι των νὰ κάμουν αὐτό, ἡμεῖς τοὺς ἐμποδίζομεν καὶ τοὺς ἀποτρέπομεν· καὶ ἔνατος, ὅταν ὄχι μόνον ἐμποδίζωμεν, ἀλλὰ καὶ καταπολεμῶμεν. Ὡστε, ἐὰν εἰς τὸν πρῶτον καὶ τὸν δεύτερον καὶ τὸν τρίτον βαθμὸν κακίας ἐπιφυλάσσειται τόσον μεγάλη τιμωρία, εἰς αὐτὸν πὺ ἔχει περᾶσει εἰς ὄλους αὐτούς, εἰς αὐτὸν λοιπὸν τὸν ἰδικόν σας, πὺ εἶναι ἔνατος ὕστερα ἀπὸ ἐκεῖνον, ποία τιμωρία ἐπιφυλάσσειται; Μᾶλλον δὲ ὄχι μόνον ἔνατον, οὔτε δέκατον, ἀλλὰ καὶ ἐνδέκατον ἂν τὸν ὠνόμαζε κανεὶς δὲν θὰ ἔκαμε λάθος.

Τί συμβαίνει λοιπόν; Τὸ ὅτι τὸ ἁμάρτημα τοῦτο ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὴν φύσιν εἶναι πολὺ σοβαρώτερον ἀπὸ τὰ προαριθμηθέντα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψιν τοῦ χρόνου εἶναι φοβερώτερον. Τί σημαίνει ὅμως αὐτό; Σημαίνει ὅτι ἡμεῖς πὺ κάμνομεν τὰ ἴδια ἁμαρτήματα τώρα, ἔχοντες τὸν νόμον δὲν θὰ ὑποσιτῶμεν τὰς ἰδίας, ἀλλὰ πολὺ φοβερωτέρας τιμωρίας, καθ' ὅσον καὶ μεγαλυτέραν δωρεὰν ἀπελαύ-

μείζονος ἀπηλαύσαμεν δωρεᾶς, καὶ τελειοτέρας διδασκαλίας
 μειέσομεν, καὶ πλείονι τιμημέθα τιμῇ. Ὅταν οὖν καὶ τῇ
 φύσει, καὶ τῷ χρόνῳ σφοδρὸν οὕτω τὸ ἀμάρτημα γίνηται
 τοῦτο, ἐννόησον ὅσην οἴσει τὴν φλόγα ἐπὶ τὴν τῶν τολμῶν-
 5 των αὐτὸ κεφαλὴν. Καὶ ὅτι οὐχ ἀπλῶς ταῦτα συλλογίζομαι,
 καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πράγματος ἐπιδείξω τοῦτο συμβάν, ἵν'
 εἰδῆτε ὅτι, κἂν τὰ ἡμέτερα ἡμῖν ἅπαντα ἢ διωκημένα, τῆς
 γοῦν τῶν παιδῶν ἀμελοῦντες σωτηρίας, τὴν ἐσχάτην τίσο-
 μεν δίκην. Ἐρῶ δὲ ὑμῖν τινα λόγον οὐκ ἐμὸν ἀλλ' ἐν ταῖς
 10 θείαις κείμενον Γραφαῖς. Ἱερεὺς τις ἦν παρὰ τοῖς Ἰου-
 δαίοις, μέτριος ἄνθρωπος καὶ ἐπιεικῆς, Ἦλεὶ τούτῳ ὄνο-
 μα ἦν. Οὗτος ὁ Ἦλεὶ γίνεται δύο παιδῶν πατήρ· καὶ ὁρῶν
 αὐτοὺς ἐπὶ κακίαν βαδίζοντας, οὐ κατεῖχεν οὐδὲ ἐκώλυε·
 μᾶλλον δὲ κατεῖχε μὲν καὶ ἐκώλυε, οὐ μετὰ πάσης δὲ τοῦ-
 15 το ἐποίει σπουδῆς. Τὰ ἐγκλήματα δὲ τῶν παιδῶν τούτων ἦν
 πορνεία τε καὶ γαστριμαργία. Ἦσοδιον γάρ, φησί, πρὸ τοῦ
 καθαγιασθῆναι τὰ κρέα τὰ ἱερά καὶ τὴν θυσίαν ἀνενεχθῆ-
 ναι τῷ Θεῷ. Ταῦτα δὲ ἀκούων ὁ πατήρ, τιμωρίαν μὲν οὐκ
 ἐπέθηκε, λόγῳ δὲ καὶ παραινέσει ἐπειροῖτο τῆς πονηρίας
 20 ταύτης ἀπάγειν αὐτούς, καὶ τοιαῦτα συνεχῶς πρὸς αὐτούς
 ἔλεγε ῥήματα· «μὴ τέκνα, μὴ ποιεῖτε οὕτως, ὅτι οὐκ ἀγαθὴ
 ἡ ἀκοή, ἦν ἐγὼ ἀκούω περὶ ὑμῶν τοῦ ποιεῖν τὸν λαὸν μὴ
 λατρεύειν τῷ Κυρίῳ. Ἐὰν ἀμαρτῶν ἀμάρτη ἄνθρωπος εἰς ἄνδρα,
 προσεύξονται περὶ αὐτοῦ πρὸς Κύριον· ἐὰν δὲ τῷ Κυρίῳ
 25 ἀμάρτη ἄνθρωπος, τίς προσεύξεται περὶ αὐτοῦ;». Καίτοι πολ-
 λὴ ἡ τῶν ῥημάτων θαρύτης, καὶ ἡ ἐντροπή, καὶ τὸν νοῦν
 ἔχοντα ἱκανὴ ἀνακιήσασθαι τό τε γὰρ ἀμάρτημα ἐπῆρε, καὶ
 φοβερὸν ἔδειξε, τὴν τε ἐπικειμένην δίκην ἀφόρητον ἀπέ-
 φηνε καὶ φορικτὴν ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ μὴ πᾶν ὅσον ἐχοῖν
 30 ἐπεδείξατο, καὶ αὐτὸς μετ' ἐκείνων ἀπόλειτο. Καὶ γὰρ ἁ-

σαμεν καὶ τελειοτέραν διδασκαλίαν ἐδιδάχθημεν, καὶ μὲ περισσοτέραν τιμὴν ἐτιμήθημεν. Ὅταν λοιπὸν καὶ ὡς πρὸς τὴν φύσιν καὶ ὡς πρὸς τὸν χρόνον γίνεται τόσον μεγάλο ἁμάρτημα, σκέψου πόσῃν τιμωρίαν θὰ ἐπιφέρῃ τοῦτο εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτῶν ποῦ τὸ ἀποτολμοῦν. Καὶ ὅτι δὲν τὰ σκέπτομαι αὐτὰ τυχαίως, θὰ τὸ ἀποδείξω καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, διὰ νὰ γνωρίσετε ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη ἡ προσωπικὴ μας διαγωγὴ εἶναι καθ' ὅλα τακτοποιημένη, ἐφ' ὅσον παραμελοῦμεν τὴν σωτηρίαν τῶν παιδιῶν, θὰ ὑποστῶμεν τὴν μεγαλυτέραν τιμωρίαν. Θὰ σᾶς εἶπω δὲ ἓνα λόγον, ὅχι ἰδικόν μου, ἀλλ' εὐρισκόμενον εἰς τὰς θείας Γραφάς. Ὑπῆρχε κάποιος ἱερεὺς εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ἄνθρωπος πρᾶος καὶ ἐπιεικῆς, ποῦ ὠνομάζετο Ἡλεὶ. Αὐτὸς ὁ Ἡλεὶ ἀπέκτησε δύο παιδιά, καὶ ἐνῶ παρετήρει ὅτι ἔκλιναν πρὸς τὴν κακίαν, δὲν τὰ συνεκράτει, οὔτε τὰ ἠμπόδιζε· μᾶλλον δὲ τὰ συνεκράτει καὶ τὰ ἠμπόδιζε, ὅμως αὐτὸ δὲν τὸ ἔκαμε μὲ μέγαν ζῆλον. Τὰ δὲ ἁμαρτήματα τῶν παιδιῶν αὐτῶν ἦσαν ἡ πορνεία καὶ ἡ γαστριμαργία. Ἐτρωγαν δηλαδή, λέγει, πρὶν νὰ καθγιασθοῦν τὰ ἱερὰ κρέατα, καὶ πρὶν νὰ προσφερθῇ ἡ θυσία πρὸς τὸν Θεόν. Ὅταν ἤκουσεν αὐτὰ τὰ πράγματα ὁ πατὴρ των, δὲν τὰ ἐτιμώρησε, προσεπάθει δὲ ἀπλῶς μὲ λόγια καὶ συμβουλὰς νὰ τοὺς ἀποκόψῃ ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν αὐτῆν, καὶ συνεχῶς ἔλεγε πρὸς αὐτὰ τέτοια λόγια· «Μὴ κάμετε ἔτσι τέκνα· διότι δὲν ἀκούω καλὰ λόγια διὰ σᾶς, ἀφοῦ ἐμπωδίζετε τὸν λαὸν νὰ λατρεύῃ τὸν Κύριον. Ἐὰν ἄνθρωπος ἁμαρτήσῃ πρὸς ἄνθρωπον, θὰ προσευχηθῶν δι' αὐτὸν πρὸς τὸν Κύριον· ἂν δὲ ἄνθρωπος ἁμαρτήσῃ πρὸς τὸν Κύριον, ποῖος θὰ προσευχηθῇ δι' αὐτόν;»⁸. Ἄν καὶ εἶναι μεγάλη ἡ σπουδαιότης καὶ σοβαρότης τῶν λόγων καὶ ἰκανὴ νὰ διορθώσῃ αὐτὸν ποῦ ἔχει νοῦν, διότι καὶ τὸ ἁμάρτημα ἐτόνισε καὶ ἐπαρουσίασε φοβερόν, καὶ τὴν ἀναμενομένην τιμωρίαν ἐχαρακτήρισεν ὡς ἀφόρητον καὶ φρικτὴν, ἐπειδὴ ὅς δὲν ἐπέδειξεν ὄλον ἐκεῖνο ποῦ ἐχρειάζετο, ἐχάθη καὶ αὐτὸς μαζί των. Διότι ἔπρεπε νὰ προσθέσῃ

πειλὰς προσθεῖναι ἐχρῆν, καὶ ἐξ ὕψεως ποιῆσαι τῆς ἑαυτοῦ, καὶ μάστιγας ἐπιθεῖναι, καὶ βαρύτερον πολλῶ γενέσθαι καὶ χαλεπώτερον. Ἐπειδὴ οὖν τούτων οὐδὲν ἐποίησεν, ἑαυτῷ τε κἀκείνοις ἐξεπολέμωσε τὸν Θεόν, καὶ φεισάμενος αὐτοῦ τῶν παιδῶν ἀκαίρως μετὰ τῶν παιδῶν καὶ τὴν ἑαυτοῦ προσαπώλεσε σωτηρίαν.

Ἄκουσον γοῦν τί φησι πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός, μᾶλλον δὲ πρὸς αὐτὸν μὲν οὐκέτι, οὐδὲ γὰρ ἀποκρίσεως αὐτὸν ἄξιον ἔκριεν εἶναι λοιπόν, ἀλλ' ὥσπερ τινὰ οἰκέτην τὰ μέγιστα προσκεκρουκία, δι' ἑτέρου ποιεῖ μαθεῖν τὰ καταληψόμενα αὐτὸν κακὰ (ἰοσαύτη ἦν ἡ τοῦ Θεοῦ τότε ὀργή). Ἄκουσον γοῦν τί φησι πρὸς τὸν ἐκείνου μαθητὴν περὶ τοῦ διδασκάλου· καὶ γὰρ καὶ τῷ μαθητῇ, καὶ ἑτέρῳ προφήτῃ, καὶ πᾶσιν ὑπὲρ τῶν ἐκείνου μᾶλλον διελέγεται κακῶν, ἢ ἐκείνῳ· οὕτως αὐτὸν εἰς τέλος ἀπέστραπτο. Τί δὴ οὖν φησι τῷ Σαμουήλ; Ἔγνω διὲ κακολογοῦντες Θεὸν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐνουθέτει αὐτούς· καὶ οὐχ οὕτως, καὶ μὴν ἐνουθέτησεν, ἀλλ' οὐδὲ νουθεσίαν εἶναι τοῦτό φησιν ὁ Θεός· οὕτως αὐτῆς κατέγνω, ἐπειδὴ τὸ σφοδρὸν οὐκ εἶχε καὶ ἐπιειταμένον.

Ὡστε κἂν προνοῶμεν τῶν παιδῶν, μὴ τοσοῦτον δὲ ὅσον χρῆ, οὐδὲ πρόνοια τοῦτό ἐστιν, ὥσπερ οὖν οὐδ' ἡ τοῦ Ἥλει νουθεσία. Εἰπὼν δὲ τὸ ἔγκλημα, καὶ τὴν κόλασιν ἐπάγει μετὰ πολλῆς τῆς ὀργῆς· «ὥμοσα γάρ», φησί, «τῷ οἴκῳ Ἥλει, εἰ ἐξιλάσεται ἡ ἁμαρτία τῷ οἴκῳ Ἥλει ἢ ἐν θυμιάματι, ἢ ἐν θυσίαις ἕως τοῦ αἰῶνος». Εἶδες ἀγανάκτησιν ἐπιειταμένην, καὶ ἀσύγνωστον κόλασιν; Πάντως αὐτόν, φησὶν, ἀπολέσθαι χρῆ, καὶ οὐκ αὐτὸν μόνον οὐδὲ τοὺς παῖδας, ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκίαν ἅπασαν μετ' ἐκείνου, καὶ οὐδὲν ἔσται φάρμακον, δὲ τὴν πληγὴν ταύτην ἰάσεται· καίτοι πλην τῆς εἰς τοὺς

καὶ ἄλλας ἀπειλάς, καὶ νὰ τὰς ἀποδείξῃ μὲ τὴν αὐστηρότητα τῆς στάσεώς του καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τιμωρίας καὶ νὰ γίνῃ πολὺ αὐστηρότερος καὶ σκληρότερος. Ἐπειδὴ ὅμως τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲν ἔκαμε, κατέστησε τὸν Θεὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ καὶ τῶν παιδιῶν του, καὶ ἐπειδὴ ἐλυπήθη τὰ παιδιά του εἰς ὑπόθεσιν ἀκατάλληλον ἔχασε μαζὶ μὲ τὴν σωτηρίαν τῶν παιδιῶν του καὶ τὴν ἰδικήν του.

Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγει ὁ Θεὸς πρὸς αὐτόν, μᾶλλον δὲ ὄχι πλέον πρὸς αὐτόν, διότι δὲν τὸν ἔκρινε πλέον οὔτε ἄξιον ἀπαντήσεως, ἀλλὰ ὡσὰν δοῦλον ποὺ ἔχει διαπράξει μεγάλον ἀμάρτημα τὸν πληροφορεῖ διὰ τὰς συμφορὰς ποὺ θὰ τὸν πλήξουν διὰ μέσου ἄλλου (τόσον μεγάλη ἦτο ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ τότε). Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγει πρὸς τὸν μαθητὴν ἐκείνου περὶ τοῦ διδασκάλου. Διότι καὶ εἰς τὸν μαθητὴν καὶ εἰς ἄλλον προφήτην καὶ εἰς ὅλους ὠμιλοῦμε περισσότερον διὰ τὰς συμφορὰς ἐκείνου, παρὰ εἰς τὸν ἴδιον. Ἔτσι λοιπὸν τὸν ἐγκατέλειψεν ἐντελῶς. Τί λέγει λοιπὸν εἰς τὸν Σαμουήλ; Ἔμαθεν ὅτι οἱ υἱοὶ του ὕβριζαν τὸν Θεὸν καὶ δὲν τοὺς ἐνουθέτει. Ἐν τούτοις τοὺς ἐνουθέτησεν, ὄχι ὅμως τόσον πολὺ. Ἄλλ' ὁ Θεὸς δὲν τὸ λέγει νουθεσίαν αὐτό· ἔτσι τὴν ἀπέρριψεν, ἐπειδὴ δὲν εἶχε δριμύτητα καὶ αὐστηρότητα. Ὡστε καὶ ἂν ἀκόμη μεριμνῶμεν διὰ τὰ παιδιά, ὄχι ὅμως τόσον ὅσον εἶναι ἀναγκαῖον, αὐτὸ δὲν εἶναι μέριμνα, ὅπως ἀκριβῶς δὲν ἦτο ἡ νουθεσία τοῦ Ἡλεί. Ἀναφέρων δὲ τὸ ἀμάρτημα, ἐπιφέρει καὶ τὴν τιμωρίαν μὲ πολλὴν ὀργήν· «διότι, λέγει, ὠρκίσθην εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἡλεί, ὅτι δὲν θὰ ἐξιλεωθῇ ἡ ἀμαρτία εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἡλεί εἰς τὸν αἰῶνα οὔτε μὲ θυμιάματα οὔτε μὲ θυσιάς»⁹. Βλέπεις ἀγανάκτησιν ἔντονον, καὶ ἀσυγχώρητον τιμωρίαν; Ὅπως ὅποτε, λέγει, πρέπει αὐτὸς νὰ καταστραφῇ, καὶ ὄχι μόνον αὐτὸς καὶ τὰ παιδιά, ἀλλὰ καὶ ὅλη ἡ οἰκία μαζὶ του, καὶ δὲν θὰ ὑπάρξῃ φάρμακον, ποὺ θὰ θεραπεύσῃ αὐτὴν τὴν πληγὴν. Καὶ τοῦτο μολονότι, ἐκτὸς ἀ-

παῖδας ῥαθυμίας, οὐδὲν ἕτερον εἶχεν ἐγκαλεῖν ὁ Θεὸς τῷ
 πρεσβύτῃ τότε ἐκείνῳ, ἀλλ' ἦν ἅπαντα τὰ ἄλλα θαυμασιός,
 καὶ τὴν φιλοσοφίαν αὐτοῦ πᾶσαν οὐκ ἐκ τῶν ἄλλων μόνον,
 ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν κατὰ τὴν συμφορὰν ταύτην ἐπισυμ-
 5 θάντων ἐστὶν ἰδεῖν.

Πρῶτον μὲν γάρ, ἐπειδὴ ταῦτα πάντα ἤκουσε, καὶ πρὸς
 ἔσοχατον τιμωρίας ἤκοντα εἶδεν ἑαυτόν, οὐκ ἀπεδυσπέτησεν,
 οὐκ ἐδυσχέρανεν, οὐκ εἶπέ τι τοιοῦτον, οἷον εἰκὸς τοὺς πολ-
 λούς· μὴ γὰρ ἐγὼ τῆς ἐτέρων κύριός εἰμι γνώμης; τῶν
 10 οἰκείων ἁμαρτημάτων ὀφείλω δίκας· οἱ παῖδες δὲ ἡλικίαν
 ἔχουσι, καὶ αὐτοὶ ἂν εἶεν δίκαιοι κολάζεσθαι μόνον. Τούτων
 οὐδὲν οὔτε εἶπεν οὔτε ἐνενόησεν· ἀλλ' ὥσπερ οἰκείτης εὐγνώ-
 μων καὶ ἐν μόνον εἰδώς, τὰ παρὰ τοῦ Δεσπότου εὐκόλως φέ-
 ρειν, καὶ λυπηρὰ ὄντα τύχη, οὕτω τὰ πολλῆς γέμοντα φιλο-
 15 σοφίας ἐφθέγγετο ῥήματα· «Κύριος γάρ», φησὶν, «τὸ ἀρεσιὸν
 ἐνώπιον αὐτοῦ ποιήσει». Καὶ οὐκ ἐντεῦθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ
 ἐτέρωθεν ἐστὶν αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν καιδεῖν. Πολέμου γὰρ
 καταλαθόντις τοὺς Ἰουδαίους, ἐπειδὴ τις ἐλθὼν ἀπήγγειλε
 τὰς ἐν τῷ πολέμῳ συμφορὰς καὶ πῶς οἱ παῖδες αὐτοῦ καιε-
 20 κόπησαν αἰσχυρῶς καὶ ἔλεινῶς ἐν τῇ μάχῃ, ταῦτα μὲν οὖν
 ἀκούων ἠσύχαζεν· ὡς δὲ προσέθηκεν ἐκεῖνος τῇ σφαγῇ ταύ-
 τη τῆς κιβωτοῦ τὴν ἀρπαγὴν τὴν ὑπὸ τῶν πολεμίων γενομέ-
 νην, τότε δὴ σκοιωθεὶς ὑπὸ τῆς ἀθυμίας ὁ γέρον ἔπεσεν
 ἀπὸ τοῦ δίφρου εἰς τὰ ὀπίσω ἐχόμενα τῆς πύλης, καὶ συνε-
 25 τρίβη ὁ νῶτος αὐτοῦ, διὲ πρεσβύτης ἦν καὶ θαρῆς καὶ ἐνδο-
 ξος, καὶ αὐτὸς ἔκρινε τὸν Ἰσραὴλ εἴκοσιν ἔτη.

Εἰ δὲ τὸν ἱερέα, τὸν πρεσβύτην, τὸν ἐνδοξον, τὸν εἴ-
 κοσιν ἔτη προσιάντια ἀλήπιως τοῦ τῶν Ἑβραίων γένους, τὸν
 ἐν χρόνοις πολιτευόμενον οὐ πολλὴν ἀπαιτοῦσιν ἀκριβείαν,

πὸ τὴν ἀμέλειαν ἔναντι τῶν παιδιῶν, δὲν εἶχε τίποτε ἄλλο ὃ Θεὸς νὰ κατηγορήσῃ τὸν γέροντα ἐκεῖνον τότε, διότι ὡς πρὸς ὅλα τὰ ἄλλα ἦτο ἕξοχος, καὶ τὸν ἐμφιλόσοφον βίον του δυνάμεθα νὰ τὸν παρατηρήσωμεν ὄχι μόνον ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ γεγονότα ποὺ συνέβησαν κατὰ τὴν συμφορὰν.

Πρῶτον μὲν δηλαδή, ὅταν ἤκουσεν ὅλα αὐτὰ καὶ εἶδε τὸν ἑαυτὸν του νὰ ἔρχεται πολὺ κοντὰ εἰς τὴν τιμωρίαν, δὲν ἀπεθαρρύνθη, δὲν δυσηρεστήθη, δὲν ἐξέφρασε τίποτε τέτοιο, ὅπως εἶναι φυσικὸν εἰς τοὺς πολλοὺς. Μήπως ἐγὼ εἶμαι κύριος τῆς θελήσεως καὶ τῶν ἀποφάσεων τῶν ἄλλων; Ἐγὼ δικάζομαι διὰ τὰ ἰδικά μου ἁμαρτήματα, ἐνῶ τὰ παιδιά εἶναι ἐνήλικα καὶ εἶναι ὀρθὸν αὐτὰ μόνον νὰ τιμωροῦνται. Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶπεν οὔτε ἐσκέφθη. Ἄλλ' ὡς εὐγνώμων δοῦλος καὶ ἐν μόνον γνωρίζων, νὰ ὑποφέρῃ ἀγογγύστως τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐπιφερόμενα, καὶ ἂν ἀκόμη τύχη νὰ εἶναι δυσάρεστα, ἔτσι ἐξέφραζε τὰ γεμᾶτα ἀπὸ πολλὴν φιλοσοφίαν λόγια· «ὁ Κύριος, αὐτὸς θὰ ἐνεργήσῃ τὸ ἀρεστὸν εἰς αὐτόν»¹⁰. Καὶ ὄχι μόνον ἀπὸ αὐτὰ ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλοῦ δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν τὴν ἀρετὴν του. Ὅταν κάποτε οἱ Ἰουδαῖοι εἶχαν πόλεμον, κάποιος ἦλθε καὶ ἀνήγγειλε τὰ δυσάρεστα τοῦ πολέμου καὶ πῶς τὰ παιδιά του κατεσφάγησαν ἀγρίως καὶ ἀθλίως εἰς τὴν μάχην. Ἀκούων αὐτὰ ἦτο ἀτάραχος. Μόλις ὅμως ἐκεῖνος προσέθεσεν εἰς τὴν σφαγὴν αὐτήν, τὴν ἀρπαγὴν τῆς Κιβωτοῦ τῆς Διαθήκης ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, τότε καταληφθεὶς ὑπὸ σκοτοδίνης ἐξ αἰτίας τῆς λύπης, ἔπεσεν ὁ γέρων ἀπὸ τὸ κάθισμα πρὸς τὸ ὀπίσω μέρος τῆς πύλης καὶ συνετρίβη ἡ πλάτη του, διότι ἦτο γέρων καὶ βαρὺς ἐκ τῆς ἡλικίας, καὶ σεβαστὸς καὶ αὐτὸς ἐκυβέρνησε τὸν Ἰσραὴλ ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη.

Ἐὰν δὲ τὸν ἱερέα, τὸν γέροντα, τὸν ἐνδοξον αὐτόν, ποὺ ἐκυβέρνησε μὲ ἐπιτυχίαν ἐπὶ εἴκοσι ἔτη τὸ ἔθνος τῶν Ἑβραίων, αὐτόν ποὺ ἐπολιτεύετο εἰς χρόνια τὰ ὁποῖα δὲν

οὐδὲν τούτων ἴσχυσε παραιτήσασθαι, ἀλλ', ἐπειδὴ τῶν παι-
 δων οὐκ ἐπεμελήθη μετὰ ἀκριβείας, σφόδρα καὶ ἐλεεινῶς
 ἀπώλειτο, καὶ τῆς ὀλιγωρίας ταύτης ἢ ἁμαρτία, καθάπερ κῦ-
 μα ἄγριον καὶ μέγα, πάντα ὑπερέοχεν ἐκεῖνα, καὶ τὰ κατορ-
 5 θώματα ἔκρουεν ἅπαντα· τίς ἡμᾶς λήφεται δίκη τοὺς ἐν
 χρόνοις γενομένους πολλῶ μείζονα ἀπαιτοῦσι φιλοσοφίαν,
 καὶ τῆς ἀρειῆς ἀποδέοντις τῆς ἐκείνου, καὶ τῶν παιδων οὐ
 μόνον οὐ προϊσταμένους, ἀλλὰ καὶ τοῖς βουλομένοις τοῦτο
 ποιεῖν ἐπιβουλεύοντις καὶ πολεμοῦντις, καὶ βαρβάρου παν-
 10 τὸς χαλεπώτερον περὶ τὰ ἔκγονα διακειμένους; Ἡ μὲν γὰρ
 ἐκείνων ὤμότης μέχρι δουλείας καὶ ἀναστατώσεως καὶ ἀν-
 δραποδιομοῦ τῆς πατρίδος καὶ τῶν τοῦ σώματος ἔστηκε κα-
 κῶν, ὑμεῖς δὲ αὐτὴν καταδουλοῦτε τὴν ψυχὴν, καὶ καθάπερ
 τινὰ αἰχμάλωτον δῆσαντες, οὕτω δαίμοσι πονηροῖς καὶ ἀ-
 15 γροῖσι καὶ τοῖς ἐκείνων παραδίδοτε πάθεισιν. Ὅταν γὰρ
 μήτε αὐτοὶ παραινῆτέ τι πνευματικόν, μήτε ἐτέρους βουλο-
 μένους τοῦτο ποιεῖν ἀφήτε, οὐδὲν ἕτερον ἢ τοῦτο ἐργά-
 ζεσθε.

Καὶ μή μοι λεγέτω τις ὅτι πολλοὶ μείζονως τοῦ Ἡλεί
 20 τῶν οἰκείων ἀμελήσαντες παιδων οὐδὲν ἔπαθον οἷον ὁ Ἡ-
 λεί· ἔπαθον μὲν γὰρ καὶ πολλοὶ πολλάκις καὶ χαλεπώτερα
 τούτων, καὶ διὰ ταύτην τὴν ἁμαρτίαν. Πόθεν γὰρ ἄωροι
 θάνατοι; πόθεν νόσοι χαλεπαὶ καὶ συνεχεῖς, καὶ ἡμῖν καὶ
 τοῖς παισὶν αὐτοῖς; πόθεν ζημίαι, πόθεν περιστάσεις, πόθεν
 25 τὰ μυρία κακά; οὐκ ἐκ τοῦ μοχθηροῦς ὄντις τοὺς παῖδας
 περιορᾶν; Καὶ οὐ σιοχασμὸς τοῦτό ἐστιν, ἱκανὰ μὲν
 καὶ τὰ τοῦ προεσβύτου πισιώσασθαι πάθη· ἐγὼ δὲ ὑμῖν καὶ
 λόγον ὑπὲρ τούτων ἐρῶ σοφοῦ τινος ἀνδρὸς τῶν παρ' ἡμῖν·
 περὶ γὰρ παιδων οὗτος διαλεγόμενος οὕτω πῶς φησι· «Μὴ
 30 εὐφραίνου ἐπὶ υἱοῖς ἀσεβέσιν· εἰ μὴ ἔστι φόβος μετ' αὐτῶν

ἀπαιτοῦν πολλὴν ἀκρίβειαν, τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἠμπόρεσε νὰ κλονίσῃ, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐμερίμνησε διὰ τὰ παιδιά του μὲ αὐστηρότητα κατεστράφη ὀλοκληρωτικῶς καὶ ἀθλίως, καὶ ἡ ἁμαρτία τῆς ἐλλιποῦς φροντίδος, ὡσὰν ἄγριον καὶ μέγα κῦμα κατέβαλεν ὅλα ἐκεῖνα, καὶ ἀπέκρυψεν ὅλα τὰ κατορθώματά του, τότε ποῖα τιμωρία ἀναμένει ἡμᾶς, πού ἐφθάσαμεν εἰς χρόνους ἀπαιτοῦντας πολὺ μεγαλυτέραν φιλοσοφίαν, καὶ εἴμεθα κατώτεροι τῆς ἀρετῆς του, καὶ ὄχι μόνον δὲν κυβερνῶμεν τὰ παιδιά μας, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς πού θέλουν νὰ κάμουν αὐτὸ ἐχθρευόμεθα καὶ πολεμοῦμεν, καὶ φερόμεθα πρὸς τὰ παιδιά χειρότερα ἀπὸ κάθε βάρβαρον; Ἡ μὲν λοιπὸν σκληρότης ἐκείνων ἔφθασε μέχρι τῆς δουλείας καὶ τῆς καταστροφῆς καὶ αἰχμαλωσίας τῆς πατρίδος καὶ τῶν σωματικῶν κακῶν, σεῖς δὲ ὑποδουλῶντε τὴν ἰδίαν τὴν ψυχὴν, καὶ ἀφοῦ τὴν ἐδέσατε ὡσὰν αἰχμάλωτον, ἔτσι τὴν παρεδώσατε εἰς ἀγρίους καὶ πονηροὺς δαίμονας καὶ εἰς τὰ πάθη ἐκείνων. Διότι ὅταν οὔτε σεῖς συμβουλευτε κάτι πνευματικὸν οὔτε ἄλλους ἀφήνετε νὰ κάμουν αὐτό, δὲν πράττετε τίποτε ἄλλο παρὰ τοῦτο.

Καὶ ἄς μὴ μοῦ εἰπῆ κανεὶς ὅτι πολλοὶ πού ἀμέλησαν τὰ παιδιά των πολὺ περισσότερον ἀπὸ τὸν Ἡλεὶ δὲν ἔπαθαν τίποτε τέτοιο πού ἔπαθεν ὁ Ἡλεὶ. Ἐπαθαν ὅμως πολλάκις πολλοὶ καὶ χειρότερα ἀπὸ αὐτά, ἐξ αἰτίας τῆς αὐτῆς ἁμαρτίας. Διότι, ἀπὸ ποῦ προέρχονται οἱ πρόωροι θάνατοι; Ἀπὸ ποῦ αἱ φοβεραὶ καὶ μακραὶ ἀσθένειαι καὶ εἰς ἡμᾶς καὶ εἰς τὰ ἴδια τὰ παιδιά; Ἀπὸ ποῦ αἱ τιμωρίαι, ἀπὸ ποῦ οἱ κρίσιμοι καιροί, ἀπὸ ποῦ οἱ προπηλακισμοί, ἀπὸ ποῦ αἱ χιλιάδες συμφοραί; Μήπως ὄχι ἐκ τοῦ ὅτι παραμελοῦμεν τὰ παιδιά ἐνῶ εἶναι πονηρά; Καὶ ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι εἰκασία, εἶναι ἐπαρκῆ τὰ παθήματα τοῦ γέροντος διὰ νὰ τὸ πιστοποιήσουν. Ἐγὼ ὅμως θὰ σᾶς εἰπῶ δι' αὐτὰ ἓνα λόγον ἐνός ἰδικοῦ μας σοφοῦ ἀνδρός. Ὅμιλῶν αὐτὸς περὶ τῶν παιδιῶν ἐκφράζεται ἔτσι περίπου· «νὰ μὴ εὐφρένεσαι δι' ἀσεβεῖς υἱούς· ἐὰν δὲν τρέφουν φόβον Θεοῦ, μὴ ἐμπιστευθῆς τὴν

Θεοῦ, μὴ ἐμπιστεύσης τῇ ζωῇ αὐτῶν. Στενάξεις γὰρ πένθει ἀώρῳ, καὶ ἐξάπινα αὐτῶν συντέλειαν γνώσῃ». Πολλοὶ μὲν οὖν, ὅπερ ἔφη, πολλὰ τοιαῦτα πεπόνθασιν· εἰ δέ τινες καὶ διέφυγον, ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος ἐκφεύξονται, ἀλλ' ἐπὶ κακῶ
8 τῆς ἐναντιῶν κεφαλῆς· πικροτέραν γὰρ ἀπελθόντες ἐκεῖ δώσουσι δίκην.

Τίνος γὰρ ἔνεκεν», φησὶν, «οὐκ ἐνταῦθα πάντες κολάζονται; "Οτι ὥρισεν ἡμέραν ὁ Θεός, ἐν ἣ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην· αὕτη δὲ οὕπω πάρεσιν ἢ ἡμέρα. Καὶ ἄλλως
10 δὲ τοῦτο εἰ ἐγίνετο, προανάλωτο ἂν καὶ προανήρπαστο ἡμῶν ἅπαν τὸ γένος. Ἄλλ' ἵνα μήτε τοῦτο συμβῆ, μήτε ῥαθυμότεροι πολλοὶ γίνωνται τῇ μελλήσει τῆς κρίσεως, λαμβάνων τινὰς ὑπευθύνους ἁμαρτήμασιν ὁ Θεός, καὶ κολάζων ἐνταῦθα, διδάσκει τοὺς λοιποὺς δι' ἐκείνων, τὰ μέτρα τῶν κειμένων
15 αὐτοῖς τιμωριῶν, ἵνα ἐπισιῶνται ὅτι, κἂν ἐνταῦθα μὴ δῶσι δίκην, ἀπελθόντες ἐκεῖ δώσουσι πάντως χαλεπωτέραν. Μὴ γάρ, ἐπειδὴ προφήτην οὐ πέμπει νῦν, οὐδὲ προαγορεύει τὴν τιμωρίαν, καθάπερ ἐπὶ τοῦ Ἡλεί, διὰ ταῦτα ἀναισθητῶμεν· οὐ γάρ ἐσι προφητῶν καιρός, μᾶλλον δὲ πέμπει καὶ
20 νῦν. Τὰ γὰρ πρὸς ἐκείνους εἰρημένα οὐχ ἦτιον καὶ πρὸς ἡμᾶς εἴρηται, καὶ οὐχὶ τῷ Ἡλεί μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς τὰ αὐτὰ ἁμαρτάνουσιν ἐκείνω δι' ἐκείνου καὶ τῶν ἐκείνου διαλέγεται παθῶν. Οὐδὲ γὰρ ἐσι προσωπολήπτης ὁ Θεός, οὐδὲ ὁ τὸν ἐλάτιονα ἁμαρτίοντα οὕτω πανέσιον ἀναιρέψας,
25 τοὺς χαλεπώτερα πεπλημμεληκότας ἀτιμωρήτους ἀφήσει.

4. Καὶ γὰρ οὐδὲ τοῦτό ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι οὐ πολὺς αὐτῷ τοῦ πράγματος ὁ λόγος· πολλὴν γὰρ ὑπὲρ τῆς τῶν παίδων ἀναιροφῆς ποιεῖται σπουδὴν. Ἐπιθυμίαν τε γὰρ τοσαύτην τῇ φύσει διὰ τοῦτο ἐνέσπειρεν, ἵνα ὥσπερ εἰς ἀνάγκην τι-

ζωήν των. Διότι θὰ ἀναστενάξης ἐξ αἰτίας προώρου θανάτου καὶ αἰφνιδίως θὰ γνωρίσης τὸ τέλος των»¹¹. Πολλοὶ μὲν λοιπόν, ὅπως εἶπα, ἔχουν πάθει πολλὰ τέτοια· καὶ ἐὰν μερικοὶ διέφυγαν, ὅμως τελικῶς δὲν θὰ ξεφύγουν, ἀλλὰ ἡ συμφορὰ θὰ τοὺς πλήξῃ εἰς τὴν κεφαλὴν, διότι, ὅταν ἀπέλθουν ἐκεῖ, θὰ ὑποστοῦν βαρυτέραν τιμωρίαν.

Διατί ὅμως, λέγει, δὲν τιμωροῦνται ὅλοι ἐδῶ; Διότι ὁ Θεὸς ὤρισεν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ κρίνη τὴν οἰκουμένην· αὐτὴ δὲ ἡ ἡμέρα δὲν ἔφθασεν ἀκόμη. Ἐλλωστε, ἐὰν ἐγίνετο αὐτό, θὰ εἶχεν ἐκλείψει καὶ θὰ εἶχε προαρπαχθῆ ὀλόκληρον τὸ γένος μας. Ἐλλὰ διὰ νὰ μὴ συμβῆ οὔτε αὐτὸ οὔτε νὰ γίνωνται πολλοὶ ἀμελέστεροι ἀπὸ τὴν βραδύτητα τῆς κρίσεως, λαμβάνων ὁ Θεὸς μερικοὺς ὑπαιτίους ἀμαρτημάτων καὶ τιμωρῶν αὐτοὺς ἐδῶ, διδάσκει τοὺς ὑπολοίπους δι' αὐτῶν, τὰ μέτρα τῶν τιμωριῶν ποὺ τοὺς ἀναμένουν, διὰ νὰ γνωρίζουν ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη δὲν τιμωρηθοῦν ἐδῶ, ὅταν μεταβοῦν ἐκεῖ θὰ ὑποστοῦν φοβερωτέραν τιμωρίαν. Ὅμως ἄς μὴ γινώμεθα ἀναίσθητοι ἐξ αἰτίας αὐτῶν, δηλαδὴ ἐπειδὴ τώρα δὲν στέλλει προφήτην οὔτε προαγγέλλει τὴν τιμωρίαν ὅπως εἰς τὸν Ἡλεὶ· διότι δὲν εἶναι πλέον ἐποχὴ προφητῶν. Στέλλει ὅμως καὶ τώρα. Διότι αὐτὰ ποὺ ἔχουν λεχθῆ πρὸς ἐκείνους, ἔχουν λεχθῆ καὶ δι' ἡμᾶς, καὶ ὄχι μόνον εἰς τὸν Ἡλεὶ, ἀλλὰ καὶ εἰς ὄλους ἐκείνους ποὺ διαπράττουν τὰ ἴδια ἀμαρτήματα μὲ αὐτόν, ὁμιλεῖ δι' ἐκείνου καὶ διὰ τῶν παθημάτων του. Διότι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι προσωπολήπτης, ὥστε ἐνῶ ἠφάνισε οἰκογενειακῶς τὸν ὀλιγώτερον ἀμαρτήσαντα, νὰ ἀφήσῃ ἀτιμωρήτους τοὺς ὑποπέσαντας εἰς φοβερώτερα ἀμαρτήματα.

4. Καὶ δὲν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ εἰπῆ ὅτι δὲν εἶναι μεγάλη ἢ σπουδαιότης τοῦ πράγματος αὐτοῦ· διότι δεικνύει μεγάλην τὴν ἐπιμέλειαν εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῶν παιδιῶν. Δι' αὐτὸ ἄλλωστε ἐνεφύτευσε τόσην ἐπιθυμίαν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ὥστε νὰ καταστήσῃ εἰς τοὺς γονεῖς τὴν μέρι-

τὰ ἄφυσκιον τῆς περὶ τὰ τεχνένια προνοίας κατασίησι τοὺς
 φτυευσάμενους αὐτὰ νόμους τε εἰσήνεγκεν ὑπερον ὑπὲρ
 τῆς τούτων ἐπιμελείας διαλεγόμενος ἡμῖν. Καὶ ἑορτὰς δὲ
 τιθεὶς, κελεύει τὰ παῖδια αὐτῶν διδάσκειν τὴν ὑπόθεσιν.
 5 Περὶ γὰρ τοῦ πάσχα διαλεχθεὶς ἐπήγαγε· «καὶ ἀπαγγελεῖς
 τῷ υἱῷ σου ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ λέγων· διότι τοῦτο ἐποίησεν
 ὁ Θεός μοι, ὡς ἐξεπορευόμην ἐξ Αἰγύπτου». Καὶ ἐπὶ τοῦ
 νόμου δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖ· περὶ γὰρ τῶν πρωτοτόκων
 εἰπὼν προστίθησι πάλιν· «Ἐὰν δὲ ἐρωτήσῃ σε ὁ υἱός σου με-
 10 τὰ ταῦτα λέγων· τί τοῦτο; ἐρεῖς πρὸς αὐτόν, ὅτι ἐν χειρὶ
 κραταιᾷ ἐξήγαγεν ἡμᾶς Κύριος ἐξ Αἰγύπτου ἐξ οἴκου δου-
 λείας. Ἦνίκα δὲ ἐσκλήρυνε Φαραὼ ἐξαποστειλεῖν ἡμᾶς, ἀπέ-
 κτεινε πᾶν πρωτότοκον ἐν γῆ Αἰγύπτου ἀπὸ πρωτοτόκων
 ἀνθρώπων ἕως πρωτοτόκων κτηνῶν. Διὰ τοῦτο ἐγὼ θύω
 15 Κυρίῳ πᾶν διανοῖγον μήτραν ἀρσενικόν». Διὰ πάντων εἰς
 θεογνωσίαν κελεύων ἄγειν αὐτούς.

Καὶ αὐτοῖς δὲ τοῖς παιδίοις πολλὰ περὶ τῶν γεγεννη-
 κότων αὐτούς διατάσσεται, τοὺς μὲν εὐνοικῶς διακειμένους
 τιμῶν, κολάζων δὲ τοὺς ἀγνώμονας, καὶ ταύτη πάλιν αὐ-
 20 τοὺς ποθεινοτέρους τοῖς φτυευσάμενοις ποιῶν. «Ὅταν γὰρ
 τινος ποιήσῃ τις ἡμᾶς κυρίους, μεγίστην ἡμῖν ἀνάγκην τῆς
 ὑπὲρ αὐτοῦ προνοίας ἐπιτίθησι τὴν τιμὴν καὶ γὰρ εἰ μηδὲν
 ἕτερον, τοῦτο γοῦν ἡμᾶς δυσωπῆσαι ἱκανόν, τὸ πάντα τὰ
 ἐκείνου ἐν ταῖς ἡμετέραις κεῖσθαι χερσὶ, καὶ οὐκ ἂν ἀνα-
 25 σχοίμεθα προδοῦναι ταχέως τὸν οὕτως ἐμπιστευθέντα ἡμῖν.
 «Ὅταν δὲ μετὰ τοῦτο καὶ συνοργίζηται καὶ ἀγανακτῆ πλέον
 τῶν ὑβρισμένων αὐτῶν καὶ χαλεπὸς γίνηται τιμωρός, καὶ
 ταύτη πολὺ πλέον ἐφέλκεται ὅπερ οὖν ἐποίησε καὶ ὁ Θεός.

12. Ἐξ. 18, 8.

18. Ἐξ. 18, 8. 14, 15.

μναν τῶν παιδιῶν, ὡσὰν ἀναπόφευκτον ἀνάγκην. Ἔπειτα δὲ ὁμιλῶν εἰς ἡμᾶς ἔθεσε νόμους περὶ τῆς ἐπιμελείας αὐτῶν. Καὶ καθορίζων ἑορτάς, ἐντέλλεται νὰ διδάσκουν εἰς τὰ παιδιά των τὴν ὑπόθεσιν αὐτῶν. Ὅμιλήσας δηλαδὴ περὶ τοῦ Πάσχα, εἶπε· «καὶ ἐκείνην τὴν ἡμέραν νὰ γνωστοποιήσης εἰς τὸν υἱόν σου· διὰ τοῦτο ἐνήργησεν ὁ Θεὸς ἐπ' ἐμέ όταν ἐξηρχόμην ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον»¹². Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου κάνει τὸ ἴδιον. Ἔπειτα ὁμιλήσας περὶ τῶν πρωτοτόκων, προσθέτει πάλιν· «Ἐὰν δὲ ἐρωτήσῃ ὁ υἱός σου μετὰ ταῦτα, τί σημαίνει τοῦτο; θὰ τοῦ εἴπῃς ὅτι ὁ Κύριος μᾶς ἐξήγαγεν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, ἀπὸ τὸν χῶρον τῆς δουλείας μὲ ἰσχυρὰν δύναμιν. Ὅταν δὲ ὁ σκληροτράχηλος Φαραὼ ἠρνήθη νὰ μᾶς ἐξαποστείλῃ, ἀπέκτεινε τὰ πρωτότοκα εἰς τὴν γῆν τῆς Αἰγύπτου, ἀπὸ πρωτότοκα ἀνθρώπων ἕως πρωτότοκα κτηνῶν. Διὰ τοῦτο ἐγὼ θυσιάζω εἰς τὸν Κύριον πᾶν ἀρσενικὸν διανοϊγον μήτραν»¹³. Δι' ὧν αὐτῶν ἐπιδιώκει νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς γνῶσιν Θεοῦ.

Καὶ εἰς τὰ ἴδια τὰ παιδιά πολλά διατάσσει περὶ τῶν γονέων των, τιμῶν τοὺς συμπεριφερομένους πρὸς αὐτοὺς μὲ σεβασμόν, τιμωρῶν δὲ τοὺς ἀγνώμονας, καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον καθιστῶν αὐτὰ ποθεινότερα εἰς τοὺς γονεῖς των. Διότι, ὅταν κάποιος μᾶς καταστήσῃ ὑπευθύνους δι' ἓνα παιδί, διὰ τῆς τιμῆς μὲ τὴν ὁποίαν μᾶς περιβάλλει μᾶς ἐξαναγκάζει νὰ φροντίζωμεν πάρα πολὺ δι' αὐτό. Καὶ ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, αὐτὸ καὶ μόνον εἶναι ἀρκετὸν νὰ μᾶς κάμῃ νὰ ἐντραπῶμεν, τὸ ὅτι δηλαδὴ ὅλαι αἱ ὑποθέσεις του εὐρίσκονται εἰς τὰ ἴδικά μας χέρια καὶ δὲν θὰ ἠνεχόμεθα νὰ προδώσωμεν ἀμέσως αὐτόν, πού τόσο μᾶς ἐνεπιστεύθη. Ὅταν δὲ ὕστερα ἀπὸ αὐτὸ καὶ ὀργίζεται καὶ ἀγανακτῆ περισσότερο ἀπὸ αὐτοὺς πού ἔχουν ὑβρισθῆ, καὶ γίνεται σκληρὸς τιμωρός, πολὺ περισσότερο ἐπίσης μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἐφελκύει πρὸς τὸ καθῆκον. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκαμε καὶ ὁ Θεός. Μαζὶ δὲ μὲ αὐτὰ ἔθεσε καὶ τρίτον δεσμόν, ἐὰν δὲ

Πρὸς τούτοις καὶ τὸν ἀπὸ τῆς φύσεως τρίτον ἐπήγαγε δε-
 σμόν, εἰ δὲ θούλει, πρῶτον. Καὶ ἵνα μὲν τῶν προσιαγμάτων
 αὐτοῦ μὴ καταφρονῶσιν οἱ πατέρες, κελευόμενοι τρέφειν
 τοὺς παῖδας, τὴν ἀπὸ τῆς φύσεως ἐπέθηκεν ἀνάγκην. Ἴνα
 5 δὲ μὴ ποτε ταῖς τῶν παιδῶν ὕβρεσιν ἀσθενεσιτέρα γενομένη
 αὕτη διαρρήγνυται, τὴν τε παρ' αὐτοῦ καὶ τὴν παρ' αὐτῶν
 τῶν γεννησαμένων ἐπειείχισε τιμωρίαν, καὶ τούτους μετὰ
 ἀκριθείας ὑποιάσσωσιν πολλῆς, κἀκείνων ταύτη διεγείρων
 τὸν πόθον.

10 Οὐ ταύτη δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέρῳ τειάρῳ τρόπῳ
 σφοδρῶς ἡμᾶς καὶ μετὰ ἀκριθείας αὐτοῖς συνέδησεν. Οὐ
 γὰρ τοὺς παῖδας μόνον κακοὺς μὲν ὄντας περὶ τοὺς γεγεν-
 νηκότας κολάζει, γινομένους δὲ ἀγαθοὺς ἀποδέχεται, ἀλλὰ
 καὶ ἐπὶ τῶν πατέρων τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο ποιεῖ, κολάζων μὲν
 15 πικρῶς τοὺς ἀμελοῦντας αὐτῶν, τιμῶν δὲ καὶ ἐπαινῶν τοὺς
 ἐπιμελουμένους. Καὶ γὰρ τὸν προεσβύτην τοῦτον, καίτοι τᾶλ-
 λα ὄντα λαμπρόν, ἀπὸ ταύτης τῆς ὀλιγωρίας ἐτιμωρήσατο
 μόνης, καὶ τὸν παιριάρχην δὲ τῶν ἄλλων οὐχ ἦτιον ἀπὸ
 ταύτης ἐτίμησε τῆς προνοίας· λέγων γὰρ τὰς πολλὰς καὶ
 20 μεγάλας δωρεὰς ἐκείνας, ἃς ὑπέσχετο δώσειν αὐτῷ, καὶ
 τὴν αἰτίαν τιθεὶς, ταύτην ἐτίθει «ἦδειν γάρ», φησὶν, «ὅτι
 συντάξει Ἀβραὰμ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, καὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ μετ'
 αὐτόν, καὶ φυλάξουσιν τὰς ὁδοὺς Κυρίου τοῦ Θεοῦ, ποιεῖν
 δικαιοσύνην καὶ κρίσιν». Ταῦτα δὲ μοι εἴρηται νῦν, ἵνα
 25 μάθωμεν ὅτι οὐκ οἴσει πρῶτος ὁ Θεὸς ἀμελουμένων τῶν οὕτω
 περισπουδάσιων αὐτῷ. Οὐδὲ γὰρ ἐστὶ τοῦ αὐτοῦ τοσαῦτα μὲν
 ὑπὲρ τῆς τούτων πραγματεύεσθαι σωτηρίας, καταφρονουμέ-
 νων δὲ αὐτῶν τούτων παρορᾶν. Οὐ τοίνυν περιόψεται, ἀλλὰ
 καὶ ἀγανακτῆσει, καὶ ὀργιεῖται σφοδρῶς, καθάπερ ἀποδέ-
 80 δεικται διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μα-
 κάριος Παῦλος παραινεῖ συνεχῶς λέγων, «οἱ πατέρες, ἐκ-

θέλης, καὶ πρῶτον, πού πηγάζει ἀπὸ τὴν φύσιν. Καὶ διὰ νὰ μὴ περιφρονοῦν τὰς ἐντολάς του οἱ πατέρες ὑποχρεούμενοι νὰ ἀνατρέφουν τὰ παιδιά των, ἐπέβαλε τὴν φυσικὴν ἀναγκαιότητα. Διὰ νὰ μὴ γίνεται δὲ αὕτη ἀπὸ τὰς ὕβρεις τῶν παιδιῶν ἀσθενεστέρα καὶ διασπᾶται, τὴν κατωχύρωσεν ὁ Θεὸς μὲ τὴν τιμωρίαν ἐκ μέρους τοῦ ἰδίου καὶ ἐκ μέρους τῶν γονέων, αὐτὰ μὲν ὑποτάσσωσιν μὲ πολλὴν αὐστηρότητα, ἐκείνων δὲ τὸν πόθον τοιοιτοτρόπως διεγείρων.

Ἦν ὁχι μόνον δὲ μὲ αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ μὲ ἄλλον, τέταρτον τρόπον, μᾶς συνέδεσε μὲ αὐτὰ πάρα πολὺ σφιχτὰ καὶ αὐστηρά. Διότι δὲν τιμωρεῖ τὰ παιδιά μόνον, ὅταν εἶναι ἀχάριστα πρὸς τοὺς γονεῖς, καὶ δὲν ἐπιδοκιμάζει αὐτὰ μόνον ὅταν γίνωνται καλά, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς πατέρας τὸ αὐτὸ πράττει, τιμωρῶν δηλαδὴ σκληρὰ τοὺς παραμελοῦντας αὐτὰ, τιμῶν δὲ καὶ ἐπαινῶν τοὺς φροντίζοντας. Ἦν ὁχι καὶ τὸν γέροντα αὐτόν, πού κατὰ τὰ ἄλλα ἦτο λαμπρός, τὸν ἐτιμώρησε μόνον ἐξ αἰτίας τῆς ἀμελείας ἐκείνης, καὶ τὸν πατριάρχην τῶν ἄλλων, δηλαδὴ τὸν Ἀβραάμ, δὲν ἐτίμησεν ὀλιγώτερον ἐξ αἰτίας τῆς φροντίδος αὐτῆς. Διότι ἐξαγγέλλων τὰς μεγάλας καὶ πολλὰς δωρεὰς, τὰς ὁποίας ὑπεσχέθη νὰ τοῦ δώσῃ τὸ ἐδικαιολόγει λέγων· «διότι ἐγνώριζα ὅτι ὁ Ἀβραάμ θὰ φροντίσῃ διὰ τοὺς υἱούς του καὶ τὴν οἰκογένειάν του μετ' αὐτόν, ὥστε νὰ φυλάξουν τὰς ὁδοὺς τοῦ Κυρίου τοῦ Θεοῦ, διάγοντες δικαίως καὶ ἐναρέτως»¹⁴. Αὐτὰ δὲ τὰ εἶπα τώρα, διὰ νὰ μάθωμεν ὅτι ὁ Θεὸς δὲν θὰ φερθῇ μὲ ἐπιείκειαν εἰς αὐτοὺς πού παραμελοῦν αὐτοὺς διὰ τοὺς ὁποίους τόσοσιν πολὺ ἐνδιαφέρεται. Διότι δὲν εἶναι ἴδιον αὐτοῦ, ἐνῶ τόσοσιν πολὺ φροντίζει διὰ τὴν σωτηρίαν, νὰ τοὺς παραβλέπη ὅταν παραμελοῦνται. Ἦν ὁχι μόνον λοιπὸν δὲν θὰ τοὺς παραβλέψη, ἀλλὰ καὶ θ' ἀγανακτήσῃ καὶ θὰ ὀργισθῇ πάρα πολὺ, ὅπως ἔχει ἀποδειχθῆ ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος συμβουλεύει συνεχῶς λέγων, «οἱ πατέρες ἀνατρέ-

τρέφειτε τὰ τέκνα ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου». Εἰ γὰρ ἡμεῖς ἀγρουπνεῖν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν αὐτῶν κελευόμεθα ὡς λόγον ἀποδώσοιτες, πολλῶ μᾶλλον ὁ πατήρ ὁ γεννησάμενος, ὁ θρεψάμενος, ὁ συνοικοῦντα ἔχων διαπαντός. Ὡσπερ γὰρ
 5 ἐπὶ τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων οὐκ ἔχει καταφυγεῖν εἰς ἀπολογία καὶ συγγνώμην, οὕτως οὐδὲ ὑπὲρ τῶν τοῖς παισὶν ἀμαρτιανομένων. Καὶ τοῦτο πάλιν ὁ μακάριος Παῦλος κατέσκηψε φανερόν. Νομοθετῶν γὰρ ὁποίους τινὰς εἶναι χρὴ τοὺς ἐπὶ τὴν τῶν ἄλλων ἐρχομένους ἀρχήν, μετὰ τῶν
 10 ἄλλων ἀπάντων τῶν ἀναγκαίως αὐτοῖς ὀφειλόντων προσεῖναι, καὶ τὴν τῶν παίδων ἐπιμέλειαν ἀπαιτεῖ, ὡς οὐκ οὔσης ἡμῖν συγγνώμης διαστραφέντων ἐκείνων· καὶ μάλα εἰκότως.

Εἰ μὲν γὰρ ἐκ φύσεως ἢ κακία τοῖς ἀνθρώποις προσῆν, εἰκότως ἂν τις πρὸς ἀπολογία κατέφυγεν· ἐπειδὴ δὲ
 15 ἐκ προαιρέσεως καὶ φαῦλοι γινόμεθα καὶ σπουδαῖοι, τίνα ἂν λόγον ἔχοι εὐπρόσωπον εἰπεῖν ὁ τὸν μάλιστα πάντων ποθούμενον διατραφῆναι, καὶ γενέσθαι πονηρὸν ἀφιεῖς; Ὅτι οὐκ ἐβούλετο ποιῆσαι χρησιόν; Ἄλλ' οὐδεὶς ἂν τοῦτο εἴποι πατήρ· ἢ γὰρ φύσις ἐφέσκηκε πρὸς τοῦτο αὐτὸν διεγείρουσα
 20 συνεχῶς. Ἄλλ' οὐκ ἠδύνατο; Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο· καὶ γὰρ τὸ ἀπαλὸν ὄντα ἔτι λαβεῖν, καὶ τὸ πρῶτον καὶ μόνον τὴν ἐξουσία ἐγχειριοθῆναι τὴν ἐκείνου, καὶ τὸ διαπαντός ἔχειν ἔνδον, ῥαδίαν αὐτῷ καὶ σφόδρα εὐκόλον ποιεῖ τὴν προσιασίαν. Ὡστε οὐδαμῶθεν τὴν διαστραφὴν γίνεσθαι τῶν παι-
 25 δων, ἀλλ' ἐκ τῆς περὶ τὰ θιωτικὰ μανίας· τὸ γὰρ πρὸς ἐκεῖνα μόνον ἀποβλέπειν, καὶ μηδὲν τούτων ἐθέλειν προτιμᾶν, καὶ τῶν παίδων μετὰ τῆς αὐτῶν ψυχῆς ἀναγκάζονται ἀμελεῖν. Τούτους ἐγὼ τοὺς πατέρας (καὶ μή τις θυμοῦ τὸ λεγόμενον εἶναι νομιζέτω) καὶ αὐτῶν τῶν παιδοκτόνων χεί-

φετε τὰ τέκνα ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου»¹⁵. Ἐὰν δὲ ἡμεῖς ἔχωμεν διαταχθῆ ν' ἀγρυπνώμεν περὶ τῶν ψυχῶν των, διότι πρόκειται νὰ λογοδοτήσωμεν, πολὺ περισσότερον ὁ πατὴρ ποὺ τὰ ἐγέννησε, τὰ ἔθρεψε καὶ τὰ ἔχει συγκατοίκους του. Ὅπως ἀκριβῶς δὲ διὰ τὰ ἰδικὰ του ἁμαρτήματα δὲν ἔχει εὐχέρειαν ἀπολογίας καὶ συγγνώμης, τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ διὰ τὰ ἁμαρτήματα τῶν παιδιῶν του. Καὶ αὐτὸ πάλιν κατέστησε φανερὸν ὁ μακάριος Παῦλος. Νομοθετῶν δὲ πῶς πρέπει νὰ φέρωνται οἱ ἀσκοῦντες ἐξουσίαν ἔναντι τῶν ἄλλων, μαζὶ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα ποὺ εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐφαρμόζουν, ἀπαιτεῖ καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν παιδιῶν, διότι δὲν θὰ ὑπάρξῃ συγγνώμη, ἐὰν ἐκεῖνα διαστραφοῦν. Καὶ πολὺ εὐλόγως.

Ἐὰν βέβαια ἐκ φύσεως ὑπῆρχεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἢ κακία, εὐλόγως θὰ ἠδύνατο κανεῖς ν' ἀπολογηθῆ. Ἐπειδὴ ὅμως μὲ τὴν θέλησίν μας γινόμεθα καὶ κακοὶ καὶ σπουδαῖοι, ποίαν εὐλογον δικαιολογίαν θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἰπῆ αὐτὸς ποὺ ἐπέτρεψεν ὥστε νὰ διαστραφῆ καὶ νὰ γίνῃ κακὸς ὁ ὑπὸ πάντων ἀγαπητός; Ὅτι δὲν ἤθελε νὰ πράξῃ τὸ καλόν; Κανεῖς πατέρας δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ τὸ ἰσχυρισθῆ αὐτό, διότι ἡ φύσις παρίσταται διὰ νὰ διεγείρῃ συνεχῶς αὐτὸν πρὸς τοῦτο. Ἄλλὰ δὲν ἠμποροῦσε; Οὔτε αὐτὸ συμβαίνει. Διότι τὸ γεγονός ἐστὶν τὸ παραλαμβάνει ἀπὸ βρέφος καὶ ἔχει αὐτὸς μόνος τὴν ἐξουσίαν του, καὶ τὸ ἔχει πάντοτε μέσα εἰς τὸ σπῆτι του, καθιστᾷ τὴν προστασίαν του εὐκόλον καὶ ἀπλουσιότην. Ἄρα ἀπὸ πουθενὰ ἄλλοῦ δὲν προέρχεται ἡ διαστροφή τῶν παιδιῶν, πλην τῆς μανίας διὰ βιοτικά πράγματα. Μὲ τὸ νὰ ἀποβλέπουν δηλαδὴ μόνον πρὸς ἐκεῖνα καὶ νὰ μὴ θέλουν ν' ἀσχοληθοῦν μὲ τίποτε ἄλλο, ἀναγκάζονται ν' ἀμελοῦν μαζὶ μὲ τὴν ἰδικήν των ψυχὴν καὶ τὰ παιδιά. Αὐτοὺς τοὺς πατέρας (καὶ ἂς μὴ νομίσῃ κανεῖς ὅτι αὐτὸ ποὺ λέγω εἶναι ἀποτέλεσμα θυμοῦ) θὰ ἐχαρακτήριζα χειροτέρους καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς παιδοκτόνους, Διότι, ἐκεῖνοι μὲν χωρίζουν τὸ σῶμα ἀπὸ τὴν

ρους εἶναι φαίην ἄν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς
 διισιῶσιν, οὗτοι δὲ ταύτην μετ' ἐκείνου φέροντες εἰς τὴν
 τῆς γεέννης ἐμβάλλουσι πυρᾶν· κἀκεῖνον μὲν ἀνάγκη τὸν
 θάνατον καὶ παρὰ τῆς φύσεως δέξασθαι πάντως, τοῦτον
 5 δὲ ἐνῆν καὶ διαφυγεῖν, εἰ μὴ ἦ τῶν πατέρων αὐτὸν ἐπή-
 γαγε ῥαθυμία. Πρὸς τούτοις, τὴν μὲν τοῦ σώματος τελευ-
 τὴν ἀνάστασις ἐπελθοῦσα ταχέως ἀφανίσει· τὴν
 δὲ τῆς ψυχῆς ἀπώλειαν οὐδὲν ἔτι παραμυθήσεται· οὐ γὰρ
 σωτηρία αὐτὴν διαδέχεται λοιπόν, ἀλλ' ἀθάνατα ἀνάγκη
 10 κολάζεσθαι. Ὡστε οὐκ ἀπεικότως τῶν παιδοκτόνων τοὺς
 τοιούτους πατέρας χεῖρους ἂν εἴποιμεν εἶναι. Οὐδὲ γὰρ
 ἔστιν οὕτω δεινὸν ἀκονῆσαι ξίφος, καὶ δεξιὰν ὀπλίσει, καὶ
 εἰς αὐτὸν τοῦ παιδὸς βαπίσει τὸν λαιμόν, ὥς τὸ ψυχὴν
 ἀπολέσει καὶ διαφθεῖραι ταύτης γὰρ ἡμῖν ἴσον οὐδέν.

15 5. Τί οὖν; πόλιν οἰκοῦντα, καὶ οἰκίαν καὶ γυναῖκα ἔ-
 χοντα οὐκ ἔνι σωθῆναι, φησί; Μάλιστα μὲν οὐχ εἰς σωτηρίας
 τρόπος, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ διάφοροι. Καὶ τοῦτο λέγει μὲν ἀο-
 ρίστως ὁ Χριστός, πολλὰς εἶναι μονὰς ἀποφαινόμενος παρὰ
 τῷ Πατρὶ· λέγει δὲ μετὰ διορισμοῦ τινος ὁ Παῦλος οὕτω
 20 γράφων· Ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ
 ἄλλη δόξα ἀστέρων· ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δό-
 ξῃ. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· οἱ μὲν ὡς ἥλιος λάμπουσιν,
 οἱ δὲ ὡς σελήνη, οἱ δὲ ὡς ἀστέρες. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστι
 τῆς διαφορᾶς, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς τούτοις πολλὴν δείκνυσιν
 25 εἶναι τὴν διαλλαγὴν, καὶ τοσαύτην, ὅσην ἐν ἀριθμῷ τοσοῦτω
 συμβαίνειν εἰκός. Ἀστὴρ γάρ, φησὶν, ἀστέρος διαφέρει ἐν
 δόξῃ. Ἐννόησον τοίνυν ἀπὸ τοῦ ἡλιακοῦ μεγέθους πρὸς τὸν
 ἔσχατον πάντων ἀστέρα ὀδεύων, πόσους ἀξιωματίων βαθμοὺς
 καταβαίνειν εἰκός. Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, εἰ μὲν εἰς θασί-

ψυχὴν, αὐτοὶ δέ, φέροντες τὴν ψυχὴν μαζὶ μὲ τὸ σῶμα, τὴν ρίπτουν εἰς τὸ πῦρ τῆς Κολάσεως. Καὶ ἐκεῖνον μὲν τὸν θάνατον εἶναι ἀναπόφευκτον νὰ ὑποστῇ λόγῳ τοῦ φυσικοῦ νόμου, αὐτὸν ὅμως εἶναι δυνατὸν καὶ νὰ τὸν ἀποφύγῃ, ἔὰν δὲν τὸν ὠδηγοῦσεν ἐκεῖ ἡ ἀμέλεια τῶν πατέρων. Ἐπὶ πλέον τὸν μὲν θάνατον τοῦ σώματος θὰ ἤμπορέσῃ νὰ ἐξαφανίσῃ ταχέως, ὅταν ἔλθῃ ἡ ἀνάστασις, τὴν ἀπώλειαν ὅμως τῆς ψυχῆς τίποτε πλέον δὲν θὰ ἐξουδετερώσῃ. Διότι δὲν τὴν ἀκολουθεῖ πλέον ἡ σωτηρία, ἀλλὰ εἶναι καταδικασμένη νὰ τιμωρῆται αἰωνίως. Ὡστε δικαίως θὰ ἐχαρακτηρίζαμεν τοὺς τοιούτους πατέρας χειροτέρους τῶν παιδοκτόνων. Διότι δὲν εἶναι τόσον φοβερὸν ν' ἀκονήσῃ κανεὶς ξίφος καὶ νὰ ὀπλίσῃ τὸ χέρι καὶ νὰ τὸ βυθίσῃ εἰς τὸν ἴδιον τὸν λαιμὸν τοῦ παιδιοῦ, ὅσον εἶναι τὸ νὰ διαφθεῖρῃ τὴν ψυχὴν καὶ νὰ τὴν ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἀπώλειαν. Διότι δι' ἡμᾶς δὲν ὑπάρχει τίποτε ἴσον πρὸς τὴν ψυχὴν.

5. Τί λοιπόν; Ὁ κατοικῶν εἰς πόλιν καὶ ἔχων οἰκίαν καὶ γυναῖκα δὲν δύναται, λέγει, νὰ σωθῇ; Δὲν ὑπάρχει μόνον ἓνας ἀλλὰ πολλοὶ καὶ διάφοροι τρόποι σωτηρίας. Καὶ αὐτὸ ὃ μὲν Χριστὸς τὸ λέγει ἀορίστως, διακηρῦσσω ὅτι ὑπάρχουν πολλαὶ μοναὶ πλησίον τοῦ Πατρός. Περισσότερον συγκεκριμένως δὲ ὁμιλεῖ ὁ Παῦλος, γράφων· «ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων· διότι ὁ ἀστήρ διαφέρει ἀπὸ ἀστέρα εἰς δόξαν»¹⁶. Αὐτὸ δὲ τὸ ὁποῖον λέγει ἔχει τὴν ἐξῆς σημασίαν. Ἄλλοι μὲν θὰ λάμπουν ὡσὰν ἡλῖος, ἄλλοι δὲ ὡς σελήνη, ἄλλοι δὲ ὡς ἀστέρες. Καὶ δὲν σταματᾷ οὔτε ἐδῶ ἡ διαφορὰ, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ αὐτῶν τῶν ἰδίων δεικνύει, ὅτι εἶναι μεγάλη ἡ διαφορὰ, τόσον δὲ μεγάλη, ὅσον εἶναι φυσικὸν εἰς ἀναλόγῳς μεγάλον ἀριθμὸν. «Διότι, λέγει, ὁ ἀστήρ διαφέρει ἀπὸ ἀστέρα εἰς δόξαν». Ἐξέτασε λοιπόν, ἐκκινῶν ἀπὸ τὸ μέγεθος τοῦ ἡλίου, καὶ προχωρῶν πρὸς τὸν μικρότερον ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀστέρας, πόσους βαθμοὺς ἀξίας εἶναι φυσικὸν νὰ κατέλθῃς. Πῶς λοιπόν δὲν θὰ ἦτο ἄτοπον, ἔὰν ὠδηγοῦσες τὸν

λεια τὸν υἱὸν ἤγες, ἅπαντα ποιεῖν τε καὶ πάσχειν, κάκεινον ἀναπεύθων ὁμοίως, ὥστε αὐτὸν ἐγγὺς ποιῆσαι τοῦ βασιλέως, καὶ μηδὲν ὄλως ὑπολογίζεσθαι, μὴ δαπάνην, μὴ κίνδυνον, μὴ θάνατον αὐτόν· περὶ δὲ τῆς ἐν τοῖς οὐρανοῖς στρα-
 5 τείας προκειμένης ἡμῖν τῆς σκέψεως, μὴ ἀλγεῖν, εἰ τὸν ἔσχατον λάβοι τόπον, καὶ πάντων ὕψιστος γένοιτο;

Πλήν ἀλλ', εἰ δοκεῖ, καὶ αὐτὸ τοῦτο ἴδωμεν, εἰ δυνατὸν τὸν ἐν μέσῳ στρεφόμενον ταύτην γοῦν τὴν λῆξιν λαβεῖν. Ὁ μὲν γὰρ μακάριος Παῦλος ἀπεφῆναιτο ἐν βραχεῖ περὶ
 10 τούτου, καὶ τοὺς τὰς γυναῖκας ἔχοντας οὐκ ἔφησεν ἄλλως δύνασθαι σώζεσθαι, πλὴν εἰ μὴ οὕτως αὐτὰς ἔχοιεν ὡς οὐκ ἔχοντες, καὶ τῷ κόσμῳ μὴ παραχρῶντο· Ἡμεῖς δὲ αὐτό, εἰ θούλει, καὶ τῷ λόγῳ ἐπέλθωμεν. Ἐχεις οὖν εἰπεῖν, ὅτι ἢ σοῦ συμβουλευόντος ἤκουσεν ὁ υἱός, ἢ ἀφ' ἑαυτοῦ συνεῖδέ
 15 ποτε, ὅτι τὸν ὀμνύντα, κὰν εὐορκῆ, προσκρούειν ἐνι Θεῷ; Τί δέ, ὅτι τὸν μνησικακοῦντα σωθῆναι οὐκ ἔνι; Ὅδοι γάρ, φησί, μνησικάκων εἰς θάνατον. Ἀλλ' ὅτι τὸν κακήγορον οὕτως ἠτίμωσεν ὁ Θεός, ὡς καὶ τῆς ἀναγνώσεως ἀπειρῶσαι τῶν θείων λόγων; Τί δέ, ὅτι τὸν ἀλαζόνα καὶ ὑβριστὴν
 20 ἐξέβαλε τῶν οὐρανῶν, καὶ τῷ τῆς γεέννης παρέδωκε πυρὶ; τί δέ, ὅτι τὸν ἀκολάστοις ἐνορῶντα ὀφθαλμοῖς ὡς ἀπηρι- σμένον, οὕτως ἐκόλασε μοιχόν; Ἀλλὰ τὸ πρόχειρον τοῦτο πᾶσιν ἀμάρτημα, τὸ κρίνειν τοὺς πλησίον καὶ χαλεπωτέραν ἐπισπᾶσθαι τὴν κόλασιν, παρήνεσάς ποτε φυγεῖν, καὶ τοὺς
 25 τοῦ Χριστοῦ περὶ τούτων κειμένους νόμους ἀγέγνωσ αὐτῷ; ἢ οὐδὲ οἶδας ὅτι ποιῖ ταῦτά ἐστι; Πῶς οὖν αὐτὰ δυνήσεται κατορθοῦν ὁ υἱός, ὃν οὐδὲ τοὺς νόμους οἶδεν ὁ μέλλων αὐτὸν διδάξειν πατήρ;

υἰόν σου εἰς τὰ ἀνάκτορα, νὰ κάμνης καὶ νὰ ὑπομείνης τὰ πάντα, καὶ ἐκεῖνον πείθων ἐπίσης, ὥστε νὰ τὸν φέρης πλησίον τοῦ βασιλέως καὶ γενικῶς νὰ μὴ ὑπολογίζῃ τίποτε, οὔτε ἔξοδα οὔτε κίνδυνον οὔτε τὸν ἴδιον τὸν θάνατον, τώρα δὲ πού πρόκειται νὰ σκεφθῶμεν περὶ τῆς οὐρανίας ἐκστρατείας, νὰ μὴ πονοῦμεν, ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ καταλάβῃ τὴν τελευταίαν θέσιν καὶ ἐγίνετο τελευταῖος ὄλων;

Πλὴν ὅμως, ἂν νομίζης, ἃς ἐξετάσωμεν καὶ τὸ θέμα ἐὰν ἤμπορῇ ὁ ζῶν ἐν μέσῳ τοῦ κόσμου νὰ καταλήξῃ εἰς τὸ σημεῖο αὐτό. Ὁ μὲν μακάριος Παῦλος ὠμίλησε συντόμως περὶ αὐτοῦ, καὶ εἶπεν ὅτι οἱ ἔχοντες γυναῖκας δὲν δύνανται νὰ σωθοῦν ἀλλοιῶς, παρὰ μόνον ἐὰν τὰς ἔχουν ἔτσι, ὡσὰν νὰ μὴ τὰς ἔχουν, καὶ δὲν περιφρονήσουν τὸν κόσμον. Ἡμεῖς δέ, ἂν θέλης, ἃς τὸ συζητήσωμεν. Ἡμπορεῖς λοιπὸν νὰ εἰπῆς ὅτι ὁ υἱός σου ἢ ἀπὸ ἐσὲ ἤκουσεν ἢ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐγνώρισεν ποτὲ ὅτι ὁ ὀρκιζόμενος ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἂν ἀκόμη τηρῇ τοὺς ὄρκους του; Ἐπίσης ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ σωθῇ αὐτὸς πού μνησικακεῖ; Διότι λέγει: «Ὁδοὶ μνησικάκων εἰς θάνατον»¹⁷. Καὶ ὅτι ὁ Θεὸς ἠτίμωσε τόσον πολὺ τὸν κακολόγον, ὥστε νὰ τὸν ἐμποδίσῃ καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν θείων λόγων; Καὶ ὅτι ἐξεδίωξε τὸν ὑπερήφανον καὶ ὑβριστὴν ἀπὸ τὴν οὐράνιον βασιλείαν καὶ τὸν παρέδωκεν εἰς τὸ πῦρ τῆς γενένης; Καὶ ὅτι ἐτιμώρησε ὡς μοιχὸν αὐτὸν πού παρετήρησε μὲ ἀκόλαστον βλέμμα, ὡσὰν νὰ εἶχε διαπράξῃ τὴν πράξιν; Ἀλλὰ συνεβούλευσες ποτὲ νὰ ἀποφεύγῃ τὸ συνηθισμένον αὐτὸ εἰς ὄλους ἀμάρτημα, δηλαδὴ τὸ νὰ κρίνῃ κανεὶς τοὺς πλησίον καὶ νὰ ἐπισύρῃ μὲ αὐτὸ χειροτέραν τιμωρίαν καὶ τοῦ ἀνέγνωσεν ποτὲ τὰς περὶ τούτων τεθείσας ἐντολάς τοῦ Χριστοῦ; Ἡ μήπως οὔτε κἂν γνωρίζεις ὅτι ὑπάρχουν αὐτά; Πῶς λοιπὸν θὰ ἤμπορέσῃ ὁ υἱός σου, νὰ κατορθώσῃ αὐτά, περὶ τῶν ὁποίων οὔτε τὰς ἐντολάς γνωρίζει ὁ πατήρ του πού μέλλει νὰ τὸν διδάξῃ;

Καὶ εἶθε τοῦτο μόνον ἦν τὸ δεινόν, τὸ μηδὲν τῶν χρη-
 σίμων συμβουλεύειν αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἂν τοσοῦτον ἦν· νυνὶ
 δὲ αὐτοὺς καὶ πρὸς τάναντία ὠθεῖται. Οὐδὲ γὰρ ἄλλο τι
 τῶν πατέρων ἔστιν ἀκοῦσαι διαλεγομένων πρὸς τοὺς παῖδας,
 5 ὅταν αὐτοὺς παρακαλῶσιν ὑπὲρ τῆς τῶν λόγων σπουδῆς,
 ἀλλ' ἢ ταυτὶ τὰ ῥήματα· ὁ δεῖνα, φησί, ταπεινὸς καὶ ἐκ τα-
 πεινῶν τὴν ἀπὸ τῶν λόγων κησάμενος δύναμιν, ἤρξε μεγί-
 στας ἀρχάς, πλοῦτον ἐκίησαιο πολύν, γυναῖκα ἔλαβεν εὐπο-
 ρον, οἰκίαν ὠκοδόμησε λαμπράν, φοβερός ἐστιν ἅπασι καὶ
 10 ἐπίδοξος. Πάλιν ἕτερος, ὁ δεῖνα, φησί, τῶν Ἰταλῶν γλῶσ-
 σαν ἐκπαιδευθεὶς, ἐν τοῖς βασιλείοις ἐστὶ λαμπρός, καὶ
 πάντα ἄγει καὶ φέρει τὰ ἔνδον. Καὶ ἕτερος ἕτερον δείκνυσι
 πάλιν, πάντες δὲ τοὺς ἐπὶ γῆς εὐδοκίμους· τῶν δὲ ἐν τοῖς
 οὐρανοῖς οὐδὲ ἅπαξ τις μέμνηται, ἀλλὰ καὶ μνησθῆναι ἕτε-
 15 ρος ἐπιχειρήσῃ, ὡς πάντα ἀναιρέπων ἐλαύνεται.

6. Ὅταν οὖν ἐξ ἀρχῆς αὐτοῖς ταῦτα ἐπάδητε, οὐδὲν
 ἕτερον ἀλλ' ἢ τὴν ὑπόθεσιν αὐτοὺς πάντων διδάσκετε τῶν
 κακῶν, δύο τοὺς τυραννικωτάτους ἐντιθέντες ἔρωτας, τὸν
 τῶν χρημάτων λέγω, καὶ τὸν τοῦτου παρανομώτερον, τὸν
 20 τῆς δόξης τῆς κενῆς καὶ ματαιίας. Τούτων δὲ ἕκαστος καὶ
 καθ' ἑαυτὸν μὲν πάντα ἀναιρέψαι ἰκανός· ὅταν δὲ καὶ ὁμοῦ
 συνελθόντες εἰς τὴν τοῦ νέου ψυχὴν ἀπαλὴν οὔσαν ἐμπέσωσι,
 καθάπερ τινὲς χεῖμαρροι συναφθέντες, ἅπαντα διαφθείρουσι
 τὰ καλά, τισαύτας ἀκάνθας, τισαύτην ἄμμον, τοσοῦτον ἐπι-
 25 συνάγοντες τὸν φορυτόν, ὡς ἄκαρπὸν τε καὶ ἄγονον τῶν
 ἀγαθῶν πάντων ἐκείνων ἐργάσασθαι τὴν ψυχὴν. Καὶ μαρ-
 τυρήσειαν ἂν ἡμῖν ὑπὲρ τούτων καὶ οἱ τῶν ἔξωθεν λόγοι
 τούτων γὰρ τῶν παιδῶν θάτερον, οὐχὶ συνημμένον, ἀλλὰ καὶ
 καθ' ἑαυτό, ὁ μὲν ἀκρόπολιν, ὁ δὲ κεφαλὴν προσεῖπε τῶν

Καὶ μακάρι μόνον αὐτὸ νᾶ ἦτο τὸ κακόν, τὸ νᾶ μὴ συμβουλεύῃ δηλαδὴ τίποτε χρήσιμον, καὶ δὲν θὰ ἦτο τόσον μέγαν κακόν. Τώρα ὅμως τοὺς ὠθεῖτε καὶ πρὸς τὰ ἀντίθετα. Καὶ τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι δυνατὸν νᾶ ἀκούσῃ κανεὶς ὅταν οἱ πατέρες ὁμιλοῦν πρὸς τὰ παιδιὰ των καὶ τὰ παρακαλοῦν νᾶ σπουδάσουν ρητορικὴν, παρὰ αὐτὰ ἐδῶ τὰ λόγια. Ὁ τᾶδε, λέγει, ἐνῶ εἶναι κατώτερος καὶ κατάγεται ἀπὸ κατωτέρους γονεῖς, ἀφοῦ ἀπέκτησε τὴν ἐκ τῶν ρητορικῶν σπουδῶν ἰκανότητα, ἀνῆλθεν εἰς ὕψιστα ἀξιώματα, ἀπέκτησε πολὺν πλοῦτον, ἐνυμφεύθη πλουσίαν γυναῖκα, ἔκτισε πολυτελὲς σπίτι, εἶναι φοβερὸς εἰς ὄλους καὶ φιλόδοξος. Ἄλλος πάλιν λέγει, ὁ τᾶδε ποὺ ἔμαθε τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν, εἶναι ἐνδοξος εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ κυβερνᾶ ὅλα τὰ ἐσωτερικά θέματα. Καὶ ἄλλος πάλιν δεικνύει ἄλλον, ὅλοι ὅμως τοὺς εἰς τὴν γῆν ἐπιτυχημένους. Κανεὶς δὲ οὔτε μίαν φορὰν δὲν ἐνθυμεῖται τὰ οὐράνια πράγματα, ἀλλὰ καὶ ἂν ἄλλος ἐπιχειρήσῃ ἔστω καὶ νᾶ τὰ μνημονεύσῃ, ἐκδιώκεται, ὡσὰν νᾶ πρόκειται ν' ἀνατρέψῃ τὰ πάντα.

6. Ὅταν λοιπὸν ἐξ ἀρχῆς τοὺς ἐπαναλαμβάνετε αὐτά, δὲν κάμνετε τίποτε παρὰ νᾶ τοὺς διδάσκετε τὴν ὑπόθεσιν ὄλων τῶν κακῶν, ἐμβάλλοντες μέσα των τοὺς δύο τυραννικωτέρους πόθους, ἐννοῶ τὸν πόθον τοῦ χρήματος καὶ τὸν χειρότερον αὐτοῦ, τὸν πόθον τῆς κούφου καὶ ματαίας δόξης. Ἀπὸ αὐτοὺς δὲ τοὺς πόθους ὁ καθεὶς καὶ μόνος του βεβαίως εἶναι ἰκανὸς νᾶ ἀνατρέψῃ τὰ πάντα, ὅταν ὅμως συγκεντρωθῶν ὅλοι καὶ ἐπιπέσουν ἐπὶ τῆς τρυφερᾶς ψυχῆς τοῦ παιδιοῦ, ὡσὰν χεῖμαρροι, ποὺ ἠνώθησαν, καταστρέφουν ὅλα τὰ καλά, ἐπιφέροντες τόσον πολλὰ ἀγκάθια, τόσον πολλὴν ἄμμον, τόσον πολὺν βόρβορον, ὥστε νᾶ καταστήσῃ τὴν ψυχὴν ἄκαρπον καὶ ἄγονον ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἀγαθά. Καὶ θὰ ἤμποροῦσαν νᾶ συνηγορήσουν δι' ἡμᾶς ὑπὲρ τούτων καὶ οἱ λόγοι τῶν ἐθνικῶν συγγραφέων. Διότι τὸ καθένα ἀπὸ τὰ πάθη αὐτά, ὅχι συνηνωμένον ἀλλὰ καθ' ἐαυτό, ἄλλος μὲν τὸ ὠνόμασεν ἀκρόπολιν τῶν κακῶν, ἄλλος

κακῶν. Εἰ δὲ κεχωρισμένον ἀκρόπολις ἐστὶ καὶ κεφαλή, ὅταν τὸ χαλεπώτερον πολλῶ προσλάβῃ καὶ δυνατώτερον, τὴν δοξομανίαν λέγω, καὶ μετ' ἐκείνου φερόμενον ἐμπέση καὶ ῥιζωθῆ καὶ προκαταλάβῃ τὴν τοῦ νέου ψυχὴν, τίς λοιπὸν
5 ταύτην ἀναμοχλεῦσαι τὴν νόσον δυνήσεται, καὶ μάλιστα ὅταν καὶ οἱ πατέρες μὴ μόνον ὅπως διασαλευθείη, ἀλλ' ὅπως καὶ πάγια γένηται τὰ πονηρὰ ταῦτα φυτὰ, καὶ ποιῶσι πάντα καὶ λέγωσι;

Τίς οὖν οὕτως ἀνόητος, ὥς μὴ ἀπογνῶναι τῆς σωτη-
10 ρίας τοῦ τὰ τοιαῦτα παιδευομένου παιδός; Ἀγαπητὸν γὰρ τῶν ἐναντίων ἀπολαύουσαν ψυχὴν διαφυγεῖν πονηρίαν· ὅταν δὲ πανταχοῦ χρήματα τὰ ἐπαθλα ᾗ, καὶ ἄνδρες ἐναγεῖς εἰς ζῆλον προκείμενοι, ποία σωτηρίας ἐλπίς; Τοὺς γὰρ χρημάτων ἐρῶντας καὶ θασκάνοις καὶ κακοήθεις καὶ πολυόρ-
15 κους καὶ ἐπιόρκους καὶ θρασεῖς καὶ λοιδοροὺς καὶ κλέπτας καὶ ἀναισχύντους καὶ ἱαμοὺς καὶ ἀγνώμονας καὶ πάντα ἀνάγκη εἶναι τὰ κακά. Καὶ μάρτυς τούτων ἀξιόπιστος ὁ μακάριος Παῦλος, ῥίζαν τῶν ἐν τῷ βίῳ κακῶν τὴν φιλαργυρίαν εἰπὼν καὶ πρὸ τούτου δὲ ὁ Χριστὸς αὐτὸ τοῦτο
20 ἐδήλωσεν, ἀποφαινόμενος μὴ εἶναι δυνατὸν τῷ Θεῷ δουλεύειν τὸν ἐκείνῳ τῷ πάθει δουλεύοντα. "Ὅταν οὖν ἐξ ἀρχῆς ὁ νέος ἐπὶ ταύτην ἄγῃται τὴν δουλείαν, πότε δυνήσεται γενέσθαι ἐλεύθερος, πότε ἀνασχεῖν τοῦ κλυδωνίου, πάντων ὠθούντων, πάντων καταδύοντων, καὶ εἰς πολλὴν τοῦ καταβα-
25 πίζεσθαι καθισιῶντων ἀνάγκην αὐτόν; Εἰ γὰρ μηδενὸς ἐνοχλοῦντος, εἰ πολλῶν ὀρεγόντων χεῖρα ἀνασιῆναι δυνηθείη καὶ διαβλέψαι καὶ τὴν ἄλμην ἀπονίψασθαι τῆς κακίας, οὐκ ἀγαπητόν; εἰ γὰρ πολλῶ τῷ χρόνῳ ταῖς θείαις ὤδαῖς ἐπαρόμενος ἰσχύσειε τὰ προσπεσόντα ἀπελάσαι νοσήματα, οὐκ ἐπαι-
30 νεῖν αὐτόν δεῖ καὶ στεφανοῦν μυριάκις;

δὲ κεφαλὴν τούτων. Ἐὰν δὲ ἡ ἀκρόπολις εἶναι κάτι ξεχωριστὸν καὶ κορυφαῖον, ὅταν προσλάβῃ τὸ πολὺ χειρότερον καὶ ἰσχυρότερον, ἐννοῶ τὴν δοξομανίαν καὶ μαζί μὲ ἐκεῖνο ἐμπέση καὶ ριζωθῆ καὶ κατακιριεύσῃ τὴν ψυχὴν τοῦ νέου, ποῖος τότε θὰ δυνηθῆ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν ἀσθένειαν αὐτὴν καὶ μάλιστα ὅταν καὶ οἱ πατέρες κάμνουν καὶ λέγουν τὸ πᾶν ὥστε ὄχι μόνον νὰ μὴ διασαλευθοῦν, ἀλλ' ἀντιθέτως νὰ σταθεροποιηθοῦν τὰ βλαβερὰ αὐτὰ φυτά;

Ποῖος λοιπὸν εἶναι τόσον ἀνόητος, ὥστε νὰ μὴ χάσῃ κἄθε ἐλπίδα διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ παιδιοῦ, ποὺ λαμβάνει τέτοια ἀνατροφή; Εἶναι βεβαίως δύσκολον ἡ ψυχὴ ποὺ δοκιμάζει τὰ ἀντίθετα νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὴν πονηρίαν. Ὅταν δὲ παντοῦ τὰ βραβεῖα εἶναι χρήματα καὶ ἄνθρωποι μιαιοὶ πρόκεινται πρὸς μίμησιν, ποία ἐλπίς σωτηρίας ὑπάρχει; Διότι αὐτοὶ ποὺ ἐπιθυμοῦν σφοδρῶς τὰ πλούτη εἶναι ἀναπόφευκτον νὰ εἶναι καὶ βάσκανοι καὶ κακοήθεις καὶ πολύορκοι καὶ ἐπίορκοι καὶ θρασεῖς καὶ ὑβρισταὶ καὶ κλέπται καὶ ἀδιάντροποι καὶ αὐθάδεις καὶ ἀχάριστοι καὶ ὅλα τὰ κακά. Καὶ ἀξιόπιστος μάρτυς αὐτῶν εἶναι ὁ μακάριος Παῦλος ποὺ ἐχαρακτήρισε τὴν φιλαργυρίαν ρίζαν ὅλων τῶν κακῶν εἰς τὴν ζωὴν. Καὶ πρὸ αὐτοῦ βεβαίως ὁ Χριστὸς τὸ αὐτὸ ἐδήλωσε, λέγων ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπηρετῆ τὸν Θεὸν ὁ ὑπηρετῶν τὸ πάθος ἐκεῖνο. Ὅταν συνελπῶς ἐξ ἀρχῆς ὁ νέος ὀδηγῆται εἰς αὐτὴν τὴν δουλείαν, πότε θὰ δυνηθῆ νὰ ἐλευθερωθῆ, πότε ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν καταιγίδα, ὅταν ὅλοι τὸν ὠθοῦν, ὅλοι τὸν καταβυθίζουν καὶ τὸν ἀναγκάζουν νὰ βυθισθῆ ἐντελῶς; Διότι, ἐὰν ἐνῶ κανεὶς δὲν ἐμποδίζει καὶ πολλοὶ ἀπλώνουν τὸ χέρι διὰ νὰ βοηθήσουν, δυνηθῆ νὰ ἐγερθῆ καὶ νὰ ἰδῆ καθαρὰ καὶ νὰ ἀποπλύνῃ τὴν ἀλμύραν τῆς κακίας, δὲν θὰ εἶναι αὐτὸ εὐχάριστον; Καὶ ἐὰν ἐπὶ πολὺν καιρὸν μελωδοῦμενος μὲ θεῖα ἄσματα, ἡδύνατο ν' ἀπολυτρωθῆ ἀπὸ τὰ συσσωρευθέντα νοσήματα, δὲν πρέπει νὰ τὸν ἐπαινέσουν καὶ νὰ τὸν στεφανώσουν μυριάκις; Διότι εἶναι φοβερὸν πρᾶγμα ἡ συνήθεια.

Δεινὸν γὰρ συνήθεια, δεινὸν κρατῆσαι καὶ ἐλεῖν ψυχὴν,
 καὶ μάλιστα διὰ αὐτὴ μὲν ἡδονὴν ἔχῃ συμπράττουσαν, ἐκείνη
 δὲ πρὸς ἣν ἐπειγόμεθα καὶ μεθορμίσασθαι σπεύδομεν, πολ-
 λούς παρέχῃ τοὺς πόνους ἡμῖν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς τῶν
 5 Ἑβραίων τοὺς παῖδας, ἐπειδὴ ἔδει τὴν παλαιὰν τῶν κακῶν
 ἀποθέσθαι συνήθειαν, τὴν ἐν Αἰγύπτῳ λέγω, λαβὼν κατα-
 μόνας αὐτοὺς ἐπὶ τῆς ἐρημίας, καὶ τῶν διαφθειρόντων ἀπο-
 στήσας ὡς πορρωτάτω, καθάπερ ἐπὶ μοναστηρίου τινὸς τῆς
 ἐρημίας διέπλαιτεν αὐτῶν τὰς ψυχάς, πᾶσαν ὁδὸν λαιρείας
 10 κινῶν, καὶ τραχυτέραν καὶ προσηνεσιέραν, καὶ οὐδὲν ὅλως
 παραλιμπάνων τῶν ὀφειλόντων εἰς τὴν θεραπείαν κατασκευα-
 σθῆναι τὴν ἐκείνων. Καὶ οὐδὲ οὕτως διέφυγον τὴν κακίαν,
 ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ μάννα κρόμμυα καὶ σκόροδα καὶ τὰ ἐν Αἰ-
 γύπτῳ πάντα ἐζήτουν κακᾶ. Τοσοῦτόν ἐστι συνήθεια κακόν.

15 Εἶτα Ἰουδαῖοι μὲν τοσαύτης ἀπολαύοντες ἐπιμελείας
 τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ δημαγωγὸν ἔχοντες οὕτως ἄριστον
 καὶ γενναῖον, καὶ φόβῳ καὶ ἀπειλῇ καὶ εὐεργεσίᾳ καὶ κολάσει
 καὶ παντὶ τρόπῳ παιδαγωγούμενοι, καὶ τοσαῦτα ὀρῶντες
 θαύματα, οὐκ ἐγένοντο θελτίους· οὐ δὲ τὸν υἱὸν τὸν σὸν
 20 νέον ὄντα ἐν Αἰγύπτῳ μέσῃ, μᾶλλον δὲ ἐν μέσῃ τῇ παρατά-
 ξει τοῦ διαβόλου σιρφερόμενον, οὐδενός τι χρήσιμον συμβου-
 λεύοντος ἀκούοντα, πάντας ἐπὶ τᾶναντία αὐτὸν ἄγοντας ὀ-
 ρῶντα, καὶ πάντων μᾶλλον τοὺς γεννησαμένους καὶ θρεψα-
 μένους, οἷει δυνήσεσθαι διαδῦναι τὰς τοῦ διαβόλου παγί-
 25 δας; Πόθεν; ἀφ' ὧν οὐ παραινεῖς; Ἄλλ' ἐπὶ τᾶναντία
 παρακαλεῖς, φιλοσοφίας μὲν οὔτε ὄναρ μεμνησθαι συγχωρῶν,
 ἄνω δὲ καὶ κάτω τὸν παρόντα βίον καὶ τὰ τούτου σιρέφων,
 μειζόνως κλυδωνίζεσθαι παρασκευάζεις. Ἄλλ' οἴκοθεν, καὶ

Πολὺ φοβερὸν πρᾶγμα εἶναι ἡ συνήθεια, ἵκανὸν νὰ κυριαρχήσῃ καὶ νὰ ὑποτάξῃ τὴν ψυχὴν, καὶ μάλιστα ὅταν αὐτὴ ἔχῃ συνεργάτιδα τὴν ἡδονήν, ἐνῶ ἐκείνη ἡ δύναμις πρὸς τὴν ὁποίαν ἐπειγόμεθα καὶ σπεύδομεν νὰ μετακινήθωμεν μᾶς παρέχει πολλοὺς κόπους. Δι' αὐτὸ λοιπὸν ὁ Θεός, ἐπειδὴ τὰ παιδιά τῶν Ἑβραίων ἔπρεπε νὰ ἀποβάλουν τὴν παλαιὰν συνήθειαν τῶν κακῶν, ἐννοῶ αὐτὴν πού ἀπέκτησαν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀφοῦ τοὺς ὠδήγησε κατὰ μόνας εἰς τὴν ἔρημον καὶ τοὺς ἀπεμάκρυνεν ὅσον τὸ δυνατόν μακρύτερα ἀπὸ τοὺς διαστροφεῖς, ὡσὰν εἰς κάποιον ἐρημικὸν μοναστήριον, διέπλαττε τὰς ψυχὰς των μεταχειριζόμενος κάθε τρόπον θεραπείας καὶ τὸν σκληρότερον καὶ τὸν ἡπιώτερον, χωρὶς ν' ἀφήνῃ τίποτε ἀπὸ ὅσα ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιηθοῦν διὰ τὴν θεραπείαν ἐκείνων. Καὶ οὔτε ἔτσι ὅμως δὲν ἐξέφυγαν ἀπὸ τὴν κακίαν, ἀλλὰ ἀντὶ τοῦ μάννα ἐζητοῦσαν κρεμμύδια καὶ σκόρδα καὶ ὅλα τὰ κακὰ πού εἶχαν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Τόσον μεγάλον κακὸν εἶναι ἡ συνήθεια.

Ἐπειτα, οἱ Ἰουδαῖοι, ἐνῶ ἀπελάμβαναν τόσῃν φροντίδα ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ καὶ εἶχαν τόσον σπουδαῖον καὶ δυνατόν ἀρχηγὸν καὶ ἐπαιδαγωγοῦντο μὲ φόβον καὶ ἀπειλήν, μὲ εὐεργεσίαν καὶ τιμωρίαν, καὶ μὲ κάθε τρόπον, καὶ εἶδαν τόσα θαύματα, δὲν ἔγιναν καλύτεροι. Ἐσὺ δὲ νομίζεις ὅτι ὁ υἱός σου, πού εἶναι νέος εἰς τὸ μέσον τῆς Αἰγύπτου, μᾶλλον δὲ περιφερόμενος ἀνάμεσα εἰς τὴν παράταξιν τοῦ διαβόλου, χωρὶς νὰ ἀκούῃ κανενὸς τὴν χρήσιμον συμβουλήν, χωρὶς νὰ βλέπῃ ὅτι ὅλοι τὸν ὀδηγοῦν εἰς τὰ ἀντίθετα, καὶ περισσότερον ἀπὸ ὅλους αὐτοὶ πού τὸν ἐγέννησαν καὶ τὸν ἀνέθρεψαν, θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ὑπερπηδήσῃ τὰς παγίδας τοῦ διαβόλου; Πῶς; Μὲ αὐτὰ πού τὸν συμβουλεύεις; Ἄλλὰ ἐσὺ τὸν προτρέπεις τὰ ἀντίθετα, μὴ ἐπιτρέπων εἰς αὐτὸν οὔτε εἰς τὸν ὕπνον του νὰ σκεφθῇ τὴν φιλοσοφίαν, στρέφων δὲ ἄνω καὶ κάτω τὴν παροῦσαν ζωὴν καὶ τὰ εἰς αὐτὴν ἀνήκοντα, τὸν προετοιμάζεις νὰ ὑποστῇ μεγαλυτέραν τρικυμίαν. Ἄλλὰ μήπως ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του;

παρ' ἑαυτοῦ; Μάλιστα μὲν οὐχ ἱκανὸς ἑαυτῷ ὁ νέος πρὸς
 τὴν τῆς ἀρετῆς κατορθώσιν· εἰ δ' ἄρα τι καὶ τέκοι γενναῖον,
 ταῖς τῶν λόγων ἐπομβρίαις τῶν παρὰ σοῦ πρὶν ἢ βλασιτῆσαι
 ταχέως ἀποπνιγῆσεται. Ὡσπερ γὰρ σῶμα ὑγιεινῶν μὲν
 5 οὐκ ἀπολαῦον σιτίων, τοῖς δὲ νοσώδεσιν ἐντρεφόμενον, οὐκ
 ἔνι πρὸς μικρὸν γοῦν ἀρκέσαι χρόνον, οὕτως οὐδὲ ψυχὴν,
 τοιαῦτα παιδευομένην, γενναῖόν τι καὶ μέγα ἐννοῆσαί ποτε,
 ἀλλ' ἀνάγκη τὴν τοιαύτην ἀσθενοῦσαν καὶ μαλακιζομένην,
 καθάπερ τινὶ φθόγῃ τῇ κακίᾳ συνεχομένην διηνεκῶς, οὕτως
 10 ὕστερον εἰς τὴν γέενναν κατασιρέψαι, καὶ τὴν ἀπώλειαν
 τὴν ἐκεῖ.

7. Εἰ δὲ μὴ φῆς ταῦτα οὕτως ἔχειν, ἀλλὰ δυνατὸν
 εἶναι καὶ ἐν μέσῳ σιτρεφόμενον πάντα κατορθοῦντα τῆς ἀρε-
 τῆς, καὶ μὴ παίζων, ἀλλὰ σπουδάζων ἀληθῶς ταῦτα λέγεις,
 15 μὴ κατοκνήσης ἡμᾶς διδάξαι τὸ καινὸν τοῦτο καὶ παραδόξον
 μᾶθημα· οὐδὲ γὰρ θούλομαι πράγματα εἰκῆ ἰσοαῦτα ἔχειν,
 οὐδὲ ἰσοούτοις ἐπέχεσθαι μάτην. Ἀλλὰ γὰρ οὐ δύναμαι τοῦτο
 μαθεῖν· οὐ γὰρ ἔατε ὑμεῖς καὶ δι' ὧν λέγετε καὶ δι' ὧν
 ποιεῖτε ἀντιφθεγγόμενοι ταύτῃ τῇ ψήφῳ, καὶ τὰναντία παι-
 20 δεύοντες· ὥσπερ γὰρ ἐξεπίτηδες ἀπολέσθαι σπουδάζοντες
 τοὺς υἱούς, οὕτως ἅπαντα κελεύετε ποιεῖν, ἃ τοὺς ποιοῦντας
 σωθῆναι οὐκ ἔνι. Ὅρα δὲ ἄνωθεν. «Οὐαί, φησί, τοῖς γελω-
 σιν»· ὑμεῖς δὲ πολλὰς αὐτοῖς παρέχετε γέλωτος ἀφορμάς.
 «Οὐαί τοῖς πλουτοῦσιν»· ὑμεῖς δὲ ὅπως χρεματίζαιντο, πάν-
 25 τα πράττετε». «Οὐαί διὰν καλῶς εἴπωσιν ὑμᾶς πάντες οἱ
 ἄνθρωποι»· ὑμεῖς δὲ καὶ οὐσίας ὀλοκλήρους ὑπὲρ τῆς τῶν
 δήμων εὐφημίας ἐκενώσατε πολλάκις. Πάλιν δέ, «ὁ τὸν
 ἀδελφὸν ἰβρίζων ὑπεύθυνός ἐστι τῇ γέεννῃ»· ὑμεῖς δὲ καὶ
 ἀδρανεῖς εἶναι νομίζετε καὶ δειλοὺς τοὺς σιγῆ τὰς παρὰ

Δὲν εἶναι βεβαίως ἱκανὸς ὁ νέος νὰ κατορθώσῃ μόνος τοῦ τὴν ἀρετὴν. Ἐὰν δὲ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐγεννοῦσε κάτι τὸ εὐγενές, μὲ τὴν βροχὴν τῶν λόγων σου θὰ ἀποπνιγῆ πρὶν βλαστήσῃ. Ὅπως δὲ τὸ σῶμα ποῦ δὲν τρέφεται μὲ ὑγιεινὰς τροφάς, ἀλλὰ μὲ βλαβεράς, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ζήσῃ πολὺν χρόνον, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ ποῦ διαπαιδαγωγεῖται τοιοῦτοτρόπως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διανοηθῆ ποτὲ τίποτε σπουδαῖον καὶ ὑψηλόν, ἀλλ' εἶναι ἀναπόφευκτον ἡ τοιαύτη ἀσθενὴς καὶ ἀδύνατος ψυχὴ, καταθλιβομένη διαρκῶς ἀπὸ τὴν κακίαν ὡσὰν ἀπὸ φθίσιν, νὰ καταστραφῆ ἔτσι, ὕστερα εἰς τὴν κόλασιν καὶ τὴν ἐκεῖ ἀπώλειαν.

7. Καὶ ἐὰν δὲν παραδεχθῆς ὅτι συμβαίνουν αὐτά, ἀλλὰ ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτύχῃ κανεὶς τὴν ἀρετὴν εὐρισκόμενος μέσα εἰς τὸν κόσμον, καὶ λέγῃς αὐτὰ ὄχι ἀστεϊζόμενος ἀλλὰ ἐξετάζων μὲ εἰλικρίνειαν, μὴ βαρεθῆς νὰ μᾶς διδάξῃς τὸ νέον αὐτὸ καὶ παράξενον μάθημα. Διότι δὲν θέλω βεβαίως νὰ ἔχω ἀσκόπως τόσας ἐνοχλήσεις, οὔτε νὰ στεροῦμαι ματαίως ἀπὸ τόσον πολλά. Ἄλλὰ φυσικὰ δὲν ἤμπορῶ νὰ τὸ μάθω, διότι σεῖς δὲν τὸ ἐπιτρέπετε, ἀντιλέγοντες πρὸς αὐτὴν τὴν ἄποψιν καὶ μὲ ὅσα λέγετε καὶ μὲ ὅσα πράττετε καὶ διδάσκοντες τὰ ἀντίθετα. Ἀνατρέφοντες δὲ τοὺς υἱοὺς σας, τοὺς διδάσκετε νὰ κάμνουν πράγματα ποῦ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σώσουν ὅσους τὰ ἐφαρμόζουν, ὡσὰν ἐξεπίτηδες νὰ προσπαθῆτε νὰ τοὺς καταστρέψετε. Κύτταξε δὲ τὸ πρᾶγμα ἀπὸ περιωπῆς, «Οὐαί, λέγει, τοῖς γελῶσιν»¹⁸. Ἐσεῖς ὅμως, ἀντιθέτως, τοὺς παρέχετε πολλὰς ἀφορμὰς γέλωτος· «Οὐαί τοῖς πλουτοῦσιν», ἐσεῖς ὅμως κάμετε τὸ πᾶν, διὰ νὰ πλουτήσουν. «Οὐαί, ὅταν καλῶς εἴπωσιν ὑμᾶς πάντες οἱ ἄνθρωποι»· ἐσεῖς ὅμως καὶ περιουσίας ὀλοκλήρους ἐδαπανήσατε πολλάκις, διὰ νὰ ἐπιτύχετε τὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων ὑπόληψιν. Ἀκόμη δέ, «ὁ ὑβρίζων τὸν ἀδελφόν του εἶναι ἔνοχος διὰ νὰ ριφθῆ εἰς τὴν κόλασιν»· ἐσεῖς ὅμως θεωρεῖτε αὐτοὺς ποῦ ὑπομένουν μὲ σιωπὴν τὰς ὕβρεις τῶν ἄλλων, ὡς ὀκνηροὺς καὶ δειλοὺς.

- τῶν ἐτέρων φέροντας ὕδρεις. Μάχης κελεύει καὶ δίκης καταφρονεῖν ὁ Χριστός· ὑμεῖς δὲ αὐτοὺς ἐν τούτοις σιρέφειτε τοῖς κακοῖς διαπαντός. Τὸν ὀφθαλμὸν πολλάκις ἐξορύττειν ἐκέλευσεν, ὅταν βλάβη· ὑμεῖς δὲ τούτους μάλιστα ποιεῖτε
- 5 φίλους, ὅσοιπερ ἂν δύνωνται χρήματα δοῦναι, κἂν τὴν ἐσχάτην παιδεύσωσι κακίαν. Ἐκβαλεῖν γυναῖκα οὐκ ἀφῆκε, πλὴν ἐπ' αἰτία μόνη πορνείας· ὑμεῖς δέ, ὅταν ἐξῆ χρήματα λαβεῖν, καὶ ταύτης καταφρονεῖν κελεύετε τῆς ἐνιολῆς. Τὸν ὄρκον ἀπεῖρξε παντελῶς· ὑμεῖς δέ, ἂν ἴδητε φυλατιζόμενον,
- 10 καὶ γελάτε. «Ὁ φίλῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ», φησί, «ἀπολέσει αὐτήν»· ὑμεῖς δὲ αὐτοὺς πάντοθεν εἰς ταύτην ἐμβάλλετε τὴν φιλίαν. «Ἐὰν μὴ ἀφῆτε», φησί, «τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὑμῖν ὁ Πατὴρ ὑμῶν ἀφήσει ὁ οὐράνιος»· ὑμεῖς δὲ καὶ ὄνειδίζετε, ὅταν τοὺς ἡδίκηκότας μὴ
- 15 θέλωσιν ἀμύνεσθαι, καὶ εἰς τὴν δύναμιν αὐτοὺς ταύτην ταχέως ἐπιείγεσθε ἀγαγεῖν. Τοὺς δόξης ἐρῶντας πάντα εἰκῆ ποιεῖν ἀπεφήνατο ὁ Χριστός, κἂν νησιεύωσι, κἂν εὐχωνται, κἂν ἐλεῶσιν· ὑμεῖς δέ, ὅπως ταύτης ἐπιτύχοιεν, ἅπαντα πραγματεύεσθε.
- 20 Καὶ τί δεῖ πάντα ἐπιέναι; ὅταν γὰρ καὶ τὰ εἰρημένα μυρίας ἱκανὰ παρασκευάσαι γεέννας ἦ, οὐχὶ πάντα ὁμοῦ συνελθόντα μόνον, ἀλλὰ καὶ καθ' ἑαυτὸ τούτων ἕκαστον· ὑμεῖς δὲ πάντα ὁμοῦ συμφορήσαντες, καὶ τὸ ἀφόρητον τῶν ἁμαρτημάτων ἐπιθέντες φορτίον, οὕτως εἰς τὸν τοῦ πυρός
- 25 πέμπετε ποταμόν. Πότε σωθῆναι δυνήσονται, τοσαύτην κομίζοντες τῷ πυρὶ τὴν τροφήν; Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ δεινόν, ὅτι τὰναντία τοῖς τοῦ Χριστοῦ παραινεῖτε προστάγμασιν, ἀλλ' ὅτι καὶ προσηγορίαις εὐφήμοις περιστέλλετε τὴν κακίαν, τὸ μὲν ἵπποδρομοῖς καὶ θεάτροις προσκειῖσθαι δια-

19. Ἰω. 12, 25.

20. Ματθ. 6, 14.

Ὁ Χριστὸς δίδει ἐντολὴν νὰ περιφρονῆτε τὰς φιλονεικίας καὶ τὰς δικαστικὰς διαμάχας· σεῖς ὅμως τοὺς ὀδηγεῖτε πάντοτε εἰς αὐτὰ τὰ κακά. Παρήγγειλε πολλάκις νὰ ἐκβάλλωμεν τὸν ὀφθαλμὸν ὅταν βλάβη· ἐσεῖς ὅμως κάμετε φίλους, ὅσους ἤμποροῦν νὰ σᾶς δώσουν χρήματα, ἔστω καὶ ἂν σᾶς διδάξουν τὴν χειροτέραν κακίαν. Δὲν ἐπέτρεψε τὴν ἐκδίωξιν τῆς γυναίκος, πλὴν τῆς μοναδικῆς περιπτώσεως τῆς μοιχείας· ἐσεῖς ὅμως, προκειμένου νὰ λάβετε χρήματα, καὶ αὐτὴν τὴν ἐντολὴν παραβαίνετε. Ἀληγόρευσεν ἐντελῶς τὸν ὄρκον· ἐσεῖς ὅμως, ὅταν ἰδῆτε κάποιον νὰ τὸν ἀποφεύγῃ, τὸν εἰρωνεύεσθε. Λέγει· «ὁ ἀγαπῶν τὴν ζωὴν αὐτοῦ θὰ τὴν χάσῃ»¹⁹. ἐσεῖς ὅμως τοὺς ὀδηγεῖτε ὅπωςδήποτε εἰς αὐτὴν τὴν ἀγάπην. Λέγει, «ἐὰν δὲν συγχωρήσετε εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ παραπτώματα αὐτῶν οὔτε τὰ ἰδικά σας θὰ συγχωρήσῃ ὁ Πατὴρ σας ὁ οὐράνιος»²⁰. ἐσεῖς ὅμως καὶ εἰρωνεύεσθε, ὅταν οἱ ἀδικημένοι δὲν θέλουν νὰ ἀνταποδώσουν τὰ ἴσα, καὶ σπεύδετε νὰ τοὺς ὀδηγήσετε ἀμέσως εἰς τὴν πρᾶξιν αὐτήν. Ὁ Χριστὸς εἶπεν ὅτι οἱ ποθοῦντες σφοδρῶς τὴν δόξαν, ὅλα τὰ κάμουν ματαίως, ἔστω καὶ ἂν νηστεύουν καὶ ἂν προσεύχονται καὶ ἂν ἐλεοῦν· ἐσεῖς ὅμως διαθέτετε τὰ πάντα, προκειμένου νὰ τὴν ἐπιτύχετε.

Καὶ τί χρειάζεται νὰ τὰ ἐξετάσωμεν ὅλα λεπτομερῶς ἀφοῦ καὶ τὰ λεχθέντα εἶναι ἱκανὰ νὰ ἐπιφέρουν μυρίας κολάσεις, ὅχι μόνον ὅλα μαζὶ συνηνωμένα, ἀλλὰ καὶ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ μόνον του; Ἐσεῖς ὅμως συσσωρευσαντές τα ὅλα μαζὶ, καὶ φορτώσαντες τὸ δυσβάστακτον φορτίον τῶν ἁμαρτημάτων, τοὺς στέλλετε ἔτσι εἰς τὸν ποταμὸν τοῦ πυρός. Πότε θὰ ἠμπορέσουν νὰ σωθοῦν, ἐφ' ὅσον μεταφέρουν τόσον πολλὴν τροφὴν διὰ τὸ πῦρ; Καὶ δὲν εἶναι μόνον αὐτὸ τὸ φοβερόν, ὅτι δηλαδὴ συμβουλευέτε τὰ ἀντίθετα πρὸς τὰς ἐντολὰς τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐνδύετε τὴν κακίαν μὲ ὠραῖα λόγια, ὀνομάζοντες κομψότητα τὸ νὰ ἐπισκέπτεται κανεὶς τοὺς ἵπποδρόμους καὶ τὰ θέατρα, τὸ νὰ πλουτῇ

παντός ἀστειότητα καλοῦντες, τὸ δὲ πλουτεῖν ἐλευθερίαν, τὸ δὲ δόξης ἔρᾶν μεγαλοφυχίαν, τὴν δὲ ἀπόνοιαν παρρησίαν, καὶ τὴν μὲν ἀσωτίαν φιλανθρωπίαν, τὴν δὲ ἀδικίαν ἀνδρείαν. Εἶτα, ὥσπερ οὐκ ἀρκούσης ταύτης τῆς ἀπάτης, 5 καὶ τὴν ἀρετὴν ἐναντίοις καλεῖτε ὀνόμασιν, ἀγροικίαν μὲν τὴν σωφροσύνην, δειλίαν δὲ τὴν ἐπιείκειαν, ἀνανδρίαν δὲ τὴν δικαιοσύνην ὀνομάζοντες, καὶ τὸ μὲν ἄτυφον δουλοπρεπές, τὴν δὲ ἀνεξικακίαν ἀσθένειαν· καθάπερ δεδοικότες μὴ παρ' ἐτέρων τὴν ἀληθῆ τούτων προσηγορίαν ἀκούσαντες 10 φύγωσι τὴν λύμην οἱ παῖδες. Οὐδὲ γὰρ μικρὸν εἰς τὴν τῶν κακῶν ἀποτροπὴν τὸ γυμνὰς αὐτὰς καὶ κυρίας τῶν κακῶν προφέρεσθαι τὰς ὀνομασίας· ἀλλὰ ισοαύτην ἔχει τὴν ἰσχὺν πρὸς τὸ πληῆξαι τοὺς ἁμαρτάνοντας, ὡς πολλοὺς πολλάκις ἐπὶ τοῖς αἰσχίσι τοῖς ὄντας περιφανεῖς μὴ φέρειν πρῶως 15 καλουμένους τοῦτο, ὅπερ εἰσὶν, ἀλλ' ἀγριαίνειν καὶ ἐκθηροῦσθαι, ὡς τὰ δεινότερα πάσχοντας. Τὴν γοῦν ἡταιρηκυῖαν γυναῖκα, καὶ τὸν πεπορνευμένον παῖδα ἂν καλέσῃ τις ἀπὸ τῆς αἰσχίσις πρῶξεως ταύτης, ἀκατάλλακτος γέγονεν ἐχθρός, ἅτε τὰ μέγιστα ἠδικηκῶς. Καὶ οὐ τούτους μόνον, ἀλλὰ 20 καὶ τὸν πλεονέκτην, καὶ τὸν μέθυσον, καὶ τὸν ἀλαζόνα, καὶ πάντας ἀπλῶς τοὺς τὰ δεινότερα ἐργασαμένους ἴδοι τις ἂν οὐχ οὕτως ἐπὶ τῷ πράττειν αὐτὰ καὶ τῇ παρὰ τῶν πολλῶν δόξῃ δακνομένους καὶ ἀλγοῦντας, ὡς ἐπὶ τοῖς τῶν οἰκείων ἔργων ὀνόμασι.

25 Πολλοὺς δὲ καὶ σωφρονισθέντας οἶδα τούτῳ τῷ τρόπῳ, καὶ γενομένους τοῖς ὀνειδέσιν ἐπιεικιστέρους. Ἄλλ' ὑμεῖς καὶ ταύτην ἀνηγήκατε τὴν παραμυθίαν· καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, διὸ οὐ διὰ τῶν ῥημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν πραγμάτων ταύτην αὐτοῖς ποιεῖσθε τὴν παραίνεσιν, οἰκίας 30 οἰκοδομοῦντες λαμπράς, ἀγροὺς ὠνούμενοι πολυτελεῖς, τὴν ἄλλην περιθᾶλλοντες φαντασίαν, καὶ διὰ πάντων πυκνῶ τινι νέφει συσκιάζοντες αὐτῶν τὴν ψυχὴν. Πόθεν οὖν δυ-

ἐλευθερίαν, τὸ νὰ ποθῆ κανεῖς τὴν δόξαν γενναιότητα, τὴν ἀπερισκεψίαν θάρρος, τὴν ἀσωτίαν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν ἀδικίαν ἀνδρείαν. Ἔπειτα, ὡσὰν νὰ μὴ φθάνῃ ἡ ἀπάτη αὐτή, ὀνομάζετε καὶ τὴν ἀρετὴν μὲ ἀντίθετα ὀνόματα, λέγοντες δηλαδὴ τὴν σωφροσύνην ἀγραμματσύνην, δειλίαν τὴν ἐπιείκειαν, τὴν δικαιοσύνην ἀνανδρίαν, καὶ τὴν μὲν ταπείνωσιν δουλοπρέπειαν, τὴν δὲ ἀνεξικακίαν ἀδυναμίαν, ὡσὰν νὰ φοβῆσθε μήπως ἀκούσουν τὰ παιδιὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὸν πραγματικὸν χαρακτηρισμὸν αὐτῶν καὶ ἀποφύγουν τὸν ὄλεθρον. Διότι δὲν εἶναι ἀσήμαντον πρᾶγμα εἰς τὴν ἀποτροπὴν τῶν κακῶν τὸ νὰ προσφέρωνται ἀσυγκάλυπτοι καὶ κυρίαί τῶν κακῶν αἱ ὀνομασίαι αὐταί. Ἄλλὰ ἔχουν τόσην δύναμιν διὰ νὰ πλήξουν τοὺς ἀμαρτάνοντας, ὥστε πολλάκις πολλοί, ποὺ εἶναι ὑπερήφανοι διὰ τὰ χειρότερα κακά, δὲν ἀνέχονται εὐκόλα νὰ ὀνομάζωνται αὐτὸ ποὺ εἶναι, ἀλλὰ ἀγριεύουν καὶ ἀποθηριοῦνται, ὡσὰν νὰ εὐρίσκωνται εἰς τὰς χειρότερας συμφοράς. Τὴν πόρνην δηλαδὴ γυναῖκα καὶ τὸν πόρνον νεανία, ἂν τοὺς χαρακτηρίσῃ κανεῖς ἀπὸ τὴν αἰσχροτάτην αὐτὴν πρᾶξιν, ἔγινε μισητὸς ἐχθρὸς, ὡσὰν νὰ ἔχη διαπράξῃ τὴν μεγαλυτέραν ἀδικίαν. Καὶ ὄχι μόνον αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ τὸν πλεονέκτην καὶ τὸν μέθυσον καὶ τὸν ὑπερήφανον, καὶ ὅλους γενικῶς αὐτοὺς ποὺ διέπραξαν τὰ χειρότερα, θὰ τοὺς ἔβλεπε κανεῖς νὰ ἐνοχλοῦνται καὶ νὰ πονοῦν, ὄχι τόσον λόγῳ τοῦ ὅτι πράττουν αὐτὰ καὶ ἐξ αἰτίας τῆς γνώμης τῶν πολλῶν, ὅσον λόγῳ τῶν χαρακτηρισμῶν τῶν πράξεών των.

Γνωρίζω δὲ μάλιστα πολλοὺς ποὺ ἐσωφρονίσθησαν μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν καὶ ἔγιναν μὲ τοὺς ὄνειδισμοὺς ἡπιώτεροι. Ἔσεῖς ὅμως ἀνετρέψατε καὶ αὐτὴν τὴν παρηγορίαν· καὶ τὸ χειρότερον μάλιστα εἶναι ὅτι ὄχι μόνον μὲ τὰ λόγια, ἀλλὰ καὶ ἐμπράκτως τοὺς δίδετε αὐτὴν τὴν συμβουλήν, κτίζοντες πολυτελῆ σπίτια, ἀγοράζοντες ἀκριβοὺς ἀγροὺς, παρουσιάζοντες τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν, καὶ μὲ ὅλα αὐτά, ὡσὰν πυκνὸν νέφος, σκοτίζετε τὴν ψυχὴν αὐτῶν. Ἀπὸ ποῦ

νήσομαι πεισθῆναι, ὅτι σωθῆναι οἷόν τε τούτους, διὰν ἴδω πρὸς ταῦτα παρακαλουμένους, ἃ τοὺς ποιοῦντας ὁ Χριστὸς ἀπεφήναιτο πάντως ἀπολέσθαι; διὰν θεάσωμαι τῆς μὲν ψυχῆς αὐτῶν, ὡσπερ τινὸς παρέργου, καταφρονοῦντας ὑμᾶς, τῶν
 5 δὲ ὄντως περιτιτῶν, ὡς ἀναγκαίων καὶ προηγουμένων φρονιζόντας; Ὅπως μὲν γὰρ οἰκέτης ἔσται, καὶ ὅπως ἵππος, καὶ ὅπως ἰμάτιον τῷ παιδί κάλλιστον, πάντα ποιεῖτε ὅπως δὲ αὐτὸς γένοιτο καλός, οὐδὲ ἐννοῆσαί ποτε, ἀνέχεσθε ἀλλὰ καὶ ξύλων καὶ λίθων μέχρι τούτου προάγοντες τὴν σπουδὴν,
 10 τὴν ψυχὴν οὐδὲ τοῦ πολλοστοῦ τῆς ἐπιμελείας ταύτης ἀξιούτε μέρους· ἀλλ' ἵνα μὲν ἄγαλμα ἐπὶ τῆς οἰκίας ἐστήκη θαυμασιόν, καὶ ἡ σιέγη γένηται χρυσοῦ, πάντα ὑπομένετε· τὸ δὲ πάντων τιμιώτερον ἄγαλμα ἡ ψυχὴ ὅπως γένηται χρυσοῦ, οὐδὲ φροντίζειν ἐθέλετε.

15 8. Ἄλλ' οὐπω τὸ κολοφῶνα τῶν κακῶν εἶπον, οὐδὲ τὸ κεφάλαιον ἐξεκάλυψα τῆς συμφορᾶς, πολλάκις μὲν ἐλθὼν εἰπεῖν καὶ ἐρυνθριάσας, πολλάκις δὲ καὶ αἰσχυνθεῖς. Τί ποί' οὖν ἐστὶ τοῦτο; τολμητέον γὰρ ἤδη καὶ λεκτέον αὐτό. Καὶ γὰρ ἀνανδρίας ἂν εἴη πολλῆς, μέλλοντιός τι κακὸν ἐξαιρεῖν,
 20 μὴδὲ φωνὴν ἀφιέναι τολμᾶν ὑπὲρ αὐτοῦ, ὡς τῆς σιγῆς αὐτομάτως ἰασομένης τὴν νόσον. Οὐ τοίνυν σιγήσομεν, κἂν μυριάκις αἰσχύνεσθαι μέλλωμεν καὶ ἐρυνθριάσῃ. Οὐδὲ γὰρ ἰατρὸς μέλλων σηπεδόνα καθαίρειν, παραιτῆσεται μεταχειρῖσασθαι σίδηρον, καὶ καθεῖναι δακτύλους εἰς αὐτὸν τοῦ
 25 τραύματος τὸν πυθμένα· οὐκοῦν οὐδὲ ἡμεῖς τὸν ὑπὲρ τούτων λόγον παραιτησόμεθα, ὅσῳ καὶ χαλεπωτέρα ἢ σηπεδῶν.

Τί ποί' οὖν ἐστὶ τὸ κακόν; Ἐρως καινός τις καὶ παράνομος εἰς τὸν ἡμέτερον εἰσεκώμασε θῖον, νόσημα ἐπέπεσε χαλεπὸν καὶ ἀνίατον, λοιμὸς κατέσκηψε πάντων λοι-

λοιπόν θὰ ἠμπορέσω νὰ πεισθῶ, ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ σωθῶν αὐτοί, ὅταν βλέπω ὅτι προτρέπονται νὰ κάμνουν αὐτά, πού ὅσοι τὰ κάνουν, ὁ Χριστός εἶπε ὅτι ὅπωςδήποτε θὰ ἀπολεσθῶν; Ὅταν ἰδῶ ὅτι καταφρονεῖτε μὲν τὴν ψυχὴν των, ὡσὰν κάτι περιττόν, καὶ φροντίζετε ὡσὰν ἀναγκαῖα καὶ πρωτεύοντα δι' αὐτὰ πού ὄντως εἶναι περιττά; Καὶ διὰ νὰ ἐξασφαλίσετε εἰς τὸ παιδί σας τὸν καλύτερον ὑπηρέτην, τὸν καλύτερον ἵππον, καὶ τὴν ὠραιότεραν στολὴν, κάμετε τὸ πᾶν, ὅμως οὔτε κἂν ἀνέχεσθε νὰ σκεφθῆτε πῶς θὰ γίνῃ καλό, καὶ ἐνῶ προθεῖτε τὴν μάθησίν του μέχρι τῶν δένδρων καὶ τῶν πετρωμάτων, τὴν ψυχὴν του δὲν τὴν θεωρεῖτε ἀξίαν οὔτε δι' ἐλάχιστον μέρος τῆς φροντίδος αὐτῆς. Κάμετε τὸ πᾶν, διὰ νὰ ἐξασφαλίσετε διὰ τὸ σπῆτι ἓνα θαυμάσιον ἄγαλμα καὶ νὰ γίνῃ χρυσοῦ ἢ στέγη του, οὔτε κἂν ὅμως θέλετε νὰ φροντίσετε νὰ γίνῃ χρυσοῦ ἢ ψυχὴ, πού εἶναι τὸ πολυτιμότερον ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγάλματα.

8. Ἄλλ' ἀκόμη δὲν ἀνέφερα τὸ ἀποκορύφωμα τῶν κακῶν, οὔτε τὸ κυριώτερον μέρος τῆς συμφορᾶς ἀπεκάλυψα, διότι ὁσάκις ἠτοιμάσθην νὰ τὸ εἰπῶ ἐκοκκίνησα, πολλάκις δὲ καὶ ἐντράπηκα. Ποῖον λοιπόν εἶναι αὐτό; Διότι πρέπει πλέον νὰ τὸ ἀποτολήσωμεν καὶ νὰ τὸ εἴπωμεν. Ἄλλωστε θὰ ἦτο μεγάλη ἀνανδρία, ἐνῶ πρόκειται νὰ ἐκριζώσωμεν ἓνα κακὸν νὰ μὴ τολμῶμεν οὔτε κἂν νὰ ὀμιλήσωμεν δι' αὐτό, ὡσὰν νὰ πρόκειται ἢ σιωπῆ νὰ ἰατρεύσῃ ἀφ' ἑαυτῆς τὴν ἀσθένειαν. Δὲν θὰ σιωπήσωμεν λοιπόν, καὶ ἂν ἀκόμη πρόκειται μυριάκις νὰ ἐντραπῶμεν καὶ νὰ κοκκινίσωμεν. Διότι καὶ ὁ ἰατρός, προκειμένου νὰ καθαρῶσῃ τὴν μολυσμένην πληγὴν, θὰ παραιτηθῆ ἀπὸ τοῦ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸν σίδηρον, καὶ νὰ βυθίσῃ τὰ δάκτυλά του εἰς τὸν πυθμένα τοῦ τραύματος; Λοιπόν, οὔτε καὶ ἡμεῖς πρόκειται νὰ σταματήσωμεν τὸν λόγον αὐτόν, καθ' ὅσον ἢ μόλυνσις εἶναι χειροτέρα.

Ποῖον λοιπόν εἶναι τὸ κακόν; Κάποιος παράδοξος καὶ παράνομος ἔρως εἰσῆλθεν εἰς τὴν ζωὴν μας. Ἐπέπεσεν ἀσθένεια βαρεῖα καὶ ἀθεράπευτος καὶ ἐνέσκηψε πανώλης

μῶν χαλεπώτερος, καινή τις παρανομία ἐπενοήθη καὶ ἀφώ-
 ρητος· οὐ γὰρ οἱ θειοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ τῆς φύσεως
 ἀναιρέπονται νόμοι. Μικρὸν εἰς ἀσελγίας λόγον πορνεία
 λοιπὸν καὶ καθάπερ ἐν ταῖς ὀδύναϊς τὸ τυραννικώτερον πά-
 5 θος τοῦ προτέρου τὴν αἴσθησιν ἔκρουσεν ἐπελθὼν, οὕτω καὶ
 ἡ τῆς ὕβρεως ταύτης ὑπερβολὴ οὐκέτι ἀφώρητον ποιεῖ φαί-
 νεσθαι τὸ ἀφώρητον, τὴν περὶ τὴν γυναῖκα ἀσέλγειαν. Ἀγα-
 πητὸν γὰρ εἶναι δοκεῖ τὸ δυνηθῆναι τὰ δίκαια ταῦτα διαφυ-
 γεῖν, καὶ κινδυνεύει λοιπὸν περιττὸν εἶναι τὸ τῶν γυναικῶν
 10 γένος, τῶν νέων ἀντ' ἐκείνων πάντα τὰ ἐκείνων πληρούν-
 των. Καὶ οὐ τοῦτό πω δεινὸν, ἀλλ' ὅτι καὶ μετὰ πολλῆς
 τολμᾶται τῆς ἀδείας μύσος τοσοῦτον, καὶ νόμος γέγονεν ἡ
 παρανομία. Οὐδεὶς δέδοικεν, οὐδὲ τρέμει λοιπὸν· οὐδεὶς
 αἰσχύνεται, οὐδὲ ἐρυθριᾷ, ἀλλὰ καὶ ἐγκαλλωπίζεται τῷ γέ-
 15 λωτι τούτῳ, καὶ μαίνεσθαι δοκοῦσιν οἱ σωφρονοῦντες, καὶ
 παραπαίειν οἱ νουθετοῦντες· κἂν μὲν ἀσθενέστεροι τύχῳσιν
 ὄντες, συνεκόπησαν ταῖς πληγαῖς· ἂν δὲ δυνατώτεροι, χλευ-
 ἀζονται, γελῶνται, μυρίοις πλύνονται σκώμμασιν. Οὐδὲν ὄ-
 φελος δικαστηρίων, οὐδὲ νόμων, οὐδὲ παιδαγωγῶν, οὐ πα-
 20 τέρων, οὐκ ἀκολούθων, οὐ διδασκάλων· τοὺς μὲν γὰρ ἴσχυ-
 σαν διαφθεῖραι χρήμασιν, οἱ δ' ὅπως αὐτοῖς μισθὸς γένοι-
 το μόνον ὄρωσι· τῶν δὲ ἐπιεικιστέρων, καὶ φρονιζόντων
 τῆς τῶν ἐμπιστευθέντων αὐτοῖς σωτηρίας, οἱ μὲν κλέπτονται
 ῥαδίως καὶ ἀπαιτῶνται, οἱ δὲ καὶ δεδοίκασι τῶν ἀκολάστων
 25 τὴν δύναμιν. Ῥᾶον γὰρ ἂν τις ὑποπιευσθεὶς ἐπὶ τυραννίδι
 διασωθῆι, ἢ τῶν μιαρῶν ἐκείνων ἀπάγειν πειραθεῖς, τὰς
 ἐκείνων διαφυγοὶ χειρὰς ποιεῖ· οὕτω καθάπερ ἐπ' ἐρημίας

χειροτέρα ὄλων· ἐπενοήθη κάποια νέα καὶ φοβερά παρανομία, διότι ἀνατρέπονται ὄχι μόνον οἱ ἀνθρώπινοι, ἀλλὰ καὶ οἱ φυσικοὶ νόμοι. Κατήντησε λοιπὸν ἡ πορνεία νὰ θεωρῆται ἀσήμαντος ἀσέλγεια. Καὶ ὅπως εἰς τὰς ὀδύνας, ὅταν ἐπέλθῃ βασανιστικώτερον πάθος καλύπτει τὴν ἐντύπωσιν τοῦ προηγουμένου, ἔτσι καὶ τὸ ὑπερβολικὸν μέγεθος αὐτῆς τῆς ὕβρεως κάμνει τὸ ἀνυπόφορον, νὰ μὴ φαίνεται πλέον ἀνυπόφορον, δηλαδὴ τὴν ἀκολασίαν περὶ τὴν γυναῖκα. Διότι φαίνεται ὅτι εἶναι εὐχάριστον τὸ νὰ ἤμπορέσῃ νὰ διαφύγῃ κανεὶς ἀπὸ τὰ δίκτυα αὐτά, καὶ κινδυνεύει εἰς τὸ ἐξῆς νὰ γίνῃ περιττὸν τὸ γυναικεῖον φύλον, ἐφ' ὅσον οἱ νέοι ἀναπληρῶνουν ἀντὶ ἐκείνων ὅλα τὰ εἰς ἐκείνας ἀνήκοντα. Καὶ δὲν εἶναι μόνον αὐτὸ τὸ κακόν, ἀλλ' ὅτι μὲ πολλὴν ἐλευθερίαν ἀποτολμᾶται τοιαύτη ἀκολασία, καὶ ἐνομιμοποιήθη ἡ παρανομία. Κανεὶς λοιπὸν δὲν φοβεῖται, καὶ δὲν τρέμει. Κανεὶς δὲν ἐντρέπεται οὔτε κοκκινίζει, ἀλλὰ καὶ ὑπερηφανεύεται διὰ τὴν γελοίαν αὐτὴν πρᾶξιν, καὶ θεωροῦνται παράφρονες οἱ σώφρονες καὶ ὅτι δῆθεν παραπλανῶνται οἱ νοουθετοῦντες· καὶ ἂν μὲν τύχῃ νὰ εἶναι κατώτεροι σωματικῶς δέρονται, ἂν δὲν εἶναι ἰσχυρότεροι χλευάζονται, καταγελῶνται, περιλοῦνται μὲ μυριάδας ἐμπαιγμοῦς. Εἰς τίποτε δὲν ὠφελοῦν τὰ δικαστήρια οὔτε οἱ νόμοι οὔτε οἱ παιδαγωγοὶ οὔτε οἱ πατέρες οὔτε οἱ ὑπηρέται οὔτε οἱ διδάσκαλοι. Διότι ἄλλους μὲν κατώρθωσαν νὰ διαφθείρουν διὰ χρημάτων, αὐτοὶ δὲ ἐνδιαφέρονται πῶς νὰ ἀποκτήσουν μισθόν. Ἐξ ἐκείνων δὲ πού εἶναι φρονιμώτεροι καὶ φροντίζουν διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν πού τοὺς ἔχουν ἐμπιστευθῆ, ἄλλοι μὲν πολὺ εὐκόλως ἀποκοιμίζονται καὶ ἐξαπατῶνται, ἄλλοι δὲ φοβοῦνται τὴν δύναμιν τῶν ἀνηθίκων. "Ἄλλωστε εὐκολώτερον θὰ ἠδύνατο νὰ γλυτώσῃ κάποιος πού ἔχει γίνῃ ὑπόπτος ὅτι ἐποφθαλμᾶ τὸν βασιλικὸν ἀξίωμα, παρὰ νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὰ χέρια τῶν μιαρῶν ἐκείνων κάποιος πού θὰ προσπαθήσῃ νὰ ἀρπάξῃ ἀπὸ αὐτοὺς τὰ παιδιά. "Ἐτσι, ὡσὰν εἰς μεγάλην ἐρημίαν, μέσα εἰς τὰς πό-

πολλῆς, ἐν μέσαις ταῖς πόλεσιν ἄρρενες ἐν ἄρρεσιν τὴν ἀσχημοσύνην κατεργάζονται.

Εἰ δέ τινες ταύτας διέφυγον τὰς παγὰς, τὴν γοῦν
 πονηρὰν τῶν τὰ τοιαῦτα ὑβρίζομένων δυσκόλως διαφεύξον-
 5 ται δόξαν πρῶτον μὲν, ὅτι ὀλίγοι σφόδρα εἰσὶ, καὶ ταύτη
 ῥαδίως ἂν τῷ τῶν πονηρῶν κρύπτιοιτο πλήθει· δεύτερον,
 διὸ καὶ αὐτοὶ οἱ μιαιοὶ καὶ ἐναγεῖς ἐκεῖνοι δαίμονες, οὐκ
 ἔχοντες ἑτέρως ἀμύνασθαι τοὺς ὑπειδόντας αὐτῶν, ταύτη
 σπουδάζουσι ἀδικεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἴσχυσαν καιρίαν
 10 δοῦναι πληγὴν, οὐδ' αὐτῆς καθικέσθαι τῆς ψυχῆς, τὸν γοῦν
 ἔξωθεν αὐτοῖς περικείμενον ἰσῶσαι κόσμον ἐπιχειροῦσι,
 καὶ τὴν εὐκλειαν ἅπασαν ἀνελεῖν. Ὅθεν καὶ πολλῶν θαν-
 μαζόντων ἤκουσα, πῶς οὐδέπω καὶ τήμερον ὄμβρος ἕτερος
 κατηνέχθη πρὸς, πῶς οὐδέπω τὰ τῶν Σοδόμων ἔπαθεν
 15 ἡμῖν ἢ πόλις, τοσοῦτω χαλεπωτέρας ἀξία κολάσεως οὔσα,
 ὅσον μηδὲ τοῖς ἐκείνων ἐσωφρονίσθη κακοῖς; Ἀλλὰ καίτοι
 τῆς χώρας ἐκείνης ἐν διοχιλίσι λοιπὸν ἔτεσι, φωνῆς λαμ-
 πρότερον διὰ τῆς ὄψεως πρὸς ἅπασαν βοώσης τὴν οἰκου-
 μένην μηδὲ τοιοῦτον τολμᾶν, οὐ μόνον οὐκ δκνηρότεροι περὶ
 20 τὴν ἁμαρτίαν ἐγένοντο ταύτην, ἀλλὰ καὶ ἱταμώτεροι, καθά-
 περ φιλονεικοῦντες τῷ Θεῷ, καὶ διὰ τῶν ἔργων δεῖξαι
 σπουδάζοντες, διὸ τοσοῦτω τοῖς κακοῖς ἐπιθήσονται τούτοις,
 ὅσῳπερ ἂν αὐτοῖς μειζόνως ἀπειλῇ. Πῶς οὖν οὐδὲν γέγονε
 τοιοῦτον, ἀλλὰ τὰ μὲν Σοδόμων ἁμαρτήματα τολμᾶται, τὰ

21. Ἡ πόλις αὕτη μετὰ ἑτέρας πόλεως Γόμορα ἐξοργίσασα τὸν Θεὸν διὰ τῆς ἐσχάτης ἀκολασίας τῆς, ἐδέχθη ἐξ οὐρανοῦ πῦρ καὶ θείον (θειάφι) καὶ ἐξηφανίσθη τελείως ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. Διεσώθη μόνον ἡ οἰκογένεια τοῦ εὐσεβοῦς Λώτ, πλὴν τῆς γυναίκός του, ἡ ὁποία ἐξ αἰτίας παραβάσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ, μετεβλήθη εἰς στήλην ἄλατος.

λεις διαπράττουν τὴν ἀκολασίαν οἱ ἀρσενικοὶ μὲ ἀρσενικούς.

Ἐὰν δὲ μερικοὶ ἔχουν ξεφύγει τὰς παγίδας αὐτάς, ὅμως δυσκόλως θὰ ἀποφύγουν τὴν κακὴν φήμην αὐτῶν οἱ ὅποιοι διαπράττουν τὰς ἀσχημίας αὐτάς. Πρῶτον μὲν διότι εἶναι πάρα πολὺ ὀλίγοι καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εὐκόλως θὰ ἤμποροῦσαν νὰ ἐπισκιάζωνται ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν κακῶν, δεῦτερον δέ, διότι καὶ οἱ ἴδιοι οἱ μαροὶ καὶ οἱ μολυσμένοι ἐκεῖνοι δαίμονες ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦν κατ' ἄλλον τρόπον νὰ βλάψουν αὐτοὺς οἱ ὅποιοι τοὺς περιεφρόνησαν, προσπαθοῦν νὰ τοὺς τιμωρήσουν διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ, διότι ἀφοῦ δὲν ἠμπόρεσαν νὰ τοὺς πλήξουν θανασίμως οὔτε νὰ ἐγγίσουν τὴν ἰδίαν τὴν ψυχὴν των, ἐπιχειροῦν τοῦλάχιστον νὰ πληγώσουν τὸν διάκοσμον τῆς σωφροσύνης των, τὸν ὅποιον λαμβάνουν ἀπὸ τὴν κοινωνίαν, καὶ νὰ καταστρέψουν τὴν καλὴν ὑπόληψίν των. Διὰ τοῦτο καὶ ἤκουσα ὅτι πολλοὶ παραξενεύονται, πῶς ἀκόμη καὶ σήμερα δὲν ἔβρεξεν ἄλλην πυρίνην βροχήν, πῶς δὲν ἔπαθεν ἡ πόλις μας αὐτὰ πού ἔπαθαν τὰ Σόδομα²¹ ἐνῶ εἶναι ἀξία διὰ πολὺ σκληροτέραν τιμωρίαν, καθόσον δὲν ἐσωφρονίσθη οὔτε μὲ τὰ κακὰ ἐκείνων; Ἀλλὰ μολονότι ἡ χώρα ἐκείνη ἐπὶ δύο χιλιάδες ἔτη βοᾷ διὰ τῆς ὕψεώς της δυνατώτερα καὶ ἀπὸ φωνὴν πρὸς ὅλην τὴν οἰκουμένην, διὰ νὰ μὴ ἀποτολμήσῃ παρόμοιον ἀμάρτημα, ὅχι μόνον δὲν ἐμειώθη ἡ τάσις τούτων διὰ τὴν ἀμαρτίαν αὐτήν, ἀλλὰ καὶ ἔγιναν περισσότερον αὐθάδεις, ὡσὰν νὰ φιλονεικοῦν καὶ μάχωνται μὲ τὸν Θεόν, καὶ προσπαθοῦν νὰ ἀποδείξουν ἐμπράκτως ὅτι τόσον περισσότερον θὰ εἶναι προσκεκολλημένοι εἰς τὰ κακὰ αὐτά ὅσον περισσότερον τοὺς ἀπειλεῖ. Πῶς λοιπὸν δὲν ἔγινε τίποτε τέτοιο, ἐνῶ τὰ μὲν Σοδομιτικὰ ἀμαρτήματα διαπράττονται, ὅμως δὲν ἐπιβάλλονται αἱ τιμωρίαι τῶν Σοδόμων; Ἐπειδὴ τοὺς ἀναμένει ἄλλο πῦρ καυστικώτερον καὶ τιμωρία ἀτελεύτητος. Ἄλλωστε καὶ ἐκεῖνοι, ἐνῶ διέπραξαν πολὺ βαρύτερα ἀμαρτήματα ἀπὸ τοὺς καταστραφέντας διὰ τοῦ

δὲ Σοδόμων οὐ γίνεται πάθη; Ὅτι πῦρ αὐτοὺς ἕτερον χαλεπώτερον μένει, καὶ κόλασις οὐκ ἔχουσα τέλος. Καὶ γὰρ τῶν ὑπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ διαφθαρέντων πολλῶ μιαιώτερα τολμησάντων ἐκείνων, τῶν μετὰ ταῦτα λέγω, οὐδεὶς ἐξ ἐ-
5 κείνου γέγονεν ὄμβρος τοιοῦτος. Κἀνταῦθα δὲ πάλιν ἡ αἰτία ἢ αὐτή· ἐπεὶ τίνας ἔνεκεν οἱ μὲν παρὰ τὴν ἀρχὴν γενόμενοι, ὅτε οὔτε δικαστήρια ἦν, οὐδὲ ἀρχόντων ἐπέκειτο φόβος, οὐ νόμος παρῆν ἀπειλῶν, οὐ προφητῶν χορὸς ῥυθμίζων, οὐ προσδοκία γεέννης, οὐ βασιλείας ἐλπίς, οὐκ ἄλλη
10 φιλοσοφία, οὐ τὰ θαύματα τὰ καὶ λίθους ἀνασιῆσαι δυνάμενα, πῶς οὗτοι μὲν οἱ μηδενὸς τούτων ἀπολαύσαντες ὑπὲρ ὧν ἡμαρτον τοσαύτην ἔδωκαν δίκην, οἱ δὲ πάντων τούτων μετεσχηκότες, καὶ μεταξὺ τοσοῦτου ζῶντες φόβου καὶ θείων δικαστηρίων καὶ ἀνθρωπίνων, οὐδέπω καὶ τήμερον τὰ αὐτὰ
15 ἔπαθον ἐκείνοις, χαλεπωτέρας ὄντες ἄξιοι κολάσεως; Ἐρ’ οὐχὶ καὶ παιδὶ δῆλόν ἐστιν, ὅτι σφοδροτέρα τηροῦνται δίκη; Εἰ γὰρ ἡμεῖς ὀργιζόμεθα οὕτως καὶ ἀγανακτιοῦμεν, ὁ Θεὸς ὁ πάντων μάλιστα τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους κηδόμενος, καὶ τὴν κακίαν σφόδρα ἀποστρεφόμενος καὶ μισῶν, πῶς
20 ἀνάσχοιτο ταῦτα τολμᾶσθαι ἀτιμωρητί;

Οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν· ἀλλ’ ἐποίησε πάντως αὐτοῖς τὴν χειρὰ τὴν κραταιάν, καὶ τὴν πληγὴν τὴν ἀφόρητον, καὶ τῶν βασανιστηρίων τὴν ὀδύνην ἐκείνων, οὕτως οὔσαν χαλεπήν, ὡς τὰ ἐν Σοδόμοις πάθη πρὸς ταῦτα παραβαλλόμε-
25 να παίγνια εἶναι νομίζεσθαι. Τίνας γὰρ οὐ παρήλασαν οὗτοι βαρβάρους, ποίων θηρίων γένος διὰ τῆς ἀναισχύντου μίξεως ταύτης; Ἔστιν ἔν τισι τῶν ἀλόγων οἰστρος πολὺς, καὶ ἐπιθυμία ἀφόρητος, μανίας οὐδὲν διαφέρουσα· ἀλλ’ ὅμως τοῦτον οὐκ οἶδε τὸν ἔρωτα, ἀλλ’ ἔσηκεν εἶσω τῶν τῆς
30 φύσεως ὄρων· κἂν μυριάκις καχλάζη, τοὺς τῆς φύσεως οὐκ ἀναιρέπει νόμους. Οἱ δὲ λογικοὶ δῆθεν, καὶ θείας ἀπολαύ-

κατακλυσμοῦ, ἐννοῶ τοὺς μετέπειτα, καμμία τέτοια ραγδαία βροχή δὲν ἔγινε μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον. Καὶ ἐδῶ πάλιν ὁ λόγος εἶναι ὁ ἴδιος. Διατί τάχα οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι, ὅταν οὔτε δικαστήρια ὑπῆρχαν, οὔτε φόβος ὑπῆρχεν ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας οὔτε νόμος νὰ τοὺς ἀπειλῇ οὔτε ὄμιλος προφητῶν διὰ νὰ τοὺς ἐπαναφέρῃ εἰς τάξιν οὔτε φόβος κολάσεως οὔτε ἐλπίς βασιλείας αἰωνίου οὔτε ἄλλη γνῶσις ἀληθείας οὔτε καὶ τὰ θαύματα πού ἤμποροῦν νὰ ἀναστήσουν καὶ τοὺς λίθους, πῶς λοιπὸν ἐκεῖνοι πού δὲν ἀπήλαυσαν τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἐτιμωρήθησαν τόσον αὐστηρὰ διὰ τὰς ἁμαρτίας των, καὶ αὐτοὶ πού ἔχουν συμμετάσχει εἰς ὅλα αὐτὰ καὶ ζοῦν μέσα εἰς τόσον φόβον καὶ θείων καὶ ἀνθρωπίνων δικαστηρίων, δὲν ἐτιμωρήθησαν ἀκόμη μέχρι σήμερον μὲ τὰς αὐτὰς τιμωρίας, ἐνῶ εἶναι ἄξιοι σκληροτέρας τιμωρίας; ἼΑρα δὲν εἶναι εὐνόητον καὶ εἰς ἓνα παιδί, ὅτι τοὺς ἐπιφυλάσσεται αὐστηροτέρα τιμωρία; Διότι, ἐὰν ἡμεῖς ὀργιζώμεθα ἔτσι καὶ ἀγανακτῶμεν, ὁ Θεὸς πού φροντίζει δι' ὅλα καὶ ἰδιαιτέρως διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ ἀποστρέφεται καὶ μισεῖ σφοδρῶς τὴν κακίαν, πῶς θὰ ἠνείκετο νὰ ἀποτολμῶνται αὐτὰ χωρὶς τιμωρίαν;

Δὲν εἶναι ἔτσι, ὄχι! Ἄλλὰ θὰ ἐπιφέρῃ ἐπ' αὐτῶν τὴν παντοδύναμον χεῖρα του καὶ τὴν ἀφόρητον πληγὴν καὶ τὴν ὀδύνην τῶν βασανιστηρίων ἐκείνων, πού εἶναι τόσον φοβερὰ, ὥστε αἱ συμφοραὶ τῶν Σοδόμων συγκρινόμεναι πρὸς αὐτὰ νὰ θεωροῦνται ἄστεϊαι. Διότι ποίους βαρβάρους δὲν ἐξεπέρασαν, ποῖον γένος θηρίων, διὰ τῆς μαρᾶς αὐτῆς σαρκικῆς μίξεως; Ὑπάρχει εἰς μερικὰ ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα μεγάλη γενετήσιος ὄρμη καὶ ἐπιθυμία ἀσυγκράτητος, πού δὲν διαφέρει καθόλου ἀπὸ τὴν τρέλλαν. Ἄλλ' ὅμως δὲν γνωρίζουν τὸν ἔρωτα αὐτὸν τοῦ ἀρσενικοῦ πρὸς τὸν ἀρσενικόν, ἀλλὰ σταματοῦν εἰς τὰ ὄρια πού ἔθεσεν ἡ φύσις. Καὶ ἂν ἀκόμη μυριάκις κοχλάζῃ μέσα των τὸ πάθος, ὅμως δὲν ἀνατρέπουν τοὺς νόμους τῆς φύσεως. Οἱ δῆθεν ὅμως λογι-

σαντες διδασκαλίας, καὶ τὸ πρακτικόν καὶ τὸ μὴ τοιοῦτον
 ἑτέροις διαγορεύοντες, καὶ γραμμᾶτων ἐξ οὐρανοῦ κατα-
 θάντων ἀκούσαντες, οὐχ οὕτως ἀδεῶς ταῖς πρόνοιαις, ὥσπερ
 τοῖς νέοις συγγίνονται. Καθάπερ γάρ μήτε ἀνθρώπων ὄν-
 5 των, μήτε προνοίας Θεοῦ ἐφεσιώσης καὶ δικαζούσης τοῖς
 γινομένοις, ἀλλ' ὥσπερ οὐδοῦ πάντα καταλαβόντιος, καὶ μη-
 δενὸς μήτε ὀρθῶντος ταῦτα, μήτε ἀκούοντιος, οὕτω πάντα
 τολμῶσι, καὶ μετὰ ἰσοσύτης μανίας. Οἱ δὲ τῶν ὑβριζομέ-
 νων παίδων πατέρες φέρουσι ταῦτα σιγῇ, καὶ οὐ κατορύτι-
 10 τιοῦσι μετὰ τῶν παίδων ἑαυτούς, οὐδὲ ἐπινοοῦσιν ἕνα παρα-
 μυθίαν τῷ κακῷ. Εἰ γὰρ εἰς ὑπερορίαν ἀπὸ ταύτης ἐλκύσαι
 τῆς νόσου τοὺς υἱεῖς ἔδει, εἰ γὰρ εἰς θάλασσαν, εἰ γὰρ εἰς
 νήσους, εἰ γὰρ εἰς ἄβατον γῆν, εἰς γὰρ καὶ εἰς τὴν ὑπὲρ
 ἡμᾶς οἰκουμένην, οὐκ ἔδει πάντα ποιῆσαι καὶ παθεῖν ὥστε
 15 μὴ ταῦτα γενέσθαι τὰ μιάσματα; Ἄλλ' εἰ μὲν ἐπίνοσόν που
 καὶ λοιμικόν ἐστι χωρίον, οὐκ ἀπάξομεν ἐκεῖ τοὺς υἱεῖς,
 κἂν μεγάλα κερδαίνειν μέλλωσι, κἂν σφόδρα ὑγιεινοὶ τυγ-
 χάνωσιν ὄντες; νυνὶ δὲ ἰσοσύτης τὰ πάντα κατεχούσης λύ-
 μης, οὐ μόνον αὐτοὶ πρὸς ταῦτα ἔλκομεν τὰ βάραιρα αὐτούς,
 20 ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπαλλάξαι βουλομένους ὡς λυμεῶνας ἀπε-
 λαύνομεν. Καὶ πόσης οὐκ ἄξια ταῦτα ὀργῆς, πόσων σκη-
 πιῶν, διὰ τὴν μὲν γλῶττιαν αὐτοῖς ἐκκαθαίρειν διὰ τῆς
 ἑξωθεν σοφίας σπουδάζωμεν, τὴν δὲ ψυχὴν ἐν αὐτῷ τῆς
 ἀσελγείας τῷ βορβόρῳ κειμένην καὶ σηπομένην διαπαντὸς
 25 μὴ μόνον περιορῶμεν, ἀλλὰ καὶ ἐγερωθῆναι βουλομένην κω-
 λύωμεν.

Ἔτι οὖν τολμήσει τις εἰπεῖν, ὅτι δυνατὸν σωθῆναι
 τοὺς ἐν τοιοῦτοις ὄντας κακοῖς; Πόθεν; Οἱ μὲν γὰρ τὴν
 τῶν ἀκολάσιων διαφυγόντες μανίαν (ὀλίγοι δὲ εἰσιν οὗτοι),

κοί, πού ἐνώρισαν τὴν θεϊαν διδασκαλίαν καὶ διδάσκουν εἰς ἄλλους τί πρέπει καὶ τί δὲν πρέπει νὰ κάμνουν καὶ ἤκουσαν Γραφὰς πού κατῆλθαν ἀπὸ τὸν οὐρανόν, συνάπτουν σχέσεις μὲ τὰς πόρνας ὅχι τόσο ἀδίστακτα ὅσον μὲ τοὺς νέους. Ἀποτολμοῦν τὰ πάντα μὲ τόσῃ μανίαν, ὡσὰν νὰ μὴ ὑπάρχουν ἄνθρωποι, μήτε νὰ ὑπάρχη ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία τιμωρεῖ τὰς παρανομίας, ἀλλ' ὡσὰν νὰ κατέλαβε τὰ πάντα σκότος καὶ κανεὶς πλέον οὔτε τὰ βλέπει οὔτε τὰ ἀκούει. Οἱ δὲ πατέρες τῶν διαφθειρομένων παιδιῶν ὑπομένουν αὐτὰ σιωπηλῶς καὶ δὲν ἐξαφανίζονται μαζὶ μὲ αὐτὰ οὔτε σκέπτονται καμμίαν διόρθωσιν τοῦ κακοῦ. Διότι καὶ ἐὰν ἔπρεπε νὰ μεταφέρουν τὰ παιδιά των ἐξορίαν εἰς ξένην χώραν ἐξ αἰτίας τοῦ πάθους αὐτοῦ, εἴτε εἰς θάλασσαν, εἴτε εἰς τὰς νήσους, εἴτε εἰς ἀπάτητον γῆν, εἴτε εἰς τὴν ὑπεράνω ἡμῶν οἰκουμένην, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ κάμουν τὸ πᾶν, καὶ νὰ ὑποφέρουν τὰ πάντα, ὥστε νὰ μὴ συμβοῦν αὐταὶ αἰ ἀίσχρότητες; Καὶ ἂν ὑπάρχη κάπου ἓνα χωρίον προσβληθὲν ἀπὸ ἀσθένειαν καὶ μάλιστα χολέραν, δὲν θὰ μεταφέρωμεν ἀπὸ ἐκεῖ τοὺς υἱούς, καὶ ἂν ἀκόμη πρόκειται νὰ κερδίσουν ἐκεῖ πολλὰ καὶ ἡ ὑγεία των εἶναι ἀρίστη; Τώρα δὲ ὅμως πού τόση διαφθορὰ ὑπάρχει παντοῦ, ὅχι μόνον σύρομεν αὐτοὺς πρὸς τὰ βάραθρα αὐτά, ἀλλὰ ἀπομακρῦνομεν καὶ ἐκείνους πού θέλουν νὰ τοὺς ἀπαλλάξουν ὡσὰν καταστροφεῖς. Καὶ πόσης ὀργῆς ἄξια δὲν εἶναι αὐτὰ καὶ πόσων κεραυνῶν, ὅταν τὸ μὲν λεκτικὸν αὐτῶν προσπαθοῦμεν νὰ τὸ διορθώσωμεν καὶ νὰ τὸ καθορίσωμεν διὰ τῆς κοσμικῆς σοφίας, τὴν δὲ ψυχὴν πού κεῖται μέσα εἰς τὸν βόρβορον τῆς ἀσελγείας καὶ σαπίζει διαρκῶς, ὅχι μόνον παραμελοῦμεν, ἀλλὰ καὶ ὅταν θέλη νὰ ἀνορθωθῇ τὴν ἐμποδίζομεν;

Ἀκόμη λοιπὸν θὰ τολμήσῃ νὰ εἰπῇ κανεὶς ὅτι εἶναι δυνατὸν αὐτοὶ πού εἶναι τόσο βυθισμένοι εἰς τοιαύτας ἀμαρτίας νὰ σωθοῦν; Ἀπὸ ποῦ; Διότι αὐτοὶ πού διέφυγαν τὴν μανίαν τῶν ἀκολάστων (εἶναι δὲ ὀλίγοι αὐτοί), τοὺς

τοὺς τυραννικοὺς ἐκείνους ἔρωτας, καὶ τὰ πάντα διαφθεί-
 ροντας, τοὺς τῶν χρημάτων καὶ τοὺς τῆς δόξης οὐ διαφεύ-
 γουσιν· οἱ δὲ πλείους καὶ τούτοις αὐτοῖς, καὶ τοῖς τῆς ἀ-
 σελγείας μετὰ πλείονος κατέχονται τῆς ὑπερβολῆς. Εἶτα
 5 λόγους μὲν αὐτοῖς ἐνθῆναι βουλόμενοι, οὐχὶ τὰ διακόπτιοντα
 τὴν παιδευσιν ἀναιροῦμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ συνισιῶντα
 κατασκευάζομεν, καὶ παιδαγωγοὺς καὶ διδασκάλους ἐφισιῶν-
 τες, καὶ χρήματα ἀναλίσκοντες, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἄλλων
 πραγμάτων παρέχοντες σχολήν, καὶ τῶν ἐν τοῖς Ὀλυμπια-
 10 κοῖς ἀγῶσι παιδοτριβῶν συνεχέστερον ἐπιφωνοῦντες αὐτοῖς
 τὴν τε ἐκ τῆς ἀπαιδευσίας πενίαν, καὶ τὸν ἀπὸ τῆς παιδεύ-
 σεως πλοῦτον, καὶ πάντα ποιοῦντες καὶ λέγοντες, καὶ δι' ἐ-
 αυτῶν, καὶ δι' ἄλλων, ὥστε αὐτοὺς εἰς τὸ τέλος ἀγαγεῖν
 τῆς προκειμένης σπουδῆς, καὶ οὐδὲ οὕτω πολλάκις περιγι-
 15 νόμεθα· τρόπων δὲ ἐπιείκειαν, καὶ πολιτείας ἀρίστης ἀκρι-
 βειαν αὐτόματον οἰησόμεθα παραγενέσθαι, καὶ ταῦτα το-
 σοῦτων ὄντων τῶν διακοπιόντων αὐτήν; Καὶ τί ταύτης τῆς
 ἀλογίας χειρόν γένοιτ' ἂν, τὸ μὲν ῥᾶσιον οὕτω μεγάλης ἀ-
 ξιοῦν τιμῆς καὶ σπουδῆς· ὡς οὐκ ἐνὸν ταύτης ἄνευ αὐτὸ
 20 κατορθωθῆναί ποτε· ὁ δὲ πολλῶ δυσχερέστεράν ἐστι, τοῦτο
 καθεύδουσιν ἡμῖν ἐφίστασθαι νομίζειν, καθάπερ τι τῶν
 φαύλων καὶ οὐδαμινῶν; Φιλοσοφία γὰρ ψυχῆς λόγων παι-
 δεύσεως τούτῳ δυσκολώτερόν τε ἐστι καὶ ἐργωδέστερον,
 ὅσῳ τοῦ λέγειν τὸ πράττειν, καὶ ὅσῳ ῥημάτων ἔργα ἐστὶν
 25 ἐπιπονώτερα.

9. Καὶ τί δεῖ φιλοσοφίας, φησί, καὶ πολιτείας ἀκρι-
 βοῦς τοῖς ἡμετέροις παισὶ; Τοῦτο γάρ ἐστι, πάντα ἀπολώ-
 λεκεν, διὸ πρᾶγμα οὕτως ἀναγκαῖον, καὶ τὴν ἡμετέραν συνέ-
 χον ζωὴν, περιτιδὸν εἶναι καὶ πάρεργον δοκεῖ. Καὶ περὶ

22. Ἐπὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ μοναχικοῦ βίου.

τυραννικούς ἐκείνους ἔρωτας, πού διαφθείρουν τὰ πάντα, ὅμως δὲν διαφεύγουν τὸν πόθον τοῦ πλούτου καὶ τῆς δόξης. Οἱ περισσότεροι μάλιστα καταλαμβάνονται μὲ μεγάλην ὄρμην καὶ ἀπὸ τὰ ἴδια αὐτὰ πάθη, καὶ ἀπὸ τὰ πάθη τῆς ἀσελγείας συγχρόνως. Ἔπειτα, θέλοντες νὰ τοὺς καλλιεργήσωμεν τὴν εὐγλωττίαν, δὲν ἀπορρίπτομεν μόνον τὰ ἐμποδίζοντα τὴν παιδείαν, ἀλλὰ δημιουργοῦμεν καὶ τὰ διευκολύνοντα αὐτήν, διορίζοντες καὶ παιδαγωγούς καὶ διδασκάλους καὶ χρήματα δαπανῶντες καὶ ἀπαλλάσσοντες αὐτοὺς ἀπὸ τὰς ἄλλας ἀσχολίας καὶ τονίζοντες εἰς αὐτοὺς τακτικώτερον ἀπὸ ὅσον οἱ παιδοτρίβαι εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν πενίαν λόγῳ τῆς ἀπαιδευσίας, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸν πλοῦτον πού ἀποκτᾷ κανεὶς ἀπὸ τὴν μόρφωσιν, καὶ πράττοντες καὶ λέγοντες τὸ πᾶν καὶ μόνοι μας καὶ μὲ τοὺς ἄλλους, ὥστε νὰ τοὺς ὀδηγήσωμεν εἰς τὸ τέλος τῆς ἐν λόγῳ παιδείας· καὶ παρὰ ταῦτα πολλάκις οὔτε ἔτσι τὸ ἐπιτυχάνομεν. Νομίζομεν δὲ ὅτι θὰ προκύψῃ καλλιέργεια συμπεριφορᾶς καὶ ὀρθότητος ἀρίστου βίου, ἐνῶ ὑπάρχουν τόσον πολλά, πού τὴν διακόπτουν; Καὶ τί χειρότερον θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἀπὸ τὸν παραλογισμὸν αὐτόν; Τὸ μὲν εὐκολώτερον δηλαδὴ νὰ γίνεται ἀντικείμενον τόσον μεγάλης τιμῆς καὶ ἐπιμελείας, ὡσὰν νὰ μὴ εἶναι δυνατόν χωρὶς αὐτὴν νὰ κατορθωθῇ ποτὲ αὐτό, ἐκεῖνο δὲ πού εἶναι δυσκολώτερον, τοῦτο νὰ νομίζωμεν ὅτι θὰ μᾶς ἔλθῃ ἐνῶ κοιμούμεθα, ὡς νὰ ἦτο κάτι ἀπὸ τὰ εὐτελεῖα καὶ μηδαμινά; Διότι ἡ παιδεία τῆς ψυχῆς εἶναι ἔργον τόσον δυσκολώτερον καὶ ἐπίπονον τῆς ἄλλης παιδείας, ὅσον κοπιαικώτερα εἶναι τὸ πράττειν τοῦ λέγειν καὶ τὰ ἔργα τῶν λόγων.

9. Καὶ ποίαν ἀνάγκην ἔχουν τὰ παιδιά μας, λέγει, ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν²² καὶ ὀρθότητα βίου; Πράγματι αὐτὸ εἶναι αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο, πού κατέστρεψε τὰ πάντα, ὅτι δηλαδὴ ἓνα πράγμα πού εἶναι ἀναγκαῖον καὶ συγκρατεῖ τὴν ζωὴν μας, θεωρεῖται περιττὸν καὶ πάρεργον. Κανεὶς δὲν θὰ ἔλε-

σῶμα μὲν κάμνοντα τὸν νίον τις ἰδὼν οὐκ ἂν εἶποι, 'τί δὲ
 αὐτῷ καθαρᾶς ὑγείας δεῖ καὶ ἀκριβοῦς;' ἀλλὰ πάντα ἂν
 πραγματεύσαιτο ὑπὲρ τοῦ ἰσοαύτην ἐγγενέσθαι τὴν εὐεξίαν,
 ὡς μηκέτι τὴν νόσον ἐπανελθεῖν τῆς δὲ ψυχῆς ἀρρωσιού-
 5 σης, οὐδὲν δεῖν αὐτοῖς θεραπείας γασί, καὶ τολμῶσι μετὰ
 τὰ ῥήματα ταῦτα πατέρως καλεῖν ἑαυτούς. Τί οὖν; φιλοσο-
 φήσομεν πάντες, γασί, καὶ τὰ τοῦ θίου οἰχήσεται; Οὐ τὸ
 φιλοσοφεῖν, ὃ θέλιετε, ἀλλὰ τὸ μὴ τοῦτο ποιεῖν πάντα
 ἀπώλεσε καὶ διέφθειρε. Τίνες γάρ, εἰπέ μοι, τῇ παρούσῃ
 10 καταστάσει λυμαίνονται, οἱ μειρώως ζῶντες καὶ ἐπεικῶς,
 ἢ οἱ καινοῦς καὶ παρανόμους ἐπινοοῦντες τροφῆς τρόπους;
 οἱ τὰ πάντων περιβαλέσθαι σπουδάζοντες, ἢ οἱ τοῖς οὖσιν
 ἀρκούμενοι; οἱ γάλαγγας οἰκειῶν ἔχοντες, καὶ σμήνη κο-
 λάκων περιάγοντες, ἢ οἱ μόνον οἰκέτην ἓνα ἀποχρῆν αὐτοῖς
 15 νομίζοντες; οὐπω γάρ τὴν ἄκραν τίθημι φιλοσοφίαν, ἀλλὰ
 τὴν πολλοῖς ἐφικτήν). οἱ γιλάνθρωποι καὶ ἡμεροὶ καὶ μὴ
 δεόμενοι τῆς παρὰ τῶν πολλῶν τιμῆς, ἢ οἱ παντὸς ὀφλήμα-
 τος μᾶλλον ταύτην παρὰ τῶν ὁμοφύλων ἀπαιτοῦντες καὶ
 μυρίας ἐργαζόμενοι συμφορᾶς, ἐπειδὴ μὴ ὑπανέστη, μηδὲ
 20 προσεῖπεν ὁ δεῖνα πρότερος, μηδὲ ὑπέκλυψε, μηδὲ τὰ τῶν
 ἀνδραπόδων ἐπεδείξατο; οἱ μελειῶντες ἄρχεσθαι, ἢ οἱ δυ-
 ραστειῶν ἐρῶντες καὶ ἀρχῶν, καὶ πάντα ὑπὲρ τούτου καὶ
 ποιῆσαι καὶ παθεῖν ἀνεχόμενοι; οἱ πάντων βελτίους εἶναι
 λέγοντες, καὶ διὰ τοῦτο πάντα καὶ λέγειν καὶ πράττειν ἐ-
 25 αὐτοῖς ἐξεῖναι νομίζοντες, ἢ οἱ μετὰ τῶν ἐσχάτων ἀριθμοῦν-
 τες ἑαυτούς, καὶ ταύτη τὴν ἄλογον ἐξουσίαν τῶν παθῶν κο-
 λάζοντες; οἱ τὰς λαμπρᾶς οἰκοδομούμενοι οἰκίας, καὶ τὰς

γεν, ἐὰν ἔβλεπε τὸν υἱὸν του νὰ ἀσθενῇ κατὰ τὸ σῶμα, ποίαν ἀνάγκην ἔχει ἀπὸ καθαρὰν καὶ ἀκριβῆ ὑγείαν; Ἄλλὰ θὰ ἔκαμνε τὸ πᾶν διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τόσῃν εὐεξίαν, ὥστε ποτὲ πλέον νὰ μὴ ἔλθῃ ἡ ἀρρώστια. Τῶρα δὲ πού ἡ ψυχὴ ἀσθενεῖ, λέγουν ὅτι δὲν ὑπάρχει δι' αὐτοὺς ἀνάγκη θεραπείας καὶ τολμοῦν μετὰ τὰ λόγια αὐτὰ νὰ ὀνομάζωσιν τοὺς ἑαυτοὺς των πατέρας. Τί λοιπόν; Θὰ ἀσκητεύσωμεν ὅλοι, λέγει, διὰ νὰ ἐξαφανισθοῦν τὰ βιωτικά; Ὅχι τὸ νὰ ἀσκητεύῃ κανεὶς, καλέ μου, ἀλλὰ τὸ νὰ μὴ πράττῃ αὐτό, καταστρέφει καὶ διαφθείρει τὰ πάντα. Διότι ποῖοι, εἶπέ μου, βλάπτουν τὴν παροῦσαν κατάστασιν, αὐτοὶ πού ζοῦν μὲ μετριοπάθειαν καὶ σεμνότητα, ἢ αὐτοὶ πού ἐπινοοῦν νέους καὶ παρανόμους τρόπους διὰ τὴν διατροφήν των; Αὐτοὶ πού ἐπιχειροῦν νὰ συγκεντρώσωσιν διὰ τὸν ἑαυτὸν τους τὰ πάντα ἢ ἐκεῖνοι πού ἀρκοῦνται εἰς ὅσα ἔχουν; Αὐτοὶ πού ἔχουν στρατιὰς δούλων καὶ περιφέρουν σμήνη ἀπὸ κόλακας, ἢ αὐτοὶ πού νομίζουν ὅτι τοὺς χρειάζεται μόνον ἓνας ὑπηρέτης; (Καὶ δὲν ἐκθέτω ἀκόμη τὴν ἄκραν ἄσκησιν, ἀλλ' αὐτὴν πού εἶναι εἰς ὅλους δυνατῆ). Οἱ φιλόανθρωποι καὶ οἱ ἡμεροὶ καὶ αὐτοὶ πού δὲν ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ τὰς τιμὰς τῶν πολλῶν, ἢ αὐτοὶ πού ἀπαιτοῦν ἀπὸ τοὺς ὁμοφύλους των τὰς τιμὰς περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο χρέος, καὶ πού ἀπεργάζονται ἀναριθμήτους συμφοράς, ἐπειδὴ δὲν ἐσηκώθη ἐνώπιόν των, οὔτε τοὺς ἐχαιρέτησε πρῶτος ὁ τάδε οὔτε ἔκαμνε ὑπόκλισιν οὔτε τοὺς συμπεριεφέρθη ὡς δοῦλος; Αὐτοὶ πού μελοῦν πῶς νὰ ἄρχωνται ἢ αὐτοὶ πού ἐρωτεύονται τὰς δυναστείας καὶ τὰς ἐξουσίας καὶ εἶναι πρόθυμοι νὰ πράξουν καὶ νὰ ὑποστοῦν τὸ κάθε τι δι' αὐτάς; Αὐτοὶ πού λέγουν ὅτι εἶναι καλύτεροι ἀπὸ ὅλους καὶ πού διὰ τοῦτο νομίζουν ὅτι τοὺς ἐπιτρέπεται νὰ λέγουν καὶ νὰ κάμνουν τὸ κάθε τι, ἢ αὐτοὶ πού συγκαταλέγουν τὸν ἑαυτὸν τους μεταξὺ τῶν τελευταίων καὶ πού κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν μετριάξουν τὴν παράλογον ἐξουσίαν τῶν παθῶν; Αὐτοὶ πού

πολυτελείς παραιθέμενοι τραπέζας, ἢ οἱ μηδὲν πλέον καὶ
 τροφῆς καὶ οἰκήσεως τῆς ἀναγκαίας ζητοῦντες; οἱ μυρία
 πλέθρα ἀποτεμνόμενοι γῆς, ἢ οἱ μηδὲ βῶλον μίαν ἀναγκαί-
 αν αὐτοῖς πρὸς κτῆσιν εἶναι νομίζοντες; οἱ τόκους ἐπὶ τό-
 5 κους συλλέγοντες, καὶ πάσης ἐμπορίας κινουῦντες ὁδὸν ἄδι-
 κον, ἢ οἱ τὰς ἀδίκους ταύτας διασπῶντες συγγραφάς, καὶ
 ἐκ τῶν ἐνόμων τοῖς δεομένοις ἐπικουροῦντες; οἱ τὸ εὐτελὲς
 τῆς ἀνθρωπίνης ἐπεσκεμμένοι φύσεως, ἢ οἱ μηδὲ τοῦτο
 αὐτὸ εἰδέναι θέλοντες, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἄγαν ἀλαζονείας καὶ
 10 τὸ ἀνθρώπους αὐτοὺς νομίζειν ἀπολωλεκότες; οἱ πόρνας
 τρέφοντες καὶ τοῖς ἀλλοτριῶσι λυμαινόμενοι γάμοις, ἢ οἱ
 καὶ τῆς ἑαυτῶν ἀπεχόμενοι γυναικός; Οὐχ οἱ μὲν, ὥσπερ
 οἰδήματα σώματι καὶ πνεύματα ἄγρια θαλάττῃ, τῇ πολιτείᾳ
 τῆς οἰκουμένης ἐπιφύονται, καὶ τοὺς καθ' ἑαυτοὺς σώζε-
 15 σθαι δυναμένους χειμάζοντες διὰ τὴν ἀκρασίαν τὴν αὐτῶν·
 οἱ δὲ ὥσπερ ἐν σκότῳ βαθεῖ λαμπιτήρες φαιδροὶ τοὺς ἐν
 μέσῳ ναυαγοῦντας πρὸς τὴν οἰκείαν καλοῦσιν ἀσφάλειαν,
 καὶ τὰς τῆς φιλοσοφίας λαμπάδας ἀφ' ὑψηλοῦ πόρρωθεν
 ἄφαντες, οὕτω τοὺς βουλομένους ἐπὶ τὸν τῆς ἀπραγμοσύνης
 20 χειραγωγοῦσι λιμένα; Οὐ δι' ἐκείνους σιᾶσεις καὶ πόλεμοι
 καὶ μάχαι, καὶ πόλεων κατασκαφαί, καὶ ἀνδραποδισμοί, καὶ
 δουλείαι, καὶ αἰχμαλωσίαι, καὶ φόνοι, καὶ τὰ μυρία ἐν τῷ
 βίῳ κακά; οὐ τὰ παρὰ ἀνθρώπων ἀνθρώποις ἐπαγόμενα μό-
 νον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πάντα, οἷον αὐχμοί, καὶ ἐ-
 25 πομβροί, καὶ σεισμοί, καὶ καταπτώσεις, καὶ πόλεων κατα-
 ποντισμοί, καὶ λιμοί, καὶ λοιμοί, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὅσα ἡμῖν
 ἐκεῖθεν ἐπάγεται;

κτίζουν πολυτελῆ σπίτια καὶ παραθέτουں πλούσια γεύματα ἢ αὐτοὶ ποὺ δὲν ζητοῦν τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀπαραίτητον τροφήν καὶ στέγην; Αὐτοὶ ποὺ ἐκτείνουν τὰ ὄρια των εἰς ἀναρίθμητα στρέμματα γῆς ἢ αὐτοὶ ποὺ δὲν θεωροῦν ἀναγκαίαν τὴν κτῆσιν οὔτε ἐνὸς σβώλου χώματος; Οἱ εἰσπράττοντες τόκους πολλοὺς καὶ θέτοντες εἰς χρῆσιν κάθε ἄδικον μέσον πάσης ἐμπορίας ἢ αὐτοὶ ποὺ ξεσχίζουں τὰς ἀδίκους αὐτὰς συνθήκας καὶ βοηθοῦν μὲ τὰ ὑπάρχοντα τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην; Αὐτοὶ ποὺ ἔχουں ἐννοήσει τὸ μηδαμινὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἢ αὐτοὶ ποὺ δὲν θέλουں οὔτε κὰν νὰ τὸ ἀκούσουں, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ὑπερβολικῆς ἀλαζονείας ἔχουں χάσει καὶ τὴν συναίσθησιν τῆς ἀνθρωπίνης ιδιότητός των; Αὐτοὶ ποὺ συντηροῦν πόρννας καὶ διαλύουں τοὺς ξένους γάμους ἢ αὐτοὶ ποὺ ἀπέχουں καὶ ἀπὸ τὴν ἰδικὴν των γυναῖκα; Δὲν φυτρώνουں οἱ μὲν εἰς τὴν ζωὴν τῆς οἴκουμένης ὡσὰν ἀποστήματα εἰς τὸ σῶμα καὶ ὡσὰν ἄγριοι ἄνεμοι εἰς τὴν θάλασσαν ἐπειδὴ καταπονοῦν καὶ αὐτοὺς ποὺ δύνανται νὰ σωθοῦν μόνοι των, ἐξ αἰτίας τῆς ἀκρατείας των, οἱ δὲ ὡσὰν λαμπτήρες ἀναμμένοι εἰς βαθὺ σκότος, νὰ προσκαλοῦν πρὸς σωτηρίαν τοὺς ναυαγούς, καὶ ἀφοῦ ἀνάψουں τὰς λαμπάδας τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ ὑψηλὰ καὶ ἀπὸ μακράν, τοιοῦτοτρόπως ὀδηγοῦν αὐτοὺς ποὺ θέλουں, εἰς τὸν λιμένα τῆς ἀμεριμνησίας; Μήπως ἐξ αἰτίας ἐκείνων δὲν γίνονται αἱ ἐπαναστάσεις, οἱ πόλεμοι, αἱ διαμάχαι, αἱ καταστροφαι τῶν πόλεων καὶ οἱ ἐξανδραποδισμοὶ καὶ αἱ δουλεῖαι καὶ αἱ αἰχμαλωσίαι καὶ οἱ φόνοι καὶ αἱ χιλιάδες συμφοραι τῆς ζωῆς; Ὅχι μόνον δὲ τὰ κακὰ ποὺ προξενοῦν οἱ ἄνθρωποι εἰς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ ἐξ οὐρανοῦ κακὰ, ὅπως αἱ ξηρασίαι καὶ πλημμύραι καὶ οἱ σεισμοὶ καὶ αἱ κατολισθήσεις καὶ οἱ καταποντισμοὶ πόλεων καὶ ἡ πείνα καὶ αἱ ἀσθένειαι καὶ ὅλα τὰ ἄλλα κακὰ, ποὺ μᾶς πλήττουں ἀπὸ ἐκεῖ;

10. Οὐκοῦν οὗτοι οἱ τὴν πολιτείαν ἀναιρέποντες καὶ τοῖς κοινοῖς λυμαινόμενοι οὗτοι οἱ καὶ ἑτέροις μυρίων αἴτιοι συμφορῶν, οἱ τοῖς βουλομένοις ἡσυχάζειν ἐνοχλοῦντες καὶ πανταχόθεν ἔλκοντες καὶ σπαράττοντες· διὰ τούτους δικαστήρια, καὶ νόμοι καὶ τιμωρίαι, καὶ διάφοροι κολάσεων τρόποι. Καὶ καθάπερ ἐν οἰκίᾳ, ἔνθα πολλοὶ μὲν οἱ κάμνοντες, οἱ δὲ ὑγιαίνοντες ὀλίγοι, καὶ φάρμακα καὶ ἰατροὺς πολλοὺς εἰσελθόντας ἔστιν εὐρεῖν, οὕτω καὶ ἐν τῇ οἰκουμένῃ οὐκ ἔστιν ἔθνος, οὐκ ἔστι πόλις, ἔνθα μὴ πολλοὶ μὲν οἱ νόμοι, πολλοὶ δὲ οἱ ἄρχοντες, πολλαὶ δὲ αἱ τιμωρίαι. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὰ φάρμακα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἀνασιῆσαι τὸν κάμνοντα, ἀλλὰ δεῖ καὶ τῶν ἐπιτεθέντων αὐτά, οἵπερ εἰσὶν οἱ δικάζοντες, καὶ ἐκόντας καὶ ἄκοντας ἀναγκάζοντες δέχεσθαι τὴν ἰατροίαν αὐτούς. Ἄλλ' ὅμως οὕτως ὑπερέσχεν ἡ νόσος, ὡς καὶ αὐτῆς τῆς τῶν ἰατρῶν κρατῆσαι τέχνης, καὶ αὐτοὺς ἐπελθεῖν τοὺς δικάζοντας· καὶ συμβαίνει ταῦτό, οἷον ἂν εἴ τις πυρετῶ καὶ ὑδέρω συνεχόμενος, καὶ μυρίοις ἑτέροις πάθει χαλεπωτέροις, τῶν μὲν οἰκείων μὴ περιγίνοιτο κακῶν, ἑτέρους δὲ τοῖς αὐτοῖς ἐνεχομένους δεινοῖς ἀπαλλάττειν φιλονεικολίᾳ. Ἡ γὰρ τῆς κακίας ἐπιρροὴ καθάπερ τις χειμάρρους, ἅπαντα τὰ κωλύματα ἀναρρήξασα, σφοδρῶς ἐπὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων ἐξεχύθη ψυχάς.

Καὶ τί λέγω πολιτείας ἀνατροπὴν; κινδυνεύει γὰρ οὗτος ὁ λοιμός, ὁ παρὰ τῶν πονηρῶν τούτων ἀρθεῖς, καὶ τοὺς περὶ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ τῶν πολλῶν ἀπελάσαι λόγους· οὕτω πρόβειοι καὶ νέμεται καὶ πάντα ἐπείγεται κατασχεῖν, καὶ τὰ ἄνω κάτω πεποίηκε, καὶ αὐτῶ λοιπὸν ἐπιστρατεύει τῶ οὐρανῶ, τὰς τῶν ἀνθρώπων γλώττις οὐκέτι κατὰ τῶν

10. Λοιπόν, αὐτοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἀνατρέπουν τὸ πολίτευμα καὶ βλάπτουν τὰ δημόσια πράγματα. Αὐτοὶ γίνονται καὶ εἰς ἄλλους αἴτιοι ἀναριθμήτων συμφορῶν καὶ ἐνοχλοῦν τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ ζήσουν μὲ ἡσυχίαν, καὶ ἀπὸ παντοῦ τοὺς σύρουν καὶ τοὺς κτυποῦν. Ἐξ αἰτίας αὐτῶν ὑπάρχουν τὰ δικαστήρια καὶ οἱ νόμοι καὶ αἱ τιμωραὶ καὶ διάφοροι τρόποι ποινῶν. Καὶ ὅπως εἰς οἰκίαν, ὅπου ὑπάρχουν πολλοὶ ἀσθενεῖς, οἱ δὲ ὑγιεῖς εἶναι ὀλίγοι, εἶναι δυνατόν νὰ συναντήσωμεν πολλὰ φάρμακα καὶ πολλοὺς ἰατρούς, οἱ ὅποιοι εἰσῆλθον ἐκεῖ, ἔτσι καὶ εἰς τὴν οἰκουμένην δὲν ὑπάρχει ἔθνος, δὲν ὑπάρχει πόλις, ὅπου νὰ μὴ εἶναι πολλοὶ οἱ νόμοι, πολλοὶ οἱ ἄρχοντες καὶ πολλαὶ αἱ τιμωραὶ. Διότι δὲν ἀρκοῦν αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ τὰ φάρμακα νὰ θεραπεύσουν τὸν ἀσθενῆ, ἀλλὰ πρέπει καὶ αὐτοὶ ποὺ τὰ δίδουν, οἱ ὅποιοι εἶναι δικασταί, καί, πού, εἴτε θέλουν (οἱ ἀσθενεῖς) εἴτε δὲν θέλουν, τοὺς ἀναγκάζουν νὰ δέχωνται τὴν θεραπείαν. Ἀλλὰ τόσοσιν ὑπερίσχυσεν ἡ ἀσθένεια, ὥστε ἐνίκησε καὶ αὐτὴν τὴν ἰατρικὴν τέχνην καὶ προσέβαλε καὶ τοὺς ἰδίους τοὺς δικαστάς. Καὶ συμβαίνει τὸ αὐτό, ὡσάν κάποιος νὰ ἔχη πυρετὸν καὶ ὑδρωπικίαν καὶ ἀναρίθμητα ἄλλα χειρότερα ἀρρωστήματα, καὶ τὰ μὲν ἰδικά του νὰ μὴ ἠμπορῇ νὰ ἀποβάλῃ, ἐπιμόνως δὲ νὰ ἀγωνίζεται διὰ τὴν θεραπείαν ἄλλων, προσβεβλημένων ἀπὸ τὰς αὐτὰς ἀσθενείας. Διότι ἡ ὀρμὴ τῆς κακίας, ὡσάν χεῖμαρρος, ἀφοῦ ἐκρέμνισεν ὅλα τὰ ἐμπόδια, ἐξεχύθη μὲ σφοδρότητα εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων.

Ἀλλὰ διατί ὁμιλῶ μόνον διὰ τὴν ἀνατροπὴν τῆς πολιτείας; Διότι ὑπάρχει κίνδυνος ἡ πανώλης αὐτὴ ποὺ ἔχει καταλάβει τοὺς πονηροὺς αὐτοὺς νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς τὴν πίστιν περὶ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι λοιπὸν προπορεύεται καὶ ἐξαπλώνεται καὶ ἐπείγεται νὰ κυριεύσῃ τὰ πάντα καὶ ἔχει κάμει τὰ πάντα ἄνω - κάτω καὶ τέλος ἀντιστρατεύεται ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ οὐρανοῦ, ὀπλί-

ὁμοδούλων, ἀλλ' ἤδη καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ πάντων κρατουῦντος
 ὀπλίζων Δεσπότου. Πόθεν γάρ, εἶπέ μοι, ὁ πολὺς πανταχοῦ
 τῆς εἰμαρμένης λόγος; πόθεν ἄστρων ἀλόγῳ φορᾷ τὰ ὄντια
 ἀνατιθέασιν οἱ πολλοί; διὰ τί τύχην, διὰ τί τὸ αὐτόματόν
 5 τινες πρεσβεύουσι; πόθεν εἰκῆ καὶ ἀπλῶς πάντα νομίζουσι
 φέρεσθαι; διὰ τοὺς ἐπεικῶς ζῶντας καὶ μειρίως, ἢ δι' ἐ-
 κείνους, οὓς σὺ μὲν συνέχειν ἔφης τὴν πολιτείαν, ἐγὼ δὲ
 κοινήν οὔσαν ἀπέδειξα τῆς οἰκουμένης λύμην; Δι' ἐκείνους
 δηλονότι. Οὐδεὶς γὰρ ἀγανακτεῖ, ἐπειδὴ ὁ δεῖνα φιλοσοφεῖ,
 10 ἢ ὅτι ἐστὶν ὁ δεῖνα ἐπεικῆς καὶ μέτριος καὶ σώφρων, καὶ
 τῶν παρόντων ὑπεροχᾷ πραγμάτων ἀλλ' ὅτι ὁ δεῖνα πλουτεῖ,
 ὅτι τρυφᾷ, ὅτι πλεονεκτεῖ, καὶ ἀρπάζει, ὅτι πονηρὸς ὢν καὶ
 μυρίων γέμων κακῶν, λαμπρὸς τέ ἐστι καὶ εὐημερεῖ.

Ταῦτα κατηγοροῦσι καὶ μέμφονται οἱ ἀπιστοῦντες Θεῶ·
 15 τούτοις προσπταίουσιν οἱ πολλοί, ὡς τῶν γε ἐπεικῶς ἐνε-
 κεν ζώντων, οὐ μόνον οὐδὲν φθέγγονται τῶν ῥημάτων τού-
 των, ἀλλὰ καὶ καταγνοῖεν ἑαυτῶν, ἐφ' οἷς ἂν προαχθῶσι
 τῆς τοῦ Θεοῦ κατηγορησάσαι προνοίας. Καὶ εἰ πάντες, ἢ καὶ
 οἱ πλείους ἐβούλοντο οὕτω ζῆν, οὐδ' ἂν τις ἐνενόησε ταῦτα
 20 τὰ ῥήματα, οὐδ' ἂν ὁ τῶν κακῶν τούτων ἐπεισηλθε κολοφῶν
 τὸ ζητεῖν, πόθεν τὰ κακά. Κακῶν γὰρ οὐκ ὄντων οὐδὲ φαινο-
 μένων, τίς ἂν προήχθη τὴν αἰτίαν ζητῆσαι τῶν κακῶν, καὶ
 μυρίας ἀπὸ τῆς ζητήσεως ταύτης αἰρέσεις ἀνατέλλειν; Καὶ
 γὰρ Μαρτίων, καὶ Μάνης, καὶ Οὐαλεντῖνος, καὶ τῶν Ἑλ-

ζουσα τὰς γλώσσας τῶν ἀνθρώπων ὄχι πλέον ἐναντίον τῶν συνανθρώπων, ἀλλ' ἐναντίον τοῦ ἰδίου κυριάρχου τοῦ σύμπαντος. Διότι, εἶπέ μου, ἀπὸ ποῦ προέρχεται ὁ πολὺς περὶ τῆς τύχης λόγος ποῦ γίνεται παντοῦ; Ἀπὸ ποῦ ἀφορμώμενοι οἱ περισσότεροι ἀποδίδουν τὰς ἐκβάσεις τῶν ὑποθέσεων εἰς τὴν φυσικὴν τροχίαν τῶν ἀστρων; Διατί πιστεύουν εἰς τὴν τύχην, μερικοὶ δὲ εἰς τὴν αὐτόματον γένεσιν; Ἀπὸ ποῦ ὀρμώμενοι πιστεύουν ὅτι τὰ πάντα κυβερνῶνται ἄνευ σχεδίου καὶ συμπωματικῶς; Ἐξ αἰτίας αὐτῶν ποῦ ζοῦν μὲ σωφροσύνην καὶ μετριότητα ἢ ἐξ αἰτίας ἐκείνων, διὰ τοὺς ὁποίους σὺ μὲν εἶπες ὅτι συγκρατοῦν τὴν πολιτείαν, ἐγὼ δὲ ἀπέδειξα ὅτι εἶναι καταστροφεῖς τῆς οἰκουμένης; Εἶναι φανερόν ὅτι δι' ἐκείνους. Διότι κανεὶς δὲν ἀγανακτεῖ ἐπειδὴ ὁ τάδε φιλοσοφεῖ ἢ διότι ὁ τάδε εἶναι πρᾶος καὶ μετριοπαθῆς καὶ σώφρων καὶ περιφρονεῖ τὰ πρόσκαιρα πράγματα, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ τάδε πλουτεῖ, ζῆ πολυτελῶς, εἶναι ἀχόρταγος καὶ κλέπτει, καὶ ἐνῶ εἶναι πονηρὸς καὶ γεμάτος μυριάδας ἀμαρτιῶν, ἐν τούτοις καὶ ἔνδοξος εἶναι καὶ καλοπερᾶ.

Αὐτὰ κατηγοροῦν καὶ εὐρίσκουν ὡς αἰτίαν αὐτοὶ ποῦ δὲν πιστεύουν εἰς τὸν Θεόν. Εἰς αὐτὰ προσκρούουν οἱ πολλοί, ὥστε χάριν ἐκείνων ποῦ ζοῦν μὲ σωφροσύνην ὄχι μόνον δὲν θὰ ἐκφράσουν τίποτε ἀπὸ τὰ λόγια αὐτά, ἀλλὰ καὶ θὰ κατέκριναν τοὺς ἑαυτοὺς των, δι' ὅσα θὰ ἔφθαναν εἰς τὸ σημεῖον νὰ ἐκφράσουν ἐναντίον τῆς θείας προνοίας. Καὶ ἐὰν ὅλοι, ἢ ἔστω οἱ περισσότεροι, ἐπιθυμοῦν νὰ ζοῦν ἔτσι, κανεὶς δὲν θὰ ἐσκέπτετο αὐτὰ τὰ λόγια, οὔτε θὰ ἐπήρχετο τὸ ἀποκορύφωμα τῶν κακῶν, τὸ νὰ ἐρευνοῦν δηλαδὴ ἀπὸ ποῦ προέρχεται τὸ κακόν. Διότι, ἐὰν δὲν ὑπῆρχαν καὶ δὲν ἐφαίνοντο τὰ κακά, ποῖος θὰ ἐπροχωροῦσε νὰ ἐρευνήσῃ τὴν αἰτίαν τοῦ κακοῦ, καὶ πῶς θὰ προέκυπταν ἀπὸ τὴν ἀναζητήσιν αὐτὴν χιλιάδες αἱρέσεων. Ἄλλωστε

λήνων οἱ πλείους ἐντεῦθεν ἔλαβον τὴν ἀρχήν. Εἰ δὲ πάντες
 ἐφιλοσόφουν, οὐκ ἐνῆν ταῦτα ζητεῖν ἀλλ' εἰ καὶ μηδαμόθεν
 ἄλλοθεν, ἀπὸ γοῦν τῆς ἀρίστης ταύτης πολιτείας ἔμαθον
 ἂν ἅπαντες, ὅτι ὑπὸ Θεῶ ζῶμεν βασιλεῖ, καὶ τὰ ἡμέτερα
 5 οὗτος διοικεῖ καὶ κυβερνᾷ πράγματα κατὰ τὴν αὐτοῦ σοφί-
 αν καὶ σύνεσιν· ὃ κινεῖται μὲν καὶ νῦν, φαίνεται δὲ οὐ ῥα-
 δίως διὰ τὴν πολλὴν ἀγλύν, ἣν κατεσκέδασαν οὗτοι τῆς ο'
 κουμένης ἀπάσης. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο ἦν, καθάπερ ἐν σταθερᾷ
 μεσημβρία καὶ λευκῇ γαλήνῃ πᾶσιν ἂν ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια
 10 διεφάνη. Εἰ γὰρ μήτε δικαστήρια ἦν, μήτε κατήγοροι, μήτε
 συκοφᾶνται, μὴ θάσαροι καὶ τιμωρίαί, μὴ δεσμοτήρια καὶ
 κολᾶσεις, μὴ δημεύσεις καὶ ζημίαι, μὴ φόβοι καὶ κίνδυνοι,
 μὴ ἔχθραι, μὴ ἐπιβουλαί, μὴ λοιδορίαί καὶ μῖσος, μὴ λιμοὶ
 καὶ λοιμοί, μηδ' ἄλλο τι τῶν ἀπηριθμημένων δεινῶν, ἀλλὰ
 15 πάντες μετ' ἐπιεικείας ἕζων τῆς προσηκούσης, τίς ἂν τῶν
 ζώντων ἀπάντων ἠμφισβήτησε περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας;
 Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς.

Νυνὶ δὲ ταῦτο συμβαίνει, οἷον ἂν εἰ χειμῶνος καταλα-
 βόντις ἐργάζοιτο μὲν ὁ κυβερνήτης τὸ αὐτοῦ, καὶ διασώζοι
 20 τὸ σκάφος, μὴ γαίνοιτο δὲ αὐτοῦ τῆς ἐπιστήμης ἢ ἀκρίβεια
 τοῖς ἐπιβάταις διὰ τὴν ταραχὴν καὶ τὸν φόβον καὶ τὴν ἀ-
 γωνίαν τῶν ἐπικρεμαμένων κακῶν. Ἐπεὶ καὶ ὁ Θεὸς κυ-

23. Αἰρετικὸς γνωστικὸς γεννηθεὶς εἰς Σινώπην τοῦ Πόντου περὶ
 τὸ 85 μ.Χ. ἔχων οἰκονομικὴν ἄνεσιν μετέβη εἰς Ρώμην (137 μ.Χ.)
 καὶ διεμόρφωσεν ἴδιον αἰρετικὸν σύστημα δυναρχικῶν τάσεων.

24. Πέρσης ἀρχηγὸς τῆς δυναρχικῆς αἰρέσεως τῶν Μανιχαίων. Ἐ-
 γεννήθη περὶ τὸ 215 μ.Χ. εἰς Ν. Βαβυλῶνα, ὃ δὲ πατήρ του ἀνῆκεν
 εἰς θρησκευτικὴν καινότητα, ἀσκοῦσαν τὸ βάπτισμα καὶ τὴν ἐγκρά-
 τειαν. Εἰς νεαρὰν ἡλικίαν λέγει ὅτι εἶδεν εἰς ὄρασιν ἄγγελον, ὃ ὁ-
 ποῖος τὸν ἐκάλεσε νὰ κηρύξῃ τὴν νέαν θρησκείαν. Μετέβη εἰς Ἰνδίας,
 ὅπου τὸ κήρυγμά του εἶχεν ἐπιτυχίαν, κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του δὲ
 ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Πέρσου βασιλέως Σαπῶρ, ὅστις τοῦ ἐπέτρε-
 ψε νὰ κηρύττῃ εἰς τὴν Περσίαν. Μετὰ τὸν θάνατον ὁμοῦ τοῦ Σαπῶρ
 κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν ἱερέων τοῦ Ζωροαστρισμοῦ καὶ φυλακισθεὶς ἀπέ-
 θανε τὸ 274 ἢ 277.

ὁ Μαρκίων²³ καὶ ὁ Μάνης²⁴ καὶ ὁ Βαλεντίνος²⁵ καὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας ἐξεκίνησαν ἀπὸ αὐτό. Ἐὰν ὅμως ὅλοι ἐφιλοσοφοῦσαν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐρευνοῦν αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἂν ὄχι ἀπὸ πουθενὰ ἄλλοῦ, τουλάχιστον ἀπὸ τὸν ἄριστον αὐτὸν τρόπον τοῦ καθημερινοῦ βίου, θὰ ἐμάθαιναν ὅλοι ὅτι ζῶμεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν Θεοῦ Βασιλέως, ὁ ὁποῖος διοικεῖ καὶ κυβερνᾷ τὰ τῆς ζωῆς μας, σύμφωνα μὲ τὴν σοφίαν καὶ τὴν σύνεσίν του, πράγμα τὸ ὁποῖον ὑπάρχει μὲν τώρα, φαίνεται ὅμως δυσκόλως, λόγῳ τῆς θολώσεως τὴν ὁποίαν ἐσκόρπισαν οὗτοι εἰς ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην. Καὶ ἂν δὲν ὑπῆρχεν αὐτή, θὰ ἐφαίνετο εἰς ὅλους ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ ὡσὰν εἰς διαρκῆ μεσημβρίαν καὶ ἀπόλυτον γαλήνην. Διότι, ἐὰν δὲν ὑπῆρχαν οὔτε δικαστήρια οὔτε κατήγοροι οὔτε συκοφάνται οὔτε βασανιστήρια οὔτε τιμωρίαι οὔτε φυλακαὶ οὔτε ποιναὶ οὔτε δημεύσεις περιουσιῶν καὶ ζημίαι οὔτε φόβοι καὶ κίνδυνοι, οὔτε ἔχθραι οὔτε δολιότητες οὔτε ὕβρεις καὶ μῖσος οὔτε πείνα καὶ ἀσθένειαι οὔτε κανένα ἄλλο ἀπὸ τὰ κακὰ πού ἀπηριθμήσαμεν, ἀλλὰ ἐζοῦσαν ὅλοι μὲ τὴν πρέπουσαν σοβαρότητα, ποῖος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους θὰ ἀμφισβητοῦσε τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ; Κανείς!

Τώρα δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιον, καθὼς, ἐὰν ἐνῶ ἐνέσκηψε κακοκαιρία ὁ κυβερνήτης κάμνη τὸ καθῆκον του καὶ διασώζη τὸ πλοῖον, ὅμως δὲν φαίνεται ἡ ἀξία τῆς τέχνης του εἰς τοὺς ἐπιβάτας λόγῳ τῆς ταραχῆς, τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀγωνίας διὰ τὰς συμφορὰς πού ἐπικρέμανται. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Θεὸς κυβερνᾷ μὲν καὶ τώρα τὸ σύμπαν αὐτό, δὲν φαίνεται ὅμως εἰς τοὺς πολ-

---

23. Αἰρεσιάρχης, γεννηθεὶς εἰς Αἴγυπτον, ἄγνωστον πότε, ἀποθανὼν δὲ τὸ 161 μ.Χ. Μεταβάς εἰς Ρώμην ἐπεχείρησε νὰ διαδώσῃ τὴν διδασκαλίαν του, συνισταμένην εἰς ἀνάμειξιν ἀφ' ἐνὸς μὲν ἑλληνικῶν θεωριῶν (Ἰδεῶν τοῦ Πλάτωνος, ἀριθμῶν τοῦ Πυθαγόρου, θεογονίας τοῦ Ἡσιόδου καὶ μυστικοπαθοῦς Παραδόσεως Ὀρφικῶν), ἀφ' ἑτέρου δὲ τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, θεωρουμένου ὑπ' αὐτοῦ ὡς μόνου γνησίου. Μὲ τὴν ἀναίρεσιν τῶν δοξασιῶν τοῦ Βαλεντίνου ἠσχολήθησαν πολλοὶ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, κατ' ἐξοχὴν δὲ ὁ Εἰρηναῖος.

θερηᾶ μὲν τὸ πᾶν τοῦτο καὶ νῦν, οὐ φαίνεται δὲ τοῖς πολλοῖς διὰ τὸν τῶν πραγμάτων χειμῶνα καὶ τὴν ταραχὴν, ἣν οὔτιοι δὴ μάλιστα πάντων ἐργάζονται. Ὡστε οὐ μόνον πολιτείαν ἀνατρέπουσιν, ἀλλὰ καὶ εὐσέβειαν λυμαίνονται
 5 καὶ οὐκ ἂν τις ἁμάρτοι κοινούς ἐχθρούς τούτους προσειπών, οἱ κατὰ τῆς ἐτιέρων ζωῆς σωτηρίας, δόγμασι μιαιοῖς καὶ βί-
 οῖς ἀκαθάρτοις τοὺς μεθ' ἑαυτῶν ἐμπλέοντας καταδύοντες.

11. Ἄλλ' ἐν τοῖς μοναστηρίοις τούτων οὐδὲν ἐστὶν ἰ-
 δεῖν, ἀλλὰ καίτοι χειμῶνος ἠρμένου τοσοῦτου, μόνονι κἀθην-
 10 ται ἐν λιμένι καὶ γαλήνῃ καὶ ἀσφαλείᾳ πολλῇ, καθάπερ ἐξ
 οὐρανοῦ τὰ τῶν ἄλλων ἐπισκοποῦντες ναύγια· καὶ γὰρ πο-
 λιτείαν οὐρανῶ πρόπευσαν εἴλοντο, καὶ ἀγγέλων οὐδὲν χει-
 ρον διάκεινται. Ὡσπερ οὖν ἐν ἐκείνοις οὐκ ἔστιν ἀνωμαλία
 τις, οὐδὲ οἱ μὲν ἐν εὐημερίᾳ, οἱ δὲ ἐν ἐσχάτοις κακοῖς, ἀλλ'
 15 ἅπαντες ἐν εἰρήνῃ μιᾶ καὶ χαρᾶ καὶ δόξῃ, οὕτω δὴ καὶ
 ἐνταῦθα· οὐδεὶς ὄνειδίζει πενίαν, οὐδεὶς ἐπὶ πλούτῳ σεμνύ-
 νεται· τὸ οὐδὲν καὶ τὸ ἐμὸν τοῦτο δὴ τὸ πάντα ἀνατρέπον καὶ
 θορυβοῦν ἐξώρισται· καὶ πάντα αὐτοῖς κοινά, καὶ τράπεζα
 καὶ οἴκησις καὶ ἱμάτια. Καὶ τί θαυμασιόν, ὅπου γε καὶ αὐτὴ
 20 ἡ ψυχὴ μία πᾶσι καὶ ἡ αὐτὴ; Πάντες τὴν αὐτὴν εὐγένειάν
 εἰσιν εὐγενεῖς, τὴν αὐτὴν δουλείαν δοῦλοι, τὴν αὐτὴν ἐλευ-
 θερίαν ἐλεύθεροι· εἰς ἐκεῖ πλοῦτος πᾶσιν ὁ ὄντως πλοῦτος,
 μία δόξα ἢ ὄντως δόξα· οὐ γὰρ ἐν ὀνόμασιν, ἀλλ' ἐν πρά-
 γμασιν αὐτοῖς τὰ ἀγαθὰ· μία ἡδονή, μία ἐπιθυμία, μία ἐλ-
 25 πὶς πᾶσι, καὶ καθάπερ ἀπὸ κανόνος τινὸς καὶ σιάθμης ἅπαν-
 τα διηκριβῶνται, καὶ ἀνωμαλία μὲν οὐδεμία, τάξις δὲ καὶ
 ῥυθμὸς καὶ ἁρμονία καὶ πολλὴ τῆς συμφωνίας ἢ ἀκρίβεια,
 καὶ διηρηκῆς εὐθυμίας ὑπόθεσις. Διὸ πάντες πάντα ποιοῦσι

λοὺς λόγῳ τῶν περιστάσεων τῆς κακοκαιρίας καὶ τῆς ταραχῆς, τὴν ὁποίαν προξενοῦν αὐτοὶ περισσότερον ἀπὸ ὄλους. Ὡστε ὄχι μόνον ἀνατρέπουν τὸ πολίτευμα, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐσέβειαν ζημιώνουν. Καὶ δὲν θὰ ἔσφαλλε κανεὶς, ἐὰν αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους ὠνόμαζε κοινούς ἐχθρούς, διότι ζοῦν διὰ νὰ παρεμποδίσουν τὴν σωτηρίαν τῶν ἄλλων, καταβυθίζοντες τοὺς συνταξειδεύοντας μὲ αὐτοὺς μὲ μιὰς δοξασίας καὶ ἀκάθαρτον ζωὴν.

11. Ἀλλὰ εἰς τὰ μοναστήρια αὐτῶν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἰδῆ κανεὶς τίποτε ἀπὸ αὐτά, καὶ ἐνῶ ἔχει ἐνοσκήψει τόσον μεγάλη τρικυμία, αὐτοὶ εἶναι οἱ μόνοι ποὺ εὐρίσκονται εἰς λιμάνι μὲ πολλὴν γαλήνην καὶ ἀσφάλειαν, καὶ ὡσὰν ἀπὸ τὸν οὐρανὸν παρατηροῦν τὰ ναυάγια τῶν ἄλλων· διότι ἐπροτίμησαν ζωὴν ποὺ ἀρμόζει εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ δὲν εὐρίσκονται εἰς κατωτέραν κατάστασιν ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους. Ὅπως λοιπὸν εἰς ἐκείνους δὲν ὑπάρχει καμμία ἀνωμαλία, οὔτε ἄλλοι μὲν εὐρίσκονται εἰς εὐτυχίαν, ἄλλοι δὲ εἰς τὰς χειροτέρας συμφοράς, ἀλλὰ ὄλοι εἰς μίαν εἰρήνην καὶ χαρὰν καὶ δόξαν, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ. Κανεὶς δὲν ὀνειδίζει τὸν ἄλλον διὰ πτωχείαν, κανεὶς δὲν ὑπερηφανεύεται διὰ πλοῦτον. Τὸ ἰδικόν μου καὶ τὸ ἰδικόν σου, αὐτὸ ἀκριβῶς ποὺ ἀνατρέπει καὶ τaráσσει τὰ πάντα, ἔχει ἀποβληθῆ, καὶ ὄλα εἰς αὐτοὺς εἶναι κοινά, τὸ φαγητόν, ἡ στέγη καὶ τὰ ἐνδύματα. Καὶ τί τὸ παράξενον, ἀφοῦ καὶ αὐτὴ ἡ ψυχὴ εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ εἰς ὄλους; Ὅλοι εἶναι ἐξ ἴσου εὐγενεῖς, ἐξ ἴσου δοῦλοι, ἐξ ἴσου καὶ ἐλεύθεροι. Ἐνας πλοῦτος ὑπάρχει εἰς ὄλους ἐκεῖ, ὁ πραγματικὸς πλοῦτος, μία δόξα, ἡ ἀληθινὴ δόξα· διότι τὰ ἀγαθὰ δὲν συνίστανται εἰς τὰ ὀνόματα ἀλλ' εἶναι πραγματικά. Μία εὐχαρίστησις, μία ἐπιθυμία, μία ἐλπίς εἰς ὄλους ὑπάρχει, καὶ ὄλα ἔχουν κανονισθῆ ἀκριβῶς ὡσὰν μὲ χάρακα καὶ μὲ νῆμα στάθμης, καὶ δὲν ὑπάρχει καμμία ἀνωμαλία, ἀλλὰ τάξις καὶ ρυθμὸς καὶ ἀρμονία καὶ πολλὴ ἀκρίβεια τῆς ὁμοφωνίας καὶ διαρκῆς κατάστασις εὐθυμίας. Δι' αὐτὸ ὄλοι κάμνουν τὸ κάθε τι καὶ

καί πάσχουσιν, ἵνα εὐθυμῶσι τε καὶ χαίρωσιν. Ἐκεῖ γὰρ
μόνον τοῦτο καθαρῶς συμβαῖνόν ἐστιν ἰδεῖν, ἄλλοθι δὲ οὐ-
δαμοῦ, οὐ μόνον τῷ τῶν παρόντων ὑπερορᾶν, καὶ πᾶσαν
ἐκκεκόφθαι σιᾶσεως καὶ μάχης ὑπόθεσιν, καὶ λαμπρὰς αὐ-
5 τοῖς εἶναι περὶ τῶν μελλόντων τὰς ἐλπίδας ἀλλὰ καὶ τῷ τὰ
συμβαίοντα ἐκάστω λυπηρὰ καὶ χρησιτὰ κοινὰ πάντων εἶ-
ναι νομίζειν. Ἡ τε γὰρ ἀθυμία ἀφανίζεται ῥάδιον, ἀνα-
λόγως τῷ ἐνὶ συνδιαφερόντων τὸ φορτίον ἀπάντων, τῆς τε
εὐθυμίας πολλὰς ἔχουσι τὰς ὑποθέσεις, οὐκ ἐπὶ τοῖς ἑαυτῶν
10 μόνοις εὐφραϊνόμενοι καλοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῖς ἀλλήλων
οὐχ ἦτιον, ἢ ἐπὶ τοῖς ἑαυτῶν.

Πῶς οὖν ἡμῖν οἰχθήσεται τὰ πράγματα, ἂν τούτους πάν-
τες ζηλώσωμεν; Νῦν γὰρ οἴχεται καὶ διέφθαρται διὰ τοὺς
πόρρω τῆς πολιτείας ταύτης ἠσκημένους. Σὺ δὲ τᾶναντία
15 ψηφιζόμενος ταῦτὸ ποιεῖς, ὥσπερ ἂν εἴ τις καὶ λύραν μὲν
ἀκριβῶς ἠρμωσμένην ὡς ἄχρηστον διαβάλλοι, τὴν ἐναντίως
δὲ ἔχουσαν, καὶ ἐπιτάσει καὶ ἀνέσει διεφθαρμένην ἀμέτρον,
ταύτην ἐπιτηδείαν εἶναι καὶ πρὸς κρούσματα καὶ πρὸς τέρψιν
λέγοι τῶν θεατῶν. Ἄλλ' οὐδὲν οὔτε τῆς ἀμουσίας τοῦ ταῦτα
20 λέγοντος ἕτερον τούτου μεῖζον τεκμήριον ἐζητήσαμεν ἂν,
οὔτε τῆς βασκανίας καὶ μισανθρωπίας τῶν τὰ τοιαῦτα ψη-
φιζομένων δείγμα σαφέστερον ἄλλο. Ἄλλὰ τίς ὁ τῶν ἐπι-
εικσιτέρων λόγος πατέρων; Μαθέτωσαν, φησί, γράμματα
πρότερον, καὶ τὴν τῶν λόγων προσλαβόντες δύναμιν, οὕτως
25 ἐπὶ τὴν φιλοσοφίαν ἀγέσθωσαν ταύτην· τότε ὁ κωλύων
οὐδεὶς. Καὶ πόθεν δῆλον ὅτι πάντως εἰς ἄνδρας ἐκθήσονται;
πολλοὶ γὰρ ἄωρον προαναρπασθέντες ἀπῆλθον θανά-

πάσχουν, διὰ νὰ εὐθυμοῦν καὶ νὰ χαίρωνται. Ἐκεῖ μόνον ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ ἰδῆ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα νὰ συμβαίῃ κατὰ τρόπον τέλειον, καὶ ἄλλοῦ πουθενά, διότι δὲν περιφρονοῦν μόνον τὰ παρόντα καὶ ἔχουν ἀποκόψει κάθε ὑπόθεσιν στάσεως καὶ διαμάχης καὶ ἔχουν λαμπρὰς ἐλπίδας περὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ δυσάρεστα καὶ εὐχάριστα πού συμβαίνουν εἰς τὸν καθένα, τὰ θεωροῦν κοινὰ εἰς ὅλους. Ἄλλωστε καὶ ἡ μελαγχολία ἐξαφανίζεται εὐκολώτερα, ὅταν ὅλοι κατ' ἀναλογίαν φέρουν τὸ φορτίον, ὅπως ὁ καθείς, καὶ ἔχουν πολλὰς ἀφορμὰς χαρᾶς, ἐπειδὴ δὲν χαίρονται μόνον διὰ τὰς ἀτομικὰς των χαρὰς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς μεταξὺ των ὅχι ὀλιγώτερον ἀπ' ὅσον διὰ τὰς ἀτομικὰς των.

Πῶς λοιπὸν θὰ φύγη ἀπὸ τὰ χέρια μας ἡ κατάστασις, ἐὰν τοὺς μιμηθοῦμεν ὅλοι; Διότι τώρα ἔχουν καθῆ καὶ ἔχουν καταστραφῆ ἕξ αἰτίας αὐτῶν, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἀσκηθῆ μακρὰν τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς αὐτῆς. Ἐσὺ ὅμως ἀποδεχόμενος τὰ ἀντίθετα κάμνεις τὸ ἴδιο πρᾶγμα, ὅπως ἀκριβῶς κάμνει ἐκεῖνος ὁ ὅποιος τὴν καταλλήλως ἐγχορδισμένην λύραν κατηγορεῖ ὡς ἄχρηστον, καὶ ἐκείνην ἢ ὁποῖα εἶναι ἀκατάλληλος λόγῳ τῆς μεγάλης ἐντάσεως ἢ χαλαρώσεως τῶν χορδῶν της χαρακτηρίζει κατάλληλον καὶ διὰ παραγωγὴν ἤχων ἀρμονικῶν καὶ πρὸς τέρψιν τῶν θεατῶν. Ἀλλὰ δὲν θὰ ἐζητούσαμεν ἄλλην μεγαλυτέραν ἀπόδειξιν διὰ τὴν ἀμουσίαν τοῦ λέγοντος αὐτὰ ἀπὸ αὐτοῦ τοὺς λόγους του, οὔτε ἄλλο σαφέστερον δεῖγμα διὰ τὸν φθόνον καὶ τὴν μισανθρωπίαν τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἔχουν τέτοιαν ἰδέαν διὰ τὸν φιλόσοφον βίον τῶν μοναχῶν. Ἀλλὰ τί λέγουν οἱ μετριώτεροι ἀπὸ τοὺς πατέρας; Ἄς μάθουν, λέγουν, προηγουμένως γράμματα καὶ ἀφοῦ ἀποκτήσουν τὴν ἰκανότητα τῆς ρητορείας, ἔπειτα ἃς ὀδηγηθοῦν εἰς τὴν φιλοσοφίαν αὐτήν· τότε κανεὶς δὲν θὰ τοὺς ἐμποδίση. Καὶ ἀπὸ ποῦ γίνεται φανερόν ὅτι θὰ φθάσουν ὅπωςδήποτε εἰς τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν; διότι πολλοὶ ἀνηρπάσθησαν ἀπὸ

τω. Ἄλλ' ἔστι καὶ τοῦτο εἶναι φανερόν· θῶμεν αὐτοὺς καὶ εἰς ἄνδρας τελέσειν, τίς ἐγγυήσεται τὴν προτιέραν ἅπασαν ἡλικίαν; Οὕτω γὰρ οὐδὲν πρὸς φιλονεικίαν φθέγγομαι, ὅτι εἴ τις ὑπὲρ τούτων παρεῖχε θαρρεῖν, οὐδὲ κησαμένους τὴν
 5 δύναμιν ταύτην ἐξήγαγον ἄν, ἀλλὰ τό τε μάλιστα μένειν ἐκέλευσα, καὶ τοὺς φυγαδεύοντας αὐτοὺς οὐκ ἄν ἐπήνεσα, ἀλλ' ὡς κοινούς τῆς πολιτείας ἐχθροὺς ἀπεισιγράφη ἄν, ὅτι τοὺς λύχνους κρύπτοντες, καὶ τοὺς φωσιτήρας ἀπὸ τῆς πόλεως ἐπὶ τὴν ἐρημίαν ἄγοντες, τὰ μέγιστα τοὺς ἔνδον οἰκοῦντας
 10 ἐζημίουν ἀγαθὰ. Εἰ δὲ οὐδεὶς ὁ ταῦτα ὑποσχησόμενος, τί τὸ ὄφελος πέμπειν εἰς διδασκάλους, ἔνθα πρὸ τῶν λόγων κακίαν εἴσονται, καὶ τὸ ἔλατιον βουλόμενοι λαβεῖν, τὸ μείζον ἀπολέσουσι, τῆς ψυχῆς τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν εὐεξίαν ἅπασαν;

15 Τί οὖν; κατασκάφομεν τὰ διδασκαλεῖα, φησὶν; Οὐ τοῦτο λέγω, ἀλλ' ὅπως μὴ τὴν τῆς ἀρετῆς καθέλωμεν οἰκοδομήν, καὶ ζῶσαν κατορύξωμεν τὴν ψυχὴν· σωφροσύνης μὲν γὰρ ταύτης οὐδεμία ἀπὸ τῆς τῶν λόγων ἀπειρίας ἔστι ζημία, διεφθαρμένης δὲ μεγίστη ἢ θλάβη, κἂν σφόδρα ἢ
 20 γλῶττα ἠκονημένη τυγχάνη, καὶ τοιούτῳ μείζων, ὅσωπερ ἄν ἐκείνη προσῆ ἢ δύναμις. Πονηρία γὰρ τὴν τοῦ λέγειν προσλαβοῦσα ἐμπειρίαν, πολλῶ χειρόνα τῆς ἀμαθίας ἐργάζεται τὰ δεινά.

Ἄν δὲ ἀπελθόντες ἐκεῖ, φησί, πρὸς τῷ τὴν γλῶσσαν
 25 ἀργοτιέραν ἔχειν, καὶ τῆς ἀρετῆς ἐκπέσωσιν ἐκείνης; Ἄν δὲ μένοντες, εἰπέ μοι, πρὸς τῷ τὴν ψυχὴν διαφθεῖραι, μηδὲν εἰς εὐγλωττίαν ἀπόνωνται τῆς σχολῆς; ἔμοι γὰρ ἀριό-

26. Οὕτω ὠνομάζοντο αἱ ἐθνικαὶ (εἰδωλολατρικαὶ) σχολαὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

πρόωρον θάνατον καὶ ἀπῆλθαν. Ἄλλ' ἄς παραδεχθῶμεν, ὅτι καὶ αὐτὸ εἶναι φανερόν· ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι θὰ φθάσουν εἰς τὴν ἀνδρικήν ἡλικίαν. Ποῖος θὰ ἐγγυηθῆ δι' ὅλην τὴν προτέραν ζωὴν; Δὲν κατέχομαι ἀπὸ φιλόνεικον διάθεσιν, ὅταν λέγω ὅτι, ἐὰν κάποιος μᾶς ἐβεβαίωνε δι' αὐτοὺς ὅτι θὰ εὐδοκιμοῦσαν εἰς τὰς σπουδὰς των, ἂν ἀποκτοῦσαν τὴν δύναμιν αὐτήν, δὲν θὰ εἶχα τὴν γνώμην νὰ ἀποσυρθοῦν ἀπὸ τὴν πόλιν, ἀλλὰ τότε πολὺ περισσότερον θὰ τοὺς συνιστοῦσα νὰ μείνουν, καὶ δὲν θὰ ἐπαινοῦσα αὐτοὺς πού τοὺς φυγαδεύουν, ἀλλὰ θὰ τοὺς ἀπεστρεφόμην ὡς κοινούς ἐχθροὺς τῆς πολιτείας, διότι μὲ τὸ νὰ κρύπτουν καὶ νὰ ὀδηγοῦν τοὺς φωσιτῆρες εἰς τὴν ἐρημίαν, θὰ ἐζημίωσαν πάρα πολὺ τοὺς κατοικοῦντας εἰς τὴν πόλιν. Ἐὰν δὲ δὲν ὑπάρχη κανεὶς, πού νὰ μᾶς ὑποσχεθῆ ὅτι θὰ συμβοῦν αὐτά, ποῖον τὸ ὄφελος νὰ τοὺς στέλλετε εἰς διδασκάλους, ὅπου πρὸ τῆς ρητορείας θὰ γνωρίσουν τὴν κακίαν, καὶ ἐνῶ θέλουν νὰ λάβουν τὸ μικρότερον θὰ χάσουν τὸ μεγαλύτερον, δηλαδὴ τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς καὶ ὅλην τὴν ὑγείαν;

Τί λοιπόν; Θὰ κρημνίσωμεν, λέγει, τὰ διδασκαλεῖα;* Δὲν ἐννοῶ αὐτό, ἀλλὰ νὰ μὴ καταστρέψωμεν τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἀρετῆς καὶ θάψωμεν ζωντανὴν τὴν ψυχὴν· διότι, ὅταν αὕτη σωφρονῆ, δὲν προκύπτει καμμία ζημία ἀπὸ τὴν ἄγνοιαν τῆς ρητορικῆς τέχνης, ἐνῶ μεγίστη θὰ εἶναι ἡ ζημία ὅταν αὕτη διαφθαρή, ἔστω καὶ ἂν ἡ γλῶσσα εἶναι πάρα πολὺ ἐξησκημένη, καὶ μάλιστα τότε τόσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ ζημία, ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ ρητορικὴ δύναμις. Διότι ὅταν ἡ πονηρία προσλάβῃ τὴν πείραν τοῦ λόγου, κάμνει τὰ κακὰ πολὺ χειρότερα ἀπὸ ὅσον ἡ ἀμάθεια.

Ἄν ὅμως, λέγει, ἀφοῦ ὑπάγουν εἰς τὴν ἐρημίαν ἐκείνην, ἐκτὸς τοῦ ὅτι θὰ ἔχουν τὴν γλῶσσαν των δεσμευμένην, ἐκπέσουν καὶ ἀπὸ τὴν ἀρετὴν ἐκείνην; Ἄν ὅμως, εἶπέ μου, ἀφοῦ παραμείνουν εἰς τὴν πόλιν, ἐκτὸς τοῦ ὅτι θὰ διαφθεῖρουν τὴν ψυχὴν δὲν θὰ ὠφεληθοῦν εἰς τίποτε ἀπὸ τὴν σπουδὴν των νὰ γίνουν εὐγλωττοι; Διότι περισσότερον ἀρ-

σει ταῦτα λέγειν μᾶλλον, ἢ ἐκεῖνά σοι. Τί δήποτε; Ὅτι εἰ καὶ τὸ τοῦ μέλλοντος ἄδηλον ἑκατέρου, τὸ σὸν ἀδηλότερον. Πῶς, καὶ διὰ τί; Ὅτι ἡ μὲν τῶν λόγων σπουδὴ τῆς ἀπὸ τῶν τρόπων ἐπιεικείας δεῖται, ἡ δὲ τῶν τρόπων ἐπιείκεια οὐ-
 5 κέτι τῆς ἀπὸ τῶν λόγων προσθήκης. Σωφροσύνην μὲν γὰρ καὶ χωρὶς τῆς παιδείσεως ταύτης κατορθῶσαι ἔστι, λόγων δὲ δύναμιν χωρὶς τρόπων χρησιῶν οὐδεὶς ἂν προσλάβοι ποιέ, παντὸς τοῦ χρόνου εἰς κακίαν καὶ ἀσέλγειαν ἀναλι-
 σκομένου.

10 Ὅστιε ὅπερ ἐκεῖ δέδοικας, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα φοβεῖσθαι χρή· καὶ πολλῶ μᾶλλον ἐνταῦθα, ὅσω καὶ πυκνότεραι αἱ ἀποτυχίαι, καὶ περὶ τῶν μειζόνων ὁ κίνδυνος. Κάκει μὲν πρὸς ἓν ἠσχολῆσθαι μόνον ἀνάγκη, ἐνταῦθα δὲ τῶν δύο κρατῆσαι πρόκειται, ὡς οὐκ ἔνδον θάτερον χωρὶς θατέρου
 15 λαβεῖν, οὐδὲ σωφροσύνης χωρὶς τοὺς λόγους εἰδέναι. Εἰ δὲ βούλει, καὶ τὸ ἀδύνατον τοῦτο θῶμεν εἶναι δυνατὸν, τί γένοιτ' ἂν ἡμῖν ἀγαθὸν ἀπὸ τῆς τούτων ἐμπειρίας, περὶ τὰ καιρία λαμβάνουσι τὴν πληγὴν; τί δὲ κακὸν ἀπὸ τῆς ἀπειρίας, τῶν μεγίστων ἡμῖν κατορθουμένων; Καὶ ταῦτα οὐ
 20 παρ' ἡμῖν μόνον τοῖς καταγελωσι τῆς ἔξωθεν σοφίας, καὶ μωρίαν αὐτὴν εἶναι νομίζουσιν, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἔξωθεν φιλοσόφοις οὕτω συνωμολόγηται. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ μὲν πολλοὶ οὐ σφόδρα ἐπεμελήθησαν τοῦ πράγματος· οἱ δὲ καὶ τέλεσον κατεφρόνησαν, καὶ διετέλεσαν ὄντες ἀμαθεῖς,
 25 καὶ τὸν ἅπαντα θίον ἐν τῷ τῆς φιλοσοφίας ἠθικωτέρῳ δια-
 τρίφαντες μέρει, σφόδρα ἔλαμψαν, καὶ γεγόνασι περιφανεῖς.

μόζει νὰ λέγω ἐγὼ αὐτὰ παρὰ ἐσὺ ἐκεῖνα. Διατί τάχα; Διότι, ἂν καὶ τὸ μέλλον εἶναι ἀόρατον διὰ τὸν καθένα μας, ὅμως τὸ ἰδικόν σου εἶναι ἀκόμη ἀδηλότερον. Πῶς λοιπόν, καὶ διατί; Ἐπειδὴ ἡ μὲν μάθησις τῆς ρητορικῆς ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ τὴν κοσμίαν συμπεριφορὰν, ἡ δὲ κοσμία συμπεριφορὰ δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ τὴν ἀπόκτησιν τῆς ρητορικῆς δεινότητος. Ἄλλωστε εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτύχη κανεὶς τὴν σωφροσύνην καὶ χωρὶς αὐτὴν τὴν μόρφωσιν, ἐνῶ κανεὶς δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἰκανότητα τῆς ρητορείας χωρὶς τοὺς καλοὺς τρόπους, διότι ὅλος ὁ χρόνος θὰ ἐξοδεύεται εἰς τὴν διάπραξιν τοῦ κακοῦ καὶ τὴν ἀκολασίαν.

Ἔτσι ἐκεῖνο ποὺ φοβεῖσαι ἐκεῖ, πρέπει νὰ τὸ φοβῆσαι καὶ ἐδῶ, καὶ πολὺ περισσότερον ἐδῶ, ὅπου εἶναι συχνότεραι αἱ ἀποτυχίαι, καὶ σοβαρώτερος ὁ κίνδυνος. Καὶ ἐκεῖ μὲν ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ ἀσχοληθῇ κανεὶς μόνον μὲ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο, ἐνῶ ἐδῶ πρέπει νὰ γίνωμεν κύριοι καὶ τῶν δύο, ἐπειδὴ δὲν γίνεται νὰ ἀποκτήσωμεν τὸ ἓνα χωρὶς νὰ ἔχωμεν τὸ ἄλλο, οὔτε χωρὶς τὴν σωφροσύνην νὰ μάθωμεν τὴν ρητορείαν. Καὶ ἂν θέλῃς ἄς ὑποθέσωμεν καὶ τὸ ἀδύνατον τοῦτο ὡς δυνατόν, ὅτι δηλαδὴ κάποιος ἠμπορεῖ, καὶ χωρὶς νὰ εἶναι σώφρων εἰς τὸν βίον του, νὰ γίνῃ δεινὸς ρήτωρ καὶ συζητητής. Τί καλὸν θὰ προήρχετο ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα εἰς ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι δεχόμεθα τὸ κτύπημα εἰς τὰ καίρια σημεῖα; Καὶ τί κακὸν θὰ προήρχετο ἀπὸ τὴν ἀπειρίαν τοῦ λόγου, ὅταν ἐπιτυχάνωνται τὰ μεγαλύτερα μὲ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν σωφροσύνην; Καὶ αὐτὰ δὲν θεωροῦνται τοιαῦτα μόνον ἀπὸ ἡμᾶς ποῦ περιφρονοῦμεν τὴν κατὰ κόσμον σοφίαν καὶ τὴν θεωροῦμεν μωρίαν, ἀλλὰ ἔχουν γίνῃ παραδεκτὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς ἔθνικοὺς φιλοσόφους. Δι' αὐτὸ καὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἐφρόντισαν πολὺ διὰ τὴν ρητορείαν, ἄλλοι δὲ τὴν περιεφρόνησαν ἐντελῶς καὶ ἐξηκολούθησαν νὰ εἶναι ἀμαθεῖς καὶ ἀσχοληθέντες εἰς ὅλην τὴν ζωὴν των μὲ τὸ ἠθικώτερον μέρος τῆς φιλοσοφίας ἔλαμψαν ἐξαίσια καὶ ἔγιναν διάσημοι.

Καὶ γὰρ Ἀνάχαροις καὶ Κράτης καὶ Διογένειος, οὐδε-
 μίαν ἐποίησαντο σπουδὴν τούτου· φασὶ δέ τινες, οὐδὲ Σω-
 κράτης, καὶ μαρτυρήσειεν ἂν ἡμῖν ὁ μάλιστα πάντων ἐν
 τῇ τέχνῃ ταύτῃ διενεγκῶν, καὶ τὰ ἐκείνου τῶν ἄλλων εἰδῶς
 5 ἀκριβέστερον. Εἰσαγαγὼν γὰρ αὐτὸν ποιε εἰς δικαστήριον
 ἀπολογησόμενον, ἐν τῇ πρὸς τοὺς δικαστὰς ἀπολογία ἐποίη-
 σεν οὕτω λέγοντα· «Ὑμεῖς δὲ ὁμοῦ ἀκούσεσθε πᾶσαν τὴν
 ἀλήθειαν, οὐ μέντοι μὰ Δί, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κεκαλλιε-
 πημένους γε λόγους, ὥσπερ οἱ τούτων, ῥήμασί τε καὶ ὀνό-
 10 μασιν, οὐδὲ κεκοσμημένους, ἀλλ' ἀκούσεσθε ἀπλῶς καὶ εἰκῆ
 λεγόμενα τοῖς ἐπιτυχοῦσιν ὀνόμασι. Πιστεύω γὰρ δίκαια
 εἶναι ἃ λέγω, καὶ μηδεὶς ὑμῶν προσδοκησάτω ἄλλως. Οὐ-
 δὲ γὰρ ἂν δήπου πρόποι τῇ ἡλικίᾳ τῆδε, ὥσπερ μειρακίῳ
 πλάιτοντι λόγους, εἰς ὑμᾶς εἰσιέναι».

15 Ταῦτα δὲ ἔλεγε δεικνύς, ὅτι οὐ διὰ ῥαθυμίαν τινά,
 ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ μέγα τὸ πράγμα ἠγεῖσθαι οὔτε ἔμαθεν, οὔτε
 ἐχρήσατο. Οὐκ οὖν φιλοσόφων μὲν ἢ εὐγλωττία, καὶ ἀνδρῶν
 δὲ ἀπλῶς, μειρακίων δὲ παιζόντων ἢ φιλοτιμία, ὡς καὶ
 αὐτοῖς τοῖς φιλοσόφοις δοκεῖ, οὐ τοῖς ἄλλοις μόνον, ἀλλὰ
 20 καὶ τῷ πάντων μάλιστα ἐν τούτῳ κεκρατηκότι· τὸν γὰρ δι-
 δάσκαλον οὐκ ἀφίησι κοσμεῖσθαι τῷ πράγματι, αἰσχροὺς τῷ
 φιλοσόφῳ τὸν κόσμον τοῦτον εἶναι νομίζων. Ἀλλὰ ταῦτα
 μὲν ὡς πρὸς ἄπιστον δικαίως ἂν τις εἴποι, μᾶλλον δὲ καὶ
 πρὸς πιστόν. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον διὰ οἱ μὲν τὴν παρὰ τῶν

27. Ἀρχαῖος φιλόσοφος ἐκ Σκιθίας, φημισθεὶς ὡς φίλος καὶ μαθη-
 τὴς τοῦ Σόλωνος, προσέτι δὲ διὰ τὴν πολυμαθειαν καὶ τὰ αὐστηρά του
 ἦθη. Ἡ μήτηρ του ἦτο Ἑλληνίς, ὁ δὲ πατήρ του Γνοῦρος, βασιλεὺς
 νομαδικῆς φυλῆς παρὰ τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθή-
 νας τὸ 589 π.Χ. θαυμάσας καὶ μελετήσας τὸν ἀθηναϊκὸν πολιτισμὸν.
 Κατετάγη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν χορείαν τῶν σοφῶν. Ἐπανελ-
 θὼν εἰς τὴν πατρίδα του ἐπεχείρησε νὰ μεταφυτεύσῃ καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ
 εἰς αὐτὴν τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν· τοῦτο ἐθεωρήθη ὑπὸ
 τοῦ προληπτικοῦ ἀδελφοῦ του, γενομένου βασιλέως τῶν Σκιθῶν, ὡς
 ἀσέβεια καὶ ἐφονεΐθη ὑπ' αὐτοῦ.

28. Ἐπιφανὴς κινικὸς φιλόσοφος, υἱὸς τοῦ Ἀσκώνδα, γεννηθεὶς εἰς
 Θήβας καὶ ἀκμάσας περὶ τὸ 330 π.Χ. Ἐπῆρξεν ὁ σπουδαιότερος μα-
 θητὴς τοῦ Διογένοους. Παρ' ὅτι κατήγετο ἀπὸ εἴπορον οἰκογένειαν,

Πράγματι καὶ ὁ Ἀνάχαροις²⁷ καὶ ὁ Κράτης²⁸ καὶ ὁ Διογένης δὲν ἐσπούδασαν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, οὔτε ὁ Σωκράτης, ὅπως λέγουν μερικοὶ καὶ ὅπως θὰ μᾶς ἐβεβαίωνε περὶ τούτου αὐτὸς ὁ ὁποῖος ὑπερέβη τοὺς ἄλλους εἰς τὴν τέχνην αὐτὴν καὶ γνωρίζει τὰ περὶ ἐκείνου ἀκριβέστερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Αὐτὸς διηγούμενος ὅτι κάποτε ὁ Σωκράτης εἰσήχθη εἰς τὸ δικαστήριον διὰ ν' ἀπολογηθῆ, τὸν παρουσιάζει νὰ λέγῃ τὰ ἐξῆς εἰς τὴν ἀπολογίαν του πρὸς τοὺς δικαστάς. «Ἔσεῖς, ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀπὸ ἐμένα θ' ἀκούσετε ὅλην τὴν ἀλήθειαν, ὅχι βέβαια, μὰ τὸν Δία, λόγια διηνησιμένα μὲ ρητορικὰ σχήματα, ὅπως τὰ λόγια αὐτῶν, οὔτε καλλωπισμένα, ἀλλὰ θὰ ἀκούσετε λόγια πού θὰ ἔλθουν εἰς τὸ στόμα μου τυχαίως καὶ ἀνεπιτηδεύτως. Διότι πιστεύω ὅτι αὐτὰ πού λέγω εἶναι ὀρθά, καὶ κανεὶς ἀπὸ ἐσᾶς ἄς μὴ περιμένη ν' ἀκούσῃ διαφορετικά. Διότι δὲν θὰ μοῦ ἐταίριαζεν εἰς αὐτὴν τὴν ἡλικίαν νὰ προσέλθω ἐνώπιόν σας, ὡσὰν μεράκιον πού συντάσσει μὲ ἐπιμέλειαν τοὺς λόγους του»²⁹.

Τὰ ἔλεγε δὲ αὐτὰ διὰ νὰ δείξῃ ὅτι οὔτε ἔμαθεν οὔτε ἐχρησιμοποίησε τοῦτο τὸ πρᾶγμα ὅχι δι' ἀμέλειαν, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν τὸ ἐθεώρει σπουδαῖον. Δὲν ἀρμόζει λοιπὸν εἰς τοὺς φιλοσόφους καὶ ἀπλῶς εἰς τοὺς ἄνδρας ἢ εὐγλωττία, ἀλλὰ ἡ φιλοδοξία αὐτὴ ἰδιάζει εἰς νεαροὺς οἱ ὁποῖοι παίζουσι, ὅπως νομίζουν καὶ οἱ ἴδιοι οἱ φιλόσοφοι, καὶ μάλιστα ὅχι μόνον οἱ ἄλλοι ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος πού ὑπερέβη ὅλους τοὺς ἄλλους κατὰ τὴν φιλοσοφίαν· διότι δὲν ἐπιτρέπει εἰς τὸν διδάσκαλον νὰ κοσμηθῆ μὲ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἐπειδὴ ἔχει τὴν γνώμην ὅτι ὁ διάκοσμος αὐτὸς εἶναι ἐντροπὴ διὰ τὸν φιλόσοφον. Ἀλλὰ αὐτὰ τὰ ὁποῖα δικαιολογημένως θὰ ἔλεγε κανεὶς εἰς ἄπιστον, ἤμπορεῖ νὰ λεχθοῦν καλύτερα εἰς πιστόν. Διότι πῶς δὲν εἶναι ἄτοπον, ὅταν ἐκεῖνοι, πού

ἔζη πενιχρόν καὶ λιτόν βίον. Εἶναι ὁ τελευταῖος ἐνδοξος ἀντιπρόσωπος τῆς κυνικῆς φιλοσοφίας, ὑπῆρξε δὲ διδάσκαλος τοῦ Στωϊκοῦ φιλοσόφου Ζήνωνος.

29. Πλάτωνος, ἀπολογία Σωκράτους 5bc.

πολλῶν δόξαν θηρώμενοι, καὶ οὐδὲ ἄλλοθεν φανῆναι δυνατόμενοι, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τῆς ἔξωθεν σοφίας, μηδὲν αὐτὴν εἶναι νομίζωσιν, ἡμεῖς δὲ οὕτω θαυμάζωμεν καὶ ἐκπλητιώμεθα, ὡς καὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων διὰ ταύτην καταφρονεῖν;

- 5 Πρὸς μὲν οὖν τὸν ἄπιστον ταῦτα ἀρκεῖ, πρὸς δὲ τὸν πιστὸν καὶ ταῦτα καὶ τὰ παρ' ἡμῖν ὑποδείγματα ἀναγκαῖον παράγειν. Ποῖα δὴ ταῦτα; Τοὺς μεγάλους ἄνδρας καὶ ἁγίους ἐκείνους, τοὺς πρώτους, ὅτε γράμματα οὐκ ἦν, τοὺς μετ' ἐκείνους, ὅτε γράμματα μὲν ἦν, ἐμπειρία δὲ λόγων οὐ-
- 10 δέπω, τοὺς μετὰ τούτους, ὅτε καὶ γράμματα ἦν καὶ ἐμπειρία λόγων. Ἀμφοτέρων δὲ ἦσαν τότε ἄπειροι ἐκεῖνοι οὐ μόνον γὰρ τῆς τῶν λόγων παιδεύσεως, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς τῶν γραμμάτων ἐμπειρίας ἐκτὸς ἦσαν ἀλλ' ὅμως ἐν αὐτοῖς τούτοις, μετὰ ἰσοσυνεχίας περιουσίας τοὺς ἐν αὐτῇ κρα-
- 15 τοῦντας παρήλασαν, ὡς παίδων ἀνοήτων αὐτοὺς φανῆναι χεῖρους. "Ὅταν γὰρ τὸ πείθειν ἐν τοῖς λόγοις ἦ, καὶ οἱ μὲν φιλόσοφοι μηδὲ ἐνὸς περιγίνονται τυράννου, οἱ δὲ ἀγράμματοι καὶ ἰδιῶται τὴν οἰκουμένην ἐπισιτρέφωσιν ἅπασαν, εὐδὴλον διὰ τὰ νικητήρια τῆς σοφίας ἐ-
- 20 στί, τοῖς ἀγραμμάτοις καὶ ἰδιώταις, οὐ παρ' ἐκείνοις τοῖς τὰ ἑκάτερα διηκριβωκόσιν. Οὕτως ἢ ὄντως σοφία καὶ ἡ ὄντως παιδεύσις οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος. Καὶ μή μὲ τις νομιζέτω νομοθετεῖν ἀμαθεῖς τοὺς παῖδας γίνεσθαι ἀλλ' εἴ τις ὑπὲρ τῶν ἀναγκαίων παρέχοι
- 25 θαρρεῖν, οὐκ ἂν ἐλοίμην κωλύσαι καὶ τοῦτο ἐκ περιουσίας γενέσθαι. "Ὡσπερ γάρ, τῶν θεμελίων σαλευομένων, καὶ πάσης τῆς οἰκίας καὶ τῆς οἰκοδομῆς κινδυνευούσης καταπεσεῖν, ἐσχάτης ἀνοίας καὶ παραπληξίας ἐστὶ πρὸς τοὺς κονιῶντας, ἀλλὰ μὴ πρὸς τοὺς οἰκοδομοῦντας τρέχειν οὕτω
- 80 πάλιν ἀκαίρου φιλονεικίας, τῶν τοίχων ἐσιώτων ἀσφαλῶς

ἐπιδιώκουν τὴν ἀπὸ τοῦς πολλοὺς ὑπόληψιν καὶ δὲν ἤμπο-
ροῦν ἀπὸ πουθενά ἄλλοῦ νὰ γίνουιν γνωστοὶ παρὰ ἀπὸ τὴν
ἐξωτερικὴν σοφίαν, τὴν θεωροῦν τίποτε, ἐνῶ ἡμεῖς τόσον
πολὺ τὴν θαυμάζομεν καὶ ἐκπληττόμεθα δι' αὐτὴν, ὥστε νὰ
περιφρονοῦμεν καὶ τὰ σπουδαιότερα ἐξ αἰτίας ταύτης;

12. Ὡς πρὸς τὸν ἄπιστον λοιπὸν αὐτὰ εἶναι ἀρκετά, ὡς
πρὸς τὸν πιστὸν ὅμως εἶναι ἀπαραίτητον νὰ παρουσιάσωμεν
καὶ αὐτὰ καὶ τὰ ἰδικά μας παραδείγματα. Ποῖα λοιπὸν εἶναι
αὐτά; Οἱ μεγάλοι καὶ ἅγιοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, οἱ πρῶτοι ποὺ
ἔζησαν ὅταν δὲν ὑπῆρχον ἀκόμη γράμματα καὶ οἱ μετέπειτα
ἀπὸ ἐκείνους, ὅταν ὑπῆρχαν μὲν γράμματα, δὲν ὑπῆρχεν
ὅμως ἀκόμη ρητορικὴ τέχνη, καὶ αὐτοὶ ποὺ ἔζησαν μετὰ ἀπὸ
αὐτοῦς, ὅταν καὶ γράμματα ὑπῆρχαν καὶ ρητορικὴ τέχνη.
Ἄγνοοῦσαν δὲ ἐκεῖνοι καὶ τὰ δύο· καὶ ἀγνοοῦσαν ὄχι μόνον
τὴν ρητορικὴν παιδείαν ἀλλὰ καὶ τὰ ἴδια τὰ γράμματα. Ἄλλ'
ὅμως εἰς αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, εἰς τὰ ὁποῖα φαίνεται ὅτι
εἶναι ἀναγκαῖα ἡ δύναμις τῶν λόγων, μὲ τόσον μεγάλην ἄ-
νεσιν ὑπερίσχυσαν ἐκείνων ποὺ ἔχουν τὴν δύναμιν αὐτὴν,
ὥστε αὐτοὶ νὰ φανοῦν κατώτεροι καὶ ἀπὸ ἀνόητα παιδιά.
Διότι ἐὰν ἡ πειθὴ εὐρίσκεται εἰς τὴν ρητορείαν, καὶ οἱ μὲν
φιλόσοφοι δὲν διαθέτουν τὴν δύναμιν νὰ μεταπέισουν οὔτε
ἓνα τύραννον, οἱ δὲ ἀγράμματοι καὶ ἀπλοῖ ἄνθρωποι μετα-
στρέφουν εἰς τὸ καλὸν ὅλην τὴν οἰκουμένην, εἶναι ὀλοφά-
νερον ὅτι τὰ νικητήρια τῆς σοφίας ἀξίζουιν εἰς αὐτοῦς, δη-
λαδὴ εἰς τοὺς ἀγραμμάτους καὶ ἀπλοῦς, καὶ ὄχι εἰς αὐτοῦς
οἱ ὁποῖοι μὲ ἀκρίθειαν ἐσπούδασαν καὶ τὰ δύο. Ἔτσι, ἡ πρα-
γματικὴ σοφία καὶ ἡ ἀληθινὴ μόρφωσις δὲν εἶναι τίποτε ἄλ-
λο, παρὰ ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ ἄς μὴ νομίζη κα-
νεῖς ὅτι νομοθετῶ νὰ παραμένουν τὰ παιδιά ἀμόρφωτα. Ἄλλ'
ἐὰν κανεῖς μᾶς ἐξησφάλιζε τὰ ἀπαραίτητα, δὲν θὰ ἤθελα νὰ
ἐμποδίσω νὰ γίνῃ καὶ αὐτὸ ἐπιπροσθέτως. Διότι ὅπως ἀκρι-
βῶς ὅταν σαλεύωνται τὰ θεμέλια καὶ κινδυνεῦῃ ὅλη ἡ οἰκία
καὶ ἡ οἰκοδομὴ νὰ καταπέσῃ, εἶναι ἐσχάτη ἀνοησία καὶ πα-
ραφροσύνη νὰ σπεύδῃ κανεῖς πρὸς τοὺς ἐπιχρισματοποιοῦς

καὶ θεβαίως, κωλύειν τὸν βουλόμενον κονιᾶν. Καὶ ὅτι ταῦτα ἀπὸ ψυχῆς λέγω, ἅπερ ἐπὶ τῶν ἔργων ἐπεδειξάμην, ταῦτα ὑμῖν διηγῆσομαι καὶ νῦν.

Νέος τις κομιδῆ πλούσιος ὢν ἐπεδήμησέ ποτε τῆ πδ-
 5 λει τῆ ἡμετέρα κατὰ λόγων παιδευσιν ἑκατέραν, τὴν τε Ἰ-
 ταλῶν τὴν τε Ἑλλήνων. Οὗτος ὁ νέος εἶχεν ἀκολουθοῦντα
 παιδαγωγόν, ἐν ἔργον ἔχοντα μόνον διαπλάττειν αὐτοῦ τὴν
 ψυχὴν. Τούτῳ προσελθὼν ἐγὼ τῷ παιδαγωγῷ (καὶ γὰρ
 τῶν ἐν ὄρεσι καθημένων ἐτύγγανεν ὢν), τὴν πρόφασιν ἐπε-
 10 χείρουν μανθάνειν δι ἣν τοιαύτης ἐπειλημμένος σοφίας εἰς
 τὸν τῶν παιδαγωγῶν βίον καθῆκεν ἑαυτόν. Ὁ δὲ μικρὸν
 ἔφησεν ἑαυτῷ λείπεσθαι χρόνον ἐν τούτῳ, καὶ τὸ πᾶν ἡμῖν
 ἄνωθεν διηγῆσαι. Τῷ γὰρ παιδίῳ τούτῳ, φησί, πατὴρ
 μὲν ἐστὶ σκληρὸς καὶ τραχὺς καὶ πρὸς τὰ βιωτικὰ πράγμα-
 15 τα ἐπισημένος, μήτηρ δὲ μετρία καὶ σῶφρων καὶ ἐπιεικῆς,
 καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν βλέπουσα μόνον. Ἐκεῖνος μὲν οὖν, ἄ-
 τε καὶ ἐν πολέμοις πολλὰ καιωρθωκῶς, βούλεται τὸν υἱὸν
 ἐπὶ τὴν πατρῶαν τάξιν ἀγαγεῖν, ἡ δὲ μήτηρ ταῦτα μὲν οὔτε
 βούλεται, οὔτε ἐπιθυμεῖ, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀπεύχεται· εὐ-
 20 χεται δὲ καὶ ἐπιθυμεῖ λαμπρὸν αὐτὸν ἰδεῖν ἐν τῆ τῶν μο-
 ναχῶν πολιτείᾳ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν πρὸς τὸν πατέρα εἰπεῖν
 οὐκ ἐτόλμησεν· ἐδεδοίκει γὰρ μὴ ποτε αὐτὸ τοῦτο ὑφορώ-
 μενος ἐκεῖνος, πρὸ ὥρας αὐτὸν ἤδη καταδήσῃ τοῖς τοῦ βίου
 σχοινοῖς, καὶ ταύτης αὐτὸν ἀποσιήσας τῆς σπουδῆς, ἐπὶ
 25 τὴν ζῶνην ἀγάγοι, καὶ τὴν ἐξ ἐκείνης ῥαθυμίαν ἄπασαν,
 καὶ ἀδύνατον αὐτῷ τὴν μετὰ ταῦτα κατασκευάσῃ διόρθωσιν.
 Ἐτέραν δὲ τινα συντίθησι μηχανήν· καλέσασα γὰρ με οἴκοι,
 καὶ ταῦτα πάντα κοινωσαμένη, καὶ τοῦ παιδίου λαβοῦσα τὴν

καὶ ὄχι πρὸς τοὺς οἰκοδόμους, ἔτσι πάλιν εἶναι ἀδικαιολόγητος ἢ φιλονεικία, ὅταν οἱ τοῖχοι εἶναι στερεοὶ καὶ ἰσχυροί, νὰ ἐμποδίζωμεν αὐτὸν ποῦ θέλει νὰ ἀσβεστώσῃ. Καὶ ὅτι μέσα ἀπὸ τὴν ψυχὴν μου λέγω αὐτὰ τὰ ὁποῖα διὰ τῆς ἐμπειρίας παρετήρησα, θὰ σᾶς ἀφηγηθῶ τώρα.

Κάποιος νέος, ποῦ ἦτο πλουσιώτατος, ἐπεσκέφθη κάποτε τὴν πόλιν μας διὰ νὰ διδαχθῇ τὰ δύο εἴδη ρητορικῆς, δηλαδή τὴν λατινικὴν καὶ τὴν ἑλληνικὴν. Αὐτὸς ὁ νέος εἶχεν ὡς ἀκόλουθον παιδαγωγόν, ποῦ εἶχε ὡς μοναδικὸν ἔργον τὴν διάπλασιν τῆς ψυχῆς του. Ἄφοῦ λοιπὸν προσῆλθον εἰς τὸν παιδαγωγὸν αὐτὸν (διότι συνέπεσε νὰ εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς εἰς τὰ ὄρη ἐρημίτας), ἐζητοῦσα νὰ μάθω τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν αὐτός, ἐνῶ εἶχε ἀρχίσει νὰ καταγίνεται μὲ τέτοια σοφίαν, ἀφιέρωσε τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὸ ἐπάγγελμα τῶν παιδαγωγῶν. Αὐτὸς δὲ εἶπεν ὅτι θὰ παραμείνῃ ἐπ' ὀλίγον εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, καὶ μᾶς ἀφηγήθη ὅλα ἐξ ἀρχῆς. Εἶπε δηλαδή ὅτι ὁ μὲν πατέρας τοῦ παιδιοῦ αὐτοῦ εἶναι σκληρὸς καὶ τραχὺς καὶ κυριευμένος ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν κοσμικῶν πραγμάτων, ἡ δὲ μητέρα του εἶναι μετριοπαθὴς καὶ σώφρων καὶ ἤρεμος, καὶ ἀποβλέπει μόνον εἰς τὸν οὐρανόν. Ἐκεῖνος μὲν λοιπὸν, ἐπειδὴ εἶχε πολλὰς ἀνδραγαθίας εἰς τοὺς πολέμους, θέλει νὰ ὀδηγήσῃ τὸν υἱὸν εἰς τὸ πατρικὸν ἐπάγγελμα, ἡ δὲ μητέρα του αὐτὰ οὔτε τὰ θέλει, οὔτε τὰ ἐπιθυμεῖ ἀλλὰ καὶ πολὺ τὰ ἀποστρέφεται· εὐχεται δὲ καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ ἰδῇ λαμπρὸν τὸν υἱὸν τῆς εἰς τὴν ζωὴν τῶν μοναχῶν. Αὐτὰ ὅμως δὲν ἐτόλμησε νὰ τὰ εἶπῃ εἰς τὸν πατέρα, διότι ἐφοβήθη μήπως ἐκεῖνος ὑποπτευθεὶς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, τὸν δέσῃ πρόωρα μὲ τὰ σχοινιά τοῦ βίου, καὶ ἀφοῦ τὸν ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὴν σπουδὴν τὸν ὀδηγήσῃ εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ εἰς ὅλην τὴν ἠθικὴν χαλάρωσιν ἢ ὁποῖα προκαλεῖται ἀπὸ αὐτό, καὶ ἔτσι καταστήσῃ ἀδύνατον τὴν διόρθωσίν του εἰς τὸ μέλλον. Μηχανεῦται δὲ κάποιον ἄλλον τρόπον· ἀφοῦ δηλαδή μὲ ἐκάλεσεν εἰς τὸ σπίτι καὶ μοῦ ἀνεκοίνωσεν ὅλα αὐτά, ἔλαβε τὸ δεξιὸ χέρι

δεξιάν ταῖς ἑμαῖς ἐντίθησι χερσίν. Ὡς δὲ ἠρώτων τίνος
 ἔνεκεν ταῦτα ποιεῖ, μίαν ταύτην ἔλεγεν ὑπολείπεσθαι μη-
 χανήν ἡμῖν πρὸς τὴν τοῦ παιδὸς σωτηρίαν, εἰ βουληθείην
 τε καὶ ἀνασχοίμην ἐν τάξει παιδαγωγοῦ τὸ παιδίον λαβὼν
 5 ἔλθειν ἐνθάδε· πείσειν γὰρ αὐτὴν τὸν πατέρα, ὡς καὶ τὸν
 σιραιωτικὸν ἐλομένῳ βίον χρήσιμος αὐτῷ τῶν λόγων ἢ
 παιδευσις. Ἄν οὖν τοῦτο ἰσχυῖσαι δυνήθῃ, φησί, καταμόνας
 αὐτὸν ἔχων λοιπὸν ἐπὶ τῆς ἀλλοτριίας, οὔτε τοῦ πατρὸς ἐνο-
 χλοῦντος, οὔτε τῶν οἰκείων τινός, μετὰ πολλῆς αὐτὸν τῆς
 10 ἐξουσίας διαπλάσαι δυνήσῃ, καὶ καθάπερ ἐν μοναστηρίῳ
 διάγοντα, οὕτω ποιῆσαι ζῆν. Ἄλλ' ἐπίνευσον καὶ ὑπόσχου
 τὸ συνυποκρίνασθαί μοι τὸ δρᾶμα. Οὐκ ἔστιν ὑπὲρ τῶν
 τυχόντων ὁ λόγος ἑμοί· ὑπὲρ τῆς τοῦ παιδίου μου ψυχῆς
 ὁ ἄγων καὶ ὁ κίνδυνος. Μὴ δὴ περιίδῃς τὸν πάντων ἑμοί
 15 φίλιαιον κινδυνεύοντα, ἀλλ' ἐξάρπασον αὐτὸν ἤδη τῶν πάν-
 τοθεν περικειμένων αὐτῷ παγῶν, τῆς ζάλῃς, τοῦ κλυδωνίου.
 Εἰ δὲ σὺ θέλεις δοῦναι τὴν χάριν, τὸν Θεὸν ἤδη καλῶ μέσον
 ἡμῶν, καὶ μαρτύρομαι ὅτι ἐγὼ μὲν οὐδὲν ἐνέλιπον τῶν εἰς
 τὴν σωτηρίαν τῆς τούτου ψυχῆς ἠκόντων, ἀλλ' εἰμὶ καθαρὰ
 20 ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ παιδίου τούτου· εἰ δὲ συμβαίῃ τι παθεῖν
 αὐτόν, οἶον εἰκόσ νέον ὄντα καὶ ἐν τισαύτῃ ζῶντα τρυφῇ καὶ
 ῥαθυμίᾳ, ἀπὸ σοῦ καὶ τῶν σῶν χειρῶν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκεί-
 νην ἐκζητήσῃ τοῦ παιδίου τούτου τὴν ψυχὴν ὁ Θεός.

Ταῦτα καὶ τὰ τούτων πλείονα προσθεῖσα ῥήματα, καὶ
 25 δακρύσασα σφοδρῶς καὶ ἔλεεινῶς ἔπεισεν ἀναδέξασθαί με
 ταύτην τὴν πραγματείαν, καὶ μετὰ τούτων ἐξέπεμψε τῶν
 ἐντολῶν.

Καὶ οὐ γέγονεν αὐτῇ μάταιος ἢ μηχανή· ἀλλ' οὕτως
 ἐν βραχεῖ χρόνῳ τὸν παῖδα τοῦτον ὁ γενναῖος ἐκεῖνος ἤσκη-
 30 σε, καὶ τοσοῦτον αὐτῷ τῆς ἐπιθυμίας ταύτης ἀνῆψε τὸ πῦρ,

τοῦ παιδιοῦ καὶ τὸ ἔθεσε εἰς τὰ δικά μου χέρια. Ὅταν δὲ τὴν ἠρώτησα διατί τὰ κάμνει αὐτά, εἶπεν ὅτι ἕνας μόνον τρόπος ἀπομένει εἰς ἡμᾶς διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ παιδιοῦ, ἂν ἤθελα καὶ ἀνελάμβανα ὡς παιδαγωγὸς τὸ παιδί, νὰ ἔλθω ἐδῶ μαζί του· καὶ ὅτι θὰ πείσῃ αὐτὴ τὸν πατέρα, ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη ἐκλέξῃ τὸ στρατιωτικὸν ἐπάγγελμα, θὰ εἶναι χρήσιμος δι' αὐτὸ καὶ ἡ ρητορικὴ παιδεία. Ἄν λοιπὸν ἡμπορέσω νὰ κατορθώσω αὐτό, λέγει, ἔχων αὐτὸν μαζί πλέον εἰς ξένην χώραν, χωρὶς νὰ τὸν ἐνοχλῇ οὔτε ὁ πατέρας οὔτε κανεὶς ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς μὲ πολλὴν δύναμιν θὰ ἡμπορέσῃς νὰ τὸν διαπλάσῃς καὶ θὰ τὸν κάμῃς νὰ ζῆ ὡσὰν εἰς μοναστήριον. Ἄλλὰ συγκατάνευσε καὶ ὑποσχέσθαι ὅτι θὰ ὑποκριθῆς μαζί μου εἰς αὐτὸ τὸ δράμα. Δὲν ὁμιλῶ περὶ ἀσημάντων πραγμάτων· ὁ ἀγὼν καὶ ὁ κίνδυνος γίνεται διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς τοῦ παιδιοῦ. Μὴ λοιπὸν παραβλέψῃς τὸ πλέον ἀγαπητόν μου πρόσωπον ἐνῶ κινδυνεύει, ἀλλὰ ἐξάρπασέ το ἀπὸ τὰς παγίδας ποὺ τὸ περιβάλλουν καὶ ἀπὸ τὴν ζάλην καὶ τὴν τρικυμίαν. Ἐὰν ὅμως δὲν μοῦ κάμῃς αὐτὴν τὴν χάριν, ἐπικαλοῦμαι τὸν Θεὸν καὶ τὸν καλῶ ὡς μάρτυρα μεταξύ μας, ὅτι ἐγὼ τουλάχιστον δὲν παρέλειψα τίποτε ἀπὸ τὰ ἀρμόζοντα διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του, ἀλλὰ εἶμαι καθαρὰ ἀπὸ τῆς εὐθύνης τοῦ παιδιοῦ αὐτοῦ. Ἐὰν δὲ συμβῆ νὰ πάθῃ κάτι, πρᾶγμα εὐλογον διὰ νέον ὁ ὁποῖος ζῆ μέσα εἰς τόσῃν καλοπέρασιν καὶ ὀκνηρίαν, ἀπὸ ἐσὲ καὶ ἀπὸ τὰ ἰδικά σου χέρια κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην θὰ ζητήσῃ τὴν εὐθύνην τῆς ψυχῆς του ὁ Θεός.

Ἄφοῦ εἶπεν αὐτὰ καὶ ἀκόμη περισσότερα καὶ ἀφοῦ ἔκλαυσε πάρα πολὺ καὶ θλιβερά, μὲ ἔπεισε ν' ἀποδεχθῶ αὐτὸ τὸ ἔργον καὶ μὲ κατευώδωσε μὲ αὐτὰς τὰς ἐντολάς.

Καὶ δὲν ἀπέβη δι' αὐτὴν μάταιον τὸ τέχνασμα αὐτό· ἀλλὰ τόσον πολὺ εἰς σύντομον χρονικὸν διάστημα ἐγύμνασεν ὁ γενναῖος ἐκεῖνος τὸν νέον αὐτόν, καὶ τόσον πολὺ ἠναψε μέσα του τὴν φλόγα τῆς ἐπιθυμίας αὐτῆς, ὥστε νὰ

ὡς ἄνθρωπον ἅπαντα ῥῖψαι, καὶ ἐπὶ τὴν ἔρημον δραμεῖν, καὶ
 ἑτέρου δεῖσθαι χαλινοῦ πάλιν τοῦ δυνησομένου πρὸς τὴν
 σύμμετρον αὐτὸν ἄσκησιν ἀπὸ τῆς ἐπιτεταμένης μετασιρέ-
 ψαι ἐκείνης. Καὶ γὰρ ἦν δέος, μὴ τῇ σπουδῇ ταύτῃ πρὸ
 5 καιροῦ τὸ δράμα ἀποκαλύψας, καὶ τῇ μητρὶ καὶ τῷ παιδα-
 γωγῷ, καὶ τοῖς πανταχοῦ μοναχοῖς πόλεμον ἐγείρη χαλε-
 πόν. Εἰ γὰρ ἦσθειο ταύτης τῆς φυγῆς ὁ πατήρ, οὐκ ἂν ἀ-
 πέσιη πάντα κινῶν, ὥστε ἀπελάσαι τοὺς ἁγίους ἐκείνους,
 οὐχὶ τοὺς ὑποδεξαμένους μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἅ-
 10 παντας.

Τοῦτιον τοίνυν ἐγὼ τὸν παῖδα λαβὼν, καὶ ταῦτα καὶ τὰ
 τούτων πλείονα εἰπὼν, τὴν μὲν ἐπιθυμίαν τῆς φιλοσοφίας
 ταύτης εἴασα μένειν, καὶ ἐπέτεινα δὲ πλεόν, τὴν δὲ πόλιν
 οἰκεῖν ἤξιουν, καὶ τῆς τῶν λόγων ἔχεσθαι σπουδῆς· οὕτω
 15 γὰρ καὶ τοὺς ἡλικιώτας ὠφελήσειν τὰ μέγιστα, καὶ τὸν
 πατέρα λήσειν. Ἀναγκαῖον δὲ τοῦτο εἶναι ἐνόμιζον, οὐ τῶν
 ἁγίων μόνον ἔνεκεν ἐκείνων, οὐδὲ τῆς μητρός, οὐδὲ τοῦ
 παιδαγωγοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ παιδός. Ἐν ἀρχῇ μὲν γὰρ
 ἐπιθέμενον αὐτῷ τὸν πατέρα, καὶ διασαλεύειν εἰκὸς ἦν τὰ
 20 τῆς φιλοσοφίας φυτόν, ἀπαλά τε ὄντα καὶ ἄρι τεθέντα· εἰ
 δὲ χρόνος ἐγγένηται πολὺς, καὶ ῥιζωθεῖη καλῶς, σφόδρα
 ἐθάρρουν διὸ οὐκ ἂν οὐδὲ οἰοῦν γένηται δυνήσεται παρα-
 βλάψαι τὸν νῖόν ἐκεῖνος· ὃ δὴ καὶ γέγονε, καὶ οὐ διήμαρτον
 τῆς ἐλπίδος. Ὅτι γὰρ πατήρ αὐτοῦ προσβαλὼν ὑστερον χρό-
 25 νου παρελθόντιος πολλοῦ, καὶ μετὰ σφοδρᾶς ἐνσεύσας τῆς
 ῥύμης, οὐ μόνον οὐκ ἔκλινέ τι τῆς οἰκοδομῆς, ἀλλὰ καὶ ἰσχυ-
 ροτέραν ἀπέφηγε· τῶν τε συμφοιτώντων αὐτῷ πολλοὶ τοσαῦ-
 τα τῆς ὁμιλίας ἀπώναντι τῆς ἐκείνου, ὡς πρὸς τὸν αὐτὸν
 αὐτῷ ζῆλον ἐλθεῖν. Ἐχων γὰρ οἴκοι διαπαντός τὸν ῥυθμί-

τὰ ἐγκαταλείψῃ ὅλα καὶ νὰ σπεύσῃ εἰς τὴν ἔρημον καὶ νὰ χρειασθῇ πάλιν ἄλλον χαλινόν, διὰ νὰ ἠμπορέσῃ νὰ τὸν μεταστρέψῃ ἀπὸ τὴν ἐντατικὴν αὐτὴν ἄσκησιν πρὸς τὴν μετρίαν. Διότι ὑπῆρχε φόβος μήπως μὲ τὴν βιασύνην αὐτὴν ἀποκαλύψῃ προώρως τὸ γεγονός καὶ δημιουργήσῃ φοβερὸν πόλεμον καὶ εἰς τὴν μητέρα καὶ εἰς τὸν παιδαγωγὸν καὶ εἰς τοὺς ἀπανταχοῦ εὐρισκομένους μοναχοὺς. Διότι, ἐὰν ἐπληροφορεῖτο ὁ πατήρ τὴν φυγὴν αὐτὴν, δὲν θὰ ἐδίσταζε νὰ κινήσῃ τὰ πάντα, ὥστε ν' ἀποδιώξῃ τοὺς ἀγίους ἐκείνους ἀνθρώπους, ὅχι μόνον δὲ αὐτοὺς ποὺ τὸν ὑπεδέχθησαν, ἀλλὰ καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους.

Ἔλαβα λοιπὸν αὐτὸ τὸ παιδί, καὶ ἀφοῦ τοῦ εἶπα αὐτὰ καὶ περισσότερα ἀπὸ αὐτά, τὴν μὲν ἐπιθυμίαν τῆς φιλοσοφίας αὐτῆς ἄφησα νὰ μείνῃ καὶ τὴν ἐτόνωσα περισσότερο, ὅμως ἠξίωσα ἀπὸ τὸν νέον νὰ κατοικήσῃ εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ συνεχίσῃ τὴν ρητορικὴν σπουδὴν· διότι ἔτσι καὶ τοὺς συνομηλικούς του θὰ ὠφελήσῃ πολὺ καὶ τὴν προσοχὴν τοῦ πατρὸς θὰ διαφύγῃ. Εἶχα δὲ τὴν γνώμην ὅτι ἦτο ἀπαραίτητον τοῦτο, ὅχι μόνον ἔνεκα τῶν ἀγίων ἐκείνων ἀνθρώπων καὶ τῆς μητρὸς καὶ τοῦ παιδαγωγοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἰδίου τοῦ παιδιοῦ. Διότι κατ' ἀρχὴν μὲν, ἐὰν ἐπετίθετο ἐναντίον του ὁ πατήρ, ἦτο φυσικὸν νὰ διασαλεύσῃ τὰ φυτὰ τῆς φιλοσοφίας, διότι ἦσαν τρυφερὰ καὶ μόλις ἐφυτεύθησαν· ὅταν ὅμως θὰ παρήρχετο πολὺς χρόνος καὶ θὰ ἐρριζώνετο καλῶς, εἶχα τὴν ἐλπίδα ὅτι δὲν θὰ ἠμποροῦσε πλέον ὁ πατήρ, ὅτιδῆποτε καὶ ἂν συνέβαινε, νὰ παραβλάψῃ τὸν υἱόν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ ἔγινε, καὶ δὲν διεψεύσθη ἡ ἐλπίς μου. Ὅταν, δηλαδή, ὕστερα ἀπὸ πολὺν χρόνον τὸν ἐπέπληξεν ὁ πατήρ μου καὶ τὸν ἐμάλωσεν ἄγρια, ὅχι μόνον δὲν ἐκλόνισε τίποτε ἀπὸ τὴν κατάρτισίν του, ἀλλ' ἀντιθέτως τὴν ἰσχυροποίησε. Καὶ ἐξ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι συχνάζουν μαζί του, πολλοὶ ὠφελήθησαν τόσον πολὺ ἀπὸ τὴν συναναστροφὴν του, ὥστε ἀπέκτησαν τὸν ἴδιον ζῆλον μὲ αὐτόν. Διότι ἔχων εἰς τὸ σπίτι του πάντοτε τὸν ρυθμιστήν,

ζοντα, καθάπερ ἄγαλμα συνεχῶς ἀπολαῦον τῆς τοῦ τεχνίου χειρὸς, οὕτω προσθήκην καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐλάμβανε τοῦ κατὰ ψυχὴν κάλλους.

Καὶ τὸ δὴ θαυμασιόν, ἔξω μὲν φαινόμενος, οὐδὲν
 5 διαφέρειν ἐδόκει τῶν πολλῶν· οὔτε γὰρ ἦθος εἶχεν ἠγρω-
 μένον καὶ κατεσκληρός, οὔτε ἐξηλλαγμένην σιολὴν, ἀλλ' ἦν κοινὸς καὶ τῷ σχήματι καὶ τῷ βλέμματι καὶ τῇ φωνῇ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν. "Οθεν καὶ πολλοὺς τῶν ὀμιλούντων αὐτῷ εἶσω τῶν αὐτοῦ δικτύων ἠδυνήθη λαβεῖν,
 10 πολλὴν ἔνδον ἔχων ἐγκεκρυμμένην τὴν φιλοσοφίαν. Οἴκοι δὲ εἴ τις αὐτὸν εἶδεν, ἐνόμισεν ἂν τινα εἶναι τῶν ἐν τοῖς ὄρεσι καθημένων· καὶ γὰρ ἡ οἰκία αὐτῷ πρὸς ἀκρίθειαν μοναστηρίου παντὸς διέκειτο, οὐδὲν ἔχουσα τῶν ἀναγκαίων πλέον. Καὶ ὁ καιρὸς δὲ αὐτῷ ἅπας εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν
 15 ἀγίων ἀνηλίσκειτο βιβλίων· καὶ γὰρ ὧν ὄξυς μαθήματα προσλαβεῖν, τῇ μὲν ἔξωθεν παιδεύσει θραχὺ τῆς ἡμέρας ἀπέμεινε μέρος, τὸ δὲ λοιπὸν ἅπαν εὐχαῖς συνεχέσι καὶ βιβλίοις ἀνέκειτο θείοις, καὶ ἅσιτος ἅπασαν διειτέλει τὴν ἡμέραν, μᾶλλον δὲ οὐδὲ μίαν, οὐδὲ δύο μόνον, ἀλλὰ καὶ πλείους. Καὶ
 20 νύκτες δὲ αὐτῷ ταῦτα συνήδεσαν, δάκρυα, καὶ εὐχάς, καὶ τὴν τοιαύτην ἀνάγνωσιν. "Απερ ἡμῖν ἅπαντα ὁ παιδαγωγὸς λάθρα ἀπήγγειλε· καὶ γὰρ ἦν ἀγόρητος ὁ παῖς, εἴ τι τούτων ἠσοδειό ποτε ἐξενεχθέν.

"Ἐλεγε τοίνυν οὗτος, ὅτι καὶ ἱμάτιον αὐτῷ ἀπὸ τριχῶν
 25 κατεσκεύαστο, καὶ τούτῳ τὰς νύκτας ἐγκαθεύδοι, σοφὴν τινα μηχανὴν τοῦ ταχέως ἐξανίστασθαι ταύτην εὐρών. Καὶ τὰ ἄλλα δὲ αὐτῷ πρὸς τὴν ἀκρίθειαν τῶν μοναχῶν ἀπήρτιστο, καὶ τὸν Θεὸν ἐδόξαζε συνεχῶς ἐκεῖνος, τὸν οὕτω κοῦφα τῆς φιλοσοφίας ταύτης ἐνθέντα αὐτῷ τὰ περὰ. "Ὡστε εἴ
 30 τίς μοι ψυχὴν καὶ νῦν ἐδείκνυ τοιαύτην, καὶ παιδαγωγὸν

ὡσάν ἄγαλμα πού τὸ ἐπεξεργάζεται συνεχῶς τὸ χέρι τοῦ τεχνίτου, προσέθετε καθημερινῶς κάτι εἰς τὸ ψυχικὸν κάλλος.

Καὶ τὸ πλεόν ἀξιοθαύμαστον εἶναι ὅτι κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν του ἐπιφάνειαν ἐφαίνετο ὅτι δὲν διέφερε καθόλου ἀπὸ τοὺς πολλούς· διότι οὔτε ὄψιν ἀγρίαν εἶχε καὶ σκληραγωγημένην οὔτε διαφορετικὴν στολήν, ἀλλὰ ἦτο ὅμοιος καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν καὶ ὡς πρὸς τὸ βλέμμα καὶ τὴν φωνὴν καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα. Διὰ τοῦτο καὶ ἠδυνήθη νὰ συλλάβῃ εἰς τὰ δίκτυά του πολλοὺς ἐκ τῶν συντρόφων του, διότι εἶχε μέσα του κρυμμένην πολλὴν φιλοσοφίαν. Ἐὰν δὲ κανεὶς τὸν ἔβλεπεν εἰς τὸ σπίτι, θὰ ἐνόμιζεν ὅτι εἶναι ἀπὸ αὐτοὺς πού ζοῦν εἰς τὰ ὄρη· διότι τὸ σπίτι του τὸ εἶχε διαρρυθμίσει ὡσάν μοναστήριον, μὴ ἔχων τίποτε πλεόν τῶν ἀπολύτως ἀπαραιτήτων. Καὶ ἐδαπανοῦσεν ὅλον τὸν χρόνον του εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ἱερῶν βιβλίων· ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἔξυπνος εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῶν μαθημάτων, μὲ τὴν ἔξωθεν μὲν παιδείαν ὀλίγον χρόνον ἠσχολεῖτο, τὴν δὲ ὑπόλοιπον ἡμέραν ἀφιέρωνεν εἰς μακρὰς προσευχὰς καὶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν θείων βιβλίων, καὶ ἔμενε νηστικὸς ὅλην τὴν ἡμέραν, μᾶλλον δὲ ὄχι μίαν ἡμέραν μόνον οὔτε δύο, ἀλλὰ καὶ περισσοτέρας. Καὶ αἱ νύκτες ἐπίσης ἦσαν μάρτυρες τῶν δακρύων, τῶν προσευχῶν καὶ τῆς μελέτης αὐτῆς. Αὐτὰ λοιπὸν ὅλα μᾶς τὰ ἀνέφερε κρυφὰ ὁ παιδαγωγός· διότι ἐὰν ἀντελαμβάνετο ὅτι ἐλέχθη κάτι ἀπὸ αὐτά, ὁ νέος θὰ ἐστενοχωρεῖτο πολὺ λόγῳ τῆς μετριοφροσύνης του.

Ἔλεγε λοιπὸν αὐτός ὅτι εἶχε κατασκευάσει ἔνδυμα τρίχινον καὶ κατὰ τὰς νύκτας ἐκοιμᾶτο εἰς αὐτό, ὡσάν νὰ εὔρε κάποιον σοφὸν τρόπον διὰ νὰ ξυπνᾷ γρήγορα. Καὶ τὰ ὑπόλοιπα τὰ εἶχε ρυθμίσει σύμφωνα μὲ τὴν αὐστηρότητα τῶν μοναχῶν καὶ συνεχῶς ἐδόξαζε τὸν Θεόν, πού τοῦ ἔδωκε τὰ τόσον ἑλαφρὰ περὰ τῆς φιλοσοφίας αὐτῆς. Ὡστε, ἐὰν κανεὶς μοῦ ἐδείκνυε καὶ τώρα τέτοιαν ψυχὴν καὶ μοῦ

παρῆχε τοιοῦτον, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὁμοίως ἐπηγγείλατο,
 μυριάκος ἂν ἠὺξάμην τοῦτο γενέσθαι μᾶλλον τῶν γεννησα-
 μένων αὐτῶν. Ἡ γὰρ ἂν ἡμῖν ἢ θήρα πλείων ἐγένετο,
 καὶ διὰ τὸν βίον, καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν, καὶ διὰ τὴν συνεχῆ
 5 διατριβήν, τῶν τοιούτων δυναμένων τοὺς ἡλικιωτάς θηρᾶν.
 Ἀλλὰ γὰρ οὐδεὶς ἐστὶν ὁ ταῦτα ὑποσιησόμενος, οὐδὲ ποιή-
 σων· οὐκ ὄντιος δέ, μυρίας ὠμότητος ἂν εἶη τὸν οὐδὲ ἑαυτῶ
 δυνάμενον ἀμῦναι, ἀλλὰ κείμενον, καὶ μυρία δεχόμενον τραύ-
 ματα, καὶ τοὺς ἄλλους ἀσθενεσιτέρους ποιοῦντα, τοῦτον ἐν
 10 τῷ μέσῳ κατακόπτεσθαι ἔαν, δέον ἐξέλκειν ἀπὸ τῆς μάχης.
 Καὶ γὰρ καὶ στρατηγὸν ὁμοίως ἂν τις κολάσειε, τὸν τοὺς
 τε δυναμένους πολεμεῖν ἀπάγοντα τῆς παρατάξεως, τοὺς τε
 τραυθέντας καὶ κειμένους καὶ τοὺς ἄλλους συνταράσσοντας
 κελύοντα κείσθαι διαπαντὸς ἐν τῷ μέσῳ.

15 13. Ἐπεὶ δὲ πολλοὶ τῶν πατέρων, ἕκαστος ἔγκειται
 τὸν υἱὸν ἐπιθυμῶν ἐν λόγοις ζῶντα ὄρᾶν, ὡς ἀκριβῶς εἰ-
 δὼς ὅτι πρὸς τὸ τέλος πάντως ἤξει τῶν λόγων, ὑπὲρ τούτου
 μὲν φιλονεικῶμεν, μηδὲ ὅτι διαμαρτήσεται λέγωμεν, ἀλλὰ
 δῶμεν τῷ λόγῳ καὶ περιέσεσθαι πάντως αὐτὸν τῆς σπου-
 20 δῆς, καὶ πρὸς ἄκρον ἀφίξεσθαι. Ἔστι δὲ αἴρεσις ἡμῖν προ-
 κειμένη διπλῆ, καὶ εἰς διδασκαλεῖα μὲν φοιτῶν, ὑπὲρ τῆς
 μαθήσεως ἐχέτω τὸν ἀγῶνα, εἰς δὲ ἐρημίας ὑπὲρ τῆς ψυ-
 χῆς· ποῦ βέλτιον, εἰπέ μοι, κρατεῖν; Ἄν μὲν γὰρ ἐκαιέρω-
 θεν συμβαίνη, καὶ γὰρ βούλομαι ἂν δὲ θάτερον λείπηται,
 25 βέλτιον ἐλέσθαι τὸ κρεῖττον. Ναί, φησὶν, αὐτὸ δὲ τοῦτο
 πᾶθεν ἡμῖν ἔσται δῆλον, ὅτι σιγήσεται καὶ μενεῖ καὶ οὐ με-

παρεῖχε τέτοιον παιδαγωγὸν καὶ μοῦ ὑπέσχετο ὅτι κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον θὰ ἐπιμελῆται καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, μυριάκις περισσότερον ἀπὸ τοὺς γονεῖς των ἐγὼ θὰ ηὐχόμην νὰ γίνῃ αὐτό. Διότι πράγματι ἡμεῖς ἔτσι θὰ ἐκερδίζαμεν περισσότερας ψυχάς, ἐπειδὴ οἱ νέοι αὐτοὶ θὰ ἤμποροῦσαν νὰ προσελκύσουν τοὺς συνομηλικούς των, λόγῳ καὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς συνεχοῦς συναναστροφῆς των. Ἄλλὰ βεβαίως δὲν ὑπάρχει κανεὶς, πού νὰ τὰ ὑπομείνῃ αὐτά, οὔτε νὰ τὰ κάμῃ. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει, θὰ ἦτο φοβερὰ σκληρότης, αὐτὸν τὸν ὁποῖον δὲν ἤμπορεῖ οὔτε τὸν ἑαυτὸν του νὰ ὑπερασπίσῃ, ἀλλὰ κατάκειται καὶ ὑφίσταται μῦρια τραύματα καὶ κάμνει ἀσθενεστέρους τοὺς ἄλλους, αὐτὸν νὰ τὸν ἀφήναμεν εἰς τὸ μέσον νὰ κατακόπτεται, ἐνῶ πρέπει νὰ τὸν ἀποσύρωμεν ἀπὸ τὴν μάχην. Διότι κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον θὰ ἐτιμωροῦσε κανεὶς καὶ κάποιον στρατηγόν, ὁ ὁποῖος τοὺς μὲν δυναμένους νὰ πολεμήσουν ἀποσύρει ἀπὸ τὴν παράταξιν, τοὺς δὲ πληγωμένους, πού εἶναι πεσμένοι καὶ ἐμποδίζουν τοὺς ἄλλους, διατάσσει νὰ κεῖνται διὰ παντὸς εἰς τὸ μέσον.

13. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πατέρας ἐπιμένουν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν των νὰ βλέπουν ὁ καθένας τὸν υἱὸν του νὰ εὐδοκιμῇ εἰς τὴν τέχνην τοῦ λόγου, ὡσὰν νὰ γνωρίζουν ἐπακριβῶς, ὅτι ὅπως ὅποτε θὰ περατώσῃ τὴν σπουδὴν αὐτήν, διὰ τοῦτο ὑπὲρ αὐτοῦ μὲν ἄς μὴ φιλονεικῶμεν, οὔτε νὰ διατεινώμεθα ὅτι θὰ πέσῃ ἔξω, ἀλλ' ἄς παραδεχθῶμεν ὅτι θὰ τελειώσῃ τὴν σπουδὴν καὶ θὰ φθάσῃ εἰς τὸν σκοπὸν του. Ἔστω δὲ ὅτι ὑπάρχει εἰς ἡμᾶς διπλῆ ἐκλογή, καὶ οὗτος φοιτῶν μὲν εἰς διδασκαλεία ἄς ἔχη τὸν ἀγῶνα τῆς μαθήσεως, εἰς δὲ τὰς ἐρημίας τὸν ὑπὲρ τῆς ψυχῆς. Εἶπέ μου, ποῦ θὰ ἐπιτύχῃ καλύτερα; Ἄν μὲν ἐπιτύχῃ καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις, τὸ θέλω καὶ ἐγώ, ἂν ὅμως κατὰ τὸ ἓνα μειονεκτῇ, εἶναι καλύτερα νὰ διαλέξῃ τὸ ὑπέρτερον. Ναί, λέγει, ἀλλὰ πῶς θὰ τὸ καταλάβωμεν αὐτό, ὅτι δηλαδὴ θὰ σταθῇ καὶ θὰ μείνῃ ὀρθίος καὶ δὲν θὰ κατα-

ταπεσεῖται; πολλοὶ γὰρ οἱ πεσόντες. Πόθεν δῆλον ὅτι οὐ
 σιήσεται, οὐδὲ μενεῖ; πολλοὶ γὰρ οἱ σιάντες, καὶ τῶν πεπιω-
 κότων πλείους· ὥστε διὰ τούτους μᾶλλον θαρρεῖν, χρεή, ἢ
 δι' ἐκείνους φοβεῖσθαι. Τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ ἐπὶ τῶν λόγων
 5 αὐτὸ τοῦτο οὐ δέδοικας, ἔνθα μάλιστα δεδοικέναι ἔχρη;
 Παρὰ μὲν γὰρ τοῖς μοναχοῖς ἐκ πολλῶν ὀλίγοι διήμαρτον
 ἐν δὲ ταῖς τῶν λόγων διατριβαῖς ἀπὸ πολλῶν ὀλίγοι κα-
 τώρθωσαν.

Καὶ οὐκ ἀπὸ τούτων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἐτέρων πλει-
 10 ὄνων εἰκότως ἂν τις ἐκεῖνα μᾶλλον φοβοῖτο. Καὶ γὰρ παι-
 δὸς ἀφνῖα, καὶ διδασκάλων ἀμαθία, καὶ παιδαγωγῶν ῥα-
 θυμία, καὶ πατρὸς ἀσχολία, καὶ δαπανῶν καὶ μισθῶν ἔλλει-
 ψις, καὶ τρόπων διαφορά, καὶ συμφοιτητῶν κακία καὶ φθό-
 ρος καὶ βασκανία, καὶ πολλὰ ἕτερα τῷ τέλει λυμαίνεται. Καὶ
 15 οὐ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ τέλος τούτων ἕτερα πλείο-
 να· διὰ γὰρ ἅπαντα ὑπερβάς πρὸς αὐτὸ τῆς παιδείας τὸ
 ἄκρον ἀφίκηται, μηδενὶ τούτων ὑποσκελισθεῖς, ἕτερα πά-
 λιν κεῖται ἐνέδρα ἐκεῖ. Καὶ γὰρ ἄρχοντος δυσμένεια, καὶ
 φθόρος τῶν ὁμοτέχνων, καὶ καιρῶν δυσκολία, καὶ φίλων
 20 ἐρημία, καὶ πενία πολλάκις τοῦ τέλους ἐξέκρουσεν. Ἄλλ'
 οὐκ ἐπὶ τῶν μοναχῶν οὕτως, ἀλλ' ἐνὸς δεῖ μόνου, προθυ-
 μίας γενναίας καὶ ἀγαθῆς· κἂν τοῦτο προσῆ, οὐδὲν τὸ κω-
 λύον πρὸς τὸ τέλος ἐλθεῖν τῆς ἀρετῆς.

Πῶς οὖν οὐκ ἄδικον, ἔνθα μὲν τὰ τῶν χρησιῶν ἐλπίδων
 25 δῆλά τέ ἐστι καὶ ἐγγύτερα ἀπογινώσκειν καὶ τρέμειν, ἔνθα δὲ
 τὰ τῶν ἐναντίων μακρότερα καὶ ὑπὸ πολλῶν κωλυμάτων ἀνα-

πέση ἀπὸ τὸ καλὸν εἰς τὸ κακόν; Διότι πολλοὶ ἔχουν πέσει. Ἄπὸ ποῦ εἶναι φανερόν ὅτι δὲν θὰ σταθῆ καὶ δὲν θὰ παραμείνῃ ὄρθιος; Διότι εἶναι πολλοὶ αὐτοὶ ποὺ στέκονται καὶ μάλιστα πολὺ περισσότεροὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἔχουν πέσει· ἄρα πρέπει νὰ αἰσιοδοξοῦμεν μᾶλλον δι' αὐτοὺς, παρὰ νὰ ἀνησυχοῦμεν δι' ἐκείνους. Διατί ὅμως δὲν φοβεῖσαι μήπως συμβῆ τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς σπουδῆς τῶν λόγων, ὅπου θὰ ἔπρεπε νὰ φοβῆσαι περισσότερο; Διότι μεταξὺ μὲν τῶν μοναχῶν ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ὀλίγοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν πέσει, εἰς τὰς σπουδὰς ὅμως τῆς ρητορικῆς τέχνης ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ὀλίγοι ἐπέτυχαν.

Καὶ ὅχι μόνον ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα εὐλόγως θὰ ἐφοβεῖτο κανεὶς περισσότερο ἐκεῖνα. Διότι καὶ ἡ χαμηλὴ νοημοσύνη τοῦ παιδιοῦ καὶ ἡ ἀμάθεια τῶν διδασκάλων καὶ ἡ ὀκνηρία τῶν παιδαγωγῶν καὶ ἡ ἀπασχόλησις τοῦ πατρὸς καὶ ἡ ἔλλειψις τῶν ἐξόδων καὶ τῶν μισθῶν καὶ ἡ διαφορὰ τῶν τρόπων καὶ τῶν συμφοιτητῶν ἡ ἀντιζηλία καὶ ὁ φθόνος καὶ ἡ συκοφαντία καὶ πολλὰ ἄλλα καταστρέφουν τὸν σκοπὸν. Καὶ ὅχι μόνον αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἀφοῦ τελειώσουν ὅλα αὐτὰ παρουσιάζονται ἄλλα περισσότερα. Καὶ ὅταν βέβαια, ἀφοῦ τὰ ὑπερπηδῆσῃ ὅλα, φθάσῃ εἰς τὸ ἔπακρον τῆς μορφώσεως, χωρὶς ν' ἀνατραπῆ ἀπὸ κανένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἐμπόδια, ἄλλη ἐνέδρα πάλιν εἶναι στήμνη ἐκεῖ. Διότι καὶ ἡ δυσμένεια τοῦ ἄρχοντος καὶ ὁ φθόνος τῶν συναδέλφων καὶ ἡ ἐγκατάλειψις ἐκ μέρους τῶν φίλων καὶ ἡ ἔνδεια πολλάκις ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸν σκοπὸν. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιον εἰς τοὺς μοναχοὺς. Ἐνα μόνον χρειάζεται εἰς αὐτοὺς· γενναία καὶ ἀγαθὴ προθυμία. Καὶ ἂν ὑπάρχῃ αὐτό, δὲν ὑπάρχει πλέον κανένα ἐμπόδιον νὰ φθάσουν εἰς τὸ τέλος τῆς ἀρετῆς.

Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ἐσφαλμένον, ἐκεῖ ὅπου τὰ ἀγαθὰ τῶν καλῶν ἐλπίδων καὶ φανερὰ εἶναι καὶ πλησιέστερα νὰ ἀπελλιζώμεθα καὶ νὰ τρέμωμεν, ἐκεῖ δὲ ὅπου ἀντιθέτως, καὶ μακρότερον εὐρίσκονται τὰ ἐπιδιωκόμενα καὶ ὑπὸ

σκοπιόμενα, μὴ ἀπογινώσκειν, εἰς δὲ τὰ τῶν δυσχερῶν σα-
 φέστερα καὶ μᾶλλον πλείονα θαρσεῖν· καὶ ἐπὶ μὲν τῶν λό-
 γων, μὴ πρὸς τὰ πολλάκις συμβαίνοια λυπηρά, ἀλλὰ πρὸς
 τὰ σπανίως ἐκβαίνοια χρησιὰ ἀφορᾶν, ἐπὶ δὲ τῶν μονα-
 5 χῶν τούναντίον ποιεῖν, καὶ ἔνθα μὲν αἱ τῶν ἀγαθῶν ἐλ-
 πίδες πολλαί, πρὸς τὰ λυπηρὰ ἀποκλίνειν μόνον, ἔνθα δὲ
 αἱ τῶν ἐναντίων, τὰς χρησιὰς ἀναλογίζεσθαι μόνας; Καί-
 τοι γε ἐκεῖ μὲν διὰ παντὶ συνέλθη τὰ ὀφείλοντα συνδρου-
 μεῖν, πρὸς αὐτῷ τῷ τέλει πολλάκις θάνατος ἄωρος προσ-
 10 πεσῶν ἀπήνεγκεν ἀστεφάνωτον τὸν ἀθλητὴν μετὰ τοὺς μυ-
 ρίους ἰδρωῖτας· ἐνταῦθα δὲ κἂν ἐν μέσοις τοῖς ἀγῶσι τοῦτο
 γένηται, τότε δὴ μάλιστα λαμπρός, καὶ ἐστεφανωμένος ἄ-
 πειοιν οὗτος. Ὡστε εἰ τὸ μέλλον δέδοικας, ἐπὶ τῶν λόγων
 δεδοικέναι μᾶλλον ἔδει, ἔνθα πολλὰ τὰ κωλύματα πρὸς
 15 τὸ πέρας ἐλθεῖν. Σὺ δὲ ἐκεῖ μὲν κἀμὴ χρόνον ἀναμένων
 μακρόν, καὶ πρὸς οὐδὲν τῶν ἐν μέσῳ, δαπάνην λέγω καὶ
 τάλαιπωρίαν καὶ τὸ ἄδηλον, ἀλλὰ πρὸς τὸ τέλος μόνον ὁ-
 ρῶν· ἐνταῦθα δὲ οὐπω τῶν προθύρων τοῦ παιδὸς ἐπιβάν-
 τος, οὐδὲ ἀφαμένου τῆς καλῆς ταύτης φιλοσοφίας, δέδοι-
 20 κας καὶ τρέμεις εὐθέως, καὶ εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβάλλεις τὸν
 λογισμόν;

Καὶ μὴν αὐτὸς ἔμπροσθεν ἔλεγες· τί γάρ; πόλιν οἰ-
 κοῦντα καὶ οἰκίαν ἔχοντα σωθῆναι οὐκ ἔστι; Οὐκοῦν εἰ με-
 τὰ τῆς πόλεως, καὶ τῆς οἰκίας, καὶ τῆς γυναικὸς σωθῆναι
 25 οὐκ ἔστι; Οὐκοῦν εἰ μετὰ τῆς πόλεως καὶ τῆς οἰκίας καὶ τῆς
 γυναικὸς σωθῆναι δυνατὸν, πολλῷ μᾶλλον χωρὶς γυναικὸς καὶ
 τῶν ἄλλων τούτων. Οὐ γάρ ἐστι τοῦ αὐτοῦ νῦν μὲν θαρσεῖν, καὶ
 εἰ ἐν τοῖς βιωτικοῖς ἢ πράγμασιν ἐνδεδεμένος, ὡς δυνατῆς
 καὶ οὕτω τῆς σωτηρίας οὔσης· νῦν δέ, κἂν πάντων ἀπηλ-

περισσοτέρων δυσκολιῶν ἀνατρέπονται, νὰ μὴ ἀπελπιζώμεθα, ἀλλὰ αἰσιοδοξῶμεν εἰς τὰ καταφανῶς δυσκολώτερα καὶ μᾶλλον περισσότερα; καὶ προκειμένου μὲν περὶ τῆς ρητορικῆς, νὰ μὴ ἀποβλέπωμεν πρὸς τὰ πολλάκις συμβαίνοντα δυσάρεστα, ἀλλὰ πρὸς τὰ σπανίως συμβαίνοντα εὐχάριστα, εἰς δὲ τὴν περίπτωσιν τῶν μοναχῶν νὰ πράττωμεν τὸ ἀντίθετον, καὶ ἐκεῖ μὲν ὅπου ὑπάρχουν πολλαὶ ἐλπίδες τῶν ἀγαθῶν νὰ σκεπτόμεθα μόνον τὰ λυπηρά, ὅπου δὲ τὰ ἀντίθετα, νὰ ἀναλογιζώμεθα μόνον τὰ εὐχάριστα ἀποτελέσματα; Ἄλλωστε, καὶ ὅταν ἀκόμη ἐκεῖ συντρέξουν ὅλα ἐκεῖνα, ποὺ συμβάλλουν εἰς τὴν καλὴν σπουδὴν τῶν λόγων, πολλὰς φορὰς πρόωρος θάνατος ποὺ ἐπῆλθε τὴν στιγμὴν ποὺ εὐρίσκετο εἰς τὸ τέλος, ἤρπασε τὸν ἀθλητὴν ἀστεφάνωτον ὕστερα ἀπὸ μυρίουσ κόπους, ἐνῶ ἐδῶ, καὶ ἂν τοῦτο συμβῆ εἰς τὰ μέσα τοῦ ἀγῶνος ἀπέρχεται αὐτὸς πολὺ περισσότερον λαμπρὸς καὶ στεφανωμένος. Ὡστε, ἂν φοβῆσαι τὸ μέλλον, πολὺ περισσότερον ἔπρεπε νὰ φοβῆσαι διὰ τὴν ρητορικὴν τέχνην, ὅπου ὑπάρχουν πολλὰ ἐμπόδια ἕως ὅτου φθάσῃ κανεὶς εἰς τὸ τέρμα. Σὺ ὅμως ἐκεῖ μὲν κάθεσαι ἀναμένων ἐπὶ πολὺν χρόνον, χωρὶς ἐν τῷ μεταξὺ νὰ ἐξετάζῃς τίποτε, ἐννοῶ τὰ ἔξοδα καὶ τὴν ταλαιπωρίαν καὶ τὸ ἄγνωστον τοῦ μέλλοντος, ἀλλὰ μόνον πρὸς τὸ τέρμα. Ἐδῶ δέ, ἐνῶ ἀκόμη τὸ παιδί οὔτε εἰς τὰ πρόθυρα εἰσῆλθεν, οὔτε ἤρχισε τὴν καλὴν αὐτὴν φιλοσοφίαν, φοβεῖσαι καὶ τρέμεις ἀμέσως καὶ σκέπτεσαι μὲ ἀπελπισίαν;

Καὶ ὅμως ἐσὺ ὁ ἴδιος προηγουμένως ἔλεγες: Τί λοιπόν; Δὲν δύναται νὰ σωθῆ αὐτὸς ποὺ διαμένει εἰς τὴν πόλιν καὶ ἔχει οἰκίαν; Λοιπόν, ἐὰν μὲ τὴν πόλιν καὶ τὴν οἰκίαν καὶ τὴν γυναῖκα εἶναι δυνατὸν νὰ σωθῆ κανεὶς, πολὺ περισσότερον ἠμπορεῖ νὰ σωθῆ χωρὶς γυναῖκα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα. Διότι δὲν εἶναι γνῶρισμα σταθεροῦ ἀνθρώπου, ἄλλοτε μὲν τὰ πιστεύῃ ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη προσκεκολλημένος εἰς τὰ κοσμικὰ πράγματα, εἶναι δυνατὸν καὶ ἔτσι νὰ ἐπιτύχῃ τὴν σωτηρίαν, ἄλλοτε δέ, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ἀπηλλαγμέ-

λαγμένος ἦ, τρέμειν καὶ δεδοικέναι, ὡς οὐδὲ τούτων χωρὶς εὐδοκιμῆσαι ἐνόν. Εἰ γὰρ πόλιν οἰκῶν ἠδύνατο σώζεσθαι, ὡς ἔφησ, πολλῶ μᾶλλον τὴν ἐρημίαν καταλαβόν. Πῶς οὖν τὸ ἀδύνατον ἐνταῦθα δέδοικας, ἐκεῖ μὴ φοβηθεὶς ἐνθα
5 μᾶλλον ἐχρῆν;

14. Οὐ γὰρ ἐστὶ, φησὶν, ἴσον βιωτικὸν ὄντα διαμαρτεῖν, καὶ καθάπαξ ἀναθέντα ἑαυτὸν τῷ Θεῷ· οὐ γὰρ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ὕψους ἀμφοτέρω καταπίπουσιν, ὅθεν οὐδὲ τὰ τραύματα αὐτοῖς ἴσα. Σφόδρα ἀπαιτῆς σαντὸν καὶ σφάλλεις, εἰ ἄλλα
10 μὲν οἶει τὸν βιωτικόν, ἕτερα δὲ ἀπαιτεῖσθαι τὸν μοναχόν· ἢ γὰρ διαφορὰ τούτοις ἐν τῷ γαμῆσαι καὶ μὴ, τῶν δὲ ἄλλων ἕνεκεν ἀπάντων κοινὰς ὑπέχουσι τὰς εὐθύνas. Καὶ γὰρ ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ, κἂν τε βιω-
τικός, κἂν τε μοναχὸς ἦ, τῷ Θεῷ προσέκρουσεν ὁμοίως·
15 καὶ ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἂν τε τοῦτο ἂν τε ἐκεῖνο τυγχάνη, ὁμοίως ὑπὲρ τῆς μοιχείας τιμωρηθήσεται ταύτης. Εἰ δὲ χρῆ καὶ ἀπὸ λογιμοῦ προσ-
θεῖναι, ὁ βιωτικὸς ἀσυγγνωσιότερος τοῦτο παθών· οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσον γυναῖκα ἔχοντα, καὶ ἰσοαύτης ἀπολαύοντα πα-
20 ραμυθίας, κάλλει προσπιᾶσαι γυναικός, καὶ ἀπάσης ταύτης ἀπεσιτερημένον τῆς βοηθείας ἀλῶναι τῷ δεινῷ. Πάλιν ὁ δμνύς, ἂν τε τοῦτο ἂν τε ἐκεῖνο ἦ, ὁμοίως καταδικάζεται. Οὐδὲ γὰρ ὁ Χριστός, ὅτε περὶ τούτων διετάσσειο καὶ ἐνομοθέτει, τοῦτον ἐποίησατο τὸν διορισμόν, οὐδὲ
25 εἶπεν· ἐὰν μὲν μοναχὸς ὁ δμνύων ἦ, ἐκ τοῦ πονηροῦ ὁ ὄρκος· ἐὰν δὲ μὴ μοναχὸς, οὐκέτι ἄλλ' ἀπλῶς καὶ καθάπαξ ἅπασιν ἔλεγεν· «Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ὁμόσαι ὄλωσ». Καὶ πάλιν εἰπών, «Οὐαὶ τοῖς γελῶσιν», οὐ προσέθηκε τοὺς μοναχούς, ἀλλ' ἀπλῶς ἐνομοθέτησεν ἅπασιν οὕτω· καὶ ἐν τοῖς

30. Ματθ. 5, 34.

31. Λουκᾶ 6, 25.

νος ἀπὸ ὅλα, νὰ τρέμη καὶ νὰ φοβῆται ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εὐδοκιμήσῃ χωρὶς αὐτά. Διότι ἐὰν ἡδύνατο νὰ σωθῆ διαμένων εἰς πόλιν, ὅπως εἶπες, πολὺ περισσότερον δύναται νὰ σωθῆ, ἐὰν ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν ἐρημίαν. Πῶς λοιπὸν ἐδῶ φοβεῖσαι τὸ ἀδύνατον, ἐνῶ δὲν ἐφοβήθης ἐκεῖ ὅπου ἔπρεπε νὰ φοβηθῆς;

14. Δὲν εἶναι, λέγει, ἀσφαλῶς τὸ ἴδιον πρᾶγμα, τὸ νὰ διαπράξῃ ἁμαρτίαν κάποιος κοσμικός, καὶ κάποιος πού ἀφιέρωσε τὸν ἑαυτὸν του διὰ παντὸς εἰς τὸν Θεόν, διότι δὲν πίπτουν ἀπὸ τὸ αὐτὸ ὕψος καὶ οἱ δύο, ἐπομένως δὲν εἶναι ἴσα οὔτε καὶ τὰ τραύματά των. Πλανᾶσαι πάρα πολὺ καὶ σφάλλεις, ἐὰν νομίζῃς ὅτι ἄλλα μὲν ἀπαιτοῦνται ἀπὸ τὸν κοσμικὸν καὶ ἄλλα ἀπὸ τὸν μοναχόν. Διότι ἡ διαφορὰ αὐτῶν εὐρίσκεται εἰς τὸ ὅτι ὁ μὲν πρῶτος εἶναι ἕγγαμος, ὁ δὲ δεύτερος ἄγαμος, ἐνῶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα ὑπέχουν τὰς ἰδίας εὐθύνas. Διότι ὁ ὀργιζόμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του χωρὶς λόγον, εἴτε κοσμικός εἶναι εἴτε μοναχός, ἐξ ἴσου ἔρχεται εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸν Θεόν. Καὶ ὁ βλέπων γυναῖκα μὲ πονηρὰν ἐπιθυμίαν, εἴτε ἕγγαμος εἶναι εἴτε ἄγαμος, ἐξ ἴσου θὰ τιμωρηθῆ διὰ τὴν μοιχείαν αὐτήν. Καὶ μάλιστα ἐὰν πρέπει ἐκ συμπεράσματος νὰ προσθέσωμεν κάτι, ὁ κοσμικός ἐὰν ὑποπέσῃ εἰς τὸ ἁμάρτημα αὐτὸ εἶναι περισσότερον ἀσυχώρητος. Διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιον πρᾶγμα, ἐνῶ ἔχει κανεὶς γυναῖκα καὶ ἀπολαμβάνει τόσῃν θαλπωρῇ, νὰ ἁμαρτήσῃ διὰ τὰ κάλλη ἄλλης γυναικός, καί, ἕνας πού τὰ ἔχει στερηθῆ ὅλα αὐτά, νὰ κυριευθῆ ἀπὸ τὸ κακὸν αὐτό. Ἐπίσης καὶ ὁ ὀρκιζόμενος, εἴτε μοναχός εἴτε ἕγγαμος εἶναι, ἐξ ἴσου καταδικάζεται. Διότι ὁ Χριστός, ὅταν ἔθετε τὰς διατάξεις καὶ ἐνομοθέτει, δὲν ἔκαμε αὐτὸν τὸν διαχωρισμὸν οὔτε εἶπεν· ἐὰν μὲν εἶναι μοναχός ὁ ὀρκιζόμενος, πονηρὸς εἶναι ὁ ὄρκος του, ἐὰν δὲ ὄχι δὲν εἶναι κακός, ἀλλὰ γενικῶς καὶ ἅπαξ διὰ παντὸς εἶπε δι' ὅλους· «ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὀμόσαι ὅλως»²⁰. Καὶ πάλιν μὲ τὸ νὰ εἴπῃ: «Οὐαὶ τοῖς γελῶσιν»²¹ δὲν ἐπεξήγησε «τοῖς μοναχοῖς», ἀλλὰ γενικῶς

ἄλλοις δὲ ἅπασιν οὕτως ἐποίησε τοῖς μεγάλοις καὶ θαυμα-
 σιοῖς παραγγέλμασι. Καὶ γὰρ ὅτε λέγει· «Μακάριοι οἱ πτω-
 χοὶ τῷ πνεύματι, οἱ πενθοῦντες, οἱ πραεῖς, οἱ πεινῶντες
 καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, οἱ ἐλεήμονες, οἱ καθαροὶ
 5 τῇ καρδίᾳ, οἱ εἰρηνοποιοί, οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιο-
 σύνης», οἱ καὶ ῥητὰ καὶ ἄρρητα δι' αὐτὸν παρὰ τῶν ἕξωθεν
 ἀκούοντες κακὰ οὔτε βιωτικοῦ, οὔτε μονάζοντος ὄνομα τί-
 θησιν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων διανοίας οὔτως εἰσενή-
 νεκται ὁ διορισμός.

10 Αἱ δὲ Γραφαὶ οὐδὲν ἴσασι τούτων, ἀλλ' ἅπαντας τὸν
 τῶν μοναχῶν βούλονται βίον ζῆν, καὶ γυναῖκας ἔχοντες
 ὑχώσιν. Ἐκουσον γοῦν καὶ ὁ Παῦλος τί φησιν· διὰ δὲ
 Παῦλον εἶπω, τὸν Χριστὸν λέγω πάλιν. Οὗτος τοίνυν ἐπι-
 σιτέλλων ἀνθρώποις γυναῖκας ἔχουσι καὶ παιδιά τρέφουσι,
 15 πᾶσαν τὴν τοῖς μοναχοῖς προσήκουσαν ἀκριβειαν αὐτοὺς ἀ-
 παιτεῖ. Τὴν γὰρ τρυφὴν ἐκκόπτων ἅπασαν, καὶ τὴν ἐν τοῖς
 ἱματίοις, καὶ τὴν ἐν τοῖς ἐδέσμασι, ταῦτα ἐπισιτέλλει τὰ ῥή-
 ματα· «γυναῖκας ἐν καταστολῇ κοσμίῳ μετὰ αἰδοῦς καὶ σω-
 φροσύνης κοσμεῖν ἐαντίας, μὴ ἐν πλέγμασιν, ἢ χρυσοῦ, ἢ
 20 μαργαρίταις, ἢ ἱματισμῶ πολυτελεῖ»· καὶ πάλιν, «ἢ δὲ σπα-
 ταλῶσα ζῶσα τέθνηκε»· καὶ πάλιν, «ἔχοντες δὲ διατροφὰς
 καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα». Τί τούτων παρὰ
 τῶν μοναζόντων πλέον ἀπαιτήσκειν ἂν τις; Γλώττης δὲ παι-
 δεύων κρατεῖν ἐτέρους, ἀκριβεῖς πάλιν τίθησι νόμους, καὶ
 25 τοιοῦτους οἷους καὶ τοῖς μοναχοῖς ἀνύσαι ἔργον ἐστίν. Οὐ
 γὰρ αἰσχροβήτια καὶ μωρολογίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ εὐτραπελί-
 αν ἀναιρεῖ· οὐ θυμὸν καὶ δργὴν καὶ πικρίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ
 κραυγὴν ἐκκόπτει τοῦ τῶν πιστῶν σιόματος. «Πᾶς γάρ, φη-
 οί, θυμὸς καὶ δργὴ καὶ κραυγὴ καὶ θλασφημία ἀρδήτω ἀφ'

32. Α' Τιμ. 2, 9.

33. Α' Τιμ. 5, 6.

34. Α' Τιμ. 6, 8.

35. Ἐφ. 4, 31.

ένομοθέτησε κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον δι' ὄλους. Καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα μεγάλα καὶ θαυμαστὰ παραγγέλματα τὸ αὐτὸ ἔκαμε. Διότι, ὅταν λέγῃ· «Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι», οἱ πενθοῦντες, οἱ πρῶοι, οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, οἱ ἐλεῆμονες, οἱ καθαροὶ εἰς τὴν καρδίαν, οἱ εἰρηνοποιοί, οἱ δεδιωγμένοι ἔνεκεν δικαιοσύνης, οἱ κακολογούμενοι πρὸς χάριν τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τούς ἀπίστους μὲ κακολογίας αἱ ὁποῖαι λέγονται καὶ δὲν λέγονται, δὲν θέτει ὄνομα οὔτε κοσμικοῦ οὔτε μοναχοῦ, ἀλλ' ἡ διάκρισις αὕτη ἔχει εἰσαχθῆ ἀπὸ τὴν αὐθαίρετον ἐπινόησιν τῶν ἀνθρώπων.

Αἱ Γραφαὶ δὲ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν γνωρίζουν, ἀλλὰ δίδουν ἐντολὴν νὰ ζοῦν ὅλοι τὴν ζωὴν τῶν μοναχῶν καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ἕγγαμοι. Ἔκουσε πράγματι τί λέγει καὶ ὁ Παῦλος. Ὅταν ὀνομάζω τὸν Παῦλον, ἐννοῶ πάλιν τὸν Χριστόν. Αὐτὸς λοιπὸν γράφων πρὸς ἀνθρώπους ἔχοντας γυναῖκας καὶ ἀνατρέφοντας τέκνα, ἀπαιτεῖ ἀπὸ αὐτούς ὅλην τὴν αὐστηρότητα ποὺ ἀρμόζει εἰς τούς μοναχοὺς. Ἀπορρίπτων δηλαδὴ τὴν πολυτέλειαν, ὡς πρὸς τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὰ φαγητά, γράφει αὐτὰ τὰ λόγια. «Αἱ γυναῖκες πρέπει νὰ εἶναι κοσμίως ἐνδεδυμένοι καὶ νὰ στολίζουν ἐαυτὰς μὲ σεμνότητα καὶ σωφροσύνην, ὄχι μὲ πλέγματα ἢ χρυσὸν ἢ μαργαριτάρια ἢ πολυτελεῖ φορέματα»³², καὶ πάλιν, «ἢ δὲ σπαταλῶσα ζῶσα τέθνηκε»³³. καὶ πάλιν, «ἔχοντες δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα»³⁴. Τί περισσότερο ἀπὸ αὐτὰ θὰ ἀπαιτοῦσε κανεὶς ἀπὸ τούς μοναχοὺς; Θέλων δὲ νὰ διδάξῃ εἰς ἄλλους νὰ ἐξουσιάζουν τὴν γλῶσσαν των, πάλιν θέτει αὐστηρὰς ἐντολάς, καὶ τοιαύτας μάλιστα, ποὺ εἶναι δύσκολον καὶ εἰς τούς μοναχοὺς νὰ τὰς ἐφαρμόσουν. Διότι δὲν ἀπορρίπτει μόνον τὴν αἰσχύρτητα καὶ τὴν μωρολογίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄσκοπον ἀστειολογίαν. Ὅχι μόνον τὸν θυμὸν καὶ τὴν ὀργὴν καὶ τὴν πικρίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν κραυγὴν ἀποκόπτει ἀπὸ τὸ στόμα τῶν πιστῶν. Διότι λέγει: «Πᾶς θυμὸς καὶ ὀργὴ καὶ κραυγὴ καὶ βλασφημία νὰ ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ σαῶ μαζὶ μὲ πᾶσαν κακίαν»³⁵. Μή-

ὑμῶν οὖν πάσῃ κακίᾳ». Ἐὰρ σοι μικρὰ ταῦτα εἶναι δοκεῖ;
 Οὐκοῦν ἀνάμεινον, καὶ τὰ πολλῶ μείζονα τούτων ἀκούσῃ,
 ἃ περὶ ἀνεξικακίας διατάσσεται πᾶσιν. «Ὁ ἥλιος, φησί, μὴ
 ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν». «Ὅρατε μὴ τις κακὸν
 5 ἀντὶ κακοῦ τινι ἀποδώσει· ἀλλὰ πάντοτε τὸ ἀγαθὸν διώκειτε
 καὶ εἰς ἀλλήλους καὶ εἰς πάντας». Καὶ πάλιν, «μὴ νικῶ
 ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν». Εἶδες
 πρὸς αὐτὴν τὴν κορυφὴν ἀναβαίνουσαν τὴν τῆς φιλοσοφίας
 καὶ μακροθυμίας ἐπίτασιν; Ἐκούσον καὶ ὅσα περὶ ἀγάπης
 10 διατάσσεται τοῦ κεφαλαίου τῶν ἀγαθῶν· ἐπάρας γὰρ αὐτὴν
 καὶ τὰ κατορθώματα αὐτῆς εἰπὼν, ἐδήλωσεν ὅτι ταύτην ἀ-
 παιτεῖ παρὰ τῶν βιωτικῶν ἢ παρὰ τῶν μαθητῶν ὁ Χρι-
 στός. Ὡσπερ γὰρ ὁ Σωτὴρ τοῦτον ἔσχατον ὄρον ἔφησεν ἀ-
 γάπης εἶναι, τὸ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θεῖναι ὑπὲρ τῶν φίλων
 15 αὐτοῦ, οὕτω καὶ ὁ Παῦλος τὸ αὐτὸ τοῦτο ἠνίξαιτο εἰπὼν· «ἡ
 ἀγάπη οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς»· καὶ τὴν τοιαύτην κελεύει διώ-
 κειν. Ὡστε εἰ καὶ τοῦτο μόνον εἴρητο, ἰκανὸν τεκμήριον ἦν
 τοῦ τὰ αὐτὰ ἀπαιτεῖσθαι τοὺς βιωτικὸς τοῖς μοναχοῖς. Ὁ
 γὰρ σύνδεσμος καὶ ἡ ῥίζα τῆς πολλῆς ἀρετῆς αὕτη ἐστὶ· νυνὶ
 20 δὲ καὶ κατὰ μέρος αὐτὴν τίθησι.

Τί τοίνυν μείζον ταύτης τῆς φιλοσοφίας ζητήσεien ἄν-
 τεις; Ὅταν γὰρ καὶ ὀργῆς καὶ θυμοῦ καὶ κραυγῆς, καὶ χρη-
 μάτων ἐπιθυμίας, καὶ γαστροῦ, καὶ πολυτελείας, καὶ δόξης
 κενῆς, καὶ τῶν ἄλλων τῶν βιωτικῶν ἀνωτέρους εἶναι κε-
 25 λεύῃ, καὶ μηδὲν κοινὸν ἔχειν πρὸς τὴν γῆν, ὅταν νεκρῶσαι
 τὰ μέλη προσιάτῃ, εὐδὴλον ὅτι τὴν αὐτὴν ἡμᾶς ἀκρίθειαν
 ἀπαιτεῖ, ὅσην τοὺς μαθητὰς ὁ Χριστός, καὶ πρὸς τὰ ἁμαρ-
 τήματα οὕτως εἶναι θούλειται νεκρούς, ὡς τοὺς ἀποθανόντας
 καὶ ταφέντας ἤδη. Διὰ τοῦτο γὰρ φησιν· «ὁ γὰρ ἀποθανὼν

36. Ἐφ. 4, 26.

37. Θ' Θεσ. 5, 15.

38. Ρωμ. 12, 21.

39. Α' Κορ. 13, 5.

πως σοῦ φαίνονται ἀσήμαντα αὐτά; Περίμενε λοιπὸν καὶ θ' ἀκούσης τὰ πολὺ σπουδαιότερα τούτων, τὰ ὁποῖα παραγγέλλει εἰς ὄλους περὶ ἀνεξικακίας. Λέγει· «Ὁ ἥλιος νὰ δὴ ἐνῶ εἴσθε ἀκόμη ὠργισμένοι»³⁶. «Προσέχετε νὰ μὴ ἀνταποδώσῃ κανεὶς κακὸν ἀντὶ κακοῦ εἰς κάποιον, ἀλλὰ πάντοτε ἐπιδιώκετε τὸ ἀγαθὸν δι' ἀλλήλους καὶ δι' ὄλους»³⁷. Καὶ πάλιν· «Νὰ μὴ νικᾶσαι ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νὰ νικᾶς μετὸ ἀγαθὸν τὸ κακόν»³⁸. Βλέπεις πῶς ἀναβαίνει πρὸς τὴν κορυφὴν ἡ ἔντασις τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς μακροθυμίας; Ἐκούσε λοιπὸν καὶ αὐτὰ ποὺ ἐντέλλεται περὶ ἀγάπης, εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ ἀγαθῶν. Ἀφοῦ τὴν ἀνύψωσεν καὶ εἶπε τὰ ἐπιτεύγματα τῆς, ἐδήλωσεν ὅτι αὐτὴν τὴν ἀγάπην ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν κοσμικῶν, τὴν ὁποίαν καὶ παρὰ τῶν μαθητῶν τοῦ ἀπῆται ὁ Χριστός. Διότι, ὅπως εἶπεν ὁ Σωτὴρ ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ μεγαλυτέρα ἀπόδειξις τῆς ἀγάπης, τὸ νὰ θυσιάσῃ κανεὶς τὸν ἑαυτόν του ὑπὲρ τῶν ἠγαπημένων του προσώπων, τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ Παῦλος, αὐτὸ τὸ ἴδιον ἐννοοῦσεν, ὅταν ἔλεγεν· «ἡ ἀγάπη οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς»³⁹. Καὶ αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴν ἀγάπην παραγγέλλει νὰ ἐπιδιώκωμεν. Ὡστε, καὶ ἂν μόνον αὐτὸ εἶχε λεχθῆ, θὰ ἦτο ἀρκετὴ ἀπόδειξις ὅτι αἱ αὐταὶ ὑποχρεώσεις ἀπαιτοῦνται καὶ παρὰ τῶν κοσμικῶν καὶ παρὰ τῶν μοναχῶν. Διότι ἡ ἀγάπη αὐτὴ εἶναι ὁ σύνδεσμος καὶ ἡ ρίζα τῆς μεγάλης ἀρετῆς. Τώρα δὲ καὶ ξεχωριστὰ τὴν ἀναφέρει.

Τί λοιπὸν μεγαλύτερον ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν αὐτὴν θὰ ἀπαιτοῦσε κανεὶς; Διότι ὅταν παραγγέλλῃ νὰ εἴμεθα ἀνώτεροι ἀπὸ ὄργην καὶ θυμὸν καὶ κραυγὴν καὶ ἐπιθυμίαν χρημάτων καὶ φαγητὸν καὶ πολυτέλειαν καὶ κενοδοξίαν καὶ τὰ ἄλλα κοσμικά, καὶ νὰ μὴ ἔχωμεν τίποτε κοινὸν μετὰ τὴν γῆν, ὅταν προστάσῃ νὰ νεκρῶνωμεν τὰ μέλη, εὐνόητον ὅτι ὁ Χριστός ἀπαιτεῖ καὶ ἀπὸ τοὺς μαθητάς, καὶ θέλει νὰ εἴμεθα ὡς πρὸς τὰς ἁμαρτίας ὡσὰν νεκροὶ ποὺ ἀπέθαναν καὶ ἐτάφησαν ἤδη. Δι' αὐτὸ ἄλλωστε λέγει· «ὁ ἀποθανὼν

δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας». Ἔσσι δὲ ὅπου καὶ εἰς τὸν
 τοῦ Χριστοῦ ζῆλον διὰ τῆς παρακλήσεως ἡμᾶς ἄγει, οὐχὶ
 πρὸς τὸν τῶν μαθητῶν μόνον. Καὶ γὰρ διὰ τῆς ἀγαπᾶν παραι-
 νῆ, ἐκεῖθεν φέρει τὰ ὑποδείγματα, καὶ διὰ τῆς μὴ μνησικακεῖν,
 5 καὶ διὰ τῆς μειριᾶζειν. Ὅταν οὖν μὴ μοναχοὺς μόνον, μηδὲ
 τοὺς μαθητὰς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν μιμεῖσθαι κελεύῃ τὸν Χρι-
 στόν, καὶ τοῖς μὴ ζηλοῦσι κόλασιν τίθησι μεγίστην, πόθεν
 ἐκεῖνο μεῖζον ἔφησιν εἶναι τὸ ὕψος; Τὸ γὰρ αὐτὸ πάντας ἀν-
 θρώπους ἀναβῆναι δεῖ· καὶ τὸ πᾶσαν ἀνατρέψαν τὴν οἰκου-
 10 μένην, τοῦτό ἐστιν, ὅτι μεῖζονος οἰόμεθα δεῖν ἀκριθείας τῶ
 μονάζοντι μόνῳ, τοῖς δὲ λοιποῖς ἐξεῖναι ῥαθύμως ζῆν. Οὐ
 γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἀπαιτούμεθα, φησί,
 πάντες φιλοσοφίαν· καὶ σφόδρα φαίην ἂν ἔγωγε, μᾶλλον
 δὲ οὐκ ἐγώ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ μέλλων κρίνειν ἡμᾶς.

15 Εἰ δὲ θαυμάζεις ἔτι καὶ διαπορεῖς, φέρεσοι πάλιν τὴν
 ἀκοὴν ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἀντλήσωμεν ναμάτων, ὥστε σοι τέλε-
 ον ἐκπλυθῆναι τῆς ἀπιστίας τὴν κακίαν ἅπασαν. Ποιήσομαι
 δὲ τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ τῶν κολάσεων τῶν κατὰ τὴν ἡμέραν
 ἐκείνην. Ὁ πλούσιος, οὐκ ἐπειδὴ μονάζων ἦν ὤμῳς, διὰ
 20 τοῦτο ἐκολάζετο μεζόνως, ἀλλ' εἰ δεῖ τι καὶ ἐφευρόντα εἰ-
 πεῖν, ἐπειδὴ θιωτικὸς ὢν, καὶ ἐν πλούτῳ ζῶν καὶ ἐν πορ-
 φύρῃ, περιεώρα τὸν Λάζαρον ἐν ἐσχάτῃ πενίᾳ. Πλὴν οὔτε
 τοῦτο οὔτε ἐκεῖνο ἐρῶ, ἀλλ' ὅτι μόνον ὤμῳς ἦν, διὰ τοῦτο
 ἔκειτο μεζόνως κολαζόμενος ἐν τῷ πυρί. Καὶ αἱ παρθένοι
 25 δέ, ἐπειδὴ περὶ τὴν φιλανθρωπίαν ὑσιέρησαν, διὰ τοῦτο ἀπη-

εἰς τὴν ἁμαρτίαν εἶναι δικαιωμένος»⁴⁰. Εἰς μερικὰς δὲ περιπτώσεις μᾶς ὀδηγεῖ, διὰ τῆς παραινέσεως, ὄχι μόνον εἰς τὴν μίμησιν τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. Διότι, ὅταν συμβουλευῆ νὰ ἀγαπῶμεν, ἀπὸ ἐκεῖ ἀντλεῖ τὰ παραδείγματα, ὅπως καὶ ὅταν συμβουλευῆ νὰ μὴ μνησικακῶμεν καὶ ὅταν συμβουλευῆ νὰ εἴμεθα μετριόφρονες. Ὅταν λοιπὸν παραγγέλλῃ νὰ μιμοῦνται ὄχι μόνον τοὺς μοναχοὺς καὶ τοὺς μαθητὰς ἀλλὰ καὶ τὸν ἴδιον τὸν Χριστόν, καὶ καθορίζῃ διὰ τοὺς μὴ προσπαθοῦντας νὰ τοὺς μιμηθοῦν μεγίστην τιμωρίαν, ἀπὸ ποῦ συμπεραίνεις ὅτι εἶναι μεγαλύτερον ἐκεῖνο τὸ ὕψος; Διότι, πρέπει ὅλοι νὰ ἀνέλθουν εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος· καὶ αὐτὸ ποῦ ἀνέτρεψεν ὅλην τὴν οἰκουμένην εἶναι, τὸ ὅτι νομίζομεν ὅτι μόνον ὁ μοναχὸς πρέπει νὰ ζῆ μὲ μεγαλυτέραν αὐστηρότητα, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι ἐπιτρέπεται νὰ ζοῦν μὲ ἀμέλειαν. Δὲν συμβαίνει τέτοιο πρᾶγμα, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συμβαίῃ, ἀλλὰ ἀπαιτεῖται ἀπὸ ὅλους μας, λέγει, ὁ αὐτὸς τρόπος ζωῆς. Καὶ αὐτὸ ἐγὼ μὲ ὅλην τὴν δύναμίν μου θὰ ἠμποροῦσα νὰ τὸ βεβαιώσω, μᾶλλον δὲ ὄχι ἐγὼ, ἀλλὰ αὐτὸς ὁ ἴδιος, ποῦ πρόκειται νὰ μᾶς κρίνῃ.

Ἐὰν δὲ παραξενεύεσαι καὶ ἀπορῆς ἀκόμη, ἐλθὲ νὰ ἀκούσῃς αὐτὰ ποῦ θὰ ἀντλήσωμεν ἀπὸ τὰς ἰδίας πηγὰς, ὥστε νὰ καθαρισθῆς τελείως ἀπὸ τὸ ἁμάρτημα τῆς ἀπιστίας. Θὰ τὸ ἀποδείξω δὲ ἀπὸ τὰς τιμωρίας, ποῦ θὰ ἐπιβληθοῦν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ὁ πλούσιος δὲν ἐτιμωρεῖτο αὐστηρότερον ἐπειδὴ ζῶν κατὰ μόναν ἦτο σκληρός, ἀλλὰ, ἐὰν βεβαίως ἐπιτρέπεται νὰ εἴπωμεν κάτι ἐκ συμπεράσματος, ἐπειδὴ, ἐνῶ ἦτο κοσμικὸς καὶ ἔζη μὲ πλοῦτον καὶ πολυτέλειαν, περιεφρόνει τὸν Λάζαρον, ὁ ὁποῖος ἀπέθανεν ἀπὸ τὴν πείναν. Πλὴν ὅμως οὔτε δι' αὐτὸ οὔτε δι' ἐκεῖνο θὰ εἴπω, ἀλλὰ μόνον ἐπειδὴ ἦτο σκληρός, δι' αὐτὸ εὐρίσκετο μέσα εἰς τὸ πῦρ τιμωρούμενος περισσότερο. Ἐπίσης αἱ παρθένοι ἐξεβλήθησαν ἀπὸ τὸν νυμφῶνα, ἐπειδὴ ὑστέρησαν εἰς ἔργα φιλανθρωπίας. Καί, ἂν πρέπει νὰ εἴπωμεν κά-

λάθησαν ἀπὸ τοῦ νυμφῶνος· καὶ εἰ χρὴ τι καὶ παρ' ἑαυτῶν
 εἰπεῖν, οὐ μόνον αὐταῖς οὐκ ἐπειτύνειτο τὰ τῆς κολάσεως διὰ
 τὴν παρθενίαν, ἀλλὰ τὰχα καὶ ἡμερώτερα διὰ ταύτην ἐγέ-
 νειο. Οὐ γὰρ ἤκουσαν, «πορεύεσθε εἰς τὸ πῦρ τὸν ἡτοιμα-
 5 σμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ», ἀλλὰ μόνον,
 «οὐκ οἶδα ὑμᾶς». Εἰ δὲ λέγει τις ταῦτόν εἶναι τοῦτο ἐκείνω,
 οὐδὲν ἀντιερῶ. Τὸ γὰρ σπουδαζόμενόν μοι δεῖξαι νῦν, ὅτι
 οὐχ ὁ τῶν μοναχῶν βίος χαλεπωτέρας ποιεῖ τὰς κολάσεις,
 ἀλλὰ τῶν αὐτῶν εἰσιν ὑπεύθυνοι καὶ οἱ βιωτικοί, τὰ αὐτὰ
 10 ἁμαρτάνοντες ἐκείνοις. Καὶ ὁ τὰ ῥυπαρὰ ἐνδεδυμένος ἱμά-
 τια, καὶ ὁ τὰ δηνάρια τὰ ἑκατὸν ἀπαιτῶν οὐκ ἐπειδὴ μονά-
 ζοντες ἦσαν, ἔπασχον ἄπερ ἔπασχον· ἀλλ' ὁ μὲν διὰ τὴν
 πορνείαν, ὁ δὲ διὰ τὴν μνησικακίαν ἀπώλοντο. Καὶ τοὺς
 ἄλλους δὲ εἴ τις ἐπέλθοι τοὺς τότε κολαζομένους, ἀπὸ τῶν
 15 ἁμαρτημάτων μόνον ὄψεται τὴν τιμωρίαν ὑπέχοντας. Οὐκ
 ἐν ταῖς τιμωρίαις δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς νουθεσίαις
 τοῦτο εὗροι τις ἄν. Καὶ γὰρ, ὅταν λέγη, «δεῦτε πρὸς με
 πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ γὰρ ἀναπαύσω
 ὑμᾶς· ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ
 20 διὸ πρῶτός εἰμι καὶ ταπεινός τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσετε ἀνά-
 παυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν», οὐ τοῖς μονάζουσι διαλέγεται μόνον,
 ἀλλὰ καὶ πάσῃ τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει. Καὶ ὅταν κε-
 λεύῃ διὰ τῆς στενῆς ὁδεύειν ὁδοῦ, οὐ πρὸς τούτους ἀποτείνει
 τὸν λόγον μόνους, ἀλλὰ πρὸς πάντας ἀνθρώπους, καὶ μισεῖν
 25 δὲ τὴν αὐτῶν ψυχὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, καὶ τὰ ἄλλα δὲ
 πάντα τὰ τοιαῦτα πᾶσιν ἐπέταξεν ὁμοίως. Ὅταν δὲ μὴ πᾶσι
 διαλέγηται μηδὲ νομοθετῇ, δῆλον ἡμῖν αὐτὸ ποιεῖ. Ὅτε γοῦν
 περὶ παρθενίας ἔλεγεν, ἐπήγαγεν, «ὁ δυνάμενος χωρεῖν χω-
 ρεῖται», οὔτε τό, πᾶς, προσθεῖς, οὔτε ἐν ἐπιτάγματι τάξει
 25 τοῦτο εἰσενεγκῶν. Οὕτω καὶ ὁ Παῦλος (τὸν γὰρ διδάσκαλον

41. Ματθ. 25, 41.

42. Ματθ. 25, 1-13.

43. Ματθ. 11, 28.

44. Ματθ. 19, 12.

τι καὶ κατὰ τὴν κρίσιν μας, ὄχι μόνον δὲν ἔγιναν σκληρότεροι αἱ τιμωρίαι ἐπειδὴ ἦσαν παρθένοι, ἀλλ' ἀντιθέτως ἴσως ἔγιναν ἡπιώτεροι λόγῳ τῆς παρθενίας. Διότι δὲν ἤκουσαν, «πορεύεσθε εἰς τὸ πῦρ τὸ ἠτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ»⁴¹, ἀλλὰ μόνον, «οὐκ οἶδα ὑμᾶς»⁴², δὲν σᾶς γνωρίζω. Ἐὰν δὲ κάποιος εἶπη ὅτι αὐτὸ καὶ ἐκεῖνο εἶναι τὸ ἴδιον, δὲν θὰ φέρω καμμίαν ἀντίρρησην. Διότι αὐτὸ πού προσπαθῶ ν' ἀποδείξω τώρα εἶναι ὅτι ὁ μοναχικὸς βίος δὲν κάνει μεγαλυτέρας τὰς τιμωρίας, ἀλλὰ τὰς αὐτάς τιμωρίας θὰ ὑποστοῦν οἱ κοσμικοί, οἱ ὁποῖοι διαπράττουν τὰ αὐτὰ ἁμαρτήματα μὲ ἐκείνους. Καὶ αὐτὸς πού ἐφοροῦσε ρυπαρὰ ροῦχα καὶ αὐτὸς πού ἐζητοῦσε τὰ ἑκατὸν δηνάρια, δὲν ἔπαθαν αὐτὰ πού ἔπαθαν ἐπειδὴ ἦσαν μοναχοί, ἀλλ' ἀπωλέσθησαν ὁ μὲν πρῶτος ἐξ αἰτίας τῆς πορνείας, ὁ δὲ ἄλλος ἐξ αἰτίας τῆς μνησικακίας του. Καὶ οἱ ἄλλοι τιμωρηθέντες τότε, ἐὰν κανεῖς ἤθελε νὰ ἐξετάσῃ, θὰ ἰδῇ ὅτι μόνον διὰ τὰ ἁμαρτήματά των τιμωροῦνται. Ὅχι μόνον δὲ εἰς τὰς περιπτώσεις τῶν τιμωριῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς νουθεσίας θὰ τὸ διαπιστώσῃ κανεῖς αὐτό. Ὅταν, δηλαδή, λέγῃ, «Ἐλθετε ὅλοι οἱ κοπιᾶζοντες καὶ βαρυφορτωμένοι καὶ ἐγὼ θὰ σᾶς ἀναπαύσω· πάρετε λοιπὸν ἐπάνω σας τὸν ζυγὸν μου καὶ ἴδετε ὅτι εἶμαι πρῶτος καὶ ταπεινός, καὶ θὰ εὑρετε ψυχικὴν ἀνάπαυσιν»⁴³, καὶ δὲν ἀπευθύνεται μόνον πρὸς τοὺς μονάζοντας, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ ὅταν προτρέπη νὰ διερχώμεθα διὰ τῆς στενῆς πύλης, δὲν ἀπευθύνει τὸν λόγον του μόνον εἰς ἐκείνους ἀλλὰ πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ τὸ νὰ μισοῦν οἱ ἄνθρωποι εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν τὴν ζωὴν των καὶ ὅλα τὰ παραπλήσια εἶναι ἐντολὴ δι' ὅλους. Ὅταν ὅμως δὲν ἀπευθύνεται πρὸς ὅλους καὶ δὲν νομοθετῇ δι' ὅλους, μᾶς τὸ κάμνει γνωστόν. Ὅταν δηλαδή ὠμιλοῦσε περὶ παρθενίας, προσέθεσεν· «ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρεῖτω»⁴⁴, χωρὶς νὰ προσθέσῃ οὔτε τὸ «πᾶς» οὔτε νὰ εἰσαγάγῃ αὐτὸ ἐν εἴδει προσταγῆς. Ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος (ὁ ὁποῖος παντοῦ φαίνεται νὰ μιμῆται τὸν διδά-

μιμούμενος πανταχοῦ φαίνεται), καὶ εἰς ταύτην ἐμπεσὼν τὴν ὑπόθεσιν, ἔλεγε, «περὶ δὲ τῶν παρθένων ἐπιταγὴν Κυρίου οὐκ ἔχω». Ὅτι μὲν οὖν πρὸς τὴν ἴσην φθᾶσαι κορυφὴν καὶ τὸν βιωτικὸν ἀνάγκη καὶ τὸν μοναχόν, καὶ ὅτι τὰ αὐτὰ
 5 λήφονται τραύματα πεσόντες ἀμφοτέρω, οὐδὲ τὸν σφόδρα φιλόνηκον καὶ ἀναίσχυντον οἶμαι λοιπὸν ἀντερεῖν.

15. Τούτου δὲ ἀποδειχθέντος σαφῶς, φέρε δὴ κάκεινο ἐξετάσωμεν, τίς εὐκολώτερον καὶ ῥᾶον πεσεῖται ἢ ἐνταῦθα οὐδὲ ἐξετάσεως ἡμῖν δεῖ. Σωφροσύνην μὲν γὰρ ὁ γυναῖκα
 10 ἔχων κατορθώσει ῥαδίως, ἅτε πολλῆς ἀπολαύων τῆς παραμυθίας· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις οὐ σφόδρα φαίνεται, πλὴν ἀλλὰ κἀνταῦθα πλείους ἂν ἴδοιμεν τῶν γεγαμηκότων ἢ τῶν μοναχῶν πίπτοντας. Οὔτε γὰρ τοσοῦτοι πρὸς τὸν γάμον ἀπὸ τῶν μοναστηρίων ἐκβαίνουσι ὅσοι πρὸς πόρνας
 15 ἀπὸ τῆς εὐνῆς ἀνίστανται τῶν γυναικῶν. Εἰ δὲ ὅπου εὐκολα τὰ τῶν παλαισμάτων αὐτοῖς, μετὰ τοσαύτης πίπτοντι ὑπερβολῆς, τί ποιήσουσι ἐν τοῖς ἄλλοις πάθει ἐν οἷς μᾶλλον ἐνοχλοῦνται τῶν μοναχῶν; Ἡ μὲν γὰρ ἐπιθυμία τούτοις σφοδρότερον ἔπεισι, ἅτε τὴν πρὸς γυναῖκας οὐκ ἔχουσι
 20 ὁμίλιαν· τὰ δὲ ἄλλα τούτων μὲν οὐδὲ ἐγγὺς γενέσθαι δύναται ἂν, ἐκείνους δὲ κατὰ κράτος ἐλαύνει καὶ ἐπὶ κεφαλὴν ὠθεῖ. Εἰ δὲ ἐν οἷς σφοδρότερον ὁ πόλεμος πνεῖ, μᾶλλον τῶν μὴ τοῦτο πασχόντων κρατοῦσι, εὐδὴλον ὅτι πολλῶ ῥᾶον τούτων ἐν τοῖς ἄλλοις, ἐν οἷς οὐκ ἐνοχλοῦνται, στήσονται.
 25 Καὶ γὰρ χρημάτων ἕρως, καὶ τροφῆς ἐπιθυμία καὶ δυναστείας καὶ τῶν ἄλλων ὑπάντων, εὐκολώτερον ὑπὸ τούτων ἢ τῶν βιωτικῶν ἀνύεσθαι πέφυκεν. Ὡσπερ οὖν ἐν παρατάξει καὶ μάχῃ τοῦτο τοῦ πολέμου τὸ μέρος κορυφώτερον εἶναι φήσομεν, οὐχ ὅθεν ἐπάλληλοι καὶ συνεχεῖς πίπτοντι οἱ νε-
 30 κροί, ἀλλ' ὅθεν ὀλίγοι καὶ σπάνιοι, οὕτω καὶ περὶ τούτων

οκαλον), ἀναφερόμενος εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἔλεγε· «περὶ δὲ τῶν παρθένων ἐπιταγὴν Κυρίου οὐκ ἔχω»⁴⁵. Οὐτε καὶ ὁ πλέον ἰσχυρογνώμων καὶ ἀδιάντροπος νομίζω ὅτι θὰ ἀμφισβητήσῃ, ὅτι εἶναι ὑποχρεωμένος καὶ ὁ κοσμικὸς καὶ ὁ μοναχὸς νὰ φθάσῃ εἰς αὐτὸ τὸ ὕψος, καὶ ὅτι ἐὰν πέσουν καὶ οἱ δύο, θὰ ὑποστοῦν τὰ ἴδια τραύματα.

15. Ἀφοῦ λοιπὸν αὐτὸ ἀπεδείχθη σαφῶς, ἃς ἐξετάσωμεν πλέον καὶ ἐκεῖνο, ποῖος δηλαδὴ θὰ πέσῃ εὐκολώτερα καὶ ταχύτερα, ἂν καὶ ἐδῶ δὲν εἶναι ἀνάγκη οὔτε κἂν νὰ τὸ ἐρευνήσωμεν. Διότι ὁ ἔχων γυναῖκα θὰ ἐπιτύχῃ εὐκολώτερα τὴν σωφροσύνην, ἐπειδὴ ἀπολαμβάνει πολλὴν παρηγορίαν, ὡς πρὸς τὰ ἄλλα ὅμως δὲν φαίνεται τόσον καθαρὰ, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ θὰ παρετηρούσαμεν ὅτι οἱ ἔγγαμοι πίπτουν εἰς μεγαλύτερον βαθμὸν ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς. Διότι δὲν φεύγουν τόσον πολλοὶ ἀπὸ τὰ μοναστήρια διὰ νὰ νυμφευθοῦν, ὅσοι ἀπὸ τὸν συζυγικὸν κοιτῶνα πρὸς τὰς πόρναις. Ἐὰν δὲ εἰς τὰ εὐκόλα παλαίσματά των πίπτουν μὲ τὴν εὐκολίαν, τί θὰ κάμουν εἰς τὰ ἄλλα πάθη, εἰς τὰ ὁποῖα ὑφίστανται μεγαλυτέρας ἐνοχλήσεις, ἀπὸ αὐτὰς ποὺ ὑφίστανται οἱ μοναχοί; Ἡ μὲν ἐπιθυμία εἶναι βεβαίως ἐντονωτέρα, εἰς αὐτοὺς, ἐπειδὴ δὲν συναναστρέφονται μὲ γυναῖκας, τὰ δὲ ἄλλα ποὺ αὐτοὺς οὔτε κἂν ἠμποροῦν νὰ πλησιάσουν, ἐκείνους τοὺς συγκλονίζουν καὶ τοὺς κτυποῦν εἰς τὴν κεφαλὴν. Ἐὰν δὲ εἰς αὐτὰ ποὺ εἶναι σφοδρότερος ὁ πόλεμος ὑπερισχύουν εὐκολώτερα ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δὲν προσβάλλονται ἀπὸ αὐτό, εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι θὰ σταθοῦν πολὺ εὐκολώτερα ἀπὸ ἐκείνους εἰς ὅσα δὲν ἐνοχλοῦνται. Διότι εἶναι φυσικὸν αὐτοῖς νὰ ἀποκρούουν εὐκολώτερα ἀπὸ τοὺς κοσμικοὺς καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν χρημάτων καὶ τῆς πολυτελείας καὶ τῆς ἐξουσίας καὶ ὄλων τῶν ἄλλων. Ὅπως λοιπὸν εἰς τὴν ἐκστρατείαν καὶ τὴν μάχην θὰ εἴπωμεν τὸ ἐλαφρότερον μέρος τοῦ πολέμου δὲν εἶναι φυσικὰ ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον πίπτουν οἱ νεκροὶ ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον, ἀλλ' ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον φονεύονται ἐλάχιστοι καὶ σποραδικῶς,

ψηφίζεσθαι χρή. Καὶ γὰρ πλεονεξίας οὐχ ὁ σιρραφόμενος ἐν τῷ μέσῳ, ἀλλ' ὁ καθήμενος ἐν τοῖς ὄρεσιν εὐκολώτερον περιέσται· ἐπεὶ ἐκεῖνός γε καὶ ἀλώσεται ῥαδίως, ἀλόγια δὲ πλεονεξία μετὰ τῶν εἰδωλατρῶν ἀριθμεῖσθαι ἀνάγκη. Καὶ
5 τῶν οἰκείων οὗτος μὲν οὐχ αἰρήσεται ὑπεριδεῖν, ἀν' ἔχη χρήματα, ἀλλ' εὐκόλως αὐτοῖς πάντα προήσεται, ἐκεῖνος δὲ οὐ περιόψεται μόνον αὐτούς, ἀλλὰ καὶ ἀδικήσει τῶν ἀλλοτριῶν οὐχ ἥτιον· τοῦτο δὲ πάλιν ἕτερος εἰδωλολατρίας τροπὸς τοῦ προτέρου χαλεπώτερος.

10 Καὶ τί δεῖ τὰ ἄλλα πάντα λέγειν, τὰ τοῖς μονάζουσι μὲν ὄντα εὐκαταγώνιστα, τοὺς δὲ βιωτικούς μετὰ πολλῆς καταβάλλοντα τῆς σφοδρότητος; Πῶς οὖν οὐ δέδοικας, οὐδὲ τρέμεις ἐπὶ τοῦτον ἄγων τὸν θῖον, ὅθεν ἀλώσιμος ἔσται τῇ κακίᾳ ταχέως; Ἡ μικρὸν εἶναί σοι δοκεῖ εἰδωλολατρία,
15 καὶ τὸ τῶν ἀπίστων εἶναι χείρω, καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ τὴν δουλείαν διὰ τῶν ἔργων ἐξόμνησθαι, ἅπερ ἅπαντα πείσονται εὐκολώτερον τῶν μοναχῶν οἱ τῷ βίῳ προσοδεδεδεμένοι;

Ὅρᾳς ὄτι οκῆψις ὁ φόβος ἐστίν; Εἰ γὰρ δεδοικέναι ἐχρῆν, οὐχ ὑπὲρ τῶν τὰ κλυδῶνια φευγόντων, οὐδὲ ὑπὲρ τῶν
20 ἐπὶ τὸν λιμένα σπυδόντων, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἐν χειμῶνι καὶ τῇ ζάλῃ κλυδωνιζομένων. Ταχύτερον γὰρ ἐκεῖθεν τὰ ναύγια, τῷ καὶ πλείονα εἶναι τὰ ἐνοχλοῦντα, καὶ ῥαθυμοτέρους τοὺς πρὸς ταῦτα στήσεσθαι μέλλοντας. Ἐνιαῦθα δὲ οὔτε τοσαῦτα τὰ κύματα, καὶ πολλὴ ἢ γαλήνη, καὶ ἢ σπουδὴ μείζων
25 τῶν πρὸς ταῦτα μαχησομένων. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τὴν ἔρημον ἔλκομεν, οὐχ ἵνα σάκκον ἀπλῶς περιβάλωνται, οὐδὲ ἵνα κλοιά περιθῶνται, οὐδ' ἵνα σποδὸν ὑποστορέσωνται, ἀλλ' ἵνα πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων φύγωσι μὲν κακίαν, ἔλονται δὲ ἀρειῆν.

ἔτσι πρέπει νὰ σκεπώμεθα καὶ δι' αὐτούς. Διότι εὐκολώτε-
ρα θὰ νικήσῃ τὴν πλεονεξίαν ὁ ζῶν εἰς τὰ ὄρη, παρὰ ὁ
συναναστρεφόμενος ἐν μέσῳ τοῦ κόσμου· ἐπειδὴ ἐκεῖνος
βεβαίως θὰ κυριευθῆ εὐκόλα ἀπὸ τὴν πλεονεξίαν, ὅταν δὲ
ὑποδουλωθῆ εἰς αὐτήν, πρέπει νὰ συναριθμηῆται μὲ τοὺς
εἰδωλολάτρας. Καὶ αὐτὸς μὲν δὲν θὰ ἀποφασίσῃ νὰ παρα-
βλέψῃ τοὺς συγγενεῖς, ἐὰν ἔχη χρήματα, ἀλλὰ εὐκόλα θὰ
τὰ διαμοιράσῃ ὅλα εἰς αὐτούς, ἐκεῖνος δέ, ὅχι μόνον θὰ
τοὺς περιφρονήσῃ, ἀλλὰ καὶ θὰ τοὺς ἀδικήσῃ ὅχι ὀλιγώ-
τερον ἀπὸ τοὺς ξένους· αὐτὸ δὲ εἶναι πάλιν μία ἄλλη μορ-
φὴ εἰδωλολατρίας, χειροτέρα ἀπὸ τὴν προηγουμένην.

Καὶ τί ἀνάγκη ὑπάρχει νὰ ἀναφέρωμεν ὅλα ἐκεῖνα τὰ
ἄλλα, τὰ ὁποῖα εἰς μὲν τοὺς μοναχοὺς εἶναι εὐκολοπολέ-
μητα, ἐνῶ νικοῦν τοὺς κοσμικοὺς μὲ πολλὴν σφοδρότητα;
Διατί λοιπὸν δὲν φοβεῖσαι καὶ δὲν τρέμεις ὁδηγῶν τὸν
υἰὸν σου πρὸς αὐτὸν τὸν βίον, ὅπου θὰ κυριευθῆ εὐκόλα
ἀπὸ τὴν κακίαν; Ἡ σοῦ φαίνεται ἀσήμαντον πρᾶγμα ἡ εἰ-
δωλολατρία, καὶ τὸ νὰ εἶναι χειρότερος ἀπὸ τοὺς ἀπίστους,
καὶ τὸ νὰ ἀπορρίψῃ τὸν ζυγὸν τοῦ Θεοῦ ἐμπράκτως, πράγμα-
τα ποὺ εὐκολώτερα θὰ τὰ πάθουν ὅλα οἱ προσκεκολλημένοι
εἰς τὴν ζωὴν, παρὰ οἱ μοναχοί;

Βλέπεις ὅτι ὁ φόβος εἶναι δικαιολογία; Διότι ἔπρεπε νὰ
φοβηθῆς ὅχι δι' αὐτούς, ποὺ διαφεύγουν τὰς τρικυμίας, οὔτε
δι' αὐτούς ποὺ σπεύδουν εἰς τὸ λιμάνι, ἀλλὰ δι' αὐτούς ποὺ
ταράσσονται μέσα εἰς τὴν τρικυμίαν καὶ τὴν ναυτίαν. Διότι
συχνότερα συμβαίνουν τὰ ναυάγια ἐκεῖ ἐπειδὴ ὑπάρχουν πε-
ρισσότεραι ἐνοχλήσεις καὶ εἶναι ὀκνηρότεροι αὐτοὶ ποὺ πρό-
κειται νὰ τὰς ἀντιμετωπίσουν. Ἐδῶ ὅμως οὔτε τόσον πολλὰ
κύματα ὑπάρχουν, ἀντιθέτως μάλιστα ὑπάρχει πολλὴ γα-
λήνη, καὶ εἶναι μεγαλυτέρα ἢ φροντίς αὐτῶν ποὺ πρόκει-
ται νὰ ἀντιμετωπίσουν ταῦτα. Δι' αὐτὸ καὶ ἡμεῖς τοὺς ἐλ-
κόμεν πρὸς τὴν ἔρημον, ὅχι ἀπλῶς διὰ νὰ φορέσουν σάκ-
κους, οὔτε διὰ νὰ φορέσουν δεσμά, οὔτε διὰ νὰ στρώσουν
κάτω στάκτην, ἀλλὰ πρὸ πάντων διὰ ν' ἀποφύγουν τὴν ἁ-
μαρτίαν καὶ νὰ προτιμήσουν τὴν ἀρετήν.

Τί οὖν; οἱ γεγαμηκότες, φησὶν, ἀπολοῦνται πάντες; Οὐ τοῦτο λέγω, ἀλλ' ὅτι μειζόνων δεήσονται πόνων, εἰ μέλλοιεν σώζεσθαι, διὰ τὴν ἐνεσιῶσαν ἀνάγκην· τοῦ γὰρ δεδεμένου μᾶλλον ὁ λελυμένος δραμεῖται. Οὐκοῦν καὶ πλείονα ἔξει
 5 τὸν μισθόν, καὶ λαμπροτέρους τοὺς στεφάνους; Οὐδαμῶς· ἑαυτῷ γὰρ ταύτην περιιῆθαι τὴν ἀνάγκην, ἐξὸν μὴ περιθεῖναι.

Ὡστε, ἐπειδὴ σαφῶς ἡμῖν ἀποδέδεικται ὅτι τῶν αὐτῶν ἔσμεν ὑπεύθυνοι τοῖς μοναχοῖς, ἐπὶ τὴν εὐκολωτέραν
 10 τρέχωμεν ὁδόν, καὶ τοὺς υἱοὺς ἐπὶ ταύτην ἔλκωμεν, ἀλλὰ μὴ καταποντίζωμεν, μηδὲ εἰς τὰ τῆς κακίας ἔλκωμεν βάραιρα, καθάπερ ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι. Ταῦτα γὰρ εἰ μὲν ἄλλοι τινὲς ἐποιοῦν, οὐκ ἦν οὕτω δεινόν· διὰ δὲ οἱ γεγενηκότες, οἱ τῶν βιωτικῶν πείραν εἰληφότες πάντων,
 15 οἱ διὰ τῶν ἔργων μαθόντες αὐτῶν ὅτι ψυχρὰ τῶν παρόντων πραγμάτων ἢ ἡδονή, οὕτω μαίνονται, ὡς ἐτέρους ἐπὶ ταῦτα ἔλκειν, ἐπειδὴ λοιπὸν ὑπὸ τῆς ἡλικίας αὐτοὶ κεκώλυνται καὶ δέον ἑαυτοὺς ἐπὶ τοῖς προτέροις ταλανίζειν, οἱ δὲ καὶ ἐτέρους ἐμβάλλουσι καὶ ταῦτα ἐγγὺς ἐσιῶτες
 20 λοιπὸν τῆς τελευτῆς, καὶ τοῦ δικαστηρίου καὶ τῶν εὐθυνῶν ἐκείνων, ποία αὐτοῖς ἀπολογία λελείπεται, ποία συγγνώμη, ποῖος ἔλεος; Οὐ γὰρ δὴ μόνον τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων δώσουσι δίκην, ἀλλὰ καὶ τῶν τοῖς παισὶ τετολημμένων, ἃν τε δυνηθῶσι τοὺς υἱοὺς ὑποσκελίσαι, ἃν τε μή.
 25 16. Ἄλλὰ παῖδας ἴσως ἐπιθυμεῖτε παίδων ἰδεῖν. Καὶ πῶς, οὐπω γενόμενοι πατέρες αὐτοί; Οὐ γὰρ δὴ τὸ γεννηῖσαι πατέρα ποιεῖ· καὶ τοῦτο αὐτοὶ οἱ γεγενηκότες συνομολογήσειεν ἄν, οἳ τοὺς υἱεῖς ὅταν ἴδωσιν εἰς ἔσχατον κακίας ἐλαύνοντι, ὡς οὐκ ὄντας αὐτῶν ἐκβάλλουσι καὶ
 30 ἀπαλλοτριουοῖσι, καὶ οὔτε φύσις, οὔτε γέννησις, οὔτε ἄλλο τῶν τοιοῦτων οὐδὲν κατασχεῖν αὐτοὺς δύναται· ἄν. Μὴ τοί-

Τί λοιπόν; Οί ἔγγαμοι θὰ ἀπολεσθοῦν ὅλοι; Δὲν λέγω αὐτὸ, ἀλλὰ ὅτι θὰ χρειασθῆ νὰ καταβάλουν μεγαλυτέρους κόπους, ἔαν θέλουν νὰ σωθοῦν, λόγῳ τῆς παρουσίας ἀνάγκης· διότι ὁ ἐλεύθερος θὰ τρέξῃ περισσότερο ἀπὸ τὸν δεμένον. Θὰ λάβῃ λοιπὸν μεγαλυτέραν ἀμοιβὴν καὶ λαμπρότερα στεφάνια; Ὅχι· διότι θέτει μόνος του τὸν περιορισμὸν, ἐνῶ τοῦ ἐπετρέπετο νὰ μὴ τὸν θέσῃ.

Ὡστε ἀφοῦ σαφῶς σᾶς ἀπεδείχθη ὅτι εἴμεθα ὑπεύθυνοι διὰ τὰ αὐτὰ μὲ τοὺς μοναχοὺς καθήκοντα, ἅς προτιμῶμεν τὴν εὐκολωτέραν ὁδὸν καὶ ἅς ὀδηγῶμεν τοὺς υἱοὺς εἰς αὐτήν, καὶ ἅς μὴ τοὺς καταβυθίζωμεν οὔτε νὰ τοὺς ὠθοῦμεν εἰς τὰ βάραθρα τῆς κακίας ὡσὰν ἐχθροὶ καὶ ἀντίπαλοι. Ἐὰν αὐτὰ τὰ ἔκαμναν κάποιοι ἄλλοι, δὲν θὰ ἦτο τόσον φοβερὸν τοῦτο. Ποία ὅμως δικαιολογία ὑπάρχει, ποία συγγνώμη, ποία εὐσπλαχνία, ὅταν μὲ τόσην μανίαν φέρωνται οἱ γονεῖς, οἱ ὁποῖοι ἔχουν πείραν ὅλων τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν ζωὴν καὶ οἱ ὁποῖοι ἐκ πείρας ἔμαθαν ὅτι ἡ ἡδονὴ τῶν παρόντων πραγμάτων εἶναι ματαία, καὶ σύρουν εἰς αὐτὰ ἄλλους, ἀφοῦ αὐτοὶ ἐμποδίζονται ἀπὸ τὴν ἡλικίαν, καὶ ἐνῶ ἔπρεπε νὰ θεωροῦν δυστυχεῖς τοὺς ἑαυτοὺς των διὰ τὰ προηγούμενα, αὐτοὶ ἀντιθέτως εἰσάγουν καὶ ἄλλους, καὶ αὐτὰ τὰ κάνουν, ἐνῶ εὐρίσκονται πλησίον τοῦ θανάτου καὶ τοῦ μελλοντικοῦ δικαστηρίου, καὶ ἔναντι τῶν εὐθυνῶν ἐκείνων; Διότι δὲν θὰ τιμωρηθοῦν μόνον διὰ τὰ ἰδικὰ των ἀμαρτήματα, ἀλλὰ καὶ δι' ὅσα ἐτόλμησαν ἔναντι τῶν παιδιῶν, εἴτε κατορθώσουν νὰ κάμψουν τὴν ἀντίστασίν των, εἴτε ὄχι.

16. Ἀλλὰ, ἴσως ἐπιθυμεῖτε νὰ ἰδῆτε ἐγγόνια. Πῶς ὅμως, ἀφοῦ ἀκόμη δὲν ἐγένετε πατέρες; Διότι δὲν κάμει τὸν πατέρα μόνον ἡ γέννησις τοῦ παιδιοῦ. Καὶ αὐτὸ θὰ τὸ ὠμολογοῦσαν οἱ ἴδιοι οἱ γονεῖς, οἱ ὁποῖοι ὅταν ἰδοῦν τὰ παιδιά νὰ φθάνουν εἰς τὸ ἔσχατον σημεῖον τῆς κακίας, τὰ ἀπομακρύνουν καὶ τὰ ἀποξενώνουν, ὡσὰν νὰ μὴ εἶναι ἰδικὰ των, καὶ δὲν ἠμπορεῖ νὰ τοὺς σταματήσῃ οὔτε ἡ φυσικὴ σχέσις οὔτε ἡ γέννησις οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ αὐτά. Ἄς μὴ

νυν μηδὲ πατέρες ἀξιούσθωσαν εἶναι οἱ τοιοῦτοι, ὧν πολὺ κατὰ τὸν τῆς φιλοσοφίας λείποντα λόγον· ἀλλ' ἐπειδὴν αὐτοὺς τοῦτον τὸν τρόπον γεννήσωσι, τότε καὶ τοὺς ἐκγόνους ζητείωσαν· τότε γὰρ αὐτοὺς καὶ ἰδεῖν δυνήσονται μόνον.

5 Εἰσὶ γὰρ αὐτοῖς παῖδες, εἰσὶν, «οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός», ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντες τοῦ Θεοῦ. Οὗτοι οἱ παῖδες οὐχ ὑπὲρ χρημάτων ἀναγκάζουσι κόπιεσθαι τοὺς πατέρας, οὐχ ὑπὲρ γάμου, οὐχ ὑπὲρ ἄλλου τινὸς τοιούτου, ἀλλὰ πάσης αὐτοὺς
10 τῆς φρονίδος ἀτελεῖς ἀφέντες, τῶν φυσικῶν πατέρων μείζονι παρέχουσι ἐντροφᾶν ἡδονῇ. Οὐ γὰρ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς τίκονται τε καὶ τρέφονται, οἷσπερ κἀκεῖνοι, ἀλλ' ἐπὶ πολλῷ μείζουσι καὶ λαμπροτέροις· διὸ καὶ μᾶλλον τοὺς γεγεννηκότας εὐφραίνουσι. Χωρὶς δὲ τούτων κἀκεῖνο εἶποιμι
15 ἂν, ὅτι τοὺς μὲν διαπισιοῦντας τῇ ἀναστιάσει οὐδὲν ἀπεικὸς ὑπὲρ τούτων θρηνεῖν, ἅτε δὴ ταύτης μόνης καταλειπομένης τῆς παραμυθίας αὐτοῖς· οἱ δὲ τὸν θάνατον ὕπνον ἡγούμενοι, καὶ παιδευόμενοι τῶν ἐνταῦθα πάντων καταφρονεῖν, τίος ἂν εἶημεν συγγνώμης ἄξιοι θρηνοῦντες ὑπὲρ
20 τούτων, καὶ παῖδας ἐπιζητοῦντες ἰδεῖν, καὶ καταλιπεῖν ἐνθάδε, ὅθεν ἀποπηδᾶν ἐπειγόμεθα, καὶ ἐνταῦθα ὄντες σιελάζομεν;

Καὶ ταῦτα μὲν ἡμῖν πρὸς τοὺς πνευματικωτέρους εἴρηται. Εἰ δέ τινες εἶεν φιλοσώματοι, καὶ σφόδρα τῷ πα-
25 ρόντι προσηλωμένοι βίῳ, ἐκεῖνο ἂν εἶποιμι πρὸς αὐτούς, ὅτι πρῶτον ἄδηλον, εἰ καὶ παῖδες ἔψονται τῷ γάμῳ πάντως· δεύτερον, ὅτι καὶ γενομένων μείζων ἢ ἀθυμία· οὐ γὰρ ἰσοσύνην καρπούμεθα εὐφροσύνην, ὅσην λύπην ἀπὸ τῆς καθημερινῆς φρονίδος καὶ τῆς ἀγωνίας καὶ τῶν φόβων
80 τῶν δι' αὐτούς. Καὶ τίτι, φησί, καταλείψομεν τοὺς ἀγρούς καὶ τὰς οἰκίας καὶ τὰ ἀνδράποδα καὶ τὸ χρυσίον; καὶ γὰρ

θεωροῦν λοιπὸν τέτοιοι ἄνθρωποι τοὺς ἑαυτοῦς των πατέρας αὐτῶν ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὑστεροῦν πολὺ ὡς πρὸς τὴν φιλοσοφημένην ζωὴν. Ἄλλ' ὅταν τοὺς γεννήσουν κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν, τότε ἂς ζητήσουν καὶ τὰ ἐγγόνια· διότι τότε μόνον θὰ ἠμπορέσουν νὰ τὰ ἴδουν.

Διότι ἔχουν αὐτοὶ παιδιά, ἔχουν «ὄχι ἀπὸ αἷματα οὔτε ἀπὸ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὔτε ἀπὸ ἐπιθυμίαν ἀνδρός»⁴⁶, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Θεὸν γεννημένα. Αὐτὰ τὰ παιδιά δὲν ἀναγκάζουν τοὺς πατέρας νὰ καταπονοῦνται διὰ τὸ χρῆμα οὔτε διὰ τὸν γάμον οὔτε διὰ τίποτε παρεμφερές, ἀλλ' ἀφοῦ τοὺς ἀφήσουν ἡσύχους ἀπὸ κάθε φροντίδα, τοὺς ἐπιτρέπουν νὰ ἀπολαμβάνουν ἡδονὴν μεγαλυτέραν ἀπὸ τὴν τῶν φυσικῶν πατέρων. Διότι γεννῶνται καὶ ἀνατρέφονται ὄχι μὲ τὰς αὐτὰς πρὸς ἐκείνους ἐπιδιώξεις, ἀλλὰ μὲ πολὺ ἀνωτέρας καὶ λαμπροτέρας· δι' αὐτὸ καὶ εὐφραίνουσι περισσότερον τοὺς γονεῖς. Ἐκτὸς αὐτοῦ καὶ αὐτὸ θὰ ἠμποροῦσα νὰ τὸ εἰπῶ, ὅτι οἱ μὴ πιστεύοντες εἰς τὴν ἀνάστασιν δὲν εἶναι καθόλου παράξενον νὰ θρηνοῦν ὑπὲρ αὐτῶν, ἐπειδὴ αὕτη εἶναι ἡ μόνη παρηγορία ἡ ὁποία τοὺς ἀπομένει· ἡμεῖς ὅμως πού θεωροῦμεν τὸ θάνατον ὕπνον καὶ διδασκόμεθα νὰ καταφρονῶμεν ὅλα τὰ παρόντα, ποίας συγγνώμης θὰ τύχωμεν, ἐὰν θρηνηῶμεν ὑπὲρ αὐτῶν καὶ ἐπιζητῶμεν νὰ ἴδωμεν καὶ νὰ ἀφήσωμεν παιδιά ἐδῶ ἀπὸ ὅπου θέλομεν γρήγορα νὰ φύγωμεν, καὶ ὅπου εὐρισκόμενοι στενάζομεν;

Καὶ αὐτὰ μὲν ἔχουν λεχθῆ πρὸς ἡμᾶς τοὺς πνευματικωτέρους. Ἐὰν ὅμως μερικοὶ εἶναι φιλοσώματοι καὶ πολὺ προσκεκολλημένοι εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, θὰ τοὺς ἔλεγα τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ πρῶτα πρῶτα εἶναι ἄγνωστον ἐὰν μετὰ τὸν γάμον θὰ ἀκολουθήσουν ὅπωςδῆποτε τὰ παιδιά· δεύτερον, ὅτι καὶ ἂν γεννηθοῦν, θὰ εἶναι μεγαλυτέρα ἢ θλίψις· διότι δὲν ἀπολαμβάνομεν τόσην χαρὰν, ὅσην λύπην ἐξ αἰτίας τῆς καθημερινῆς φροντίδος καὶ τῆς ἀγωνίας καὶ τῶν δι' αὐτοὺς φόβων. Καὶ εἰς ποῖον, λέγει, θὰ ἀφήσωμεν τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰ σπίτια καὶ τοὺς δούλους καὶ τὸν πλοῦ-

και ταῦτα ἀκούω θρηγούντων αὐτῶν. Τῷ και πρὸ τούτων
 μέλλοντι κληρονομήσειν αὐτά, και ισοούτω μᾶλλον νῦν ἢ
 πρότερον, ὅσω και φύλαξ και κύριος ἀσφαλέστερος αὐτῶν
 ἔσται νῦν. Τότε μὲν γὰρ πολλὰ ἦν αὐτοῖς τὰ λυμαινόμενα
 5 και γὰρ σῆτες και χρόνος μακρὸς και λησται και συκοφάν-
 ται και θάσκανοι και τὸ τοῦ μέλλοντος ἄδηλον και τὸ τῶν
 ἀνθρώπων εὐμετάβλητον και τέλος ὁ θάνατος και τῶν
 χρημάτων και τῶν κτημάτων τούτων ἀπεσιέρησεν ἂν τὸν
 υἱὸν νυνὶ δὲ πάντων τούτων ἀνωτέρω τὸν πλοῦτον ἀπέθε-
 10 το, τόπον εὐρῶν ἄσυλον, και οὗ μηδενὶ τῶν εἰρημένων ἐπι-
 θῆναι θέμις. Τοιοῦτον γὰρ χωρίον ὁ οὐρανός, πάση μὲν
 ἄβατος ὢν ἐπιβουλῇ, πάσης δὲ εὐφορώτερος γῆς, και με-
 τὰ πολλῆς τῆς ἀφθονίας τῶν ἐν αὐτῷ τεθέντων χρημάτων
 παρέχων τοῖς παρακαταθεμένοις ἀμᾶσθαι τοὺς καρπούς.
 15 "Ὡστε οὐχὶ νῦν ταῦτα ἔδει λέγειν, ἀλλ' εἰ βιωτικὸν
 ἔμελλεν ἔσεσθαι τὸ παιδίον, τότε θρηνεῖν, και ταῦτα φθέγγ-
 γεσθαι τίνι τοὺς ἀγρούς καταλείπουμεν, τίνι τὸ χρυσίον,
 τίνι τὰ λοιπὰ χρήματα; Νῦν γὰρ ισοαύτη τῆς κυριότητος ἢ
 περιουσία, ὡς μηδὲ μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν ἐκπίπτειν
 20 τῆς δεσποτείας αὐτῶν ἀλλὰ τότε μάλιστα τοῦ κέρδους αὐ-
 τῶν ἀπολαύειν, διὰν ἐντεῦθεν ἀπέλθουμεν. Εἰ δὲ και ἐν-
 ταῦθα βούλει κύριον ὄντα ἰδεῖν, και τοῦτο τῷ μοναχῷ μᾶλ-
 λον, ἢ τῷ βιωτικῷ συμβαῖνον ἴδοι τις ἂν. Τίς γάρ, εἰπέ
 μοι, κυριώτερος, ὁ δαπανῶν και διδοὺς μετὰ ἀδείας πολ-
 25 λῆς, ἢ ὁ μηδὲ ἄψασθαι τολμῶν ὑπὸ τῆς φειδωλίας, ἀλλὰ
 καιορύτιων αὐτά, και ὡς ἀλλοτριῶν ἀπεχόμενος τῶν αὐ-
 τοῦ; ὁ μάτην ἀναλίσκων και εἰκῆ, ἢ ὁ δεόντως τοῦτο ποι-
 ῶν; ὁ σπείρων τὴν γῆν, ἢ τὸ τοῦτο ἐργαζόμενος ἐν οὐρα-
 νῷ; ὁ μὴ πάντα συγχωρούμενος τὰ ἑαυτοῦ διδόναι, οἷς ἂν
 30 ἐθέλοι, ἢ ὁ πάντων ἀπηλλαγμένος τῶν ἀπαιτούντων τὰς

τον; Διότι ἀκούω ὅτι ὀδύρονται καὶ δι' αὐτά. Εἰς αὐτὸν ὁ ὀποῖος καὶ πρὸ τούτων ἐπρόκειτο νὰ τὰ κληρονομήσῃ, καὶ τόσον περισσότερον τώρα ἀπὸ προηγουμένως, ὅσον θὰ εἶναι τώρα καὶ φύλαξ καὶ ἐξουσιαστὴς ἀσφαλέστερος ἀπὸ αὐτοῦς. Διότι τότε μὲν ὑπῆρχον πολλοὶ καταστρεπτικοὶ παράγοντες· διότι καὶ οἱ σκώληκες, καὶ ἡ πολυκαιρία, καὶ οἱ λησταί, καὶ οἱ συκοφάνται, καὶ οἱ ζηλόφθονοι, καὶ τὸ ἄγνωστον τοῦ μέλλοντος, καὶ τὸ εὐμετάβλητον τῶν ἀνθρώπων, καὶ τέλος ὁ θάνατος θὰ ἐστερουῖσαν ἀπὸ τὸν υἱὸν καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰ κτήματα. Τώρα ὅμως ἐτοποθέτησεν ὑπεράνω ὅλων αὐτῶν τὸν πλοῦτον, εὐρῶν τόπον ἀσφαλῆ, ὅπου τίποτε ἀπὸ ὅσα ἔχουν λεχθῆ δὲν δύναται νὰ ὑπεισέλθῃ. Διότι τέτοιος τόπος εἶναι ὁ οὐρανός, ἀπροσπέλαστος εἰς πᾶσαν ἐπιβουλήν, εὐφορώτερος δὲ ἀπὸ κάθε ἀγρὸν καὶ ἐπιτρέπων νὰ συλλέγουν μὲ ἀφθονίαν τοὺς καρποὺς τῶν εἰς αὐτὸν τοποθετημένων χρημάτων αὐτοὶ πού τὰ κατέθεσαν εἰς αὐτόν.

Ἔτσι δὲν ἔπρεπε νὰ τὰ εἰπῆ αὐτὰ τώρα, ἀλλὰ ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ ζήσῃ κοσμικὸν βίον τὸ παιδί, τότε νὰ θρηνηῆ καὶ νὰ λέγῃ: Εἰς ποῖον θὰ ἀφήσωμεν τοὺς ἀγρούς, εἰς ποῖον τὸν πλοῦτον, εἰς ποῖον τὰ ὑπόλοιπα ἀγαθὰ; Τώρα ὅμως εἶναι τόσον τὸ πλεόνασμα τῆς ἐξουσίας, ὥστε οὔτε μετὰ τὸν θάνατον χάνομεν τὴν ἐπ' αὐτῶν ἐξουσίαν, ἀλλὰ τότε κυρίως ἀπολαμβάνομεν τὸ κέρδος των, ὅταν φύγωμεν ἀπὸ ἐδῶ. Ἐὰν ὅμως θέλῃς καὶ ἐδῶ νὰ τὸν ἰδῆς νὰ εἶναι κύριος, καὶ αὐτὸ θὰ τὸ ἰδῆς νὰ συμβαίῃ εἰς τὸν μοναχὸν καὶ ὄχι εἰς τὸν κοσμικόν. Διότι, εἶπέ μου, ποῖος εἶναι περισσότερον κύριος; Ὁ ἐξοδεύων καὶ σκορπίζων μὲ πολλὴν ἀσυνδοσίαν, ἢ αὐτὸς πού δὲν τολμᾷ ἀπὸ οἰκονομίαν, οὔτε νὰ ἐγγίσῃ τὰ ἰδικά του ἀγαθὰ, ἀλλὰ τὰ καταθάπτει καὶ ἀπέχει ἀπὸ αὐτά, ὡσὰν νὰ εἶναι ξένα; Ὁ ἐξοδεύων ματαίως καὶ ἐπιπολαίως ἢ αὐτὸς πού δαπανᾷ ὅπως πρέπει; Ὁ σπείρων εἰς τὴν γῆν ἢ ὁ σπείρων εἰς τὸν οὐρανόν; Ὁ μὴ δυνάμενος νὰ δίδῃ ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ του εἰς αὐτοῦς πού θὰ ἤθελεν, ἢ ὁ ἀπηλλαγμένος ἀπὸ ὅλας αὐτὰς τὰς συνεισφοράς; Διότι ὁ-

τοιαύτας συνεισφοράς; Γεωργοῦντι μὲν γὰρ καὶ πραγμα-
 τευομένῳ πολλοὶ πανταχόθεν ἐφίστανται, φόρους ἀναγκά-
 ζοντες κατατιθέναι καὶ τὸ ἑαυτοῦ μέρος ἕκαστος ἀπαιτοῦν-
 5 τες· τῷ δὲ εἰς τοὺς δεομένους ἀναλίσκειν ἐπιθυμοῦντι οὐ-
 δεῖς οὐδαμῶθεν φανεῖται ταῦτα ἀπειλῶν· ὥστε καὶ ἐνταῦθα
 κυριώτερος οὐτός ἐστιν.

Ἡ ἂν μὲν πόρναις ἀναλίσκη καὶ γαστρὶ καὶ παρα-
 οίτοις καὶ κόλαξι, καὶ καταισχύνη τὴν ἑαυτοῦ δόξαν, καὶ
 ἀπολλύη τὴν σωτηρίαν, καὶ καταγέλαστος γίνηται, κύριον
 10 αὐτὸν εἶναι φῆς τῶν δαπανωμένων· ἂν δὲ εἰς δόξαν τὴν
 ἀληθῆ καὶ ὠφέλειαν καὶ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν μετὰ πολλῆς
 αὐτὰ δαπανᾷ τῆς συνέσεως, οὐκέτι; Οὐκοῦν ὅμοιον ποιή-
 σεις, ὥσπερ ἂν εἰ εἰς μὲν ὀχειοὺς ἀμαρῶν ὄρων τινα ἐμ-
 βάλλοντα τὰ ἑαυτοῦ, κύριον φῆς εἶναι, εἰς δὲ χρείας ἀ-
 15 ναγκαίας τοῦτο ποιοῦντα, ὡς οὐκ ἔχοντα τῶν ἀναλισκομέ-
 νων ἐξουσίαν θρηγεῖς. Μᾶλλον δὲ οὐ τοῖς ἀπλῶς δαπανο-
 μένοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπὶ κακῷ τῶν ἑαυτοῦ κεφαλῶν τοὺς
 τοιοῦτους παραβάλλειν χρή. Ἐκεῖναι μὲν γὰρ αἱ δαπάναι
 λαμπρότερον καὶ εὐπορώτερον καὶ ἀσφαλέστερον ποιοῦσιν,
 20 αὗται δὲ οὐκ αἰσχρὸν μόνον οὐδὲ ἐπονείδιστον, ἀλλὰ καὶ
 ἀπωλείας ὑπεύθυνον τρόπῳ παντί.

17. Τί δαί, μετὰ γάμον, φησί, καὶ παῖδας, οὐκ ἐνι ταύ-
 τῆς ἐπιβαλέσθαι τῆς φιλοσοφίας ἐν αὐτῷ τῷ γήρῳ γενόμε-
 ρον; Καὶ τίς ἡμῖν ἐγγυήσεται, πρῶτον μὲν, ὅτι εἰς ἔσχατον
 25 ἥξομεν γῆρας, δεύτερον δέ, ὅτι ἐλθόντες πάντως ταύτην
 διατηροῦμεν τὴν γνώμην; Οὔτε γὰρ τῆς ἐν τῇ ζωῇ κύριοι
 προθεσμίας ἐσμέν, καὶ τοῦτο ἐπαίδευσεν ὁ Παῦλος λέγων,
 «ἢ ἡμέρα Κυρίου, ὡς κλέπτῃς ἐν νυκτί, οὕτως ἔρχεται», οὔτε
 ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀεὶ προθυμίας μένει τὰ τῶν λογισμῶν ἡμῖν.

ταν κανείς είναι ἀγρότης ἢ ἔμπορος, προσέρχονται πολλοὶ ἀπὸ παντοῦ καὶ τὸν ὑποχρεώνουν νὰ πληρῶνῃ φόρους, καὶ ἀπαιτεῖ ὁ καθένας τὸν ἀναλογοῦντα εἰς αὐτὸν φόρον· κανεὶς ὅμως δὲν θὰ παρουσιασθῆ νὰ ἀπαιτήσῃ τέτοια πράγματα ἀπὸ αὐτὸν ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ ἐξοδεύῃ διὰ τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην· ὥστε καὶ ἐδῶ εἶναι περισσότερον κύριος αὐτός.

Ἦ, ἂν μὲν σπαταλᾷ εἰς πόρνas καὶ φαγοπότια καὶ εἰς παράσιτα καὶ κόλακας καὶ κατεντροπιάζῃ τὴν ὑπόληψίν του καὶ χάνῃ τὴν σωτηρίαν του καὶ κατεξευτελίζεται, τὸν θεωρεῖς κύριον τῶν ἐξοδευομένων, ἂν δέ, τὰ δαπανᾷ χάριν τῆς πραγματικῆς δόξης καὶ ὠφελείας καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ μὲ πολλὴν σύνεσιν, δὲν εἶναι κύριος; Λοιπὸν θὰ κάμῃς τὸ ἴδιον, ὅπως θὰ ἔκαμες ἂν βλέπων κάποιον ποὺ ρίπτει τὰ χρήματά του μέσα εἰς αὐλάκια βόθρων τὸν ἐθεωροῦσες ἐξουσιαστὴν τῶν χρημάτων του, ἐνῶ ἐκεῖνον ποὺ δίδει τὰ χρήματά του εἰς ἀπαραιτήτους ἀνάγκας, τὸν ἐθρηνοῦσες ὡς μὴ ἔχοντα τὴν ἐξουσίαν τῶν δαπανωμένων. Μᾶλλον τοὺς ἀνθρώπους τοῦ εἴδους αὐτοῦ πρέπει νὰ παραλληλίσωμεν ὄχι μὲ τοὺς δαπανῶντας κατὰ οἷονδήποτε τρόπον, ἀλλὰ πρὸς τοὺς δαπανῶντας ἐπὶ κακῶ τοῦ ἑαυτοῦ των. Διότι ἐκεῖνα μὲν τὰ ἔξοδα σὲ καθιστοῦν ἐνδοξότερον καὶ πλουσιώτερον καὶ ἀσφαλέστερον, ἐνῶ αὐτὰ ὄχι μόνον αἰσχρὸν καὶ ἐπονείδιστον, ἀλλὰ καὶ ὑπεύθυνον ὅπωςδήποτε τῆς καταστροφῆς.

17. Τί τάχα; Ἀντιλέγει. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀσχοληθῆ κανεὶς μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ζωῆς μετὰ τὸν γάμον καὶ τὴν ἀπόκτησιν τέκνων, ὅταν μάλιστα φθάσῃ εἰς τὰ γηρατεία; Καὶ ποῖος θὰ μᾶς ἐγγυηθῆ πρῶτον μὲν ὅτι θὰ φθάσωμεν εἰς τὰ βαθεῖα γηρατεία, δεύτερον δὲ ὅτι καὶ ἂν φθάσωμεν, θὰ διατηρήσωμεν ὅπωςδήποτε αὐτὴν τὴν γνώμην; Διότι οὔτε ἐξουσιάζομεν τὴν προθεσίαν τῆς ζωῆς μας, καὶ αὐτὸ τὸ ἐδίδαξεν ὁ Παῦλος λέγων, «ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, ὡς κλέπτῃς ἐν νυκτί, οὕτως ἔρχεται»⁴⁷, οὔτε οἱ λογισμοί μας ἔχουν πάντοτε τὴν αὐτὴν προθυμίαν. Δι' αὐτὸ κάποιος σο-

Καὶ διὰ τοῦτο σοφός τις παραινεῖ λέγων, «μὴ ἀνάμενε ἐπιστρέψαι πρὸς Κύριον, μηδὲ ἀναβάλλου ἡμέραν ἐξ ἡμέρας, μή ποτε ὡς μέλλεις ἐκτριβῆσῃ, καὶ ἐν καιρῷ ἐκδικήσεως ἐξολῆ».

5 Εἰ δὲ καὶ μηδὲν τούτων ἄδηλον ἦν, οὐδὲ οὕτως ἀναβάλλεσθαι ἔδει τοὺς υἱεῖς, οὐδὲ τοσαύτην γινομένην ζημίαν περιορᾶν. Καὶ γὰρ τῆς ἐσχάτης ἀλογίας ἂν εἶη, διὰ μὲν δέηται βοηθείας ὁ νέος, καὶ σφοδρὸς ὁ ἀνταγωνιστῆς ἐφροσύνῃ, κελεύειν τοῖς τοῦ θίου ἐμφύρεσθαι πράγμασιν, ὥστε γενέ-
10 σθαι εὐχείρωτον· διὰ δὲ λάβῃ μυρία τραύματα, καὶ μηδὲ τὸ τυχὸν ἔχη μέρος ὑγιῆς, τότε καθοπλίζει καὶ διεγείρει κείμενον ἤδη καὶ ἐξησθενηκότα. Ναί, φησί· τότε γὰρ εὐκολὸς ἢ πάλῃ, τότε ῥάων ἢ μάχη, τῶν ἐπιθυμιῶν σβεσθεισῶν. Ποία μάχη, οὐδενὸς ὄντος ἡμῖν τοῦ πικτεύοντος; Διὰ γὰρ
15 τοῦτο οὐδὲ οἱ στέφανοι λαμπροὶ λοιπὸν ἔσσονται. «Μακάριος γὰρ ὃς ἦρε ζυγὸν ἐκ νεότητος αὐτοῦ· καθίσεται κατὰ μόνας, καὶ σιωπήσεται». Οὗτος μυρίων ἐπαίνων ἄξιός καὶ μακαρισμῶν καὶ εὐφημιῶν, ὁ μαινομένην χαλινῶν τὴν φύσιν, καὶ ἐν αὐτῇ τοῦ χειμῶνος τῇ ἀκμῇ διασώζων τὸ σκάφος.

20 Πλὴν ἀλλὰ μηδὲν ὑπὲρ τούτων φιλονεικῶμεν, ἀλλ' ἐσιωμάχῃ καὶ τότε, εἰ βούλει. Ἄλλ' εἰ μὲν ἐφ' ἡμῖν ἔκειθ' ὁ τοῦ ἀγῶνος καιρὸς, καλῶς ἐκεῖνον ἀνεμένομεν τὸν χρόνον· εἰ δὲ πάντα τὸν παρόντα βίον ἀγωνίζεσθαι χρή, ἐκ πρώτης ἡλικίας ἀρξάμενον εὐθέως, καὶ δεκαετῆ γεγονότα (καὶ γὰρ
25 ἐξ ἐκείνης ἀνάγκη τῆς ἡλικίας ἀπαιτεῖσθαι τῶν ἀμαρτημάτων εὐθύνας, καὶ δηλοῦσι τὰ καταβρωθέντα ὑπὸ τῶν ἄρκτων παιδία ἐπὶ τοῖς εἰς τὸν Ἑλισσαῖον σκώμμασι), καὶ νῦν ἐκ

48. Σοφ. Σειρ. 5, 7.

49. Θρ. 8, 27.

φὸς συμβουλεύει λέγων· «μὴ καθυστερῆς νὰ ἐπιστρέψῃς πρὸς τὸν Κύριον καὶ μὴ ἀναβάλλῃς ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν μήπως κατὰ τὴν καθυστέρησιν τριβῆς καὶ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀνταποδόσεως καθῆς»⁴⁸.

Καὶ ἐὰν ἀκόμη τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἦτο ἄδηλον, οὔτε καὶ εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν ἔπρεπε νὰ βραδύνουν οἱ υἱοί, οὔτε νὰ παραβλέπουν τὴν τόσον μεγάλην ζημίαν ποὺ γίνεται. Ἄλλωστε θὰ ἦτο παραλογώτατον, ὅταν μὲν ἔχη ἀνάγκην ἐνισχύσεως ὁ νέος διότι ἐπιτίθεται ἀκάθεκτος ὁ ἀντίπαλος νὰ τὸν ὑποχρεώνουν νὰ ἐμπλέκεται εἰς τὰς κοσμικὰς φροντίδας, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ γίνεται εὐκατάβλητος· ὅταν δὲ τραυματισθῇ εἰς ὅλον τὸ σῶμα καὶ δὲν ὑπάρχη πλέον εἰς αὐτὸ ὑγιὲς μέρος, τότε νὰ τὸν ἐξοπλίζουν καὶ νὰ τὸν ἐνθαρρύνουν, ἐνῶ ἤδη ἔχει πέσει καὶ ἐξασθενῆσει. Ναί, λέγει· διότι τότε εἶναι εὐκόλος ἡ πάλη, τότε εὐκολωτέρα ἡ μάχη, ὅταν σβεσθοῦν αἱ ἐπιθυμίαι. Ποία μάχη ὅμως, ὅταν δὲν ὑπάρχη κανεὶς ἀντίπαλός μας; Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν θὰ εἶναι λαμπρὰ καὶ τὰ στεφάνια. Διότι «εἶναι μακάριος ὁποῖος ἐσήκωσε τὸν ζυγὸν ἀπὸ τὴν νεότητα· θὰ κάθεται μόνος καὶ θὰ σιωπᾷ»⁴⁹. Ἄξιος χιλιάδων ἐπαίνων καὶ μακαρισμῶν καὶ εὐφημιῶν εἶναι αὐτὸς ποὺ χαλιναγωγεῖ τὴν ἀγριεμένην φύσιν καὶ διασώζει τὸ πλοῖον μέσα εἰς τὸ κορύφωμα τῆς τρικυμίας.

Πλὴν ὅμως, ἅς μὴ φιλονεικῶμεν οὔτε δι' αὐτὰ, ἀλλὰ, ἂν θέλῃς, ἅς ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπάρχει μάχη καὶ τότε. Ἄλλ' ἐὰν μὲν ἦτο εἰς τὴν ἐξουσίαν μας ὁ καιρὸς τοῦ ἀγῶνος, δικαιολογημένως θὰ ἐπεριμέναμεν τὸν χρόνον ἐκεῖνον· ἐφ' ὅσον ὅμως πρέπει ν' ἀγωνίζεται κανεὶς εἰς ὅλην αὐτὴν τὴν ζωὴν ἀρχίζων ἀμέσως ἀπὸ τὴν πρώτην ἡλικίαν, καὶ μόλις γίνῃ δέκα ἐτῶν (διότι ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἡλικίαν πρέπει νὰ θεωρῆται ὑπεύθυνος διὰ τὰ ἁμαρτήματά του, καὶ τὸ ἀποδεικνύουν αὐτὸ τὰ κατασπαραχθέντα ὑπὸ τῶν ἄρκτων παιδιὰ

ταύτης παλαίειν χρὴ τῆς ἡλικίας, ἐν ἣ καὶ ἐρέσθηκεν ὁ πόλεμος χαλεπὸν πνέων καθ' ἡμῶν, πόθεν οὖν οὐ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον τοῖς ἀγῶσιν ὀρίζεις;

Εἰ μὲν γὰρ καὶ τῷ διαβόλῳ κύριος ἦς ἐπιπάτιεν μὴ
 5 ἐπικεῖσθαι μηδὲ πικτεῦειν, εἶχεν ἄν τινά σοι λόγον αὕτη ἢ παραίνεσις· εἰ δὲ ἐκεῖνον ἀφείς ἀγωνίζεσθαι καὶ τύπειν, ἐμοὶ νομοθετεῖς ἡσυχάζειν, μᾶλλον δὲ καὶ ὑποκατακλίνεσθαι ἐκόντα, τί ταύτης τῆς ἐπηρείας χειρὸν γένοιτ' ἄν, τοῦ πολεμίου μαινομένου, τὸν πολεμούμενον ἀφοπλίζειν, καὶ οὕτω ταῖς
 10 ἐκείνου χερσὶ παραδιδόναι; Νέος ἐστὶ καὶ ἀσθενής; οὐκοῦν διὰ τοῦτο πλείονος ἀσφαλείας δεῖται ἀσφαλείας δὲ δεόμενος, καὶ ἐπιμελείας δεῖσθαι πλείονος. Τὸν δὲ τοιοῦτον ἐν γαλήνῃ διαπαντὸς καὶ ἡσυχία εἶναι δεῖ, οὐκ εἰς πράγματα ἐμβάλλεσθαι, οὐδὲ ἐν τῷ μέσῳ σιτρέφεσθαι, ἔνθα πολὺς
 15 ὁ θόρυβος καὶ ἡ ταραχή. Σὺ δὲ οἷς ὁ πόλεμος χαλεπώτερος καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν, καὶ διὰ τὴν ἀσθένειαν, καὶ διὰ τὴν ἀπειρίαν, καὶ διὰ τὴν ἐν μέσῳ διασιροφήν, τούτους ὡς ἤδη καιωρθωκότας καὶ γενομένους ἰσχυροὺς εἰς μέσον ἔλκεις, καὶ οὐκ ἕως ἀπελθόντας γυμνάζεσθαι ἐπὶ τῆς ἐρημίας· ὥσπερ
 20 ἂν εἴ τις τὸν μὲν μυρία δυνάμενον σιῆσαι τρόπαια κελεύῃ τὰ πολεμικὰ μελειᾶν ἐφ' ἡσυχίας, τὸν δὲ ἄπειρον καὶ οὐδὲ εἰς μάχην παρακύναι δυνάμενον, τοῦτον δι' αὐτὸ τοῦτο ἐν τῇ μάχῃ σιτρέφεσθαι νομοθετῆ, ὡς δυσκατόρθωτον τὸ πρᾶγμα τοῦτο, μείζονα τὰ κωλύματα τιθεῖς.

25 Πρὸς δὲ τούτοις κἀκεῖνο εἰδέναι χρὴ, ὅτι οὐκ ἐνὶ μετὰ γάμον κύριον ἑαυτοῦ εἶναι, ἀλλ' ἀνάγκη δυοῖν θάτερον, ἢ

50. Ἐνταῦθα ὁ ἰ. Χρυσόστομος ἀναφέρεται εἰς τὸ ἐπεισόδιον ἐκείνο τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (Δ' Βασ. 23-25), κατὰ τὸ ὅποιον, ἐνῶ ὁ μαθητὴς τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ Ἐλισσαῖος ἀνέβαιεν εἰς τὴν πόλιν Βαιθήλ, καθ' ὁδὸν ἔγινεν ἀντικείμενον ἐμπαιγμοῦ ὑπὸ παιδίων, τὰ ὅποια τοῦ ἔλεγον: «Ἀνέβαινε φαλακρὲ, ἀνέβαινε φαλακρὲ!» Καταληφθεὶς ὑπὸ ἀγανακτήσεως ὁ προφήτης Ἐλισσαῖος τὰ κατηράσθη, καὶ εὐθέως δύο ἄρκτοι ἐξεληθούσαι ἐκ τοῦ παρακειμένου δάσους κατεσπάρυξαν σαράντα δύο ἀπὸ αὐτά. Ἀπὸ τὸ περιστατικὸν αὐτὸ ὁ Χρυσόστομος ἄγεται εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ παιδιὰ εἶναι ὑπεύθινα

ἐξ αἰτίας τῶν ἐμπαιγμῶν των εἰς βάρος τοῦ Ἑλισσαίου)⁵⁰, πρέπει νὰ ἀγωνίζεται ἤδη ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἡλικίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀρχίζει ὁ λυσιώδης πόλεμος ἐναντίον μας, ἀπὸ ποῦ ἐσὺ καθορίζεις τὸν χρόνον ἐκεῖνον τῶν ἀγῶνων;

Ἐὰν βεβαίως εἶχες τὴν ἐξουσίαν νὰ διατάσσης καὶ τὸν διάβολον νὰ μὴ ἐπιτίθεται καὶ γρονθοκοπῆ, θὰ εἶχε κάποια δικαιολογίαν ἢ προτροπὴ αὐτῆ· ἐὰν δέ, ἀφήνων ἐκεῖνον νὰ πολεμᾷ καὶ νὰ κτυπᾷ, μοῦ ἐπιβάλλης νὰ μένω ἀκίνητος, μᾶλλον δὲ νὰ ἀποσυρθῶ ἐθελοντικῶς, τί χειρότερον ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἐπηρρασμὸν θὰ ἤμποροῦσε νὰ συμβῆ, ἐνῶ δηλαδὴ ὁ ἐχθρὸς μαίνεται, ἐσὺ νὰ ἀφοπλίζης τὸν πολεμούμενον καὶ τοιοῦτοτρόπως νὰ τὸν παραδίδης εἰς τὰ χέρια ἐκείνου; Εἶναι νέος καὶ ἀνίσχυρος; Δι' αὐτὸ λοιπὸν ἀκριβῶς ἔχει ἀνάγκην μεγαλυτέρας ἀσφαλείας· ἐφ' ὅσον δὲ ἔχει ἀνάγκην ἀσφαλείας, θὰ χρειασθῆ περισσοτέραν φροντίδα. Αὐτὸς χρειάζεται νὰ παραμείνῃ μέσα εἰς γαλήνην καὶ ἡσυχίαν, νὰ μὴ ἐμπλέκεται εἰς μερίμνας οὔτε νὰ ζῆ μέσα εἰς τὸν κόσμον, ὅπου ὑπάρχει πολὺς θόρυβος καὶ ταραχῆ. Ἐσὺ ὅμως αὐτοὺς διὰ τοὺς ὁποίους ὁ πόλεμος εἶναι σκληρότερος ἐξ αἰτίας καὶ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς ἀδυναμίας καὶ τῆς ἐλλείψεως πείρας καὶ τῆς εἰς τὸν κόσμον διαστροφῆς, τοὺς ὀδηγεῖς εἰς τὸ μέσον τοῦ κόσμου ὡς ἤδη ἐπιτυχημένους καὶ ἰσχυροποιημένους, καὶ δὲν τοὺς ἐπιτρέπεις νὰ φύγουν καὶ νὰ ἀσκηθοῦν εἰς τὴν ἔρημον. Εἶναι ἀκριβῶς ὡσὰν κάποιος τὸν μὲν δυνάμενον νὰ καταγάγῃ πολλὰς νίκας νὰ διατάσῃ νὰ μελετᾷ τὰ πολεμικὰ μέσα εἰς ἡσυχίαν, αὐτὸν δὲ πού εἶναι ἄπειρος καὶ οὔτε κἂν δύναται νὰ κυττάξῃ τὴν μάχην νὰ νομοθετῆ ὥστε νὰ λαμβάνῃ μέρος εἰς τὴν μάχην, τοποθετῶν τόσον μεγαλύτερα ἐμπόδια, ὅσον δυσκατόρθωτον εἶναι τοῦτο.

Ἐπὶ πλέον πρέπει νὰ γνωρίζωμεν καὶ ἐκεῖνο, ὅτι μετὰ τὸν γάμον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι κανεὶς ἐξουσια-

τῶν πράξεών των ἅμα τῇ συμπληρώσει τοῦ δεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας των.

διαπαντός ὀμιλεῖν τῇ γυναικί, ἂν ἐκείνη τοῦτο βούληται, ἢ βουλομένης ἐγκρατεύεσθαι ἀποσιάντια μοιχεῖα ἀλίσκεσθαι. Τί δεῖ λέγειν τὰς ἄλλας ἀνάγκας τῶν παίδων, τῆς οἰκίας τὰς φροντίδας, αἱ πᾶσαν προθυμίαν ἱκαναὶ ἀμβλῦναι, καὶ
5 πολλὴν τῆς ψυχῆς κατασκεδάσαι νόρκην;

18. Διὸ βέλτιον, κύριον ὄντα καὶ λελυμένον ἐκ πρώτης καθοπλίζειν τῆς ἡλικίας, οὐ τῶν εἰρημένων ἕνεκεν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ ῥηθῆσεσθαι μέλλοντος οὐχ ἥτιον ἢ τούτων. Ὁ μὲν γὰρ πρὸς τῷ τέλει τοῦ βίου τῆς φιλοσοφίας ἀψάμενος
10 ταύτης, πάντα ἀναλίσκει τὸν χρόνον, ἵνα δυνηθῇ τὰ γενόμενα κατὰ τὴν ἔμπροσθεν ἡλικίαν ἁμαρτήματα ἀπονίψασθαι, καὶ πᾶσα εἰς τοῦτο ἢ σπουδὴ δαπανᾶται καὶ οὐδὲ οὕτω πολ- λάκις ἀρκεῖ, ἀλλ' ἀπέρχεται λείψανα τῶν πληγῶν ἔχων· ὁ δὲ ἐκ πρώτης ἡλικίας ἀποδυσάμενος, οὐκ εἰς τοῦτο δαπανᾷ
15 τὸν χρόνον, οὐδὲ κάθηται τραύματα θεραπεύων, ἀλλ' ἐκ προοιμίων λαμβάνει τὰ βραβεῖα· κακείνῳ μὲν ἀγαπητὸν τὰς ἥ- τιας ἀναμαχέσασθαι πάσας, οὗτος δὲ ἐκ θαλβίδος αὐτῆς τρό- πια ἴσῃσι, καὶ νίκας συνάπτει νίκαις· καθάπερ τις Ὀλυμ- πιονίκης ἐκ πρώτης ἡλικίας δι' ἀντιρρήσεων ἐπὶ τὸ γῆρας
20 ὀδεύων, οὕτως ἄπεισιν ἐκεῖ, μυρίοις τὴν κεφαλὴν ἀναδη- οάμενος σιεφάνοις.

Τίνων οὖν βούλει εἶναι τὸν υἱόν; τῶν διὰ τὴν πολλὴν παρησίαν καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀρχαγγέλους ἀντιβλέψαι δυναμένων, ἢ ἐκείνων τῶν μετὰ πάντων ἐσιώτων, καὶ τὴν
25 ἐσχάτην ἱερούντων τάξιν; Τὴν ἐσχάτην γὰρ λήφονται πάν- τως, καὶ ταύτην, διὰ δυνηθῶσι πάντα τὰ κωλύματα δια- δραμεῖν, ἅπερ ἀπηριθμησάμην νῦν, καὶ μήτε ἄωρος προαναρ-

στής τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀλλὰ πρέπει νὰ γίνη τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο: ἢ πάντοτε νὰ ἔρχεται εἰς γαμικὴν σχέσιν πρὸς τὴν γυναῖκα του, ἂν συμφωνῇ εἰς αὐτὸ καὶ ἐκείνη, ἢ, ἂν ἐκείνη θέλῃ νὰ ἐγκρατεύεται, νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ αὐτὴν καὶ νὰ ὑποπέσῃ εἰς τὴν μοιχείαν. Ποία ἀνάγκη ὑπάρχει νὰ ὀμιλήσωμεν καὶ διὰ τὰς ὑπολοίπους φροντίδας τῶν παιδιῶν, ποῦ εἶναι ἱκαναὶ νὰ ἀμβλύνουν κάθε προθυμίαν καὶ νὰ ναρκώσουν τὴν ψυχὴν;

18. Δι' αὐτὸ εἶναι καλύτερον νὰ τὸν ἐξοπλίζωμεν ἀπὸ τὴν πρώτην ἡλικίαν, ὅταν ἀκόμη εἶναι ἐξουσιαστής τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ ἐλεύθερος, ὅχι μόνον διὰ τοὺς λόγους ποῦ εἶπαμεν, ἀλλὰ ἐξ ἴσου καὶ δι' αὐτὸν ποῦ πρόκειται νὰ λεχθῇ. Αὐτὸς δηλαδὴ ποῦ υἰοθέτησεν αὐτὴν τὴν φιλοσοφίαν εἰς τὰ τέλη τῆς ζωῆς του, ἐξοδεύει ὅλον τὸν χρόνον εἰς τὸ νὰ δυνηθῇ νὰ ἀποπλύνῃ τὰ κατὰ τὴν προηγουμένην ἡλικίαν ἀμαρτήματά του, καὶ ὅλη ἡ προσπάθεια εἰς αὐτὸ ἐξαντλεῖται. Καὶ πολλάκις αὐτὸ δὲν ἀρκεῖ, ἀλλὰ ἐπέρχεται ἔχων ὑπολείμματα πληγῶν. Ὁ ἀποδυθεὶς ὅμως εἰς τὸν ἀγῶνα ἀπὸ τὴν πρώτην ἡλικίαν, δὲν δαπανᾷ τὸν καιρὸν του εἰς αὐτό, οὔτε κάθεται διὰ νὰ θεραπεύῃ τραύματα, ἀλλὰ παίρνει τὰ βραβεῖα ἐξ ἀρχῆς. Καὶ εἰς ἐκεῖνον μὲν εἶναι εὐχάριστον νὰ ἐπανορθῶνῃ τὰς ἥττας, αὐτὸς ὅμως ἀποσπᾷ βραβεῖα ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐκκινήσεως καὶ συγκεντρώνει πολλὰς νίκας, καὶ ὡσὰν Ὀλυμπιονίκης ποῦ ἐκ πρώτης ἡλικίας προχωρεῖ πρὸς τὰ γηρατειὰ μὲ συνεχεῖς ἀνακηρύξεις, ἔτσι καὶ αὐτὸς φθάνει ἐκεῖ μὲ τὴν κεφαλὴν γεμάτην ἀπὸ μύρια στεφάνια.

Μὲ ποίους θέλεις νὰ εἶναι ὁ υἱός σου; Μὲ αὐτοὺς ποῦ μὲ πολλὴν παρρησίαν ἠμποροῦν νὰ ἀντικρῦσουν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀρχαγγέλους, ἢ μὲ ἐκείνους ποῦ εὐρίσκονται μὲ δλους καὶ ἀποτελοῦν τὴν κατωτέραν τάξιν; Διότι ὅπωςδήποτε θὰ καταλάβουν τὴν τελευταίαν θέσιν, καὶ αὐτὴν, ὅταν κατορθώσουν νὰ ὑπερπηθήσουν ὅλα τὰ ἐμπόδια, τὰ ὁποῖα μόλις ἐμέτρησα, καὶ ἂν δὲν τοὺς ἀναρπάσῃ προῶρως ὁ θά-

πάση θάνατος, μήτε ὑπὸ γυναικὸς κωλυθῶσιν ὑστερον, μήτε
 ιοσαῦτα τραύματα λάβωσιν, ὥς μὴ δυνηθῆναι αὐτοῖς τὸν τοῦ
 γήρως ἀρκέσαι χρόνον πρὸς τὴν θεραπείαν ἐκείνων, τὴν τε
 γνώμην μένωσι διαπαντὸς τηροῦντες βεβαίαν καὶ ἀκίνητον.

5 "Οτιαν γὰρ ταῦτα πάντα συνέλθῃ, τότε μόλις ἐν τοῖς ἐσχάτοις
 τειάξονται. Τούτων οὖν βούλει εἶναι τὸν υἱόν, ἢ τῶν ἐν τῷ
 μειώπῳ τῆς φάλαγγος λαμπόντων; Καὶ τίς οὔτω, φησὶν,
 ἄθλιος, ὥς ἐκεῖνα μᾶλλον, ἢ ταῦτα συνεύξασθαι τοῖς παισίν;

Ἄλλὰ συνήθειαν ἐπιζητοῦμεν, καὶ σὺν ἡμῖν αὐτοὺς εἶναι
 10 βουλόμεθα. Τοῦτο καὶ αὐτὸς βούλομαι, καὶ ὑμῶν οὐχ ἦτιον
 εὐχομαι τῶν γεννησαμένων, εἰς τὴν πατρῶαν αὐτοὺς ἐπανελ-
 θεῖν οἰκίαν, καὶ τῶν τροφείων ἀποδοῦναι τὰς ἀμοιβάς, ὧν
 ἴσας οὐκ ἂν εὐροίεν ἑτέρας· ἀλλὰ μὴ νῦν αὐτοὺς τοῦτο ἀπαι-
 τῶμεν. Πῶς γὰρ οὐκ ἄισπον ἐπὶ λόγοις μὲν πέμποντας, πο-
 15 λὺν χρόνον καὶ τῆς παιρίδος ἐξορίζειν αὐτούς, καὶ τέχνην
 θάνασόν τινα ἢ καὶ ἑτέραν φαυλοτέραν μαθηθῆναι μέλλου-
 σιν ἄβατον καθιστάναι τὴν οἰκίαν, ἐν διδασκάλου οἰκίᾳ καὶ
 ἀριστῶν καὶ καθηδέειν κελεύοντας· τούτους δὲ οὐκ ἐπ' ἀν-
 θρώπειον μέλλοντας ἔρχεσθαι μάθημα, ἀλλ' ἐπὶ τὴν οὐράνιον
 20 φιλοσοφίαν, εὐθέως ἀφέλκειν, πρὶν ἢ γενέσθαι ὅπερ εὐχό-
 μεθα; Καὶ σχολῆον μὲν τις τειραγμένην διατρέχειν διδασκό-
 μενος, πολὺν χρόνον ἀποσιτήσεται τῶν αὐτοῦ, τοὺς δὲ μαθητά-
 ρωντας ἀπὸ τῆς γῆς πέτεσθαι εἰς τὸν οὐρανόν, συγκατακλεί-
 σομεν τοῖς γονεῦσι; Καὶ τί ταύτης τῆς ἀλογίας χειρὸν γέ-
 25 νοιτ' ἂν; Οὐχ ὁρᾶτε τοὺς γεωργούς, ὅτι, κἂν σφόδρα ἐπεί-
 γωνται τῶν πόνων λαβεῖν τοὺς καρπούς, ἄωρους αὐτοὺς οὐκ
 ἂν ἀνάσχοιντο τρυγῆσαί ποτε;

νατος, οὔτε ἀργότερον ἐμποδιοθοῦν ἀπὸ γυναῖκα οὔτε ὑποστοῦν τόσα τραῦματα, ὥστε νὰ μὴ τοὺς εἶναι ἀρκετὰ τὰ χρονικὰ ὄρια τῶν γηρατειῶν, καὶ διατηρήσουν τὴν ἰδίαν γνώμην πάντοτε, σταθερὰν καὶ ἀμετακίνητον. Ὅταν, δηλαδή, συντελεσθοῦν ὅλα αὐτά, τότε μόλις καὶ μετὰ βίας θὰ καταταχθοῦν μεταξὺ τῶν τελευταίων. Θέλεις λοιπὸν νὰ εἶναι μέσα εἰς αὐτοὺς ὁ υἱός σου, ἢ μεταξὺ ἐκείνων ποὺ λάμπουν εἰς τὸ ἐμπρόσθιον μέρος τῆς φάλαγγος; Καὶ ποῖος θὰ εἶναι τόσον ἄθλιος, ὥστε εἰς τὰ παιδιά του νὰ εὔχεται ἐκεῖνα μᾶλλον, παρὰ αὐτά;

Ἄλλὰ ἐπιζητοῦμεν συντροφίαν καὶ θέλομεν νὰ εἶναι μαζί μας. Αὐτὸ ἐπιθυμῶ καὶ ἐγώ, καὶ εὔχομαι ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ ἐσᾶς τοὺς γονεῖς, νὰ ἐπιστρέψουν αὐτοὶ εἰς τὸ πατρικὸν σπίτι, καὶ νὰ ἀνταποδώσουν τὰς δαπάνας τῶν τροφείων, ἰσαξίας τῶν ὁποίων δὲν θὰ εὔρισκε κανεὶς ἄλλος· ἀλλὰ ἄς μὴ ἀπαιτῶμεν τώρα ἀμέσως ἀπὸ αὐτοὺς τοῦτο. Διότι πῶς δὲν εἶναι παράλογον, ὅταν μὲν ἀποστέλλωμεν αὐτοὺς διὰ σπουδᾶς, νὰ τοὺς ἀπομακρύνωμεν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀπὸ τὴν πατρίδα, καὶ νὰ καθιστῶμεν τὸ σπίτι ἀπάτητον ἐπειδὴ πρόκειται νὰ μάθουν μίαν χειρωνακτικὴν τέχνην ἢ ἄλλην ὑποδεεστέραν, νὰ τοὺς διατάσσωμεν δὲ νὰ τρώγουν εἰς τὸ σπίτι τοῦ διδασκάλου καὶ νὰ κοιμοῦνται ἐκεῖ, ἐνῶ αὐτοὺς ποὺ πρόκειται νὰ διδαχθοῦν ὄχι ἀνθρώπινον μάθημα, ἀλλὰ τὴν οὐράνιον φιλοσοφίαν, ἀμέσως νὰ τοὺς ἀποσύρωμεν, πρὶν ἐπιτύχουν αὐτὸ ποὺ εὐχόμεθα; Καὶ προκειμένου νὰ διδαχθῇ κανεὶς νὰ περπατᾷ ἐπάνω εἰς τεντωμένον σχοινί, θὰ χρειασθῇ ν' ἀπομακρυνθῇ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀπὸ τοὺς ἰδικούς του, ἐνῶ αὐτοὺς ποὺ διδάσκονται νὰ πετοῦν ἀπὸ τὴν γῆν εἰς τὸν οὐρανόν, θὰ τοὺς περιορίσωμεν κοντὰ εἰς τοὺς γονεῖς; Τί χειρότερον ὑπάρχει ἀπὸ αὐτὸν τὸν παραλογισμόν; Δὲν βλέπετε τοὺς γεωργούς, οἱ ὁποῖοι ἂν καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ ἀπολαύσουν τῶν καρπῶν τῶν κόπων των πάρα πολὺ γρήγορα, δὲν θὰ ἤθελαν ποτὲ νὰ τοὺς κόψουν ἄωρους;

Μὴ τοίνυν μηδὲ ἡμεῖς πρὸ ὥρας ἀπάγωμεν τῆς κατὰ τὴν ἐρημίαν διατριβῆς τοὺς υἱοὺς, ἀλλ' ἐάσωμεν αὐτοῖς ἐμπαγῆναι τὰ μαθήματα, καὶ ῥιζωθῆναι τὰ φυτά· κἂν δέκα, κἂν εἴκοσιν ἔτη τρέφεσθαι αὐτοὺς ἐν μοναστηρίῳ δέῃ, μὴ θορυβώμεθα, μηδὲ ἀλύωμεν· ὅσω γὰρ ἂν ἐνδιατριβῆ τῷ γυμνασίῳ πλέον, τοσοῦτω πλείονα κτήσεται τὴν ἰσχύν. Μᾶλλον δέ, εἰ δοκεῖ, μηδὲ χρόνον ὀρίζωμεν, ἀλλ' ὅρος ἐκεῖνος ἔστω μόνος ὁ πρὸς τὴν ἀκμὴν ἄγων τοὺς ἐν αὐτῷ φυτευθέντας καρπούς, καὶ τότε ἐπανερχέσθω ἀπὸ τῆς ἐρήμου, πρότερον δὲ 10 μῆ. Οὐδὲ γὰρ ἔσται τι πλέον ἀπὸ τῆς ταχύτητος ἡμῖν ταύτης, ἀλλ' ἢ τὸ μηδέποτε αὐτὸν γενέσθαι ὠριμον. Ὁ γὰρ πρὸ ὥρας τῆς ἐν τῇ ῥίζῃ τροφῆς ἀποστειρηθεὶς, οὐδὲ τοῦ καιροῦ παραγενομένου χρήσιμος ἔσται λοιπόν· ὅπερ ἵνα μὴ γένηται, καρτεροῦμεν τὸν χωρισμόν· καὶ μὴ μόνον μὴ κατεπεύγωμεν, 15 ἀλλὰ καὶ θουλομένους ἐλθεῖν πρὸ ὥρας κωλύωμεν. Ἀπαρτιοθεὶς μὲν γὰρ κοινὸν ἔσται κέρδος καὶ πατρὶ καὶ μητρὶ καὶ οἰκίᾳ καὶ πόλει καὶ ἔθνει· ἀτελέστερος δὲ παραγενόμενος, καταγέλαστος ἔσται καὶ ἐπονείδιστος, καὶ ἑαυτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπιβλαβής.

20 Μὴ δὴ τοσαύτην ἐργαζώμεθα ζημίαν. Καὶ γὰρ εἰς ἀποδημίαν πέμποντες, τότε θουλόμεθα τοὺς υἱοὺς ἰδεῖν, ὅταν ὑπὲρ ὧν τὴν ἀποδημίαν πεποίηται κατωρθωκότες τύχωσιν· ἂν τε πρὸ τούτου παραγένωνται, οὐ τοσαύτην ἀπὸ τῆς ἐπιδημίας λαμβάνομεν τὴν ἡδονήν, ὅσην ἀπὸ τοῦ μάτην ἐπανελθεῖν τὴν ἀθυμίαν. 25

Πῶς οὖν οὐκ ἐσχάτης βλακειᾶς τοσαύτην τοῖς πνευματικοῖς μὴ παρέχειν σπουδὴν, ὅσην ἐπιδεικνύμεθα περὶ τὰ βιωτικά, ἀλλ' ἐκεῖ μὲν οὕτω φιλοσόφως φέρειν τῶν παιδῶν τὸν

Ἄς μὴ τοὺς ἀποσύρωμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς προῶρως ἀπὸ τὴν εἰς τὴν ἔρημον ἄσκησιν, ἀλλὰ ἄς τοὺς ἀφήσωμεν νὰ τοὺς ἐντυπωθοῦν τὰ μαθήματα καὶ νὰ ριζωθοῦν τὰ φυτά· καὶ εἴτε δέκα, εἴτε εἴκοσι ἔτη χρειασθῆ νὰ παραμείνουν εἰς μοναστήριον, ἄς μὴ στενοχωροῦμεθα, οὔτε καὶ νὰ ἀνησυχῶμεν· διότι ὅσον περισσότερο χρόνον γυμνασθοῦν εἰς τὴν ἄσκησιν, τόσον περισσότεραν δύναμιν θὰ ἀποκτήσουν. Μᾶλλον δέ, ἂν κρίνης ὀρθόν, ἄς μὴ καθορίζωμεν χρόνον, ἀλλὰ ἄς θεωρηθῆ ὄριον ἐκεῖνο τὸ σημεῖον τὸ ὁποῖον ὀδηγεῖ εἰς ὠρίμανσιν τοὺς εἰς αὐτὸν φυτευθέντας καρπούς, καὶ τότε ἄς ἐπιστρέφῃ ἀπὸ τὴν ἔρημον, προηγουμένως ὅμως ὄχι. Διότι μὲ τὴν βιασύνην αὐτὴν δὲν θὰ ἐπιτύχωμεν τίποτε ἄλλο, παρὰ τὸ νὰ μὴ ὠριμάσῃ ποτέ. Διότι ὁ προῶρως ἀποστερηθεὶς τῆς εἰς τὴν ρίζαν τροφῆς δὲν θὰ εἶναι χρήσιμος πλέον, οὔτε ὅταν φθάσῃ ὁ καιρός· διὰ νὰ μὴ συμβῆ αὐτὸ ἄς ὑπομένωμεν τὸν χωρισμόν· καὶ ὄχι μόνον νὰ μὴ τοὺς πιέζωμεν νὰ συντομεύσουν, ἀλλὰ καὶ ἂν θέλουν νὰ ἐπιστρέψουν προῶρως, νὰ τοὺς ἐμποδίζωμεν. Διότι ὅταν θὰ καταρτισθῆ πλήρως θὰ γίνῃ κοινὸν τὸ κέρδος καὶ εἰς τὸν πατέρα καὶ εἰς τὴν μητέρα καὶ εἰς τὸ σπίτι καὶ εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τὸ ἔθνος· ἔαν ὅμως ἔλθῃ ἀνεκπαίδευτος, θὰ γίνῃ ἀντικείμενον ἐμπαιγμοῦ καὶ ἐξευτελισμοῦ, ἐπιβλαβῆς δὲ καὶ εἰς τὸν ἑαυτὸν του καὶ εἰς τοὺς ἄλλους.

Ἄς μὴ προξενήσωμεν, λοιπὸν, τόσον μεγάλην ζημίαν. Ἄλλωστε καὶ ὅταν ἀποστέλλωμεν αὐτοὺς μακρὰν τῆς πατρίδος, ἐπιθυμοῦμεν νὰ τοὺς ἴδωμεν μόνον ὅταν ἐπιτύχουν τὸν σκοπὸν διὰ τὸν ὁποῖον ἀνεχώρησαν ἀπὸ αὐτὴν· ἂν δὲ ἐπιστρέψουν πρὶν ἀπὸ αὐτό, δὲν ἱκανοποιούμεθα τόσον πολὺ ἀπὸ τὴν ἐπιστροφήν ὅσον λυπούμεθα ἀπὸ τὴν ἄσκοπον ἐπάνοδον.

Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ἀπόδειξις μεγίστης ἀνοησίας, τὸ νὰ μὴ ἐπιδεικνύωμεν τόσον ζῆλον διὰ τὰ πνευματικά, ὅσον διὰ τὰ κοσμικά, ἀλλ' εἰς ἐκείνην μὲν τὴν περίπτωσιν νὰ ὑπομένωμεν μὲ τόσην περίσκεψιν τὸν χωρισμόν ἀπὸ τὰ

χωρισμόν, ὡς καὶ εὐχεσθαι ἐπιταθῆναι τοῦτον, ὅταν ὑπέρο-
 τινος γένηται χρησίμου, ἐνταῦθα δὲ οὕτω μαλακίζεσθαι καὶ
 κατακλᾶσθαι πρὸς τὴν ἀποδημίαν, ὡς τοῖς μεγίστοις λυμαί-
 νεσθαι διὰ τὴν μικροψυχίαν ταύτην ἀγαθοῖς, καὶ ταῦτα πλείο-
 5 νας παραμυθίας ἔχοντας, οὐ μόνον τὸ πρὸς μείζονα αὐτοῦς
 ἀποδύσασθαι, καὶ πάντως ἐπιτεύξεσθαι τοῦ τέλους, καὶ μηδὲν
 εἶναι τὸ διακόπιον τὰς ἐλπίδας, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν
 χωρισμόν; Ἐν ἀποδημίᾳ μὲν γὰρ οὔσι μακροῦ οὐκ εὐκόλον
 συγγίνεσθαι, καὶ μάλισθ' ὅταν γεγηρακότες τύχωσιν οἱ γο-
 10 νεῖς· ἐνταῦθα δὲ ἔνι συνεχῶς πρὸς αὐτοῦς ἀπιέναι.

Τοῦτο δὴ καὶ ποιῶμεν, ὅταν αὐτοῖς μηδέπω δυνατὸν ἦ
 πρὸς ἡμᾶς ἐλθεῖν· αὐτοὶ βαδίζομεν πρὸς ἐκείνους, καὶ συγ-
 γινώμεθα καὶ διαλεγώμεθα. Μέγα ἡμῖν ἐκ τούτου καὶ κέρ-
 δος ἔσται καὶ ἡδονή. Οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς ὕψεως τῶν ἀγαπω-
 15 μένων μόνον παιδίων εὐφρανθησόμεθα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὰ
 μέγιστα καρπωσάμενοι πρὸς τὴν οἰκίαν ἐπανήξομεν, πολ-
 λάκις δὲ αὐτοῖς καὶ παραμενοῦμεν ἀλόντες τῷ τῆς φιλοσο-
 φίας ἔρωτι. Τότε οὖν αὐτοῦς καλῶμεν, ὅταν ἰσχυροὶ γένων-
 ται, καὶ ἐτέρους οἰοί τε ὧσιν ὠφελεῖν· τότε αὐτοῦς ἔλκωμεν
 20 μόνον, ὥστε κοινὸν γενέσθαι τὸ φῶς, ὥστε ἐπὶ τῆς λυχνίας
 τεθῆναι τὸν λύχνον. Τότε ὕψεσθε τίνων μὲν παίδων πατέ-
 ρες ὑμεῖς, τίνων δὲ οἱ μακαριζόμενοι παρ' ὑμῶν· τότε εἴσε-
 σθε τῆς φιλοσοφίας τὰ κέρδη, ὅταν θεραπεύωσιν ἀνθρώπους
 ἀνίατα νοσοῦντας νοσήματα, ὅταν ὡς εὐεργέται κοινοὶ καὶ
 25 προσιάται καὶ σωτήρες ἀνακηρύττωνται, ὅταν ὡς ἄγγελοι
 τοῖς ἐπὶ γῆς ἀνθρώποις συμπεριπολῶσιν, ὅταν παρὰ πάντων
 ἀποβλέπωνται· μᾶλλον δὲ ὅπερ ἂν εἴπωμεν, οὐδὲν τοιοῦτον,
 οἶον ἐπὶ τῆς πείρας αὐτῆς καὶ τῶν πραγμάτων ἐστὶν ἰδεῖν.

παιδιά, ὥστε ἀκόμη καὶ νὰ εὐχώμεθα νὰ γίνῃ μακρότερος, ὅταν γίνεται διὰ κάτι χρήσιμον, ἐδῶ δὲ τόσον πολὺ νὰ ὑποφέρωμεν καὶ νὰ λιποψυχῶμεν διὰ τὴν ἀποδημίαν, ὥστε νὰ καταστρέφονται λόγῳ τῆς ὀλιγοψυχίας αὐτῆς τὰ ὑπέρτατα ἀγαθὰ, καὶ μάλιστα ἐνῶ ἔχομεν μεγαλυτέραν παρηγορίαν, ὅχι μόνον διὰ τὸ ὅτι αὐτὰ ἀποβλέπουν εἰς ὑψηλότερους σκοποὺς ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ὅτι ὅπωςδήποτε θὰ φθάσουν εἰς τὸ τέρμα, καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτε ποὺ νὰ ἀφαιρέσῃ τὰς ἐλπίδας, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸν τοῦτον τὸν χωρισμόν; Διότι ὅταν μὲν εὐρίσκονται εἰς μακρὰν ἀποδημίαν δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ τοὺς συναντήσουν καὶ μάλιστα ὅταν γηράσουν πλέον οἱ γονεῖς· ἐδῶ ὅμως εἶναι δυνατὸν νὰ ἔρχονται διαρκῶς εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ αὐτούς.

Αὐτὸ λοιπὸν ἄς κάμωμεν, ὅταν δὲν εἶναι δυνατὸν αὐτοὶ νὰ ἔλθουν ποτὲ πρὸς ἡμᾶς· ἡμεῖς νὰ πηγαίνωμεν πρὸς αὐτοὺς καὶ νὰ συναντώμεθα καὶ νὰ συνομιλῶμεν. Μέγα κέρδος θὰ ἀποκομίσωμεν καὶ μεγάλην ἱκανοποίησιν. Διότι δὲν θὰ εὐχαριστηθῶμεν μόνον ἀπὸ τὴν συνάντησιν τῶν παιδιῶν, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι θὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὸ σπῆτι μὲ μεγάλην ὠφέλειαν, πολλάκις δὲ θὰ παραμείνωμεν πλησίον αὐτῶν κυριευμένοι ἀπὸ τὴν πρὸς τὴν φιλοσοφίαν ἀγάπην. Ἄς τοὺς καλῶμεν δὲ τότε, ὅταν γίνουν δυνατοὶ καὶ ἱκανοὶ νὰ ὠφεληθῶσιν καὶ ἄλλους. Τότε μόνον ἄς τοὺς ἐπαναφέρωμεν, ὥστε νὰ γίνῃ κοινὸν τὸ φῶς καὶ νὰ τεθῇ ὁ λύχνος ἐπὶ τῆς λυχνίας. Τότε θὰ ἐννοήσετε ποίων παιδιῶν εἴσθε σεῖς πατέρες, καὶ ποίων εἶναι οἱ καλοτυχιζόμενοι ἀπὸ ἐσᾶς· τότε θὰ γνωρίσετε καλὰ τὰ κέρδη τοῦ μοναχικοῦ βίου, ὅταν θεραπεύουν ἀνθρώπους πάσχοντας ἀπὸ ἀνιάτους ἀσθενείας, ὅταν ἀνακηρύσσονται ἀπὸ ὄλους εὐεργέται καὶ προστάται καὶ σωτῆρες, ὅταν προφυλάσσουν τοὺς ἐπὶ γῆς ἀνθρώπους ὡς ἄγγελοι, ὅταν ὄλοι τοὺς προσέχουν· μᾶλλον δὲ ὅτι καὶ ἂν εἴπωμεν, δὲν θὰ εἶναι τέτοιο ὅπως ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ ἰδῇ εἰς τὴν πεῖραν καὶ εἰς τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Αὐτὰ ἔπρεπε νὰ προσέχουν οἱ νομοθέ-

Ταῦτα καὶ τοὺς νομοθέτας ἔδει ποιεῖν, εἴ τι τῶν δεόντων
 ἐγίνετο, οὐκ ἂν ἀνδράσι γενομένοις τοῖς νέοις ἐπανατείναν-
 θαι φόβους, ἀλλὰ παῖδας ὄντας ῥυθμίζειν καὶ διαπλάττειν
 καὶ οὐκ ἂν τῶν μετὰ ταῦτα ἐδέησεν ἀπειλῶν. Νυνὶ δὲ ταῦτο
 5 γίνεται, ὡπερ ἂν εἴ τις ἰατρὸς ἀσθενοῦντι μὲν τῷ κάμνον-
 τι μὴ λέγη μηδέν, μήτε δεικνύῃ, δι' ὧν ἀπαλλάξοι τῆς νό-
 σου, διαφθαρέντι δὲ καὶ ἀνιάτως ἔχοντι μυρίους τιθῆ νόμους
 λοιπόν. Καὶ γὰρ οἱ νομοθεταὶ τότε παιδαγωγοῦσιν ἡμᾶς, ὅ-
 ταν διασιραφέντες τύχωμεν.

10 Ἄλλ' οὐχ ὁ Παῦλος οὕτως, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐν ἡλι-
 κία πρώτη τοὺς διδασκάλους αὐτοῖς ἐφίστησι τῆς ἀρετῆς,
 κωλύων ἐπεισελθεῖν τὴν κακίαν. Αὕτη γὰρ ἀρίστη διδασκα-
 λία, οὐ, συγχωρήσαντας πρότερον περιγενέσθαι τὴν πονηρίαν,
 ὕστερον ζητεῖν ὅπως αὐτὴν ἐξελάσωμεν, ἀλλ' ἅπαντα ποιεῖν καὶ
 15 πραγματεύεσθαι, ὥστε ἄβαιον αὐτῇ γενέσθαι τὴν φύσιν τὴν ἡ-
 μετέραν. Διὸ παραινῶ, μὴ μόνον ἐτέρους βουλομένους τοῦτο
 ποιεῖν κωλύειν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς συναντιλαμβάνεσθαι, καὶ
 σώζειν τὸ σκάφος, καὶ παρασκευάζειν ἐξ οὐρίας πλεῖν. Καὶ
 γὰρ εἰ ταύτην ἡμεν πάντες ἀναδεξάμενοι τὴν γνώμην, καὶ
 20 πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων εἰς ἀρετὴν αὐτοὺς ἤγομεν, τοῦτο
 μὲν ἔργον, τὰ δὲ ἄλλα νομίζοντες πάρεργα εἶναι, ἰσοαῦτα
 ἔμελλεν εἶναι τὰ ἀγαθὰ, ὅσα νῦν μὲν λέγων καὶ ἀλαζονεύε-
 σθαι δόξω. Εἰ δὲ θέλοι τις μαθεῖν, ἐπὶ τῶν ἔργων εἴσεται
 καλῶς, καὶ πολλὴν μὲν ἡμῖν ὁμολογήσει χάριν, πολλὴν δὲ
 25 πρὸ ἡμῶν τῷ Θεῷ, βλασιάνουσαν ὁρῶν ἐπὶ τῆς γῆς τὴν ἐν
 οὐρανοῖς πολιτείαν, καὶ τοὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, καὶ
 τοὺς τῆς ἀναστιάσεως λόγους ἐντεῦθεν ἤδη πισιτούμενους, καὶ
 παρ' αὐτοῖς τοῖς ἀπίστοις.

19. Καὶ διτι οὐ κόμπος ταῦτα δῆλον ἐκεῖθεν· διαν γὰρ

ται, ἔαν ἐγίνοντο αὐτὰ πού ἔπρεπε νὰ γίνουν, ὄχι νὰ συγκρατοῦν διὰ τοῦ φόβου τοὺς νέους, ὅταν ἀνδρωθοῦν πλέον, ἀλλὰ νὰ τοὺς παιδαγωγοῦν καὶ νὰ τοὺς διαπλάσσουν ἀπὸ παιδιά· καὶ ἔτσι δὲν θὰ ἐχρειάζοντο αἱ μετὰ ταῦτα ἀπειλαί. Τώρα δὲ συμβαίνει ὡσὰν ἀκριβῶς ἕνας ἰατρὸς νὰ μὴ λέγη τίποτε εἰς τὸν ἀσθενῆ ὅταν ὑποφέρῃ, οὔτε νὰ ὑποδεικνύῃ εἰς αὐτὸν τὰ ἐνδεδειγμένα, διὰ τῶν ὁποίων θὰ τὸν ἐθεράπευεν ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν, ὅταν ὅμως ἔχῃ καταστραφῆ καὶ εἶναι πλέον ἀδύνατος ἢ θεραπεία, τότε νὰ κάμῃ χιλιάδας ὑποδείξεις. Δηλαδὴ οἱ νομοθέται τότε μᾶς παιδαγωγοῦν, ὅταν πλέον διαστραφῶμεν.

Δὲν ἐνεργεῖ ὅμως ὁ Παῦλος τοιοῦτοτρόπως, ἀλλὰ ἐξ ἀρχῆς καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης ἡλικίας τοποθετεῖ πλησίον των τοὺς διδασκάλους τῆς ἀρετῆς, ἐμποδίζων ἔτσι νὰ εἰσχωρήσῃ ἡ ἀμαρτία. Διότι αὐτὴ εἶναι ἡ ἀρίστη διδασκαλία, ὄχι τὸ νὰ προσπαθῶμεν νὰ ἀπομακρύνωμεν τὴν πονηρίαν ἀφοῦ προηγουμένως ἐπετρέψαμεν νὰ συντελεσθῆ, ἀλλὰ τὸ νὰ χρησιμοποιοῦμεν ὅλους τοὺς τρόπους ὥστε νὰ γίνῃ ἀδιάβατος δι' αὐτὴν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις. Δι' αὐτὸ συμβουλεύω ὄχι μόνον νὰ ἐμποδίζωμεν αὐτοὺς πού θέλουν νὰ κάμουν αὐτὸ ἀλλὰ καὶ οἱ ἴδιοι νὰ βοηθῶμεν καὶ νὰ σώζωμεν τὸ σκάφος καὶ νὰ προετοιμάζωμεν εὐνοϊκὸν ταξείδι. Διότι, ἔαν υἱοθετούσαμεν ὅλοι αὐτὴν τὴν γνώμην καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα τοὺς ὠδηγούσαμεν εἰς τὴν ἀρετὴν, τοῦτο μὲν θεωροῦντες ὡς κύριον ἔργον, ἐνῶ ὅλα τὰ ἄλλα ὡς πάρεργα, θὰ προέκυπταν τόσον πολλὰ ἀγαθὰ, πού ἂν τὰ ἀναφέρω τώρα θὰ φανῶ ὅτι εἶμαι ἀλαζών. Καὶ ἔαν κανεὶς θέλῃ νὰ μάθῃ, θὰ τὸ γνωρίσῃ καλῶς ἐπάνω εἰς τὰ ἔργα, καὶ θὰ ὁμολογήσῃ μὲν χάριν εἰς ἡμᾶς, πολλὴν δὲ πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς εἰς τὸν Θεόν, ὅταν θὰ ἰδῆ νὰ βλαστάνῃ ἐπὶ τῆς γῆς ἡ οὐράνιος πολιτεία, καὶ τοὺς περὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν καὶ τοὺς περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγους ἤδη ἀπὸ ἐδῶ νὰ γίνωνται πιστευτοὶ καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς ἀπίστους.

19. Καὶ ὅτι αὐτὰ δὲν εἶναι ἀλαζονεία, φίνεται φανερόν

αὐτοῖς τὴν πολιτείαν λέγωμεν τῶν ἐν ταῖς ἐρήμοις ὄντων, πρὸς μὲν ταύτην οὐδὲν ἔχουσιν ἀντειπεῖν, δοκοῦσι δὲ ἰσχυρίζεσθαι καὶ φιλονεικεῖν τῇ τῶν κατορθούντων ὀλιγότητι. Εἰ δὲ ἐν ταῖς πόλεσι τὸν καρπὸν ἐφντεύσαμεν τοῦτον, καὶ νόμον
 5 τινὰ καὶ ἀρχὴν τὰ τῆς εὐταξίας ἔλαβε, καὶ τοὺς παῖδας πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐπαιδεύομεν φίλους εἶναι τῷ Θεῷ, καὶ τὰ πνευματικὰ ἐδιδάσκομεν μαθήματα ἀντὶ τῶν ἄλλων καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων, πάντα ἂν ἀπεπήδησε τὰ λυπηρά, καὶ μυρίων ἀπηλλάγη κακῶν ὁ θίος ὁ παρών, καὶ ὁ περὶ
 10 τῆς μελλούσης λέγεται ζωῆς, ὅτι ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη καὶ σιναγμός, ἐντεῦθεν ἂν ἐκαρπωσάμεθα πάντες. Εἰ γὰρ μήτε χρημάτων, μήτε δόξης ἕρως ἡμᾶς εἰσῆει κενῆς, μήτε θάνατον ἐδεδίεμεν, μὴ πενίαν, μὴ τὸ κακῶς παθεῖν βλάβην ἠγούμεθα, ἀλλὰ καὶ κέρδος μέγιστον, μὴ ἀπεχθάνεσθαι, μὴ
 15 μισεῖν ἠδειμεν, οὔτ' ἂν ὑπὸ τῶν ἰδίων παθῶν, οὔτ' ἂν ὑπὸ τῶν ἀλλοτριῶν ἐπολεμήθημέν ποτε, ἀλλ' αὐτῶν τῶν ἀγγέλων ἐγγὺς ἂν τὸ τῶν ἀνθρώπων ἐγένετο γένος.

Καὶ τίς ἀνθρώπων ταῦτα κατώρθωσε, φησὶν; Εἰκότως ἀπιστεῖς, ἅτε ἐν πόλεσιν οἰκῶν, καὶ ταῖς θεαῖς βίβλοισι οὐχ
 20 ὠμίληκώς· εἰ δὲ καὶ τοὺς ἐν ἐρήμοις ὄντας, καὶ τοὺς ἐν ταῖς πνευματικαῖς βίβλοισι γενομένους πάλαι ἐγνώκεις, ἔμαθες ἂν ὅτι καὶ οἱ μοναχοί, καὶ οἱ πρὸ τούτων ἀπόστολοι, καὶ οἱ πρὸ ἐκείνων δίκαιοι μετὰ ἀκριθείας ἀπάσης τὴν φιλοσοφίαν ἐπεδείξαντο ταύτην.

25 Ἴνα δέ σοι μὴ φιλονεικῶμεν, δῶμεν τῶν δευτέρων ἢ τρίτων ἀπ' ἐκείνων γενέσθαι τὸν υἱὸν τὸν σόν· οὐδὲ γὰρ οὔτω μικρῶν ἀπολαύσεται ἀγαθῶν. Οὐ φθάνει πρὸς Πέτρων

ἀπὸ τὸ ἐξῆς. Ὅταν δηλαδὴ ἀνεφέρωμεν εἰς αὐτοὺς τὴν ζωὴν τῶν ἐρημιτῶν, ὡς πρὸς αὐτὴν μὲν δὲν ἔχουν τίποτε νὰ ἀντεῖπουν, νομίζουν ὅμως ὅτι προβάλλουν ἰσχυρὸν ἐπιχείρημα καὶ φιλονεικοῦν ἀναφερόμενοι εἰς τὸν μικρὸν ἀριθμὸν αὐτῶν ποὺ ἐπιτυχάνουν αὐτὸ τὸ ἰδεῶδες. Ἐὰν ὅμως ἐφυτεύαμεν τὸν καρπὸν αὐτὸν καὶ εἰς τὰς πόλεις, καὶ ἐλάμβανε μίαν νομιμότητα καὶ ἀρχὴν ἢ εὐταξία, καὶ ἐξεπαιδεύαμεν τὰ παιδιά, πρὶν ἀπὸ ὅλα, νὰ ἀγαποῦν τὸν Θεόν, καὶ ἐδιδάσκαμεν τὰ πνευματικὰ μαθήματα ἀντὶ τῶν ἄλλων καὶ πρὸ ὅλων τῶν ἄλλων, θὰ ἐξηφανίζοντο ὅλα τὰ δυσάρεστα, καὶ θὰ ἀπηλλάσσετο ἀπὸ μύρια κακὰ ἢ παροῦσα ζωὴ, καὶ αὐτὸ ποῦ λέγεται περὶ τῆς μελλούσης, ὅτι δηλαδὴ ἐξηφανίσθη ἡ ὀδύνη, ἡ λύπη καὶ ὁ στεναγμός, ἀπὸ ἐδῶ θὰ ἀρχίζαμεν νὰ τὸ ἀπολαμβάνωμεν. Διότι, ἐὰν δὲν μᾶς ἐκυρίευσεν ὁ πόθος τῶν χρημάτων καὶ τῆς ματαιοδοξίας, οὔτε τὸν θάνατον θὰ ἐφοβοῦμεθα, οὔτε τὴν πτωχείαν· δὲν θὰ ἐθεωρούσαμεν τὴν ἀδικίαν ζημίαν, ἀλλὰ μᾶλλον μέγιστον κέρδος, δὲν θὰ ἐγνωρίζαμεν νὰ ἐχθρευώμεθα μήτε νὰ μισῶμεν, οὔτε ἀπὸ τὰ ἰδικά μας πάθη οὔτε ἀπὸ τὰ ξένα θὰ ἐπολεμούμεθα ποτέ, ἀλλὰ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων θὰ ἐπλησίαζε τὴν ἀγγελικὴν φύσιν.

Καὶ ποῖος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τὰ ἐπέτυχεν αὐτά; θὰ εἰπῆς. Εὐλόγως ἀπιστεῖς, ἐπειδὴ κατοικεῖς εἰς τὰς πόλεις καὶ δὲν ἔχεις μελετήσει τὰ θεῖα βιβλία· ἐὰν ὅμως καὶ τοὺς ζῶντας εἰς τὰς ἐρήμους καὶ τοὺς ἀναφερομένους εἰς τὰ πνευματικὰ βιβλία εἶχες γνωρίσει ἀπὸ πρῶτα, θὰ ἐπληροφορεῖσο ὅτι καὶ οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ πρὸ τούτων Ἀπόστολοι, καὶ οἱ πρὸ ἐκείνων δίκαιοι ἐπέδειξαν τὸν τρόπον αὐτὸν ζωῆς μὲ πᾶσαν ἀκρίβειαν.

Διὰ νὰ μὴ φιλονεικῶμεν ὅμως, ἅς ὑποθέσωμεν ὅτι θὰ γίνῃ ὁ υἱός σου ὡσὰν οἱ δεῦτεροι καὶ οἱ τρίτοι ἀπὸ ἐκείνων· καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν πάλιν δὲν θὰ ἀπολαύσῃ μικρῶν ἀγαθῶν. Δὲν δύναται βεβαίως νὰ φθάσῃ τὸν Πέτρον καὶ τὸν Παῦλον, οὔτε κἂν νὰ τοὺς πλησιάσῃ· ἐξ

ἔλθειν, οὐδὲ Παῦλον, ἀλλ' οὐδὲ γενέσθαι αὐτῶν ἐγγύς· διὰ
 τοῦτο οὖν αὐτὸν καὶ τῆς μετ' ἐκείνους ἀποσιερῆσομεν τιμῆς;
 Ταῦτόν γάρ ποιεῖς ταῦτα λέγων, ὡς ἂν εἰ ἔλεγεσ· ἐπειδὴ
 λίθον τίμιον γενέσθαι οὐκ ἔνι, μενέτω σίδηρος ὢν, καὶ μήτε
 5 ἄργυρος γενέσθω, μήτε χρυσοῦς. Διὰ τί γὰρ μὴ καὶ ἐν τοῖς
 ἔξωθεν πράγμασι τοῦτον ἔχεις τὸν λογισμόν, ἀλλὰ τὸν ἐ-
 ναντίον τούτῳ; Καὶ γὰρ ἐπὶ λόγων μάθησιν πέμπων, οὐ
 πάντως αὐτὸν ἐπὶ τοῖς ἄκροις ὕφασθαι προσδοκᾶς, ἀλλ' ὅ-
 μως οὐ διὰ ταῦτα ἀπάγεις τῆς περὶ ταῦτα σπουδῆς, ἀλλὰ
 10 πάντα πληροῖς τὰ παρὰ σουτοῦ, ἀγαπητὸν εἶναι νομίζων, ἂν
 πέμπτον ἢ δέκατον ἀπὸ τῶν πρώτων συμβῆ γενέσθαι τὸν
 υἶόν ἐν τῇ τῶν λόγων δυνάμει. Καὶ βασιλεῖ δὲ στρατεύοντες
 τοὺς υἱεῖς οὐ πάντως ἐπὶ τὸν τῶν ὑπάρχων αὐτοὺς ἀναθήσε-
 σθαι προσδοκᾶτε θρόνον· ἀλλ' ὅμως οὐ διακελεύεσθε λῦσαι
 15 τὴν ζώνην, ἢ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐπιθῆναι τῶν βασιλείων, ἀλλὰ
 πάντα πραγματεύεσθε, ὡς μηδέποτε αὐτοὺς τῆς ἐκεῖθεν δια-
 τριβῆς ἐκπεσεῖν, ἀρκεῖν ἡγούμενοι τὸ καὶ ἐν τοῖς μέσοις
 ἀριθμουμένους ὄραν.

Τίτος οὖν ἔνεκεν ἐκεῖ μὲν, κἂν μὴ τῶν μειζόνων ἐξῆ
 20 λαβέσθαι, ὅμως ὑπὲρ τῶν ἐλαιτόνων κόπιεσθε καὶ ταλαιπω-
 ρεῖσθε, κἂν τούτοις πάλιν τῆς ἐλπίδος οὔσης ἀδήλου, ἐνιαῦ-
 θα δὲ ὀκνεῖτε καὶ ἀναδύεσθε; "Οτι ἐκείνων μὲν πολλὴν ἔ-
 χετε τὴν ἐπιθυμίαν, τούτων δὲ οὐδὲ βραχεῖαν· εἶτα αἰσχυ-
 νόμενοι τοῦτο ὁμολογῆσαι σκήψεις ἐπενοήσατε καὶ προφᾶ-
 25 σεις· ὡς εἴ γε ἀληθῶς ἐβούλεσθε, οὐδὲν ἂν ὑμᾶς τούτων ἐ-
 κώλυσε. Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει διου τις ἂν ἐρῶν τύχη γνη-
 σίως, κἂν μὴ τοῦ παντός, μηδὲ τοῦ ἀνωτάτω περιγένηται,
 τοῦ γοῦν μέσου, μᾶλλον δὲ καὶ τοῦ μετ' ἐκεῖνον μυριάκις
 ἂν ἔλοιτο ἐπιτυχεῖν. Καὶ γὰρ ὁ φίλοινοσ καὶ φιλοπότις,
 30 κἂν μὴ τὸν ἡδὺν καὶ ἀνθοομίαν ἐξῆ λαβεῖν οἶνον, οὐδὲ τοῦ

51. Ὁ ὑπαρχοσ κατὰ τὴν πρωτοβυζαντινὴν ἐποχὴν ἦτο ὁ δεῦτεροσ μετὰ τὸν αὐτοκράτορα ἀξιοματοῦχοσ τῆσ χώρασ, εἶδοσ πρωθυπουργοῦ. Προήρχετο συνήθωσ ἐκ τοῦ στρατοῦ.

αίτίας λοιπὸν αὐτοῦ θὰ τοῦ στερήσωμεν τὴν μετ' ἐκείνους τιμὴν; Διότι λέγων αὐτά, κάμνεις τὸ ἴδιο πράγμα ὡσὰν νὰ ἔλεγες· ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ πολύτιμος λίθος, ἄς παραμείνῃ σίδηρος καὶ ἄς μὴ γίνῃ οὔτε ἄργυρος οὔτε χρυσός; Διατί ὅμως δὲν σκέπτεσαι κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ διὰ τὰ κοσμικὰ πράγματα, ἀλλ' ἀντιθέτως πρὸς αὐτά; Διότι στέλλων τὸν υἱόν σου νὰ σπουδάσῃ δὲν περιμένεις ὅπωςδὴποτε νὰ τὸν ἰδῆς εἰς τὴν κορυφήν, καὶ ὅμως ἐξ αἰτίας αὐτοῦ δὲν τὸν ἀπομακρύνεις ἀπὸ τὴν σπουδὴν του, ἀλλὰ κάμνεις τὸ πᾶν, ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ σέ, μένων ἱκανοποιημένος καὶ ἂν ἀκόμη συμπεριληφθῇ ὁ υἱός σου μεταξὺ τῶν πέντε ἢ δέκα πρώτων εἰς τὴν ρητορικὴν ἱκανότητα. Καὶ ὅταν κατατάσσετε εἰς τὸν στρατὸν τοῦ βασιλέως τοὺς υἱούς σας, δὲν περιμένετε ὅπωςδὴποτε νὰ ἀνέλθουν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑπάρχου⁵¹. Ὅμως δὲν τοὺς συμβουλεύετε νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν στρατιωτικὴν σταδιοδρομίαν ἢ νὰ μὴ εἰσέλθουν εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἀλλὰ κάμετε τὸ πᾶν, ὥστε ποτὲ νὰ μὴ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὴν σταδιοδρομίαν ἐκείνην, ἱκανοποιούμενοι νὰ τοὺς βλέπετε νὰ συγκαταλέγωνται ἔστω καὶ μεταξὺ τῶν μετρίων.

Διατί λοιπὸν ἐκεῖ μὲν, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀπολαύσῃ τὰ ἀνώτερα, καταβάλλετε πολλὴν προσπάθειαν καὶ ταλαιπωρεῖσθε, ἂν καὶ ἡ ἐλπίς εἶναι ἀβεβαία, ἐδῶ δὲ ἀμελεῖτε καὶ ἀδιαφορεῖτε; Ἐπειδὴ ἔχετε μεγάλην ἐπιθυμίαν δι' ἐκεῖνα, ἐνῶ δι' αὐτὰ οὔτε μικράν· ἔπειτα δέ, ἐπειδὴ ἐντρέπεσθε νὰ τὸ ὁμολογήσετε, ἐπενοήσατε δικαιολογίας καὶ προφάσεις. Διότι, ἂν πραγματικῶς τὸ ἐπιθυμοῦσατε, τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν θὰ σᾶς ἠμπόδιζε. Διότι συμβαίνει τὸ ἐξῆς. Ἄν κανεὶς ἀγαπᾷ κάτι πραγματικῶς, θὰ ἐπιπροτιμοῦσε νὰ ἐπιτύχῃ μυρίας φορές, ἂν ὄχι τὸ πᾶν ἢ τὸ ἀνώτερον, τουλάχιστον ὅμως τὸ μέτριον ἢ τὸ κατώτερον· ἄλλωστε καὶ ὁ ἀγαπῶν τὸν οἶνον καὶ τὰ ποτά, ἂν δὲν δύναται νὰ λάβῃ τὸν γλυκὺν καὶ ἀρωματικὸν οἶνον, ποτὲ δὲν θὰ περιφρονήσῃ καὶ τὸν κατώτερον. Καὶ ὁ φιλοχρήματος ἐπί-

φραυλοτάτου καταφρονήσει ποτέ· καὶ ὁ φιλοχρήματος πάλιν, κἂν μὴ λίθους τιμίους, μηδὲ χρυσίον, ἀλλ' ἀργύριον αὐτῷ τις παρέχη, πολλὴν εἴσεται χάριν. Τοιοῦτον γὰρ ἡ ἐπιθυμία, τυραννικόν τι πρᾶγμα καὶ ἱκανὸν πείσαι πάντα τὸν ἀλόγια, 5 ὑπὲρ ὁποιοῦν καὶ παθεῖν καὶ ὑπομεῖναι· ὥστε εἰ μὴ σκῆψις ταῦτα τὰ ῥήματα ἦν, συμπράττειν ἐχρῆν καὶ συμπονεῖν. Τοῦ γὰρ ἐπιθυμοῦντός τι γενέσθαι οὐ τὸ γενέσθαι κωλύειν ἐστίν, ἀλλὰ τὸ πάντα ποιεῖν ὅπως ἂν γένοιτο. Καὶ γὰρ οἱ καθιέντες εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, εἰδότες ὅτι ἐν πλήθει το- 10 σούτῳ εἰς ἓνα τὰ τῆς νίκης περισιτήσεται, ὅμως κόπτονται καὶ ταλαιπωροῦσι. Καίτοι γε οὐδέν ἐστιν ἴσον ἐνταῦθα κάκει, οὐ μόνον διὰ τὸ τῶν ἀγῶνων τέλος, ἀλλ' ὅτι ἀνάγκη ἐκεῖ σιεφανωθέντα μόνον ἓνα ἀπελθεῖν· ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἐν τούτοις ἡ ὑπεροχὴ καὶ ἡ ἐλάτιωσις, ἐν τῷ τὸν μὲν ἀστε- 15 γάνωτον ἀναχωρῆσαι, τὸν δὲ ἐστειφανωμένον, ἀλλ' ἐν τῷ τὸν μὲν λαμπροτέρως, τὸν δὲ ἐλάτιονος τυχεῖν τῆς ἀνακηρύξεως, πάντας δὲ ὅμως τυχεῖν.

Ὅλως δέ, εἴπερ ἐβουλόμεθα καὶ ἐξ ἀρχῆς διαπλάττειν τοὺς παῖδας, καὶ τοῖς βουλομένοις ῥυθμίζειν παραδιδόναι, 20 οὐκ ἦν ἀπεικὸς αὐτοὺς ἐν τῇ πρώτῃ σιῆναι τάξει τοῦ σιραιοπέδου· οὐ γὰρ ἂν περιεΐδεν ὁ Θεὸς ἰσοαύτην προθυμίαν καὶ σπουδὴν, ἀλλ' ἐπέδωκεν ἂν τὴν αὐτοῦ χεῖρα, καὶ ἤψατο τοῦ ἀγάλματος· ἐκείνης δὲ ἐργαζομένης τῆς χειρός, ἀμήχανον διαπεσεῖν τι τῶν γινομένων, μᾶλλον δὲ ἀμήχανον μὴ πρὸς 25 ἄκρον λαμπρότητος καὶ δόξης ἐλθεῖν, μόνον εἰ τὰ παρ' ἡμῶν ἔποιε. Εἰ γὰρ γυναῖκες ἰσχυσαν πείσαι Θεὸν συνεγᾶψασθαι αὐταῖς τῆς τῶν παιδῶν ἐπιμελείας, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς, ἂν ἐθέλωμεν, τοῦτο δυνησόμεθα. Τὰς μὲν οὖν ἄλλας,

σης, ἂν δὲν τοῦ δῶση κανεῖς πολυτίμους λίθους οὔτε χρυσὸν ἀλλ' ἀπλῶς χρήματα, θὰ τὸν εὐγνωμονῆ πάρα πολύ. Διότι τοιαύτη εἶναι ἡ ἐπιθυμία, πρᾶγμα τυραννικὸν καὶ ἰκανὸν νὰ πείσῃ ὅποιον κυριεύσῃ νὰ πάθῃ καὶ νὰ ὑποστῆ ὁ,τιδήποτε. "Ὡστε, ἐὰν αὐτὰ τὰ λόγια δὲν ἦσαν δικαιολογία, ἔπρεπε καὶ νὰ συμπράττετε καὶ νὰ συμπάσχετε μὲ τοὺς εὐσεβεῖς υἱοὺς σας. Διότι εἰς αὐτὸν ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπιτύχῃ κάτι, τὸ ἐμπόδιον δὲν εἶναι ἡ πραγματοποίησις, ἀλλὰ τὸ ὅτι πρέπει νὰ μεταχειρισθῆ κάθε τρόπον διὰ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ. "Ἄλλωστε καὶ οἱ λαμβάνοντε μέρος εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, ἂν καὶ γνωρίζουν ὅτι μέσα ἀπὸ τόσον πλῆθος ἕνας θὰ κερδίσῃ τὰ τρόπαια τῆς νίκης, ὅμως καταβάλλουν μεγάλην προσπάθειαν καὶ ὑφίστανται ταλαιπωρίας. "Ἄν καὶ βεβαίως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ σύγκρισις μεταξὺ αὐτῆς καὶ ἐκείνης τῆς περιπτώσεως, ὅχι μόνον λόγῳ τοῦ σκοποῦ τοῦ ἀγῶνος, ἀλλὰ καὶ διότι ἐκεῖ εἶναι ἀναπόφευκτον νὰ ἀπέλθῃ ἕνας μόνον στεφανωμένος, ἐδῶ ὅμως δὲν συνίσταται εἰς αὐτὰ ἡ ὑπεροχὴ καὶ μείωσις, δηλαδὴ εἰς τὸ νὰ ἀποχωρήσῃ ἄλλος μὲν ἀστεφάνωτος ἄλλος δὲ στεφανωμένος, ἀλλὰ μόνον εἰς τὸ ὅτι ἄλλος μὲν θὰ ἐπιτύχῃ λαμπροτέραν νίκην, ἄλλος δὲ μικροτέραν, ὅμως ὅλοι ἀνεξαιρέτως ἀνακηρύσσονται νικηταί.

Γενικῶς δὲ ἂν ἠθέλαμεν καὶ ἐξ ἀρχῆς νὰ διαπλάσσωμεν τὰ παιδιὰ καὶ νὰ τὰ παραδίδωμεν εἰς τοὺς ἀρμοδίους διὰ τὴν μόρφωσίν των, δὲν θὰ ἦτο ἀφύσικον νὰ εὐρεθοῦν ὅλα εἰς τὴν ἀνωτέραν τάξιν τοῦ στρατοπέδου, διότι δὲν θὰ παρέβλεπεν ὁ Θεὸς τόσον μεγάλην προθυμίαν καὶ ζῆλον, ἀλλὰ θὰ προσέφερε τὸ χέρι του καὶ θὰ ἤγγιζε τὸ ἄγαλμά του. "Ὅταν δὲ ἐνεργῆ ἐκεῖνο τὸ χέρι, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀποτύχῃ ὅποιαδήποτε προσπάθεια, περισσότερο δὲ ἀδύνατον νὰ μὴ φθάσουν εἰς τὴν τελείαν λαμπρότητα καὶ δόξαν, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἐπράττομεν καὶ ἡμεῖς ὅ,τι ἐξηρτᾶτο ἀπὸ ἡμᾶς. Διότι, ἐὰν γυναῖκες ἠδυνήθησαν νὰ πείσουν τὸν Θεὸν νὰ τὰς συμπαρασταθῆ εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῶν παιδιῶν, πο-

ὥστε μὴ μακρὸν ποιῆσαι τὸν λόγον, παρήσω, καίτοι πολλὰς ἔχων εἰπεῖν, μιᾶς δὲ μόνον ἐπιμνησθήσομαι.

20. Ἄννα τις ἦν Ἰουδαία γυνή· αὕτη ἡ Ἄννα παιδίον ἔτεκεν ἕν. Καὶ οὐ προσδοκῶσα τέξεσθαι ἕτερον, καὶ γὰρ 5 καὶ τοῦτο μόλις καὶ μετὰ πολλῶν ἔλαβε τῶν δακρῶν (στείρα γὰρ ἦν), ὄρῶσα δὲ τὴν ἀντίζηλον αὐτῆς διὰ τοῦτο πολλὰκις ἐπεμβαίνουσαν αὐτῇ, οὐδὲ οὕτως ἔπαθέ τι τοιοῦτον οἶον ὑμεῖς, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸν υἱὸν ἔσχεν ἐκείνον, τοσοῦτον εἴασε παρ' ἑαυτῇ μεῖναι χρόνον, ὅσον γαλακτιροφηθῆναι ἔ- 10 δει μόνον. Ἐπειδὴ δὲ οὐκέτι ταύτης ἔδειτο τῆς τροφῆς, λαβοῦσα αὐτὸν εὐθέως ἀνέθηκε τῷ Θεῷ, καὶ τῆς πατρῶας οὐκέτι ἐπιβῆναι παρεκάλεσεν οἰκίας, ἀλλ' ὥκει διαπαντὸς ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ· καὶ εἴ ποτε αὐτὸν ἰδεῖν ἐπεθύμησεν, οἶα δὴ μήτηρ, οὐκ ἐκάλει παρ' ἑαυτὴν τὸ παιδίον, ἀλλ' αὐτὴ 15 πρὸς ἐκείνον ἀνέβαινε μετὰ τοῦ πατρὸς, καθάπερ ὄντιος ἀναθήματος ἀπεχομένη λοιπόν. Καὶ οὕτω γενναῖος καὶ μέγας ὁ νεανίας ἐγένετο ἐκείνος, ὡς τὸν Θεὸν ἀποσιραφέντα τὸ τῶν Ἑβραίων γένος διὰ τὴν κατακεχυμένην κακίαν, καὶ οὐ χροῶντα αὐτοῖς, οὐδὲ ὄψιν τινὰ φαίνοντα λοιπόν, ἐπισπάσα- 20 σθαι πάλιν διὰ τῆς ἀρειῆς, καὶ πείσαι παρέχειν τὰ αὐτά, ἅπερ καὶ πρότερον, καὶ τὴν προφητείαν ἀποπιᾶσαν ἀνακαλέσασθαι πάλιν. Καὶ ταῦτα ἴσχυσεν οὐκ ἐφ' ἡλικίας γενόμενος, ἀλλ' ἔτι παιδίον ὢν μικρόν· «οὐκ ἦν γάρ», φησὶν, «ὄρασις διασιέλλουσα, καὶ ρῆμα τίμιον ἦν». Ἄλλ' ὁμοῦς καὶ τού- 25 των τοιούτων ὄντων, ἔχρα αὐτῷ συνεχῶς ὁ Θεός.

Τοσοῦτόν ἐστι κέρδος ἀεὶ τῶν οἰκείων παραχωρεῖν κτημάτων αὐτῷ, καὶ πάντων ἐξίστασθαι οὐχὶ χρημάτων μόνον, οὐδὲ κτημάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν. Εἰ γὰρ

52. Πρόκειται περὶ τῆς στείρας μητρὸς τοῦ Κριτοῦ Σαμουήλ, ἡ ὁποία κατόπιν πολλῶν προσευχῶν καὶ δακρῶν ἀπέκτησεν υἱόν, τὸν ὁποῖον καὶ ἀφιέρωσεν εἰς τὸν Θεὸν ἀπὸ τῆς νηπιακῆς του ἡλικίας (Α' Βασ. 1, 19-27).

53. Α' Βασ. 3, 1.

λὺ περισσότερον ἡμεῖς θὰ ἠμπορέσωμεν, ἐὰν θέλωμεν. Τὰς μὲν λοιπὸν ἄλλας, διὰ νὰ μὴ ἐπεκτείνω τὸν λόγον, θὰ τὰς παραλείψω, ἂν καὶ θὰ ἠμποροῦσα νὰ ἀναφέρω πολλὰς· θὰ ἀναφέρω ὅμως μίαν μόνον.

20. Ὑπῆρχε μία Ἰουδαία γυνή, ἡ Ἄννα⁵². Ἡ Ἄννα αὐτὴ ἐγέννησεν ἓνα παιδί. Καὶ μολονότι δὲν ἤλπιζε πλέον ν' ἀποκτήσῃ ἄλλο, διότι καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ ἀπέκτησε μὲ πολλὰ δάκρυα, ἐπειδὴ ἦτο στεῖρα, ἔβλεπε δὲ τὴν ἀντίζηλόν της, πολλάκις νὰ τὴν εἰρωνεύεται δι' αὐτό, δὲν ἔπαθε τίποτε τέτοιο, ὅπως ἐσεῖς, ἀλλ' ὅταν ἀπέκτησε τὸν υἱὸν ἐκεῖνον, τὸν ἐκράτησε πλησίον της τόσον καιρὸν μόνον, ὅσος ἀπαιτεῖτο διὰ τὴν γαλακτοτροφίαν του. Ὅταν δὲ ἔπαυσε νὰ ἔχῃ ἀνάγκην τῆς τροφῆς αὐτῆς, τὸν ἐπῆρεν ἀμέσως, τὸν ἀφιέρωσεν εἰς τὸν Θεόν, καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ μὴ ἐπιστρέψῃ πλέον εἰς τὸ πατρικὸν σπίτι, ἀλλὰ κατοικοῦσε πάντοτε εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐὰν ποτὲ ἐνοσταλοῦσε νὰ τὸν ἰδῆ, ὡς μητέρα ποὺ ἦτο, δὲν ἐκαλοῦσε κοντὰ της τὸ παιδί, ἀλλ' αὐτὴ ἢ ἰδίᾳ μαζὶ μὲ τὸν πατέρα ἐπήγαιναν εἰς τὸ παιδί. Ἀπεῖχε λοιπὸν, ἀπὸ αὐτό, διότι ἦτο ἀφιέρωμα. Καὶ ἔγινε τόσον γενναῖος καὶ μέγας ἐκεῖνος ὁ νεανίας, ὥστε, ὅταν ὁ Θεὸς ἀπεστράφη τὸ γένος τῶν Ἑβραίων ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης κακίας του καὶ ἔπαυσε πλέον νὰ τοὺς δίδῃ τοὺς χρησμοὺς καὶ νὰ φανερώνη ὀπτασίας, τὸν μετέτρεψε πάλιν διὰ τῆς ἀρετῆς του καὶ τὸν ἔπεισε νὰ τοὺς δίδῃ τὰ ἴδια ποὺ τοὺς ἔδιδε καὶ προηγουμένως, καὶ ἐπανέφερε τὴν προφητείαν, ἢ ὁποῖα εἶχεν ἀπομακρυνθῆ. Καὶ τὰ ἐπέτυχε αὐτά, ὄχι ὅταν ἐνηλικιώθη, ἀλλ' ὅταν ἀκόμη ἦτο μικρὸν παιδί. «Δὲν ἦτο ἀργὴ πλέον ἢ ὄρασις καὶ ὁ θεῖος λόγος συνεχίζετο»⁵³. Ἄλλ' ὅμως ἂν καὶ ἔτσι εἶχαν τὰ πράγματα, ὁ Θεὸς τοῦ ἔδιδε συνεχῶς χρησμούς.

Τόσον κέρδος προκύπτει πάντοτε μὲ τὸ νὰ τοῦ ἀφιερώνωμεν μερικὰ ἀπὸ τὰ ἀποκτήματά μας καὶ νὰ παραιτούμεθα ὄχι μόνον ἀπὸ τὰ χρήματα, οὔτε ἀπὸ τὰ ἀποκτήματα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ τέκνα μας. Διότι ἐὰν διατασσώμεθα

ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς κελευόμεθα τοῦτο ποιεῖν, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ πατριάρχης ἐποίησεν Ἀβραάμ, μᾶλλον δὲ πολλῶ μείζον· διὸ καὶ μετὰ πλείονος δόξης ἀπέλαβε τὸν υἱόν. Καὶ γὰρ τότε μάλιστα
 5 ἔχομεν τὰ ἡμέτερα παιδιά, ὅταν αὐτὰ τῷ Δεσπότῃ παραδῶμεν. Πολλῶ γὰρ μειζόνως αὐτῶν ἐκείνος προσιήσεται ἐπειδὴ καὶ μειζόνως κήδεται. Οὐχ ὁρᾶτε καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις τῶν πλουτούντων ταῦτα γινόμενα; Καὶ γὰρ ἐκεῖ τοὺς μὲν κάτω μετὰ τῶν πατέρων οἰκοῦντας, οὐχ οὕτως ὄντας λαμ-
 10 προύς ἐσιν ἰδεῖν, οὐδὲ τοσαύτην ἔχοντας δύναμιν ὅσους δ' ἂν τῶν γονέων ἀποστήσαντες οἱ δεσπῶται προσνείμωσιν αὐτῶν τῇ διακονίᾳ καὶ τῇ φυλακῇ τῶν ταμιείων, οὗτοι δὴ καὶ εὐνοίας ἀπολαύουσι πλείονος καὶ παρρησίας, καὶ τοσοῦτον τῶν ὁμοδούλων εἰσὶ λαμπρότεροι, ὅσον τῶν οἰκειῶν οἱ
 15 δεσπῶται. Εἰ δὲ ἄνθρωποι περὶ τοὺς διακονουμένους οὕτως εἰσὶ χρηστοὶ καὶ εὖνοι, πολλῶ μᾶλλον ἢ ἄπειρος ἀγαθότης, τοῦτ' ἐστὶν ὁ Θεός.

Ἐῶμεν τοίνυν αὐτοὺς ὑπηρετεῖν, οὐκ εἰς ναὸν ἄγοντες καθάπερ τὸν Σαμουήλ, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν μετὰ τῶν
 20 ἀγγέλων, μετὰ τῶν ἀρχαγγέλων. Ὅτι γὰρ μετ' ἐκείνων διακονήσονται πάντως καὶ ὑπηρετήσουσιν οἱ ταύτης ἐπειλημμένοι τῆς φιλοσοφίας, παντί που δῆλόν ἐστι. Καὶ οὐχ ἑαυτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑμῶν μετὰ πλείονος προσιήσονται τῆς παρρησίας. Εἰ γὰρ τινες διὰ πατέρας παραμυθίας ἔτιυχόν τινος,
 25 πολλῶ μᾶλλον διὰ παῖδας πατέρες. Ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸ τῆς φύσεως μόνον δικαίωμα ἦν· ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸ τῆς ἀναιροφῆς, πολλῶ τῆς φύσεως μείζον ὄν. Καὶ ταῦτα ὑμῖν ἀμφοτέρω ἀπὸ τῶν θείων πισιώσομαι Γραφῶν. Τὸν γὰρ Ἐζεκίαν ἐνάρειον μὲν ὄντα καὶ εὐσεβῆ, οὐκ ἔχοντα δὲ τοσαύτην παρρησίαν ἀπὸ τῶν κατορθωμάτων, ὥστε καὶ πρὸς τοσοῦτον κίν-

νά κάμνωμεν αὐτὸ διὰ τὴν ἰδικὴν μας ψυχὴν, πολὺ περισσότερον πρέπει νὰ τὸ κάμωμεν δι' ὅλους τοὺς ἄλλους. Αὐτὸ ἔκαμεν ἄλλωστε καὶ ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ, μᾶλλον δὲ πολὺ μεγαλύτερον ἀπὸ αὐτό, καὶ διὰ τοῦτο ἔξαναπῆρε ἐνδοξότερον τὸν υἱὸν του. Πράγματι, τότε κατ' ἐξοχὴν ἔχομεν τὰ παιδιά μας, ὅταν τὰ παραδώσωμεν εἰς τὸν Θεόν. Καὶ ἐκεῖνος θὰ τὰ προστατεύσῃ πολὺ περισσότερον, ἐπειδὴ φροντίζει καὶ περισσότερον. Δὲν βλέπετε ὅτι αὐτὰ γίνονται καὶ εἰς τὰ σπίτια τῶν πλουσίων; Ἐκεῖ δηλαδὴ δὲν θὰ ἰδῆς τόσον λαμπροὺς τοὺς υἱοὺς ποὺ κατοικοῦν μετὰ τῶν πατέρων των, οὔτε τόσον ἰσχυροὺς. Ἐκεῖνοι ὅμως εἰς τοὺς ὁποίους οἱ βασιλεῖς θὰ ἀναθέσουν τὴν διαχείρισιν καὶ τὴν διαφύλαξιν τῶν θησαυρῶν, ἀφοῦ τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τοὺς γονεῖς των ἀπολαμβάνουν μεγαλύτεραν εὐνοίαν καὶ θάρρος, καὶ εἶναι τόσον ἐνδοξώτεροι τῶν συνδούλων των, ὅσον οἱ οἰκοδεσπότες ἀπὸ τοὺς δούλους. Ἐὰν δὲ οἱ ἄνθρωποι εἶναι τόσον καλοὶ καὶ εὐμενεῖς πρὸς τοὺς ὑπηρετούμενους, πολὺ περισσότερον ἢ ἄπειρος ἀγαθότης, δηλαδὴ ὁ Θεός.

Ἄς τοὺς ἀφήνωμεν λοιπὸν νὰ ὑπηρετοῦν, χωρὶς νὰ ὀδηγῶμεν αὐτοὺς εἰς τὸν ναὸν βεβαίως, ὅπως ἀκριβῶς τὸν Σαμουὴλ ἢ μητέρα του, ἀλλὰ εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν μετὰ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀρχαγγέλων. Καὶ εἶναι εἰς τὸν καθένα φανερὸν ὅτι ὅσοι ἐπέδόθησαν εἰς αὐτὴν τὴν φιλοσοφίαν θὰ διακονήσουν χωρὶς ἄλλο, καὶ θὰ ὑπηρετήσουν μαζί μὲ ἐκείνους. Καὶ ὅχι θὰ προστατεύσουν μὲ μεγαλύτεραν παρρησίαν μόνον τοὺς ἑαυτοὺς των ἀλλὰ καὶ ἐσᾶς. Διότι ἐὰν μερικοὶ ἐπέτυχον κάποιαν παρηγορίαν χάριν τῶν πατέρων των, ἐπέτυχον πολὺ περισσότερον οἱ πατέρες χάριν τῶν παιδιῶν. Διότι ἐκεῖ μὲν ὑπῆρχε μόνον τὸ φυσικὸν δικαίωμα, ἐδῶ δὲ καὶ τὸ τῆς ἀνατροφῆς ποὺ εἶναι πολὺ σπουδαιότερον ἀπὸ τὸ τῆς φύσεως. Καὶ αὐτὰ τὰ δύο θὰ σᾶς τὰ βεβαιώσω ἀπὸ τὰς θείας Γραφάς. Τὸν Ἐζεκίαν δηλαδὴ ποὺ ἦτο ἐνάρετος μὲν καὶ εὐσεβής, δὲν εἶχεν ὅμως

δυνατον σιῆσαι, ἀπὸ τῆς τοῦ πατρὸς ἔφησε σώζειν ἀρετῆς ὁ Θεός. «Υπερασπιῶ γάρ, φησί, τῆς πόλεως ταύτης τοῦ σώσαι αὐτήν δι' ἐμέ, καὶ διὰ Δαυὶδ τὸν παῖδά μου». Καὶ Τι-
 5 μωθέω δὲ περὶ γονέων ἐπισιέλλων ἔλεγεν ὁ Παῦλος, ὅτι «σω-
 θήσονται διὰ τῆς τεκνογονίας, ἐὰν μείνωσιν ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ καὶ ἀγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης». Καὶ τὸν Ἰὼβ δὲ ὡσπερ ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐπήνεσεν ἡ Γραφή, οἷον ὅτι δίκαιος καὶ ἀληθινὸς καὶ θεοσεβὴς ἦν, οὕτω καὶ ἀπὸ τῆς περὶ τοὺς
 10 παῖδας ἐπιμελείας. Αὕτη δὲ ἦν οὐ χρυσοῦν συνάγειν αὐτοῖς οὐδὲ ἐπιδόξους ποιεῖν καὶ λαμπρούς, ἀλλὰ τί; Ἐκκουσον τῆς Γραφῆς λεγούσης· «ὅταν συνειτελέσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ πότου αὐτῶν, ἀπέστειλεν Ἰὼβ καὶ ἐκαθάριζεν αὐτούς, καὶ ἀνιστάμενος τῷ πρωτῷ προσέφερε περὶ αὐτῶν θυσίαν κατὰ τὸν
 15 ἀριθμὸν αὐτῶν καὶ μόσχον ἓνα περὶ ἁμαρτίας ὑπὲρ τῶν ψυ-
 χῶν αὐτῶν· ἔλεγε γὰρ Ἰὼβ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, μή ποτε οἱ υἱοί μου ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτῶν κακὰ ἐνενόησαν πρὸς τὸν Θεόν».

Ἄρα ἔσται τις ἡμῖν ἀπολογία λοιπὸν τοιαῦτα τολμῶσιν;
 20 Εἰ γὰρ ὁ πρὸ τῆς χάριτος, ὁ πρὸ τοῦ νόμου, ὁ μηδεμιᾶς ἀ-
 πολαύσας διδασκαλίας, τοσαύτην τῶν παίδων ἐποιεῖτο πρό-
 νοιαν, ὡς καὶ ὑπὲρ τῶν ἀδῆλων τρέμειν ἁμαρτημάτων, τίς ἡμᾶς ἐξαιρήσεται λοιπὸν τοὺς ἐν χάριτι, τοὺς καὶ τοσοῦτων διδασκάλων τετυχηκότας, τοὺς τοιαῦτα ὑποδείγματα ἔχοντας
 25 καὶ τοσαύτας παραινέσεις, οὐ μόνον ὑπὲρ τῶν ἀδῆλων οὐ
 δεδοικότας, ἀλλὰ καὶ τῶν δῆλων καταφρονοῦντας, καὶ οὐ
 καταφρονοῦντας μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς βουλομένους αὐτὰ δι-
 ορθοῦν ἐλαύνοντας; Καὶ τὸν Ἀβραάμ δέ, καθάπερ ἔφθην εἰ-
 πών, μετὰ τῶν ἄλλων κατορθωμάτων καὶ τοῦτο λαμπρὸν ἐ-
 30 ποίει.

21. Τοσαῦτα οὖν ἔχοντες ὑποδείγματα, κατασκευάζω-
 μεν τῷ Θεῷ διακόνους, καὶ λειτουργοὺς δοκίμους. Εἰ γὰρ

54. Δ' Βασ. 19, 34.

55. Α' Τιμ. 2, 15.

55α. Ἰὼβ 1, 5.

τόσην παρρησίαν ἀπὸ τὰ ἐπιτεύγματά του, ὥστε νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἕνα μέγαν κίνδυνον, εἶπεν ὁ Θεὸς ὅτι τὸν σώζει λόγῳ τῆς ἀρετῆς τοῦ πατρός του. Διότι λέγει· «θὰ ὑπερασπισθῶ αὐτὴν τὴν πόλιν, διὰ νὰ τὴν σώσω δι' ἐμὲ τὸν Δαυὶδ τὸν παῖδά μου»⁵⁴. Καὶ πρὸς τὸν Τιμόθεον γράφων ὁ Παῦλος ἔλεγεν ὅτι· «θὰ σωθῶν διὰ τῆς τεκνογονίας, ἐὰν μείνουν ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ καὶ ἀγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης»⁵⁵. Καὶ τὸν Ἰώβ, ὅπως τὸν ἐπήνεσε ἡ Γραφή, καὶ διὰ τὰ ἄλλα χαρίσματά του, παραδείγματος χάριν διότι ἦτο δίκαιος καὶ εἰλικρινὴς καὶ εὐσεβής, τοιοῦτοτρόπως τὸν ἐπήνεσε καὶ διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν παιδιῶν του. Αὐτὴ δὲ ἀπέβλεπεν ὄχι εἰς τὸ νὰ τοὺς ἐξασφαλίσῃ πλοῦτον, οὔτε νὰ τοὺς κάμῃ ἐνδόξους καὶ περιλάμπρους, ἀλλὰ τί; Ἐκουσὲ τὴν Γραφήν, ἡ ὁποία λέγει· «ὅταν συνετελέσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ συμποσίου αὐτῶν, ἀπέστειλεν ὁ Ἰώβ καὶ ἐκαθάριζεν αὐτούς, καὶ ἀνιστάμενος τὸ πρωῖ προσέφερε περὶ αὐτῶν θυσίαν κατὰ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, καὶ ἕνα μόσχον περὶ ἁμαρτίας, ὑπὲρ τῶν ψυχῶν αὐτῶν· διότι ἔλεγεν ὁ Ἰώβ εἰς τὴν καρδίαν του, ἴσως οἱ υἱοί μου ἐσκέφθησαν κατὰ διάνοιαν κακὰ»^{55α}.

Ἄρα γε θὰ ἔχωμεν τίποτε νὰ ἀπολογηθῶμεν, ἀποτολμῶντες τοιαῦτα; Διότι ἐὰν ὁ πρὸ τῆς χάριτος, ὁ πρὸ τοῦ νόμου, ὁ μὴ ἀκούσας οὐδεμίαν διδασκαλίαν, ἐπεδείκνυε τόσον σοβαρὰν ἐπιμέλειαν διὰ τὰ παιδιά του, ὥστε νὰ τρέμῃ καὶ διὰ τὰ ἐν διανοίᾳ ἁμαρτήματα, ποῖος θὰ σώσῃ ἡμᾶς πού ἔχομεν τόσους διδασκάλους, τέτοια παραδείγματα καὶ τόσον πολλὰς συμβουλὰς, ὅταν ὄχι μόνον δὲν φοβούμεθα διὰ τὰ κρυφὰ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ περιφρονοῦμεν καὶ τὰ φανερά, καὶ ὄχι μόνον τὰ περιφρονοῦμεν, ἀλλὰ καὶ ἀπομακρύνομεν αὐτοὺς πού θέλουν νὰ τὰ διορθώσουν; Καὶ τὸν Ἀβραὰμ δέ, ὅπως εἶπα προηγουμένως, μαζὶ μὲ τὰς ἄλλας ἀρετάς του καὶ αὐτὸ τὸν ἔκαμε λαμπρόν.

21. Ἐχοντες λοιπὸν τόσον πολλὰ παραδείγματα, ἃς προετοιμάζωμεν ὑπηρέτας διὰ τὸν Θεὸν καὶ ἐμπείρους λει-

ἀθλητάς τις πόλεσι τρέφων ἢ σιραιώτας βασιλεῦσιν ἀσκῶν
 μεγάλη τιμηθήσεται τιμῇ, πόσῃν ἡμᾶς εἰκὸς λαβεῖν δωρεάν,
 οὕτω γενναίους καὶ μεγάλους ἄνδρας, μᾶλλον δὲ ἀγγέλους,
 τῷ Θεῷ τρέφοντας; Πάντα οὖν πράττωμεν, ὥστε αὐτοῖς ἀ-
 5 φεῖναι τὸν τῆς εὐσεβείας πλοῦτον, τὸν μένοντα, καὶ συναπο-
 δημοῦντα, καὶ οὐκ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ μέγιστα
 ὀνῆσαι δυνάμενον. Ὁ μὲν γὰρ βιωτικὸς οὔτε συμμετασιτή-
 σεται, καὶ ἐνταῦθα δὲ προαπολεῖται, καὶ τοὺς ἔχοντας πολ-
 λάκις προσαπολεῖ· οὗτος δὲ καὶ ἐνταῦθα κακεῖ βέβαιος ἔσται,
 10 καὶ διατηρήσει μετὰ πολλῆς ἀσφαλείας τοὺς κεκτημένους
 αὐτόν. Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει ὁ μὲν τὰ ἐν τῇ γῆ προτιμῶν τῶν
 πνευματικῶν, κακείνων ἐκπεσεῖται καὶ τούτων· ὁ δὲ τῶν
 οὐρανίων ἐπιθυμῶν, καὶ τῶν ἐπὶ γῆς τεύξεται πάντως. Οὐκ
 ἐμὸς οὗτος ὁ λόγος, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ ταῦτα παρασχεῖν μέλλον-
 15 τος Κυρίου· «ζητεῖτε γάρ, φησί, τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ,
 καὶ ταῦτα πάντα προσιεθήσεται ὑμῖν». Τί ταύτης ἴσον γένοιτ'
 ἂν τῆς τιμῆς; Φρόντιζε, φησὶν, ὑπὲρ τῶν πνευματικῶν, ἐ-
 μοὶ δὲ ἄφες πάντα τὰ σὰ. Ὡσπερ ἂν εἴ τις πατὴρ φιλόσοφο-
 γος οἰκίας ἐπιμέλειαν καὶ οἰκειῶν προσιασίαν καὶ τῶν ἄλ-
 20 λων ἀπάντων μεταχειρίζοιτο, τῷ παιδὶ φιλοσοφία μόνη σχο-
 λάζειν παραινοίη· οὕτω δὴ καὶ ὁ Θεός.

Πειθώμεθα τοίνυν, καὶ ζητῶμεν τὴν βασιλείαν τοῦ Θε-
 οῦ, καὶ οὕτω πανταχοῦ τοὺς τε παῖδας δοκίμους ὀφόμεθα,
 καὶ αὐτοὶ μετ' ἐκείνων ἐσόμεθα λαμπροί, καὶ τῶν παρόντων
 25 ἀπολαυσόμεθα, ἂν τῶν μελλόντων καὶ οὐρανίων ἐρῶμεν μό-
 νον. Ταῦτα πειθομένοις μὲν ὑμῖν μέγαν οἴσει τὸν μισθόν,
 ἀντιλέγουσι δὲ καὶ ἀπειθοῦσι χαλεπωτέραν τὴν τιμωρίαν.

τουργούς. Διότι ἔαν κανεῖς μὲ τὸ νὰ ἀσκῇ ἀθλητὰς εἰς τὰς πόλεις ἢ μὲ τὸ νὰ γυμνάζῃ στρατιώτας διὰ τοὺς βασιλεῖς θὰ τιμηθῇ μὲ μεγάλην τιμὴν, πόσῃν δωρεὰν εἶναι εὐλογον νὰ λάβωμεν ἡμεῖς, πὺ ἀνατρέφομεν διὰ τὸν Θεὸν γενναίους καὶ σπουδαίους ἄνδρας, μᾶλλον δὲ ἀγγέλους; Ἄς κάμωμεν λοιπὸν τὸ πᾶν, ὥστε νὰ τοὺς κληροδοτήσωμεν τὸν πλοῦτον τῆς εὐσεβείας ὃ ὁποῖος διατηρεῖται καὶ συνοδεύει μετὰ θάνατον, καὶ δύναται νὰ ἀποβῇ πολὺ χρήσιμος ὄχι μόνον ἐδῶ ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ. Διότι ὁ μὲν κοσμικὸς πλοῦτος δὲν θὰ ἀκολουθήσῃ μετὰ τὸν θάνατον, ἀλλὰ πολλάκις καὶ ἐδῶ χάνεται ἐνωρίτερον καὶ καταστρέφει καὶ τοὺς ἰδιοκτῆτας του· αὐτὸς ὅμως ὁ πλοῦτος καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ εἶναι ἀσφαλῆς καὶ θὰ διαφυλάξῃ μὲ πολλὴν ἀσφάλειαν τοὺς ἰδιοκτῆτας του. Διότι, τέτοια εἶναι ἡ φύσις τῶν πραγμάτων· αὐτὸς πὺ προτιμᾷ τὰ γήϊνα ἀντὶ τῶν πνευματικῶν θὰ στερηθῇ καὶ τὰ μὲν καὶ τὰ δὲ· αὐτὸς ὅμως πὺ ἐπιθυμεῖ τὰ οὐράνια, θὰ ἐπιτύχῃ ὅπωςδήποτε καὶ τὰ ἐπίγεια. Δὲν εἶναι ἰδική μου ἡ φράσις αὕτη ἀλλὰ τοῦ ἰδίου τοῦ Χριστοῦ, ὃ ὁποῖος πρόκειται νὰ μᾶς τὰ δώσῃ αὐτά. Διότι λέγει· «ζητεῖτε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα θὰ σᾶς δοθῶν προσθέτως»⁵⁶. Τί θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξισωθῇ πρὸς τὴν τιμὴν αὕτην; Φρόντιζε, λέγει, ὑπὲρ τῶν πνευματικῶν, καὶ ἐμπιστεύσου ὅλα τὰ ἰδικά σου εἰς ἐμέ. Ὅπως ἀκριβῶς ὁ φιλόσοργος πατήρ, ὃ ὁποῖος ἔχει ἀναλάβει τὴν φροντίδα τοῦ σπιτιοῦ καὶ τὴν ἐπιστάσιαν τῶν δούλων καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, καὶ προτρέπει πλέον τὸ παιδί του νὰ ἀσχολῆται μόνον μὲ τὴν φιλοσοφίαν, ἔτσι καὶ ὁ Θεός.

Ἄς πειθώμεθα λοιπὸν καὶ ἄς ζητῶμεν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἔτσι θὰ ἴδωμεν τὰ παιδιά μας νὰ ἐπιτυχάνουσιν παντοῦ καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι θὰ γίνωμεν ἐνδοξοὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ καὶ ἔαν ἐπιθυμοῦμεν σφοδρῶς μόνον τὰ μελλοντικὰ καὶ οὐράνια θὰ ἀπολαύσωμεν καὶ τὰ παρόντα. Αὐτὰ λοιπὸν, ἐφ' ὅσον ἐσεῖς πεισθῆτε, θὰ ἀποφέρουν μὲγάλον μισθόν, ἔαν ὅμως ἀντιλέγετε καὶ ἀπιστῆτε θὰ σᾶς φέρουν

Οὐ γὰρ ἐνὶ καταφυγείν εἰς ἀπολογία, οὐδὲ εἰπεῖν ὅτι ὁ
 ταῦτα διδάσκων οὐδεὶς ἦν. Μάλιστα μὲν οὖν καὶ πρὸ τῶν
 ἡμετέρων λόγων ἢ ἀπολογία αὕτη ἀνήρητο, τῆς τε φύσεως
 ἐχούσης ἀκριβὲς τὸ κριτήριον τῶν καλῶν, καὶ τῶν οὐ τοι-
 5 ούτων, τῆς τε φιλοσοφίας ταύτης πανταχοῦ προκειμένης,
 τῶν τε ἐν τῷ βίῳ κακῶν ἰκανῶν ὄντων καὶ τοὺς σφόδρα
 ἐρώωντας αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐρημίαν ἐλάσαι. Καὶ σιγῶντων μὲν
 οὖν, ὅπερ ἔφη, τὰ τῆς ἀπολογίας ἀνήρητο, νυνὶ δὲ πολλῶ
 πλέον μετὰ τοὺς μακροὺς λόγους τούτους, καὶ τὴν τοσαύτην
 10 παραίνεσιν, τὴν τε ἀπὸ τῶν πραγμάτων, τὴν τε σαφειτέραν
 τὴν ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν. Καὶ εἰ μὲν ἦν οἴκοι μένοντας
 μὴ διαφθαρεῖναι τέλειον, ἀλλὰ τὴν γοῦν ἐσχάτην τάξιν τῆς
 σωτηρίας λαχεῖν, μάλιστα μὲν οὐδὲ οὕτως ἂν τὴν κόλασιν
 διεφύγομεν, τοὺς ἐπὶ βίον ἀκριβέστερον βαδίζειν ἐπειγομέ-
 15 νους κωλύοντες, καὶ ἐν τοῖς βιωτικωτέροις κατέχοντες πρὸς
 τὸν οὐρανὸν πιῆναι ἐπειγομένους· διὰ δὲ μηδὲ τοῦτο ἐξῆλθε,
 ἀλλ' ἀνάγκη πάντως ἀπολέσθαι καὶ περὶ τῶν ἐσχάτων ὁ
 κίνδυνος ἦ, τίνα συγγνώμην ἔξομεν, τίνα δὲ ἀπολογία, οὐ
 μόνον τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν μετὰ ταῦτα
 20 τοῖς παισὶν ἁμαρτανομένων τὰς εὐθύνas ἐφ' ἑαυτοὺς ἔλκον-
 τες χαλεπωτέρας; Οὐ γὰρ οὕτως ἐκείνους οἶμαι τιμωρηθῆ-
 σεσθαι ὑπὲρ ὧν ἂν παιίσωσι μετὰ ταῦτα, εἰς τὸ κλυδώνιον
 τοῦτο κατασπασθέντες, ὡς ὑμᾶς τοὺς τὴν ἀνάγκην αὐτοῖς
 περισησάντας ταύτην. Εἰ γὰρ τῷ ἕνα σκανδαλίζοντι συμφέ-
 25 ρει μετὰ μύλης καταποντισθῆναι εἰς τὴν θάλασσαν, τοῖς τὴν
 ὠμότητα ταύτην καὶ ἀπῆνειαν εἰς τοὺς παῖδας ἐνδεικνυμέ-
 νους ποία τιμωρία ἀρκέσει καὶ κόλασις;

Διὸ παρακαλῶ καθυφεῖναι τῆς φιλονεικίας, καὶ γενέ-
 σθαι φιλοσόφων παίδων πατέρας. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνό ἐστιν

τὴν σκληροτέραν τιμωρίαν. Διότι δὲν θὰ ἠμπορέσετε νὰ ἀπολογηθῆτε οὔτε νὰ εἰπῆτε ὅτι δὲν ὑπῆρχε κανεὶς διὰ νὰ μᾶς τὰ διδάξῃ. Μάλιστα δὲ καὶ πρὸ τῶν ἰδικῶν μας λόγων ἡ δικαιολογία αὐτὴ ἔχει ἀπορριφθῆ, ἐπειδὴ καὶ ἡ φύσις ἔχει ἀκριβὲς κριτήριον τῶν καλῶν καὶ τῶν κακῶν καὶ ἡ φιλοσοφία αὐτὴ εὐρίσκεται παντοῦ καὶ ὅλα τὰ δεινὰ τῆς ζωῆς εἶναι ἱκανὰ νὰ ὀδηγήσουν εἰς τὴν ἔρημον καὶ αὐτοὺς ἀκόμη πού ἀγαποῦν πάρα πολὺ τὴν ζωὴν. Καὶ ἐὰν μὲν ἐσιωπούσαμεν, ὅπως εἶπα, πάλιν θὰ ἦτο ἀδύνατος ἡ ἀπολογία, τώρα ὅμως μὲ τοὺς μακροσκελεῖς λόγους καὶ τὴν τόσῃν προτροπὴν πού ἐξάγεται ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, καὶ τὴν σαφεστέραν, τὴν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν δηλαδὴ, εἶναι πολὺ περισσότερον ἀδύνατος. Καὶ ἐὰν μὲν ἦτο δυνατὸν παραμένοντες εἰς τὸ σπίτι νὰ μὴ διαφθοροῦν καθόλου, ἀλλὰ νὰ ἐπιτύχοιεν ἔστω καὶ εἰς τὴν τελευταίαν τάξιν τῆς σωτηρίας, οὔτε τότε θὰ ἀπεφεύγομεν τὴν τιμωρίαν, ἀφοῦ θὰ ἠμποδίζαμεν τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ ζήσουν αὐστηροτέραν ζωὴν, καὶ ἐκρατούσαμεν εἰς τὰ κοσμικὰ αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι βιάζονται νὰ πετάξουν εἰς τὸν οὐρανόν. Ὅταν ὅμως δὲν εἶναι τοῦτο δυνατὸν, ἀλλὰ ἐξάπαντος ὅλοι χάνονται εἰς τὰς πόλεις καὶ ὁ κίνδυνος εἶναι διὰ τὰ ἔσχατα, ποίαν συγγνώμην θὰ λάβωμεν, ποίαν δὲ ἀπολογίαν, ἔχοντες βαρυτέρας εὐθύνας ὅχι μόνον διὰ τὰ ἰδικὰ μας ἁμαρτήματα ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας πού θὰ διαπράξουν τὰ παιδιά μετὰ ταῦτα; Διότι δὲν νομίζω ὅτι θὰ τιμωρηθοῦν τόσον πολὺ ἐκεῖνα διὰ τὰ μετὰ ταῦτα ἁμαρτήματά των, ἀφοῦ παρεσύρθησαν εἰς τὴν τρικυμίαν αὐτὴν, ὅσον ἐσεῖς πού τοὺς ἐδημιουργήσατε τὴν δύσκολον αὐτὴν κατάστασιν. Καὶ ἐὰν συμφέρῃ εἰς αὐτὸν πού σκανδαλίζει ἓνα ἄνθρωπον νὰ καταποντισθῆ εἰς τὴν θάλασσαν μὲ μυλόπετραν, ποία τιμωρία καὶ κόλασις θὰ εἶναι ἀρκετὴ διὰ τοὺς ἐπιδεικνύοντας αὐτὴν τὴν σκληρότητα καὶ τὴν τραχύτητα εἰς τὰ παιδιά;

Δι' αὐτὸ σᾶς παρακαλῶ νὰ παύσετε τὴν φιλονεικίαν καὶ νὰ γίνετε πατέρες φιλοσόφων παιδιῶν. Διότι δὲν εἶ-

εἰπεῖν, ὅπερ ἀκούω πολλοὺς σκηπτιομένους. Τί δὲ τοῦτο ἐ-
 σιν; Ἀδυνατιοῦντας, φησὶν, εἰδότες πρὸς τὸ τέλος ἐλθεῖν,
 ἐκωλύσαμεν διὰ τοῦτο. Εἰ γὰρ καὶ προήδεις τοῦτο σαφῶς,
 καὶ μὴ στοχασμὸς τὸ πρᾶγμα ἦν (πολλοὶ γὰρ καὶ τῶν πεσεῖ-
 5 σθαι προσδοκηθέντων ἔσποιησαν), πλὴν ἀλλ' εἰ καὶ σφόδρα προ-
 ἦδεις, οὐδὲ οὕτως αὐτὸν καθέλκειν ἐχοῦν. Οὐδὲ γάρ, εἴ τι-
 νας πίπτειν μέλλοντας λαβόντες ὑποσκελίσαιμεν, ἀρκεῖ τοῦτο
 πρὸς ἀπολογία ἡμῖν, ἀλλ' αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ μάλιστα ἐστὶ τὸ
 καταδικάζον ἡμᾶς. Διὰ τί γὰρ μὴ συνεχώρησας τῆς ἐκείνου
 10 ραθυμίας γενέσθαι τὸ πῶμα, ἀλλὰ προλαβὼν ἤρπασας τὴν
 ἁμαρτίαν καὶ τὸ πᾶν ἤγαγες ἐπὶ τὴν σὴν κεφαλὴν; Μᾶλλον
 δὲ οὐδὲ συγχωρῆσαι ἐχοῦν· διὰ τί γὰρ μὴ πάντα ἔπραξας
 ὑπὲρ τοῦ μὴ πεσεῖν τὸν υἱόν; Ὡστε, ἐπειδὴ μάλιστα ἤδεις
 ὅτι πεσεῖται, διὰ τοῦτο μάλιστα τιμωρίας ἂν ἦς ἄξιος. Τὸν
 15 γὰρ τοῦτο προειδόμενος οὐχὶ καταβάλλειν, ἀλλὰ χεῖρα ὀρέγειν
 χρῆ, καὶ μείζονα ἐνδείκνυσθαι τὴν σπουδὴν ὑπὲρ τοῦ τὸν
 μέλλοντα πίπτειν σιῆσαι γενναίως, εἴτ' ἔμελλε σιῆσεσθαι,
 εἴτε μὴ. Τὰ γὰρ ἡμῶν ἅπαντα πληροῦσθαι δεῖ, κἂν ἕτεροι
 μηδὲν μέλλωσι καρποῦσθαι παρ' ἡμῶν. Τίνος ἕνεκεν, καὶ
 20 διὰ τί; Ἴνα μηκέτι πρὸς ἡμᾶς, ἀλλὰ πρὸς ἐκείνους ὁ λόγος
 ἦ τῷ Θεῷ. Ὅπερ καὶ αὐτὸς ἔλεγεν ἐγκαλῶν τῷ μηδὲν εἰς
 τὸ ἄλαστον ἐργασασμένῳ. Ἔδει γὰρ σε, φησί, καταβαλεῖν
 τὸ ἀργύριόν μου τοῖς τραπεζίταις· κἀγὼ ἐλθὼν μετὰ τόκου
 ἂν ἀπήτησα αὐτό.

25 Πειθώμεθα τοίνυν τῷ ταῦτα παραινοῦντι, ἵνα καὶ τὴν
 τιμωρίαν ἐκφύγωμεν. Οὐ γὰρ δὴ καὶ τὸν Θεὸν μετὰ τῶν
 ἀνθρώπων παραλογίσασθαι δυνάμεθα, τὸν ἐρευνῶντα τὰς
 καρδίας καὶ πάντα εἰς μέσον ἄγοντα, καὶ πανταχοῦ τῆς τῶν

ναι δυνατὸν νὰ εἰπῆτε αὐτὸ πού ἀκούω ἀπὸ πολλοὺς, οἱ
 ὁποῖοι θέλουν νὰ δικαιολογηθοῦν. Ποῖον λοιπὸν εἶναι τοῦ-
 το; Ἐπειδὴ ἐγνωρίζαμεν ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ φθάσουν
 εἰς τὸ τέρμα, δι' αὐτὸ τοὺς ἠμποδίσαμεν. Διότι καὶ ἐὰν τὸ
 προεγνώριζες σαφῶς καὶ δὲν ἦτο εἰκασία αὐτὸ τὸ πρᾶγμα,
 (διότι πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς πού ἀνεμένετο νὰ πέσουν ἐστά-
 θησαν ὀρθοί), πλὴν ὅμως, καὶ ἂν ἀκόμη τὸ προεγνώριζες,
 πάλιν δὲν ἔπρεπε νὰ τὸν ἀποσύρῃς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον.
 Οὔτε βεβαίως ἐὰν ἐπεδικλώναμεν μερικοὺς πού ἐπρόκειτο
 νὰ πέσουν, αὐτὸ ἀποτελεῖ ἱκανοποιητικὴν ἀπολογία, ἀλλ'
 αὐτὸ εἶναι κυρίως πού μᾶς καταδικάζει. Διατί δὲν ἄφησες
 νὰ συντελεσθῇ ἡ πτώσις ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του ὀκνηρίαν ἀλλὰ
 ἐπρόλαβες καὶ ἐφορτώθης τὴν ἀμαρτίαν καὶ ἔστρεψες τὴν
 τιμωρίαν εἰς τὴν ἰδικὴν σου κεφαλὴν; Μᾶλλον δὲ οὔτε ἔ-
 πρεπε νὰ τὸν ἀφήσῃς νὰ πέσῃ. Διατί δὲν ἔκαμες τὸ πᾶν
 ὥστε νὰ μὴ πέσῃ ὁ υἱός σου; Ἄρα, ἐπειδὴ πρὸ πάντων ἐ-
 γνώριζες ὅτι θὰ πέσῃ, δι' αὐτὸ ἰδιαίτερος θὰ ἦσο ἄξιος τι-
 μωρίας. Διότι αὐτὸς πού τὸ γνωρίζει ἐκ τῶν προτέρων πρέ-
 πει ὄχι νὰ καταρρίπη, ἀλλὰ νὰ ἀπλώνῃ χέρι βοηθείας καὶ
 νὰ ἐπιδεικνύῃ μεγαλύτερον ζῆλον, διὰ νὰ στηριχθῇ ἀφό-
 βως ὁ μέλλων νὰ πέσῃ, εἴτε ἐπρόκειτο νὰ πέσῃ εἴτε ὄχι.
 Διότι ἐμεῖς πρέπει νὰ πράξωμεν ἐξ ὀλοκλήρου τὸ καθῆκον
 μας, καὶ ἂν ἀκόμη οἱ ἄλλοι δὲν πρόκειται νὰ ὠφεληθοῦν
 ἀπὸ ἐμᾶς. Διὰ ποῖον λόγον ὅμως; Διὰ νὰ μὴ λογοδοτήσω-
 μεν ἡμεῖς ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ ἐκεῖνοι. Πρᾶγμα τὸ ὁ-
 ποῖον ἔλεγε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς κατηγορῶν αὐτόν, ὁ ὁ-
 ποῖος δὲν εἰργάσθη διὰ νὰ πολλαπλασιασθῇ τὸ τάλαντον.
 «Διότι, λέγει, ἔπρεπε νὰ καταθέσῃ τὰ χρήματά του εἰς τὴν
 τράπεζαν· καὶ ἐρχόμενος ἐγὼ θὰ τὰ ἀπῆτουν μετὰ τὸν τόκον»⁵⁷.

Ἄς ὑπακούσωμεν λοιπὸν εἰς τὸν συμβουλεύοντα ταῦτα,
 διὰ ν' ἀποφύγωμεν καὶ τὴν τιμωρίαν. Διότι δὲν ἠμποροῦμεν
 νὰ ξεγελάσωμεν μαζὶ μετὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸν Θεόν, ὁ
 ὁποῖος ἐρευνᾷ τὰς καρδίας καὶ τὰ φέρει ὅλα εἰς τὸ φῶς,
 καὶ μᾶς καθιστᾷ εἰς ὅλα ὑπευθύνους διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν

παίδων ὑπευθύνους ποιοῦντα σωτηρίας ἡμᾶς. Εἰ γὰρ ὁ μὴ
 καταβαλὼν τὸ ἀργύριον τσαύτην ἔδωκε δίκην, ὁ καὶ τοὺς
 καταβαλεῖν βουλομένους κωλύων, τί πείσεται; Οὐδὲ γὰρ
 κατακυλιοθέντων τῶν παίδων εἰς τὰ τοῦ θίου πράγματα
 5 ἐκ τῆς ἡμετέρας συμβουλίας, ἀλλὰ καὶ γενναίως ἐνεγκάντων
 τὴν προσβολήν, καὶ τὰ ὄρη καταλαβόντων πάλιν, ἡ αὐτὴ
 κείσεται κόλασις τοῖς διακωλύσαι βουληθεῖσιν αὐτούς. Ὡς-
 περ γὰρ ὁ πρὸς φιλοσοφίαν ἄγων, ἂν τε πείσῃ, ἂν τε μὴ
 πείσῃ, ἀπηρτισμένον ἔχει τὸν μισθὸν (τὸ γὰρ αὐτοῦ πᾶν ἐ-
 10 ποίησεν)· οὕτω καὶ ὁ διαφθεῖραι βουληθεῖς, ἂν τε ἔλῃ, ἂν
 τε μὴ ἔλῃ, τὴν αὐτὴν ὑποσιθῆσεται δίκην· τὸ γὰρ αὐτοῦ πᾶν
 καὶ οὗτος ἐπλήρωσεν. Ὡστε κἂν μηδὲν ἰσχύσητε πρὸς τὸ
 ὑποσκελίσαι καὶ καθελεῖν τὰ γενναῖα τῶν παίδων φρονήματα,
 τῆς γοῦν ἐπιχειρήσεως μόνης τσαύτην δώσετε δίκην, ὅσην
 15 οἱ καθελόντες ἐκεῖθεν αὐτούς.

Ταῦτ' οὖν ἐννοήσαντες ἅπαντα, καὶ τὰς σκῆψεις ἀφέν-
 τες πάσας, σπουδάσωμεν γενναίων παίδων γενέσθαι πατέρες,
 χριστοφόρων οἰκοδόμοι γενέσθαι ναῶν, ἀθλητῶν ἐπουρανίων
 ἐπιμεληταί, ἀλείφοντες, ὀρθοῦντες, πάντοθεν ἐργάζεσθαι τὴν
 20 ὠφέλειαν αὐτῶν, ἵνα καὶ τῶν σιεφάνων αὐτοῖς ἐκεῖ κοινω-
 νήσωμεν. Ἄν δὲ φιλονεικῆτε, οἱ παῖδες μὲν, ἂν ὧσι γεν-
 ναῖοι, καὶ ἀκόντων ὑμῶν ἐπὶ ταύτην ἔξουσι τὴν φιλοσοφίαν,
 καὶ πάντων ἀπολαύσονται τῶν ἀγαθῶν, ὑμῖν δὲ περιέσται τὸ
 μυρίαν κόλασιν ἑαυτοῖς συναγαγεῖν, καὶ τότε ἐπαινέσαι τὰ
 25 παρ' ἡμῶν εἰρημένα, ὅτι τῶν ἐπαινῶν ὄφελος ὑμῖν οὐδέν.

παιδιῶν. Διότι, ἐὰν αὐτὸς ποὺ δὲν ἐπλήρωσε τὸ χρέος του ἐτιμωρήθη τόσον αὐστηρῶς, ὃ ἐμποδίζων αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ πληρώσουν τί θὰ ὑποστῆ; Διότι καὶ ἂν ἀκόμη δὲν καταστραφοῦν μέσα εἰς τὰς κοσμικὰς φροντίδας τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας προτροπὴν, ἀλλὰ καὶ ὑποστοῦν μὲ γενναϊότητα τὴν ἐπίθεσιν καὶ κατοικήσουν πάλιν εἰς τὰ ὄρη, ἢ αὐτὴ τιμωρία ἀναμένει αὐτοὺς ποὺ ἠθέλησαν νὰ τὰ ἐμποδίσουν. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ὁ ὁδηγῶν πρὸς τὸν τρόπον αὐτὸν ζωῆς, εἴτε κατορθώσῃ νὰ πείσῃ εἴτε ὄχι, λαμβάνει ἀκέραιον τὸν μισθὸν (διότι ἔκαμε τὸ καθῆκον του), ἔτσι καὶ αὐτὸς ποὺ θέλει νὰ καταστρέψῃ, εἴτε τὸ κατορθώσῃ εἴτε ὄχι, θὰ ὑποστῆ τὴν αὐτὴν τιμωρίαν, διότι ἐκ μέρους του ἔκαμε τὸ πᾶν. Ὡστε καὶ ἂν ἀκόμη δὲν κατορθώσετε νὰ ἀνατρέψετε τὰ γενναῖα φρονήματα τῶν παιδιῶν, καὶ μόνον δι' αὐτὴν τὴν ἐνέργειάν σας, θὰ ὑποστῆτε τὴν ἰδίαν τιμωρίαν, ποὺ θὰ ὑποστοῦν καὶ οἱ κρημνίσαντες αὐτὰ ἀπὸ τὸ σημεῖον ἐκεῖνο.

Ἐννοήσαντες λοιπὸν ὅλα αὐτὰ καὶ ἀφήνοντες ὅλας τὰς δικαιολογίας, ἃς φροντίσωμεν νὰ γίνωμεν πατέρες γενναίων παιδιῶν, οἰκοδόμοι χριστοφόρων ναῶν, ἐπιμεληταὶ οὐρανίων ἀθλητῶν, προπονοῦντες, ἀνορθώνοντες, μὲ κάθε τρόπον ἐπιδιώκοντες τὴν ὠφέλειαν αὐτῶν, διὰ νὰ συμμετάσχωμεν καὶ τῶν ἰδικῶν των στεφάνων ἐκεῖ. Ὅταν ὁμως ἀντιδρᾶτε, τὰ παιδιὰ, ἂν εἶναι γενναῖα καὶ χωρὶς νὰ θέλετε ἐσεῖς ἀκόμη, θὰ καταλήξουν εἰς τὴν μοναχικὴν ζωὴν καὶ θὰ ἀπολαύσουν ὅλα τὰ ἀγαθὰ, εἰς ἐσᾶς δὲ θὰ ἀπομείνῃ νὰ ἐπισύρετε ἐπάνω σας τὴν ἀτελεύτητον κόλασιν, καὶ νὰ ἐπαινέσετε ὅλα τὰ λεχθέντα ἀπὸ ἐμέ, τότε, ὅταν πλέον οἱ ἔπαινοι δὲν θὰ σᾶς ὠφελήσουν καθόλου.

ΠΡΟΣ ΜΟΝΑΧΟΝ*

1. Ὅρων ἐγὼ τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων τὰ δοκοῦν-
 τα εἶναι κατὰ μᾶλλον ἀγαπῶντάς τε καὶ θαυμάζοντας, ἢ τὰ
 5 φύσει χρησιτὰ καὶ ὡς ἀληθῶς ἀγαθὰ, ἀναγκαῖον εἶναι νομί-
 ζω περὶ ἑκατέρων βραχεῖς ποιήσασθαι τοὺς λόγους, καὶ
 παραθεῖναι νῦν ἀλλήλοις τὰ τε κατερραθυμημένα παρὰ πολ-
 λοῖς, τὰ τε πολλῆς τυγχάνοντα σπουδῆς, ἵνα μαθόντες τὸ
 διάφορον ἑκατέρων, τὰ μὲν ὡς ἄξια σπουδῆς καὶ σωτηρίας
 10 περὶ πολλοῦ ποιησώμεθα, τῶν δὲ καταφρονεῖν παιδευθῶμεν
 ὡς οὐδενὸς ἀξίων.

Οὐκοῦν ἀγαπᾶται μὲν πλοῦτος καὶ δυναστεία καὶ ἀρχὴ
 καὶ δόξα, καὶ μακαρίζουσιν οἱ πολλοὶ τοὺς τῶν ἔθνῶν ἄρ-
 χοντας φερομένους ἐπὶ λαμπρῶν ὀχημάτων καὶ κηρῶν βο-
 15 ῆς καὶ ἀπολαύοντας καὶ δορυφορίας πολλῆς, καταπεφρόνη-
 ται δὲ τῶν φιλοσοφούντων ὁ βίος, καὶ τῶν τὴν μονήρη δί-
 αιταν ἡρημένων· κακεῖνοι μὲν φανέντες, πρὸς ἑαυτοὺς ἐπι-
 στρέφουσι τὸν δῆμον, οὗτοι δὲ φανέντες οὐδενὸς ὀφθαλμοῦς,
 ἢ κοιμηθῆ γε ὀλίγων, πρὸς ἑαυτοὺς ἔλκουσι. Καὶ τούτων μὲν
 20 οὐδεὶς ἂν ἐπιθυμήσειε γενέσθαι ὁμοῖος, ἐκείνων δὲ ἅπαντες·
 καίτοι γε δυναστείαν μὲν κτήσασθαι καὶ ἀρχὴν ἔθνους λα-
 βεῖν χαλεπὸν τε καὶ τοῖς πολλοῖς ἀδύνατον, καὶ πολλῶν ἂν
 δεηθεῖεν χρημάτων οἱ τῆς ἀρχῆς ἐρασταί· τὸ δὲ μονήρη βίον
 ἐλέσθαι καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ λατρείᾳ συζῆν πάσιν ὁμοίως εὐπο-
 25 ρόν τε καὶ ῥάδιον. Καὶ τῆς μὲν ἀρχῆς ἢ κτήσις τῷ βίῳ
 τούτῳ συνδιαφθείρεται, μᾶλλον δὲ καὶ ζῶντας ἀπολιμπάνει
 τοὺς ἑαυτῆς ἐραστάς, ἥδη δὲ τινὰς καὶ εἰς κίνδυνον μέγαν
 ἢ ἀδοξίαν κατέστησεν· ὁ δὲ μονήρης βίος νῦν τε πολλῶν

* Πλήρης τίτλος εἰς τὴν χειροῦ γραφὸν παράδοσιν: «Σύγκρισις βασιλικῆς δυναστείας καὶ πλοῦτου καὶ ὑπεροχῆς πρὸς μοναχὸν συζῶντα τῇ ἀληθείᾳ καὶ κατὰ Χριστὸν φιλοσοφία».

ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ

ΠΡΟΣ ΜΟΝΑΧΟΝ

1. Ἐπειδὴ βλέπω ὅτι πολλοὶ ἀπὸ τοῦς ἀνθρώπους ἀγαποῦν καὶ θαυμάζουν περισσότερο ἀυτὰ πού φαίνονται καλά παρὰ αὐτὰ τὰ ὁποῖα εἶναι ἀπὸ τὴν φύσιν των καλά καὶ ἀληθινὰ ἀγαθὰ, θεωρῶ ἀναγκαῖον νὰ ὁμιλήσω συντόμως περὶ τῶν δύο καὶ νὰ ἀντιπαραβάλω καὶ αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἔχουν παραμεληθῆ ἀπὸ τοῦς πολλοὺς καὶ αὐτὰ τὰ ὁποῖα τυγχάνουν ἰδιαιτέρας φροντίδος, ὥστε ἀφοῦ ἔτσι μάθωμεν τὴν μεταξύ των διαφορὰν, τὰ μὲν πρῶτα νὰ ἐκτιμήσωμεν ὡς ἄξια ζήλου καὶ σωτηριώδη, τὰ δὲ δεύτερα νὰ μάθωμεν νὰ περιφρονῶμεν ὡς μηδαμινά.

Πράγματι μὲν ὁ πλοῦτος καὶ ἡ βασιλεία καὶ ἡ ἐξουσία καὶ ἡ δόξα εἶναι ἀγαπητά, καὶ οἱ περισσότεροι καλοτυχίζουσι τοῦς ἄρχοντας τῶν κρατῶν πού μετακινουῦνται μὲ πολυτελεῆ ὀχήματα καὶ ἀπολαμβάνουσι τὸν θόρυβον τῶν ἀγγελιοφόρων καὶ τὴν πολυάνθρωπον σωματοφυλακὴν, ἐνῶ ἡ ζωὴ τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν ἀκολουθούντων τὸν μοναχικὸν βίον περιφρονεῖται. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν, ὅταν ἐμφανισθοῦν, ἀποσποῦν τὴν προσοχὴν τοῦ λαοῦ, αὐτοὶ δὲ, ὅταν ἐμφανισθοῦν, δὲν ἐλκύουσι τὴν προσοχὴν κανενός, ἢ ἐλαχίστων. Καὶ κανεὶς μὲν δὲν θὰ ἐπιθυμοῦσε νὰ γίνῃ ὁμοῖος μὲ αὐτούς, ἐνῶ μὲ ἐκείνους ὅλοι· ἂν καὶ βεβαίως τὸ νὰ ἀποκτήσῃ κανεὶς ἐξουσίαν καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἔθνους, εἶναι δύσκολον καὶ εἰς τοῦς πολλοὺς ἀδύνατον, καὶ θὰ ἐχρειάζοντο πολλὰ χρήματα οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἐξουσίαν· ἡ δὲ προτίμησις τῆς μοναχικῆς ζωῆς καὶ ἡ συμβίωσις μὲ τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐξ ἴσου εὐκολος εἰς ὅλους. Καὶ ἡ μὲν ἀπόκτησις τῆς ἐξουσίας φθείρεται εἰς τὴν ζωὴν αὐτὴν μᾶλλον δὲ καὶ ζῶντας ἐγκαταλείπει τοῦς ἐραστάς της, ἤδη δὲ ἔχει ὁδηγήσει καὶ μερικοὺς εἰς μέγαν κίνδυνον ἢ ἐξευτελισμόν· ἡ δὲ μοναχικὴ ζωὴ καὶ τώρα χορη-

ἀγαθῶν ἀναπίμπλησι τοὺς δικαίους, καὶ μετὰ τὴν τοῦ βίου τελευτὴν λαμπροὺς καὶ χαίροντας ἐπὶ τὸ δικαστήριον ἄγει τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὅτι τῶν ἀρξάντων οἱ πλείους μεγάλην ὀφθῆσονται διδόντες τῶν βεβιωμένων τὴν δίκην.

5 Φέρε δὴ παραθέντες ἀλλήλοις τὰ τε τῆς φιλοσοφίας ἀγαθὰ, τὰ τε δοκοῦντα εἶναι χρησιὰ τῆς ἐν τῷ παρόντι βίῳ δυναστείας καὶ δόξης, καταμάθωμεν τὸ διάφορον ἑκατέρων τῶν ἀγαθῶν· παράλληλα γὰρ ἔσται φανερώτερα· μᾶλλον δέ, εἰ δοκεῖ, τὴν κορυφὴν τῶν ἀγαθῶν, τὴν βασιλείαν λέγω,
10 τῆς φιλοσοφίας παραθέντες, θεωρήσωμεν ἑκατέρας κτήσεως τοὺς καρπούς, καταμαθόντες ἀκριβῶς τίνων μὲν ὁ βασιλεύς, τίνων δὲ ὁ φιλόσοφος ἄρχει.

Οὐκοῦν ὁ μὲν βασιλεὺς πόλεσι καὶ χώραις καὶ πολλοῖς ἐφέστηκεν ἔθνεσι, καὶ στρατηγούς καὶ ὑπάρχους καὶ
15 στρατόπεδα καὶ δήμους καὶ βουλὰς τοῖς ἑαυτοῦ νεύμασιν ἄγων· ὁ δὲ Θεῷ δεδωκὼς ἑαυτόν, καὶ τὸν μονήρη βίον ἡρημένος, θυμοῦ καὶ φθόνου καὶ φιλαργυρίας καὶ ἡδονῆς καὶ τῶν ἄλλων ἄρχει κακῶν, σκοπῶν αἰεὶ καὶ φροντίζων, ὅπως ἂν μὴ συγχωρήσειε τῆς ψυχῆς ὑπὸ τοῖς αἰσχροῖς γενέσθαι
20 πάθει, μηδὲ δουλωθῆναι τὸν λογισμὸν τυραννίδι πικρᾷ, ἀλλ' ἀνωτέρω πάντων αἰεὶ τὴν διάνοιαν ἔχει, τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον ἐπισιήσας τοῖς πάθει. Τοιαύτην μὲν οὖν ὁ βασιλεύς, τοιαύτην δὲ ὁ μοναχὸς ἀρχὴν καὶ δυναστείαν κέκτηται, ὥστε δικαιοτέραν ἂν τις τοῦτον βασιλέα καλέσειεν, ἢ τὸν ἄλουρ-
25 γίδι καὶ στεφάνῳ λαμπόμενον, καὶ καθήμενον ἐπὶ θρόνου χρυσοῦ.

2. Βασιλεὺς γὰρ ὡς ἀληθῶς ὁ θυμοῦ καὶ φθόνου καὶ ἡδονῆς κρατῶν, καὶ πάντα ὑπὸ τοὺς νόμους ἄγων τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν νοῦν ἐλεύθερον τηρῶν, καὶ οὐκ ἔων ἐνδυναστεῦσαι

γει εἰς τοὺς δικαίους ἄφθονα ἀγαθὰ καὶ μετὰ τὸ τέλος τῆς ζωῆς τοὺς ὀδηγεῖ ἐνδόξους καὶ χαίροντας εἰς τὸ δικαστήριον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, ὅποτε οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν ποὺ διέτελεσαν ἄρχοντες θὰ ὑποστοῦν μεγάλην τιμωρίαν δι' ὅσα ἔχουν πράξει.

Ἐλθὲ λοιπὸν νὰ συγκρίνωμεν τὰ ἀγαθὰ τῆς φιλοσοφίας πρὸς αὐτὰ ποὺ φαίνονται εἰς τὸν κόσμον ἀγαθὰ, δηλαδὴ τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν δόξαν, καὶ νὰ μάθωμεν καλὰ τὴν μεταξὺ τῶν ἀγαθῶν αὐτῶν διαφορὰν, διότι μὲ αὐτὸν τὸν παραλληλισμὸν θὰ φανῆ καλύτερα ἢ διαφορὰ των. Ἡ καλύτερα ἂν τὸ θεωρῆς προτιμότερον, ἀφοῦ βάλωμεν τὴν βασιλείαν, ἢ ὁποία εἶναι τὸ ἀποκορύφωμα τῶν ἀγαθῶν, δίπλα εἰς τὴν φιλοσοφίαν αὐτὴν τοῦ μοναχικοῦ βίου, ἃς ἐξετάσωμεν τοὺς καρποὺς τοῦ καθενὸς ἀπὸ τὰ ἀποκτήματα αὐτά, διὰ νὰ μάθωμεν ἔτσι ἐπακριβῶς εἰς ποίους ἀσκεῖ τὴν ἐξουσίαν ὁ βασιλεὺς καὶ εἰς ποίους ὁ φιλόσοφος μοναχός.

Ὁ βασιλεὺς λοιπὸν κυβερνᾷ πόλεις καὶ χώρας καὶ πολλὰ ἔθνη, ἔχων ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦς καὶ ὑπάρχους καὶ στρατεύματα καὶ λαοὺς καὶ συμβούλια, αὐτὸς δὲ ποὺ ἀφιέρωσε τὸν ἑαυτὸν τοῦ εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἠκολούθησε τὴν μοναχικὴν ζωὴν κυριαρχεῖ ἐπὶ τοῦ θυμοῦ καὶ τοῦ φθόνου καὶ τῆς φιλαργυρίας καὶ τῶν ἄλλων παθῶν, σκεπτόμενος πάντοτε καὶ φροντίζων νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ νὰ κυριευθῆ ἢ ψυχὴ τοῦ ἀπὸ τὰ αἰσχροῦ πάθη, οὔτε νὰ ὑποδουλωθῆ ὁ νοῦς εἰς σκληρὰν τυραννίαν, ἀλλὰ νὰ κρατῆ πάντοτε τὴν σκέψιν τοῦ ἐπάνω ἀπὸ ὅλα, ἀφοῦ θέσῃ ἐπιστάτην εἰς τὰ πάθη τοῦ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ. Τοιαύτην λοιπὸν ἐξουσίαν καὶ κυριαρχίαν ἔχει ὁ βασιλεὺς, τοιαύτην δὲ ὁ μοναχός, ὥστε ὀρθότερον θὰ ἠδύνατο κανεῖς νὰ ὀνομάσῃ αὐτὸν βασιλέα, παρὰ τὸν λαμπρυνόμενον μὲ βασιλικὸν ἔνδυμα καὶ στέφανον καὶ καθήμενον ἐπὶ χρυσοῦ θρόνου.

2. Διότι εἰς τὴν πραγματικότητα βασιλεὺς εἶναι ὁ χαλιναγωγῶν τὸν θυμὸν καὶ τὸν φθόνον καὶ τὰς ἡδονὰς καὶ κυβερνῶν τὰ πάντα συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ καὶ δια-

τῆ ψυχῆ τὴν δεσποτείαν τῶν ἡδονῶν. Τὸν τοιοῦτον ἡδέως
 ἂν εἶδον καὶ δήμων καὶ γῆς καὶ θαλάσσης ἄρχοντα, καὶ πό-
 λεων καὶ δήμων καὶ στραιοπέδων. Ὁ γὰρ τοῖς πάθεσι τῆς
 ψυχῆς τὸν λογισμὸν ἐπισιτήσας, ῥαδίως ἂν ἐπισιταίῃ καὶ ἀν-
 5 θρώποις μετὰ τῶν θείων νόμων, ὥστε αὐτὸν ἐν πατρὸς
 τάξει τοῖς ἀρχομένοις εἶναι, μετὰ πάσης ἡμερότητος ὁμι-
 λούντα ταῖς πόλεσιν. Ὁ δὲ ἀνθρώπων μὲν ἄρχειν δοκῶν,
 θυμῷ δὲ καὶ φιλαρχίᾳ καὶ ἡδοναῖς δουλεύων, πρῶτον μὲν
 καταγέλαστος εἶναι δόξειεν ἂν τοῖς ἀρχομένοις, ὅτι σιέφα-
 10 ρον μὲν φορεῖ λιθοκόλλητον καὶ χρυσοῦν, σωφροσύνη δὲ οὐκ
 ἔστεφάνωται, καὶ ἄλουργίδι μὲν ὄλον τὸ σῶμα λάμπεται,
 τὴν δὲ ψυχὴν ἀκόσμητον ἔχει. Ἐπειτα δὲ οὐδὲ ὅπως μετα-
 χειρίσαιο τὴν ἀρχὴν ἐπισιτήσεται· ὁ γὰρ ἑαυτοῦ μὴ δυνη-
 θείς ἄρχειν, πῶς ἂν ἐτέρους δυνηθείη κατευθύνειν τοῖς
 15 νόμοις;

Εἰ δὲ θούλει καὶ τὸν πόλεμον ἑκατέρων ἰδεῖν, εὐρήσεις τὸν
 μὲν δαίμοσι μαχόμενον καὶ κρατοῦντα καὶ νικῶντα καὶ ὑπὸ
 τοῦ Χριστοῦ στεφανούμενον· μετὰ γὰρ τῆς θείας ῥοπῆς ἐπὶ
 τὸν πόλεμον ἔρχεται, οὐρανίοις πεφραγμένος ὅπλοις, ὥστε
 20 ἀνάγκη τούτου γενέσθαι τὸ κράτος· τὸν δὲ βασιλέα βαρβά-
 ροις μαχόμενον. Ὅσοι δὲ τῶν ἀνθρώπων οἱ δαίμονες φο-
 θερώτεροι, τοσοῦτω λαμπρότερος ὁ τούτων κρατῶν τοῦ νι-
 κῶντος ἐκείνους. Εἰ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν ἑκατέρου πολέμου
 καταμαθεῖν βουληθείης, πολὺ τὸ οὐκ ἴσον εὐρήσεις. Ὁ μὲν
 25 γὰρ ὑπὲρ εὐσεβείας καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ λατρείας πολεμεῖ τοῖς
 δαίμοσιν, ἢ πόλεις ἢ κώμας ἐκ τῆς πλάνης ἐξαρπάσαι πο-
 θῶν· ὁ δὲ μάχεται βαρβάροις ὑπὲρ τόπων ἢ ὄρων ἢ χρημά-
 των ἀρπασθέντων, ἢ πλεονεξίας καὶ ἔρωτος ἀρχῆς ἀδίκου
 παρακαλούσης ἐπὶ τὴν μάχην· ἔνθα δὲ πολλοὶ πολλάκις βα-

τηρῶν ἐλεύθερον τὸν νοῦν καὶ μὴ ἐπιτρέπων νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν ψυχὴν του ἢ τυραννία τῶν ἡδονῶν. Αὐτὸν εὐχαρίστως θὰ τὸν ἔβλεπα ἄρχοντα καὶ τῶν λαῶν καὶ τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πόλεων καὶ τῶν λαῶν καὶ τῶν στρατευμάτων. Διότι αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἐπιστατεῖ μὲ τὴν λογικὴν του τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, εὐκόλα θὰ ἐπιστατήσῃ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων μὲ τοὺς θεῖους νόμους, ὥστε νὰ ἔχη θέσιν πατρὸς εἰς τοὺς ὑπηκόους, συμπεριφερόμενος πρὸς τὰς πόλεις μὲ ὅλην τὴν ἡμερότητα. Αὐτὸς δὲ ὁ ὁποῖος νομίζει ὅτι ἐξουσιάζει τοὺς ἀνθρώπους, ἐνῶ εἶναι δοῦλος τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς φιλαρχίας καὶ τῶν ἡδονῶν, πρῶτον μὲν θὰ ἐφαίνετο εἰς τοὺς ὑπηκόους του ἄξιος γέλωτος, διότι φορεῖ μὲν στέφανον χρυσοῦν μὲ πολυτίμους λίθους στολισμένον, στερεῖται δὲ τῆς σωφροσύνης, καὶ λαμπρῦνεται μὲν ὀλόκληρον τὸ σῶμά του μὲ τὸ βασιλικὸν ἔνδυμα, ἔχει ὅμως ἀστόλιστον τὴν ψυχὴν. Ἐπὶ πλέον ὅμως δὲν θὰ γνωρίζῃ νὰ χειρίζεται τὴν ἐξουσίαν· διότι ὁ μὴ δυνηθεὶς νὰ διοικήσῃ τὸν ἑαυτὸν του, πῶς θὰ ἠδύνατο νὰ διοικῇ τοὺς ἄλλους σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους;

Ἐὰν δὲ θέλῃς νὰ ἐξετάσῃς καὶ τὸν ἀπὸ τὰς δύο πλευρὰς πόλεμον, θὰ εὕρῃς ὅτι ὁ μὲν μοναχὸς μάχεται πρὸς δαίμονας καὶ ὑπερισχύει καὶ νικᾷ καὶ στεφανώνεται ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, διότι βαδίζει πρὸς τὸν πόλεμον μὲ θεῖαν ἐπενέργειαν, ὀπλισμένος μὲ οὐράνια ὄπλα, ὥστε εὐλογον εἶναι νὰ νικήσῃ αὐτός, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς μάχεται πρὸς βαρβάρους. Ὅσον δὲ φοβερώτεροι εἶναι οἱ δαίμονες ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, τόσον ἐνδοξότερος εἶναι αὐτὸς πού νικᾷ αὐτοὺς ἀπὸ τὸν νικῶντα τοὺς βαρβάρους. Ἐὰν δὲ ἐπιθυμῇς νὰ μάθῃς καλὰ τὴν αἰτίαν τοῦ καθενὸς πολέμου, θὰ εὕρῃς μεγάλην διαφορὰν. Διότι ὁ ἕνας μὲν πολεμεῖ τοὺς δαίμονας χάριν τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ, ποθῶν νὰ ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν πλάνην πόλεις καὶ χωρία, ὁ δὲ ἄλλος μάχεται πρὸς τοὺς βαρβάρους ὑπὲρ ἑδαφῶν ἢ συνόρων ἢ χρημάτων ἀρπαγέντων ἢ ἕνεκα πλεονεξίας καὶ πόθου δι' ἄδικον ἐξουσίαν, ἢ ὁποῖα ὠθεῖ εἰς μάχην ὅπου πολλάκις πολλοὶ βασιλεῖς, ἐπιθυμήσαντες τὰ πε-

σιλείς, τῶν μειζόνων ἐπιθυμήσαντες, καὶ τὰ παρόντια προσ-
 πάλεσαν. Ἡ μὲν οὖν ἀρχὴ καὶ οἱ πόλεμοι τοσοῦτον ἀλλήλων
 διαφέροντας ἔδειξαν τὸν τε βασιλέα, καὶ τὸν ἑσπουδακῶτα
 τῆ τοῦ Θεοῦ λατρεία συζῆν· γνοίη δ' ἂν τις αὐτοὺς ἀκριβῶς,
 5 τὸν βίον ἑκατέρου καὶ τὰς πράξεις τὰς παρ' ἡμέραν σκο-
 πῶν. Εὐροὶ γὰρ ἂν ὡς ἀληθῶς τὸν μὲν ὀμιλοῦντα προφή-
 ταις, καὶ τῆ τοῦ Παύλου σοφία τὴν ψυχὴν καλλωπίζοντα,
 καὶ μειπαηδῶντα συνεχῶς ἀπὸ μὲν Μωσέως πρὸς Ἡσαΐαν,
 ἀπὸ δὲ τούτου πρὸς Ἰωάννην, ἀπὸ δὲ τούτου πρὸς ἕτερον,
 10 τὸν βασιλέα δὲ συνεχῶς ὀμιλοῦντα ταξίαρχοις καὶ ὑπάρχοις
 καὶ δορυφόροις· οἷς δὲ τις ὀμιλεῖ συνεχῶς, τούτοις ἀφο-
 μοιοῦνται τὸ ἦθος. Οὐκοῦν ὁ μὲν μονάζων πρὸς τὰ τῶν ἀπο-
 σιόλων καὶ προφητῶν ἦθη ἐκτυποῦται τὴν γνώμην, ὁ δὲ
 βασιλεὺς πρὸς τὰ τῶν σιραιηγῶν καὶ δορυφόρων καὶ ὑπα-
 15 σπισιῶν, ἀνθρώπων οἴνω δουλευόντων καὶ ἡδοναῖς χαριζο-
 μένων, καὶ τὸ πλεόν τῆς ἡμέρας διατριβόντων ἐν πότῳ, οὐ-
 δὲν καίριον ἢ καλὸν διὰ τὸ οἶνον ἐπισταμένων. Οὕτως ἄρα
 καὶ διὰ τοῦτο τὸν μονήρη βίον προσήκει μακαρίζειν μᾶλλον
 ἢ τὸν ἐν δυναστείᾳ καὶ βασιλείᾳ καὶ σκήπτροις.

20 3. Εἰ δὲ καὶ τῆς νυκτὸς τὸν χρόνον ἐξετάζειν βουλη-
 θεῖμεν, τὸν μοναχὸν μὲν ὀψόμεθα τῆ τοῦ Θεοῦ λατρεία
 καὶ ταῖς εὐχαῖς κοσμούμενον, πολὺ πρότερον ἄδοντα τῶν ὀρ-
 νίθων, ἀγγέλοις συμβιοτεύοντα, Θεῶ συλλαλοῦντα, τῶν οὐ-
 ρανίων ἀγαθῶν ἀπολαύοντα· τὸν δὲ πολλοῖς ἔθνεσιν ἐφε-
 25 σιηκῶτα καὶ δῆμοις καὶ σιραιοπέδοις, καὶ πολλῆς μὲν γῆς,
 πολλῆς δὲ ἄρχοντα θαλάττης, ἐπὶ τῆς κλίνης ἀνατεταμένον
 καὶ ῥέγγοντα. Καὶ ἐκεῖνος μὲν γὰρ τοσοῦτοις τρέφεται σι-
 τίοις ὅσα οὐκ ἂν ἀπαιτήσοιεν τὸν μοναχὸν ὑπνον βαθύν· τὸν
 δὲ ἡ τρυφή κατακοιμίζει καὶ ὁ πότος μέχρις ἡμέρας αὐτῆς
 30 ἐν τῆ κλίνῃ κατέχων. Ἔστι τοίνυν τῷ μὲν μοναχῷ καὶ

ρισσότερα, ἔχασαν ἐπὶ πλεόν καὶ αὐτὰ ποῦ κατεΐχαν. Ἡ ἐξουσία λοιπὸν καὶ οἱ πόλεμοι ἔδειξαν ὅτι ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ φροντίζων νὰ συζῆ μὲ τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ διαφέρουν τόσον πολὺ. Θὰ τοὺς γνωρίσῃ δὲ κανεὶς αὐτοὺς ἐπακριβῶς, παρατηρῶν τὴν ζωὴν καὶ τὰς πράξεις ἑνὸς ἐκάστου καθημερινῶς. Θὰ εὖρη δὲ ὄντως τὸν μὲν ἕνα νὰ ὁμιλῆ μὲ τοὺς προφήτας καὶ νὰ καλλωπίζῃ τὴν ψυχὴν του μὲ τὴν σοφίαν τοῦ Παύλου, καὶ νὰ μεταπηδᾷ συνεχῶς ἀπὸ τὸν Μωϋσέα εἰς τὸν Ἡσαΐαν, ἀπὸ αὐτὸν δὲ πρὸς τὸν Ἰωάννην καὶ ἀπὸ αὐτὸν πρὸς ἄλλον, τὸν δὲ βασιλέα νὰ ὁμιλῆ μὲ ταξιάρχους καὶ ὑπάρχους καὶ σωματοφύλακας. Συμβαίνει δὲ μὲ ὅποιον συναναστρέφεται κανεὶς διαρκῶς, μὲ αὐτοὺς νὰ ἀφομοιώνεται κατὰ τὸ ἦθος του. Ἐπομένως ὁ μὲν μοναχὸς διαπλάσσει τὸ φρόνημα τῆς ψυχῆς του πρὸς τὰ ἦθη τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν προφητῶν, ὁ δὲ βασιλεὺς πρὸς τὰ τῶν στρατηγῶν καὶ σωματοφυλάκων καὶ ὑπασιπτῶν, ἀνθρώπων δούλων τοῦ οἴνου καὶ ἀφωσιωμένων εἰς τὰς ἡδονὰς καὶ ἀσχολουμένων κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἡμέρας μὲ τὸ ποτόν, μὴ γνωριζόντων τίποτε σπουδαῖον ἢ καλὸν ἐξ αἰτίας τοῦ οἴνου. Ἐπομένως καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς πλευρᾶς ἀρμόζει νὰ μακαρίζῃ κανεὶς τὸν μοναχικὸν βίον μᾶλλον παρὰ τὸν βίον τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς βασιλείας καὶ τῶν σκήπτρων.

3. Ἐὰν δὲ ἠθέλαμεν νὰ ἐξετάσωμεν καὶ τὸν χρόνον τῆς νυκτός, θὰ ἴδωμεν τὸν μὲν μοναχὸν νὰ στολίζεται μὲ τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ καὶ μὲ τὰς προσευχάς, νὰ ψάλλῃ πολὺ πρὶν ἀπὸ τοὺς ὄρνιθας, νὰ συζῆ μὲ τοὺς ἀγγέλους, νὰ συνομιλῆ μὲ τὸν Θεόν, νὰ ἀπολαμβάνῃ τὰ οὐράνια ἀγαθὰ, τὸν δὲ βασιλέα, ποῦ διοικεῖ πολλὰ ἔθνη καὶ λαοὺς καὶ στρατιάς καὶ ἐξουσιάζει πολλὴν ξηρὰν καὶ πολλὴν θάλασσαν, νὰ εἶναι καλοξαπλωμένος εἰς τὸ κρεβάτι καὶ νὰ ροχαλίζῃ. Καὶ ὁ μὲν μοναχὸς τρέφεται μὲ τόσας τροφάς, ποῦ δὲν ἠμποροῦν νὰ τοῦ προξενήσουν βαθὺν ὕπνον· τὸν βασιλέα ὅμως κοιμίζει ἢ πολυφαγία καὶ τὸ ποτόν, τὰ ὁποῖα τὸν κρατοῦν ὑπνώτοντα ἀκόμη καὶ τὴν ἡμέραν εἰς τὴν κλίνην. Ἐπειτα ὑπάρχει εἰς μὲν τὸν μονα-

ἀμπεχόνη καὶ τράπεζα μειρία, καὶ σύσοιτοι τῆς αὐτῆς ἀρε-
 τῆς ἀθληταί· τὸν βασιλέα δὲ λίθοις τε ἀνάγκη καὶ χρυσῶ
 καλλωπίζεσθαι, τράπεζάν τε παρατίθεσθαι λαμπράν, καὶ χρῆ-
 σθαι συσοίοις, εἰ μὲν ἄφρων εἴη, τῆς ἑαυτοῦ κακίας ἀξίοις,
 5 εἰ δὲ νοῦν ἔχοι καὶ σωφρονοίη, χρηστοῖς ἴσως καὶ δίκαιοις,
 πολὺ δὲ λειπομένοις τῆς ἐκείνων ἀρετῆς. Οὕτω καὶ φιλοσο-
 φῆ βασιλεύς, οὐδὲ κατὰ μικρὸν ἐγγὺς ἐλθεῖν τῆς τοῦ μο-
 νάζοντος καλοκαγαθίας δυνήσεται. Καὶ γὰρ ἐν ὁδηπορίαις
 βαρὺς ἔστι τοῖς ὑποκόοις, καὶ πόλιν οἰκῶν καὶ εἰρήνης
 10 ἀπολαύων καὶ πολέμων ἀπιόμενος φόρους τε εἰσπρατιόμε-
 νος καὶ στρατεύματα συγκροτῶν, καὶ αἰχμαλώτους ἄγων καὶ
 νικῶν καὶ ἠτιώμενος· ἠτιώμενος μὲν γὰρ τῶν οἰκείων κα-
 κῶν ἀναπίμπλησι τοὺς ἀρχομένους, νικῶν δὲ ἀφόρητος γί-
 νεται, καλλωπιζόμενός τε τοῖς τροπαίοις καὶ μέγα φρονῶν
 15 καὶ τοῖς στρατιώταις παρέχων ἄδειαν ἀρπάζειν, συλᾶν, τοὺς
 ὁδοιπόρους ἀδικεῖν, τὰς πόλεις ἐν τῇ καθέδρᾳ πολιορκεῖν,
 τὰς τῶν πενήτων πορθεῖν οἰκίας, τοὺς ὑποδεξαμένους εἰσ-
 πραττεσθαι καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἃ μηδεὶς ἐπιτρέπει νόμος,
 ἐπὶ προφάσει τινὸς ἔθνους ἀρχαίου παρανόμου τε καὶ ἀδίκου.
 20 Καὶ τὸν μὲν πλούσιον ἔβλαψεν οὐδὲν ὁ βασιλεὺς τοῖς τοιού-
 τοις κακοῖς, τὴν πενίαν δὲ ἐκάκωσεν, ὥσπερ ὡς ἀληθῶς
 αἰσχυνόμενος τοὺς εὐπόρους. Οὐ μὴν ὁ γε μοναχὸς οὕτως,
 ἀλλ' ἅμα τε ὥφθη, καὶ πλουσίων καὶ πενήτων χάριν τινὰ
 κομίζων ἦλθε καὶ τούτοις κακείοις ὁμοίως, ἱματίῳ μὲν
 25 ἐνὶ δι' ἔτους χρώμενος, ὕδωρ δὲ πίνων ἡδιστὸν, ἢ θαυμαστὸν
 οἶνον ἕτεροι ὑπὲρ ἑαυτοῦ μὲν οὐδεμίαν, οὔτε μικράν, οὔτε
 μείζω χάριν παρὰ τῶν πλουσίων αἰτῶν, ὑπὲρ δὲ τῶν ἐν
 ἐνδείᾳ πολλὰς τε καὶ συνεχεῖς, ἀμφοτέροις λυσιτελούσας, τοῖς
 τε παρέχουσι, καὶ τοῖς κομίζεσθαι μέλλουσιν. Οὕτω κοινός
 30 ἔστιν ἰατρὸς καὶ πλουσίων καὶ πενήτων ὁμοίως, τοὺς μὲν

χὸν καὶ ἐνδυμασία καὶ τροφή λιτὴ καὶ ἀθληταὶ συμμετόχοι τῆς ἰδίας ἀρετῆς· ὁ δὲ βασιλεὺς εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ καλλωπίζεται μὲ πολυτίμους λίθους καὶ χρυσὸν καὶ νὰ παραθέτῃ πλουσιώτατον γεῦμα καὶ νὰ ἔχῃ συνδαιτυμόνας, ἐὰν μὲν εἶναι ἄφρων, ἰσαξίους τῆς ἰδικῆς του κακίας, ἐὰν δὲ ἔχῃ νοῦν καὶ σωφρονῆ, ἴσως καλοὺς καὶ δικαίους, πολὺ ὅμως ὑποδεεστέρους τῆς ἀρετῆς ἐκείνων. Τοιοῦτοτρόπως, καὶ ἂν ἀκόμη φιλοσοφῆ ὁ βασιλεὺς, δὲν θὰ ἤμπορέσῃ οὔτε ὀλίγον νὰ πλησιάσῃ τὴν καλοκαγαθίαν τοῦ μοναχοῦ. Διότι εἶναι φορτικὸς εἰς τοὺς ὑπηκόους του καὶ ὅταν κάμνῃ περιοδείας καὶ ὅταν κατοικῆ εἰς τὴν πόλιν καὶ ὅταν ἀπολαμβάνῃ εἰρήνην καὶ ὅταν κηρύσῃ πολέμους καὶ ὅταν εἰσπράττῃ φόρους καὶ ὅταν συγκεντρῶνῃ στρατεύματα καὶ φέρῃ αἰχμαλώτους καὶ ὅταν νικᾷ καὶ ὅταν ἠττᾶται. Καὶ ὅταν μὲν ἠττᾶται γεμίζει μὲ τὰς συμφοράς του καὶ τοὺς ὑπηκόους του, ὅταν δὲ νικᾷ γίνεται ἀνυπόφορος, ὑπερηφανευόμενος διὰ τὰς νίκας καὶ ἀλαζονευόμενος, καὶ ἐπιτρέπων εἰς τοὺς στρατιώτας του νὰ λεηλατοῦν, νὰ ληστεύουν, νὰ βλάπτουν τοὺς ὁδοιπόρους, νὰ πολιορκοῦν τὰς πόλεις τῆς περιοχῆς, νὰ λεηλατοῦν τὰ σπίτια τῶν πτωχῶν ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ τοὺς ὑποδέχονται νὰ εἰσπράττουν καθημερινῶς αὐτὰ ποὺ κανεὶς νόμος δὲν ἐπιτρέπει, μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι ἔτσι ἐπιτάσσει κάποια ἀρχαία συνήθεια, παράνομος καὶ ἄδικος. Καὶ τὸν μὲν πλοῦσιον οὐδόλως βλάπτει ὁ βασιλεὺς μὲ τὰς ἀδικίας αὐτάς, ἀλλὰ πλήττει τοὺς πτωχοὺς, ὡσὰν πράγματι νὰ ἐντρέπεται τοὺς πλουσίους. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ αὐτὸ μὲ τὸν μοναχόν, ἀλλ' εὐθύς ὡς ἐμφανισθῆ, ἔρχεται διὰ νὰ εὐεργετήσῃ καὶ τοὺς πλουσίους καὶ τοὺς πτωχοὺς καθ' ὅμοιον τρόπον. Φορεῖ καθ' ὅλον τὸ ἔτος τὸ ἴδιον ἐνδυμα καὶ πίνει τὸ νερὸ πολὺ εὐχαριστότερα ἀπὸ ὅσον πίνουν ἄλλοι ἐξαιρετικὸν κρασί. Διὰ τὸν ἑαυτὸν του οὐδεμίαν χάριν ζητεῖ οὔτε μικρὰν οὔτε μεγάλην ἀπὸ τοὺς πλουσίους, διὰ τοὺς εὐρισκομένους ὅμως εἰς ἀνάγκην ζητεῖ πολλὰς καὶ συνεχεῖς, ποὺ ὠφελοῦν καὶ τοὺς δύο, δηλαδὴ καὶ τοὺς εὐεργετοῦντας καὶ τοὺς εὐεργετούμενους. Τοιοῦτοτρόπως εἶναι κοινὸς ἰα-

ἀμαρτημάτων ἐλευθερῶν διὰ τῆς ἀγαθῆς νουθεσίας, τοῖς δὲ λύων τὴν ἔνδειαν. Βασιλεὺς δὲ τὰς τε εἰσφορὰς κουφοτέρως εἶναι κελεύων, τοὺς πλουσίους μᾶλλον, ἢ τὴν πενίαν ὠφέλησε· καὶ τὰ ἐναντία ποιῶν, τοὺς μικρὰ κεκτημένους
 5 ἔβλαψε. Τὸν μὲν γὰρ πλούσιον ὀλίγα ἂν βλάβειεν ἢ χαλεπότης τῶν εἰσφορῶν, τὰς δὲ τῶν πενήτων οἰκίας ὥσπερ χειμάρρους παρασύρει, οἰμωγῆς πιμπλῶσα τὰς κώμας, καὶ οὔτε γῆρας ἐλεεινὸν τοῖς εἰσπρατιτομένοις τοὺς φόρους, οὔτε κηρεία γυναικῶν, οὐκ ὀρφανία παίδων, ἀλλὰ κωμάζουσι πάν-
 10 τα τὸν χρόνον, κοινοὶ τινες πολέμιοι τῆς χώρας, ἅπερ οὐκ ἐξήνεγκεν ἢ γῆ, ταῦτα τοὺς γεωργοὺς εἰσπρατιτόμενοι.

4. Φέρε δὴ κάκεινο ἐξετάσωμεν, τί μὲν ὁ μοναχός, τί δὲ ὁ βασιλεὺς τοῖς ὑπηκόοις χαρίζεται. Οὐκοῦν ὁ μὲν χρυσόν, ὁ δὲ πνεύματος χάριν· καὶ ὁ μὲν ἔλυσε πενίαν, ὅταν
 15 ἢ χρησιός, ὁ δὲ ψυχὰς τυραννουμένας ὑπὸ δαιμόνων ἠλευθέρωσε ταῖς προσευχαῖς. Κἂν συμβῇ τινα τοιαύταις χειμάζεσθαι συμφοραῖς, τὸν βασιλέα μὲν ὥσπερ τὰ ἄψυχα παρέρχεται, ἐπὶ δὲ τὴν τῶν μοναχῶν οἰκίαν καταφεύγει, ὥσπερ λύκον ὑποφεύγων, καταφεύγων δὲ ἐπ' ἄνδρα θηρευτὴν ξί-
 20 φος ἐν τῇ χειρὶ φέροντα· ὅπερ γὰρ τῷ θηρευτῇ ξίφος τοῦτο προσευχῇ τῷ μονάζοντι. Οὐ γὰρ οὕτω φοβερόν τοῖς λύκοις τὸ ξίφος, ὡς τοῖς δαίμοσιν αἱ προσευχαὶ τῶν
 δικαίων. Οὐ τοίνυν μόνον ἡμεῖς πρὸς τοὺς ἀγίους μοναχοὺς ἐν ταῖς χρεῖαις καταφεύγομεν, ἀλλὰ καὶ οἱ βασιλεῖς αὐτοὶ
 25 πρὸς τοῦτους καταφεύγουσιν ἐν καιροῖς φοβεροῖς, ὥσπερ οἱ πτωχεύοντες ἐν λιμῷ πρὸς τὰς τῶν πλουσίων οἰκίας. Οὐκ Ἀχαάθ, ὁ τῶν Ἰουδαίων βασιλεὺς, ἐν λιμῷ καὶ σιτοδείᾳ τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας εἶχεν ἐν ταῖς Ἡλίου προσευχαῖς; οὐκ Ἐζεκίας τὴν αὐτὴν ἔχων ἀρχὴν καὶ δυναστείαν,
 30 νοσοῦν καὶ μέλλων τελευτᾶν, ἐφρονηκότα τὸν θάνατον ὄρων,

τὸς πλουσίων καὶ πτωχῶν ὁμοίως, διότι τοὺς μὲν πλουσίους ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὰ ἀμαρτήματα διὰ τῆς καλῆς νοθεσίας, τῶν πτωχῶν δὲ ἐξαφανίζει τὴν πτωχείαν. Ὁ βασιλεὺς, ἀκόμη καὶ ὅταν ἐλαφρύνῃ τὴν φορολογίαν, ὠφελεῖ τοὺς πλουσίους μᾶλλον παρὰ τοὺς πτωχοὺς· ὅταν δὲ πράττῃ τὸ ἀντίθετον, βλάπτει τοὺς ἔχοντας ὀλίγα. Διότι τὸν μὲν πλούσιον πολὺ ὀλίγον ἢ μπορεῖ νὰ βλάβῃ ἢ βαρεῖα φορολογία, τὰ σπῖτια ὅμως τῶν πτωχῶν τὰ παρασύρει ὅπως οἱ χεῖμαρροι, καὶ γεμίζει τὰ χωρία ἀπὸ στεναγμούς. Καὶ οὔτε τὸ γῆρας λυποῦνται οἱ φοροεισπράκτορες οὔτε τὴν χηρείαν τῶν γυναικῶν οὔτε τὴν ὀρφανίαν τῶν παιδιῶν, ἀλλὰ εὐρίσκονται πάντοτε εἰς εὐθυμίαν, ὡσὰν κοινοὶ ἐχθροὶ τῆς χώρας εἰσπράττοντες φόρους ἀπὸ τοὺς γεωργούς, δι' αὐτὰ πού δὲν ἐκαρποφόρησεν ἡ γῆ.

4. Ἐλθὲ λοιπὸν νὰ ἐξετάσωμεν καὶ ἐκεῖνο, δηλαδὴ τί δωρίζει ὁ μοναχὸς καὶ τί ὁ βασιλεὺς εἰς τοὺς ὑπηκόους του. Λοιπὸν ὁ μὲν βασιλεὺς δωρίζει χρυσάφι, ὁ δὲ μοναχὸς πνευματικὴν χάριν· καὶ ὁ μὲν ἕνας ἐξαφανίζει τὴν ἔνδειαν ὅταν εἶναι καλός, ὁ δὲ ἄλλος ἐλευθερώνει μὲ προσευχὰς τὰς ὑπὸ τῶν δαιμόνων τυραννουμένας ψυχὰς. Καὶ ἂν συμβῆ νὰ πλήττεται κάποιος ἀπὸ τοιαύτας συμφορὰς προσπερνᾷ τὸν βασιλέα ὅπως τὰ ἄψυχα, καταφεύγει δὲ εἰς τὴν οἰκίαν τῶν μοναχῶν, ὅπως αὐτὸς πού θέλει νὰ ἀποφύγῃ τὸν λύκον καὶ καταφεύγει εἰς κυνηγὸν πού κρατεῖ ξίφος εἰς τὸ χέρι. Διότι ὅ,τι εἶναι τὸ ξίφος διὰ τὸν κυνηγόν, εἶναι διὰ τὸν μοναχὸν ἡ προσευχή. Μάλιστα δὲν εἶναι τόσον φοβερὸν τὸ ξίφος εἰς τοὺς λύκους, ὅσον φοβεραὶ εἰς τοὺς δαίμονας εἶναι αἱ προσευχαὶ τῶν δικαίων. Καὶ ὄχι μόνον ἡμεῖς καταφεύγομεν εἰς περίπτωσιν ἀνάγκης εἰς τοὺς ἁγίους μοναχοὺς, ἀλλὰ καὶ οἱ ἴδιοι οἱ βασιλεῖς εἰς φοβεροὺς καιροὺς πρὸς αὐτοὺς καταφεύγουν, ὅπως οἱ πτωχοὶ εἰς καιρὸν πείνης καταφεύγουν εἰς τὰς οἰκίας τῶν πλουσίων. Μήπως ὁ Ἀχαάβ, ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, εἰς περίοδον λιμοῦ καὶ ἐλλείψεως σίτου δὲν ἐστήριζε τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας εἰς τὰς προσευχὰς τοῦ Ἡλίου; Μήπως ὁ Ἐζεκίας, ἐπίσης βασιλεὺς, ὅταν ἠσθένησε καὶ ἔμελλε νὰ ἀποθάνῃ

ἐπὶ τὸν προφήτην κατέφυγεν, ὡς θανάτου δυνατώτερον καὶ
ζωῆς χορηγόν; Καὶ μὴν καὶ πολέμου καταρραγέντιος, καὶ
τῆς Παλαιστίνης ἐκ βάνθρων αὐτῶν ἀνασπασθῆναι κινδυνευ-
ούσης, οἱ τῶν Ἰουδαίων βασιλεῖς, ἀφέντιες τὴν στρατιάν,
5 καὶ πεζοὺς καὶ ιοξότιας καὶ ἰππέας καὶ στρατηγούς καὶ τα-
ξιάρχους, ἐπὶ τὰς Ἑλισσαίου προσευχὰς κατέφυγον· ἡγοῦν-
το γὰρ αὐτοῖς ἀντὶ πολλῶν μυριάδων ἔσεσθαι τὸν θεράπον-
τα τοῦ Θεοῦ. Τὸ δὲ αὐτὸ τοῦτο καὶ Ἐζεκίας, τοῦ Περσικοῦ
πολέμου σοσιάντιος καὶ τῆς πόλεως περὶ τῶν ἐδαφῶν αὐ-
10 τῶν εἰς κίνδυνον μέγιστον κατακεκλιμένης καὶ τῶν ἐπὶ τῷ
τείχει τρεμόντων καὶ δεδοικόντων καὶ σειομένων, καθάπερ
ἐν προσδοκίᾳ βροντῆς ἢ σεισοῦ πάντα κινουῦντιος, τὰς Ἡσαίου
προσευχὰς ὁ βασιλεὺς ἀντίστησε ταῖς πολλαῖς τῶν Περσῶν
μυριάσι καὶ οὐκ ἐψεύσθη τὰς ἐλπίδας. Ἄμα τε γὰρ ὁ προ-
15 φῆτης τὰς χεῖρας ἤρεν εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ τοῖς ἐξ οὐρα-
νοῦ θέλεσιν ὁ Θεὸς τὸν περσικὸν κατέλυσε πόλεμον, παι-
δεύων τοὺς βασιλεῖς κοινούς τῆς γῆς ἡγεῖσθαι σωτηρίας
τοὺς ἑαυτοῦ θεράποντας, ὅπως ἂν παιδευθεῖεν, καὶ παρα-
καλούμενοι παρὰ τῶν δικαίων ἐπὶ πᾶσαν προᾶξιν ἀγαθὴν
20 καὶ φιλάνθρωπον, αἰδεῖσθαι τὰς συμβουλίας καὶ πείθεσθαι
ταῖς ἀγαθαῖς νουθεσίαις.

Οὐ τοίνυν ἐκ τούτων μόνον ἔστι τὸ διάφορον ἰδεῖν ἀμφο-
τέρων, ἀλλὰ καὶ ἐκπεσεῖν συμβῆ καὶ τοῦτον κάκεινον, τὸν
μὲν τῆς ἀρετῆς, τὸν δὲ τῆς βασιλείας στερηθέντα, ὁ μὲν ῥα-
25 δίως ἂν ἑαυτοῦ γένοιτο, καὶ ταχέως διὰ προσευχῆς καὶ δα-
κρύων καὶ πένθους καὶ θεραπείας πτωχῶν τὰς ἁμαρτίας
ἀποτριψάμενος, πάλιν ῥαδίως ἐπὶ τὴν προτιέραν ἀρχὴν ἀνα-
τρέχει· βασιλεὺς δὲ ἐκπεσὼν πολλῶν μὲν ἂν δεηθείη συμμά-
χων, πολλῶν δὲ ὀπλιτῶν καὶ ἰππέων καὶ ἵππων καὶ χρη-
30 μάτων καὶ κινδύνων· καὶ ὁ μὲν ὅλως ἐν ἐτέροις ἔχει τὴν
ἐλπίδα τῆς σωτηρίας· ὁ δὲ τῇ βουλήσει καὶ τῇ σπουδῇ καὶ
τῇ μεταβολῇ τῆς γνώμης ἐπομένην ἔξει τὴν σωτηρίαν εὖ-

καὶ ἔβλεπε τὸν θάνατον νὰ πλησιάζῃ, δὲν κατέφυγεν εἰς τὸν προφήτην ὡς ἰσχυρότερον τοῦ θανάτου καὶ χορηγὸν τῆς ζωῆς; Καὶ μάλιστα ὅταν ἐκηρύχθη πόλεμος καὶ ἐκινδύνευεν ἡ Παλαιστίνη νὰ καταστραφῇ ἐκ θεμελίων, οἱ βασιλεῖς τῶν Ἰουδαίων, ἐγκαταλείψαντες τὸ στράτευμα καὶ τοὺς πεζοὺς καὶ τοὺς τοξότας καὶ τοὺς στρατηγούς καὶ τοὺς ταξιάρχας, κατέφυγαν εἰς τὰς προσευχὰς τοῦ Ἐλισσαίου, διότι ἐπίστευαν ὅτι ὁ ὑπηρέτης τοῦ Θεοῦ ἰσοδυναμοῦσε μὲ πολλὰς χιλιάδας στρατιωτῶν. Τὸ ἴδιον καὶ ὁ Ἐζεκίας, ὅταν συνέβη ὁ Περσικὸς πόλεμος καὶ ἡ πόλις εὐρίσκετο εἰς μέγιστον κίνδυνον εἰς τὰ ἴδια τὰ ἐδάφη της, καὶ ἐνῶ οἱ ἐπὶ τοῦ τείχους εὐρισκόμενοι ἔτρεμαν καὶ ἐφοβοῦντο καὶ συνεταράσσοντο, ὅπως ἀκριβῶς ἐν ἀναμονῇ βροντῆς ἢ ἰσχυροτάτου σεισμοῦ, ἀντιπαρέταξε τὰς προσευχὰς τοῦ Ἡσαΐου ἔναντι τῶν μυριάδων Περσῶν· καὶ δὲν διεψεύσθη ἡ ἐλπίς του. Διότι μόλις ὁ προφήτης ὕψωσε τὰ χέρια πρὸς τὸν οὐρανόν, ὁ Θεὸς μὲ τὰ ἐξ οὐρανοῦ βέλη του κατέπαυσε τὸν περσικὸν πόλεμον, διδάσκων εἰς τοὺς βασιλεῖς νὰ θεωροῦν τοὺς ὑπηρέτας του κοινούς σωτῆρας τῆς γῆς, διὰ νὰ διδαχθοῦν ὅταν προτρέπωνται ὑπὸ τῶν δικαίων διὰ κάθε ἀγαθὴν καὶ φιλόανθρωπον πράξιν, νὰ σέβωνται τὰς συμβουλὰς καὶ νὰ ὑπακούουν εἰς τὰς ἀγαθὰς νουθεσίας.

Ὅμως δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τὴν διαφορὰν τῶν δύο, ὅχι μόνον ἀπὸ αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἐξῆς· ἂν συμβῇ νὰ ἐκπέση καὶ αὐτός καὶ ἐκεῖνος, ὁ μὲν μοναχὸς ἀπὸ τὴν ἀρετὴν, ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπὸ τὴν βασιλείαν, ὁ μοναχὸς θὰ συνήρχετο εὐκόλως, καὶ ἀφοῦ ἀπέπλυνε ταχέως τὰς ἁμαρτίας διὰ προσευχῆς καὶ δακρύων καὶ πένθους καὶ συμπαραστάσεως πτωχῶν, εὐκόλα θὰ ἐπανήρχετο εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν. Ὁ βασιλεὺς ὅμως ποῦ ἀνετράπη θὰ ἐχρειάζετο πολλοὺς συμμάχους καὶ πολλοὺς ὀπλίτας καὶ ἵππεῖς καὶ ἵππους καὶ χρήματα, καὶ πολλοὺς κινδύνους θὰ διέτρεχε. Καὶ ὁ ἕνας μὲν στηρίζει τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς ἄλλους· ὁ δὲ ἄλλος θὰ σωθῇ ἀμέσως μὲ τὴν θέλησιν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν

θέως· «ἡ βασιλεία γάρ», φησί, «τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ὑμῶν ἐστι».

Καὶ μὴν ὁ θάνατος τῷ μὲν βασιλεῖ φοβερός, τῷ φιλοσοφοῦντι δὲ ἄλυπος· τὸν γὰρ ὑπερορῶντα πλούτου καὶ ἠ-
 5 δονῆς καὶ τρυφῆς, ὧν ἕνεκα ζῆν ἐπιθυμοῦσιν οἱ πολλοί, καὶ τὴν ἐνθῆδε μετάστασιν ἀνάγκη ῥαδίως φέρειν. Εἰ δὲ καὶ σφαγῆναι τοῦτον συμβαίη κάκεινον, ὁ μὲν ὑπὲρ εὐσεβείας ἐπισπάσεται κινδύνους, ἀθάνατον ζωὴν καὶ οὐράνιον διὰ θανάτου πραγματευόμενος· βασιλεὺς δὲ τύραννον ἔξει σφα-
 10 γέα καὶ τῆς ἀρχῆς ἐρασίην, ἔλειπνόν θέαμα καὶ δεινὸν μετὰ τὴν σφαγὴν γινόμενος· μοναχὸν δὲ ἰδεῖν ὑπὲρ εὐσεβείας ἐσφαγμένον ἠδὺ καὶ σωτήριον θέαμα. Καὶ ὁ μὲν τοὺς ἐρασιὰς τῶν οἰκείων ἀγαθῶν καὶ μιμητὰς ἔξει καὶ μαθητὰς πολλοὺς εὐχομένους αὐτῷ φανῆναι παραπλησίους· ὁ δὲ πολ-
 15 λούς ἂν ἐν προσευχαῖς ἀναλώσειεν λόγους δεόμενος τοῦ Θεοῦ μηδένα φανῆναι τῆς βασιλείας ἐρασίην. Καὶ τὸν μὲν οὐδεὶς ἂν ἀποκτεῖναι τολμήσειεν, εἰς τὸν Θεὸν ἀσεβεῖν ἠγούμενος, εἰς τὸν τοιοῦτον ἀνέλει· τῷ δὲ πολλοὶ σφαγεῖς ἐφεισθήκασιν ἐρασιὰι τυραννίδος. Διόπερ ὁ μὲν φρουρεῖται στρα-
 20 τιώταις, ὁ δὲ πόλεις τειχίζει ταῖς εὐχαῖς, οὐδένα δεδοικώς, ὁ δὲ βασιλεὺς ἀεὶ φόβῳ συζῆ καὶ προσδοκίᾳ σφαγῆς· ὁ μὲν γὰρ ἐπικίνδυνον ἔχει πλεονεξίαν, ὁ δὲ ἀσφαλῆ σωτηρίαν.

Περὶ μὲν οὖν τῶν ἐν τῷ παρόντι βίῳ πραγμάτων ἱκανῶς εἰρησθαί μοι δοκεῖ. Εἰ δὲ καὶ τὸν ἀγῶνα τὸν μέλλον-
 25 τα βουληθείημεν ἐξειτάζειν, τὸν μὲν ὀψόμεθα λαμπρὸν καὶ περίθλεπτον ἀρπαζόμενον ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, κατὰ τὸν ἠγεμόνα καὶ παιδευτὴν τοῦ σωτηρίου τούτου βίου καὶ πάσης ἀρετῆς· ὁ δὲ βασιλεὺς, εἰάν

καὶ τὴν μεταστροφὴν τῆς γνώμης. Διότι, λέγει, «ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εὐρίσκεται μέσα σας»¹.

Ἐπὶ πλέον ὁ θάνατος εἶναι μὲν φοβερός διὰ τὸν βασιλέα, ἀνώδυνος δὲ διὰ τὸν μοναχόν· διότι ὁ περιφρονῶν τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἡδονὴν καὶ τὴν καλοπέρασιν, ἔξ αἰτίας τῶν ὁποίων ἐπιθυμοῦν νὰ ζοῦν οἱ περισσότεροι, εἶναι φυσικὸν νὰ ὑπομένῃ καὶ τὸν θάνατον εὐκόλως. Ἐὰν δὲ συμβῇ νὰ σφαγοῦν καὶ αὐτὸς καὶ ἐκεῖνος, αὐτὸς μὲν θὰ ὑποστῇ τοὺς κινδύνους ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας, ἐπιτυχάνων διὰ τοῦ θανάτου ζωὴν ἀθάνατον καὶ οὐράνιον, ὁ δὲ βασιλεὺς θὰ σφαγῇ ἀπὸ τύραννον καὶ σφετεριστὴν τῆς ἐξουσίας, γινόμενος μετὰ τὴν σφαγὴν ἔλεεινὸν καὶ οἰκτρὸν θέαμα· τὸ νὰ ἰδῇ ὅμως κανεὶς μοναχὸν σφαγέντα ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας εἶναι εὐάρεστον καὶ σωτήριον θέαμα. Καὶ ὁ μὲν μοναχὸς θὰ προσελκύσῃ πολλοὺς ἐραστὰς καὶ μιμητὰς τῶν ἀρετῶν του καὶ μαθητὰς πολλοὺς, εὐχομένους νὰ τοῦ ὁμοιάσουν· ὁ δὲ βασιλεὺς θὰ κατηνάλωνε πολλὰ λόγια εἰς προσευχάς, παρακαλῶν τὸν Θεόν, νὰ μὴ ἐμφανισθῇ κανεὶς ἀνταγωνιστὴς τῆς βασιλείας. Ἐξ ἄλλου τὸν μοναχὸν κανεὶς δὲν θὰ ἐτόλμα νὰ φονεύσῃ, ἐπειδὴ θὰ ἐθεώρῃ ὡς ἀσέβειαν ἔναντι τοῦ Θεοῦ τὸ νὰ τὸν φονεύσῃ· τὸν βασιλέα ὅμως περικυκλώνουν πολλοὶ σφαγεῖς, ἀνταγωνισταὶ τῆς ἐξουσίας. Δι' αὐτὸ ὁ μὲν βασιλεὺς φρουρεῖται ὑπὸ στρατιωτῶν, ὁ δὲ μοναχὸς ὀχυρώνει τὰς πόλεις μὲ τὰς προσευχὰς χωρὶς νὰ φοβῆται κανένα, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς ζῆ πάντοτε μὲ τὸν φόβον καὶ τὴν ἀναμονὴν τοῦ θανάτου· διότι αὐτὸς μὲν διακατέχεται ἀπὸ ἐπικίνδυνον πλεονεξίαν, ὁ δὲ μοναχὸς ἔχει βεβαίαν σωτηρίαν.

Περὶ μὲν τῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, νομίζω ὅτι ἔχω εἰπεῖ ἀρκετά. Ἐὰν δὲ ἠθέλαμεν νὰ ἐξετάσωμεν καὶ τὸν μελλοντικὸν ἀγῶνα, θὰ ἴδωμεν τὸν μὲν ἕνα λαμπρὸν καὶ θαυμαστὸν, ἀρπαζόμενον εἰς τὰς νεφέλας πρὸς συνάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς τοὺς αἰθέρας, συμφώνως πρὸς τοὺς λόγους τοῦ ἡγέτου καὶ διδασκάλου τοῦ σωτηρίου τούτου βίου καὶ κάθε ἀρετῆς. Ὁ βασιλεὺς ὅμως, ἐὰν

μὲν δικαίως φανείη καὶ φιλανθρώπως διοικήσας τὴν ἀρχήν, (πολὺ δὲ τοῦτο σπάνιον), ἐλάττονος ἔσται σωτηρίας τε καὶ τιμῆς· οὐ γὰρ ἴσον, οὐκ ἴσον βασιλεύς τε χρησιτὸς καὶ μοναχὸς ἄκρως τῇ τοῦ Θεοῦ λατρείᾳ συζῶν. Εἰ δὲ φανείη
 5 πονηρὸς καὶ σκαιός, πολλῶν κακῶν ἐμπεπληκὼς τὴν γῆν, τίς ἂν εἰπεῖν δυνηθείη τὰς συμφορὰς αἷς ὀφθήσεται συνεχόμενος, πυρὶ καιόμενος, μαστιγούμενος, σιρεβλούμενος, τοιαῦτα πάσχων ἄπερ οὔτε λόγῳ ῥητά, οὔδὲ ἔργῳ φορητά;

Ταῦτα πάντα δεῖ λογιζομένους καὶ μανθάνοντας, μὴ τοὺς
 10 πλουτιοῦντας θαυμάζειν· ὁ γὰρ τούτων δεσπότης πεφηνῶς, οὔδὲ κατὰ μικρὸν ἐγγὺς ἐλθεῖν δύναται τῆς τοῦ μοναχοῦ ἀρετῆς. "Οἷαν οὖν ἴδης πλούσιον ἐσθῆτι κεκοσμημένον, χρυσῶ καλλωπιζόμενον, ἐπ' ὀχημάτων φερόμενον, ἐξόδους ἐξιόντα λαμπρὰς, μὴ μακαρίσης τὸν ἄνθρωπον· πρόσκαιρος γὰρ
 15 ὁ πλοῦτιος, καὶ τὸ δοκοῦν εἶναι καλὸν τῷ θίῳ τούτῳ συνδιαφθείρεται· μοναχὸν δὲ ἰδὼν βαδίζοντα μόνον, ταπεινὸν καὶ προᾶον καὶ ἡσύχιον καὶ ἡμερον, ζήλωσον τὸν ἄνδρα, φάνηθι μιμητὴς τῆς ἐκείνου φιλοσοφίας, εὐξαι γενέσθαι τῷ δικαίῳ παραπλήσιος· «αἰτεῖτε γάρ», φησί, «καὶ δοθήσεται ὑμῖν».

20 Ταῦτα γὰρ ὡς ἀληθῶς καλὰ καὶ σωτήρια καὶ μόνιμα, διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ φιλανθρωπίαν καὶ πρόνοιαν· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

μὲν χρησιμοποίησιν τὴν ἐξουσίαν τοῦ μὲ δικαιοσύνην καὶ φι-
 λανθρωπίαν, πρᾶγμα ποῦ συμβαίνει πολὺ σπανίως, θὰ εἶναι
 ὑποδεέστερος ὡς πρὸς τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν τιμὴν· διότι δὲν
 δύναται νὰ ἐξισωθῆ ὁ καλὸς βασιλεὺς πρὸς τὸν μοναχὸν ποῦ
 ζῆ διαρκῶς καὶ καθ' ὀλοκληρίαν μὲ τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ.
 Ἐὰν δὲ ὁ βασιλεὺς ἀποδειχθῆ πονηρὸς καὶ ἀπάνθρωπος καὶ
 προξενῆ εἰς τὸν κόσμον πολλὰ κακά, ποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκ-
 φράσῃ τὰς συμφορὰς εἰς τὰς ὁποίας θὰ θεαθῆ νὰ θλίβεται,
 δηλαδὴ νὰ καίεται εἰς τὸ πῦρ, νὰ μαστιγώνεται, νὰ βασανίζε-
 ται, νὰ ὑποφέρῃ, νὰ στραγγαλίζεται καὶ νὰ ὑφίσταται τέτοια
 βάσανα, τὰ ὁποῖα δὲν ἤμπορεῖ κανεὶς οὔτε μὲ λόγον νὰ περι-
 γράψῃ οὔτε μὲ ἔργον νὰ ὑποφέρῃ.

Πρέπει λοιπὸν, σκεπτόμενοι καὶ μανθάνοντες ὅλα αὐτά,
 νὰ μὴ θαυμάζωμεν αὐτοὺς ποῦ συγκεντρώνουν πλοῦτη. Διότι
 αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἔχει ἀναδειχθῆ βασιλεὺς τοῦ πλοῦτου μεταξὺ
 αὐτῶν οὔτε κατὰ τὸ ἐλάχιστον δὲν δύναται νὰ πλησιάσῃ τὴν
 ἀρετὴν τοῦ μοναχοῦ. Ὅταν λοιπὸν ἰδῆς πλούσιον νὰ εἶναι
 στολισμένος μὲ πολυτελῆ ἐνδυμασίαν, νὰ καλλωπίζεται μὲ
 χρυσάφι, νὰ φέρεται ἐπάνω εἰς ἄρματα, νὰ πραγματοποιῆ
 λαμπρὰς πομπάς, μὴ καλοτυχίσης τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν, διότι
 ὁ πλοῦτος εἶναι πρόσκαιρος, καὶ αὐτὸ ποῦ θεωρεῖται καλόν,
 καταστρέφεται μαζὶ μὲ τὴν ζωὴν αὐτὴν. Ὅταν ὅμως ἰδῆς μο-
 ναχὸν νὰ βαδίζῃ μόνος, νὰ εἶναι ταπεινὸς καὶ πρᾶος καὶ ἥσυ-
 χος καὶ ἥρεμος, θαύμασε τὸν ἄνδρα αὐτόν, γίνε μιμητὴς τῆς
 ἰδικῆς του φιλοσοφίας, εὐχῆσου νὰ γίνῃς ὅμοιος μὲ τὸν δί-
 καιον, διότι λέγει: «Αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν»².

Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι πράγματι καλὰ καὶ σωτήρια καὶ μόνι-
 μα χάριν τῆς φιλανθρωπίας καὶ τῆς προνοίας τοῦ Χριστοῦ, εἰς
 τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
 αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΚΑΤΑΝΥΞΕΩΣ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΠΡΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΝ ΜΟΝΑΖΟΝΤΑ

1. Ἐγὼ σε ὄρων, ὦ μακάριε Δημήτριε, συνεχῶς ἐγ-
5 κείμενον ἡμῖν, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος τοὺς περὶ
κατανύξεως ἀπαιτοῦντα λόγους, ἔμακάρισά τε ἀεὶ καὶ ἐθαύ-
μασα τὴν ἐν τῇ σῇ ψυχῇ καθαρότητα. Οὐδὲ γὰρ ἔστι μὴ
πρότερον ἐκκαθαρόντα καλῶς, καὶ τῶν βιωτικῶν ἀπάντων
ἀνώτερον γενόμενον, εἰς ταύτην τῶν λόγων τὴν ἐπιθυμίαν
10 ἐλθεῖν. Καὶ τοῦτο ῥάδιον συνιδεῖν ἐκ τῶν καὶ πρὸς ὀλίγον
τούτω κατεχομένων τῷ πόθῳ, ὅτι ἰσοαύτην ἀθρόως δέχον-
ται τὴν μεταβολήν, ὡς εὐθέως πρὸς τὸν οὐρανὸν μετασιῆ-
ναι· καθάπερ γὰρ τινων δεσμῶν χαλεπῶν, τῶν τοῦ κόσμου
φροντίδων ἀπολύσαντες τὴν ψυχὴν, οὕτως ἀφιαῖσι πέτεσθαι
15 πρὸς τὸν οἰκεῖον αὐτῇ τόπον καὶ συγγενῆ. Ἀλλὰ τοῖς μὲν
πολλοῖς τοῦτο ὀλιγάκις τοῦ παντὸς χρόνου συμβαίνειν εἶωθε·
σὲ δέ, ὦ θεία κεφαλή, διαπαντὸς οἶδα τούτω κατεχόμενον
τῷ πυρὶ τῆς κατανύξεως. Καὶ μαρτυρήσειαν ἄν μοι αἶ τε
ἄϋπνοι νύκτες, καὶ αἶ τῶν δακρῶν πηγαί, καὶ ὁ τῆς ἐρη-
20 μίας ἔρως ἐνιζάνων τε ἀεὶ καὶ ἐνακμάζων σου τῇ ψυχῇ.
Τί οὖν ἄν σοι γένοιτο πλέον παρὰ τῶν ἡμετέρων λόγων;
Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ πρὸς αὐτὴν μὲν ἤκειν τὴν κορυ-
φήν, οἶεσθαι δὲ ἔτι μετὰ τῶν χαμαὶ ἐρχομένων εἶναι, καὶ
τὴν ἐπιτερωμένην ψυχὴν λιθίνην καλεῖν, καὶ συνεχῶς τῆς
25 δεξιᾶς ἀπιόμενον τῆς ἐμῆς, καὶ φιλοῦντα καὶ δακρῶντα
λέγειν, σύντριψόν μου τὴν καρδίαν τὴν πεπωρωμένην, πό-
σης μὲν εὐλαθείας, πόσης δὲ πυρώσεως ἄν τις θείῃ εἶναι
τεκμήρια;

ΠΕΡΙ ΚΑΤΑΝΥΞΕΩΣ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΠΡΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΝ ΜΟΝΑΖΟΝΤΑ

1. Καθὼς σὲ ἔβλεπα, εὐλογημένε Δημήτριε, νὰ μὲ πιέζης ἐπιμόνως καὶ μὲ σφοδρὰν ἐπιθυμίαν νὰ ζητῆς λόγους περὶ κατανύξεως, πάντοτε σὲ ἐμακάριζα καὶ ἐθαύμαζα τὴν καθαρότητα τῆς ψυχῆς σου. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιθυμῆ κανεὶς τέτοιους λόγους, ἐὰν προηγουμένως δὲν καθάρισή καλῶς τὸν ἑαυτὸν του καὶ δὲν ἀνεβῆ ἐπάνω ἀπὸ τὰς βιωτικὰς φροντίδας. Τοῦτο ἄλλωστε εἶναι εὐκόλον νὰ τὸ διαπιστώσῃ κανεὶς καὶ ἐξ ἐκείνων ποὺ ἔστω καὶ δι' ὀλίγον χρονικὸν διάστημα ἔχουν καταληφθῆ ἀπὸ αὐτὸν τὸν πόθον· ὅτι δηλαδὴ δέχονται τέτοια ἀπότομον μεταστροφήν, ὥστε εὐθὺς νὰ μετατίθενται εἰς τὸν οὐρανόν. Διότι αὐτοί, ἐλευθερώσαντες τὴν ψυχὴν ἀπὸ τὰς κοσμικὰς φροντίδας, ὡς ἀπὸ βαρέα δεσμά, τὴν ἄφησαν νὰ πετάξῃ εἰς τὸν οἰκεῖον καὶ συγγενῆ της τόπον. Εἰς τοὺς πολλοὺς βεβαίως τοῦτο γίνεται δι' ὀλίγον μόνον καιρόν. Ἐσὺ ὅμως, φίλτατε, γνωρίζω ὅτι διακατέχεσαι ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς κατανύξεως παντοτεινά. Καὶ ἠμποροῦν νὰ ἐπιβεβαιώσουν ταῦτα αἱ ἄϋπνοι νύκτες, αἱ πηγαὶ τῶν δακρύων καὶ ὁ ἔρως τῆς ἐρημίας ποὺ κατεστάλαζε καὶ ἤκμαζεν εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας σου. Εἰς τί θὰ σὲ ὠφελοῦσαν λοιπὸν οἱ ἰδικοί μου λόγοι; Διότι καὶ τὸ ὅτι, ἐνῶ ἔχεις ἤδη φθάσει εἰς τὴν κορυφήν, νομίζεις ὅτι εὐρίσκεσαι ἀκόμη μεταξὺ ἐκείνων ποὺ ἀνηφορίζουν πρὸς αὐτὴν καὶ τὸ ὅτι τὴν ἀνεπερωμένην ψυχὴν ὀνομάζεις λιθίνην καὶ συνεχῶς μοῦ σφίγγεις τὴν δεξιὰν καὶ τὴν ἀσπάζεσαι καὶ μὲ δάκρυα λέγεις, κάμε νὰ αἰσθανθῆ συντριβὴν ἢ πεπωρωμένη μου καρδία, αὐτὰ τὰ πράγματα πόσης εὐλαβείας καὶ πόσης ζέσεως πνευματικῆς δύνανται νὰ θεωρηθοῦν τεκμήρια;

Εἰ μὲν οὖν ἡμᾶς καθεύδοντας διυπνίσαι βουλόμενος ἐ-
 πὶ ταύτην εἴλκυσας τὴν ὑπόθεσιν, καὶ τῆς φιλοσοφίας καὶ
 τῆς προνοίας ἀποδέχομαι τῆς πολλῆς· εἰ δὲ ἀληθῶς τὸ
 σασιοῦ σκοπῶν, καὶ τοῦ διαναστήσοντος δεῖσθαι νομίζων,
 5 οὐκ οἶδα πῶς ἂν ἐτιέρωσ ἡμᾶς ἐδίδαξας, ὅτι σοι τῶν παρ'
 ἡμῶν οὐδενὸς δεῖ. Πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτως εἴξομέν σοι, καὶ
 πεισθησόμεθα πάντων ἕνεκεν, καὶ τῆς παρορησίας τῆς πρὸς
 τὸν Θεὸν καὶ τῆς περὶ τὴν αἴτησιν σπουδῆς, καὶ τῆς φιλίας
 τῆς πρὸς ἡμᾶς· σὺ δὲ ἡμᾶς ἀντὶ τούτων ταῖς εὐχαῖς ταῖς
 10 σαῖς ἀμείβου, ὥστε ἡμῖν καὶ τὸν βίον ὀρθωθῆναι τοῦ λοι-
 ποῦ, καὶ ἐν τῷ παρόντι δυνηθῆναί τι γενναῖον εἰπεῖν, καὶ
 ἱκανὸν τὰς τε κειμένας ἀνασιῆναι καὶ τὰς παρειμένας ἐπι-
 σφίγξαι καὶ συγκροτῆσαι ψυχᾶς.

Πόθεν οὖν ἡμῖν, πόθεν ἀρκιέον τούτου τοῦ λόγου; τίνα
 15 αὐτῷ θεμέλιον, ποίαν κρηπίδα θήσομεν; Ἡ δὴλον ὅτι τοῦ
 Χριστοῦ τὰ ῥήματα, δι' ὧν ταλανίζει μὲν τοὺς γελῶντας,
 ἐν δὲ τοῖς μακαριζομένοις τίθησι τοὺς πενθοῦντας, οὕτως
 λέγων· «μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται»,
 καί, «οὐαὶ οἱ γελῶντες νῦν, ὅτι πενθήσετε καὶ κλαύσετε».
 20 Καὶ μάλα εἰκότως· πένθους γὰρ ἀληθῶς, πένθους καὶ ὀδυρ-
 μῶν ὁ παρὼν ἅπας καιρὸς· τοιαύτη συμφορὰ τὴν οἰκουμένην
 κατείληφεν ἅπασαν, τοιαῦτα ἅπαντας ἀνθρώπους συνέχει
 κακά· ἅπερ εἴ τις μετὰ ἀκριθείας ἐξετάζειν ἐθέλοι, εἴ γε
 δυνατὸν μετὰ ἀκριθείας, οὐ παύσεται ὀδυρόμενος καὶ πενθῶν·
 25 οὕτως ἅπαντα ἀνατίτραπται καὶ συγκέχνηται, καὶ ἀρετῆς ἴ-
 χνος οὐδαμοῦ. Καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι τῶν συνεχόντων
 ἡμᾶς δεινῶν αἰσθησιν οὔτε αὐτοὶ ἔχομεν, οὔτε ἄλλοις παρέ-
 χομεν, ἀλλ' εἴοικαμεν σώματι ἔξωθεν μὲν ἀνθοῦντι, πολλῶ
 δὲ ἔνδοθεν τηκομένῳ πυρὶ· τῆς δὲ ἀναλγησίας ἕνεκεν οὐδὲν

1. Ματθ. 5, 5

2. Λουκᾶ 6, 25.

Ἐὰν λοιπὸν μὲ ὠδήγησες εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτήν, θέλων νὰ μὲ ἀφυπνίσῃς, ἀποδέχομαι τὴν πολλήν σου φιλόσοφον διάθεσιν καὶ πρόνοιαν. Ἐὰν ὅμως εἰς τὴν πραγματικότητα ἔχῃς κατὰ νοῦν τὴν ἰδικήν σου κατάστασιν καὶ νομίζῃς ὅτι ἔχεις ἀνάγκην ἐκείνου πού θὰ σὲ ὑποβοηθήσῃ νὰ ἐγερθῇς, δὲν γνωρίζω πῶς ἄλλως θὰ μὲ ἐπειθες ὅτι οὐδόλως χρειάζεσαι βοήθειαν ἀπὸ ἐμέ. Ὅμως καὶ ἔτσι θὰ ὑποχωρήσω καὶ θὰ σὲ ὑπακούσω ἐξ αἰτίας ὅλων τῶν προσόντων σου καὶ ἰδιαίτερος τῆς παρρησίας σου πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοῦ ἐνδιαφέροντός σου διὰ τὴν αἴτησιν ταύτην καὶ τῆς πρὸς ἐμὲ φιλίας. Ἐσὺ ὅμως ἀντ' αὐτῶν ἀντάμειπέ με διὰ τῶν προσευχῶν σου, ὥστε εἰς τὸ ἐξῆς νὰ διορθωθῇ ἡ ζωὴ μου καὶ ἐν προκειμένῳ νὰ ἠμπορέσω κάτι σπουδαῖον νὰ γράψω, ἱκανὸν νὰ ἐγείρῃ τὰς κατακειμένας ψυχὰς καὶ νὰ τονώσῃ καὶ συγκροτήσῃ τὰς χαλαρωμένας.

Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν νὰ ἀρχίσω τὸν λόγον καὶ εἰς ποῖον θεμέλιον καὶ ποίαν βάσιν νὰ τὸν βασίσωμεν; Μᾶλλον ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου, μὲ τοὺς ὁποίους ταλανίζει μὲν τοὺς γελῶντας, τοποθετεῖ δὲ τοὺς πενθοῦντας εἰς τὴν μερίδα τῶν μακαριζομένων, λέγων· «μακάριοι οἱ πενθοῦντες, διότι αὐτοὶ θὰ παρηγορηθοῦν»¹ καὶ «ἀλοίμονον ὅσοι γελάτε τώρα, διότι θὰ πενθήσετε καὶ θὰ κλαύσετε»². Καὶ πολὺ εὐλογα· διότι ὁ παρῶν καιρὸς εἶναι πράγματι ὅλος καιρὸς πένθους καὶ ὀδυρμῶν· τέτοια συμφορὰ ἔχει καταλάβει ὅλον τὸν κόσμον καὶ τέτοια κακὰ μαστίζουν τοὺς ἀνθρώπους, πού ἂν κανεὶς ἤθελε νὰ τὰ ἐξετάσῃ μὲ ἀκρίβειαν, ὅσον τοῦτο εἶναι δυνατόν, δὲν θὰ παύσῃ ὀδυρόμενος καὶ πενθῶν. Τόσον ἔχουν ἀνατραπῆ τα πάντα καὶ περιέλθει εἰς σύγχυσιν καὶ πουθενὰ δὲν εὐρίσκεται ἵχνος ἀρετῆς. Καὶ τὸ λυπηρότερον εἶναι ὅτι οὔτε ἡμεῖς δὲν ἔχομεν αἴσθησιν τῶν δεινῶν πού μᾶς κατέχουν οὔτε εἰς ἄλλους παρέχομεν, ἀλλ' ὁμοιάζομεν μὲ σῶμα ἐξωτερικῶς μὲν ὠραῖον, ἐσωτερικῶς δὲ καταδαπανώμενον ἀπὸ τὸ πῦρ. Ἐνεκα δὲ τῆς ἀναληγῆσας μας καθόλου δὲν διαφέρομεν ἀπὸ τοὺς παραπαίοντας,

τῶν παραπαιόντων διενηνόχαμεν, οἱ πολλὰ μὲν ἐπικίνδυνα καὶ αἰσχροῦ καὶ λέγουσι καὶ πράττουσιν ἀδεῶς, αἰσχύνονται δὲ τούτων οὐδέν, ἀλλὰ καὶ ἐναθρόνονται, καὶ τῶν καθεστηκότων μᾶλλον ὑγιαίνειν νομίζουσιν. Οὕτω δὲ καὶ ἡμεῖς, τὰ
5 τῶν νοσοῦντων ἅπαντα πράττοντες οὐδὲ αὐτὸ τοῦτο, ὅτι νοσοῦμεν ἴσμεν.

Ἄλλ' ἐπὶ μὲν τοῦ σώματος, κἂν τὸ τυχὸν ἡμᾶς ἐνοχλήσῃ πάθος, καὶ ἰατροὺς καλοῦμεν, καὶ χρήματα ἀναλίσκομεν, καὶ καρτερίαν ἐπιδεικνύμεθα, καὶ οὐ πρότερον ἀφιστάμεθα, ἅ-
10 παντα πράττοντες, ἕως ἂν ἀποθῶμεθα τὸ λυποῦν τῆς δὲ ψυχῆς καθ' ἐκάστην ἡμέραν κεντουμένης, σπαραττομένης τοῖς πάθεσι τοῖς σωματικοῖς, καιομένης, κρημνιζομένης, καὶ πάντα τρόπον ἀπολλυούσης ἑαυτήν, οὐδὲ βραχὺν ἔχομεν λόγον. Τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι ἅπαντας ἢ νόσος κατείληφε· καὶ καθάπερ
15 ἐπὶ τῶν καμνόντων τὰ σώματα, εἰ συμβαίῃ μηδένα παρεῖναι τῶν ὑγιαιόντων αὐτοῖς, οὐδὲν τὸ κωλύον ἅπαντας εἰς τὴν ἐσχάτην καταπεσεῖν φθορᾶν, μηδενὸς αὐτῶν τὰς ἀλόγους ἐπιθυμίας κατέχοντος· οὕτω καὶ ἐφ' ἡμῶν διὰ τὸ μηδένα εἶναι τὸν ὑγιαίνοντα καθαρῶς ἐν τῇ πίστει, ἀλλὰ πάντας ἀρ-
20 ρωσιεῖν, τοὺς μὲν ἐκ πλείονος, τοὺς δὲ ἐξ ἐλάττονος μοίρας, οὐδεὶς ὁ τοῖς κοιμένοις ἐξαρκέσων ἐστίν.

Εἰ γάρ τις ἔξωθεν ποθεν ἡμῖν ἐπιστάς, καὶ τοῦ Χριστοῦ τὰ προσιάγματα, καὶ τῆς πολιτείας τῆς ἡμετέρας τὴν οὐγκυσιον καταμάθοι καλῶς, οὐκ οἶδα εἴ τινος ἐτέρου μᾶλ-
25 λον ἡμῶν ἐχθροὺς ὑπολήφεται εἶναι τοῦ Χριστοῦ· καθάπερ γὰρ ἐσπουδακότες τὴν ἐναντίαν αὐτοῦ ἐλθεῖν τοῖς ἐπιτάγμασιν, οὕτω ταύτην ὠδεύσαμεν τὴν ὁδόν.

2. Καὶ ἵνα μή τις ὑπερβολῆς εἶναι νομίσῃ τὰ ῥήματα τὰ παρ' ἡμῶν, τὴν ἀπόδειξιν ἐπαγαγεῖν ἤδη πειράσομαι, 30 ἐτέρωθεν μὲν οὐδαμῶθεν, ἀπὸ δὲ αὐτῶν τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ. Τί οὖν φησιν ὁ Χριστός; «Ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις,

οἱ ὅποιοι ἐπιβαίνει κινδύνα καὶ αἰσχρὰ καὶ λέγουν καὶ πράττουσιν ἄνευ εὐσεβοῦς, διὰ τὰ ὅποια ὄχι μόνον δὲν αἰσχύνονται, ἀλλὰ καὶ καυχῶνται καὶ νομίζουν ὅτι εἶναι ὑγιέστεροι καὶ ἀπὸ αὐτῶν τῶν ὑγιεῖς. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡμεῖς, ἐνῶν πράττομεν ὅλα ἐκεῖνα ποῦ πράττουσιν καὶ οἱ ἀσθενεῖς, ἀγνοοῦμεν αὐτὸ τοῦτο τὸ πρᾶγμα, ὅτι δηλαδὴ εἴμεθα ἀσθενεῖς.

Διὰ τὸ σῶμα μας καὶ τὸ τυχαῖον πάθος ποῦ θὰ μᾶς ἐνοχλήσῃ καὶ ἰατροὺς καλοῦμεν καὶ χρήματα ἐξοδεύομεν καὶ καρτερίαν δεικνύομεν καὶ δὲν παραλείπομεν τίποτε, ἀλλὰ πράττομεν τὸ πᾶν ἕως ὅτου ἀποδιώξωμεν ἐκεῖνο ποῦ μᾶς στενοχωρεῖ. Διὰ τὴν ψυχὴν μας ὅμως ποῦ καθημερινῶς κεντᾶται ἀπὸ πάθη σωματικὰ καὶ σπαράσσεται, καίεται, κρημνίζεται καὶ μὲ κάθε τρόπον καταστρέφει τὸν ἑαυτὸν τῆς, οὔτε τὸν ἐλάχιστον λόγον κάμνομεν. Καὶ τὸ αἴτιον εἶναι ὅτι ὄλους μᾶς ἔχει προσβάλλει ἡ νόσος. Καὶ ὅπως τοὺς ἀσθενεῖς, ἐὰν συμβῆ νὰ μὴ εἶναι πλησίον τῶν κάποιος ὑγιῆς διὰ νὰ τοὺς παρασταθῆ, τίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ καταλήξουν ἴσως καὶ εἰς θάνατον, ἐφ' ὅσον κανεῖς δὲν ὑπάρχει νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ ἀπὸ τὰς παραλόγους ἐπιθυμίας τῶν, ἔτσι καὶ ἡμεῖς ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει κανεῖς ἀπολύτως ὑγιῆς εἰς τὴν πίστιν, ἀλλ' ὄλοι συμβαίνει νὰ ἀσθενῶμεν, ἄλλοι πολὺ καὶ ἄλλοι ὀλιγώτερον, δι' αὐτὸ δὲν ὑπάρχει κανεῖς ποῦ νὰ ἐπαρκέσῃ διὰ τοὺς κατακειμένους.

Ἐὰν δὲ ἔλθῃ κάποιος ἄπιστος καὶ πληροφορηθῆ καλῶς τὰς ἐντολάς τοῦ Χριστοῦ καὶ ἴδῃ τὴν σύγχυσιν ποῦ ἐπικρατεῖ εἰς τὸν χριστιανικὸν μας βίον, δὲν γνωρίζω ἐὰν θὰ εὔρη ἄλλους ἐχθροὺς τοῦ Χριστοῦ χειροτέρους ἀπὸ ἡμᾶς. Διότι ζῶμεν ὡσὰν νὰ εἴχαμεν προγραμματίσει νὰ βαδίζωμεν τὴν ἀντίθετον πρὸς τὰς ἐντολάς του ὁδόν.

2. Διὰ νὰ μὴ νομίσῃ δὲ κανεῖς ὅτι οἱ λόγοι μου αὐτοὶ εἶναι ὑπερβολικοί, θὰ προσπαθήσω νὰ φέρω τὰς ἀποδείξεις ὄχι ἀπὸ πουθενὰ ἄλλοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἐντολάς τοῦ Χριστοῦ. Τί λέγει λοιπὸν ὁ Χριστός; «Ἐλέχθη εἰς τοὺς

‘οὐ φονεύσεις’. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει· ὃς δ’ ἂν εἶπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ῥακά, ἔνοχος ἔσται τῷ συνεδρίῳ· ὃς δ’ ἂν εἶπῃ μωρέ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός».

5 Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Χριστός. Ἡμεῖς δὲ τῶν ἀπισιούντων αὐτῷ μᾶλλον τὸν νόμον τοῦτον κατεπατήσαμεν, καθ’ ἑκάστην ἡμέραν μυρίαὶ τοὺς ἀδελφούς πλύνοντες λουδορίαις. Καὶ τὸ δὴ καταγελασιότερον, ὅτι τὸ μωρὸς ὄνομα παραφυλατιόμενοι, πολλάκις ἐτέρας τούτου ὕβρεις πικροτέρας ἐπάγομεν,
10 ὡς ἐκείνου μόνου τοῦ ῥήματος τὴν κόλασιν ἔχοντος. Τὸ δὲ οὐ τοιοῦτόν ἐστιν, ἀλλὰ τὸν ὕβριστήν καθάπαξ κολάζων, τοῦτο τέθεικε τὸ ἐπιτίμιον· καὶ δῆλον ἐξ ὧν καὶ Παῦλος φησιν, οὕτωςι λέγων· «μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὐ μοιχοί, οὐ μαλακοὶ οὔτε ἀρσενοκοῖται, οὐ κλέπται
15 οὔτε πλεονέκται, οὐ μέθυσοι, οὐ λοιδοροὶ, οὐχ ἄρπαγες, βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσι».

Εἰ δὲ ὁ μωρὸν λέγων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τῆς ἐσχάτης κολάσεώς ἐστιν ἄξιος, ὁ κακοῦργον καὶ θάσκαρον καὶ εὐχερῆ καὶ κενόδοξον, καὶ μυρία ἄλλα τοιαῦτα κακηγορῶν, πόσον
20 ἑαυτῷ τὸ τῆς γεέννης συνάξει πῦρ; Τὸ γὰρ μωρέ, καὶ ῥακά, τῶν εἰρημένων πολλῶν κουφότερον· διόπερ ἐκεῖνο παρεῖς, τοῦτο τέθεικεν ὁ Χριστός, ἵνα μάθῃς ὅτι, εἰς τὸ φορησιότερον λεχθὲν τὴν γέενναν ἐπισπᾶται καὶ αὐτοῦ τοῦ λέγοντος, πολλῶν μᾶλλον τὰ βαρύτερα καὶ ἀφορησιότερα τοῦτο ἐργά-
25 σεται.

Εἰ δὲ τινες ὑπερβολὴν τοῦ λόγου καταγινώσκουσι (καὶ γὰρ τινες οἶδα τοῦτο παρόντας ἐγώ, καὶ νομίζοντας ὑπὲρ τοῦ φοβῆσαι μόνον ταύτην εἰρησθαι τὴν ἀπειλήν), ὥρα αὐτοὺς τοὺς μοιχοὺς, τοὺς ἀρσενοκοῖτας, τοὺς μαλακοὺς τοὺς
30 εἰδωλολάτραις τῆς εἰρημένης ἀπαλλάττειν κολάσεως. Εἰ γὰρ

3. Ματθ. 5, 21-22

4. Α' Κορ. 6, 9-10.

ἀρχαίους· μὴ φονεύσεις. Ἐγὼ δὲ λέγω εἰς ἐσαῖς, ὅτι πᾶς ὀργιζόμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ χωρὶς λόγον, θὰ εἶναι ἔνοχος διὰ τὸ δικαστήριον· ὅποιος δὲ εἶπη εἰς τὸν ἀδελφόν του ἄχαμένε' θὰ εἶναι ἔνοχος ἐνώπιον τοῦ συνεδρίου· ὅποιος δὲ εἶπη ἄμωρέ', θὰ εἶναι ἔνοχος εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός*· Καὶ αὐτὰ μὲν ὁ Χριστός. Ἡμεῖς δὲ χειρότερον καὶ ἀπὸ τούτους ἀπίστους κατεπατήσαμεν τὸν νόμον του, περιλούζοντες τούτους ἀδελφοὺς μας μὲ ἀπείρους ὕβρεις καθημερινῶς. Καὶ τὸ γελοιωδέστερον εἶναι ὅτι, ἐνῶ ἀποφεύγομεν τὴν λέξιν μωρός, ἐκτομίζομεν πολλάκις πολλὰς ἄλλας ὕβρεις πικροτέρας αὐτῆς, ὡσὰν ἐκείνη μόνον ἢ λέξις νὰ περιεῖχε τὴν ὕβριν. Ἀσφαλῶς ὅμως ἡ ἔννοια τῶν λόγων τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι αὐτή, ἀλλ' ἔθεσε τοῦτο τὸ ἐπιτίμιον προκειμένου νὰ τιμωρήσῃ καθ' ὀλοκληρίαν τὸν ὕβριστήν, πρᾶγμα ποῦ γίνεται φανερόν καὶ ἐξ ὧν λέγει ὁ ἀπόστολος Παῦλος· «μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι οὔτε εἰδωλολάτραι οὔτε μοιχοὶ οὔτε μαλακοὶ οὔτε ἀρσενοκοῖται οὔτε κλέπται οὔτε πλεονέκται, οὔτε μέθυσοι οὔτε λοῖδοροι, οὔτε ἄρπαγες δὲν θὰ κληρονομήσουν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ»⁴.

Ἐὰν δὲ ὁ ἀποκαλῶν τὸν ἀδελφόν του μωρόν εἶναι ἄξιος τῆς μεγαλυτέρας τιμωρίας, ὁ ἀποκαλῶν αὐτὸν κακοῦργον, βάσκανον, ἄστατον, κενόδοξον καὶ τόσα ἄλλα παρόμοια, πόσον πῦρ τῆς γεέννης δὲν θὰ ἐτοιμάσῃ διὰ τὸν ἑαυτὸν του; Διότι τὸ ἄμωρέ' καὶ ἄρακά' εἶναι πολὺ ἐλαφρότερον ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω. Διὰ τοῦτο ὁ Χριστός, παραλείψας ἐκεῖνο, παρέθεσε τοῦτο, διὰ νὰ μάθῃς ὅτι, ἐὰν ἡ λέξις ποῦ φαίνεται περισσότερον τῶν ἄλλων ὑποφερτὴ ἐπιούρη τὴν γέενναν ἐναντίον τοῦ λέγοντος, πολὺ περισσότερον τοῦτο θὰ κάμουν αἱ βαρύτεροι καὶ πλέον ἀφόρητοι λέξεις.

Ἐὰν ὅμως μερικοὶ μᾶς καταλογίζουν ὑπερβολὴν εἰς τοὺς λόγους (διότι γνωρίζω καὶ μερικοὺς ποῦ τὸ ἔχουν κάμει καὶ νομίζουν ὅτι αὐτὰ λέγονται μόνον πρὸς ἐκφοβισμόν), εἶναι καιρὸς τούτους μοιχοὺς, τούτους ἀρσενοκοῖτας, τούτους ἀσελεγεῖς καὶ τούτους εἰδωλολάτραις νὰ τούτους ἀπαλλάξωμεν ἀ-

φόβου μόνον ἕνεκεν τοῖς λοιδοροῖς ἠπείλησε, δῆλον ὅτι
 κακείοις· ὁμοῦ γὰρ ἅπαντας συναγαγών, οὕτως ἐπήγαγε
 τῆς βασιλείας τὴν ἔκπτωσιν. Τί οὖν, φησὶν; ὁ λοιδορος
 μετὰ τοῦ μοιχοῦ καὶ μαλακοῦ καὶ πλεονέκτου καὶ εἰδωλο-
 5 λάτρου κείσεται; Εἰ μὲν τὴν αὐτὴν αὐτοῖς δώσει δίκην,
 ἐτέρου τοῦτο ζητῆσαι καιροῦ· ὅτι δὲ τῆς βασιλείας ὁμοίως
 ἐκπεσεῖται ἐκείοις, τῷ Παύλῳ πείθουμαι λέγοντι, μᾶλλον
 δὲ τῷ ἐνεργοῦντι δι' αὐτοῦ Χριστῷ, ὅτι οὔτε οὗτοι, οὔτε
 ἐκεῖνοι βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσιν.

10 Οὐκ ἐπὶ τούτου δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πολλῶν ἐτέρων
 πολλοὶ τοῦτο πεπόνθασι, καὶ τὰ πάντως ἐκβησόμενα ὑπερβο-
 λικῶς εἰρησθαι νομίζουσι· διαβολικὴ δὲ ἐστὶν αὕτη ἡ παγίς.
 "Ἴνα γὰρ τὸν φόβον τῆς μελλούσης ἐκλύσῃ κολάσεως καὶ
 χαννοτέρους ἐργάσῃται περὶ τὴν ὑπακοὴν τῆς ἐντολῆς, τὴν
 15 ἀπὸ τῆς ὑπερβολῆς παραμυθίαν εἰσῆγαγεν, εἰς μὲν τὸ παρὸν
 ἰκανὴν χαρίσασθαι ταῖς ῥαθυμοτέραις ψυχαῖς ἀπάτην, ἐλεγ-
 χθησομένην δὲ κατὰ τὸν τῆς κρίσεως καιρὸν ὅτε κέρδος οὐ-
 δέν. Τί γὰρ ὄφελος, εἶπέ μοι, νῦν ἀπαιτηθέντας, τότε συνι-
 δεῖν τὴν ἀπάτην, ὅταν μηδὲν ἢ ἀπὸ τῆς μετανοίας εἰς τὸν
 20 τῆς ἀνασιτάσεως ἀπόνασθαι λόγον;

Μὴ δὴ μάτην ἀπαιτῶμεν ἑαυτοῦς, καὶ παραλογιζώμεθα
 ἐπὶ κακῷ, μηδὲ ἐτέραν προκαλώμεθα τιμωρίαν, τὴν ἐκ τῆς
 ἀπιστίας. Οὐ γὰρ μόνον τὸ μὴ εἶκειν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Χρι-
 στοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπιστεῖν αὐταῖς χαλεπωτάτην ἐπάγει τὴν
 25 κόλασιν· τὸ δὲ ἀπιστεῖν γίνεται ἐκ τοῦ πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν
 ἐκλελύσθαι τῶν ἐντολῶν. "Ὅταν γὰρ τὴν ἐκ τῆς ὑπακοῆς
 ἀσφάλειαν μὴ ἐθελήσωμεν ἑαυτοῖς πορίσασθαι, μηδὲ τὰ

πὸ τὴν τοιαύτην κόλασιν. Διότι ἐὰν μόνον διὰ φόβον ἠ-
 πείλησε τοὺς ὑβριστάς, εἶναι φανερόν ὅτι καὶ τοὺς ἀνωτέ-
 ρω διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν ἀπειλεῖ. Ἀφοῦ τοὺς ἀπηρίθμησε
 λοιπὸν ὅλους μαζί, ἀκολουθῶς ἐξήγγειλε καὶ τὴν ἀπὸ τῆς
 βασιλείας ἔκπτωσίν των. Τί λοιπόν; θὰ ἐρωτήσῃ κανεὶς, ὁ
 ὑβριστὴς θὰ συγκαταλεχθῆ μετὰ τοῦ μοιχοῦ καὶ τοῦ μαλα-
 κοῦ, τοῦ πλεονέκτου καὶ τοῦ εἰδωλολάτρου; Τὸ ἐὰν θὰ τι-
 μωρηθῆ ἐξ ἴσου μὲ αὐτούς, τοῦτο ἄς τὸ ἀφήσωμεν νὰ τὸ
 ἐξετάσωμεν ἄλλοτε. Διὰ τὸ ὅτι ὅμως ἐξ ἴσου μὲ τοὺς ἄλ-
 λους καὶ αὐτὸς θὰ ἀπολέσῃ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν,
 πιστεύω εἰς τὸν Παῦλον, ἢ μᾶλλον εἰς τὸν δι' αὐτοῦ ἐνεργ-
 οῦντα Χριστόν, πού λέγει ὅτι οὔτε αὐτοὶ οὔτε ἐκεῖνοι θὰ
 κληρονομήσουν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ὄχι μόνον δι' αὐτό, ἀλλὰ καὶ διὰ πολλὰ ἄλλα πολ-
 λοὶ ἔχουν πάθει τοῦτο καὶ νομίζουν ὅτι εἶναι ὑπερβολικὰ
 ὅσα ἐλέχθησαν διὰ τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν. Αὐτὴ ὅμως ἡ
 παγὶς εἶναι διαβολικὴ. Διὰ νὰ ἀπαλείψῃ λοιπὸν ἀπὸ τὰς
 ψυχὰς τὸν φόβον τῆς μελλούσης κολάσεως καὶ τοὺς κάμη
 ραθυμοτέρους εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐντολῆς, εἰσήγαγεν ὁ
 διάβολος τὴν ἀπὸ τῆς ὑπερβολῆς παρηγορίαν, ἢ ὁποῖα διὰ
 τὸν παρόντα μὲν καιρὸν εἶναι ἱκανὴ νὰ ἐξαπατήσῃ ἀρκετὰ
 τὰς ψυχὰς τῶν ραθυμοτέρων, θὰ ἀποδειχθῆ ὅμως τὸ ψευ-
 δος κατὰ τὸν καιρὸν τῆς κρίσεως, τότε πού δὲν θὰ ὑπάρχη
 κανὲν κέρδος. Διότι, ποῖον τὸ ὄφελος, εἶπέ μου, νὰ ἀπατη-
 θῶμεν τώρα καὶ νὰ ἀντιληφθῶμεν τὴν ἀπάτην μας τότε,
 κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, ὁπότε τίπο-
 τε πλέον δὲν θὰ ἔχωμεν νὰ ὠφεληθῶμεν διὰ τῆς μετανοίας;

Ἄς μὴ αὐταπατώμεθα ἀδίκως μήτε νὰ προκαλῶμεν ἄλ-
 λην τιμωρίαν, αὐτὴν πού προέρχεται ἐκ τῆς ἀπιστίας. Διότι
 ὄχι μόνον τὸ νὰ μὴ ὑποτάσσεται κανεὶς εἰς τὰς ἐντολὰς
 τοῦ Χριστοῦ ἐπιφέρει βαρεῖαν τιμωρίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ
 ἀπιστῆ εἰς αὐτάς. Ἡ ἀπιστία δὲ αὐτὴ προέρχεται ἐκ τῆς
 ἀδιαφορίας διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐντολῶν. Διότι ὅταν
 δὲν θελήσωμεν νὰ ἐπωφεληθῶμεν ἀπὸ τὴν ἀσφάλειαν πού

προσεταιγμένα ποιεῖν, ὥστε ἀπαλλάξαι τοῦ φόβου τῶν μελλόντων τὸν λογισμόν, βαρυνόμενοι τῷ συνειδῶτι καὶ ἀγγόμενοι, καὶ τὸν πολὺν τῶν κειμένων κολάσεων φόβον ἀπορροῖσαι σπουδάζοντες, εἰς ἕτερον ἑαυτοὺς καταβάλλομεν βάραν, 5 ἀπιστοῦντες τοῖς κολαστηρίοις ἐκείνοις. Καὶ καθάπερ οἱ πολλῶ συνεχόμενοι πυρετῷ, καὶ κατὰ τῶν ψυχρῶν πηδῶντες ὑδάτων, οὐκ ἀποτινάσσονται τὸ πνίγος, ἀλλ' ἕτερον ἑαυτοῖς προσιδέασαι πῦρ· οὕτω καὶ ἡμεῖς, κεντούμενοι τῷ τῶν ἁμαρτημάτων συνειδῶτι, εἰς τὸν τῆς ὑπερβολῆς εὐριπον καταπον- 10 τίζειν ἑαυτοὺς ἀναγκαζόμεθα, ἵνα πάντα ἀδεῶς ἁμαρτάνωμεν τοῦ λοιποῦ. Οὐδὲ γὰρ μόνον παροῦσιν ὀργιζόμεθα τοῖς ἀδελφοῖς, ἀλλὰ καὶ ἀποῦσι πολλάκις μαχόμεθα· ὅπερ ὑπερβολὴ θηριωδίας ἐστί. Καὶ τοὺς μὲν μείζους ἑαυτῶν καὶ δυνατωτέρους καὶ ἀδικοῦντας καὶ ὑβρίζοντας φέρομεν μετὰ 15 ἐπιεικείας πολλῆς, διὰ τὸν παρ' αὐτῶν φόβον, πρὸς δὲ τοὺς ὁμοίτους καὶ ἐλάττους οὐδὲν λελυπηκότας ἀπεχθανόμεθα. Τοσοῦτον ὁ παρὰ τῶν ἀνθρώπων φόβος τοῦ παρὰ τοῦ Χριστοῦ μείζονα ἔχει τὴν ἰσχύν.

3. Ἔσιν οὖν ἡμῖν σωτηρίας ἐλπίς τοσαύτην ἐνδεικνύ- 20 μένοις ὑλιγωρίαν καὶ καταφρόνησιν; πόθεν, εἰπέ μοι; Τί τοίνυν φορτικὸν ἀπήτησε, τί δὲ ἐπαχθὲς παρ' ἡμῶν ὁ Χριστός; Μὴ ὀργίζου, φησί, τῷ ἀδελφῷ σου εἰκῆ. Πολὺ δὲ τοῦτο εὐκολώτερον τοῦ φέρειν ἕτερον ὀργιζόμενον εἰκῆ· ἐκεῖ μὲν γὰρ συνῆκται ἤδη τοῦ πυρὸς ἢ ὕλη, ἐνταῦθα δέ, οὐ- 25 δειδὸς ὑποκειμένου, τὴν φλόγα ἀνάπτεις αὐτός· οὐκ ἔστι δὲ ἴσον, ἐτέρου λαμπάδα προσάγοντος, καρτερεῖν καὶ μὴ πίμπρασθαι, καὶ μηδενὸς παρακινουῦντος ἠσυχάζειν καὶ ἡρεμεῖν.

μᾶς παρέχει ἡ ὑπακοὴ εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν πράξωμεν ἐκεῖνα ποῦ μᾶς προσέταξεν, ὥστε νὰ ἀπαλλάξωμεν τὸν λογισμόν μας ἐκ τοῦ φόβου τῶν μελλόντων, βαρυνόμενοι καὶ καταπνιγόμενοι εἰς τὴν συνείδησιν καὶ φροντίζοντες νὰ ἀπομακρύνωμεν τὸν μεγάλον φόβον τῶν κολάσεων, ὠθοῦμεν τότε τοὺς ἑαυτοὺς μας εἰς ἄλλο θάραθρον, μὲ τὸ νὰ ἀπιστῶμεν εἰς τὰς κολάσεις. Καὶ ὅπως οἱ κατεχόμενοι ἀπὸ ὑψηλὸν πυρετὸν δὲν ἀπαλλάσσονται ἀπὸ τὸν καύσωνα μὲ τὸ νὰ πηδοῦν εἰς τὰ ψυχρὰ ὕδατα, ἀλλὰ προξενοῦν εἰς τὸν ἑαυτόν των ἄλλον ἀνώτερον πυρετόν, τοιοῦτρόπως καὶ ἡμεῖς, ἐπειδὴ κεντούμεθα ἀπὸ τὴν συναίσθησιν τῶν ἁμαρτιῶν, ἀναγκαζόμεθα νὰ καταποντίσωμεν τὸν ἑαυτόν μας εἰς τὸν Εὐριπον τῆς ὑπερβολῆς διὰ νὰ ἁμαρτάνωμεν τοῦ λοιποῦ εἰς ὅλα χωρὶς φόβον. Διότι ὀργιζόμεθα κατὰ τῶν ἀδελφῶν μας ὄχι μόνον ὅταν εἶναι παρόντες, ἀλλὰ καὶ ὅταν εἶναι ἀπόντες πολλάκις μαχόμεθα ἐναντίον των, πρᾶγμα ποῦ ἀποτελεῖ ὑπερβολικὴν θηριωδίαν. Καὶ εἰς μὲν τοὺς ἀνωτέρους καὶ δυνατοτέρους ὅταν μᾶς βλάπτουν καὶ μᾶς ἐξυβρίζουν φερόμεθα μὲ πολλὴν ἐπεικείαν, λόγῳ τοῦ φόβου μας ἀπὸ αὐτούς, τοὺς ἴσους καὶ κατωτέρους ὅμως, ἐνῶ καθόλου δὲν μᾶς ἔχουν βλάβει, ἀπεχθανόμεθα. Τόσον μεγαλυτέραν δύναμιν ἔχει ὁ παρὰ τῶν ἀνθρώπων φόβος ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ Χριστοῦ.

3. Ὑπάρχει λοιπὸν καμμία ἐλπίς σωτηρίας δι' ἡμᾶς ποῦ δεικνύομεν τόσην ὀλιγωρίαν καὶ περιφρόνησιν; Ἐκείνος ποῦ εἶπέ μου; Τί τὸ φορτικὸν καὶ ἐπαχθὲς ἐζήτησεν ἀπὸ ἡμᾶς ὁ Χριστός; Νὰ μὴ ὀργίζεσαι, λέγει, κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου ἄνευ λόγου. Τοῦτο ὅμως εἶναι πολὺ εὐκολώτερον ἀπὸ τὸ νὰ ἀνεχώμεθα ἄλλον ποῦ ὀργίζεται ἀσκόπως. Καὶ ἐκεῖ μὲν ἔχει ἤδη συναχθῆ τὸ ὑλικὸν τῆς ἐξάψεως, ἐδῶ ὅμως χωρὶς νὰ ὑπάρχη τέτοιο ὑλικόν, ἀνάπτεις ἐσὺ τὴν φλόγα. Δὲν εἶναι δὲ τὸ ἴδιον πρᾶγμα, ὅταν σοῦ πλησιάζῃ ἄλλος τὴν λαμπάδα νὰ ὑπομένῃς καὶ νὰ μὴ καίεσαι καὶ ὅταν οὐδεὶς σὲ ἐνοχλῇ νὰ ἡσυχάζῃς καὶ νὰ ἡρεμῇς. Διότι ἐκεῖνος ποῦ

Ὁ μὲν γὰρ ἐκείνου κρατήσας, μεγίστης φιλοσοφίας θάσανον ἐπεδείξατο· ὁ δὲ τοῦτο κατορθῶν, οὐδενὸς ἂν εἶη θαύματος ἄξιος. Ὅταν οὖν τὸ μείζον διὰ τὸν τῶν ἀνθρώπων φόβον ἀνύοντες, διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ μηδὲ τὸ ἔλατιον βουλόμεθα, ἐν-
5 νόησον ὅσης κολάσεως καὶ τιμωρίας ὑπευθύνους καθιστῶμεν ἑαυτούς.

Τὸν τοίνυν ἀδελφὸν μὴ τὸν ὁμότιμον μόνον, μηδὲ ἐλεύθερον νομίσης εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὸν οἰκέτην· «ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε δοῦλος, οὔτε ἐλεύθερος», κατὰ τὸν ἀπόστολον.
10 Ὅσοι κἂν πρὸς τοὺς δούλους ἀγριαίνωμεν εἰκῆ, τὴν αὐτὴν ὑποσησόμεθα δίκην· ἀδελφὸς γὰρ καὶ οὗτός ἐστι, καὶ τῆς ἐλευθερίας ἡξίωται τῆς ἀληθοῦς, ἐν πνεῦμα ἔχων.

Τίς οὖν λοιδορίας καθαρὸν τὸν ἑαυτοῦ βίον καὶ ὀργῆς ἀλόγου καὶ ματαίας ἐπιδείξαι δύναται; Μὴ γὰρ μοι τὸν
15 ὀλιγάκις τοῦτο πάσχοντα εἴπης, ἀλλὰ τὸν μηδὲ ὄλως ἀλόγητα ποιέ· ἕως δ' ἂν μὴ τοῦτο δείξης ἡμῖν, οὐδὲ τὴν ἀπειλήν λῦσαι δυνήσῃ, διὰ τὸ μὴ συνεχῶς τοῦτο παθεῖν. Καὶ γὰρ ὁ κλέπτων καὶ ὁ πορνεύων, κἂν ἅπαξ μόνον τὴν ἁμαρτίαν ἐκείνην ἐργάσωνται, οὐκ ἐπειδὴ μὴ πολλάκις τοῦτο τειτολ-
20 μήκασιν, ἀφίενται τῆς τιμωρίας, ἀλλὰ ἐπειδὴ τειτολμήκασιν ὄλως, κολάζονται. Τὸ δὲ ἐφεξῆς τούτῳ κείμενον, τίς οὐκ ἂν τῶν ἀπίστων καὶ μῦθον εἶναι νομίσειε, μετὰ τισαύτης σφοδρότητος ἀναιτιραμμένον ὀρῶν ὑφ' ἡμῶν; Τοῦ γὰρ Θεοῦ εἰπόντος, «ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον,
25 κἀκεῖ μνησθῆς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου, ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ὑπάγε πρῶτον, διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν, πρόσφερε τὸ δῶρόν σου», ἡμεῖς δὲ ἐκπεπολεμημένοι πρὸς ἀλλή-

5. Γαλ. 3, 28.

6. Ματθ. 5, 23-24.

νικᾶ εἰς τὸ πρῶτον, παρουσιάζει μεγίστης φιλοσοφίας ἀπόδειξιν· ὁ δὲ κατορθῶν τὸ δεύτερον δὲν εἶναι ἄξιος κανε-
νὸς θαυμασμοῦ. Ὅταν λοιπὸν διὰ τὸν φόβον τῶν ἀνθρώ-
πων ἐκτελῶμεν τὸ μεγαλύτερον, ἐνῶ διὰ τὸν φόβον τοῦ
Θεοῦ δὲν θέλομεν νὰ πράττωμεν οὔτε τὸ ἐλάχιστον, ἐν-
νόησε πόσης κολάσεως καὶ τιμωρίας ὑπευθύνους καθιστῶ-
μεν τοὺς ἑαυτοὺς μας.

Ἀδελφὸν δὲ μὴ θεωρήσης μόνον τὸν ἀπολαύοντα τὴν
αὐτὴν τιμὴν μὲ ἐσὲ ἢ τὸν ἐλεύθερον, ἀλλὰ καὶ τὸν ὑπη-
ρέτην. «Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε δούλος, οὔτε ἐλεύθε-
ρος» κατὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον⁵. Ὡστε λοιπὸν ἐὰν καὶ
πρὸς τοὺς δούλους ἀκόμη ἐξαγριωνώμεθα ἀδίκως, τὴν αὐ-
τὴν τιμωρίαν θὰ ὑποστῶμεν. Διότι εἶναι καὶ αὐτὸς ἀδελφὸς
καὶ ἡξιώθη καὶ αὐτὸς τῆς ἀληθινῆς, τῆς ἐν Χριστῷ ἐλευ-
θερίας, ἐν πνεῦμα ἔχων.

Ποῖος λοιπὸν ἠμπορεῖ νὰ παρουσιάσῃ τὸν βίον του κα-
θαρὸν ἀπὸ ὕβρεις καὶ ὀργὴν παράλογον καὶ ματαίαν; Μὴ
μοῦ εἶπης δὲ ἐκεῖνον ποῦ ἐλάχιστα πίπτει εἰς τὸ σφάλμα
τοῦτο, ἀλλὰ ἐκεῖνον ποῦ ποτὲ δὲν τὸ ἔπραξε. Μέχρις οὗτο
λοιπὸν δὲν μοῦ ἀποδείξῃς τοῦτο, δὲν θὰ δυνηθῆς οὔτε τὴν
ἀπειλὴν νὰ καταργήσῃς, ἐπειδὴ δὲν εἶναι κάτι τὸ σύνηθες
μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Διότι καὶ ὁ κλέπτων καὶ ὁ πορνεύων
καὶ ἂν ἀκόμη ἅπαξ διαπράξουν αὐτὰ τὰ ἀμαρτήματα, δὲν
ἀπαλλάσσονται τῆς τιμωρίας μὲ τὴν αἰτιολογίαν ὅτι ἅπαξ
ὑπέπεσαν εἰς αὐτά, ἀλλ' ἀντιθέτως, καὶ διὰ τὸ ὅτι τὸ ἀπε-
τόλμησαν ἀπλῶς τιμωροῦνται. Ποῖος δὲ ἐκ τῶν ἀπίστων
δὲν θὰ ἐθεώρει ἀπλοῦν μῦθον αὐτὸ ποῦ ἀκολουθεῖ ἐν συνε-
χεία, βλέποντάς το μὲ τόσην σφοδρότητα νὰ τὸ ἀνατρέπω-
μεν διὰ τῆς ζωῆς μας; Διότι ἐνῶ ὁ Θεὸς εἶπεν, «Ἐὰν προσ-
φέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἐκεῖ θυμηθῆς
ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει κάτι κατὰ σοῦ, ἄφησε ἐκεῖ τὸ δῶ-
ρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ὕπαγε πρῶτον
συμφιλίωσον μὲ τὸν ἀδελφόν σου καὶ ἔπειτα ἐλθὲ νὰ προσ-
φέρῃς τὸ δῶρόν σου»⁶, ἡμεῖς προσεγγίζομεν τὸ θυσιαστή-

λους καὶ ὑπούλως διακείμενοι τοῖς θυσιασθηρίοις πρόσιμεν. Καὶ ὁ μὲν Θεὸς ἰσαύτην τῆς ἡμετέρας καταλλαγῆς πεποιή-
ται σπουδῆν, ὡς ἀνέχεσθαι τὴν αὐτοῦ θυσίαν μένειν ἀτέλε-
σιον καὶ τὴν ὑπηρεσίαν ἐγκόπεται ὑπὲρ τοῦ τὴν πρὸς ἀλ-
5 λήλους ἀπέχθειαν καταλῦσαι καὶ τὴν ὀργὴν ἡμεῖς δὲ οὕτω
τοῦ πράγματος ἀλογοῦμεν, ὡς καὶ ἡμέρας πολλὰς τὴν ἔ-
χθραν διατηρεῖν κατὰ τῆς ἑαυτῶν κεφαλῆς.

Οὐδὲ γὰρ τοὺς μνησικακοῦντας κολάζει μόνον ὁ Χρι-
σιός, ἀλλὰ καὶ τοὺς τούτου μὲν ἀπηλλαγμένους τοῦ πάθους,
10 πεπληγμένων δὲ καταφρονοῦντας τῶν ἀδελφῶν. Ἐπειδὴ
γὰρ τῶν ἡδικομένων ἐστὶ τὸ μνησικακεῖν, ὁ δὲ ἀδικῶν οὐκ
ἂν ῥαδίως ληφθεῖ τούτῳ τῷ πάθει, τούτου χάριν τοῦτον
ἤγαγε πρὸς ἐκείνον, δεικνὺς ὅτι τῆς τιμωρίας τῆς ἐκείνου
μᾶλλον ὑπεύθυνός ἐστιν ὁ καὶ τὴν ῥίζαν τῷ ἁμαρτήματι πα-
15 ρασχῶν. Ἄλλ' ἡμεῖς οὐδὲ οὕτω παιδευόμεθα, ἀλλὰ λυποῦ-
μεν καὶ ὑπὲρ τῶν τυχόντων τοὺς ἀδελφούς· εἶτα ὥσπερ οὐ-
δενὸς γενομένου δεινοῦ, οὕτως ἀμελοῦμεν καὶ ἐπιλανθανό-
μεθα τῶν λυπηθέντων παρ' ἡμῶν, καὶ τὴν ἔχθραν εἰς μα-
κρὸν ἐκτεινομένην χρόνου μῆκος περιορῶμεν οὐκ εἰδότες
20 ὅτι ἰσοσύτῳ μείζονα τίσομεν κόλασιν, ὅσα πλείονας ἂν ἀφῶ-
μεν ἐπεισελθεῖν ἡμέρας τῇ λύπῃ, τούτῳ τε αὐτῷ, καὶ τῷ
δυσκολωτέραν ἡμῖν γενέσθαι λοιπὸν τὴν καταλλαγὴν. Ὡσ-
περ γάρ, φιλίας συνεχούσης ἡμᾶς, οὐδὲν εὐκόλως τῶν δι-
αιρούνητων ἰσχυῖσαι καὶ πιστευθῆναι δυνήσεται· οὕτως, ἔ-
25 χθρας προκαταλαβούσης ἡμῶν τὰς ψυχὰς, πάντα εὐκόλα καὶ
ῥᾶστα τοῖς θουλομένοις ἡμῖν συγκρούειν ἐπιπλεῖόν ἐστι, τῶν
μὲν χρησιῶν ἀπιστιουμένων, πιστευομένων δὲ μόνων τῶν
πονηρῶν. Διὰ ταῦτα κελεύει τὸ δῶρον ἀφέντας ἐπὶ τοῦ
θυσιασθηρίου, πρῶτον διαλλαγῆναι τῷ ἀδελφῷ, ἵνα μάθωμεν,

ριον μαχόμενοι μεταξύ μας καὶ διαβάλλοντες ὁ εἷς τὸν ἄλλον. Καὶ ὁ μὲν Θεὸς τόσην μέριμναν ἐπιδεικνύει διὰ τὴν ἰδικήν μας συμφιλίωσιν, ὥστε νὰ θεωρῇ τὴν προσφερομένην θυσίαν μας χωρὶς ἀποτέλεσμα, καὶ νὰ διακόπτεται ἡ τελεσιουργία αὐτῆς, προκειμένου νὰ διαλύσῃ τὴν μεταξύ μας ἀπέχθειαν καὶ ὀργήν, ἡμεῖς δὲ τόσον παράλογοι γινόμεθα ἐν προκειμένῳ, ὥστε νὰ διατηρῶμεν τὴν μεταξύ μας ἔχθραν πολλάκις ἐπὶ ἡμέρας.

Καὶ δὲν καταδικάζει μόνον τοὺς μνησικακοῦντας ὁ Χριστός, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποὺ εἶναι μὲν ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ τὸ πάθος τοῦτο, περιφρονοῦν ὅμως τοὺς ἀδελφούς των ποὺ ἔχουν προσβληθῆ ἀπὸ αὐτό. Ἐπειδὴ δηλαδὴ συνήθως οἱ ἀδικούμενοι τρέφουν μνησικακίαν, ἐνῶ ὁ ἀδικῶν σπανίως προσβάλλεται ἀπὸ τὸ πάθος τοῦτο, δι' αὐτὸ ὁ Χριστὸς τὸν ἀδικοῦντα ὠδήγησε πρὸς ἐκεῖνον, φανερώνων μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ὅτι ὑπεύθυνος διὰ τὴν τιμωρίαν ἐκείνου εἶναι μᾶλλον αὐτὸς ποὺ ἔδωσε τὴν ἀφορμὴν τῆς διαπράξεως τοῦ ἁμαρτήματος. Ἡμεῖς ὅμως οὔτε καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ πράγματος συνετιζόμεθα, ἀλλὰ λυποῦμεν τοὺς ἀδελφούς μας καὶ διὰ τὰ μικρότερα ἀμελοῦμεν καὶ λησιμονοῦμεν τοὺς λυπηθέντας ἀπὸ ἡμᾶς ὡσὰν νὰ μὴ ἔχη συμβῆ κανὲν κακόν, καὶ ἀφήνομεν τὴν ἔχθραν νὰ μακροχρονήσῃ, ἀγνοοῦντες ὅτι τόσον μεγαλύτερα θὰ εἶναι ἡ τιμωρία μας, ὅσον περισσοτέρας ἡμέρας θὰ ἐπιτρέψωμεν τὴν λύπην νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν καρδίαν ἐκείνου καὶ ἡ μεταξύ μας συμφιλίωσις νὰ καταστῇ ἔτσι εἰς τὸ ἐξῆς δυσκολωτέρα. Ὅπως δὲ ὅταν μᾶς ἐνώνη φιλία δὲν ἠμπορεῖ εὐκόλως νὰ ἐπικρατήσῃ καὶ νὰ γίνῃ πιστευτὸν κανὲν διαλυτικὸν στοιχεῖον, ἔτσι καὶ ὅταν ἡ ἔχθρα προκαταλάβῃ τὰς ψυχὰς μας, ὅλα εἶναι εὐκόλα καὶ πρόχειρα εἰς ὅσους ἐπιθυμοῦν νὰ ἔλθουν εἰς σύγκρουσιν μὲ ἡμᾶς καὶ αἱ μὲν καλαὶ μας διαθέσεις δὲν γίνονται πιστευταί, μόνον δὲ αἱ πονηραὶ πιστεύονται. Διὰ τοῦτο παραγγέλλει ὁ Κύριος, ἀφοῦ ἀφήσωμεν τὴν προσφορὰν μας πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου, πρῶτον νὰ συνδιαλλαγῶμεν μὲ τὸν ἀδελφόν μας,

ὅτι εἰ ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἀναβάλλεσθαι τὴν καταλλαγὴν ταύτην οὐ χρὴ, πολλῷ μᾶλλον ἐν ἑτέροις.

Ἡμεῖς δὲ τὰ μὲν σύμβολα τῶν πραγμάτων κατέχομεν, τῆς δὲ ἀληθείας αὐτῆς ἐκπεπιώκαμεν, ἀσπαζόμενοι μὲν ἀλ-
5 λήλους μέλλοντος τοῦ δώρου προσφέρεσθαι, χεῖλεσι δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ σιόματι τοῦτο ποιοῦντες μόνον. Ὁ δὲ Κύριος οὐ τοῦτο βούλει, ἀλλὰ τὸ ἀπὸ τῆς ψυχῆς φίλημα, καὶ τὸν ἀπὸ τῆς καρδίας ἀσπασμὸν διδόναι τῷ πλησίον ἡμᾶς. Τοῦτο γὰρ ἔστιν ἀσπᾶσθαι ἀληθῶς, ἐκεῖνο δὲ σκηνὴ τις καὶ ὑ-
10 πόκρισις, καὶ παροξύνειε μᾶλλον ἢ τὸν Θεὸν ἢ καταλλάξειεν ὁ οὕτω φιλῶν. Τὴν γὰρ εἰλικρινῆ καὶ ἐρριζωμένην φιλίαν ἐπιζητεῖ παρ' ἡμῶν, οὐ ταύτην, ἧς τὸ μὲν σχῆμα πολὺ καὶ τὴν μόρφωσιν περιφέρομεν, τὴν δὲ δύναμιν πᾶσαν ἐσθέσαμεν, ὅπερ καὶ αὐτὸ τεκμήριον τῶν κατεχουσῶν ἡμᾶς ἀνο-
15 μιῶν ἔστι. «Διὰ γὰρ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν,» φησί, «φυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν».

Καὶ ταῦτα πράττομεν ἄνθρωποι, μήτε ὀργίζεσθαι, μήτε ἐχθροὺς ἔχειν κελευθέντες τινάς, εἰ δὲ ποτε σχοίημεν, ἐφ' ἡμέρας μόνον «Ὁ ἥλιος γάρ», φησί, «μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ
20 παροργισμῷ ὑμῶν». Καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου ἰστάμεθα, ἀλλὰ καὶ ἐπιβουλὰς κατ' ἀλλήλων ῥάπτομεν, καὶ δι' ὧν λέγομεν καὶ δι' ὧν πράττομεν δάκνοντες τὰ οἰκεῖα μέλη καὶ κατεσθίοντες ὅπερ λαμπρᾶς μανίας ἐστί. Καὶ γὰρ τοὺς ἀνιάτως δαιμονῶντας καὶ μαινομένους ἀπὸ τούτου μάλιστα δοκιμάζομεν.
25 Τί δὲ ὁ περὶ τοῦ ἀντιδίκου νόμος, καὶ ὁ περὶ τῆς ἐπιθυμίας τῆς αἰόπου, καὶ τῶν ἀκολάσιων ὀφθαλμῶν, καὶ τῆς ἀλόγου φιλίας καὶ ἐπιβλαβοῦς; Ὁ γὰρ δεξιὸς ὀφθαλμὸς, καὶ ἡ δεξιὰ χεὶρ, οὐδὲν ἡμῖν ἕτερον αἰνίττεται, ἢ τοὺς ἐπὶ θλάβῃ φιλοῦντας ἡμᾶς· καὶ ὁ περὶ τῶν ἀπολελυμένων δὲ γυναικῶν
30 ὑπὸ τίνος οὐ κατελύθη καὶ κατεπατήθη πολλάκις;

7. Ματθ. 24, 12.

8. Ἐφ. 4, 26.

διὰ νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι, ἐὰν κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν δὲν πρέπει νὰ ἀναβάλλωμεν τὴν συμφιλίωσιν, πολὺ περισσότερον δὲν πρέπει νὰ τὴν ἀφήσωμεν δι' ἄλλην περίστασιν.

Ἡμεῖς ὅμως τοὺς μὲν τύπους τῶν πραγμάτων τηροῦμεν, τὴν οὐσίαν ὅμως τὴν ἔχομεν ἐγκαταλείπει καὶ ἀσπάζομεθα μὲν ὁ εἷς τὸν ἄλλον πρὸ τῆς προσφορᾶς τοῦ δώρου, μὲ τὰ χεῖλη ὅμως μόνον καὶ μὲ τὸ στόμα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Ὁ Κύριος ὅμως δὲν θέλει τοῦτο, ἀλλὰ νὰ δίδωμεν εἰς τὸν πλησίον τὸ φίλημα πού ἔρχεται ἀπὸ τὴν ψυχὴν καὶ ἀσπασμὸν ἀπὸ τὴν καρδίαν μας. Διότι τοῦτο εἶναι ὁ πραγματικὸς ἀσπασμὸς, ἐνῶ ἐκεῖνο εἶναι ἠθοποιΐα καὶ ὑπόκρισις καὶ θὰ παρώξυνε κανεὶς μᾶλλον τὸν Θεόν, παρὰ θὰ τὸν ἐξηυμένιζεν, ἂν ἀγαποῦσε τοιοιτοτρόπως. Διότι ὁ Θεὸς ζητεῖ ἀπὸ ἡμᾶς τὴν εἰλικρινῆ καὶ ριζωμένην εἰς τὴν ψυχὴν μας φιλίαν καὶ ὄχι τὴν πλαστήν, τῆς ὁποίας τὸ σχῆμα καὶ τὸν τύπον πολὺ συνηθίζομεν, τὴν δὲ δύναμίν της τὴν ἀπεσβέσαμεν ὅλην, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν τῶν ἀνομιῶν πού μᾶς διακατέχουν. «Διότι, ἐπειδὴ ἐπληθύνθη ἡ ἀνομία, λέγει, θὰ φυγῆ ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν»⁷.

Καὶ αὐτὰ πράττομεν ἄνθρωποι πού ἐλάβαμεν τὴν ἐντολὴν νὰ μὴ ὀργιζώμεθα καὶ νὰ μὴ ἔχωμεν ἐχθρούς, ἀλλὰ καὶ ἂν ποτὲ ἀποκτούσαμεν, μόνον ἐκείνην τὴν ἡμέραν νὰ τοὺς διειρηνοῦσαμεν. «Ὁ ἥλιος, λέγει, νὰ μὴ σᾶς εὐρίσκη ὀργισμένους ὅταν δύη»⁸. Καὶ δὲν ἀρκούμεθα εἰς τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπιβουλευόμεθα ὁ εἷς τὸν ἄλλον καὶ μὲ ὅσα λέγομεν καὶ πράττομεν κατατρῶγομεν τὰ ἰδικά μας μέλη, πρᾶγμα πού ἀποτελεῖ μεγάλην παραφροσύνην. Διότι τοὺς ἀνιάτως δαιμονιζομένους καὶ μαινομένους ἀπὸ τὸ σημεῖον τοῦτο τοὺς ἀναγνωρίζομεν. Τί δὲ σημαίνει ἡ ἐντολὴ περὶ ἀντιδίκου καὶ ἀτόπου ἐπιθυμίας καὶ ἀκολάστων ὀφθαλμῶν καὶ ἐνόχου φιλίας καὶ ἐπιβλαβοῦς; Διότι, ὁ δεξιὸς ὀφθαλμὸς καὶ ἡ δεξιὰ χεὶρ τίποτε ἄλλο δὲν ὑπονοεῖ, εἰ μὴ ἐκείνους πού μᾶς ἀγαποῦν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ μᾶς βλάψουν. Ἡ δὲ περὶ ἀπολελυμένων γυναικῶν ἐντολὴ ὑπὸ ποίου δὲν κατηργήθη καὶ δὲν κατεπατήθη πολλάκις;

4. Τοὺς γὰρ περὶ τοῦ μὴ δεῖν ὀμνῆσαι κειμένους καὶ αἰσχύνονται λέγειν, οὐ διὰ τὰς ὀρκωμοσίας μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ἐπιρκίας τὰς συνεχεῖς. Εἰ γὰρ καὶ τὸ ὀμνῆσαι, καὶ εὐορκῆσαι, ἔγκλημα καὶ ἐντολῆς παράβασις, ποῦ τὴν
5 ἐπιρκίαν θήσομεν; Εἰ γὰρ τὸ περισσὸν τοῦ ναὶ καὶ τοῦ οὐ ἐκ τοῦ πονηροῦ, τὸ καὶ τούτου περισσότερον τίνοσ ἔστι λοιπόν;

Εἶτα πάλιν φησὶν «ἐάν τις σε ραπίσῃ εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην· καὶ τῷ θέλοντί σοι
10 κριθῆναι, καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον· καὶ ἐάν τις σε ἀγγαρεύσῃ μίλιον ἓν, ὑπάγε μετ' αὐτοῦ δύο· καὶ τῷ αἰτιῶντί σε δίδου, καὶ τὸν θέλοντα ἀπὸ σοῦ δανείσασθαι μὴ ἀποστραφῆς». Τί ἄν τις εἴποι πρὸς ταῦτα; Ἐφ' ἐκάστου γὰρ τῶν εἰρημένων δακρύειν μόνον καὶ ἐγκα-
15 λυπῆσθαι λείπεται· οὕτως ἐκ διαμέτρου πρὸς τὴν ἐναντίαν ἀντιταξάμεθα, εἰς κρίσεις καὶ μάχας καὶ δίκας καὶ ἀμφισβητήσεις τὸν ἅπαντα χρόνον ἀναλίσκοντες, καὶ μηδὲ βραχεῖαν ἐπήρειαν φέροντες, μὴ τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων, μὴ τὴν ἀπὸ τῶν ρημάτων, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ τυχόν ἐκθηριούμενοι.
20 Εἰ δὲ ἔχοις τινὰς λέγειν, τῶν πολλὰ μὲν ἀνηλωκότων εἰς πένητας, καταφρονουμένων δὲ διὰ τὴν πενίαν ὑστερον, καὶ μυρία πασχόντων κακὰ, ὀλίγους μὲν τούτους καὶ εὐαριθμήτους ἔρεις· πλὴν ἀλλ' οὐδὲ οὕτω τὸν ἐνταῦθα ἀναγεγραμμένον ἡμῖν φιλόσοφον ἔδειξας· πολὺ γὰρ οὕτως ἐκείνου τοῦ
25 θίου πνευματικώτερος. Οὐδὲ γὰρ ἔστιν ἴσον ἐκόντα δοῦναι, καὶ ἀποστειρούμενον πάντων ἐνεγκεῖν. Τί δὲ λέγω ἐνεγκεῖν; ὁ γὰρ ὁ Χριστὸς εἶπε, πολλῷ τούτου πάλιν μεῖζόν ἐστι. Τοσοῦτον δὲ ἀπέσιτησεν ὁ λόγος τῶν ἀδικουμένων τὰς ψυχὰς

4. Ὅσον δὲ διὰ τοὺς ὑπάρχοντας νόμους περὶ τοῦ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὀρκίζεται κανεὶς, ἐντρέπομαι καὶ νὰ ὀμιλῶ, ὄχι διὰ τοὺς γινομένους ὄρκους μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς συνεχεῖς ἐπιπορκίας. Διότι ἐὰν ὁ ὄρκος ἀπλῶς, ἀκόμη καὶ ὅταν κανεὶς ὀρκίζεται ἀληθῶς, θεωρῆται ἔγκλημα καὶ παράβασις ἐντολῆς, ποῦ κατατάσσεται τότε λοιπὸν ἢ ἐπιπορκία; Ἐὰν δὲ τὸ περισσὸν τοῦ ναὶ καὶ τοῦ οὐ προέρχεται ἐκ τοῦ πονηροῦ, τὸ καὶ τούτου περισσότερον ἀπὸ ποῦ θὰ εἶναι λοιπὸν;

Ἐπεὶ πάλιν λέγει· «ἐὰν σὲ ραπίσῃ κάποιος εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψε εἰς αὐτὸν καὶ τὴν ἄλλην· καὶ εἰς τὸν θέλοντα νὰ δικασθῇ μαζί σου, διὰ νὰ λάβῃ τὸν χιτῶνα σου, ἄφησέ του καὶ τὸ ἱμάτιον· καὶ ἐὰν κανεὶς σὲ ἀγγαρεύσῃ ἐν μίλιον, ὑπάγε μετ' αὐτοῦ δύο καὶ εἰς τὸν ζητοῦντα δίδε καὶ τὸν θέλοντα νὰ δανεισθῇ ἀπὸ σὲ μὴ ἀποστραφῆς»⁹. Τί θὰ ἔλεγε κανεὶς δι' αὐτά; Διὰ τὸ κάθε ἐν ἑξ αὐτῶν δὲν ἀπομένει παρὰ μόνον νὰ δακρῦζῃ κανεὶς καὶ νὰ κρύπτεται ἀπὸ ἐντροπήν· τόσον ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον θέσιν ἔχομεν λάβει καταναλίσκοντες ὅλον μας τὸν χρόνον εἰς κρίσεις καὶ μάχας καὶ δίκας καὶ φιλονεικίας, χωρὶς νὰ ὑποφέρωμεν οὔτε τὴν παραμικρὰν ἐνόχλησιν ποῦ μᾶς γίνεται διὰ τῶν πραγμάτων ἢ διὰ τῶν λόγων, ἀλλὰ διὰ τὸ παραμικρὸν γινόμεθα θηρία.

Ἴσως ἡμπορεῖς νὰ παρουσιάσῃς μερικοὺς ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἔχουν δαπανήσῃ πολλὰ εἰς τοὺς πένητας, καταφρονοῦνται ὅμως κατόπιν διὰ τὴν πενίαν των καὶ ὑφίστανται πολλὰ κακά· θὰ εἴπῃς ὅτι εἶναι ὀλίγοι βεβαίως αὐτοὶ καὶ εὐαρίθμητοι. Παρὰ ταῦτα οὔτε μὲ τοῦτο δὲν μᾶς ἔδειξες ἐνταῦθα σκιαγραφούμενον φιλόσοφον. Διότι αὐτὸς ὁ βίος εἶναι πολὺ πνευματικώτερος ἀπὸ ἐκεῖνον. Οὔτε δὲ εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶγμα τὸ νὰ δώσῃς ἐθελουσίως καὶ τὸ νὰ ὑπομείνῃς ἀγογγύστως τὴν στέρησιν τῶν πάντων. Τί δὲ λέγω νὰ ὑποφέρῃς; Διότι αὐτὸ ποῦ εἶπεν ὁ Χριστὸς εἶναι πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ τοῦτο. Τόσον δὲ ἀπεμάκρυνεν ὁ λόγος ἀπὸ τὰς

τῆς πρὸς τοὺς ἀδικοῦντας ὀργῆς, ὡς μὴ μόνον ὑπὲρ τῶν
 ἤδη ληφθέντων μὴ δυσχεραίνειν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπολειφθέν-
 των ἐκόντας παραχωρεῖν, καὶ τῆς ἐκείνων μανίας περὶ τὸ
 κακῶς ποιεῖν μείζονα περὶ τὸ κακῶς πάσχειν ἐπιδείκνυσθαι
 5 τὴν προθυμίαν ἡμᾶς. "Όταν γὰρ ὁ βουλόμενος ἀδικεῖν εὖρη
 τὸν ἀδικούμενον πλέον παρεσκευασμένον πρὸς τὸ παθεῖν ἢ-
 περ ἐκεῖνος ἐβούλει, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐμπλήσας τὴν ἐ-
 αυτοῦ, τὸν ἐπηρεασθέντα ἐκ περιουσίας ἴδη φιλοτιμούμενον,
 ἄπεισιν ἠτιημένος, τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀνεξικακίας ἐρυθριά-
 10 σας· κἂν γοῦν θηρίον ἦ, κἂν ἕτερόν τι τούτου χαλεπώτερον,
 μειριώτερος ἔσται τοῦ λοιποῦ, τὴν τε αὐτοῦ κακίαν καὶ
 τὴν ἀρετὴν ἐκείνου καλῶς ἀπὸ τῆς συγκρίσεως ταύτης ἰδών.
 Τοῦτον ἐγὼ τὸν θίον ἐπιζητῶ νῦν, ὃν μόνον ἐν ταῖς Γρα-
 φαῖς κείμενον ὄρω, ἀλλαχοῦ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων οὐδαμοῦ.
 15 Μὴ γάρ μοι τὸν ἠδικημένον εἴπῃς καὶ σιέγοντα συμ-
 βαίνει γὰρ καὶ παρὰ ἀδυναμίαν τοῦτο παθεῖν. Εἰ δὲ καὶ
 πρὸς τοὺς ὁμοίτους καὶ οἷς δυνατὸν ἐπεξελθεῖν ἐπεδείξατο
 τοῦτο, ἀλλὰ οὐ μέχρι τοσοῦτου, ὡς καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ὑπερ-
 ακοντίσαι τὴν ἐκείνου, καὶ πλέον ὢν ἐβούλει δοῦναι, καὶ
 20 τοῖς ἐκοντὶ προσιεθεῖσι, τὴν ἐπὶ τοῖς θία ἀποσπασθεῖσι δεῖ-
 ξαι μακροθυμίαν. Τὸ δὲ τούτων πάλιν ἀνώτερον καὶ αὐτῆς
 ἀπίομενον τῆς κορυφῆς, τοὺς τὰ τοιαῦτα ἐργαζομένους εἰς
 ἡμᾶς, καὶ ἐπηρεάζοντας καὶ χρήμασι καὶ σώμασι καὶ τοῖς
 ἄλλοις ἅπασιν, ἐν φίλων τάξει, καὶ φίλων τῶν γνησίων
 25 καιατάπειν ἐκέλευσεν ὁ Χριστός. Μὴ γὰρ προσδίδου μόνον
 τῷ ἀρπάζοντι καὶ πλεονεκτοῦντι, φησὶν, ἀλλὰ καὶ φίλει τοῦ-
 τον φίλῃ τῇ σφοδροτάτῃ καὶ εἰλικρινεῖ. Τοῦτο δὴ, τοῦτο καὶ

ψυχὰς τῶν ἀδικουμένων τὴν πρὸς τοὺς ἀδικοῦντας ὀργήν, ὥστε ὄχι μόνον νὰ μὴ ἀγανακτῆ κανεὶς διὰ τὰ ἤδη ἀπολεσθέντα, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐκείνων πού ἔμειναν νὰ δίδῃ μὲ εὐχαρίστησιν καὶ νὰ ἐπιδεικνύωμεν ἡμεῖς μεγαλυτέραν προθυμίαν εἰς τὸ νὰ ἀδικούμεθα ἀπὸ ὅσῃν μανίαν δεικνύουν ἐκεῖνοι εἰς τὸ νὰ ἀδικοῦν. Διότι ὅταν ἐκεῖνος πού ἐπιθυμεῖ νὰ βλάβῃ τὸν ἄλλον εὖρη αὐτὸν περισσότερον ἔτοιμον νὰ δεχθῆ τὴν συμφορὰν, ἀπὸ ὅσον ἤθελε ὁ διαπράττων αὐτήν, καὶ ἀφοῦ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ ἴδῃ νὰ δεικνύῃ περισσοτέραν προθυμίαν ὁ πάσχων, ἀπέρχεται ἠττημένος, ἔχων ἐρυθριάσει ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν ἀνεξικακίαν τοῦ ἀδικουμένου. Καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι θηρίον ἢ κάτι χειρότερον, θὰ εἶναι περισσότερον μετρημένος εἰς τὸ ἔξῃς, διότι θὰ ἔχη διαπιστώσει τὴν διαφορὰν ἀπὸ τὴν σύγκρισιν τῆς κακίας του πρὸς τὴν ἀρετὴν ἐκείνου. Ἐγὼ δὲ τοῦτον τὸν βίον τώρα ἐπιζητῶ, τὸν ὁποῖον μόνον εἰς τὴν ἀγίαν Γραφὴν βλέπω νὰ ὑπάρχη, ἀλλοῦ δὲ καὶ εἰς τὴν πρᾶξιν πουθενά.

Μὴ μοῦ ἀναφέρῃς ἐπίσης αὐτὸν πού ἐνῶ ἀδικεῖται ὑπομένει· διότι συμβαίνει νὰ ἐνεργῆ ἔτσι καὶ ἀπὸ ἀδυναμίαν. Ἄν καὶ θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιδεικνύεται ὑπομονητικὸς πρὸς τοὺς ἰσαξίους του καὶ πρὸς ὅσους τοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ κάμῃ τοῦτο, πλὴν δὲν θὰ τὸ κάμῃ μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου ὥστε καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἀδικοῦντος νὰ ξεπεράσῃ καὶ περισσότερον νὰ δώσῃ ἀπὸ ὅ,τι ἤθελεν ἐκεῖνος καὶ μὲ τὰ ἐκουσίως προστεθέντα ἤδη νὰ ἐπιδείξῃ μακροθυμίαν δι' ἐκεῖνα πού διὰ τῆς βίας ἀπεσπάσθησαν. Τὸ ἀνώτερον ὅμως καὶ ἐπικεφαλῆς ὄλων τούτων εἶναι ὅτι τοὺς προξενοῦντας τὰ τοιαῦτα καὶ κακομεταχειριζομένους ἡμᾶς καὶ εἰς τὰ χρήματα καὶ εἰς τὰ σώματα καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα, παρήγγειλεν ὁ Χριστός νὰ τοὺς κατατάσσωμεν εἰς τὴν τάξιν τῶν φίλων καὶ μάλιστα τῶν γνησίων φίλων. Ὅχι δὲ μόνον νὰ δίδῃς εἰς τὸν ἄρπαγα καὶ πλεονέκτην, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν ἀγαπᾷς μὲ φιλίαν δυνατὴν καὶ εἰλικρινῆ. Αὐτὸ ἀκριβῶς θέλων νὰ τονίσῃ ἰδιαίτερος, ἔλεγεν· «εὐχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόν-

παρασιῆσαι βουλόμενος εἶπεν, «εὐχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς»· ὅπερ ἐπὶ τῶν σφόδρα ἀγαπωμένων ποιεῖν εἰώθαμεν μόνον.

Καὶ ἵνα μὴ πάλιν ὑπερβολῆς νομίσης εἶναι τὰ ρήματα, 5 καὶ τὴν διαβολικὴν ἐπεισαγάγῃς ἀπάτην, προσιῆθαι τῷ πράγματι λογισμὸν, καὶ αἰτίαν δικαίαν λέγων· «ἐὰν γὰρ ἀγάπησθε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, τίνα μισθὸν ἔχετε; οὐχὶ καὶ οἱ τελευτῶναι τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιοῦσι; Καὶ ἐὰν ἀσπάσησθε τοὺς ἀσπαζομένους ὑμᾶς, τί περισσὸν ποιεῖτε; οὐχὶ καὶ οἱ ἐθνικὸι τοῦτο ποιοῦσιν;». Ὅτιαν οὖν τῶν τελευτῶν καὶ τῶν ἐθνικῶν μηδὲν κατὰ τοῦτο διαφέρωμεν, πῶς οὐ πενθεῖν ἄξιον καὶ κατακόπιεσθαι. Καὶ εἶδε τοῦτο μόνον ἦν τὸ δεινόν· νῦν δὲ ἰσοσύτου ἀποδέομεν τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπᾶν, ὡς καὶ τοὺς ἀγαπῶντας ἀποσιτρέφουσι καὶ μισεῖν. Τὸ γὰρ βασκαί- 15 νειν καὶ φθονεῖν, καὶ δι' ὧν πράττομεν καὶ δι' ὧν λέγομεν τὴν δόξαν αὐτῶν καθαιρεῖν καὶ τὴν εὐδοκίμησιν, τῶν σφόδρα μισούντων καὶ ἀποσιτρεφόμενων ἐστίν. Οὕτως οὐ μόνον τῶν ἐθνικῶν οὐδὲν διαφέρωμεν, ἀλλὰ καὶ πολλῶ χειρὸν αὐτῶν ἐν τούτῳ διακείμεθα. Καὶ ὁ μὲν Χριστὸς εὐχεσθαι ὑπὲρ 20 τῶν ἐπηρεαζόντων ἐκέλευσεν, ἡμεῖς δὲ δόλους ράπτομεν, καὶ τοὺς καταρωμένους εὐλογεῖν κελευσθέντες, μυρίαὶς ἀραῖς περιβάλλομεν.

Τί ταύτης σφοδρότερον τῆς ἐναντιώσεως γένοιτ' ἂν καὶ τῆς μάχης, ἣν μαχόμεθα τῷ ταῦτα νομοθετήσαντι, πᾶσιν αὐ- 25 τοῦ τοῖς προσιᾶγμασιν ἐξ ἐναντίας ἰσιτάμενοι; Τὴν γὰρ τῆς κενοδοξίας τυραννίδα, ἣν αὐτὸς μὲν διὰ τῶν ἐξῆς ρημάτων κατέλυσεν, ἡμεῖς δὲ ἠϋξήσαμεν, οὐκ ἐπὶ τὰς εὐχὰς μόνον καὶ νησιείας καὶ τὰς ἐλεημοσύνας, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐλκύσαντες αὐτῆς τὴν ἀρχὴν, καὶ παντὸς μᾶλλον ἀρ-

10. Λουκᾶ 6, 28.

11. Λουκᾶ 6, 32.

των ὑμᾶς»¹⁰, πράγμα πού συνηθίζομεν νὰ κάμνωμεν μόνον δι' ὄσους μὲ πάθος ἀγαπῶμεν.

Καὶ διὰ νὰ μὴ νομίσης ὅτι τὰ λόγια αὐτὰ εἶναι ὑπερβολικὰ καὶ ὑποπέσης εἰς διαβολικὴν πλάνην, δικαιολογεῖ τὸ πρᾶγμα σαφῶς λέγων· «διότι ἐὰν ἀγαπήσετε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, ποῖον μισθὸν θὰ ἔχετε; τὸ ἴδιον δὲν κάμνουν καὶ οἱ τελῶναι; Καὶ ἐὰν ἀσπασθῆτε τοὺς ἀσπαζομένους ὑμᾶς τί παραπάνω κάμνετε; τὸ ἴδιον δὲν κάμνουν καὶ οἱ ἔθνικοί;»¹¹. Ὅταν λοιπὸν ἀπὸ τοὺς τελῶνας καὶ τοὺς εἰδωλολάτρας δὲν διαφέρωμεν εἰς τίποτε, πῶς δὲν ἀξίζει νὰ πενθῶμεν καὶ νὰ λυπούμεθα διὰ τὴν κατάστασίν μας; Καὶ εἴθε τοῦτο μόνον νὰ ἦτο τὸ κακόν. Τώρα ὅμως τόσον ἀπέχομεν ἀπὸ τοῦ νὰ ἀγαπῶμεν τοὺς ἐχθρούς, ὥστε νὰ ἀποστρεφώμεθα καὶ νὰ μισῶμεν καὶ ἐκείνους ἀκόμη πού μᾶς ἀγαποῦν. Διότι ἡ ζήλεια καὶ ὁ φθόνος καὶ ἡ προσπάθεια μὲ ὅσα πράττομεν καὶ λέγομεν νὰ καταστρέψωμεν τὴν δόξαν αὐτῶν καὶ τὴν προκοπὴν, εἶναι ἴδιον ἐκείνων πού μισοῦν θανασίμως καὶ ἀποστρέφονται τοὺς ἄλλους. Ἔτσι ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς ἔθνικοὺς δὲν διαφέρομεν, ἀλλὰ καὶ εἰς πολὺ χειροτέραν μοῖραν ἀπὸ αὐτοὺς ὡς πρὸς τοῦτο εὐρισκόμεθα. Καὶ ὁ μὲν Χριστὸς παρήγγειλε νὰ εὐχόμεθα ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων, ἡμεῖς ὅμως ἐξυφαίνομεν δολοπλοκίας καὶ ἐνῶ διετάχθημεν νὰ εὐλογῶμεν τοὺς καταρωμένους ἡμᾶς, τοὺς περιλούζομεν μὲ μυρίας κατάρας.

Τί χειρότερον θὰ ἤμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ ἀπὸ αὐτὴν μας τὴν ἐναντίωσιν καὶ μάχην, τὴν ὁποῖαν κάμνομεν ἐναντίον ἐκείνου πού ἐνομοθέτησε ταῦτα, ἀνθιστάμενοι εἰς ὅλα του τὰ προστάγματα; Διότι παραλείπω τὴν τυραννίδα τῆς κενοδοξίας, τὴν ὁποῖαν ὁ Χριστὸς μὲν διὰ τῶν λόγων τούτων κατέλυσεν, ἡμεῖς δὲ ηὐξήσαμεν, ἐγκαταστήσαντες αὐτὴν ὄχι μόνον εἰς τὰς προσευχὰς καὶ τὰς νηστείας καὶ τὰς ἐλεημοσύνας, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλας τὰς ἄλλας ἐκδηλώσεις, καὶ ὑποτάξαντες εἰς αὐτὴν τοὺς ἑαυτοὺς μας περισσότερον ἀπὸ κάθε ἀργυρώνυτον δοῦλον. Τὴν παραλείπω διότι εἶναι εἰς

γυρωνήτου τῆς μανίας ταύτης ὑποθέντες ἑαυτοὺς διὰ τὸ πᾶσιν
 εἶναι δῆλον, παρήμι, τοσοῦτον εἰπών, ὅτι τῶν ἀνθρώπων
 οἱ μὲν εἰς ἐσχάτην καταφρόνησιν ἐκδόντες ἑαυτοὺς, οὐδενὶ
 τῶν προσεταιγμένων προσέχουσιν, οἱ δὲ ἐκ βραχείας μοίρας
 5 ὑπακούειν θελήσαντες, καὶ τινὰς τῶν ἐντολῶν φυλάξαι σπου-
 δάσαντες καὶ οὗτοι πάλιν εἰς τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ζημίαν
 κατέσιρεσαν, διὰ τὸ μὴ θελῆσαι τῆς κενοδοξίας ἀποδύσασθαι
 τοὺς δεσμούς. Καὶ ὁ μὲν οὐδὲ ὅλως δίδωσιν ἐλεημοσύνην,
 ὁ δὲ παρέχων μὲν τοῖς δεομένοις τινὰ τῶν ἑαυτοῦ, μετὰ
 10 κενοδοξίας δὲ τοῦτο ποιῶν, οὐδὲν ἄμεινον τοῦ μὴ δεδωκό-
 τος διάκειται. Οὕτως ἅπαντας πανταχόθεν εἰς τὰς ἑαυτοῦ
 παγίδας ἐνέβαλεν ὁ πονηρός.

Εἰ δέ τις καὶ ταύτην δυνηθεῖη διεκδῦναι τὴν βλάβην,
 ὑπὸ τῆς ἀπονοίας κατὰσχενθείς, πάλιν τὸ αὐτὸ πικρῶμα κατέ-
 πεσε μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶ χαλεπώτερον· οὐ γὰρ τοῦτο ζη-
 15 μιωθεῖς μόνον, ὅπερ ἐποίησεν ἄπεισιν, ἀλλὰ καὶ κακὸν τι
 προσλαβών. Πολλοὺς δὲ ἔγωγε οἶδα, οὐ ταύταις μόνον ἀ-
 λισκομένους ταῖς αἰτίαις, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ φιλεῖν καὶ διὰ τὸ
 δυσωπεῖσθαι, καὶ δι' ἐτιέρας πολλὰς τοιαύτας ἐπαρκοῦντας
 προφάσεις τοῖς δεομένοις, οὐ διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον καὶ
 20 τὴν ἐντολήν. Τοσοῦτων οὖν ὄντων τῶν λυμαινομένων ταῖς
 πράξεσι ταῖς ἀγαθαῖς, τίς ταχέως σωθῆναι δυνησεται τῶν
 τούτοις περιπεπωκότων τοῖς κακοῖς;

5. Τὸ δέ, «ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡ-
 μεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν», τίς ἄρα ὁ μετὰ παρ-
 25 ρησίας ἐρῶν; Κἂν γὰρ μηδὲν ἀδικήσωμεν τοὺς ἐχθρούς,
 ἀλλ' ὅμως τὴν πληγὴν ἀνίατον ἔχομεν. Ὁ δὲ Χριστὸς οὐχ
 οὕτως ἀφιέναι θούλειαι μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς πρώτους
 τῶν φίλων αὐτοὺς ἀριθμεῖν. Διὰ τοῦτο γοῦν, καθὼς ἔφθην
 εἰπών, καὶ ὑπερέχεσθαι τούτων προσέταξεν. Ἐὰν δὲ ἀδι-
 30 κῆς μὲν μηδὲν, ἀποστρέφη δέ, καὶ οὐχ ἠδέως ὀργᾶς, καὶ τὸ
 τραῦμα ἔχῃς ἐνακμάζον σου τῆς ψυχῆς, οὐπω τὴν ἐντολήν ἐ-

ὄλους φανερά καὶ λέγω τοῦτο μόνον, εἶναι εἰς ὄλους φανερόν, ὅτι ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἄλλοι μὲν παραδοθέντες εἰς μεγάλην ἀδιαφορίαν, δὲν ἐνδιαφέρονται διὰ κανὲν ἀπὸ τὰ προστάγματα ταῦτα, ἄλλοι δὲ ὀλίγον μόνον θελήσαντες νὰ ὑπακούσουν καὶ φροντίσαντες νὰ ἐφαρμόσουν μερικὰς μόνον ἐντολάς καὶ αὐτοὶ πάλιν εἰς τὴν αὐτὴν μὲ ἐκείνους ζημίαν κατήντησαν, ἐπειδὴ δὲν ἠθέλησαν νὰ ἀποβάλουν τὰ δεσμὰ τῆς κενοδοξίας. Καὶ ἄλλος μὲν οὐδὲ κὰν δίδει ἐλεημοσύνην, ἄλλος ὅμως δίδει κάτι εἰς τοὺς πτωχοὺς, ἀλλὰ μὲ κενοδοξίαν, χωρὶς ἔτσι νὰ εὐρίσκεται εἰς καλυτέραν μοῖραν ἀπὸ τὸν πρῶτον. Τοιοῦτοτρόπως ὁ πονηρὸς τοὺς ἔρριπεν εἰς τὰς παγίδας τοῦ ὄλους καὶ ἀπὸ παντοῦ.

Ἐὰν δὲ κάποιος ἤμπορέσῃ νὰ ἀποφύγῃ αὐτὴν τὴν βλάβην, ἐφ' ὅσον καταληφθῆ ἀπὸ ἀπόγνωσιν, πάλιν εἰς τὸ ἴδιον παράπτωμα περιπίπτει, μᾶλλον δὲ καὶ εἰς χειρότερον, διότι δὲν φεύγει ζημιωμένος μὲ αὐτὸ μόνον πού ἔκαμεν, ἀλλὰ ἀποκτῶν καὶ κάποιο κακόν. Ἐγὼ τοῦλάχιστον γνωρίζω πολλοὺς πού ὄχι μόνον ἔχουν κυριευθῆ ἀπὸ αὐτὰς τὰς αἰτίας, ἀλλὰ βοηθοῦν τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην ἀπὸ φιλίαν καὶ οἶκτον καὶ ἄλλας παρομοίας προφάσεις, καὶ ὄχι διὰ τὸν φόβον καὶ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ. Ὅταν λοιπὸν ὑπάρχουν τόσα πού καταστρέφονται μὲ πράξεις ἀγαθὰς, ποῖος θὰ ἤμπορέσῃ νὰ σωθῆ εὐκόλα ἐξ αὐτῶν πού περιέπεσαν εἰς τόσα κακά;

5. Ποῖος ἄρα γε θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἶπῃ μὲ παρρησίαν τὸ «ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν»¹²; Διότι καὶ ἂν ἀκόμη δὲν βλάψωμεν τοὺς ἐχθροὺς μας, ὅμως ἡ πληγὴ μας μένει ἀθεράπευτος. Ὁ Χριστὸς δὲν ζητεῖ ἀπλῶς καὶ μόνον νὰ τοὺς συγχωρήσωμεν, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς συναριθμήσωμεν μεταξὺ τῶν καλυτέρων φίλων μας. Δι' αὐτὸ λοιπόν, καθὼς προεῖπα, καθώρισε νὰ εὐχώμεθα καὶ ὑπὲρ αὐτῶν. Ἐὰν λοιπὸν δὲν βλάβητος κάποιον, τὸν ἀποστρέφεσαι ὅμως καὶ δὲν τὸν βλέπεις μὲ ἀγαθὴν διάθεσιν καὶ τὸ τραῦμα ἔχεις εἰς τὴν ψυχὴν

ποίησας, ἣν προσέξαίε σοι ὁ Χριστός. Πῶς οὖν οὗτος ἕλε-
ων γενέσθαι τὸν Θεὸν παρακαλεῖς τοῖς εἰς σὲ πεπλημμελη-
κόσιν οὕτω γεγονῶς ἕλεως αὐτός; Τὸ τοιοῦτον καὶ τις σο-
φὸς διασύρων φησὶν· «ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ συντηρεῖ δργήν»,
5 καὶ παρὰ Κυρίου ζητεῖ ἴασιν; ἐπ' ἀνθρώπον τὸν ὁμότιμον
αὐτοῦ οὐκ ἔχει ἔλεος, καὶ περὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ δεῖται;
αὐτὸς σὰρξ ὢν διατηρεῖ μῆνιν, καὶ τίς ἐξιλάσεται τὰς ἁμαρ-
τίας αὐτοῦ;

Ἐβουλόμην σιγῆσαι λοιπόν, καὶ μέχρι τῶν εἰρημένων
10 σιῆσαι τὸν λόγον· οὕτως αἰσχύνομαι καὶ ἐρυθριῶ περαιτέρω
προελθεῖν· τὸν γὰρ πόλεμον τοῦτον, ὃν ἠράμεθα πρὸς τὰς
ἐντιολὰς τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν ἔχθραν τὴν ἀκήρυκτον, προῖων
ὁ λόγος τρανότερον δείκνυσιν. Ἄλλὰ τί τὸ κέρδος ἀπὸ τῆς
ἡμετέρας σιγῆς, τῶν πραγμάτων οὕτω βοῶντων τὴν μάχην,
15 καὶ πρὸ τῶν πραγμάτων δὲ αὐτῶν τοῦ μέλλοντος κρίνειν ἡ-
μᾶς πάντα εἰδῶτος σαφῶς;

Τὸ μὲν οὖν μὴ θησαυρίζειν ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' ἐν οὐρα-
νῷ, εἰ καὶ ὀλίγους, ὅμως εὖροι τις ἂν κατωρθωκότας καλῶς·
οἱ γὰρ λοιποὶ πάντες ὥσπερ τοῦναντίον ἀκούσαντες, καὶ πα-
20 ραγγελθέντες ἐπὶ τῆς γῆς θησαυρίζειν, οὕτως ἀφιέντες τὸν
οὐρανόν, προστειθήκασιν ἅπασιν τοῖς ἐν τῇ γῇ, καὶ περὶ τὴν
τῶν χρημάτων μαίνονται συλλογὴν, καὶ τὸν Θεὸν μισήσαν-
τες, ἀγαπῶσι τὸν μαμωνᾶν· τὸ δέ, «μὴ μεριμνήσητε περὶ
τὴν αὔριον», οὐδένα οὔτε ἀκούσαντα, οὔτε πεισθέντα οἶδα
25 ἐγὼ διὰ τὴν ὀλιγοπιστίαν ἡμῶν. Διὰ τοῦτο ταύτην ἐγκαλυ-
ψάμενος παρελεύσομαι τὴν ἐντιολήν. Ἔδει μὲν γὰρ καὶ ἀ-
πλῶς ἀποφαινόμενον πιστεύεσθαι τὸν Χριστόν· νῦν δὲ οὐδὲ
λογισμοὺς ἀναντιρρήτους εἰπών, καὶ ὑποδείγματα παραγα-
γών, τό τε τῶν ὀρνίθων καὶ τοῦ χόρτου, πιστεύεται παρ' ἡ-

13. Σοφ. Σειφ. 28, 3-5.

14. Ματθ. 6, 34.

σου αὐξανόμενον, δὲν ἔχεις καθόλου ἐκτελέσει τὴν ἐντολὴν τὴν ὁποίαν σοῦ παρήγγειλεν ὁ Χριστός. Πῶς λοιπὸν ἐσὺ παρακαλεῖς τὸν Θεὸν νὰ γίνῃ διὰ σὲ ἴλεως, χωρὶς πρῶτον νὰ ἔχῃς γίνῃ ἐσὺ τὸ ἴδιον εἰς τοὺς βλάβαντάς σε; Τοῦτο διασύρων καὶ κάποιος σοφὸς λέγει· «ὁ ἄνθρωπος τρέφει ὄργην κατὰ ἄνθρώπου, καὶ ζητεῖ θεραπείαν; δὲν ἔχει ἔλεος διὰ τὸν ὁμότιμόν του ἄνθρωπον, καὶ παρακαλεῖ διὰ τὰς ἁμαρτίας του; αὐτὸς διατηρεῖ μῆνιν, ἐνῶ εἶναι σὰρξ, καὶ ποῖος θὰ καθορίσῃ τὰς ἁμαρτίας του;»¹³.

Ἦθελα νὰ σιωπήσω λοιπὸν καὶ νὰ σταματήσω τὸν λόγον μου· τόσον ἐντρέπομαι καὶ κοκκινίζω νὰ προχωρήσω παρὰ πέρα. Διότι, τὸν πόλεμον τὸν ὁποῖον ἤρχισαμεν κατὰ τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἀκήρυκτον ἔχθραν κατ' αὐτοῦ, ὁ λόγος θὰ τὴν δείξῃ ἐν συνεχείᾳ τρανδότερον. Ποῖον κέρδος ὅμως θὰ προήρχετο ἀπὸ τὴν σιωπὴν μου, ἐφ' ὅσον τὰ πράγματα τόσον σαφῶς διακηρύττουν τὴν διαμάχην καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὰ ἐφ' ὅσον αὐτὸς ὁ μέλλων νὰ κρίνῃ ἡμᾶς γνωρίζει τὰ πάντα καλῶς;

Τὴν ἐντολὴν νὰ μὴ θησαυρίζῃ κανεὶς εἰς τὴν γῆν, ἀλλὰ εἰς τὸν οὐρανόν, θὰ εὕρωμεν μερικοὺς νὰ τὴν ἔχουν πραγματοποιήσει, ἔστω καὶ ὀλίγους. Ὅλοι ὅμως οἱ ἄλλοι, ὡς νὰ ἔχουν ἀκούσει τὸ ἀντίθετον καὶ νὰ ἔχουν λάβει παραγγελίαν νὰ θησαυρίζουν ἐπὶ τῆς γῆς, τόσον ἄφησαν τὸν οὐρανὸν καὶ προσηλώθησαν εἰς ὅλα τὰ γῆϊνα, ὥστε μαίνονται νὰ συλλέγουν χρήματα καί, μισήσαντες τὸν Θεόν, ἀγαποῦν τὸν μαμωνᾶν. Τὴν δὲ ἐντολὴν, «μὴ μεριμνήσετε διὰ τὴν αὔριον»¹⁴, ἐγὼ οὔτε ἤκουσα, οὔτε γνωρίζω κανένα νὰ τὴν ἐπίστευσεν, ἔνεκα τῆς ὀλιγοπιστίας μας. Διὰ τοῦτο καὶ ἐγὼ κύπτων τὸ πρόσωπον ἀπὸ ἐντροπὴν θὰ προσπεράσω αὐτὴν τὴν ἐντολὴν. Διότι θὰ ἔπρεπε καὶ ἀπλῶς μόνον ὅταν ὁμιλῇ διὰ κάτι ὁ Χριστὸς νὰ τὸν πιστεύωμεν. Τώρα δὲ πού διετύπωσε λογισμοὺς ἀναντιρρήτους, ἔδωσε δὲ καὶ παραδείγματα, ὅπως π.χ. τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ χόρτου, δὲν τὸν πιστεύομεν, ἀλλ' ὅπως οἱ Ἐθνικοί,

μῶν, ἀλλ' ὁμοίως τοῖς ἔθνεσι, τάχα δὲ καὶ μικροψυχότερον ὑπὲρ τῆς τούτων φρονίδος δακνόμεθα, καὶ μηδὲ εὐχεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν κελευσθέντες, ἅπασαν περὶ ταῦτα τὴν σπουδὴν ἀναλίσκομεν. Ταύτην οὖν, ὅπερ ἔφην, ἐρυθριάσας παρελεύ-
5 σομαι τὴν ἐντολήν· ἐπὶ δὲ τοῖς μετὰ ταῦτα ἦξω, εἴ πῶς τινα τῆς αἰσχύνης ταύτης εὖρω παραμυθίαν μικράν.

Τί τοίνυν μετὰ ταῦτα λέγει; «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε». Ἐγὼ μὲν οὖν παραμυθίαν ὥμην εὐρήσειεν τῆς ἡμετέρας αἰσχύνης, ὁρῶ δὲ προσθήκην οὐκ ἐλάττωνα τῶν προ-
10 τέρων. Εἰ γὰρ καὶ μηδὲν ἕτερον ἡμῖν πεπλημμέλητο, τοῦτο γοῦν ἱκανὸν εἰς ἐσχάτην γέενναν ἀπαγαγεῖν οὕτω τῶν μὲν ἑτέροις ἁμαρτανομένων πικροὶ καθήμενοι δικασταί, τὰς δὲ ἐ-
αντιῶν δοκοῦς παρορῶμεν, καὶ εἰς τὸ τὰ τῶν ἄλλων πολυπρα-
γμονεῖν καὶ καταδικάζειν δαπανᾶται ἡμῖν ἅπας ὁ βίος. Καὶ
15 οὐδένα ἂν εὖροις ταχέως οὐ βιωτικὸν ἄνδρα, οὐ μοναχόν, ταύτης ἐλεύθερον τῆς ἁμαρτίας· καίτοι γε τισαύτης ἀπειλῆς κειμένης αὐτῆ· «ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε», φησί, καί, «ἐν ᾧ μέτρω μειρεῖτε, ἀντιμειρηθήσεται ὑμῖν». Ἄλλ' ὅμως κόλασιν μὲν τισαύτην, ἡδονὴν δὲ τῆς ἁμαρτίας οὐδε-
20 μίαν ταύτης ἐχούσης, ἅπαντες ἐπιτρέχομεν τῷ κακῷ, καθάπερ σπουδάζοντες καὶ φιλονεικοῦντες, μὴ μόνον διὰ μιᾶς, ἀλλὰ καὶ διὰ πολλῶν ὁδῶν εἰς τὴν τῆς γεέννης κάμινον εἰσελθεῖν. Καὶ οὐ πρὸς τὰ δοκοῦντα ἐπίπονα εἶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ κουφότερα τούτων ὁμοίως ἀναπεπιώκα-
25 μεν, ἐπ' ἴσης καὶ ταῦτα κακείνα παραβαίνοντες, καὶ δεικνύντες διὰ τῶν ῥάσιων, ὅτι καὶ τὰ ἐπιπονώτερα διὰ τὴν οἰκείαν καταφρόνησιν, οὐ διὰ τὸ βαρὺ τῶν προσιαγμάτων οὐκ ἐξανύομεν. Ποῖον γάρ, εἰπέ μοι, πόνον ἔχει, τὸ μὴ πολυπραγμονεῖν τὰ ἀλλότρια, μηδὲ καταδικάζειν τὰ τῶν

15. Ματθ. 7, 1.

16. Ματθ. 7, 2.

ἴσως δὲ καὶ μὲ περισσοτέραν μικροψυχίαν, ἀγωνιζόμεθα φροντίζοντες δι' αὐτὰ καὶ ἐνῶ ἔχομεν παραγγελίαν οὔτε εἰς τὰς προσευχάς μας νὰ μὴ τὰ ζητῶμεν, ἐν τούτοις καταναλίσκομεν ὅλην μας τὴν φροντίδα εἰς αὐτά. Αὐτὴν λοιπὸν τὴν ἐντολήν, ὅπως εἶπα, ἐπειδὴ ἐντρέπομαι, θὰ τὴν παραλείψω. Θὰ ἔλθω ὅμως εἰς τοὺς ἐπομένους στίχους, μήπως καὶ εὔρω εἰς αὐτοὺς κάποιαν μικρὰν παρηγορίαν.

Τί λέγει λοιπὸν ἐν συνεχείᾳ; «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε»¹⁵. Ἐγὼ λοιπὸν ἐνόμιζα ὅτι θὰ εὔρω παρηγορίαν εἰς τὴν ἐντροπήν μας, βλέπω ὅμως νὰ προστίθεται ἐντροπή ὄχι μικρότερα ἀπὸ τὴν προηγουμένην. Καὶ ἂν λοιπὸν κανὲν ἄλλο σφάλμα δὲν εἶχαμεν διαπράξει, τοῦτο εἶναι ἄρκετὸν νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν μεγαλυτέραν κόλασιν. Ἔτσι εἰς τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἄλλων γινόμεθα πικροὶ δικασταί, τὰς δοκοὺς ὅμως τῶν ἰδικῶν μας σφαλμάτων ποὺ ἔχομεν εἰς τὸν ὄφθαλμόν μας τὰς παραβλέπομεν καὶ ὅλος ὁ βίος μας ἐξοδεύεται εἰς τὸ νὰ συζητῶμεν τὰς ὑποθέσεις τῶν ἄλλων καὶ νὰ τοὺς καταδικάζωμεν. Καὶ κανένα σχεδὸν δὲν θὰ εὔρησ, οὔτε κοσμικὸν οὔτε μοναχὸν ἀπηλλαγμένον ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν αὐτὴν, ἐνῶ τόσο μεγάλη ἀπειλὴ ἐτέθη διὰ τὴν κατάκρισιν. «Μὲ ὅποιον κριτήριον κρίνετε, θὰ κριθῆτε», λέγει, καί, «μὲ ὅποιον μέτρον μετρεῖτε, θὰ σᾶς ἀντιμετρηθῆ»¹⁶. Ἄλλ' ἐνῶ ἡ ἁμαρτία αὐτὴ ἔχει ὡς συνέπειαν τὴν τιμωρίαν, καμμίαν δὲ ἡδονήν, ὅλοι προστρέχομεν εἰς τὸ κακόν, ὡσὰν νὰ βιαζώμεθα καὶ νὰ φιλονεικῶμεν, πῶς νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν κάμινον τῆς γεέννης, ὄχι μόνον διὰ μιᾶς ὁδοῦ, ἀλλὰ διὰ πολλῶν. Καὶ ἔχομεν περιπέσει ἐξ ἴσου ὄχι μόνον εἰς ἐκεῖνα ποὺ φαίνονται κοπιώδη, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἐλαφρότερα ἐκείνων, παραβαίνοντες μὲ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ αὐτὰ καὶ ἐκεῖνα καὶ δεικνύοντες διὰ τῶν εὐκόλων ὅτι δὲν πράττομεν καὶ τὰ ἐπιπονώτερα, ἐπειδὴ τὰ περιφρονοῦμεν καὶ ὄχι διότι εἶναι βαρεῖαι αἱ ἐντολαί. Διότι, εἶπέ μου, ποῖον κόπον ἔχει τὸ νὰ μὴ πολυπραγμονῶμεν διὰ τὰς ξένας ὑποθέσεις καὶ νὰ μὴ καταδικάζωμεν τὰ σφάλματα τοῦ

πλησίον πλημμελήματα; Τοῦναντίον μὲν οὖν, πόνου δεῖται τὸ περιεργάζεσθαι καὶ κρίνειν ἑτέρους.

Τίς οὖν ταῦτα ἀκούσας πιστεύσει ποτὲ ἡμῖν, ὅτι ἐκ ραθυμίας, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ σπουδῆς καὶ τοῦ μὴ βούλεσθαι πρὸς
5 τὸ παρακούειν ἦλθομεν; Ὅταν γὰρ ἃ μὲν ἐπιτάττει ποιεῖν, εὐκόλα καὶ ῥᾶσια τοῖς βουλομένοις, ἃ δὲ ἀπαγορεύει χαλεπώτερα καὶ ἐπίπονα, ἡμεῖς δὲ τὰ προσεταιγμένα ἀφέντες, τὰ κεκωλυμένα πράττομεν, ἄρα οὐχ ὡς φιλονεικοῦντας αὐτῷ ταῦτα ἀμαρτάνειν φήσουσιν οἱ ἐχθροί;

10 Καὶ γάρ, ὅτι πόνον οὐδένα ἔχει τὰ ἐπιτάγματα τοῦ Χριστοῦ, αὐτὸς ἀπεφήνατο λέγων· «ἄρατε τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς· ὁ γὰρ ζυγὸς μου χρησιὸς καὶ τὸ φορτίον μου ἑλαφρὸν ἐσιν». Ἀλλ' ἡμεῖς ὑπὸ τῆς ἀφάτου ραθυμίας, φορτικὰ τὰ κοῦφα ποιοῦμεν φαίνεσθαι τοῖς πολλοῖς. Τῷ μὲν οὖν ἀργεῖν
15 καὶ καθεύδειν βουλομένῳ διαπαντὸς καὶ τὸ σιτίων μετασχεῖν καὶ πότου πάντως ἐπίπονον εἶναι δοκεῖ· οἱ δὲ ἐγρηγορότες καὶ νήφοντες οὐδὲ πρὸς τὰ πάνυ θαυμασιὰ καὶ δυσκατόρθωτα ἀναδύνονται, ἀλλὰ μετὰ πλείονος οὔτοι θάρσους καιριολμῶσιν αὐτῶν, ἢ τῶν σφόδρα εὐκόλων οἱ παρειμένοι καὶ ὑπνηλοί. Οὐδὲν γάρ, οὐδὲν οὔτως ἐστὶ ῥάδιον,
20 ὃ μὴ σφόδρα βαρὺ καὶ ἐπαχθὲς ὁ πολὺς δείκνυσιν ὄκνος ἡμῖν, ὥσπερ ἐπίπονον καὶ δυσχερές, ὃ μὴ λίαν εὐκόλον ἢ σπουδὴ καὶ ἡ προθυμία ποιεῖ. Τί γάρ, εἶπέ μοι, τοῦ καθ' ἐκάστην ἡμέραν κινδυνεύειν κινδύνους θάνατον ἀπειλοῦντας
25 χαλεπώτερον ἦν; Ἀλλ' ὅμως ἑλαφρὸν τοῦτο ὁ μακάριος ἐκάλεσε Παῦλος, οὔτωςι λέγων· «Τὸ γὰρ παρανίκα ἑλαφρὸν τῆς θλίψεως, καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρους δόξης καιεργάζεται ἡμῖν». Εἰ γὰρ καὶ τῇ φύσει τὸ πρᾶγμα

17. Ματθ. 11, 20.

18. Β' Κορ. 4, 17-18.

πλησίον; Ἀντιθέτως μάλιστα χρειάζεται κόπος διὰ νὰ περιεργασθῶμεν καὶ νὰ κρίνωμεν τοὺς ἄλλους.

Ποῖος λοιπὸν ἀκούων αὐτὰ θὰ μᾶς πιστεύσῃ ποτέ, ὅτι διεπράξαμεν αὐτὰ ἀπὸ ραθυμίαν καὶ ὄχι ἀπὸ φροντίδα καὶ θέλησιν νὰ ἔλθωμεν εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὸν νόμον; Διότι ὅταν ὅσα παραγγέλλει νὰ πράττωμεν εἶναι εὐκόλα εἰς τοὺς θέλοντας, ὅσα δὲ ἀπαγορεύει δυσκολώτερα καὶ κοπιώδη, ἡμεῖς δὲ ἀφήνομεν τὰ προστεταγμένα καὶ διαπράττομεν τὰ ἀπηγορευμένα, πῶς τότε νὰ μὴ μᾶς κατηγορήσουν οἱ ἔχθροὶ ὅτι κάμνομεν αὐτὰ διότι θέλομεν νὰ φιλονεικῶμεν μὲ τὸν νομοθέτην;

Ὅτι δὲ κανένα κόπον δὲν θέλει ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ, τὸ εἶπεν ὁ ἴδιος λέγων· «ἄρατε τὸν ζυγὸν μου ἐπάνω σας: διότι ὁ ζυγός μου εἶναι χρηστὸς καὶ τὸ φορτίον μου ἑλαφρόν»¹⁷. Ἡμεῖς ὅμως ἀπὸ ἄφατον ραθυμίαν κατεχόμενοι, κάμνομεν νὰ φαίνωνται βαρέα εἰς πολλοὺς ὅσα εἶναι ἑλαφρά. Διότι εἰς ἐκεῖνον ποῦ θέλει νὰ μένη ἀργὸς καὶ νὰ κοιμᾶται συνεχῶς καὶ νὰ τρώγῃ καὶ νὰ πίνῃ φαίνεται γενικῶς ὅτι εἶναι κοπιῶδες. Οἱ ἔχοντες ὅμως πάντοτε ἐγρήγορον τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς καὶ νήφοντες δὲν ἀποσύρονται οὔτε ἀπὸ τὰ πολὺ θαυμαστὰ καὶ δυσκατόρθωτα, ἀλλὰ τὰ ἀναλαμβάνουν μὲ περισσοτέραν τόλμην, παρ' ὅσον τὰ εὐκόλα οἱ ἀποκαμωμένοι καὶ ὑπνηλοί. Διότι δὲν ὑπάρχει τίποτε τόσο εὐκόλον ποῦ ἡ μεγάλη μας ὀκνηρία νὰ μὴ τὸ παρουσιάσῃ τόσο βαρὺ καὶ ἐπαχθές, ὅπως πάλιν δὲν ὑπάρχει τίποτε ἐπίπονον καὶ δυσχερές, τὸ ὁποῖον ἢ σπουδὴ καὶ ἢ προθυμία νὰ μὴ τὸ κάμνῃ πολὺ εὐκόλον. Διότι, εἶπέ μου, τί χειρότερον ὑπάρχει ἀπὸ τοῦ νὰ διατρέχῃ κανεὶς καθημερινῶς κινδύνους θάνατον ἀπειλοῦντας; Ὅμως καὶ τοῦτο ὁ μακάριος Παῦλος τὸ ἀπεκάλεσεν ἑλαφρόν, λέγων· «διότι ἡ πρόσκαιρος ἑλαφρὰ θλίψις μᾶς προετοιμάζει αἰώνιον βόρος δόξης»¹⁸. Μολονότι δὲ ὡς πρὸς τὴν φύσιν τοῦ τῶν πράγμα εἶναι βαρὺ, ὅμως διὰ τῆς ἐλπίδος τῶν μελλόντων γίνεται ἑλαφρότερον. Αὐτὴν

βαρύ, ἀλλὰ τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι γίνεται κοῦφον· ἦν δὲ καὶ αὐτὸς αἰτίαν τέθεικεν εἰπών· «μὴ σκοποῦντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα».

6. Ἴδωμεν δὲ καὶ τὰ ἐξῆς. «Μὴ δῶτε», φησί, «τὰ ἄ-
 5 για τοῖς κυσί, μηδὲ ρίψητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπρο-
 σθεν τῶν χοίρων». Ὁ μὲν οὖν Χριστὸς καὶ ἐν προσιτάγμα-
 τος τάξει τὴν ἐντολὴν δέδωκεν· ἡμεῖς δὲ ὑπὸ κενοδοξίας
 καὶ φιλοτιμίας ἀλόγου καὶ τοῦτο τὸ πρόσταγμα ἀνειρέφα-
 10 τας κακῶν ἀπλῶς καὶ ἀνεξετάστως εἰς τὴν τῶν μυστηρίων
 παραδεχόμενοι κοινωνίαν, καὶ πρὶν ἢ τῆς οἰκείας γνώμης
 δοῦναι θάσσανον ἀκριβῆ, πάντα τὸν περὶ τῶν δογμάτων αὐ-
 τοῖς ἐκκαλύπτοντες λόγον, καὶ τὰ προπύλαια οὕτω δυνηθέν-
 τας ἰδεῖν ἀθρόως εἰς τὰ ἄδυτα ἄγοντες. Διὰ γοῦν τοῦτο
 15 τῶν οὕτω τελεσθέντων τινὲς ταχέως ἀποπηδήσαντες, μυρία
 εἰργάσαντο δεινά. Καὶ οὐκ ἐπὶ τῶν ἄλλων μόνον, ἀλλὰ καὶ
 ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν τὴν φρικωδεσιάτην ταύτην παραβλέπομεν
 ἐντολὴν, ἥντινα ἂν τῶν ἀθανάτων μυστηρίων δέοι μετασχεῖν,
 μετὰ τῆς ἐγκειμένης ἡμῖν ἀκαθαρσίας τε καὶ ἀναισχυντίας
 20 τοῦτο ποιοῦντες πολλάκις.

Οὐ ταύτας δὲ μόνον τὰς ἐντολάς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐξῆς
 ὑπὸ πάντων ὀλοσχερῶς ἀναιειραμμένας ἴδοι τις ἄν. Εἰπόν-
 τος γὰρ τοῦ Χριστοῦ, «ἄσα ἔάν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ
 ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς», ἡμεῖς πάντα ποι-
 25 οῦμεν ἃ πάσχειν μὴ θέλομεν, καὶ κελευσθέντες διὰ τῆς στε-
 νῆς πύλης εἰσελθεῖν, τὴν εὐρύχωρον ἐπιζητιοῦμεν πανταχοῦ.
 Καὶ τὸ μὲν τῶν βιωτικῶν τινὰς ταύτην ἀσπάζεσθαι καὶ φι-
 λεῖν, οὐ σφόδρα ἐστὶ θαυμασιόν· τὸ δὲ ἄνδρας ἐσταυρωῶσθαι

19. Β' Κορ. 4, 18.

20. Ματθ. 7, 6.

21. Ματθ. 7, 12.

22. Τὸ ἐσταυρωῶσθαι σημαίνει τὴν μοναχικὴν ἀφιέρωσιν, ἀλλὰ καὶ νέκρωσιν τοῦ σώματος διὰ τὸν μοναχὸν καὶ τοῦ μοναχοῦ διὰ τὸν κό-
 σμον. Ὅθεν ὁ μοναχικὸς βίος λέγεται ἐσταυρωμένος βίος κατὰ
 τοὺς λόγους τοῦ ἀποστόλου Π (1 Κορ. 5, 24 καὶ 6, 14).

δὲ τὴν αἰτίαν τῆς ἐλαφρόνσεως τὴν παρέθεσε καὶ αὐτὸς λέγων· «νὰ μὴ κυττάζωμεν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα»¹⁹.

6. Ἄς ἴδωμεν καὶ τὰ ὑπόλοιπα. «Μὴ δῶτε, λέγει, τὰ ἅγια τοῖς κυσί, μηδὲ ρίψητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων»²⁰. Ὁ μὲν Χριστὸς λοιπὸν μᾶς ἔδωσε τὴν ἐντολὴν αὐτὴν ὡς προσταγὴν τρόπον τινά. Ἡμεῖς ὅμως ἀπὸ κενοδοξίαν καὶ παράλογον φιλοτιμίαν κατεπατήσαμεν καὶ αὐτὴν τὴν ἐντολὴν, καὶ ἐδέχθημεν εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν μυστηρίων ἀνθρώπους διεφθαρμένους καὶ ἀπίστους καὶ πλήρεις πολλῶν κακιῶν ἀπλῶς καὶ χωρὶς ἐξέτασιν καί, πρὶν ἀκόμη δώσουν ἀκριβῆ ἀπόδειξιν τῆς πίστεώς των, ἐφανερῶσαμεν εἰς αὐτοὺς ὅλην τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐνῶ ἀκόμη δὲν εἶχαν ἀντικρῦσει τὰ προύλαια τοῦ οἰκοδομήματος τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, ἡμεῖς διὰ μᾶς τοὺς ὠδηγήσαμεν εἰς τὰ ἄδυτα αὐτοῦ. Δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον μερικοὶ πολὺ σύντομα ἐγκατέλειψαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν, καὶ διέπραξαν πολλὰ κακά. Καὶ ὄχι μόνον διὰ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς τοὺς ἰδίους παραβλέπομεν τὴν φρικωδεστάτην αὐτὴν ἐντολὴν, διὰν πρόκειται νὰ μετὰσχωμεν τῶν ἀθανάτων μυστηρίων, διότι κάμνομεν πολλάκις τοῦτο μὲ τὴν ἐνυπάρχουσαν εἰς ἡμᾶς ἀκαθαρσίαν καὶ ἀναισχυντίαν.

Ὅχι δὲ μόνον αὐτὰς τὰς ἐντολάς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐξῆς ἀπὸ ὅλους θὰ ἴδη κανεῖς νὰ ἔχουν ἀνατραπῆ. Ἐνῶ δηλαδὴ ὁ Χριστὸς εἶπεν, «ὅσα θέλετε νὰ κάμουν εἰς ἐσᾶς οἱ ἄνθρωποι, αὐτὰ καὶ σεῖς νὰ κάμετε εἰς αὐτούς»²¹, ἡμεῖς κάμνομεν ὅλα ὅσα δὲν θέλομεν οἱ ἴδιοι νὰ πάθωμεν καί, ἐνῶ διετάχθημεν νὰ ζητῶμεν νὰ διέλθωμεν ἐκ τῆς στενῆς πύλης, ἡμεῖς παντοῦ ἐπιζητοῦμεν τὴν εὐρύχωρον. Καὶ ὅτι μὲν μερικοὶ κοσμικοὶ ἄνθρωποι αὐτὴν ἀγαποῦν καὶ ἐπιδιώκουν, τοῦτο δὲν εἶναι καὶ πολὺ περίεργον. Τὸ ὅτι ὅμως ἀκολουθοῦν αὐτὴν ἄνθρωποι ποὺ θεωροῦνται ὅτι ἔχουν σταυρωθῆ²² κατὰ

βαρύ, ἀλλὰ τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι γίνεται κοῦφον· ἦν δὴ καὶ αὐτὸς αἰτίαν τέθεικεν εἰπών· «μὴ σκοπούντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα».

6. Ἴδωμεν δὲ καὶ τὰ ἐξῆς. «Μὴ δῶτε», φησί, «τὰ ἄ-
5 για τοῖς κνσί, μηδὲ ρίψητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπρο-
σθεν τῶν χοίρων». Ὁ μὲν οὖν Χριστὸς καὶ ἐν προσιτάγμα-
τος τάξει τὴν ἐντολὴν δέδωκεν· ἡμεῖς δὲ ὑπὸ κενοδοξίας
καὶ φιλοτιμίας ἀλόγου καὶ τοῦτο τὸ πρόσταγμα ἀνειρέψα-
μεν, ἀνθρώπους φθόρους καὶ ἀπίστους καὶ μυρίων γέμον-
10 τας κακῶν ἀπλῶς καὶ ἀνεξετάστως εἰς τὴν τῶν μυστηρίων
παραδεχόμενοι κοινωνίαν, καὶ πρὶν ἢ τῆς οἰκείας γνώμης
δοῦναι θάσανον ἀκριβῆ, πάντα τὸν περὶ τῶν δογμάτων αὐ-
τοῖς ἐκκαλύπτοντες λόγον, καὶ τὰ προύλαια οὕτω δυνηθέν-
τας ἰδεῖν ἀθρόως εἰς τὰ ἄδυστα ἄγοντες. Διὰ γοῦν τοῦτο
15 τῶν οὕτω τελεσθέντων τινὲς ταχέως ἀποπηδήσαντες, μυρία
εἰργάσαντο δεινά. Καὶ οὐκ ἐπὶ τῶν ἄλλων μόνον, ἀλλὰ καὶ
ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν τὴν φρικωδεσιάτην ταύτην παραβλέπομεν
ἐντολὴν, ἥνικα ἂν τῶν ἀθανάτων μυστηρίων δέοι μετασχεῖν,
μετὰ τῆς ἐγκειμένης ἡμῖν ἀκαθαρσίας τε καὶ ἀναιοχυντίας
20 τοῦτο ποιοῦντες πολλάκις.

Οὐ ταύτας δὲ μόνον τὰς ἐντολάς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐξῆς
ὑπὸ πάντων ὀλοσχερῶς ἀνατειραμμένας ἴδοι τις ἔν. Εἰπόν-
τος γὰρ τοῦ Χριστοῦ, «ἴσα ἔάν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ
ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς», ἡμεῖς πάντα ποι-
25 οῦμεν ἃ πάσχειν μὴ θέλομεν, καὶ κελευσθέντες διὰ τῆς στε-
νῆς πέλης εἰσελθεῖν, τὴν εὐρύχωρον ἐπιζητοῦμεν πανταχοῦ.
Καὶ τὸ μὲν τῶν βιωτικῶν τινὰς ταύτην ἀσπάζεσθαι καὶ φι-
λεῖν, οὐ σφόδρα ἐστὶ θαυμασιόν· τὸ δὲ ἄνδρας ἐσταυρωθῆναι

19. Β' Κορ. 4, 18.

20. Ματθ. 7, 6.

21. Ματθ. 7, 12.

22. Τὸ ἐσταυρωθῆναι σημαίνει τὴν μοναχικὴν ἀφιέρωσιν, ἀλλὰ καὶ νέκρωσιν τοῦ κόσμου διὰ τὸν μοναχὸν καὶ τοῦ μοναχοῦ διὰ τὸν κόσμον. Ὅθεν καὶ ὁ μοναχικὸς βίος καλεῖται ἐσταυρωμένος βίος κατὰ τοὺς λόγους τοῦ ἀποστόλου Παύλου (Γαλ. 5, 24 καὶ 6, 14).

δὲ τὴν αἰτίαν τῆς ἐλαφρύνσεως τὴν παρέθεσε καὶ αὐτὸς λέγων· «νὰ μὴ κυττάζωμεν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα»¹⁹.

6. Ἄς ἴδωμεν καὶ τὰ ὑπόλοιπα. «Μὴ δῶτε, λέγει, τὰ ἅγια τοῖς κυσί, μηδὲ ρίψητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων»²⁰. Ὁ μὲν Χριστὸς λοιπὸν μᾶς ἔδωσε τὴν ἐντολὴν αὐτὴν ὡς προσταγὴν τρόπον τινά. Ἡμεῖς ὅμως ἀπὸ κενοδοξίαν καὶ παράλογον φιλοτιμίαν κατεπατήσαμεν καὶ αὐτὴν τὴν ἐντολήν, καὶ ἐδέχθημεν εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν μυστηρίων ἀνθρώπους διεφθαρμένους καὶ ἀπίστους καὶ πλήρεις πολλῶν κακιῶν ἀπλῶς καὶ χωρὶς ἐξέτασιν καί, πρὶν ἀκόμη δώσουν ἀκριβῆ ἀπόδειξιν τῆς πίστεώς των, ἐφανερῶσαμεν εἰς αὐτοὺς ὅλην τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐνῶ ἀκόμη δὲν εἶχαν ἀντικρῦσει τὰ προπύλαια τοῦ οἰκοδομήματος τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, ἡμεῖς διὰ μιᾶς τοὺς ὠδηγήσαμεν εἰς τὰ ἄδυτα αὐτοῦ. Δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον μερικοὶ πολὺ σύντομα ἐγκατέλειψαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν, καὶ διέπραξαν πολλὰ κακά. Καὶ ὄχι μόνον διὰ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς τοὺς ἰδίους παραβλέπομεν τὴν φρικωδεστάτην αὐτὴν ἐντολήν, ὅταν πρόκειται νὰ μετάσχωμεν τῶν ἀθανάτων μυστηρίων, διότι κάμνομεν πολλάκις τοῦτο μὲ τὴν ἐνυπάρχουσαν εἰς ἡμᾶς ἀκαθαρσίαν καὶ ἀναισχυντίαν.

Ὅχι δὲ μόνον αὐτὰς τὰς ἐντολάς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐξῆς ἀπὸ ὅλους θὰ ἴδη κανεῖς νὰ ἔχουν ἀνατραπῆ. Ἐνῶ δηλαδὴ ὁ Χριστὸς εἶπεν, «ὅσα θέλετε νὰ κάμουν εἰς ἐσᾶς οἱ ἄνθρωποι, αὐτὰ καὶ σεῖς νὰ κάμετε εἰς αὐτούς»²¹, ἡμεῖς κάμνομεν ὅλα ὅσα δὲν θέλομεν οἱ ἴδιοι νὰ πάθωμεν καί, ἐνῶ διετάχθημεν νὰ ζητῶμεν νὰ διέλθωμεν ἐκ τῆς στενῆς πύλης, ἡμεῖς παντοῦ ἐπιζητοῦμεν τὴν εὐρύχωρον. Καὶ ὅτι μὲν μερικοὶ κοσμικοὶ ἄνθρωποι αὐτὴν ἀγαποῦν καὶ ἐπιδιώκουν, τοῦτο δὲν εἶναι καὶ πολὺ περίεργον. Τὸ ὅτι ὅμως ἀκολουθοῦν αὐτὴν ἄνθρωποι ποὺ θεωροῦνται ὅτι ἔχουν σταυρωθῆ²² κατὰ

δοκοῦντας πλέον ἐκείνων ἀνιχνεύειν αὐτήν, τοῦτο ἔστι τὸ πολλῆς ἐκπλήξεως γέμον, μᾶλλον δὲ καὶ αἰνίγματι ἔοικε τὸ πρᾶγμα.

Τῶν γὰρ μοναχῶν ὡς ἐπιπολὺ πάντων ταῦτα εὐθέως
 5 πρῶτον ἀκούσῃ τὰ ρήματα, εἴ ποτε αὐτοὺς εἰς οἰκονομίαν
 τινὰ παρακαλέσεις ἐλθεῖν, ἐρωτῶντων εἴ γε ἀνάπαυσιν ἔ-
 στιν εὐρεῖν, καὶ εἴ γε δύναται ἀναπαῦσαι ὁ καλῶν, καὶ ἄνω
 καὶ κάτω πολὺ τὸ τῆς ἀναπαύσεως ὄνομα. Τί λέγεις, ἄν-
 θρωπε; τὴν τεθλιμμένην κελουσθεὶς βαδίζειν ὁδὸν περὶ ἀνα-
 10 παύσεως ἐρωτᾷς, καὶ διὰ τῆς ἐστενοχωρημένης προσταχθεὶς
 πύλης εἰσελθεῖν εὐρύχωρον ἐπιζητεῖς; καὶ τί ταύτης τῆς
 διαστροφῆς χειρὸν γένοιτ' ἄν; Ἰνα δὲ μὴ νομίσης ἐτέρους
 με καταδικάζοντα ταῦτα λέγειν νῦν, τὸ ἑμαυτοῦ σοι ἐρῶ.

Ὅτε γὰρ πρόην ἐγὼ ἐγνώκειν, τὴν πόλιν ἀφείς, ἐπὶ
 15 τὰς σκηρὰς τῶν μοναχῶν ἐλθεῖν, πολὺς ἦμην τοῦτο ἐρευνῶν
 καὶ πολυπραγμονῶν, πόθεν ἢ τῶν ἀναγκαίων ἔσται χορηγία,
 καὶ εἰ δυνατὸν ἄρτον ἀσθίειν ἐφήμερόν τε καὶ νεαρόν, καὶ
 εἰ μὴ τις ὁ καταναγκάζων ἐλαίῳ χρῆσθαι τῷ αὐτῷ πρὸς
 λύχνον τε καὶ τροφήν, εἰ μὴ τις ὁ πρὸς τὴν τῶν ὀσπρίων
 20 τάλαιπωρίαν ὠθῶν καὶ εἰς ἔργον ἐμβάλλων χαλεπόν, οἷον
 σκάπτειν ἢ ξυλοφορεῖν κελεύων ἢ ὑδροφορεῖν, καὶ τὰ ἄλλα
 πάντα τὰ τοιαῦτα ὑπηρετεῖν· καὶ ὅλως ὁ περὶ τὴν τῆς ἀνα-
 παύσεως λόγος ἦν πολὺς ἡμῖν. Καὶ οἱ μὲν τὰς τῶν ἀρχόντων
 ὑπηρεσίας καὶ τὰς τῶν δημοσίων διοικήσεις ἀναδεχόμενοι,
 25 τούτων πολυπραγμονοῦσιν οὐδέν, ἀλλ' εἰ μόνον κέρδος ἔχοι τὸ
 πρᾶγμα, κέρδος ἐπίκαιρον, κἂν ὑπὲρ τούτου θαρρηῆσαι δυνη-
 θῶσί ποτε, οὐ πόνους, οὐ κινδύνους, οὐκ ἀτιμίας, οὐ δια-
 κονίας δουλοπρεπεῖς, οὐκ ἀποδημίας μακράς, οὐ τὴν ἐν ἄλ-

κόσμον περισσότερο τῶν κοσμικῶν, τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο πού περιέχει πολλήν ἔκπληξιν, μᾶλλον δὲ ὁμοιάζει καὶ μὲ αἴνιγμα.

Διότι, περισσότερο ὄλων τῶν ἄλλων θὰ ἀκούσης αὐτοὺς τοὺς λόγους ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς, ἐάν ποτε τοὺς παρεκάλεις νὰ ἔλθουν διὰ κάποιαν ἐξυπηρέτησιν· ἐρωτοῦν δηλαδὴ ἐὰν θὰ εὗρουν ἀνάπαυσιν καὶ ἐὰν ἡμπορῇ αὐτὸς πού τοὺς καλεῖ νὰ τοὺς ἀναπαύσῃ καὶ διαρκῶς ἀκούει τὴν λέξιν ἀνάπαυσις. Τί λέγεις, ἄνθρωπε; Σὺ πού διετάχθης νὰ βαδίζης τὴν τεθλιμμένην ὁδόν, ἐνδιαφέρεσαι δι' ἀνάπαυσιν καὶ ἐνῶ ἔχεις ἐντολήν νὰ εἰσέλθῃς διὰ τῆς στενῆς πύλης ἀναζητεῖς τὴν εὐρύχωρον; Θὰ ἡμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ χειρότερον πρᾶγμα ἀπὸ τὴν διαστρέβλωσιν αὐτὴν; Διὰ νὰ μὴ νομίσης δὲ ὅτι τὰ λέγω σήμερον αὐτὰ διὰ νὰ καταδικάσω ἄλλους, θὰ σοῦ εἶπω λοιπὸν τὰ ἰδικά μου.

“Ὅταν κάποτε ἐγὼ εἶχα ἀποφασίσῃ νὰ ἐγκαταλείψω τὴν πόλιν καὶ νὰ ἔλθω εἰς τὰ ἀσκητήρια τῶν μοναχῶν, ἐρευνουῖσα καὶ ἐξῆταζα μὲ προσοχὴν διὰ νὰ μάθω, ἀπὸ ποῦ θὰ ἔχωμεν τὴν προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων διὰ τὴν ζωὴν μας καὶ κατὰ πόσον εἶναι δυνατὸν νὰ τρώγῃ κανεὶς καθημερινὸν καὶ νωπὸν ἄρτον καὶ ἂν δὲν ὑπάρχῃ κανεὶς πού νὰ ἐξαναγκάζῃ νὰ τρώγωμεν τὸ ἴδιον ἔλαιον πού χρησιμοποιοῦμεν διὰ τοὺς λύχνους, ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ κανεὶς πού νὰ μᾶς ὠθῇ εἰς τὴν ταλαιπωρίαν τῆς βρώσεως τῶν ὀσπρίων καὶ νὰ μᾶς ἀναθέτῃ βαρείας ἐργασίας, δηλαδὴ νὰ σκάπτωμεν ἢ νὰ μεταφέρωμεν ξύλα ἢ νερὸ καὶ ὅλα τὰ παρόμοια ἔργα καὶ γενικῶς μὲ ἐνδιέφερε πολὺ τὸ θέμα τῆς ἀναπαύσεως. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν πού ἀναλαμβάνουν νὰ ἐκτελέσουν ὑπηρεσίας εἰς ἄρχοντας καὶ δημοσίας ἐξουσίας διὰ τίποτε ἐξ αὐτῶν δὲν πολυπραγμονοῦν, παρὰ μόνον ἂν ἔχη δι' αὐτοὺς κάποιον κέρδος ἢ ὑπόθεσις, κέρδος οὐσιῶδες, καὶ ἂν ἔνεκα τοῦτου ἡμπορέσουν ποτὲ νὰ θεωρήσουν ἑαυτοὺς ἀξίους, τότε οὔτε κόπους οὔτε κινδύνους οὔτε ἀτιμώσεις οὔτε δουλοπρεπεῖς τιμωρίας οὔτε τὴν εἰς τὴν ξένην χώραν ζωὴν

λοιτρία διαγωγήν, οὐχ ὕβρεις, οὐ βασάνους, οὐ καιρῶν μεταβολήν, οὐ τὸ πρὸς τῷ τέλει σφαλῆναι τῆς ἐλπίδος πολλαί-
 κεις, οὐ θανάτους ἀώρους, οὐ τὸν τῶν οἰκείων χωρισμόν, οὐ
 γυναικὸς ἐρημίαν καὶ παίδων, οὐκ ἄλλο οὐδὲν δυσχερῶν
 5 ἐννοοῦσι λοιπόν· ἀλλ' ὑπὸ τῆς τῶν χρημάτων ἐπιθυμίας
 ἐκβακχευθέντες, πάντα ὑπομένουσι, δι' ὧν ταύτης ἐπιτεύ-
 ξεσθαι προσδοκῶσιν. Ἡμεῖς δέ, οὐ χρημάτων οὐδὲ γῆς προ-
 κειμένης ἡμῖν, ἀλλ' οὐρανῶν καὶ τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀγα-
 θῶν, ἃ μήτε ὀφθαλμὸς εἶδε, μήτε οὖς ἤκουσε, μήτε ἐπὶ καρ-
 10 δίαν ἀνθρώπου ἀνέβη, ὑπὲρ ἀναπαύσεως πνιθανόμεθα· το-
 σοῦτον ἐσμέν ἐκείνων ἐλεεινότεροι καὶ μαλακώτεροι.

Τί γῆς, ἄνθρωπε; πρὸς τὸν οὐρανὸν σιέλλεσθαι μέλ-
 λων, καὶ τὴν βασιλείαν τὴν ἐκεῖσε λαμβάνειν, ἐρωτᾷς εἴ τι
 δυσχερὲς κατὰ τὴν ὁδὸν ταύτην καὶ τὴν ἀποδημίαν ἐστί,
 15 καὶ οὐκ αἰσχύνη οὐδὲ ἐρυθριᾷς, οὐδὲ ἀπελθὼν κατορύτιεις
 σαυτόν; Κἂν γὰρ ἅπαντα ἢ τὰ ἐν ἀνθρώποις δεινὰ, κἂν λοι-
 δορῖαι, κἂν ὕβρεις, κἂν ἀτιμίαι, κἂν συκοφαντίαι, κἂν ξίφος,
 κἂν πῦρ, κἂν σίδηρος καὶ θηρία καὶ καταποντισμοί, κἂν λι-
 μὸς καὶ νόσος καὶ ὅσα ἐξ ἀρχῆς εἰς τὸ παρὸν ὁ βίος ἤνεγκε
 20 χαλεπά, οὐ καταγελάσεις πάντων, εἶπέ μοι, καὶ καταφρονή-
 σεις; ἐννοήσεις δὲ ὅλως ταῦτα;

Καὶ τί ταύτης γραωδέστερον γένοιτ' ἂν τῆς ψυχῆς, τί
 δὲ ταπεινότερόν τε καὶ ἀθλιώτερον; Τὸν γὰρ τῆ τῶν οὐρα-
 νίων ἐπιθυμία ληφθέντα οὐ λέγω μόνον, ὅτι ἀνάπανσιν οὐ
 25 χρὴ ζητεῖν, ἀλλ' οὐδὲ παρούσης αἰσθάνεσθαι. Ἡ πῶς οὐκ
 ἄτοπον, τοὺς μὲν ἀτόπως ἐρῶντας οὕτως εἶναι τῶν ἐρωμέ-
 νων ὄλους, ὡς πλὴν ἐκείνων καὶ τῆς ἐκείνων συνουσίας μη-
 δὲν ἡγεῖσθαι ἕτερον ἢ δὴ τῶν ἐν τῷ παρόντι βίῳ, καίτοι γε
 ὄντων πολλῶν· ἡμᾶς δὲ οὐκ ἀτόπω τινί, ἀλλὰ τῷ πάντων

οὔτε ὕβρεις οὔτε βασάνους οὔτε καιρικὰς μεταβολὰς οὔτε τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἐλπιζομένου σκοποῦ οὔτε ἄωρον θάνατον οὔτε τὸν χωρισμὸν ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς οὔτε στέρησιν τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων οὔτε ἄλλο κανὲν ἐκ τῶν δυσχερῶν ὑπολογίζουσι, ἀλλὰ γινόμενοι ἐκτὸς ἑαυτῶν ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν χρημάτων, ὑπομένουν ὅλα ἐκεῖνα διὰ τῶν ὁποίων ἀναμένουν νὰ πραγματοποιήσουν αὐτήν. Ἡμεῖς ὅμως, ποὺ οὔτε χρήματα οὔτε τὴν γῆν ἔχομεν ὡς στόχον, ἀλλὰ τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ οὐράνια ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα οὔτε ὀφθαλμὸς εἶδεν οὔτε οὖς ἤκουσεν, οὔτε διησθάνθη ποτὲ ἀνθρώπου καρδία, ζητοῦμεν πληροφορίας περὶ ἀναπαύσεως. Τόσον ἔλεινοι καὶ μαλθακώτεροι εἴμεθα ἀπὸ ἐκείνους.

Τί λέγεις λοιπὸν, ἄνθρωπε; Ἐνῶ πρόκειται νὰ μεταβῆς εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ νὰ ἀποκτήσῃς τὴν βασιλείαν ποὺ εὐρίσκεται ἐκεῖ, ἐρωτᾷς ἐὰν ὑπάρχῃ εἰς τὴν ὁδὸν καὶ τὸ ταξίδι αὐτὸ καμμία δυσκολία καὶ δὲν ἐντρέπῃσαι καὶ δὲν ἐρυθριᾷς, οὔτε πηγαίνεις νὰ ἐξαφανισθῆς ὑπὸ τὴν γῆν; Διότι καὶ ἐὰν συνεκεντρῶνοντο ὅλα τὰ δεινὰ ποὺ ὑφίστανται οἱ ἄνθρωποι, εἴτε λαιδορίαί εἴτε ὕβρεις εἴτε ἀτιμίαι εἴτε συκοφανταί εἴτε ξίφος εἴτε πῦρ εἴτε ἀλυσίδες καὶ θηρία καὶ καταποντισμοὶ εἴτε πείνα καὶ ἀσθένειαι καὶ ὅσα ἀπὸ κτίσεως κόσμου ὁ παρὼν βίος ἐδοκίμασε κακά, δὲν θὰ τὰ περιγελάσῃς ὅλα αὐτά, εἶπέ μου, καὶ δὲν θὰ τὰ καταφρονήσῃς; Θὰ σκεφθῆς λοιπὸν αὐτά;

Καὶ τί μωρότερον θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ ἀπὸ τοιαύτην ψυχὴν, τί ταπεινότερον καὶ ἀθλιώτερον; Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει καταληφθῆ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν οὐρανῶν, δὲν λέγω ἀπλῶς ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπιζητῇ ἀνάπαυσιν, ἀλλ' οὔτε νὰ τὴν αἰσθάνεται καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι παροῦσα. Ἄλλως πῶς δὲν εἶναι ἄτοπον ἐκεῖνοι μὲν ποὺ ἔχουν τὸ πάθος τοῦ ἔρωτος νὰ παραδίδονται ὀλοκληρωτικὰ εἰς τὰ ἀγαπώμενα πρόσωπα, ὥστε ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνα καὶ τὴν συνύπαρξίν των μὲ ἐκεῖνα τίποτε ἄλλο νὰ μὴ θεωροῦν εὐχάριστον εἰς τὸν παρόντα βίον, μολονότι βεβαίως ὑπάρχουν πολλά, ἡμεῖς

ἀνωτέρω ληφθέντας ἔρωτι μὴ μόνον παρούσης ἀναπαύσεως μὴ καταφρονεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀποῦσαν ἐκζητεῖν;

7. Οὕτω οὐδένα, ἀγαπητέ, τῶν οὐρανίων ἔλαβεν ἐπιθυμία καλῶν, καθὼς λαβεῖν χρή· ἢ γὰρ ἂν πάντα τὰ δο-
 5 κοῦντα εἶναι χαλεπά, σκιὰν ἐνόμισε καὶ γέλωτα πολύν. Ὁ μὲν οὖν τὰ παρόντα θαυμάζων, οὐκ ἂν ἀξιωθεῖη τῆς τῶν μελλόντων θεωρίας ποτέ· ὁ δὲ τούτων ὑπερορῶν, καὶ οὐδὲν ἄμεινον σκιᾶς καὶ ὄνειρατος διακεῖσθαι πάντα νομίζων, τα-
 10 χέως ἐπιτεύξεται τῶν μεγάλων ἐκείνων καὶ πνευματικῶν. Καὶ γὰρ οἷς ἂν γνησίως τοῦτο παραγένηται τὸ καλόν, ἰο-
 σαύτην ἐπιδείκνυται τὴν ἰσχύν, ὅσην ἐν ταῖς ἀκάνθαις τὸ πῦρ, κἂν ὑπὸ μυρίων ἀγχόμενον εὖρη κακῶν, κἂν πολλὰ τὰ σχοινία τῶν ἁμαρτημάτων περικείμενα, κἂν σφόδρα τῶν ἐ-
 15 πιθυμιῶν τὴν φλόγα καίουσαν, καὶ πολὺν τῶν βιωτικῶν πραγμάτων περιεσιῶτα τὸν θόρυβον, πάντα εὐθέως ἐκεῖνα σφοδρᾶ τινι μάστιγι κατάκρας ἐλαύνουσα πόρρω καθίστησι τῆς ψυχῆς. Καὶ καθάπερ πρὸς ἀνέμου βίαν ραγδαίου οὐκ ἂν ποιεῖται κόνις λεπτή, οὕτως οὐδὲ αἰόπων ἐπιθυμιῶν πλῆθος κατανύξεως ρύμην ἐμπεσοῦσαν δυνήσεται ἐνεγκεῖν,
 20 ἀλλ' ἀφανίζεται καὶ διαχεῖται τῆς κόνεως καὶ καπνοῦ θάιτον παντός.

Εἰ δὲ ὁ τῶν σωμάτων ἔρως οὕτω δουλοῦται ψυχὴν, ὡς πάντων αὐτὴν ἀπαγαγεῖν, καὶ τῇ τῆς ἐρωμένης προσηλῶσαι τυραννίδι μόνη, τί οὐκ ἂν ὁ τοῦ Χριστοῦ πόθος ἐργάσαιτο,
 25 καὶ τὸ δέος τῆς ἐκεῖθεν ἀλλοτριώσεως; Ὡσπερ γὰρ χαλεπόν, μᾶλλον δὲ καὶ ἀδύνατον, ἀναμίξαι ὕδατι πῦρ, οὕτω οἶμαι τρυφὴν καὶ κατάνυξιν εἰς ταῦτο συναγαγεῖν ἐναντία γὰρ ταῦτα, καὶ ἀλλήλων εἰσὶν ἀναιρετικά. Ἡ μὲν γὰρ δα-

δὲ πού διακατεχόμεθα ὄχι ἀπὸ τοιοῦτον ἄτοπον ἔρωτα, ἀλλ' ἀπὸ ἐκεῖνον πού εἶναι ὑπεράνω ὄλων, ὄχι μόνον ὅταν ἔχωμεν τὴν παροῦσαν ἀνάπαυσιν νὰ μὴ τὴν καταφρονῶμεν, ἀλλὰ καὶ ἀποῦσαν νὰ τὴν ἀναζητῶμεν;

7. Ποτέ, κανένα, ἀγαπητέ μου, δὲν τὸν κατέλαβεν ἡ ἐπιθυμία τῶν οὐρανίων καθὼς πρέπει. Ἄν πράγματι τὸν κατελάμβανεν, ὅλα ὅσα φαίνονται ὅτι εἶναι δυσάρεστα, θὰ τὰ ἐνόμιζε σκιὰν καὶ γέλωτα πολύν. Διότι ὅποιος θαυμάζει τὰ ἐπίγεια, ποτὲ δὲν θὰ ἀξιωθῆ νὰ γίνῃ θεατῆς τῶν μελλόντων. Ὁ περιφρονῶν ὅμως καὶ νομίζων ὅτι ὅλα αὐτὰ δὲν εὐρίσκονται εἰς καλυτέραν κατάστασιν ἀπὸ τὴν σκιὰν καὶ τὸ ὄνειρον, ταχέως θὰ ἐπιτύχῃ ἐκεῖνα τὰ μεγάλα καὶ πνευματικά. Διότι εἰς ὅσους ἔλθῃ ἀληθῶς τοῦτο τὸ καλὸν ἐμφανίζει τόσῃν μεγάλην δύναμιν, ὅσῃν εἰς τὰς ἀκάνθας τὸ πῦρ· καὶ ὅπως καὶ ἂν εὖρῃ τὸν ἄνθρωπον, εἴτε νὰ περισφίγγεται ἀπὸ ἄπειρα κακὰ εἴτε νὰ περικυκλώνεται μὲ πολλὰ σχοινία ἀμαρτημάτων εἴτε νὰ τὸν καίῃ σφοδρὰ ἡ φλόγα τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ νὰ τὸν περιτριγυρίζῃ γιγαντωμένος ὁ θόρυβος τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, ὅλα αὐτὰ εὐθὺς μὲ φοβερὸν μαστίγιον τὰ διασκαρπίζει καὶ τὰ ἀπομακρύνει ἐκ τῆς ψυχῆς. Καὶ ὅπως δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀνθέξῃ λεπτὴ κόνις εἰς τὴν ραγδαίαν ὄρμην τοῦ ἀνέμου, ἔτσι καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀτόπων ἐπιθυμιῶν δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀνθέξῃ τὴν δυνατὴν ὄρμην τῆς κατανύξεως, ἀλλὰ ἀφανίζεται καὶ σκορπίζεται ταχύτερον ἀπὸ κόνιν καὶ καπνόν.

Ἐὰν δὲ ὁ σωματικὸς ἔρως ὑποδουλώνει τόσον πολὺ τὴν ψυχὴν, ὥστε ἐξ ὄλων νὰ τὴν ἀπομακρύνῃ καὶ νὰ τὴν προσηλῶνῃ εἰς μόνην τὴν τυραννίδα τῆς ἐρωμένης, τί δὲν θὰ ἐπετέλει ὁ πόθος τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ φόβος μήπως ἀποξενωθῶμεν ἀπὸ ἐκεῖ; Ὅπως εἶναι δύσκολον, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον, νὰ ἀναμείξῃ κανεὶς εἰς τὸ ὕδωρ τὸ πῦρ, ἔτσι νομίζω εἶναι ἀδύνατον νὰ κάμῃ νὰ συνυπάρξουν τρυφή καὶ κατάνυξις. Διότι αὐτὰ εἶναι μεταξύ των ἀντίθετα καὶ τὸ ἓν καταργεῖ τὸ ἄλλον. Ἡ μὲν κατάνυξις εἶναι μήτηρ τῶν δα-

κρούων ἐστὶ μήτηρ καὶ νήψεως, ἡ δὲ γέλωτος καὶ παραφο-
 ρᾶς· καὶ ἡ μὲν κούφην καὶ ὑπόπιερον ἐργάζεται τὴν ψυχὴν,
 ἡ δὲ αὐτὴν μολίβδου παντὸς βαρυτέραν καθίστησι. Καὶ τοῦτο
 οὐκ ἀπὸ τῶν ἔμαντοῦ λόγων, ἀλλ' ἀπ' αὐτοῦ τοῦ κατασχε-
 5 θέντος τῇ ἐπιθυμίᾳ ταύτῃ τῇ καλῇ παρασιῆσαι πειράσομαι.

Τίς οὖν οὗτός ἐστιν; Ὁ διάπυρος ἔρασις τοῦ Χριστοῦ
 Παῦλος, ὃς οὕτως ἐιρώθη τούτῳ τῷ πόθῳ, ὥστε στένειν μὲν
 ἐπὶ τῇ μελλήσει καὶ διατριβῇ τῆς ἐνθένδε ἀποδημίας, «καὶ
 γὰρ ὄντες», φησί, «ἐν τῷ σκήνει τούτῳ σιενάζομεν», ἐπόθει
 10 δὲ καὶ ἐβούλετο ἔτι μένειν ἐνθάδε διὰ τὸν Χριστόν· «τὸ γὰρ
 ἐπιμένειν με», φησί, «τῇ σαρκὶ ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς»,
 τουτέστιν, ἵνα ἐπιδιοθῇ ἡ πίστις ἡ εἰς τὸν Χριστόν. Διὰ τοῦτο
 καὶ λιμὸν καὶ δίψαν καὶ γυμνότητα καὶ δεσμὰ καὶ θανάτους
 καὶ διαποντίους ἀποδημίας καὶ ναυᾶγια καὶ τὰ ἄλλα πάντα,
 15 ἃ κατέλεξεν, ἔφερε, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐβαρύνειτο τούτοις,
 ἀλλὰ ἔχαιρε· τὸ δὲ αἴτιον ἦν ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ. Διὸ καὶ
 ἔλεγεν· «ἐν τούτοις γάρ», φησί, «πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ
 ἀγαπήσαντος ἡμᾶς». Καὶ μὴ θαυμάσης· εἰ γὰρ ἀνθρώπων
 φιλία θανάτου πολλάκις κατατολμῆσαι ἐποίησε, τί οὐκ ἂν
 20 ἐργάσαιτο ἡ τοῦ Χριστοῦ; ποίαν δυσχέρειαν οὐκ ἂν ἐξευ-
 μαρίσειεν; Οὕτως ἐκείνῳ πάντα φορητὰ ἦν πρὸς τὸν πο-
 θούμενον δρῶντι μόνον, καὶ τὸ δι' ἐκεῖνον ἅπαντα πάσχειν,
 πάσης ἡδονῆς καὶ ἀπολαύσεως ἡγουμένῳ μεῖζον, ὥπερ οὖν
 καὶ ἔστιν. Οὐδὲ γὰρ ἐνόμιζεν εἶναι ἐν τῇ γῆ, οὐδὲ ἐν τῷ
 25 παρόντι βίῳ, οὐδὲ μετὰ ἀνθρώπων σιρέφεσθαι, ἀλλ' ὡς ἤ-
 δη τὴν οὐράνιον λῆξιν ἔχων, καὶ μετὰ ἀγγέλων πολιτευόμενος,
 καὶ τὴν βασιλείαν ἀπολαβών, καὶ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον
 ἀπολαύων, οὕτω κατεφρόνει τῶν ἐν τῷ παρόντι ἡδέων τε καὶ
 λυπηρῶν, καὶ ἀναπαύσεως αὐτῷ λόγος οὐδεὶς ἦν, ὃ συνεχῶς

23. Β' Κορ. 5, 4.

24. Φιλιπ. 1, 24.

25. Ρωμ. 8, 37.

κρύων καὶ τῆς νήψεως, ἡ δὲ τρυφή τοῦ γέλωτος καὶ τῆς ἀπερισκέπτου διαγωγῆς. Καὶ ἡ μὲν κάμνει ἐλαφρὰν τὴν ψυχὴν καὶ τὴν ἀναπτερώνει, ἡ δὲ τὴν καθιστᾷ βαρυτέραν καὶ ἀπὸ τὸν μόλυβδον. Καὶ τοῦτο θὰ προσπαθήσω νὰ τὸ κάμω κατανοητὸν ὄχι μὲ τοὺς ἰδικοὺς μου, ἀλλὰ μὲ τοὺς λόγους ἐκείνου ποὺ κατεσχέθη ὑπ' αὐτῆς τῆς καλῆς ἐπιθυμίας.

Ποῖος εἶναι αὐτός; Ὁ διάπυρος ἐραστὴς τοῦ Χριστοῦ Παῦλος, ὁ ὁποῖος τόσο ἐτρώθη ἀπὸ αὐτὸν τὸν πόθον, ὥστε νὰ στενάζῃ μὲν διὰ τὴν χρονοτριβὴν τῆς ἐκ τῶν παρόντων ἀποδημίας, «διότι, λέγει, εὐρισκόμενοι εἰς τὸ σκῆνωμα τοῦτο στενάζομεν»²³, ἐπόθει δὲ καὶ ἤθελεν ἀκόμη νὰ μείνῃ εἰς τὸν παρόντα κόσμον διὰ τὸν Χριστόν· «διότι τὸ νὰ παραμείνω, λέγει, εἰς τὴν σάρκα εἶναι ἀναγκαιότερον διὰ σᾶς»²⁴, δηλαδὴ διὰ νὰ προοδεύσῃ ἡ πίστις σας εἰς τὸν Χριστόν. Διὰ τοῦτο καὶ πείναν καὶ δίψαν καὶ γυμνότητα καὶ δεσμὰ καὶ θανάτους καὶ διαποντίους ἀποδημίας καὶ ναυάγια καὶ ὅλα τὰ ἄλλα τὰ ὁποῖα ἀνέφερον ὑπέφερε καὶ ὄχι μόνον δὲν ἐστενοχωρεῖτο μὲ αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἔχαιρε. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν· «εἰς ὅλα αὐτὰ ἐξερχόμεθα νικηταὶ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς»²⁵. Καὶ μὴ θαυμάσῃς δι' αὐτό. Διότι, ἐὰν ἡ φιλία τῶν ἀνθρώπων ἔκαμε πολλάκις νὰ περιφρονῇ κανεὶς καὶ τὸν θάνατον, τί δὲν ἠμπορεῖ νὰ πραγματοποιήσῃ ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ; Ποίαν δυσχέρειαν δὲν θὰ ἐλάφρυνε; Τόσον πολὺ ὑποφερτὰ ἦσαν ὅλα εἰς αὐτὸν ποὺ ἔβλεπε μόνον πρὸς τὸν ποθούμενον καὶ ποὺ τὸ νὰ ὑφίσταται δι' ἐκεῖνον τὰ πάντα τὸ ἐθεώρει ἀνώτερον ἀπὸ κάθε ἡδονὴν καὶ ἀπόλαυσιν, ὅπως ἄλλωστε καὶ εἶναι. Διότι ἐνόμιζεν ὅτι δὲν εὐρίσκεται πλέον εἰς τὴν γῆν καὶ τὸν παρόντα βίον, οὔτε ὅτι συναναστρέφεται μετὰ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ὡσὰν νὰ εἶχεν ἤδη μεταβῆ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ νὰ ἔζη μετὰ τῶν ἀγγέλων καὶ νὰ εἶχε κερδίσει τὴν βασιλείαν καὶ νὰ ἀπῆλαυε τῆς θεᾶς τοῦ θείου προσώπου, περιεφρόνει τὰ τοῦ παρόντος βίου ἡδέα καὶ λυπηρὰ καὶ δὲν ἔκαμνε κανένα λόγον περὶ ἀναπαύσεως, πρᾶγμα ποὺ συνεχῶς ἐπιζητεῖται

ἐπιζητεῖται παρ' ἡμῶν, ἀλλ' ἐβόα λέγων· «Μέχρι τῆς ἄριτι ὤ-
καὶ πεινῶμεν καὶ διψῶμεν, καὶ γυμνητεύομεν, καὶ κολαφιζό-
μεθα, καὶ ἀσιαιοῦμεν, καὶ κοπιῶμεν ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις
5 χερσί· λαιδορούμενοι εὐλογοῦμεν, διωκόμενοι ἀνεχόμεθα, βλα-
στηροῦμενοι παρακαλοῦμεν». Καὶ πάλιν, «ὡσπερ εἰ καθάρμα-
τα τοῦ κόσμου ἐγεννήθημεν, πάντων περίφημα ἕως ἄριτι».

Καθ' ἅπαξ γὰρ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς στρέψας εἰς
τὸν οὐρανόν, καὶ τὸ ἐκεῖ κάλλος καταπλαγείς, οὐκ ἠνέσχετο
πρὸς τὴν γῆν ὑποστρέψαι πάλιν· ἀλλ' ὡσπερ τις πτωχὸς
10 καὶ πένης ἐν οἰκίσκῳ γνωφώδει καὶ ταπεινῶ τὸν ἅπαντα
χρόνον κατακλεισθείς, ἐπὶ ἴδη βασιλέα χρυσῶ τε πολλῶ καὶ
λίθων ἀστραπαῖς ἀποσιίλθοντα, οὐκ ἂν ἔλοιτο λοιπὸν οὐδὲ εἰς
νοῦν τὴν τῆς οἰκειᾶς πτωχείας οἰκίαν λαβεῖν, ἀλλ' ἅπαντα πρα-
γματεύσεται ὑπὲρ τοῦ μειαστήναι πρὸς ἐκείνην τὴν οἴκησιν,
15 ἂν ἐξῆ· οὕτω καὶ ὁ μακάριος ἐκεῖνος καιοπιεύσας τὰ ἐν
τοῖς οὐρανοῖς, κατεφρόνει τῆς ἐνθάδε πενίας, καὶ τοῖς ἀν-
θρώποις διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀνάγκην συναναστρεφόμενος,
πρὸς οὐδέν τῶν ἐνθάδε ἐπεστρέφειτο, ἀλλ' ὅλον ἑαυτὸν πρὸς
τὴν πόλιν ἐκείνην μετέθηκε.

20 Καὶ τί λέγω τὰ ἐν τῷ παρόντι βίῳ λυπηρά; ἰσοῦτον
ἐπένευσεν εἰς αὐτὸν ὁ τοῦ Χριστοῦ πόθος, ὡς εἴ γε προέ-
κειτο καὶ τὰς ἀθανάτους κολάσεις ἐκεῖνας ὑπενεγκεῖν ἔνε-
κεν τοῦ Χριστοῦ, μηδ' ἂν τοῦτο παραιτήσασθαι ποιε. Οὐ
γὰρ ὡσπερ ἡμεῖς οἱ μισθωτοὶ γέενναν δεδοικότες καὶ τῆς
25 βασιλείας ἐφιέμενοι, οὕτω καὶ ἐκεῖνος ἐδούλευε τῷ Χριστῷ,
ἀλλ' ἐτέρῳ τινὶ πολλῶ τούτου βελτίονι καὶ μακαριωτέρῳ πό-
θῳ ληφθεὶς, ἔπασché τε καὶ ἔπρατιεν ἅπαντα δι' ἕτερον μὲν
οὐδέν, ἵνα δὲ παραμυθῆσθαι τὸν ἕρωτα μόνον, ὃν εἶχεν εἰς
τὸν Χριστόν· ὃς οὕτως αὐτοῦ κατὰ κράτος εἶλε τὸν λογι-
30 σμόν, ὡς καὶ ὁ πάντων αὐτῷ τιμιώτερον ἦν, τὸ συνεῖναι τῷ

ἀπὸ ἡμᾶς, ἀλλ' ἔλεγε· «μέχρις αὐτῆς τῆς ὥρας καὶ πεινῶμεν καὶ διψῶμεν καὶ γυμνητεύομεν καὶ κολαφιζόμεθα καὶ κινητοποιούμεθα καὶ κοπιάζομεν ἐργαζόμενοι μὲ τὰ ἴδια τὰ χέρια μας, λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν, διωκόμενοι ἀνεχόμεθα, βλασφημούμενοι παρακαλοῦμεν»· καὶ πάλιν, «ἐγίναμεν ὡσάν καθάρματα τοῦ κόσμου, ἀπορρίμματα ὄλων τῶν ἀνθρώπων ἕως τώρα»²⁶.

Διότι ἀφοῦ ἔστρεψε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐξεπλάγη ἀπὸ τὸ ἐκεῖ κάλλος, δὲν ἠνείχετο νὰ τοὺς στρέψη πάλιν κάτω εἰς τὴν γῆν. Ὅπως δὲ ὅταν κάποιος πτωχὸς καὶ πένης κλεισμένος εἰς σκοτεινὸν καὶ πτωχικὸν οἰκίσκον ἴδῃ βασιλέα λάμποντα εἰς τὸν χρυσοῦν καὶ εἰς τὰς ἀνταυγείας τῶν πολυτίμων λίθων, δὲν θὰ ἐπροτιμοῦσε πλέον οὔτε εἰς τὸν νοῦν του νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν εἰκόνα τῆς ἰδικῆς του πτωχικῆς οἰκίας, ἀλλὰ θὰ ἔκαμε τὸ πᾶν διὰ νὰ εὐρεθῇ εἰς ἐκείνην τὴν κατοικίαν, ἂν ἤμποροῦσεν, ἔτσι καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, ἀφοῦ εἶδε τὰ ἐν οὐρανοῖς, κατεφρόνει τὴν πενίαν τῆς παρούσης ζωῆς καὶ ἐνῶ συνανεστρέφετο μὲ τοὺς ἀνθρώπους διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, διὰ τίποτε τὸ ὑλικὸν δὲν ἐνδιεφέρετο, ἀλλ' ὀλόκληρον τὸν ἑαυτὸν του μετέθεσεν εἰς ἐκείνην τὴν πόλιν.

Καὶ τί λέγω διὰ τὰ λυπηρὰ τοῦ παρόντος βίου; Τόσον πολὺ τὸν κατέλαβεν ὁ πόθος τοῦ Χριστοῦ, ὥστε ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ ὑποφέρῃ καὶ τὰς αἰωνίους ἐκείνας κολάσεις, ἔνεκεν τοῦ Χριστοῦ, οὔτε ἀπ' αὐτὸ δὲν θὰ παρητεῖτο ποτέ. Διότι ἐκεῖνος δὲν ὑπηρετεῖ τὸν Χριστὸν ὅπως ἡμεῖς οἱ μισθωτοὶ ποὺ φοβούμεθα τὴν γέενναν καὶ ἐπιθυμοῦμεν τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ ἔπασχε καὶ ἔπραττε τὰ πάντα ἐπειδὴ κατελήφθη ἀπὸ κάποιον ἄλλον πόθον, πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀμοιβῆς, δηλαδὴ διὰ τίποτε ἄλλο εἰ μὴ διὰ νὰ ἱκανοποιῆσῃ μόνον τὸν σφοδρὸν πόθον ποὺ εἶχε διὰ τὸν Χριστόν. Αὐτὸς ὁ πόθος τόσον ὀλοσχερῶς εἶχε κατακτήσει τὸν λογισμὸν του, ὥστε καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἐξ ὄλων πολυτι-

Χριστιῶ λέγω, ὑπὲρ οὗ καὶ γεέννης κατεφρόνησε καὶ βασιλείας οὐρανῶν, καὶ τούτου πάλιν ἀλλοτριωθῆναι ἐκῶν, ἐλόμενος διὰ τὸν Χριστὸν καὶ τὴν ἄφατον ἔκπιωσιν, ὡς ἐν τιῶν εὐκταισιότων, ἀσπάζεσθαι καὶ μετὰ πολλῆς ἐλέσθαι
5 τῆς προθυμίας.

8. Καὶ ἰάχα νῦν μὲν ἀσαφὲς εἶναι δοκεῖ πολλοῖς τὸ λεχθέν· ὅταν δὲ αὐτὸ σαφέστερον εἶπω, τότε πάλιν ἄπιστον εἶναι δόξει τούτοις, οἷς πρότερον ἦν ἀσαφές. Καὶ οὐδὲν θαυμασιόν· καὶ γὰρ καὶ ὁ μακάριος ἐκεῖνος προσδοκήσας ἀπιστηθήσεσθαι περὶ τούτων, διὰ τοῦτο προλαβὼν ἔλεγεν «ἀλήθειαν λέγω ἐν Χριστιῶ, οὐ ψεύδομαι, συμμαρτυρούσης μοι τῆς συνειδήσεώς μου ἐν Πνεύματι ἁγίῳ». Καὶ ὅμως τοσαῦτα τῶ λόγῳ προσθεῖς, καὶ μάρτυρας αὐτοῦ τῆς συνειδήσεως καλέσας τοιοῦτους, ἀπιστεῖται καὶ νῦν ἔτι.

15 Τί τοίνυν τοῦτό ἐστιν ὃ φησιν; Ἄκουε. Διαλεχθεῖς περὶ τῶν ἐν τῶ κόσμῳ τούτῳ δεινῶν, καὶ εἰπὼν ὅτι, «τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψις ἢ σινοχωρία ἢ διωγμὸς ἢ λιμὸς ἢ γυμνότης ἢ κίνδυνος ἢ μάχαιρα;» καὶ πάντα διελθὼν ἰὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἄνεισιν εἰς τὸν οὐρανόν,
20 καὶ δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι οὐδὲν μέγα τῶν ἐνταῦθα κολαστηρίων καταφρονεῖν διὰ τὸν Χριστόν, ἐπήγαγεν, ὅτι «οὔτε ἄγγελοι οὔτε ἄρχαὶ οὔτε δυνάμεις οὔτε ἐνεσιῶτα οὔτε μέλλοντα οὔτε ὑψωμα οὔτε θάθος οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐν Χριστιῶ
25 Ἰησοῦ τῶ Κυρίῳ ἡμῶν».

Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· οὐ μόνον ἄνθρωποι οὐ δυνήσονται ταύτης διασπάσαι με τῆς φιλίας ἀλλ' οὐδὲ ἄγγελοι, οὐδ' ἂν εἰ πᾶσαι τῶν οὐρανίων συνέλθοιεν εἰς ταῦτο δυνάμεις, τοῦτο ἰσχύσουσι. Τί λέγω; οὐδ' ἂν βασιλείας ἐκπεσεῖν

27. Ἄφατον ἔκπιωσιν ἐννοεῖ τὴν ἀπώλειαν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Τοῦτο ἤνευτο ὁ Παῦλος ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν του.

28. Ρωμ. 9, 1.

29. Ρωμ. 8, 35.

μότερον δι' αὐτόν, τὸ νὰ εἶναι μαζί μὲ τὸν Χριστὸν διὰ τὸν ὁποῖον καὶ τὴν γέενναν κατεφρόνησε καὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ ἀπὸ αὐτὸ πάλιν τὰ ἀποξενωθῆ ἔθελουσίως, προτιμῶν χάριν τοῦ Χριστοῦ νὰ δεχθῆ καὶ προτιμήσῃ μὲ πολλὴν προθυμίαν ἀκόμη καὶ τὴν τρομερὰν ἔκπτωσιν²⁷ ὡς καὶ τὸ πολυπόθητον.

8. Καὶ ἴσως τώρα φαίνεται εἰς πολλοὺς ἀσαφές τὸ λεχθέν, ὅταν δὲ τὸ κάμω σαφέστερον, τότε πάλιν θὰ φανῆ ἀπίστευτον εἰς ὅσους καὶ προηγουμένως ἦτο ἀσαφές. Καὶ δὲν εἶναι τοῦτο καθόλου περίεργον. Διότι καὶ ὁ μακάριος ἐκεῖνος, ἐπειδὴ ἐπερίμενεν ὅτι δὲν θὰ γίνῃ πιστευτὸς δι' αὐτά, ἐπρόλαβε καὶ εἶπεν· «ἀλήθειαν λέγω ἐν Χριστῷ, δὲν ψεύδομαι, καθὼς τὸ ἐπιβεβαιώνει ἡ συνείδησίς μου ἐν Πνεύματι ἁγίῳ»²⁸. Καὶ ὅμως ἂν καὶ προσέθεσε τόσα εἰς τοὺς λόγους του καὶ ἐκάλεσε τέτοιους μάρτυρας τῆς συνεδήσεώς του καὶ τώρα ἀκόμη δὲν γίνεται πιστευτός.

Τί εἶναι λοιπὸν αὐτὸ ποὺ λέγει; ἄκουε. Ἄφοῦ ὠμίλησε διὰ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ δεινὰ καὶ εἶπε, «τίς ἡμᾶς χωρήσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψις ἢ στενοχωρία ἢ διωγμὸς ἢ λιμὸς ἢ γυμνότης ἢ κίνδυνος ἢ μάχαιρα;»²⁹, καὶ ἄφοῦ ἀνεφέρθη εἰς ὅλα τὰ γήϊνα, ἀνῆλθεν εἰς τὸν οὐρανόν, θέλων νὰ δείξῃ, ὅτι δὲν εἶναι καὶ τόσον μέγαλον πρᾶγμα τὸ νὰ καταφρονῆ κανεὶς τὰ ἐνταῦθα δεινὰ διὰ τὸν Χριστόν, προσέθεσεν, ὅτι «οὔτε ἄγγελοι οὔτε ἀρχαὶ οὔτε δυνάμεις οὔτε παρόντα οὔτε μέλλοντα οὔτε ὕψωμα οὔτε βάθος οὔτε καμμιά ἄλλη κτίσις θὰ δυνηθῆ νὰ μᾶς χωρίσῃ ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, τὴν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν»³⁰.

Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει, σημαίνει τοῦτο. "Ὅχι μόνον ἄνθρωποι δὲν θὰ δυνηθοῦν νὰ μὲ χωρίσουν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀγάπην, ἀλλ' οὔτε οἱ ἄγγελοι οὔτε αἱ οὐράναι δυνάμεις ἂν συνηθορίζοντο ὅλοι μαζί θὰ κατορθώσουν τοῦτο. Τί λέγω; Οὔτε καὶ ἂν χρειασθῆ νὰ στερηθῶ τῆς βασιλείας τῶν

30. Ρωμ. 8, 38-39.

δέη, οὐδ' ἂν εἰς γέενναν ἐμπεσεῖν διὰ τὸν Χριστόν, οὐδὲ τοῦτό μοι φοβερόν. Τὸ γὰρ ὕψωμα καὶ βάθος, καὶ ζωὴ καὶ θάνατος, οὐδὲν ἕτερον ἢ τοῦτο ἐμφαίνει. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐχ ὡς ἀγγέλων ἐπιχειρησόντων αὐτὸν διασιῆσαι τοῦ Χρι-
 5 σιοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰ μηδὲν ἐκθησόμενά ποτε ὑποτίθεται τῷ λόγῳ, ἵνα δυνηθῇ τὸν πολὺν πόθον, ὃν εἶχε, παρασιῆσαι καὶ ποιῆσαι κατάδηλον ἅπασιν. Τοιοῦτον γὰρ τὸ τῶν φιλοῦντων ἔθος ἐστίν· οὐ σιέγουσι οἰγῇ κατέχειν τὸν ἔρωτα, ἀλλ' εἰς τοὺς ἐπιτηδεῖους ἅπαντας τὴν φλόγα ἐκφέρουσι, τῷ συνεχῶς
 10 διηγείσθαι τοῦ πόθου τὴν ὑπερβολὴν διαναπαύοντες αὐτῶν τὴν ψυχὴν. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ μακάριος ἐκεῖνος τότε ἐποίησε, καὶ πάντα τῷ λόγῳ περιλαβὼν, τὰ ὄντα τὰ ἐσόμενα, τὰ συμβάντα, τὰ μηδέποτε συμβησόμενα, τὰ ὄρατα καὶ τὰ ἀόρατα, καὶ πᾶσαν κόλασιν καὶ πᾶσαν ἀνάπαυσιν, ὥσπερ οὐκ ἀρκούν-
 15 των τούτων αὐτῷ πρὸς τὴν τοῦ πάθους παράστασιν, ἕτερα ἰσοῦντα πάλιν οὐχ ὑφesiῶτα ὑποσιησάμενος τῷ λόγῳ· οὕτως ἐπήγαγε, δηλῶν ὅτι πάντων τῶν εἰρημένων οὐδὲν ἡμᾶς χωρῖσαι δυνησεται τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

20 Καὶ ἐκεῖνος μὲν πρὸς ἰσοῦτον ὕψος τὸν ἑαυτοῦ πόθον ἀνῆψεν· ἡμεῖς δὲ οἱ κελευσθέντες εἶναι αὐτοῦ μιμηταί, οὐδὲ τὰς ἐνθάδε θλίψεις φέρομεν εὐχερῶς, ἀλλὰ ἀλύομεν καὶ δυσανασχετοῦμεν τῶν πυρετιόντων οὐκ ἔλαιον. Ἡ γὰρ μακρὰ αὕτη νόσος, ἡ καταλαβοῦσα τὰς ἡμετέρας ψυχάς, ἀνία-
 25 τος τῷ χρόνῳ γέγονεν, ὡς εἰπεῖν, καὶ τῆς εἰλικρινοῦς ὑγείας οὐδὲ ἔννοιαν δυνάμεθα λαβεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀδύνατος εἶναι δοκεῖ ἡμῖν λοιπὸν ἢ ταύτης ἀνάκτησις. Καὶ ἀκούσω-
 μέν τινος τοὺς ἀποσιόλους εἰς μέσον ἄγοντος, καὶ τὰ ἐκείνων

οὐρανῶν καὶ νὰ πέσω εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός διὰ τὸν Χριστόν, οὔτε καὶ αὐτὸ μοῦ εἶναι φοβερόν. Διότι αἱ λέξεις ὕψωμα καὶ βάθος καὶ ζωὴ καὶ θάνατος τίποτε ἄλλο δὲν δηλώνουν παρὰ τοῦτο μόνον. Τὰ ἔλεγε δὲ αὐτὰ ὄχι διότι θὰ ἐπεχείρουν ποτὲ οἱ ἄγγελοι νὰ τὸν χωρίσουν ἀπὸ τὸν Χριστόν, διότι διὰ τῶν λόγων ὑποθέτει καὶ ἐκεῖνα πού ποτὲ δὲν θὰ συνέβαινον, διὰ νὰ παραστήσῃ καὶ κάμη ὀλοφάνερον εἰς ὅλους τὸν μέγαλον πόθον πού εἶχε διὰ τὸν Χριστόν. Διότι τέτοια εἶναι ἡ συνήθεια ἐκείνων πού ἀγαποῦν. Δὲν ἀνέχονται νὰ κρατοῦν τὴν ἀγάπην των, ἀλλὰ φανερώνουν τὴν φλόγα εἰς ὅλους τοὺς φίλους των καὶ μετὸ νὰ διηγοῦνται συνεχῶς τὴν ὑπερβολὴν τοῦ πόθου των, ἀναπαύουν τὴν ψυχὴν των. Αὐτὸ ἔκαμε τότε καὶ ὁ μακάριος ἐκεῖνος. Ἀφοῦ συμπεριέλαβεν ὅλα εἰς τὸν λόγον του, τὰ παρόντα, τὰ μέλλοντα, ὅσα συνέβησαν, ὅσα δὲν θὰ συμβοῦν ποτέ, τὰ ὄρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, κάθε κόλασιν καὶ κάθε ἀνάπαυσιν, ὡς νὰ μὴ τοῦ ἦσαν ἀρκετὰ ὅλα αὐτὰ διὰ νὰ παραστήσῃ τὸ πάθος τῆς ἀγάπης του καὶ ἀφοῦ διὰ τοῦ λόγου ἔδωσεν ὑπαρξιν εἰς τόσα ἄλλα πού δὲν ὑπάρχουν καὶ τὰ συμπεριέλαβε, τότε ἔταξε καὶ τοῦτο, δηλώνων ὅτι ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω τίποτε δὲν θὰ ἤμπορέσῃ νὰ μᾶς χωρίσῃ ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ τὴν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

Καὶ ἐκεῖνος μὲν εἰς τόσον ὕψος ἤναψε τὸν πόθον του. Ἡμεῖς δὲ οἱ προσταχθέντες νὰ εἴμεθα μιμηταί του, οὔτε τὰς παρούσας θλίψεις ὑποφέρομεν μὲ καλὴν διάθεσιν, ἀλλὰ παραπονούμεθα καὶ δυσανασχετοῦμεν ὄχι ὀλιγώτερον ἐκείνων πού κατέχονται ἀπὸ πυρετόν. Διότι ἡ μακρὰ αὕτη νόσος, ἡ ὁποία ἔχει καταλάβει τὰς ψυχὰς μας, ἔχει γίνει μὲ τὸν χρόνον ἀνίατος, ὅπως θὰ ἐλέγαμεν, καὶ δὲν ἤμποροῦμεν οὔτε ἰδέαν νὰ λάβωμεν τῆς πραγματικῆς ὑγείας, ἀλλὰ καὶ μᾶς φαίνεται ὅτι εἶναι ἀδύνατος ἡ ἐπανάκτησις αὐτῆς. Καὶ ὅταν ἀκούσωμεν κάποιον νὰ προφέρῃ ὡς παράδειγμα τοὺς ἀποστῶλους καὶ νὰ ὁμιλῇ διὰ τὰ κατορθώ-

κατορθώματα λέγοντος, δέον εὐθέως καὶ πενθῆσαι ἑαυτούς, ὅτι τοσοῦτον αὐτῶν ἀφεισήκαμεν, οὐδὲ ἁμάρτημα τὸ πρᾶγμα εἶναι νομίζομεν, ἀλλ' ὡς οὐδὲ δυνατόν πρὸς ἐκεῖνο φθάσαι τὸ ὕψος, οὕτω διακείμεθα. Καὶν ἔρηταί τις τὴν αἰτίαν, εὐ-
 5 θέως τὴν ἀνάλογον ταύτην ἀπολογίαὶν προβαλλόμεθα λέγοντες· ἐκεῖνος Παῦλος ἦν, καὶ ἐκεῖνος Πέτρος ἦν, καὶ ἐκεῖνος Ἰωάννης. Τί ἔστιν, ἐκεῖνος Παῦλος ἦν, ἐκεῖνος Πέτρος ἦν; οὐ τῆς αὐτῆς φύσεως, εἶπέ μοι, καὶ οὗτοι μετεῖχον; οὐ διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ παρήχθησαν εἰς τὸν βίον ἡμῖν, οὐ ταῖς αὐ-
 10 ταῖς ἐτράφησαν τροφαῖς; οὐ τὸν αὐτὸν ἀνέπνευσαν ἄερα; οὐ πράγμασιν ἐχρήσαντο τοῖς αὐτοῖς; οὐχ οἱ μὲν αὐτῶν καὶ γυναῖκας εἶχον καὶ παῖδας, οἱ δὲ καὶ τέχνας βιωτικὰς, ἕτεροι δὲ καὶ εἰς αὐτὸ τῆς κακίας τὸ θάραυρον κατηνέχθησαν;

15 Ἀλλὰ πολλῆς ἀπήλαυσαν, φησί, τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος. Ἀλλ' εἰ μὲν νεκροὺς ἀνασιῆσαι ἐκελευόμεθα, ἢ ὀφθαλμοὺς ἀνοῖξαι τυφλῶν, ἢ καθαρῖσαι λεπρούς, ἢ χωλοὺς ἀνορθῶσαι, ἢ δαίμονας ἐκβαλεῖν, καὶ τὰς ἄλλας τὰς τοιαύτας ἰᾶσθαι νόσους, καιρὸν ἂν εἶχε τὰ τῆς ἀπολογίας ταύτης ἡμῖν· εἰ δὲ
 20 πολιτείας ἐξέτασις πρόκειται νῦν, καὶ ὑπακοῆς ἐπίδειξις, ποῖον ταῦτα πρὸς ἐκεῖνον ἂν ἔχοι λόγον; Καὶ γὰρ καὶ σὺ θείας ἀπήλαυσας χάριτος βαπτιζόμενος, καὶ πνεύματος μετέσχες, εἰ καὶ μὴ πρὸς τὸ τὰ σημεῖα ποιεῖν, ἀλλ' ὅσον ἀρκεῖ πρὸς τὸ πολιτεῖαν ὀρθὴν καὶ ἠκριβωμένην λαβεῖν ὥστε ρα-
 25 θυμίας μόνον τῆς ἡμετέρας ἐστὶν ἡ διαστροφή. Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην οὐ τοῖς τὰ σημεῖα ἐργασάμενοις ἀπλῶς τὰ ἔπαθλα δίδωσιν, ἀλλὰ τοῖς τὰ προστάγματα πεποιηκόσι τὰ αὐτοῦ. «Δεῦτε γάρ», φησὶν, «οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ἡμῖν βα-
 30 σιλίαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου», οὐχ ὅτι ἐθαυματοουργήσατε,

ματά των, ἐνῶ πρέπει εὐθύς καὶ νὰ πενθήσωμεν ἀκόμη διὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας, διότι τόσο ἀπεμακρύνθημεν ἀπὸ αὐτοὺς, ἐν τούτοις οὔτε κὰν θεωροῦμεν ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ ἀμάρτημα καὶ οὔτε ἔχομεν τὴν διάθεσιν νὰ φθάσωμεν εἰς ἐκεῖνο τὸ ὕψος. Καὶ ἂν κανεὶς μᾶς εἴπῃ τὴν αἰτίαν, εὐθύς προβάλλομεν τὴν παράλογον αὐτὴν δικαιολογίαν, λέγοντες. Ἐκεῖνος ἦτο Παῦλος καὶ ἐκεῖνος Πέτρος καὶ ὁ ἄλλος Ἰωάννης. Τί θὰ εἴπῃ, ἐκεῖνος ἦτο Παῦλος καὶ ἐκεῖνος ἦτο Πέτρος; Δὲν ἦσαν, εἶπέ μου, καὶ αὐτοὶ τῆς ἰδίας φύσεως μὲ ἡμᾶς ἄνθρωποι; Δὲν ἦλθαν μῆπως καὶ αὐτοὶ διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ εἰς τὸν παρόντα βίον καὶ δὲν ἐτράφησαν μὲ τὰς ἰδίας τροφάς; Δὲν ἀνέπνευσαν τὸν ἴδιον ἀέρα; Δὲν ἐχρησιμοποίησαν τὰ ἴδια πράγματα; Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς δὲν εἶχαν μῆπως γυναῖκας καὶ τέκνα, ἄλλοι δὲ καὶ βιοποριστικὰ ἐπαγγέλματα, ἄλλοι δὲν περιέπεσαν καὶ εἰς τὸ βάραθρον τῆς κακίας ἀκόμη;

Ἄλλὰ, θὰ εἴπῃς, ἀπήλαυσαν πολλῆς χάριτος παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' ἐὰν διετασώμεθα νὰ ἀναστήσωμεν νεκροὺς ἢ νὰ ἀνοίξωμεν ὀφθαλμοὺς τυφλῶν ἢ νὰ ἀνορθώσωμεν κωλοὺς ἢ νὰ φυγαδεύσωμεν δαίμονας καὶ νὰ θεραπεύσωμεν καὶ ἄλλας παρομοίας νόσους, θὰ ἦτο εὐλόγος αὐτὴ ἡ δικαιολογία. Τώρα ὅμως πού πρόκειται διὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ βίου καὶ τὴν ἐπίδειξιν ὑπακοῆς, ποίαν σχέσιν θὰ εἶχον αὐτὰ πρὸς ἐκεῖνα; Διότι καὶ σὺ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀπήλαυσες τῆς θείας χάριτος καὶ μετέσχες τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἂν καὶ μὴ μέχρι σημείου νὰ κάμνης θαύματα, ἀλλ' ὅσον ἀρκεῖ διὰ νὰ κατορθώσης διαγωγὴν ὀρθὴν καὶ ἀκριβῆ. Ὡστε ἡ διαστροφή προέρχεται ἐκ τῆς ἰδικῆς μας ραθυμίας. Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην δὲν θὰ δώσῃ τὰ βραβεῖα εἰς ἐκείνους πού ἀπλῶς ἐπετέλεσαν θαύματα, ἀλλ' εἰς ὄσους ἐξετέλεσαν τὰς ἐντολάς του. Διότι λέγει, «δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην διὰ σᾶς βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου», ὅχι διότι ἐθαυματοουργήσατε, ἀλλὰ διότι «ἐπέινασα καὶ ἐδώκατέ μου

ἀλλ' ὅτι «ἐπέινασα, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποιτίσατέ με· ξένος ἦμην, καὶ συνηγάγειτέ με· γυμνός, καὶ περιεβάλειτέ με· ἠσθένησα, καὶ ἐπεσκέψασθέ με· ἐν φυλακῇ ἦμην, καὶ ἦλθετε πρὸς με». Καὶ ἐν τοῖς μακαρισμοῖς δὲ οὐ-
5 δαμοῦ τοὺς τὰ θαύματα ποιοῦντας τίθησιν, ἀλλὰ τοὺς βίον ἔχοντας ὀρθόν.

9. Ὡστε εἰ καὶ ἐκείνη συνέσιαιται νῦν ἡ χάρις, οὐδὲν ἡμᾶς παραβλάψαι τοῦτο δυνήσεται, ἀλλ' οὐδὲ ἀπολογήσα-
σθαι ὑπὲρ ἡμῶν, διὰ τὰς εὐθύνas ὑπέχωμεν τῶν πεπραγμέ-
10 νων. Καὶ γὰρ τοὺς μακαρίους ἐκείνους οὐ διὰ τὰ σημεῖα θαυμάζομεν· τοῦτο γὰρ ὅλον τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἦν· ἀλλ' ὅτι πολιτείαν ἐπεδείξαντο ἀγγελικὴν· τοῦτο δὲ μετὰ τῆς ἄνωθεν ροπῆς καὶ τῆς αὐτῶν σπουδῆς ἔργον ἐστί. Καὶ οὐκ ἐγὼ τοῦτο λέγω νῦν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ τοῦ Χριστοῦ
15 μιμητής. Ὅτι γὰρ πρὸς τοὺς ψευδαποσιόλους διειπνεῖτο γράφων τοῖς μαθηταῖς, καὶ τὸ μέσον τῆς δοκίμου τε καὶ κινδύλου διακονίας παρασιῆσαι ἐβούλειο, οὐκ ἀπὸ τῶν ση-
μείων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ τοῦτο ἐποίησεν, οὕτωςι λέγων· «διάκονοι Χριστοῦ εἰσι; (παραφρονῶν λαλῶ)
20 ὑπὲρ ἐγώ· ἐν κόποις περισσοτέρως, ἐν φυλακαῖς περισσοτέ-
ρως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν θανάτοις πολλάκις· ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον, τρεῖς ἔρραβδίσθη, ἅπαξ ἐλιθάσθη, τρεῖς ἐνανάγησα, νυχθήμε-
ρον ἐν τῷ θυτῷ πεποίηκα· ὁδοιπορίαίς πολλάκις, κινδύνοις
25 ποταμῶν, κινδύνοις λησιῶν, κινδύνοις ἐκ γένους, κινδύνοις ἐξ ἔθνῶν, κινδύνοις ἐν πόλει, κινδύνοις ἐν ἐρημίᾳ, κιν-
δύνοις ἐν θαλάσῃ, κινδύνοις ἐν ψευδαδέλφοις, ἐν κόπῳ, ἐν μόχθῳ, ἐν ἀγρυπνίαις πολλάκις, ἐν λιμῷ καὶ δίψει, ἐν νησιείαις πολλάκις, ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι. Χωρὶς τῶν
30 παρεκτός, ἡ ἐπισύστασίς μου ἡ καθ' ἡμέραν, ἡ μέριμνα πα-
σῶν τῶν Ἐκκλησιῶν. Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι;

31. Ματθ. 25, 34.

32. Β' Κορ. 11, 23-29.

νά φάγω· ἐδίψασα, καὶ ἔποτίσατέ με· ξένος ἦμην καὶ μὲ ἐφιλοξενήσατε· γυμνὸς καὶ μὲ ἐνεδύσατε· ἠσθένησα καὶ μὲ ἐπεσκεφέθητε· εἰς φυλακὴν ἦμην καὶ ἦλθετε εἰς ἐμέ»³¹ Εἰς δὲ τοὺς μακαρισμοὺς πουθενὰ δὲν μακαρίζει ἐκείνους ποὺ ἔκαμαν θαύματα, ἀλλὰ τοὺς ἔχοντας ὀρθὸν βίον.

9. Ὡστε, ἂν καὶ ἡ χάρις τῆς θαυματουργίας ἔχει τώρα ἀνασταλῆ, τοῦτο δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ μᾶς βλάβη καθόλου, οὔτε δὲ καὶ νὰ ἀποτελέσῃ ἀπολογία πρὸς χάριν μας, δταν ἡμεῖς θὰ δεχθῶμεν τὰς εὐθύναις τῶν πράξεών μας. Διότι καὶ τοὺς ἀγίους ἐκείνους δὲν τοὺς θαυμάζομεν διὰ τὰ θαύματα τῶν, καθότι ὅλα αὐτὰ ἦσαν ἀποτελέσματα τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ διότι ἐπέδειξαν βίον ἀγγελικόν. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἔργον δύο παραγόντων, τῆς ἄνωθεν ἐνισχύσεως καὶ τῆς ἰδικῆς μας φροντίδος. Καὶ δὲν τὸ λέγω τοῦτο ἐγώ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ μμητῆς τοῦ Χριστοῦ. Διότι, δταν ἀπέκρουε τοὺς ψευδαποστόλους, δι' ἐπιστολῆς πρὸς τοὺς ἀδελφούς, καὶ ἐπεθύμει νὰ παρουσιάσῃ τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῆς δοκίμου καὶ τῆς νόθου διακονίας, δὲν τὸ ἔκαμεν αὐτὸ ἐξετάζων τὰ θαύματα, ἀλλὰ τὰ κατορθώματα τοῦ βίου του, λέγων τὰ ἐξῆς· «διάκονοι Χριστοῦ εἶναι; (ὁμλῶ παραφθῶρως) περισσότερον ἐγώ. Ἐπεδόθην εἰς κόπους μὲ τὸ παραπάνω, ἐρρίφθην εἰς φυλακὰς ἐπενειλημμένως, ἐδέχθην πληγὰς καθ' ὑπερβολήν, ἔφθασα πολλάκις μέχρι θανάτου· ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους ἔλαβα πεντάκις τεσσαράκοντα παρά ἕνα κτυπήματα, τρὶς ἐρραβδίσθην, ἅπαξ ἐλιθοβολήθην, τρὶς ἐναυάγησα, ἔμεινα νύχτα καὶ ἡμέραν εἰς τὰ κύματα, ἀνέλαβα πολυαρίθμους ὁδοιπορίας, ἀντεμετώπισα κινδύνους ποταμῶν, κινδύνους ληστῶν, κινδύνους τοῦ γένους μου, κινδύνους ἔθνῶν, κινδύνους εἰς πόλεις, κινδύνους εἰς ἐρημίαν, κινδύνους εἰς θάλασσαν, κινδύνους ἀπὸ ψευδαδέλφους, μὲ κόπον, μὲ μόχθον, μὲ ἀγρυπνίας πολλάκις, εἰς ψῦχος καὶ γυμνότητα. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων, τὴν καθημερινὴν ἐπιστάσιαν, τὴν μέριμναν ὄλων τῶν ἐκκλησιῶν. Ποῖος ἀσθενεῖ καὶ δὲν ἀσθενῶ; ποῖος σκανδαλίζεται καὶ δὲν καίομαι ἐγώ;»³².

Διὰ ταῦτα θαυμάζω τοὺς ἀποσιδῶντες ἐγὼ ὡς οἱ γε
τούτων χωρὶς ἐπιδείξασθαι σημεῖα διὰ τινος οἰκονομίας
συγχωρηθέντες οὐ μόνον οὐκ ἐγένοντο θαυμαστοί, ἀλλὰ καὶ
ἀδόκιμοι, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς δείκνυσι λέγων «πολλοὶ ἐ-
5 ρουσί μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, Κύριε, Κύριε, οὐ τῷ σῶ ὀ-
νόματι προεφητεύσαμεν, καὶ τῷ σῶ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβά-
λομεν, καὶ τῷ σῶ ὀνόματι πολλὰς δυνάμεις ἐποιήσαμεν; Καὶ
ἐρῶ αὐτοῖς· ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ πάντες οἱ ἐργαζόμενοι
τὴν ἀνομίαν· οὐδέποτε ἔγνω ὑμᾶς». Διὰ τοῦτο καὶ τοῖς
10 μαθηταῖς παρήγει λέγων· «μὴ χαίρειτε ὅτι τὰ δαιμόνια ὑμῖν
ὑποιάσεται, ἀλλ' ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν γέγραπται ἐν τοῖς
οὐρανοῖς». Πολιτεία μὲν γὰρ ὀρθὴ καὶ τούτων χωρὶς ἀπολή-
φεται τοὺς στεφάνους, καὶ οὐδὲν ἔλατιον ἔξει παρὰ τοῦτο
τότε· βίος δὲ παράνομος οὐδὲ μετὰ σημείων δυνήσεται τὴν
15 κόλασιν ἐκφυγεῖν. Ὡστε περιττὸς ἡμῖν ὁ λόγος οὗτός ἐστιν,
οὐ περιττὸς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ επικίνδυνος, καὶ πολλοῖς
τῶν αἰρετικῶν παρέχων λαβᾶς. Εἰ γὰρ μὴ διὰ τὴν οἰκείαν
ἐκεῖνοι προαίρεσιν οὕτως ἐγένοντο θαυμαστοί, ἀλλὰ διὰ τὴν
τοῦ Χριστοῦ χάριν μόνον, τί τὸ κωλύον ἅπαντας τοιοῦτους
20 γενέσθαι;

Ἡ γὰρ χάρις εἰ μὴ τὰ παρ' ἡμῶν πρότερον ἐζήτει,
ἀθρόως ἂν εἰς τὰς ἀπάντων ἐξεχύθη ψυχάς· οὐ γὰρ ἐστὶ
προσωπολήπιος ὁ Θεός· ἐπειδὴ δὲ τὰ παρ' ἡμῶν ζητεῖ, διὰ
τοῦτο τοῖς μὲν ἔπεται καὶ παραμένει, τῶν δὲ ἀφίπταιται, εἰς
25 δὲ τοὺς λοιποὺς οὐδὲ τὴν ἀρχὴν καθικνεῖται. Ὅτι δὲ προ-
αίρεσιν πρότερον ἐξετάσας, οὕτω τὴν χάριν ἔδωκεν ὁ Θεός
πρὶν ἢ τι θαυμασιὸν ἐπιδείξασθαι τὸν μακάριον ἐκεῖνον, ἄ-
κουσον τί περὶ αὐτοῦ φησι «σκεῦος ἐκλογῆς μοί ἐστι, τοῦ
θασιάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν τε καὶ βασιλέων, καὶ
30 παντὸς γένους Ἰσραήλ». Ταῦτα οὕτω τῆς χάριτος παρουσίας
ἐμαρτύρησεν ὁ τὰς καρδίας ἐμβατεύων ἡμῶν.

33. Ματθ. 22, 2^ο.

34. Λουκᾶ 10, 20.

35. Πράξ. 9, 15.

Διὰ ταῦτα θαυμάζω ἐγὼ τοὺς ἀποστόλους. Ὡστε λοιπὸν αὐτοὶ χωρὶς τὰ κατορθώματα τοῦ βίου των, μολονότι τοὺς ἐπετρέπη κατ' οἰκονομίαν νὰ ἐπιτελέσουν θαύματα, ὄχι μόνον δὲν θὰ ἀπέβαιναν ἀξιοθαύμαστοι, ἀλλὰ θὰ ἦσαν καὶ ἄξιοι ἀποδοκιμασίας, καθὼς φανερώνει καὶ ὁ Χριστὸς λέγων, «πολλοὶ θὰ μοῦ εἶπουν ἐκείνην τὴν ἡμέραν· Κύριε, Κύριε, δὲν ἐπροφητεύσαμεν εἰς τὸ ὄνομά σου καὶ δὲν ἐξηγάγαμεν δαιμόνια εἰς τὸ ὄνομά σου καὶ δὲν ἐκάμαμεν πολλὰ θαύματα εἰς τὸ ὄνομά σου; Καὶ ἐγὼ θὰ τοὺς εἶπω. Ἀπομακρυνθῆτε ἀπὸ ἐμὲ ὅλοι οἱ πράττοντες τὴν ἀνομίαν. Δὲν οἶσθε ἐγνώρισα ποτέ»³³. Δι' αὐτὸ καὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς του ἔδιδε παραινέσεις λέγων· «μὴ χαίρετε διότι τὰ δαιμόνια ὑποτάσσονται εἰς ἐσᾶς, ἀλλὰ διότι τὰ ὀνόματά σας εἶναι γραμμένα εἰς τοὺς οὐρανοὺς»³⁴. Βίος ἐνάρετος καὶ χωρὶς αὐτὰ θὰ λάβῃ τοὺς στεφάνους καὶ δὲν θὰ ζημιωθῇ καθόλου ἀπὸ τὴν ἔλλειψίν των. Βίος παράνομος ὅμως οὔτε καὶ ἂν συνοδεύεται μὲ θαύματα θὰ δυνηθῇ νὰ ἀποφύγῃ τὴν κόλασιν. Ὡστε εἶναι περιττὸν νὰ ὀμιλῶμεν ἐπ' αὐτοῦ καὶ ὄχι μόνον περιττὸν, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνον καὶ εἰς πολλοὺς αἰρετικούς παρέχει ἀφορμάς. Διότι ἐὰν ἐκεῖνοι δὲν ἔγιναν μὲ τὴν ἰδικὴν των προαίρεσιν θαυμαστοί, ἀλλὰ μὲ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ μόνον, τί ἐμποδίζει νὰ γίνωμεν ὅλοι παρόμοιοί των;

Ἐὰν δηλαδή ἡ χάρις προηγουμένως δὲν ἐζήτηι καὶ τὴν ἰδικὴν μας συγκατάθεσιν, θὰ εἶχε διὰ μιᾶς ἐκχυθῇ εἰς τὰς ψυχὰς ὅλων, καθότι δὲν εἶναι προσωπολήπτης ὁ Θεός. Ἐπειδὴ ὅμως ζητεῖ καὶ τὴν ἰδικὴν μας συγκατάθεσιν, διὰ τοῦτο ἄλλους μὲν ἀκολουθεῖ καὶ παραμένει μαζί των, ἐξ ἄλλων δὲ ἀπομακρύνεται καὶ τοὺς λοιποὺς οὔτε κἂν ἐπισκέπτεται. Ὅτι δὲ ὁ Θεὸς ἔδωσε τὴν χάριν ἀφοῦ ἐξήτασε πρῶτον τὴν προαίρεσιν πρὶν ἀκόμη ἐπιδείξῃ καμμίαν θαυματουργίαν ὁ μακάριος ἐκεῖνος Παῦλος ἄκουσε τί λέγει περὶ αὐτοῦ. «Σκεῦος ἐκλογῆς μου εἶναι, διὰ νὰ βαστάσῃ τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων καὶ παντὸς γένους Ἰσραὴλ»³⁵. Αὐτὰ τὰ ἐμαρτύρησε πρὶν ἀκόμη ἔλθῃ ἡ χάρις αὐτὸς ποῦ γνωρίζει ἐπακριβῶς τὸν ἐσωτερικὸν μας κόσμον.

Μὴ δὴ σφάλλωμεν ἑαυτοὺς, ἀγαπητοί, ἀδύνατον εἶναι λέγοντες γενέσθαι κατὰ Παῦλόν τινα. Τῆς μὲν γὰρ χάριτος καὶ τῶν σημείων ἔνεκεν οὐκέτι Παῦλος ἕτερος ἔσται λοιπόν, τῆς δὲ ἀκριβείας τοῦ βίου, τῶν βουλομένων ἕκαστος τοιοῦ-
5 τος, γένοιτ' ἂν εἰ δὲ μὴ εἴσι, παρὰ τὸ μὴ βούλεσθαι μόνον. Ἄλλὰ γὰρ οὐκ οἶδα πῶς εἰς τοῦτο ἀλογίας ἐξέπεσον, κατὰ Παῦλον ζητῶν τινὰς τῶν νῦν, οὐδὲ κατὰ τρίτους ἢ τοὺς τειάρτους μετ' ἐκεῖνον δυνάμενος ἰδεῖν.

Διὰ ταῦτα πενθεῖν δὴ χρὴ καὶ δακρῦειν καὶ ὀδύρεσθαι,
10 οὐ μίαν οὐδὲ δευτέραν ἡμέραν μόνον, ἀλλὰ τὸν βίον ἅπαντα· εἰ γὰρ τις εἰς ταύτην τὴν ἕξιν καταστήσειεν ἑαυτὸν, δυσκόλως ἀμαρτήσεται τοῦ λοιποῦ. Καὶ εἰ διαπιστεῖς τῷ λόγῳ, τοὺς πενθοῦντας ἐξείασον, πένθη λέγω τὰ κοσμικά, μὴ τούτων τινὰ τῶν πολλῶν καὶ τὸν ἐπίπονον ζῶντων βίον, ἀλλ' ἐ-
15 κείνων τῶν ἀβρῶν, καὶ οὐδὲν ἕτερον εἰδότων ἢ τρυφᾶν. Οὗτοι γάρ, οὗτοι οἱ μεθύειν μελειῶντες καὶ γαστριζέσθαι, οἱ τὰ μὲν ἄριστα συντελοῦντες μέχρις ἑσπέρας, τὰ δὲ δεῖπνα εἰς μέσας νύκτας ἐκτείνοντες, οἱ τὰ τῶν ἄλλων ἀρπάζοντες, καὶ οὔτε χήρας, οὔτε πένητος, οὔτε ἀδυνάτου φειδόμενοι,
20 οἱ πολλὴν ὠμότητα ἐπιδεικνύμενοι, εἴ ποτε πένθει ληφθεῖεν σφοδρῶ καὶ δυναμένῳ κάτωθεν ἀναστρέψαι καὶ διαταράξαι ψυχὴν, πάσας ἐκείνας τὰς βλακώδεις ἐπιθυμίας καὶ παρανόμους ἐκβαλόντες, εἰς τὸν τῶν φιλοσόφων μετατίθενται βίον, σκληραγωγίαν, ἀγρυπνίαν, χαμευνίαν, καρτερίαν, νη-
25 στείαν, σιγὴν, ἐπιείκειαν, ταπεινότητα, φιλανθρωπίαν ἐπιδεικνύμενοι πολλήν. Καίτοι γε τὰ ἑτέρων ἀρπάζοντες καὶ τὰ ἑαυτῶν ἠδέως ἂν πρόοινο κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν κἄν πῶρ ἀφεῖναι τις ἐθέλοι τοῖς ὑπάρχουσι μετὰ τῆς οἰκίας πά-

Ἄς μὴ αὐταπατώμεθα λοιπόν, ἀγαπητοί, λέγοντες ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνῃ κανεὶς σὰν τὸν Παῦλον. Ὡς πρὸς τὴν χάριν καὶ τὰ θαύματα δὲν θὰ ὑπάρξῃ βεβαίως ἄλλος Παῦλος, ὡς πρὸς τὴν ὀρθότητα τοῦ βίου ὅμως, ὅποιος ἀπὸ ἡμᾶς θὰ ἤθελε, θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ τοιοῦτος. Καὶ ἐὰν δὲν ὑπάρχουν τέτοιοι, εἶναι ἐπειδὴ δὲν θέλουν. Δὲν γνωρίζω ὅμως πῶς ὠλίσθησα εἰς τέτοιον παραλογισμόν, νὰ ζητῶ σήμερον ὡσὰν τὸν Παῦλον ἀνθρώπους, ἀφοῦ δὲν δύναμαι νὸ ἴδω ἀνθρώπους τρίτης ἢ τετάρτης σειρᾶς κατὰ τὸν βίον μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον.

Δί' αὐτὰ λοιπόν τὰ πράγματα πρέπει νὰ πενθῶμεν καὶ νὰ κλαίωμεν καὶ νὰ ὀδυρώμεθα, ὄχι ἐπὶ μίαν ἢ δύο μόνον ἡμέρας, ἀλλὰ καθ' ὅλον τὸν βίον μας. Διότι, ἐὰν κανεὶς συνηθίσῃ εἰς τοῦτο, τότε δυσκόλως θὰ ἀμαρτήσῃ εἰς τὸ μέλλον. Καὶ ἐὰν ἀμφιβάλλῃς εἰς τὰ λεγόμενά μου, ἐξέτασε τοὺς πενθοῦντας, (ἐννοῶ τὰ κοσμικὰ πένθη), ὄχι βεβαίως κάποιον ἐκ τῶν πολλῶν ποὺ ζοῦν τὸν κοπιώδη τοῦτον βίον, ἀλλὰ κάποιον ἐξ ἐκείνων τῶν τρυφηλῶν, ποὺ τίποτε ἄλλο δὲν γνωρίζουν παρὰ νὰ διασκεδάζουν. Αὐτοὶ δηλαδή, αὐτοὶ ποὺ μελετοῦν πῶς νὰ μεθύουν καὶ νὰ περιποιοῦνται τὴν κοιλίαν των, αὐτοὶ ποὺ τὰ μὲν γεύματα παρατείνουν μέχρι τῆς ἑσπέρας, τὰ δὲ δεῖπνα μέχρι τοῦ μεσονυκτίου, ποὺ ἀρπάζουν τὰ πράγματα τῶν ἄλλων καὶ οὔτε χήραν οὔτε πένητα οὔτε ἀδύνατον ὑπολογίζουν καὶ ἐπιδεικνύουν πολλὴν ὠμότητα, αὐτοὶ, ἐὰν ποτὲ τοὺς συμβῇ νὰ καταληφθοῦν ἀπὸ βαρὺ πένθος, ἴκανόν νὰ τοὺς ἀνατρέψῃ καὶ τοὺς συνταράξῃ τὴν ψυχὴν, ἀφοῦ ἐγκαταλείψουν ὅλας ἐκεῖνας τὰς ἀνοήτους καὶ παρανόμους ἐπιθυμίας, ἀσπάζονται τότε τὴν φιλοσοφημένην ζωὴν καὶ ἐπιδεικνύουν ἄφθονον σκληραγωγίαν, ἀγρυπνίαν, χαμευνίαν, ὑπομονήν, νηστείαν, σιωπὴν, ἐπιείκειαν, ταπείνωσιν καὶ φιλανθρωπίαν. Παρ' ὅλον ὅτι ἀρπάζουν τὰ τῶν ἄλλων, ὅμως ἐκείνην τὴν ὥραν καὶ τὰ ἰδικὰ των θὰ ἐπετοῦσαν. Καὶ ἐὰν ἤθελε κανεὶς νὰ τὰ πυρπολήσῃ μαζὶ μὲ ὅλον τὸν οἶκον, αὐτοὶ καθόλου

σης, οὐ παροξύνονται. Πολλοὺς δὲ ἔγωγε οἶδα, μετὰ τὴν
 τῶν φιλιάτων ἀποβολὴν τοὺς μὲν τὴν ἐν ἀγροῖς δίαιταν
 τῆς πόλεως ἐναλλαξαμένους καὶ τῶν ἐν ταύτῃ καλῶν, τοὺς
 δὲ παρὰ τὰ μνήματα τῶν ἀπελθόντων τὰς οἰκίας δειμαμέ-
 5 νους, καὶ τὸν βίον ἐκεῖ καταλύσαντας. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕ-
 στερον· ἕως δ' ἂν ἀκμάζη τὸ πένθος, οὐδενὸς αὐτοῖς τῶν
 παρόντων λόγος ἐστίν, ἀλλὰ τὴν μανίαν, ἣν περὶ τὴν ἐπι-
 μέλειαν καὶ τὴν συλλογὴν τῶν χρημάτων εἶχον, ἣν περὶ τὴν
 κηῖοι τῆς δυναστείας καὶ τῆς δόξης τῆς παρὰ τῶν πολλῶν,
 10 ὡσπερ τινὰ χόριον, ἢ καὶ ἄνθος χόριου, τῇ γλογί τῆς ἀθυ-
 μίας καταφλέξαντες, ἔρριψαν ἀπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ πρὸς το-
 σαύτην τότε ἡ διάνοια φιλοσοφίαν μεθίσταται, ὥς μηδὲ μέ-
 χρι ρημάτων ἀνασχέσθαι τινὸς τῶν κατὰ τὸν παρόντα βίον
 ἡδέων, ἀλλὰ πάντα τὰ πρὸς ἡδονὴν εἶναι δοκοῦντα πρότε-
 15 ρον προσίστασθαι τε αὐτοῖς καὶ πικρότατα φαίνεσθαι· καὶ
 οὐδεὶς ἂν οὔτε τῶν οἰκειῶν οὔτε τῶν φίλων τολμήσειε τότε
 ὑπὲρ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, καὶ σφόδρα κατεπειγόντων,
 ρῆξαι φωνήν· πάντα γὰρ ἐκποδῶν γινόμενα παραχωρεῖ τοῖς
 περὶ φιλοσοφίαν λόγοις, τῆς ψυχῆς διὰ τοῦ πένθους τότε
 20 καθάπερ ἐν ἱερῷ τινι τόπῳ παιδευομένης τῆς ἀνθρωπίνης
 φύσεως τὴν οὐδένειαν, τοῦ παρόντος αἰῶνος τὸ ἐπίκαιρον,
 τῶν βιωτικῶν τὸ εὐφθαρτὸν τε καὶ ἄσταιον, τῆς σκηνῆς
 τῶν γινόμενων τὴν ὑπόκρισιν. Ὑπεροψία χρημάτων τότε
 πολλή, τότε ὀργῆς ἀναίρεσις, τότε ὀλιγωρία φιλοτιμίας, καὶ
 25 οὔτε φθόνος ἐμφωλεῦσαι, οὐ τῦφος ἐκθαχεῦσαι τὸν ὑπὸ τοῦ
 πένθους συντριβέντα δύναται· ἂν, οὐκ ἐπιθυμία ἐμπίρησι τὸν
 ἀκόλαστον, ἀλλὰ πάντων τούτων φυγαδευθέντων ἐκεῖθεν, εἰς
 μόνος κατοικίζεται λογισμὸς, ὃ τὴν εἰκόνα τοῦ τετελευτηκότος
 διακρατῶν συνεχῶς· τοῦτο καὶ οἶτα, καὶ ποτός, καὶ ὕπνος,
 30 καὶ ἡδονή, καὶ ἀνάπαισις, καὶ παραμυθία πολλή· τοῦτο δό-
 ξα, καὶ πλοῦτος, καὶ δυναστεία, καὶ τρυφή.

δὲν θὰ ἐθύμωναν. Ἐγὼ τοῦλάχιστον γνωρίζω πολλούς, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὸν θάνατον προσφιλῶν των προσώπων, ἄλλοι μὲν ἀντήλλαξαν τὴν ζωὴν τῆς πόλεως καὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς μὲ τὴν τῆς ὑπαίθρου, ἄλλοι δὲ ἔκτισαν τὰς οἰκίας των πλησίον τῶν μνημάτων τῶν μεταστάντων καὶ διῆλθαν ἐκεῖ τὸν ὑπόλοιπον βίον των. Αὐτὰ ὅμως ἐπισυμβαίνουν ὕστερον ὅσον ὅμως ἀκμάζει τὸ πένθος διὰ τίποτε δὲν ἐνδιαφέρονται λοιπὸν αὐτοί. Τὴν μανίαν δὲ ποῦ εἶχαν διὰ τὴν φροντίδα καὶ τὴν συγκέντρωσιν τῶν χρημάτων, τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς τιμῆς ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀφοῦ τὴν κατέφλεξαν ὡς χόρτον ἢ ὡς ἄνθος χόρτου εἰς τὴν φλόγα τῆς λύπης, τὴν ἀπέβαλαν ἀπὸ τὴν ψυχὴν. Καὶ ὁ νοῦς τότε μεταφέρεται εἰς τόσον φιλοσοφημένην διαγωγὴν, ὥστε δὲν ἀνέχεται οὔτε λόγος νὰ γίνεταί διὰ κάτι ἀπὸ τὰ τερπνὰ τοῦ παρόντος βίου, ἀλλ' ὅλα ὅσα προηγουμένως ἐθεωροῦντο εὐχάριστα νὰ τοὺς ἐνοχλοῦν καὶ νὰ τοὺς φαίνωνται πολὺ πικρά. Καὶ κανεὶς, οὔτε δοῦλος οὔτε φίλος, δὲν θὰ ἐτολμοῦσε τότε νὰ κάμῃ λόγον καὶ περὶ τῶν ἀναγκαιοτέρων ἀκῶμη ἀπὸ τὰ κοσμικὰ πράγματα. Διότι ὅλα αὐτὰ ἐξαφανίζονται καὶ παραχωροῦν τὴν θέσιν των εἰς λόγους περὶ τῆς φιλοσοφημένης ζωῆς. Ἡ ψυχὴ τότε διδάσκεται διὰ τοῦ πένθους ὡσὰν εἰς ἱερὸν τόπον τὴν μηδαμινότητα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὸ παροδικὸν τοῦ παρόντος κόσμου, τὸ ἄστατον καὶ τὸ εὐθραυστον τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, τὴν ὑποκριτικότητα τοῦ θεάτρου ποῦ λέγεται ζωὴ. Τότε περιφρονοῦνται πλήρως τὰ χρήματα, τότε ἐξαφανίζεται ἡ ὀργή, τότε ἀμελεῖται ἡ φιλοτιμία καὶ οὔτε φθόνος θὰ ἠδύνατο νὰ ἐμφωλεύσῃ οὔτε ἡ ὑπερηφάνεια νὰ συλήσῃ τὸν συντετριμμένον ἀπὸ τὸ πένθος οὔτε πόθος σαρκικὸς νὰ πυρώσῃ τὸν ἀκόλαστον, ἀλλὰ ἐξαφανίζονται ὅλα αὐτὰ ἀπὸ ἐκεῖ, καὶ ἔνας μόνον λογισμὸς ἐγκαθίσταται, ἐκεῖνος ποῦ διατηρεῖ συνεχῶς τὴν μορφήν τοῦ ἀποθανόντος πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν. Αὐτὸ εἶναι καὶ τροφαὶ καὶ ποτὰ καὶ ὕπνος καὶ ἡδονὴ καὶ ἀνάπαυσις καὶ παραμυθία μεγάλη. Τοῦτο δόξα καὶ πλοῦτος καὶ ἐξουσία καὶ διασκέδασις.

10. Οὕτως ἡμᾶς ἐχρῆν τὴν ἀποβολὴν τῆς σωτηρίας τῆς
 ἡμετέρας πενθεῖν, ἵνα μηδὲν εἶπω πλέον· μετὰ τοσοῦτου πό-
 θου καὶ προθυμίας ἔδει πάντων ἐκεῖ τειάσθαι τὸ ὄμμα τῆς
 ψυχῆς, καὶ πάντα ἡμῖν τὴν ἐκείνης εἶναι μνήμην καὶ ἀνα-
 5 τύπωσιν. Νῦν δὲ οἱ μὲν παῖδας καὶ γυναῖκας ἀποβαλόντες
 πρὸς οὐδὲν ἕτερον ἀπασχολοῦσι τὸν νοῦν, ἢ πρὸς τὸ φαντά-
 ζεσθαι τοὺς ἀποσπασθέντας αὐτῶν· ἡμεῖς δὲ οἱ βασιλείαν
 ἀπολέσαντες οὐρανῶν, πάντα μᾶλλον ἢ ταύτην διανοούμεθα.
 Καὶ ἐκείνων μὲν οὐδεὶς, κἂν βασιλικωτάτου τύχη γένους,
 10 τῷ τοῦ πένθους αἰσχύνεται νόμῳ· ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἐδάφους κα-
 θιεῖται, καὶ θρηνήσει πικρὸν, καὶ τὴν ἐσθῆτα μεταβαλεῖ, καὶ
 τὰ ἄλλα πάντα μετὰ πολλῆς ὑποσιήσεως προθυμίας τὰ τῆς
 τιμωρίας ἐκείνης· καὶ οὔτε ἀναιροφὴν οὔτε σώματος ἕξιν,
 οὐ τὰς μετὰ ταῦτα λογιεῖται νόσους, τὰς ἀπὸ τῆς ταλαιπω-
 15 ρίας ἐκείνης, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς ἅπαντα οἴσει τῆς εὐκολίας.

Καὶ ταῦτα μὲν οὐκ ἄνδρες μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες,
 κἂν σφόδρα ἀσθενεῖς ᾧσιν, ἐπιδείκνυνται, καὶ τούτων πλεί-
 ονα. Ἡμεῖς δὲ οὐ παῖδας, οὐ γυναῖκας, ἀλλὰ ψυχῆς ἀπώ-
 λειαν πενθοῦντες, ψυχῆς οὐκ ἀλλοτριίας, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας,
 20 σκηπιόμεθα προφασιζόμενοι σώματος ἀσθένειαν καὶ ἀνα-
 ιροφῆς ἀπαλότητα. Καὶ εἶθε τοῦτο μόνον ἦν τὸ δεινόν· νῦν
 δὲ οὐδὲ ἐκεῖνα πράττομεν ἐν οἷς οὐδὲν τῆς τοῦ σώματος ἐ-
 νεργείας δεόμεθα. Ποῦ γάρ, εἶπέ μοι, σωματικῆς χρεῖα δυ-
 νάμεως, διὰν συντρίψαι δέη καρδίαν, διὰν εὔξασθαι νή-
 25 φροντα καὶ διεγχευμένον, διὰν ἀναλογίσασθαι τὰ ἁμαρτήμα-
 τα, διὰν καταλῦσαι τῦφον καὶ ἀπόνοιαν, διὰν ταπεινώσαι
 λογισμὸν; Ταῦτα γάρ ἐστιν ἃ καὶ τὸν Θεὸν ἴλεων ἡμῖν καθί-
 σιτοι, καὶ οὐ πολλοῦ δεῖται πόνον· καὶ οὐδὲ ταῦτα πράττομεν.

10. Ἔτσι ἔπρεπε νὰ πενθῶμεν τὴν ἀπώλειαν τῆς σωτηρίας μας, διὰ νὰ μὴ εἶπω τίποτε περισσότερον. Μὲ τόσο μεγάλην ἐπιθυμίαν καὶ προθυμίαν ἔπρεπεν τὸ βλέμμα τῆς ψυχῆς ὄλων τῶν ἀνθρώπων ἐκεῖ νὰ εἶναι προσηλωμένον καὶ ὅλα νὰ μᾶς εἶναι ἐνθύμησις καὶ ἀναπαράστασις της. Τώρα ὅμως ἐνῶ ὅσοι χάνουν τέκνα καὶ γυναῖκας μὲ τίποτε ἄλλο δὲν ἀπασχολοῦν τὸν νοῦν των, εἰ μὴ μόνον μὲ τὸ νὰ ἀναπλάσσουν εἰς τὴν μνήμην των τὴν μορφήν τῶν ἀποθανόντων, ἡμεῖς ποὺ ἀπωλέσαμεν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἀντιθέτως σκεπόμεθα περισσότερον ὅλα τὰ ἄλλα μᾶλλον παρὰ ἐκείνην. Ἐξ ἐκείνων κανεὶς βεβαίως, καὶ ἂν ἀκόμη ἀνήκη εἰς βασιλικὸν γένος, δὲν αἰσχύνεται διὰ τὸν νόμον τοῦ πένθους, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἔδαφος θὰ καθίσῃ καὶ πικρὰ θὰ θρηνήσῃ καὶ ἐνδύματα θὰ ἀλλάξῃ καὶ ὅλα τὰ ἄλλα τῆς συμφορᾶς ἐκείνης θὰ ὑπομείνῃ μὲ πολλὴν προθυμίαν. Δὲν θὰ ὑπολογίσῃ δὲ οὔτε ἀνατροφὴν, οὔτε τὴν κρᾶσιν τοῦ σώματος οὔτε τὰς νόσους ποὺ προκαλοῦνται ἀπὸ ἐκείνην τὴν ταλαιπωρίαν, ἀλλὰ μὲ μεγάλην εὐκολίαν θὰ τὰ ὑπομείνῃ ὅλα.

Αὐτὰ βεβαίως καὶ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ πράττουσιν ὄχι μόνον ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες. Ἡμεῖς δὲ ποὺ πενθοῦμεν ὄχι τέκνα οὔτε γυναῖκας, ἀλλὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς ψυχῆς, καὶ μάλιστα ὄχι ξένης ψυχῆς ἀλλὰ τῆς ἰδικῆς μας, προφασίζόμεθα ἀσθένειαν σώματος καὶ τρυφερότητα ἀνατροφῆς. Καὶ εἴθε νὰ ἦτο μόνον τοῦτο τὸ κακόν! Τώρα μάλιστα δὲν πράττομεν οὔτε ἐκεῖνα διὰ τὰ ὁποῖα καμμίαν σωματικὴν προσπάθειαν δὲν χρειαζόμεθα. Διότι, εἶπέ μου, ποῦ ἀπαιτεῖται σωματικὴ δύναμις, ὅταν πρέπει κανεὶς νὰ αἰσθανθῇ συντριβὴν τῆς καρδίας, ὅταν πρέπει νὰ προσευχηθῇ μὲ τὸ πνεῦμα νηφάλιον καὶ ἐγρήγορον, ὅταν πρέπει νὰ ἀναλογισθῇ τὰ ἁμαρτήματά του, ὅταν πρέπει νὰ καταργήσῃ τὴν οἴησιν καὶ τὴν ἀπελπισίαν, ὅταν πρέπει νὰ ταπεινώσῃ τὸν ὑπερήφανον λογισμόν; Διότι αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ τὸν Θεὸν ἴλεων ἀπέναντί μας καθιστοῦν καὶ δὲν χρειάζονται πολὺν κόπον· καὶ πάλιν καὶ αὐτὰ δὲν τὰ κάμνομεν.

Οὐδὲ γὰρ σάκκου περιβολή, οὐδὲ τὸ ἐν οἰκίῳ κατα-
 κλείσαι ἐαντιόν, οὐδὲ τὸ καθίσει ἐν σκότι, τοῦτο μόνον ἐστὶ
 τὸ πενθεῖν, ἀλλὰ τὸ διαπαντὸς τὴν μνήμην τῶν οἰκείων ἀνα-
 στρέφειν κακῶν, καὶ βασανίζειν τὸ συνειδὸς τούτοις τοῖς
 5 λογισμοῖς, τὸ συνεχῶς ἀναμειρεῖν τῆς ὁδοῦ τὸ μῆκος, ὅσον
 ἀπολειπόμεθα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

Καὶ πῶς τοῦτο ἔσται φησί; Πῶς; ἂν τὴν γέενναν ἔχω-
 μεν ἀεὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ τοὺς πανταχοῦ τότε δια-
 τρέχοντας ἀγγέλους, καὶ συνάγοντας ἐκ τῆς οἰκουμένης ἀ-
 10 πάσης τοὺς ἐν τῇ γεέννῃ ἀπαχθήσεσθαι μέλλοντας· ἂν τὴν
 ἔκπιωσιν λογισώμεθα τῆς βασιλείας, ὅσον κακόν, καὶ τῆς
 γεέννης χωρίς. Καὶ γάρ, εἰ μὴ τὸ πῦρ ἐκεῖνο ἠπείλητο ἡμῖν,
 μηδὲ ἀθάνατοι κολάσεις ἡμᾶς ἔμενον, αὐτὸ μόνον τὸ ἀλλο-
 τριωθῆναι τοῦ Χριστοῦ, τοῦ προῦ καὶ φιλανθρώπου, τοῦ
 15 παραδότιος ἐαντιόν ὑπὲρ ἡμῶν εἰς θάνατον, καὶ πάντα πα-
 θόντιος, ἵνα ἡμᾶς ἐξαιρήσῃται τῆς κολάσεως ἐκείνης, καὶ
 καταλλάξῃ ἡμᾶς τῷ ἐαντιῷ Πατρὶ ἐχθροῦς ὄντις τοῖς παι-
 σμασιν, εἰ καὶ μὴ τῶν προκειμένων ἐκείνων ἀνεκλαλήτων
 ἀγαθῶν καὶ ἀθανάτων ἐκπίπτειν μέλλομεν, πάσης κολάσεως
 20 μεῖζόν ἐστι καὶ ἱκανὸν διεγείραι ψυχὰς καὶ πείσαι νήφειν
 διαπαντός.

Εἰ γὰρ ἀναγινώσκοντες μόνον τὸ ὑπόδειγμα τῶν πέντε
 πυρθένων, ἃς ἔξω τοῦ νυμφῶνος ἢ τοῦ ἐλαίου σπάνις ἀπέ-
 κλεισεν, ἐξ ἴσης ἐκείναις αὐταῖς ἀλγοῦμεν ἐπὶ τοῖς ἐ-
 25 κείνων κακοῖς, καὶ θορυβούμεθα· ἂν ἐννοήσωμεν ὅτι καὶ
 αὐτοὶ τοῦτο πεισόμεθα ραθυμήσαντες, τίς οὕτως ἔσται λίθι-
 νος λοιπὸν, ὡς, τοῦ παραδείγματος αὐτὸ τοῦτο συνεχῶς στρέ-
 φοντος τὴν ψυχὴν, εἰς ὀλιγορίαν ἐμπεσεῖν;

Ἐνῆν μὲν οὖν καὶ εἰς μεῖζον μῆκος ἐκτεῖναι τὸν λόγον,
 30 ἀλλ' ἐπειδὴ μόνον ὑπακοῆς καὶ οὐκ ἄλλης χρείας ἔνεκεν ἡ-

Διότι πένθος δὲν εἶναι μόνον ἡ ἔνδυσις τοῦ πενθίμου σάκκου οὔτε ἡ ἔγκλεισις εἰς κελλίον οὔτε τὸ νὰ καθίση κανεῖς εἰς τὸ σκότος, ἀλλὰ τὸ νὰ φέρῃ κανεῖς συνεχῶς εἰς τὴν μνήμην του τὰ ἰδικά του ἁμαρτήματα καὶ νὰ βασανίζῃ τὴν συνείδησιν μὲ αὐτὰς τὰς σκέψεις, τὸ νὰ μετρῇ ἀδιακόπως τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ, δηλαδή πόσον μακρὰν ἀκόμη εὐρισκόμεθα ἀπὸ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Καὶ πῶς θὰ γίνῃ αὐτό; λέγει Πῶς; "Ἄν πάντοτε ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν μας τὴν γέενναν καὶ τοὺς περιφερομένους τότε παντοῦ ἀγγέλους καὶ συναθροίζοντας ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς οἴκουμένης τοὺς μέλλοντας νὰ ὀδηγηθοῦν εἰς τὴν γέενναν. "Ἄν ἀναλογισθῶμεν τὸν ἀποκλεισμόν μας ἀπὸ τὴν βασιλείαν, πὺ εἶναι τόσον μέγα κακόν, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν τιμωρηθῶμεν μὲ τὴν γέενναν. Διότι, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν εἶχαμεν τὴν ἀπειλὴν ἐκείνου τοῦ πυρὸς καὶ δὲν μᾶς ἀνέμεναν αἰώνιαι τιμωρία, αὐτὴ καὶ μόνῃ ἡ ἀποξένωσις ἀπὸ τὸν Χριστόν, τὸν πρῶτον καὶ φιλόανθρωπον πὺ ἀπέθανε διὰ τὰς ἁμαρτίας μας καὶ ἔπαθε τὰ πάντα διὰ νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν κόλασιν ἐκείνην καὶ μᾶς συμφιλιώσῃ μὲ τὸν Θεὸν Πατέρα του, πρὸς τὸν ὁποῖον μὲ τὰ πταίσματά μας εἴμεθα ἐχθροί, καὶ ἔαν δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἐκπέσωμεν ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ἀνεκκλάλητα καὶ ἀθάνατα ἀγαθὰ, εἶναι μεγαλυτέρα ἀπὸ κάθε τιμωρίαν καὶ ἱκανὴ νὰ διεγείρῃ τὰς ψυχὰς μας καὶ νὰ τὰς κάμῃ νὰ εἶναι διὰ παντὸς ἀνύστακτοι.

Ἐὰν δὲ καὶ μόνον ἀναγινώσκοντες τὴν ἱστορίαν τῶν πέντε παρθένων, τὰς ὁποίας ἡ ἀπουσία τοῦ ἐλαίου ἀπέκλεισεν ἀπὸ τὸν νυμφῶνα, λυπούμεθα ὅσον καὶ ἐκεῖναι διὰ τὴν συμφορὰν των καὶ θορυβούμεθα, ἔαν ἀναλογισθῶμεν ὅτι καὶ ἡμεῖς θὰ πάθωμεν τὸ ἴδιον ἐφ' ὅσον δείξωμεν ραθυμίαν, ποῖος θὰ εἶναι τόσον σκληρὸς ὡς λίθος, ὥστε νὰ δείξῃ ἀμέλειαν καθ' ἣν στιγμὴν αὐτὸ τὸ ἴδιον τὸ παράδειγμα βασανίζει τὴν ψυχὴν;

Θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ μακρύνω περισσότερο τὸν λόγον μου, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἔκθεσις μου αὐτὴ ὀφείλεται εἰς τὴν συμ-

μῖν εἴρηται, καὶ ταῦτα πέρα τοῦ δέοντος γέγραπται. Εὖ γὰρ οἶδα ὅτι πᾶσαν τῆς κατανύξεως τὴν ἀρειτὴν αὐτός τε ἔχεις ἀκριβῶς, καὶ ἄλλοις ἂν μεταδοίης καὶ σιωπῶν, ἂν μόνον βραχὺ τῇ εὐλαβείᾳ συζητοῖς ἀξιωθεῖεν τῇ σῆ, καὶ τὸν ἐ-
 5 σταυρωμένον θίον ἰδεῖν. Ὡστε εἰ χρὴ κατάνυξιν μαθεῖν τοὺς μὲν νῦν ζῶντας, εἰς τὸ σὸν θαδίσειν δεῖ καταγώγιον τοὺς δὲ μετὰ ταῦτα, ἀκούειν τὰ σά· πολλὴν γὰρ οἶμαι ροπὴν παρέξειν πρὸς τοῦτο τὴν διήγησιν μόνον τοῦ θίου τοῦ σοῦ.

Διὸ δέομαι καὶ παρακαλῶ τὴν ἀμοιβὴν ἡμῖν ἀποῖσαι λοι-
 10 πόν, καὶ τὰς εὐχὰς ἀντιδοῦναι τὰς σάς, ὥστε μὴ λέγειν περὶ κατανύξεως μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔργων τὸ πρᾶγμα ἐπιδείκνυσθαι τοῦτο· ἐπειδὴ τὸ διδάσκειν, ἄνευ τοῦ ποιεῖν, οὐ μόνον κέρδος οὐδέν, ἀλλὰ καὶ ζημίαν πολλὴν καὶ κατὰκρι-
 σιν φέρει τῷ μετὰ τισαύτης ἀπροσεξίας διοικοῦντι τὸν θίον
 15 τὸν ἑαυτοῦ. «Οὐ γὰρ πᾶς», φησί, «ὃ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, ἀλλ' ὃς δ' ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν».

μόρφωσιν πρὸς τὴν παράκλησίν σου καὶ ὄχι διὰ καμμίαν ἄλλην αἰτίαν, καὶ αὐτὰ πού ἔχουν γραφῆ εἶναι πέραν τοῦ δέοντος. Διότι γνωρίζω καλῶς ὅτι ἐσὺ κατέχεις καλῶς ὀλόκληρον τὴν ἀρετὴν τῆς κατανύξεως καὶ εἰς ἄλλους θὰ ἠμποροῦσες νὰ τὴν μεταδώσῃς καὶ σιωπῶν ἀκόμη, ἂν ἤθελαν νὰ ζήσουν μαζί σου ἔστω καὶ δι' ὀλίγον καὶ νὰ γνωρίσουν τὸν ἐσταυρωμένον βίον. Ὡστε λοιπὸν ἐὰν χρειασθῆ νὰ πληροφορηθοῦν περὶ κατανύξεως οἱ μὲν σύγχρονοί μας πρέπει νὰ ἔλθουν εἰς τὸ ἡσυχαστήριόν σου, οἱ δὲ μεταγενέστεροι νὰ ἀκούουν τὰ ἰδικά σου ἀσκητικὰ κατορθώματα. Διότι νομίζω ὅτι καὶ μόνη ἡ διήγησις περὶ τοῦ βίου σου θὰ δώσῃ μεγάλην ὥθησιν εἰς τοῦτο.

Δι' αὐτὸ σὲ παρακαλῶ καὶ σὲ ἱκετεύω νὰ μᾶς παράσῃς αὐτὴν τὴν ἀμοιβὴν καὶ νὰ μᾶς στείλῃς τὰς εὐχὰς σου, ὥστε νὰ μὴ ὀμιλῶμεν μόνον περὶ κατανύξεως, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἔργα μας νὰ παρουσιάζωμεν τὸ πρᾶγμα τοῦτο. Ἐπειδὴ ἡ διδασκαλία χωρὶς τὴν ἐφαρμογὴν ὄχι μόνον δὲν δίδει κανὲν κέρδος, ἀλλὰ καὶ ζημίαν μεγάλην καὶ κατάκρισιν προξενεῖ εἰς ἐκεῖνον πού μὲ τόσην ἀπροσεξίαν διάγει τὸν βίον του. «Διότι εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν θὰ ὀνομασθῆ μέγας ὄχι καθένας πού μὲ προσφωνεῖ 'Κύριε, Κύριε', ἀλλ' ἐκεῖνος πού θὰ ἐκτελέσῃ καὶ θὰ διδάξῃ τὰς ἐντολάς μου»³⁶.

36. Ματθ. 7, 21 καὶ 5, 19.

ΠΕΡΙ ΚΑΤΑΝΥΞΕΩΣ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΠΡΟΣ ΣΤΕΛΕΧΙΟΝ

1. Καὶ πῶς ἔνι γενέσθαι τοῦτο ὅπερ ἐπέταξας, ἅγιε τοῦ
5 Θεοῦ ἄνθρωπε, Στελέχιε, καὶ παρὰ ψυχῆς οὕτως ἀσθενοῦς
καὶ ψυχρᾶς τοὺς περὶ κατανύξεως ἀποιεχθῆναι λόγους; Δεῖ
γάρ, οἶμαι, τὸν μέλλοντά τι γενναῖον εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύ-
την ἐρεῖν, αὐτὸν πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων μάλιστα πεπυρῶ-
σθαι τῷ ζήλω τούτῳ καὶ ἀναζειν, ὥστε τοὺς περὶ τούτων
10 προφερομένους λόγους παντὸς πεπυρακιωμένου σιδήρου
σοφοδρότερον εἰς τὰς τῶν ἀκουόντων ἐμπίπτειν ψυχάς. Ἡ-
μῖν δὲ τοῦτο οὐ πάρεσι τὸ πῦρ, ἀλλὰ πάντα τὰ ἔνδον τέφρα
καὶ κόνις. Πόθεν οὖν, εἶπέ μοι, πόθεν τὴν φλόγα ταύτην
ἀνακαύσομεν, μῆτε σπινθῆρος ὄντος ἡμῖν, μῆτε ὕλης ὑπο-
15 κειμένης, μῆτε πνεύματος τοῦ ταύτην ἀναρριπίζοντος παρα-
γινομένου, διὰ τὴν πολλὴν ἀχλὺν ἣν τὸ τῶν ἁμαρτημάτων
πληθὸς κατεσκέδασεν ἡμῶν τῆς ψυχῆς; Ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα
σὸν δ' ἂν εἴη λοιπὸν τοῦ προσιάτιοντος εἰπεῖν ὅπως εἰς ἔρ-
γον ἔλθοι τὸ ἐπίταγμα, καὶ τὸ προσῆκον ἀπολάβοι τέλος· ἡ-
20 μεῖς μὲν γὰρ τὴν ἀπὸ τῆς γλώττης παρεξόμεθα διακονίαν.
Σὺ δὲ παρακάλει τὸν ἰώμενον τοὺς συντριμμένους τὴν καρ-
δίαν, τὸν διδόντα τοῖς ὀλιγοψύχοις μακροθυμίαν, τὸν ἐγεί-
ροντα ἀπὸ τῆς γῆς πτωχόν, ἀνάψαι τὸ πῦρ ἐκεῖνο παρ' ἡμῖν,
ὃ πάσαν μὲν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν ἀναλίσκειν εἶωθε, πάντα
25 δὲ ὕπνον καὶ ἀκηδίαν καὶ βαρύτητα σαρκικὴν περικόψαι,
μειτεωρίζει μὲν τῆς ψυχῆς τὸ πλερόν πρὸς οὐρανόν, δείκνυ-
σι δὲ ἀπὸ τῆς ἀψίδος ἐκείνης, καθάπερ ἕκ τινος ἀπόπτου
κορυφῆς, ἅπασαν τοῦ παρόντος βίου τὴν φαντασίαν καὶ τὴν

ΠΕΡΙ ΚΑΤΑΝΥΞΕΩΣ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΠΡΟΣ ΣΤΕΛΕΧΙΟΝ

1. Πῶς ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ αὐτὸ ποὺ παρήγγειλες, ἅγιε τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπε Στελέχιε, καὶ νὰ προέλθουν λόγοι περὶ κατανύξεως ἀπὸ ψυχὴν τόσον ἀσθενῆ καὶ ψυχράν; Διότι νομίζω ὅτι ἐκεῖνος ποὺ πρόκειται νὰ εἴπῃ κάτι σπουδαῖον σχετικῶς, πρέπει πρὶν ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους νὰ ἔχῃ πυρωθῆ ὁ ἴδιος ἀπὸ αὐτὸν τὸν ζῆλον καὶ νὰ ἀναλαμβάνῃ συνεχῶς νέας δυνάμεις, ὥστε οἱ λόγοι του νὰ ἐγγίζουν τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν δριμύτερον καὶ ἀπὸ κάθε πυρακτωμένον σίδηρον. Εἰς ἐμὲ ὅμως δὲν ὑπάρχει τοῦτο τὸ πῦρ, ἀλλὰ ὅλα μέσα μου εἶναι στάκτη καὶ σκόνη. Ἐκτὸς τοῦ λοιπόν, εἶπέ μου, ἀπὸ ποῦ νὰ ξανανάψω αὐτὴν τὴν φλόγα, ἀφοῦ οὔτε σπινθὴρ δὲν ὑπάρχει ἐντός μου οὔτε καύσιμος ὕλη οὔτε πνοὴ ἀνέμου διὰ νὰ τὴν ἀναρριπίσῃ, λόγῳ τῆς μεγάλης καταχνιάς, τὴν ὁποίαν ἐξῆπλωσεν ἐπάνω εἰς τὴν ψυχὴν μου τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτημάτων; Ἐγὼ λοιπὸν δὲν γνωρίζω πῶς. Δι' αὐτὸ ἰδικόν σου ἔργον εἶναι τὸ πῶς θὰ πραγματοποιηθῆ ἡ προσταγὴ καὶ θὰ φθάσῃ εἰς τὸ κατάλληλον τέλος. Καὶ ἐγὼ μὲν θὰ διαθέσω τὴν διακονίαν τῆς γλώσσης, ἐσὺ ὅμως παρακάλεῖ τὸν ἰατροῦντα τοὺς συντετριμμένους κατὰ τὴν καρδίαν, τὸν παρέχοντα μακροθυμίαν εἰς τοὺς ὀλιγοψύχους, τὸν ἐγείροντα ἀπὸ γῆς τὸν πτωχόν, νὰ ἀνάψῃ καὶ εἰς ἐμὲ ἐκεῖνο τὸ πῦρ, τὸ ὁποῖον κατατρῶγει κάθε ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν καὶ κάθε ὕπνον, ἀκηδίαν καὶ ὀκνηρίαν σωματικὴν, μετεωρίζει δὲ τὴν ψυχὴν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν θόλον τῆς δεικνύει, ὡσὰν ἀπὸ κάποιον παρατηρητήριον, ὅλην τὴν φαντασμαγορίαν καὶ ἀπατηλότητα τοῦ βίου. Διότι ὅποιος δὲν ἠμπόρεσε νὰ ἀναβῆ

ὑπόκρισιν. Τὸν γὰρ μὴ δυνηθέντα ἀναπιῆναι ἐκεῖ, μηδὲ ἐν ταύτῃ καθίσει τῇ περιοπῇ, οὐκ ἔνι τὴν γῆν ἰδεῖν, οὐδὲ τὰ ἐν τῇ γῇ πράγματα, οὕτως ὡς ἰδεῖν ἄξιον.

Ἐπεὶ γὰρ πολλὰ μὲν τὰ ἐπισκοπιούντα τῇ ὄψει, πολλὰ
 5 δὲ τὰ θορυβοῦντα τὴν ἀκοήν, καὶ τὴν γλῶτταν ὑποσκελίζον-
 τα, δεῖ πάσης ἑαυτὸν ὑπεξαγαγόντα τῆς ταραχῆς καὶ τοῦ κα-
 πνοῦ, πρὸς ἐκείνην ἀναχωρῆσαι τὴν ἐρημίαν, ἔνθα πολλὴ
 μὲν ἡ γαλήνη, λαμπρὰ δὲ ἡ αἰθρία, θόρυβος δὲ οὐδεὶς, ἀλλὰ
 πεπήγασι μὲν ἀκλινεῖς οἱ ὀφθαλμοὶ πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ πόθον
 10 ἐνορῶντες ἀτενές, ἐσιήκασι δὲ ἀτρεμεῖς αἱ ἀκοαί, πρὸς ἓν
 μόνον ἡσυχολημένοι, τὴν τῶν θείων λογίων ἀκρόασιν, καὶ
 τῆς παναρμονίου καὶ πνευματικῆς ἐπακούουσαι συμφωνίας,
 ἧς ἡ τυραννὶς οὕτω κρατεῖ τῆς ἀπαξ ἀλούσης ψυχῆς, ὡς
 μήτε σῖτα, μήτε ποτόν, μήτε ὕπνον αἰρεῖσθαι μεθ' ἡδονῆς
 15 τὸν ὑπ' ἐκείνης ἐφελκυσθέντα τῆς μελωδίας.

Οὐκοῦν οὔτε πραγμάτων θόρυβος βιωτικῶν, οὔτε σω-
 ματικῶν ὄχλος πολλῶν, χαλᾶσαι τὸν τόνον ἐκεῖνον ἰσχύσει-
 εν ἄν. Οὐδὲ γὰρ ἐξικνεῖται πρὸς τοῦτο τῆς ψυχῆς τὸ ὕψος
 ἢ ἐκ τῆς κάτω γινομένης ζάλης ἀνιούσα κραυγὴ ἀλλ' ὥσπερ
 20 οἱ πρὸς τὰ ὑψηλότερα τῶν ὄρων μετανασιάντες, οὐδὲν ἄν ἔτι
 ἀκούσαιεν, οὐδὲ θεάσαιεν τῶν ἐν τῇ πόλει γινομένων ἢ λε-
 γομένων, ἀλλ' ἀσήμου τινὸς μόνον καὶ ἀτερποῦς ὑπακούουσαι-
 εν κραυγῆς, καὶ σφηκῶν βομβούντων οὐδὲν ἥδιον οὕτως
 οἱ τῶν βιωτικῶν ἑαυτοὺς ἐξαγαγόντες, καὶ πρὸς τὸ ὕψος
 25 τῆς πνευματικῆς ἀναπιάντες φιλοσοφίας, οὐδενὸς ἐπαισθά-
 ρονται τῶν παρ' ἡμῖν.

Τὸ γὰρ σῶμα, καὶ αἱ τοῦ σώματος αἰσθήσεις, ἕως μὲν
 ἂν περὶ γῆν ἢ ψυχὴ σιρέφηται, μυρίοις αὐτὴν περιβάλλου-
 σι τοῖς δεσμοῖς, πάντοθεν τὸν χαλεπὸν τῶν ἐπικῆρων τέρ-
 30 ψεων χειμῶνα συνάγουσαι· καὶ γὰρ ἀκοὴ καὶ ὄψις καὶ ἀφῆ
 καὶ ὄσφρησις καὶ γλῶττα πολλὰ τῶν ἔξωθεν εἰς αὐτὴν ἐνα-
 ποιίθενται κακῶν. Ὅταν δὲ μετέωρος γένηται, καὶ πρὸς τὰ

ἐκεῖ ἐπάνω καὶ καθίσῃ εἰς τὸ ὑψηλὸν ἐκεῖνο μέρος, δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἴδῃ τὴν γῆν καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἐπάνω εἰς αὐτήν, ὅπως ἀξίζει νὰ τὰ ἴδῃ.

Ἐπειδὴ δὲ ὑπάρχουν πολλὰ πράγματα ποὺ σκοτίζουν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ προξενοῦν θόρυβον εἰς τὰ ὦτα καὶ περιπλέκουν τὴν γλῶσσαν, δι' αὐτὸ πρέπει κανεὶς, ἀφοῦ ἀποτραβηχθῆ ἀπὸ τὴν ταραχὴν καὶ τὸν καπνόν, νὰ ἀναχωρήσῃ πρὸς τὴν ἐρημίαν ἐκείνην, ὅπου ἡ γαλήνη εἶναι μεγάλη καὶ ἡ αἰθρία ἄπλετος καὶ κανεὶς θόρυβος δὲν ἀκούεται, ἀλλ' ἔχουν προσηλωθῆ ἀκλινεῖς οἱ ὀφθαλμοὶ εἰς τὸν θεῖον πόθον, ἀτενίζοντες μὲ προσοχὴν, καὶ τὰ ὦτα ἔχουν μείνει ἤσυχια, ἀπασχολούμενα μὲ τὴν ἀκρόασιν τῶν θεῶν λόγων μόνον καὶ τὴν ἐντρύφησιν τῆς παναρμονίου καὶ πνευματικῆς ἐκείνης συμφωνίας, τῆς ὁποίας ἡ τυραννὶς τόσον διακατέχει τὴν κυριευθεῖσαν ψυχὴν, ὥστε οὔτε τροφάς, οὔτε ποτόν, οὔτε ὕπνον νὰ προτιμᾷ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει αἰχμαλωτισθῆ ἀπὸ ἐκείνην τὴν μελωδίαν.

Ἔτσι λοιπὸν οὔτε ὁ θόρυβος τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, οὔτε τὸ πλῆθος τῶν σωματικῶν θὰ ἠμποροῦσε νὰ χαλαρώσῃ ἐκεῖνον τὸν τόνον. Οὔτε δὲ ἡ βοή, ἡ προερχομένη ἀπὸ τὴν ζάλην τῶν ἐπιγείων, φθάνει εἰς τὸ ὕψος ἐκεῖνο τῆς ψυχῆς· ἀλλ' ὅπως οἱ ἀνελθόντες εἰς ὑψηλότατα ὄρη, τίποτε δὲν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ἀκούσουν ἢ νὰ ἴδουν ἀπὸ ὅσα γίνονται ἢ ἀκούονται εἰς τὴν πόλιν, ἐκτὸς ἀπὸ κάποιον ἀκατανόητον καὶ κακόηχον θόρυβον, ποὺ δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸν βόμβον τῶν σφηκῶν, ἔτσι καὶ ὅσοι ἐγκατέλειψαν τὰ βιωτικὰ καὶ ἀνῆλθαν εἰς τὸ ὕψος τῆς πνευματικῆς ζωῆς τίποτε δὲν αἰσθάνονται ἀπὸ τὰ ὅσα συμβαίνουν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν.

Διότι ὅσον χρόνον ἡ ψυχὴ προσέχει εἰς τὰ γήϊνα, τὴν περισφίγγουν μὲ πολλὰ δεσμά, μὲ τὸ νὰ συγκεντρώνουν γύρω της τὸν βαρὺν χειμῶνα τῶν φθαρτῶν ἀπολαύσεων. Διότι καὶ ἡ ἀκοὴ καὶ ἡ ὄρασις καὶ ἡ ἀφῆ καὶ ἡ ὄσφρησις καὶ ἡ γλῶσσα διοχετεύουν πολλὰ ἐκ τῶν ἔξω κακῶν εἰς αὐτήν. Ὅταν ὅμως μεταρσιωθῆ καὶ στρέψῃ τὴν φροντίδα

πνευματικὰ τὴν ἐαυτῆς μεταγάγη σχολήν, ἀπειείχισε ταῖς πονηραῖς φαντασίαις τὴν εἴσοδον, οὐκ ἐμφράξασα τὰς αἰσθήσεις, ἀλλὰ τὴν ἀκολουθήσιν αὐτῶν πρὸς ἐκεῖνο μεταγαγοῦσα τὸ ὕψος.

5 Καθάπερ γὰρ δέσποινα φοβερά τε καὶ ἐμβριθής, μύρον ἐργαζομένη ποικίλον, βαρύτεμον καὶ πολυτελές, καὶ πολλῶν εἰς τοῦτο δεομένη τῶν διακονησομένων χειρῶν, τὰς θεραπαίνας αὐτῆς ἀνασιήσασα, καὶ πρὸς ἐαυτὴν ἀγαγοῦσα, τὴν μὲν κοσκίνῳ τὸ μηδέπω κατειργασμένον τῶν ἀρωμάτων ἀποκρίνειν ἐκέλευσε, τὴν δ' αὖ ζυγὰ καὶ σταθμὰ λαβοῦσαν σκοπεῖν ἀκριβῶς, ὅπως μήτε ἔλαιον, μήτε πλέον τοῦ δέοντος ὑπεισελθὸν τῆς τοῦ παντός κατασκευῆς τὴν συμμετρίαν λυμήνηται, καὶ τὴν μὲν ἔψειν τὰ τούτου δεόμενα, τὴν δὲ τρίβειν ὅσα μὴ καλῶς ἔχει, τὴν δὲ ἕτερα φύρειν καὶ ἀναμιγνύ-
 15 ναι τοῖς ἄλλοις, τὴν δὲ ἀλάβαστρον ἔχουσαν ἐσιάναι τὴν δὲ ἄγγος ἕτερον καὶ ἄλλην ἄλλο τι μεταχειρίζειν, καὶ οὕτως αὐτῶν τὴν τε διάνοιαν καὶ τὰς χεῖρας ἐκείνῳ προσηλώσασα τῷ ἔργῳ, οὐκ ἐᾷ διαφθαρεῖναι τι τῆ σπουδῇ, ἐφεισῶσα διόλου, καὶ μὴ συγχωροῦσα πλανᾶσθαι ἔξω καὶ κεχηνέναι τὰς
 20 ὄψεις· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ τὸ πολυτελές τοῦτο μύρον κατασκευάζουσα, τὴν κατάνυξιν λέγω, τὰς αἰσθήσεις ἄγει πρὸς ἐαυτήν, τὴν ραθυμίαν αὐτῶν περικόπτουσα. Αὐτίκα γοῦν εἴ ποτε συμβαίῃ συσιρέψασαν ἐαυτὴν λογίζεσθαι τι τῶν δεόντων καὶ θεοφιλῶν, ἐρήμους τῶν ἐνεργειῶν τὰς αἰσθήσεις καθίστη-
 25 σιν, ὥστε μηδὲν τῶν περιτιῶν ἐπείσαγούσας ἀκαίρως διαταράξαι τὴν ἔνδον γινομένην ἡσυχίαν αὐτῆς. Διὸ καὶ προσπίπουσιν μὲν φωναὶ ταῖς ἀκοαῖς, καὶ θεωρίαι ταῖς ὄψεσιν παραπέμπεται δὲ ἔνδον οὐδέν, τῆς ἐκάστου τούτων ἐνεργείας τῶν μελῶν ἐστραμμένης πρὸς τὴν ψυχὴν. Καὶ τί λέγω φων-
 30 νὰς καὶ θεωρίας, ὅπου γε πολλοὶ τῶν ἐν ταύτῃ γενομένων

της εἰς τὰ πνευματικά, φράζει τὴν εἴσοδον εἰς τὰς πονηρὰς φαντασίας, χωρὶς μὲ τοῦτο νὰ ἔχη ἀχρηστεύσει τὴν λειτουργίαν τῶν αἰσθήσεων, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειάν των ἀναβιβάζει εἰς ἐκεῖνο τὸ ὕψος.

Συμβαίνει δὲ ὅ,τι μὲ μίαν αὐστηρὰν καὶ σοβαρὰν οἰκοδέσποιναν ποῦ θέλει νὰ κατασκευάσῃ μῦρον πολυσύνθετον, βαρύτιμον καὶ πολυτελὲς καὶ ἔχει ἀνάγκην πολλῶν ὑψηροτετικῶν χειρῶν, ἀφοῦ καλέσῃ τὰς δούλας της, ἄλλην μὲν προστάζει νὰ ξεχωρίσῃ μὲ τὸ κόσκινον τὸ ἀκατέργαστον τῶν ἀρωμάτων, τὴν ἄλλην δὲ πάλιν νὰ τὰ ζυγίσῃ ταῦτα μὲ ἀκριβῆ πλάστιγγα, ὥστε νὰ μὴ πέσῃ οὔτε ὀλιγώτερον οὔτε περισσότερον τοῦ δέοντος καὶ βλάβῃ τὴν ἀναλογίαν τοῦ ὄλου παρασκευάσματος, ἄλλην νὰ βράσῃ τὰ ἔχοντα ἀνάγκην βρασμοῦ, ἄλλην νὰ τρίψῃ ὅσα δὲν εἶναι καλοτριμμένα, ἄλλην νὰ ἀναμείξῃ καὶ ζυμώσῃ ἄλλα καὶ ἄλλην νὰ κρατῆ ἀλάβαστρον καὶ νὰ ἴσταται ἐκεῖ πλησίον, ἄλλην νὰ κρατῆ ἄλλο ἀγγεῖον καὶ ἄλλην κάτι ἄλλο νὰ κάμνῃ, ἔτσι δὲ προσηλώνει καὶ τὸν νοῦν καὶ τὰς χεῖρας ἐκείνων εἰς κάποιον ἔργον καὶ μὲ τὴν φροντίδα της δὲν ἐπιτρέπει νὰ καθῆ τίποτε, διότι ἐποπτεύει τοῦ ὄλου ἔργου καὶ δὲν ἐπιτρέπει εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς των νὰ περιπλανῶνται ἔξω καὶ νὰ χασκουν. Ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ κατασκευάζουσα τὸ πολυτελὲς τοῦτο μῦρον, τὴν κατάνυξιν, συναθροίζει τὰς αἰσθήσεις πλησίον της καὶ περικόπτει τὴν ραθυμίαν των. Ἐὰν λοιπὸν συμβῆ νὰ συγκεντρωθῆ εἰς τὸν ἑαυτὸν της καὶ νὰ σκέπτεται κάτι ἀπὸ τὰ ὠφέλιμα καὶ θεοφιλῆ, καθιστᾷ τὰς αἰσθήσεις ἀδρανεῖς, ὥστε τίποτε τὸ περιττὸν νὰ μὴ μεταδίδουν εἰς καιρὸν ἀκατάλληλον ποῦ νὰ διαταράσῃ τὴν ἐπικρατούσαν μέσα της ἡσυχίαν. Δι' αὐτό, φθάνουν μὲν μέχρι τῆς ἀκοῆς οἱ ἦχοι καὶ μέχρι τῶν ὀφθαλμῶν τὰ θεάματα, τίποτε ὅμως δὲν διοχετεύεται ἐντός, διότι ἡ ἐνέργεια τοῦ καθενὸς ἀπὸ αὐτὰ τὰ μέλη τοῦ σώματος εἶναι ἐστραμμένη πρὸς τὴν ψυχὴν. Καὶ τί λέγω ἦχους καὶ θεάματα, καθ' ἣν στιγμὴν πολλοί, διατελοῦντες ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῆς τῆς καταστάσεως,

τῆ καταστάσει, οὐ μόνον τοὺς παρόντας πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐνωθοῦντας αὐτοῖς ἀπῆλθον μὴ αἰσθόμενοι; Τοσαύτη γὰρ τῆς ψυχῆς ἡ ἀρετή, ὡς εἶναι ράδιον τῷ βουλομένῳ διατριβεῖν μὲν ἐπὶ τῆς γῆς, ὥσπερ δὲ ἐν οὐρανῷ
5 καθημένῳ μηδενὸς ἐπαισθάνεσθαι τῶν γινομένων ἐπὶ τῆς γῆς.

2. Τοιοῦτος ὁ μακάριος Παῦλος ἦν, ὃς τοσοῦτον ἀφειστήκει τῶν παρόντων ἀπάντων ἐν μέσαις στρεφόμενος πόλεσιν, ὅσον τῶν νεκρῶν ἀφειστήκαμεν σωμάτων ἡμεῖς. Ὅταν γὰρ λέγη, «ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται», ταύτην λέγει τὴν ἀναίσθησιαν μᾶλλον δὲ οὐ ταύτην μόνην, ἀλλὰ καὶ ἑτέραν τοιαύτην, ὡς εἶναι τὴν προειρημένην διπλῆν. Οὐ γὰρ εἶπε μόνον, «ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται», καὶ ἐσιώπησεν, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπαγωγῆς καὶ ἑτέραν ἐδήλωσεν εἰπών, ὅτι «κἀγὼ τῷ κόσμῳ». Μεγάλη μὲν οὖν φιλοσοφία καὶ τὸ νομίζειν νεκρὸν
15 εἶναι τὸν κόσμον, πλείων δὲ ταύτης καὶ πολλῶ μείζων τὸ καὶ αὐτὸν ὡς τεθνηκότα διακεῖσθαι πρὸς ἐκεῖνον. Ὅπερ οὖν ὁ Παῦλος ἐνέφηγε τοιοῦτον δὴ τί ἐστι· λέγει γὰρ οὐ τοσοῦτον ἀπέχει τῶν παρόντων, ὅσον οἱ ζῶντες τῶν νεκρωθέντων, ἀλλ' ὅσον οἱ νεκροὶ τῶν νεκρῶν. Διότι ὁ μὲν
20 ζῶν εἰ καὶ μὴ ἐπιθυμεῖ τοῦ τετελευτηκότου, ἀλλ' ἑτέρως αἰσθάνεται, ἢ καὶ θαυμάζων ἔτι τὸ κάλλος τοῦ κειμένου, ἢ καὶ ἑλεῶν αὐτὸν καὶ δακρύων· ὁ δὲ νεκρὸς πρὸς τὸν ἀπελθόντα οὐδὲ ταύτην ἔχει τὴν σχέσιν καὶ τὴν διαθήσιν. Τοῦτο τοίνυν ἐμφῆναι βουλόμενος, εἰπών, «ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται», ἐπήγαγε, «κἀγὼ τῷ κόσμῳ». Ὅρας πόσον ἀφειστήκει τῆς οἰκουμένης, πῶς ἐν τῇ γῆ βαδίζων πρὸς αὐτὴν ἀνεπεπηδήκει τοῦ οὐρανοῦ τὴν κορυφήν;

Μὴ γὰρ μοι τὰς ἀκρωρείας εἴπης τῶν ὄρων, μηδὲ νάπας καὶ φάραγγας καὶ ἐρημίαν ἄβαιον· οὐδὲ γὰρ ἱκανά

ὄχι μόνον τοὺς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν των διερχομένους δὲν ἀντιλαμβάνονται ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποὺ τυχὸν ἔσκόντασαν καθ' ὁδὸν ἐπάνω των; Διότι εἶναι τόσον μεγάλη ἡ ἀρετὴ τῆς ψυχῆς, ὥστε εἶναι εὐκόλον εἰς ὅποιον θέλει νὰ ζῆ μὲν ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ νὰ μὴ ἀντιλαμβάνεται τίποτε ἐξ ὧσων συμβαίνουν ἐπάνω εἰς τὴν γῆν, ὡσὰν νὰ κάθεται εἰς τὸν οὐρανόν.

2. Τέτοιος ἦτο καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ὁ ὁποῖος, ἐνῶ ἔζη ἐν μέσῳ τῶν πόλεων, τόσον ξένος ἦτο πρὸς τὰ ἐγκόσμια, ὅσον διαφέρομεν ἡμεῖς ἀπὸ τὰ νεκρὰ σώματα. Διότι ὅταν λέγη «ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται», ἐννοεῖ αὐτὴν τὴν ἀπάθειαν καὶ μᾶλλον ὄχι μόνον αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ κάποιαν ἄλλην ἀκόμη, ὡσὰν ἡ προαναφερθεῖσα νὰ εἶναι διπλῆ. Διότι δὲν εἶπε μόνον «ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται»¹ καὶ ἐσιώπησεν, ἀλλὰ μὲ τὴν προσθήκην ἐδήλωσε καὶ ἄλλην, λέγων, ὅτι «κάγὼ τῷ κόσμῳ». Μεγάλη λοιπὸν φιλοσοφία εἶναι καὶ τὸ νὰ νομίζη κανεὶς ὅτι εἶναι νεκρὸς ὁ κόσμος, πολὺ μεγαλύτερα ὅμως τὸ νὰ διάκειται ὁ ἴδιος ὡς νεκρὸς ἔναντι ἐκείνου. Καὶ ἐπομένως αὐτὸ ποὺ λέγει ὁ Παῦλος σημαίνει τοῦτο· δηλαδὴ λέγει ὅτι εἶναι ξένος πρὸς τὰ τοῦ κόσμου ὄχι ὅσον οἱ ζῶντες πρὸς τοὺς νεκρούς, ἀλλ' ὅσον οἱ νεκροὶ πρὸς τοὺς νεκρούς. Διότι ὅποιος ζῆ, μολονότι δὲν ζηλεύει τὴν τύχην τοῦ ἀποθανόντος, ὅμως αἰσθάνεται διαφορετικῶς ἢ θαυμάζων τὸ κάλλος τοῦ προκειμένου νεκροῦ, ἢ λυπούμενος δι' αὐτὸν καὶ δακρύζων· ὁ νεκρὸς ὅμως οὔτε καὶ αὐτὴν τὴν σχέσιν καὶ διάθεσιν ἐκδηλώνει πρὸς τὸν ἀπελθόντα. Τοῦτο λοιπὸν θέλων νὰ δείξῃ, εἰς τὸ «ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται» προσέθεσε, «κάγὼ τῷ κόσμῳ». Βλέπεις πόσον μακρὰν εὐρίσκετο ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον, πῶς ἐπὶ τῆς γῆς βαδίζων εἶχεν ἤδη ἀναπηδῆσει πρὸς αὐτὴν τὴν κορυφὴν τοῦ οὐρανοῦ;

Καὶ μὴ μοῦ εἴπῃς ὅτι εἶναι ἄβατα αἱ κορυφαὶ τῶν ὀρέων καὶ αἱ κοιλάδες καὶ τὰ φαράγγια καὶ ἡ ἔρημος· οὔτε δὲ εἶναι ἀρκετὰ μόνα αὐτὰ νὰ ἀποδιώξουν τὸν θόρυβον τῆς

ταῦτα μόνα ψυχῆς θόρυβον ἐξελεῖν· ἀλλὰ δεῖ τῆς φλογὸς ἐκείνης, ἣν ἀνῆψε μὲν ὁ Χριστὸς ἐν τῇ τοῦ Παύλου ψυχῇ, ἔτρεφε δὲ ὁ μακάριος ἐκεῖνος διὰ τούτου τοῦ πνευματικοῦ λογισμοῦ, καὶ πρὸς τοσοῦτον ὕψος ἐπῆρεν, ὡς κάτωθεν ἀρξά-
 5 μένην ἀπὸ τῆς γῆς, πρὸς αὐτὸν φθάσαι τὸν οὐρανόν, καὶ τὸν ὑπὲρ τοῦτον οὐρανόν, καὶ τὸν μετ' ἐκεῖνον πάλιν. Αὐτὸς μὲν γὰρ ἕως τρίτου ἠερπάγη οὐρανοῦ· ὁ δὲ πόθος αὐτοῦ καὶ ἡ πρὸς τὸν Χριστὸν ἀγάπη οὐ τρεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς οὐρανοὺς ὑπερηκόντισε. Τὸ μὲν γὰρ σῶμα βραχύς ἦν,
 10 καὶ πλεον ἡμῶν κατὰ τοῦτο εἶχεν οὐδέν· τῇ δὲ πνευματικῇ διαθέσει πάντας τοὺς ὄντας ἀνθρώπους ἐπὶ τῆς γῆς ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντιος παρήλασεν. Καὶ οὐκ ἂν τις ἀμάρτιοι τούτου γε ἕνεκα τοιαύτη τιτὶ τὸν ἅγιον ἐκεῖνον εἰκόνι παραβαλὼν, ὥσπερ ἂν εἶ τις φλόξ τὰ νῶτα πάσης ἐπισχοῦσα τῆς γῆς, καὶ
 15 πρὸς ὕψος ἀρθεῖσα πάντιθεν παρέλθοι τὴν οὐράνιον ἀψίδα, καὶ τὸν ὑπὲρ ταύτης ἀέρα διαδραμοῦσα, εἴτε ἀήρ ἐστι, εἴθ' ὃ τί ποιε, πληρῶσαι τοῦ πυρὸς τὸ μέσον τῶν δύο τούτων οὐρανῶν, καὶ μηδὲ ἐνταῦθα σταίη τοῦ δρόμου, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν τρίτον ἀθρόως ἐκπηδήσασα ἀναβαίη, καὶ πάντα
 20 ἐργάσαιτο μίαν πυράν, τοσοῦτον μὲν ἔχουσαν πλάτος, ὅσον τὸ εὖρος πάσης τῆς γῆς, τοσοῦτον δὲ ὕψος, ὅσον ἀπὸ τοῦ τρίτου οὐρανοῦ πρὸς ἡμᾶς. Μᾶλλον δὲ οὐδὲ τὸ πολλοσιτὸν τῆς ἀγάπης αὐτοῦ μέρος εἰρηκέναι μοι δοκῶ.

Καὶ διὸ οὐχ ὑπερβολή ἐστι τὰ ρήματα, εἴσεταιί τις ἀ-
 25 κριβῶς τὰ πρὸς Δημήτριον ἡμῖν ταύτης ἕνεκεν γραφέντα τῆς ὑποθέσεως ἐπελθῶν. Οὕτω δεῖ φιλεῖν τὸν Χριστόν, οὕτω τῶν παρόντων ἀφεισιάναι πραγμάτων. Τοιαύτας εἶχον καὶ οἱ ἅγιοι προφηῆται ψυχᾶς· διὰ τοῦτο καὶ ἑτέρους ἔλαβον ὀφθαλμούς. Τὸ μὲν οὖν ἀποσιτῆσαι τῶν παρόντων ἑαυτούς,
 30 τῆς ἐκείνων σπουδῆς ἦν· τὸ δὲ μετὰ ταῦτα ἐτέρας ἀνοιγῆναι

ψυχῆς, ἀλλὰ χρειάζεται ἐκείνη ἢ φλόξ, τὴν ὁποίαν ἦναψεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Παύλου ὁ Χριστὸς καὶ τὴν ἐνίσχυσεν ὁ μακάριος ἐκεῖνος μὲ τὸν πνευματικὸν τοῦτον λογισμὸν τῆς νεκρώσεως καὶ ἡ ὁποία εἰς τόσον μέγα ὕψος ἀνῆλθεν, ὥστε ἀναβαίνουσα ἀπὸ τὴν γῆν νὰ φθάσῃ εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν παραπάνω ἀπὸ αὐτὸν καὶ πάλιν τὸν παραπάνω ἀπὸ ἐκεῖνον. Καθότι αὐτὸς μὲν ἠρπάγη μέχρι τρίτου οὐρανοῦ, ὁ πόθος του ὅμως καὶ ἡ ἀγάπη του διὰ τὸν Χριστὸν ὑπερέβαλον ὄχι μόνον τρεῖς, ἀλλὰ καὶ ὅλους μαζὶ τοὺς οὐρανοὺς. Διότι ὡς πρὸς μὲν τὸ σῶμα ἦτο μικρὸς καὶ εἰς αὐτὸ τίποτε περισσότερον δὲν εἶχεν ἀπὸ ἡμῶς, κατὰ τὴν πνευματικὴν ὅμως διάθεσιν ὑπερέβη μὲ τὸ παραπάνω ὅλους τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς ζῶντας ἀνθρώπους. Καὶ δὲν θὰ ἔσφαλλε κανεὶς ἐν προκειμένῳ, ἐὰν παρωμοίαζε τὸν ἅγιον ἐκεῖνον μὲ τὴν ἐξῆς περίπου εἰκόνα, ὡς τὴν φλόγα δηλαδὴ ἐκείνην, ἡ ὁποία, ἀφοῦ ἐκάλυπεν ὅλην τὴν γῆν καὶ ἀνῆλθε πολὺ ὑψηλά, διῆλθεν ἀπὸ παντοῦ τὸν οὐράνιον θόλον καί, ἀφοῦ ὑπερέβη τὸν ὑπεράνω αὐτοῦ εἴτε ἀῆρ εἴτε ὀτιδήποτε ἄλλο εἶναι τοῦτο, ἐγένετο μὲ πῦρ τὸ μεταξὺ τῶν δύο τούτων οὐρανῶν διάστημα καὶ δὲν ἐστάθη μέχρις ἐδῶ, ἀλλὰ ἀνέβη διὰ μιᾶς μέχρι τοῦ τρίτου οὐρανοῦ καὶ τὸν πᾶν μετέβαλεν εἰς μίαν φλόγα, ἡ ὁποία εἶχε τόσον πλάτος, ὅσον εἶναι καὶ τὸ τῆς γῆς, καὶ τόσον ὕψος, ὅσον εἶναι τὸ μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ τρίτου οὐρανοῦ διάστημα. Καὶ πάλιν δὲν νομίζω ὅτι ἔχω παρουσιάσει οὔτε τὸ πολλοστημόριον τῆς ἀγάπης αὐτοῦ.

Ὅτι δὲ δὲν εἶναι ὑπερβολικὰ ὅλα αὐτὰ ποὺ εἶπα, θὰ τὰ γνωρίσῃ κανεὶς ἐπακριβῶς, ἐὰν ἀναγνώσῃ τὰ Πρὸς Δημήτριον γραφέντα ἀπὸ ἡμῶς σχετικῶς μὲ τὴν ὑπόθεσιν αὐτήν. Τόσον πρέπει νὰ ἀγαπᾷ κανεὶς τὸν Χριστόν, τόσον νὰ εἶναι ξένος πρὸς τὰ πράγματα τοῦ κόσμου τούτου. Τοιαύτας ψυχὰς εἶχον καὶ οἱ ἅγιοι προφῆται, δι' αὐτὸ καὶ ἔλαβον ἄλλους ὀφθαλμούς. Καὶ ἡ μὲν ἀπομάκρυνσις τοῦ ἑαυτοῦ τῶν ἀπὸ τὰ παρόντα ἀπειτέλει τὴν ἰδικὴν τῶν φροντίδα.

πρὸς τὴν τῶν μελλόντων θεωρίαν ὄψεις αὐτοῖς, τῆς τοῦ Θεοῦ λοιπὸν ἐγίνετο χάρις. Τοιοῦτος Ἐλισαῖος ἦν, ὃς ἐπειδὴ πάντων ἀπέστη τῶν βιωτικῶν, καὶ τῆς βασιλείας ἠράσθη τῆς ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τὰ παρόντα διέπυσεν ἅπαντα, βασιλείαν καὶ δυναστείαν καὶ δόξαν λέγω, καὶ τὴν παρὰ πάντων τιμὴν, εἶδεν ἃ μηδεὶς ἕτερος εἶδε ποτέ, ὄρος ὀλόκληρον ἵππων καὶ πυρίνων καὶ ἁρμάτων καὶ στρατιωτῶν τοιούτων παρατάξει κρυπτόμενον.

Ὁ μὲν γὰρ τὰ παρόντα θαυμάζων, οὐκ ἂν ἀξιωθεῖη τῆς τῶν μελλόντων θεωρίας ποτέ· ὁ δὲ τούτων ὑπερορῶν, καὶ οὐδὲν ἄμεινον σκιᾶς καὶ ὄνειρατος αὐτὰ διακεῖσθαι νομίζων, ταχέως ἐπιτεύξεται τῶν μεγάλων ἐκείνων καὶ πνευματικῶν. Ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς τότε τὸν πλοῦτον τὸν ἀνδράσι προσήκοντα τοῖς παισὶν ἐπιδείκνυμεν τοῖς ἡμετέροις, ὅτιαν ἄνδρας αὐτοὺς γενομένους ἴδωμεν, καὶ τῶν παιδικῶν ὑπερορῶντας ἁπάντων· ἕως δ' ἂν ἐκεῖνα θαυμάζωσιν, ἀναξίους τούτων εἶναι νομίζομεν. Ψυχὴ γὰρ μὴ μελετήσασα τῶν μικρῶν καὶ βιωτικῶν καταφρονεῖν, οὐ δυνήσεται θαυμάσαι τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ὥσπερ ἐκεῖνα θαυμάζουσα, οὐ δυνήσεται τούτων μὴ καταγελαῖν. Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἔλεγεν· εἰ γὰρ καὶ περὶ δογμάτων εἴρηται τὸ λεχθέν, ἔχει ἂν καιρὸν καὶ περὶ τρόπων εἰρησθαι καὶ δωρεῶν, ὅτι «ὁ ψυχικὸς ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ».

3. Ὅπερ οὖν ἔφην, ἐρημίας ἐπιζητῶμεν, μὴ τὰς ἐκ τόπων μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀπὸ τῆς προαιρέσεως, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων τὴν ψυχὴν εἰς αὐτὴν ἄγωμεν τὴν ἀοίκητον. Μετὰ γὰρ τῆς τοιαύτης καταστάσεως καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ πόλιν οἰκῶν, καὶ βασιλείαν οἰκονομῶν, καὶ μυρίαὶς περιβεβλημένος φροντίσι, τῶν τὰς ἐρημίας κατειληφῶτων θερμότερον συνείχετο τῷ τοῦ Χριστοῦ πόθῳ. Τὰ γὰρ δάκρυα

2. Περὶ τοῦ ὁράματος τούτου βλέπε Δ' Βασ. 6, 17 ἔ.

3. Α' Κορ. 2, 14.

Τὸ νὰ ἀνοιχθοῦν ὅμως οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν εἰς τὴν θεωρίαν τῶν μελλόντων ἦτο ἔργον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Καὶ τέτοιος ἦτο ὁ προφήτης Ἐλισσαῖος, ὁ ὁποῖος, ἐπειδὴ ἀπεξενώθη ἀπὸ τὰ βιωτικὰ καὶ ἐπεθύμησε σφοδρῶς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ τὰ παρόντα ὅλα ἀπεστράφη, δηλαδὴ τὴν βασιλείαν καὶ τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν τῶν ἄλλων, εἶδεν ὅσα κανεῖς ποτὲ δὲν εἶδεν ἄλλος, ὄρος ὀλόκληρον καλυπτόμενον ἀπὸ παράταξιν ἵππων πυρίνων καὶ ἀρμάτων καὶ στρατιωτῶν².

Ὅποιος θαυμάζει λοιπὸν τὰ ἐγκόσμια, ποτὲ δὲν θὰ ἀξιωθῆ νὰ λάβῃ τὸ δῶρον τῆς θεωρίας τῶν μελλόντων. Ὅποιος ὅμως τὰ περιφρονεῖ καὶ φρονεῖ ὅτι δὲν διαφέρουν ἀπὸ σκιάν καὶ ὄνειρον, πολὺ σύντομα θὰ ἀποκτήσῃ τὰ μεγάλα ἐκεῖνα καὶ πνευματικὰ ἀγαθὰ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡμεῖς τὸν πλοῦτον ποὺ ἀρμόζει μόνον εἰς τοὺς ἄνδρας ἐπιδεικνύομεν εἰς τὰ τέκνα μας τότε, δταν τὰ ἴδωμεν νὰ γίνωνται ἄνδρες καὶ νὰ περιφρονοῦν ὅλα τὰ παιδικὰ πράγματα, ὅσον χρόνον εἶναι προσηλωμένα εἰς τὰ παιδικὰ ἐνδιαφέροντα τὰ θεωροῦμεν ἀνάξια δι' αὐτά. Διότι ἡ ψυχὴ ποὺ δὲν ἔμαθε νὰ καταφρονῆ τὰ μικρὰ καὶ βιωτικὰ, δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ θαυμάσῃ τὰ οὐράνια, ὅπως πάλιν, ἐὰν θαυμάζῃ ἐκεῖνα, δὲν θὰ δυνηθῆ νὰ μὴ περιγελάσῃ αὐτά. Τοῦτο ἔλεγε καὶ ὁ μακάριος Παῦλος. Μολονότι δὲ τὸ λεχθὲν ἀναφέρεται εἰς τὰ δόγματα, θὰ ἦτο ἐπίκαιρον νὰ λεχθῆ καὶ διὰ τὸ ἦθος καὶ τὰ χαρίσματα καὶ ὅτι «ὁ ψυχικὸς ἄνθρωπος δὲν δέχεται τὰς δωρεὰς τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ»³.

3. Ὅπως εἶπα λοιπὸν, ἄς ἀναζητῶμεν τὰς ἐρημίας, ὅχι μόνον ἐκεῖνας τῶν ἐρήμων τόπων, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνας τῆς προαιρέσεως καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα ἄς ὀδηγήσωμεν ἐκεῖ τὴν ψυχὴν. Καὶ ὁ μακάριος Δαυῖδ ἔχων τέτοιαν διάθεσιν, ἐνῶ κατώκει εἰς πόλιν καὶ ἦτο ἐπωμισμένος μὲ τὸ ἀξίωμα τῆς βασιλείας καὶ ἐπνίγετο ἀπὸ πολλὰς ἄλλας φροντίδας, διακατείχετο ἀπὸ τὸν πόθον τοῦ Χριστοῦ θερμότερον, ἀπὸ ὅσον καὶ αὐτοὶ οἱ μονάζοντες ἐν ἐρημίαις. Διότι ἐκεῖνα

καὶ τὰς οἰμωγὰς καὶ τοὺς ὀλοφυρμούς ἐκείνους, τοὺς ἐν ἡμέρᾳ, τοὺς ἐν νυκτί, μόλις ἕνα που καὶ δεύτερον τῶν νῦν ἐσταυρωμένων ἐπιδεικνύμενον ἴδοι τις ἄν, εἴ γε τις ὅλως ἐστί.

- 5 Μὴ γάρ τοὺς θρήνους ἐξετάσωμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ τίς ὢν ἐποιεῖτο τούτους ἴδωμεν ἀκριβῶς. Οὐ γάρ ἐστιν ἴσον, ἐν ἀξιώματι τοσοῦτω τυγχάνοντα, καὶ παρὰ πάντων θεραπευόμενον, καὶ μηδένα τὸν ἐπιτιμῶντα ἔχοντα ταπεινοῦσθαι καὶ κάμπτεσθαι καὶ κατεσθίειν ἑαυτόν, καὶ πάντων τούτων
- 10 ἀπειστερημένον τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο ποιεῖν. Ὁ μὲν γὰρ βασιλεὺς πολλὰ ἔχει τὰ πρὸς διάχυσιν αὐτὸν ἐξάγοντα, καὶ σοσιεῖλαι κωλύοντα τὴν ψυχὴν. Καὶ γὰρ ὑπὸ τῆς καθημερινῆς τρυφῆς διαλύεται καὶ χαῦνος γίνεται, καὶ ὑπὸ τῆς ἐξουσίας φουσᾶται καὶ πρὸς ἀπόνοιαν αἴρεται· ἐκκαίει δὲ καὶ ὁ τῆς δόξης ἔ-
- 15 ρως αὐτόν, καὶ ὁ τῶν σωμάτων οὐχ ἦτιον, ὑπὸ μὲν τῆς ἐξουσίας τικτόμενος, τρεφόμενος δὲ ὑπὸ τῆς τρυφῆς. Πρὸς τούτοις αἱ τῶν φροντίδων νιφάδες πάντοθεν αὐτὸν θάλλουσαι τῶν παθῶν ἐκείνων οὐκ ἔλαιτον θορυβοῦσιν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν· ὅθεν οὐδὲ μικρὰν παρείδουσιν ἢ κατάνυξις εὐρεῖν δυ-
- 20 νήσεται, τοσοῦτοις εἰργομένη τειχίσμασιν· ἀγαπητὸν γάρ καὶ πάντων τούτων ἀπηλλαγμένην δυνηθῆναι ἐν αὐτῇ τοῦτο φυτεῦσαι τὸ καλόν. Ὁ δὲ ἰδιώτης πάσης ταύτης ἔξω τῆς ταραχῆς ἔστηκεν, ἂν μὴ λίαν ἦ διεστραμμένος· διὸ καὶ μετ' ἐλάττονος δυσκολίας ἐπὶ τὸ πρᾶγμα δυνησεται ἐλθεῖν, ἀλλ'
- 25 οὐχ ὁ ἐν δυναστείᾳ καὶ ἀρχῇ καὶ θεραπείᾳ τοσαύτῃ. Καὶ ὥσπερ χαλεπὸν, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον ἀναμίξαι ὕδατι πῦρ, οὕτως οἶμαι τρυφὴν καὶ κατάνυξιν εἰς ταῦτ' συναγαγεῖν ἐναντία

τὰ δάκρυα, τοὺς θρήνους καὶ τοὺς ὄδυρμους καὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς μόλις καὶ μετὰ βίας εἰς ἓνα ἢ καὶ δύο μοναχοὺς τῆς σήμερον θὰ ἤμποροῦσε κανεῖς νὰ ἴδῃ, ἐὰν βεβαίως ὑπάρχη κανεῖς τέτοιος σήμερον.

Ἄς μὴ ἐξετάσωμεν δὲ μόνον τοὺς θρήνους, ἀλλὰ ἄς ἴδωμεν ἀκριβῶς καὶ ποῖος ἦτο ὁ Δαυῖδ ὅταν ἐθρήνει. Διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιον πράγμα νὰ κατέχῃς τόσον μέγα ἀξίωμα καὶ νὰ ὑπηρετῆσαι ἀπὸ ἄλλους καί, χωρὶς νὰ ἔχῃς κανένα νὰ σὲ ἐπιτιμᾷ, ἐσὺ νὰ ταπεινοῦσαι καὶ νὰ κάμπτεσαι καὶ καταθλίβῃς τὸν ἑαυτὸν σου καὶ νὰ στερῆσαι ὅλα αὐτὰ καὶ νὰ κάμνῃς πάλιν ὅλα τὰ προαναφερθέντα παραπάνω. Ὁ βασιλεὺς ἔχει πολλὰς ἀφορμὰς πού τὸν ὀδηγοῦν εἰς διάχυσιν καὶ ἐμποδίζουν τὴν ψυχὴν νὰ συνέλθῃ. Διότι καὶ ἀπὸ τὴν καθημερινὴν τρυφὴν χαλαρώνεται καὶ ἀποχαυνώνεται καὶ ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν γεμίζει ἔπαρσιν καὶ ὀδηγεῖται εἰς παραλογισμούς. Τὸν πυρώνει δὲ καὶ ὁ ἔρωσ τῆς δόξης, ἐξ Ἰσου δὲ καὶ ὁ ἔρωσ τῶν σωματίων πού γεννᾶται μὲν ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν, τρέφεται δὲ ἀπὸ τὸν τρυφηλὸν τοῦ βίου. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ αὐτὰ καὶ αἱ νιφάδες τῶν φροντίδων πού τὸν κτυποῦν ἀπὸ παντοῦ, ταρασσούν τὴν ψυχὴν τοῦ ὀλιγώτερον ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ πάθη. Ἐπομένως ἢ κατάνυξις δὲν θὰ ἤμπορέσῃ νὰ εὖρη οὔτε τὴν παραμικρὰν εἴσοδον εἰς τὴν καρδίαν τοῦ, ἐμποδιζομένη ἀπὸ τόσα ἐμπόδια. Θὰ ἦτο δὲ εὐχῆς ἔργον νὰ κατορθώσῃ νὰ φυτεύσῃ κανεῖς τοῦτο τὸ καλὸν εἰς τὴν ψυχὴν, ἀκόμη καὶ ἂν αὐτὴ εἶναι ἀπηλλαγμένη ἀπὸ κάθε κακόν. Ὁ δὲ ἰδιώτης εὐρίσκεται ἐκτὸς τοῦ περιπασμοῦ τούτου, ἂν δὲν εἶναι πολὺ διεστραμμένος· διὰ τοῦτο αὐτὸς θὰ δυνηθῇ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν πραγματοποίησιν τούτου μὲ ὀλιγωτέραν δυσκολίαν, ὅχι ὅμως καὶ ὁ εὐρισκόμενος εἰς τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν τόσῃν ὑπηρεσίαν. Καὶ ὅπως εἶναι δύσκολον ἢ μᾶλλον ἀδύνατον νὰ ἀναμείξῃ κανεῖς εἰς τὸ ὕδωρ πῦρ, ἔτσι νομίζω ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ συζεύξῃ κανεῖς τρυφὴν καὶ κατάνυξιν, διότι αὐτὰ εἶναι ἀντίθετα μεταξὺ των καὶ τὸ ἐν καταργεῖ τὸ ἄλ-

γὰρ ταῦτα, καὶ ἀλλήλων ἐστὶν ἀναιρετικά. Ἡ μὲν γὰρ δακρύων ἐστὶ μήτηρ καὶ νήψεως, ἡ δὲ γέλωτος καὶ παραφορᾶς· καὶ ἡ μὲν κούφην καὶ ὑπόπιερον ἐργάζεται τὴν ψυχὴν, ἡ δὲ αὐτὴν παντός μολύβδου βαρυτέραν καθίστησι. Καὶ οὐ-
 5 πω δὴ τὸ πάντων μείζον εἶπον, ὅτι ὁ μὲν ἐν χρόνοις ἐπολιτεύετο οὐδὲν μέγα ἀπαιτοῦσιν εἰς πολιτείας ἀκρίθειαν· ἡμεῖς δὲ τότε εἰς τὸν ἀγῶνα καθήκαμεν, ὅτε οὐ μόνον τὰ ἄλλα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ γελᾶν πολλὴν ἔχει τὴν κόλασιν, ἐπαινεῖται δὲ πανταχοῦ τὸ πενθεῖν καὶ τὸ θλίβεσθαι.

10 Ἄλλ' ὅμως ὁ μακάριος ἐκεῖνος πάντα ταῦτα διακόψας τὰ κωλύματα, οὕτως αὐτῆς ἐπελάβειτο σφοδρῶς, ὡς τῶν πολλῶν εἰς ὧν, καὶ μηδὲ ὄναρ ποτὲ βασιλείαν, μηδὲ τὴν ἐν βασιλείῳ πολυτέλειαν θεασάμενος, καὶ τισαύτην ἐν ἀλουργίδι καὶ διαδήματι καὶ θρόνῳ βασιλικῷ τὴν κατάνυξιν ἐπε-
 15 δείξατο, ὅσην ὁ ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ καὶ ἐν ἐρημίᾳ καθήμενος. Καὶ γὰρ οἷς ἂν γνησίως τοῦτο παραγένηται τὸ καλόν, τισαύτην ἐπιδείκνυται τὴν ἰσχύν, ὅσην ἐν ταῖς ἀκάνθαις τὸ πῦρ. Τοῦτο κἂν ὑπὸ μυρίων ἀγγχόμενον εὖρη κακῶν, κἂν πολλὰ τὰ σχοινία τῶν ἁμαρτημάτων περικείμενον, κἂν σφο-
 20 δρᾶν τῶν ἐπιθυμιῶν τὴν φλόγα καίουσαν, κἂν πολλὴν τῶν διωτικῶν πραγμάτων περιεσιῶτα θόρυβον, πάντα ἐκεῖνα εὐθέως σφοδρᾶ τινι μάστιγι κατ' ἄκρας ἐλαύνουσα πόρρω καθίστησι τῆς ψυχῆς. Καὶ καθάπερ πρὸς ἀνέμου θίαν ραγδαίου οὐκ ἂν ποτε σταιῆ κόνις λεπτή, οὕτως οὐδὲ τὸ τῶν
 25 ἐπιθυμιῶν πλῆθος κατανύξεως ρύμην ἐμπεσοῦσαν δυνήσεται ἐνεγκεῖν, ἀλλ' ἀφανίζεται καὶ διαχεῖται καὶ κόνεως καὶ καπνοῦ θᾶπτον παντός. Εἰ γὰρ ὁ τῶν σωμάτων ἕως οὕτω δουλοῦται τὴν ψυχὴν, ὡς πάντων αὐτὴν ἀπαγαγεῖν, καὶ τῆ τῆς ἐρωμένης προσηλῶσαι τυραννίδι μόνη, τί οὐκ ἂν ὁ τοῦ
 80 Χριστοῦ πόθος ἐργάσαιτο, καὶ τὸ δέος τῆς ἐκείνου ἀλλοτριώσεως; Ἄπερ ἀμφοτέρωτα ταῦτα οὕτως ἔστρεφε τοῦ προ-

λο. Διότι ἡ μὲν κατάνυξις εἶναι μήτηρ τῶν δακρύων καὶ τῆς νήψεως, ἡ δὲ τρυφή τοῦ γέλωτος καὶ τῶν παραλογισμῶν. Καὶ ἡ μὲν μία καθιστᾶ τὴν ψυχὴν ἑλαφρὰν καὶ πτερωτὴν, ἡ δὲ τὴν καθιστᾶ ἀπὸ τὸν μόλυβδον βαρυτέραν. Καὶ ἀκόμη δὲ εἶπα τὸ σπουδαιότερον, ὅτι ἐκεῖνος μὲν ἔζη εἰς τέτοιον καιρὸν ποῦ τίποτε τὸ σπουδαῖον δὲν ἀπαιτοῦσε διὰ νὰ ἐπιτύχη κανεὶς τελειότητα βίου· ἐνῶ ἡμεῖς κατήλθομεν εἰς τὸν ἀγῶνα, τότε ὅταν ὄχι μόνον ὅλα τὰ ἄλλα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ γέλωσ θεωρῆται πολὺ κολάσιμος, ἐπαινῆται δὲ παντοῦ τὸ πένθος καὶ ἡ θλίψις.

Ἄλλ' ὅμως ὁ μακάριος ἐκεῖνος, ἀφοῦ κατέστρεψεν ὅλα αὐτὰ τὰ ἐμπόδια, τόσον διακαῶς ἀνέλαβε τὸ ἔργον τοῦτο, ὥστε, ἐνῶ ἦτο εἷς ἐκ τῶν πολλῶν καὶ δὲν εἶχε ζήσει οὔτε ὡς ὄνειρον τὴν βασιλείαν καὶ πολυτέλειαν τῶν ἀνακτόρων του, τόσην κατάνυξιν ἔδειξε, φορῶν τὴν ἀλουργίδα καὶ τὸ διάδημα καὶ καθήμενος ἐπὶ βασιλικοῦ θρόνου, ὄσην καὶ οἱ μετανοοῦντες, οἱ καθήμενοι εἰς σάκκον καὶ στάκτην καὶ ἐρημίαν. Καθότι τοῦτο τὸ καλὸν παρουσιάζει, εἰς ὅσους καταλάβῃ, τόσην δύναμιν, ὄσην καὶ τὸ πῦρ ὅταν πέσῃ ἐπάνω εἰς ἀκάνθας. Τοῦτο λοιπὸν καὶ ἂν εὔρη κάποιον νὰ στενοχωρῆται ἀπὸ ἄπειρα κακά, νὰ περισφίγγεται ἀπὸ πλῆθος σχοινίων τῆς ἁμαρτίας, νὰ κατακαίεται ἀπὸ τὴν φλόγα τῶν παθῶν, νὰ περιβάλλεται ἀπὸ πολὺν θόρυβον τῶν βιωτικῶν ὑποθέσεων, ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἀπομακρύνει ἀμέσως ἀπὸ τὴν ψυχὴν, κτυπῶν αὐτὰ μὲ ἰσχυρὸν μαστίγιον. Καὶ καθὼς ἡ λεπτὴ σκόνη δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὴν ὄρμην ἀνέμου σφοδροῦ, ἔτσι καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιθυμιῶν δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὸ ὀρμητικὸν ρεῦμα τῆς κατανύξεως, ἀλλ' ἀφανίζεται καὶ σκορπίζεται ταχύτερον ἀπὸ τὴν σκόνην καὶ τὸν καπνόν. Διότι, ἐὰν ὁ σωματικὸς ἔρωσ ὑποδουλώνη τὴν ψυχὴν τόσον ὥστε νὰ τὴν ἀπομακρύνῃ ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα καὶ νὰ τὴν προσκολλᾶ εἰς μὴν τὴν τυραννίδα τῆς ἐρωμένης, τί δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἐπιτελέσῃ ὁ πόθος τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ φόβος τῆς ἀποξενώσεως ἀπὸ ἐκεῖνον; Αὐτὰ τὰ δύο

φήτου τὴν ψυχὴν, ὡς ποτὲ μὲν λέγειν, «ὄν τρόπον ἐπιποθεῖ ἢ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχὴ μου πρὸς σέ, ὁ Θεός», καὶ πάλιν, «ἡ ψυχὴ μου ὡς γῆ ἄνυδρός σου», καὶ «ἐκολλήθη ἡ ψυχὴ μου ὀπίσω σου», ποτὲ 5 δέ, «Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξης με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσης με».

4. Καὶ μή μοι λεγέτω τις, ὅτι τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῦ πεν-
θῶν τοῦτον ἔγραψε τὸν ψαλμόν· οὐ γὰρ ἀληθὲς τοῦτο, οὐδὲ
ἀφήσιν ὑποπιεῦσαί τι τοιοῦτον τὰ ἐπιγεγραμμένα ἄνωθεν
10 γράμματα. Εἰ μὲν γὰρ μηδεὶς εἶχε τὴν ὑπόθεσιν δεῖξαι
προγεγραμμένην, ἐνῆν τῷ βουλομένῳ τοῦτον ἐκείνοις ἀρμό-
σαι τοῖς πράγμασι τὸν ψαλμόν· εἰ δὲ ὁ ἐπ' ἐκείνοις λεχθεὶς
δῆλός ἐστιν, οὗτος δὲ ἑτέραν ἔχει τὴν ὑπόθεσιν, μή, παρα-
καλῶ, μὴ συγχέωμεν τὰ θεῖα, μηδὲ τῶν ὑπὸ Πνεύματος
15 εἰρημένων δογμάτων κυριωτέρους εἶναι τοὺς ἡμετέρους
ψηφίζόμεθα λογισμούς.

Τίς οὖν ἐστὶν ἡ ἐπιγραφή; Ὑπὲρ τῆς ὀγδόης, φη-
σί. Τίς δὲ ἐστὶν ἡ ὀγδὴ, ἀλλ' ἢ ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου
ἢ μεγάλη καὶ ἐπιφανής, ἢ ὡς κλίβανος καιομένη, ἢ καὶ
20 τὰς ἄνω δυνάμεις τρέμειν παρασκευάζουσα, (Σεισθή-
σονται γάρ, φησί, καὶ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν), ἢ πῦρ
δεικνύουσα προτρέχον τοῦ βασιλέως τότε ἐκείνου; Ὁγδὴν
δὲ αὐτὴν ἐκάλεσε, τὸ τῆς καταστάσεως ἐνηλλαγμένον ἐμφαί-
νων, καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς τὴν ἀνανέωσιν. Ὁ μὲν γὰρ
25 παρῶν βίος οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἀλλ' ἢ ἑβδομάς μία, ἀρχό-
μενος μὲν ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας, τελευτῶν δὲ εἰς τὴν
ἑβδόμην, καὶ πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἀνακυκλούμενος διαστήμασι,
καὶ εἰς τὴν αὐτὴν ἀνιῶν ἀρχήν, καὶ καταβαίνων εἰς τὴν
τελευτήν. Διόπερ ὀγδὴν ἡμέραν οὐκ ἂν τις εἴποι ποτὲ

4. Ψαλμ. 41, 2.

5. Ψαλμ. 142, 6.

6. Ψαλμ. 62, 9.

7. Ψαλμ. 6, 2.

πράγματα τόσον ἐβασάνιζαν τὴν ψυχὴν τοῦ προφήτου, ὥστε ἄλλοτε νὰ λέγῃ «ὅπως ἐπιποθεῖ ἢ ἔλαφος τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, τόσον ἐπιποθεῖ ἢ ψυχὴ μου ἐσέ, ὁ Θεός»⁴, καὶ «ἡ ψυχὴ μου εἶναι ὡς γῆ ἄνυδρος δι' ἐσέ»⁵ καὶ «ἐκολλήθη ἡ ψυχὴ μου ὀπίσω σου»⁶, ἄλλοτε δὲ «Κύριε, μὴ μὲ ἐλέγξης εἰς τὸν θυμόν σου καὶ μὴ μὲ παιδεύσης εἰς τὴν ὀργὴν σου»⁷.

4. Καὶ ἄς μὴ μοῦ εἴπῃ κανεὶς ὅτι ἔγραφεν αὐτὸν τὸν ψαλμὸν διὰ νὰ πενθήσῃ τὴν ἁμαρτίαν του. Αὐτὸ δὲν εἶναι ἀληθὲς καὶ ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ ψαλμοῦ δὲν ἀφήνει νὰ ὑποθέσωμεν κάτι τέτοιο. Διότι ἂν μὲν κανεὶς δὲν ἤμποροῦσε νὰ δείξῃ ὅτι ἡ ὑπόθεσις προδηλοῦται διὰ τῆς ἐπιγραφῆς, τότε αὐτὸς ποῦ ἤθελε θὰ ἤμποροῦσε νὰ προσαρμόσῃ τὸν ψαλμὸν εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ πένθους διὰ τὴν ἁμαρτίαν. Ἐφ' ὅσον ὅμως ὁ ψαλμὸς τῆς μετανοίας εἶναι γνωστός, αὐτὸς ἐδῶ δὲ ἔχει ἄλλην ὑπόθεσιν, ἄς μὴ συγχέωμεν, παρακαλῶ, τὰ θεῖα καὶ ἄς μὴ νομίζωμεν ὅτι αἱ ἰδικαί μας σκέψεις ἔχουν περισσότερο κῦρος ἀπὸ τὰς διδασκαλίας ποῦ ἔχουν λεχθῆ μὲ τὴν ἔμπνευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ποία εἶναι λοιπὸν ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ ψαλμοῦ; «Ἐπὲρ τῆς ὀγδόης». Καὶ ποία εἶναι ἡ ὀγδότης; Δὲν εἶναι μήπως ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου ἡ μεγάλη καὶ ἐπιφανής, ἡ καιομένη ὡσὰν κλίβανος, ἡ ὁποία προξενεῖ τρόμον καὶ εἰς τὰς οὐρανίους δυνάμεις (θὰ σεισθοῦν, λέγει, καὶ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν)⁸, ἡ ὁποία ἐμφανίζει πῦρ νὰ προηγήται τότε πρὸ τοῦ βασιλέως ἐκείνου; Τὴν ὠνόμασε δὲ ὀγδότην, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ δείξῃ τὴν ἀλλαγὴν τῆς καταστάσεως ἐκείνης καὶ τὴν ἀνακαίνισιν τῆς μελλούσης ζωῆς. Διότι ὁ παρῶν βίος τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ μία ἐβδομάς, ποῦ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν πρώτην ἡμέραν καὶ τελειώνει εἰς τὴν ἑβδόμην, καὶ κάμνει τὴν ἀνακύκλησιν τῶν ἰδίων χρονικῶν διαστημάτων καὶ ἀνεβαίνει εἰς τὴν ἰδίαν ἀρχὴν καὶ κατεβαίνει εἰς τὸ τέλος. Δι' αὐτὸ ἀκρι-

8. Ματθ. 24, 29.

τὴν κυριακὴν, ἀλλὰ πρώτην· οὐ γὰρ ἐκτείνεται εἰς ὄγδοον ἀριθμὸν ὁ τῆς ἐβδομάδος κύκλος. Ὅταν δὲ ταῦτα πάντα παύσῃται καὶ καταλυθῆ, τότε ὁ τῆς ὄγδοῦδος δρόμος εἰς μέσον ἄγεται· οὐ γὰρ ἀνατρέχει πάλιν ἐπὶ τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ
5 τῶν ἐξῆς ἔχεται διασημάτων.

Ὁ τοίνυν προφήτης ὑπὸ πολλῆς κατανόξεως ἐγγεγραμμένην τῆς κρίσεως τὴν μνήμην εἶχε διαπαντός, καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐν τοσαύτῃ θεραπείᾳ καὶ τροφῇ διηνεκῶς ἔστρεφε παρ' ἑαυτῶ, ἦν ἐν ταῖς θλίψεσι μάλιστα ἡμεῖς εἰς
10 μνήμην λαμβάνομεν· καὶ τὰ κρίματα αὐτοῦ συνεχῶς ἀναλογιζόμενος τοῦτον ἔγραψε τὸν ψαλμόν. Καὶ τί φησι; «Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με»· θυμὸν καὶ ὀργὴν λέγων τὴν ἐπίτασιν τῆς τιμωρίας (οἶδε γὰρ παντὸς πάθους τὸ θεῖον ἀπηλλαγμένον), καίτοι γε
15 ἑαυτῷ συνειδῶς οὐ κολάσεως οὐδὲ τιμωρίας, ἀλλὰ τιμῆς ἄξια καὶ σιεφάνων. Ἡ τε γὰρ πίστις, δι' ἧς κατήνεγκε τὸν τῶν ἀλλοφύλων πύργον, καὶ τὸ πᾶν τῶν Ἰουδαίων ἔθνος ἐξ αὐτῶν ἤρπασε τῶν τοῦ θανάτου πωλῶν), ἥ τε εἰς τὸν ἡδικηκότα εὐεργεσία γενομένη καὶ ἅπαξ καὶ δὶς καὶ πολλά-
20 κίς, καὶ πρὸ τούτων ἡ τοῦ Θεοῦ περὶ αὐτοῦ ψῆφος ἐξενεχθεῖσα, πᾶσαν ἱκανὴ δεῖξαι τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἀρετήν, καὶ τῶν κατορθωμάτων μᾶλλον αὐτῶν. Τὰ μὲν γὰρ ἔργα καὶ ἢ μεγάλα καὶ θαυμασιά, ὅμως πονηρὰ ὑποπιευθῆναι δύναται ἄν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα πάσης ὑποψίας ἀπήλλακτο τοῦ δικαίου
25 τὰ κατορθώματα· ὅταν δὲ ὁ Θεὸς ὁ μαρτυρῶν ἦ, πάσης ἐκτὸς ὑποψίας ἢ ψῆφός ἐστιν· οὐ γὰρ, εἰ μὴ τὴν ἀκριβεσιότατην βάσανον τῆς ἀρετῆς ἐπεδείξατο, τῆς ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀνα-

9. Ψαλμ. 6, 2.

10. Ὑπὸ τὸν «πύργον τῶν ἀλλοφύλων» ἐννοεῖ τὸν γιγαντόσωμον Γολιάθ, τὸν ὁποῖον ἐνίκησε καὶ ἐφόνευσε ὁ Δαυὶδ.

βῶς κανεῖς δὲν θὰ ὠνόμαζε τὴν Κυριακὴν ὀγδόην ἡμέραν, ἀλλὰ πρώτην, καθότι ὁ κύκλος τῆς ἑβδομάδος δὲν ἐκτείνεται ὡς τὸν ἀριθμὸν ὀκτώ. Ὅταν δὲ τὰ παρόντα παύσουν νὰ ὑφίστανται καὶ καταργηθοῦν, τότε θὰ ἐμφανισθῇ ὁ δρόμος τῆς ὀγδοάδος· καὶ δὲν ἀνατρέχει πάλιν εἰς τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ θὰ ἀκολουθήσῃ τὰ ἐπόμενα διαστήματα.

Ὁ προφήτης λοιπὸν μὲ πολλὴν κατάνυξιν εἶχε διὰ παντὸς τὴν μνημὴν τῆς κρίσεως καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐπανέφερε συνεχῶς εἰς τὸν νοῦν του, μὲ τόσῃ ἐπιμέλειαν καὶ ἀπόλαυσιν, ἐνῶ ἔζη μὲ τόσῃ περιποίησιν ἀπὸ ἄλλους καὶ τρυφήν, τὴν ὁποίαν ἡμεῖς μόλις καὶ ἐνθυμούμεθα ἐν καιρῷ θλίψεων. Καὶ ἀναλογιζόμενος συνεχῶς τὰ κρίματά του ἔγραψε τοῦτον τὸν ψαλμόν· καὶ τί λέγει; «Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξης με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσης με⁹. Θυμὸν καὶ ὀργὴν λέγων ἐννοεῖ τὴν ἔντασιν τῆς τιμωρίας (διότι γνωρίζει ὅτι τὸ θεῖον εἶναι ἀπηλλαγμένον ἀπὸ παντὸς εἴδους πάθος), μολονότι ἤξευρε πολὺ καλὰ ὅτι δὲν ἦτο ἄξιος τιμωρίας, ἀλλὰ τιμῆς καὶ στεφάνων μόνον. Διότι καὶ ἡ πίστις μὲ τὴν ὁποίαν κατεκρήμνισε τὸν πύργον τῶν ἀλλοφύλων καὶ διέσωσεν ἀπὸ τὰς χεῖρας των ὀλόκληρον τὸ ἰουδαϊκὸν ἔθνος, εὐρισκόμενον εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ θανάτου, καὶ ἡ εὐεργεσία του εἰς τὸν ἀδικήσαντα αὐτὸν καὶ μίαν καὶ δύο καὶ πολλὰς φορὰς¹⁰ καὶ ἐπάνω ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἡ γνώμη τοῦ Θεοῦ περὶ αὐτοῦ εἶναι ἀρκετὴ νὰ δείξῃ ὀλόκληρον τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρός, περισσότερο μάλιστα καὶ ἀπὸ αὐτὰ του τὰ κατορθώματα. Διότι τὰ ἔργα καὶ ὅταν ἀκόμη εἶναι μεγάλα καὶ θαυμαστά, θὰ ἠμποροῦσαν νὰ κινήσουν τὴν ὑποψίαν ὅτι εἶναι πονηρά, ἂν καὶ φαίνονται ἐντελῶς ἀπηλλαγμένα ἀπὸ κάθε ὑποψίαν τὰ ἔργα τοῦ δικαίου τούτου. Ὅταν δὲ ὁ Θεὸς εἶναι ἐκεῖνος πὺ μαρτυρεῖ διὰ τὴν γνησιότητά των, τότε ἡ γνώμη εἶναι ἀπηλλαγμένη πάσης ὑποψίας. Ἐὰν δὲν εἶχε νὰ παρουσιάσῃ τὴν ἀκριβεστάτην ἐπαλήθευσιν τῆς ἀρετῆς, δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀνακηρυχθῇ ἄξιος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Τί λέγει ὁ Θεὸς περὶ αὐ-

κηρύξεως ἔτυχεν ἄν. Τί οὖν ὁ Θεός φησι περὶ αὐτοῦ; «Ἐδ-
 ρον Δαυὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαί, ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου». Ἄλλ' ὅμως μετὰ τὴν τοιαύτην κρίσιν καὶ τὰς τοσαύτας ἀν-
 δραγαθίας, τὰ τῶν κατεγνωσμένων ἐφθέγγετο ρήματα, καὶ
 οὐδεμίαν ἐχόντων παρορησίαν πρὸς τὸν Θεόν, πληρῶν ἐκεῖνο
 τὸ εὐαγγελικόν, τό, «Ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε, ὅτι ἀ-
 χρεῖοι δοῦλοὶ ἐσμεν».

Τί τούτων πλέον ἐφθέγγετο ὁ ὄντως μυρίων γέμων
 κακῶν ὁ τελώνης ἐκεῖνος, ὁ μηδὲ ἀναβλέπει εἰς τὸν οὐρα-
 νὸν ὑπομένων, μηδὲ μακρὸν κατατεῖναι λόγον, μηδὲ πλησίον
 10 σιῆσαι τοῦ Φαρισαίου τολμῶν; Ὁ μὲν γὰρ ὠνειδίξεν αὐ-
 τὸν λέγων, «ὅτι οὐκ εἰμι ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἄρ-
 παγες, ἄδικοι, μοιχοί, ἢ καὶ ὡς οὗτος ὁ τελώνης», ὁ δὲ
 ὡς μηδὲν ἀκούσας δυσχερὲς καὶ κατεδέξατο τὸ λεχθέν, καὶ
 15 οὐ μόνον οὐκ ἠγανάκτησεν, ἀλλὰ καὶ τὸν ὑβριστὴν ἐκεῖνον
 καὶ ἀλαζόνα τοσαύτη τετίμηκε τιμῇ, ὡς μηδὲ τῆς παιουμέ-
 νης ὑπ' ἐκείνου γῆς ἄξιον εἶναι νομίζειν ἑαυτὸν· καὶ ρῆμα
 μὲν εἶπεν οὐδέν, πλὴν ὅσον τὰς ἁμαρτίας ὁμολογήσαι τὰς
 ἑαυτοῦ· τὰ δὲ σιέρινα τύπτων σφοδρῶς, οὕτω παρεκάλει
 20 ἴλεων γενέσθαι τὸν Θεόν.

Ἄλλὰ τὸ μὲν ἐκεῖνον ταῦτα ποιεῖν οὐδὲν θαυμα-
 σιόν· τὸ γὰρ τῶν ἁμαρτημάτων πλήθος καὶ ἐκόνητα αὐ-
 τὸν καὶ ἄκοντα κάτω κύπτειν ἠνάγκαζε· τὸ δὲ τὸν δί-
 καιον καὶ μηδὲν ἑαυτῷ συνειδότα τοιοῦτον μετὰ τῆς αὐ-
 25 τῆς τῷ τελώνῃ προσιέναι καταγνώσεως, τοῦτό ἐστι τὸ
 παράδοξον, καὶ ψυχῆς ὄντως συντριμμένης σημεῖον. Τοῦ
 γάρ, «ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ», τί διενήνοχε, τό, «Κύ-
 ριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξης με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παι-
 δεύσης με»; Μᾶλλον δὲ τοῦτο ἐκείνου καὶ πολλῶν πλέον ἐ-

11. Ἰεσσαί· εἶναι ὁ ἐγγονὸς τοῦ Βούσ καὶ τῆς Ροίθ.

12. Α' Βασ. 13, 14 .

13. Λουκᾶ 17, 10.

14. Λουκᾶ 18, 11.

15. Λουκᾶ 18, 13.

τοῦ; «Εὖρον Δαυῖδ τὸν υἱὸν Ἰεσσαί, ἄνδρα ἐνεργοῦντα κατὰ τὴν καρδίαν μου»¹². Πλὴν ὅμως καὶ μετὰ τὴν τοιαύτην περὶ αὐτοῦ κρίσιν τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ τόσα ἀνδραγαθήματά του, αὐτὸς ἐπρόφερε τοὺς λόγους ἐκείνων πού θεωροῦν τὸν ἑαυτὸν των ἔνοχον καὶ καμμίαν παρρησίαν δὲν ἔχουν πρὸς τὸν Θεόν, ἐκπληρώνων ἔτσι ἐκεῖνο τὸ εὐαγγελικόν, τὸ «ὄταν πάντα ποιήσετε, λέγετε, ὅτι εἴμεθα ἀχρεῖοι δοῦλοι»¹³.

Τί περισσότερο εἶπεν ὁ πράγματι πλήρης ὄλων τῶν κακῶν ἐκεῖνος τελώνης, ὁ ὁποῖος δὲν ἠνείχετο οὔτε νὰ ὑψώσῃ τὸ βλέμμα εἰς τὸν οὐρανόν, οὔτε νὰ μακρύνῃ τὸν λόγον του, οὔτε πλησίον τοῦ Φαρισαίου ἐτολμοῦσε νὰ σταθῇ; Καὶ ὁ μὲν Φαρισαῖος τὸν ἐκατηγόρει λέγων, ὅτι «δὲν εἶμαι ὅπως οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἄρπαγες, ἄδικοι, μοιχοὶ ἢ καὶ ὅπως οὗτος ὁ τελώνης»¹⁴. Αὐτὸς ὅμως ὡσὰν νὰ μὴ ἤκουσε τίποτε τὸ ἄσχημον, παρεδέχθη τὰ ὅσα ἤκουσεν εἰς βάρος του καὶ ὄχι μόνον δὲν ἠγανάκτησεν, ἀλλὰ καὶ τὸν ὑβριστὴν καὶ ἀλαζόνα ἐκεῖνον τόσον τὸν ἐτίμησεν, ὥστε νὰ νομίζῃ ὅτι αὐτὸς δὲν ἦτο ἄξιος νὰ πατήσῃ τὸ χῶμα πού ἐπατοῦσεν ἐκεῖνος. Καὶ λόγον μὲν κανένα ἄλλον δὲν εἶπε, παρὰ μόνον τόσον, ὅσος ἐχρειάζετο διὰ νὰ ὁμολογήσῃ τὰς ἁμαρτίας του· ἐκτυποῦσε δὲ τὸ στῆθος του σφοδρῶς, ὥστε μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν νὰ παρακαλέσῃ τὸν Θεὸν νὰ τὸν ἐλεήσῃ.

Ἄλλὰ βεβαίως δὲν εἶναι καθόλου παράδοξον νὰ κάμῃ αὐτὰ τὰ πράγματα ἐκεῖνος· διότι τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν του ἐκόντα ἄκοντα, τὸν ἠνάγκαζε νὰ κύπτῃ κάτω. Τὸ παράδοξον ὅμως εἶναι, πού ἀποτελεῖ καὶ ἀπόδειξιν ψυχῆς πράγματι συντετριμμένης, τὸ ὅτι ὁ δίκαιος, πού τίποτε διὰ τὸν ἑαυτὸν παρόμοιον δὲν συνησθάνετο, προσῆλθεν ὅπως καὶ ὁ τελώνης ἐκεῖνος, ἐξ ἴσου ἀναγνωρίζων τὸν ἑαυτὸν του ἔνοχον. Διότι, τί διαφέρει ἀπὸ τὸ «ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ»¹⁵ τὸ «Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με»¹⁶; Μᾶλλον δὲ καὶ μεγαλύτερον

16. Ψαλμ. 6, 2.

σίν. Ὁ μὲν γὰρ τελώνης οὐδὲ ἀναβλέψαι εἰς τὸν οὐρανὸν οὐκ ἐτόλμησεν, ὁ δὲ δίκαιος τούτου μείζον ἐποίησεν. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἔλεγεν, Ἰλάσθητί μοι, οὗτος δὲ οὐδὲ τοῦτο ἐθάρορησεν εἰπεῖν· οὐ γὰρ εἶπε, Μὴ ἐλέγξης με, ἀλλὰ, Μὴ
 5 τῷ θυμῷ σου, οὐδέ, Μὴ παιδεύσης με, ἀλλὰ Μὴ τῇ ὀργῇ σου, οὐ τὸ μὴ κολασθῆναι, ἀλλὰ τὸ μὴ σφόδρα τοῦτο παθεῖν αἰτῶν. Ὡστε πάντοθεν αὐτοῦ τὸ ταπεινὸν τῆς ψυχῆς ἔστιν ἰδεῖν, ἀπὸ τε τοῦ τοσαύτης ἑαυτὸν κολάσεως ἄξιον εἶναι νομίζειν, ἀπὸ τε τοῦ μὴ τολμᾶν ὑπὲρ παντελοῦς συγχωρήσεως
 10 ἄξιον τὸν Θεόν· ὁ τῶν σφόδρα κατεγνωσμένων ἐστί, καὶ πεπεικότερον ἑαυτοῦς διὰ πάντων εἰσὶ τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτωλότεροι. Καὶ τὸ δὴ τούτου μείζον, διὰ καὶ αὐτὸ τὸ μὴ σφόδρα κολασθῆναι ἀπὸ τοῦ ἐλέους καὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ λαβεῖν, ὡς ἐξησθηνηκώς, ἄξιοι· «ἐλέησον γὰρ με,
 15 φησὶν, διὰ ἀσθενῆς εἰμι».

Τί τοῦτο; ὁ τοιαύτης μαρτυρίας ἀπολαύσας, καὶ τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ μὴ ἐπιλανθανόμενος («τὰ κρίματά σου γάρ», φησὶν, «οὐκ ἐπελαθόμην»), ὁ τοῦ ἡλίου φαιδρότερον λάμπων, οὗτος τοιαῦτα φθέγγεται ῥήματα; Ναί· τοῦτο γὰρ ἐστὶ
 20 τὸ θαυμασιόν, διὰ οὕτω μεγάλα κατορθῶν οὐδὲν οὐδέποτε μέγα οὔτε εἶπε τι, οὔτε ἐνόμισε περὶ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ πάντων ἔσχατον ἑαυτὸν εἶναι ἐδόκει, καὶ ἀπὸ μόνης ἡξίου τῆς τοῦ Θεοῦ σώζεσθαι φιλανθρωπίας, ὡσανεὶ ἔλεγεν, «ἄξιός μὲν εἰμι τιμωρίας ἀπαραιτήτου, καὶ τοῦ κολασθῆναι ἀθάνα-
 25 τα· διὰ δὲ τὸ μηκέτι δύνασθαι φέρειν ἄξιῶ μοι λύσιν γενέσθαι τῶν παρόντων κακῶν· καθάπερ τῶν οἰκειῶν οἱ μυρία ἐργασάμενοι δεινά, διὰ μὲν οὐχ ἡμαρτον οὐκ ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν, διὰ δὲ τὸ τὴν ὀδύνην ἀφόρητον εἶναι τὴν ἀπὸ τῶν μαστίγων, ἄξιοῦσιν ἀνεθῆναι λοιπὸν τῶν πληγῶν.

17. Ψαλμ. 6, 3.

18. Ψαλμ. 118, 30.

εἶναι αὐτὸ ἀπὸ ἐκεῖνο. Διότι ὁ τελώνης οὔτε εἰς τὸν οὐρανὸν νὰ ἀτενίσῃ δὲν ἐτόλμησεν, ὁ δὲ δίκαιος ἔπραξε κάτι μεγαλύτερον ἀπὸ αὐτό. Διότι ἐκεῖνος μὲν ἔλεγεν «ἰλάσθητί μοι», αὐτὸς ὅμως οὔτε καὶ τοῦτο ἐτόλμησε νὰ εἴπῃ. Διότι δὲν εἶπε «μὴ ἐλέγξης με», ἀλλὰ, «μὴ τῷ θυμῷ σου», οὔτε «μὴ παιδεύσης με», ἀλλὰ «μὴ τῇ ὀργῇ σου», ζητῶν ὅχι νὰ μὴ τιμωρηθῇ, ἀλλὰ νὰ μὴ πάθῃ τοῦτο ὑπερβολικά. Ὡστε ἀπὸ παντοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ διακρίνῃ κανεὶς τὴν ταπείνωσιν τῆς ψυχῆς του, καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι ἐνόμιζε τὸν ἑαυτόν του ἄξιον τόσον μεγάλης τιμωρίας καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν ἐτόλμα νὰ ἀξιῶσῃ ἀπὸ τὸν Θεὸν τὴν τελείαν συγχώρησίν του, πρᾶγμα ποῦ ἀποτελεῖ γνῶρισμα τῶν ἀναγνωριζόντων τὴν ἐνοχῆν των καὶ ἐχόντων πείσει τὸν ἑαυτόν των ὅτι εἶναι οἱ ἁμαρτωλότεροι τῶν ἀνθρώπων. Καὶ τὸ σπουδαιότερον εἶναι ὅτι ἀκόμη καὶ τὸ νὰ μὴ τιμωρηθῇ σκληρά, ζητεῖ νὰ τὸ λάβῃ ἀπὸ τὸ ἔλεος καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ, ἐπικαλούμενος τὴν ἀδυναμίαν του. Διότι λέγει, «ἐλέησόν με, διότι εἶμαι ἀσθενῆς»¹⁷.

Διατί αὐτό; Αὐτὸς ποῦ ἠξιώθη τέτοιας μαρτυρίας καὶ δὲν ἐλησιμόνησε τὰς ἀποφάσεις τοῦ Θεοῦ (τὰ παραδείγματα σου, λέγει, δὲν ἐλησιμόνησα)¹⁸, αὐτὸς ποῦ ἔλαμπε φαιδρότερον τοῦ ἡλίου, αὐτὸς λοιπὸν ἀπαγγέλλει αὐτοὺς τοὺς λόγους; Ναί, διότι τοῦτο εἶναι τὸ ἀξιοθαύμαστον, ὅτι τόσον μεγάλα κατορθώματα ἐπιτελῶν ποτὲ δὲν εἶπεν οὔτε ἐσκέφθη κάτι σπουδαῖον διὰ τὸν ἑαυτόν του, ἀλλ' εἶπεν ὅτι εἶναι ὁ τελευταῖος ὄλων καὶ ἐζήτει νὰ σωθῇ μόνον ἀπὸ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ, ὡσὰν νὰ ἔλεγεν· ἐγὼ εἶμαι ἄξιος τῆς ἀπαραιτήτου τιμωρίας καὶ τῆς αἰωνίου κολάσεως, ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἤμπορῶ νὰ ὑπομείνω, ἔχω τὴν ἀξίωσιν νὰ ἀπαλλαγῶ ἀπὸ τὰ παρόντα κακά. Καθὼς οἱ δοῦλοι οἱ διαπράξαντες ἄπειρα κακά, παραδέχονται μὲν τὸ σφάλμα των, διὰ τὸ ὅτι ὅμως ὁ πόνος τῆς μαστιγώσεως εἶναι ἀφόρητος, ἔχουν τὴν ἀξίωσιν ὁ πόνος τῶν τιμωριῶν νὰ μὴ εἶναι τόσον δριμύς.

Ἐγὼ δὲ αὐτὸν καὶ ἄλλην ἀσθένειαν οἶμαι αἰνίτισθαι
 νῦν. Τίνα δὴ ταύτη; τὴν ἀπὸ τῆς ἀθυμίας καὶ τῶν ὀδυρμῶν
 ἐγγινομένην αὐτῷ. Ἐἴωθε γὰρ ἡ τῆς λύπης ὑπερβολή, ὅταν
 ἡμῖν ἐπισκῆψη σφοδρότερον, ἅπασαν περιρῶγειν τῆς ψυχῆς
 5 τὴν ἰσχύν. Ὅπερ οἶμαι καὶ τὸν δίκαιον πεπονθέναι ἐκ τοῦ
 σφόδρα καταγινώσκειν ἑαυτοῦ, καὶ μηδέποτε χρησιὰς ἑαυ-
 τῷ ὑποτείνειν ἐλπίδας, ἀλλὰ τὰς ἐναντίας ἀεί. Τοῦτο γοῦν
 καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς δῆλον ποιεῖ· «ἐλέησον γάρ με», ἐπήγαγεν,
 «ὅτι ἀσθενής εἰμι· ἴασαί με, Κύριε, ὅτι ἐταράχθη τὰ ὀστέα μου,
 10 καὶ ἡ ψυχὴ μου ἐταράχθη σφόδρα», πρότερον εἰπὼν, «Κύ-
 ριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξης με».

Εἰ δὲ ὁ συνειδὸς ἔχων οὕτω καθαρὸν ἀξιοῖ μὴ γενέσθαι
 τῶν πεπραγμένων ἐξέτασιν ἀκριβῆ, τί ποιήσομεν ἡμεῖς οἱ
 τοσοῦτοις ἐναπειλημμένοι κακοῖς, καὶ τοσοῦτον ἀπάδοντες
 15 τῆς παρησιίας ἐκείνου, καὶ μηδὲ τὸ πολλοσιὸν τῆς ἐξομολο-
 γήσεως ἐκείνης ἐπιδειξάμενοι μέρος; Πόθεν οὖν ὁ μακά-
 ριος οὕτως ἐξωμολογεῖτο; Πεπαίδευτο ὅτι οὐδεὶς δικαιο-
 θήσεται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι καὶ ὁ δίκαιος μόλις σώ-
 ζεται. Διὰ τοῦτο ποτὲ μὲν παρακαλεῖ λέγων, «μὴ εἰσέλθῃς
 20 εἰς κρίσιν μετὰ τοῦ δούλου σου», ποτὲ δέ, «ἐλέησόν με, Κύ-
 ριε, ὅτι ἀσθενής εἰμι».

5. Τοῦτο γὰρ ἄξιον πανταχοῦ σκοπεῖν, πῶς οὐδαμοῦ μέ-
 μνηται τῶν οἰκείων κατορθωμάτων, ἀλλ' ἐπὶ τὴν φιλανθρω-
 πίαν τοῦ Θεοῦ ρίπτει τὴν σωτηρίαν τὴν ἑαυτοῦ. Τοῦτο γὰρ
 25 συντετριμμένης ψυχῆς, τοῦτο τειταπεινωμένου πνεύματος,
 τοῦτο ποιεῖ μεγάλα κατορθοῦντα τῶν ἁμαρτωλῶν μᾶλλον δε-
 δοικέναι καὶ τρέμειν. Ὅτι γὰρ ἔτρεμε μὲν οὕτω καὶ ἐδεδοί-
 κει, ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος, «ἐὰν ἀνομίας παρατηρήσης,
 Κύριε, Κύριε, τίς ὑποσθήσεται;». Ἦδει γάρ, ἦδει σαφῶς,

19. Ψαλμ. 6, 2-3.

20. Ψαλμ. 142, 2.

21. Ψαλμ. 6, 2-3.

Ἐγὼ ὅμως τώρα νομίζω ὅτι καὶ δι' ἄλλην ἀσθένειαν κάμνει ὑπαινιγμόν· διὰ ποίαν λοιπόν; δι' ἐκείνην πού προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀθυμίαν καὶ τοὺς ὀδυρμοὺς. Διότι συνήθως ἢ ὑπερβολικὴ λύπη, ὅταν μᾶς πλήξη σφοδρῶς, κατορθώνει νὰ ἐξαφανίζη ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς, πράγμα πού νομίζω, ὅτι ἔπαθε καὶ ὁ δίκαιος μὲ τὸ νὰ θεωρήσῃ μέγαλον ἔνοχον τὸν ἑαυτὸν του καὶ ποτὲ νὰ μὴ προτείνῃ εἰς αὐτὸν χρηστὰς ἐλπίδας, ἀλλὰ τὰς ἀντιθέτους πάντοτε. Φανερώνει δὲ τοῦτο καὶ ἀπὸ τὰ ἐξῆς: «ἐλέησόν με», ἐπρόσθεσε, «διότι εἶμαι ἀσθενῆς· θεράπευσέ με, Κύριε, διότι ἐταράχθησαν τὰ ὀσῆ μου καὶ ἡ ψυχὴ μου ἐταράχθη σφοδρῶς»¹⁹, ἐνῶ προηγουμένως εἶπε· «Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με».

Ἐὰν δὲ αὐτὸς πού ἔχει τόσον καθαρὰν τὴν συνείδησιν ἀξιῶνῃ νὰ μὴ γίνῃ ἀκριβῆς ἐξέτασις τῶν πράξεών του, τί θὰ κάμωμεν ἡμεῖς πού ἔχομεν παραδοθῆ εἰς τόσα κακὰ καὶ εἴμεθα τόσον ξένοι πρὸς τὴν παρρησίαν ἐκείνου, χωρὶς καὶ νὰ ἔχωμεν δείξει οὔτε τὸ ἐλάχιστον μέρος τῆς ἐξομολογήσεως ἐκείνης; Ἀπὸ ποῦ λοιπόν ὠθούμενος ὁ μακάριος ἐκεῖνος ἐξωμολογεῖτο ἔτσι; Εἶχε διδαχθῆ, ὅτι κανεὶς δὲν θὰ δικαιωθῆ πρὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι ὁ δίκαιος δυσκόλως σώζεται. Δι' αὐτὸ ἄλλοτε μὲν παρακαλεῖ, λέγων· «μὴ εἰσέλθῃς εἰς κρίσιν μετὰ τοῦ δούλου σου»²⁰, ἄλλοτε δὲ πάλιν «ἐλέησόν με, Κύριε, ὅτι ἀσθενῆς εἶμι»²¹.

5. Ἄξιον παρατηρήσεως λοιπόν εἶναι τὸ γεγονός ὅτι πουθενὰ δὲν μνημονεύει τὰς ἐναρέτους πράξεις του, ἀλλ' ἀναθέτει τὴν σωτηρίαν του εἰς τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο εἶναι ἴδιον συντετριμμένης ψυχῆς, τοῦτο μαρτυρεῖ πνεῦμα ταπεινωμένον, τοῦτο κάμνει τὸν ἐπιτελοῦντα τὰ μεγάλα κατορθώματα νὰ τρέμῃ καὶ νὰ φοβῆται περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἁμαρτωλοὺς. Ὅτι δὲ ἔτρεμε τόσον καὶ ἐφοβεῖτο, ἄκουσε τὸν ἴδιον πού λέγει· «Ἐὰν ἀνομίας παρατηρήσῃς, Κύριε, Κύριε, ποῖος θὰ ἀνθέξῃ»²². Διότι ἐγνώριζε

22. Ψαλμ. 120, 3.

ὅτι πολλῶν ἔσμεν ὀφλημάτων ὑπεύθυνοι τῷ Θεῷ, καὶ ὅτι τὰ μικρότατα τῶν ἁμαρτημάτων μεγάλης ἀξιοῦται τιμωρίας· ἔγνω προορῶν ἄνωθεν ἅπερ ἔμελλε νομοθετεῖν ὁ Χριστὸς
 5 ἔλθῶν· οὐ φόνων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὕβρεων καὶ λοιδοριῶν καὶ ἐννοιῶν πονηρῶν καὶ γέλωτος καὶ ἀκαίρου λόγου καὶ εὐτραπελίας καὶ τῶν ἔτι μικροτέρων χαλεπὴν κεῖσθαι τὴν δίκην ἐπίστανε. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος, καίτοι μηδὲν ἑαυτῷ συνειδώς, ἔλεγεν, «οὐδὲν ἔμαυτῷ σύννοϊδα, ἀλλ' οὐκ ἐν
 10 τούτῳ δεδικαίωμα». Τί δήποτε; "Οτι καὶ εἰ μηδὲν κακὸν αὐτῷ εἰργασιο, ὥσπερ οὖν οὐδὲ εἰργασιο, τῆς γοῦν εἰς τὸν Θεὸν ὀφειλομένης τιμῆς οὐχ ἠγεῖτο πεπληρωκέναι τὸ μέτρον. Καὶν γὰρ μυριάκις ἀποθάνωμεν, καὶν πᾶσαν ἀρετὴν ἐπιδειξώμεθα οὐδὲ τὴν ἀξίαν ἀποδεδώκαμεν τῶν εἰς ἡμᾶς ὑπηρογμένων παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμῶν.

15 "Ορα γὰρ· οὐδενὸς τῶν παρ' ἡμῶν δεόμενος, ἀλλ' αὐτὸς ἀρκῶν ἑαυτῷ, οὐκ ὄντας ἡμᾶς εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε, ψυχὴν ἐνέπνευσεν, οἶαν οὐδενὶ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, παράδεισον ἐφύτευσεν, οὐρανὸν ἔτεινε, γῆν ὑπεσιόρσεε, φωσιτῆρας ἀνήψε λαμπρούς, καὶ τὴν μὲν γῆν λίμναις καὶ πηγαῖς καὶ ποταμοῖς καὶ ἄνθησι κατεκόσμησε καὶ φυτοῖς, τὸν δὲ οὐρανὸν
 20 τῷ ποικίλῳ τῶν ἀστρῶν κατασίξας χορῶ, τῆς ἡμέρας ἡμῖν οὐχ ἦτιον τὴν νύκτα χρησιμωτέραν εἰργάσατο διὰ τὴν ἐκ τοῦ ὕπνου ἐγγινομένην ἀνάπασιν καὶ ἰσχύν. Τῶν γὰρ σιτίων οὐχ ἦτιον ἡμῖν οὔτιος τρέφει τὰ σώματα· καὶ δῆλον ἐκεῖθεν· λι-
 25 μοῦ μὲν γὰρ πολλάκις ἴδοι τις ἂν πολλὰς κατατολμῶντας ἡμέρας, ὕπνου δὲ οὐδὲ ὀλίγας δυνατόν. Καὶ τὴν ἐν ἡμέρᾳ δὲ γενομένην φλόγα, τὴν τε ἀπὸ τῆς ἀκτῖνος, τὴν τε ἀπὸ

καλῶς, ὅτι εἴμεθα ὑπεύθυνοι ἔναντι τοῦ Θεοῦ διὰ πολλὰ χρέη καὶ ὅτι καὶ τὰ παραμικρὰ ἁμαρτήματα τιμωροῦνται πολὺ. Ἐγνώριζε, προβλέπων ἄνωθεν, ὅσα ἐπρόκειτο νὰ νομοθετήσῃ ἐρχόμενος ὁ Χριστός. Ἐπίστευε δὲ ὅτι θὰ ἐπιβληθῇ φοβερὰ τιμωρία ὄχι μόνον διὰ τοὺς φόνους, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ὕβρεις καὶ τὰς λοιδορίας, τὰς πονηρὰς σκέψεις, τὸν γέλωτα, τὸν ἀστόχαστον λόγον καὶ τὸν εὐτράπελον καὶ διὰ τὰ ἀκόμη μικρότερα τούτων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος, ἂν καὶ ἐγνώριζε καλῶς ὅτι τίποτε δὲν τὸν βαρύνει, ὅμως ἔλεγε· «δὲν αἰσθάνομαι κανὲν βάρος, ἀλλὰ δὲν εὕρισκω ἀπὸ αὐτὸ τὴν δικαίωσιν»²³. Διατί λοιπόν; Διότι, καὶ ἂν δὲν εἶχε διαπράξει κανὲν κακόν, ὅπως πράγματι δὲν διέπραξεν, ἐν τούτοις ἐνόμιζεν ὅτι δὲν εἶχεν ἐκπληρώσει τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ὀφειλομένην τιμὴν καθ' ὃ μέτρον ὤφειλε νὰ τὸ κάμη. Διότι καὶ ἂν ἀποθάνωμεν ἀκόμη ἀπείρους φορὰς καὶ ἂν ἐπιδείξωμεν ὅλην τὴν ἀρετὴν, οὔτε τότε ἔχομεν ἀνταποδώσει τὴν ἀξίαν τῶν τιμῶν ποὺ ἔχουν δοθῆ εἰς ἡμᾶς ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ.

Διότι, πρόσεχε· ἐνῶ δὲν ἔχει ὁ Θεὸς καμμίαν ἀνάγκην τῶν ἰδικῶν μας πραγμάτων, ἀλλ' εἶναι αὐτάρκης, μᾶς ἔφε-
 ρεν εἰς τὴν ζωὴν ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξίαν, μᾶς ἔδωσε ψυχὴν, παρομοίαν τῆς ὁποίας κανὲν ἄλλο ὄν ἐπὶ τῆς γῆς δὲν ἔλα-
 βεν, ἐφύτευσε παράδεισον, ἤπλωσε τὸν οὐρανόν, ἔστρωσε
 κάτωθεν αὐτοῦ τὴν γῆν, ἤναψε φωστῆρας λαμπροῦς, καὶ
 τὴν μὲν γῆν ἐστολίσσε μὲ λίμνας καὶ πηγὰς καὶ ποταμοὺς
 καὶ ἄνθη καὶ φυτὰ, τὸν δὲ οὐρανὸν κατέστιξε μὲ τὸ ποικι-
 λόμορφον σύνολον τῶν ἄστρων, καὶ ἔκαμε πρὸς χάριν μας
 τὴν νύκτα ὄχι ὀλιγώτερον χρήσιμον ἀπὸ τὴν ἡμέραν, λόγῳ
 τῆς ἀναπαύσεως καὶ τῆς δυνάμεως ποὺ μᾶς χαρίζει ὁ ὕ-
 πνος. Διότι δὲν τρέφει καὶ ὁ ὕπνος ὀλίγον τὰ σώματά μας,
 πρᾶγμα ποὺ φανερώνει καὶ τὸ γεγονός ὅτι, τὴν μὲ πείναν
 θὰ ἴδη κανεὶς ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας νὰ τὴν κατανικοῦν, τὸν
 ὕπνον ὅμως οὔτε ὀλίγας μόνον. Καταψύχων δὲ καὶ διαλύων
 τὸν πυρετὸν τῆς ἡμέρας, ποὺ τὸν προκαλοῦν εἴτε ἡ θέρμη

τῶν μόχθων τῶν καθημερινῶν καταψύχων καὶ διαλύων, οὕτως ἀκμάζοντος πάλιν ἡμᾶς πρὸς τοὺς πόνους ἀνίστησι χειμῶνος δὲ ὥρα τῷ μήκει τοῦ δρόμου καὶ ἐπιπλέον ἡμῖν παρέχει τὴν ἀνάπαυσιν καὶ τὸ θάλπος, ὑπωροφίους εἶναι
 5 καταναγκάζων. Καὶ τὸ σκότιος δὲ οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ εἰκῆ τούτω συγκεκλήρωται τῷ καιρῷ, ἀλλ' ὑπὲρ ἀναπαύσεως πλείονος. Ὡσπερ οὖν οἱ φιλόστοργοι τῶν μητέρων, ὅταν κατευνάσαι τὰ παιδιά βουληθῶσιν ἀλύοντα, ὑπὸ τὰς ἀγκάλας θείσαι τὰς ἑαυτῶν, καὶ τῷ χιτωνίσκῳ τὰς ὄψεις περιβαλοῦσαι, κα-
 10 τακοιμίζουσιν· οὕτω καὶ ὁ Θεὸς, καθάπερ τι καταπέτασμα τὸ σκότιος κατὰ τῆς οἰκουμένης ἀπλώσας, παύει τοὺς ἀνθρώπους τῶν πόνων. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, ὑπὸ τῆς φιλοπραγμοσύνης ἢ φιλαργυρίας τῆς ἄγαν καὶ ὑπὸ τῶν πόνων ἅπαντες ἂν διεσπάσθημεν· νυκτὶ δὲ καὶ ἄκοντος ἡμᾶς τῶν ἰδρώτων
 15 ἀνίησιν. Οὐ τὰ σώματα δὲ ἡμῖν ἀνίησι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν οὗτος ὁ νόμος τῶν σωμάτων οὐχ ἦτιον.

Τί γὰρ ἂν τις λέγοι τὴν ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ γαλήνην, τὴν ἡσυχίαν, καὶ πῶς ἅπαντα γέμει σιγῆς, καὶ θορύβων ἐστὶ καθαρά, καὶ οὐκ ἔστιν ἀκοῦσαι κραυγῆς τινος καθάπερ
 20 ἐν ἡμέρᾳ, τῶν μὲν πενίαν ὀδυρομένων, τῶν δὲ ἐπήρειαν καταβοώντων, τῶν δὲ ἀρρωσίαν σώματος καὶ πηρώσεις θρηγνούντων, καὶ τῶν μὲν θάνατον τῶν οἰκείων, τῶν δὲ ζημίαν χρημάτων, τῶν δὲ ἄλλο τι τῶν ἀνθρωπίνων· πολλὰ δὲ ταῦτά ἐστιν· ὧν τούτων ἀπάντων καθάπερ τρικυμιῶν
 25 ἐξαρπάσασα πρὸς τὸν αὐτῆς ἀναπαύει λιμένα τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἢ νύξ. Καὶ διὰ μὲν τῆς νυκτὸς τοσαῦτα ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ· διὰ δὲ τῆς ἡμέρας ταῦτα, ἅπερ ἅπαντες ἴσμεν.

Τί ἂν τις εἴποι τὴν πρὸς τὰς ἐπιμιξίας εὐκολίαν γινόμενην ἡμῖν; Ἴνα γὰρ μὴ τῆς ὁδοιπορίας τὸ μῆκος ἀποτρο-

τοῦ ἡλίου, εἴτε οἱ καθημερινοὶ μόχθοι, μᾶς ἐγείρει πάλιν τόσον ἀκμαίους διὰ τοὺς κόπους τῆς νέας ἡμέρας. Κατὰ δὲ τὴν ἐποχὴν τοῦ χειμῶνος μὲ τὴν μεγάλην τῆς διάρκειαν, μᾶς παρέχει ἐπὶ πλέον ἀνάπαυσιν καὶ θαλπωρὴν, ἀναγκάζων ἡμᾶς νὰ μένωμεν ὑπὸ στέγην. Καὶ τὸ σκότος πάλιν ὄχι τυχαίως, οὔτε ματαίως ἐτάχθη νὰ ὑπάρχη κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν, ἀλλὰ χάριν περισσοτέρας ἀναπαύσεως. Ὅπως αἱ στοργικαὶ μητέρες, ποὺ θέλουν νὰ καθουχάσουν τὰ διαμαρτυρόμενα τέκνα των τὰ ἀποκοιμίζουσιν, ἀφοῦ τὰ πάρουν εἰς τὴν ἀγκάλην των καὶ σκεπάσουν μὲ τὸ φόρεμά των τοὺς ὀφθαλμούς των, ἔτσι καὶ ὁ Θεός, ἀπλώνων ὡς καταπέτασμα τὸ σκότος ἐπάνω εἰς τὸν κόσμον, σταματᾷ τοὺς κόπους τῶν ἀνθρώπων. Ἐὰν δὲ δὲν ἐγένετο τοῦτο, θὰ εἴχομεν ἐξαφανισθῆ ὅλοι ἀπὸ τὴν φιλοπραγμοσύνην ἢ τὴν ὑπερβολικὴν φιλαργυρίαν καὶ τοὺς κόπους. Τώρα ὅμως καὶ χωρὶς νὰ θέλωμεν μᾶς ξεκουράζει ἀπὸ τοὺς ἰδρωτάς μας. Καὶ ὁ νόμος αὐτὸς ξεκουράζει ὄχι μόνον τὰ σώματα, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ τὰ σώματα.

Τί θὰ ἔλεγε κανεὶς διὰ τὴν γαλήνην ποὺ ἐπικρατεῖ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ τὴν ἡσυχίαν καὶ πῶς ὅλα εἶναι πλήρη σιγῆς καὶ καθαρὰ ἀπὸ θορύβους καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀκούσῃ κανεὶς μίαν κραυγὴν, ὅπως γίνεται τὴν ἡμέραν, ποὺ ἄλλοι ὀδύρονται διὰ πενίαν, ἄλλοι βοοῦν διὰ κακομεταχείρισιν, ἄλλοι θρηνοῦν δι' ἀσθένειαν σώματος καὶ ἀναπηρίαν, ἄλλοι διὰ τὸν θάνατον τῶν οἰκείων των, ἄλλοι δὲ διὰ ζημίαν χρηματικὴν, ἄλλοι διὰ κάτι ἄλλο ἀνθρώπινον· καὶ εἶναι πολλὰ αὐτά. Ἀπὸ ὅλα αὐτά, ὡσὰν ἀπὸ κάποιαν τρικυμίαν, ἀρπάζουσα ἢ νύξ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων τὸ ἀναπαύει εἰς τὸν ἰδικόν της λιμένα. Καὶ μὲ τὴν νύκτα τόσα πολλὰ ἀγαθὰ προσφέρει εἰς ἡμᾶς, μὲ τὴν ἡμέραν δὲ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ὅλοι γνωρίζομεν.

Τί δὲ θὰ ἔλεγε κανεὶς διὰ τὴν εὐκολίαν τῆς μεταξύ μας ἐπικοινωνίας; Διὰ νὰ μὴ γίνῃ τὸ μῆκος τῆς ὁδοιπορίας αἰτία ἀποτρεπτικὴ τῆς μεταξύ μας συναντήσεως, ἤπλωσεν ὁ

πῆ γίγνοιτο τῆς συνουσίας τῆς πρὸς ἀλλήλους, ἐπιτομωτέ-
 ραν ἡμῖν ὁδὸν τὴν θάλασσαν ἀνῆκε πανταχοῦ τῆς γῆς ὁ Θε-
 ὁς, ἵνα ὡσερ οἶκον ἕνα τὴν οἰκουμένην οἰκοῦντες, οὕτω
 θαμινὰ παρ' ἀλλήλους θαδίζωμεν, καὶ τῶν παρ' ἑαυτῶ
 5 ἕκαστος τῷ πλησίον μεταδιδούς εὐκόλως, ἀντιλαμβάνη τὰ
 παρ' ἐκείνου, καὶ μικρὸν τῆς γῆς μέρος κατέχων, ὡσερ
 ἀπάσης κύριος ὢν, τῶν πανταχοῦ γινομένων ἀπολαύη κα-
 λῶν· καθάπερ ἐπὶ τραπέζης πλουσίας ἕκαστω τῶν δαιτυμό-
 νων τὸ παρατεθειμένον αὐτῷ δόντι τῷ πόρρωθεν κατακει-
 10 μένω, τὸ παρ' ἐκείνῳ κείμενον ἀντιλαθεῖν ἔξεσι τὴν χεῖ-
 ρα μόνον ἐκτείναντα. Εἰ δέ τις καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐπελθεῖν
 ἐπιχειρήσειε τῷ λόγῳ, εἰς ἄφατον ἐκπεσεῖται μῆκος, καὶ
 οὐδὲ μικρὸν ἐπελεύσεται μέρος· πῶς γὰρ ἄνθρωπος ὢν καὶ
 τὴν ἄπειρον τοῦ Θεοῦ σοφίαν ἀναμειρεῖν ἐπιχειρῶν;
 15 Ἐννόησον γὰρ τέως τὰς τῶν φυτῶν διαφοράς, τῶν
 καρποφόρων, τῶν ἀκάρπων, τῶν ἐν ἐρήμοις, τῶν κατὰ τὴν
 οἰκουμένην, τῶν ἐν ὄρεσι, τῶν ἐν πεδίοις· ἴδε τὴν ἐν τοῖς
 σπέρμασι ποικιλίαν, τὴν ἐν ταῖς βοιάνοις, τὴν ἐν τοῖς ἄνθεσι,
 τὴν ἐν τοῖς ζώοις τοῖς χερσαίοις, τοῖς ἀμφιβίοις, τοῖς νη-
 20 κτοῖς· ἐννόησον ὅτι τὰ ὁρώμενα ἅπαντα δι' ἡμᾶς, οὐρανός,
 γῆ, θάλασσα, τὰ ἐν τούτοις ἅπαντα. Καθάπερ γὰρ τις βασί-
 λεια ἑαυτῷ λαμπρὰ κατασκευάσας, πολλῶ μὲν ἀποσιίλθοντα
 τῷ χρυσῷ, πολλῇ δὲ λάμποντα τῇ τῶν λίθων αἴγλη, οὕτω
 τὸν κόσμον τεκτινῶμενος ὁ Θεὸς ἤγαγε τὸν ἄνθρωπον βα-
 25 σιλεύοντα πάντων τῶν ἐν αὐτῷ. Καὶ τὸ πολλῶ θαυμασιώτε-
 ρον, τούτου τοῦ οἴκου οὐκ ἀπὸ λίθων κατασκευάσας τὸν ὄρο-
 φον, ἀλλ' ἐξ ἐτέρας ὕλης τιμιωτέρας αὐτὸν συμπηξάμενος,
 οὐδὲ λυχνίας χρυσοῦς φλόγα ἀνάψας, ἀλλ' ἄνωθεν τὰς λαμπά-
 δας ἀφείς διατρέχειν τούτου τοῦ οἴκου τὴν σιέγην ἐκέλευ-
 30 σεν, ὡς μὴ χρήσιμον μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλὴν ἡμῖν εἶναι τὴν

Θεὸς εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς συντομώτερον δρόμον τὴν θάλασσαν διὰ νὰ πηγαίνωμεν ὁ εἰς πρὸς τὸν ἄλλον τόσον συχνὰ ὡσὰν ἀκριβῶς νὰ κατοικῶμεν τὴν οἰκουμένην ὁμοιάζουσιν μὲ μίαν μόνην οἰκίαν καὶ ὁ καθένας παρέχων τὰ ἰδικά του εἰς τὸν ἄλλον εὐκόλως, νὰ λαμβάνῃ καὶ αὐτὸς τὰ προϊόντα ἐκείνου καὶ ἐξουσιάζων ἐλάχιστον τῆς γῆς μέρος, ὡσὰν νὰ εἶναι ὀλοκλήρου τοῦ κόσμου κυρίαρχος ἀπολαμβάνει τὰ εὐρισκόμενα παντοῦ ἀγαθὰ. Συμβαίνει ὅπως ἀκριβῶς εἰς μίαν πλουσίαν εἰς φαγητὰ τράπεζαν ὅπου ὁ κάθε προσκεκλημένος δίδει μὲ εὐκολίαν τὸ παρατιθέμενον εἰς ἄλλον πού κάθηται μακρὰν αὐτοῦ, καὶ ἔτσι εἶναι δυνατὸν νὰ λάβῃ καὶ αὐτὸς ἀπὸ ἄλλον, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἀπλώσῃ τὸ χέρι του. Ἐὰν μάλιστα ἤθελε κανεὶς ὅλα νὰ τὰ συμπεριλάβῃ εἰς τὸν λόγον του, θὰ παρασυρθῇ εἰς μέγα μῆκος καὶ πάλιν οὔτε τὸ ἐλάχιστον δὲν θὰ εἶπη ἀπὸ αὐτά· διότι, πῶς θὰ τὸ κάμῃ αὐτὸ ἀφοῦ εἶναι ἄνθρωπος καὶ ἐπιχειρεῖ νὰ μετρήσῃ τὴν ἄπειρον σοφίαν τοῦ Θεοῦ;

Πρόσεξε, ἂν θέλῃς, τώρα τὰς διαφορὰς μεταξὺ τῶν φυτῶν, τῶν καρποφόρων, τῶν ἀκάρπων, τῶν βλαστανόντων εἰς τὰ ἔρημα μέρη καὶ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰς πεδιάδας· ἰδὲ ἀκόμη καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν καρπῶν, τῶν διαφόρων βοτανῶν, τῶν ἀνθέων, τῶν χερσαίων ζώων, τῶν ἀμφιβίων καὶ τῶν κολυμβητικῶν. Σκέψου ὅτι ὅλα αὐτὰ ἐδημιουργήθησαν δι' ἡμᾶς, ὁ οὐρανός, ἡ γῆ, ἡ θάλασσα καὶ ὅλα ὅσα ὑπάρχουν εἰς αὐτά. Διότι ὡς νὰ ἔχη κτίσει κανεὶς ἀνάκτορα διὰ τὸν ἑαυτὸν του, πού λαμποκοποῦν εἰς τὸ χρυσάφι καὶ τὴν στιλπνότητα τῶν πολυτίμων λίθων, ἔτσι κατασκευάζων ὁ Θεὸς καὶ τὸν κόσμον τοῦτον, ἔφερε τὸν ἄνθρωπον νὰ βασιλεύῃ ὅλης τῆς κτίσεως. Καὶ τὸ πλεόν ἀξιοθαύμαστον ὅλων εἶναι, ὅτι τὴν ὀροφὴν τοῦ οἴκου τούτου ὁ Θεὸς τὴν κατεσκεύασεν ὄχι ἀπὸ λίθους, ἀλλ' ἀπὸ ἄλλο πολυτιμότερον ὑλικόν, χωρὶς νὰ ἀνάψῃ χρυσὸν λύχνον, ἀλλ' ἀφῆσας ἀπὸ ἐπάνω λαμπάδας ὥρισεν νὰ διατρέχουν τὴν στέγην τοῦ οἴκου τούτου, διὰ νὰ μᾶς εἶναι τοῦτο ὄχι μόνον

ἡδονῆν· τὸ δὲ ἔδαφος ἀντὶ τραπέζης ἀνῆκε πολυτελοῦς.
 Καὶ ταῦτα παρέσχε τῷ μηδὲν οὐδέπω ἐπιδειξαμένῳ καλόν.
 Ἄλλ' ὅμως μετὰ τὴν τοσαύτην δωρεὰν ἀγνώμονα περὶ τὸν
 εὐεργέτην γενόμενον, οὐδὲ οὕτως ἐστέρησε τῆς τιμῆς, ἀλλ'
 5 ἐκβαλὼν μόνον τοῦ παραδείσου, τούτῳ κολάζει, περαιτέρω
 προδοῦναι τὴν ἀγνωμοσύνην κωλύων, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον
 ἀνασιέλλων ροπήν.

Ταῦτα δὴ πάντα ἀναλογιζόμενος ὁ ἀπόστολος, τὰ τε
 ἐξ ἀρχῆς, τὰ τε καθ' ἑκάστην ἡμέραν, τὰ τε εἰς ἓνα ἕκαστον,
 10 τὰ τε εἰς ἅπαντα κοινῇ γινόμενα, καὶ ἔτι τὰ κατὰ τὴν οἰκο-
 νομίαν τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἐννοήσας, ὡσερ
 εἰς πέλαγος ἐμπεσὼν ἀχανές, οὕτως ἐμάνθανεν ὅσων καὶ ἡ-
 λίκων ὑπεύθυνος ἦν, τὰ μὲν μικρὰ τῶν ἁμαρτημάτων μετὰ
 πολλῆς ἐξήταζε τῆς ἀκριθείας, τὰ δὲ κατορθώματα λήθη
 15 παρέπεμπεν. Ἄλλ' οὐχ ἡμεῖς, οἱ τῶν μὲν πλημμελημάτων,
 καὶ πολλῶν ὄντων καὶ μεγάλων, οὔτε λόγον, οὔτε μνήμην
 ποιούμεθα· ἂν δέ τι μικρὸν κατορθώσωμεν, τοῦτο ἄνω καὶ
 κάτω σιρέφομεν, καὶ οὐ πρότερον ἀφιστάμεθα γανρούμενοι
 καὶ φυσώμενοι, ἕως ἂν καὶ αὐτὸ τὸ μικρὸν διὰ τῆς ἀλα-
 20 ζονείας κενώσωμεν. Ταῦτα καὶ ὁ Δαυὶδ σκοπῶν ἔλεγε· «Τί
 ἐστὶν ἄνθρωπος ὅτι μιμνήσκη αὐτοῦ;». Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ
 καὶ τῆς ἀγνωμοσύνης αὐτοῦ κατηγορῶν, «Ἄνθρωπος», φη-
 σὶν, «ἐν τιμῇ ὣν οὐ συνῆκε, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς
 ἀνοήτοις, καὶ ὁμοιώθη αὐτοῖς».

25 6. Τοῦτο οἰκέτιον εὐγνώμονος, τὰς εἰς τὸ κοινὸν εὐερ-
 γεσίας ἰδιοποιεῖσθαι, καὶ ὡς τοῦ παντὸς ὀφειλέτην ὄντα,
 φροντίζειν καὶ μεριμνᾶν. Ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος ἐποίησε (κα-
 λὸν γὰρ πάλιν αὐτοῦ μνημονεῦσαι), δι' αὐτὸν λέγων τεθνη-

24. Ψαλμ. 8, 5.

25. Ψαλμ. 48, 13.

χρήσιμον, ἀλλὰ καὶ πολὺ εὐχάριστον, τὸ δὲ ἔδαφος ἐξή-
 πλωσεν ὡς πολυτελεῆ τράπεζαν. Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐχορήγη-
 σεν εἰς ἐκεῖνον ποῦ ποτέ του δὲν παρουσίασε κανὲν ἀγα-
 θόν. Καὶ μετὰ ἀπὸ τὴν τόσον πλουσίαν δωρεὰν τὸν ἐπιδεί-
 ξαντα ἀχαριστίαν πρὸς τὸν εὐεργέτην δὲν ἐστέρησεν, ὅσον
 ἤξιζε, τῆς τιμῆς, ἀλλὰ ἀφοῦ μόνον τὸν ἐξεδίωξεν ἀπὸ τὸν
 παράδεισον, μὲ τοῦτο τὸν τιμωρεῖ, ἐμποδίζων τὴν ἀχαρι-
 στίαν του νὰ προοδεύῃ περισσότερο καὶ διακόπτων τὴν
 πρὸς τὰ χειρότερα ὁρμὴν του.

Αὐτὰ λοιπὸν ἀναλογιζόμενος ὁ ἀπόστολος, ὅσα ὑπῆρ-
 χαν ἐξ ἀρχῆς, ὅσα καθημερινῶς, ὅσα διὰ τὸν καθένα καὶ
 ὅσα ἀπὸ κοινοῦ δι' ὅλους συνέβαιναν καὶ τὰ φανερά καὶ τὰ
 κρυφίως γινόμενα, καὶ ἀκόμη ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὸ μυ-
 στήριον τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ
 Θεοῦ ὡσὰν νὰ ἔπεσεν ἀχανὲς πέλαγος, τόσον ἐμάνθανε ποί-
 ων καὶ πόσον μεγάλων πραγμάτων ἦτο ὑπεῦθυνος, τὰ μὲν
 μικρὰ ἁμαρτήματα ἐξήταζε μὲ πολλὴν ἀκρίβειαν, τὰ δὲ κα-
 τορθώματα τὰ ἐλησμόνει. Δὲν πράττομεν τὸ ἴδιον ἡμεῖς οἱ
 ὁποῖοι διὰ τὰ παραπτώματά μας, ποῦ πολλὰ καὶ μεγάλα εἶ-
 ναι, οὔτε λόγον κάμνομεν, οὔτε τὰ ἐνθυμούμεθα. "Ἄν δὲ
 ἐπιτελέσωμεν ἓνα μικρὸν κατόρθωμα, κάμνομεν δι' αὐτὸ πο-
 λὺν λόγον καὶ δὲν παύομεν κομπάζοντες καὶ ὑπερηφανευό-
 μενοι, μέχρις ὅτου χάσωμεν καὶ αὐτὸ τὸ μικρὸν μὲ τὴν ἀ-
 λαζονεΐαν μας. Αὐτὰ διαλογιζόμενος καὶ ὁ Δαυῖδ, ἔλεγε·
 «Τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ποῦ τὸν ἐνθυμεῖσαι;»²⁴. "Ὅχι δὲ μό-
 νον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγνωμοσύνην του κατηγορῶν εἶ-
 πεν· «ὁ ἄνθρωπος δὲν ἀντελήφθη ὅτι εἶναι εἰς μεγάλην τι-
 μὴν, παρασυνεβλήθη μὲ τὰ κτήνη τὰ ἀνόητα καὶ ὡμοιώθη
 μὲ αὐτά»²⁵.

6. "Ἰδιον τοῦ εὐγνώμονος δούλου εἶναι τοῦτο, τὸ νὰ ἰ-
 διοποιῆται τὰς εὐεργεσίας ποῦ ἀφοροῦν εἰς ὅλους καὶ αὐ-
 τὸς νὰ φροντίζῃ καὶ νὰ μεριμνᾷ ὡς νὰ εἶναι ὀφειλέτης ὅ-
 λων, πράγμα ποῦ ἔκαμε καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος (διότι εἶ-
 ναι καλὸν νὰ τὸν ἐνθυμηθῶμεν πάλιν), λέγων ὅτι ἔχει ἀ-

κέναι τὸν Κύριον, «ὃ γὰρ νῦν ζῶ», φησὶν, «ἐν σαρκί, ἐν πίστει
 ζῶ τῆ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀγαπήσαντός με καὶ παρα-
 δόντος ἐαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ». Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐ συσιεῖλαι
 βουλόμενος τοῦ Χριστοῦ τὴν δωρεάν, ἀλλὰ τοῦ παντός ἐαυ-
 5 τὸν ὑπεύθυνον κατασιῆσαι σπεύδων, καὶ ἕκαστον οὕτω δια-
 κειῖσθαι πείθων. Εἰ γὰρ καὶ δι' ἓνα παρεγένετο ἄνθρωπον
 ὁ Χριστός, οὐ μόνον οὐκ ἐλατιοῦται τούτῳ ἢ δωρεά, ἀλλὰ
 καὶ μείζων δείκνυται. Πῶς; Ὅτι καὶ ὑπὲρ ἑνὸς τοσαύτην
 φαίνεται τὴν σπουδὴν ἐπιδεικνύμενος ὅσην ὁ τὸ ἐν πρόβατον
 10 ἐπιζητῶν διὰ ταῦτα ἐταράττειτο, διὰ ταῦτα ἐθρήνει. Εἰ γὰρ
 οἱ χρήματα δανεισάμενοι καὶ οὐκ ἔχοντες ἀποῖσαι, ἀλλὰ
 πολλῶ καταβαπιζόμενοι τῷ τῶν ὀφλημάτων θυτῶ, οὔτε
 ἐσθίουσιν, οὔτε καθεύδουσιν ὑπὸ τῆς φροντίδος δακνόμενοι
 ὁ δίκαιος ὄρων οὐκ ἐν χρήμασιν, ἀλλ' ἐν πράξεσιν οὔσαν
 15 τὴν ὀφειλὴν, τί οὐκ ἂν ἔπαθεν; Ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς οὕτως, ἀλλὰ
 καὶ μικρὸν ἐκτίσωμεν, ὡς τὸ πᾶν ἐκτεικότες διακείμεθα,
 μᾶλλον δὲ καὶ ὑπερβαλλόμενοι καὶ οὐδὲ τὸ μικρὸν τοῦτο
 μετὰ προθυμίας τῆς προσηκούσης ἐλευθέρους πράττομεν, ἀλ-
 λά πρότερον ἐξετάζομεν εἰ μισθὸν ἔχει, καὶ εἰ πολὺν τὸν
 20 μισθὸν, καὶ εἰ ἡμῖν αὐτοῖς λογίζεται, ἀνελευθέρων τινῶν καὶ
 μισθωτῶν φθεγγόμενοι ῥήματα.

Τί λέγεις, ἄνθρωπε μικρόψυχε καὶ ταλαίπωρε; πρό-
 κειπαί τι πράξαι τῶν ἀρεσκόντων Θεῷ, καὶ σὺ περὶ μισθοῦ
 φροντίζων ἔσηκας; Εἰ γὰρ πράξαντά σε εἰς γέενναν ἐμπε-
 25 σεῖν προῦκειτο, ἀναδύσασθαι ἐχρήν, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ πολλῆς
 καὶ οὕτω τῆς προθυμίας ἀπεισθαι τῆς τῶν καλῶν ἐργασίας;
 Πράττεις τι τῶν τῷ Θεῷ φίλων, καὶ μισθὸν ἕτερον ἐπιζη-
 τεῖς; Ὅτιως ἀγροεῖς ὅσον ἐστὶν ἀγαθὸν ἀρέσαι Θεῷ· εἰ

ποθάνει δι' αὐτὸν τὸν Κύριον· «τὸ ὅτι δὲ ζῶ τώρα ἐν σαρκί, λέγει, εἶναι προῖόν τῆς πίστεως εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὁ ὁποῖος μὲ ἠγάπησε καὶ παρέδωσεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ»²⁶. Ἔλεγε δὲ αὐτὰ ὄχι ἐπειδὴ ἤθελε νὰ μειώσῃ τὴν δωρεὰν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔσπευδε νὰ καταστήσῃ τὸν ἑαυτὸν του ὑπεῦθυνον διὰ τὸ σύνολον τῆς σωτηρίας, πείθων καὶ τὸν καθένα νὰ πράττῃ τὸ ἴδιον. Διότι καὶ ἐὰν ἀκόμη ὁ Χριστὸς ἦλθε δι' ἓνα ἄνθρωπον, ὄχι μόνον δὲν μειοῦται μὲ αὐτὸ ἢ δωρεά, ἀλλὰ καὶ ἀποδεικνύεται μεγαλυτέρα. Πῶς; Μὲ τὸ ὅτι καὶ διὰ μίαν καὶ μόνην ψυχὴν φαίνεται νὰ ἐπιδεικνύῃ τόσην φροντίδα, ὅσην καὶ ὁ ἀναζητῶν τὸ ἐν πρόβατον· δι' αὐτὸ ἐλυπεῖτο, δι' αὐτὸ καὶ ἐθρήνει. Ἐὰν δὲ ἐκεῖνοι ποὺ ἐδανείσθησαν χρήματα καὶ δὲν ἔχουν νὰ ἐξοφλήσουν τὴν ὀφειλὴν των, ἀλλ' ἀντιθέτως κατέρχονται βαθμηδὸν εἰς τὸν βυθὸν τοῦ χρέους των, οὔτε τρώγουν οὔτε κοιμοῦνται, κατατρωγόμενοι οἱ ἴδιοι ἀπὸ τὴν φροντίδα των, τί δὲν θὰ ἔπασχεν ὁ δίκαιος, βλέπων ὅτι ἡ ὀφειλὴ του συνίσταται ὄχι εἰς χρῆμα, ἀλλὰ εἰς πράξεις; Ἡμεῖς ὅμως δὲν εἴμεθα τέτοιοι, διότι καὶ ἂν ἐξοφλήσωμεν ἔστω καὶ κάτι τὸ ἐλάχιστον, διακείμεθα ὡσὰν νὰ ἔχωμεν ἐξοφλήσει τὸ πᾶν, μᾶλλον δὲ καὶ πολὺ περισσότερον. Καὶ τὸ ἐλάχιστον τοῦτο δὲν τὸ πράττομεν μὲ προθυμίαν ἀρμόζουσαν εἰς ἀνθρώπους ἐλευθέρους, ἀλλὰ προηγουμένως ἐξετάζομεν ἐὰν ἔχη μισθὸν καὶ μάλιστα μέγαλον καὶ ἐὰν εἶναι πρὸς ὄφελός μας, μεταχειριζόμενοι λόγους ἀνθρώπων ἀνελευθέρων καὶ μισθωτῶν.

Τί λέγεις, ἄνθρωπε μικρόψυχε καὶ ταλαίπωρε; Πρόκειται νὰ πράξῃς ἔργον θεάρεστον, καὶ ἴστασαι φροντίζων δι' ἀμοιβήν; Διότι, ἐὰν ἐπρόκειτο ἢ διάπραξις του νὰ σὲ ρίψῃ εἰς κόλασιν, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποφύγῃς τὸ ἐγχείρημα, καὶ ἐὰν πρόκειται περὶ ἐργασίας τῶν καλῶν, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναλάβῃς μὲ πολλὴν πάλιν προθυμίαν; Πράττεις κάτι ποῦ ἀρέσει εἰς τὸν Θεὸν καὶ ζητεῖς ἄλλον μισθόν; Πράγματι ἀγνοεῖς τὸ πόσον εἶναι καλὸν τὸ νὰ εὐαρεστήσῃς τὸν Θεόν.

γὰρ ἤδεις, οὐδεμίαν ἂν ἐτέραν ἐνόμισας εἶναι ἴσην ἀμοιβήν.
 Οὐκ οἶδας ὅτι σοι ὁ μισθὸς αὖξεται, ὅταν μὴ ἐπ' ἐλπίδι
 τῶν μισθῶν πράττει τὰ δέοντα; Οὐχ ὁρᾷς ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν
 ἀνθρώπων τούτους μάλιστα τιμῶσιν ἅπαντες, οὓς ἂν ἴδωσι
 5 πρὸ τῶν μισθῶν εἰς τὸ ἐκείνοις ἀρέσκον ὁρῶντας, καὶ ὑπὲρ
 τούτου μᾶλλον σπουδάζοντας, ἢ τῆς παρ' αὐτῶν τιμῆς; Εἶτα,
 ἄνθρωποι μὲν οὕτως εὐγενῶς πρὸς τοὺς ὁμοδούλους διά-
 κεινται, σὺ δὲ ὁ τοσαῦτα εὐεργετηθεὶς παρὰ τοῦ Δεσπότου,
 καὶ τοσαῦτα προσδοκῶν ἀγαθὰ, ἡνίκα ἂν τι δέη πράξαι
 10 τῶν εἰς σωτηρίαν ἠκόντων τὴν σὴν, πρὸ τῆς πράξεως τὸν
 μισθὸν περιεργάζῃ.

Διὰ ταῦτα πανταχοῦ ψυχροὶ καὶ ταλαίπωροὶ καὶ πρὸς
 οὐδεμίαν τῶν γενναίων ἐσμέν παρεσκευασμένοι πράξεων·
 διὰ τοῦτο οὔτε ἐν κατανύξει γενέσθαι δεδυνήμεθά ποτε, οὔτε
 15 μικρὸν τι συστειῖλαι τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν. Οὔτε γὰρ τὰ
 ἁμαρτήματα ἡμῶν ἀναλογιζόμεθα μετὰ ἀκριθείας, οὔτε τὰς
 τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίας ἐξετάζομεν, οὔτε πρὸς τοὺς τὰ μέγιστα
 καιωρθωκίας ὁρῶμεν. Διὰ τοῦτο τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἐπι-
 λανθανόμεθα, ὅτι οὔτε μειρίως τὰς εὐπραγίας φέρομεν, οὔ-
 20 τε ὁ συνεχῶς λέγομεν, ἁμαρτωλοὺς ἑαυτοὺς καλοῦντες, μετὰ
 ἀληθείας φθεγγόμεθα. Καὶ δῆλον ἐκεῖθεν ὅταν γὰρ παρ'
 ἐτέρων ταῦτα ἀκούσωμεν, ἀγριαίνομεν, ἐκθηριούμεθα, ὑ-
 βριν τὸ πρᾶγμα εἶναι φασί. Οὔτω πάντα ὑπόκρισις τὰ παρ'
 ἡμῶν, καὶ οὐδὲ τὸν τελώνην μιμούμεθα, ὅς, ἐτέρου τὸ τῶν
 25 ἁμαρτημάτων ὄνειδίζοντος αὐτῷ πλήθος, καταδεξάμενος τὰ
 ὄνειδη διὰ τῶν ἔργων τὸ κέρδος ἐκαρπώσατο· καιῆλθε γὰρ
 δεδικαιωμένος μᾶλλον ὑπὲρ τὸν Φαρισαῖον ἡμεῖς δὲ οὐδὲ
 ὁ τί ποτέ ἐστιν ἐξομολόγησις ἴσμεν, καὶ ταῦτα μυρίων γέ-
 μοντες κακῶν. Ἔδει δὲ μὴ μόνον πεπεισθαι ὅτι μυρία ἡμῖν

Διότι, ἐὰν τὸ ἐγνώριζες, θὰ ἐνόμιζες ὅτι τίποτε ἄλλο δὲν ἤμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ἀμοιβὴ ἰσαξία μὲ αὐτό. Δὲν γνωρίζεις ὅτι ὁ μισθός σου αὐξάνει, ὅταν πράττης τὰ πρόποντα ὄχι μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀνταποδόσεως; Δὲν βλέπεις ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ὅλοι ἐκτιμοῦν περισσότερο αὐτοὺς ποὺ ἀποβλέπουν πρὶν ἀπὸ κάθε ἀμοιβὴν των εἰς ὅ,τι ἀρέσει εἰς ἐκείνους καὶ δι' αὐτὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρονται, παρὰ διὰ τὴν ἐκ μέρους ἐκείνων ἐκτίμησιν; Ἔπειτα, οἱ ἄνθρωποι διάκεινται τόσον εὐγενῶς ἀπέναντι τῶν συνανθρώπων των καὶ ἐσὺ ποὺ τόσον εὐηργετήθης ἀπὸ τὸν Κύριον καὶ ἀναμένεις τόσα ἀγαθὰ, ὅταν πρόκειται νὰ κάμῃς κάτι ποὺ ἀφορᾷ εἰς τὴν σωτηρίαν σου, πρὸ τῆς πράξεως ὑπολογίζεις τὸν μισθόν;

Διὰ τοῦτο καὶ εἴμεθα παντοῦ ψυχροὶ καὶ ταλαίπωροι καὶ δὲν εἴμεθα ἕτοιμοι διὰ καμμίαν γενναίαν πράξιν. Δι' αὐτὸ καὶ ποτὲ δὲν ἤμπορέσαμεν νὰ αἰσθανθῶμεν κατάνυξιν καὶ νὰ συγκεντρώσωμεν ὀλίγον τὴν ψυχὴν μας. Διότι οὔτε τὰ ἁμαρτήματά μας ἀναλογιζόμεθα μετὰ ἀκριβείας οὔτε ἐξετάζομεν τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, οὔτε καὶ στρέφομεν τὸν νοῦν μας πρὸς ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἐπιτύχει μεγάλα πράγματα. Δι' αὐτὸ λησμονῶμεν τὰ ἀγαθὰ ἔργα, καθότι οὔτε τὰς εὐεργεσίας δεχόμεθα μετριοφρόνως οὔτε αὐτὸ ποὺ συνεχῶς ἐπαναλαμβάνομεν, ἀποκαλοῦντες τοὺς ἑαυτοὺς μας ἁμαρτωλοὺς, τὸ λέγομεν μὲ εἰλικρίνειαν. Ἡ ἀπόδειξις φαίνεται ἀπὸ τὸ ἐξῆς. Ὅταν ἀκούσωμεν τοῦτο ἀπὸ τοὺς ἄλλους, τόσον ἐξαγριωνόμεθα καὶ γινόμεθα θηρία, ὥστε νὰ τὸ θεωρῶμεν ὅτι ἀποτελεῖ ὕβριν. Τόσον ὑποκριτικὰ εἶναι ὅλα τὰ ἰδικά μας, ὥστε δὲν μιμούμεθα τουλάχιστον τὸν Τελώνην, ὁ ὁποῖος, ἐνῶ ὁ ἄλλος τὸν ὕβριζε διὰ τὰς ἁμαρτίας του, αὐτός, ἀφοῦ παρεδέχθη τὰ ὄνειδη ἐκεῖνα, μὲ τὰς πράξεις του ἐκαρπώθη τὸ κέρδος, διότι ἐπέστρεψε δικαιωμένος περισσότερο ἀπὸ τὸν Φαρισαῖον. Ἡμεῖς οὔτε τί εἶναι ἐξομολόγησις δὲν γνωρίζομεν καὶ μάλιστα ἐνῶ εἴμεθα πλήρεις κακῶν. Διότι θὰ ἔπρεπε νὰ μὴ ἔχωμεν μόνον τὴν πεποίθη-

πεπλημμέληται, ἀλλὰ καὶ πάντα ἡμῶν τὰ ἁμαρτήματα, τὰ τε μικρά, τὰ τε μεγάλα, ὥσπερ ἐν βίβλω τῇ καρδίᾳ γράφονται ἔχειν, καὶ ὡς νεωστὶ γεγεννημένα πενθεῖν. Οὕτω γὰρ ἂν καὶ τὸ φρόνημα τῆς ψυχῆς κατεσιείλαμεν, συνεχῶς αὐ-
5 τῇ τῶν οἰκείων ἀναμιμνήσκοντες κακῶν.

Τοσοῦτόν ἐστιν ἀγαθὸν μνημονεύειν ἁμαρτημάτων οἰκείων, ὡς καὶ τὰ ἀφανισθέντα ἐγκλήματα συνεχῶς φέρειν εἰς μέσον τὸν μακάριον Παῦλον. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ πρότερα ἀπενίψαιτο πάντα διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ μετὰ ταῦτα ἐθίου
10 καθαρῶς, οὕτως ὡς μηδὲν ἑαυτῷ συνειδέναί, καὶ οὐκ εἶχεν ὑπὲρ ὧν σιενάξειεν ἁμαρτημάτων, τῶν πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἐξηλειμμένων ἐμέμνητο λέγων, ὅτι «ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ»· καὶ πάλιν, «πιστόν με ἠγήσατο θέμενος εἰς διακονίαν,
15 τὸν πρότερον ὄντα βλάσφημον καὶ διώκτην καὶ ὑβριστήν· καθ' ὑπερβολὴν γὰρ ἐδίωκον τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπόρθουν αὐτήν»· καὶ πάλιν, «οὐκ εἰμι ἄξιος καλεῖσθαι ἀποστολος». Εἰ γὰρ καὶ ἀνευθύνους ἡμᾶς ἀφήσιν ἐκεῖνα τὰ ἁμαρτήματα· ἀλλ' ὅμως ἐστὶν ἱκανὰ ψυχὴν ἐντρέψαι, καὶ πεί-
20 σαι σοφοδρῶς ἀγαπᾶν τὸν Θεόν. Καὶ γὰρ ἐρωτηθεὶς ὁ Σίμων ὑπὸ τοῦ Κυρίου, τίς τῶν δύο χρεωφειλετῶν τὸν δεδαιρεικότα ἀγαπήσει πλέον, καὶ εἰπὼν, ὅτι «νομίζω, ὃ τὸ πλέον ἐχαρίσατο», ἤκουσεν, «ὀρθῶς ἔκρινας».

7. Ὅταν γὰρ ἐννοήσωμεν τὸ πλῆθος τῶν παρελθόντων
25 ἁμαρτημάτων, τότε εἰσόμεθα τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος τὴν ὑπερβολήν, τότε κάτω νεύσομεν, τότε συσιαλησόμεθα. Ὅσα γὰρ μειζόνων ἐσμέν ὑπεύθυνοι πλημμελημάτων, τοσοῦτω μᾶλλον ἐντραπησόμεθα. Παῦλος μὲν οὖν κακείνων ἐμέμνητο· ἡμεῖς δὲ οὐδὲ τὰ μετὰ τὸ βάπτισμα ἀναμνησθῆναι βουλόμε-

27. Α' Τιμ. 1, 15.

28. Α' Τιμ. 1, 12-13.

29. Α' Κορ. 15, 9.

30. Λουκᾶ 7, 43.

σιν ὅτι ἔχομεν διαπράξει ἄπειρα κακά, ἀλλὰ καὶ ὅλα μας τὰ ἁμαρτήματα καὶ τὰ μικρὰ καὶ τὰ μεγάλα, νὰ τὰ ἔχωμεν καταγεγραμμένα ὡσὸν εἰς βιβλίον καὶ κάθε φοράν νὰ τὰ θρηνηῶμεν ὡσὸν πρόσφατα. Ἔτσι δὲ θὰ εἴχομεν καταστείλει καὶ τὴν ὑπερηφάνειαν τῆς ψυχῆς, ὑπενθυμίζοντες εἰς αὐτὴν συνεχῶς τὰ οἰκεῖα κακά.

Τόσον εἶναι καλὸν τὸ νὰ ἐνθυμῆται κανεὶς τὰ ἰδικὰ του παραπτώματα, ὥστε καὶ ὁ μακάριος Παῦλος νὰ κάμνη λόγον διὰ τὰ ἐξαλειφθέντα ἁμαρτήματά του. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐκαθάρισε τὰ ἁμαρτήματα τοῦ προηγουμένου του βίου καὶ ἔπειτα ἔζη βίον καθαρὸν, τόσον ὥστε νὰ μὴ γνωρίζῃ διὰ τὸν ἑαυτὸν του παράπτωμα, καὶ δὲν εἶχεν ἁμαρτήματα διὰ τὰ ὁποῖα νὰ θρηνηῆ, ἐνεθυμεῖτο τὰ πρὸ τοῦ βαπτίσματος, λέγων ὅτι «ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον νὰ σώσῃ ἁμαρτωλοὺς τῶν ὁποίων πρῶτος εἶμαι ἐγώ»²⁷. καὶ πάλιν, «μὲ ἐθεώρησεν ἔμπιστον ὥστε νὰ με τοποθετήσῃ εἰς διακονίαν, ἐμὲ τὸν προηγουμένως βλάσφημον καὶ διώκτην καὶ ὑβριστὴν· διότι ἐδίωκα μὲ πείσμα τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν καταπατοῦσα»²⁸. καθὼς ἐπίσης, «δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ καλοῦμαι ἀπόστολος»²⁹. Μολονότι δὲ ἐκεῖνα τὰ ἁμαρτήματα μᾶς καθιστοῦν ἀνευθύνους, ἐν τούτοις εἶναι ἱκανὰ νὰ κάμουν τὴν ψυχὴν νὰ ἐντροπῆ καὶ νὰ τὴν πείσουν νὰ ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν δυνατά. Διότι, ἐρωτηθεὶς ὁ Σίμων ἀπὸ τὸν Κύριον, ποῖος ἐκ τῶν δύο χρεωφειλετῶν θὰ ἀγαπήσῃ περισσότερο τὸν δανειστήν των καὶ εἰπὼν, ὅτι «νομίζω, ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον ἐχαρίσθη περισσότερο», ἤκουσεν· «ὀρθῶς ἔκρινες»³⁰.

7. Ὅταν λοιπὸν κατανοήσωμεν τὸ πλῆθος τῶν παρελθόντων ἁμαρτημάτων μας, τότε θὰ γνωρίσωμεν τὴν ὑπερβολὴν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, τότε θὰ κύψωμεν τὸν αὐχένα κάτω, τότε θὰ αἰσθανθῶμεν συστολήν. Διότι ὅσον μεγαλύτερων ἁμαρτημάτων εἴμεθα ὑπεύθυνοι τόσον περισσότερο θὰ ἐντραπῶμεν. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος μάλιστα ἐνεθυμεῖτο καὶ ἐκεῖνα, ἡμεῖς δὲ οὔτε τὰ μετὰ τὸ ἅγιον βάπτισμα θέ-

θα, τὰ κίνδυνον ἔχοντα, καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς ἐξειτάσεως ὑπευ-
 θύνους ἡμᾶς καθισιῶντα, ἀλλὰ κἂν εἰς ἔννοιαν τοιούτου
 τινός ποτε ἐμπέσωμεν, εὐθέως ἀπεπηθήσαμεν, οὐδὲ τὸ πρὸς
 βραχὺ τῇ μνήμῃ λυπῆσαι βουλόμενοι τὴν ψυχὴν. Τοιγάρτοι
 5 μυσία ἀπὸ ταύτης τῆς ἀνωφελοῦς χάριτος ἡμῖν τίκεται τὰ
 κακά. Οὕτω γὰρ ἀναλγήτως ἔχοντες καὶ μαλακῶς, οὔτε ὑ-
 πὲρ τῶν πρότερον ἐξομολογήσασθαι δυνάμεθα· πῶς γάρ, ὦν
 οὐδὲ τὴν μνήμην ἀνέχεσθαι ἐθίζομεν ἑαυτούς, καὶ πρὸς τὰ
 μέλλοντα προχείρως καταφερόμεθα; Ἀγαπητὸν γὰρ τῆς
 10 μνήμης ἐκείνης ἐνακμαζούσης ἡμῖν αἰεὶ, καὶ τοῦ φόβου κα-
 τασείοντος τὴν διάνοιαν, δυνηθῆναι τὸ χαῦνον αὐτῆς καὶ
 διακεχυμένον ἐξελεῖν· εἰ δὲ καὶ τοῦτον ἀφέλοις τὸν χαλινόν,
 τίς αὐτὴν καθέξει λοιπὸν ἀδεῶς κατὰ κρημνῶν φερομένην,
 καὶ εἰς τὰ τῆς ἀπωλείας ἐμπίπτουσαν θάραθρα; Διὰ ταῦτα
 15 ὁ δίκαιος ἐκεῖνος τὴν μέλλουσαν ὑπέγραψε κόλασιν· διὰ ταῦ-
 τα ἐθρήνη, διὰ ταῦτα ἔστεινε, ταῦτα ἐκ περιουσίας ποιῶν.

Τοῖς μὲν μεγάλοις ὑμῖν ἀρκεῖ πρὸς τὸ κατανυγῆναι
 τὸ τῶν εὐεργεσιῶν ἀναμνησθῆναι τοῦ Θεοῦ, τὸ μὴ μεμνη-
 σθαι τῶν οἰκειῶν κατορθωμάτων, τὸ μετὰ πολλῆς ἀκριθείας
 20 ἐξειτάζειν εἴ πού τι καὶ μικρὸν ὑμῖν τύχοι πλημμεληθέν, τὸ
 πρὸς τοὺς μεγάλους ἄνδρας ὄρα· καὶ σφόδρα εὐηρεσιηκό-
 τας Θεῶ, τὸ μετὰ ταῦτα ἅπαντα ἐννοεῖν τὸ τοῦ μέλλοντος
 ἄδηλον, τὸ πρὸς τὴν κατάπιωσιν καὶ τὴν ἁμαρτίαν ὀξύρο-
 πον, ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος ἐδεδοίκει διὸ καὶ ἔλεγε· «φοβοῦμαι
 25 μὴ πως ἄλλοις κηρύξας αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι»· καὶ τό,
 «ὁ δοκῶν ἐσιάναι, βλεπέτω μὴ πέση». Οὕτω καὶ ὁ Δαυὶδ
 ταῦτα πάντα ἔστειρε παρ' ἑαυτῶ· τὰς μὲν γὰρ εὐεργεσίας
 τοῦ Θεοῦ λογιζόμενος, ἔλεγε· «τί ἐστὶν ἄνθρωπος, διὸ μι-
 μνήσκη αὐτοῦ· ἢ υἱὸς ἀνθρώπου, διὸ ἐπισκέπη αὐτόν; Ἡ-

31. Α' Κορ. 9, 27.

32. Α' Κορ. 10, 12.

λομεν νὰ ἐνθυμούμεθα, τὰ ὁποῖα εἶναι καὶ ἐπικίνδυνα καὶ ὅταν ἐξετασθοῦν μᾶς καθιστοῦν ἐνόχους· ἀλλὰ καὶ ἂν τύχη ποτὲ νὰ ἐνθυμηθῶμεν κανέν ἐξ αὐτῶν, ἀμέσως τὸ ἀποφεύγομεν μὴ στέργοντες νὰ λυπήσωμεν τὴν ψυχὴν οὔτε ἐπ' ὀλίγον μὲ τὴν ἐνθύμησίν του. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς γεννῶνται πάρα πολλὰ κακὰ ἀπὸ τὴν ἀνωφελῆ αὐτὴν χάριν. Διότι τόσο ἀναλγήτως καὶ ὀκνηρῶς διακείμεθα πού δὲν ἤμποροῦμεν νὰ ἐξομολογηθῶμεν οὔτε τὰ προηγούμενα ἁμαρτήματα (διότι πῶς θὰ τὸ κάμωμεν, ὅταν οὔτε εἰς τὴν ἀνάμνησίν των δὲν συνηθίζομεν τοὺς ἑαυτοὺς μας;) καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα μὲ προχειρότητα στρεφόμεθα. Διότι εἶναι καλὸν νὰ ἀκμάζῃ μέσα μας ἐκείνη ἡ ἐνθύμησις καὶ νὰ συνταράσῃ τὴν διάνοιάν μας ὁ φόβος, διὰ νὰ ἤμπορέσωμεν νὰ ἀποδιώξωμεν τὴν καυνότητά της καὶ τὴν διαχυτικότητά της. Ἐὰν ὅμως τῆς ἀφαιρέσῃς καὶ τοῦτον τὸν χαλινόν, τότε ποῖος θὰ δυνηθῇ νὰ τὴν συγκρατῆσῃ ἐνῶ θὰ φέρεται ἐλεύθερα κατὰ κρημνῶν καὶ θὰ καταπίπτῃ εἰς τὰ βάραθρα τῆς ἀπωλείας; Δι' αὐτὸ καὶ ὁ δίκαιος ἐκεῖνος ὑπενθύμιζε τὴν μέλλουσαν κόλασιν, δι' αὐτὸ ἐθρήνει, δι' αὐτὸ ἐστέναζεν, ἂν καὶ ἔπραττεν αὐτὰ ἔχων περίσσειαν ἔργων.

Εἰς ἐσᾶς τοὺς προχωρημένους ἀρκεῖ διὰ νὰ φθάσετε εἰς τὴν κατάνυξιν ἡ ἀνάμνησις τῶν εὐργεσιῶν τοῦ Θεοῦ, ἡ λήθη τῶν κατορθωμάτων τῆς ἀρετῆς σας, τὸ νὰ ἐξετάζετε μετὰ ἀκριβείας ἐὰν ἐπράξατε κάποιο μικρὸν παράπτωμα, τὸ νὰ στρέφετε τὸ βλέμμα πρὸς ἄνδρας ἐναρέτους πού ἔχουν εὐαρεστήσει τὸν Θεόν, τὸ νὰ ἐννοήσετε μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὸ ἄδηλον τοῦ μέλλοντος, τὴν δυνατότητα νὰ ὀλισθήσετε ταχέως πρὸς τὴν κατάπτωσιν καὶ τὴν ἁμαρτίαν, πρᾶγμα πού καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐφοβεῖτο, διὸ καὶ ἔλεγε· «φοβοῦμαι μήπως εἰς ἄλλους κηρῦξας ὁ ἴδιος γίνω ἀδόκημος»³¹· καὶ τό, «ὅποιος νομίζει ὅτι στέκεται σταθερά, νὰ κυττάζῃ μὴ πέσῃ»³². Ἐτσι καὶ ὁ Δαυῖδ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐμελέτα· τὰς μὲν εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ ἀναλογιζόμενος, ἔλεγε· «τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος πού τὸν ἐνθυμεῖσαι ἢ ὁ υἱὸς ἀνθρώπου πού τὸν

λάτιωσας αὐτὸν βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους, δόξη καὶ τιμῇ
 ἐστεφάνωσας αὐτόν». Τῶν δὲ κατορθωμάτων οὕτως ἐπελέ-
 λησιο τῶν αὐτοῦ, ὡς μετὰ τὴν μυρίαν φιλοσοφίαν ἐκείνην
 εἶπειν· «τίς εἰμι ἐγώ, Κύριέ μου, Κύριε, καὶ τίς ὁ οἶκος
 5 τοῦ πατρός μου, ὅτι ἠγάπησάς με ἕως τούτων; καὶ κατε-
 σμίκρυνται ταῦτα ἐνώπιόν σου, Κύριέ μου· καὶ ἐλάλησας
 ὑπὲρ τοῦ οἴκου τοῦ δούλου σου εἰς μακράν. Οὗτος δὲ ὁ νόμος
 τοῦ ἀνθρώπου, Κύριέ μου, Κύριε, πρὸς σέ. Καὶ τί προσθή-
 σει Δαυὶδ ἔτι τοῦ λαλῆσαι πρὸς σέ;». Καὶ τῶν προγόνων
 10 συνεχῶς τὴν ἀρετὴν ἐννοῶν, τὸ μηδὲν πρὸς ἐκείνους ἑαυ-
 τὸν ἐξειτάζων εἶναι ἐνόμιζε. Μετὰ γὰρ τὸ εἶπειν, «ἐπὶ σοὶ
 ἤλπισαν οἱ πατέρες ἡμῶν», περὶ ἑαυτοῦ λέγων ἐπήγαγε, «ἐ-
 γὼ δὲ εἰμι σκώληξ, καὶ οὐκ ἄνθρωπος». Τὸ δὲ τοῦ μέλ-
 λοντος ἄδηλον οὕτως εἶχε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν, ὡς λέγειν·
 15 «φώτισον τοὺς ὀφθαλμούς μου, μή ποτε ὑπνώσω εἰς θάνα-
 τον». Καὶ ἁμαρτημάτων δὲ οὕτω πολλῶν ὑπεύθυνον ἑαυτὸν
 εἶναι ἐνόμιζεν, ὡς λέγειν· «ἰλάσθητι τῇ ἁμαρτία μου, πολλὴ
 γὰρ ἐστίν».

Ἐμῖν μὲν οὖν τοῖς μεγάλοις ἀρκεῖ καὶ ταῦτα ἡμῖν δὲ
 20 καὶ μετὰ τούτων τῶν φαρμάκων ἐστὶν ἀνάγκη ἰσχυρὰ καὶ
 ἱκανὴ καθελεῖν τὸ φρόνημα καὶ τὴν ἀλαζονείαν ἅπασαν.
 Τί δὴ τοῦτό ἐστι; Τὸ τῶν ἁμαρτημάτων πλῆθος, τὸ συνειδὸς
 τὸ πονηρόν· ὅπερ ἐπειδὴν ἡμῶν ἐπιλάβηται, οὐδὲ ἐκόντας
 ἀφίησι ἀρθῆναι πρὸς τὸ ὕψος. Διὸ δὴ δέομαι καὶ ἀντιβολῶ
 25 πρὸς τῆς παρορησίας αὐτῆς, ἧς διὰ τῶν κατορθωμάτων ἐκινή-
 σω πρὸς τὸν Θεόν, χεῖρα ἡμῖν ὀρέξαι συνεχῶς δεομένοις,
 ὥστε δυνηθῆναι καὶ πενθῆσαι τὸν φόβον τῶν τοσοῦτων κα-
 κῶν κατ' ἀξίαν, καὶ πενθήσαντας ἐπιλαβέσθαι τινὸς ὁδοῦ
 φίλης, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν φερούσης ἡμᾶς, ἵνα μὴ ἀπελ-

33. Ψαλμ. 8, 5-6.

34. Β' Βασ. 7, 18-20.

35. Ψαλμ. 21, 6-7.

36. Ψαλμ. 12, 14.

ἐπισκέπτεσαι; Τὸν ἔκαμες ὀλίγον κατώτερον τῶν ἀγγέλων, μὲ δόξαν καὶ τιμὴν τὸν ἑστεφάνωσες»³³. Τὰ δὲ προσωπικά του κατορθώματα τόσον τὰ εἶχε λησμονήσει, ὥστε μετὰ τὴν ἄπειρον ἐκείνην φιλοσοφίαν νὰ εἶπῃ· «Ποῖος εἶμαι ἐγώ, Κύριέ μου, Κύριε, καὶ ποῖος ὁ οἶκος τοῦ πατρός μου, ὅτι μὲ ἠγάπησες ἕως αὐτούς; καὶ ἔχουν μικρύνει ταῦτα ἐνώπιόν σου, Κύριέ μου, καὶ ἐλάλησες ὑπὲρ τοῦ οἴκου τοῦ δούλου σου εἰς ἔκτασιν. Αὐτὸς δὲ εἶναι ὁ νόμος τοῦ ἀνθρώπου, Κύριέ μου, Κύριε, πρὸς σέ. Καὶ τί θὰ ὠφελήσῃ νὰ λαλήσῃ καὶ ἄλλα ὁ Δαυῖδ πρὸς σέ;»³⁴. Ἀναλογιζόμενος δὲ τὴν ἀρετὴν τῶν προγόνων του καὶ συγκρίνων τὸν ἑαυτόν του πρὸς ἐκείνους, ἐνόμιζεν ὅτι δὲν εἶναι τίποτε. Διότι μετὰ ἀπὸ τοὺς λόγους του, «ἐπὶ σέ ἤλπισαν οἱ πατέρες ἡμῶν», κάμνων λόγον περὶ τοῦ ἑαυτοῦ σου, ἔλεγεν· «ἐγὼ δὲ εἶμαι σκώληξ καὶ ὄχι ἄνθρωπος»³⁵. Τὸ δὲ ἄδηλον τοῦ μέλλοντος τόσον εἶχε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του, ὥστε νὰ λέγῃ, «φώτισον τοὺς ὀφθαλμούς μου, μὴ τυχὸν κοιμηθῶ ἕως θανάτου»³⁶. Καὶ τόσον ὑπεύθυνον ἐθεώρει τὸν ἑαυτόν του διὰ πολλὰ ἁμαρτήματα, ὥστε νὰ λέγῃ· «λυπήσου τὴν ἁμαρτίαν μου διότι εἶναι πολλή»³⁷.

Δι' ἐσᾶς λοιπὸν τοὺς προχωρημένους εἶναι ἀρκετὰ αὐτά. Δι' ἡμᾶς ὅμως εἶναι ἀνάγκη μεγάλη μαζὶ μὲ αὐτὰ τὰ φάρμακα νὰ καθαιρέσωμεν τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς καὶ ὄλην τὴν ἀλαζονείαν. Τί σημαίνει αὐτό; Σημαίνει τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν, τὴν πονηρὰν συνείδησιν, ἢ ὁποῖα ὅταν μᾶς καταλάβῃ δὲν μᾶς ἀφήνει νὰ ἀρθῶμεν πρὸς τὸ ὕψος οὔτε καὶ ὅταν θέλωμεν. Δι' αὐτὸ λοιπὸν παρακαλῶ καὶ ἰκετεύω παραλλήλως πρὸς τὴν παρρησίαν πρὸς τὸν Θεὸν ποὺ ἔχεις ἀποκτήσει διὰ τῶν ἀρετῶν σου, νὰ τείνης χεῖρα βοηθείας πρὸς ἡμᾶς ποὺ συνεχῶς σὲ ἰκετεύομεν, ὥστε νὰ ἡμπορέσωμεν νὰ θρηνήσωμεν ἐπαξίως διὰ τὸ πλῆθος τῶν τόσων κακῶν καὶ μετὰ τὸ πένθος νὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν ὁδὸν ποὺ

37. Ψαλμ. 24, 11.

θόντες εἰς τὸν ἄδην, ἔνθα οὐδεὶς ἐξομολογεῖσθαι δύναται,
τὰ τῶν ἠτιμωμένων πάθωμεν, οὐδενὸς ἡμᾶς ἐξαιρουμένου
λοιπόν. Ἔως μὲν γὰρ ἂν ἐνθάδε ὦμεν, καὶ ἡμεῖς παρ' ὑμῶν
μεγάλα καρπώσασθαι δυνησόμεθα, καὶ ὑμεῖς ἡμᾶς εὐεργε-
5 τῆσαι τὰ μέγιστα· ἐπειδὴν δὲ ἀπέλθωμεν ἐκεῖ, ἔνθα μήτε
φίλος, μήτε ἀδελφός, μήτε πατήρ ἐπαρκέσαι δυνησεται, μήτε
παρασιῆναι κολαζόμενοις ἡμῖν, ἀνάγκη λοιπὸν ἐν ἀπορίᾳ
καὶ σκότῳ βαθεῖ καὶ πολλῇ τῶν παραμυθησομένων ἐρημίᾳ
τὴν ἀθάνατον τίνειν δίκην, ἀνάλωτον τροφήν τῇ παμφάγω
10 γινομένους φλογί.

φέρει εἰς τὸν οὐρανόν, διὰ νὰ μὴ συμβῆ ὥστε μεταβαίνοντες εἰς τὸν ἄδην, ὅπου κανεῖς δὲν ἤμπορεῖ πλέον νὰ ἐξομολογηθῆ τὰ παραπτώματά του, νὰ ὑποστῶμεν ὅσα καὶ οἱ ἀτιμασμένοι ἐκεῖ ἄνθρωποι, καὶ κανεῖς δὲν ἤμπορεῖ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ. Ὅσον χρόνον λοιπὸν εὐρισκόμεθα εἰς τὸν παρόντα κόσμον θὰ ἠμπορέσωμεν καὶ ἡμεῖς νὰ καρπωθῶμεν ἀπὸ σᾶς μεγάλην πνευματικὴν ὠφέλειαν καὶ ἐσεῖς νὰ εὐργετήσετε ἡμᾶς τὰ μέγιστα. Ὅταν δὲ μεταβῶμεν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν, ὅπου οὔτε φίλος οὔτε ἀδελφὸς οὔτε πατὴρ θὰ ἠμπορέσῃ νὰ μᾶς βοηθήσῃ οὔτε νὰ μᾶς παρασταθῆ ἐνῶ θὰ κολαζώμεθα, εἶναι ἀνάγκη τότε νὰ ὑποστῶμεν τὴν αἰώνιον ἐκείνην τιμωρίαν μὲ πολλὴν στέρησιν καὶ βαθὺ σκοτός καὶ ἔλλειψιν δυνατοτήτων παραμυθίας, γινόμενοι ἀδαπάνητος τροφῆ εἰς τὴν παμφάγον ἐκείνην φλόγα.

ΠΡΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΝ ΜΟΝΑΧΟΝ

1. Εἰ καὶ δάκρυα καὶ στεναγμοὺς ἦν διὰ γραμμάτων δη-
λοῦσθαι, καὶ τούτων ἂν σοι τὴν ἐπιστολὴν ἐμπλήσας ἀπέστει-
λα. Δακρῦω δὲ οὐχ ὅτι φροντίζεις πραγμάτων πατρῶων,
5 ἀλλ' ὅτι τοῦ καταλόγου τῶν ἀδελφῶν σεαυτὸν ἐξήλειψας, ὅτι
τὰς πρὸς τὸν Χριστὸν συνθήκας κατεπάτησας. Ταῦτα φρίτ-
τω, ἐπὶ τούτοις ἀλγῶ, διὰ ταῦτα φοβοῦμαι καὶ τρέμω. Ἰ-
διώτην μὲν γὰρ λιποσιραιείας οὐδεὶς ἂν ποτε γράψαιτο· ὁ
δὲ σιραιώτης ἅπαξ γενόμενος, ἐὰν ἀλῶ λιποτακτιήσας, περὶ
10 τῶν ἔσχατων ὁ κίνδυνος.

Οὐ δεινόν, ὦ φίλε Θεόδωρε, τὸ παλαίοντα πεσεῖν, ἀλ-
λὰ τὸ μεῖναι ἐν τῷ πτώματι οὐδὲ χαλεπὸν τὸ πολεμοῦντα
τρωθῆναι, ἀλλὰ τὸ μετὰ τὴν πληγὴν ἀπογνόντα καταμελῆσαι
τοῦ τραύματος. Οὐδεὶς ἔμπορος ἅπαξ ναυαγίῳ περιπεσὼν,
15 καὶ τὸν φόρτον ἀπολέσας, ἀπέστη τοῦ πλεῖν, ἀλλὰ πάλιν τὴν
θάλασσαν καὶ τὰ κύματα καὶ τὰ μακρὰ διαβαίνει πελάγη,
καὶ τὸν πρότερον ἀποκιᾶται πλοῦτιον. Πολλάκις καὶ ἀθλητὰς
θεωροῦμεν μετὰ πολλὰ πτώματα σιφανίτας γινομένους· ἤ-
δη δὲ καὶ σιραιώτης πολλάκις φυγῶν, ἔσχατον ἀριστεὺς
20 ἀπεδείχθη, καὶ τῶν πολεμίων ἐπεκράτησε. Πολλοὶ δὲ καὶ
τῶν τὸν Χριστὸν ἀρνησαμένων διὰ τὴν τῶν βασάνων ἀνάγκη-
ν, ἀνεμαχέσαντο τὴν ἦτιαν πάλιν καὶ τὸν τοῦ μαρτυρίου
σιέφανον ἀπῆλθον ἀναδησάμενοι. Εἰ δὲ τούτων ἕκαστος
ἐκ τῆς προτέρας πληγῆς ἀπέγνω, οὐκ ἂν τῶν δευτέρων ἀπή-
25 λανσεν ἀγαθῶν.

Μὴ οὐ τοίνυν, ὦ φίλε Θεόδωρε, διότι μικρὸν σε τῆς
σιάσεως παρεσάλειψεν ὁ ἐχθρὸς, ἤδη καὶ σεαυτὸν ὄσης ἐπὶ

ΠΡΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΝ ΜΟΝΑΧΟΝ

1. Ἐὰν ἦτο δυνατόν καὶ τὰ δάκρυα καὶ οἱ στεναγμοὶ νὰ γίνουν φανερά με γράμματα, θὰ ἐγέμιζα τὴν ἐπιστολήν μου καὶ με αὐτὰ καὶ θὰ σοῦ τὴν ἔστειλλα. Δακρῦζω δὲ ὄχι διότι φροντίζεις διὰ πατρικὰς σου ὑποθέσεις, ἀλλὰ διότι διέγραψες τὸν ἑαυτὸν σου ἀπὸ τὸν κατάλογον τῶν ἀδελφῶν, ὅτι παρέβης τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν ὑπόσχεσίν σου. Δι' αὐτὰ φρίττω, δι' αὐτὰ πονῶ, δι' αὐτὰ φοβοῦμαι καὶ τρέμω. Διότι ἓνα ἰδιώτην κανεῖς δὲν θὰ τὸν ἐκατηγοροῦσε διὰ λιποταξίαν· ἐκεῖνος ὅμως πού ἔχει ἤδη καταταχθῆ εἰς τὸν στρατόν, ἐὰν συλληφθῆ ὡς λιποτάκτης, διατρέχει τὸν ἔσχατον κίνδυνον ζωῆς.

Δὲν εἶναι φοβερόν, φίλε Θεόδωρε, τὸ νὰ πέσῃ ὁ παλαιστής, ἀλλὰ τὸ νὰ παραμείνῃ κανεῖς πεσμένος κάτω. Οὔτε εἶναι βαρὺ τὸ νὰ πληγῶθῃ ὁ πολεμιστής, ἀλλὰ τὸ νὰ ἀπελπισθῆ μετὰ τὸν τραυματισμὸν του καὶ παραμελήσῃ τὸ τραῦμα του. Ἄλλωστε κανεῖς ἔμπορος δὲν σταματᾷ νὰ ταξιδεύῃ ἐπειδὴ κάποτε ἐναυάγησε καὶ ἔχασε τὸ φορτίον, ἀλλὰ διασχίζει πάλιν τὴν θάλασσον καὶ τὰ κύματα καὶ τὰ ἀπέραντα πελάγη, καὶ ἀνακτᾷ τὸν προηγούμενον πλοῦτον. Πολλάκις δὲ βλέπομεν καὶ ἀθλητὰς νὰ στεφανώνωνται ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς ἡττας των. Συνέβη δὲ ἐπίσης καὶ στρατιώτης πού ἐγκατέλειψε πολλάκις τὴν θέσιν του νὰ ἀναδειχθῆ τελικῶς ἄριστος πολεμιστής καὶ νὰ νικῆσῃ τοὺς ἐχθρούς. Πολλοὶ δὲ ἀρνηθέντες τὸν Χριστὸν λόγῳ τῆς δριμύτητος τῶν βασανιστηρίων, ἐπανώρθωσαν τὴν ἡττάν των με νέαν μάχην καὶ ἀπῆλθαν λαμβάνοντες τὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου. Ἐὰν λοιπὸν ὁ καθεὶς ἐξ αὐτῶν περιήρχετο εἰς ἀπόγνωσιν διὰ τὸ προηγούμενον τραῦμά του, δὲν θὰ ἀπελάμβανε τὰ μετ' ἔπειτα ἀγαθὰ.

Ἐσὺ λοιπὸν, φίλε Θεόδωρε, μὴ ὠθήσῃς τὸν ἑαυτὸν σου εἰς τὸ βάραθρον, ἐπειδὴ ὀλίγον σὲ μετεκίνησεν ὁ ἐχθρὸς

τὸ θάρσθρον, ἀλλὰ σιῆθι γενναίως καὶ ἐπάνελθε ταχέως, ὄθεν ἐξέβης, μηδὲ ὄνειδος νομίσῃς τὴν πρὸς ὀλίγον εἶναι ταύτην πληγὴν. Οὐδὲ γὰρ στρατιώτην ἰδὼν ἐπανιόντα μετὰ τραύματος ἀπὸ πολέμου ὠνειδίσας ἂν (ὄνειδος γὰρ τὸ ὄπλα
 5 ρῖπαι, καὶ τῶν πολεμίων ἕξω γενέσθαι), ἕως δὲ ἂν σιῆκηταί
 τις μαχόμενος, κἂν θάλληται, κἂν ὑποχωρῇ πρὸς βραχύ, οὐ-
 δεῖς οὕτως ἀγνώμων οὐδὲ τῶν πολεμικῶν ἄπειρος, ὡς ἐγ-
 καλέσαι ποτὲ ἐκείνῳ. Τῶν γὰρ μὴ μαχομένων ἐστὶ τὸ μὴ
 τιτρώσκεσθαι· τοὺς δὲ πολλῶ τῷ θυμῷ κατὰ τῶν πολεμίων
 10 χωροῦντας ἔστι καὶ βληθῆναι ποτε καὶ καταπεσεῖν· οἷον καὶ
 ἐπὶ σοῦ γέγονε νῦν· ἀθρόως γὰρ τὸν ὄφιν ἀνελεῖν ἐπιχειρή-
 σας ἐδήχθης.

Ἄλλὰ θάρσει, μικρᾶς σοι χρεῖα νήψεως, καὶ οὐδὲ ἴχνος
 λελείπεται τοῦ τραύματος ἐκείνου· μᾶλλον δὲ Θεοῦ χάριτι
 15 καὶ αὐτοῦ τοῦ πονηροῦ συντριβείς τὴν κεφαλὴν· μηδέ σε τα-
 ραιτέτω τὸ ταχέως καὶ παρ' αὐτὴν ἐμποδισθῆναι τὴν ἀρχήν.
 Εἶδε γάρ, εἶδεν ὀξέως ὁ πονηρὸς τῆς σῆς ψυχῆς τὴν ἀρε-
 τήν, καὶ γενναῖον αὐτῷ πολέμιον αὐξηθῆσεσθαι ἐκ πολλῶν
 ἐστοχάσατο· τὸν γὰρ εὐθέως τοσαύτη καὶ τηλικαύτη χρησά-
 20 μενον κατ' αὐτοῦ σπουδῇ, τοῦτον, εἰ παραμείνοι, ραδίως αὐ-
 τὸν καταπολεμήσειν προσεδόκησε. Διὰ τοῦτο ἔσπευσεν, ἐ-
 γρηγόρησεν, ἠγέρθη πολὺς κατὰ σοῦ, μᾶλλον δὲ κατὰ τῆς
 ἑαυτοῦ κεφαλῆς, ἐὰν θελήσῃς σιῆσαι γενναίως.

Τίς γάρ σου τὴν ὀξειαν καὶ εἰλικρινῆ καὶ ζέουσαν ἐπὶ
 25 τὰ ἀγαθὰ μετάρθειν οὐκ ἐθαύμασεν; Ἐδεσμάτων μὲν γὰρ
 τρυφή παρεωρᾶτο, πολυτελής δὲ ἔσθησις καταπεφρόνητο,
 πᾶς τῦφος κατεπεπάτητο, πᾶσα ἡ περὶ τὴν ἕξωθεν σοφίαν

1. Νῆψις, ἐκ τοῦ νήφω, σημαίνει τὴν κατάστασιν τῆς νηφαλιότητος. Εἰς τοὺς ἀσκητικοὺς συγγραφεῖς σημαίνει τὴν κατάστασιν τῆς συνεχοῦς ἐπαγρυπνήσεως καὶ προσοχῆς τοῦ νοῦς κατὰ τῶν πονηρῶν καὶ ἀκαθάρτων λογισμῶν.

ἐκ τῆς θέσεώς σου, ἀλλὰ στάσου μὲ γενναιότητα καὶ ἐπέστρεψε ταχέως ἐκεῖ ἀπ' ὅπου ἔφυγες καὶ μὴ θεωρήσης ἐντροπὴν τὴν προσωρινὴν αὐτὴν πληγὴν. Διότι, οὔτε ἂν ἔβλεπες στρατιώτην νὰ ἐπιστρέφῃ ἐκ τῆς μάχης τραυματισμένον θὰ τὸν κατηγοροῦσες. Καθότι ἐντροπὴ θεωρεῖται τὸ νὰ ρίψῃ κανεὶς τὰ ὄπλα καὶ νὰ ἀποφύγῃ τὴν σύγκρουσίν του μὲ τοὺς ἐχθρούς. Ἐν ὅσῳ ὅμως μένει μαχόμενος, εἴτε κτυπᾶται, εἴτε ὑποχωρεῖ προσωρινῶς, νομίζω, ὅτι κανεὶς δὲν θὰ ἦτο τόσο ἀχάριστος καὶ ἀπειρος τῆς πολεμικῆς τέχνης, ὥστε νὰ τὸν κατηγορήσῃ ποτὲ δι' αὐτό. Διότι τραύματα δὲν δέχονται μόνον ὅσοι δὲν μάχονται. Ὅσοι ὅμως ἐπιτίθενται μὲ ὄλην τὴν ψυχὴν κατὰ τῶν ἐχθρῶν εἶναι δυνατὸν κάποτε νὰ τραυματισθοῦν καὶ νὰ πέσουν κάτω, αὐτὸ ποῦ ἔπαθες καὶ σὺ τώρα. Διότι ἔδειξες ὅτι ἤθελες διὰ μιᾶς νὰ φονεύσῃς τὸν ὄφιν, τὸν διάβολον.

Ἄλλ' ὅμως ἔχε θάρρος. Ἐχεις ἀνάγκην ὀλίγης νήψεως¹ καὶ δὲν θὰ μείνῃ οὔτε ἴχνος ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ τραῦμα, μᾶλλον δὲ μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ θὰ συντρίψῃς καὶ αὐτὴν τὴν κεφαλὴν τοῦ ἐχθροῦ. Ἄς μὴ σὲ ἐνοχλῇ τὸ γεγονός, ὅτι ἠμποδίσθης εἰς τοῦτο ἀμέσως καὶ ἐξ ἀρχῆς. Διότι εἶδεν ὁ ἐχθρὸς καὶ διέβλεψε μάλιστα μὲ ὄξυδέρκειαν τὴν ἀρετὴν τῆς ψυχῆς σου καὶ συνεπέρανεν ἐκ πολλῶν δεδομένων ὅτι θὰ ἐξελιχθῆς εἰς γενναῖον ἀντίπαλόν του. Διότι ἐνόμιζεν, ὅτι ἐσὺ μὲ τὴν τόσην καὶ τέτοιου εἴδους φροντίδα ποῦ ἔδειξες ἀμέσως κατ' αὐτοῦ, ἐὰν ἔμενεν ἀπρακτος μέχρι τέλους εὐκόλως θὰ τὸν κατέβαλλες. Διὰ τοῦτο ἔσπευσεν, ἠγρύπνησεν, ὠρθώθη ἰσχυρὸς ἐναντίον σου, μᾶλλον ὅμως ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του, ἐὰν θελήσῃς τελικῶς νὰ τὸν ἀντιμετωπίσῃς γενναίως.

Διότι, ποῖος δὲν ἐθαύμασε τὴν ταχεῖαν καὶ εἰλικρινῆ καὶ θερμὴν μεταστροφὴν σου εἰς τὸ καλόν; Παρεθεωρεῖτο ἢ ἀπόλαυσις τῶν τροφῶν καὶ κατεφρονοῦντο τὰ πολυτελῆ ἐνδύματα, κατεπατεῖτο κάθε ἴχνος ὑπερηφανείας καὶ ὅλη σου ἢ φροντίδα διὰ τὴν κοσμικὴν παιδείαν ἀποτόμως μετε-

σπουδή ἀνθρώως ἐπὶ τὰ θεῖα μετενήνεκτο λόγια· ὅλαι μὲν εἰς ἀναγνώσεις ἡμέραι, ὅλαι δὲ εἰς εὐχὰς ἀνηλίσκοντο νύκτιες· οὐκ ἀξίας ἦν μνηοθῆναι πατρικῆς, οὐ πλοῦτιον ἐν γῶ λαβεῖν· τὸ δὲ γονάτων ἄφασθαι καὶ ποσὶ προσδραμεῖν ἀδελφῶν, τοῦτο πάσης εὐγενείας ἀνώτερον ἦδεις. Ταῦτα ἔθλιψε τὸν πονηρόν, ταῦτα εἰς μάχην ἐξήγειρε σφοδροτέραν· ἀλλ' οὐ καιρίαν ἔδωκε τὴν πληγὴν.

Εἰ μὲν γὰρ μετὰ χρόνον πολὺν μετὰ νησιείας τε συνεχεῖς καὶ χαμευνίας καὶ τὴν ἄλλην ἄσκησιν κατέβαλεν, ἦν μὲν οὐδὲ τότε ἀπογνῶναι, πλὴν ἂν τις πολλὴν ἔφη τὴν ζημίαν γεγενῆσθαι, μετὰ πολλοὺς πόνους καὶ ἰδρωῖτας καὶ νίκας τῆς ἥτις γενομένης· ἀλλ' ἐπειδὴ ἅμα τῷ πρὸς αὐτὸν ἀποδύσασθαι ὑπεσκέλισε, τοσοῦτον ἦνυσε μόνον, ὅσον σπουδαιότερον εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ μάχην ἐργάσασθαι. Ἄρτι γάρ σοι ἐκπλέοντι, καὶ οὐκ ἐκ τῆς ἐμπορίας ἐπανελθόντι, οὐδὲ πλήρη τὸν φόρτιον ἐπιφερομένῳ, ὁ δεινὸς ἐπέθειτο πειραιτῆς. Καὶ καθάπερ λέοντα γενναῖόν τις ἀνελεῖν ἐπιχειρήσας, ἐπειδὴ τὴν δορὰν ἐπιξύσειε μόνον, ἐκεῖνον μὲν ἔθλαψεν οὐδέν, ἦγειρε δὲ καθ' ἑαυτοῦ μᾶλλον καὶ ἀσφαλέστερον καὶ δυσανάλωτον τοῦ λοιποῦ πεποίηκεν· οὕτω δὲ καὶ ὁ κοινὸς πάντων ἐχθρὸς θαθεῖαν ἐπιχειρήσας πῆξαι τὴν πληγὴν, τούτου μὲν ἀπέτυχεν, ἐγρηγορέναι δὲ καὶ νήφειν τοῦ λοιποῦ παρεσκεύασε μᾶλλον.

2. Ὀλιοθηρόν γὰρ ἢ ἀνθρωπίνῃ φύσει, καὶ ὀξὺ μὲν κλαπῆναι, ὀξὺ δὲ ἀνενεγκεῖν ἐκ τῆς ἀπάτης, καὶ ὡσπερ πίπει ταχέως, οὕτω καὶ θᾶπιον ἀνίσταται. Καὶ γὰρ ὁ μακάριος ἐκεῖνος ἀνὴρ, τὸν Δαυὶδ λέγω τὸν ἐκλεκτὸν βασιλέα καὶ προφήτην, ἠνίκα πολλὰ κατώρθωσεν, οὐκ ἔλαθεν ἄνθρωπος ὢν, ἀλλ' ἠράσθη ποτὲ γυναικὸς ἀλλοτριᾶς, καὶ οὐκ

στρέφετο εἰς μελέτην τῶν θείων λόγων. "Ολαι σου αἱ ἡμέραι διήρχοντο εἰς ἀναγνώσεις, ὅλαι δὲ αἱ νύκτες κατηναλίσκοντο εἰς προσευχάς. Δὲν σὲ ἀπησχόλουν τότε θέματα εὐγενοῦς καταγωγῆς, οὔτε ἀναμνήσεις πλοῦτου. Ἐθεώρεις δὲ ἀνώτερον πάσης εὐγενείας τὸ νὰ ἐναγκαλίζεσαι γόνατα καὶ νὰ τρέχῃς εἰς τοὺς πόδας ἀδελφῶν. Αὐτὰ ἐλύπησαν τὸν πονηρόν, αὐτὰ τὸν ἐξήγειραν εἰς σφοδρὰν κατὰ σοῦ μάχην· εὐτυχῶς ὅμως, δὲν σὲ ἐπλήγωσεν ἀνεπανόρθωτα.

Ἐὰν λοιπὸν σὲ κατέβαλε, μετὰ ἀπὸ πολὺν χρόνον ἀσκήσεως καὶ νηστείας συνεχεῖς καὶ χαμευνίας καὶ τὴν ἄλλην σου ἄσκησιν, οὔτε καὶ τότε ἐπετρέπετο νὰ περιέλθῃς εἰς ἀπόγνωσιν, θὰ ἔλεγε ὅμως κανεὶς ὅτι ἡ ζημία εἶναι σημαντική, καθότι ἡ ἥττα ἐπῆλθε μετὰ ἀπὸ πολλοὺς κόπους καὶ ἰδρώτας καὶ νίκας. Ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο ἔγινε πρὶν ἀκόμη ἀποδυθῆς εἰς μέγαν κατ' αὐτοῦ ἀγῶνα, τόσον μόνον κατώρθωσεν ὅσον νὰ σὲ ἐτοιμάσῃ καλύτερον εἰς τὸν κατ' αὐτοῦ πόλεμον. Διότι ὁ φοβερὸς πειρατῆς σοῦ ἐπετέθη μόλις ἀναχωροῦσες καὶ ὄχι ὅταν ἐπέστρεφες καὶ μετέφερες ὅλον τὸ ἐμπόρευμα τῆς ἀρετῆς. "Οπως δέ, ἐπιχειρῶν κανεὶς νὰ φονεύσῃ λέοντα, τοῦ προκαλέσῃ μόνον ἐκδορὰς εἰς τὸ δέρμα, ἐκεῖνον μὲν καθόλου δὲν τὸν βλάπτει, μᾶλλον δὲ χειρότερα τὸν ἐξαγριώνει ἐναντίον του καὶ τὸν καθιστᾷ ἀσφαλέστερον καὶ δυσθήρατον εἰς τὸ ἐξῆς, τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ κοινός μας ἐχθρός, ὁ διάβολος, ἐπιχειρῶν νὰ σοῦ ἀνοίξῃ βαθεῖαν πληγὴν, εἰς τὸν στόχον του μὲν αὐτὸν ἠστόχησε, σὲ ἔκαμε δὲ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ ἐπαγρυπνῆς καὶ νὰ νήφῃς περισσότερο.

2. Ἀληθινὰ ὀλισθηρὸν πρᾶγμα εἶναι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις καὶ εὐκόλως πλανᾶται, εὐκόλως ὅμως καὶ ἀποχωρεῖ ἐκ τῆς ἀπάτης, καὶ ὅπως ταχέως πίπτει, ἔτσι καὶ εὐκόλως ἐγείρεται. Διότι καὶ ὁ μακάριος ἐκεῖνος ἄνθρωπος, ὁ Δαυΐδ, ὁ ἐκλεκτὸς βασιλεὺς καὶ προφήτης, ἐνῶ εἶχεν ἐπιτελέσει ἤδη πολλὰ κατορθώματα, δὲν ἔπαυσε νὰ ἔχῃ ἀνθρωπίναν ἀδυναμίαν, ἀλλ' ἐπεθύμησε ξένην γυναῖκα καὶ δὲν ἐστάθη

ἔστι μεχρι τούτου, ἀλλ' εἰργάσατο μὲν μοιχείαν διὰ τὴν ἐπιθυμίαν, εἰργάσατο δὲ καὶ φόνον διὰ τὴν μοιχείαν· ἀλλ' οὐκ ἐπειδὴ τηλικαύτως ἔλαβε δύο πληγὰς, ἤδη καὶ τρίτην ἐαυτῷ δοῦναι ἐπεχείρησεν, ἀλλ' εὐθέως πρὸς τὸν ἰατρὸν
 5 ἀπέτρεχε καὶ τὰ φάρμακα ἐπειθείει (Ποῖα ταῦτα; νησιείαν, δάκρυα, θρήνους, εὐχὰς συνεχεῖς, τὸ τὴν ἁμαρτίαν πολλάκις ἀναγγέλλειν), καὶ οὕτω διὰ τούτων ἴλεω κατέστησε τὸν Θεόν, εἷς τε τὴν προιέραν ἐπανῆλθεν ἀξίαν, ὥστε μετὰ μοιχείαν καὶ φόνον πάλιν ἐπισκιάσαι δυνηθῆναι τὴν τοῦ παιδὸς
 10 εἰδωλολατρίαν τὴν τοῦ πατρὸς μνήμην. Ὁ γὰρ τούτου νόμος, Σολομῶν ἦν ὄνομα αὐτῷ, διὰ τῆς αὐτῆς ἐάλω παγίδος, ἥσπερ καὶ ὁ πατήρ, καὶ γυναιξὶ χαριζόμενος ἀπέστη τοῦ πατρῷου Θεοῦ. Ὁρᾷς πόσον κακὸν τὸ μὴ κρατεῖν ἡδονῆς, ἀλλὰ τὴν τῆς φύσεως ἀναιρέπειν ἀρχήν, καὶ ἄνδρα ὄντα
 15 γυναικῶν εἶναι δοῦλον, αὐτὸν δὲ τούτον τὸν Σολομῶντα, δίκαιον ὄντα πᾶσαν ἀφαιρέθῆναι τὴν βασιλείαν, διὰ τὴν τοῦ πατρὸς εὐδοκίμησιν τὸ τῆς ἀρχῆς ἕκτον μέρος ἀφῆκεν ἔχειν ὁ Θεός.

Εἰ μὲν οὖν ἡ σπουδὴ σοι περὶ τοὺς ἔξωθεν λόγους ἦν,
 20 εἶτα ἀπερραθύμησας, δικαστηρίων καὶ θήματος καὶ τῶν ἐκεῖθεν στεφάνων καὶ παρησιᾶς ἀναμιμνήσκων, παρεκάλεσα ἂν ἐπανελθεῖν εἰς τοὺς ὑπὲρ ἐκείνων πόνους· ἐπειδὴ δὲ ὑπὲρ τῶν ἐν οὐρανοῖς τρέχομεν καὶ τῶν ἐπὶ γῆς λόγος ἡμῖν οὐδεὶς, ἐτέρου σε ἀναμιμνήσκω δικαστηρίου, καὶ θήμα-
 25 τος φοβεροῦ καὶ φρικώδους· «πάντας γὰρ ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ θήματος τοῦ Χριστοῦ». Κριτῆς δὲ κἀθηται τότε ὁ νῦν ἀδειούμενος ὑπὸ σοῦ. Τί οὖν ἐροῦμεν, εἰπέ μοι, τότε; τί δὲ καὶ ἀπολογησόμεθα, ἐὰν ἐπιμένωμεν ἀθειοῦν-

2. Πρόκειται περὶ τοῦ διπλοῦ ἐγκλήματος τοῦ βασιλέως Δαυὶδ, ὁ ὁποῖος ἠτίμασε τὴν σύζυγον τοῦ στρατηγοῦ του Οὐρία καὶ ἐνήργησε ὥστε νὰ φονευθῆ ὁ ἴδιος. Ἀπὸ τὴν συντετριμμένην καρδίαν τοῦ προφητάνακτος ἐξῆλθεν ἔπειτα ὁ περίφημος ἐκείνος ψαλμὸς τῆς μετανοίας, ὁ πεντηκοστός. Βλ. Β' Βασ. κεφ. 11-12.

3. Β' Κορ. 5, 10.

ἕως ἐδῶ, ἀλλ' ἔπραξε μὲν τὴν μοιχείαν ἕνεκα τῆς ἐπιθυμίας, διέπραξεν ὅμως καὶ φόνον ἐξ αἰτίας τῆς μοιχείας². Ἄφοῦ ὅμως ἐτραυματίσθη τόσον ὀδυνηρῶς δύο φορές, δὲν ἐπεχείρησε νὰ ὑποστῇ τρίτην πληγὴν, ἀλλ' εὐθὺς ἔτρεξε πρὸς τὸν ἰατρὸν καὶ ἤρχισε τὴν διὰ φαρμάκων θεραπείαν, (ποῖα δὲν εἶναι αὐτά; νηστεία, δάκρυα, θρηνοί, συνεχεῖς προσευχαί, συχνὴ ἐξαγόρευσις τῆς ἁμαρτίας), καὶ ἔτσι δι' αὐτῶν κατέστησε τὸν Θεὸν εὐμενῆ, ὥστε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν προηγουμένην του ἀξίαν, μετὰ δὲ τὴν μοιχείαν καὶ τὸν φόνον ἢ εἰδωλολατρία τοῦ υἱοῦ νὰ δυνηθῇ νὰ ἐπισκιάσῃ τὴν μνήμην τοῦ πατρός. Διότι ὁ υἱὸς του ὁ Σολομῶν ἔπεσεν εἰς τὴν ἰδίαν παγίδα εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ὁ πατὴρ του, καὶ ὑπηρέτης τοῦ θελήματος τῶν γυναικῶν γενόμενος, ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸν Θεὸν τῶν πατέρων του. Βλέπεις πόσον μέγα κακὸν εἶναι τὸ νὰ μὴ ἐγκρατεῦται κανεὶς ἀπὸ τὰς σαρκικὰς ἡδονάς, ἀλλὰ νὰ ἀνατρέπῃ τὴν τάξιν τῆς φύσεως καὶ ἐνῶ εἶναι ἀνὴρ, νὰ καθίσταται δοῦλος γυναικῶν; Εἰς αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν Σολομῶντα, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ὀρθὸν ἦτο νὰ ἀφαιρεθῇ ὀλόκληρον τὸ βασίλειον, καὶ διὰ μόνην τὴν θεοσέβειαν τοῦ πατρός του ἐπέτρεψεν ὁ Θεὸς μόλις τὸ ἔν ἕκτον τοῦτου νὰ ἔχη.

Ἐὰν βέβαια ἡσχολεῖσο μὲ τὴν ρητορικὴν καὶ κατόπιν τὴν παραμελοῦσες, ὑπενθυμίζων εἰς σὲ τὰ δικαστήρια καὶ τὸ βῆμα καὶ τὰς δάφνας των καὶ τὴν ἐλευθερίαν νὰ παρουσιάξῃς δημοσίᾳ, θὰ σὲ παρακαλοῦσα νὰ ἐπιστρέψῃς καὶ ἐργασθῇς πάλιν δι' αὐτά. Ἐπειδὴ ὅμως ἀγωνιζόμεθα διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ δὲν μᾶς ἐνδιαφέρουν καθόλου τὰ ἐπίγεια, σοῦ ὑπενθυμίζω ἄλλο δικαστήριον καὶ βῆμα φοβερόν καὶ φρικῶδες. «Διότι ὅλοι ἡμεῖς πρέπει νὰ ἐμφανισθῶμεν ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ»³. Καὶ τότε θὰ καθήσῃ ἐπ' αὐτοῦ κριτῆς αὐτὸς πού τώρα ἀθετεῖται ἀπὸ σέ. Τί θὰ εἴπωμεν τότε, εἶπέ μου; Καὶ τί θὰ ἀπολογηθῶμεν, ἐὰν συνεχίσωμεν νὰ παραβαίνωμεν τὰς ἐντολάς του; Τί θὰ εἴπωμεν λοιπόν; Θὰ προφασισθῶμεν ὅτι ἔχομεν κοσμικὰς

τες; Τί οὖν ἐροῦμεν; πραγμάτων φροντίδας σκηψόμεθα; Ἄλλ' αὐτὸς προλαβὼν εἶπε· «τί ὠφελήσει ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῆ;». Ἄλλ' ἀλλὰ τὸ ὑφ' ἐτέρων ἠπαιτῆσθαι; Ἄλλ' οὐδὲ τὸν Ἀδάμ πρὸς 5 ἀπολογία ὤνησε τὸ προβαλέσθαι τὴν γυναῖκα καὶ εἰπεῖν· «ἡ γυνή, ἣν ἔδωκας μετ' ἐμοῦ, αὕτη με ἠπάτησεν», ὥσπερ οὐδὲ τὴν γυναῖκα τὸν ὄφιν.

Φοβερόν, ὦ φίλε Θεόδωρε, τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο, οὐ κατηγόρων δεόμενον, οὐ μάρτυρας περιμένον· πάντα γὰρ γυ- 10 μνά καὶ τετραηλισμένα ἐστὶ τῷ δικάζοντι, καὶ οὐ πράξεων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐννοιῶν εὐθύνας ὑπέχειν δεῖ· κριτικὸς γὰρ ἐστὶν ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας ὁ δικαστὴς ἐκεῖνος.

Ἄλλ' ἴσως ἀσθένειαν φύσεως ἐρεῖς καὶ τὸ μὴ δυνηθῆναι ἐνεγκεῖν τὸν ζυγόν. Καὶ ποία αὕτη ἀπολογία, ζυγὸν 15 μὴ ἰσχυῖσαι τὸν χρησιτὸν ἐνεγκεῖν, φορτίον μὴ δυνηθῆναι βαστάσαι τὸ ἐλαφρόν; βαρὺ πρᾶγμα καὶ φορτικὸν ἢ τῶν κόπων ἀνάπανσις; Ἐπὶ ταῦτα γὰρ πάντα καλεῖ ὁ Χριστὸς λέγων; «δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς»· καὶ πάλιν, «ἄρατε τὸν ζυγὸν μου 20 ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ· ὁ γὰρ ζυγός μου χρησιτὸς καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν». Τί γὰρ ἐλαφρότερον, εἶπέ μοι, τοῦ φροντίδων καὶ πραγμάτων καὶ φόβων καὶ πόνων ἀπηλλάχθαι, ἔξωθεν δὲ τῶν τοῦ θίου κυμάτων ἐστάναι καὶ ἐν εὐδίῳ διάγειν 25 λιμένι;

3. Τί σοι δοκεῖ τῶν ἐν κόσμῳ μακαριστὸν εἶναι καὶ ζηλωτόν; Ἀρχὴν πάντως ἐρεῖς καὶ πλοῦτιον καὶ τὸ παρὰ ἀνθρώποις εὐδοκιμεῖν. Καὶ τί τούτων ἀθλιώτερον, ὅταν πρὸς

4. Ματθ. 16, 26.

5. Γεν. 3, 12.

6. Ὁ ζυγός αὐτὸς εἶναι ὁ θίος τῆς ἀγιότητος καὶ τῆς τελειότητος γενικῶς, κυριολεκτεῖται δὲ εἰς τοὺς ἀσκητικὸς συγγραφεῖς διὰ τὴν μοναχικὴν ζωὴν.

φροντίδας; Αὐτὸς ὅμως μᾶς ἐπρόλαβε καὶ εἶπε· «τί θὰ ὠφελῆθῃ ὁ ἄνθρωπος, ἐὰν κερδίσῃ ὅλον τὸν κόσμον, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ;»⁴. Ὅτι ἄλλοι μᾶς ἐξηπάτησαν; Οὐτε ὅμως τὸν Ἀδὰμ ὠφέλησε τὸ ὅτι προέβαλεν ὡς πρόφασιν τὴν γυναῖκα του λέγων· «ἡ γυνή, τὴν ὁποίαν ἔδωσες νὰ εἶναι μαζί μου, μὲ ἠπάτησεν»⁵, ὅπως ἐπίσης οὔτε τὴν γυναῖκα, προσφασίζομένην τὴν πονηρίαν τοῦ ὄφους.

Φοβερόν, φίλε Θεόδωρε, τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον οὔτε κατηγοροὺς χρειάζεται, οὔτε μάρτυρας περιμένει. Διότι ὅλα εἶναι γυμνά καὶ ἐντελῶς ξεσκεπασμένα εἰς τὸν δικαστὴν· καὶ ὁ καθεὶς θὰ εἶναι ὑπεύθυνος ὄχι μόνον διὰ τὰς πράξεις, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτάς τὰς ἐνθυμήσεις τῶν λογισμῶν. Διότι εἶναι κριτὴς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοικῶν καρδίας ὁ δικαστὴς ἐκεῖνος.

Ἴσως ὅμως προβάλης τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως καὶ τὴν ἀδυναμίαν νὰ φέρῃς τὸν ζυγὸν τοῦ Κυρίου. Καὶ ποία ἀπολογία τότε θὰ εἶναι ἱκανὴ νὰ σὲ σώσῃ πού δὲν κατάρθωσες νὰ φέρῃς ζυγόν⁶ χρηστὸν καὶ νὰ βαστάσῃς φορτίον ἑλαφρόν; Μήπως εἶναι βαρὺ καὶ φορτικὸν πρᾶγμα ἢ ἐκ τῶν κόπων ἀνάπαυσις; Καὶ τότε πῶς μᾶς καλεῖ εἰς αὐτὸ ὁ Χριστός, λέγων· «ἔλθετε πρὸς ἐμὲ ὅλοι οἱ κοπιᾶζοντες καὶ φορτωμένοι, καὶ ἐγὼ θὰ σᾶς ἀναπαύσω· σηκώσατε τὸν ζυγὸν μου ἐπάνω σας καὶ μάθετε ἀπὸ ἐμὲ πόσον πρᾶος καὶ ταπεινὸς εἶμαι εἰς τὴν καρδίαν· διότι ὁ ζυγός μου εἶναι χρηστὸς καὶ τὸ φορτίον μου ἑλαφρόν»⁷. Τί εἶναι ἑλαφρότερον, εἶπέ μου, ἀπὸ τοῦ νὰ ἀπαλλαγῇ κανεὶς ἀπὸ φροντίδας καὶ ὑποθέσεις καὶ φόβους καὶ κόπους, νὰ εὐρίσκεται ἐκτὸς τῶν κυμάτων τοῦ βίου καὶ νὰ ἐφησυχάζῃ εἰς εὐδίων λιμένα;

3. Λέγε μου ὅμως, τί νομίζεις ὅτι εἶναι μακαριστὸν καὶ ἐπιθυμητὸν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον; Ἡ ἐξουσία, θὰ εἴπῃς ἴσως, καὶ ὁ πλοῦτος καὶ ἡ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων εὐδοκίμησις. Καὶ τί ἀθλιώτερον ἀπὸ αὐτά, ὅταν συγκρίνωνται πρὸς

7. Ματθ. 11, 29-30.

τὴν τῶν Χριστιανῶν ἐλευθερίαν συγκρίνηται; Ὁ μὲν γὰρ ἄρχων δῆμων ὑπόκειται θυμῷ, καὶ πλήθους ὄρμαϊς ἀλόγοις, φόβῳ τε ἀρχόντων μειζόνων, καὶ ταῖς ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων φροντίσι, καὶ ὁ χυθὲς ἄρχων σήμερον ἰδιώτης· σκη-
 5 νῆς γὰρ οὐδὲν ὁ παρῶν διενήνοχε βίος· ἀλλὰ καθάπερ ἐκεῖ βασιλέως μὲν οὗτος, στρατηγοῦ δὲ ἐκεῖνος, ἕτερος δὲ στρατιῶτου ἰάξιν πληροῖ, τῆς δὲ ἐσπέρας καταλαβούσης, οὔτε βασιλεὺς ὁ βασιλεύς, οὔτε ἄρχων ὁ ἄρχων, οὔτε ὁ στρατηγὸς στρατηγός, οὔτω καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, οὐκ ἀπὸ τοῦ
 10 προσώπου, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἔργων ἕκαστος λήφεται τὴν ἀξίαν ἀμοιβήν.

Ἄλλὰ δόξα τίμιον, τὸ καταπίπτον ὡς ἄνθος χόρτου; Ἄλλὰ πλοῦτος, ὃν οἱ κεκτημένοι ταλανίζονται; «οὐαὶ γάρ», φησί, «τοῖς πλουσίοις»· καὶ πάλιν, «οὐαὶ οἱ πεποινθότες ἐπὶ
 15 τῇ δυνάμει αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τῷ πλήθει τοῦ πλούτου αὐτῶν καυχόμενοι». Ὁ Χριστιανὸς οὐδέποτε ἐξ ἀρχοντος ἰδιώτης γίνεται, οὐδὲ ἀπὸ πλουσίου πένης, οὐδὲ ἄδοξος ἀπὸ ἐνδόξου· ἀλλὰ μένει πλουτῶν διὰ πτωχεύη καὶ ὑποῦται διὰ ταπεινοῦν ἑαυτὸν σπουδάζη· καὶ τῆς ἀρχῆς ἧς ἄρχει, οὐκ ἀνθρώπων,
 20 ἀλλὰ καὶ τῶν ἀρχόντων τῆς ἐξουσίας τοῦ κοσμοκράτορος τοῦ σκότους, οὐδεὶς αὐτὸν παραλῦσαι δύναται.

Δίκαιος ὁ γάμος, σύμφημι κἀγὼ· «τίμιος γάρ», φησὶν, «ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος, πόρνους δὲ καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ Θεός»· σοὶ δὲ οὐκέτι δυνατὸν τὰ δίκαια τοῦ γάμου
 25 φυλάξαι. Τὸν γὰρ ἐπουρανίῳ συναφθέντα νυμφίῳ, τοῦτον μὲν ἀφεῖναι, γυναικὶ δὲ ἑαυτὸν συνάψαι, μοιχεία τὸ πρᾶγμα, κἂν μυριάκις αὐτὸ γάμον καλῆς· μᾶλλον δὲ καὶ μοιχείας τοσοῦτω δεινότερον, ὅσῳ κρείττων ἀνθρώπων Θεός. Μηδεὶς σε ἀπατάτω λέγων, ἄγαμειν οὐκ ἐκώλυσεν ὁ Θεός'.

8. Ἐλευθερίαν καλεῖ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ πᾶσαν ἁμαρτίαν, ἢ ὅποια εἶναι ἢ μόνη ἐπαχθεῖς δουλεία τῆς ψυχῆς. Βλ. Γαλ. 5, 1.

9. Λουκᾶ 6, 24 καὶ Ψαλμ. 48, 7.

9α. Ἐβρ. 13, 4.

τὴν ἐλευθερίαν⁸ τῶν χριστιανῶν; Διότι ὁ ἄρχων ὑπόκειται εἰς τὸν θυμὸν τοῦ δήμου καὶ εἰς τὰς παραλόγους ὁρμὰς τοῦ πλήθους καὶ εἰς τὸν φόβον ἀνωτέρων ἀρχόντων καὶ εἰς τὰς φροντίδας τοῦ ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων καὶ ὁ χθесινός ἄρχων γίνεται σήμερον ἀπλοῦς ιδιώτης. Διότι ἡ ζωὴ δὲν διαφέρει καθόλου ἀπὸ θέατρον, ἀλλ' ὅπως ἐκεῖ ἄλλος μὲν παίζει ρόλον βασιλέως, ἄλλος δὲ ἄρχοντας καὶ ἄλλος στρατιώτου, καὶ μόλις ἔλθῃ ἡ νύξ, οὔτε ὁ βασιλεὺς εἶναι βασιλεὺς οὔτε ὁ ἄρχων ἄρχων, οὔτε ὁ στρατηγὸς στρατηγός, ἔτσι καὶ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, ὁ καθεὶς θὰ λάβῃ τὴν ἀμοιβὴν ποῦ θὰ τοῦ ἀξίζει ὅχι ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ιδιότητός του, ἀλλὰ τῶν πράξεών του.

Μήπως ὅμως ἡ δόξα, ἡ ὁποία ἐξαφανίζεται ὡς ἄνθος χόρτου, εἶναι κάτι τιμητικόν; Μήπως ὁ πλοῦτος, διὰ τὸν ὁποῖον ταλανίζονται οἱ κάτοχοι; Διότι λέγει, «ἀλοῖμονον εἰς τοὺς πλουσίους» καὶ πάλιν, «ἀλοῖμονον εἰς ὅσους ἔχουν πεποίθησιν εἰς τὴν δύναμίν των καὶ καυχῶνται διὰ τὴν ἀφθονίαν τοῦ πλούτου των»⁹. Ὁ χριστιανὸς ποτὲ δὲν γίνεται ἀπὸ ἄρχοντας ιδιώτης καὶ ἀπὸ πλούσιος πτωχὸς καὶ ἀπὸ ἔνδοξος ἄδοξος, ἀλλὰ μένει πλούσιος ὅταν πτωχεύῃ καὶ ὑψώνεται ὅταν φροντίζη νὰ ταπεινοῦται· τὴν ἐξουσίαν δὲ τὴν ὁποίαν ἔχει δὲν ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ τὴν καταλύσῃ οὔτε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' οὔτε καὶ ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας τῆς ἐξουσίας τοῦ κοσμοκράτορος τοῦ σκότους.

Εἶναι δίκαιον πρᾶγμα ὁ γάμος, συμφωνῶ καὶ ἐγώ. «Τίμιος, λέγει, ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος· πόρνους δὲ καὶ μοιχοὺς θὰ κατακρίνη ὁ Θεός»^{10α}. Εἰς σὲ ὅμως δὲν εἶναι πλέον δυνατὸν νὰ ἐφαρμόσῃς τὰ τοῦ γάμου. Διότι δι' ἐκεῖνον ποῦ ἠνώθη μὲ τὸν οὐράνιον Νυμφίον διὰ τῆς μοναχικῆς ὑποσχέσεως, τὸ νὰ τὸν ἀφήσῃ καὶ νὰ προσκοληθῇ εἰς μίαν γυναῖκα, αὐτὸ εἶναι μοιχεία, ἔστω καὶ ἂν ἤθελες ἐσὺ ἀπειρώς νὰ τὸ ἀποκαλῆς γάμον, ἢ μᾶλλον τόσον χειρότερον ἀπὸ μοιχείαν, ὅσον ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους εἶναι ὁ Θεός. Ἄς μὴ σὲ ἀπατᾶ κανεὶς, λέγων ὅτι δὲν ἀπηγόρευ-

Οἶδα τοῦτο καὶ γὰρ, γαμεῖν οὐκ ἐκώλυσεν, ἀλλὰ μοιχεύειν ἐκώλυσεν, ὃ σὺ ποιεῖν ἐθέλεις· ὃ μὴ γένοιτο, σὲ δμιλῆσαι γάμῳ ποτέ.

Καὶ τί θαυμάζεις εἰ γάμος ὡσπερ μοιχεία κρίνεται, 5
 5 διὰν ἀθειῆται ὁ Θεός; Φόνος δικαιοσύνην ἤνεγκε καὶ φιλανθρωπία μᾶλλον φόνου κατέκρινεν· ἐπειδὴ τὸ μὲν κατὰ γνώμην, τὸ δὲ κωλύοντος ἐγένετο Θεοῦ. Καὶ τῷ μὲν Φινεὲς ἐλογίσθη εἰς δικαιοσύνην τὸ τὴν πορνευομένην γυναῖκα μετὰ τοῦ πορνεύοντος ἐκκενιῆσαι· τὸν δὲ Σαοὺλ ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ 10
 10 οὔ Σαμουὴλ ἐκεῖνος ὅλας νύκτας δακρῶν καὶ πενθῶν καὶ παρακαλῶν, οὐκ ἴσχυσεν ἐξελέσθαι τῆς καταδίκης ἧς ἐξήνεγκε κατ' αὐτοῦ ὁ Θεός, ἐπειδὴ τὸν τῶν ἀλλοφύλων βασιλέα, ὃν δέον ἀνελεῖν, ἔσωσε παρὰ γνώμην Θεοῦ. Εἰ τοίνυν φιλανθρωπία μᾶλλον φόνου κατέκρινε διὰ τὸ παρακουσθῆ-
 15 ναι Θεόν, τί θαυμασιὸν εἰ γάμος μοιχείας καταδικάζει μᾶλλον, διὰ τὸ ἀθειῆθῆναι τὸν Χριστόν; Ὅπερ γὰρ τὴν ἀρχὴν ἔφη· εἰ μὲν ιδιώτης ἦς, οὐδεὶς ἂν σε λιποσιρατείας ἐγράψαιτο· νυνὶ δὲ οὐκέτι κύριος εἶ σαυτοῦ, βασιλεῖ τοιοῦτω στρατευόμενος. Εἰ γὰρ «ἢ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, 20
 20 ἀλλ' ὁ ἀνὴρ», πολλῶ μᾶλλον οἱ ἐν Χριστῷ ζῶντες οὐκ ἂν εἶεν αὐτοὶ τοῦ σώματος αὐτῶν κύριοι. Ὁ καταφρονηθεὶς νῦν ὑπὸ σοῦ αὐτός ἐστιν ὁ τότε δικάζων· τοῦτον ἐννόει δι' ὅλου, καὶ τὸν ποταμὸν τοῦ πυρός· «ποταμὸς γάρ», φησί, «εἴλκε πυρὸς πρὸ προσώπου αὐτοῦ»· οὐκ ἔστι γὰρ παρ' ἐκείνου πα-
 25 ραδοθέντα τῷ πυρὶ προσδοκῆσαι κολάσεως τέλος.

Ἄλλ' οἱ μὲν ἄτοποι τοῦ βίου ἡδοναὶ τῶν σκιῶν καὶ ὀνειράτων διαφέρουσιν οὐδέν· πρὶν ἢ γὰρ τελεσθῆναι τὰ τῆς

10. Α' Κορ. 7, 4.

11. Δαν. 7, 10.

σεν ὁ Θεὸς τὸν γάμον. Τοῦτο καὶ ἐγὼ τὸ γνωρίζω. Τὸν μὲν γάμον δὲν ἀπηγόρευσεν, ἀλλ' ἀπηγόρευσεν ὄμως τὴν μοιχείαν, πρᾶγμα ποῦ θέλεις νὰ κάμῃς ἐσύ, ἐὰν, ὃ μὴ γένοιτο, θελήσῃς νὰ ἔλθῃς ποτὲ εἰς γάμου κοινωνίαν.

Διατί ἀπορεῖς, ἐὰν θεωρῆται ὁ γάμος μοιχεία, ὅταν ἀθετῆται ὁ Θεός; Εἷς φόνος κάποτε ἐπέβαλε δικαιοσύνην καὶ ἡ φιλανθρωπία κάποτε ὑπῆρξεν ἀξιοκατάκριτος περισσότερον ἀπὸ φόνον, ἐπειδὴ ἐκεῖνος μὲν ἔγινε μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, αὐτὴ δὲ ἀντίθετα πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ. Δι' αὐτό κατελογίσθη ὑπὲρ τοῦ Φινεὲς τὸ ὅτι ἐλόγχισε τὴν πορνευομένην γυναῖκα καὶ τὸν μετ' αὐτῆς πορνεύοντα. Τὸν Σαοῦλ ὄμως, ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Σαμουήλ, ἐνῶ ἐπένθει καὶ ἐδάκρυε καὶ παρεκάλει ἐπὶ ὀλοκλήρους νύκτας, δὲν κατώρθωσε νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν καταδίκην, τὴν ὁποίαν ἀπεφάσισε δι' αὐτὸν ὁ Θεός, ἐπειδὴ παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ ἔσωσε τὸν βασιλέα τῶν ἀλλοφύλων, ὁ ὁποῖος ἔπρεπε νὰ φονευθῇ. Ἐὰν λοιπὸν ἡ ἐπίδειξις φιλανθρωπίας κατεδίκασε περισσότερον ἀπὸ τὸν φόνον, ἐπειδὴ δὲν ἐτηρήθη ἡ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ, τί τὸ περίεργον, ἐὰν ὁ γάμος καταδικάζεται περισσότερον τῆς μοιχείας, λόγῳ τοῦ ὅτι ἀθετεῖται ὁ Χριστός; Διότι, ὅπως εἶπε εἰς τὴν ἀρχήν, ἐὰν ἦτο ἀπλοῦς ἰδιώτης, κανεῖς δὲν θὰ σὲ ἐκατηγόρει διὰ παράληψιν στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, τώρα ὄμως δὲν εἶσαι καθόλου πλέον κύριος τοῦ ἑαυτοῦ σου, διότι ὑπηρετεῖς ὡς στρατιώτης εἰς τοιοῦτον βασιλέα. "Ἄλλωστε, ἐὰν «ἡ γυνὴ δὲν ἐξουσιάζῃ ἢ ἰδίᾳ τὸ σῶμά της, ἀλλὰ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς»¹⁰, πόσον μᾶλλον δὲν ἡμποροῦν νὰ εἶναι κύριοι τῶν σωμάτων των οἱ ζῶντες διὰ τὸν Χριστόν. Αὐτὸς ὄμως ποῦ περιεφρονήθη τώρα, γνώριζε ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος θὰ εἶναι καὶ δικαστὴς τότε. Τοῦτον νὰ σκέπτεσαι συνεχῶς καὶ τὸν ποταμὸν τοῦ πυρός. «Ποταμὸς, λέγει, πυρός ἔρρεεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ»¹¹. Ἐὰν δὲ κανεῖς παραδοθῇ ἀπὸ ἐκεῖνον εἰς τὸ πῦρ, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ περιμένῃ τέλος τῆς κολάσεως.

Ἄλλ' αἱ μὲν παράλογοι ἡδοναὶ τοῦ βίου τούτου καθό-

ἀμαρτίας, σθένονται τὰ τῆς ἡδονῆς· αἱ δὲ ὑπὲρ τούτων κο-
 λάσεις πέρας οὐκ ἔχουσιν. Καὶ τὸ μὲν ἡδὺ πρὸς ὀλίγον, τὸ
 δὲ ἀνιαρὸν αἰώνιον. Τί βέβαιον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ, εἶπέ μοι;
 Πλοῦτος ὁ μηδὲ μέχρι τῆς ἐσπέρας μείνας πολλάκις; Ἄλλὰ
 5 δόξα; Ἄλλ' ἄκουέ τινας λέγοντος δικαίου· «ὁ βίος μου ἐστὶν
 ἐλαφρότερος δρομέως». Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνοι πρὶν ἢ σιῆσαι
 μεταπηδῶσιν, οὕτω καὶ αὖτις πρὶν ἢ παραγενέσθαι ἀφίπτα-
 ται. Οὐδὲν ψυχῆς τιμιώτερον· καὶ οὐδὲ οἱ μωρίας εἰς ἔ-
 σχατον ἐλάσαντες ἠγγόησαν τοῦτο». Ψυχῆς γὰρ οὐδὲν ἀντά-
 10 ξιον, τῶν ἕξωθεν τις ποιητικῶς ἔφη.

Οἶδα ὅτι πολὺ πρὸς τὴν τοῦ πονηροῦ πάλιν ἀσθενέστε-
 ρος γέγονας· οἶδα ὅτι ἐν μέσῃ τῶν ἡδονῶν ἔσηκας τῇ φλογί·
 ἀλλ' ἐὰν εἴπῃς πρὸς τὸν ἐχθρόν, ὅτι ταῖς ἡδοναῖς σου οὐ λα-
 τρεύομεν, καὶ τῇ ρίζῃ πάντων τῶν κακῶν σου οὐ προσκυνοῦμεν,
 15 ἂν τείνῃς ἄνω τὸ ὄμμα, τινάξει καὶ νῦν τὴν φλόγα ὁ Σοι-
 τῆρ, καὶ τοὺς μὲν ἐμβαλόντας σε εἰς τὸ πῦρ κατακαύσει, σοὶ
 δὲ ἐν μέσῃ καμίνῳ νεφέλην καὶ δρόσον καὶ πνεῦμα διασυ-
 ρίζον ἀποσιτελεῖ, ὡς μηδὲ τῶν λογισμῶν σου καὶ τῆς συνει-
 δήσεώς σου ἀφασθαι τὸ πῦρ· μόνον σεαυτὸν μὴ κατακαύσης.
 20 Καὶ γὰρ τὰς ὀχυρὰς τῶν πόλεων ὄπλα μὲν πολλάκις καὶ
 μηχανήματα τῶν ἕξωθεν οὐκ ἴσχυσε καθελεῖν, προδοσία δὲ
 ἐνός ἢ δύο τῶν ἔνδον οἰκούντων πολιτῶν ἀπονητὶ παρέδωκε
 τοῖς ἐχθροῖς. Καὶ νῦν, εἰ μηδεὶς σε τῶν ἔνδον προδῶ λογι-
 σμῶν, κἂν μυρία προσαγάγῃ μηχανήματα ἕξωθεν ὁ πονη-
 25 ρός, προσάξει μάτην.

4. Πολλοὺς ἔχεις Θεοῦ χάριτι καὶ μεγάλους τοὺς συν-

12. Ἰωδ 9, 25.

13. Ὀμήρου Ἰλιάς I, 401, ὅπου λέγεται, «οὐ γὰρ ἐμοὶ ψυχῆς ἀντάξιον εὐδ' ὄσα φησὶν Ἰλιον ἐκτῆσθαι».

λου δὲν διαφέρουν ἀπὸ τὰς σκιάς καὶ τὰ ὄνειρα, διότι πρὶν ἀκόμη ὀλοκληρωθῆ ἡ ἀμαρτία, σβήνει ἢ ἡδονή· ἢ τιμωρία ὅμως ποῦ θὰ ἐπιβληθῆ δι' αὐτὴν ποτὲ δὲν θὰ ἔχη τέλος. Καὶ τὸ μὲν εὐχάριστον εἶναι σύντομον, τὸ δὲ λυπηρὸν αἰώνιον. Τί ὑπάρχει λοιπὸν βέβαιον εἰς τὸν παρόντα κόσμον, εἶπέ μου; Μήπως ὁ πλοῦτος, ὁ ὁποῖος δὲν παραμένει πολλάκις οὔτε μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου εἰς τὰς χεῖρας τοῦ κατόχου του; Μήπως ἡ δόξα; "Ἀκουσε ὅμως κάποιον δίκαιον ποῦ λέγει· «ὁ βίος μου εἶναι ἐλαφρότερος δρομέως»¹². Ὅπως λοιπὸν οἱ δρομεῖς πρὶν ἀκόμη σταματήσουν πηδοῦν ἐκ νέου, ἔτσι καὶ ἡ δόξα, πρὶν ἀκόμη καταφθάσῃ πετᾶ καὶ ἐξαφανίζεται. Τίποτε δὲν εἶναι τιμώτερον ἀπὸ τὴν ψυχὴν καὶ τοῦτο δὲν τὸ ἠγνόησαν οὔτε καὶ ἐκεῖνοι ποῦ ἔτυχε νὰ φθάσουν ὡς τὸ τέρμα τῆς κακίας. Διότι τίποτε δὲν εἶναι ἀντάξιον τῆς ψυχῆς, εἶπε καὶ κάποιος ἐκ τῶν θύραθεν ποιητῶν¹³.

Γνωρίζω ὅτι ἔγινες πολὺ ἀδύνατος εἰς τὸν κατὰ τοῦ πονηροῦ ἀγῶνα σου, γνωρίζω ὅτι εὐρίσκεσαι εἰς τὸ μέσον τῆς καμίνου τῶν ἡδονῶν. Ἐὰν ὅμως εἶπης εἰς τὸν ἐχθρόν, ὅτι δὲν προσκυνῶ πλέον εἰς τὰς ἡδονάς σου, ἐὰν στρέψῃς ἄνω τὸ βλέμμα, θὰ ἐκτινάξῃ καὶ τώρα τὴν φλόγα ὁ Σωτὴρ καὶ ἐκείνους μὲν ποῦ σὲ ὤθησαν εἰς τὸ πῦρ θὰ κατακαύσῃ, εἰς ἐσὲ δὲ ποῦ εὐρίσκεσαι εἰς τὸ μέσον τῆς καμίνου θὰ στείλῃ νεφέλην καὶ δρόσον καὶ πνοὴν συριστικὴν, ὥστε τὸ πῦρ οὔτε κἂν νὰ ἐγγίσῃ τοὺς λογισμοὺς σου καὶ τὴν συνείδησίν σου. Πρόσεξε μόνον νὰ μὴ κατακαύσῃς ἐσὺ τὸν ἑαυτὸν σου. Διότι πολλάκις ὀχυράς πόλεις ὄπλα μὲν καὶ μηχαναὶ τῶν πολιορκητῶν δὲν κατώρθωσαν νὰ κυριεύσουν ἀπὸ ἔξω, ἐνῶ ἡ προδοσία ἐνδὸς ἢ δύο ἐκ τῶν ἐντὸς αὐτῶν πολιτῶν, χωρὶς κόπους τὰς παρέδωσεν εἰς τοὺς ἐχθροὺς. Καὶ τώρα ἐὰν κανεῖς ἀπὸ τοὺς λογισμοὺς σου δὲν σὲ προδώσῃ καὶ ἂν ἀκόμη ἄπειρα τεχνάσματα ἀπὸ ἔξω προσκομίσῃ ὁ ἐχθρός, ἀδίκως θὰ τὰ φέρῃ.

4. Εἶναι πολλοὶ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ μεγά-

αλγοῦντας, τοὺς ἀλείφοντας, τοὺς ὑπὲρ τῆς σῆς τρέμοντας
 ψυχῆς, τὸν ἅγιον τοῦ Θεοῦ Βαλέριον, τὸν πάντα τιμιώτατον
 αὐτῷ ἀδελφὸν Φλωρέντιον, τὸν τὴν τοῦ Χριστοῦ σοφίαν σο-
 φὸν Πορφύριον, καὶ ἑτέρους πολλοὺς. Οὗτοι καθ' ἑκάστην
 5 ὀλοφύρονται ἡμέραν καὶ εὐχόμενοι οὐκ ἐπαύσαντο· καὶ ἔτι-
 χον ἂν ὧν ἐδέοντο πάλαι, εἰ μικρὸν γοῦν ἀποσιῆσαι σαυτὸν
 ἠθέλησας τῶν τοῦ πολεμίου χειρῶν. Πῶς οὖν οὐκ ἄτιπον
 ἑτέρους μὲν μηδὲ νῦν ἀπογνῶναί σου τὴν σωτηρίαν, ἀλλὰ
 δι' ὄλου τὸ μέλος αὐτῶν ἀπολαβεῖν εὐχεσθαι, σὲ δὲ ἅπαξ
 10 πεσόντα μὴ θέλειν ἀνασιῆναι, ἀλλὰ κεῖσθαι, μονονουχὶ βο-
 ῶντα πρὸς τὸν ἐχθρὸν σφάτιε, παῖε, μὴ φείσῃ; Μὴ ὁ πί-
 πτων οὐκ ἀνίσταται; ὁ θεῖος ἔφη χρησμός. Σὺ δὲ μάχη
 τούτῳ καὶ ἀντιλέγεις· τὸ γὰρ πεσόντα ἀπογνῶναι, οὐδὲν ἄλ-
 λο ἐστὶν εἰπεῖν ἢ ὅτι ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται.

15 Μή, παρακαλῶ, μὴ τοσοῦτον ἀδικήσῃς σαυτὸν· μὴ τοσαύ-
 την ἡμῶν καταχέης ὀδύνην. Οὐ λέγω νῦν, ὅτι οὐπω εἰκοσιτὸν
 ἄγεις ἔτος, ἀλλὰ εἰ πολλὰ ποιήσας, καὶ τὸν ἅπαντα θίον ἐν Χρι-
 στῷ ζήσας, ἐν ἐσχάτῳ γῆρα ταύτην ἔπαυες τὴν ἐπήρειαν, ἣν μὲν
 οὐδὲ τότε ἀπογνῶναι καλόν, ἀλλὰ ἐν νῶ λαβεῖν τὸν ἐν τῷ σταυ-
 20 ρῷ δικαιωθέντα λησιτήν, τοὺς περὶ τὴν ἐνδεκάτην ὥραν ἐργα-
 σαμένους, καὶ τῆς ὅλης ἡμέρας ἀπειληφότας τὸν μισθόν.
 Ὡσπερ δὲ οὐ καλὸν τοὺς ἐν ἐσχάτῳ τέρματι πεσόντας ἀπελπί-
 ζειν, εἰς σωφρονῶσιν, οὕτως οὐκ ἀσφαλὲς ταύτη τρέφεσθαι
 τῇ ἐλπίδι, καὶ λέγειν, ὅτι ἐνταῦθα τέως μὲν ἀπολαύσω τῶν
 25 ἡδέων τοῦ θίου, ὕστερον δὲ ὀλίγον πονέσας χρόνον, τοῦ
 παντὸς ἀπολήφομαι χρόνου τοὺς μισθοὺς. Καὶ γὰρ μέμνημαί

13α. Ἀλείφοντες καὶ ἀλείπται, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τοὺς γυμναστάς τῶν ἀρχαίων ἀγώνων, οἱ ὅποιοι ἤλειφαν μὲ ἔλαιον τὸ σῶμα τῶν ἀθλητῶν διὰ νὰ γίνουν δυσκατάβλητοι ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους των, καλοῦνται οἱ προετοιμάζοντες εἰς τοὺς πνευματικούς ἀγῶνας τοὺς ἀρχαίους μοναχοὺς.

14. Ὅλοι αὐτοὶ ἠσχοῦντο εἰς τὸ περίφημον ἀσκητήριον τοῦ Διοδώρου καὶ τοῦ Καρτερίου (PG 67, 665-668).

15. Ἰερ. 8, 4.

λοι ἐκεῖνοι ποὺ συμπάσχουν μαζί σου καὶ σὲ προπονοῦν^{13α} μὲ τὸ ἔλαιον τῶν πνευματικῶν ἀγώνων καὶ τρέμουν κυριολεκτικῶς διὰ τὴν ἰδικήν σου ψυχὴν, ὅπως ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Βαλέριος, ὁ κατὰ πάντα τιμιώτατος ἀδελφὸς αὐτοῦ Φλωρέντιος, ὁ σοφὸς εἰς τὴν κατὰ Θεὸν σοφίαν Πορφύριος καὶ ἄλλοι πολλοί¹⁴. Αὐτοὶ θρηνοῦν διὰ σὲ καθημερινῶς καὶ δὲν ἔπαυσαν νὰ προσεύχωνται. Θὰ ἐπετύγχαναν δὲ ἀπὸ καιρὸν νὰ ἔχουν αὐτὰ ποὺ ζητοῦν, ἐὰν καὶ ἐσὺ δι' ὀλίγον ἀπεμακρύνεσο ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι παράλογον, οἱ ἄλλοι μὲν οὔτε καὶ τώρα νὰ μὴ ἀπελπίζονται διὰ τὴν σωτηρίαν σου καὶ νὰ εὐχωνται νὰ ἀποκτήσουν ἐξ ὀλοκλήρου τὸ μέλος τῆς ἀδελφότητός των καὶ ἐσὺ, ἐπειδὴ ἔπεσες μίαν φοράν, νὰ μὴ θέλῃς νὰ ἐγερθῆς, ἀλλὰ νὰ μένης πεσμένος κάτω καὶ σχεδὸν νὰ ἐπικαλῆσαι τὸν ἐχθρόν, 'σφάττε, κτύπα, μὴ λυηθῆς τίποτε'; «Μήπως ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται;»¹⁵, λέγουν τὰ θεῖα λόγια. Ἐσὺ ὅμως ἀντιμάχεσαι πρὸς αὐτὸν καὶ ἀντιλέγεις· διότι τὸ νὰ ἀπελπισθῆ κάποιος ποὺ ἔχει πέσει, τίποτε ἄλλο δὲν σημαίνει, παρὰ ὅτι ὁ πίπτων δὲν ἐγείρεται.

Μή, σὲ παρακαλῶ, μὴ διαπράξῃς τόσην μεγάλην ἀδικίαν κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ σου. Μὴ μᾶς γεμίσης τόσην ὀδύνην. Δὲν τὰ λέγω αὐτὰ τώρα ποὺ δὲν εἶσαι ἀκόμη εἴκοσιν ἐτῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἔσχατον γῆρας ἂν εἶχες ὑποστῆ αὐτὴν τὴν προσβολήν, ἀφοῦ εἶχες κάμει πολλὰ κατορθώματα καὶ εἶχες ζῆσει κατὰ Χριστὸν ὅλην τὴν ζωὴν, οὔτε καὶ τότε θὰ ἦτο καλὸν νὰ ἀπελπισθῆς, ἀλλὰ νὰ φέρῃς εἰς τὸν νοῦν σου τὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ δικαιωθέντα ληστήν καὶ τοὺς ἐργάτας τῆς ἐνδεκάτης ὥρας ποὺ ἔλαβαν τὸν μισθὸν ὅλης τῆς ἡμέρας. Ὅπως δὲ δὲν εἶναι καλὸν νὰ ἀπελπίζονται ἐκεῖνοι ποὺ ἔπεσαν εἰς τὸ ἔσχατον τέρμα, ἐὰν σωφρονοῦν, ἔτσι δὲν εἶναι ἀσφαλὲς μὲ αὐτὴν νὰ τρέφονται τὴν ἐλπίδα καὶ νὰ λέγουν, τώρα μὲν ἄς ἀπολαύσωμεν τὰ τερπνὰ τοῦ βίου, ὕστερα δέ, ἀφοῦ κοπιάσωμεν ὀλίγον, θὰ λάβωμεν τὴν ἀμοιβὴν ὅλου τοῦ χρόνου. Διότι ἐνθυμοῦμαι ποὺ ἔλεγες πολ-

σου πολλάκις εἰρηκότιος, ἥνικα σοι πολλοὶ παρήγουν εἰς μουσεῖα φοιτῶντι· τί δέ, ἐὰν ἐν τῷ θραχεῖ χρόνῳ κακῶς καταλύσω τὸν βίον, πῶς ἀπελεύσομαι πρὸς τὸν εἰρηκότια, «μὴ ἀνάμενε ἐπιστρέψαι πρὸς Κύριον, μηδὲ ἀναβάλλου ἡμέραν ἕξ ἡμέρας»; Τοῦτον ἀνάκησαι τὸν λογισμόν, καὶ δεῖσον τὸν κλέπτην· οὕτω γὰρ ὁ Χριστὸς τὴν ἐνθένδε ἡμῶν ἔξοδον καλεῖ, διὰ τὸ ἀγνοοῦσιν ἐφίστασθαι.

Ἐννόησον τὰς τοῦ βίου φροντίδας τὰς ἰδία καὶ κοινῇ γινομένας, τοὺς τῶν ἀρχόντων φόβους, τὸν τῶν πολιτῶν φθόνον, τὸν μέχρι τῶν ἐσχάτων πολλάκις ἐπαρηθέντια κίνδυνον, τοὺς πόνους, τὰς ταλαιπωρίας, τὰς κολακείας τὰς δουλοπρεπεῖς, καὶ οὐδὲ τῶν ἀνδραπόδων τοῖς σπουδαίοις προσηκούσας, τὸ τῶν πόνων τὸν καρπὸν ἐνθάδε τελευτᾶν, οὗ τί ἂν γένοιτο ἀλγεινότερον; Πολλοῖς δὲ οὐδὲ ἀπολαῦσαι ὑπὲρ ὧν ἐπόνεσαν συνέβη, ἀλλὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν πόνοις καὶ κινδύνοις ἀγαλώσαντες, ἥνικα ἤλπισαν ἀπολήψεσθαι τοὺς μισθοὺς, ἀπῆλθον μηδὲν ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν. Εἰ γὰρ τὸν ἐπὶ γῆς βασιλέα μετὰ τὸ πολλοὺς μὲν ὑπομεῖναι κινδύνους, πολλοὺς δὲ ἀνύσαι πολέμους, μόλις τις ὄψεται μετὰ παρη-
 20 σίας, πῶς τὸν οὐράνιον ἰδεῖν δυνήσεται τις, τὸν ἅπαντα χρόνον ἐιῆρω ζήσας καὶ σιραιευσάμενος;

5. Εἶπω βούλει καὶ τὰς οἴκοι φροντίδας τὰς τῆς γυναικός, τὰς τῶν παίδων, τὰς τῶν οἰκειῶν; Δεινὸν πενεσιέραν λαβεῖν γυναῖκα, δεινὸν εὐπορωτέραν· τὸ μὲν γὰρ
 25 εἰς τὴν οὐσίαν ἔβλαψε, τὸ δὲ εἰς αὐθεντίαν καὶ ἐλευθερίαν τὸν ἄνδρα. Ἀλγεινὸν κησασθαι παῖδας, ἀλγεινότερον μὴ κησασθαι· τὸ μὲν γὰρ μάτην ἐστὶ γεγαμηκέναι, τὸ δὲ πικρὰν

λάκις, ὅταν ἐφοιτοῦσες εἰς τὰς σχολὰς καὶ πολλοὶ σὲ παρέσυραν μὲ τὰ λόγια· τί δέ, ἔαν εἰς τὸν σύντομον τοῦτον χρόνον δὲν τελειώσω καλῶς τὸν βίον, πῶς θὰ μεταβῶ πρὸς αὐτὸν ποῦ εἶπε; «μὴ βραδύνης νὰ ἐπιστρέψῃς πρὸς Κύριον, καὶ μὴ ἀναβάλλῃς ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν;»¹⁶. Ἀπόκτησε καὶ πάλιν τοῦτον τὸν λογισμόν καὶ φοβοῦ τὸν κλέπτην. Διότι ἔτσι ὀνομάζει ὁ Χριστὸς τὴν ἀπὸ τὸν παρόντα κόμον ἔξοδόν μας, ἐπειδὴ ἀγνοοῦμεν πότε θὰ γίνῃ.

Σκέψου τὰς φροντίδας τοῦ βίου, τὰς προσωπικὰς καὶ τὰς κοινὰς, τοὺς φόβους τῶν ἀρχόντων, τὸν φθόνον τῶν πολιτῶν, τὸν κίνδυνον ποῦ μέχρι ἐσχάτων πολλάκις ἄνωθεν τῶν κεφαλῶν μας ἐπικρέμαται, τοὺς κόπους, τὰς ταλαιπωρίας, τὰς δουλοπρεπεῖς κολακείας, ποῦ δὲν ἀρμόζουν καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἀξιοπρεπεῖς δούλους, καὶ τὸ ὅτι ὅλων αὐτῶν τῶν κόπων ὁ καρπὸς τελειώνει ἐδῶ· τί ἀλγεινότερον τούτου θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ; Πολλοὶ μάστιχα συνέβη νὰ μὴ ἀπολαύσουν οὔτε ἐκεῖνα ποῦ μὲ πολὺν κόπον ἀπέκτησαν. Καταναλώσαντες τὴν νεότητά των εἰς κόπους καὶ κινδύνους, ὅταν ἐνόμισαν ὅτι θὰ ἀπελάμβαναν πλέον τοὺς κόπους των, μετέβησαν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν χωρὶς νὰ συναποκομίσουν *μαζί των τίποτε. Διότι, ἔαν κανεῖς, μετὰ ἀπὸ πολλοῦς κινδύνους ποῦ ὑπέμεινε καὶ πολλοὺς πολέμους ποῦ ἔκαμε, μόλις καὶ μετὰ δυσκολίας ἠμπορεῖ μὲ παρρησίαν νὰ ἴδῃ τὸν ἐπίγειον βασιλέα, πῶς θὰ ἴδῃ μὲ παρρησίαν τὸν οὐράνιον, ἀφοῦ ἔζησε καὶ ὑπηρετήσεν εἰς ὄλην του τὴν ζωὴν ἄλλον βασιλέα;

5. Θέλεις νὰ σοῦ ἀπαριθμήσω τὰς κατ' οἶκον φροντίδας ὅσας ἔχει διὰ τὴν γυναῖκα του, τὰ τέκνα καὶ τοὺς ὑπηρέτας; Φοβερόν νὰ λάβῃ κανεῖς γυναῖκα πτωχοτέραν του, φοβερόν ἐπίσης νὰ λάβῃ εὐπορωτέραν του. Διότι τὸ μὲν ἓνα βλάπτει τὸν ἄνδρα εἰς τὴν περιουσίαν, τὸ δὲ ἄλλο εἰς τὴν ιδιότητά του ὡς αὐθέντου καὶ εἰς τὴν ἐλευθερίαν του. Λυπηρόν νὰ ἀποκτήσῃ κανεῖς τέκνα, λυπηρότερον δὲ καὶ νὰ μὴ ἀποκτήσῃ. Τὸ μὲν ἓνα δεικνύει ὅτι ἀδίκως ἐνυμφεύ-

ὑπομένειν δουλείαν. Ἐρρώσθησε τὸ παιδίον, φόβος οὐ μικρός· ἀπῆλθεν ἄωρον, πένθος ἀπαραμύθητον· καὶ καθ' ἐκάστην ἡλικίαν διάφοροι φροντίδες ὑπὲρ αὐτῶν καὶ φόβοι καὶ πόνοι πολλοί. Τί δεῖ λέγειν τὰς τῶν οἰκειῶν μοχθηρίας;
 5 Βίος οὖν ἄρ' οὗτος, ὦ Θεόδωρε, εἰς τσαῦτα μερίζεσθαι ψυχὴν μίαν, τοσοῦτοις δουλεύειν, τοσοῦτοις ζῆν, ἑαυτῷ δὲ μηδέποτε;

Οὐδὲν τούτων ἐστὶ παρ' ἡμῖν, ὦ φίλε, καὶ αὐτόν σε μάρτυρα καλῶ. "Οἷε γὰρ τὸν βραχὺν ἐκεῖνον χρόνον ἀνα-
 10 κύψαι τῶν κυμάτων ἠθέλησας, οἷσθα πόσης εὐφροσύνης ἀπέλαυες, καὶ χαρᾶς. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐλεύθερος, ἀλλ' ἢ μόνος ὁ Χριστιῶ ζῶν· οὗτος ἀνώτερος πάντων ἔστηκε τῶν δεινῶν, καθὼς αὐτὸς ἑαυτὸν ἀδικῆσαι μὴ βούληται, ἕτερος τοῦτο οὐκ ἰσχύσει ποιέ, ἀλλ' ἔστιν ἀνάλωτος οὐ ζημία χρημάτων
 15 δακνόμενος; ἔμαθε γὰρ ὅτι «οὐδὲν εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι δυναμέθα»· οὐ πόθῳ φιλοτιμίας ἢ δόξης ἀλισκόμενος, ἔμαθε γὰρ ὅτι «ἐν οὐρανῷ ἡμῶν τὸ πολίτευμα»· οὐ λοιδορῶν αὐτόν τις λυπεῖ, οὐ τύπιων παροξύνει. Μία συμφορὰ Χριστιανῶ μόνη, τὸ προσκροῦσαι
 20 Θεῷ· τὰ δὲ ἄλλα, οἷον κημάτων ἀποβολήν, πατρίδος σιέρησιν, τὸν ὑπὲρ τῶν ἐσχάτων κίνδυνον, οὐδὲ εἶναί τι νομίζει δεινόν· καὶ ὃ πάντες πεφρίκασιν, τὸ ἐνθῆδε ἐκεῖ ἀπελθεῖν, τοῦτο ἐκείνῳ τοῦ ζῆν ἡδιον. "Ωσπερ γὰρ ἂν τις εἰς ἄκρον σκόπελον ἀνελθὼν θεωρῇ τὴν θάλασσαν, καὶ τοὺς αὐτὴν πλέ-

16 γ. Α' Τιμ. 6, 7.

17. Φιλ. 3, 20 καὶ 1, 27.

θη, τὸ δὲ ἄλλο, ὅτι ὑπομένει πικρὰν δουλείαν. Ἠρρώσθησε τὸ παιδίον, ὁ φόβος εἶναι μέγας. Ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν νήπιον, τὸ πένθος εἶναι ἀπαρηγόρητον. Καὶ διὰ τὰ διάφορα στάδια τῆς ἡλικίας των διάφοροι εἶναι καὶ αἱ φροντίδες, πολλοὶ οἱ φόβοι καὶ οἱ κόποι. Τί νὰ εἴπῃ κανεὶς καὶ διὰ τὰς μοχθηρίας τῶν ὑπηρετῶν; Ζωὴ εἶναι λοιπὸν αὐτῆ, Θεόδωρε, νὰ χωρίζεται μία ψυχὴ εἰς τόσα μέρη, νὰ ὑπηρετῇ τόσους, νὰ ζῆ διὰ τόσους καὶ διὰ τὸν ἑαυτὸν της ποτέ;

Εἰς τὴν ἰδικὴν μας ὁμως ζωὴν, Θεόδωρε, τίποτε δὲν ὑπάρχει ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἐπικαλοῦμαι ἐν προκειμένῳ σὲ τὸν ἴδιον ὡς μάρτυρα. Διότι, ὅταν διὰ τὸ ὀλίγον ἐκεῖνο διάστημα ποὺ ἔζησες εἰς τὸ ἀσκητήριον, ἠθέλησες νὰ ἀπαλλαγῆς ὀλίγον ἀπὸ τὰ κύματα τοῦ βίου, ἐγνώριζες πόσῃ εὐφροσύνην καὶ χαρὰν ἀπήλαυες. Διότι, οὐδεὶς εἶναι ἐλεύθερος, εἰ μὴ μόνον ἐκεῖνος ποὺ ζῆ διὰ τὸν Χριστόν. Αὐτὸς ἔχει ἀνέλθει ὑπεράνω ὅλων τῶν κακῶν. Ὅταν κάποιος δὲν θέλῃ νὰ βλάβῃ ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτὸν του, κανεὶς ἄλλος ποτὲ δὲν θὰ κατορθώσῃ νὰ πράξῃ τοῦτο, ἀλλ' εἶναι ἀπρόσβλητος· δὲν ὑποφέρει ἀπὸ λύπην διὰ ἀπώλειαν χρημάτων, διότι ἔμαθεν ὅτι «τίποτε δὲν ἐφέραμεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον καὶ ἐπομένως τίποτε δὲν θὰ ἐξαγάγωμεν ἀπὸ αὐτόν»^{16α}. δὲν κατατρώγεται ἀκόμη ἀπὸ τὸν πόθον τῆς τιμῆς καὶ τῆς δόξης, διότι ἔμαθεν ὅτι «ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει»¹⁷. Κανεὶς δὲν τὸν λυπεῖ μὲ ὕβρεις, κανεὶς δὲν τὸν ἐρεθίζει μὲ κτυπήματα. Διὰ τὸν χριστιανὸν ἓνα μόνον πράγμα θεωρεῖται συμφορὰ, τὸ νὰ προσκρούσῃ εἰς τὸν Θεόν. Ὅλα τὰ ἄλλα, ὅπως ἡ ἀπώλεια χρημάτων, ἡ στέρησις τῆς πατρίδος, ὁ ὑπὲρ τῶν ἐσχάτων κίνδυνος, οὐδὲ κὰν θεωροῦνται δεινά. Καὶ αὐτὸ ποὺ ὅλοι φοβοῦνται, τὴν μετάβασιν ἀπὸ τὸν παρόντα εἰς τὸν ἄλλον κόσμον, τοῦτο εἰς ἐκεῖνον εἶναι περισσότερο εὐχάριστον καὶ ἀπὸ τὴν ζωὴν. Διότι ὅπως ὅταν κάποιος παρατηρῇ τὴν θάλασσαν ἀνεβασμένος εἰς ὑψηλὸν βράχον, καὶ βλέπει ἀπὸ τοὺς ταξιδεύοντας εἰς αὐτὴν ἄλ-

οντας, τοὺς μὲν ὑπὸ κυμάτων βαπτιζομένους, τοὺς δὲ ὑφά-
 λοις προσαράσσοντας, ἄλλους δὲ ἐτέρωθι μὲν σπεύδοντας,
 ἐτέρωθι δὲ ἀγομένους ὡσπερ δεσμίους τῇ τοῦ πνεύματος
 ρύμῃ, καὶ πολλοὺς μὲν ὑποβρυχίους γινομένους, καὶ τοὺς μὲν
 5 ἀντὶ πλοίου καὶ πηδαλίου ταῖς χερσὶ χρωμένους μόναις,
 πολλοὺς δὲ ἐπὶ σανίδος μιᾶς ἢ ἐπὶ τινος τῶν ἀπὸ τοῦ πλοίου
 φερομένους, ἄλλους νεκροὺς ἐπιπλέοντας, πολυειδῆ τινα καὶ
 πολυπρόσωπον συμφορὰν· οὕτω δὴ καὶ ὁ Χριστῷ στρατευόμε-
 νος, τῆς ταραχῆς τοῦ θίου καὶ τῶν κυμάτων ἐαυτὸν ὑπεξα-
 10 γαγών, κἀθηται ἐπ' ἀσφαλεῖ καὶ ὑψηλῷ χωρίῳ. Τί γὰρ
 ἀσφαλέστερον καὶ ὑψηλότερον τοῦ μίαν ἔχειν φροντίδα, «πῶς
 ἀρέσαι δεῖ τῷ Θεῷ»;

Εἶδες, Θεόδωρε, τὰ ναύγια τῶν ταύτην τὴν θάλατταν
 πλεόντων; Διό, παρακαλῶ, φύγε τὸ πέλαγος, φύγε τὰ κύμα-
 15 τα, καὶ ὑψηλὸν κατὰλαβε χωρίον, ὅθεν οὐκ ἔστιν ἀλῶναι
 ἀνάστασις ἐστὶ, κρίσις ἐστὶ, κριτήριον ἡμᾶς φοβερὸν ἔνθεν
 ἐξελθόντας μένει. «Πάντας παρασιῆναι δεῖ τῷ θήμαι τοῦ
 Χριστοῦ». Οὐ μάτην ἠπειλήται γέεννα, οὐκ εἰκῆ ἰοσαῦτα
 ἠτοιμάσται ἀγαθά. Σκιᾶ, καὶ σκιᾶς οὐδαμινέστερα τὰ τοῦ
 20 θίου πράγματα, πολλῶν μὲν γέμοντα φόβων, πολλῶν δὲ κιν-
 δύνων, ἐσχάτης δὲ δουλείας. Μὴ δὴ ζημιωθῆς κἀκεῖνον
 καὶ τοῦτον τὸν αἰῶνα, ἐξὸν ἀμφοτέρους κερδᾶναι, εἰ βού-
 λαιο. Ὅτι δὲ καὶ τὰ ἐνθάδε κερδανοῦσιν οἱ ἐν Χριστῷ ζῶν-
 τες, διδάσκει Παῦλος λέγων, «ἐγὼ δὲ ὑμῶν φείδομαι»· καὶ
 25 πάλιν, «τοῦτο δὲ λέγω πρὸς τὸ ὑμῶν συμφέρον». Ὅρας ὅτι
 καὶ ἐνταῦθα τοῦ γεγαμηκότις ἀνώτερος ὁ τὰ τοῦ Κυρίου

18. Α' Κορ. 7, 32.

19. Β' Κορ. 5, 10.

20. Α' Κορ. 7, 28.

21. Α' Κορ. 7, 35.

λους μὲν νὰ καταποντίζωνται ἀπὸ τὰ κύματα, ἄλλους δὲ νὰ προσαράσσουν εἰς σκοπέλους, ἄλλους πάλιν νὰ κατευθύνωνται ἀλλοῦ καὶ ἀλλοῦ νὰ μεταφέρωνται ὡσὰν δεσμῶται τῆς φορᾶς τοῦ ἀνέμου καὶ πολλοὺς νὰ καταποντίζωνται καὶ ἄλλους μὲν ἀντὶ πλοίου καὶ πηδαλίου νὰ χρησιμοποιοῦν μόνον τὰς χεῖρας των, πολλοὺς δὲ νὰ φέρωνται ἐπάνω εἰς μίαν σανίδα ἢ εἰς κάποιον ἄλλο ἀντικείμενον τοῦ πλοίου καὶ ἄλλοι νὰ ἐπιπλέουν νεκροί, μίαν πολύμορφον καὶ πολυπρόσωπον συμφοράν· ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ὁ ὑπηρετῶν τὸν Χριστόν, χωρίζων τὸν ἑαυτόν του ἀπὸ τὴν ταραχὴν καὶ τὰ κύματα τῆς ζωῆς, κάθεται πλέον εἰς ἀσφαλῆ καὶ ὑψηλὸν τόπον. Διότι, τί ἀσφαλέστερον καὶ ὑψηλότερον ἀπὸ τοῦ νὰ ἔχη κανεὶς μίαν καὶ μόνην φροντίδα, «πῶς πρέπει νὰ ἀρέσῃ εἰς τὸν Θεόν»¹⁸;

Εἶδες, Θεόδωρε, τὰ ναυᾶγια ποὺ ὑφίστανται οἱ ταξιδεῦοντες αὐτὴν τὴν θάλασσαν; Διὰ τοῦτο, σὲ παρακαλῶ, ἀπόφυγε τὸ πέλαγος, ἀπόφυγε τὰ κύματα καὶ ἀνέβα εἰς ὑψηλὸν τόπον, ἀπὸ ὅπου τίποτε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σὲ σύρῃ εἰς τὴν συμφοράν. Ὑπάρχει ἀνάστασις, Θεόδωρε, ὑπάρχει κρίσις, φοβερὸν κριτήριον μᾶς ἀναμένει ὅταν ἐγκαταλείψωμεν τὰ παρόντα. «Ὅλοι πρέπει νὰ παραστῶμεν εἰς τὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ»¹⁹. Δὲν ἐξηγγέλθη ἀσκόπως ἡ ἀπειλὴ τῆς γεέννης, δὲν ἠτοιμάσθησαν ματαίως τόσα ἀγαθά. Σκιὰ καὶ τῆς σκιᾶς εὐτελέστερα εἶναι τὰ πράγματα τοῦ βίου, γεμᾶτα πολλῶν μὲν φόβων, πολλῶν δὲ κινδύνων καὶ τῆς χειρίστης δουλείας. Μὴ ζημιωθῆς καὶ ἐκεῖνον καὶ τοῦτον τὸν κόσμον, ἐνῶ εἶναι δυνατόν, ἐὰν ἤθελες, νὰ κερδίσης καὶ τοὺς δύο. Ὅτι δὲ καὶ εἰς τὸν παρόντα κόσμον θὰ ἔχουν ὄφελος ὅσοι ζοῦν κατὰ Χριστὸν διδάσκει καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος, λέγων· «ἐγὼ φροντίζω διὰ σαῶς»²⁰, καὶ πάλιν, «τοῦτο δὲ λέγω πρὸς τὸ συμφέρον σας»²¹. Βλέπεις ὅτι καὶ ἐδῶ εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν ἕγγαμον ὁ μεριμνῶν τὰ τοῦ Κυρίου; Δὲν εἶναι δυνατόν ὅταν μεταβῆ κανεὶς ἐκεῖ νὰ μετανοήσῃ. Κανεὶς ἀθλητῆς ὅταν ἀποχωρή-

μεριμνῶν; Οὐ ἔστιν ἀπελθόντα ἐκεῖ μετανοῆσαι· οὐδεὶς ἀθλητής, ἐπειδὴν ἐξέλθῃ τὸ στάδιον καὶ λυθῆ τὸ θέατρον, ἀντιπαλαίειν δύναται. Ταῦτα ἀεὶ λογίζου, καὶ τὴν ὀξεῖαν τοῦ πονηροῦ μάχαιραν συνιρίψεις, δι' ἧς πολλοὺς ἀναιρεῖ.

5 Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ ἀπόγνωσις, ἡ τοὺς καταβληθέντας ἐκκόπτει τῆς ἐλπίδος. Ἰσχυρὸν τοῦτο τοῦ ἐχθροῦ τὸ ὄπλον καὶ τοὺς ἀλόντας ἐτέρως οὐ κατέχει, ἀλλ' ἢ τούτῳ δεσμεύων τῷ δεσμῷ, ὃν ἐὰν ἐθέλωμεν, Θεοῦ χάριτι διαρρηῆξαι δυνασόμεθα ταχέως.

10 Οἶδα τὸ μῆτρον ἐξελθὼν τῆς ἐπιστολῆς, ἀλλὰ σύγγνωθι· οὐ γὰρ ἐκὼν τοῦτο ἔπαθον, ἀλλ' ὑπὸ τῆς λύπης καὶ ἀγάπης ἀναγκασθεὶς, δι' ἣν καὶ ταύτην ἐβιασάμην ἑμαυτὸν γράψαι τὴν ἐπιστολήν, πολλῶν κωλυόντων καὶ λεγόντων· ἴπαυσαι μαιταιοπονῶν, καὶ κατὰ πειρῶν σπείρων'. Ταῦτα ἔλεγόν μοι

15 πολλοί. Ἐγὼ δὲ οὐδενὸς ἤκουσα· ἐλπίς γάρ, ἔφην πρὸς ἑμαυτόν, Θεοῦ θέλοντος, ἀνύσειν τι τὰ γράμματα· εἰ δέ, ὅπερ ἀπευχόμεθα, συμβαίῃ, τῷ γοῦν ἑαυτοῖς σιγὴν μὴ δύνασθαι ἐγκαλεῖν κερδανοῦμεν, καὶ οὐκ ἐσόμεθα τῶν τὴν θάλασσαν πλεόντων χεῖρους, οἳ τοὺς ὁμοτέχνους ὅταν ἴδωσι, τῆς νηὸς

20 ὑπὸ τῶν πνευμάτων καὶ τῶν κυμάτων διαλυθείσης, ἐπὶ σαρίδος φερομένους, ἰσιία καθελόντες καὶ ἀγκύρας χαλάσαντες καὶ εἰς ἀκάτιον ἐμβάντες, ἀνθρώπους ἀγνώστους, ἀπὸ δὲ τῆς συμφορᾶς γινωσκομένους μόνον, διασώζειν ἐπιχειροῦσιν. Εἰ δὲ μὴ βούλοιντο ἐκεῖνοι, οὐδεὶς ἂν αὐτῶν τῆς ἀ-

25 πωλείας τοὺς ἐπιχειρήσαντας σῶσαι αἰτιάσαιτο. Ταῦτα τὰ παρ' ἡμῶν.

Πιστεύομεν δὲ ὅτι Θεοῦ χάριτι ὑπάρξει καὶ τὰ παρὰ σοῦ, καὶ πάλιν σε διαπρέποντα κατὰ τὴν τιμίαν ἀγέλην

σουν οί συναθληταί του καὶ διαλυθοῦν οί θεαταὶ δὲν δύναται νὰ ἐπαναρχίση τὸν ἀγῶνα. Αὐτὰ νὰ σκέπτεσαι πάντοτε καὶ θὰ συντρίψης τὴν ὀξεῖαν μάχαιραν τοῦ ἐχθροῦ, μὲ τὴν ὁποῖαν φονεύει πολλούς. Καὶ αὐτὴ ἡ μάχαιρά του εἶναι ἡ ἀπόγνωσις, ἡ ὁποία, ὅσους νικᾷ, τοὺς κόπτει τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας. Τοῦτο τὸ ὄπλον τοῦ ἐχθροῦ εἶναι ἰσχυρὸν καὶ ὅσους συλλάβῃ δὲν τοὺς ἐξουσιάζει παρὰ μόνον κρατῶν αὐτοὺς δεσμίους μὲ αὐτὰ τὰ δεσμά, τὰ ὁποῖα, ἐὰν θέλωμεν, μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ταχέως δυνάμεθα νὰ διαρρήξωμεν.

Γνωρίζω ὅτι παρέβην τὰ ὄρια τῆς ἐπιστολῆς, ἀλλ' ὅμως σοῦ ζητῶ συγγνώμην. Δὲν τὸ ἔκαμα θεληματικῶς, ἀλλ' ἀναγκαζόμενος ὑπὸ τῆς λύπης καὶ τῆς ἀγάπης μου, ἔνεκα τῆς ὁποίας ἠνάγκασα τὸν ἑαυτόν μου νὰ σοῦ γράψῃ αὐτὴν τὴν ἐπιστολὴν, ἐνῶ πολλοὶ μὲ ἠμπόδιζαν καὶ μοῦ ἔλεγαν· 'παῦσε νὰ ματαιοπονῆς καὶ νὰ σπείρῃς ἐπάνω εἰς πέτρας'. Αὐτὰ μοῦ ἔλεγαν πολλοί. Ἐγὼ ὅμως κανέναν δὲν ἤκουσα. Διότι, εἶπα εἰς τὸν ἑαυτόν μου, ὑπάρχει ἐλπίς, Θεοῦ θέλοντος, νὰ ὠφελήσῃ εἰς κάτι αὐτὸ τὸ γράμμα. Ἐὰν ὅμως συμβῇ αὐτὸ πὺρ ἀπευχόμεθα, τοῦλάχιστον θὰ ἔχω κερδίσει τοῦτο, ὅτι κανεὶς δὲν θὰ ἠμπορῇ νὰ μὲ κατηγορήσῃ διὰ σιωπὴν καὶ δὲν θὰ εἴμεθα χειρότεροι τῶν ταξιδευόντων εἰς τὴν θάλασσαν, οἱ ὁποῖοι ὅταν ἴδουν τοὺς ὁμοτέχνους των, πὺρ τὸ πλοῖόν των ἔχει διαλυθῆ ἀπὸ τὴν βίαν τῶν κυμάτων ἢ τῶν ἀνέμων, νὰ φέρωνται ἐπάνω εἰς σανίδας, κατεβάζουσι τὰ ἱστία καὶ ρίπτουσι τὰς ἀγκύρας καὶ ἐμβαίνουν εἰς ἀκάτιον καὶ ἐπιχειροῦσι νὰ σώσουν ἀνθρώπους ἀγνώστους καὶ μόνον ἀπὸ τὴν συμφορὰν των ἀναγνωριζομένους. Ἐὰν οἱ ναυαγοὶ δὲν θέλουν τὴν σωτηρίαν των, κανεὶς δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ κατηγορήσῃ ἐκείνους πὺρ ἐπεχείρησαν νὰ τοὺς σώσουν. Αὐτὰ ἀπὸ ἡμᾶς.

Πιστεύομεν δὲ μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ὅτι θὰ ἀνταποκριθῆς καὶ ἐσὺ πρὸς αὐτὰ καὶ θὰ σὲ ἴδωμεν πάλιν νὰ διαπρέπῃς εἰς τὴν πνευματικὴν τιμίαν ἀγέλην τοῦ Χριστοῦ. Εἴ-

ὀψόμεθα τοῦ Χριστοῦ. Ὑγιαίνοντά σε τὴν ἀληθῆ ὑγίειαν,
θᾶτιον ἀπολάβοιμεν εὐχαῖς ἁγίων, ὧ φίλη κεφαλή. Εἴ τις
σοι λόγος ἡμῶν ἐστι καὶ μὴ πάντη τῆς μνήμης ἡμᾶς ἐξέβα-
λες τῆς σῆς, ἀντιγράψαι ἀξίωσον ἡμῖν· πάντῃ γὰρ ἡμᾶς εὐ-
δ φρανεῖς ἐν τούτῳ.

θε, ἀγαπητέ μου, μὲ τὰς εὐχὰς τῶν ἀγίων νὰ σὲ δεχθῶμεν ἐκ
νέου πάλιν πολὺ συντόμως ὑγιαίνοντα τὴν ἀληθῆ ὑγείαν.
Ἐὰν ὑπάρχη ἐκ μέρους σου κάτι νὰ μᾶς εἴπῃς καὶ δὲν μᾶς
ἐλησμόνησες ἐντελῶς, ἔχομεν τὴν ἀξίωσιν νὰ μᾶς στείλῃς
ἀπάντησιν, διότι πολὺ θὰ μᾶς εὐφράνης μὲ αὐτήν.

ΠΡΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΝ ΕΚΠΕΣΟΝΤΑ

1. «Τίς δώσει τῇ κεφαλῇ μου ὕδωρ, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς μου πηγὴν δακρύων;». Εὐκαιρον καμοὶ νῦν εἶπεῖν, καὶ πολλῶ μᾶλλον ἢ τῷ προφήτῃ τότε ἐκείνῳ. Εἰ γὰρ καὶ μὴ πόλεις 5 πολλάς, μηδὲ ὀλόκληρα ἔθνη μέλλοιμι πενθεῖν, ἀλλὰ πολλῶν τοιούτων ἔθνῶν ψυχὴν ἀνταξίαν, μᾶλλον δὲ καὶ τιμιώτεραν. Καὶ γὰρ εἰ κρείττων εἷς ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἢ μυριοὶ παρόνομοι, κρείττων ἄρα καὶ σὺ πρότερον ἦσθα τῶν μυριάδων τῶν Ἰουδαϊκῶν. Ὡστε οὐδεὶς ἂν μοι μέμψαιτο 10 νῦν, εἰ καὶ θρήνους τῶν ἐν τῷ προφήτῃ κειμένων πλείονας ἀναγράψαιμι, καὶ σφοδροτέρους ἐπιδείξαιμι ὀδυρομούς. Οὐ γὰρ πόλεως πενθῶ κατασκαφήν, οὐδὲ παρανόμων αἰχμαλωσίαν ἀνδρῶν, ἀλλὰ ψυχῆς ἐρήμωσιν ἱερᾶς, καὶ ναοῦ χριστοφόρου καθαίρεισιν καὶ ἀφανισμόν. Τὸν γὰρ κόσμον τῆς 15 διανοίας τῆς σῆς, ὃν κατέφλεξεν ὁ διάβολος νῦν, εἴ τις ὅτε ἔλαμπεν ἦδει καλῶς, οὐκ ἂν ἐστέναξε τοὺς θρήνους ἐπερχόμενος τοῦ προφήτου, καὶ ἀκούων, ὅτι χεῖρες βαρβαρικαὶ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἐμόλυναν, καὶ πῦρ ἐπαφεῖσαι πάντα κατέκαυσαν, τὰ Χερουβὶμ, τὴν κιβωτόν, τὸ ἱλαστήριον, τὰς 20 πλάκας τὰς λιθίνας, τὴν σιάμνον τὴν χρυσοῆν; Αὕτη γάρ, αὕτη ἢ συμφορὰ πικροτέρα ἐκείνης, ὅσῳ καὶ πολλῶ τιμιώτερα ἐκείνων σύμβολα εἰς τὴν σὴν ἐναπέκειτο ψυχὴν. Οὗτος ἀγιώτερος ἐκείνου ὁ ναός· οὐδὲ γὰρ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ἀλλὰ τῇ τοῦ Πνεύματος ἀπέσιλβε χάριτι, καὶ ἀντὶ τοῦ κι- 25 βωτοῦ καὶ τῶν Χερουβὶμ τὸν Χριστὸν καὶ τὸν τούτου Πα-

ΠΡΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΝ ΕΚΠΙΕΣΟΝΤΑ

1. «Ποῖος θὰ δώση εἰς τὴν κεφαλὴν μου ὕδωρ καὶ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς μου πηγὰς δακρῦν;»¹. Εἶναι ἐπίκαιρον καὶ εἰς ἐμὲ τώρα νὰ τὸ εἶπω καὶ μάλιστα πολὺ περισσότερον παρ' ὅ,τι ἦτο τότε εἰς τὸν προφήτην ἐκεῖνον. Διότι, ἂν καὶ δὲν πρόκειται νὰ πενθήσω πολλὰς πόλεις, μήτε ἔθνη ὀλόκληρα, ὅμως θὰ θρηνηῶ ψυχὴν ποὺ εἶναι ἀνταξία πολλῶν τοιούτων ἐθνῶν, μᾶλλον δὲ καὶ τιμιώτερα. Ἐὰν δὲ εἰς ἄνθρωπος πράττων τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ εἶναι καλύτερος ἀπὸ ἀπείρους ἄλλους παρανόμους, ἄρα καὶ ἐσὺ προηγουμένως ἦσουν καλύτερος ἀπὸ τὰς μυριάδας τοῦ ἰουδαϊκοῦ ὄχλου. Ὡστε κανεὶς δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ μὲ κατηγορήσῃ τώρα, ἐὰν ἀφιέρωνα θρήνους περισσοτέρους ἀπὸ ἐκείνους τοῦ προφήτου καὶ ἔκλαια πικρότερα. Διότι δὲν πενθῶ διὰ τὴν ἐκ θεμελίων καταστροφὴν κάποιας πόλεως οὔτε διὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ἀνθρώπων παρανόμων, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐρήμωσιν ψυχῆς ἱερᾶς καὶ τὴν κατεδάφισιν καὶ τὸν ἀφανισμόν ναοῦ χριστοφόρου. Καθότι, ἐὰν τὸ κάλλος τῆς διανοίας σου τὸ ὁποῖον τώρα ὁ διάβολος κατέφλεξε, τὸ ἔβλεπε κανεὶς τότε ποὺ ἀκόμη ἔλαμπε, δὲν θὰ ἐστέναζε μήπως ἀναγινώσκων τοὺς θρήνους τοῦ προφήτου καὶ ἀκούων παρ' αὐτοῦ, ὅτι χεῖρες βαρβαρικαὶ ἐμόλυναν τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων καὶ ἀνάψασαι πῦρ κατέκαυσαν τὰ πάντα, τὰ χερουβεῖμ, τὴν κιβωτόν, τὸ ἱλαστήριον, τὰς πλάκας τὰς λιθίνας καὶ τὴν χρυσοῦν στάμναν; Αὕτῃ δὲ ἡ συμφορὰ, ἢ παροῦσα, εἶναι τόσον πικρότερα ἀπὸ ἐκείνην, ὅσον τιμιώτερα ἀπὸ ἐκεῖνα ἦσαν τὰ σύμβολα ποὺ ἐφυλάσσοντο εἰς τὴν ἰδικὴν σου ψυχὴν. Αὐτὸς ὁ ναὸς εἶναι ἁγιώτερος ἀπὸ ἐκεῖνον, τὸν ἰουδαϊκόν. Διότι δὲν ἔλαμπεν ἀπὸ χρυσοῦν καὶ ἄργυρον, ἀλλ' ἀπὸ αὐτὴν τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἀντὶ τῆς κιβωτοῦ καὶ τῶν χερουβεῖμ εἶχεν ἐγκαθιδρυμένον ἐντός του τὸν Χριστὸν καὶ τὸν Πατέρα αὐτοῦ καὶ τὸν Παρά-

τέρα και τὸν Παράκλητον εἶχεν ἰδρυμένον ἐν ἑαυτῷ.

Ἄλλὰ νῦν οὐκέτι, ἀλλ' ἔρημος μὲν καὶ γυμνὸς τοῦ κάλλους ἐκείνου καὶ τῆς εὐπρεπείας ἐστί, τὸν θεῖον καὶ ἄρρητον ἀποκοσμηθεὶς κόσμον, ἔρημος δὲ ἀσφαλείας ἀπάσης καὶ 5 φυλακῆς, καὶ οὔτε θύρα οὔτε μοχλός, ἀλλὰ πᾶσιν ἀνέφκται τοῖς ψυχοφθόροις καὶ αἰσχροῖς λογισμοῖς· κἂν ὁ τῆς ἀλαζονείας, κἂν ὁ τῆς πορνείας, κἂν ὁ τῆς φιλαργυρίας, κἂν οἱ τοῦτων μιαιρότεροι βουληθῶσιν ἐπεισελθεῖν, ὁ κωλύσων οὐδεὶς· πρότερον δέ, καθάπερ ὁ οὐρανὸς τούτοις ἐστὶν ἄβα- 10 τος ἅπασιν, οὕτω καὶ ἡ καθαρότης τῆς διανοίας τῆς σῆς. Καὶ τάχα ἄπιστα δόξω λέγειν τισὶ τοῖς νῦν τὴν ἐρημίαν καὶ τὴν καταστροφὴν ὀρῶσι τὴν σὴν· διὰ γὰρ τοῦτο κόπιομαι καὶ πενθῶ, καὶ τοῦτο ποιῶν οὐ παύσομαι, ἕως ἂν σε πάλιν ἐπὶ τῆς προτέρας ἴδω φαιδρότητος.

15 Εἰ γὰρ καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀδύνατον εἶναι τοῦτο δοκεῖ, ἀλλὰ τῷ Θεῷ πάντα δυνατά. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν «ὁ ἐγείρων ἀπὸ γῆς πτωχόν, καὶ ἀπὸ κοπρίας ἀννυῶν πέννητα, τοῦ καθίσαι αὐτὸν μετὰ ἀρχόντων, μετὰ ἀρχόντων λαοῦ αὐτοῦ». Αὐτὸς ἐστὶν «ὁ κατοικίζων σιεῖραν ἐν οἴκῳ, μητέρα ἐπὶ τέ- 20 κνοῖς εὐφραινόμενην». Μὴ τοίνυν ἀπογνῶς τῆς ἀρίστης μεταβολῆς. Εἰ γὰρ ὁ διάβολος τοσοῦτον ἴσχυσεν, ὡς ἀπὸ τῆς κορυφῆς ἐκείνης καὶ τοῦ ὕψους τῆς ἀρετῆς εἰς ἔσχατόν σε κακίας κατενεγκεῖν, πολλῶ μᾶλλον ὁ Θεὸς ἰσχύσει πρὸς ἐκείνην σε πάλιν ἀνελκύσαι τὴν παρρησίαν καὶ οὐ τοιοῦτον 25 μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῶ μακαριώτερον ἐργάσασθαι τοῦ προτέρου. Μόνον μὴ καταπέσης, μηδὲ τὰς χρηστὰς ἐλπίδας ἐκκόψης, μηδὲ πάθης τὰ τῶν ἀσεβῶν. Οὐ γὰρ τὸ τῶν ἁμαρτημάτων πλῆθος εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβάλλειν εἴωθεν, ἀλλὰ τὸ

κλητον.

Τώρα ὅμως δὲν λάμπει πλέον. Εἶναι ἔρημος καὶ γυμνός ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ κάλλος καὶ τὴν εὐπρέπειαν, καὶ ἀφοῦ ἔχασεν ἐκεῖνον τὸν θεῖον καὶ ἀνέκφραστον στολισμὸν, ἠρημώθη ἀπὸ κάθε ἀσφάλειαν καὶ φύλαξιν. Καὶ δὲν ἔμεινεν οὔτε θύρα οὔτε μοχλὸς ἀσφαλείας, ἀλλ' εἶναι ἀνοικτὸς εἰς ὄλους τοὺς ψυχοφθόρους καὶ αἰσχροὺς λογισμοὺς. Καὶ ἐὰν θελήσουν νὰ εἰσορμήσουν μέσα του οἱ λογισμοὶ εἴτε τῆς ἀλαζονείας εἴτε τῆς πορνείας εἴτε τῆς φιλαργυρίας ἢ καὶ ἄλλοι πλέον ἀκάθαρτοι ἀπὸ αὐτούς, δὲν θὰ ὑπάρξῃ κανεὶς διὰ νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ. Ἐνῶ προηγουμένως, καθὼς ὁ οὐρανὸς εἶναι ἄβατος ἀπὸ ὅλα αὐτά, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ καθαρότης τῆς διανοίας σου ἦτο ἀπροσπέλαστος ἀπὸ τὰ πάθη αὐτά. Καὶ ἴσως εἰς μερικοὺς ποὺ βλέπουν τώρα τὴν ἐρήμωσιν καὶ τὴν καταστροφὴν σου, φανῶ ὅτι λέγω ἀπίστευτα. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὀδύρομαι καὶ πενθῶ καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ κάμνω τοῦτο, ἕως τότε ποὺ θὰ σὲ ἴδω καὶ πάλιν εἰς τὴν κατάστασιν τῆς λαμπρότητος, ποὺ ἦσουν καὶ πρῶτα.

Μολονότι δὲ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοῦτο φαίνεται ἀδύνατον, ὅμως εἰς τὸν Θεὸν τὰ πάντα εἶναι δυνατά. Διότι αὐτὸς εἶναι «ὁ ἐγείρων ἀπὸ γῆς πτωχὸν καὶ ἀνυψῶν ἀπὸ κοπρίας διὰ νὰ καθήσῃ μετὰ ἀρχόντων, μετὰ ἀρχόντων τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Αὐτὸς εἶναι ὁ καθιστῶν τὴν στείραν εἰς τὸν οἶκον ὡς μητέρα εὐφραينوμένην διὰ τέκνα»². Μὴ ἀπελπισθῆς λοιπὸν διὰ τὴν ἀρίστην αὐτὴν μεταβολήν. Διότι, ἐὰν ὁ διάβολος ἔδειξε τέτοιαν ἰσχύν, ὥστε ἀπὸ τὴν κορυφὴν ἐκείνην καὶ τὸ ὕψος τῆς ἀρετῆς ὅπου εὐρίσκεσο νὰ σὲ ρίψῃ εἰς τὰ βάθη τῆς κακίας, πολὺ περισσότερον θὰ ἠμπορέσῃ ὁ Θεὸς νὰ σὲ ἀνασύρῃ εἰς τὴν πρώτην πάλιν παρρησίαν. Καὶ ὄχι ἀπλῶς νὰ σὲ ἀνασύρῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ σὲ κάμῃ πολὺ περισσότερον μακάριον ἀπὸ πρὶν. Πρόσεξε μόνον νὰ μὴ ἀποθαρρυνθῆς, μηδὲ νὰ κόψῃς τὴν τόσοον χρήσιμον διὰ σὲ ἐλπίδα, οὔτε νὰ πάθῃς ὅ,τι παθαίνουν οἱ ἀσεβεῖς. Διότι συνήθως δὲν εἶναι τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν ποὺ ὀδηγεῖ εἰς

ψυχὴν ἔχειν ἀσεβῆ. Διὰ τοῦτο ὁ Σολομὼν οὐχ ἀπλῶς εἶρηκεν ὅτι «πᾶς τις ἐλθὼν εἰς θάθος κακῶν καταφρονεῖ», ἀλλ' «ὁ ἀσεβῆς» μόνος. Ἐκείνων γὰρ μόνων τοῦτο τὸ πάθος ἐστίν, ἐπειδὴν εἰς τὸ θάθος ἔλθωσι τῶν κακῶν.

5 Καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ αὐτοὺς οὐκ ἀφήσιν ἀναβλέψαι, καὶ ἐπανελθεῖν ὅθεν ἐξέπεσον. Ὁ γὰρ μιαρὸς οὗτος λογισμὸς καθ' ἅπερ τις κύφων ἐπικείμενος ἐπὶ τὸν αὐχένα τῆς ψυχῆς, καὶ κάτω νεύειν καταναγκάζων αὐτήν, κωλύει πρὸς τὸν Δεσπότην ἀναβλέψαι τὸν αὐτῆς. Ἄνδρὸς δὲ γενναίου ἐστὶ καὶ
10 θαυμαστοῦ συνιρίψαι τοῦτο τὸ ξύλον καὶ τὸν ἐπιτιθέντα αὐτὸ δῆμιον ἀποκρούσασθαι καὶ τὰ τοῦ προφήτου φθέγγασθαι ῥήματα: «ὡς γὰρ ὀφθαλμοὶ παιδίσκης εἰς χεῖρας τῆς κυρίας αὐτῆς, οὕτως οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, ἕως οὗ οἰκτιρηῆσαι ἡμᾶς. Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς, ὅτι ἐπιπολὺ ἐπλήσθημεν ἐξουδενώσεως. Θεῖα ἀ-
15 ληθῶς ταῦτα παιδεύματα, καὶ τῆς ἀνωτάτω φιλοσοφίας δόγματα. «Ἐνεπλήσθημεν», φησὶν, «ἐξουδενώσεως», καὶ μυρία ὑπέστημεν χαλεπὰ ἀλλ' ὅμως τοῦ πρὸς τὸν Θεὸν ἀναβλέπειν οὐκ ἀποσιτησόμεθα, οὐδέ, πρὶν ἢ λαβεῖν τὴν αἴτησιν, παυσό-
20 μεθα αἰτοῦντες αὐτόν. Τοῦτο γὰρ γενναίας ψυχῆς, μὴ καταπίπτειν, μηδ' ἀπαγορεύειν πρὸς τὸ πλῆθος τῶν κατεχόντων δεινῶν, μηδὲ πολλᾶκις αἰτοῦντας καὶ ἀποτυγχάνοντας ἀναχωρεῖν, ἀλλ' ἐπιμένειν, «ἕως οὗ οἰκτιρήσῃ ἡμᾶς».

2. Διὰ γὰρ τοῦτο ὁ διάβολος ἡμᾶς εἰς τοὺς τῆς ἀπο-
25 γνώσεως ἐμβάλλει λογισμοὺς, ἵνα ἐκκόψη τὴν ἐλπίδα τὴν πρὸς τὸν Θεόν, τὴν ἄγκυραν τὴν ἀσφαλῆ, τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἡμετέρας ζωῆς, τὴν χειραγωγὸν τῆς πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀναφερούσης ὁδοῦ, τὴν σωτηρίαν τῶν ἀπολλυμένων ψυχῶν. «Τῆ

3. Παρμ. 18, 3.

4. Ψαλμ. 122, 2-3.

ἀπόγνωσιν, ἀλλὰ τὸ νὰ ἔχη κανεὶς ψυχὴν ἀσεβῆ. Διὰ τοῦτο ὁ Σολομὼν δὲν εἶπεν ἀπλῶς, ὅτι πᾶς ὁ «ἐλθὼν εἰς βάθος κακῶν καταφρονεῖται», ἀλλ' «ὁ ἀσεβῆς» μόνον³. Διότι ἐκείνων εἶναι ἴδιον τὸ πάθος τῆς ἀπογνώσεως, ὅταν φθάσουν εἰς τὰ τρίοβαθα τῆς κακίας.

Καὶ τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δὲν τοὺς ἐπιτρέπει νὰ ἀνανήψουν καὶ ἐπανέλθουν ἐκεῖ ἀπὸ ὅπου καὶ ἐξέπεσαν. Διότι ὁ ἀκάθαρτος αὐτὸς λογισμὸς, πού σὰν ζυγὸς κάθεται ἐπάνω εἰς τὸν αὐχένα τῆς ψυχῆς, μὲ τὸ νὰ τὴν ἀναγκάζῃ νὰ κύπτῃ πρὸς τὰ κάτω τὴν ἐμποδίζει νὰ ἀνυψώσῃ τὰ βλέμματα πρὸς τὸν Δεσπότην αὐτῆς. Καὶ μόνον ἄνθρωπος γενναῖος καὶ θαυμαστὸς θὰ ἠδύνατο νὰ συντρίψῃ τὸν ζυγὸν αὐτὸν καὶ νὰ ἀποδιώξῃ τὸν καθήμενον ἐπάνω εἰς αὐτὸν δῆμιον καὶ νὰ ἀναφωνήσῃ τοὺς λόγους τοῦ προφήτου. «Ὡς ὀφθαλμοὶ παιδίσκης εἰς χεῖρας τῆς κυρίας αὐτῆς, οὕτως οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, ἕως ὅτου νὰ λυπηθῇ ἡμᾶς. Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς, ὅτι ἐπλήσθημεν πολλῆς ἐξουδενώσεως»⁴. Θεία πράγματι εἶναι ἡ διδασκαλία αὕτη καὶ διδάγματα τῆς ὑπερτάτης φιλοσοφίας. «Ἐνεπλήσθημεν», λέγει, «ἐξουδενώσεως» καὶ ὑπέστημεν ἄπειρα δεινά. Πλὴν ὅμως δὲν θὰ παύσωμεν νὰ ὑψώνωμεν τὸ βλέμμα πρὸς τὸν Θεὸν οὔτε θὰ παύσωμεν νὰ ἐπιζητῶμεν τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς αἰτήσεώς μας, πρὶν τὴν ἴδωμεν πραγματοποιουμένην. Διότι ἴδιον τῆς γενναίας ψυχῆς εἶναι νὰ μὴ πίπτῃ κάτω οὔτε νὰ ἀπαγορευτεῖται ἐξ αἰτίας τοῦ πλήθους τῶν δεινῶν πού τὴν κατέχουν, ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ ὑποχωρῇ, ἐπειδὴ πολλακίς ζητήσασα ἀπὸ τὸν Θεὸν δὲν ἔλαβεν, ἀλλὰ νὰ ἐπιμένῃ «ἕως ὅτου λυπηθῇ ἡμᾶς», καθὼς λέγει καὶ ὁ μακάριος Δαυῖδ.

2. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ διάβολος μᾶς εἰσάγει εἰς τοὺς λογισμοὺς τῆς ἀπογνώσεως, διὰ νὰ μᾶς κόψῃ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἐλπίδα, τὴν ἀσφαλῆ αὐτὴν ἄγκυραν, τὸ στήριγμα τῆς ζωῆς μας, τὴν χειραγωγὸν τῆς ὁδοῦ πού ὀδηγεῖ πρὸς τὸν οὐρανόν, τὴν σωτηρίαν τῶν ἀπολλυμένων ψυχῶν. «Διότι μὲ

γὰρ ἐλπίδω, φησὶν, ἐσώθημεν». Αὕτη γάρ, αὕτη, καθάπερ
σειρά τις χρυσῆ τῶν οὐρανῶν ἐξαριθνεῖσα, τὰς ἡμετέρας
διαθασιάζει ψυχὰς, κατὰ μικρὸν πρὸς τὸ ὕψος ἐκεῖνο ἀνέλ-
κουσα τοὺς σφόδρα ἐχομένους αὐτῆς, καὶ τοῦ κλύδωνος ἡ-
5 μᾶς τῶν βιωτικῶν ὑπεραίρουσα κακῶν.

Ἄν οὖν τις μεταξὺ μαλακισθεὶς ἀφῆ τὴν ἄγκυραν ταύ-
την τὴν ἱερὰν, κατέπεσέ τε εὐθέως καὶ ἀπεπνίγη εἰς τὴν
ἄβυσσον τῆς κακίας ἐλθών. Ὅπερ εἰδὼς ὁ πονηρός, ἐπειδὴν
ἡμᾶς αὐτοὺς τῶ τῶν πονηρῶν πράξεων βαρυνομένους συνει-
10 δότι αἰσθηταί, ἐπελθὼν καὶ αὐτὸς τὸν ἐκ τῆς ἀπογνώσεως
λογισμὸν ὄντα μολύβδου βαρύτερον ἐπιείθησι· κἂν αὐτὸν
παραδεξώμεθα, ἀνάγκη λοιπὸν κατασπασθέντας εὐθέως τῶ
θάρει, καὶ τῆς σειρᾶς ἀπορραγέντας ἐκείνης κατελθεῖν εἰς
τὸ βάθος τῶν κακῶν, ἔνθα καὶ αὐτὸς γέγονας νῦν, τοῦ
15 μὲν πρᾶου καὶ ταπεινοῦ Δεσπότου τὰ προσιάγματα ἀφείς,
τοῦ δὲ ὤμοῦ καὶ ἀσπόνδου τυράννου τῆς ἡμετέρας σωτηρίας
ἐχθροῦ, τὰ ἐπιτεύγματα ἐξανύων ἅπαντα, καὶ τὸν χρησιτὸν
διαρρήξας ζυγόν, καὶ τὸ φορτίον ἀπορρίψας τὸ ἐλαφρόν,
καὶ τοὺς σιδηροὺς ἀντ' ἐκείνων κλοιοὺς περιθεῖς, ἔτι καὶ
20 τὸν μύλον ἐξήρτησας τὸν ὀνικὸν τοῦ τραχήλου τοῦ σοῦ. Ποῦ
οὖν σιήσῃ λοιπὸν καταποντίζων τὴν ἀθλίαν σου ψυχὴν, τοῦ
κάτω φέρεσθαι διηνεκῶς τοιαύτην σαυτῶ τὴν ἀνάγκην ἐ-
πιθεῖς;

Ἡ μὲν οὖν τὴν μίαν δραχμὴν εὐροῦσα γυνή, τὰς γεί-
25 τονας ἐκάλει τῆς εὐφροσύνης κοινωνούς, «συγχάρητέ μοι»,
λέγουσα· ἐγὼ δὲ τοὺς φίλους ἅπαντας τοὺς τε ἐμοὺς καὶ τοὺς
σοὺς ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις παρακαλέσω νῦν, οὐ, «συγχάρητέ μοι»,
λέγων, ἀλλὰ ἑσπευθήσατε, καὶ θρηῆνον ἀναλάβετε τὸν αὐ-
τόν, καὶ γοερὸν σὺν ἡμῖν ἀνακράξατε. Ζημία γὰρ ἡμᾶς ἐ-
30 σχάτη κατείληφεν, οὐχ ὅτι χρυσοῦ τάλαντα τόσα καὶ τόσα

5. Ρωμ. 8, 24.

6. Λουκᾶ 15, 8.

7. Λουκᾶ 15, 9.

τὴν ἐλπίδα λέγει, ἐσώθημεν»⁵. Αὐτὴ λοιπόν, αὐτὴ ἡ ἐλπίς, ἡ ὁποία, ὡσὸν ἰσχυρὸν σχοινίον ἔχει κρεμασθῆ ἀπὸ τὸν οὐρανόν, βαστάζει τὰς ψυχὰς μας, ἀνασύρουσα σιγὰ σιγὰ πρὸς τὸ ὕψος ἐκεῖνο αὐτοὺς πού τὴν κρατοῦν σφικτά, καὶ ἐξυψώουσα ἡμᾶς ἐπάνω ἀπὸ τὰ κύματα τῶν κακῶν τοῦ βίου.

Ἐὰν λοιπὸν κανεῖς ἀποχαυνωθῆ καὶ ἀφήσῃ τὴν ἱερὰν αὐτὴν ἄγκυραν, τότε ἀμέσως θὰ πέσῃ καὶ θὰ πνιγῆ εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς κακίας. Αὐτὸ γνωρίζων καλὰ ὁ πονηρός, μόλις ἀντιληφθῆ ὅτι βαρυνόμεθα εἰς τὴν συνείδησιν ἐκ κακῶν πράξεων, ἔρχεται καὶ αὐτὸς καὶ μᾶς προσθέτει τὸν λογισμὸν τῆς ἀπογνώσεως, ὁ ὁποῖος καὶ εἶναι βαρύτερος ἀπὸ τὸν μόλυβδον. Καὶ ἐὰν τὸν δεχθῶμεν, τότε κατ' ἀνάγκην, ἀφοῦ παρασυρθῶμεν ἀμέσως λόγῳ τοῦ βάρους μας πρὸς τὰ κάτω καὶ ἀποσπασθῶμεν ἀπὸ τὸ σχοινίον, θὰ κατέλθωμεν εἰς τὸ βάθος τῶν κακῶν, ἐκεῖ ὅπου εὐρίσκεσαι καὶ ἐσὺ τώρα, ἐπειδὴ ἐγκατέλειψες τὰ προστάγματα τοῦ πράου καὶ ταπεινοῦ δεσπότη καὶ ἐκτελεῖς ὅλας τὰς προσταγὰς τοῦ ὤμοῦ καὶ τυραννικοῦ καὶ ἀσπόνδου ἐχθροῦ τῆς σωτηρίας μας καὶ ἔθραυσες τὸν χρηστὸν ζυγὸν τοῦ Κυρίου καὶ ἔρριψες κατὰ γῆς τὸ ἐλαφρὸν φορτίον καὶ ἀντ' αὐτῶν περιεβλήθης τὸν σιδηροῦν κλοιὸν καὶ ἐκρέμασες ἐπὶ πλέον εἰς τὸν τράχηλόν σου τὸν ὀνικὸν μύλον. Ποῦ λοιπὸν θὰ σταματήσῃς εἰς τὴν πορείαν τοῦ καταποντισμοῦ τῆς ἀθλίας ψυχῆς σου, ἀφοῦ ἐξηνάγκασες τὸν ἑαυτὸν σου νὰ φέρεται συνεχῶς πρὸς τὰ κάτω;

Καὶ ἐκεῖνη μὲν ἡ γυνὴ τοῦ εὐαγγελίου⁶, ἡ ὁποία εὔρε τὴν δραχμὴν πού ἔχασε, προσεκάλει τότε τὰς γειτονίσσας τῆς διὰ νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν χαρὰν τῆς λέγουσα, «συγχαρήτέ μοι»⁷. Ἐγὼ ὅμως ὄλους τοὺς φίλους, τοὺς ἰδικούς μου καὶ τοὺς ἰδικούς σου, θὰ τοὺς καλέσω νὰ κάμουν τὸ ἀντίθετον τώρα, λέγων εἰς αὐτοὺς ὄχι «τὸ συγχαρήτέ μοι», ἀλλὰ ἴσπευθησάτε καὶ θρηνήσατε, παρομοίως καὶ γοερῶς ἀναφωνήσατε μαζί μου. Διότι ἐπάθαμεν μεγάλην συμφορὰν, ὄχι διότι ἔπесαν ἀπὸ τὰ χέρια μου τόσα ἢ τόσα χρυσᾶ

τῆς ἐμῆς ἐξέπεσε χειρός, οὐδ' ὅτι λίθων τιμίων πολὺς ἀ-
 ριθμός, ἀλλ' ὅτι τούτων ἀπάντων ὁ τιμιώτερος συμπλέων
 ἡμῖν τὴν θάλασσαν ταύτην τὴν μεγάλην καὶ εὐρύχωρον, οὐκ
 οἶδ' ὅπως ἐξολισθήσας, πρὸς αὐτὸν τῆς ἀπωλείας τὸν πυθμέ-
 5 να κατέπεσεν'.

3. Εἰ δέ τινές με τοῦ θρηνεῖν ἀπάγειν πειρῶνται, τὰ
 τοῦ προφήτου πρὸς αὐτοὺς φθέγξομαι λέγων· «ἄφειέ με,
 πικρῶς κλαύσομαι· μὴ κατισχύσητε παρακαλεῖν με». Οὐ γὰρ
 τοιοῦτον πένθος πενθῶ νῦν, ὡς καὶ κατὰγνωσιν φέρειν ἡ-
 10 μῖν τὴν ἀμειρίαν τῶν ὀδυσμῶν, ἀλλ' ὑπὲρ οὗ, κἂν εἰ Παῦ-
 λος, κἂν εἰ Πέτρος ἦν, οὐκ ἂν ἠσχύνθησαν κλαίοντες καὶ πεν-
 θοῦντες καὶ θρηνοῦντες, καὶ πᾶσαν παράκλησιν διωθόμενοι.
 Τοῖς μὲν γὰρ τὸν κοινὸν τοῦτον θάνατον ὀδυρομένοις εἰκότως
 ἂν τις ἐγκαλέσειε μικροψυχίαν πολλήν· διὰ δὲ ἀντὶ σώματος
 15 ψυχὴ προκείται νεκρᾷ, μυρίας ἔχουσα τὰς ὠτειλάς, καὶ ἐν αὐ-
 τῇ τῇ νεκρότητι τὴν εὐφυΐαν ἐναντιῆς ἐμφαίνουσα τὴν προτιέραν,
 καὶ τὴν εὐεξίαν, καὶ τὸ κάλλος τὸ ἀποσβεσθέν, τίς οὕτως ὤ-
 μος καὶ ἀσυμπαθῆς, ὡς ἀντὶ θρήνων καὶ ὀδυσμῶν παρα-
 μυθητικούς λόγους προσάγειν; Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖ τὸ μὴ πεν-
 20 θεῖν φιλοσοφίας ἐστίν, οὕτως ἐνταῦθα τὸ πενθεῖν.

Ὁ πρὸς τὸν οὐρανὸν φθάσας, ὁ τῆς τοῦ βίου ματαιότητος
 καταγελῶν, ὁ τὰ κάλλη τῶν σωμάτων ὡς τὰ ἐν λίθοις ὄρων,
 ὁ χρυσοῦ μὲν ὡς πηλοῦ, τρυφῆς δὲ ἀπάσης ὡς βορβόρου
 καταφρονῶν, οὗτος ἡμῖν ἐξαίφνης πωρεῖῳ κατασχεθεὶς ἐπι-
 25 θυμίας ἀτόπου, καὶ τὴν ὑγίειαν καὶ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν
 ὥραν ἅπασαν διέφθειρε, καὶ δοῦλος γέγονε τῶν ἡδονῶν.
 Τοῦτον οὖν οὐ δακρύσομεν, εἰπέ μοι, καὶ κοφόμεθα, ἕως ἀ-

8. Ἦσ. 22, 4.

9. Τὸ πένθος τοῦτο, τὸ καλούμενον ὑπὸ τῶν ἀσκητικῶν συγγραφέων
 'πένθος κατὰ Θεόν', ὡς ἀποτέλεσμα τῆς μετανοίας καὶ κατανύξεως τῆς
 καρδίας τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν πρὸς τὸ κοσμικὸν λε-
 γόμενον πένθος, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀποτέλεσμα ἀπελπισίας καὶ ἐλλείψεως
 ἐμπιστοσύνης εἰς τὴν πρόνοιαν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ.

τάλαντα ἢ μέγας ἀριθμὸς πολυτίμων λίθων, ἀλλὰ διότι, ὁ πολυτιμότερος ἀπὸ ὅλα αὐτὰ συνταξειδιώτης μας εἰς αὐτὴν ἐδῶ τὴν θάλασσαν τὴν μεγάλην καὶ εὐρύχωρον, ὀλισθήσας, δὲν γνωρίζομεν πῶς, ἔπεσε μέσα εἰς αὐτὸν τὸν πυθμένα τῆς ἀπωλείας'.

3. Ἐὰν δὲ μερικοὶ προσπαθοῦν νὰ μὲ ἐμποδίσουν ἀπὸ τὸν θρῆνον, θὰ τοὺς εἶπω τοὺς λόγους τοῦ προφήτου· «ἀφήσατέ με νὰ κλαύσω πικρά· μὴ μοῦ ἐπιβάλετε τὴν παρηγορίαν σας»⁸. Διότι τώρα δὲν πενθῶ πένθος πού νὰ μᾶς προσάπτη κατηγορίαν διὰ τὴν ἀμετρίαν τῶν ὀδυρμῶν, ἀλλὰ πενθῶ δι' ἐκεῖνον, διὰ τὸν ὁποῖον, εἴτε ὁ Παῦλος εἴτε ὁ Πέτρος ἦτο, δὲν θὰ ἐντρέποντο νὰ κλαίουν καὶ νὰ πενθοῦν, ἀπωθοῦντες κάθε εἶδους παρηγορίαν⁹. Διότι, εὐλόγως θὰ κατηγοροῦσε κανεὶς ἐκείνους, πού θρηνοῦν ὑπερμέτρως διὰ τὸν φυσικὸν θάνατον, ὡς πολὺ μικροψύχους. Ὅταν ὅμως ἀντὶ σώματος κεῖται ἐμπρὸς μας ψυχὴ νεκρά, ἢ ὁποῖα φέρει ἀπείρους πληγὰς καὶ ἀντανακλᾷ ἀκόμη καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν τῆς νεκρότητός της τὴν προτέραν της καλὴν φυσικὴν κατάστασιν, τὴν εὐεξίαν καὶ τὸ κάλλος πού ἔσβησε, ποῖος εἶναι τόσον σκληρὸς καὶ ἄσπλαγχνος, ὥστε νὰ ἀπευθύνῃ ἀντὶ θρῆνων καὶ ὀδυρμῶν λόγους παραμυθητικούς; Ὅπως λοιπὸν εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ φυσικοῦ θανάτου τὸ νὰ μὴ θρηνῇ κανεὶς προσιδιάζει εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἔτσι καὶ ἐδῶ τώρα τὸ πένθος ἀρμόζει εἰς τὴν φιλοσοφίαν.

Αὐτὸς λοιπὸν πού παρ' ὀλίγον νὰ ἔφθανεν εἰς τὸν οὐρανόν, αὐτὸς πού περιέπαιζε τὴν ματαιότητα τοῦ κόσμου, αὐτὸς πού ἔβλεπε τὸ κάλλος τῶν σωμάτων μὲ τὸ ἴδιον ἐνδιαφέρον πού ἔβλεπε τὸ τῶν ἀγαλμάτων, αὐτὸς πού περιφρονοῦσε τὸν χρυσὸν ὡσὰν πηλὸν καὶ τὴν ἀπόλαυσιν ὡσὰν βόρβορον, αὐτὸς καταληφθεὶς αἰφνιδίως ἀπὸ πυρετὸν κάποιας ἀτόπου ἐπιθυμίας, διέφθειρε τὴν ὑγείαν καὶ ἀνδρείαν καὶ τὴν ὠραιότητά του ὀλόκληρον καὶ κατέληξε νὰ γίνῃ ὑπηρετὴς τῶν ἡδονῶν. Τοῦτον δὲν θὰ τὸν κλαύσωμεν

νακτησώμεθα πάλιν αὐτόν; Καὶ ποῦ ταῦτα ἀνθρωπίνης ψυχῆς; Τῆς μὲν γὰρ τοῦ σώματος νεκρώσεως τὴν λύσιν οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα εὐρεῖν, καὶ ὅμως οὐδὲ τοῦτο τοὺς πενθοῦντας τῶν θρῆνων ἀφίστησι· ψυχῆς δὲ νέκρωσιν ἐνταῦθα μόνον
 5 ἔστιν ἀφανίσει δυνατόν· «ἐν γὰρ τῷ ἄδῃ», φησί, «τίς ἐξομολογήσεται σοι;». Πῶς οὖν οὐ πολλῆς βλακείας ἐστί, τοὺς μὲν τὸν τοῦ σώματος θάνατον πενθοῦντας οὕτω σφοδρῶς τοῦτο ποιεῖν, καὶ ταῦτα εἰδότες ὅτι οὐκ ἀναστήσουσι τὸν κείμενον τοῖς ὀδυσμοῖς, ἡμᾶς δὲ μηδὲν τοιοῦτον ἐπιδείκνυσθαι,
 10 καὶ ταῦτα ἐπισταμένους, ὅτι πολλάκις ἐστὶν ἐλπίς τὴν ἀπολωλυῖαν ψυχὴν εἰς τὴν προτιέραν ζωὴν ἐπαναγαγεῖν;

Πολλοὶ γὰρ καὶ νῦν καὶ ἐπὶ τῶν προγόνων τῶν ἡμετέρων ἐκ τῆς ὀρθῆς παραιραπέντες ἀτραποῦ καὶ ἐκ τῆς ἐστενοχωρημένης κατακρημνισθέντες ὁδοῦ, οὕτω διανέστησαν
 15 πάλιν ὡς ἀποκρούσαι τοῖς δευτέροις τὰ πρότερα καὶ τὸ βραβεῖον λαβεῖν καὶ τὸν στέφανον ἀναδέξασθαι καὶ μετὰ τῶν νικῶντων ἀνακηρυχθῆναι καὶ εἰς τὸν τῶν ἁγίων ἀριθμηθῆναι χορόν. Ἔως μὲν γὰρ ἐν τῇ καμίνῳ τις ἔστηκε τῶν ἡδονῶν, καὶ μυσία τοιαῦτα ὑποδείγματα ἔχη, ἀδύνατον αὐ-
 20 τῷ τὸ πρᾶγμα εἶναι δοκεῖ· ἐὰν δὲ ἀρχὴν βραχεῖαν μόνον λάβῃ τῆς ἐκεῖθεν ἐξόδου, προϊὼν αἰεὶ τὸ μὲν σφοδρότερον τοῦ πυρὸς κατόπιν ἀφίησι, τὰ δὲ ἔμπροσθεν καὶ πρὸ τῶν ποδῶν δρόσον καὶ πολλῆς γέμοντας τῆς εὐκολίας ὄψεται μόνον μὴ ἀπογνῶμεν, μηδὲ ἀπαγορεύσωμεν τὴν ἐπάνοδον·
 25 ὁ γὰρ τοῦτο παθῶν, καὶ μυσίαν ἰσχὺν καὶ προθυμίαν κε-

λοιπὸν, εἶπέ μου παρακαλῶ, καὶ δὲν θὰ τὸν πενθήσωμεν μέχρις ὅτου τὸν κερδίσωμεν πάλιν; Καὶ πῶς δὲν θὰ κάμωμεν ὅλα αὐτά, ὅταν πρόκειται περὶ ἀνθρωπίνης ψυχῆς; Διότι τὴν λύσιν μὲν τοῦ προβλήματος διὰ τὸν θάνατον τοῦ σώματος ἀσφαλῶς δὲν πρόκειται κανεὶς νὰ ἐπιτύχη εἰς τὸν παρὸντα κόσμον, καὶ ὅμως οὔτε τὸ γεγονός αὐτὸ ἐμποδίζει τοὺς ἀνθρώπους νὰ θρηνοῦν τοὺς νεκροὺς των. Ἀντιθέτως τὸν θάνατον τῆς ψυχῆς, μόνον ἐδῶ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπομακρύνῃ κανεὶς. «Ἐν γὰρ τῷ Ἔδῃ», λέγει, «τίς ἐξομολογήσεται σοι;»¹⁰. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι μεγάλη μωρία ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι πενθοῦν διὰ τὸν σωματικὸν θάνατον νὰ τὸ κάμουν τόσο βαριά μολονότι γνωρίζουν ὅτι δὲν πρόκειται μὲ τοὺς θρῆνους των νὰ ἀναστήσουν τὸν νεκρὸν, ἡμεῖς δὲ νὰ μὴ παρουσιάζωμεν καμμίαν τοιαύτην διάθεσιν, ἂν καὶ γνωρίζωμεν, ὅτι ὑπάρχει πολλάκις ἐλπίς νὰ ἐπαναφέρωμεν εἰς τὴν προτέραν τῆς κατάστασιν τὴν χαμένην ψυχὴν;

Πολλοὶ δὲ καὶ σήμερον, ὅπως καὶ εἰς τὰς ἡμέρας τῶν προγόνων μας, ἀφοῦ μετεστράφησαν ἀπὸ τὸ ἀγαθὸν εἰς τὸ κακὸν καὶ παρεξέκλιναν ἐκ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης ὁδοῦ, τόσο πολὺ συνῆλθον ἐκ τῆς πτώσεώς των, ὥστε μὲ τὰ μετέπειτα κατορθώματά των ἀπέκρυσαν τὰς προηγουμένας ἥττας των καὶ ἔλαβαν τὸ βραβεῖον καὶ ἐφόρεσαν τὸν στέφανον τῆς νίκης καὶ ἀνεκηρύχθησαν μεταξὺ τῶν νικητῶν καὶ συνῆριθμήθησαν εἰς τὸν χῶρον τῶν ἁγίων. Πράγματι ὅσον κανεὶς παραμένει εἰς τὴν κάμινον τῶν κοσμικῶν ἡδονῶν, καὶ ἂν ἔχη ἄπειρα τέτοια παραδείγματα, τοῦ φαίνεται ἀκτόρθωτον τὸ πρᾶγμα. Ἄν ὅμως ἔστω καὶ ἐπ' ὀλίγον ἀρχίσῃ νὰ ἀποχωρῇ ἀπὸ ἐκεῖ, προχωρῶν πάντοτε, τὴν μὲν καυστικότητα τῶν ἡδονῶν ἀφήνει ὀπίσω του, τὸν δὲ ἐμπροσθεν καὶ πρὸ τῶν ποδῶν του ἀπλωνόμενον δρόμον θὰ ἴδῃ νὰ εἶναι πλήρης δρόσου καὶ εὐκολίας. Μόνον νὰ μὴ ἀπελπισθῶμεν, μήτε νὰ ἐμποδίσωμεν τὴν ἐπιστροφὴν. Διότι αὐτὸς ποὺ κατελήφθη ἀπὸ τὴν ἀπελπισίαν, καὶ ἂν ἀκόμη διαθέτῃ ἄπειρον δύναμιν καὶ προθυμίαν, ματαίως τὰς

κτημένος ἤ, μάτην κέκτηται. Τὴν γὰρ θύραν ἅπαξ ἀποκλείσας ἐαυτῷ τῆς μετανοίας, καὶ τὴν εἰς τὸ στάδιον εἴσοδον ἀποτειχίσας, πῶς δυνήσεται ἔξω μένων ἢ μικρὸν ἢ μέγα ἐργάσασθαι ἀγαθόν;

5 Διὰ τοῦτο πάντα μηχανᾶται ὁ πονηρός, ἵνα τοῦτον ἐν ἡμῖν φυτεύσῃ τὸν λογισμόν· οὐκ ἔτι γὰρ αὐτῷ ἰδρώτων δεήσει καὶ πόνων πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀντίστασιν· πῶς γὰρ, τῶν κειμένων καὶ πεπιωκῶτων καὶ ἀνταίρειν οὐκ ἐθελόντων αὐτῷ; Ὁ μὲν γὰρ τοῦτον δυνήθεις διαλύσαι τὸν δεσμόν, καὶ
10 τὴν ἰσχὺν ἀνακτῆσεται τὴν αὐτοῦ, καὶ εἰς ἔσχατίας οὐ παύσεται αὐτῷ παλαίων ἀναπνοάς, κἂν εἰς μυρία ἄλλα πέσῃ πτώματα, ἀναστήσεται πάλιν καὶ συγκόψει τὸν ἐχθρόν· ὁ δὲ τοῖς τῆς ἀπογνώσεως δεθεῖς λογισμοῖς καὶ τὴν ἰσχὺν παραλύσας τὴν αὐτοῦ, πῶς δυνήσεται περιγενέσθαι καὶ ἀντιστη-
15 ραι, ἐξ ἐναντίας φυγῶν;

4. Καὶ μὴ μοι τοὺς ὀλίγα ἡμαρτηκότητας εἶπης, ἀλλ' ἔστω τις πάσης κακίας ἀνᾶμεσιος, καὶ πάντα πραιτίτω τὰ ἀποκλείοντα τῆς βασιλείας αὐτόν, καὶ οὗτος μὴ τῶν ἐξ ἀρχῆς ἀπίστων, ἀλλὰ τῶν πιστῶν καὶ εὐηρεσιτηκῶτων τῷ Θεῷ πρό-
20 τερον ὢν, ὑστερον γενέσθω πόρνος, μοιχός, μαλακός, ἀρσενοκοίτης, κλέπτης, μέθυσοσ, λοῖδορος, καὶ τὰ ἄλλα τὰ τούτοις ὁμοια· οὐδὲ γὰρ τοῦτον ἐγὼ ἀποδέξομαι ἀπογινώσκοντα ἑαυτοῦ, κἂν εἰς ἔσχατον γῆρας ἐλάσῃ μετὰ τῆς ἀφάτου καὶ τηλικαύτης κακίας. Εἰ μὲν γὰρ πάθος ἦν ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ,
25 καλῶς ἂν τις ἀπέγνω, ὡς οὐ δυνάμενος λοιπὸν σβέσαι τὴν φλόγα, ἦν διὰ τῶν τοσοῦτων ἀνῆψε κακῶν· ἐπειδὴ δὲ ἀπαθὲς τὸ θεῖόν ἐστι, κἂν κολάζῃ κἂν τιμωρῆται, οὐ μετ' ὀργῆς τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ μετὰ κηδεμονίας καὶ φιλανθρωπίας πολλῆς,

κατέχει. Διότι ἔφ' ὅσον ἔκλεισεν εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ τῆν θύραν τῆς μετανοίας καὶ ἔφραξε τὴν εἴσοδον ποῦ ὀδηγεῖ εἰς τὸ στάδιον τῶν ἀρετῶν πῶς θὰ δυνηθῆ νὰ πράξῃ μικρὸν ἢ μέγα καλόν, ἐν ὧσιν εὐρίσκεται ἐκτὸς αὐτοῦ;

Δι' αὐτὸ καὶ ὁ πονηρὸς τὰ πάντα ἐπινοεῖ διὰ νὰ μᾶς ἐμφυτεύσῃ τὸν λογισμὸν αὐτόν. Διότι ἔτσι δὲν θὰ τοῦ χρειασθοῦν ἰδρώτες καὶ κόποι διὰ νὰ ἀντισταθῆ πρὸς ἡμᾶς. Πῶς λοιπὸν θὰ τοῦ χρειασθοῦν, ἔφ' ὅσον οἱ ἐξ ἁμαρτιῶν κατακείμενοι καὶ πεσμένοι κάτω δὲν θέλουν νὰ τοῦ ἀντισταθοῦν; Ἐκεῖνος λοιπὸν ποῦ θὰ δυνηθῆ νὰ διαλύσῃ τὸν δεσμὸν τοῦτον καὶ ἐπανακτήσῃ τὴν δύναμίν του καὶ μέχρι ἐσχάτης του ἀναπνοῆς δὲν παύσῃ νὰ τὸν πολεμᾷ καὶ ἀν ἀκόμη περιπέσῃ εἰς ἄπειρα ἄλλα παραπτώματα, πάλιν θὰ ἐγερθῆ καὶ θὰ πλήξῃ δυνατὰ τὸν ἐχθρόν. "Ὅποιος ὅμως δεθῆ μὲ τοὺς λογισμοὺς τῆς ἀπογνώσεως καὶ παραλύσῃ ἔτσι τὴν δύναμίν του, πῶς θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ὑπερισχύσῃ καὶ ἀντισταθῆ εἰς τὸν ἀντίπαλόν του, ἀφοῦ ὁ ἴδιος ἐτράπη εἰς φυγήν;

4. Καὶ μὴ μοῦ εἴπησ, ὅτι αὐτὰ εἶναι μόνον δι' ἐκείνους ποῦ εἶναι ὀλίγον μόνον ἁμαρτωλοί. Ἄλλ' ἄς πάρωμεν ἓνα ἐξ ἐκείνων, ποῦ εἶναι πλήρεις κακίας, καὶ ποῦ κάμνει ὅλα ὅσα τὸν ἀποκλείουν ἀπὸ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Καὶ αὐτὸς ἄς προέρχεται ὄχι ἐκ τῶν ἐξ ἀρχῆς ἀπίστων, ἀλλ' ἀπὸ τοὺς πιστοὺς καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποῦ ἔχουν προηγουμένως εὐαρεστήσῃ τὸν Θεόν, ὕστερα δὲ ἄς γίνῃ πόρνος, μοιχός, μαλακός, ἀρσενοκοίτης, κλέπτης, μέθυσος, ὑβριστής καὶ τὰ παρόμοια. Οὔτε καὶ τοῦτον ἐγὼ λοιπὸν θὰ τὸν συγχωρήσω νὰ ἀπογοητευθῆ διὰ τὴν σωτηρίαν του ἔστω καὶ ἀν ἔχη φθάσῃ εἰς βαθὺ γῆρας μὲ τόσον μεγάλην καὶ ἀνείπωτον κακίαν. Διότι ἐὰν βεβαίως ἦτο πόθος ἢ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, μὲ τὸ δίκαιόν του θὰ ἔφθανε κανεὶς εἰς ἀπόγνωσιν, ἐπειδὴ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ σβῆσῃ τὴν φλόγα, τὴν ὁποίαν ἤναψε μὲ τὰ τόσον μεγάλα ἁμαρτήματά του. Ἐπειδὴ ὅμως εἶναι χωρὶς πάθος ὁ Θεός, εἴτε βασανίζει εἴτε τιμωρεῖ, δὲν τὸ κάμνει

σφόδρα θαρρεῖν χρή, καὶ πεποιδέναι τῇ τῆς μετανοίας δυνάμει. Καὶ γὰρ καὶ τοῖς εἰς αὐτὸν ἡμαρτηκόσιν οὐ δι' ἑαυτὸν εἴωθεν ἐπεξέρχεσθαι· οὐδεμία γὰρ εἰς τὴν φύσιν ἐκείνην διαβαίνει βλάβη· ἀλλὰ πρὸς τὸ συμφέρον ἡμῖν σκοπῶν, καὶ
 5 ὑπὲρ τοῦ μὴ χείρονα γενέσθαι τὴν διαστροφὴν τὴν ἡμετέραν μελειώτων αὐτοῦ καταφρονεῖν καὶ ὑπερορᾶν. Καθάπερ γὰρ ὁ τοῦ φωτὸς ἐκτὸς ποιῶν ἑαυτὸν, ἐκεῖνο μὲν ἐζημίωσεν οὐδέν, ἑαυτὸν δὲ τὰ μέγιστα ἐν σκοτίᾳ κατακλεισθεὶς, οὕτω καὶ ὁ τῆς παναλκοῦς ἐκείνης δυνάμεως καταφρονεῖν ἐπι-
 10 σθεῖς, ἐκείνην μὲν ἔβλαπεν οὐδέν, ἑαυτὸν δὲ τὴν ἐσχάτην ἔβλαψε βλάβην.

Καὶ διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς τὰς τιμωρίας ἡμῖν ἀπειλεῖ καὶ ἐπάγει πολλάκις, οὐχ ὡς ἑαυτὸν ἐκδικῶν, ἀλλ' ἡμᾶς ἔλκων πρὸς ἑαυτὸν. Καὶ γὰρ καὶ λατρός ἐπὶ ταῖς τῶν παραπαιδόν-
 15 των ὕβρεσιν οὐκ ἄλγει μὲν, οὐδὲ δάκνεται, ὅμως δὲ πάντα πράττει καὶ πραγματεύεται ὑπὲρ τοῦ παῦσαι τοιαῦτα ἀσχημονοῦντας ἐκείνους, οὐ τὰ ἑαυτοῦ σκοπῶν, ἀλλὰ τὴν ἐκείνων ὠφέλειαν· κἂν ἐπιδείξωνται μικρὸν τι σωφροσύνης τε καὶ νήψεως, χαίρει δὲ καὶ εὐφραίνεται, καὶ πολλῶ σφοδρότε-
 20 ρον τὰ φάρμακα ἐπιτίθησιν, οὐχ ὑπὲρ τῶν προτέρων αὐτοὺς ἀμυνόμενος, ἀλλὰ τὴν ὠφέλειαν ταύτην αὐξῆσαι θέλων καὶ πρὸς καθαρὰν ὑγίειαν ἐπαναγαγεῖν· οὕτω καὶ ὁ Θεός, ὅταν εἰς τὴν ἐσχάτην μανίαν ἐκπέσωμεν, οὐκ ἀμυνόμενος ὑπὲρ τῶν προτέρων, ἀλλ' ἀπαλλάξαι τῆς νόσου βουλόμενος, ἅπαντα καὶ
 25 λέγει καὶ ποιεῖ· καὶ τοῦτο ἱκανὸν μὲν καὶ ἀπὸ τῶν ὀρθῶν λογισμῶν συνιδεῖν.

5. Εἰ δέ τις ἡμῖν ἀμφισθητοίῃ τούτων ἔνεκεν, καὶ ἀπὸ τῶν θείων ταῦτα πιστωσόμεθα λογίων. Τίς γὰρ, εἶπέ μοι, τοῦ Βαβυλωνίων βασιλέως γέγονε μιαιώτερος; ὅς τοσαύ-
 30 τὴν τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως πείραν λαβῶν, ὡς τὸν προφήτην

μὲ ὀργήν, ἀλλὰ μὲ πολλήν φροντίδα δι' ἡμᾶς καὶ φιλανθρωπίαν. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἔχη κανεὶς μέγαν θάρρος καὶ πεποίθησιν εἰς τὴν δύναμιν τῆς μετανοίας. Πράγματι τοὺς κατ' αὐτοῦ ἁμαρτάνοντας δὲν τιμωρεῖ διὰ λογαριασμόν του, καθ' ὅτι ἡ θεία φύσις καμμίαν βλάβην δὲν παθαίνει, ἀλλ' ἀποβλέπων εἰς τὸ συμφέρον μας καὶ διὰ νὰ μὴ φθάσωμεν εἰς μεγαλυτέραν διαστροφήν, σκεπτόμενοι τὴν περιφρόνησιν καὶ τὴν παραθεώρησίν του. Διότι ὅπως ἐκεῖνος ποὺ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ φῶς, ἐκεῖνο μὲν οὐδόλως τὸ βλάπτει, τὸν ἑαυτὸν του ὅμως βυθίζει εἰς πυκνὸν σκότος, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ συνήθισε νὰ περιφρονῇ τὴν πανίσχυρον ἐκείνην δύναμιν, κατ' οὐδὲν βλάπτει αὐτήν, ζημιώνει ὅμως τὸν ἑαυτὸν του πάρα πολὺ.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς μὲ τιμωρίας μᾶς ἀπειλεῖ καὶ τὰς στέλλει πολλάκις, ὄχι διὰ νὰ λάβῃ ἐκδίκησιν, ἀλλὰ διὰ νὰ μᾶς ἐλκύσῃ πλησίον του. Διότι καὶ ὁ ἰατρός δὲν πονεῖ μὲν ἀπὸ τὰς ὕβρεις τῶν παραφρονοῦντων, οὔτε καὶ πειράζεται· κάμνει ὅμως καὶ πραγματεύεται τὸ κάθε τι, ὥστε νὰ παύσουν ἐκεῖνοι νὰ ἀσχημονοῦν ἔτσι, ἀποβλέπων ὄχι εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλ' εἰς τὴν ὠφέλειαν ἐκείνων. Καὶ ἂν ἐπιδείξουν ἔστω καὶ ὀλίγον ὅτι σωφρονοῦν καὶ συνέρχονται, χαίρει καὶ εὐφραίνεται καὶ μὲ περισσοτέραν ἐπιμονὴν τοὺς ἐπιθέτει τὰ φάρμακα, ὄχι ὡς ἐκδικούμενος διὰ τὰς ὕβρεις ποὺ ὑπέστη, ἀλλ' ἐπειδὴ θέλει νὰ αὐξήσῃ τὴν ὠφέλειαν ἐκείνων καὶ νὰ τοὺς ἐπαναφέρῃ εἰς πλήρη ὑγείαν. Ἔτσι καὶ ὁ Θεός, ὅταν φθάσωμεν εἰς τὴν ἐσχάτην παραφροσύνην, λέγει καὶ πράττει τὸ πᾶν, ὄχι διὰ νὰ μᾶς ἐκδικηθῇ διὰ τὰ προηγούμενα ἁμαρτήματά μας, ἀλλ' ἐπειδὴ θέλει νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἐκ τῆς νόσου τῆς ἁμαρτίας. Καὶ τοῦτο εἶναι δυνατόν νὰ τὸ διαπιστώσῃ κανεὶς καὶ μὲ τὴν λογικὴν.

5. Ἐὰν ὅμως κανεὶς ἀμφισβητήσῃ ταῦτα, εἶναι δυνατόν νὰ τὰ ἀποδείξωμεν καὶ μὲ λόγους τῆς ἁγίας Γραφῆς. Εἶπέ μου, ποῖος ὑπῆρξε μιανώτερος τοῦ βασιλέως τῶν Βαβυλωνίων, ὁ ὁποῖος ἂν καὶ ἔλαβε τόσῃν πείραν τῆς δυνάμεως

προσκυνῆσαι τὸν αὐτοῦ, καὶ κελεῦσαι αὐτῷ μαναὰ σπεῖσαι
καὶ θυμίαμα, πάλιν εἰς τὸν πρότερον ἐξηνέχθη τυφόν, καὶ
τοὺς μὴ προτιμήσαντας αὐτὸν τοῦ Θεοῦ, δεδεμένους εἰς τὴν
κάμινον ἐνέβαλεν. Ἄλλ' ὁμοῦς τὸν οὕτως ὤμὸν καὶ ἀσεβῆ
5 καὶ θηρίον μᾶλλον ἢ ἄνθρωπον, εἰς μετάνοιαν προσκαλεῖται,
καὶ δίδωσιν αὐτῷ καὶ ἑτέρας τοῦ μεταβαλέσθαι ἀφορμᾶς,
πρῶτον μὲν αὐτὸ τὸ ἐν τῇ καμίνῳ θαῦμα γεγονός, μετὰ δὲ
ἐκεῖνο τὴν ὄψιν, ἣν εἶδε μὲν ὁ βασιλεύς, ἠρμήνευσε δὲ ὁ
Δανιήλ, ἱκανῆς οὖσαν καὶ λιθίνην κάμψαι ψυχὴν. Καὶ πρὸς
10 τούτοις μετὰ τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων παραίνεσιν, καὶ αὐτὸς
ὁ προφήτης συνεβούλευε λέγων· «διὰ τοῦτο βασιλεῦ, ἡ βου-
λή μου ἀρεσάτω σοι, καὶ τὰς ἁμαρτίας σου ἐν ἐλεημοσύναις
λύτρωσαι, καὶ τὰς ἀνομίας σου ἐν οἰκτιρμοῖς πενήτων· ἴσως
ἔσται μακροθυμία τοῖς παραπτώμασί σου».

15 Τί λέγεις, ὦ σοφὲ καὶ μακάριε; ἔστι καὶ μετὰ τὴν τοσαύ-
την ἀπόπτωσιν πάλιν ἐπάνοδος, καὶ μετὰ τοσαύτην νόσον ὑγίεια,
καὶ μετὰ τὴν τοσαύτην μανίαν πάλιν ἐλπίς σωφροσύνης; Πάσης
ἑαυτὸν προλαθὼν ἐσιτέρησεν ἀπολογίας ἐλπίδος ὁ βασιλεύς,
πρῶτον μὲν ἀγνοήσας τὸν ποιήσαντα αὐτὸν καὶ εἰς τὴν τιμὴν
20 ἀγαθόντα ἐκείνην, καίτοι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ καὶ προνοίας
τεκμήρια διηγεῖσθαι ἔχων, καὶ ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῶν προ-
γόνων αὐτοῦ γεγενημένα πολλά· μετὰ δὲ τοῦτο πάλιν τῆς
σοφίας αὐτοῦ καὶ τῆς προγνώσεως ἐναργῆ σημεῖα λαθῶν,
καὶ μαγικὴν καὶ ἀστρονομίαν καὶ πάσης τῆς διαβολικῆς μαγ-
25 γανείας τὴν σκηρὴν ἀναιτραπεῖσαν ἰδῶν, χαλεπώτερα τῶν
προτιέρων ἐπεδείξατο. Ἄ γὰρ οἱ σοφοὶ μάγοι Γαζαρηνοὶ
διασαφῆσαι οὐκ ἴσχυσαν, ἀλλ' ὠμολόγουν μείζονα ἢ κατὰ ἄν-
θρωπίνην φύσιν εἶναι, ταῦτα παιδίον αἰχμάλωτον ἐπιλύσα-

τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ προσκυνήσῃ τὸν προφήτην αὐτοῦ καὶ νὰ τὸν διατάξῃ νὰ προσφέρῃ δῶρα καὶ θυμίαμα, ἐν τούτοις ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὴν προτέραν του ὑπερηφάνειαν καὶ ὄσους ἐπροσκύνησαν τὸν Θεὸν ἀντ' αὐτοῦ τοὺς ἔρριψε δεμένους εἰς τὴν κάμινον. Καὶ ὅμως αὐτὸν τὸν τόσον ὤμιον καὶ ἀσεβῆ βασιλέα, θηρίον μᾶλλον παρὰ ἄνθρωπον, καλεῖ εἰς μετάνοιαν καὶ τοῦ παρέχει καὶ ἄλλας ἀφορμὰς διὰ νὰ μετανοήσῃ. Καὶ πρῶτα μὲν αὐτὸ τὸ θαῦμα ποῦ ἔγινε μέσα εἰς τὴν κάμινον, ἔπειτα δὲ τὸ ὄραμα ποῦ εἶδεν ὁ βασιλεὺς καὶ τὸ ἐξήγησεν ὁ Δανιὴλ καὶ ποῦ ἦτο ἱκανὸν νὰ λυγίσῃ ἀκόμη καὶ λιθίνην καρδίαν. Καὶ πρὸς τούτοις μετὰ τὴν ἔμπρακτον ταύτην προτροπὴν καὶ ὁ ἴδιος ὁ προφήτης τὸν συμβούλευε, λέγων· «διὰ τοῦτο, βασιλεῦ, ἃς σοῦ ἀρέσῃ ἢ βουλή μου καὶ τὰς ἁμαρτίας σου μὲ ἐλεημοσύνας λύτρωσε καὶ τὰς ἀνομίας σου μὲ φιλανθρωπίαν πρὸς τοὺς πένητας· ἴσως ὑπάρξῃ μακροθυμία διὰ τὰ παραπτώματά σου»¹¹.

Τί λέγεις, σοφὲ καὶ μακάριε; Ἐπειτα ἀπὸ τόσον μεγάλην κατάπτωσιν ὑπάρχει πάλιν ἐπιστροφή καὶ μετὰ ἀπὸ τόσῃ νόσον ὑπάρχει ὑγεία καὶ μετὰ ἀπὸ τόσῃ παραφροσύνην ὑφίσταται ἐλπίς σωφροσύνης; Ὁ βασιλεὺς ὅμως ἐκ τῶν προτέρων ἐστέρησε τὸν ἑαυτὸν του ἀπὸ κάθε ἐλπίδα ἀπολογίας, πρῶτον μὲν διότι ἠγνόησεν ἐκεῖνον, ποῦ τὸν ἔπλασε καὶ ἐκεῖνον ποῦ τὸν ὠδήγησεν εἰς ἐκείνην τὴν τιμὴν, μολονότι εἶχε νὰ διηγῆται ἀποδείξεις τῆς δυνάμεως καὶ τῆς προνοίας αὐτοῦ καὶ δι' ὅσα ἔγιναν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του καὶ δι' ὅσα συνέβησαν εἰς τὸν καιρὸν τῶν προγόνων του. Μετὰ δὲ τοῦτο πάλιν, ἂν καὶ ἔλαβεν ἀπτάς ἀποδείξεις τῆς σοφίας καὶ τῆς προγνωστικῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ καὶ εἶδε νὰ ἀνατρέπεται καὶ ἡ μαγικὴ καὶ ἡ ἀστρομαντεία καὶ ὅλη ἐκείνη ἡ σκηνοθεσία τῆς διαβολικῆς μαγγανείας, διέπραξε χειρότερα ἀπὸ τὰ προηγούμενα. Διότι αὐτὰ τὰ ὁποῖα δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐξηγήσουν οἱ Γαζαρηνοὶ σοφοὶ μάγοι καὶ ὠμολογοῦσαν ὅτι ὑπερβαίνουν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, αὐτὰ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ ἐρμήνευσε πρὸς χάριν του ἕνα

σθαι ποιήσας αὐτῷ, οὕτως αὐτὸν ἐπηγάγειο ἐκείνῳ τῷ θαύματι, ὡς μὴ μόνον αὐτὸν πιστεῦσαι, ἀλλὰ καὶ τῇ οἰκουμένη πάσῃ τοῦ δόγματος τούτου γενέσθαι κήρυκα καὶ διδασκαλον σαφῆ. Ὡστε εἰ καὶ πρὶν ἢ σημεῖον τοιοῦτον λαβεῖν ἀσύγ-
 5 μούτησεν. Ἄλλ' ὅμως μετὰ τὴν τοιαύτην ὁμολογίαν εἰς εἰ-
 θαῦμα καὶ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ καὶ τὴν διδασκαλίαν τὴν εἰς
 ἑτέρους γεγενημένην. Οὕτε γὰρ ἂν μὴ πιστεύσας καλῶς,
 ὅτι μόνος ἐστὶν ὁ Θεὸς ἀληθής, τοσαύτην εἰς τὸν ἐκείνου
 θεράποντα τιμὴν ἐπεδείξατο, καὶ τοιαῦτα τοῖς ἄλλοις ἐνο-
 10 γνωστος ἦν ἀγνοῶν τὸν Θεόν, πολλῶ μᾶλλον μετ' ἐκείνο τὸ
 δωλολατρίαν πάλιν ἐξέπεσε, καὶ ὁ πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον καὶ
 τὸν τοῦ Θεοῦ προσκυνήσας δούλον, οὕτως εἰς τοσοῦτον ἐξε-
 βακχεύθη μανίας, ὥστε τοὺς τοῦ Θεοῦ δούλους μὴ προσκυ-
 νοῦντας αὐτὸν εἰς κάμινον ἐμβαλεῖν.

15 Τί οὖν; μειῆλθεν ὁ Θεὸς τὸν ἀποσιάτην, ὡς μειελθεῖν
 ἔδει; Μείζονα μὲν οὖν αὐτῷ τεκμήρια τῆς οἰκείας παρέσχε
 δυνάμεως, μετὰ τὴν τοσαύτην ἀπόνοιαν ἔλκων ἐπὶ τὰ πρό-
 τερα πάλιν αὐτόν, καὶ τὸ δὴ θαυμασιότερον, ἵνα γὰρ μὴ ἀπι-
 σιῆται πάλιν διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῶν θαυμάτων τὰ γινόμενα,
 20 οὐκ ἐν ἄλλῳ τινὶ τὸ σημεῖον ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς καμίνου,
 ἣν ἀνῆψεν αὐτὸς ἐπὶ τῶν παίδων, οὗς ἔδησε καὶ ἐνέβαλεν.
 Ἦν μὲν οὖν καὶ τὸ σβέσαι τὴν φλόγα θαυμασιὸν καὶ παρά-
 δοξον· ὁ δὲ φιλόανθρωπος ὑπὲρ τοῦ μείζονα ἐνθεῖναι φόβον.
 καὶ πλείονα ποιῆσαι τὴν ἐκπληξιν, καὶ πᾶσαν αὐτοῦ λῦσαι
 25 τὴν πώρωσιν, τὸ τούτου μείζον ἐποίησε καὶ παραδοξότερον.
 Ἄφεις γὰρ αὐτὴν ἐκκαυθῆναι τοσοῦτον, ὅσον αὐτὸς ἠθέλη-
 σεν ἐκείνος, οὕτω τὴν οἰκείαν ἐνδείκνυται δύναμιν, οὐ κα-
 ταλύων τὰ μηχανήματα τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ' ἐσιῶτα ἄκυρα
 ποιῶν. Ἴνα δὲ μή τις αὐτοὺς ἰδὼν περιγεγονότας τῆς φλο-
 30 γὸς φάντασμα εἶναι νομίση, συνεχώρησε καυθῆναι τοὺς ἐμ-

αίχμάλωτον παιδίον. Τόσον κατέπεισεν αὐτὸν διὰ τοῦ θαύματος ἐκεῖνου, ὥστε νὰ μὴ πιστεύσῃ μόνον ὁ ἴδιος, ἀλλὰ καὶ νὰ γίνῃ διαπρύσιος κῆρυξ καὶ διδάσκαλος τῆς ἀποφάσεως τοῦ Θεοῦ εἰς ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην. Ὡστε ἂν καὶ προτοῦ λάβῃ ἐκεῖνο τὸ μέγαλο σημεῖον ἦτο ἀσυγχώρητος, διότι ἠγγύει τὸν Θεόν, πολὺ περισσότερον ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀσυγχώρητος μετὰ τὸ θαῦμα ἐκεῖνο καὶ τὴν παραδοχὴν αὐτοῦ καὶ τὴν διδασκαλίαν ποὺ ἔγινεν εἰς τοὺς ἄλλους. Διότι δὲν θὰ ἀπένεμε τόσην τιμὴν εἰς τὸν δούλον τοῦ Θεοῦ, ἐὰν δὲν ἐπίστευε καλῶς, ὅτι μόνον ὁ Θεὸς εἶναι ἀληθινός, καὶ δὲν θὰ ἐνομοθέτει διὰ τοὺς ἄλλους τέτοια πράγματα. Ἄλλ' ὅμως καὶ μετὰ τὴν τοιαύτην ὁμολογίαν πάλιν ἐξέπεσαν εἰς εἰδωλολατρίαν, καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἐγονάτισε καὶ ἐπροσκύνησε τὸν δούλον τοῦ Θεοῦ ἔφθασεν εἰς τόσην παραφροσύνην, ὥστε τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ οἱ ὁποῖοι δὲν τὸν ἐπροσκύνησαν ἔρριπεν εἰς τὴν κάμινον.

Τί λοιπόν; Ὁ Θεὸς μετεχειρίσθη τὸν ἀποστάτην ὅπως ἤρμοζεν εἰς τὴν περίπτωσίν του; Ἀντιθέτως μετὰ τὴν τόσην του παραφροσύνην τοῦ ἔδωσε μεγαλυτέρας ἀποδείξεις τῆς δυνάμεώς του, φέρων αὐτὸν εἰς τὴν προτέραν του κατάστασιν. Καὶ κάτι ἀκόμη θαυμαστότερον. Διὰ νὰ μὴ θεωρηθοῦν ἀπίστευτα ἔνεκα τῆς ὑπερβολῆς των τὰ γενόμενα, ἔδειξε τὸ σημεῖον ἐκεῖνο ὄχι κατ' ἄλλον τρόπον, ἀλλ' εἰς τὴν κάμινον, τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος ἤναψε διὰ τοὺς παῖδας τοὺς ὁποίους ἔδεσε καὶ ἔρριψε μέσα. Θαυμαστὴ λοιπὸν καὶ παράδοξος ἦτο ἐπίσης καὶ ἡ σβέσις τῆς φλογός. Ὁ φιλόανθρωπος Θεός, προκειμένου νὰ ἐμπνεύσῃ περισσότερον φόβον καὶ δημιουργήσῃ μεγαλυτέραν ἐκπληξιν καὶ διαλύσῃ ὅλην τὴν πώρωσιν τοῦ βασιλέως ἐκεῖνου, ἔκαμε καὶ ἀπὸ αὐτὸ κάτι μεγαλύτερον καὶ παραδοξότερον. Διότι ἀφοῦ ἄφησε νὰ πυρωθῇ ἡ κάμινος τόσον, ὅσον ἤθελεν ἐκεῖνος, ἔτσι ἐπιδεικνύει τὴν δυνάμιν του. Δὲν διαλύει τὰ μηχανήματα τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ' ἐνῶ ὑπάρχουν ἐν δράσει τὰ καθιστᾶ ἄχρηστα. Καὶ διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κάποιος ποὺ θὰ τοὺς ἔβλεπε νὰ ἔχουν

θαλόνας αὐτούς, δεικνὺς ὅτι πῦρ μὲν ἦν ἀληθῶς τὸ ὁρώ-
 μενον τῆς δὲ αὐτοῦ προσιταγῆς ἰσχυρότερον οὐδέν· ἀλλ' ἔ-
 πεται τῶν ὄντων ἀπάντων ἢ φύσις τῷ ἐκ τοῦ μῆ ὄντος αὐτὴν
 εἰς τὸ εἶναι παραγαγόντι· ὅπερ οὖν καὶ τότε ἐδείκνυτο· σώ-
 5 ματα γὰρ ἢ φλόξ ἀπολαβοῦσα φθαρτά, καθάπερ ἀφθάρτων
 ἀπέσχειο, καὶ σώαν τὴν παρακαταθήκην ἀπέδωκε καὶ μετὰ
 πολλῆς τῆς λαμπρότητος. Ὡσπερ γὰρ ἐκ βασιλείων τινῶν
 βασιλεῖς, οὕτως ἀπὸ τῆς καμήνου προήεσαν οἱ παῖδες ἐκεῖ-
 νοι, οὐδενὸς εἰς τὸν βασιλέα ἀνεχομένου λοιπὸν ὄραν, ἀλλὰ
 10 πάντων τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπ' ἐκείνου μεταθέντων ἐπὶ τὴν
 παράδοξον θεωρίαν, καὶ οὔτε τὸ διάδημα οὔτε ἡ ἀλουργίς
 οὔτε ἄλλο τι τῆς φαντασίας τῆς βασιλικῆς, οὕτω τοὺς ὀ-
 χλους τῶν ἀπίστων ἐπέστρεφεν, ὡς ἡ θέα τῶν πιστῶν ἐ-
 κείνων, ἐγχρονισάντων μὲν τῷ πυρί, οὕτω δὲ ἐξελθόντων ἐ-
 15 κείθεν, ὡς τοὺς ἐν ὀνειρώϊοι τοῦτο παθόντας εἰκὸς ἦν. Καὶ
 γὰρ ὃ πάντων εὐθραυσιότερόν ἐστι τῶν ἐν ἡμῖν, ἢ τῶν τρι-
 χῶν φύσις, ἀδάμαντος τότε ἰσχυρότερον ἐκράτει τῆς παμφά-
 γου φλογός. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἦν τὸ θαυμαστόν, ὅτι εἰς
 μέσον ἀπορριφέντες ἔπαθον οὐδέν, ἀλλ' ὅτι καὶ φθεγγόμε-
 20 νοι ἦσαν διαπαντός. Ἰασι δὲ πάντες ὅσοι τοῖς καιομένοις
 παραγεγόνασιν, ὡς ἕως μὲν ἂν ἔχωσι μεμνκότα ἐκεῖνοι τὰ
 χεῖλη, κὰν βραχὺ γοῦν ἀντέχουσι πρὸς τὸν ἐμπροσημόν· εἰ
 δὲ συμβαίῃ διαῖραι τὸ στόμα αὐτῶν, εὐθέως ἀφίπταιται τοῦ
 σώματος ἢ ψυχῆ.

25 Ἄλλ' ὅμως ἰσοούτων γενομένων θαυμάτων καὶ πάν-
 των καταπλεγμάτων, καὶ τῶν παρόντων καὶ θεωμένων, καὶ
 τῶν ἀπόντων καὶ διὰ γραμμάτων τοῦτο μεμαθηκότων, ὃ τοὺς
 ἄλλους διδάξας βασιλεὺς ἀδιόρθωτος ἔμενε καὶ πάλιν ἐπὶ
 τὴν προτέραν ἐπανήει κακίαν. Καὶ οὐδὲ οὕτως αὐτὸν ὃ

διασωθῆ ἀπὸ τὴν πυρὰν ὅτι ἦτο φανταστικὸν τὸ πῦρ τοῦτο, ἐπέτρεψε νὰ καοῦν ἐκεῖνοι, πού τοὺς ἔρριψαν μέσα εἰς τὴν κάμινον, δεικνύων ἔτσι ὅτι ἦτο πραγματικὸν τὸ βλεπόμενον πῦρ, τίποτε δὲ δὲν εἶναι ἰσχυρότερον ἀπὸ τὴν προσταγὴν τοῦ Θεοῦ. Πειθαρχεῖ δὲ ἡ φύσις ὄλων τῶν ὄντων εἰς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὰ πάντα ἐκ τοῦ μηδενός, πρᾶγμα πού καὶ τότε ἀπεδείχθη. Διότι δεξαμένη ἡ φλόξ σώματα φθαρτά, τὰ ἀπέφυγεν ὡσὰν νὰ ἦσαν ἄφθαρτα καὶ ἀπέδωσε πίσω τὴν παρακαταθήκην ἄθικτον καὶ μάλιστα μὲ πολλὴν λαμπρότητα. Διότι οἱ παῖδες ἐκεῖνοι ἐξῆλθον ἀπὸ τὴν κάμινον ὡσὰν βασιλεῖς ἀπὸ τὰ ἀνάκτορά των καὶ κανεῖς δὲν ἠτένιζε τὸν βασιλέα, ἀλλ' ὄλων οἱ ὀφθαλμοί, ἀφήνοντες ἐκεῖνον, ἐστρέφοντο πρὸς τὸ παράδοξον θέαμα καὶ οὔτε τὸ διάδημα οὔτε ἡ ἀλουργίς οὔτε ἄλλο τίποτε ἀπὸ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ βασιλέως εἴλκυσε τόσον τοὺς ὄχλους τῶν ἀθέων ἐκείνων, ὅσον ἡ θέα τῶν πιστῶν ἐκείνων παίδων οἱ ὁποῖοι, ἐνῶ τόσην ὥραν παρέμειναν εἰς τὰς φλόγας, ἐξῆλθαν ἀπὸ ἐκεῖ ἔτσι, ὅπως θὰ ἦτο εὐλογον νὰ ἐξέλθουν αὐτοί, πού θὰ ἐπάθαιναν τοῦτο εἰς τὸ ὄνειρόν των. Καὶ πράγματι αὐτὸ πού εἶναι τὸ πλεόν εὐθραυστον εἰς ἡμᾶς, ἡ φύσις τῶν τριχῶν δηλαδή, ἀνθίστατο εἰς τὴν παμφάγον ἐκείνην φλόγα ἰσχυρότερον καὶ ἀπὸ ἀδάμαντα. Καὶ δὲν ἦτο τοῦτο μόνον τὸ ἀξίον θαυμασμοῦ, ὅτι δὲν ἔπαθαν τίποτε, ἂν καὶ ἔρριφθησαν εἰς τὸ μέσον τῆς καμίνου, ἀλλὰ ὅτι καὶ ὠμίλουν μεταξύ των συνεχῶς. Γνωρίζουν δὲ ὅσοι παρευρέθησαν εἰς καῦσιν ἀνθρώπων, ὅτι ὅσον ἐκεῖνοι παραμένουν μὲ κλειστὰ τὰ χεῖλη, ἔστω καὶ ἐπ' ὀλίγον, ἀντέχουν εἰς τὸν ἐμπρησμόν. Μόλις δὲ συμβῆ νὰ ἀνοίξουν τὸ στόμα των, εὐθὺς φεύγει ἀπὸ τὸ σῶμα ἡ ψυχὴ.

Ἄλλ' ὅμως, ἐνῶ συνετελέσθησαν τόσα θαύματα καὶ ἐξεπλάγησαν ὅλοι τόσον οἱ παρόντες καὶ θεώμενοι ὅσον καὶ οἱ ἀπόντες καὶ δι' ἐπιστολῶν πληροφορηθέντες τὸ συμβάν, ὁ βασιλεὺς πού ἐδίδαξε τοὺς ἄλλους ἔμεινε τελικῶς ἀδιόρθωτος καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προτέραν του κακίαν. Καὶ οὐ-

Θεὸς ἐκόλασεν, ἀλλ' ἔμακροθύμησεν ἔτι, καὶ δι' ὄνειράτων
καὶ διὰ τοῦ προφήτου συμβουλεύων αὐτῶ. Ἐπειδὴ δὲ οὐ-
δὲν οὐδενὶ τούτων βελτίων ἐγένετο, ὅτι ἐπάγει τὴν τιμω-
ρίαν λοιπόν, οὐχ ὑπὲρ τῶν ἤδη γεγονότων ἀμυνόμενος, ἀλ-
5 λὰ τὰ μέλλοντα ἐκκόπτων δεινᾶ, καὶ τὴν εἰς τὸ ἔμπροσθεν
ἀνασιέλλων κακίαν, καὶ οὐδὲ τοῦτο εἰς τέλος, ἀλλ' ἐν ὀλί-
γοις αὐτὸν παιδεύσας ἔτεσι τῇ προτέρᾳ πάλιν ἀπέδωκε τιμῇ,
ζημιωθέντα μὲν ἀπὸ τῆς κολάσεως οὐδέν, κερδάναντα δὲ
τὸ πάντων μέγιστον τῶν ἀγαθῶν, τὸ σιερρῶς τῆς εἰς τὸν
10 Θεὸν ἔχεσθε πίστεως, καὶ μεταγινῶναι ἐπὶ τοῖς πρότερον
ἡμαρτημένοις αὐτῶ.

6. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ φιланθρωπία· οὐδέποτε
μετάνοιαν γινομένην εἰλικρινῶς ἀποστρέφεται, ἀλλὰ κἂν πρὸς
αὐτό τις τῆς κακίας ἐλάσῃ τὸ πέρας κακεῖθεν ὑποστρέφει
15 πάλιν ἔλθῃ πρὸς τὴν τῆς ἀρετῆς ὁδόν, καὶ δέχεται καὶ
προσῆται τοῦτον καὶ πάντα ποιεῖ ὥστε αὐτὸν εἰς τὴν προ-
τέραν κατὰστασιν ἐπαναγαγεῖν. Καὶ τὸ πολλῶν τούτου φιλαν-
θρωπότερον· κἂν γὰρ μὴ πᾶσάν τις ἐπιδείξῃται τὴν μετάνο-
20 ραπέμπειαι, ἀλλὰ καὶ ταύτης τίθησι πολλὸν τὸν μισθόν· καὶ
τοῦτο δῆλον ἐξ ὧν Ἡσαΐας ὁ προφήτης περὶ τοῦ τῶν Ἰου-
δαίων λαοῦ οὕτως ἰσχυρῶς φησὶ· «δι' ἁμαρτίαν βραχὺ τι ἐλύ-
πησα αὐτὸν καὶ ἐπάταξα αὐτὸν καὶ ἀπέτριψα τὸ πρόσωπόν
μου ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἐλυπήθη καὶ ἐπορεύθη σιγγρός, καὶ ἰα-
25 σάμην αὐτὸν καὶ παρεκάλεσα αὐτόν».

Μαρτυρήσειε δ' ἂν ἡμῖν καὶ ὁ ἀσεβέστατος βασιλεὺς ἐ-
κεῖνος ὁ γεγωνὸς μὲν ἔκδοτος τοῖς ἁμαρτήμασιν ὑπὸ τῆς
γυναικὸς· ἐπειδὴ δὲ μόνον ἐπένηθη καὶ σάκκον περιεβάλε-
το, καὶ κατέγνω τῶν πλημμεληθέντων αὐτῶ, οὕτως ἐπε-

τε ἔτσι τὸν ἐτιμώρησεν ὁ Θεός, ἀλλ' ἐμακροθύμησεν ἀκόμη, συμβουλεύων αὐτὸν μὲ ὄνειρα καὶ μὲ προφήτην. Ἐπειδὴ δὲ τίποτε ἐξ ὧν τούτων δὲν τὸν διώρθωσε καθόλου, τότε τοῦ ἐπιφέρει τὴν τιμωρίαν, ὄχι διὰ νὰ τὸν ἐκδικηθῆ διὰ τὰ ἤδη συντελεσθέντα, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀνακόψῃ τὰ ἐπικείμενα δεινὰ καὶ νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν προοδεύουσαν κακίαν. Πάλιν καὶ τοῦτο δὲν ἦτο ἡ ὀριστική του τιμωρία, ἀλλ' ἀφοῦ ἐπὶ ὀλίγα ἔτη τὸν ἐπαίδευσεν, ὕστερα τὸν ἀποκατέστησεν εἰς τὴν προτέραν του τιμὴν, καὶ ὄχι μόνον δὲν ἐζημιώθη καθόλου ἀπὸ τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ ἀντιθέτως ἐκέρδισε τὸ μεγαλύτερον τῶν ἀγαθῶν, τὸ ὅτι ἐκράτησε στερεὰν τὴν εἰς Θεὸν πίστιν του καὶ μετενόησε διὰ τὰ προηγούμενα παραπτώματά του.

6. Τοιαύτη λοιπὸν εἶναι ἡ φιланθρωπία τοῦ Θεοῦ. Ποτὲ δὲν ἀποστρέφεται τὴν μετάνοιαν ἢ ὁποῖα γίνεται μὲ εἰλικρίνειαν, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη κανεὶς φθάσῃ εἰς αὐτὸ τὸ τέρμα τῆς κακίας καὶ ἀπὸ ἐκεῖ προτιμήσῃ νὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς, ὁ Θεὸς τὸν δέχεται καὶ τοῦ γίνεται προσιτὸς καὶ κάμνει τὸ πᾶν, διὰ νὰ ἐπαναφέρῃ αὐτὸν εἰς τὴν προτέραν του κατάστασιν. Ἴδου καὶ τὸ παραδοξότερον τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἂν ἀκόμη κάποιος δὲν ἐπιδείξῃ τελείαν μετάνοιαν, οὔτε αὐτὴν τὴν μικρὰν καὶ ἐπ' ὀλίγον διαρκέσασαν ἀποστρέφεται ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἀμείβει πλουσίως. Τοῦτο δὲ γίνεται φανερόν καὶ ἐξ ὧσων ὁ προφήτης Ἡσαΐας περὶ τῶν Ἰουδαίων λέγει· «δι' ἁμαρτίαν ἐλύπησα αὐτὸν ὀλίγον καὶ ἐκτύπησα αὐτὸν καὶ ἀπέστρεψα τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἐλυπήθη καὶ ἐπορεύθη στυγνός καὶ ἐθεράπευσα αὐτὸν καὶ παρεμύθησα αὐτόν»¹².

Τοῦτο δύναται νὰ τὸ πιστοποιήσῃ καὶ ὁ ἀσεβέστατος ἐκεῖνος βασιλεύς, ὁ ὁποῖος ἀπεδόθη πολὺ εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ὠθούμενος ὑπὸ τῆς γυναικὸς του. Ἐπειδὴ δὲ μόνον ἐπένηθη καὶ περιεβλήθη σάκκον μετανοίας καὶ κατεδίκασε τὰ παραπτώματά του, τόσοσιν εἴλκυσε τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ

σπάσαι τοῦ Θεοῦ τὸν ἔλεον, ὡς πάντων αὐτὸν ἀπαλλάξαι τῶν ἐπηρητημένων κακῶν. Εἶπε γάρ, φησὶν, ὁ Θεὸς τῷ Ἡλίας· «ἐώρακας, πῶς κατενύγη Ἀχαάθ ἀπὸ προσώπου μου; Οὐκ ἐπάξω τὴν κακίαν ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ, ἀνθ' ὧν οἱ 5 ἔκλαυσεν ἀπὸ προσώπου μου».

Καὶ μετὰ τοῦτο πάλιν ὁ Μανασσῆς πάντας τῆς μαγίας παρελάσας καὶ τῆς τυραννίδι καὶ τὴν νομικὴν ἀνατρέφας λαιρείαν καὶ τὸν ναὸν ἀποπλήσας τῶν εἰδώλων καὶ τὴν πλά- 10 ρην ποιήσας ἀνθεῖν καὶ πάντων τῶν ἔμπροσθεν γενόμενος ἀσεβέστερος, ἐπειδὴ μειτερόησεν ὑστερον, εἰς τοὺς τοῦ Θεοῦ κατειάτιο φίλους. Εἰ δὲ εἰς τὸ μέγεθος ἀπιδὼν τῶν οἰ- κείων ἀνομιῶν, ἀπέγνω τὴν ἐπάνοδον καὶ τὴν μεταβολήν, πάντων ἂν ἐξέπεσεν, ὧν μετὰ ταῦτα ἐπέτυχεν· νῦν δὲ ἀντι 15 τῆς ὑπερβολῆς τῶν ἡμαρτημένων αὐτῷ εἰς τὸ ἄπειρον τῆς εὐσπλαγγνίας ἰδὼν τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ δεσμὰ διαρρήξας τοῦ διαβόλου, διανέστη καὶ ἠγωνίσαστο καὶ τὸν δρόμον ἐτέλεσε τὸν καλόν.

Οὐ μόνον δὲ διὰ τῶν εἰς τούτους γεγενημένων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν τοῦ προφήτου ρημάτων ἐκκόπτει τοὺς τῆς ἀπο- 20 γνώσεως λογισμοὺς ὁ Θεός, οὕτως ἰλέγων· «σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ». Τὸ δὲ σήμερον ἐν παντὶ τῷ βίῳ λέγεσθαι δυνατὸν, καὶ πρὸς αὐτῷ δέ, εἰ βούλει, τῷ γή- ρα· οὐ γὰρ χρόνων ποσότητι, ἀλλὰ διαθέσει ψυχῆς ἢ μετὰ- 25 νοια κρίνεται. Καὶ γὰρ οἱ Νινευῖται οὐ πολλῶν ἐδεήθησαν ἡμερῶν, ὥστε ἐξαλεῖψαι τὴν ἁμαρτίαν αὐτῶν, ἀλλ' ἴσχυσε βραχύς τις ἡμέρας καιρὸς ἅπασαν ἀφανίσει τὴν ἀνομίαν

18. Γ' Βασ. 20, 29. Ὁ Ἀχαάθ (874-873 π.Χ.) ἦτο βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ, σίζυγός του δὲ ἦτο ἡ διαβόητος διὰ τὴν εἰδωλολατρίαν καὶ τὴν κακίαν τῆς Ἰεζάβελ, θυγάτηρ βασιλέως τῆς Τύρου.

14. Μανασσῆς (692-638 π.Χ.), βασιλεὺς τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰούδα, υἱὸς τοῦ Ἐζεκίου. Καὶ οὗτος ὑπεστήριξε τὴν εἰδωλολατρίαν εἰς τὸ κράτος του, μετανοήσας ὁμῶς εἰσήγαγε καὶ πάλιν τὴν πάτριον θρησκείαν.

Θεοῦ, ὥστε τὸν ἀπήλλαξεν ἀπὸ ὅλα τὰ διαπραχθέντα οφάλματά του. Εἶπε λοιπὸν Θεὸς εἰς τὸν προφήτην Ἴλϊαν· «εἶδες πῶς κατελήφθη ἀπὸ κατάνυξιν ὁ Ἀχαάβ ἐνώπιόν μου; Δὲν θὰ ἐπιφέρω τὸ κακὸν εἰς τὰς ἡμέρας αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον ἔκλαυσεν ἐνώπιόν μου»¹³.

Μετὰ δὲ ἀπὸ αὐτὸν ὁ Μανασσοῦς¹⁴, καίτοι ὑπερέβαλε πάντα εἰς ἀφροσύνην καὶ καταδυνάστευσιν καὶ τὴν λατρείαν τοῦ μωσαϊκοῦ Νόμου κατήργησε καὶ τὰς πύλας τοῦ ναοῦ ἔκλεισε καὶ συνετέλεσε ὥστε νὰ ἀνθῆ ἡ πλάνη τῶν εἰδώλων καὶ μολονότι ἔγινεν ἀσεβέστερος ἀπὸ ὅλους τοὺς μεταγενεστέρους, ἐπειδὴ ἔπειτα μετενόησε, συγκατελέγετο καὶ αὐτὸς μεταξὺ τῶν φίλων τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν ὅμως, ἀναλογιζόμενος τὸ μέγεθος τῶν ἀνομιῶν του, κατελαμβάνετο ἀπὸ ἀπόγνωσιν διὰ τὴν ἐπάνοδον καὶ μεταστροφὴν του εἰς τὸ ἀγαθόν, θὰ ἔχανεν ὅλα ὅσα μετὰ ταῦτα ἐπέτυχε διὰ τῆς μετανοίας. Τώρα, ὅμως μὲ τὸ νὰ ἴδῃ ὅχι τὸ μέγεθος τῶν ἀμαρτιῶν ποὺ διέπραξε, ἀλλὰ τὸ ἄπειρον πέλαγος τῆς θείας εὐσπλαχνίας, καὶ μὲ τὸ νὰ θραύσῃ τὰ δεσμὰ τοῦ διαβόλου ἠγέρθη καὶ ἠγωνίσθη καὶ ἐβάδισε τὸν καλὸν δρόμον.

Καὶ ὅχι μόνον μὲ τὰ ὅσα συνέβησαν εἰς τὴν ζωὴν ὅλων αὐτῶν ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς λόγους τοῦ προφήτου διαλύει ὁ Θεὸς τοὺς λογισμοὺς τῆς ἀπογνώσεως, λέγων, «σήμερον ἐὰν ἀκούσετε τὴν φωνὴν αὐτοῦ, μὴ σκληρύνετε τὰς καρδίας σας, ὅπως εἰς τὴν ἀπελπισίαν τότε»¹⁵. Τὸ δὲ «σήμερον» εἶναι δυνατὸν νὰ λέγεται καθ' ὅλον τὸν βίον, ἀκόμη ἐὰν θέλῃς καὶ εἰς αὐτὸ τὸ γῆρας. Διότι ἡ μετάνοια δὲν μετρεῖται μὲ ποσότητα χρόνου, ἀλλὰ μὲ τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς. Διότι καὶ οἱ Νινευῖται δὲν ἐχρειάσθησαν πολλὰς ἡμέρας διὰ νὰ ἐξαλείψουν τὴν ἀμαρτίαν των, ἀλλ' ἀρκετὸν ἦτο μικρὸν

15. Ψαλμ. 94, 9. «Ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ». Ὁ στίχος οὗτος τοῦ 94 Ψαλμοῦ ἀναφέρεται εἰς ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἐπεισόδια ἀνταρσίας καὶ δυσσεκειῖας τῶν Ἑβραίων εἰς τὴν ἔρημον, μετὰ τὴν ἔξοδόν των ἐκ τῆς γῆς Αἰγύπτου, πρὸς τὸν Μωϋσῆν καὶ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τοῦ γογγυσμοῦ των διὰ τὰ πικρὰ ὕδατα τῆς Μερρᾶς (Ἔξοδος 15, 17 καὶ 17, 7. Ἀριθμοὶ 20, 1-13 κ.ά.).

αὐτῶν· καὶ ὁ λησιτῆς δὲ οὐκ ἐν χρόνῳ μακρῷ τὴν εἰς τὸν
 παράδεισον εἴσοδον ἤνυσεν, ἀλλ' ὅσην ἂν τις ἀναλώσειεν
 ὥραν ρῆμα φθεγγόμενος ἐν, ἐν τοσαύτῃ ροπῇ τὰ ἐν παντὶ τῷ
 βίῳ ἡμαρτημένα ἅπαντα ἀπολουσάμενος, καὶ πρὸ τῶν ἀπο-
 5 σιόλων τὸ τῆς εὐδοκιμήσεως βραβεῖον ἐλάμβανεν. Ὁρῶμεν
 δὲ καὶ τοὺς μάρτυρας, οὐκ ἐν πολλοῖς ἔτεσιν, ἀλλ' ἐν ἡμέραις
 ὀλίγαις, πολλάκις δὲ καὶ ἐν μιᾷ μόνον, τοὺς λαμπροὺς ἐπι-
 τιθεμένους σιεφάνους.

7. Ὡστε προθυμίας ἡμῖν χρεῖα πανταχοῦ καὶ πολλῆς
 10 διαθέσεως· κἄν οὕτω τὸ συνειδὸς παρασκευάσωμεν, ὥστε
 μετὰ τοσαύτης σφοδρότητος καὶ τὴν προτιέραν μισῆσαι κα-
 κίαν καὶ τὴν ἐναντίον ἐλέσθαι ὁδόν, μεθ' ὅσης ὁ Θεὸς βού-
 λεται καὶ ἀπαιτεῖ, οὐδὲν ἀπὸ τῶν χρόνων ἔλαιον ἔξομεν·
 πολλοὶ γοῦν ἔσχατοι γενόμενοι τοὺς πρώτους οὕτως ὑπερη-
 15 κόνησαν. Οὐ γὰρ τὸ πεσεῖν χαλεπὸν, ἀλλὰ τὸ πεσόντα κει-
 σθαι καὶ μὴ ἀνίστασθαι, ἀλλὰ ἐθελοκακοῦντα καὶ βλακεύον-
 τα τοῖς τῆς ἀπογνώσεως λογισμοῖς τὴν τῆς προαιρέσεως ἀ-
 ποκρούπειν ἀσθένειαν. Πρὸς οὓς καὶ ὁ προφήτης διαπριό-
 20 ἐπισιρέφει; Εἰ δέ τινες τῶν μετὰ τὸ πιστεῦσαι πάλιν ἐκ-
 πεσόντων ζητοίης παρ' ἡμῶν, καὶ ταῦτα μὲν ἅπαντα ὑπὲρ
 τούτων εἴρηται· ὁ γὰρ πεσὼν τῶν ἐσιώτων πρότερον ἦν,
 οὐ τῶν κειμένων· πῶς γὰρ ἂν ὁ τοιοῦτος πέσοι; Εἰρήσεται
 δὲ καὶ ἕτερα, τὰ μὲν διὰ παραβολῶν, τὰ δὲ διὰ σαφειτέρων
 25 πράξεων τε καὶ λόγων. Καὶ γὰρ τὸ πρόβατον ἐκεῖνο, τὸ τῶν
 ἐνενήκοντα καὶ ἐννέα ἀποσχισθέν, εἶτα πάλιν ἐπανεχθέν, οὐ-
 δὲν ἕτερον ἡμῖν, ἢ τὴν τῶν πιστῶν δείκνυσιν ἔκπτωσίν τε
 καὶ ἐπάνοδον· πρόβατον γὰρ ἦν, καὶ τοῦτο οὐχ ἑτέρας ποί-

διάστημα τῆς ἡμέρας νὰ ἐξαλείψῃ τὴν ἁμαρτίαν ἐκείνην. Καὶ ὁ ληστής δὲν ἐχρειάσθη πολὺν χρόνον διὰ νὰ διανύσῃ τὴν ὁδὸν ποὺ φέρει εἰς τὸν παράδεισον, ἀλλ' ἤρκεσε τόσος, ὅσος θὰ ἐχρειάζετο διὰ νὰ προφέρῃ κάποιος μίαν μόνον λέξιν. Εἰς τοιαύτην ροπὴν συνεχωρήθη διὰ τὰ ἁμαρτήματα τοῦ προτέρου βίου του καὶ ἔλαβε πρὸ τῶν ἀποστόλων τὸ βραβεῖον τῆς εὐδοκίμησεως. Βλέπομεν δὲ καὶ τοὺς μάρτυρας νὰ στεφανώνωνται λαμπρῶς, ὄχι εἰς πολλοὺς χρόνους, ἀλλ' εἰς ὀλίγας ἡμέρας, πολλάκις δὲ καὶ εἰς μίαν καὶ μόνην.

7. Ὡστε λοιπὸν μᾶς χρειάζεται παντοῦ προθυμία καὶ πολλὴ διάθεσις. Καὶ ἂν ἔτσι ἐτοιμάσωμεν τὴν συνείδησίν μας, ὥστε μὲ πολλὴν δριμύτητα, μὲ ὄσπην δηλαδὴ θέλει καὶ ἀπαιτεῖ ὁ Θεός, καὶ τὴν προηγουμένην κακίαν νὰ μισήσῃ καὶ νὰ προτιμήσῃ τὴν σωστὴν ὁδόν, τότε ὁ χρόνος δὲν θὰ μᾶς ζημιώσῃ καθόλου. Πολλοὶ λοιπὸν ἐνῶ ἦσαν τελευταῖοι, ἐξεπέρασαν εἰς ἀρετὴν τοὺς πρώτους. Διότι δὲν εἶναι βαρὺ τὸ νὰ πέσῃ κανεὶς, ἀλλὰ τὸ νὰ κινῆται καὶ νὰ μὴ ἐγείρεται ὅταν πέσῃ, καὶ νὰ ἐπιθυμῇ τὸ κακὸν καὶ δεικνύῃ ὀκνηρίαν καὶ διὰ τῶν λογισμῶν τῆς ἀπογνώσεως νὰ ἀποκρύπτῃ τὴν ἀσθένειαν τῆς θελήσεώς του. Πρὸς αὐτοὺς καὶ ὁ προφήτης ὠργισμένος ἔλεγε, «μὴ ὁ πίπτων δὲν ἀνίσταται, ἢ ὁ ἀπομακρυνόμενος δὲν ἐπιστρέφει;»¹⁶. Ἐὰν δὲ ζητήσῃς ἀπὸ ἡμᾶς ἐξηγήσεις διὰ μερικοὺς ἐξ αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν των πάλιν ἡμάρτησαν, σοῦ λέγω, ὅτι ὅλα αὐτὰ δι' αὐτοὺς ἐλέχθησαν. Διότι αὐτός, ὁ ὁποῖος ἔπεσε, προηγουμένως ἀνῆκεν εἰς τοὺς ἰσταμένους καὶ ὄχι εἰς τοὺς πεσόντας. Διότι πῶς θὰ ἤμποροῦσε νὰ πέσῃ αὐτός ποῦ εἶναι πεσμένος; Θὰ εἰπωθοῦν καὶ ἄλλα ἀκόμη, ἄλλα διὰ παραβολῶν καὶ ἄλλα διὰ σαφεστέρων γεγονότων καὶ λόγων. Τὸ πρόβατον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀπεσχίσθη ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἐνενήκοντα ἐννέα προβάτων καὶ τὸ ὁποῖον ἐπανεφέρθη ἔπειτα τίποτε ἄλλο δὲν μᾶς φανερώνει παρὰ τὴν πτώσιν τῶν πιστῶν καὶ τὴν ἐπιστροφὴν των. Διότι πρόβα-

μνης τινός, ἀλλὰ τοῦ τῶν λοιπῶν ἀριθμοῦ, καὶ ὑπὸ τῷ ποι-
 μένι πρότερον ἐνέμετο, καὶ ἐπλανήθη πλάνην οὐ τὴν τυ-
 χοῦσαν, ἀλλ' ἐπὶ τὰ ὄρη καὶ τὰς νάπας, τουτέστι μακρὰν τινα
 ὁδόν, καὶ πολλῷ τῆς εὐθείας ἀπέχουσαν. Ἐρ' οὖν εἶασεν αὐ-
 5 τὸ πλανηθῆναι; Οὐδαμῶς, ἀλλ' ἐπανήγαγεν, οὐκ ἐλάσας,
 οὐδὲ μαστίξας, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ὤμων λαβῶν.

Καθάπερ γὰρ οἱ τῶν λαιρῶν ἄριστοι τοὺς νοσοῦντας νό-
 σον μακρὰν μετὰ πολλῆς τῆς θεραπείας ἐπὶ τὴν ὑγίειαν ἐπα-
 νάγουσιν, οὐ μόνον κατὰ τὸν τῆς λαιρείας νόμον αὐτοὺς θε-
 10 ραπεύοντες, ἀλλ' ἔστιν ὅπου καὶ χαριζόμενοι οὕτω καὶ ὁ
 Θεὸς τοὺς σφόδρα διαφθαρέντας οὐ μετὰ πολλῆς ἄγει τῆς
 σφοδρότητος ἐπὶ τὴν ἀρειήν, ἀλλ' ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν
 καὶ διαβασιάζων πανταχοῦ, ὥστε μὴ πλέον γενέσθαι τὸ σχί-
 σμα, μηδὲ μακροτέραν τὴν πλάνην. Οὐχ αὕτη δὲ μόνον ἡμῖν
 15 παραβολὴ τοῦτο ἠνίξαιτο, ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ παιδὸς τοῦ ἀσώτου.
 Καὶ γὰρ καὶ οὗτος οὐκ ἀλλότριός τις ἦν, ἀλλ' υἱός, καὶ ἀδελ-
 φὸς τοῦ εὐηρεσιηκότου παιδός, καὶ εἰς κακίαν οὐ τὴν τυχοῦ-
 σαν ἐξῶκειλεν, ἀλλ' εἰς αὐτὸ τὸ πέρας, ὡς ἂν τις εἴποι,
 τῶν κακῶν, ὁ πλούσιος καὶ ἐλεύθερος καὶ εὐγενῆς οἰκειῶν
 20 καὶ ξένων καὶ μισθωτῶν ἀθλιώτερον διατεθεῖς. Ἄλλ' ὅμως
 πάλιν εἰς τὸ ἐξ ἀρχῆς ἐπανήλθε καὶ τὴν προτέραν δόξαν
 ἀπέλαθεν. Εἰ δὲ ἀπεγνώκει τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς, καὶ τοῖς συμ-
 θεθηκόσιν ἀπαγορεύσας ἔμεινεν ἐπὶ τῆς ἀλλοιρίας, οὐκ ἂν
 ἔτυχεν ὥνπερ καὶ ἔτυχεν, ἀλλὰ λιμῷ διαφθαρεῖς τὸν ἀπάν-
 25 των οἴκησιον ὑπέμεινε θάνατον· ἐπειδὴ δὲ μετενόησε καὶ οὐκ
 ἀπέγνω, μετὰ τὴν ισοαύτην διαφθορὰν ἐπὶ τῆς αὐτῆς φαι-
 δρότητος γίνεται πάλιν, καὶ τὴν καλλίστην περιβάλλεται σιο-
 λήν, καὶ μειζόνων ἀπολαύει τοῦ μὴ καταπεπωκότου ἀδελφοῦ.

τον ἦτο, καὶ μάλιστα ὄχι κάποιας ἄλλης ποιμένης, ἀλλ' ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν λοιπῶν ἐνενήκοντα ἐννέα, καὶ τὸ ἔβοσκε προηγουμένως ὁ ἴδιος ποιμὴν καὶ δὲν ἐπλανήθη ἀπλῶς, ἀλλ' ἐχάθη εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰς φάραγγας, δηλαδὴ εἰς κάποιαν μακρὰν ὁδόν, πὺ ἀπεῖχε πολὺ ἀπὸ τὴν εὐθεΐαν. Τὸ ἄφησεν ἄρά γε νὰ περιπλανᾶται; Καθόλου· ἀλλὰ τὸ ἐπανεφέρε κρατῶν αὐτὸ εἰς τοὺς ὤμους, χωρὶς νὰ τὸ σύρη καὶ νὰ τὸ κτυπήσῃ.

“Ὅπως ἀκριβῶς καὶ οἱ ἄριστοι ἀπὸ τοὺς ἰατροὺς ἐπαναφέρουν μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν εἰς τὴν ὑγείαν ὅσους ἀρρώστους πάσχουν ἀπὸ μακροχρόνιον ἀσθένειαν, ὄχι μόνον θεραπεύοντες αὐτοὺς συμφώνως πρὸς τοὺς ἰατρικοὺς κανόνας, ἀλλ' ἐνίοτε κάμνοντες καὶ ἄλλα πολλὰ πρὸς χάριν των, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς δὲν ὀδηγεῖ ἀποτόμως εἰς τὴν ἀρετὴν αὐτοὺς πὺ ἔχουν διαφθορῇ ἀλλὰ μὲ ἤρεμον τρόπον καὶ βαθμηδόν, ὑποβαστάζων αὐτοὺς εἰς κάθε περίπτωσιν, ὥστε νὰ μὴ μεγαλώσῃ τὸ σχίσμα καὶ γίνῃ μακροτέρα ἢ περιπλάνησις. “Ὅχι μόνον δὲ ἡ παραβολὴ αὐτὴ μᾶς ὑπηνίχθη τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐκείνη τοῦ ἀσώτου υἱοῦ. Πράγματι καὶ αὐτὸς δὲν ἦτο κανεὶς ξένος, ἀλλὰ υἱός, καὶ ἀδελφὸς ἐκείνου πὺ εὐηρέστησε τὸν πατέρα, καὶ δὲν ἐξώκειλεν εἰς κάποιαν συνηθισμένην κακίαν, ἀλλὰ ὅπως θὰ ἔλεγε κάποιος, εἰς αὐτὸ τὸ ἔσχατον τῶν κακῶν, διότι αὐτὸς πὺ ἦτο πλούσιος καὶ ἐλεύθερος καὶ εὐγενὴς ἔγινεν ἀθλιώτερος καὶ ἀπὸ τοὺς δούλους καὶ τοὺς μισθωτοὺς. Πλὴν ὅμως πάλιν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πρώτην του κατάστασιν καὶ ἀπέλαβε τὴν προτέραν δόξαν. Ἐὰν δὲ ἀπελπίζετο ἀπὸ τὴν ζωὴν του καὶ ἀποκαμῶν ἀπὸ τὰ συμβάντα παρέμενεν εἰς τὰ ξένα, δὲν θὰ ἐπετύγχανεν ἐκεῖνα πὺ ἐπέτυχεν, ἀλλὰ λιμοκτονῶν θὰ ὑφίστατο τὸν χειρότερον θάνατον. Ἐπειδὴ ὅμως μετενόησε καὶ δὲν ἔφθασεν εἰς ἀπόγνωσιν, μετὰ ἀπὸ τόσῃν ἐξαχρείωσιν ἀποκαθίσταται εἰς τὴν προτέραν λαμπρότητα πάλιν καὶ ἐνδύεται τὴν ὠραιότητα στολῆν καὶ ἀπολαμβάνει μεγαλύτερα ἀγαθὰ ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του, ὁ ὁποῖος δὲν ἔπεσε. «Διότι, λέγει, τόσα

«Τοσαῦτα γὰρ ἔτη, φησί, δουλεύω σοι, καὶ οὐδέποτε ἐνιολήν σου παρῆλθον καὶ οὐδέποτέ μοι ἔδωκας ἔριφον, ἵνα μετὰ τῶν φίλων μου εὐφρανθῶ· ὅτε δὲ υἱός σου οὗτος ὁ καταφαγών σου τὸν βίον μετὰ πορνῶν ἦλθεν, ἔθυσας αὐτῷ τὸν μό-
5 σχον τὸν σιευτιόν». Τοσαύτη ἢ τῆς μετανοίας ἰσχύς.

8. Τοσαῦτα οὖν ἔχοντες ὑποδείγματα, μὴ παραμείνω-
μεν τοῖς κακοῖς, μηδὲ ἀπογνῶμεν τὴν καταλλαγὴν, ἀλλ' εἴπω-
μεν καὶ αὐτοί, πορευσόμεθα πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ἐγγίσω-
μεν τῷ Θεῷ. Αὐτὸς γὰρ ἡμᾶς οὐδέποτε ἀποσιρέφεται, ἀλλ'
10 ἡμεῖς ἔσμεν οἱ μακρύνοντες ἑαυτούς· «ὁ Θεὸς γάρ», φησί, «ἐγγίζων ἐγὼ εἶμι, καὶ οὐ Θεὸς πόρρωθεν». Καὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ δὲ τούτου προφήτου πάλιν ἐγκαλῶν αὐτοῖς ἔλεγεν· «οὐχὶ αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν διισιῶσιν ἀναμέσον ὑμῶν καὶ ἐμοῦ;». Ἐπειδὴ οὖν τοῦτό ἐστι τὸ πόρρω ποιοῦν ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ,
15 περιέλωμεν τὸ χαλεπὸν τοῦτο διάφραγμα, καὶ τὸ κωλύον οὐδὲν γενέσθαι ἐγγύς.

Ἄκουσον δὲ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων τοῦτο γε-
γονός. Παρὰ Κορινθίοις ἐπίσημός τις ἀνὴρ ἁμαρτίαν εἰργά-
σαιτο τριαύτην, οἷα οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὠνομάζετο. Πιστὸς
20 δὲ οὗτος ἦν, καὶ τῶν ὠκειωμένων Χριστῷ· τινὲς δὲ αὐτὸν καὶ τῶν ἱερωμένων εἶναί φασι. Τί οὖν; ἄρα ἐξέκοψεν αὐτὸν τῆς τῶν σωζομένων μερίδος ὁ Παῦλος; Οὐδαμῶς αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ μυρία ἄνω καὶ κάτω Κορινθίοις ἐγκαλῶν, ὅτι αὐτὸν εἰς μετάνοιαν οὐ κατέστησαν· βουλόμενος δὲ ἡμῖν δεῖξαι, ὅτι
25 οὐκ ἔστιν ἁμάρτημα, ὃ μὴ δύναται ἰαθῆναι, πάλιν ἔλεγε περὶ αὐτοῦ τοῦ χαλεπώτερα τῶν ἐθνικῶν ἡμαρτηκότος· «παράδοτε τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῆ ἔν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ».

17. Λουκᾶ 15, 29-30.

18. Λουκᾶ 15, 18.

19. Ἰερ. 23, 23.

20. Ἦσ. 59, 2.

ἔτη σὲ ὑπηρετῶ καὶ ποτὲ δὲν παρεβίασα ἐντολήν σου καὶ ποτὲ δὲν μοῦ ἔδωσες ἓνα ἐρίφιον διὰ νὰ διασκεδάσω μὲ τοὺς φίλους μου. Ὅταν δὲ ἦλθεν αὐτὸς ὁ υἱός σου πού κατέφαγε τὴν περιουσίαν μὲ τὰς πόρνas, ἔθυσες δὲ αὐτὸν τὸν μόσχον τὸν σιτευτόν»¹⁷. Τόσον μεγάλη εἶναι ἡ δύναμις τῆς μετανοίας.

8. Ἐχοντες λοιπὸν τόσα πολλὰ παραδείγματα, ἄς μὴ ἐπιμείνωμεν πλέον εἰς τὸ κακόν, μήτε νὰ ἀπελπισθῶμεν διὰ τὴν συμφιλίωσιν, ἀλλὰ ἄς εἴπωμεν καὶ ἡμεῖς «θὰ πορευθῶμεν πρὸς τὸν πατέρα»¹⁸ καὶ ἄς πλησιάσωμεν τὸν Θεόν. Διότι αὐτὸς ποτὲ δὲν μᾶς ἀποστρέφεται, ἀλλ' ἡμεῖς εἴμεθα ἐκεῖνοι πού ἀπομακρυνόμεθα ἀπὸ αὐτόν. «Διότι, λέγει, ἐγὼ εἶμαι Θεὸς ἐγγίζων καὶ ὄχι Θεὸς ἀπόμακρος»¹⁹. Διὰ τοῦ ἰδίου δὲ πάλιν προφήτου κατηγορῶν αὐτοὺς ἔλεγεν, «Δὲν ἀποτελοῦν αἱ ἁμαρτίαι σας χώρισμα ἀναμέσον ὑμῶν καὶ ἐμοῦ;»²⁰. Ἐπειδὴ λοιπὸν τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο πού μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸν Θεόν, ἄς ἄρωμεν ἀπὸ τὸ μέσον τὸν ὀχληρὸν τοῦτον φραγμὸν καὶ τίποτε δὲν θὰ μᾶς ἐμποδίσῃ νὰ πλησιάσωμεν τὸν Θεόν.

Ἄκουσε ὅμως ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα πῶς τοῦτο ἔχει γίνεαι. Μεταξὺ τῶν Κορινθίων, κάποιος ἐπίσημος ἄνθρωπος διέπραξε τόσον μεγάλην ἁμαρτίαν, πού οὔτε μεταξὺ τῶν εἰδωλολατρῶν δὲν ἦτο γνωστή. Ἦτο δὲ χριστιανὸς καλὸς ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς καὶ ἐξ ἐκείνων πού εἶχαν οἰκειωθῆ τὸν Χριστόν. Μερικοὶ δὲ λέγουν, ὅτι ἀνῆκε καὶ εἰς τὸν κλῆρον. Τί λοιπόν; Τὸν ἀπέκοψε μήπως ὁ Παῦλος ἐκ τῆς μερίδος τῶν σωζομένων; Καθόλου! Ἄλλωστε αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος κατηγορεῖ τοὺς Κορινθίους τὰ μέγιστα, διότι δὲν τὸν ᾤδήγησαν εἰς μετάνοιαν. Ἐπιθυμῶν δὲ νὰ δείξῃ εἰς ἡμᾶς ὅτι δὲν ὑπάρχει ἁμάρτημα πού νὰ μὴ δύναται νὰ θεραπευθῆ, πάλιν ἔλεγε περὶ αὐτοῦ πού ἡμάρτησε βαρύτερον καὶ ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρας. «Παραδώσατε τὸν τοιοῦτον εἰς τὸν Σατανᾶν πρὸς καταστροφὴν τοῦ σαρκικοῦ φρονήματος, διὰ νὰ σωθῆ τὸ πνεῦμα κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ

Ἄλλὰ τοῦτο μὲν πρὸ τῆς μετανοίας· ἐπειδὴ δὲ μετενόησεν, «ἰκανὸν τῷ τοιούτῳ ἢ ἐπιτιμία, φησὶν, ἢ ὑπὸ τῶν πλειόνων»· καὶ ἐπέστελλε παρακαλέσαι πάλιν αὐτὸν καὶ προσίεσθαι τὴν μετανοίαν, ὥστε μὴ πλεονεκτηθῆναι ὑπὸ τοῦ σατανᾶ.

5 Καὶ ἔθνος δὲ ὁλόκληρον τὸ τῶν Γαλατῶν μετὰ τὸ πιστεῦσαι καὶ σημεῖα ἐργάσασθαι καὶ πολλοὺς πειρασμοὺς ἐνεργεῖν διὰ τὴν πίστιν τὴν εἰς τὸν Χριστὸν, καταπεσόντας πάλιν ἀνίστησιν. Ὅτι μὲν γὰρ ἐθαυματούργουν, ἐδήλωσεν εἰπὼν, «ὁ οὖν ἐπιχορηγῶν ὑμῖν τὸ πνεῦμα, καὶ ἐνεργῶν δυναίμεις ἐν ὑμῖν»· ὅτι δὲ καὶ πολλὰ τῆς πίστεως ἔνεκεν ἠθλήσαν, καὶ τοῦτο ἐδήλωσε λέγων· «τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῆ, εἴ γε καὶ εἰκῆ». Ἄλλ' ὅμως μετὰ τὴν τοσαύτην ἐπίδοσιν ἀμαρτίαν ἡμαρτον, ἰκανὴν ἀλλοτριῶσαι αὐτοὺς τοῦ Χριστοῦ· περὶ ἧς αὐτὸς οὕτως ἀποφαίνεται λέγων· «Ἴδε ἐγὼ Παῦλος λέγω
10 ὑμῖν, ὅτι ἐὰν περιέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει»· καὶ πάλιν, «οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε»· καὶ μετὰ τὴν τοσαύτην ὅμως παράπτωσιν, προσίεται αὐτούς, λέγων, «τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω ἄχρις οὗ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν», δεικνύς, ὅτι μετὰ τὴν ἐσχάτην
20 διαφθορὰν δυνατὸν πάλιν ἄνωθεν τὸν Χριστὸν μορφωθῆναι ἐν ἡμῖν· «οὐ γὰρ θέλει τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν».

9. Ἐπιστρέψωμεν οὖν, ὧ φίλη κεφαλή, καὶ τὸ θέλημα ἐξανύσωμεν τοῦ Θεοῦ. Διὰ γὰρ τοῦτο ἡμᾶς ἔκτισε καὶ εἰς

21. Α' Κορ. 5, 5.

22. Β' Κορ. 2, 6.

23. Ὁ Ἰούδας διέπραξε τὸ εἰδεχθέστερον ἀνθρώπινον ἀμάρτημα, ἠδύνατο ὅμως νὰ σωθῆ. Μετενόησε πράγματι καὶ ἀνεγνώρισεν ὅτι ἐπρόδωσεν αἷμα ἀθῶον, ἐπιστρέψας καὶ τὰ τριάκοντα ἀργύρια, δὲν ἐσώθη ὅμως, δὲν ἐξεμεταλλεύθη τὴν δύναμιν τῆς μετανοίας, ἀλλ' ἀπελπισθεὶς «καὶ ἀπελθὼν ἀπήγατο» (Ματθ. 27, 5). Ἡ μετάνοιά του δὲν εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας καὶ τὴν συναίσθησιν, ἀλλὰ τὴν ἀπελπισίαν καὶ τὴν ἀπόγνωσιν, αἱ ὁποῖαι ἐσκότισαν τὸν νοῦν του.

24. Γαλ. 3, 5.

25. Γαλ. 3, 4-5.

Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»²¹. Ἀλλὰ ἔλεγε τοῦτο πρὸ τῆς μετανοίας. Ὅταν ὁμοως μετενόησε, λέγει, «ἀρκετὸν εἶναι δι' αὐτὸν ἢ τιμωρία ἐκ μέρους πολλῶν»²², καὶ ἐπιστολὴν ἔγραψε διὰ νὰ τὸν παρηγορήσῃ πάλιν καὶ νὰ δεχθῆ τὴν μετάνοιαν, διὰ νὰ μὴ ἀρπαχθῆ ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ.

Ἀλλὰ καὶ ἓν ὁλόκληρον ἔθνος, τὸ ἔθνος τῶν Γαλατῶν²³, τὸ ὁποῖον ἀφοῦ ἐπίστευσε καὶ ἐπετέλεσε θαύματα καὶ ὑπέμεινε πολλὰς δοκιμασίας, ἐξ αἰτίας τῆς πίστεώς του εἰς τὸν Χριστόν, ὅταν ἔπεσεν εἰς σφάλμα, τὸ ἀνώρθωσε καὶ πάλιν. Ὅτι ἔκαμαν θαύματα τὸ ἐδήλωσε λέγων, «ὁ κορηγῶν λοιπὸν εἰς σᾶς τὸ Πνεῦμα καὶ ἐνεργῶν μεταξύ σας θαύματα»²⁴. Ὅτι δὲ ἔπαθαν πολλὰ ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τοῦτο τὸ ἔδειξε λέγων, «Τοσαῦτα ἐπάθατε ματαίως, ἐὰν βέβαια τὰ ἐπάθατε ματαίως»²⁵. Παρὰ ταῦτα ὁμοως καὶ παρὰ τὴν μεγάλην των πρόοδον, διέπραξαν τέτοιαν ἁμαρτίαν, ἣ ὁποία ἐστάθη ἱκανὴ νὰ τοὺς ἀποξενώσῃ ἀπὸ τὸν Χριστόν. Διὰ τὴν ἁμαρτίαν αὐτὴν ὁ Παῦλος ἐκφράζει τὴν γνῶμην του, λέγων, «ἰδοὺ ἐγὼ ὁ Παῦλος λέγω εἰς σᾶς, ὅτι ἐὰν περιέμνεσθε, ὁ Χριστὸς δὲν θὰ σᾶς ὠφελήσῃ τίποτε»²⁶. Καὶ πάλιν, «ὅσοι δικαιοῦσθε διὰ τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε»²⁷. Καὶ ὁμοως μετὰ τὸ τόσον μέγαλον παράπτωμά των, τοὺς δέχεται καὶ λέγει, «τεκνία μου, τοὺς ὁποίους ἐγκυμονῶ πάλιν, ἕως ὅτου μορφωθῆ μέσα σας ὁ Χριστός»²⁸, δεικνύων ὅτι καὶ μετὰ ἀπὸ τὴν χειρίστην αὐτὴν διαφθοράν, εἶναι δυνατὸν πάλιν ὁ Χριστὸς ἐξ ἀρχῆς νὰ μορφωθῆ εἰς ἡμᾶς. Διότι «δὲν θέλει τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὅσον τὸ νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ ζήσῃ»²⁹.

9. Ἄς ἐπιστρέψωμεν λοιπὸν, φίλτατε, καὶ ἄς πράξωμεν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Διότι δι' αὐτὸ μᾶς ἔπλασε καὶ μᾶς ἔφερεν εἰς ὑπαρξιν, διὰ νὰ συμμετάσχωμεν εἰς τὰ αἰώ-

26. Γαλ. 5, 2.

27. Γαλ. 5, 4.

28. Γαλ. 4, 19.

29. Ἰεζ. 33, 11.

τὸ εἶναι παρήγαγεν, ἵνα τῶν αἰωνίων ποιήσῃ μετασχεῖν ἀγαθῶν, ἵνα τὴν βασιλείαν παρασχη τῶν οὐρανῶν, οὐχ ἵνα εἰς γέενναν ἐμβάλλῃ καὶ τῷ πυρὶ παραδῶ· τοῦτο γὰρ οὐ δι' ἡμᾶς, ἀλλὰ διὰ τὸν διάβολον γέγονεν· ἡ βασιλεία δὲ ἡμῖν
 5 εὐτρέπεται, καὶ παρεσκευάζεται πάσαι. Καὶ ταῦτα ἀμφότερα ὑποδεικνύς, ἔλεγε τοῖς μὲν ἐκ δεξιῶν, «δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου», τοῖς δὲ ἐξ εὐωνύμων, «πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ
 10 ἡτοιμασμένον», οὐκ ἔτι ὑμῖν, «ἀλλὰ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ». Οὕτως οὐ δι' ἡμᾶς ἡ γέεννα γέγονεν, ἀλλὰ δι' ἐκεῖνον καὶ τοὺς ἀγγέλους ἐκείνου· ἡ δὲ βασιλεία πρὸ καταβολῆς κόσμου ἡμῖν παρεσκευάζεται. Μὴ τοίνυν ἀναξίους ἑαυτοὺς τοῦ νυμφῶνος εἰσόδου παρασκευάσωμεν· ἕως μὲν
 15 γὰρ ἂν ὤμεν ἐνθάδε, κἂν μυρία ἁμάρτωμεν, ἔνεστι πάντα ἀπολούσασθαι μετάνοιαν τῶν ἁμαρτηθέντων ἐπιδειξαμένους· ἡνίκα δὲ ἂν ἀπαχθῶμεν ἐκεῖ, οὐδ' ἂν σφοδροτάτην ἐπιδειξώμεθα τὴν μετάνοιαν, ἔστιαι τι πλεον· ἀλλὰ κἂν τοὺς ὀδόντας θρύχωμεν, κἂν κοπιώμεθα, κἂν μυρία παρακαλῶ-
 20 μεν, οὐδὲ ἄκρω τις ἐπισιάξει τῷ δακτύλῳ φλεγομένοις ἡμῖν, ἀλλ' ἀκονοόμεθα ταῦτα, ἅπερ καὶ ὁ πλούσιος τότε ἐκεῖνος, ὅτι «χάσμα μέγα μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν ἐστήρικται».

Ἄνανήψωμεν οὖν ἐνταῦθα, παρακαλῶ, καὶ τὸν Δεσπότην ἐπιγνώμεν τὸν ἑαυτῶν, ὡς ἐπιγνώναι χροή. Τότε γὰρ
 25 μόνον ἀπογνώναι δεῖ τὴν ἀπὸ τῆς μετανοίας ἐλπίδα, διὰ τὸ ἐν τῷ ἄδη γενώμεθα· ἐκεῖ γὰρ μόνον τοῦτο τὸ φάρμακον ἀσθενὲς καὶ ἄχρηστον· ἐνταῦθα δὲ ὄντων ἡμῶν, κἂν ἐν αὐτῷ τῷ γήρῳ ἐπιτεθῆ, πολλὴν ἐπιδείκνυται τὴν ἰσχύν. Διὸ καὶ

30. Ματθ. 25, 34.

31. Ματθ. 25, 41.

32. Λουκᾶ 16, 20.

νια ἀγαθά, διὰ τὰ μᾶς προσφέρῃ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ ὄχι τὰ μᾶς ρίψῃ εἰς τὴν γέενναν καὶ τὰ μᾶς παραδώσῃ εἰς τὸ πῦρ. Διότι τὸ πῦρ δὲν ἔγινε δι' ἡμᾶς, ἀλλὰ διὰ τὸν διάβολον, ἐνῶ δι' ἡμᾶς ἔχει εὐτρεπτισθῆ καὶ ἐτοιμασθῆ ἡ βασιλεία ἀπὸ παλαιά. Καὶ αὐτὰ τὰ δύο δεκνύων, ἔλεγε πρὸς αὐτούς, πού ἦσαν εἰς τὰ δεξιά. «Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην διὰ σᾶς βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου»³⁰. Καὶ εἰς αὐτούς πού ἦσαν εἰς τὰ ἀριστερά, «Φύγετε ἀπὸ ἐμέ, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον» ὄχι πλέον δι' ἐσᾶς, ἀλλὰ «τὸν διάβολον καὶ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ»³¹. Ἔτσι λοιπὸν δὲν ἔγινε δι' ἡμᾶς ἡ γέεννα, ἀλλὰ δι' ἐκεῖνον καὶ τοὺς ἀγγέλους του, ἐνῶ ἡ βασιλεία ἡτοιμάσθη δι' ἡμᾶς πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου. Μὴ λοιπὸν καταστήσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀναξίους τῆς εἰσόδου εἰς τὸν νυμφῶνα. Διότι ἐνόσω εὐρισκόμεθα εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, καὶ ἂν ἀκόμη διαπράξωμεν ἄπειρα ἁμαρτήματα, εἶναι δυνατὸν ὅλα τὰ τα ξεπλύνωμεν, ἐφ' ὅσον ἐπιδείξωμεν μετάνοιαν διὰ τὰ διαπραχθέντα ἁμαρτήματα. Ὅταν ὅμως μεταφερθῶμεν εἰς τὸν ἄλλον κόσμον, οὔτε καὶ ἂν ἐπιδείξωμεν βαθυτάτην μετάνοιαν, δὲν θὰ συντελέσῃ αὕτη εἰς τίποτε· ἀλλ' εἴτε τρίζομεν τοὺς ὀδόντας εἴτε θρηνοῦμεν εἴτε χιλιοπαρακαλοῦμεν, οὔτε σταγῶν ὕδατος δὲν θὰ δυνηθῆ τὰ μᾶς στάξῃ κανεὶς μὲ τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου του ἐνῶ θὰ φλεγώμεθα, ἀλλὰ θὰ ἀκούσωμεν ἐκεῖνα πού ἤκουσε τότε καὶ ἐκεῖνος ὁ πλούσιος, ὅτι «χάσμα μέγα ὑφίσταται μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν»³².

Ἄς ἀφυπνισθῶμεν ἐδῶ, παρακαλῶ, καὶ ἄς ἐπιγνώσωμεν τὸν Δεσπότην μας, καθὼς ἀρμόζει τὰ τὸν ἐπιγινώσκωμεν. Τότε μόνον πρέπει τὰ ἀποβάλωμεν τὴν ἐλπίδα τῆς μετανοίας, ὅταν εὐρεθῶμεν εἰς τὸν Ἄδην. Διότι μόνον ἐκεῖ τοῦτο τὸ φάρμακον εἶναι ἀνίσχυρον καὶ ἄχρηστον. Ἐν ὅσῳ ὅμως εἴμεθα ἐδῶ, καὶ ἂν ἀκόμη τὸ χρησιμοποίησῃ κανεὶς εἰς τὴν γεροντικὴν ἡλικίαν, τοῦτο παρουσιάζει μεγάλην

ὁ διάβολος πάντα κινεῖ, ἵνα τὸν τῆς ἀπογνώσεως ἐν ἡμῖν
 ριζώσῃ λογισμόν· οἶδε γάρ, ὅτι κἂν μικρὸν μετανοήσωμεν,
 οὐκ ἀμισθὶ τοῦτο πράξομεν. Ἄλλ' ὥσπερ ὁ ποτήριον ψυχροῦ
 ἐπιδιδούς ἀποκειμένην ἔχει τὴν ἀμοιβήν, οὕτω καὶ ὁ μετα-
 5 νοήσας ἐφ' οἷς ἔπραξε δεινοῖς, κἂν μὴ τῶν ἁμαρτημάτων
 ἀξίαν ἐπιδείξῃται τὴν μετάνοιαν, καὶ αὐτῆς ταύτης ἔξει
 τὴν ἀντίδοσιν. Οὐδὲν γὰρ ὅλως τῶν ἀγαθῶν, κἂν μικρὸν ᾗ,
 παροφθῆσεται παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ.

Εἰ γὰρ ἁμαρτήματα μετὰ τισαύτης ἐξειάζεται τῆς
 10 ἀκριθείας, ὡς καὶ ρημάτων καὶ ἐνδυμημάτων τινύειν τιμω-
 ρίας ἡμᾶς, πολλῶ μᾶλλον τὰ κατορθώματα, κἂν μεγάλα ᾗ
 κἂν μικρά, λογισθήσεται κατ' ἐκεῖνον ἡμῖν τὸν καιρὸν. Ὅσπερ
 κἂν μὴ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀκρίθειαν πάλιν ἐπανελθεῖν δυνη-
 θῆς, ἀλλὰ τὸ τυχόν γοῦν τῆς παρουσίας νόσου καὶ ἀσελγείας
 15 ἀποσιτήσης σεαντιόν, οὐδὲ τοῦτο ἔσται ἀνόνητον· μόνον ἀρχὴν
 ἐπίθες τῷ πράγματι καὶ τὴν εἰς τοὺς ἀγῶνας εἴσοδον ἀνοι-
 ξον· ἕως δ' ἂν ἔξω μένης, εἰκότως δύσκολον καὶ ἄπορον
 τοῦτό σοι φαίνεται. Πρὸ γὰρ τῆς πείρας, κἂν σφόδρα ᾗ τὰ
 πράγματα κοῦφα καὶ φορητά, ὅμως ἔμφρασιν ἡμῖν παρέχειν
 20 εἴωθε δυσκολίας πολλῆς· διὰ δὲ ἐν αὐτοῖς διὰ τῆς πείρας
 γενώμεθα καὶ κατατολμήσωμεν, τὸ πλεόν τῆς ἀγωνίας ἐξί-
 σιταται καὶ τὸ θαρρεῖν ἀντὶ τοῦ τρέμειν καὶ ἀπογινώσκειν
 ἐπεισελθόν ἐλατιοῖ μὲν τὸν φόβον, αὖξει δὲ τὴν εὐμάρειαν
 καὶ τὰς χρησιὰς ἐλπίδας ἰσχυροτέρας ποιεῖ.

25 Διὰ τοῦτο καὶ τὸν Ἰούδαν ἀπήγαγεν ἐνθένδε ὁ πονη-
 ρός, ἵνα μὴ τῆς προσηκούσης λαβόμενος ἀρχῆς, ἐπανεέλθῃ

33. Ὁ Ἰούδας διέπραξε τὸ εἰδεχθέστερον ἀνθρώπινον ἁμάρτημα, ἠδύνατο ὅμως νὰ σωθῆ. Μετενόησε πράγματι καὶ ἀνεγνώρισεν ὅτι ἐπρόδωσεν αἷμα ἀδῶν, ἐπιστρέψας καὶ τὰ τριάκοντα ἀργύρια, δὲν ἐσώθη ὅμως διότι δὲν ἐξεμεταλλεύθη τὴν δίναν τῆς μετανοίας, ἀλλ' ἀπελπισθεὶς «καὶ ἀπελθὼν ἀπήγατο» (Ματθ. 27, 5). Ἡ μετάνοιά του δὲν εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας καὶ τὴν συναί-

δραστικότητα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ διάβολος θέτει εἰς ἐνέργειαν τὸ κάθε τι προκειμένου νὰ ριζώσῃ μέσα μας τὸν λογισμὸν τῆς ἀπογνώσεως. Διότι γνωρίζει καλά, ὅτι ἔστω καὶ ἂν ὀλίγον μετανοήσωμεν, δὲν θὰ μᾶς λείψῃ ἡ ἀμοιβή. Ὅπως δὲ ὁ προσφέρων τὸ ποτήριον τοῦ ψυχροῦ ὕδατος θὰ ἀμειφθῇ δι' αὐτό, ἔτσι καὶ ὁ ἄνθρωπος πού θὰ μετανοήσῃ διὰ τὰ κακὰ πού ἔπραξεν, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἐπιδείξῃ μετάνοιαν ἀνταξίαν τῶν παραπτωμάτων του, καὶ δι' αὐτὴν θὰ λάβῃ τὴν ἀνταμοιβήν. Τίποτε ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ, καὶ τὸ πλεόν μικρόν, δὲν θὰ παραθεωρηθῇ ἀπὸ τὸν δίκαιον κριτήν.

Ἐὰν λοιπὸν τὰ ἁμαρτήματα ἐξετάζωνται μὲ τέτοιαν λεπτομέρειαν, ὥστε νὰ τιμωρῆται κανεὶς διὰ τοὺς λόγους καὶ διὰ τὰ ἐνθυμήματα, πολὺ περισσότερον θὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν τότε τὰ κατορθώματα, εἴτε μεγάλα εἴτε μικρὰ εἶναι αὐτά. Ὡστε καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἤμπορέσης νὰ ἐπανέλθῃς εἰς ἐκείνην τὴν ἀκεραιότητα, ἀλλ' ἔστω καὶ ὀλίγον ἀπομακρύνῃς τὸν ἑαυτὸν σου ἀπὸ τὴν παροῦσαν νόσον καὶ ἀσέλγειαν, οὔτε τὸ ὀλίγον τοῦτο θὰ εἶναι ἀνωφελές. Μόνον κάμε ἀρχὴν εἰς τὸ πρᾶγμα καὶ ἀνοιξε θύραν εἰς τοὺς ἀγῶνας, διότι ἐν ὄσῳ μένεις ἐκτὸς τῆς ὑποθέσεως ταύτης, εὐλόγως σοῦ φαίνεται τοῦτο δύσκολον καὶ ἀκατόρθωτον. Πρὶν κανεὶς δοκιμᾶσῃ κάτι, καὶ ἂν ἀκόμη τὰ πράγματα εἶναι πολὺ ἐλαφρὰ καὶ ὑποφερτά, παρὰ ταῦτα συνήθως μᾶς παρουσιάζονται πολὺ δύσκολα. Ὅταν ὅμως, ἀσχοληθῶμεν μὲ αὐτὰ εἰς τὴν πρᾶξιν καὶ ἐπιχειρήσωμεν νὰ τὰ κάμωμεν, τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἀγωνίας μας ἐξαφανίζεται καὶ ἀφοῦ μᾶς καταλάβῃ τὸ θάρρος ἀντὶ τοῦ τρόμου καὶ τῆς ἀπογνώσεως, τότε αὐτὸ ἐλαττώνει τὸν φόβον, αὐξάνει τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς καὶ κάμνει τὰς ἀγαθὰς ἐλπίδας ἰσχυροτέρας.

Διὰ τοῦτο ὁ πονηρὸς ἀπεμάκρυνε τὸν Ἰούδαν³³ ἀπὸ τὸν παρόντα κόσμον, διὰ νὰ μὴ ἐπανέλθῃ ἐκεῖ ἀπὸ ὅπου ἐξέπεσε κάμνων διὰ τῆς μετανοίας τὴν κατάλληλον ἀρχήν. Ἐ-

σθησιν, ἀλλὰ τὴν ἀπελπισίαν καὶ τὴν ἀπόγνωσιν, αἱ ὁποῖαι ἐσκότισαν τὸν νοῦν του.

διὰ τῆς μετανοίας ὅθεν ἐξέπεσεν. Ἐγὼ γάρ, εἰ καὶ παρά-
 δοξον τὸ λεγόμενον, οὐδὲ ἐκεῖνο τὸ ἁμάρτημα μεῖζον εἶποιμι
 ἂν εἶναι τῆς ἀπὸ τῆς μετανοίας βοηθείας ἐγγινομένης ἡμῖν.
 Διὸ δὴ δέομαι καὶ ἀντιβολῶ, πᾶσαν τὴν σατανικὴν ἔννοιαν
 5 ἐξορίσαντά σε τῆς ψυχῆς, ἐπὶ τὴν σωτηρίαν ταύτην ἐλθεῖν. Εἰ
 μὲν γὰρ ἀθρόως καὶ ὁμοῦ πρὸς ἐκείνην σε πάλιν τὴν κορυ-
 φὴν ἀναβῆναι ἐκέλευον, εἰκότως ἂν ἐδυσχέραινες, ὡς πολ-
 λῆς τῆς δυσκολίας οὔσης ἐν τούτῳ· εἰ δὲ τοσοῦτον ἀπαιτῶ
 10 νῦν, ὅσον μὴ προσθεῖναι τοῖς παροῦσι κακοῖς, ἀλλ' ἀ-
 νασιάντα ἐντεῦθεν τὴν ἐναντίαν ὑποστρέψαι πάλιν, τίνος ἔ-
 νεκεν καὶ ἀναδύη καὶ εἰς τοῦπίσω καθέλκεις σαυτόν; Οὐχ
 ἐώρακας τοὺς ἐν τρυφῇ καὶ μέθῃ καὶ παιδιᾷ καὶ τῇ λοιπῇ
 τελευτήσαντας χλευασία τοῦ θίου; Ποῦ νῦν εἰσιν οἱ μετὰ
 15 πολλοῦ μὲν τοῦ τύφου, πολλῶν δὲ τῶν ἀκολούθων σοβοῦντες
 ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς; οἱ τὰ σηρικὰ ἐνδεδυμένοι καὶ μύρων ἀπο-
 πνέοντες καὶ παρασίτους τρέφοντες καὶ τῇ σκηνηῇ προσηλω-
 μένοι διαπαντός; ποῦ τούτων ἡ φαντασία ἐκείνη νῦν; Οἴχε-
 ται ἡ τῶν δειπνῶν πολυτέλεια, τὸ τῶν μουσικῶν πλῆθος, ἡ
 τῶν κολάκων θεραπεία, ὁ γέλως ὁ πολὺς, ἡ τῆς ψυχῆς ἀνε-
 20 οῖς, ἡ τῆς διανοίας διάχουσις, ὁ θίος ὁ ὑγρὸς καὶ ἀνειμέ-
 νος καὶ περιτιός. Ποῦ νῦν ἀπέπιη πάντα ἐκεῖνα; τί γέγονε
 τὸ τοσαύτης θεραπείας ἀπολαῦσον σῶμα καὶ καθαρότητος;
 Ἄπιθι πρὸς τὴν σορόν, θέασαι τὴν κόνιν, τὴν τέφραν, τοὺς
 σκώληκας, τοῦ τόπου τὸ εἰδεχθὲς θέασαι καὶ στέναξον πικρόν.
 25 Καὶ εἶθε μέχρι τῆς τέφρας ἡ ζημία ἦν· νῦν δὲ ἀπὸ τῆς σο-
 ροῦ καὶ τῶν σκωλήκων τούτων μετάγαγε τὸν λογισμὸν ἐπὶ
 τὸν ἀτελεύτητον ἐκεῖνον σκώληκα, ἐπὶ τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον,
 ἐπὶ τὸν θρυγμὸν τῶν ὀδόντων, ἐπὶ τὸ σκότιος τὸ ἐξώτερον,
 ἐπὶ τὴν θλίψιν καὶ τὴν στενοχωρίαν, ἐπὶ τὴν παραβολὴν
 30 τὴν τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ πλουσίου, ὃς τοσοῦτων χρημάτων
 κύριος ὢν, καὶ πορφύραν ἐνδιδυσκόμενος, οὐδὲ σταγόνας ὑ-

γὼ δέ, μολονότι εἶναι παράδοξον τὸ λεγόμενον, οὔτε ἐκεῖνο τὸ παράπτωμα τῆς προδοσίας θὰ ἔλεγα ὅτι εἶναι μεγαλύτερον τῆς βοηθείας πού μᾶς παρέχει ἡ μετάνοια. Δι' αὐτὸ σὲ παρακαλῶ καὶ σὲ ἵκετεύω, ἀφοῦ ἐκδιώξης ἀπὸ τὴν ψυχὴν σου κάθε σατανικὴν γνώμην, νὰ ἔλθῃς εἰς τὴν σωτηρίαν ταύτην. Ἐὰν σὲ διέτασσα διὰ μιᾶς νὰ ἀνέλθῃς εἰς ἐκείνην πάλιν τὴν κορυφήν, εὐλόγως θὰ ἐδυσφόρεις, διότι τὸ πρᾶγμα εἶναι πολὺ δύσκολον. Ἐὰν ὅμως τώρα σοῦ ζητῶ μόνον νὰ μὴ προσθέσῃς εἰς τὰ παρόντα κακὰ καὶ ἄλλα, ἀλλὰ ἀφοῦ ἐγερθῆς ἀπὸ αὐτὰ νὰ στραφῆς πρὸς τὴν ἀντίθετον κατεύθυνσιν, διατί διστάζεις καὶ ὀπισθοδρομεῖς καὶ σύρεις τὸν ἑαυτὸν σου πρὸς τὰ κάτω; Δὲν εἶδες μήπως ὄλους ἐκείνους πού ἀπέθανον εἰς ἀπολαύσεις, καὶ μέθην καὶ διασκεδάσεις καὶ εἰς τὴν λοιπὴν χλεύην τοῦ βίου; Ποῦ εἶναι τώρα ἐκεῖνοι ποῦ μὲ πολλὴν ἔπαρσιν καὶ πολλοὺς ἀκολουθούς περιεπάτουں θορυβωδῶς εἰς τὴν ἀγοράν; Οἱ ἐνδεδυμένοι τὰ μεταξωτὰ καὶ εὐωδιάζοντες ἀπὸ ἀρώματα καὶ ἔχοντες πολλοὺς συμπαρακαθημένους εἰς τὴν τράπεζάν των καὶ προσήλωσιν συνεχῆ εἰς τὰς θεατρικὰς σκηνάς; Ποῦ εἶναι τώρα ἡ φαντασία ὄλων ἐκείνων; Ἐξηφανίσθη ἡ πολυτέλεια τῶν δειπνῶν, τὸ πλῆθος τῶν μουσικῶν, ἡ ἀκολουθία τῶν κολάκων, ὁ πολὺς γέλως, ἡ ἄνεσις τῆς ψυχῆς, ἡ διάχυσις τοῦ νοῦ, ὁ θηλυπρεπὴς βίος, ὁ χαινωμένος καὶ ὑπερβολικός. Ποῦ ἐπέταξαν τώρα ὅλα ἐκεῖνα; Τί ἀπέγινε τὸ σῶμα πού ἀπελάμβανε τόσην περιποίησιν καὶ καθαρότητα; Πήγαινε πρὸς τὴν σορὸν καὶ κύτταξε τὴν κόνιν, τὴν στάκτιν, τοὺς σκώληκας, παρατήρησε τὸ ἀπαίσιον τοῦ τόπου καὶ στέναξε πικρῶς. Καὶ εἶθε ἡ ζημία νὰ ἐτελείωνεν ἕως τὴν τέφραν. Τώρα ὅμως ἀπὸ τὸν τάφον καὶ τοὺς σκώληκας τοῦτους μετᾶφερε τὸν λογισμὸν σου εἰς τὸν αἰώνιον ἐκεῖνον σκώληκα, εἰς τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον, εἰς τὸν τριγμὸν τῶν ὀδόντων, εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, εἰς τὴν θλίψιν καὶ στενοχωρίαν, εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ πλουσίου, ὁ ὁποῖος ἐνῶ ἦτο κάτοχος τόσων χρημάτων καὶ ἐφό-

δατος ἐγένετο κύριος, καὶ ταῦτα ἐν ἀνάγκῃ τοσαύτῃ καθεσιῶς.

Οὐδὲν τῶν ὄνειράτων ἄμεινον τὰ ἐνταῦθα διάκειται. Καθάπερ γὰρ οἱ τὰ μέταλλα ἐργαζόμενοι, ἢ καὶ ἑτέραν
 5 τινὰ τινύντες κόλασιν ταύτης χαλεπωτέραν, ὅταν ὑπὸ τῶν πολλῶν μόχθων ἐκείνων καὶ τῆς πικροτάτης ζωῆς ἀπονυσιάξαντες ἴδωσιν ἐν ὄνειροις ἐν τρυφαῖς καὶ εὐθηνίαις ἑαυτούς, οὐδεμίαν μετὰ τὸ ἐγεροθῆναι τοῖς ὄνειροις ἴσασι χάριν· οὕτως καὶ ὁ πλούσιος ἐκεῖνος καθάπερ ἐν ὄνειρῳ
 10 τῷ παρόντι βίῳ πλουτήσας, μετὰ τὴν ἐνθὲνδεν ἀποδημίαν, τὴν πικρὰν ἐκείνην ἐκολάζετο κόλασιν. Ταῦτα ἐννόησον, καὶ τὸ πῦρ ἀντιστήσας ἐκεῖνο τῷ κατέχοντί σε νῦν τῷ τῶν ἐπιθυμιῶν ἐμπροσημῷ, ἀπαλλάγηθι τῆς καμίνου ποιέ. Ὁ μὲν γὰρ ταύτην ἐνθάδε ἀποσβέσας καλῶς, οὐδὲ ἐκείνης λήψεται
 15 πείραν· εἰ δέ τις ταύτης μὴ περιγένοιτο, σφοδρότερον αὐτὸν ἀπελθόντα ἐνθὲνδε καθέξει τότε ἐκείνη.

Πόσον βούλει σοι παρεκταθῆναι τοῦ παρόντος βίου τὴν ἀπόλαυσιν χρόνον; Ἐγὼ μὲν γὰρ οὐκ οἶμαί σοι πλέον ἢ πενήκοντα ἔτη λείπεσθαι, ὥστε πρὸς ἑξοχαιὸν γῆρας ἐλθεῖν, μᾶλλον
 20 δὲ οὐδὲ τοῦτο που δῆλόν ἐστιν ἡμῖν· οἱ γὰρ μηδὲ μέχρι τῆς ἐσπέρας ὑπὲρ τῆς ζωῆς θαρρεῖν ἔχοντες τῆς ἑαυτῶν, πῶς ἂν ὑπὲρ τοσοῦτων δισχυρίσαιντο ἐτῶν; Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶν ἄδηλον, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς τῶν πραγμάτων μεταβολῆς· πολλάκις γὰρ τῆς ζωῆς ἐκταθείσης εἰς χρόνον μακρὸν, οὐ συνεξετάθη
 25 τὰ τῆς τρυφῆς, ἀλλ' ὁμοῦ καὶ ἐπέστη καὶ ἀπεπήδησε. Πλὴν ἀλλ' εἰ βούλει, κείσθω τῷ λόγῳ, καὶ ζήσεσθαί σε ἔτη τοσαῦτα, καὶ μηδεμίαν ὑποστήσεσθαι μεταβολήν, τί τοῦτο πρὸς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας, καὶ τὰς κολάσεις τὰς πικρὰς καὶ ἀφορήτους ἐκείνας; Ἐνταῦθα μὲν γὰρ καὶ τὰ ἀγαθὰ

ρει ἐνδύματα ἐκ πορφύρας, ἐκεῖ οὔτε σταγόνα ὕδατος δὲν εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του καὶ τοῦτο καθ' ἣν στιγμὴν εὐρίσκετο εἰς τόσῃν ἀνάγκῃν.

Τὰ πράγματα τοῦ παρόντος βίου δὲν εἶναι καθόλου καλύτερα ἀπὸ ὄνειρα. Διότι, ὅπως ὅσοι ἐργάζονται εἰς τὰ μεταλλεῖα ἢ ἐκτίουν κάποιαν χειροτέραν ἀπὸ αὐτὴν ποινὴν, ὅταν, ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἐκείνους κόπους καὶ τὴν πικροτάτην ζωὴν ἀποκοιμηθοῦν καὶ ἴδουν εἰς ὄνειρον ὅτι εὐρίσκονται εἰς τρυφὰς καὶ πολλὰ ἀγαθὰ, ἀφοῦ ἐξυπνήσουν, καμμίαν ἀπολύτως χάριν δὲν γνωρίζουν καθότι εἶναι ὄνειρα, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ὁ πλούσιος, ἀφοῦ ὡς εἰς ὄνειρον ἐπλούτησεν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ παρόντος κόσμου ἐκολάζετο μὲ τὴν πικρὰν ἐκείνην κόλασιν. Σκέψου τα αὐτὰ καὶ ἀφοῦ ἀντιπαραβάλλῃς τὸ πῦρ ἐκεῖνο πρὸς τοῦτο τὸ πῦρ ποῦ σὲ κατέχει τώρα λόγῳ τῆς φλογώσεως τῶν ἐπιθυμιῶν, ἀπάλλαξε τὸν ἑαυτὸν σου ἀπὸ τὴν κάμινον. Διότι, ὅποιος ἀποσβέση καλῶς τὴν ἐδῶ κάμινον, δὲν θὰ δοκιμάσῃ οὔτε τὴν αἰώνιον. Ἐὰν ὅμως δὲν νικήσῃ τὴν παροῦσαν, ὀρμητικώτερον θὰ τὸν δεχθῇ τότε ἐκείνη ὅταν ἀπέλθῃ ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦτον.

Πόσον χρόνον θέλεις νὰ παραταθῇ πρὸς χάριν σου ἡ ἀπόλαυσις τοῦ παρόντος βίου; Νομίζω, ὅτι δὲν σοῦ ὑπολείπονται περισσότερα ἀπὸ πεντήκοντα ἔτη, ἕως ὅτου φθάσῃς εἰς βαθύτατον γῆρας, ἂν καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι φανερὸν εἰς ἡμᾶς. Διότι ὅσοι δὲν εἶναι βέβαιοι διὰ τὴν ζωὴν των ἕως τὴν ἐσπέραν ποῦ ἔρχεται, πῶς θὰ δισχυρίζοντο τοῦτο διὰ τόσα ἔτη; Καὶ δὲν εἶναι μόνον τοῦτο ἄδηλον, ἀλλὰ καὶ ἡ μεταβολὴ τῶν πραγμάτων. Διότι, ἐνῶ πολλάκις ἡ ζωὴ διήρκησε πολλὰ ἔτη, δὲν διήρκεσαν καὶ αἱ ἀπολαύσεις τόσον, ἀλλ' ὅλαι μαζὶ ἀπεμακρύνθησαν καὶ ἐξηφανίσθησαν. Ἄς ὑποθέσωμεν ὅμως, ἂν θέλῃς, ὅτι θὰ ζήσῃς τόσα πολλὰ ἔτη καὶ δὲν θὰ σοῦ συμβῇ καμμία μεταβολή. Τί εἶναι αὐτὸ ἐμπρὸς εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας καὶ τὰς ἀκατονομάστους καὶ ἀφορήτους ἐκείνας τιμωρίας; Διότι ἐδῶ καὶ τὰ λυπηρὰ

καὶ τὰ χαλεπὰ τέλος ἔχει, καὶ τοῦτο τάχιστον· ἐκεῖ δὲ ἀθανάτοις ἀμφοτέρω παρκετείνεται αἰῶσι, καὶ τῇ ποιότητι δὲ τοσοῦτον τῶν νῦν διενήνοχεν, ὅσον οὐδὲ ἔστιν εἰπεῖν.

10. Μὴ γὰρ ἐπειδὴ πῦρ ἤκουσας, τοιοῦτον εἶναι νο-
 5 μίσης ἐκεῖνο τὸ πῦρ· τοῦτο μὲν γάρ, ὅπερ ἂν λάβῃ, κατέκαυσε καὶ ἀπῆλλαξεν· ἐκεῖνο δὲ τοὺς ἅπαξ κατασχεθέντας καίει διαπαντός καὶ οὐδέποτε πάυεται· διὰ τοῦτο καὶ ἄσβεστον εἴ-
 ρηται. Καὶ γὰρ καὶ τοὺς ἡμαρτηκότας ἀφθαρσίαν ἐνδύσα-
 σθαι δεῖ, οὐ πρὸς τιμὴν, ἀλλ' ὥστε διηνεκὲς ἐφόδιον ἔχειν
 10 τῆς τιμωρίας ἐκείνης· τοῦτο δ' ὅσον ἐστὶ δεινόν, ὃ μὲν λό-
 γος οὐκ ἂν ἰσχύσειε παρασιῆσαί ποτε, ἀπὸ δὲ τῆς πείρας
 τῶν μικρῶν δυνατὸν βραχεῖάν τινα ἔννοιαν τῶν μεγάλων
 ἐκείνων λαβεῖν. Εἰ γὰρ ποτε ἐν βαλανείῳ γένοιο σφοδρό-
 τερον κατεσκευασμένῳ τοῦ δέοντος, τότε μοι τὸ τῆς γεέννης
 15 ἐννόησον πῦρ, καὶ εἰ ποτε πάλιν ὑπὸ τοῦ πυρριτοῦ καταφλε-
 χθείης χαλεποῦ, πρὸς ἐκείνην τὴν φλόγα τὸν νοῦν κατάσιη-
 σον, καὶ τότε δυνήσῃ διασειῆλαι καλῶς. Εἰ γὰρ βαλανεῖον
 καὶ πυρριτὸς οὕτως ἡμᾶς θλίβει καὶ θορυβεῖ, ὅταν εἰς τὸν
 ποταμὸν τοῦ πυρριτὸς ἐμπέσωμεν ἐκεῖνον τὸν ἐλκόμενον πρὸ
 20 τοῦ θήματος τοῦ φοβεροῦ, πῶς τότε διακεισόμεθα; Ἐὰρ
 βρούξομεν τοὺς ὀδόντας ὑπὸ τῶν πόνων καὶ τῶν ἀφορήτων
 ἀλγηδόνων ἐκείνων· ὃ δὲ ἐπαμύνων ἔσται οὐδεὶς· ἀλλ' οἰ-
 μώξομεν μεγάλα, σφοδρότερον ἐπιτιθεμένης ἡμῖν τῆς φλο-
 γός, ὀψόμεθα δὲ οὐδένα, πλὴν τῶν κολαζομένων σὺν ἡμῖν,
 25 καὶ τῆς ἐρημίας τῆς πολλῆς. Τί ἂν τις εἴποι τὰ ἀπὸ τοῦ
 σκότους δείματα ταῖς ἡμετέραις ἐγγινόμενα ψυχαῖς; ὥσπερ
 γὰρ οὐκ ἔστιν ἀναλωτικὸν ἐκεῖνο τὸ πῦρ, οὕτως οὐδὲ φωτι-
 στικόν· οὐδὲ γὰρ ἂν σκότιος ἦν.

Τὸν τοίνυν ἀπὸ τούτου θόρουθον ἐγγινόμενον τότε ἡμῖν,
 30 καὶ τὸν τρόμον καὶ τὴν παράλυσιν καὶ τὴν ἔκστασιν τὴν πολ-
 λὴν ἐκεῖνος σαφῆ παρασιῆσαι μόνος ὁ καιρὸς ἰκανός. Πολλὰ
 γὰρ καὶ ποικίλα ἐκεῖ τὰ βασανιστήρια, καὶ νιφάδες πάντο-

καὶ τὰ ἀγαθὰ ἔχουν τέλος καὶ τοῦτο πολὺ σύντομον. Ἐκεῖ ὅμως συνεχίζονται εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμφότερα καὶ κατὰ ποιότητα τόσον διαφέρουν ἀπὸ τὰ ἐδῶ, ὅσον οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ τὸ εἶπη κανεὶς.

10. Μὴ λοιπὸν, ἐπειδὴ ἤκουσες διὰ πῦρ, νομίσης ὅτι ἐκεῖνο τὸ πῦρ ὁμοιάζει μὲ τὸ ἐδῶ. Διότι τοῦτο κατακαίει καὶ ἀφανίζει ὅ,τι ἐγγίζει. Ἐκεῖνο ὅμως ὅσους καταλάβη μιὰ φορὰ τοὺς καίει συνεχῶς καὶ ποτὲ δὲν παύει. Δι' αὐτὸ καὶ ἄσβεστον ὠνομάσθη. Πρέπει δὲ καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ νὰ γίνουν ἄφθαρτοι, ὄχι διὰ νὰ τιμηθοῦν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἔχουν συνεχὲς ἐφόδιον τῆς τιμωρίας ἐκείνης. Τοῦτο δὲ πόσον φοβερὸν εἶναι, ποτὲ δὲν θὰ ἠδύνατο λόγος νὰ τὸ παραστήσῃ. Ἀπὸ τὴν πεῖραν ὅμως τῶν μικρῶν εἶναι δυνατόν νὰ λάβωμεν κάποιαν ἰδέαν καὶ διὰ τὰ μεγάλα ἐκεῖνα. Ἐὰν ποτὲ εὐρεθῆς εἰς λουτρὸν ὑπερθερμασμένον, τότε σκέψου τὸ πῦρ τῆς γεέννης. Καὶ πάλιν ἐὰν τύχη νὰ καταληφθῆς ἀπὸ ὑψηλὸν πυρετόν, μετάφερε τὸν λογισμόν σου εἰς ἐκείνην τὴν φλόγα καὶ τότε θὰ ἠμπορέσης νὰ διακρίνης καλῶς. Ἐὰν δὲ τὸ λουτρὸν καὶ ὁ πυρετὸς τόσον μᾶς στενοχωροῦν καὶ θορυβοῦν, ὅταν ριφθῶμεν εἰς τὸν ποταμὸν ἐκεῖνον τοῦ πυρὸς ὁ ὁποῖος διέρχεται πρὸ τοῦ φοβεροῦ βήματος, εἰς ποίαν κατάστασιν θὰ εἴμεθα τότε; Θὰ τρίξωμεν ἀσφαλῶς τοὺς ὀδόντας ἀπὸ τοὺς ἀφορητοὺς πόνους, ἐνῶ δὲν θὰ ὑπάρχη κανεὶς διὰ νὰ μᾶς συντρέξῃ· ἀλλὰ θὰ θρηνηῶμεν πολὺ, ὅταν ἰσχυροτέρα φλόξ θὰ μᾶς ἐγγίξῃ, κανένα δὲ δὲν θὰ βλέπωμεν τίποτε ἄλλο, πλὴν ἐκείνων πού θὰ κολάζονται μαζί μας καὶ τὴν μεγάλην ἐρημίαν. Τί νὰ εἶπη κανεὶς καὶ διὰ τὸν τρόπον ποῦ θὰ προκαλῆ τὸ σκότος εἰς τὰς ψυχὰς μας; Διότι ὅπως τὸ πῦρ ἐκεῖνο δὲν εἶναι καταστρεπτικόν, ἔτσι δὲν εἶναι καὶ φωτιστικόν· διότι τότε δὲν θὰ ἦτο σκότος.

Τὸ θόρυβον λοιπὸν ποῦ θὰ δημιουργῆται τότε ἐντὸς μας ἀπὸ αὐτὸ καὶ τὸν τρόπον καὶ τὴν παράλυσιν καὶ τὴν μεγάλην ἐκπληξιν μόνον ἐκεῖνος ὁ καιρὸς εἶναι ἰκανὸς νὰ μᾶς τὰ φανερώσῃ σαφῶς. Διότι εἶναι πολλὰ καὶ ποικίλα τὰ

θεν κολάσεων ἐπάγονται τῇ ψυχῇ. Εἰ δὲ λέγοι τις, καὶ πῶς ἀρκέσαι δύναιτ' ἂν ἡ ψυχὴ πρὸς τοσοῦτον πλήθος τιμωριῶν, καὶ ἀτελευτήτους αἰῶνας διαμεῖναι κολαζομένη, ἐννοησάτω τὰ ἐνταῦθα γινόμενα, πῶς πολλοὶ πολλάκις πρὸς νόσον μα-
 5 κρὰν καὶ χαλεπὴν ἤρκεσαν. Εἰ δὲ καὶ ἐτελεύτησαν, οὐ τῆς ψυχῆς ἀναλωθείσης, ἀλλὰ τοῦ σώματος ἀπαγορεύσαντος, ὡς εἶ γε ἐκεῖνο μὴ ἐνεδίδου, οὐκ ἂν ἐπαύσατο βασανιζομένη ἡ ψυχὴ. "Οτιαν οὖν ἄφθαρτον τοῦτο λάβῃ καὶ ἀνάλωτον, οὐ-
 δὲν τὸ κωλύον εἰς ἄπειρον ἐκταθῆναι τὴν κόλασιν. Ἐνταῦθα
 10 μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ὁμοῦ τὰ ἀμφοτέρωθεν συνελθεῖν, σφοδρότητα λέγω κολάσεων καὶ παραμονῆν, ἀλλὰ θάτερον θατέρω μά-
 χεται, διὰ τὸ τὴν τοῦ σώματος φύσιν εἶναι φθαρτὴν καὶ μὴ φέρειν ἀμφοτέρων τὴν σύνοδον· τῆς ἀφθαρσίας δὲ ἐπελθού-
 σης λοιπόν, τῆς μάχης ταύτης διάλυσις γένοιτ' ἂν καὶ μετὰ
 15 πολλῆς τῆς ἐξουσίας εἰς ἄπειρον ἡμᾶς ἀμφοτέρωθεν καθέξει τὰ δεινά.

Μὴ τοίνυν ὡς τῆς ὑπερβολῆς τῶν βασανιστηρίων ἀνα-
 λισκούσης ἡμῶν τὴν ψυχὴν, οὕτω διατεθῶμεν νῦν· οὐδὲ γὰρ
 τὸ σῶμα δυνήσεται τοῦτο ἐν ἐκείνῳ παθεῖν τῷ καιρῷ, ἀλλὰ
 20 μενεῖ μετὰ τῆς ψυχῆς αἰωνίως κολαζόμενον, καὶ πέρασ ἕτε-
 ρον ἔσται οὐδέν. Πρόσῃ οὖν βούλει τρυφήν, καὶ πρόσον και-
 ρὸν ἀντιθεῖναι τῇ κολάσει ταύτῃ καὶ τῇ τιμωρίᾳ; βούλει χρό-
 νον ἑτῶν ἑκατὸν καὶ δις τοσοῦτον; Καὶ τί τοῦτο πρὸς τοὺς
 ἀτελευτήτους αἰῶνας; "Οπερ γὰρ ἄναρ ἡμέρας μιᾶς ἐν τῷ
 25 βίῳ παντί, τοῦτο ἢ τῶν ἐνθάδε ἀπόλαυσις ἔστι πρὸς τὴν
 τῶν μελλόντων κατάστασιν. "Ἔστιν οὖν ἄρα ὅστις ὑπὲρ τοῦ
 χρησιῶν ἄναρ ἰδεῖν διαπαντὸς κολάζεσθαι ἔλοιτ' ἂν; καὶ τίς
 οὕτως ἀνόητος, ὡς ἐπὶ ταύτην ἐλθεῖν τὴν ἀντίδοσιν; Οὕτω

βασανιστήρια ἐκεῖ καὶ νιφάδες κολάσεων ἀπὸ παντοῦ θὰ καταβαίνουν ἐπάνω εἰς τὴν ψυχὴν. Ἐὰν κανεῖς ἤθελεν ἐρωτήσῃ καὶ πῶς θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἀνθέξῃ εἰς τόσον πλῆθος τιμωριῶν καὶ νὰ παραμείνῃ τιμωρουμένη ἢ σὰρξ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας; Αὐτὸς ἄς ἐξετάσῃ τὰ ἐδῶ συμβαίνοντα, πῶς δηλαδὴ πολλοὶ πολλάκις ἀντεστάθησαν καὶ ἀνθεξάν εἰς μακρὰν καὶ βαρεῖαν νόσον. Ἐὰν δὲ συνέβῃ ἄλλοι νὰ ἀποθάνουν, συνέβῃ ὄχι διότι ἐξηντλήθη ἡ ψυχὴ των, ἀλλὰ τὸ σῶμα των, εἰς σημεῖον ὥστε ἐὰν ἐκεῖνο δὲν ὑπεχώρει, δὲν θὰ ἔπαυε νὰ τυραννῆται ἡ ψυχὴ. Ὅταν λοιπὸν τὸ παραλάβῃ ἀφθαρτον καὶ ἀδιάλυτον, τίποτε δὲν ἐμποδίζει τὴν ἐπ' ἀπειρον ἐπέκτασιν τῆς κολάσεως. Διότι ἐδῶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συνυπάρξουν καὶ τὰ δύο, δηλαδὴ ἡ σφοδρότης τῶν κολάσεων καὶ ἡ διάρκεια, ἀλλὰ τὸ ἐν ἀνατρέπει τὸ ἄλλο, ἐπειδὴ ἡ φύσις τοῦ σώματός μας εἶναι φθαρτή, δὲν συγχωρεῖ τὴν συνύπαρξιν αὐτῶν. Ὅταν ὅμως συντελεσθῇ ἡ ἀφθαροσία καὶ ἡ διαμάχη αὕτη θὰ λήξῃ, τότε μὲ μεγάλην ἐξουσίαν θὰ μᾶς κατέχουν ἐπ' ἀπειρον ἀμφότερα τὰ δεινά.

Ἄς μὴ διατεθῶμεν λοιπὸν τώρα ἔτσι μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι τὸ μέγεθος τῶν βασανιστηρίων καταστρέφει τὴν ψυχὴν μας. Διότι οὔτε τὸ σῶμα θὰ ἠμπορέσῃ νὰ πάθῃ τοῦτο κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, ἀλλὰ θὰ μείνῃ τιμωρούμενον μαζὶ μὲ τὴν ψυχὴν καὶ δὲν θὰ ὑπάρξῃ πλέον κανένα ἄλλο τέλος. Πόσῃν τρυφῇ καὶ πόσον χρόνον θέλεις λοιπὸν νὰ ἀντιτάξῃς εἰς τὴν τοιαύτην κόλασιν καὶ τιμωρίαν; Θέλεις χρόνον ἑκατὸν ἐτῶν ἢ καὶ τὸν διπλάσιον; Καὶ πόσος εἶναι ὁ χρόνος αὐτὸς ἐμπρὸς εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας; Διότι ὅτι εἶναι ὄνειρον μιᾶς ἡμέρας εἰς ὅλον τὸν βίον τοῦτον, τοῦτο ἐν συγκρίσει εἶναι καὶ ἡ ἀπόλαυσις τῶν πραγμάτων τοῦ παρόντος βίου πρὸς τὴν κατάστασιν τῶν μελλόντων. Ὑπάρχει ἄρα γε κανεῖς ποὺ θὰ προτιμοῦσε νὰ κολάζεται αἰωνίως διὰ νὰ ἴδῃ ἓνα καλὸν ὄνειρον; Ποῖος λοιπὸν εἶναι τόσον ἀνόητος, ὥστε νὰ προτιμᾷ μίαν τέτοιαν ἀνταλλαγὴν; Δὲν

γὰρ διαβάλλω τὴν τρυφήν, οὐδὲ τὴν ἐν αὐτῇ κειμένην πικρίαν ἀποκαλύπτω νῦν· οὐ γὰρ οὗτος τῶν λόγων τούτων ὁ καιρός, ἀλλ' ὅταν αὐτὴν ἐκφυγεῖν δυνηθῆς. Νῦν μὲν γὰρ ἐνεχόμενος τῷ πάθει, καὶ ληρεῖν ἡμᾶς ὑποπιεύσεις, εἰ τὴν
5 ἡδονὴν καλοῖημεν πικράν· ὅταν δὲ ἀπαλλαγῆς τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι τοῦ νοσήματος, τότε εἶση καὶ τὴν κακίαν αὐτοῦ καλῶς.

Διὸ τούτους ἐν ἑτέρῳ καιρῷ τοὺς λόγους ταμιευσάμενοι, ἐκεῖνο ἐροῦμεν νῦν. Ἔστω εἶναι τρυφήν τὴν τρυφήν, καὶ ἡδονὴν τὴν ἡδονήν, καὶ μηδὲν ἔχειν ἀνιαρὸν μηδὲ ἐπο-
10 νείδιστον, τί πρὸς τὴν ἀποκειμένην κόλασιν ἐροῦμεν; τί δὲ τότε πράξομεν, ἡσθέντες μὲν ὡς ἐν σκιᾷ καὶ εἰκόνη τανῦν, ἔργῳ δὲ τὴν θάσανον αἰωνίαν τιννύοντες ἐκεῖ, καὶ ταῦτα ἐξὸν ἐν βραχεῖ χρόνῳ τὰ τε εἰρημένα στρεβλωτήρια διαφυγεῖν καὶ τῶν ἀποκειμένων ἀπολαῦσαι καλῶν; Καὶ γὰρ καὶ
15 τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἔργον τὸ μὴ εἰς μῆκος ἡμῖν ἐκπαθῆναι τοὺς ἀγῶνας μακρόν, ἀλλ' ἐν βραχεῖ καὶ ἀκαριαίῳ καὶ ὀφθαλμοῦ ριπῇ (τοῦτο γὰρ ἡ παροῦσα ζωὴ πρὸς ἐκείνην) ἀγωνισαμένους ἐν τοῖς ἀπείροις στεφανωθῆναι αἰῶσιν.

20 Οὐχ ὡς ἔτυχε δὲ καὶ τοῦτο τότε τὰς τῶν κολαζομένων ἀνιάσει ψυχάς, ὅταν ἐννοήσωσιν, ὅτι παρὸν ἐν ταῖς ὀλίγαις ἡμέραις ταύταις κατορθῶσαι τὸ πᾶν, ἀμελήσαντες τοῖς ἀθανάτοις ἐαντοὺς παρέδωκαν κακοῖς. Ὅπερ ἵνα μὴ πάθωμεν, διανασιῶμεν «ἕως καιρὸς εὐπρόδοκτος, ἕως ἡμέρα σωτη-
25 ρίας», ἕως πολλὴ τῆς μετάνοίας ἢ ἰσχύς. Οὐδὲ γὰρ τὰ εἰρημένα μόνον ἡμᾶς ἐκδέξεται ραθυμήσαντας κακά, ἀλλὰ καὶ ἕτερα πολλῶν τούτων χαλεπώτερα. Ταῦτα μὲν γὰρ ἐν τῇ γενέ-
ρη, καὶ τούτων πικρότερα· ἢ δὲ τῶν ἀγαθῶν ἀπόπτωσις το-

34. Τὰ στρεβλωτήρια ἦσαν εἶδος βασανιστηρίων ὀργάνων, διὰ τῶν ὁποίων ἐκακοποιοῦν τοὺς βασανιζομένους.

35. Β' Κορ. 6, 2.

κατηγορῶ ἀκόμη τὴν τρυφήν, οὔτε ἀποκαλύπτω τῶρα τὴν ἐνυπάρχουσαν εἰς αὐτὴν πικρίαν. Κατάλληλος διὰ τέτοια λόγια δὲν εἶναι ὁ παρῶν καιρὸς, ἀλλ' ὅταν ἡμπορέσης νὰ ἀπομακρυνθῆς ἀπὸ αὐτήν, τότε. Διότι τώρα, ἐπειδὴ διακατέχεσαι ἀπὸ τὸ πάθος αὐτό, θὰ νομίσης ὅτι φλυαρῶ, ἐὰν ἀπεκάλουν τὴν ἡδονὴν πικράν. "Όταν ὅμως μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὸ νόσημά σου, τότε θὰ γνωρίσης καλῶς καὶ τὸ πόσον ἐπιβλαβὲς εἶναι.

Διὰ τοῦτο, φυλάσσοντες τὰ λόγια αὐτὰ δι' ἄλλους καιροῦς, τοῦτο θὰ εἴπωμεν τώρα. Ἔστω ὅτι ἡ τρυφή εἶναι τρυφή καὶ ἡ ἡδονὴ ἡδονὴ καὶ ὅτι τίποτε τὸ λυπηρὸν καὶ ἐπονείδιστον δὲν ἔχουν· τί ὅμως θὰ εἴπωμεν ἔναντι τῆς μελλούσης κολάσεως; Τί θὰ πράξωμεν τότε, ἀπολαύσαντες μὲν ἐνταῦθα ὡσάν σκιάν καὶ εἰκόνα τὴν ἡδονήν, ὑφιστάμενοι δὲ ἐκεῖ ἐμπράκτως τὴν αἰώνιαν βάσανον ὡς ποινήν, ἐνῶ μᾶς ἦτο δυνατόν ἐντὸς μικροῦ χρόνου νὰ ἀποφύγωμεν τὰ λεγόμενα στρεβλωτήρια³⁴ καὶ ἀπολαύσωμεν τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ; Διότι καὶ τοῦτο εἶναι ἔργον τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, τὸ νὰ μὴ διαρκοῦν ἐπὶ μακρὸν οἱ ἀγῶνες, ἀλλ' ἀφοῦ ἀγωνισθῶμεν συντόμως καὶ ἀκαριαίως καὶ ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ (διότι τοῦτο εἶναι ἡ παρούσα ζωὴ ἐν σχέσει πρὸς τὴν μέλλουσαν), νὰ στεφανωθῶμεν εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας.

Δὲν θὰ εἶναι δὲ τυχαία καὶ ἡ λύπη τῶν κολαζομένων τότε, ὅταν ἀντιληφθοῦν ὅτι, ἐνῶ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἐνταῦθα ἠδύνατο νὰ κατορθώσουν τὸ πᾶν, δείξαντες ἀμέλειαν παρέδωσαν τὸν ἑαυτὸν των εἰς τὴν αἰώνιον τιμωρίαν. Διὰ νὰ μὴ πάθωμεν τοῦτο, ἄς ἐγερθῶμεν «ἕως ὅτου εἶναι καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἕως ὅτου εἶναι ἡμέρα σωτηρίας»³⁵, ὅσον χρόνον εἶναι ἀκόμη μεγάλη ἡ ἰσχὺς τῆς μετανοίας. Καὶ ὅχι μόνον τὰ ἀναφερθέντα κακὰ θὰ μᾶς ὑποδεχθοῦν, ἐὰν δείξωμεν ραθυμίαν, ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολὺ χειρότερα ἀπὸ αὐτὰ. Αὐτὰ λοιπὸν θὰ ὑποστῶμεν εἰς τὴν γέενναν καὶ ἀκόμη πικρότερα τούτων. Ἡ ἀπώλεια δὲ τῶν ἀποκειμένων

σαύτην ἔχει τὴν ὀδύνην, ἰσοσαύτην τὴν θλίψιν καὶ τὴν σι-
νοχωρίαν, ὡς εἰ καὶ μηδεμία τιμωρία τοῖς ἐνιαῦθα ἁμαρτιά-
νουσιν ἔκειτο, αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν ἀρκέσαι τῶν ἐν τῇ γεέννῃ
βασανιστηρίων πικρότερον δοκεῖν καὶ συνταράξαι τὰς ἡμέ-
5 τέρους ψυχάς.

11. Ἐννόησον γάρ μοι τῆς ζωῆς τὴν κατάστασιν ἐκεί-
νης, καθ' ὅσον ἐννοῆσαι δυνατὸν· πρὸς γὰρ τὴν ἀξίαν οὐδεὶς
ἡμῖν ἀρκέσει λόγος· ἀλλ' ἐξ ὧν ἀκούομεν ὡσπερ διὰ τινῶν
αἰνιγμάτων λάβωμέν τινα φαντασίαν αὐτῆς ἀμυδράν. «Ἀπέ-
10 δρα», φησὶν, «ὀδύνη καὶ λύπη καὶ σιναγμός». Τί οὖν ταύτης
μακαριώτερον γένοιτ' ἂν τῆς ζωῆς; Οὐκ ἔστιν ἐκεῖ πενίαν
δεῖσαι καὶ νόσον· οὐκ ἔστιν ἀδικοῦντα οὐδὲ ἀδικούμενον ἰ-
δεῖν, οὐ παροξύνοντα καὶ παροξυνόμενον, οὐκ ὀργιζόμενον,
οὐ βασκαίνοντα, οὐκ ἐπιθυμία ἀτόπῳ φλεγόμενον, οὐχ ὑπὲρ
15 τῆς τῶν ἀναγκαίων ἀλύοντα χορηγίας, οὐχ ὑπὲρ ἀρχῆς καὶ
δυναστείας κοπιόμενον· πᾶσα γὰρ ἡ ζάλη τῶν ἐν ἡμῖν πα-
θῶν σθεσθεῖσα ἀπόλλυται καὶ πάντα εἰρήνη καὶ εὐφροσύνη
ἔσται καὶ χαρά, πάντα εὐδία καὶ γαληνὰ, πάντα ἡμέρα καὶ
λαμπρότης καὶ φῶς, φῶς οὐ τοῦτο τὸ νῦν, ἀλλ' ἕτερον τούτου
20 τοσοῦτον λαμπρότερον, ὅσον λυχνιαίου τοῦτο φαιδρότερον.
Οὔτε γὰρ ἐκεῖ νυκτὶ οὔτε συνδρομῇ κρύπεται νεφῶν· οὐ
καίει καὶ φλέγει τὰ σώματα· οὔτε γὰρ νύξ, οὔτε ἑσπέρα
ἐκεῖ, οὐ κρύος, οὐ θάλπος, οὐκ ἄλλη τις τροπῶν μεταβολή·
ἀλλ' ἑτέρα τις κατάστασις τοιαύτη, ἣν οἱ καταξιωθέντες εἰ-
25 σονται μόνοι· οὐκ ἔστι γῆρας ἐκεῖ, οὔτε τὰ τοῦ γήρωσ κακά,
ἀλλὰ πάντα ἐκποδῶν γίνεται τὰ τῆς φθορᾶς, τῆς ἀφθάρτου
δόξης κρατούσης πανταχοῦ. Τὸ δὲ τούτων ἀπάντων μεῖζον,
τὸ τῆς πρὸς τὸν Χριστὸν ὁμιλίας ἀπολαύειν διηνεκῶς, μετὰ

ἀγαθῶν τόσην ὀδύνην προξενεῖ, τόσην θλίψιν καὶ στενοχωρίαν, ὥστε καὶ ἂν ἀκόμη καμμία τιμωρία δὲν ἐπερίμενε τοὺς ἐνταῦθα ἁμαρτάνοντας, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἢ ἀπώλεια εἶναι ἀρκετὴ νὰ δαγκώσῃ πικρότερον καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ βασανιστήρια τῆς γεέννης καὶ νὰ συνταράξῃ τὰς ψυχὰς μας.

11. Σκέψου τὴν κατάστασιν ἐκείνης τῆς ζωῆς, ὅσον βεβαίως εἶναι δυνατὸν τοῦτο, διότι κανεὶς λόγος δὲν εἶναι ἀρκετὸς διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἀξίαν της. Ἀπὸ ὅσα ὅμως ἀκούομεν, ὡσὰν δι' αἰνίγματος, ἅς λάβωμεν περὶ αὐτῆς ἀμυδρὰν ἰδέαν. «Ἐξηφανίσθη, λέγει, ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμός»³⁶. Καὶ τί μακαριώτερον θὰ ἤμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ζωὴν; Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ φοβηθῇ κανεὶς ἐκεῖ πτωχείαν καὶ ἀσθένειαν, ἢ νὰ ἴδῃ βλάπτοντα καὶ βλαπτόμενον ἄνθρωπον, οὔτε ἐρεθίζοντα καὶ ἐρεθιζόμενον, οὔτε ὀργιζόμενον, οὔτε φθονοῦντα οὔτε φλεγόμενον ἀπὸ ἄτοπον ἐπιθυμίαν, ἢ στενοχωρούμενον διὰ τὴν δαπάνην τῆς ἀποκτήσεως τῶν ἀπαραιτήτων τῆς παρούσης ζωῆς, οὔτε κανένα ποῦ νὰ κόπτεται διὰ τὴν ἀπόκτησιν ἀρχῆς καὶ δυναστείας. Διότι ὅλη ἡ ταραχὴ τῶν ἐντός μας παθῶν σβῆνεται καὶ χάνεται καὶ τὰ πάντα θὰ εἶναι εἰρήνη καὶ εὐφροσύνη καὶ χαρὰ, ἤρεμα καὶ γαλήνια, ὅλα ἡμέρα τῆς λαμπρότης καὶ φῶς, καὶ ὄχι τὸ τῆς παρούσης ζωῆς, ἀλλ' ἄλλο, τόσον λαμπρότερον ἀπὸ αὐτό, ὅσον φαιδρότερον εἶναι τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἀπὸ τὸ τοῦ λύχνου. Καὶ δὲν κρύπτεται ἐκεῖ οὔτε ἀπὸ τὴν νύκτα, οὔτε ἀπὸ τὴν βαρυσυννεφίαν· δὲν καίει καὶ δὲν φλέγει τὰ σώματα. Διότι ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει οὔτε νύξ οὔτε ἑσπέρα οὔτε ψυχὸς οὔτε θερμότης οὔτε καμμία ἄλλη καιρικὴ μεταβολή, ἀλλὰ μία ἐντελῶς ἄλλη κατάστασις, τὴν ὁποίαν θὰ γνωρίσουν μόνον ὅσοι κριθοῦν ἄξιοι δι' αὐτήν. Ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει γῆρας καὶ τὰ δυσάρεστα τοῦ γήρατος, ἀλλ' ὅλα ὅσα σχετίζονται μὲ τὴν φθορὰν ἐξαφανίζονται, ἐπειδὴ παντοῦ ἐπικρατεῖ ἡ ἀφθαρτος δόξα. Τὸ μεγαλύτερον ὅμως ὅλων τούτων εἶναι, ὅτι θὰ ἀπολαμβάνῃ κανεὶς τὴν συνεχῆ συναναστροφὴν μὲ τὸν Χριστόν, τοὺς ἀγγέλους καὶ

ἀγγέλων, μετὰ ἀρχαγγέλων, μετὰ τῶν ἀνωτέρω δυνάμεων.

Ἴδε τὸν οὐρανὸν νῦν, καὶ διάβηθι τῷ λογισμῷ πρὸς τὰ ὑπὲρ τὸν οὐρανόν, λόγισαι τῆς κτίσεως ἀπάσης τὸν μετασχηματισμόν· οὐ γὰρ τοιαύτη μενεῖ, ἀλλὰ πολλῶ καλλίω
 5 ἔσται καὶ φαιδροτέρα, καὶ ὅσω μᾶλλον μολύβδου πρὸς χρυσόν ἀποσιίβοντα τὸ μέσον, τοσοῦτον τῆς κατασκευῆς ταύτης ἔσται θελτίων ἢ τότε, καθὼς καὶ ὁ μακάριος Παῦλός φησιν· «ὅτι καὶ αὕτη ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς». Νῦν μὲν γὰρ ἅτε φθορᾶς μετέχουσα, πολλὰ
 10 πάσχει οἷα τὰ τοιαῦτα σώματα πάσχειν εἰκός· τότε δὲ ταῦτα ἀποδυσάμενη πάντα, ἄφθαρτον ἡμῖν ἐπιδείξεται τὴν εὐπρέπειαν· ἐπειδὴ γὰρ ἄφθαρτα μέλλει δέχεσθαι σώματα, καὶ αὕτη λοιπὸν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μετασχηματισθήσεται. Οὐδαμοῦ τότε σιάσις καὶ μάχη· πολλὴ γὰρ ἡ συμφωνία τοῦ χοροῦ
 15 τῶν ἁγίων, πάντων ὁμογνωμονούντων ἀλλήλοις αἰεὶ. Οὐκ ἔσιν ἐκεῖ διάβολον δεῖσαι, καὶ δαιμόνων ἐπιβουλᾶς, οὐ γέννης ἀπειλήν, οὐ θάνατον, οὐ τοῦτον τὸν νῦν, οὐ τὸν πολλῶ τούτου χαλεπώτερον ἐκεῖνον, ἀλλὰ πᾶς ὁ τοιοῦτος λέλυται φόβος. Καὶ καθάπερ παιδίον βασιλικὸν πρότερον
 20 ἐν εὐτελεῖ τρεφόμενον σχήματι, καὶ ὑπὸ φόβον ὄν καὶ ἀπειλᾶς, ὥστε μὴ τῇ ἀνέσει γενέσθαι χειρόν καὶ τῆς πατρικῆς ἀνάξιον κληρονομίας, ἐπειδὴν εἰς τὸ βασιλικὸν ἔλθεῖν ἀξίωμα δέη, πάντα ἀθρόως ἐκεῖνα μεταμφιασάμενον ἐξαίφνης μετὰ τῆς ἀλουργίδος καὶ τοῦ διαδήματος καὶ τοῦ πλήθους
 25 τῶν δορυφόρων, μετὰ πολλῆς προκάθηται τῆς παρρησίας, τὰ ταπεινὰ καὶ καιτηφῆ ρίψας ἀπὸ τῆς ψυχῆς καὶ ἕτερα ἀντὶ ἐκείνων λαβών· οὕτω καὶ τότε συμβήσεται τοῖς ἁγίοις πᾶσι.

Καὶ ὅτι οὐ κόμπος τὰ ρήματα, πορευθῶμεν ἐπὶ τὸ ὄρος τῷ λόγῳ, ἔνθα μετεμορφώθη Χριστός· ἴδωμεν αὐτὸν λάμπον-

ἀρχαγγέλους, τὰς ἄνω δυνάμεις.

Ἴδὲ τῶρα τὸν οὐρανὸν καὶ πέρασε μὲ τὸν λογισμὸν σου εἰς τὰ ὑπὲρ τὸν οὐρανόν, ἀναλογίσου τὸν μετασχηματισμὸν ὀλοκλήρου τῆς δημιουργίας. Διότι δὲν θὰ παραμείνη αἰωνίως ἡ ἰδία, ἀλλὰ θὰ γίνῃ πολὺ ὠραιότερα καὶ φαιδροτέρα. Τί λέγω; ὅση εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ μολύβδου καὶ τοῦ ἀποστίλβοντος χρυσοῦ, τόσο καλύτερος θὰ εἶναι ἐκεῖνος ὁ κόσμος ἀπὸ τὸν παρόντα, καθὼς λέγει καὶ ὁ μακάριος Παῦλος· «ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις θὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν δουλείαν τῆς φθορᾶς»³⁷. Τῶρα μὲν ἐπειδὴ συμμετέχει εἰς τὴν φθοράν, πάσχει πολλάς μεταβολάς, ὅσας εἶναι φυσικὸν νὰ παθαίνουν τὰ τοιαῦτα σώματα. Τότε ὅμως ἀφοῦ ἀποδυθῇ ὅλα αὐτά, θὰ μᾶς παρουσιάσῃ ἄφθαρτον μεγαλοπρέπειαν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ πρόκειται νὰ δεχθῇ ἄφθαρτα σώματα καὶ αὐτὴ θὰ ἀλλάξῃ εἰς τὸ καλύτερον. Πουθενὰ δὲν θὰ ὑπάρχη τότε ἐπανάστασις καὶ διαμάχη. Διότι ἡ ὁμόνοια ποῦ θὰ ἐπικρατῇ μεταξὺ τῶν ἁγίων θὰ εἶναι μεγάλη, καθ' ὅσον ὅλοι θὰ ἔχουν τὴν ἰδίαν γνώμην μεταξὺ των διὰ παντός. Δὲν ὑπάρχει περίπτωσις νὰ φοβῆται κανεὶς ἐκεῖ τὸν διάβολον καὶ ἐπιβουλάς δαιμόνων, γεέννης ἀπειλήν, θάνατον, τὸν παρόντα καὶ τὸν ἐκεῖνον τὸν χειρότερον τοῦτου, τὸν αἰώνιον, ἀλλὰ κάθε παρόμοιος φόβος θὰ διαλυθῇ. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς υἱὸς βασιλέως, ποῦ προηγουμένως ἀνατρέφεται μὲ ταπεινότητα καὶ τελεῖ κάτω ἀπὸ φόβον καὶ ἀπειλάς, ὥστε νὰ μὴ γίνῃ λόγῳ τῆς ἀνέσεως χειρότερος καὶ ἀνάξιος τῆς πατρικῆς κληρονομίας, ὅταν πρέπει νὰ ἀναλάβῃ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα, πετᾶ διὰ μᾶς ὅλα ἐκεῖνα τὰ ταπεινὰ ἐνδύματα καὶ αἴφνης φορῶν τὴν ἀλουργίδα καὶ τὸ διάδημα καὶ ἔχων πλῆθος δορυφόρων, κάθεται μὲ πολλὴν παρρησίαν, ἀφοῦ ἀπέρριψεν ἐκ τῆς ψυχῆς του τὰ ταπεινὰ καὶ κατηφῆ καὶ ἀντ' ἐκείνων ἀνέλαβεν ἄλλα, τὸ ἴδιον θὰ συμβῇ τότε καὶ μὲ ὅλους τοὺς ἁγίους.

Ὅτι δὲ δὲν ἀποτελοῦν κομψασμὸν οἱ λόγοι αὐτοί, διὰ νὰ τὸ διαπιστώσωμεν, ἄς μεταβῶμεν διὰ τοῦ λόγου εἰς τὸ

τα ὡσπερ ἔλαμψε· καίτοι γε οὐδὲ οὕτω πᾶσαν ἡμῖν ἔδειξε
 τὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος λαμπρότητα. Ὅτι γὰρ συγκατά-
 βασις τὸ φαινόμενον ἦν, ἀλλ' οὐκ ἐπίδειξις τοῦ πράγματος
 ἀκριβῆς, ἀπ' αὐτῶν δῆλον τῶν ρημάτων τοῦ εὐαγγελιστοῦ.
 5 Τί γὰρ φησιν; («Ἐλαμψεν ὡς ὁ ἥλιος»). Ἡ δὲ τῶν ἀφθάρτων
 σωμάτων δόξα οὐ τοσοῦτον ἀφήσει τὸ φῶς, ὅσον τοῦτο τὸ
 σῶμα τὸ φθαρτὸν, οὐδὲ τοιοῦτον οἶον καὶ θνητοῖς ὄμμασι
 γενέσθαι χωρητὸν, ἀλλὰ ἀφθάρτων καὶ ἀθανάτων δεόμε-
 νον ὀφθαλμῶν πρὸς τὴν θεάν αὐτοῦ. Τότε δὲ ἐπὶ τοῦ ὄρους
 10 τοσοῦτον αὐτοῖς ἀπεκάλυψεν, ὅσον ἰδεῖν δυνατὸν ἦν καὶ μὴ
 βλάψαι τὰς τῶν ὀρώτων ὄψεις· καὶ οὐδὲ οὕτως ἤνεγκαν,
 ἀλλ' ἔπεσον ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν.

Εἰπέ μοι, εἴ τίς σε εἰς' θέατρον ἤγαγεν, ἔνθα πάντες ἐ-
 κάθηντο χρυσαῖς ἀναβεβλημένοι σιολᾶς, καὶ ἐν μέσῳ τῷ πλή-
 15 θει ἕτερόν τινα ἐπέδειξεν ἀπὸ λίθων τιμίων μόνον καὶ τὰ
 ἱμάτια καὶ τὸν σιέφανον ἔχοντα τὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, εἰτά σε
 ἐπηγγείλατο εἰς ἐκεῖνον κατατάξαι τὸν δῆμον, ἄρ' οὐκ ἂν
 πάντα ἔπραξας, ὥστε τῆς ἐπαγγελίας ταύτης τυχεῖν; Ἀναπέ-
 τασον οὖν καὶ νῦν τῷ νῦν τοὺς οὐρανοὺς καὶ βλέπον εἰς ἐκεῖνο
 20 τὸ θέατρον, οὐκ ἀπὸ τῶν τοιούτων συγκείμενον ἀνδρῶν, ἀλλ'
 ἀπ' ἐκείνων, οἳ καὶ τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν λίθων τῶν τιμίων καὶ
 τῶν ἀκτίων τῶν ἡλιακῶν, καὶ πάσης τῆς ὀρωμένης φαιδρότη-
 τός εἰσι τιμιώτεροι, καὶ οὐκ ἐξ ἀνθρώπων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ
 ἀπὸ τῶν πολλῶν τούτων τιμιωτέρων, ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων,
 25 θρόνων, κυριοτήτων, ἀρχῶν, ἐξουσιῶν. Περὶ γὰρ τοῦ βασι-
 λέως οὐδὲ εἰπεῖν ἔνι, οἷός ἐστιν οὕτως ἅπαντα λόγον καὶ
 νοῦν ἐκεῖνο διαφεύγει τὸ κάλλος, ἡ ὠραιότης, ἡ λαμπρότης,
 ἡ δόξα, ἡ μεγαλωσύνη, ἡ μεγαλοπρέπεια.

ὄρος ὅπου μετεμορφώθη ὁ Χριστός, ἅς τὸν ἴδωμεν νὰ λάμπη καθὼς ἔλαμψε, μολονότι δὲν μᾶς ἐφανέρωσε καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ὅλην τὴν λαμπρότητα τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ὅτι δὲ τὸ φαινόμενον ἀπετέλει συγκατάβασιν καὶ ὄχι ἀκριβῆ παρουσίας τοῦ πράγματος, τοῦτο γίνεται φανερόν ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ εὐαγγελιστοῦ. Διότι, τί λέγει; «Ἐλαμψεν ὡς ὁ ἥλιος»³⁸. Ἡ δόξα ὁμοίως τῶν ἀφθάρτων σωμάτων δὲν ἐκπέμπει τόσον φῶς, ὅσον τοῦτο τὸ φθαρτὸν σῶμα, οὔτε τέτοιο ὥστε νὰ εἶναι ὄρατὸν ἀπὸ ἀνθρωπίνους ὀφθαλμούς, ἀλλ' εἶναι φῶς πὺ ἀπαιτεῖ ἀφθάρτους καὶ ἀθανάτους ὀφθαλμούς διὰ νὰ τὸ ἴδουν. Τότε ἐπάνω εἰς τὸ ὄρος τῆς μεταμορφώσεως τόσον μόνον φῶς τοὺς ἀπεκάλυψεν, ὅσον ἦτο δυνατόν νὰ ἴδουν καὶ νὰ μὴ βλάβῃ τοὺς ὀφθαλμούς ἐκείνων πὺ τὸ ἔβλεπαν. Καὶ πάλιν, οὔτε ἔτσι τὸ ἀνθεξαν, ἀλλ' ἔπεσαν κατὰ πρόσωπον εἰς τὴν γῆν.

Εἶπέ μου, ἐὰν κάποιος σὲ ὠδήγει εἰς θέατρον ὅπου ἐκάθηντο ὅλοι φοροῦντες χρυσᾶς στολᾶς καὶ εἰς τὸ μέσον τοῦ πλήθους σοῦ ἐδείκνυε κάποιον ἄλλον τοῦ ὁποίου καὶ τὰ φορέματα καὶ ὁ στέφανος τῆς κεφαλῆς ἦσαν ἀπὸ πολυτίμους λίθους μόνον καὶ κατόπιν σοῦ ὑπέσχετο ὅτι μέλλει νὰ σὲ κατατάξῃ ἀνάμεσα εἰς τὸ πλῆθος ἐκεῖνο, δὲν θὰ ἔκαμνες τότε τὸ πᾶν, ὥστε νὰ ἀξιωθῆς νὰ ἴδῃς πραγματοποιημένην ἐκείνην τὴν ὑπόσχεσιν; Καὶ τῶρα ἀνοιξε μὲ τὸν νοῦν τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἴδε ἐκείνην τὴν ὁμήγουριν, ἡ ὁποία δὲν ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀνθρώπους ὅπως ἡμεῖς, ἀλλ' ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι καὶ ἀπὸ τὸν χρυσοῦν καὶ ἀπὸ τοὺς πολυτίμους λίθους καὶ τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου καὶ ἀπὸ ὅλην τὴν ὀρωμένην ὠραιότητα εἶναι πολυτιμότεροι ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς κατὰ πολὺ τιμιωτέρους τῶν ἀνθρώπων, ἀρχαγγέλους, θρόνους, κυριότητος, ἀρχάς, ἐξουσίας. Ὅσον δὲ διὰ τὸν βασιλέα, τί εἶδους εἶναι, οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ εἴπωμεν κάτι. Τόσον διαφεύγει κάθε λόγον καὶ κάθε νοῦν ἐκεῖνο τὸ κάλλος, ἡ ὠραιότης, ἡ λαμπρότης, ἡ δόξα, ἡ μεγαλωσύνη, ἡ μεγαλοπρέπεια.

Τοσούτων οὖν ἀγαθῶν καὶ τηλικούτων ἀποστερήσομεν
 ἑαυτούς, εἶπέ μοι, ἵνα μὴ μικρὸν κακοπαθήσωμεν χρόνον;
 Εἰ γὰρ μυρίους καθ' ἑκάστην ἡμέραν θανάτους ὑπομένειν
 ἔχρῃν, εἰ γὰρ τὴν γέενναν αὐτήν, ὑπὲρ τοῦ τὸν Χριστὸν ἐρ-
 5 χόμενον ἰδεῖν ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ καὶ εἰς τὸν τῶν ἁγίων κα-
 ταλεγῆναι χορὸν, οὐκ ἔχρῃν ἅπαντα ὑπομένειν ἐκεῖνα; Ἄ-
 κουσον τί φησιν ὁ μακάριος Πέτρος· «καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὧδε
 εἶναι». Εἰ δὲ ἐκεῖνος ἀμυδρὰν τινα τῶν μελλόντων εἰκόνα
 ἰδὼν πάντα ἐξαίφνης ἔρριπεν ἀπὸ τῆς ψυχῆς διὰ τὴν ἀπὸ
 10 τῆς ὄψεως ἐκείνης ἡδονὴν αὐτοῦ ἐντεθεῖσαν τῇ ψυχῇ, τί
 ἂν τις εἴποι ὅταν αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἢ ἀλήθεια παραγέ-
 νηται, ὅταν, τῶν βασιλείων ἀνοιγέντων, κατοπιτεύειν ἐξῆ τὸν
 βασιλέα αὐτόν, μηκέτι ἐν αἰνίγματι, μηδὲ δι' ἐσόπτρου, ἀλλὰ
 πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, μηκέτι διὰ πίστεως, ἀλλὰ διὰ
 15 εἶδους;

12. Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ τῶν ἀλογώτερον διακειμένων
 τὸ τῆς γεέννης ἀπαλλαγῆναι ἀγαπητὸν τίθενται μόνον· ἐγὼ
 δὲ τῆς γεέννης πολλῶ χαλεπωτέραν κόλασιν εἶναί φημι τὸ
 μὴ γενέσθαι ἐν ἐκείνῃ τῇ δόξῃ, καὶ τὸν ἐκπεσόντα ἐκεῖθεν
 20 οὐχ οὕτως οἶμαι δεῖν πενθεῖν τὰ ἐν τῇ γεέννῃ κακά, ὥς τὴν
 ἀπόπτωσιν τὴν ἐκ τῶν οὐρανῶν τοῦτο γὰρ μόνον ἁπάντων
 χαλεπώτερον εἰς κολάσεως λόγον ἐστί. Νῦν δὲ βασιλέα μὲν
 πολλάκις ὄρῶντες μετὰ πολλῶν τῶν δορυφόρων εἰς τὰ βα-
 σίλεια εἰσελαύνοντα, τοὺς πλησίον ὄντας αὐτοῦ, καὶ λόγου
 25 καὶ γνώμης κοινωνοῦντας αὐτῶ, καὶ τῆς δόξης μετέχοντας
 τῆς λοιπῆς μακαρίζομεν καί, κἂν μυρία ἔχωμεν ἀγαθὰ,
 ταλανίζομεν ἑαυτούς, καὶ οὐδενὸς ἐκείνων λαμβάνομεν αἰ-
 σθησιν, εἰς τὴν δόξαν ἀφορῶντες τῶν περὶ αὐτόν, καίτοι γε
 εἰδότες ἐπισφαλῆ καὶ ἀδέβαιον τὴν τοιαύτην λαμπρότητα καὶ

Εἶπέ μου λοιπόν, ἀπὸ τόσα καὶ τέτοιου εἴδους ἀγαθὰ θὰ στερήσωμεν τὸν ἑαυτὸν μας διὰ νὰ μὴ κοπιᾶσωμεν ὀλίγον χρόνον ἐδῶ; Ἐὰν δηλαδή ἦτο ἀνάγκη νὰ ὑπομένωμεν καθ' ἡμέραν ἀπείρους θανάτους καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν γέενναν, προκειμένου νὰ ἴδωμεν τὸν Χριστὸν ἐρχόμενον εἰς τὴν δόξαν του, καὶ εἰς τὸν χορὸν τῶν ἁγίων νὰ συγκαταλεχθῶμεν, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ τὰ ὑπομένωμεν ὅλα ἐκεῖνα; Ἄκουσε τί λέγει ὁ μακάριος Πέτρος· «καλὸν εἶναι νὰ μείνωμεν ἐδῶ»³⁹. Ἐὰν λοιπὸν ἐκεῖνος, βλέπων κάποιαν ἀμυδρὰν εἰκόνα τῶν μελλόντων, αἰφνιδίως ἀπέβαλε τὰ πάντα ἀπὸ τὴν ψυχὴν του ἔνεκα τῆς ἡδονῆς ποὺ παρουσίαζε τὸ θέαμα ἐκεῖνο, ἡ ὁποία εἰσεχώρησε τότε μέσα εἰς τὴν ψυχὴν του, τί θὰ εἶπη κανεὶς, ὅταν φθάσῃ ἐμπρὸς μας ἡ ἴδια ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων, ὅταν ἀφοῦ ἀνοιγούν αἱ πύλαι τῶν ἀνακτόρων εἶναι δυνατὸν νὰ ἀτενίζῃ κανεὶς τὸν ἴδιον τὸν βασιλέα, ὅχι πλέον ἐν αἰνίγματι, μηδὲ δι' ἐσόπτρου, ἀλλὰ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον καὶ ὅχι διὰ τῆς πίστεως, ἀλλὰ κατ' ὄψιν;

12. Πολλοὶ ἄνθρωποι, λοιπὸν, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ σκέπτονται παραλογώτερα, ἐπιθυμοῦν μόνον νὰ ἀποφύγουν τὴν γέενναν. Ἐγὼ ὅμως λέγω ὅτι ἀπὸ τὴν γέενναν πολὺ βαρυτέρα κόλασις εἶναι τὸ νὰ μὴ ἀπολαύσῃ κανεὶς ἐκείνην τὴν δόξαν καὶ αὐτὸς ποῦ θὰ τὴν ἀπολέσῃ, νομίζω, ὅτι δὲν πρέπει νὰ πενθῇ τὰ τόσον εἰς τὴν γέενναν κακὰ, ὅσον τὴν πτώσιν του ἀπὸ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διότι, τοῦτο μόνον εἶναι βαρύτερον ἀπὸ ὅλα ὡς κόλασις. Τώρα πολλὰκις βλέποντες βασιλέα μαζί μὲ πολλοὺς δορυφόρους νὰ εἰσέρχεται εἰς τὰ ἀνάκτορα, μακαρίζομεν ὅσους τὸν περιστοιχίζουσι καὶ συμμετέχουσι εἰς τοὺς λόγους καὶ τὰς σκέψεις του καὶ εἰς τὴν ἄλλην δόξαν του. Καὶ ἂν ἀκόμη ἔχωμεν ἄπειρα ἀγαθὰ, ἐλεεινολογοῦμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν μᾶς συγκινεῖ, ὅσον ἡ δόξα τῶν περιστοιχιζόντων αὐτόν, ἂν καὶ γνωρίζωμεν ὅτι εἶναι ἐπισηφελὴς καὶ ἀβεβαία ἢ λαμπρότης ἐκείνη καὶ ἐξ αἰτίας τῶν πο-

διὰ τοὺς πολέμους καὶ διὰ τὰς ἐπιβουλάς καὶ διὰ τὰς βασκανίας, καὶ διὰ τὸ χωρὶς τούτων αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν οὐδενὸς ἀξίαν εἶναι λόγον.

Ἐπὶ δὲ τοῦ βασιλέως πάντων, «τοῦ κατέχοντος» οὐ μέ-
 5 ρος γῆς, ἀλλὰ «πάντα τὸν γῦρον τῆς γῆς», μᾶλλον δὲ τοῦ
 πᾶσαν αὐτὴν περιλαμβάνοντος ἐν δρακί καὶ τοὺς οὐρανοὺς
 μειροῦντος σπιθαμῇ, τοῦ πάντα φέροντος τὸ ρήματι τῆς δυ-
 νάμεως αὐτοῦ τὰ σύμπαντα, ᾧ πάντα τὰ ἔθνη ὡς οὐδὲν καὶ
 ὡς οἶελος ἐλογίσθησαν, ἐπὶ τούτου δὴ οὐχ ἠγησόμεθα ἐσχά-
 10 τῆς εἶναι κολάσεως τὸ μὴ καταταχθῆναι εἰς τὸν χορὸν ἐκεῖ-
 νον τὸν περὶ αὐτόν, ἀλλὰ καὶ στέρομεν, ἂν τῆς γεέννης
 ἀπαλλαγῶμεν μόνον;

Καὶ τί ταύτης ἐλεεινότερον γένοιτ' ἂν τῆς ψυχῆς; Οὗ-
 τος γὰρ ὁ βασιλεὺς οὐ ζευγος ἔχων ἡμιόνων λευκῶν, οὐδὲ
 15 ὄχημα χρυσοῦν, οὐδὲ ἀλουργίδα καὶ διάδημα περικείμενος,
 οὕτως ἔρχεται κρῖναι τὴν γῆν ἀλλὰ πῶς; Ἄκουσον τῶν προ-
 φητιῶν βοώντων καὶ λεγόντων, ὡς ἀνθρώπους εἰπεῖν δυνα-
 τόν· ὁ μὲν γὰρ φησιν· «ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἦξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν,
 καὶ οὐ παρασιωπήσεται· πῦρ ἐνώπιον αὐτοῦ κανθήσεται, καὶ
 20 κύκλω αὐτοῦ καιραιγὶς σφοδρά· προσκαλέσεται τὸν οὐρανὸν
 ἄνω καὶ τὴν γῆν τοῦ διακρῖναι τὸν λαὸν αὐτοῦ». Ὁ δὲ Ἡσαίας καὶ τὴν κόλασιν ἡμῖν αὐτὴν προστίθησιν
 οὕτως λέγων· «ἰδοὺ ἡμέρα Κυρίου ἔρχεται ἀνίατος θυμοῦ
 καὶ ὀργῆς, θεῖναι τὴν οἰκουμένην ὅλην ἔρημον, καὶ τοὺς
 25 ἁμαρτωλοὺς ἀπολέσαι ἐξ αὐτῆς. Οἱ γὰρ ἀσιέρες τοῦ οὐρα-
 νοῦ, καὶ ὁ Ὠρίων, καὶ πᾶς ὁ κόσμος τοῦ οὐρανοῦ, τὸ φῶς
 αὐτῶν οὐ δώσουσι καὶ σκοτισθήσεται ὁ ἥλιος ἐν τῇ ἐξόδῳ
 αὐτοῦ, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς. Καὶ ἐντελοῦ-
 μαι ὅλη τῇ οἰκουμένη κακὰ, καὶ τοῖς ἀσεβέσι τὰς ἁμαρτίας

40. Ἦσ. 40, 22. Ἰωβ 22, 14.

41. Ἦσ. 40, 12.

42. Ἐβρ. 1, 3.

λέμων καὶ ἐξ αἰτίας τῶν συχνῶν ἐπιβουλῶν καὶ συκοφαντιῶν καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι καὶ ἀκόμη χωρὶς τὰ ἀνωτέρω καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἐντελῶς ἀναξία λόγου.

Προκειμένου διὰ τὸν βασιλέα τῶν ὄλων ὅμως, ὁ ὁποῖος κατέχει ὄχι μόνον τμῆμα, ἀλλ' ὀλόκληρον τὴν σφαῖραν τῆς γῆς⁴⁰, ἢ μᾶλλον περιλαμβάνει ὀλόκληρον τὴν γῆν εἰς τὴν φούχτιαν του καὶ τοὺς οὐρανοὺς μετρεῖ μὲ τὴν σπιθαμὴν⁴¹, ὁ ὁποῖος ὀδηγεῖ «ὀλόκληρον τὸ σύμπαν μὲ τὸν δυνατόν του λόγον»⁴², ἐνώπιον τοῦ ὁποίου πάντα τὰ ἔθνη λογίζονται ὡς μηδὲν καὶ ὡς σίελος, δι' αὐτὸν λοιπὸν δὲν θὰ θεωρήσωμεν ὅτι ἀποτελεῖ τὴν μεγαλυτέραν τιμωρίαν τὸ νὰ μὴ συγκαταλεχθῶμεν εἰς τὸ πλῆθος ἐκεῖνο ποὺ τὸν περιστοιχίζει καὶ νὰ προτιμήσωμεν μόνον νὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὴν γέενναν;

Καὶ τί θὰ ἤμποροῦσε νὰ θεωρηθῆ ἑλεεινότερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν ψυχὴν; Αὐτὸς λοιπὸν ὁ βασιλεὺς ἔρχεται νὰ κρίνῃ τὴν γῆν ὄχι μὲ ζευγος ἡμιόνων λευκῶν ἢ μὲ χρυσοῦν ἄμαξαν ἢ μὲ ἀλουργίδα καὶ διάδημα. Ἄλλὰ πῶς; Ἄκουσε τοὺς προφῆτας τί λέγουν, ὅσον βεβαίως ἠμπορεῖ νὰ τὸ εἶπῃ ἄνθρωπος. Ὁ μὲν εἷς λέγει· «ὁ Θεὸς θὰ ἔλθῃ φανερά, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ δὲν θὰ ἀποσιωπηθῆ· πῦρ θὰ καίεται ἐνώπιόν του καὶ γύρω του σφοδρὰ καταιγίς· θὰ προσκαλέσῃ τὸν οὐρανὸν ἄνω καὶ τὴν γῆν διὰ νὰ κρίνῃ τὸν λαὸν του»⁴³. Ὁ δὲ Ἡσαΐας αὐτὴν τὴν ἰδίαν τὴν κόλασιν μᾶς θέτει πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅταν λέγῃ· «Ἴδου ἡμέρα Κυρίου ἔρχεται μὲ ἀπαυστον θυμὸν καὶ ὀργήν, νὰ καταστήσῃ τὴν οἰκουμένην ὄλην ἔρημον καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ ἀπολέσῃ ἐξ αὐτῆς. Διότι οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὁ Ὠρίων καὶ πᾶς ὁ κόσμος τοῦ οὐρανοῦ τὸ φῶς αὐτῶν δὲν θὰ δώσουν καὶ θὰ σκοτισθῆ ὁ ἥλιος κατὰ τὴν ἔξοδον αὐτοῦ, καὶ ἡ σελήνη δὲν θὰ δώσῃ τὸ φέγγος αὐτῆς. Καὶ θὰ παραγγείλω δι' ὄλην τὴν οἰκουμένην κακὰ καὶ διὰ τοὺς ἀσεβεῖς τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν· καὶ

43. Ψαλμ. 49, 3-4.

αὐτῶν καὶ ἀπολῶ ὕδριν ἀνόμων καὶ ὕδριν ὑπερηφάνων ταπεινώσω, καὶ ἔσονται οἱ ἐγκαταλελειμμένοι ἐντιμοὶ μᾶλλον ἢ τὸ χρυσίον τὸ ἄπυρον, καὶ ἄνθρωπος ἐντιμὸς ἔσται μᾶλλον ἢ ὁ λίθος ὃ ἐκ Σουφείρ. Καὶ γὰρ ὁ οὐρανὸς σαλευθήσεται, καὶ ἡ γῆ σεισθήσεται ἐκ τῶν θεμελίων αὐτῆς διὰ θυμὸν ὀργῆς Κυρίου Σαβαώθ, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἣ ἂν ἀπέλθῃ ὁ θυμὸς αὐτοῦ». Καὶ πάλιν, «θυρίδες», φησὶν, «ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀνοιχθήσονται καὶ σεισθήσονται τὰ θεμέλια τῆς γῆς· ταραχῆ ταραχθήσεται ἡ γῆ, κλινομένη κλιθήσεται ἡ γῆ, ἀπορία ἀπορηθήσεται ἡ γῆ, σάλω σαλευθήσεται ἡ γῆ, ὡς ὁ μεθύων καὶ ὁ κραιπαλῶν σεισθήσεται, ὡς ὀπωροφυλάκιον ἡ γῆ πεσεῖται, καὶ οὐ μὴ δύνηται ἀνασιῆναι· κατίσχυσε γὰρ ἐπ' αὐτὴν ἡ ἀνομία. Καὶ ἐπάξει ὁ Θεὸς ἐπὶ τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ ἐν τῷ ὕψει τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἐπὶ τὰς βασιλείας τῆς γῆς· καὶ συνάξουσι συναγωγὴν αὐτῆς εἰς δεσμοτήριον, καὶ ἀποκλείσουσιν εἰς ὄχρῳμα». Καὶ ὁ Μαλαχίας συνωδᾷ τούτοις φρεγγόμενος ἔλεγεν· «ἰδοὺ ἔρχεται Κύριος παντοκράτωρ, καὶ τίς ὑπομενεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ, ἢ τίς ὑποστήσεται ἐν τῇ ὀπιασίᾳ αὐτοῦ; Διότι αὐτὸς εἰσπορεύεται ὡς πῦρ χωνευτηρίου, καὶ ὡς πόα πλυνόντων, καὶ καθιεῖται χωνεύων καὶ καθαρίζων ὡς τὸ ἀργύριον καὶ ὡς τὸ χρυσίον». Καὶ πάλιν, «ἰδοὺ», φησὶν, «ἡμέρα ἔρχεται Κυρίου καιομένη ὡς κλίβανος, καὶ καταφλέξει αὐτούς, καὶ ἔσονται πάντες οἱ ἀλλογενεῖς καὶ πάντες οἱ ποι- οῦντες τὰ ἄνομα ὡς καλάμη, καὶ ἀνάψει αὐτούς ἡ ἡμέρα ἢ ἐρχομένη, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· καὶ οὐ μὴ ὑπολειφθῆ ῥίζα οὐδὲ κλῆμα».

Ὁ δὲ ἀνὴρ τῶν ἐπιθυμιῶν, «ἐθεώρουν», φησὶν, «ἕως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ ὁ παλαιὸς τῶν ἡμερῶν ἐκάθητο· καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὡσεὶ χιών, καὶ ἡ θρῖξ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ὡσεὶ ἔριον καθαρὸν· ὁ θρόνος αὐτοῦ φλόξ πυ-

θὰ καταστρέψω τὴν ὕβριν ἀνόμων καὶ τὴν ὕβριν τῶν ὑπερηφάνων θὰ ταπεινώσω καὶ θὰ εἶναι οἱ ἐγκαταλελειμμένοι πολυτιμότεροι ἀπὸ τὸν φυσικὸν χρυσὸν καὶ οἱ ἄνθρωποι θὰ εἶναι πολυτιμότεροι ἀπὸ τὸν λίθον ἀπὸ τὸ Σουφεῖρ. Διότι ὁ οὐρανὸς θὰ σαλευθῆ καὶ ἡ γῆ θὰ σεισθῆ ἐκ τῶν θεμελίων αὐτῆς, ἀπὸ τὸν θυμὸν ὀργῆς τοῦ Κυρίου Σαβαώθ, καθ' ἣν ἡμέραν θὰ ἐπέλθῃ ὁ θυμὸς αὐτοῦ»⁴⁴. Καὶ πάλιν· «θυρίδες, λέγει, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ θὰ ἀνοιχθοῦν καὶ θὰ σεισθοῦν τὰ θεμέλια τῆς γῆς· θὰ συνταραχθῆ ἡ γῆ, θὰ συγκλιθῆ ἡ γῆ, θὰ συγκλονισθῆ, θὰ σαλευθῆ ἀπὸ τὰ θεμέλια, ὡσὰν μεθυσμένη καὶ κραιπαλῶν· θὰ σεισθῆ ὡσὰν ὀπωροφυλάκιον ἡ γῆ, θὰ πέσῃ καὶ δὲν θὰ δύναται νὰ σηκωθῆ· διότι ἐπεκράτησεν ἐπ' αὐτῆς ἡ ὀνομία. Καὶ ἐκείνην τὴν ἡμέραν θὰ ἐπιφέρῃ ἐπὶ τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ ὑψηλὰ καὶ ἐπὶ τὰ βασίλεια τῆς γῆς. Καὶ θὰ συγκεντρώσῃ τὰς συνελεύσεις τῆς εἰς δεσμοτήριον καὶ θὰ τὰς κλείσῃ εἰς φυλακὴν»⁴⁵. Καὶ ὁ προφήτης Μαλαχίας ὁμιλῶν κατὰ παρόμοιον τρόπον ἔλεγεν· «ἰδοὺ ἔρχεται Κύριος παντοκράτωρ καὶ ποῖος θὰ ὑπομείνῃ τὴν ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ, ἢ ποῖος θὰ ὑποφέρῃ τὴν θέαν αὐτοῦ; Διότι αὐτὸς εἰσπορεύεται ὡς πῦρ κωνευτηρίου καὶ ὡς πόα πατητῶν, καὶ θὰ καθήσῃ κωνεύων καὶ καθαρίζων ὡσὰν τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσοῖον»⁴⁶. Καὶ πάλιν· «ἰδοὺ, λέγει, ἡμέρα ἔρχεται Κυρίου καιομένη, ὡς κλίβανος, καὶ θὰ καταφλέξῃ αὐτοὺς καὶ ὅλοι οἱ ἀλλογενεῖς καὶ ὅλοι οἱ ποιοῦντες ἀνομίαν θὰ εἶναι καλαμῖα καὶ θὰ ἀνάψῃ αὐτοὺς ἡ ἡμέρα ἢ ἐρχομένη, λέγει ὁ Κύριος παντοκράτωρ, καὶ δὲν θὰ ὑπολειφθῆ ρίζα οὐδὲ κλῆμα»⁴⁷.

Ὁ δὲ ἀνὴρ τῶν ἐπιθυμιῶν, λέγει· «ἐθεώρουν, ἕως ὅτου θρόνοι ἐτέθησαν καὶ ὁ παλαιὸς τῶν ἡμερῶν ἐκάθησε· καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ἦτο λευκὸν ὡσὰν χιῶν καὶ ἡ θριξ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ὡσὰν ἔριον καθαρὸν· ὁ θρόνος αὐτοῦ φλόξ πυ-

45. Ἦσ. 24, 18-22.

46. Μαλ. 3, 1-3.

47. Μαλ. 4, 1.

ρός, οἱ τροχοὶ αὐτοῦ πῦρ φλέγον· ποταμὸς πυρός εἶλκε πο-
 ρευόμενος ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Χίλια χιλιάδες ἐλειούργουν
 ἔμπροσθεν αὐτοῦ καὶ μύρια μυριάδες παρεισιτήκεισαν
 ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Κριτήριο ἐκάθισε, καὶ βίβλοι ἠνεώχθη-
 5 σαν». Εἶτα μετὰ μικρόν, «ἐθεώρουν», φησὶν, «ἐν ὄραματι τῆς
 νυκτός, καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὡς υἱὸς
 ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἦν, καὶ ἕως τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν
 ἔφθασε, καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ προσηνέχθη αὐτῶ· καὶ αὐτῶ
 ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία καὶ πάντες οἱ λα-
 10 οί, φυλαί, γλῶσσαι, αὐτῶ δουλεύουσιν. Ἡ ἐξουσία αὐτοῦ
 ἐξουσία αἰώνιος, ἣτις οὐ παρελεύσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐ-
 τοῦ οὐ διαφθαρήσεται. Ἐφριξε τὸ πνεῦμά μου, ἐγὼ Δανι-
 ἦλ, ἐν τῇ ἔξει μου, καὶ αἱ ὁράσεις τῆς κεφαλῆς μου συνε-
 τάρασόν με».

15 Τότε ἀναπειάννυνται πᾶσαι τῶν οὐρανίων ἀψίδων αἱ
 πύλαι, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὸς λαμβάνεται ἐκ μέσου ὁ οὐρα-
 νός· εἰλιγῆσεται γάρ, φησὶν, ὡς βιβλίον ὁ οὐρανός, καθάπερ
 τινὸς σκηνῆς διφθέρα καὶ παραπέτασμα συσσελλόμενος ἐκ
 τοῦ μέσου, ὥστε μετασχηματισθῆναι ἐπὶ τὸ θέλιον. Τότε
 20 πάντα ἐκσιάσεως γέμει καὶ φρίκης καὶ τρόμου· τότε καὶ
 αὐτοὺς πολὺς ἔχει τοὺς ἀγγέλους φόβος, οὐκ ἄγγέλους δὲ
 μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀρχαγγέλους καὶ θρόνους καὶ κυριότητας
 καὶ ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας· «σεισθήσονται γάρ», φησὶν, «αἱ δυ-
 νάμεις τῶν οὐρανῶν», διὰ τὸ τοὺς δημοδούλους τὰς εὐθύνας
 25 ἀπαιτεῖσθαι τῆς ἐνθάδε ζωῆς.

Καὶ μὴ θαυμάσης. Εἰ γάρ, πόλεως μιᾶς κρινομένης
 ἐπὶ τούτων τῶν ἀρχόντων, πεφρίκασιν ἅπαντες καὶ οἱ κιν-
 δύνων ὄντες ἐκτός, τῆς οἰκουμένης ἀπάσης δικαζομένης ἐπὶ
 τοιοῦτου κριτοῦ οὐ μαρτύρων δεομένου, οὐκ ἐλέγχων, ἀλλὰ
 30 χωρὶς τούτων ἀπάντων καὶ πράξεις καὶ ρήματα καὶ ἐνθυμή-
 ματα περισιῶντος εἰς μέσον, καὶ πάντα ὥσπερ ἐν εἰκότι

48. Δαν. 7, 9-10.

49. Δαν. 7, 13-15.

ρός, οἱ τροχοὶ αὐτοῦ πῦρ φλέγον· ποταμὸς πυρὸς ἔρρεεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Χίλια χιλιάδες ἐλειτούργουν εἰς αὐτὸν καὶ μύρια μυριάδες παράσταντο ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Κριτήριον ἐκάθισε καὶ βίβλοι ἠνοίχθησαν»⁴⁸. Καὶ ὀλίγον κατωτέρω λέγει· «Ἐθεώρουν εἰς ὄραμα τῆς νυκτὸς καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὡσὰν νὰ ἦρχετο υἱὸς ἀνθρώπου καὶ ἔφθασεν ἕως τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν καὶ ὠδηγήθη ἐνώπιον αὐτοῦ· καὶ εἰς αὐτὸν ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία, καὶ πάντες οἱ λαοί, φυλαί, γλῶσσαι εἰς αὐτὸν θὰ δουλεύουν. Ἡ ἐξουσία αὐτοῦ θὰ εἶναι ἐξουσία αἰώνιος, ἡ ὁποία δὲν θὰ παρέλθῃ καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ δὲν θὰ καταστραφῇ. Ἐφριξε τὸ πνεῦμά μου, ἐγὼ ὁ Δανιήλ, μέσα μου καὶ αἱ ὀράσεις τῆς κεφαλῆς μου μὲ συνετάραξαν»⁴⁹.

Τότε ἀνοίγουν διάπλατα ὄλαι αἱ πύλαι τῶν οὐρανίων ἀψίδων, ἢ μᾶλλον καὶ αὐτὸς ὁ οὐρανὸς θὰ φύγῃ ἀπὸ τὸ μέσον, «θὰ ἐκτυλιχθῇ, λέγει, ὡς βιβλίον ὁ οὐρανός»⁵⁰, συστέλλομενος ὡσὰν παραπέτασμα θεατρικῆς σκηνῆς, ὥστε νὰ ἀλλάξῃ ἐπὶ τὸ καλύτερον. Τότε τὰ πάντα γεμίζουν ἀπὸ ἔκστασιν, φρίκην καὶ τρόμον, τότε καὶ αὐτοὶ οἱ ἄγγελοι διακατέχονται ἀπὸ πολὺν φόβον καὶ ὄχι μόνον αὐτοί, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀρχάγγελοι καὶ οἱ θρόνοι καὶ αἱ κυριότητες καὶ αἱ ἀρχαὶ καὶ αἱ ἐξουσίαι. «Θὰ σεισθοῦν, λέγει, αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν», διότι θὰ ἀπαιτηθοῦν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους εὐθύναι διὰ τὴν ἐνταῦθα ζωὴν»⁵¹. Καὶ μὴ θαυμάσης.

Διότι ἂν ὅταν δικάζεται μία πόλις ἀπὸ τοὺς ἐπιγεῖους ἄρχοντας, οἱ πάντες καταλαμβάνονται ἀπὸ μέγαν φόβον καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ μὴ διατρέχοντες κίνδυνον, ὅταν θὰ δικάζεται ὀλόκληρος ἡ οἰκουμένη ἀπὸ κριτὴν ἀδέκαστον, ὅπου δὲν χρειάζονται μάρτυρες καὶ ἔλεγχοι, ἀλλὰ χωρὶς ὅλα αὐτά, πράξεις καὶ λόγοι καὶ ἐνθυμήσεις ἀποκαλύπτονται ἐνώπιον πάντων, ὡσὰν εἰς εἰκόνα δὲ ἐπιδεικνύονται εἰς

50. Ἦσ. 34, 4.

51. Ματθ. 24, 29.

τινὶ τοῖς τε ἡμαρτηκόσιν αὐτιά, καὶ τοῖς ἄγνοοῦσιν ἐπιδεικνύ-
 ντος, πῶς οὐκ εἰκὸς πᾶσαν κλονεῖσθαι δύναμιν καὶ σαλεύε-
 σθαι; Εἰ γὰρ μὴ ποταμὸς εἴλκειτο πυρός, μηδὲ ἄγγελοι πα-
 ρεισιτήκεισαν φοβεροί, μόνον δὲ καλούμενοι τῶν ἀνθρώπων
 5 οἱ μὲν ἐπηνοῦντι καὶ ἐθαυμάζοντι, οἱ δὲ παρεπέμποντι ἀ-
 τίμως, ἵνα μὴ ἴδωσι τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦτο μόνον
 ἢ κόλασις ἦν, οὐκ ἂν πάσης γεέννης πικρότερον ἢ τῶν τοι-
 ούτων ἔκπιωσις ἀγαθῶν τὰς τῶν ἀποστερημένων ἔδακνε
 ψυχᾶς; Τοῦτο γὰρ ὅσον κακόν, νῦν μὲν οὐ δυνατὸν παρα-
 10 στήσαι τῷ λόγῳ· τότε δὲ ἐπὶ τῶν πραγμάτων εἰσόμεθα σα-
 φῶς. Σὺ δέ μοι προσίθι νῦν καὶ τὴν κόλασιν, καὶ μὴ μό-
 νον αἰσχυνομένους μηδὲ ἐγκαλυπτομένους καὶ κἄτω νεύον-
 τας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπὶ τὸ πῦρ ἐλκομένους ὁδὸν καὶ πρὸς αὐ-
 τὰ συρομένους τὰ βασανιστήρια καὶ ταῖς ἀποτόμοις παραδι-
 15 δομένους δυνάμεσι, καὶ ταῦτα πάσχοντας κατὰ τὸν καιρὸν,
 καθ' ὃν σιεφανοῦνται καὶ ἀνακηρύττονται καὶ τῷ θρόνῳ
 παρίστανται τῷ βασιλικῷ πάντες οἱ τὰ ἀγαθὰ πράξαντες
 καὶ ἄξια τῆς αἰωνίου ζωῆς ποιήσαντες.

13. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· τὰ δὲ ἐξῆς
 20 λοιπὸν τίς ἡμῖν παρασιήσει λόγος, τῆς μετὰ τοῦ Χριστοῦ
 συνουσίας τὴν ἡδονήν, τὴν ὠφέλειαν, τὴν χαρᾶν; Ψυχὴ γὰρ
 εἰς τὴν οἰκείαν εὐγένειαν ἐπανελθοῦσα, καὶ μετὰ παρρησίας
 λοιπὸν δυνηθεῖσα τὸν ἑαυτῆς Δεσπότην ὄραν, οὐκ ἔστιν εἰ-
 πεῖν ὅσην καρποῦται τὴν ἡδονήν, ὅσον τὸ κέρδος, οὐ τοῖς
 25 ἐν χερσὶ μόνον χαίρουσα ἀγαθοῖς, ἀλλὰ καὶ τῷ πεπεῖσθαι
 λοιπὸν, διτι οὐδαμοῦ ταῦτα τελευτήσῃ τὰ καλά. Πᾶσαν μὲν
 οὖν τὴν εὐφροσύνην ἐκείνην οὔτε λόγῳ, παρασιῆσαι ἔστιν,
 οὔτε νῶ διαλαβεῖν, ἀμυδρῶς δὲ καὶ ὡς ἂν τις διὰ μικρῶν
 μεγάλα δεικνύῃ, πειράσομαι ποιῆσαι φανεράν.

30 Ἐξειάσωμεν γὰρ τοὺς ἐν τῷ παρόντι βίῳ τῶν τοῦ κῶ-

τοὺς ἁμαρτήσαντας καὶ εἰς τοὺς ἀγνοοῦντας αὐτά, πῶς δὲν εἶναι φυσικὸν νὰ κλονισθῇ καὶ σαλευθῇ κάθε δύναμις; Διότι καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἔρρεε ποταμὸς πυρός, οὔτε ἄγγελοι φοβεροὶ παρίσταντο, μόνον δὲ ἄνθρωποι ἐκαλοῦντο καὶ οἱ μὲν ἐπαινοῦντο καὶ ἐθαυμάζοντο, οἱ ἄλλοι δὲ ἐξαπεστέλλοντο ἀτιμασμένοι διὰ νὰ μὴ ἴδουν τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦτο μόνον ἦτο ἡ κόλασις, μήπως ἡ ἔκπτωσις ἀπὸ τόσα ἀγαθὰ δὲν θὰ ἦτο πικροτέρα ἀπὸ ὅλην τὴν γέενναν καὶ δὲν θὰ κατέτρωγε τὰς ψυχὰς ἐκείνων ποῦ θὰ τὰ ἐστεροῦντο; Πόσον δὲ κακὸν εἶναι τοῦτο, τώρα μὲν δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ τὸ περιγράψωμεν διὰ τοῦ λόγου, τότε ὅμως θὰ τὸ γνωρίσωμεν καλῶς εἰς τὴν πραγματικότητα. Ἐσὺ ὅμως πρόσθεσε τώρα καὶ τὴν κόλασιν καὶ μὴ βλέπης μόνον τὸ ὅτι ἐντρέπονται καὶ καλύπτονται καὶ κάτω νεύονται, ἀλλὰ ὅτι σύρονται καὶ πρὸς τὸ πῦρ καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ βασανιστήρια καὶ εἰς τὰς θαναύσους ἐκείνας δυνάμεις παραδίδονται καὶ ὅτι πάσχουν αὐτά, καθ' ὃν χρόνον στεφανώνονται καὶ δημοσία ἀνακηρύσσονται καὶ εἰς τὸν θρόνον παρίστανται ὅλοι ἐκεῖνοι ποῦ ἔπραξαν τὰ ἀγαθὰ καὶ ἠξιώθησαν τῆς αἰωνίου ζωῆς.

13. Καὶ αὐτὰ μὲν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην· τὰ λοιπὰ ὅμως, ποῖος λόγος θὰ μᾶς παραστήσῃ, τὴν ἡδονὴν δηλαδὴ τῆς συναναστροφῆς μας μὲ τὸν Χριστόν, τὴν ὠφέλειαν, τὴν χαράν; Διότι ὅταν ἡ ψυχὴ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν εὐγένειάν της καὶ κατορθώσῃ μὲ παρρησίαν νὰ βλέπῃ τὸν Δεσπότην της, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἴπωμεν πόσῃν ἡδονὴν ἀπολαμβάνει καὶ πόσον κέρδος, ὅχι διὰ τὴν χαράν ποῦ αἰσθάνεται διὰ τῆς στιγμῆς τὰ ἀγαθὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πεποίθησιν ὅτι ποτὲ δὲν θὰ τελειώσουν τὰ καλά. Ὅλην λοιπὸν ἐκείνην τὴν εὐφροσύνην οὔτε μὲ λόγια εἶναι δυνατὸν νὰ παραστήσῃ κανεὶς, οὔτε μὲ τὸν νοῦν του νὰ διανοηθῇ, ἀμυδρῶς δὲ καὶ ὅπως κανεὶς μὲ τὰ μικρὰ παρουσιάζει μεγάλα πράγματα, ἔτσι θὰ προσπαθήσω νὰ τὴν καταστήσω φανεράν.

Ἄς ἐξετάσωμεν τοὺς ἀπολαύοντας εἰς τὸν παρόντα

ομου καλῶν ἀπολαύοντας, πλούτου λέγω καὶ δυναστείας καὶ
 δόξης, πῶς ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας γαυρούμενοι, οὐδὲ ἐπὶ τῆς
 γῆς εἶναι νομίζουσι, καὶ ταῦτα οὔτε ὁμολογουμένων ἀπολαύ-
 οντας καλῶν, οὔτε παραμενόντων αὐτοῖς, ἀλλ' ἀφιπταμένων
 5 ὄνειρου ταχύτερον· εἰ δέ ποτε καὶ σιαίη μικρόν, μέχρι τῆς
 παρούσης ζωῆς τὴν εὐνοίαν ἐπιδεικνυμένων, περαιτέρω δὲ
 οὐκ ἰσχυόντων συνεξελθεῖν. Εἰ δὲ ταῦτα εἰς τοσαύτην αἴρει
 τοὺς ἔχοντας χαρὰν, τί οἶει γίνεσθαι τὰς ψυχὰς, τὰς κα-
 λουμένας ἐπὶ τὰ μυρία ἀγαθὰ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τὰ πε-
 10 πηγότια καὶ ἐσιῶτια θεβαίως διαπαντός; Οὐδὲ γὰρ τοῦτο
 μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ ποσότητι καὶ τῇ ποιότητι τοσοῦτω κρείτ-
 τω τῶν παρόντων ἐστίν, «ὥς μηδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου
 ἀναβῆναί ποτε».

Νῦν μὲν γὰρ καθάπερ ἐν μήτρᾳ παιδίον, οὕτως ἐν τῷ
 15 κόσμῳ τούτῳ διάγομεν στενοχωρούμενοι καὶ τοῦ μέλλοντος
 αἰῶνος τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν ἐλευθερίαν οὐ δυνάμενοι
 συνιδεῖν· ὅταν δὲ ὁ καιρὸς ἐπισιῇ τῶν ὠδίνων, καὶ ἀποιέκη
 κατὰ τὴν τῆς κρίσεως ἡμέραν οὗς ἐπεδέξατο πάντας ἀνθρώ-
 πους ὁ παρῶν βίος, τὰ μὲν ἐξαμβλωθέντα ἀπὸ σκότους εἰς
 20 σκότος ἔρχεται, καὶ ἀπὸ θλίψεως εἰς θλίψιν χαλεπωτέραν·
 τὰ δὲ ἄρτια καὶ τῆς βασιλικῆς εἰκόνας τοὺς χαρακτῆρας
 διαφυλάξαντα παρασιήσονται τῷ βασιλεῖ καὶ τὴν λειτουργί-
 αν ἀναδέξονται ἐκείνην, ἣν ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι τῷ
 πάντων διακονοῦνται Θεῷ.

25 Μὴ τοίνυν εἰς τέλος τούτους ἡμῖν ἀφανίσῃς τοὺς χα-
 ρακτῆρας, ὦ φίλος, ἀλλὰ ταχέως αὐτοὺς ἀνακτησάμενος ἐπὶ
 τὸ βέλτιον διατύπωσον. Τὸ μὲν γὰρ κάλλος τὸ σωματικὸν
 εἶσω τῶν τῆς φύσεως ὄρων συνέκλεισεν ὁ Θεός, ἡ δὲ τῆς
 ψυχῆς ὥρα τῆς μὲν ἐκεῖθεν ἀνάγκης καὶ δουλείας ἀπήλλα-
 30 κται, ἅτε δὴ πολλῶν βελτίων οὕσα τῆς σωματικῆς εὐμορφίας·

βίον τῶν ἀγαθῶν τοῦ κόσμου, δηλαδὴ τὸν πλοῦτον, τὴν δυναστείαν καὶ τὴν δόξαν, πῶς ξεσηκῶνονται ἀπὸ τὴν εὐφροσύνην καὶ νομίζουν ὅτι δὲν πατοῦν ἐπάνω εἰς τὴν γῆν. Καὶ αὐτὰ ἐνῶ δὲν ἀπολαύουν βεβαίων ἀγαθῶν, οὔτε μονίμως παραμενόντων εἰς αὐτούς, ἀλλ' ἀγαθῶν ποὺ ἐξανεμίζονται ταχύτερον ἀπὸ ὄνειρον. Ἐὰν δὲ ἐνίστε παραμένουν δι' ὀλίγον, τοῦτο συμβαίνει κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παρουσίας ζωῆς, καὶ δὲν ἤμποροῦν πέραν τῆς ζωῆς νὰ συνεχίσουν. Ἐὰν λοιπὸν εἰς τόσην χαρὰν τοὺς ὑψώνουν αὐτά, τί νομίζεις ὅτι θὰ γίνῃ μὲ ἐκείνας τὰς ψυχὰς, αἱ ὁποῖαι προσκαλοῦνται εἰς τὰ ἄπειρα ἐκεῖνα ἀγαθὰ τοῦ οὐρανοῦ τὰ σταθερὰ καὶ αἰώνια; Καὶ ὅχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ποσότητα καὶ κατὰ τὴν ποιότητα τόσον ἀνώτερα τῶν παρόντων εἶναι, ὥστε νὰ μὴ τὰ ἔχη διανοηθῆ ποτὲ νοῦς ἀνθρώπου.

Τώρα δὲ εἰς τὸν παρόντα κόσμον διάγομεν καθὼς τὸ νήπιον εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρός του, στενοχωρούμενοι καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ γνωρίσωμεν καλῶς τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ὅταν δὲ ἐγγίση ὁ καιρὸς τῶν ὠδίνων καὶ ὁ παρὼν βίος γεννήσῃ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως ὅλους ὅσους ἐδέχθη, τὰ μὲν ἐξαμβλωθέντα ἀπὸ τοῦ σκοτίου θὰ μεταβοῦν εἰς τὸ σκότος καὶ ἀπὸ θλίψιν εἰς χειροτέραν τοιαύτην, τὰ δὲ ἀρτιμελῆ καὶ ὅσα διεφύλαξαν τὸν χαρακτῆρα τῆς βασιλικῆς εἰκόνας θὰ σταθοῦν πρὸ τοῦ βασιλέως καὶ θὰ δεχθοῦν ἐκείνην τὴν διακονίαν, τὴν ὁποίαν ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι ὑπηρετοῦν εἰς τὸν Θεὸν τῶν πάντων.

Μὴ καταστρέψῃς λοιπὸν, φίλε Θεόδωρε, τελείως αὐτοὺς τοὺς χαρακτῆρας, ἀλλὰ συντόμως καὶ πάλιν ἀνάκτησέ τους καὶ ἐγχάραξέ τους καλύτερον. Διότι τὸ μὲν κάλλος τοῦ σώματος περιέκλεισεν ὁ Θεὸς ἐντὸς τῶν ὀρίων τῆς φύσεως, ἡ χάρις ὅμως τῆς ψυχῆς ἔχει ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὴν ἐκεῖθεν ἀνάγκην καὶ δουλείαν, καθότι εἶναι ἀσυγκρίτως καλύτερα τῆς σωματικῆς εὐμορφίας, ἐξαρτᾶται δὲ ἀπὸ ἡμᾶς

ἐφ' ἡμῖν δὲ ἅπαντα κεῖται καὶ τῇ ροπῇ τοῦ Θεοῦ. Φιλάνθρωπος γὰρ ὢν ὁ Δεσπότης ἡμῶν καὶ ἐν τούτῳ μάλιστα τὸ ἡμέτερον ἐτίμησε γένος, τὰ μὲν ἐλάτινα καὶ οὐδὲν μέγα συντελοῦντα ἡμῖν, ἀλλ' ὅπως ἂν συμπέσῃ ἀδιάφορα ὄντα, τῇ
 5 τῆς φύσεως ἐπιτρέψας ἀνάγκη, τῶν δὲ ὄντως καλῶν ἡμᾶς ποιήσας εἶναι δημιουργούς.

Εἰ μὲν γὰρ καὶ τοῦ σωματικοῦ κάλλους ἡμᾶς ἐποίησεν εἶναι κυρίους, καὶ φροντίδα περιτιτὴν ἐδεξάμεθα ἂν καὶ ἐν τοῖς οὐδὲν ὠφελοῦσι τὸν ἅπαντα ἂν ἀπησχολήσαμεν χρόνον
 10 καὶ τῆς ψυχῆς σφόδρα ἂν ἡμελήσαμεν. Ὅπου γὰρ νῦν οὐκ οὔσης ἡμῖν τῆς ἐξουσίας ταύτης ἅπαντα πράττομεν καὶ διαζόμεθα, καὶ οικιαγραφίαις ἐκδιδόμεθα ἑαυτούς, ἐπειδὴ τῇ ἀληθείᾳ μὴ δυνάμεθα, καὶ χρώμασι καὶ βαφαῖς καὶ συνθέσει τριχῶν καὶ ἱματίων περιβολαῖς καὶ γραφαῖς ὀφθαλμῶν καὶ
 15 πολλοῖς ἐτέροις μηχανήμασι τοιαῦτα σοφίζόμεθα κάλλη, τίνα ἂν τῇ ψυχῇ καὶ τοῖς σπουδαίοις σχολὴν ἀπενείμαμεν, εἰ πρὸς τὴν ὄντως αὐτὸ εὐμορφίαν μεταθεῖναι εἴχομεν; Τάχα γὰρ οὐδ' ἂν ἐγένετο ἡμῖν ἔργον ἕτερον, εἰ τοῦτο ἔργον ἡμέτερον ἦν, ἀλλὰ πάντα τὸν χρόνον ἂν ἀνηλώσαμεν, τὴν μὲν δούλην
 20 καλλωπίζοντες μυρίοις καλλωπισμοῖς, τὴν δὲ ταύτης κυρίαν παντός ἀνδραπόδου μᾶλλον ἐν ἀμορφίᾳ καὶ ραθυμίᾳ ἐῶντες κεῖσθαι διαπαντός. Διὰ τοῦτο ταύτης ἡμᾶς τῆς κακοσχολίας ἀπαλλάξας ὁ Θεός, τοῦ βελτίονος ἡμῖν τὴν τέχνην ἐνέθηκε, καὶ ὁ τὸ σῶμα μὴ δυνάμενος εὐμορφον ποιῆσαι ἐξ εἰδεχθοῦς,
 25 οὗτος τὴν ψυχὴν, κἂν εἰς ἐσχάτην δυσειδίαν κατενεχθῇ, εἰς αὐτὴν τὴν τῆς ὥρας ἀναγαγεῖν δυνήσεται κορυφὴν, καὶ οὕτως ἐπέρασιον ποιῆσαι καὶ ποθεινὴν, ὥστε μὴ μόνον τοὺς

καὶ ἀπὸ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Δεσπότης ἡμῶν εἶναι φιλόανθρωπος καὶ κατὰ τοῦτο ἰδιαίτερος ἐτίμησε τὸ ἀνθρώπινον γένος, ὅτι αὐτὰ πού εἰς τὴν ζωὴν εἶναι ἀσήμαντα καὶ δὲν μᾶς προσφέρουν μεγάλην ὠφέλειαν, καὶ οἴανδῆποτε τροπὴν καὶ ἂν πάρουν εἶναι καθ' ἑαυτὰ ἀδιάφορα, τὰ ἔθεσεν ὑπὸ τὴν ἀναγκαιότητα τῶν νόμων τῆς φύσεως, ὅσα ὅμως εἶναι ὄντως καλά, ἐπέτρεψε νὰ τὰ δημιουργῶμεν ἡμεῖς.

Διότι ἂν ὁ Θεὸς ἔκαμνε νὰ εἴμεθα καὶ τοῦ σωματικοῦ κάλλους ἐξουσιασταί, καὶ περιττὰς φροντίδας θὰ εἴχομεν καὶ εἰς τὰ ἀνωφελῆ θὰ ἀπασχολούσαμεν ὅλον μας τὸν χρόνον καὶ θὰ ἀμελούσαμεν πολὺ τὴν ψυχὴν μας. Πράγματι ἂν ἐκεῖ ὅπου δὲν ἔχομεν ἐξουσίαν κάμνωμεν τὸ πᾶν καὶ βιαζώμεθα καὶ καλλωπίζωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας μὲ σκιαγραφίας ἐπειδὴ δὲν τὸ ἐπιτυγχάνομεν ἀληθινά, καὶ μὲ χρώματα καὶ βαφὰς καὶ κομμώσεις τριχῶν καὶ ἀμφιέσεις ἐνδυμάτων καὶ βαφὰς ὀφθαλμῶν καὶ μὲ πολλὰς παρομοίας ἐπινοήσεις σοφιζόμεθα τὰ τοιαῦτα κάλλη, ποῖαν φροντίδα θὰ εἴχομεν νὰ ἐπιδείξωμεν διὰ τὴν ψυχὴν καὶ διὰ τὰ σπουδαῖα ἂν ἠμπορούσαμεν νὰ μεταθέσωμεν τὸ σῶμα εἰς τὴν πραγματικὴν εὐμορφίαν; Ἀσφαλῶς δὲν θὰ εἴχομεν ἄλλην ἀπασχόλησιν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, ἂν τοῦτο ἀπετέλει τὸ ἔργον μας ἐδῶ, ἀλλ' ὅλον μας τὸν χρόνον θὰ ἐξοδεύαμεν εἰς τὸ νὰ καλλωπίζωμεν τὴν δούλην σάρκα μὲ πολλοὺς στολισμοὺς, τὴν δὲ κυρίαν αὐτῆς, τὴν ψυχὴν, θὰ τὴν ἀφήναμεν νὰ κεῖται διὰ παντὸς εἰς κατάστασιν χειροτέραν παντὸς ἀνδραπόδου, εἰς ραθυμίαν καὶ ἀμορφίαν. Δι' αὐτὸ ὁ Θεός, ἀφοῦ μᾶς ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὸ ἄχαρι τοῦτο ἔργον, ἔθεσεν ἐντὸς μας τὴν τέχνην τοῦ ὑψηλοτέρου πράγματος. Καὶ ἐκεῖνος πού δὲν ἠμπορεῖ νὰ μεταβάλῃ τὸ σῶμά του ἀπὸ κακομορφον εἰς ὠραῖον, αὐτὸς ἠμπορεῖ τὴν ψυχὴν, ἀκόμη καὶ ἂν ἔχη φθάσει εἰς τὴν ἐσχάτην βαθμίδα τῆς κακομορφίας, νὰ τὴν ἐξυψώσῃ εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ἀκμῆς τῆς καὶ νὰ τὴν κάμῃ τὸσον ἐπέραστον καὶ ποθητὴν, ὥστε νὰ τὴν ἐπιθυμοῦν ὄχι

ἄνδρας τοὺς ἀγαθοὺς εἰς ἐπιθυμίαν αὐτῆς ἔλθειν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν τῶν ἀπάντων βασιλέα Θεόν, καθὼς καὶ ὁ ψαλμωδὸς περὶ τούτου τοῦ κάλλους διαλεγόμενος ἔλεγε· «καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου».

5 Οὐχ ὄρας καὶ ἐν τοῖς χαμαιτυπείοις τῶν γυναικῶν, διὰ τὰς μὲν εἰδεχθεῖς καὶ ἀναιοχύντους μονομάχοι καὶ δραπέται καὶ θηριομάχοι μόλις ἂν πρόσοιντο· εἰ δέ πού τις εὐμορφος καὶ εὐγενῆς καὶ αἰοχυντηρὰ κατὰ τινα περίστασιν εἰς ταύτην ἔλθοι τὴν ἀνάγκην, οὐδὲ τῶν σφόδρα λαμπρῶν καὶ
10 μεγάλων ἀνδρῶν τὸν ἐκείνης τις γάμον ἐρυνθριάσειεν; Εἰ δὲ παρὰ ἀνθρώποις τοσοῦτος ἔλεος καὶ τοσαύτη δόξης ὑπεροφία, ὥστε τὰς πολλάκις καταιοχυνθείσας ἐπὶ τοῦ τέγους ἀπαλλάξαι τῆς δουλείας ἐκείνης, καὶ ἐν τάξει ἔχειν γυναικῶν, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τοῦτο ἐστι, καὶ τῶν ψυ-
15 χῶν τῶν ἀπὸ τῆς ἄνωθεν εὐγενείας κατὰ τὴν τοῦ διαβόλου τυραννίδα εἰς τὸ τοῦ παρόντος θίου χαμαιτυπεῖον καταπεσοῦν.

Καὶ τούτων εὐρήσεις τῶν παραδειγμάτων τοὺς προφήτας πεπληρωμένους, διὰν διαλέγονται τῇ Ἱερουσαλήμ
20 καὶ γὰρ ἐκείνην εἰς πορνείαν ἐμπεσοῦσαν, πορνείαν τινὰ καινιτέραν, καθὼς καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ φησι, «πάσαις πόρνοις δίδοται μισθώματα, σὺ δὲ προσεδίδους μισθώματα, καὶ ἐγένετο ἐν σοὶ διεστραμμένον παρὰ τὰς λοιπὰς», καὶ πάλιν ἕτερος, «ἐκάθισας προσδοκῶντα αὐτοὺς ὡσεὶ κορώνη ἠρημωμέ-
25 νη»· ταύτην οὖν τὴν οὕτω πορνεύσαν ἀνακαλεῖται πάλιν ὁ Θεός. Καὶ γὰρ ἡ αἰχμαλωσία ἡ γενομένη, οὐ τιμωρίας τοσοῦτον ἦν, ὅσον ἐπιστροφῆς καὶ διορθώσεως· ἐπεὶ, εἰ κολάσαι αὐτοὺς καθάπαξ ἐβούλετο ὁ Θεός, οὐκ ἂν πάλιν ἐπανήγαγεν οἴκαδε, οὐκ ἂν μείζονα καὶ λαμπροτέραν καὶ τὴν πό-

52. Ψαλμ. 44, 12.

53. Ἰεζ. 16, 33.

μόνον ἄνδρες ἀγαθοί, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τῶν πάντων, ὁ Θεός, καθὼς ἔλεγε καὶ ὁ ψαλμῶδης ὁμιλῶν περὶ αὐτοῦ τοῦ κάλλους, «καὶ θὰ ἐπιθυμήσῃ ὁ βασιλεὺς τὸ κάλλος σου»⁵².

Δὲν βλέπεις τί συμβαίνει καὶ εἰς τοὺς κακοφῆμους οἴκους τῶν γυναικῶν, ὅτι τὰς μὲν ἀπαισίας καὶ ἀναισχύντους μετὰ δυσκολίας θὰ τὰς ἐπλησίαζαν ἀκόμη καὶ οἱ μονομάχοι καὶ οἱ θηριομάχοι καὶ οἱ δραπεταὶ τῶν φυλακῶν. Ἐνῶ, ἐὰν ἐτύγχανε νὰ φθάσῃ εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο κάποια εὐμορφος καὶ εὐγενής καὶ ἐντροπαλή, οὔτε ὁ ἐνδοξότερος καὶ μέγας ἀνὴρ δὲν θὰ ἐρυθριούσε νὰ τὴν λάβῃ ὡς γυναῖκα του; Ἐὰν λοιπὸν μετὰ τῶν ἀνθρώπων συναντᾶται τόσον ἔλεος καὶ τόση περιφρόνησις τῆς δόξης, ὥστε γυνὴ πού ἤτιμάσθη πολλάκις εἰς κακοφῆμους οἴκους νὰ τὴν ἀπαλλάσῃ κανεὶς ἀπὸ τὴν δουλείαν καὶ νὰ τὴν κάμῃ σύζυγόν του, πολὺ περισσότερον συμβαίνει τοῦτο μετὰ τῶν Θεοῦ καὶ τῶν ψυχῶν, αἱ ὁποῖαι μὲ τὴν τυραννίδα τοῦ διαβόλου ἔχουν ἀπὸ τὴν ἄνωθεν εὐγένειάν των καταπέσει εἰς τὸ διαφθορεῖον τοῦ παρόντος βίου.

Καὶ τοιαῦτα παραδείγματα θὰ εὔρης πολλὰ εἰς τὰ βιβλία τῶν προφητῶν, ὅταν ὁμιλοῦν διὰ τὴν Ἱερουσαλήμ. Καθότι καὶ ἐκεῖνη περιέλεσεν εἰς πορνείαν, πορνείαν παράδοξον, καθὼς λέγει καὶ ὁ προφήτης Ἰεζεκιήλ. «Εἰς ὅλας τὰς πόρνας δίδεται μισθός, σὺ δὲ ἔδωσες μισθὸν καὶ μὲ ἐσὲ συνέβη κάτι ἀντίθετον ἀπὸ τὰς ἄλλας»⁵³. Καὶ πάλιν ἄλλος «ἐκάθισες ἀναμένουσα αὐτοὺς ὡσὰν μοναχικὴ κουρούνα»⁵⁴. Αὐτὴν λοιπὸν τὴν τοιοῦτοτρόπως πορνεύσασαν, καλεῖ πάλιν ὁ Θεὸς νὰ ἐπιστρέψῃ. Διότι ἡ αἰχμαλωσία τῆς δὲν ἀπέβλεπε τόσον εἰς τὴν τιμωρίαν, ὅσον εἰς τὴν ἐπιστροφὴν καὶ τὴν διόρθωσιν. Πράγματι ἐὰν ἤθελεν ὁ Θεὸς νὰ τοὺς τιμωρήσῃ ἅπαξ διὰ παντός, δὲν θὰ τοὺς ἐπανέφερεν ὀπίσω ἐκ τῆς ἔξορίας καὶ δὲν θὰ κατεσκεύαζεν μεγαλύτερα καὶ λαμπρό-

54. Ἱερ. 3, 2.

λιν καὶ τὸν ναὸν κατεσκεύασεν. «Ἔσται γάρ», φησὶν, «ἡ δόξα
 τοῦ οἴκου τούτου ἢ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν ἔμπροσθεν». Εἰ δὲ τὴν
 πολλάκις ἐκπορνεύσασαν οὐκ ἀπέκλεισε τῆς μετανοίας ὁ Θε-
 ὁς, πολλῶ μᾶλλον τῆς σῆς ἀνθέξεται ψυχῆς, τοῦτο πρῶτον
 5 πεσοῦσης τὸ πῶμα. Οὐδεὶς γάρ, οὐδεὶς σωμάτων ἐρασιῆς,
 κἂν σφόδρα ἦ μανικός, οὕτω τῆς ἐρωμένης τῆς αὐτοῦ περι-
 καίεται, ὡς ὁ Θεὸς τῆς σωτηρίας τῶν ἡμετέρων ἐφίεται
 ψυχῶν· καὶ τοῦτο ἔνεσι μὲν καὶ ἐκ τῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν
 γινομένων ἰδεῖν, ἔνεσι δὲ καὶ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν.
 10 «Ὅρα γοῦν καὶ ἐν τοῖς προοιμίοις τοῦ Ἱερεμίου, καὶ
 πολλαχοῦ δὲ τῶν προφητῶν, καταφρονούμενον αὐτὸν καὶ ὑ-
 περορώμενον, καὶ πάλιν ἐπιτρέχοντα καὶ διώκοντα τὴν φι-
 λίαν τῶν ἀποστρεφόμενων αὐτὸν· ὅπερ καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς
 Εὐαγγελίοις ἐδήλου λέγων· «Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, ἡ
 15 ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλ-
 μένους πρὸς αὐτήν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰς τέ-
 κνα σου, ὃν τρόπον ἐπισυνάγει ὄρνις τὰ νοσσία αὐτῆς ὑπὸ
 τὰς πτέρυγας αὐτῆς, καὶ οὐκ ἠθελήσατε;». Καὶ ὁ Παῦλος
 δὲ Κορινθίους ἐπισιτέλλων ἔλεγεν· «ὅτι Θεὸς ἦν ἐν Χριστῶ
 20 κόσμον καταλλάσων ἑαυτῶ, μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παρα-
 πτώματα αὐτῶν, καὶ θέμενος ἐν ἡμῖν τὸν λόγον τῆς καταλ-
 λαγῆς. Ὑπὲρ Χριστοῦ οὖν προσθεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ πα-
 ρακαλοῦντος δι' ἡμῶν, δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ· καταλλάγη-
 τε τῷ Θεῷ». Τοῦτο καὶ πρὸς ἡμᾶς εἰρηθῆναι νόμιζε νῦν. Οὐ
 25 γὰρ ἀπιστία μόνον, ἀλλὰ καὶ βίος ἀκάθαρτος τὴν ἀπενκιῆν
 ταύτην ἔχθραν ἱκανὸς ἐργάσασθαι. Τὸ γὰρ φρόνημα, φησί,
 τῆς σαρκός, ἔχθρα εἰς Θεόν. Καταλύσωμεν οὖν τοῦτο τὸ διά-
 φραγμα καὶ διέλωμεν καὶ θῶμεν νεκρόν, ἵνα τῆς μακαρίας
 τύχωμεν καταλλαγῆς, ἵνα γενώμεθα πάλιν ἀπέραστοι καὶ

55. Ἁγγ. 2, 10.

56. Ματθ. 23, 37.

57. Β' Κορ. 5, 19-20.

58. Ρωμ. 8, 7.

τερα καὶ τὴν πόλιν καὶ τὸν ναόν. «Θὰ εἶναι, λέγει, ἡ τελευταία δόξα τοῦ οἴκου τούτου μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν πρώτην»⁵⁵. Ἐὰν δὲ τὴν πολλάκις περιπεσοῦσαν εἰς πορνείαν δὲν ἀπέκλεισεν ἀπὸ τὴν μετάνοιαν ὁ Θεός, πολὺ περισσότερον θὰ δεχθῆ τὴν ἰδικὴν του ψυχὴν, πού διὰ πρώτην φοράν ἔπεσεν τέτοιαν πτῶσιν. Πράγματι, ὅσον μανιώδης καὶ ἂν εἶναι, δὲν ὑπάρχει ἐραστής σωμάτων, πού νὰ φλέγεται τόσον διὰ τὴν ἐρωμένην του, ὅσον σφοδρῶς ἐπιθυμεῖ ὁ Θεὸς τὴν ἰδικὴν μας σωτηρίαν. Τοῦτο δὲ εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ διαπιστώσῃ κανεὶς καὶ ἐκ τῶν καθημερινῶν γεγονότων καὶ ἐκ τῶν θείων Γραφῶν.

Βλέπε λοιπὸν καὶ εἰς τὰ πρῶτα κεφάλαια τοῦ Ἱερεμίου καὶ εἰς πολλὰ μέρη ἄλλων προφητῶν, νὰ περιφρονῆται ὁ Θεὸς καὶ νὰ παραθεωρῆται καὶ πάλιν νὰ τρέχη πρὸς αὐτοὺς καὶ νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν φιλίαν ἐκείνων πού τὸν ἀπεστρέφοντο, πρᾶγμα πού καὶ ὁ Χριστὸς ἐδήλωσεν εἰς τὰ εὐαγγέλια, λέγων· «Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφῆτας καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν, πόσας φορές ἠθέλησα καὶ συναγάγω τὰ τέκνα σου, ὅπως συνάγει ἡ ὄρνις τὰ νοσσία αὐτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας αὐτῆς καὶ δὲν ἠθελήσατε;»⁵⁶. Καὶ ὁ Παῦλος, γράφων πρὸς τοὺς Κορινθίους, ἔλεγεν· «Ὁ Θεὸς ἦτο εἰς τὸν Χριστὸν συμφιλίωνων τὸν κόσμον μὲ ἑαυτόν, μὴ καταλογίζων εἰς αὐτοὺς τὰ παραπτώματα αὐτῶν καὶ μεταδίδων εἰς αὐτοὺς τὰ παραπτώματα αὐτῶν καὶ μεταδίδων εἰς ἡμᾶς τὸν λόγον τῆς συμφιλίωσης. Χάριν τοῦ Χριστοῦ λοιπὸν κηρύσσομεν, χάριν τοῦ Χριστοῦ παρακαλοῦμεν, συμφιλιωθῆτε μὲ τὸν Θεόν»⁵⁷. Τοῦτο τώρα νὰ θεωρῆς ὅτι ἐλέχθη καὶ πρὸς ἡμᾶς. Διότι, ὄχι μόνον ἡ ἀπιστία, ἀλλὰ καὶ ὁ βίος ὁ ἀκάθαρτος εἶναι ἱκανὸς νὰ μᾶς δημιουργήσῃ τὴν ἀνεπιθύμητον αὐτὴν ἔχθραν, «διότι τὸ φρόνημα τῆς σαρκός, λέγει, εἶναι ἔχθρα εἰς Θεόν»⁵⁸. Ἄς καταρρίψωμεν λοιπὸν τοῦτο τὸ μεσότοιχον καὶ ἄς τὸ διασκορπίσωμεν καὶ ἄς τὸ καταστήσωμεν νεκρόν, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν μακαρίαν συμφιλίωσιν μὲ τὸν Θεόν, διὰ

ποθεινοὶ τῷ Θεῷ.

14. Οἶδα ὅτι θαυμάζεις τὴν Ἑρμιόνης ὥραν νῦν καὶ τῆς εὐμορφίας ἐκείνης οὐδὲν ὅμοιον κρίνεις ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι· ἀλλ' ἐὰν θέλῃς, ὦ φίλος, τοσοῦτον αὐτῆς εὐπρεπέστε-
 5 ρος ἔσῃ καὶ ὡραιότερος, ὅσῳ τῶν πηλίνων οἱ χρυσοῖ βελτί-
 ουσ ἀνδριάντες εἰσὶν. Εἰ γὰρ ἐπὶ τοῦ σώματος ὃν τὸ κάλλος οὕτω τὰς τῶν πολλῶν ἐκπλήττει ψυχὰς καὶ ἀναπιεροῖ, ὅταν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦτο ἀποσιέλῃ, τί ἴσον τοῦ οὕτω καλοῦ καὶ ὡ-
 ραίου γένοιτ' ἄν; Ἡ μὲν γὰρ τούτου τοῦ κάλλους ὑπόστασις
 10 οὐδὲν ἕτερον ἐστὶν ἢ φλέγμα καὶ αἷμα καὶ ρεῦμα καὶ χολή
 καὶ τροφῆς διαμασηθείσης χυλός. Τούτοις γὰρ καὶ οἱ ὀφθαλ-
 μοὶ καὶ αἱ παρειαὶ καὶ τὰ λοιπὰ πάντα ἄρδεται, κἂν μὴ καθ' ἐκάστην ἡμέραν δέξηται τὴν ἀρδείαν ἐκείνην ἀπὸ τῆς γασ-
 τρὸς καὶ τοῦ ἥπατος ἀνιούσαν, τοῦ δέρματος παρὰ τὸ προσῆ-
 15 κον ὑφιζάνοντος, τῶν τε ὀφθαλμῶν κοιλαινομένων, εὐθέως ἢ ἅπασα ἀφίπταιται τῆς ὄψεως ὥρα. Ὡστε, ἂν ἐννοήσῃς τί μὲν τῶν καλῶν ἔνδον ἀπόκειται ὀφθαλμῶν, τί δὲ τῆς εὐ-
 θείας ρινός, τί δὲ καὶ τοῦ στόματος καὶ τῶν παρειῶν, οὐδὲν ἕτερον ἢ τᾶφον κεκονισμένον εἶναι φήσεις τοῦ σώματος
 20 τὴν εὐμορφίαν· τοσαύτης τὰ ἔνδον ἀκαθαρσίας ἐστὶ μεστά. Εἶτα ράκος μὲν ἰδῶν ἔχον τι τούτων, οἷον ἢ φλέγμα ἢ σίε-
 λον, οὐδὲ ἀκροὺς ψαῦσαι τοῖς δακτύλοις ὑπομένεις, ἀλλ' οὐ-
 δὲ ἰδεῖν ἀνέχῃ· πρὸς δὲ τὰ ταμιεῖα τούτων καὶ τὰς ἀποθήκας ἐπιτόησαι;
 25 Ἄλλ' οὐ τό γε σὸν κάλλος τοιοῦτον ἦν, ἀλλ' ὅσον τῆς γῆς βελτίων ὁ οὐρανός, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶν τούτου λαμπρό-
 τερόν τε καὶ ἄμεινον· ψυχὴν γὰρ καθ' ἑαυτὴν σώματος μὲν γεγυμνωμένην οὐδεὶς εἶδεν οὐδαμοῦ· ὅμως δὲ καὶ οὕτως ἐτέρωθεν σοὶ παρασιῆσαι τὸ ταύτης κάλλος πειράσσομαι. Πρό-

νὰ γίνωμεν καὶ πάλιν ἀξιαγάπητοι καὶ ποθητοὶ ἀπὸ αὐτόν.

14. Γνωρίζω ὅτι τώρα θαυμάζεις τὴν ὠραιότητα τῆς Ἑρμιόνης καὶ νομίζεις ὅτι τίποτε ἐπὶ τῆς γῆς δὲν συγκρίνεται μὲ τὸ ἰδικόν της κάλλος. Ἄλλ' ἐὰν θέλης, φίλε, θὰ γίνῃς τόσον κοσμιώτερος ἀπὸ αὐτὴν καὶ ὠραιότερος ὅσον ἀνώτεροι εἶναι οἱ χρυσοὶ ἀνδριάντες ἀπὸ τοὺς πηλίνους. Ἐὰν δὲ τὸ κάλλος ποὺ ὑπάρχει εἰς τὸ σῶμα τόσον ἐκπλήτη καὶ ἀναπτερώνη τὰς καρδίας, ὅταν τοῦτο διαλάμπῃ εἰς τὴν ψυχὴν, τί θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἐξισωθῇ πρὸς τὸ τόσον κάλλον καὶ ὠραῖον; Διότι ἡ οὐσία τοῦ σωματικοῦ κάλλους δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ φλέγμα καὶ αἷμα καὶ ὑγρὸν καὶ χολὴ καὶ χυλὸς μασημένης τροφῆς. Διότι μὲ αὐτὰ ποτίζονται καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ αἱ παρειαὶ καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, καὶ ἂν καθημερινῶς δὲν δεχθοῦν αὐτὰ τὸ πότισμα, ποὺ ἀνεβαίνει ἀπὸ τὴν κοιλίαν καὶ τὸ ἥπαρ, τότε θὰ ἀρχίσουν τὸ δέρμα νὰ ρυτιδώνεται περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι εἶναι φυσιολογικόν, οἱ ὀφθαλμοὶ νὰ κοιλαίνωνται καὶ ὅλη ἡ ὠραιότης τοῦ προσώπου νὰ ἐξαφανίζεται ἀμέσως. Ὡστε, ἐὰν σκεφθῆς τί ὑπάρχει κάτω ἀπὸ τοὺς ὠραίους ὀφθαλμούς, ἀπὸ τὴν εὐθεΐαν ρίνα, τὸ στόμα καὶ τὰς παρειάς, δὲν θὰ εἴπῃς ὅτι ἡ ὠραιότης τοῦ σώματος εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ τάφος κεκονιασμένος. Ἀπὸ τόσῃν ἀκαθαροσίαν εἶναι γεμᾶτα τὰ ἐντός μας. Ἐπειτα, ἐὰν ἴδῃς κάποιον ράκος λερωμένον μὲ φλέγμα καὶ σίελον, οὔτε μὲ τὸ ἄκρον τῶν δακτύλων σου δὲν θὰ ὑπέφερες νὰ τὸ ἐγγίσης καὶ δὲν θὰ ἠνείχεσο οὔτε κὰν νὰ τὸ κυττάξῃς, ἐνῶ χάσκεις ἐκστατικὸς ἐμπρὸς εἰς τὰ σώματα ποὺ εἶναι ταμεῖα καὶ ἀποθῆκαι τῶν ἀκαθαρσιῶν αὐτῶν.

Τὸ ἰδικόν σου κάλλος ὅμως δὲν ἦτο τέτοιον, ἀλλ' ἦτο τόσον καλύτερον, ὅσον εἶναι ἀπὸ τὴν γῆν ὁ οὐρανός, μᾶλλον δὲ ἀκόμη λαμπρότερον καὶ καλύτερον. Βεβαίως ψυχὴν χωρὶς σῶμα κανεὶς πουθενὰ δὲν εἶδε. Παρὰ ταῦτα καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν εὐρισκομένην θὰ προσπαθῆσω νὰ παραστήσω τὸ κάλλος της ἀπὸ ἄλλην πλευράν. Ἀπὸ ποῦ

θεν οὖν ἐπιδείξω τοῦτο; Ἀπὸ τῶν δυνάμεων τῶν μειζόνων.
 Ἐκκουσον γοῦν πῶς τὸν ἄνδρα τῶν ἐπιθυμιῶν ἢ τούτων
 ὠραιότης ἐξέπληξε· βουλόμενος γὰρ αὐτῶν παρασιῆσαι τὸ
 κάλλος, καὶ οὐκ ἔχων σῶμα τοιοῦτον εὐρεῖν, ἐπὶ τὰς μεταλ-
 5 λικὰς ὕλας κατέφυγε, καὶ οὐδὲ ταύταις ἠρκέσθη μόνον, ἀλ-
 λὰ καὶ τὴν τῆς ἀοιραπῆς λαμπρότητα εἰς τὸ ὑπόδειγμα πα-
 ρελάμβανεν. Εἰ δὲ μὴ καθαρὰς μηδὲ γυμνὰς φήνασαι τὰς
 ἑαυτῶν οὐσίας ἐκεῖναι, ἀλλ' ἀμυδροῦς σφόδρα καὶ συννεσια-
 σμένως, ὅμως οὕτω διέλαμψαν, ὁποίας αὐτὰς εἰκὸς παντὸς
 10 ἀπηλλαγμένους παραπειάσματος φαίνεσθαι. Τοιοῦτόν τι καὶ
 περὶ τοῦ κάλλους τῆς ψυχῆς φαντάζεσθαι χρὴ «ἔσονται γὰρ»,
 φησί, «ὡς ἄγγελου».

Καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων δὲ τὰ κορυφώτερα καὶ λεπτότερα
 καὶ πρὸς τὴν ἐπὶ τὰ ἀσώματα φέρουσιν ὁδὸν ἀνακεχωρηκό-
 15 τα, πολλῶ μᾶλλον βελτίω καὶ θαυμασιώτερα τῶν ἐτέρων ἐστί.
 Τῆς γοῦν γῆς ὁ οὐρανὸς καὶ τοῦ ὕδατος τὸ πῦρ καὶ οἱ ἀ-
 σιέρες τῶν λίθων εἰσὶν ὠραιότεροι· καὶ τὴν ἴριον δὲ πολλῶ
 πλέον Ἴων καὶ ῥόδων καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων τῶν ἐπὶ τῆς
 γῆς θαυμάζομεν ἀνθρώπων. Καὶ ὅλως, εἴ γε ἐνῆν τοῖς σωματι-
 20 κοῖς ὀφθαλμοῖς τὸ τῆς ψυχῆς κάλλος ἰδεῖν, κατεγέλασας ἂν
 τῶν σωματικῶν ὑποδειγμάτων τούτων, οὕτως ἀσθενῶς ἡ-
 μῖν τὴν τῆς ψυχῆς παρασιησάντων ὠραιότητα. Μὴ δὲ τοι-
 οῦτου κτήματος μηδὲ τοσαύτης μακαριότητος ἀμελήσωμεν,
 καὶ μάλιστα ὅτε εὐκόλος ἡμῖν ἢ ἐπάνοδος πρὸς ἐκεῖνο τὸ κάλ-
 25 λος ταῖς τῶν μελλόντων ἐλπίσι γίνεται. «Τὸ γὰρ παραντίκα»,
 φησί, «ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως ἡμῶν καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑ-
 περβολὴν αἰώνιον βᾶρος δόξης κατεργάζεται, μὴ σκοπούν-
 των ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα· τὰ γὰρ βλε-
 πόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια».

30 Εἰ δὲ θλίψεις, οἷας οἶδας, ἐλαφρὰς ἐκάλεσε καὶ κούφας
 ὁ μακάριος Παῦλος, διὰ τὸ μὴ σκοπεῖν τὰ βλεπόμενα, πολλῶ

59. Λουκᾶ 20, 36 .

60. Β' Κορ. 4, 17.

λοιπὰν θὰ τὸ ἐπιδείξω; Ἄπὸ τὰς ἀνωτέρας τῆς πνευματικὰς φύσεις. Ἦκουσε λοιπὸν πῶς ἡ ὠραιότης αὐτῶν ἐξέπληξε τὸν Δανιήλ, τὸν ἄνδρα τῶν ἐπιθυμιῶν. Θέλων λοιπὸν νὰ παραστήσῃ τὸ κάλλος αὐτῶν καὶ μὴ ἔχων παρόμοιον σῶμα νὰ εὔρη, προσέφυγεν εἰς τὰς μεταλλικὰς ὕλας καὶ οὔτε ἠρκέσθη μόνον εἰς αὐτάς, ἀλλὰ ἔφερεν ὡς παράδειγμα καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς ἀστραπῆς. Ἐὰν δὲ ἐκεῖναι διέλαμπαν τόσον, μολονότι δὲν ἔδειξαν τὴν οὐσίαν των καθαρὰν καὶ γυμνήν, ἀλλὰ πολὺ ἀμυδρῶς καὶ συνεσκιασμένως, πόσον ὠραιότεραι πρέπει νὰ εἶναι ὅταν ἀπαλλαγοῦν ὁποιουδήποτε καλύμματος. Κάτι παρόμοιον πρέπει νὰ φαντάζεται κανεὶς καὶ διὰ τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς· «θὰ εἶναι», λέγει, «ὡσὰν ἄγγελοι»⁵⁹.

Ἄκόμη δὲ προκειμένου καὶ διὰ τὰ σώματα, καλύτερα καὶ θαυμαστότερα τῶν ἄλλων σωμάτων εἶναι ὅσα εἶναι ἐλαφρότερα καὶ λεπτότερα καὶ ὁμοιάζουν περισσότερο πρὸς τὰ ἀσώματα. Ὄραιότερον λοιπὸν εἶναι ὁ οὐρανὸς καὶ τοῦ ὕδατος τὸ πῦρ καὶ τῶν λίθων οἱ ἀστέρες. Τὰ χρώματα τῆς ἴριδος θαυμάζομεν πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὰ ἴα καὶ τὰ ρόδα καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄνθη τῆς γῆς. Γενικῶς δέ, ἐὰν ἦτο δυνατὸν νὰ ἴδης μὲ τοὺς σωματικούς σου ὀφθαλμοὺς τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς, θὰ ἐπεριφρονοῦσες αὐτὰ τὰ φυσικὰ παραδείγματα, ποῦ μᾶς παρέστησαν τόσον ἀσθενικὰ τὴν ὠραιότητα τῆς ψυχῆς. Ἦς μὴ ἀμελήσωμεν λοιπὸν τέτοιον ἀπόκτημα καὶ τέτοιαν μακαριότητα, καὶ μάλιστα ὅταν εἶναι εὔκολος ἡ ἐπάνοδος εἰς ἐκεῖνο τὸ κάλλος μὲ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν. «Διότι μία πρόσκαιρος ἐλαφρὰ θλίψις ἡμῶν φέρει ὡς καρπὸν αἰώνιον βάρος δόξης καθ' ὑπερβολὴν, ἐὰν δὲν παρατηροῦμεν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα· διότι τὰ βλεπόμενα εἶναι πρόσκαιρα τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια»⁶⁰.

Ἐὰν δὲ τὰς θλίψεις, ποῦ γνωρίζεις, ὠνόμασεν ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐλαφράς, ἐπειδὴ δὲν ἀπέβλεπεν εἰς τὰ βλεπόμενα, πολὺ περισσότερο ὑποφερτὸν εἶναι τὸ νὰ

μᾶλλον τὸ παύσασθαι ἀσελγαίνοντα φορητόν. Οὐδὲ γὰρ ἐπὶ
 τοὺς κινδύνους σε καλοῦμεν τέως ἐκείνους, οὐδὲ ἐπὶ τοὺς
 θανάτους τοὺς καθημερινούς, τὰς πληγὰς τὰς συνεχεῖς, τὰς
 μάστιγας, τὰ δεσμά, τὴν πρὸς τὴν οἰκουμένην ἀπέχθειαν,
 5 τὸ παρὰ τῶν οἰκείων μῖσος, τὰς ἀγρυπνίας τὰς ἐπαλλήλους,
 τὰς ὁδοιπορίας τὰς μακράς, τὰ νανάγια, τὰς τῶν λησιῶν
 ἐφόδους, τὰς παρὰ τῶν συγγενῶν ἐπιβουλὰς, τὰς ὑπὲρ τῶν
 φίλων ὀδύνας, τὸν λιμόν, τὸν κρυμόν, τὴν γυμνότητα, τὴν
 πύρωσιν, τὴν ἀθυμίαν τὴν ὑπὲρ τῶν αὐτοῦ, τὴν ὑπὲρ τῶν
 10 οὐκ αὐτοῦ.

Οὐδὲν τούτων ἀπαιτοῦμεν τέως, ἀλλὰ μόνον τοσοῦτον
 ἀξιοῦμεν, τῆς ἐπαράτου δουλείας ἀπαλλαγῆναι, καὶ πρὸς
 τὴν προτιέραν ἐλευθερίαν ἐπανελθεῖν, ἐννοήσαντα καὶ τὴν ἐκ
 τῆς ἀσελγείας κόλασιν, καὶ τὴν ἐκ τοῦ προτιέρου βίου τιμὴν.
 15 Τὸ μὲν γὰρ τοὺς ἀπιστοῦντας τῷ τῆς ἀνασιάσεως λόγῳ ρα-
 θύμως διακεῖσθαι, καὶ μηδέποτε ἐν τοιούτῳ γενέσθαι φόβῳ,
 θαυμασιὸν οὐδέν· τὸ δὲ ἡμᾶς τοὺς περὶ τῶν ἐκεῖ μᾶλλον ἢ
 τῶν ἐνταῦθα πεπεισμένους οὕτως ἀθλίως διάγειν καὶ ταλαι-
 πώρως, καὶ μηδὲν ὑπὸ τῆς μνήμης πάσχειν ἐκείνων, ἀλλ’
 20 εἰς ἐσχάτην ἀναισθησίαν καταπεσεῖν, τοῦτο πολλῆς ἀλογίας
 γέμον ἐστίν. “Οἷαν γὰρ οἱ πιστεύοντες τὰ τῶν ἀπίστων πράτ-
 τωμεν, μᾶλλον δὲ κάκεινων ἀθλιώτερον διακεώμεθα (εἰσὶ
 γὰρ πολλοὶ καὶ ἐν αὐτοῖς οἱ κατὰ τὴν τοῦ βίου διέλαμψαν
 ἀρετήν), τίς ἔσται ἡμῖν παράκλησις, ποία συγγνώμη λοιπόν;
 25 Καὶ ναναγίῳ μὲν περιπεσόντες πολλοὶ τῶν ἐμπόρων,
 οὐκ ἀνέπεσαν, ἀλλὰ πάλιν ἐπέβησαν τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, καὶ ταῦ-
 τα οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν ραθυμίαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν πνευ-
 μάτων ἀνάγκην τῆς ζημίας γεγεννημένης αὐτοῖς· ἡμεῖς δὲ οἱ
 περὶ τοῦ τέλους θαρρεῖν ἔχοντες, καὶ ἀκριβῶς εἰδότες, ὅτι
 30 μὴ βουλομένων ἡμῶν, οὔτε νανάγιον οὔτε περὶ τὸ τυχόν ἡμῖν
 ἢ ζημία συμβήσεται, οὐχ ἀφόμεθα πάλιν αὐτῶν καὶ ἐμπορευ-

παύση κανείς νὰ ἀσελγή. Διότι δὲν σὲ προσκαλοῦμεν νὰ ὑποστῆς τοὺς κινδύνους τῶν περασμένων καιρῶν, οὔτε τοὺς καθημερινούς θανάτους, τὰς συνεχεῖς πληγὰς, τὰς μαστιγώσεις, τὰ δεσμά, τὴν πρὸς τὸν κόσμον ἀποστροφὴν, τὸ παρὰ τῶν συγγενῶν μῖσος, τὰς ἀλλεπαλλήλους ἀγρυπνίας, τὰς μακρὰς ὁδοιπορίας, τὰ ναυάγια, τὰς ἐφόδους τῶν ληστῶν, τὰς παρὰ τῶν συγγενῶν ἐπιβουλὰς, τὴν λύπην ὑπὲρ τῶν φίλων, τὴν πείναν, τὸ ψῦχος, τὴν γυμνότητα, τὴν πύρωσιν, τὴν ἀθυμίαν διὰ τὰ κατὰ σὲ καὶ τὰ τῶν ἄλλων.

Τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲν σοῦ ζητοῦμεν πλέον, ἀλλὰ μίαν μόνον ἀξίωσιν ἔχω, νὰ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὴν ἐπάρατον δουλείαν καὶ νὰ ἐπανέλθῃς εἰς τὴν προτέραν σου ἐλευθερίαν, ἀφοῦ ἐννοήσῃς καὶ τὴν τιμωρίαν ποὺ ἐπιφυλάσσεται ἔνεκα τῆς ἀσελγείας καὶ τὴν τιμὴν ἔνεκα τοῦ προτέρου βίου. Διότι τὸ νὰ ραθυμοῦν αὐτοὶ ποὺ δὲν πιστεύουν εἰς τὸ κήρυγμα τῆς ἀναστάσεως καὶ ποτὲ νὰ μὴ φθάνουν εἰς τοιοῦτον φόβον δὲν εἶναι καθόλου παράδοξον. Τὸ νὰ ζῶμεν ὅμως τόσον ἄθλια καὶ ταλαίπωρα ἡμεῖς ποὺ πιστεύομεν περισσότερο εἰς τὰ μέλλοντα παρὰ εἰς τὰ παρόντα καὶ νὰ μὴ παθαίνωμεν τίποτε ὅταν ἀναλογιζώμεθα ἐκεῖνα ἀλλὰ νὰ ἔχωμεν πέσει εἰς ἄκραν ἀναισθησίαν, αὐτὸ εἶναι ὑπερβολικὰ παράλογον. Διότι ὅταν οἱ πιστοὶ πράττωμεν ὅσα καὶ οἱ ἄπιστοι, ἢ μᾶλλον εὕρισκώμεθα εἰς χειροτέραν ἀπὸ ἐκείνους κατάστασιν (διότι ὑπάρχουν πολλοὶ καὶ μεταξὺ αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι διέλαμψαν εἰς τὸν κατ' ἀρετὴν βίον), ποία παρηγορία καὶ ποία συγγνώμη θὰ ὑπάρξῃ δι' ἡμᾶς;

Καὶ πολλοὶ μὲν ἔμποροι μολονότι περιέπεσαν εἰς ναυάγια δὲν ἐγκατέλειψαν κατόπιν τὸ ἔργον των, ἀλλ' ἐπανελάβαν ἐκ νέου τὸ ἴδιον ἐγχείρημα, ἂν καὶ δὲν ἔπταιαν οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ ἔπαθαν τὴν ζημίαν ἀπὸ τὴν βίαν τῶν ἀνέμων. Ἡμεῖς ὅμως ποὺ ἠμποροῦμεν μὲ θάρρος νὰ ἐλπίζωμεν εἰς τὸ τέλος καὶ γνωρίζομεν καλῶς ὅτι, ἐὰν δὲν θέλωμεν ἡμεῖς, οὔτε ναυάγιον θὰ συμβῇ οὔτε καμμία τυχὸν ζημία,

σόμεθα καθάπερ καὶ τὸ πρότερον, ἀλλὰ κεισόμεθα ἀργοῦντες καὶ τὰς χεῖρας παρ' ἑαυτοῖς ἔχοντες; Καὶ εἶθε παρ' ἑαυτοῖς μόνον, καὶ μὴ καθ' ἑαυτῶν, ὅπερ λαμπρᾶς μανίας ἐστί. Καὶ γὰρ εἴ τις τῶν πυκτευόντων τὸν ἀνταγωνιστὴν ἀφείσκατ' 5 τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς τρέποι τὰς χεῖρας καὶ τὴν οἰκείαν ὄψιν συγκόπτει, οὐ μετὰ τῶν μαινομένων αὐτὸν κατατάξομεν, εἰπέ μοι;

Ἐπεσκέλισεν ἡμᾶς ὁ διάβολος καὶ κατέβαλεν οὐκοῦν ἀνασιῆναι δεῖ, οὐχ ὑποσύρεσθαι πάλιν καὶ κατακρημνίζειν 10 ἑαυτοὺς καὶ ταῖς παρ' ἐκείνου πληγαῖς προσιθύνει τὰς παρ' ἑαυτῶν. Καὶ γὰρ καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ ἔπεσε πτώμα τοιοῦτον, ὅπερ καὶ σὺ νῦν καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἐφεξῆς, τὸ τοῦ φόνου λέγω. Τί οὖν; ἔμεινε κείμενος; οὐχὶ δὲ εὐθέως ἀνέστη πάλιν καὶ παρειάξατο πρὸς τὸν ἐχθρόν; 15 Οὕτω μὲν οὖν γενναίως αὐτὸν κατεπάλαισεν, ὡς καὶ τελευτήσαντα προσιῆναι τῶν ἐγγόνων αὐτοῦ. Τῷ γὰρ Σολομῶντι τὴν μεγάλην παρανομίαν τειολμηκότι καὶ μυρίων ἀξίῳ γενομένῳ θανάτων, διὰ τὸν Δαυὶδ ὁ Θεὸς φησὶν ἀφείναι αὐτῷ τὴν βασιλείαν ὀλόκληρον, οὕτως δὲ λέγων «διαρρήσσω διαρ- 20 ρήξω τὴν βασιλείαν σου ἐκ χειρὸς σου, καὶ δώσω αὐτὴν τῷ δούλῳ σου. Πλὴν ἐν ταῖς ἡμέραις σου οὐ ποιήσω ταῦτα». Διὰ τί; «Διὰ Δαυὶδ τὸν πατέρα σου ἐκ χειρὸς τοῦ υἱοῦ σου λήψομαι αὐτὴν». Καὶ τῷ Ἐζεκίᾳ δὲ μέλλοντι κινδυνεύειν ὑπὲρ τῶν ἐσχάτων καίτοι γε ὄντι δικαίῳ, πάλιν διὰ τὸν 25 μακάριον ἐκεῖνον ἔλεγε βοηθεῖν «ὑπερασπιῶ γάρ», φησὶν, «ὑπὲρ τῆς πόλεως ταύτης τοῦ σῶσαι αὐτὴν δι' ἐμὲ καὶ διὰ Δαυὶδ τὸν παῖδά μου». Τοσαύτη τῆς μετανοίας ἢ ἰσχύς.

Εἰ δὲ ἐκεῖνος ταῦτα ἐβουλεύσατο, ἅπερ καὶ σὺ νῦν, ὅτι

61. Γ' Βασ. 11, 11-12.

62. Δ' Βασ. 19, 34.

δὲν θὰ ἐπιχειρήσωμεν πάλιν τὸ ἴδιον ἔργον, ὅπως καὶ πρὶν, καὶ δὲν θὰ ἐπιδοθῶμεν εἰς τὸ ἐμπόριον ὅπως καὶ πρότερον, ἀλλὰ θὰ μείνωμεν ἄπρακτοι καὶ μὲ σταυρωμένας τὰς χεῖρας; Καὶ εἶθε νὰ τὰς ἔχωμεν σταυρωμένας καὶ ὄχι ὑψωμένας ἐναντίον μας, πρᾶγμα ποῦ ἀποτελεῖ ἐξαιρετικὴν παραφροσύνην. Διότι ἐὰν κανεὶς πυγμάχος ἀφήσῃ ἐλεύθερον τὸν ἀντίπαλόν του καὶ στρέψῃ τὰς χεῖρας αὐτοῦ κατὰ τῆς κεφαλῆς του καὶ τὸ πρόσωπόν του μωλωπισθῆ, εἶπέ μου λοιπὸν, δὲν θὰ τὸν θεωρήσωμεν παράφρονα;

Μᾶς ὑπεσκέλισεν ὁ διάβολος καὶ μᾶς ἐνίκησε· λοιπὸν, πρέπει νὰ ἐγερθῶμεν καὶ νὰ μὴ παρασυρώμεθα καὶ κατακρημνίζωμεν ἑαυτοὺς καὶ εἰς τὰ τραύματα ποῦ ἐδέχθημεν ἀπὸ ἐκεῖνον νὰ μὴ προσθέσωμεν καὶ ἐκ τῆς ἰδικῆς μας ἀμελείας ἄλλα. Διότι καὶ ὁ μακάριος Δαυῖδ ἔπесεν εἰς τὸ ἴδιον παράπτωμα, εἰς τὸ ὁποῖον καὶ ἐσὺ τώρα, καὶ ὄχι μόνον εἰς αὐτό, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλο ἐν συνεχείᾳ, δηλαδὴ τὸν φόνον. Τί συνέβη ὁμοῦς; ἔμεινεν εἰς τὴν πτώσιν του; Δὲν ἠγέρθη ἀμέσως πάλιν καὶ δὲν παρετάχθη διὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ πάλιν τὸν ἐχθρόν; Τέτοιαν δὲ νίκην κατέφευγεν εἰς τὸν ἀντίπαλόν του, ὥστε καὶ μετὰ θάνατον ἔγινε προστάτης τῶν ἀπογόνων του. Εἰς τὸν Σολομῶντα ποῦ ἐτόλμησε τὴν μεγάλην ἐκείνην παρανομίαν καὶ ἔγινεν αἰτία πολλῶν θανάτων, ὁ Θεὸς λέγει, ὅτι διὰ τὸν Δαυῖδ τοῦ ἀφήνει τὴν βασιλείαν ὀλόκληρον, μὲ τοὺς λόγους· «θὰ ἀρπάσω βιαίως τὴν βασιλείαν ἀπὸ τῆν χεῖρά σου καὶ θὰ τὴν δώσω εἰς τὸν δοῦλόν σου. Ἄλλὰ δὲν θὰ πράξω τοῦτο εἰς τὰς ἡμέρας σου». Διατί; «Χάριν τοῦ Δαυῖδ τοῦ πατρός σου, θὰ τὴν πάρω ἀπὸ τῆν χεῖρα τοῦ υἱοῦ σου»⁶¹. Καὶ εἰς τὸν Ἐζεκίαν ποῦ ἐκινδύνευσε νὰ ἀποθάνῃ, μολονότι ἦτο δίκαιος, ὑπεσχέθη ὅτι θὰ τὸν βοηθήσῃ πάλιν πρὸς χάριν τοῦ μακαρίου Δαυῖδ, λέγων· «θὰ ὑπερασπισθῶ», λέγει, «τὴν πόλιν ταύτην διὰ νὰ τὸν σώσω δι' ἐμὲ καὶ διὰ Δαυῖδ τὸν παῖδα μου»⁶². Τόσον μεγάλη εἶναι ἡ δύναμις τῆς μετανοίας.

Ἐὰν λοιπὸν καὶ ἐκεῖνος ἐσκέπτετο αὐτὰ ποῦ σκέπτε-

λοιπὸν ἀδύνατον ἐξιλεώσασθαι τὸν Θεόν, καὶ εἰ ἐν ἑαυτῷ εἶπεν, 'εἰμίησέ με τιμὴν μεγάλην ὁ Θεὸς καὶ εἰς προφήτας ἐνέταξε καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν ὁμοφύλων ἐνεχείρισε, καὶ μυρίων κινδύνων ἐξήρπασε, πῶς οὖν δυνήσομαι μετὰ τοσαύτας εὐεργεσίας προσκεκρουκῶς, καὶ τὰ τῶν ἐσχάτων τολμήσας, ἵλεω 5 κατασιῆσαι πάλιν αὐτόν;'. Εἰ ταῦτα ἐνενόησεν, οὐ μόνον τὰ μετὰ ταῦτα οὐκ ἂν ἔπραξεν, ἀλλὰ καὶ τὰ πρότερα ἐπέτριψεν ἂν.

15 15. Οὐδὲ γὰρ τὰ ἐν τοῖς σώμασι τραύματα μόνον θάνατον ἐργάζεται ἀμελούμενα, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς ψυχῆς· ἀλλ' ὅμως εἰς τοσοῦτον ἀνοίας ἠλάσαμεν ἡμεῖς, ὥς ἐκείνων μὲν ἐπιμελεῖσθαι σφοδρῶς, τούτων δὲ ὑπερορᾶν· καίτοι ἐπὶ μὲν τοῦ σώματος ἀνίατα πολλάκις πολλὰ συμβαίνειν εἰκός, καὶ οὐδὲν ἀπαγορεύομεν, ἀλλὰ συνεχῶς τῶν ἰατρῶν λεγόντων 15 ἀκούοντες, ὅτι τοῦτο τὸ πάθος ἀφανίσει φαρμάκοις οὐκ ἔστι, ὅμως ἐπικείμεθα παρακαλοῦντες παραμυθίαν γοῦν τινα ἐπινοῆσαι μικρὰν ἐπὶ δὲ τῶν ψυχῶν, ἔνθα οὐδὲν ἐστὶν ἀνίατον νόσημα, οὐδὲ γὰρ ὑπὸ τὴν τῆς φύσεως ἀνάγκην ἐστὶν, ἐνταῦθα ὡς ἀλλοτριῶν ὄντων τῶν παθῶν, οὕτως ἀμελοῦμεν 20 καὶ ἀπογινώσκομεν· καὶ ἔνθα μὲν ἡ τῶν νοσημάτων φύσις εἰς ἀπόγνωσιν ἡμᾶς ἐμβάλλειν εἴωθε, καθάπερ τῶν πολλὰς ἐλπίδας ἐχόντων ὑγιείας ἐπιμελούμεθα· ἔνθα δὲ οὐδὲν ἐστὶν ὧν ἀπαγορεῦσαι χρή, ὥσπερ τῶν ἀπεγνωσμένων ἀφισιτάμεθα καὶ παραμελοῦμεν· τοσοῦτω πλείονα τοῦ σώματος ἢ τῆς ψυχῆς λόγον ἔχομεν. Διὰ τοι τοῦτο οὐδὲ τὸ σῶμα διασῶσαι δύναμεθα. Ὁ μὲν γὰρ τοῦ προηγουμένου παραμελῶν καὶ περὶ τὰ ἐλάττωνα πᾶσαν τὴν σπουδὴν ἐπιδεικνύμενος, ἀμφοτέρω καταλύει καὶ ἀπόλλυσιν· ὁ δὲ τὴν τάξιν φυλάττων καὶ τὸ κυριώτερον διασώζων καὶ θεραπεύων, κἂν ἀμελήσῃ τοῦ δευ-

σαι καὶ ἐσὺ τώρα, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν Θεόν, καὶ ἐὰν ἔλεγε μέσα του· 'μὲ ἐτίμησεν ὁ Θεὸς μὲ μεγάλην τιμὴν καὶ εἰς τοὺς προφήτας μὲ κατέταξε καὶ τὴν ἐξουσίαν τῶν ὁμοεθνῶν μου ἔδωσε καὶ μὲ προεφύλαξεν ἀπὸ πολλοὺς κινδύνους, πῶς θὰ ἤμπορέσω λοιπὸν νὰ ἐξιλεώσω πάλιν τὸν Θεὸν μετὰ ἀπὸ τέτοιου εἴδους παρανομίαν καὶ φόνον;' Ἐὰν ἐσκέπτετο αὐτά, ὅχι μόνον τὰ μετὰ ταῦτα δὲν θὰ ἔπραττεν, ἀλλὰ καὶ τὰ πρότερα θὰ ἐξηφάνιζεν.

15. Θάνατον δὲν προκαλοῦν μόνον τὰ τραῦματα τοῦ σώματος, ὅταν παραμελῶνται, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς. Καὶ ὅμως, εἰς τοιοῦτον σημεῖον παραλογισμοῦ ἐφθάσαμεν ἡμεῖς, ὥστε ἐκεῖνα μὲν νὰ ἐπιμελώμεθα προσεκτικῶς, αὐτὰ δὲ νὰ παραμελῶμεν. Μολονότι δὲ πολλὰ σώματα συμβαίνει πολλάκις, ὅπως εἶναι φυσικόν, νὰ παραμένουν ἀνίατα, παρὰ ταῦτα δὲν ἀπογοητευόμεθα καθόλου, ἀλλά, ἐνῶ συνεχῶς ἀκούομεν τοὺς ἰατροὺς νὰ λέγουν ὅτι τοῦτο τὸ πάθος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεραπευθῇ μὲ φάρμακα, ὅμως ἐπιμένομεν νὰ τοὺς παρακαλῶμεν νὰ ἐπινοήσουν κάποιαν μικρὰν παρηγορίαν. Εἰς τὰς ψυχὰς ὅμως ὅπου κανένα νόσημα δὲν ὑπάρχει ἀνίατον, ἀφοῦ αὐταὶ δὲν ὑπόκεινται εἰς τὰς συνεπειὰς τῶν φυσικῶν νόμων, παραμελοῦμεν τὰ πάθη, ὡσὰν νὰ ἦσαν ξένα, καὶ περιπίπτομεν εἰς ἀπόγνωσιν. Καὶ ἐκεῖ ὅπου ἡ φύσις τῶν νοσημάτων εἶναι εὐλογον νὰ μᾶς ὠθῇ εἰς ἀπόγνωσιν, φροντίζομεν διὰ τὴν ὑγείαν μας, ὡσὰν ἐκείνους ποῦ ἔχουν πολλὰς ἐλπίδας θεραπείας. Ἐκεῖ ὅμως ὅπου τίποτε δὲν ἀποκλείεται, ἀπομακρυνόμεθα καὶ δεικνύομεν ἀμέλειαν ὡσὰν ἀπεγνωσμένοι. Τόσον περισσότερο ἐνδιαφερόμεθα διὰ τὸ σῶμα παρὰ διὰ τὴν ψυχὴν. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν ἤμποροῦμεν νὰ σώσωμεν οὔτε τὸ σῶμα. Διότι ὁ παραμελῶν τὴν ἀνωτέραν τοῦ σώματος ψυχὴν καὶ ἐπιδεικνύων ὅλην τὴν φροντίδα διὰ τὸ κατώτερον τῆς ψυχῆς σῶμα καταστρέφει καὶ χάνει ἀμφότερα. Ὁ τηρῶν ὅμως τὴν τάξιν καὶ ἐπιμελούμενος καὶ περισώζων τὸ κυριώτερον, καὶ ἂν ἀκόμη παραμελήσῃ τὸ δεύτερον, μὲ τὴν σωτηρίαν τοῦ

τέρου, διὰ τῆς τοῦ πρώτου σωτηρίας καὶ τοῦτο διέσωσεν.
 Ὅπερ καὶ ὁ Χριστὸς ἡμῖν παραδηλῶν ἔλεγε· «μὴ φοβηθῆτε
 ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμέ-
 νων ἀποκτεῖναι· φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυ-
 5 χὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γέννη».

Ἐγὼ σε πείθω, ὅτι οὐδέποτε τῶν τῆς ψυχῆς ὡς
 ἀνιάτων ἀπογινώσκειν δεῖ παθῶν, ἢ καὶ ἑτέρους πάλιν λο-
 γισμοὺς ἀνακινήσαι χρή; Κἂν γὰρ μυριάκις ἀπογνῶς σεαυ-
 τοῦ, ἡμεῖς οὐκ ἀπογνωσόμεθα σου ποιέ, οὐδὲ ὅπερ ἑτέροις
 10 ἐγκαλοῦμεν αὐτοὶ πεισόμεθα· καίτοι γε οὐκ ἔστιν ἴσον αὐτὸν
 τινα ἀπελπίζειν ἑαυτὸν, καὶ ἕτερον αὐτὸν. Ὁ μὲν γὰρ ὑπὲρ
 ἑτέρου ταύτην ἔχων τὴν ὑπόνοιαν, κἂν συγγνωθεῖται ταχέως·
 ὁ δὲ αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ, οὐκέτι. Τί δήποιε; Ὅτι αὐτὸς μὲν
 οὐκ ἔστι κύριος τῆς ἐκείνου σπουδῆς καὶ μετανοίας, τῆς δὲ
 15 ἑαυτοῦ τὴν ἐξουσίαν ἔχει μόνος αὐτός. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲ οὕ-
 τως ἀπογνωσόμεθα σου, κἂν μυριάκις σὺ τοῦτο πάθῃς· ἴσως
 γάρ, ἴσως ἔσται τις ἐπάνοδος πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν κα-
 ταλλαγὴν τὴν πρὸς τὸν πρότερον βίον.

Ἄκουε δὲ καὶ τῶν ἐξῆς. Οἱ Νινευῖται τοῦ προφήτου
 20 διατεινομένου καὶ σαφῶς ἀπειλοῦντος ἀκούσαντες, «ἔτι τρεῖς
 ἡμέραι καὶ Νινευὶ καταστραφήσεται», οὐδὲ οὕτως ἀνέπεσαν,
 ἀλλὰ καίτοι μὴ θαρροῦντες ὅτι πείσουσι τὸν Θεόν, μᾶλλον δὲ
 καὶ τὸναντίον ἔχοντες ὑποπιεύειν ἀπὸ τοῦ χρησμοῦ (οὐ γὰρ
 μετὰ διορισμοῦ τινος εἶρητο τὸ λεχθέν, ἀλλ' ἀπόφασις ἡ
 25 καθαρὰ) καὶ οὕτω τὴν μετάνοιαν ἐπεδείκνυντο λέγοντες·
 «τίς οἶδεν, εἰ μετανοήσει, καὶ παρακληθήσεται ὁ Θεός, καὶ
 ἀποστρέψει ἀπὸ ὀργῆς θυμοῦ αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ ἀπολώμεθα;
 Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ ἔργα αὐτῶν, ὅτι ἀπέστρεψαν ἀπὸ τῶν
 ὁδῶν αὐτῶν τῶν πονηρῶν, καὶ μετενόησεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τῇ

63. Ματθ. 10, 28.

64. Ἰω. 3, 4.

πρώτου ἔχει διασώσει καὶ τοῦτο. Αὐτὸ δὲ δηλώνων καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τοῦς φονεύοντας τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένους νὰ φονεύσουν· φοβηθῆτε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα νὰ καταστρέψῃ εἰς τὴν γέενναν»⁶³.

Σὲ πείθω ἄρα γε ὅτι διὰ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ἀπελπιζώμεθα, θεωροῦντες αὐτὰ ὡς ἀνίατα, ἢ μήπως θέλῃς πάλιν καὶ ἄλλους λόγους; Καὶ ἂν ἀκόμη ἀπείρους φορές περιέλθῃς εἰς ἀπόγνωσιν, ἐγὼ ποτὲ δὲν θὰ ἀπελπισθῶ διὰ σέ, οὔτε θὰ πάθω καὶ ἐγὼ αὐτὸ διὰ τὸ ὁποῖον κατηγορῶ τοῦς ἄλλους, μολονότι βεβαίως δὲν εἶναι τὸ ἴδιον πράγμα νὰ ἀπελπίζεται κανεὶς μόνος του καὶ νὰ τὸν ἀπελπίζῃ ἄλλος. Διότι ὁ ἔχων δι' ἄλλον αὐτὴν κατηγορίαν, θὰ ἠδύνατο νὰ συγχωρηθῇ ταχέως, ἐνῶ ὁ ἔχων αὐτὴν διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ποτὲ δὲν συγχωρεῖται. Διατί; Διότι αὐτὸς δὲν εἶναι κύριος τῆς φροντίδος καὶ μετανοίας ἐκείνου, τῆς ἰδικῆς του ὅμως μετανοίας ἐξουσίαν ἔχει μόνος αὐτός. Ἄλλ' ὅμως οὔτε ἔτσι δὲν θὰ περιέλθω εἰς ἀπόγνωσιν διὰ σέ, καὶ ἂν ἀκόμη πάθῃς τοῦτο ἀπείρους φορές, διότι ἴσως ὑπάρξῃ κάποια ἐπιστροφή πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ ἀποκατάστασις εἰς τὸν πρότερόν σου βίον.

Ἄκουε δὲ καὶ τὰ ἐξῆς. Οἱ Νινευῖται ὅταν ἤκουσαν τὸν προφήτην Ἰωνᾶν ἀπευθυνόμενον καὶ σαφῶς ἀπειλοῦντα αὐτούς, ὅτι «ἀκόμη τρεῖς ἡμέραι ὑπολείπονται καὶ ἡ Νινευῖ θὰ καταστραφῇ»⁶⁴, οὔτε τότε ἀπεγοητεύθησαν, ἀλλὰ μολονότι δὲν ἠλπιζαν ὅτι θὰ πείσουν τὸν Θεόν, μᾶλλον δὲ καὶ τὸ ἀντίθετον ὑπωπτεύοντο ἀπὸ τὴν προειδοποίησιν τοῦ προφήτου (διότι εἰς τοῦς λόγους ἐκείνου δὲν ὑπῆρχε προθεσμία, ἀλλ' ἦτο ἀπόφασις καθαρὰ), παρὰ ταῦτα ὅμως ἐδείκνυαν τὴν μετάνοιάν των λέγοντες· «τίς οἶδε, μήπως μετανοήσῃ καὶ παρακληθῇ ὁ Θεὸς καὶ ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τὴν ὀργὴν τοῦ θυμοῦ αὐτοῦ καὶ καταστραφῶμεν; Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ ἔργα αὐτῶν, ὅτι ἐπέστρεψαν ἀπὸ τὰς πονηρὰς ὁδοὺς των καὶ μετενόησεν ὁ Θεὸς διὰ τὴν τιμωρίαν, τὴν ὁ-

κακία, ἣ ἐλάλησε τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐποίησεν». Εἰ δὲ ἄνθρωποι βάρβαροι καὶ ἀλόγιστοι τοσοῦτον ἠδυνήθησαν συνιδεῖν, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς τοῦτο ποιεῖν χρή, τοὺς τὰ θεῖα δόγματα παιδευθέντας, καὶ τῶν τοιούτων παραδειγμα-
 5 των καὶ ἐν ῥήμασι καὶ ἐν πράγμασι πολὺ τὸ πλῆθος ἐωρα-
 κότητας. «Οὐ γὰρ εἶποι», φησί, «αἱ βουλαί μου ὡσπερ αἱ βου-
 λαὶ ὑμῶν, οὐδὲ αἱ ὁδοί μου ὡσπερ αἱ ὁδοὶ ὑμῶν· ἀλλ' ὅσον
 ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, τοσοῦτον ἀπέχει τὰ διανοί-
 ματά μου ἀπὸ τῆς διανοίας ὑμῶν, καὶ αἱ βουλαί μου ἀπὸ
 10 τῶν βουλῶν ὑμῶν».

Εἰ δὲ ἡμεῖς τοὺς πολλάκις προσκεκρουκτίας τῶν οἰκε-
 τῶν, εἴαν ἐπαγγέλλονται γίνεσθαι βελτίους, καὶ προσιέμεθα
 καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς προτέρας ἄγομεν τιμῆς, πολλάκις δὲ καὶ
 πλείονος αὐτοῖς τῆς παρηγοίας μεταδιδάμεν, πολλῶ μᾶλλον
 15 αὐτός. Εἰ μὲν γὰρ διὰ τοῦτο ἐποίησεν ἡμᾶς, ἵνα κολάσῃ,
 καλῶς ἂν ἀπεγνώκεις καὶ ἠμφισβήτηεις ὑπὲρ τῆς σωτηρίας
 τῆς ἑαυτοῦ· εἰ δὲ δι' οὐδὲν ἕτερον ἢ δι' ἀγαθότητα μόνην
 ἡμᾶς ἐδημιούργησε καὶ ἵνα τῶν αἰωνίων ἀπολαύσωμεν κα-
 λῶν, καὶ πάντα ὑπὲρ τούτου ποιεῖ καὶ πραγματεύεται ἐκ
 20 πρώτης ἡμέρας εἰς τὸ παρόν, τί ποτέ ἐστι τὸ ποιοῦν ἐνδοιά-
 ζειν ἡμᾶς;

Σφοδρὰ αὐτὸν παρωργίσαμεν, καὶ ὡς οὐδεὶς ἀνθρώ-
 πων ἕτερος; οὐκοῦν διὰ τοῦτο μάλιστα ἀποσιῆσαι δεῖ τῶν
 παρόντων καὶ μεταγνῶναι ἐπὶ τοῖς προγεγενημένοις καὶ πολ-
 25 λὴν ἐπιδείξασθαι τὴν μεταβολήν. Οὐδὲ γὰρ οὕτως αὐτὸν
 τὰ ἅπαξ τολμηθέντα ὑφ' ἡμῶν παροξῦναι δύναται ἂν, ὡς τὸ
 μηδὲ θελῆσαι μεταβαλέσθαι λοιπόν. Τὸ μὲν γὰρ ἁμαρτεῖν
 ἴσως ἀνθρώπινον, τὸ δὲ ἐπιμεῖναι τοῖς αὐτοῖς, τοῦτο οὐκ
 ἀνθρώπινον λοιπόν, ἀλλ' ὄλον σατανικόν. Ὅρα γὰρ καὶ διὰ
 30 τοῦ προφήτου, πῶς τοῦτο μᾶλλον ἐκείνου μέμφεται ὁ Θεός·
 «καὶ εἶπον γάρ», φησί, «μετὰ τὸ πορνεῦσαι αὐτὴν ταῦτα πάν-

65. Ἰω. 3, 10.

66. Ἦσ. 55, 8-9.

ποίησαν εἶπεν ὁ Θεὸς ὅτι θὰ κάμη εἰς αὐτοὺς καὶ δὲν ἔκαμεν»⁶⁵. Ἐὰν δὲ βάρβαροι καὶ ἀστόχαστοι ἄνθρωποι τόσον πολὺ ἠμπόρουν νὰ συνετισθοῦν, πολὺ περισσότερον πρέπει νὰ κάμωμεν τοῦτο ἡμεῖς πού ἔχομεν διαπαιδαγωγηθῆ μεθεῖα διδάγματα καὶ τοιαῦτα παραδείγματα ἔχομεν ἴδει πολλά καὶ εἰς τοὺς λόγους καὶ εἰς τὰ γεγονότα. «Διότι», λέγει, «αἱ βουλαί μου δὲν εἶναι ὡσὰν τὰς βουλάς ὑμῶν, οὔτε αἱ ὁδοί μου ὡσὰν τὰς ὁδοὺς ὑμῶν· ἀλλ' ὅσον ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, τόσο ἀπέχουν τὰ διανοήματά μου ἀπὸ τῆς διανοίας ὑμῶν καὶ αἱ βουλαί μου ἀπὸ τῶν βουλῶν ὑμῶν»⁶⁶.

Ἐὰν δὲ ἡμεῖς τοὺς ὑπηρέτας μας πού συχνὰ σφάλουν, ὅταν ὑποσχεθοῦν ὅτι θὰ γίνουν καλύτεροι, τοὺς δεχόμεθα καὶ τοὺς δίδομεν πάλιν τὴν προτέραν των τιμὴν, πολλάκις μάλιστα τοὺς ἐπιτρέπομεν νὰ ἔχουν περισσότερον θάρρος ἀπὸ πρὶν εἰς τὰς σχέσεις των πρὸς ἡμᾶς, πολὺ περισσότερον τοῦτο θὰ κάμη ὁ Θεός. Διότι ἔὰν μᾶς ἔπλασε διὰ νὰ μᾶς κολάσῃ, θὰ ἔκαμνες καλὰ νὰ ἀπελπίζεσαι καὶ νὰ ἀμφισβητῆς τὴν σωτηρίαν σου· ἔὰν ὅμως μᾶς ἐδημιούργησε διὰ τίποτε ἄλλο παρὰ ἀπὸ μόνην τὴν ἀγαθότητά του, διὰ νὰ ἀπολαύσωμεν τὰ αἰώνια ἀγαθὰ, καὶ πράττη τὰ πάντα δι' αὐτὸ καὶ ἀσχολῆται ἀπὸ τὴν πρώτην ἡμέραν με αὐτό, τί εἶναι λοιπὸν αὐτὸ πού μᾶς κάμνει νὰ ἔχωμεν ἐνδοιασμούς;

Τὸν παρωργίσαμεν πολὺ καὶ ὅσον κανεῖς ἄλλος ἄνθρωπος; Διὰ τοῦτο πρέπει περισσότερον νὰ ἀπομακρυνθῆς ἀπὸ τὰ παρόντα καὶ νὰ μεταμεληθῆς διὰ τὰ προηγούμενα καὶ νὰ ἐπιδείξῃς μεγάλην μεταβολήν. Δὲν θὰ ἠδύναντο δηλαδὴ νὰ τὸν παροξύνουν τόσο τὰ ἅπαξ τολμηθέντα ἀπὸ ἡμᾶς, ὅσον τὸ νὰ μὴ θελήσωμεν νὰ βελτιωθῶμεν εἰς τὸ ἕξῃς. Καθότι τὸ νὰ ἀμαρτήσῃ κανεῖς ἴσως εἶναι ἀνθρώπινον, τὸ νὰ παραμένῃ ὅμως εἰς τὴν ἀμαρτίαν, τοῦτο δὲν εἶναι καθόλου ἀνθρώπινον ἀλλὰ ἐντελῶς σατανικόν. Βλέπε δὲ πῶς ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου του τοῦτο μέμφεται περισσότερον ἀπὸ ἐκεῖνο. «Καὶ εἶπα», λέγει, «ἀφοῦ αὐτὴ ἔκαμεν

τα, πρὸς με ἀνάστρεψον, καὶ οὐκ ἀνέστρεψε». Καὶ ἐτέρωθι
 πάλιν τὴν πολλὴν ροπὴν, ἣν ἔχει πρὸς τὴν σωτηρίαν τὴν ἡ-
 μειτέραν, ἐπιδειξάμενος, ἐπειδὴ μετὰ τὰς πολλὰς πα-
 ρανομίας ἐπηγγείλαντο τὴν ὁρθὴν βαδίζειν ὁδόν, ἀκούσας
 5 εἶπε· «τίς δώσει εἶναι οὕτω τὴν καρδίαν αὐτῶν ἐν αὐτοῖς,
 ὥστε φοβεῖσθαι με καὶ φυλάσσεσθαι τὰς ἐντολάς μου πάσας
 τὰς ἡμέρας αὐτῶν, ἵνα εὖ ᾗ αὐτοῖς καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν δι'
 αἰῶνος;». Καὶ ὁ Μωϋσῆς δὲ διαλεγόμενος αὐτοῖς ἔλεγε·
 «καὶ νῦν, Ἰσραήλ, τί Κύριος ὁ Θεὸς αἰτεῖ παρὰ σοῦ, ἀλλ' ἢ
 10 φοβεῖσθαι Κύριον τὸν Θεόν σου καὶ πορεύεσθαι ἐν πάσαις
 ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ καὶ ἀγαπᾶν αὐτόν;». Ὁ τοίνυν σπουδάζων
 φιλεῖσθαι παρ' ἡμῶν καὶ πάντα ὑπὲρ τούτου ποιῶν καὶ μηδὲ
 τοῦ Μονογενοῦς ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας φεισάμενος φιλίας καὶ
 ὅτι δήποτε ἂν καταλλαγῶμεν αὐτῷ τὸ πρᾶγμα τιθέμενος ἀ-
 15 γαπητόν, πῶς μετανοοῦντας οὐ δέξεται καὶ φιλήσει;

Ἐκουε γοῦν καὶ διὰ τοῦ προφήτου τί φησι· «λέγε σὺ
 τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῆς». Καὶ τοῦτο δὲ ὑπὲρ
 τοῦ σφοδρὰν γενέσθαι τὴν πρὸς αὐτὸν φιλίαν ἀπαιτεῖ παρ'
 ἡμῶν. Ὅταν γὰρ ὁ φιλῶν πολλὰ παρὰ τῶν φιλουμένων ὑ-
 20 βριθῆις μηδὲ οὕτω σβέση τὸν πόθον, δι' οὐδὲν ἕτερον εἰς
 μέσον ἐνεχθῆναι σπουδάζει τὰς ὑβρεῖς ἐκείνας, ἀλλ' ἵνα, τὸ
 στερρὸν αὐτοῦ τῆς φιλίας ἐπιδειξάμενος, εἰς πλείονα καὶ
 συντιονωτέραν ἐπισπάσῃται ἀγάπην ἐκείνους. Εἰ δὲ τὸ ὁμο-
 λογῆσαι τὰ ἁμαρτήματα τοσαύτην ἔχει τὴν παραμυθίαν, πολ-
 25 λῶ μᾶλλον τὸ διὰ τῶν ἔργων αὐτὰ ἀπονίψασθαι. Ἐπεὶ εἰ
 μὴ τοῦτο ἦν, ἀλλὰ τοὺς ἅπαξ τῆς εὐθείας παραιραπέντας
 ὁδοῦ ἐπὶ τὰ πρότερα πάλιν ἐκώλυεν ἐπανελθεῖν, οὐδεὶς ἂν
 τᾶχα, πλὴν ὀλίγων καὶ εὐαριθμῆτων σφόδρα, εἰς τὴν τῶν
 οὐρανῶν βασιλείαν εἰσῆλθέ ποτε· νῦν δὲ τοὺς μάλιστα λάμ-

657. Ἰερ. 3, 7.

68. Δευτ. 5, 29.

69. Δευτ. 10, 12.

όλας αὐτὰς τὰς πορνείας. Γύρισε πρὸς ἐμέ, καὶ δὲν ἐγύρισε»⁶⁷. Καὶ ἄλλοῦ πάλιν, θέλων νὰ δείξη τὴν μεγάλην κλίσιν πού ἔχει πρὸς τὴν σωτηρίαν μας, ἐπειδὴ μετὰ τὰς πολλὰς παρανομίας ὑπεσχέθησαν ὅτι θὰ βαδίζουν τὴν ὀρθὴν ὁδόν, ὅταν τοὺς ἤκουσεν, εἶπεν· «Ποῖος θὰ δώσῃ νὰ διατεθῇ ἡ καρδιά των μέσα των οὕτως, ὥστε νὰ μὲ φοβοῦνται καὶ νὰ φυλάσσουν τὰς ἐντολάς μου ὅλας τὰς ἡμέρας των, διὰ νὰ εὐημεροῦν αὐτοὶ καὶ οἱ υἱοὶ των αἰωνίως;»⁶⁸. Καὶ ὁ Μωϋσῆς συνομιλῶν πρὸς αὐτοὺς ἔλεγε· «Καὶ τώρα, Ἰσραήλ, τί Κύριος ὁ Θεὸς ζητεῖ παρὰ σοῦ, εἰμὴ νὰ φοβῆσαι Κύριον τὸν Θεόν σου καὶ νὰ ἀκολουθῆς ὅλας τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ καὶ νὰ ἀγαπᾷς αὐτόν;»⁶⁹. Αὐτὸς λοιπὸν πού φροντίζει νὰ ἀγαπᾶται ἀπὸ ἡμᾶς καὶ κάμνει τὸ πᾶν πρὸς τοῦτο καὶ πού οὔτε τὸν μονογενῆ του Υἱὸν δὲν ἐλυπήθη διὰ τὴν μεθ' ἡμῶν φιλίαν καὶ πού ὅποτεδήποτε καὶ ἂν συμφιλιωθῶμεν μαζί του θεωρεῖ τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἀγαπητόν, πῶς δὲν θὰ μᾶς δεχθῇ καὶ ἀγαπήσῃ ὅταν μετανοήσωμεν;

Ἄκουε ὅμως καὶ διὰ τοῦ προφήτου τί λέγει· «Λέγε σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, διὰ νὰ δικαιωθῆς»⁷⁰. Τοῦτο δὲ τὸ ἀπαιτεῖ ἀπὸ ἡμᾶς διὰ νὰ γίνῃ ἡ πρὸς αὐτὸν φιλία μας σφοδρά. Ὅταν δηλαδὴ ὁ ἀγαπῶν, παρ' ὅλον ὅτι ἔχει πολὺ ὑβρισθῇ ἀπὸ τοὺς ἀγαπημένους του, ἐν τούτοις δὲν ἔσθησεν οὔτε ἔτσι τὸν πόθον του δι' αὐτούς, διὰ κανένα ἄλλον λόγον δὲν φροντίζει νὰ κοινοποιηθοῦν αἱ ὑβρεις, εἰμὴ μόνον διὰ νὰ δείξη τὴν σταθεράν του φιλίαν καὶ προσελκύσῃ ἐκείνους εἰς μεγαλυτέραν καὶ ἐντονωτέραν ἀγάπην. Ἐὰν δὲ ἡ ἐξομολόγησις τῶν ἀμαρτημάτων δίδῃ τόσῃν ἀνακούφισιν, πολὺ περισσοτέραν δίδει τὸ νὰ ἐξαλείψωμεν αὐτὰ διὰ τῶν ἔργων. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν αὐτό, καὶ ὁ Θεὸς ἠμπόδιζε τοὺς ἅπαξ ἐκτραπέντας ἀπὸ τὴν εὐθείαν ὁδὸν νὰ ἐπιστρέψουν πάλιν εἰς τὸν προηγούμενον βίον, κανεὶς ἴσως ἐκτὸς ἐλαχίστων δὲν θὰ εἰσῆρχετο ποτὲ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρα-

70. Ἦσ. 43, 26.

ψαντας ἀπὸ τῶν πτωμάτων εὐρήσομεν. Οἱ γὰρ πολλὴν
 ἐν τοῖς κακοῖς ἐπιδειξάμενοι τὴν σφοδρότητα, καὶ ἐν τοῖς
 ἀγαθοῖς τὴν αὐτὴν ἐπιδείξονται πάλιν, συνειδότες ὅσων ἐ-
 αυτοὺς ὀφλημάτων ὑπευθύνους κατέστησαν· ὅπερ οὖν καὶ ὁ
 5 Χριστὸς ἐδήλωσεν, ὅτε τῷ Σίμωνι περὶ τῆς γυναικὸς ἔλε-
 γε· «βλέπεις γάρ», φησί, «ταύτην τὴν γυναῖκα; Εἰσηλθόν
 σου εἰς τὴν οἰκίαν, ὕδωρ ἐπὶ τοὺς πόδας μου οὐκ ἔδωκας·
 αὕτη δὲ τοῖς δάκρυσι τοὺς πόδας μου ἔβρεξε, καὶ ταῖς θρι-
 ξίν αὐτῆς ἐξέμαξε. Φίλημά μοι οὐκ ἔδωκας· αὕτη δὲ ἀφ' οὗ
 10 εἰσηλθόν, οὐ διέλιπε καταφιλοῦσά μου τοὺς πόδας. Ἐλαίω
 οὐκ ἤλειψας τὴν κεφαλὴν μου, αὕτη δὲ μύρω ἤλειψε τοὺς
 πόδας μου. Οὗ χάριν λέγω σοι, ἀφέωνται αἱ ἁμαρτίαι αὐ-
 τῆς αἱ πολλαί, ὅτι ἠγάπησε πολύ. Ὡ δὲ ὀλίγον ἀφίεται,
 ὀλίγον ἀγαπᾷ. Εἶπε δὲ αὐτῇ· ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι».

15 16. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ διάβολος εἰδώς, ὅτι οἱ τὰ μεγάλα
 ἐργασάμενοι κακὰ, ὅταν ἄρξωνται μετανοεῖν, μετὰ πολλοῦ
 τοῦ τῶνου τοῦτο πράττουσιν, ἅτε εἰδότες τὰ πλημμεληθέντα
 αὐτοῖς, δέδοικε καὶ τρέμει μήποτε ἄρχῃν τινα τοῦ πράγματιος
 λάθωσι· μετὰ γὰρ τὸ λαβεῖν ἀκάνθεκτοι λοιπόν εἰσι, καὶ πρὸς
 20 δίκην ὑπὸ τῆς μετανοίας ἀναζέσαντες, χροσίου καθαροῦ κα-
 θαρωτέρας τὰς ἑαυτῶν ἀπεργάζονται ψυχάς, καθάπερ ὑπό-
 τινος πνεύματος σφοδροῦ τοῦ συνειδότης καὶ τῆς μνήμης τῶν
 προτέρων ἁμαρτημάτων εἰς τὸν τῆς ἀρετῆς λιμένα ὠθούμε-
 νοι. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ πλεονεκτοῦσι τῶν οὐδαμῶς καταπε-
 25 σόντων, ὅτι σφοδροτέρῳ κέχρηται τῇ προθυμίᾳ· μόνον, ὅπερ
 ἔφην, ἂν τῆς ἀρχῆς ἐπιλάβωνται. Τὸ γὰρ δυσχερὲς καὶ δυσ-
 καιόρθωτον τοῦτό ἐστι, τὸ δυνηθῆναι ἐπιβῆναι τῆς εἰσόδου
 καὶ τῶν προθύρων ἐφάπασθαι τῆς μετανοίας, καὶ τὸν ἐχθρὸν

νῶν. Ἐνῶ τώρα θὰ εὕρωμεν ὅτι οἱ περισσότερον δοξασθέντες εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ μετενόησαν διὰ τὰ σφάλματά των. Διότι ἐκεῖνοι ποὺ ἐσημείωσαν μεγάλην ἐπίδοσιν εἰς τὸ κακόν, καὶ εἰς τὰ ἀγαθὰ τὴν ἰδίαν πάλιν θὰ ἐπιδείξουν, ἐπειδὴ γνωρίζουν καλῶς μὲ πόσον χρέος εἶναι χρεωμένοι, πρᾶγμα ποὺ ἐδήλωσε καὶ ὁ Χριστός, ὅταν ἔλεγε πρὸς Σίμωνα τὸν φαρισαῖον περὶ τῆς γυναικὸς ἐκείνης· «Βλέπεις, λέγει, ταύτην τὴν γυναῖκα; Εἰσῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν σου, ὕδωρ εἰς τοὺς πόδας μου δὲν ἔδωσες· αὐτὴ δὲ μὲ τὰ δάκρυα τοὺς πόδας μου ἔβρεξε καὶ μὲ τὰς τρίχας αὐτῆς τοὺς ἐσπόγγισε. Φίλημα δὲν μοῦ ἔδωσες· αὐτὴ δὲ ἀφ' ὅτου εἰσῆλθον δὲν ἔπαυσε νὰ καταφιλῇ τοὺς πόδας μου· μὲ ἔλαιον δὲν ἤλειψες τὴν κεφαλὴν μου, αὐτὴ δὲ μὲ μῦρον ἤλειψε τοὺς πόδας μου. Διὰ τοῦτο σοῦ λέγω θὰ ἀφαιθοῦν αἱ ἁμαρτίαι αὐτῆς αἱ πολλαί, διότι ἠγάπησε πολὺ. Εἰς ὅποιον δὲ ἀφήνεται ὀλίγον, ὀλίγον ἀγαπᾷ. Εἶπε δὲ εἰς αὐτήν, ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι»⁷¹.

16. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ διάβολος, ἐπειδὴ γνωρίζει ὅτι οἱ διαπράξαντες τὰ μεγάλα κακά, ὅταν ἀρχίζουν νὰ μετανοοῦν, πράττουν τοῦτο πολὺ ἔντονα, καθότι γνωρίζουν ὅσα ἐπλημμέλησαν οἱ ἴδιοι, φοβεῖται καὶ τρέμει μήπως ποτὲ κάμουν ἀρχὴν τῆς μετανοίας. Διότι ὅταν ἀρχίσουν, τότε προχωροῦν ἀκάθεκτοι καὶ ὑπὸ τῆς μετανοίας ἀναρριπιζόμενοι ὡσὰν πῦρ, ἐπεξεργάζονται τὰς ψυχὰς των καθαροτέρας καὶ ἀπὸ τὸν καθαρὸν χρυσοῦν, ὡσὰν νὰ ὠθοῦνται ἀπὸ κάποιον ἄνεμον ἰσχυρόν, τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς ἀναμνήσεως τῶν ἁμαρτημάτων, εἰς τὸν λιμένα τῆς ἀπαθείας. Καὶ εἰς τοῦτο εὐρίσκονται εἰς πλεονεκτικωτέραν θέσιν ἀπὸ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας καθόλου, εἰς τὸ ὅτι ἔχουν περισσότερον ὀρμητικὴν τὴν προθυμίαν των. Ἄρκεϊ, ὅπως εἶπα καὶ πρὶν, νὰ κάμουν ἀρχὴν. Διότι τὸ δυσχερὲς καὶ δυσκατόρθωτον εἶναι τοῦτο, τὸ νὰ ἠμπορέσῃ κανεὶς νὰ σταθῇ εἰς τὴν εἴσοδον καὶ ἐγγίσῃ τὰ πρῶθυνα τῆς μετανοίας καὶ νὰ ἀπωθήσῃ καὶ νὰ καταβάλῃ τὸν ἐχθρὸν ποὺ κάθεται εἰς τὴν εἴσοδον καὶ

ἐκεῖ πολὺ πνέοντα καὶ ἐπικείμενον ἀπόσασθαι καὶ καταβα-
 λείν. Μετὰ δὲ ταῦτα οὔτε ἐκεῖνος ισοαύτην ἐπιδείξεται τὴν
 μανίαν ἅπαξ ἠτιηθεῖς, καὶ ἔνθα ἦν ἰσχυρὸς καταπεσών, ἡ-
 μεῖς δὲ μείζονα τὴν προθυμίαν ληψόμεθα, καὶ μετὰ πολλῆς
 5 τῆς εὐκολίας δραμούμεθα τὸν καλὸν ἀγῶνα τοῦτον.

Ἐπιλαβόμεθα τοίνυν τῆς ἐπανόδου λοιπόν, ἀναδράμω-
 μεν εἰς τὴν πόλιν τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐν ἣ καὶ ἀπεγρόφη-
 μεν, ἐν ἣ καὶ πολιτεύεσθαι προσειτάγμεθα. Τὸ γὰρ ἀπογι-
 νώσκειν ἑαυτῶν, οὐ τοῦτο μόνον ἔχει τὸ κακόν, ὅτι τὰς πύλας
 10 ἡμῖν ἀποκλείει τῆς πόλεως ἐκείνης, οὐδ' ὅτι εἰς μείζονα
 ραθυμίαν ἄγει καὶ καταφρόνησιν, ἀλλ' ὅτι καὶ εἰς ἀπόνοιαν
 ἐμβάλλει σατανικὴν. Καὶ γὰρ καὶ ὁ διάβολος οὐδεμόθεν
 ἐτέρωθεν τοιοῦτος ἐγένειο, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τοῦ πρότερον μὲν
 ἀπογνῶναι, ὕστερον δὲ ἐκ τῆς ἀπογνώσεως εἰς ἀπόνοιαν
 15 ἐμπεσεῖν. Ψυχὴ γάρ, ἐπειδὴν ἅπαξ ἀπαγορεύσῃ τὴν σωτη-
 ρίαν τὴν ἑαυτῆς, οὐδὲ αἰσθήσεται λοιπὸν ὅπως κατακρημνί-
 ζεται, πάντα αἰρουμένα καὶ λέγειν καὶ ποιεῖν τὰ κατὰ τῆς
 σωτηρίας τῆς ἑαυτῆς. Καὶ καθάπερ οἱ μαινόμενοι, ἐπειδὴν
 ἅπαξ τῆς ὑγιοῦς ἐκπέσωσι καταστάσεως, οὐδὲν δεδοίκασιν,
 20 οὐδὲ αἰσχύνονται, ἀλλ' ἀδεῶς ἅπαντα τολμῶσι, κἂν εἰς πῦρ
 μέλλωσιν ἐμπίπτειν κἂν εἰς πέλαγος κἂν εἰς κρημνόν· οὐ-
 τω καὶ οἱ τῆς ἀπογνώσεως παραφροσύνη ληφθέντες ἀφό-
 ρητοι λοιπὸν εἰσι, πανταχοῦ τῆς κακίας διατρέχοντες, κἂν
 μὴ θάνατον αὐτοῖς ἐπελθὼν κωλύσῃ τῆς μανίας ἐκείνης
 25 καὶ τῆς φορᾶς, μυρία ἑαυτοῖς ἐργάζονται δεινά.

Διὰ τοῦτο παρακαλῶ πρὶν ἢ σφόδρα ὑπὸ ταύτης βα-
 πτισθῆναί σε τῆς μέθης, ἀνανῆσαι καὶ διεγερθῆναι, καὶ τὴν
 σατανικὴν κραιπάλην ἀπόσασθαι, καὶ εἰ μὴ δυνατὸν ἀθρόως,
 ἀλλ' ἡρέμα καὶ κατὰ μικρόν. Ἐμοὶ μὲν γὰρ εὐκολώτερον
 30 εἶναι φαίνεται, τὸ πάντων ἑμοῦ τῶν κατεχόντων ἀποσπασθέν-
 τα σχοινίων, μεταθεῖναι ἑαντὸν εἰς τὸ τῆς μετανοίας γυμνά-
 σιον. Εἰ δὲ σοι δύσκολον εἶναι τοῦτο δοκεῖ, ὥς ἂν ἐθέλῃς

ἐκπέμπει πῦρ. Μετὰ δὲ τοῦτο, οὔτε ἐκεῖνος δὲν θὰ ἐπιδείξει τόσην μανίαν ἅπαξ καὶ ἡττηθῆ καὶ πέση ἐκεῖ ὅπου ἦτο ἰσχυρός, ἡμεῖς δὲ θὰ ἀποκτήσωμεν μεγαλυτέραν προθυμίαν καὶ μὲ πολλὴν εὐκολίαν θὰ βαδίσωμεν τὸν καλὸν ἀγῶνα.

Ἄς ἀρχίσωμεν λοιπὸν τὴν ἐπιστροφὴν καὶ ἄς ἐπιστρέψωμεν ἀνατρέχοντες εἰς τὴν πόλιν τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἐπολιτογραφήθημεν καὶ διετάχθημεν νὰ πολιτευώμεθα. Διότι τὸ νὰ περιέλθωμεν εἰς ἀπόγνωσιν, δὲν ἔχει μόνον τὸ κακὸν ὅτι μᾶς κλείει τὰς πύλας τῆς πόλεως ἐκείνης, οὔτε ὅτι μᾶς ὀδηγεῖ εἰς μεγαλυτέραν ραθυμίαν καὶ καταφρόνησιν, ἀλλ' ὅτι μᾶς ἐμβάλλει καὶ εἰς ἀνοησίαν σατανικὴν. Διότι καὶ ὁ διάβολος ἀπὸ οὐδὲν ἄλλο ἔγινε τοιοῦτος, παρὰ ἀπὸ τὸ ὅτι πρῶτον μὲν περιῆλθεν εἰς ἀπόγνωσιν, ἔπειτα δὲ ἐκ τῆς ἀπογνώσεως ἔπεσεν εἰς ἀνοησίαν. Καὶ ἡ ψυχὴ λοιπὸν, ὅταν μίαν φοράν ἐμποδίσῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν τῆς τὴν σωτηρίαν, οὔτε θὰ αἰσθανθῆ εἰς τὸ ἐξῆς πῶς κατακρημνίζεται, προτιμῶσα νὰ λέγῃ καὶ κάμνῃ τὰ πάντα ἐναντίον τῆς σωτηρίας τῆς. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς οἱ μαινόμενοι, ὅταν κάποτε ἐκπέσουν τῆς ὑγιοῦς καταστάσεως, τίποτε δὲν φοβοῦνται οὔτε ἐντρέπονται, ἀλλὰ ἀφόβως τολμοῦν τὰ πάντα, ἀκόμη καὶ ἂν πρόκειται νὰ πέσουν εἰς τὸ πῦρ ἢ τὸν κρημνὸν ἢ τὸ πέλαγος, ἔτσι καὶ ὅσοι κατελήφθησαν ἀπὸ τὴν τρέλλαν τῆς ἀπογνώσεως εἶναι εἰς τὸ ἐξῆς ἀσυγκράτητοι· τρέχουν εἰς κάθε τομέα κακίας καὶ ἂν δὲν προλάβῃ ὁ θάνατος νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ ἀπὸ ἐκείνην τὴν μανίαν καὶ τὴν φοράν, προξενοῦν εἰς τὸν ἑαυτὸν των ἄπειρα κακά.

Διὰ τοῦτο σὲ παρακαλῶ, πρὶν ἀκόμη καταποντισθῆς βιαίως ὑπὸ τῆς μέθης αὐτῆς, νὰ ἀνανήψῃς καὶ ἐγερθῆς, καὶ νὰ ἐκδιώξῃς τὴν σατανικὴν κραπάλην καὶ ἂν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ κάμῃς διὰ μᾶς νὰ τὸ κάμῃς τοῦλάχιστον κατ' ὀλίγον καὶ μὲ ἥρεμον τρόπον. Εἰς ἐμὲ ὅμως φαίνεται εὐκολώτερον νὰ ἀποδεσμευθῆ κανεὶς ἀπὸ ὅλα μαζὶ τὰ περισφίγγοντα αὐτὸν σχοινία καὶ νὰ μετατεθῆ εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς μετανοίας. Ἐὰν ὅμως τοῦτο σοῦ φαίνεται δύσκολον,

ἄψαι τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπὶ τὰ κρείττω φερούσης, μόνον ἄψαι καὶ ἐπιλαβοῦ τῆς αἰωνίου ζωῆς. Ναί, δέομαι καὶ ἀντιβολῶ, πρὸς τῆς εὐδοκιμήσεως τῆς προτέρας, πρὸς τῆς παρρησίας ἐκείνης, οὕτω πάλιν σε ἐπὶ τῆς κορυφῆς καὶ τῆς καρτερίας ἴδωμεν
5 τῆς αὐτῆς. Φεῖσαι τῶν σκανδαλιζομένων διὰ τὴν σὴν κεφαλὴν, τῶν καιαπιπιόντων, τῶν γινομένων ραθυμοτέρων, τῶν ἀπογινωσκόντων τὴν τῆς ἀρετῆς ὁδόν.

Νῦν μὲν γὰρ κατήφεια τὸν τῶν ἀδελφῶν ἔχει χορόν, ἡδονὴ δὲ καὶ εὐθυμία τὰ τῶν ἀπίστων συνέδρια καὶ τὰ τῶν
10 νέων τῶν ραθυμότερον διακειμένων. Ἄν δὲ ἐπανέλθῃς πάλιν ἐπ' ἐκείνην τοῦ θίου τὴν ἀκρίβειαν, τοῦναντίον γενήσεται, καὶ ἡ μὲν ἡμετέρα αἰσχύνῃ εἰς ἐκείνους μεταστήσεται, πᾶσα, ἡμεῖς δὲ ἐν παρρησίᾳ ἐσόμεθα πολλῇ, μετὰ πλείονος λαμπρότητος στεφανούμενόν σε καὶ ἀνακηρυττόμενον ὄρωντες πάλιν.
15 Μείζονα γὰρ αἱ τοιαῦται νῖκαι φέρουσι καὶ τὴν εὐδοκίμῃσιν καὶ τὴν ἡδονήν. Οὐδὲ γὰρ τῶν οἰκείων κατορθωμάτων μόνον λήψῃ τὸν μισθόν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐτέρων παρακλήσεως καὶ παραμυθίας, ὑπόδειγμα μέγιστον ἐγκείμενος, εἴ ποτέ τις τοῖς αὐτοῖς περιπέσοι κακοῖς πρὸς τὸ διανασιῆναι πάλιν καὶ
20 ἀνακτιῆσθαι ἑαυτόν.

Μὴ δὴ κέρδος παρίδῃς τοσοῦτο, μηδὲ καταγάγῃς εἰς ἄδου μετὰ λύπης τὰς ἡμετέρας ψυχὰς, ἀλλὰ δὸς ἡμῖν ἀναπνεῦσαι καὶ τὸ κατέχον ἡμᾶς διὰ σὲ τῆς ἀθυμίας ἀποσεῖσθαι νέφος. Νῦν μὲν γὰρ τὰ οἰκεῖα παρέντες κακὰ, θρηνοῦ-
25 μεν τὰς σὰς συμφοράς· ἐὰν δὲ θελήσῃς ἀνανῆσαι καὶ διαβλέψαι, καὶ τῆς σιραιᾶς ἐπιλαβέσθαι τῆς ἀγγελικῆς, καὶ τούτου τοῦ πένθους ἀπαλλάξῃς ἡμᾶς, καὶ τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων τὸ πλέον ἀρεῖς. Ὅτι γὰρ ἔστι τοὺς ἐκ μετανοίας πάλιν ἐπανελθόντας λάμπαι μέγα καὶ φαιδρόν, καὶ

ανάλαβε τὴν ὁδὸν ποὺ ὀδηγεῖ εἰς τὰ ἀνώτερα, ὅπως καὶ ἀν-
 θελήσης, ἀλλὰ μόνον ἀνάλαβε καὶ φρόντισε διὰ τὴν αἰώ-
 νιον ζωὴν. Naί, σὲ παρακαλῶ καὶ σὲ ἱκετεύω ἐν ὀνόματι
 τῆς προτέρας σου εὐδοκίμησεως καὶ παρρησίας, ἔτσι πάλιν
 ἅς σὲ ἴδωμεν ἐπάνω εἰς τὴν ἰδίαν κορυφὴν τῆς καρτερικό-
 τητος. Λυπήσου τοὺς σκανδαλιζομένους διὰ σέ, τοὺς πί-
 πτοντας, ὅσους γίνονται ραθυμότεροι καὶ ὅσους ἀπελλίζον-
 ται διὰ τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς.

Διότι τώρα ἔχει καταλάβει τὰς ομάδας τῶν ἀδελφῶν
 μας κατήφεια, ἡδονὴ δὲ καὶ εὐθυμία τὰς συντροφιάς τῶν
 ἀπίστων καὶ τῶν νέων ἐκείνων ποὺ εὐρίσκονται εἰς ραθυ-
 μοτέραν κατάστασιν. Ἐὰν ὅμως ἐπιστρέψῃς πάλιν εἰς τὴν
 προηγουμένην ὀρθότητα τοῦ βίου σου, θὰ συμβῇ τὸ ἀντίθε-
 τον, καὶ ἡ μὲν ἐντροπή μας θὰ μετατεθῇ εἰς ἐκείνους, ἡμεῖς
 δὲ θὰ ἐμφανιζώμεθα μὲ μεγάλην παρρησίαν, ἐπειδὴ θὰ σὲ
 βλέπωμεν νὰ στεφανώνεσαι μὲ περισσοτέραν λαμπρότητα
 καὶ νὰ ἐγκωμιάζῃσαι πάλιν. Νίκαι αὐτοῦ τοῦ εἴδους προσ-
 φέρουν πράγματι μεγαλυτέραν εὐδοκίμησιν καὶ εὐχαρίστη-
 σιν. Διότι δὲν θὰ λάβῃς μόνον τὸν μισθὸν διὰ τὰ κατορθώ-
 ματά σου, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν παρηγορίαν καὶ παραμυθίαν
 τῶν ἄλλων, καθιστάμενος μέγα ὑπόδειγμα, εἰς ὅποιον τυ-
 χὸν ἤθελε περιπέσει εἰς τὸ ἴδιον παράπτωμα, διὰ νὰ ἐγερ-
 θῇ ἐκ νέου καὶ ἐπανεύρῃ τὸν ἑαυτὸν του.

Μὴ παραβλέψῃς λοιπὸν ἓνα τόσο μὲγα κέρδος, καὶ
 μὴ κατεβάσῃς μέχρις Ἄδου τὰς ψυχὰς μας ἀπὸ λύπην, ἀλ-
 λά δός μας τὴν δυνατότητα νὰ ἀναπνεύσωμεν καὶ νὰ ἀπο-
 τινάξωμεν τὸ νέφος τῆς ἀθυμίας ποὺ μᾶς κατέχει. Διότι
 τώρα, ἀφοῦ ἀφήσαμεν κατὰ μέρος τὰ ἰδικά μας δεινά, θρη-
 νοῦμεν τὰς ἰδικὰ σου συμφοράς. Ἄν ὅμως θελήσης νὰ ἀνα-
 νήψῃς καὶ ἴδῃς καθαρῶς καὶ ἀναλάβῃς τὴν πραγματοποίη-
 σιν τῆς ἀγγελικῆς πολιτείας, καὶ ἀπὸ τὸ πένθος τοῦτο θὰ
 μᾶς ἀπαλλάξῃς καὶ τὸ περίσσευμα τῶν ἁμαρτημάτων μας
 θὰ ἄρῃς. Ὅτι δὲ εἶναι δυνατὸν οἱ ἐκ μετανοίας ἐπιστρέ-
 ψαντες νὰ λάμπουν μεγάλως καὶ φαιδρῶς καὶ πολλάκις πε-

πλέον πολλάκις τῶν μηδὲ πεσόντων τὴν ἀρχὴν, ἀπεδείξαμεν καὶ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν. Οὕτω γοῦν καὶ οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρνοι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν κληρονομοῦσιν, οὕτω πολλοὶ τῶν ἐσχάτων τῶν πρώτων ἔμπροσθεν τίθενται.

5 17. Ἐρῶ δέ σοι καὶ τὰ ἐφ' ἡμῶν γεγενημένα, καὶ ὧν δυνήσῃ γενέσθαι μάρτυς αὐτός. Οἶσθά που τὸν νέον ἐκεῖνον τὸν Οὐρβανοῦ παῖδα, τὸν Φοίνικα, τὸν ἐν ὀρφανίᾳ μὲν καταλειφθέντα ἁώρῳ, κύριον δὲ πολλῶν χρημάτων καὶ οἰκειῶν γενόμενον καὶ ἀγρῶν. Οὗτος τὸ μὲν πρῶτον ἐρρῶσθαι πολ-
10 λὰ ταῖς ἐν τοῖς μουσείοις διατριβαῖς εἰπών, καὶ τὴν λαμπρὰν ἐκείνην ἀμφίᾳσιν ἀφείς καὶ τὸν τύφον ἅπαντα τὸν βιωτικόν, ἐξαίφνης ἰμάτιον εὐτελὲς περιθέμενος, καὶ πρὸς τὴν ἐν τοῖς ὄρεσιν ἐρημίαν ἀναχωρήσας, πολλὴν ἐπεδείξατο τὴν φιλοσοφίαν, οὐ κατὰ τὴν ἡλικίαν μόνον, ἀλλ' ὅσην ἂν τις
15 τῶν μεγάλων καὶ θαυμασιῶν ἀνδρῶν. Μειὰ δὲ ταῦτα καὶ τῆς ἱερᾶς τῶν μωσιτηρίων τελειῆς ἀξιωθεὶς, πολλῶ μᾶλλον ἐπεδίδου πρὸς ἀρετὴν. Καὶ πάντες ἔχαιρον, καὶ ἐδόξαζον τὸν Θεόν, ὅτι καὶ ἐν πλούτῳ τραφεὶς καὶ προγόνους ἔχων λαμπροὺς καὶ σφόδρα ἔτι νέος ὢν, ἐξαίφνης πᾶσαν τὴν φαν-
20 τασίαν τοῦ θείου καταπατήσας, πρὸς τὸ ὕψος ἀνέδραμε τὸ ἀληθινόν.

Ἐν τούτῳ δὲ αὐτὸν ὄντα καὶ θαυμαζόμενον, φθόροι τι-
νὲς ἄνδρες κατὰ τὸν τῆς συγγενείας ἐπισκοποῦντες νόμον, αὐθις ἐπὶ τὸν πρότερον κλύδωνα ἐπανήγαγον. Καὶ πάντα
25 ρίψας ἐκεῖνα, πάλιν ἀπὸ τῶν ὄρέων εἰς μέσην εὐθέως κατέβη τὴν ἀγορὰν καὶ ἵππῳ ὀχούμενος καὶ ἀκολούθους ἔχων πολλούς, οὕτω περιήει τὴν πόλιν ἅπασαν καὶ οὐδὲ σωφρονεῖν λοιπὸν ἤθελεν. Ὑπὸ γὰρ τῆς πολλῆς ἐκκαιόμενος τρυφῆς, καὶ εἰς ἔρωτας ἀτόπους ἐμπίπτειν ἠναγκάζετο· καὶ οὐδεὶς
30 ἦν τῶν ἐν μέσῳ σιρφεομένων, ὅστις τὴν σωτηρίαν οὐκ ἀπη-

ρισσότερον ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δὲν ἤρχισαν τὸν κατ' ἀρετὴν βίον μὲ μίαν πτώσιν, τὸ ἀπεδείξαμεν ἤδη καὶ ἀπὸ τὴν ἀγίαν Γραφήν. Ἔτσι ἀκριβῶς κληρονομοῦν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρνοι, ἔτσι πολλοὶ ἔσχατοι ἔρχονται ἔμπροσθεν ἀπὸ τοὺς πρώτους.

17. Καὶ τώρα θὰ σοῦ ἀναφέρω μερικὰ ἴδικά μας, τὰ ὁποῖα καὶ ἐσὺ ὁ ἴδιος θὰ ἠμποροῦσες νὰ βεβαιώσης. Γνωρίζεις ἐκεῖνον τὸν νέον, τὸν Φοίνικα, τὸν υἱὸν τοῦ Οὐρβανοῦ, ὁ ὁποῖος ἔμεινεν ὀρφανὸς ἀπὸ πολὺν μικρὰν ἡλικίαν, ἐκληρονόμησε δὲ πολλὰ χρήματα καὶ δούλους καὶ ἀγρούς. Αὐτὸς λοιπὸν κατ' ἀρχὴν ἀφοῦ ἀπεχαιρέτησε τὰς σπουδὰς του εἰς τὰ σχολεῖα καὶ ἄφησε τὴν λαμπρὰν ἐκείνην ἀμφίεσιν καὶ ὄλην τὴν βιωτικὴν ὑπεροψίαν, αἴφνης, ἀφοῦ ἐνεδύθη εὐτελὲς ἱμάτιον καὶ ἀνεχώρησε πρὸς τὴν ἐρημίαν τῶν ὀρέων, ἐπέδειξε πολὺ φιλοσοφημένην ζωὴν, ὅχι μόνον διὰ τὴν ἡλικίαν του, ἀλλ' ὅσην θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιδείξῃ κάποιος ἀπὸ τοὺς μεγάλους καὶ ἀξιοθαυμάστους ἐναρέτους ἄνδρας. Μετὰ ἀπὸ αὐτά, ἀφοῦ ἐβαπτίσθη, ἐπεδίδετο εἰς τὴν ἀρετὴν μὲ μεγαλυτέραν καρποφορίαν. Ὅλοι ἔχαιραν καὶ ἐδόξαζαν τὸν Θεόν, διότι καὶ παρ' ὄλον ὅτι ἀνετράφη μέσα εἰς πολὺν πλοῦτον καὶ εἶχεν ἐπιφανεῖς προγόνους καὶ ἦτο τόσοσ νέος, αἴφνης ἀφοῦ κατεπάτησε τὴν πολυτέλειαν τοῦ βίου, ἐζώρμησε πρὸς τὸ ἀληθινὸν ὕψος.

Ἐνῶ ὅμως εὐρίσκετο εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν καὶ ἐθαυμάζετο, μερικοὶ διεφθαρμένοι ἄνδρες ποὺ τὸν ἐπεσκέπτοντο ὡς συγγενεῖς, κατῴρθωσαν καὶ τὸν ἐπανέφεραν εἰς τὸ τρικυμιῶδες πέλαγος τῆς ζωῆς. Καὶ ἀφοῦ ἐγκατέλειπεν ὅλα ἐκεῖνα, ἀπὸ τὴν ἐρημίαν τῶν ὀρέων ἐπανέκαμψεν εἰς τὴν δημοσιότητα τῆς ἀγορᾶς, καὶ καθήμενος ἐπάνω εἰς ἵππον καὶ περιστοιχιζόμενος ἀπὸ πολλοὺς ἀκολούθους, περιήρχετο ἔτσι ὄλην τὴν πόλιν. Καὶ δὲν ἤθελε τώρα οὔτε νὰ σωφρονῇ. Διότι ἐρεθιζόμενος ἀπὸ τὴν πολλὴν τρυφήν, ἠναγκάζετο νὰ ἐπιδίδεται εἰς ἀτόπους ἔρωτας. Καὶ δὲν ὑπῆρχεν ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ περιβάλλον του ποὺ νὰ μὴ εἶχεν ἀ-

γόρευσε τὴν ἐκείνου· τοσοῦτος αὐτὸν συνεῖχε κολάκων ἔσμός,
 καὶ προσῆν ὀρφανία καὶ νεότης καὶ πλοῦτος πολὺς. Καὶ οἱ
 τὰ πάντα εὐκόλως μεμφόμενοι, τῶν ἐπὶ τοῦτο τὴν ἀρχὴν ἀ-
 γαγόντων αὐτὸν καιηγόρουν λέγοντες, ὅτι καὶ τῶν πνευμα-
 5 τικῶν διήμαρτε καὶ οὐδὲ τοῖς αὐτοῦ πράγμασι χρήσιμος ἔσται
 λοιπόν, πρὸ ὥρας τῶν περὶ λόγους πόνων ἀποπηδήσας καὶ
 μηδὲν ἐκεῖθεν καρπώσασθαι δυνηθεῖς. Τούτων δὲ λεγομένων
 καὶ πολλῆς τῆς αἰσχύνης οὔσης, ἅγιοί τινες ἄνδρες καὶ πολ-
 λάκις τοιαύτης θήρας ἐπιτυχόντες καὶ διὰ τῆς πείρας μα-
 10 θόντες καλῶς, ὅτι οὐδὲν τῶν τοιούτων ἀπογινώσκειν χρή-
 ταῖς εἰς τὸν Θεὸν ὀπλιζομένους ἐλπίσι, παραιτηοῦντες αὐτὸν
 συνεχῶς, εἴ ποτε εἶδον φανέντα ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, καὶ προσήε-
 σαν καὶ ἠσπάζοντο. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἄνωθεν αὐτοῖς ἐκεῖνος
 ἀπὸ τοῦ ἵππου παρακολουθοῦσιν ἐκ πλαγίων διελέγετο· το-
 15 σαύτη κατεῖχεν αὐτὸν ἀναισχυντία τὴν ἀρχὴν.

Οἱ δὲ εὐσπλαγχοὶ καὶ φιλόπαιδες ἐκεῖνοι τούτων μὲν
 ἠσχύνοντο οὐδέν, εἰς ἓν δὲ μόνον ἑώρων, ὅπως τῶν λύκων
 τὸ ἀρνίον ἀποσπάσωσιν· ὅπερ οὖν διὰ τῆς καρτερίας καὶ ἡ-
 νυσαν. Ὑστερον γὰρ ὡς περ ἕκ τινος παραπληξίας ἐν ἑαυτῶ
 20 γενόμενος ἐκεῖνος καὶ τὴν πολλὴν αὐτῶν προσεδρεῖαν ἐρυ-
 θριάσας, εἴ ποτε αὐτοὺς πόρρωθεν προσιόντας εἶδεν, ἀπε-
 πήδα τε εὐθέως καὶ κάτω νεύων οὕτω μετὰ σιγῆς τὰ παρ'
 ἐκείνων ἤκουεν ἅπαντα καὶ προϊὼν πλείονα τὴν πρὸς αὐτοὺς
 αἰδῶ καὶ τιμὴν ἐπεδείκνυτο. Καὶ οὕτως αὐτὸν κατὰ μικρὸν
 25 τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι πάντων ἐκείνων ἐξελκύσαντες τῶν δι-
 κτύων, τῇ προτέρᾳ πάλιν ἐρημίᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ παρέδωκαν.

Καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἔλαμψε νῦν, ὡς τὸν πρότερον αὐτοῦ
 βίον τῷ μετὰ τὴν ἔκπιωσιν παραβαλλόμενον μηδὲν εἶναι
 δοκεῖν. Συνιδὼν γὰρ ἀπὸ τῆς πείρας καλῶς τὸ δέλεαρ καὶ

ποκλείσει τὴν σωτηρίαν του· τὸσον πλῆθος κολάκων τὸν περιεστοίχιζε καὶ μαζὶ ἢ ὀρφανία, ἢ νεότης καὶ ὁ πολὺς πλοῦτος. Καὶ οἱ μεμφόμενοι τὰ πάντα αὐτοὺς ποὺ τὸν εἶχαν ὀδηγήσει κατ' ἀρχὴν εἰς τὴν κατάστασιν αὐτὴν, λέγοντες, ὅτι καὶ εἰς τὰ πνευματικὰ ἀπέτυχε καὶ εἰς τὰς ἰδικὰς του ὑποθέσεις δὲν θὰ εἶναι πλέον χρήσιμος, ἐπειδὴ ἐγκατέλειψε προῶτως τὰς σπουδὰς καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ πάρῃ κάτι χρήσιμον ἀπὸ αὐτάς. Ἐνῶ δὲ ἐλέγοντο ταῦτα καὶ ὑπῆρχε πολλὴ ἐντροπή, μερικοὶ ἅγιοι ἄνθρωποι, ποὺ πολλάκις εἶχαν ἐπιτύχει εἰς τέτοιου εἴδους κυνήγια καὶ ἀπὸ τὴν πείραν εἶχαν μάθει καλῶς, ὅτι διὰ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν πρέπει νὰ ἀπελπίζεται ὅποιος εἶναι ὠπλισμένος μὲ τὰς εἰς Θεὸν ἐλπίδας του, ἀφοῦ τὸν παρηκολούθουν συνεχῶς, ὅταν τὸν συνήντουν εἰς τὴν ἀγοράν, τὸν ἐπλησίαζαν καὶ τὸν ἐχαιρέτων. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐκεῖνος ἀφ' ὑψηλοῦ καθήμενος ἐπὶ ἵππον, τοὺς συνεζήτηι χωρὶς νὰ στρέφῃ πρὸς τὸ μέρος των τὴν κεφαλὴν· τόση ἀναισχυντία τὸν διακατεῖχε κατ' ἀρχὰς.

Οἱ εὐσπλαχνοὶ ὅμως καὶ φιλόπαιδες ἐκεῖνοὶ ἄνθρωποι διὰ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἠσχύνοντο καὶ εἰς ἓνα μόνον ἀπέβλεπαν, πῶς θὰ ἀρπάξουν τὸ ἀρνίον ἀπὸ τὸ στόμα τῶν λύκων, πρᾶγμα ποὺ ἐπέτυχαν διὰ τῆς ὑπομονῆς. Κατόπιν ἐκεῖνος ὡς νὰ συνῆλθεν ἀπὸ κάποιαν παραφροσύνην καὶ ἐντραπεὶς ἀπὸ τὴν τακτικὴν των παρουσίαν, ὁσάκις τοὺς ἔβλεπεν ἀπὸ μακρὰ νὰ πλησιάζουν, ἐπήδα ἀμέσως ἀπὸ τὸν ἵππον του καὶ κύπτων τὴν κεφαλὴν, ἤκουε σιωπηλῶς ἀπὸ αὐτοὺς ὅλα, προοδεύων συνεχῶς εἰς τὸν ἀπέναντί των σεβασμὸν καὶ τοὺς ἐτίμα. Τοιοῦτοτρόπως δὲ ἀφοῦ τὸν ἀπεμάκρυναν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπὸ τὰ δίκτυα ἐκείνων, τὸν παρέδωσαν εἰς τὴν προηγουμένην πάλιν ἐρημίαν καὶ φιλοσοφίαν.

Τόσον δὲ ἔλαμψε τώρα, ὥστε ὁ πρότερός του βίος, παραβαλλόμενος μὲ ἐκεῖνον ποὺ ἤρχισε μετὰ τὴν πτώσιν του, νὰ θεωρῆται ἀνύπαρκτος. Διότι κατανοήσας καλῶς μὲ τὴν

πάντα εἰς τοὺς δεομένους ἀναλώσας τὸν πλοῦτον καὶ τῶν
φρονίδων ἀπολύσας ἑαυτὸν ἐκείνων, πᾶσαν τοῖς βουλομέ-
νοις ἐπιβουλεύειν ἐξέκοψε τὴν πρόφασιν· καὶ νῦν τὴν ἐπὶ τὸν
οὐρανὸν βαδίζων ὁδόν, πρὸς αὐτὸ λοιπὸν τὸ τέλος ἔφθασε
5 τῆς ἀρετῆς.

Ἄλλ' οὗτος μὲν ἔτι νέος ὢν καὶ κατέπεσε καὶ ἀνέστη·
ἕτερος δέ τις μετὰ τοὺς πολλοὺς ἰδρωτίας, οὓς ἐν ταῖς ἐρη-
μίαις διατριβῶν ἤνεγκεν, ἕνα σύνοικον ἔχων μόνον, καὶ ἀγ-
γελικὸν βίον βιούς, καὶ πρὸς γῆρας ἐλαύνων λοιπόν, οὐκ
10 οἶδ' ὅπως ὑπὸ σατανικῆς τινος περιστάσεως καὶ τοῦ ἀπονη-
στάξαι μικρὸν πάροδον δοὺς τῷ πονηρῷ, εἰς ἐπιθυμίαν τῆς
πρὸς γυναῖκας ὀμιλίας ἐνέπεσεν, ὃ μηδέποτε γυναῖκα ἰδὼν
ἐξ οὗ πρὸς τὸν τῶν μοναχῶν βίον μετέθηκεν ἑαυτόν. Καὶ
πρῶτον μὲν ἠξίου τὸν σύνοικον κρέα καὶ οἶνον αὐτῷ παρα-
15 σχεῖν, καὶ ἠπεῖλει, εἰ μὴ λάβοι, κατελεύσεσθαι εἰς τὴν ἀ-
γοράν. Ταῦτα δὲ οὐχ οὕτω κρεῶν ἐπιθυμῶν ἔλεγεν, ἀλλ'
ὡς ἀφορμὴν τινα καὶ πρόφασιν βουλόμενος λαβεῖν τῆς εἰς
τὴν πόλιν καθόδου. Ἐπὶ τούτοις ἐκεῖνος ἀπορούμενος καὶ
δεδοικώς, μὴ τοῦτο κωλύσας ἐπὶ μέγα αὐτὸν ὥση κακόν,
20 δίδωσιν ἐμφορηθῆναι τῆς ἐπιθυμίας αὐτῷ.

Ὡς δὲ ἔγνω τὸ σοφὸν τοῦτο ἕωλον γεγονός, φανερῶς
ἀναισχυντήσας λοιπόν, ἀπεκάλυψε τὴν ὑπόκρισιν, καὶ δεῖν
ἔλεγε πάντως εἰς τὴν πόλιν αὐτὸν κατελθεῖν. Ὡς δὲ οὐδὲν
ἴσχυε κωλύων ἐκεῖνος, τέλος ἀφῆκε καὶ πόρρωθεν ἀκολου-
25 θῶν ἐπειθήρει τί ποτε ἄρα αὐτῷ βούλεται αὕτη ἢ κάθοδος.
Ἰδὼν δὲ εἰς χαμαιτυπεῖον εἰσελθόντα καὶ γνοὺς ὅτι πόρνη
συγγέγονε γυναικί, περιμείνας μετὰ τὸ πληρῶσαι τὴν ἄτο-
πον ἐπιθυμίαν ἐκείνην, ἐξελθόντα ὑπίαις δέχεται ταῖς χερ-

πειραν του τὸ δόλωμα καὶ διαμοιράσας τὸν πλοῦτόν του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἐλευθερώσας τὸν ἑαυτόν του ἀπὸ τὰς φροντίδας, ἔκοψε διὰ παντὸς κάθε πρόθεσιν ἐκείνων ποῦ θὰ ἤθελαν εἰς τὸ ἐξῆς νὰ ἐπιβουλευθοῦν τὴν ἡσυχίαν του. Καὶ τώρα βαδίζων πρὸς αὐτὸν τὸν οὐρανόν, ἔφθασε λοιπὸν εἰς αὐτὸ τὸ τέρμα τῆς ἀρετῆς.

Καὶ αὐτὸς βεβαίως καὶ ἔπεσε καὶ ἠγέρθη, ἐνῶ ἦτο ἀκόμη νέος. Κάποιος ἄλλος ὅμως, ἔπειτα ἀπὸ πολλοὺς ἀσκητικούς ἰδρωτάς, τοὺς ὁποίους ἔχυσε ζῶν εἰς τὴν ἔρημον, ἔχων μόνον ἓνα συνασκητὴν καὶ ζήσας ἀγγελικὸν βίον καὶ πρὸς τὸ γῆρας κατευθυνόμενος, δὲν ἠξεύρω πῶς, ἀπὸ κάποιον σατανικὸν συμβάν καὶ νυσταγμὸν τῆς ψυχῆς, ἀφήσας μικρὰν δίοδον εἰς τὸν πονηρόν, περιέπεσεν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἔλθῃ εἰς σχέσιν μετὰ γυναῖκός, αὐτὸς ποῦ ποτὲ δὲν εἶδε γυναῖκα ἀπὸ τότε ποῦ ἀφιερῶθη εἰς τὸν μοναχικὸν βίον. Κατ' ἀρχὰς εἶχεν ἀξίωσιν ἀπὸ τὸν συνασκητὴν του νὰ τοῦ δίδῃ κρέας καὶ οἶνον καὶ τὸν ἠπεῖλει, ὅτι ἐὰν δὲν τὰ λάβῃ, θὰ κατέλθῃ εἰς τὴν ἀγοράν. Ἔλεγε δὲ αὐτὰ ὅχι διότι ἐπεθύμει κρέας νὰ φάγῃ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἤθελε νὰ εὔρῃ κάποιαν ἀφορμὴν καὶ πρόφασιν νὰ κατεβῆ εἰς τὴν πόλιν. Ἐκεῖνος ἀποροῦσε δι' αὐτὰ καὶ ἐπειδὴ ἐφοβήθη μήπως διὰ τῆς ἀπαγορευσεως τὸν ὠθήσῃ εἰς μεγαλύτερον κακόν, τοῦ δίδει νὰ ἱκανοποιήσῃ αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν του.

Ὅταν ὅμως εἶδε ὅτι τὸ τέχνασμα τοῦτο ἀπέτυχε τότε ἔδειξε φανερὰ τὴν ἀναισχυντίαν του καὶ ἀπεκάλυψε τὴν ὑπόκρισίν του καὶ ἔλεγεν ὅτι πρέπει νὰ κατεβῆ εἰς τὴν πόλιν αὐτὸς ὁπωσδήποτε. Ἐπειδὴ δὲ δὲν κατώρθωσεν ὁ ἄλλος νὰ τὸν ἐμποδίσῃ, τέλος τὸν ἄφησε καὶ παρακολουθῶν ἀπὸ μακρὰν, παρετήρει διατί τάχα κατήρχετο εἰς τὴν πόλιν. Ὅταν τὸν εἶδε νὰ εἰσέρχεται εἰς κακόφημον οἶκον καὶ ἀντιληφθεὶς ὅτι ἦλθεν εἰς σχέσιν μετὰ πόρνῃς γυναῖκός, ἐπερίμενεν ἔξω, καὶ ἀφοῦ ἱκανοποίησεν ἐκεῖνος τὴν ὑποπὸν ἐπιθυμίαν του, ὅταν ἐξῆλθε, τὸν ἐδέχθη μὲ ἀνοικτὰς τὰς χεῖρας καὶ ἐρρίφθη εἰς τὸν λαιμόν του καὶ ἀφοῦ τὸν

οὐ καὶ περιχυνθεὶς καὶ καταφιλήσας θερμῶς, καὶ ὑπὲρ τῶν
 γεγενημένων ἐγκαλέσας οὐδέν, παρεκάλει μόνον, ἐπειδὴ τὴν
 ἐπιθυμίαν ἐπλήρωσε τὴν ἑαυτοῦ, πάλιν ἐπὶ τὸ τῆς ἐρημίας
 οἰκητήριον ἐπανελθεῖν. Ὁ δὲ τὴν πολλὴν ἐπιείκειαν αὐτοῦ
 5 αἰσχυνθεὶς, ἐπλήγη τε εὐθέως τὴν ψυχὴν, καὶ καταφυγεὶς
 ἐπὶ τοῖς τολμηθεῖσιν, εἶπειο πρὸς τὸ ὄρος αὐτῷ· καὶ γενό-
 μενος ἐκεῖ δεῖται τοῦ ἀνδρός, ἐν οἰκίῳ τε αὐτὸν καθειρ-
 ξαι ἐτέρῳ καὶ τὰς θύρας ἀποκλείσαντα τοῦ δωματίου ἄριον
 αὐτῷ παρέχειν καὶ ὕδωρ δι' ἡμερῶν καὶ τοῖς ἐπιζητοῦσιν
 10 αὐτὸν ἠξίου λέγειν, ὅτι κεκοίμηται. Καὶ ταῦτα εἰπὼν καὶ
 πείσας καθείρξεν ἑαυτὸν, καὶ ἦν ἐκεῖ διαπαντός, νησιείαις
 καὶ δεήσεσι καὶ δάκρυσι τὸν τῆς ἁμαρτίας ρύπον ἀποσμή-
 χων τῆς ψυχῆς.

Χρόνου δὲ παρελθόντος οὐ πολλοῦ, καὶ αὐχμοῦ τὴν
 15 πλησίον χώραν καταλαβόντος, καὶ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ πάντων
 ἕδυρομένων, ἐκελεύσθη τις δι' ὀνειράτος ἀπελθεῖν καὶ τὸν
 ἄνδρα ἐκεῖνον παρακαλέσαι τὸν καθειρομένον, ὥστε εὐξασθαι
 καὶ λῦσαι τὸν αὐχμὸν. Ὡς δὲ ἀπῆλθεν ἐταίρους παραλαβὼν,
 τὸν συνοικοῦντα αὐτῷ πρότερον μόνον εὔρον ἐκεῖ· περὶ ἐ-
 20 κείνου δὲ ἐρωτῶντες ἐμάνθανον ὅτι τέθνηκε. Νομίσαντες
 δὲ ἠπαιτῆσθαι εἰς προσευχὰς αὐτῆς ἐτρέποντο, καὶ πάλιν
 διὰ τῆς αὐτῆς ὄψεως τὰ αὐτὰ τοῖς προτέροις ἤκουον. Καὶ
 τότε τὸν ἀληθῶς ἀπαιτήσαντα περισιάντες, παρεκάλουν ἐπι-
 δεῖξαι τὸν ἄνδρα αὐτοῖς· οὐδὲ γὰρ τεθνηκέναι αὐτὸν ἔλεγον,
 25 ἀλλὰ ζῆν. Ταῦτα ἀκούσας ἐκεῖνος, καὶ τὰς συνθήκας ἐξελη-
 λεγμένας ἰδὼν, ἀπάγει αὐτοὺς πρὸς τὸν ἅγιον ἐκεῖνον· καὶ
 διελόντες τὸν τοῖχον (καὶ γὰρ καὶ τὴν εἴσοδον ἔτυχεν ἀπο-
 φράξας) καὶ ἐπεισελθόντες ἅπαντες, τῶν ποδῶν αὐτοῦ προ-
 κυλινδούμενοι καὶ τὰ γεγενημένα ἀπαγγέλλοντες, παρεκά-
 30 λουν αὐτὸν ἐπαμῦναι τῷ λιμῷ. Ἐκεῖνος δὲ τὸ μὲν πρῶτον
 ἀντίτεινε, πόρρω ταύτης λέγων ἑαυτὸν εἶναι τῆς παρησίας.
 Καὶ γὰρ ὡς εὐθέως γεγενημένην τὴν ἁμαρτίαν, οὕτω πρὸ

κατεφίλησε θερμῶς, χωρὶς νὰ τὸν κατηγορήσῃ καθόλου δι' αὐτὸ πὺ συνέβη, τὸν παρεκάλεσε μόνον, ἀφοῦ πλέον ἱκανοποίησε τὴν ἐπιθυμίαν του, νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὸ ἐρημητήριόν των. Ἐκεῖνος δὲ αἰσχυνθεὶς ἀπὸ τὴν μεγάλην ἐπιείκειαν τοῦ ἀδελφοῦ του, ἐπληγώθη κατ' εὐθείαν εἰς τὴν ψυχὴν καὶ κατανυγεὶς διὰ τὰ τολμήματά του, τὸν ἠκολούθησεν εἰς τὸ ὄρος. Καὶ ὅταν ἔφθασαν ἐκεῖ ἐζήτησεν ἀπὸ αὐτὸν νὰ τὸν ἐγκλείσῃ εἰς μικρὸν κελλὶ καὶ ἀφοῦ κλείσῃ τὰς θύρας, νὰ τοῦ δίδῃ ἄρτον καὶ ὕδωρ κατὰ διαστήματα ἡμερῶν καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ λέγῃ εἰς ὅσους τὸν ζητοῦν ὅτι ἀπέθανε. Καὶ ὅταν τοῦ εἶπεν αὐτὰ καὶ τὸν ἔπεισε νὰ τὸν ἐγκλείσῃ, ἔμεινεν ἐκεῖ διὰ παντὸς μὲ νηστείας καὶ δεήσεις καὶ δάκρυα ἀποπλύνων τὸν ρύπον τῆς ἀμαρτίας ἀπὸ τὴν ψυχὴν του.

Μετὰ ἀπὸ ὀλίγον καιρὸν, ἐπειδὴ ἐμάστιζε τὴν γειτονικὴν χώραν ξηρασία καὶ ἐνῶ ἐθρήνουν ὅλοι οἱ κάτοικοί της, προετράπη κάποιος μὲ ὄνειρον νὰ ὑπάγῃ καὶ νὰ παρακαλέσῃ τὸν ἐγκλειστον ἐκεῖνον ἄνθρωπον, νὰ προσευχηθῇ καὶ νὰ παύσῃ τὴν ξηρασίαν. Ἀφοῦ ὅμως ἐπῆγεν ἐκεῖ, συντροφευόμενος καὶ ἀπὸ ἄλλους, εὗρηκεν ἐκεῖ μόνον τὸν συνασκητὴν του. Ὅταν δὲ ἠρώτησαν δι' ἐκεῖνον, ἔμαθον ὅτι ἀπέθανεν. Ἐπειδὴ ὅμως ἀντελήφθησαν ὅτι ἀπατῶνται, ἤρχισαν καὶ πάλιν νὰ προσεύχωνται καὶ μὲ τὸ ἴδιον ὄραμα ἤκουαν τὸ ἴδιο πρᾶγμα, ὅπως καὶ πρότερον. Καὶ τότε, ἀφοῦ ἐκύκλωσαν ἐκεῖνον πὺ πράγματι τοὺς ἠπάτησε, τὸν παρεκάλουν νὰ τοὺς φανερώσῃ τὸν ἄνθρωπον. Διότι διῴσχυρίζοντο ὅτι δὲν ἀπέθανεν, ἀλλὰ ζῆ. Ἀφοῦ ἤκουσεν αὐτὰ ἐκεῖνος καὶ εἶδεν ὅτι ἀπεκαλύφθη τὸ μυστικόν, τοὺς ὀδηγεῖ πρὸς τὸν ἅγιον. Ἀφοῦ δὲ ἐχάλασαν τὸν τοῖχον (διότι εἶχε φράξει καὶ αὐτὴν τὴν εἴσοδον) ὅταν ἦλθαν ὅλοι μέσα, ἔπεσαν πρὸ τῶν ποδῶν του καὶ ἀναφέροντες τὰ γεγονότα, τὸν παρεκάλουν νὰ τοὺς βοηθήσῃ κατὰ τῆς πείνης. Ἐκεῖνος ὅμως κατ' ἀρχὰς ἀντετίθετο ἰσχυριζόμενος ὅτι δὲν ἔχει καμμίαν τοιαύτην παρρησίαν πρὸς τὸν Θεόν, καθότι εἶχε

τῶν ὀφθαλμῶν εἶχεν αἰεῖ· ὡς δὲ τὰ συμβάντα αὐτοῖς ἅπαντα διηγήσαντο, τότε ἔπεισαν εὐξασθαι, καὶ εὐξάμενος ἔλυσε τὸν αὐχμόν.

Τὰ δὲ κατὰ τὸν νέον ἐκεῖνον, τὸν πρότερον μὲν Ἰωάν-
 5 νου γενόμενον μαθητήν, ὑστερον δὲ ἐπὶ πολλὴν ληστιαρχήσαν-
 τα χρόνον, καὶ πάλιν ὑπὸ τῶν ἁγίων τοῦ μακαρίου θηρευ-
 θέντα χειρῶν, ἀπὸ τῶν καταδύσεων τῶν ληστρικῶν καὶ σπι-
 λαίων καὶ ἐπὶ τὴν προτιέραν ἐπανελθόντα ἀρειήν, οὐδὲ αὐτὸς
 ἀγνοεῖς, ἀλλ' οἶσθα ἡμῶν οὐχ ἦτιον ἅπαντα ἀκριβῶς· καὶ
 10 σοῦ πολλάκις ἤκουσα θαυμάζοντος τὴν συγκαιᾶσιν τὴν πολ-
 λήν, καὶ ὅτι τὴν αἵμαχθεῖσαν προῶτον ἐφίλησε δεξιὰν τῷ νέῳ
 περιχυθεῖς, καὶ οὕτως αὐτὸν ἐπὶ τὰ πρότερα ἐπανήγαγε.

18. Καὶ ὁ μακάριος δὲ Παῦλος τὸν Ὀνήσιμον, τὸν ἄ-
 χρησιον, τὸν δραπέτην, τὸν κλέπτην, τοῦτον οὐ μόνον αὐτὸς
 15 περιπλέκεται, ἐπειδὴ μειτεβάλλειο, ἀλλὰ καὶ τὸν δεσπότην
 ἀξιοῖ ἐν ἴσῃ τοῦ διδασκάλου τὸν μετανοήσαντα ἀγαγεῖν τιμῇ,
 οὕτωςι λέγων· «παρακαλῶ σε», φησί, «περὶ τοῦ ἐμοῦ τέκνου,
 ὃν ἐγέννησα ἐν τοῖς δεσμοῖς μου Ὀνήσιμον, τὸν ποτιέ σοι
 ἄχρησιον, νῦν δέ σοι καὶ ἐμοὶ εὐχρησιον, ὃν ἀνέπεμψα· σὺ
 20 δὲ αὐτόν, τουτέστι τὰ ἐμὰ σπλάγγνα, προσλαβοῦ. Ὅν ἐγὼ
 ἐβουλόμην πρὸς ἐμαντὸν κατέχειν, ἵνα ὑπὲρ σοῦ διακονῇ μοι
 ἐν τοῖς δεσμοῖς τοῦ εὐαγγελίου· χωρὶς δὲ τῆς σῆς γνώμης
 οὐδὲν ἠθέλησα ποιῆσαι, ἵνα μὴ ὡς κατ' ἀνάγκην τὸ ἀγαθόν
 σου ἦ, ἀλλὰ κατὰ ἐκούσιον. Τάχα γάρ διὰ τοῦτο ἐχωρίσθη
 25 πρὸς ὥραν, ἵνα αἰώνιον αὐτὸν ἀπέχῃς, οὐκέτι ὡς δοῦλον,
 ἀλλ' ὑπὲρ δοῦλον καὶ ἀδελφὸν ἀγαπητὸν μάλιστα ἐμοί· πόσω
 δὲ μᾶλλον σοί, καὶ ἐν σαρκὶ καὶ ἐν Κυρίῳ; Εἰ μὲν οὖν με
 ἔχεις κοινωνόν, προσλαβοῦ αὐτὸν ὡς ἐμέ». Καὶ Κορινθίοις
 δὲ ἐπισιέλλων ὁ αὐτὸς ἔλεγε· «μήπως ἔλθὼν πενθήσω πολ-

72. Τὸ ἐπεισόδιον παραθέτει Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς εἰς τὸν λόγον του, Τίς ὁ σφζόμενος πλούσιος, ἀπὸ ἐκεῖ δὲ τό παρέλαβε καὶ ὁ Εὐσέβιος (Ἐκκλ. Ἱστορία, 3, 23).

73. Φιλήμ. 10-18.

πάντοτε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τὴν ἁμαρτίαν τόσον ζωηρῶς, ὅπως ὅταν τὴν εἶχε διαπράξει. Ὅταν δὲ τοῦ διηγῆθῃσαν ὅλα τὰ συμβάντα, τότε τὸν ἔπεισαν νὰ προσευχηθῆ καὶ ἀφοῦ προσηυχῆθη ἔλυσε τὴν ξηρασίαν.

Τὰ σχετικὰ δὲ μὲ τὸν νεανίσκον⁷² ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος προηγουμένως ἦτο μαθητὴς τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, ἔπειτα δὲ ἐπὶ πολὺν χρόνον διετέλεσε ληστής καὶ πάλιν ὑπὸ τῶν ἀγίων χειρῶν τοῦ μακαρίου ἀπηλευθερώθη ἀπὸ τὰ ληστρικὰ κρυσφύγετα καὶ τὰς φυλακὰς καὶ εἰς τὴν προτέραν του ἐπανῆλθεν ἀρετὴν, δὲν ἀγνοεῖς καθόλου, ἀλλὰ τὰ γνωρίζεις καλύτερον καὶ ἀπὸ ἡμᾶς· πολλάκις δὲ καὶ σὲ ἤκουσα νὰ θαυμάζῃς τὴν συγκατάβασιν τοῦ εὐαγγελιστοῦ καὶ τὴν μεγάλην του ἐπιείκειαν καὶ ὅτι ἀφοῦ πρῶτον ἐφίλησε τὴν αἱματωθεῖσαν δεξιὰν χεῖρα καὶ ἐνηγκαλίσθη τὸν τράχηλον τοῦ νέου, ἐπανεφέρεν αὐτὸν εἰς τὰ πρότερα.

18. Ἔτσι καὶ ὁ μακάριος Παῦλος τὸν Ὀνήσιμον, ἐκεῖνον τὸν ἄχρηστον, τὸν δραπέτην, τὸν κλέπτην, ὅχι μόνον ἐναγκαλίζεται, ἀφοῦ μετενόησεν, ἀλλὰ ἔχει τὴν ἀξίωσιν ἀπὸ τὸν οἰκοδεσπότην Φιλήμονα νὰ τιμᾷ ἐξ Ἰσου μὲ αὐτὸν τὸν μετανοήσαντα, λέγων τὰ ἐξῆς· «Σὲ παρακαλῶ», λέγει, «περὶ τοῦ τέκνου μου τὸ ὁποῖον ἐγέννησα εἰς τὰ δεσμά μου, τὸν Ὀνήσιμον, τὸν κάποτε ἄχρηστον εἰς σέ, τώρα δὲ καὶ εἰς σὲ καὶ εἰς ἐμέ χρήσιμον, τὸν ὁποῖον σοῦ ἔστειλα ὀπίσω· σὺ δὲ αὐτόν, δηλαδὴ τὰ σπλάγχνα μου, δέξου. Ἐγὼ ἤθελα νὰ τὸν κρατήσω διὰ νὰ μὲ ὑπηρετῆ εἰς τὴν θέσιν σου εἰς τὰ δεσμά τοῦ εὐαγγελίου· χωρὶς δὲ τὴν γνώμην σου δὲν ἠθέλησα νὰ κάμω τίποτε, διὰ νὰ μὴ εἶναι ἀναγκαστικὴ ἢ εὐεργεσία σου, ἀλλὰ ἐκουσία. Ἴσως μάλιστα διὰ τοῦτο ἐχωρίσθη προσωρινῶς, διὰ νὰ τὸν ἔχῃς αἰωνίως, ὅχι ὡς δοῦλον ἀλλὰ κατὰ παραπάνω ἀπὸ δοῦλον, ὡς ἀδελφὸν πολὺ ἀγαπητὸν εἰς ἐμέ, πόσω δὲ περισσότερον εἰς σὲ καὶ κατὰ σάρκα καὶ κατὰ τὸν Κύριον. Ἐὰν λοιπὸν μὲ ἔχῃς κοινωνὸν δέξου αὐτόν, ὡσὰν ἐμέ»⁷³. Γράφων δὲ καὶ πρὸς τοὺς Κορινθίους, ἔλεγε· «μήπως ἐλθὼν πενήθσω πολλοὺς τῶν προα-

λοὺς τῶν προσημαρτηκότων, καὶ μὴ μετανοησάντων». Καὶ πάλιν «ὡς προεῖρηκα, καὶ πάλιν προλέγω, ὅτι ἐὰν ἔλθω εἰς τὸ πάλιν, οὐ φείσομαι».

Ὅρας τίνας πενθεῖ καὶ τίνων οὐ φείδεται; Οὐ τῶν
 5 ἡμαρτηκότων, ἀλλὰ τῶν μὴ μετανοησάντων, καὶ οὐχ ἀπλῶς
 τῶν μὴ μετανοησάντων, ἀλλὰ τῶν καὶ ἄπαξ καὶ δεύτερον ἐπὶ
 τοῦτο παρακληθέντων καὶ πεισθῆναι μὴ βουληθέντων. Τὸ
 γὰρ προεῖρηκα καὶ προλέγω, ὡς παρῶν τὸ δεύτερον καὶ ἄ-
 πῶν γράφω, οὐδὲν ἕτερον ἢ τοῦτο αἰνίττειται, ὅπερ δέος μὴ
 10 καὶ ἐφ' ἡμῶν γένηται νῦν. Εἰ γὰρ καὶ μὴ Παῦλος πάρε-
 σιν, ὁ τότε Κορινθίους ἀπειλῶν, ἀλλ' ὁ Χριστὸς πάρεσιν,
 ὁ τότε δι' ἐκείνου λαλῶν κἂν ἐπιμείνωμεν ἀνευδρότως
 ἔχοντες, οὐ φείσεται ἡμῶν, ἀλλὰ πατάξει πληγῇ με-
 γάλῃ καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ. «Προφθάσωμεν οὖν τὸ πρόσω-
 15 πον αὐτοῦ ἐν ἐξομολογήσει», ἐκχέωμεν ἐνώπιον αὐτοῦ τὰς
 καρδίας ἡμῶν. «Ἡμαρτες γάρ», φησί· «μὴ προσθῆς μηκέτι,
 καὶ περὶ τῶν προτέρων σου δεήθητι». Καὶ πάλιν, «δίκαιος
 ἑαυτοῦ κατήγορος ἐν πρωτολογίᾳ». Μὴ τοίνυν περιμείνωμεν
 τὸν κατήγορον, ἀλλὰ τὴν ἐκείνου προαρπάσωμεν τάξιν, καὶ
 20 οὕτως ἡμερώτερον διὰ τῆς εὐγνωμοσύνης κατασιήσωμεν
 τὸν κριτὴν.

Σὺ δὲ ὅτι μὲν ὁμολογεῖς τὰ ἁμαρτήματά σου καὶ ταλα-
 νίζεις σεαυτὸν ὑπὲρ τὸ μέτρον, οἶδα σαφῶς· ἀλλ' οὐ τοῦτο
 βούλομαι μόνον, ἀλλ' ὅτι σε καὶ δικαιῶσαι τὸ πρᾶγμα δύνα-
 25 ται, πεισθῆναι ἐπιθυμῶ. Ἔως γὰρ ἐὰν μὴ ἐπικερδῆ ποιῆς
 τὴν ἐξομολόγησιν ταύτην, κἂν κατηγορῆς σεαυτοῦ, οὐδὲ ἀ-
 ποσιῆσαι δυναίησιν τῶν ἁμαρτημάτων τῶν ἐξῆς. Οὐδὲν γὰρ

74. Β' Κορ. 12, 21.

75. Β' Κορ. 13, 2.

76. Ψαλμ. 94, 2.

77. Ψαλμ. 141, 3.

78. Σοφ. Σειράχ 21, 1.

μαρτησάντων καὶ μὴ μετανοησάντων»⁷⁴. Καὶ πάλιν· «Ὅπως ἔχω προεῖπει καὶ πάλιν λέγω, ὅτι ἐὰν ἔλθω πάλιν δὲν θὰ λυπηθῶ»⁷⁵.

Βλέπεις διὰ ποίους πενθεῖ καὶ ποίους δὲν λυπεῖται; Ὅχι τοὺς μετανοήσαντας, ἀλλὰ τοὺς μὴ μετανοήσαντας, καὶ ὄχι ἀπλῶς τοὺς μὴ μετανοήσαντας, ἀλλ' ἐκείνους πού καὶ μίαν καὶ δύο φορές τοὺς παρεκάλεσε πρὸς τοῦτο καὶ δὲν ἠθέλησαν. Διότι τὸ «ὅπως ἔχω προεῖπει καὶ πάλιν λέγω, ὡς παρῶν διὰ δευτέραν φοράν καὶ ἀπῶν γράφω», τίποτε ἄλλο δὲν ἐννοεῖ, παρὰ τοῦτο, αὐτὸ πού ὑπάρχει φόβος μήπως συμβῆ καὶ εἰς ἡμᾶς τώρα. Τώρα δὲ ἂν καὶ δὲν εἶναι παρῶν ὁ Παῦλος, ὁ ὁποῖος ἠπεῖλει τότε τοὺς Κορινθίους, ὅμως εἶναι παρῶν ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος καὶ τότε διὰ τοῦ στόματος ἐκείνου ὠμίλει. Καὶ ἂν ἐπιμείνωμεν κατὰ τρόπον ἀνένδοτον, δὲν θὰ μᾶς λυπηθῆ, ἀλλὰ θὰ μᾶς τιμωρήσῃ φοβερὰ καὶ ἐδῶ καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν. «Ἄς φθάσωμεν λοιπὸν ἐνώπιόν του ἐξομολογοῦμενοι»⁷⁶. Ἄς κενώσωμεν ἐνώπιόν του τὰς καρδίας ἡμῶν⁷⁷. Διότι», λέγει, «ἡμάρτησες· μὴ συνεχίσῃς πλέον καὶ προσευχίσου διὰ τὰς προηγούμενας ἁμαρτίας σου»⁷⁸. Καὶ πάλιν· «ὁ δίκαιος αὐτοκατηγορεῖται μὲ τὸν πρῶτον λόγον»⁷⁹. Ἄς μὴ ἀναμένωμεν λοιπὸν τὸν κατήγορον, ἀλλὰ ἄς πάρωμεν ἡμεῖς τὴν θέσιν τοῦ ἐνωρίτερον καὶ ἔτσι μὲ τὴν εὐγνωμοσύνην μας ἄς καταστήσωμεν ἡπιώτερον ἀπέναντί μας τὸν κριτὴν.

Γνωρίζω ὅμως καλῶς, ὅτι ἐσὺ μὲν ὁμολογεῖς τὰ ἁμαρτήματά σου καὶ ταλανίζεις τὸν ἑαυτὸν σου ὑπέρμετρα, ὅμως ἐγὼ δὲν θέλω μόνον τοῦτο, ἀλλὰ νὰ πεισθῆς ὅτι ἡμπορεῖ τοῦτο νὰ σὲ δικαιώσῃ. Μέχρις ὅτου λοιπὸν δὲ κάμῃς τὴν ἐξομολόγησιν αὐτὴν ἐπικερδῆ, καὶ ἂν ἀκόμη κατηγορῆς τὸν ἑαυτὸν σου, δὲν θὰ ἡμπορέσῃς οὔτε ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματά σου νὰ ἀπομακρυνθῆς εἰς τὸ ἕξῃς. Διότι κανεὶς δὲν θὰ ἡμπορέσῃ μὲ προθυμίαν καὶ τὴν ἀπαιτουμένην ἐνέργει-

79. Παρμ. 18, 17.

οὐδείς μετὰ προθυμίας καὶ τοῦ προσήκοντος θεομοῦ δυνή-
 σεται ποιεῖν, ὅταν μὴ πρότερον πεπεικῶς ἑαυτὸν ᾔ, ὅτι ἐπ'
 ὠφελεία τοῦτο ποιεῖ. Καὶ γὰρ ὁ σπείρων μετὰ τὸ ρῖψαι τὰ
 σπέρματα, ἂν μὴ προσδέχηται τὸν ἀμητόν, οὐκ ἀμήσει ποτέ.
 5 Τίς γὰρ ἂν ἔλοιπο μάτην κόπτεσθαι, μηδὲν ἀπὸ τοῦ πονεῖν
 κερδανῶν ἀγαθόν; Οὕτως οὖν καὶ ὁ ρήματα σπείρων καὶ
 δάκρυα καὶ ἐξομολόγησιν, ἂν μὴ μετ' ἐλπίδος ποιῇ τοῦτο
 χρησιῆς, οὐδὲ ἀποσιῆναι τοῦ ἁμαρτάνειν δυνήσεται, ἔτι τῷ
 τῆς ἀπογνώσεως κατεχόμενος κακῶ· ἀλλ' ὡσπερ ὁ γεωρ-
 10 γὸς ἐκεῖνος ὁ τῆς τῶν καρπῶν φορᾶς ἀπογνοῦς, οὐδὲν τῶν
 λυμαινομένων τοῖς σπέρμασι κωλύσει λοιπὸν, οὕτω καὶ οὐ-
 τος ὁ σπείρων μὲν τὴν διὰ τῶν δακρύων ἐξομολόγησιν, οὐ-
 δὲν δὲ ἀπὸ ταύτης προσδεχόμενος κέρδος, οὐδὲ ἀνατρέψαι
 δυνήσεται τὰ διαφθείροντα τὴν μετάνοιαν. Διαφθείρει δὲ τὴν
 15 μετάνοιαν τὸν πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἐνέχεσθαι κακοῖς. «Εἷς γάρ»,
 φησί, «οἰκοδομῶν καὶ εἷς καθαιρῶν, τί ὠφέλησαν πλέον ἢ
 κόπον; Βαπτιζόμενος ἀπὸ νεκροῦ, καὶ πάλιν ἀπιόμενος αὐ-
 τοῦ, τί ὠφέλησεν ἐν τῷ λουτρῷ αὐτοῦ»; Οὕτως ἄνθρωπος
 νησιεύων ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ, καὶ πάλιν πορευόμενος,
 20 καὶ τὰ αὐτὰ ποιῶν, τῆς προσευχῆς αὐτοῦ τίς εἰσακούσεται;».
 Καὶ πάλιν, «ἐπανάγων», φησί, «ἀπὸ δικαιοσύνης ἐπὶ ἁμαρ-
 τίαν, ὁ Κύριος ἐτοιμάσει εἰς ρομφαίαν αὐτῶ». Καί, «ὡσπερ
 κύων, διὰ ἐπανεῖλη ἐπὶ τὸν ἑαυτοῦ ἐμειτόν, καὶ μισητὸς γέ-
 νηται, οὕτως ἄφρων ἀναστρέψας ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ ἁμαρτίαν».
 25 19. Μὴ τοίνυν ὡς κατηγορῶν σαυτοῦ μόνον τὴν ἁμαρ-
 τίαν ἐκπόμενε, ἀλλὰ καὶ ὡς δικαιωθῆναι ὀφείλων διὰ τοῦ
 τρόπου τῆς μετανοίας· οὕτω γὰρ δυνήσῃ καὶ τὴν ἐξομολογου-
 μένην ψυχὴν ἐντρέψαι, μηκέτι τοῖς αὐτοῖς περιπίπτειν. Τὸ
 μὲν γὰρ σφόδρα καταδικάζειν ἑαυτοὺς καὶ ἁμαρτωλοὺς κα-
 30 λεῖν, κοινὸν ὡς εἰπεῖν καὶ τοῖς ἀπίστοις ἐστί. Πολλοὶ γοῦν

80. Σοφ. Σειράχ 34, 23-25.

81. Σοφ. Σειράχ 26, 28.

82. Παρμ. 26, 11.

αν νὰ κάμη κάτι, ἔαν προηγουμένως δὲν πείσῃ τὸν ἑαυτὸν του, ὅτι κάμνει τοῦτο ἐπ' ὠφελείᾳ. Καθότι καὶ ὁ γεωργός, ἔαν μετὰ τὴν σπορὰν δὲν ἀναμείνῃ τὸν θερισμόν, ποτὲ δὲν θὰ θερίσῃ. Ποῖος λοιπὸν θὰ προετίμα νὰ κοπιάζῃ ματαίως, ἔαν δὲν ἐλπίζῃ ὅτι θὰ κερδίσῃ ἀγαθὰ ἐκ τῶν πόνων του; Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐκεῖνος πού σπείρει λόγους καὶ δάκρυα καὶ ἐξομολόγησιν, ἔαν δὲν πράττῃ τοῦτο μὲ καλὴν ἐλπίδα, δὲν θὰ ἤμπορέσῃ νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τοῦ νὰ ἀμαρτάνῃ διότι θὰ διακατέχεται ἀπὸ τὸ κακὸν τῆς ἀπογνώσεως. Ἄλλ' ὅπως ὁ γεωργὸς ἐκεῖνος πού ἔχει ἀπελπισθῇ διὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν του, δὲν θὰ ἐμποδίσῃ τίποτε ἀπὸ ὅσα βλάπτουν τὴν σπορὰν, ἔτσι καὶ ὁ ἄνθρωπος πού σπείρει τὴν ἐξομολόγησιν μὲ τὰ δάκρυα καὶ δὲν ἀναμένει ἔξ αὐτῆς κανένα κέρδος, δὲν θὰ ἤμπορέσῃ νὰ ματαιώσῃ τὴν καταστρεπτικὴν δύναμιν ἐκείνων πού τοῦ καταστρέφουν τὴν μετάνοιαν. Διαφθείρει δὲ τὴν μετάνοιαν τὸ νὰ πέσῃ κανεὶς πάλιν εἰς τὰ ἴδια ἀμαρτήματα. «Ὅταν εἷς, λέγει, οἰκοδομῇ καὶ ἄλλος καθαιρῇ, τί προσφέρουν ἐκτὸς ἀπὸ κόπον; Ὅταν κανεὶς καθαρίζεται ἀπὸ νεκρὸν καὶ πάλιν τὸν ἐγγίζῃ, τί ὠφελήθη ἀπὸ τὸ λουτρόν του;»⁸⁰. Τὸ ἴδιο εἶναι καὶ ὁ ἄνθρωπος πού ἀπέχει μὲν ἀπὸ τὰς ἀμαρτίας του πρὸς στιγμὴν καὶ ἔπειτα κάμνει πάλιν τὰ ἴδια· ποῖος θὰ ἀκούσῃ τὴν προσευχὴν του; Καὶ πάλιν· «Ὅταν ἐπιστρέψῃ κανεὶς ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην εἰς τὴν ἀμαρτίαν, ὁ Κύριος θὰ τοῦ ἐτοιμάσῃ ρομφαίαν»⁸¹. Καί, «Ὅπως ὁ κύων, ὅταν ἐπανέλθῃ ἐπὶ τὸν ἐμετὸν του καὶ γίνῃ μισητός, τοιοῦτος εἶναι ὁ ἄφρων ὁ ὁποῖος ἐπιστρέφει εἰς τὴν ἀμαρτίαν του»⁸².

19. Μὴ δημοσίευσεν τὴν ἀμαρτίαν σου μὲ μόνον τὸν σκοπὸν νὰ κατηγορήσῃς τὸν ἑαυτὸν σου, ἀλλὰ καὶ μὲ σκοπὸν νὰ δικαιωθῆς διὰ τῆς μετανοίας. Διότι ἔτσι θὰ ἤμπορέσῃς νὰ παρακινήσῃς τὴν ἐξομολογουμένην ψυχὴν σου νὰ μὴ περιπέσῃ πλέον εἰς τὰ ἴδια σφάλματα. Τὸ νὰ καταδικάζῃς κανεὶς μὲ δριμύτητα τὸν ἑαυτὸν του καὶ νὰ τὸν ἀποκαλῇ ἀμαρτωλόν, εἶναι σύνηθες θὰ ἐλέγαμεν καὶ εἰς τοὺς ἀπί-

καὶ τῶν ἀπὸ τῆς σκηνῆς καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες, οἱ μάλιστα ἀναισχυντίαν μελειῶντες, ταλανίζουσι ἑαυτούς, ἀλλ' οὐ μετὰ σκοποῦ τοῦ προσήκοντος. Διόπερ οὐδ' ἂν εἴποιμι τοῦτο ἐξομολόγησιν ἐγώ· οὐ γὰρ μετὰ τοῦ κατανύξαι τὴν ψυχὴν, 5 οὐδὲ μετὰ τοῦ δακρῦσαι πικρὸν, οὐδὲ μετὰ τοῦ μεταβαλέσθαι, τὰς ἁμαρτίας οὕτως ἐξαγγέλλουσι τὰς αὐτῶν, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο οἱ μὲν δόξαν παρὰ τῶν ἀκουόντων ἐπὶ τῇ τῶν λόγων εὐγνωμοσύνη θηρώμενοι. (Οὐδὲ γὰρ ὁμοίως φαίνεται τὰ ἁμαρτήματα χαλεπὰ, διὰν ἕτερός τις αὐτὰ ἀπαγγέλλῃ, καὶ διὰν 10 αὐτὸς ὁ τειολμηκῶς). Οἱ δὲ ὑπὸ τῆς σφοδρᾶς ἀπογνώσεως εἰς ἀναλγησίαν ἐκπεσόντες, καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων δόξης καταφρονήσαντες, μετὰ πολλῆς τῆς ἀδείας λοιπὸν ὥσπερ ἀλλότρια τὰ οἰκεῖα ἅπασιν ἐξαγορεύουσι κακά. Ἀλλὰ σε τούτων οὐδένα εἶναι θούλομαι, οὐδὲ ἐξ ἀπογνώσεως ἐπὶ τὴν 15 ἐξομολόγησιν ἄρχεσθαι, ἀλλὰ μετὰ προσδοκίας ἀγαθῆς, καὶ τῆς ἀπογνώσεως τὴν ρίζαν ἐκκόψαντα πᾶσαν τὴν ἐναντίαν ἐπιδείκνυσθαι σπουδῆν.

Τίς δὲ ἡ ταύτης ρίζα ἐστί; ἡ ραθυμία· μᾶλλον δὲ οὐκ ἂν τις ρίζαν καλέσειεν αὐτὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ τροφὸν καὶ 20 μητέρα. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ἐρίων τίκει μὲν τοὺς σῆτας ἢ φθορά, αὖξεται δὲ πάλιν ὑπ' αὐτῶν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τίκει μὲν ἡ ραθυμία τὴν ἀπόγνωσιν, τρέφεται δὲ πάλιν ὑπὸ τῆς ἀπογνώσεως αὐτή, καὶ ἀλλήλαις τὴν ἐπάρατον ταύτην παρέχουσαι ἀντίδοσιν δύναμιν οὐ μικρὰν προσλαμβάνουσι. 25 Ἄν οὖν ἑτέραν τις ἀποιέμῃ καὶ διακόψῃ, δυνήσεται καὶ τῆς λειπομένης περιγενέσθαι εὐκόλως. Οὔτε γὰρ ὁ μὴ ραθυμῶν εἰς ἀπόγνωσιν ἐν ἐμπέσοι ποτέ, οὔτε ὁ τρεφόμενος ἐλπίσι χρησιταῖς, καὶ μὴ ἀπογινώσκων ἑαυτοῦ, εἰς ραθυμίαν δυνήσεται ἐμπεσεῖν.

30 Ταύτην οὖν μοι τὴν ξυνωρίδα διάσπασον καὶ τὸν ζυγὸν

στους. Πολλοὶ μάλιστα καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ θεά-
 τρου, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, οἱ κατ' ἐξοχὴν τὴν ἀναισχυντίαν
 ἔχοντες ὡς ἔργον, ταλανίζουσι τοὺς ἑαυτοὺς των, ἀλλὰ κω-
 ρίς τὸν ἀρμόζοντα σκοπόν. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἐγὼ ποτὲ
 δὲν θὰ ὠνόμαζον τοῦτο ἐξομολόγησιν. Διότι δὲν ἐξομολο-
 γοῦνται τὰς ἁμαρτίας των μὲ ψυχὴν πλήρη κατανύξεως,
 οὔτε μετὰ πικρὰ δάκρυα, οὔτε μετὰ μετάνοιαν, ἀλλὰ διότι
 θηρεύουσι δόξαν ἀπὸ τοὺς ἀκροατὰς διὰ τὸ θάρρος τῶν λό-
 γων των. (Διότι δὲν φαίνονται τόσον φοβερὰ τὰ ἁμαρτήμα-
 τα, ὅταν κάποιος ἄλλος τὰ καταγγέλλῃ, ὅσον ὅταν τὰ καταγ-
 γέλλῃ αὐτὸς πού τὰ ἔχη διαπράξει). Αὐτοὶ ὅμως ἐπειδὴ ἔ-
 χουσι περιπέσει εἰς ἀναλγησίαν λόγῳ τῆς μεγάλης των ἀ-
 πογνώσεως καὶ δὲν ὑπολογίζουσι τὴν γνώμην τῶν ἀνθρώ-
 πων, διακηρύσσουσι μὲ πολλὴν εὐχέρειαν τὰ ἰδικὰ των ἁ-
 μαρτήματα ὡσὰν νὰ ἦσαν ξένα. Δὲν θέλω ὅμως ἐσὺ νὰ εἶ-
 σαι εἰς ἕξ αὐτῶν, οὔτε ἕξ ἀπογνώσεως ὠθούμενος νὰ προ-
 βῆς εἰς τὴν ἐξομολόγησιν, ἀλλὰ μὲ προσδοκίαν ἀγαθὴν
 καὶ ἀφοῦ κόψῃς τὴν ρίζαν τῆς ἀπογνώσεως, νὰ ἐπιδείξῃς
 τὴν ἀντίθετον πρὸς τὴν ἁμαρτίαν φροντίδα.

Ποία ὅμως εἶναι ἡ ρίζα τῆς ἀπογνώσεως; Ἡ ραθυμία.
 Μᾶλλον ὅμως ὄχι μόνον ρίζαν θὰ τὴν ὠνόμαζε κανεὶς,
 ἀλλὰ καὶ τροφὸν καὶ μητέρα. Ὅπως εἰς τὰ ἔρια, γεννᾷ
 μὲν τὸν σκόρον ἢ φθορά, αὐξάνεται ὅμως αὐτὴ πάλιν ἀπὸ
 τοὺς σκόρους, ἔτσι καὶ ἐδῶ. Γεννᾷ μὲν ἡ ραθυμία τὴν ἀπό-
 γνωσιν, τρέφεται ὅμως αὐτὴ πάλιν ἀπὸ τὴν ἀπόγνωσιν, καὶ
 μὲ τὸ νὰ παρέχουσι ἢ μία εἰς τὴν ἄλλην τὴν καταραμένην
 αὐτὴν ἀλληλοεξυτηρέτησιν προσλαμβάνουσι δύναμιν μεγά-
 λην. Ἐάν λοιπὸν κανεὶς κόψῃ τὴν μίαν ἐκ τῶν δύο, θὰ ἤμπο-
 ρέσῃ νὰ νικήσῃ καὶ τὴν ἄλλην. Διότι οὔτε ὁ μὴ ραθυμῶν
 θὰ ἤμποροῦσε νὰ περιέλθῃ ποτὲ εἰς ἀπόγνωσιν, οὔτε αὐ-
 τὸς πού τρέφεται μὲ χρηστὰς ἐλπίδας καὶ δὲν ἀπελπίζεται
 διὰ τὸν ἑαυτὸν του δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ ὑποπέσῃ ποτὲ εἰς
 ραθυμίαν.

Αὐτὴν λοιπὸν τὴν δυάδα διάλυσέ την καὶ θραῦσε τὸν

ούγκλασον, τὸν λογισμὸν λέγω τὸν ποικίλον καὶ βαρύν· οὐ
 γὰρ μονοειδῆς ὁ ταῦτα συνέχων ἐστίν, ἀλλὰ πολυειδῆς καὶ
 παντοδαπός. Τίς δὲ οὐτός ἐστι; Συμβαίνει τινὰ μεταγνόντα
 κατορθῶσαι πολλὰ καὶ μεγάλα, μεταξὺ δὲ καὶ ἁμαρτεῖν πάλιν
 5 τῶν κατορθωμάτων ἐκείνων ἁμαρτίαν ἀντίρροπον· καὶ τοῦτο
 μάλιστα ἱκανὸν εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβαλεῖν, ὡς τῶν οἰκοδομη-
 θέντων καθαιρεθέντων καὶ πάντων ἐκείνων μάτην καὶ εἰς
 κενὸν πονηθέντων αὐτῶ. Δεῖ δὲ ἐκεῖνο λογιζέσθαι καὶ τοῦτο
 ἐκκρούειν τὸν λογισμὸν, ὅτι, εἰ μὴ φθάσαντες κατορθωμάτων
 10 μέτρον ἀντίρροπον τοῖς μετὰ ταῦτα νενομένοις ἁμαρτήμα-
 σιν ἀπεθήμεθα, οὐδὲν ἂν ἡμᾶς σφῶδρα καὶ ὀλοσχερῶς κα-
 ταδῦναι ἐκώλυσε. Νυνὶ δὲ καθάπερ τις θώραξ ἰσχυρὸς βέλος
 ὄξυ καὶ πικρὸν οὐκ ἀφῆκεν ἐργάσασθαι τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλ' αὐ-
 τὸς διαιμηθεὶς τὸν πολὺν ἤμυνε τῶ σώματι κίνδυνον.
 15 Ὁ μὲν γὰρ μετὰ πολλῶν ἔργων καὶ ἀγαθῶν καὶ πονη-
 ρῶν ἀπερχόμενος ἐκεῖ, ἔξει τινὰ παραμυθίαν ἐπὶ τῇ κολᾶ-
 σει καὶ τοῖς βασανιστηρίοις ἐκείνοις· ὁ δὲ τούτων μὲν ἔρη-
 μος, ἐκεῖνα δὲ μόνον ἐπάγων, οὐδὲ ἔνεστιν εἰπεῖν ὅσα πεί-
 σεται πρὸς τὴν ἀθάνατον παραπεμπόμενος κόλασιν. Καὶ γὰρ
 20 ἀντίστασις ἔσται ἐκεῖ καὶ τῶν πονηρῶν πράξεων, καὶ τῶν
 οὐ τοιούτων· κἂν μὲν αὐταὶ καθελκύσωσι τὸν ζυγόν, ἔσωσαν
 οὐ μικρῶς τὸν ἐργάτην τὸν ἑαυτῶν, καὶ οὐ τοσοῦτον ἴσχυσεν
 ἢ τῆς τῶν πονηρῶν πράξεων ἐργασίας βλάβη, ὅσον κατασπά-
 σαι τῆς πρώτης χώρας αὐτόν· ἂν δὲ ἐκεῖναι περιγέωνται,
 25 εἰς τὸ τῆς γεέννης ἀπάγουσι πῦρ, διὰ τὸ μὴ τοσοῦτον εἶναι
 τὸ πλῆθος τῶν κατορθωμάτων, ὡς καὶ δυνηθῆναι σιῆσαι πρὸς
 τὸν βίαιον ἐκεῖνον ὠθισμὸν. Καὶ ταῦτα οὐχ ὁ ἡμέτερος μῶ-
 νον ὑποβάλλει λογισμός, ἀλλὰ καὶ τὰ θεῖα λόγια. «Αὐτός γάρ»,

ζυγόν της, δηλαδή τὸν ποικίλον καὶ βαρὺν λογισμόν. Διότι δὲν εἶναι μιᾶς μορφῆς ὁ λογισμὸς ὁ συνδέων τὴν δυάδα ταύτην, ἀλλὰ πολυειδῆς καὶ ποικίλος. Καὶ ποῖος εἶναι αὐτός; Συμβαίνει κάποιος νὰ μετανοήσῃ καὶ νὰ κατορθώσῃ πολλὰ καὶ μεγάλα ἔργα ἀρετῆς καὶ ἐν τῷ μεταξὺ νὰ διαπράξῃ ἄλλην ἀμαρτίαν πού ἐξισορροπεῖ ἐκεῖνα τὰ κατορθώματα. Τοῦτο λοιπὸν εἶναι ἀρκετὰ ἱκανὸν νὰ ὀδηγήσῃ κάποιον εἰς ἀπόγνωσιν, ὥστε ὅσα ὑποδομήθησαν νὰ κατεδαφισθοῦν καὶ ὅλα ἐκεῖνα ματαίως καὶ χωρὶς καμμίαν ἀμοιβὴν νὰ ἔχουν ἐπιτευχθῆ ὑπ' αὐτοῦ. Πρέπει λοιπὸν τοῦτο νὰ σκέπτεται κανεὶς καὶ νὰ ἀποκρούῃ τοῦτον τὸν λογισμόν, ὅτι ἐὰν δὲν εἴχομεν δημιουργήσει ἀντίβαρον κατορθωμάτων ἀρετῆς διὰ τὰ μετέπειτα ἀμαρτήματά μας, τίποτε δὲν θὰ μᾶς ἠμπόδιζε νὰ καταποντισθῶμεν ταχέως καὶ ὀλοσχερῶς. Τώρα ὅμως τοῦτο, ὡς ἰσχυρὸς θώραξ, δὲν ἐπιτρέπει ἓνα ὄξυ καὶ φαρμακερὸν βέλος νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του, ἀλλὰ θραυόμενος ὁ ἴδιος μειώνει τὸν μέγαν κίνδυνον πού διέτρεχε τὸ σῶμα.

Ὁ μεταβαίνων λοιπὸν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν μὲ πολλὰ ἔργα, καὶ ἀγαθὰ καὶ πονηρά, θὰ ἔχῃ ὅπωςδήποτε κάποιαν παρηγορίαν εἰς τὴν κόλασιν καὶ εἰς τὰ βασανιστήρια ἐκεῖνα. Ὁ στερούμενος ὅμως ἀγαθῶν ἔργων, ἀλλὰ μεταβαίνων μόνον μὲ τὰ πονηρά, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἴπωμεν «ὅσα θὰ πάθῃ παραπεμπόμενος εἰς τὴν ἀθάνατον κόλασιν. Καθότι θὰ ζυγισθοῦν ἐκεῖ αἱ πονηραὶ μὲ τὰς ἀγαθὰς πράξεις. Καὶ ἂν μὲν μὲ τὸ βάρος των πρὸς τὸ μέρος των, αἱ τελευταῖαι κατεβάσουν τὴν πλάστιγγα, θὰ σώσουν ἀσφαλῶς τὸν διαπράξαντα αὐτὰς καὶ ἡ διάπραξις τῶν πονηρῶν πράξεων τόσην μόνον βλάβην θὰ προξενήσῃ, ὅσον νὰ τὸν κατεβάσῃ ὀλίγον ἀπὸ τὴν πρώτην του θέσιν. Ἐὰν ὅμως νικήσουν, ὀδηγοῦν εἰς τὸ πῦρ τῆς γεέννης, ἐπειδὴ δὲν εἶναι τόσα πολλὰ τὰ κατορθώματα, ὥστε νὰ ἠμπορέσουν νὰ ἀντισταθοῦν πρὸς τὴν βιαίαν ἐκείνην ὥθησιν. Καὶ αὐτὰ ὄχι μόνον μᾶς τὰ ὑπαγορεύει τὸ λογικόν μας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἅγια Γρα-

φησίν, «ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ». Καὶ οὐκ ἐν τῇ γεέννῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ πολλὰς ἂν εὔροι τις τὰς διαφοράς· «μοναὶ γάρ», φησί, «πολλαὶ εἰσι παρὰ τῷ πατρὶ μου»· καὶ, «ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης».

5 Καὶ τί θαυμασιόν, εἰ μέχρι τοσούτων ἠκριβολογήσατο, ὅπου γε καὶ τὴν ἀστέρος πρὸς ἀστέρα διαφορὰν εἶναί φησιν ἐκεῖ;

Ταῦτα οὖν ἅπαντα εἰδότες, μηδέποτε τῆς τῶν ἀγαθῶν ἐργασίας ἀποσιῶμεν, μηδὲ ἀποκάμωμεν, μηδέ, ἐπειδὴν εἰς τὴν τοῦ ἡλίου τάξιν ἢ τῆς σελήνης ἐλθεῖν μὴ δυνηθῶμεν, 10 καὶ τῆς τῶν ἀστέρων καταφρονήσωμεν. Ἐως ἂν τοσαύτην γοῦν ἀρετὴν ἐπιδειξώμεθα, δυνησόμεθα εἶναι ἐν τῷ οὐρανῷ. Κἂν χρυσὸς κἂν λίθος τίμιος μὴ γενώμεθα, τὴν γοῦν τοῦ ἀργύρου τάξιν ἐπέχοντες ἐν τῷ θεμελίῳ μενοῦμεν· μόνον μὴ πρὸς ἐκείνην πάλιν τὴν ὕλην παλινδρομήσωμεν, ἣν εὐχερῶς 15 καταφλέγει τὸ πῦρ, μηδέ, ὅταν μεγάλα κατορθῶσαι μὴ δυνηθῶμεν, καὶ τῶν μικρῶν ἀποσχώμεθα· ἐσχάτης γὰρ ταῦτα ἀνοίας ἐστίν. Ὅπερ μὴ πάθωμεν.

Ὅπερ γὰρ ὁ πλοῦτος ὁ σωματικὸς αὖξεται τῷ μηδὲ τῶν ἐλαχίστων κερδῶν καταφρονεῖν τοὺς ἐρασιὰς τοὺς ἐ- 20 κείνου, οὕτω καὶ ὁ πνευματικὸς. Καὶ γὰρ ἄτοπον τὸν μὲν κριτὴν μηδὲ ψυχροῦ ποιητοῦ μισθὸν παρορᾶν, ἡμᾶς δέ, εἰ μὴ πάνυ μεγάλα εἶη τὰ κατορθώματα, καὶ τῆς τῶν μικρῶν ἐργασίας ἀμελεῖν. Ὁ μὲν γὰρ τῶν ἐλατιόνων μὴ καταφρο- 25 νῶν, πολλῇ καὶ περὶ τὰ μέγιστα χρήσεται σπουδῇ· ὁ δὲ ταῦτα παρορῶν, καὶ ἐκείνων ἀποστήσεται ποτε· ὅπερ ἵνα μὴ γένηται, καὶ τούτων μεγάλους τοὺς μισθοὺς ὥρισεν ὁ Χριστός. Τί γὰρ τοῦ ἐπισκέπτεσθαι τοὺς κάμνοντας εὐκολώτερον; ἀλλ' ὅμως καὶ τούτου μεγάλην ἡμῖν ἀποδίδωσι τὴν ἀμοιβήν.

83. Ρωμ. 2, 6.

84. Ἰω. 14, 2.

85. Α' Κορ. 15, 41.

φή. Διότι λέγει· «Αὐτὸς θὰ ἀποδώσῃ εἰς ἕκαστον κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ»⁸³. Ὅχι δὲ μόνον εἰς τὴν κόλασιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν θὰ εὖρη κανεῖς πολλὰς διαφοράς. «Μοναί, λέγει, πολλοὶ ὑπάρχουν πλησίον τοῦ Πατρὸς μου»⁸⁴. Καί, «ἄλλη δόξα ἡλίου καὶ ἄλλη δόξα σελήνης»⁸⁵. Καὶ τί τὸ περίεργον ἔαν μὲ τόσῃν ἀκρίβειαν μᾶς τὰ εἶπεν, ἀφοῦ δὲν ἐδίστασε νὰ μᾶς εἶπῃ καὶ διὰ τὴν διαφορὰν τοῦ ἑνὸς ἀστέρος πρὸς ἄλλον ποῦ θὰ ὑπάρχῃ ἐκεῖ;

Γνωρίζοντες λοιπὸν ὅλα αὐτά, ἅς μὴ παύσωμεν νὰ πράττωμεν τὰ ἀγαθὰ, μήτε δέ, ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦμεν νὰ ἀνέλθωμεν εἰς τὴν τάξιν τοῦ ἡλίου ἢ τῆς σελήνης, νὰ περιφρονήσωμεν καὶ τὴν τῶν ἀστέρων. Ἐν ὅσῳ θὰ ἐπιδείξωμεν τόσῃν ἀρετῇ, θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ εὐρεθῶμεν εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ ἂν δὲν γίνωμεν χρυσοῦς ἢ πολύτιμος λίθος, τοῦλάχιστον ἅς μείνωμεν εἰς τὸ θεμέλιον ὡς ἄργυρος, μόνον νὰ μὴ ἐπιστρέψωμεν εἰς ἐκείνην τὴν ὕλην, τὴν ὁποίαν εὐχερῶς καίει τὸ πῦρ, οὔτε, ὅταν δὲν ἠμπορέσωμεν νὰ ἐπιτελέσωμεν μεγάλα πράγματα, νὰ ἀπόσχωμεν καὶ ἀπὸ τὰ μικρά. Διότι ὅλα αὐτὰ σημαίνουν ἔλλειψιν νοός, πρᾶγμα ποῦ εἶθε νὰ μὴ πάθωμεν.

Ὅπως δὲ τὰ ὑλικά πλούτη αὐξάνονται μὲ τὸ νὰ μὴ περιφρονοῦν οἱ μανιώδεις ἐργάται του οὔτε καὶ τὰ πλεόν μικρὰ κέρδη, ἔτσι καὶ ὁ πνευματικὸς πλοῦτος. Διότι ἄτοπον εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ μὲν Χριστὸς δὲν παραβλέπει τὴν ἀξίαν οὔτε ἑνὸς ποτηρίου ψυχροῦ ὕδατος, ἐνῶ ἡμεῖς, ἔαν δὲν εἶναι πολὺ μεγάλα τὰ κατορθώματα, ἀμελοῦμεν τὴν ἐκτέλεσιν καὶ τῶν μικρῶν. Ὅποιος δὲ δὲν περιφρονεῖ τὰ ἐλάχιστα, δεικνύει μεγάλην φροντίδα καὶ διὰ τὰ πολὺ μεγάλα. Ἐκεῖνος ὅμως ποῦ παραβλέπει αὐτὰ καὶ διὰ τὰ μεγάλα τίποτε δὲν πράττει. Διὰ νὰ μὴ συμβῇ δὲ τοῦτο, ὁ Χριστὸς ὄρισε μεγάλας ἀμοιβὰς καὶ διὰ τὰ μικρὰ κατορθώματα. Διότι, τί εἶναι εὐκολώτερον ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπισκεφθῇ κανεῖς τοὺς ἀσθενεῖς; Ὅμως καὶ δι' αὐτὸ τὸ ἀπλοῦν πρᾶγμα μᾶς ἀμείβει μὲ μεγάλας ἀμοιβὰς.

Ἐπιλαβοῦ τοίνυν τῆς αἰωνίου ζωῆς, καταιρῦψον τοῦ Κυρίου, καὶ ἰκέτευσον αὐτόν· πάλιν τὸν ζυγὸν ἀνάδεξαι τὸν χρησιόν, ὑπελθε τὸ φορτίον τὸ ἕλαφρόν, ἐπίθες ἄξιον τῆς ἀρχῆς τὸ τέλος· μὴ δὴ παρίδῃς τοσοῦτον διαρρῦντα πλοῦτον. Ἄν μὲν γὰρ ἐπιμένῃς παροξύνων τὸν Θεὸν δι' ὧν ποιεῖς, σαυτὸν ἀπολεῖς· ἂν δὲ πρὶν ἢ πολλὴν γενέσθαι τὴν ζημίαν· καὶ πᾶν ἐπικλυσθῆναι τὸ γεώργιον, ἀποφράξῃς τῆς κακίας τοὺς ὄχειούς, καὶ τὰ διαφθαρέντα ἀνακτῆσασθαι δυνήσῃ πάλιν καὶ ἑτέραν αὐτοῖς προσθεῖναι φορὰν οὐ μικράν. Ἄπερ ἅπαντα λογισάμενος ἀποτινάξαι τὸν χοῦν, ἀνάστηθι ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ φοβερὸς ἔσῃ τῷ ἀνταγωνιστῇ· αὐτὸς μὲν γὰρ σε κατέβαλεν, ὡς οὐκ ἀνασιτησόμενον λοιπόν, ἂν δὲ ἴδῃ πάλιν τὰς χεῖρας ἀνταίρωνα, τῷ ἀπροσδοκῆτῳ πληγείς, ὀκνηρότερος ἔσται πρὸς τὸ ὑποσκελίσαι σε πάλιν, αὐτὸς δὲ ἀσφαλέστερος ἔσῃ πρὸς τὸ μηκέτι τραῦμα τοιοῦτον λαβεῖν. Εἰ γὰρ αἱ τῶν ἄλλων ἡμᾶς ἱκαναὶ παιδεῦσαι συμφοραὶ, πολλῶ μᾶλλον ἂς ὑπεμείναμεν αὐτοί. Ὅπερ καὶ ἐπὶ τῆς σῆς προσδοκῶ ταχέως ὄψεσθαι κεφαλῆς, καὶ πάλιν τῇ τοῦ Θεοῦ ροπῇ φαιδρότερόν σε γενέσθαι καὶ τοσαύτην ἐπιδείξασθαι τὴν ἀρετὴν, ὡς καὶ ἑτέρων προσεῖναι ἐκεῖ. Μόνον μὴ ἀπογνῶς, μηδὲ ἀναπέσης.

Τοῦτο γάρ σοι καὶ παρὰ πάντα τὸν λόγον, καὶ ὅπου δ' ἂν ἴω καὶ ὅπου δ' ἂν ἀπίω, καὶ δι' ἑτέρων οὐ παύσομαι ἐπιλέγων· κἂν τούτου ἀκούσης, οὐκέτι δεήσῃ φαρμάκων ἑτέρων.

Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐπιδίωξε τὴν αἰώνιον ζωὴν, κατατρώ-
φησε τοῦ Κυρίου καὶ ἰκέτευσέ τον. Δέξου καὶ πάλιν τὸν
χρηστὸν ζυγόν, ἀνάλαβε εἰς τοὺς ὤμους σου τὸ ἕλαφρὸν
φορτίον, θέσε ἀντάξιον τέλος εἰς τὴν καλὴν ἀρχὴν τῆς
μοναχικῆς σου ζωῆς, μὴ παραβλέψῃς τόσον πνευματικὸν
πλοῦτον ποῦ διελύθη με αὐτὴν σου τὴν πτώσιν. Διότι ἐὰν
ἐπιμένῃς νὰ παροξύνῃς τὸν Θεὸν με τὰ ὅσα κάμνεις, θὰ
καταστρέψῃς τὸν ἑαυτὸν σου. Ἐὰν ὅμως πρὶν ἀκόμη γίνῃ
μεγάλῃ ἡ ζημία καὶ πλημμυρισθῇ ὅλη ἡ καλλιέργεια, φρά-
ξῃς τοὺς ὄχετοὺς τῆς κακίας, καὶ τὰ καταστραφέντα θὰ
ἠμπορέσῃς νὰ διορθώσῃς καὶ νέαν δύναμιν θὰ προσθέσῃς
εἰς αὐτά, καὶ μάλιστα μεγάλην. Ἀναλογιζόμενος λοιπὸν ὅ-
λα αὐτὰ ἀποτίναξε τὸν κονιορτὸν ἀπὸ τὸν νοῦν σου, σήκω
ἐπάνω καὶ θὰ γίνῃς φοβερὸς εἰς τὸν ἀντίπαλόν σου. Διότι
αὐτὸς σὲ ἔρριψε κάτω με τὸν σκοπὸν νὰ μὴ ἐγερθῆς πλέον·
ἂν ὅμως σὲ ἴδῃ ἐκ νέου νὰ σηκώνῃς χερί ἐναντίον του, μετὰ
τὸ ἀπροσδόκητον αὐτὸ κτύπημα ποῦ θὰ πάθῃ, θὰ εἶναι ὀκνη-
ρότερος εἰς τὸ νὰ σὲ ὑποσκελίσῃ πάλιν. Καὶ ἐσὺ θὰ εἶσαι
περισσότερον ἀσφαλισμένος διὰ νὰ μὴ ξαναδεχθῆς παρό-
μοιον τραῦμα. Διότι ἐὰν εἶναι ἀρκεταὶ νὰ μᾶς διδάξουν αἱ
συμφοραὶ τῶν ἄλλων, πολὺ περισσότερο αἱ ἰδικαὶ μας συμ-
φοραὶ ἔχουν τοῦτο τὸ προνόμιον, πρᾶγμα ποῦ ἀναμένω νὰ
ἴδω νὰ γίνεταί καὶ με ἐσὲ καὶ πάλιν με τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ
νὰ γίνῃς περισσότερο χαρούμενος καὶ τόσῃν ἀρετῇ νὰ ἐ-
πιδείξῃς, ὥστε νὰ τεθῆς ἐπικεφαλῆς καὶ ἄλλων ἐκεῖ· μόνον
μὴ ἀπελπισθῆς καὶ μὴ χάσῃς τὸ θάρρος σου.

Τοῦτο δὲ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλην μου συμβουλήν
καὶ ὅπου καὶ ἂν σὲ ἴδω ὁ ἴδιος καὶ με ἄλλους δὲν θὰ παύσω
νὰ σοῦ ἐπαναλαμβάνω. Καὶ ἂν ἀκούσῃς αὐτὸ, δὲν θὰ χρεια-
σῆς πλέον ἄλλα φάρμακα.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

- Διὰ τὰ χωρία καὶ τὰ ὀνόματα τοῦ κειμένου οἱ ἀριθμοὶ παραπέμουν εἰς σελίδας.
 — Διὰ τὰ χωρία καὶ τὰ ὀνόματα τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῶν σχολίων οἱ ἀριθμοὶ παραπέμουν εἰς σελίδας· εὐρίσκονται δὲ ἐντὸς παρενθέσεων.

1. Εὐρετήριοι χωρίων τῆς Γραφῆς

Γένεσις			Ἀριθμοὶ		
3	12	726	11	15	196
18	19	466	12	3	198
22	3 ἔ.	82	16	12	128
27	19 ἔ.	82	20	1-13	771
				12	196
	Ἔξοδος		25	7 ἔ.	82
4	13	196		Δευτερονόμιον	
7	1	24			
11	2	82	5	29	832
13	8	464	10	12	832
14	15	464	20	1 ἔ.	289
15	17	771			
17	7	771		Α' Βασιλειῶν	
28	3	120			
32	10 ἔ.	196	1	19-27	576
33	11	198	2	15	580
				25-25	454
	Λευϊτικὸν		3	1	576
				14	456
4	3	288		18	458
	14	288	9	1 ἔ.	192
14	3	126	10	23	88
21	9	289	13	14	692

Σοφία Σειράχ					
				22	802
			43	26	833
4	8	172	52	5	18
5	7	556, 736	55	8-9	830
9	13	72	57	17-18	768
18	15	174	59	2	776
21	1	850	66	24	210
26	28	852			
28	3-5	634		Ἱερεμίας	
34	23-25	852			
42	9	178	2	12	372
			3	2	815
	ᾠσηέ			3	96
				7	832
13	3	14	5	30	372
			8	4	734
	Ἄμωσ				772
				23	746
2	11	288	23	23	776
3	2	288			
				Θρηνοί	
	Ἄγγαϊος		3	27	556
2	10	816			
				Ἱεζεκιήλ	
	Μαλαχίας		16	33	814
3	1-3	805	18	23	164
4	1	805	33	6	258
				11	779
	Ἡσαΐας		34	17	290
				Δανιήλ	
13	9-13	804			
22	4	754			
24	18-22	805	3	27-30	152
34	4	807	4	24	762
35	10	794	7	9-10	806
40	12	802		13-15	806

Ματθαῖος					
				24	22
			22	12	358
3	10	178		13	270
	12	210		14	366
4	19	112		23	660
5	11	142	23	37	816
	16	20	24	12	624
	19	671		21	350
	21-22	614		29	689, 807
	22	148		45	46, 86
	23-24	620			98
	27	586		47	86
	34	534		51	210
	39-40	626	25	1-13	542
6	12	632		24	286
	14	482		30	210
	33	582		34	658, 780
	34	634		41	352, 358
7	1	636			542
	2	636	26	27	162
	6	640	27	5	778, 782
	7	607			
	12	640			
	14	366			
	21	671	9	42	358
7	21	356			
	22-23	356			
10	28	828	5	3	112
11	20	638	6	22-23	346
	28	542		24	480
	29-30	727			728
12	37	358		25	354, 610
13	47	538		28	630
16	26	726		32	630
17	2	798	7	44-48	834
	4	800	10	20	660
18	6	258, 448	12	42	86
	18	524		44	86
19	12	542	14	28	210

Μαρκος

Λουκας

15	8	752
	9	752
	18	776
	29-30	776
16	20	780
17	10	692
	21	604
18	11	692
	13	692
20	36	820

Ἰωάννης

1	13	550
3	4	828
	5	126
	10	830
	16	86
5	22	124
6	54	126
12	6	198
	25	482
13	35	106
14	2	858
15	13	108
	22-24	200
20	23	124
21	15	84, 88
	16	88

Πράξεις

6	2	214
9	15	660
	22	230
	29	230
	30	230
14	11	224, 230
	12	230

16	3	82
17	34	230
18	3	112
19	11	224
20	9	224, 230
21	20	82

Ρωμαίους

2	6	858
	24	18
6	7	540
8	7	816
	21	796
	24	752
	32	86
	35	652
	37	648
	38-39	652
9	1	652
	3	132, 226
12	17	284
	21	538
13	11	106

Α' Κορινθίους

1	14	378
2	3	131
	11	92, 156
	14	682
	4	698
	11-13	650
5	5	778
	12	376
6	9-10	614
7	25	544
	28	740
	32	740
	35	740

8	12	258			
9	12	224			
11	21	132	2	11	230
12	26	156		20	260
13	5	538	3	4-5	778
14	34	136		5	778
15	41	470	4	28	620
		858	5	19	779
				1	728
				2	82, 779
				4	779
				19	90
				24	640
1	24	92	6	1	446
2	6	778		14	640
	7	186			678
3	10	120			
4	17	820			
	18	640	4	26	538, 624
	17-18	638		31	536
5	4	648	5	27	210
	10	724, 740	6	4	468
	19-20	816		12	90
6	2	792			
7	20	282			
10	5	230	1	24	648
11	2	230		27	738
	3	130	2	1	307
	6	226		7	162
	21	224	3	7	82
	23-29	658		20	738
12	2	224			
	20	90			
	21	850	1	18	210
			3	16	214
13	2	850			234

2. Εὐρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

A

Ἄαρων 198.
Ἄβραάμ 22. 82. (316). 466.
578. 580.
ἄβυσσος 284.
ἀγαθός, -οὶ 14. 56. 62. 98. 104.
106. 126. 128. 170. 174. 196.
238. 284. 346. 348. 372. 388.
390. 414. 420. 422' 428. 436.
474. 512. 514. 530. 538. 566.
568. 588. 590. 596. 604. 632.
644. 700. 706. 718. 758. 786.
792. 808. 810. 834. 848. 852.
854. 856. 858.
ἀγαθότης (48). 830.
ἀγάπη 12. (45). 48. 72. 86. 98.
106. 108. 306. 334. 648.
652. 654. 742. 832.
ἄγγελος, -οὶ 45. 120. 124. 154.
248. 268. 344. 358. 508. 570.
582. 596. 648. 652. 654. 658.
668. 678. 714. 780. 796. 798.
806. 808. 810.
ἄγια - ἁγίων 120. 746.
ἅγιος, -οὶ 162. 164. 198. 330. 336.
338. 340. 342. 348. 524. 526.
672. 730. 756. 796. 800. 842.
846. 848.
ἁγιότης (48). (160).
ἁγιαστικὸν ἔργον ἱερέως (50).
ἁγιωσύνη 178. 180. 280. 294.
ἄγνοια 202. 208.
ἀγνωμία 88. 146. 178. 662. 822.

ἀγωγή (317).
Ἄδὰμ 726.
Ἄδης 334. 348. 756. 780. 838.
ἀδικία (315). 360.
ἄδικος 692.
Ἄθανάσιος Μέγας 38. 44. 46.
ἀθάνατος 302. 650. 658. 694.
716. 788. 792. 798. 856.
ἀθλητής 150. 224. 718. 742.
ἀθυμία, -αι 64. 72. 100. 136.
172. 174. 184. 186. 224. 244.
254. 256. 294. 296. 338. 418.
458. 550. 564. 664. 696. 822.
838.
ἀθῶοι 778.
Αἰγαῖον 134.
Αἶμα (50) 90. 300. 328. 778.
818.
αἰρεσις 104. 114. 216. 234.
αἰρετικὸς 660.
αἰσχύνη 68. 342. 636. 644. 838.
842.
αἰχμαλωσία 746. 814.
αἰώνιος, -οὶ 206. 308. 358. 732.
740. 792. 820. 830. 832. 860.
Ἄκαδημία 402.
ἀκαθαρσία 90. 128. 640. 818.
ἀκάθαρτος 362. 816.
ἀκηδία 672.
ἀκολασία 292. 342. 490.
ἀλαξονία 280. 394. 704. 714.
ἀλαζών 254.
ἀλάστωρ 336
ἀλγηδὼν 94

Ἀλέξανδρος (316) 394.
 ἀλήθεια 10, 20, 80, 98, 102, 104,
 106. 114. 196. 202. 624. 708.
 812.
 Ἀλκιβιάδης 404.
 ἀλλοτριώσεις 646.
 ἀμάρτημα, -ατα 16 (50) 52. 138.
 140. 274. 284. 286. 288. 294
 (323). 370. 452. 454. 472.
 482. 490. 538. 548. 556. 584.
 600. 618. 622. 646. 656. 666.
 698. 704. 708. 710. 714. 748.
 776. 782. 784. 832. 838. 850.
 ἀμαρτία 130. (180). 182. 194.
 196. 200. 204. 258. 266. 274.
 282. 448. 450. 452. 460. 490.
 540. 580. 586. 602. 620. 634.
 692. 724. 732. 770. 776. 802.
 830. τὸ ἀμαρτάνειν ἀνθρώπι-
 νον. 834. 846. 852. 854. 856
 ἀμαρτωλός, -οὶ 16. 18. (320) 338
 696. 778. 802. 852.
 ἀμάθεια 160. 220. 222. 248. 250.
 512.
 Ἀμαληκίται 194.
 ἀμέλεια 664.
 ἀμοιβή 110. 562. 708. 728. 782.
 858.
 (ἀναγέννησις 46. 50).
 (Ἀνδραγάθιος 36).
 Ἄννα (316). 576.
 ἀνάξιος, -οι (7). 198. 204. 206.
 682. 780. 796.
 ἀνάπαυσις 648.
 ἀνάστασις 418. 470. 550. 616.
 740.
 ἀναισχυντία 640. 842.
 Ἀνάχαρσις 516.
 ἀνεξικακία 170. 328. 484. 628.

ἀνίατον νόσημα 826. 828.
 ἀνοία 284. 518. 858.
 ἀνομία 356. 624. 660. 696. 762.
 770. 804.
 λέγε τὰς ἀνομίας σου 832.
 ἄνομος 804.
 Ἄνόμοιοι 220.
 Ἀντιόχεια (37). 228. (313).
 ἄξιος, -οι (39. 41). 62. 132. (315
 316). 356. 590. 620. 630.
 674. 692. 696. 714. 724. 802.
 824. 860.
 ἀξίωμα, -α (7). 33. (47). 49.
 118. 194. 288. (317).
 ἀπάνθρωπος 364.
 ἀπάτη 33. 80. 82. 84. 630. 722.
 ἀπειρία 190. 236. 248. 304.
 ἀπελπισία 754.
 ἄπιστος, -οι (313. 318) 352. 372.
 374. 378. 422. 442. 620. 640.
 652. 758. 766. 822. 838.
 ἀπόγνωσις 778. 782. 856.
 ἀποδημία 786.
 ἀπόλαυσις 790.
 ἀπολογία 70. 74. 102. 108. 168.
 190. 194. 196. 200. 202. 214.
 282. 656. 726. 762.
 ἀπόνοια 118. 120. 130. 188. 292.
 632. 666. 684. 836.
 ἀποστάτης 764.
 ἀπόστολος 570. 650. 710. 772.
 ἀπώλεια 150. 236. 290. 304. 362.
 666. 712. 754.
 (ἀργύρια τριάκοντα 778)
 Ἀρεοπαγίτης 228.
 Ἄρειος 218. 220.
 (Ἄρειανός 7).
 ἀρετή 25. 30. (35. 37. 47. 48.
 49). 58. 88. 134. 152. 158.

162. 210. 278. (313) (317)
 362. 398. 402. 422. 424. 426.
 438. 440. 460. 480. 538. 546
 568. 698. 604. 606. 670. 678.
 690. 698. 748. 828. 834. 838.
 840. 844. 848. 858. 860.
 Ἄριστειδης 404.
 Ἄριστοτέλης 402.
 Ἄρταξέρξης 326 (332. 333).
 Ἄρχάγγελος, -οι 16, 120. 124.
 344. 560. 578. 796. 798. 806.
 810.
 ἀρχαί 798. 806.
 Ἄρχέλαος (316). 402.
 (ἀρχιερατικὴ ἐξουσία 44)
 (ἀρχιερωσύνη 35)
 ἀσεβής 220. 748. 750. 762. 802.
 ἀσέλγεια 782. 822.
 ἀσθένεια (46. 51). 100. 172. 224.
 696. 726. 772.
 ἄσκησις 210 (313). 317. 722.
 ἀσκητικὸς βίος (313) (320)
 (724).
 Ἀσσύριοι 332.
 ἄσφωτος 774.
 (αὐτοεξέτασις 47).
 αὐχμὸς 846. 848.
 (Ἄφαρσαῖοι 333).
 ἀφθαρσία 788. 790.
 ἄφθαρτος 790. 794. 796. 798.
 Ἄχαάβ 600. 770.
 (ἀχαριστία 49).
 Ἀχέρων 434.
 (ἄψογος 50).
 ἄωρος 22. 58. 510. 560. 562. 738.
 840.

B

Βαβυλῶν 152 (506).
 Βαιθῆλ 558.
 Βαλέριος 734.
 βάπτισμα (50). 126. 710.
 βαπτιστήριον, -α 788. 790. 794.
 808.
 βάσανος 288. 330.
 βασιλεία 116. 192. 614. 644. 648.
 652. 656. 666. 668. 670. 682.
 686. 702. 758. 766. 780. 800.
 806. 824. 832.
 (Βασίλειος Βύβλου 34).
 (Βασίλειος Μέγας 34. 44).
 (Βασίλειος Σελευκείας 34).
 (Βασίλειος Ραψάνης 34).
 βασιλεὺς (16. 24. 44. 46). 124.
 192. (314). (318). 326. 358.
 650. 684. 688. 728. 762. 766.
 800. 802.
 Βελεντίνος 507.
 Βηθεζὼ 352.
 βίος μοναχικὸς (313. 314. 315.
 322. 496). 542. 640. 726.
 844.
 βλάσφημος (51).
 βοήθεια 124. 212. 290.
 βραβεῖον 76.

Γ

Γαζαρηνοὶ μάγοι 762.
 (Γαλανὸς Μ. 43).
 γαλήνη 296. 674.
 γάμος 58. 170. 296. 362. 382.
 500. 544. 550. 554. 728. 730.
 814.
 γαστρομαργία 454.

γένενα 148. 226. 368. 448. 470.
480. 482. 492. 636. 650. 652.
654. 668. 706. 740. 780. 788.
792. 794. 796. 800. 808. 828.
856. 858.

Γνοῦρος 516.

(Γολιάθ 690)

Γόμορα 490.

Γραφή, -αί (36). 186. 218. 228.
232. 246. (316). 348. 578.
580. 584. 628. 816. 840.

(Γρηγόριος Ἀπολογητικὸς 94.
164. 212).

Γρηγόριος θεολόγος (46. 47. 49)
(250).

(Γρηγόριος Νύσσης 38).

γυνή 78. 88. 136. 264. 270. 280.
292. 296. 352. 354. 382. 430.
474. 490. 500. 532. 536. 554.
560. 562. 574. 576. 644. 666.
722. 724. 736. 768. 834. 844.

Δ

Δαθάν 128.

δαίμων, -ονες (318). 336. 338.
342. 356. 362. 460. 490. 594.
600. 656. 660. 796.

δάκρυα (56) 58. 294 (318). 334.
384. 526. 576. 608. 648. 678.
682. 686. 718. 724. 730. 746.
834. 846. 852.

Δαμασκὸς 228.

Δανιήλ 762. 806.

Δαυίδ 14. 16. 580. 682. 690. 692.
712. 722. 724. 824.

δέησις 840.

δειλία 484.

δειλός, -οὶ 354.

δέλεαο 842.

δεσμός, -ὰ 94.

Δεσπότης 18. 24. 30. 124. 138.
262. 294. 424. 458. 504. 578.
708. 750. 752. 780. 808. 812
848.

Δημήτριος (314. 318. 319). 608.
680.

Δημοσθένης 226. (321).

διαβολή 136.

διάβολος 28. 98. 214. 216. 258.
262. 300. 302. 304. 306.
(322). 332. 358. 444. 558.
748. 750. 762. 770. 780. 782.
824. 834. 836.

διακονία (37. 45. 47. 55). 114.
120. 134. 168. 174. 182. 202.
214. 270. 276. 308. 578. 642.
658. 672. 710.

διάκονος (7. 313). 358. 580. 446.
(Διαμαντόπουλος Α. 43).

διάνοια 76. 580. 676. 712.

διαπαιδαγώγησις (51).

διαφθορά (315. 317). 774. 778.

διδασκαλία 51. 216. 512. 528.
568. 580. 764.

διδάσκαλος 7. 20. 30. 48. 54.
212. 376. 380. 440. 448. 456.
456. 488. 496. 512. 516. 517.
530. 542. 562. 568. 580. 764
848.

δίκαιος, -οι 12. 70. 82. 102. 104.
132. 182. 200. 274. 580. 598.
630. 690. 694. 706. 712. 850.

δικαιοσύνη 466. 484. 536. 730.
852.

δικαστήριον 726.

Διογένης (316). 394. 404. 516.
(Διόδωρος 734).

Διονύσιος Σικελίας 400.
 διορατικότης (48).
 διωγμός, -οὶ 224. 652.
 διώκτης 710.
 δόγμα, -τα 218. 640. 682. 688.
     750. 764. 830.
 δοκιμασία (204). 206.
 δόλος 70. 80. 630.
 δόξα 18. 30. 66. 74. 116. 118.
     128. 156. 162. 184. 206. 220.
     252. 256. 278. 282. 293(323)
     348. 414. 418. 428. 470. 482.
     508. 518. 538. 554. 574. 578.
     630. 638. 664. 682. 684. 714.
     732. 738. 774. 794. 798. 808.
     814. 816. 820. 854. 858.
 δοξολογία 18. 20.
 δουλεία 142. 300. 728. 740. 810.
     814.
 δοῦλος 98. 124. 162. 620. 714.
     824. 848.
 δουλοπρεπής 642. 736.
 (Δρακόντιος 38. 46).
 δραχμή 752.
 (δυναρχία 506).
 δύναμις, -εις 16. 33. 106. 116.
     118. 120. 130. 136. 174. 210.
     298. 304. 306. 578. 652. 658.
     688. 820.
 δωρεὰ 56. 138. 200. 706.
 δῶρον 620.

E

ἔγκλημα 110. 118. 186. 246. 296.
     456. 626.
 ἐγκράτεια 20. 26.
 Ἐξεκίας 578. 600. 602. 770. 824.
 εἰδωλολατρία 764 (770).

εἰλικρινής 720.
 (Εἰρηναῖος 507).
 εἰρήνη (45). 78. 364. 508. 794.
 ἔκδοτος 768.
 ἐκκλησία (7). 12. (34). (38).
     (42). (44). (47). (48). 62.
     88. 96. 112. 118. 136. 138.
     148. 158. 162. 166. 168. 170.
     174. 184. 186. 206. 210. 212.
     218. 224. 230. 234. 250. 264.
     272. 276. 278. 294. 658. 710.
 ἐλάττωμα, -τα 280.
 Ἐλεάζαρος 352.
 ἐλεημοσύνη 630.
 ἔλεος 694. 770.
 ἐλευθερία 62. 126. 142. 332. 386.
     620. 728. 736. 810. 822.
 ἐλεύθερος 636. 706. 774.
 Ἐλισσαῖος 556 (558). 502. 682.
     Ἐλλην, -ες 216. 228. 338. 334.
     344. 350.
 ἐλπίς 380. 400. 408. 476. 492.
     510. 524. 600. 602. 618. 640.
     708. 742. (778). 780. 826.
     842. 854.
 ἐναγής 364.
 ἔνοχος 614.
 ἐμπειρία 216.
 (Ἐξοδος 771).
 ἐξομολόγησις (50). (124). 696.
     708. 850. 852. 854.
 ἐξουσία (45. 46). 92. 416. 798.
     806. 812. 828.
 (ἐπάγγελμα 45).
 ἔπαινος 76. 120. 278. 292. 436.
 Ἐπαμεινώνδας 404.
 ἐπανάστασις 28.
 ἐπιείκεια (48. 50). 164. 174. 618.

662.

'Επικοῦροι 228.

ἐπιθυμία, -αι 28. 56. 80. 100. 140

144. 156. 240. 244. 252. 280.

290. 388. 390. 414. 462. 492.

508. 522. 524. 538. 544. 556.

572. 574. 608. 612. 624. 628.

644. 646. 648. 662. 664. 686.

724. 754. 786. 794. 804. 810.

814. 820. 838. 844. 846.

ἐπιμέλεια 26. (42). 558. 574.

ἐπιπολαιότης 158.

ἐπίσκοπος, -οι (10). 12. (20). 34.

(39). (40). (45. 52). 154.

166. 182. 232.

ἐπιστήμη 216.

ἐπισημότης 800

ἐπιτίμια 778.

("Ἐρασμος 43).

ἐραστής 35. 296. 432. 604. 648.

816. 858.

ἔρημος (42). 274. (315. 316).

360. 400. 406. 408. 444. 488.

512. 530. 534. 546. 558. 564.

570. 584. 674. 678. 82. 686.

702. 716. 748. 788. 802. 440.

842. 844. 846.

ἔρις 90.

'Ερμῆς 228.

'Ερμιόνη (323). 818.

ἔρως 118. 136. 254. 256. 280.

386. 388. 474. 486. 496. 644.

564. 570. 594. 608. 646. 650.

654. 686. 840.

Εὔα 130.

Εὐάγριος 'Αντιοχείας 34.

εὐγενής 332. 774. 814.

εὐγένεια 722. 808. 814.

εὐγνωμοσύνη 104. 850. 854.

(Εὐελπίδης Δ. 43).

εὐεργεσία 690. 704. 708. 712.

826.

εὐθυμία 508. 510.

εὐθύνη (47. 48. 49). 74. 182.

184. 188. 220. 258.

εὐλάβεια 16. 140. 156. 158. 184.

608. 670.

Εὔριπος 162.

εὐσέβεια 20. 22. 26. 332. 424.

508. 582. 594. 604.

(Εὐσέβιος Σαμοσάτων 65).

(Εὐσέβειος Καισαρίας 848).

εὐσπλαγχνία (278). 770.

εὐσπλαγχνος 842.

εὐτρόπελος 698.

Εὔτυχος 228.

εὐφροσύνη 738. 794. 808.

(Εὐχαριστία 50).

(Εὐχέλαιον 50).

εὐχὴ 30. 526. 596. 630. 724. 774.

Z

ζῆλος 45. 48.

ζημία 70. 72. 156. 186. 288. 564.

632. 670. 700. 738. 752. 784.

822.

Ζήνων 517.

ζυγὸς 64. 94.

(Ζωροαστρισμός 506).

H

ἡγέτης (44. 130).

ἡδονή 78. 136. 148. 240 (292).

340. 378. 388. 398. 420. 426.

430. 432. 436. 478. 508. 548.

564. 566. 594. 596. 604. 634.

648. 664. 674. 730. 732. 754.
 792. 800. 808. 832.
 ἠθικὴ 34. 47. 48. 51.
 ἠθικολογία 324.
 Ἴλει 454. 456. 460. 462.
 Ἴλι 194. 198.
 Ἰλίας 82. 122. 266. 558. 600.
 770.
 (ἠλικία ἱερωσύνης 160).
 Ἰλύσια πεδία 434.
 ἡρεμία 120.
 Ἰσαΐας (38. 41. 48). 330. 596.
 768. 802.
 Ἰσίοδος 435. (507).
 ἰσυχία 12. 276. 364. 558. 676.
 700.
 (Ἰσύχιος 320).

θάνατος 20. 60. 76. 128. 130.
 134. 162. 206. 224. 254. 300.
 (318). 338. 350. 354. 382.
 414. 418. 426. 432. 460. 470.
 472. 532. 550. 552. 562. 570.
 600. 602. 604. 638. 644. 654.
 668. 700. 714. 754. 756. 778.
 796. 800. 823. 824. 826. 836.
 θάρος (7).
 θαῦμα ἀγιασθείας 122.
 (θεῖον χάρισμα 45).
 Θεός (8. 14. 39. 46. 48).
 58. 60. 66. 82. 86. 88. 94.
 98. 100. 110. 126. 130. 132.
 (134). 140. 166. 194. 196.
 198. 220. 224. 266. 286. 288.
 292. 294. 302. 306. (322).
 326. 328. 332. 338. 346. 358.
 362. 424. 448. 456. 462. 464.

472. 478. 492. 506. 522. 534.
 546. 550. 554. 568. 574.
 576. 578. 580. 602. 610. 622.
 634. 660. 690. 692. 702. 728.
 730. 748. 768. 776. 792. 802.
 804. 810. 814. 826. 828. 830.
 832. 840. 842. 860.
 Θεόδωρος (314). 320.
 (Θεόδωρος Μοψουεστίας 34.
 321).
 θεογνωσία 464.
 θεόπνευστος γραφή 232.
 θεοσεβής 580.
 θεραπεία (46, 52). 94. 186. 200.
 210. 684. 690. 774. 784.
 θηρίον 136. 150. 292. 304. 644.
 762.
 θηρίον πονηρὸν ἢ ἄμαρτία 18.
 θησαυρός 174.
 θλίψις 350. 638. 652. 654. 784.
 794. 820.
 Θουκυδίδης 226.
 Θρασύβουλος 375.
 θρηῖνος, -οι 306. (323). 436. 684.
 724. 746. 752.
 (θρησκεία 51. 770).
 θρόνοι 798. 806. 808.
 θυμὸς 90. 136. 148. 246. 278.
 282. 292. 304. 340. 350. 380.
 414. 468. 532. 536. 594. 690.
 694. 720. 728. 802. 804. 828.
 θυσία (8). 14. 122. 124. 354.
 622.
 θυσιαστήριον, -α 14. (49). 268.
 620. 622. 762.
 θυρεὸς 212.

I

ἰατρός 212. (270). (323). 598.
 ('Ιεζάβελ 770).
 'Ιεζεκιήλ 258. 290. 330. 814.
 (ἱεροκήρυκος προετοιμασία 246)
 (ἱερατικὸν ἀξίωμα 115).
 (ἱεραρχία 38).
 (ἱερατικὰ καθήκοντα 34).
 ἱερεὺς, -εῖς 12. 30. (36). (38).
 (41). (45). (46). (47).
 (48). (51). 94. 98. (112).
 122. 124. 126. 128. 132. 144.
 154. 182. 222. 232. 234.
 (260). 274. 278. (296). 458.
 752.
 ἱερέων ἐλαττώματα 150.
 ἱερός, -οὶ 350. 752. 840.
 'Ιερεμίας 816.
 'Ιερουσαλήμ (332). 814. 816.
 'Ιεροσόλυμα 25. 52.
 'Ιερώλυμος (40).
 ἱερωσύνη 12. 33. (35. 36). (38).
 (39). (42). (45). (66). 120.
 (135). 138. 146. 156. 160.
 166. 194. 206. 288.
 'Ιεσσαί 692.
 'Ιησοῦς 210. 654 776.
 (ἱκανότης 47).
 ("Ιλιον 732).
 'Ινδία 506.
 'Ιορδάνης 352.
 'Ιουδαία 332.
 'Ιούδας 198. (770). (778). 782.
 ('Ιουστινιανὸς 320).
 ('Ισηδωρος Πηλουσιώτης (39.
 45. 46. 48. 49. 120. 164).
 'Ισοκράτης 226.
 'Ισραήλ 458.

ἰσχυρὸς 208. 742. 836.
 ἰσχύς 222. 646. 698.
 'Ιωάννου μαθητῆς 848.
 'Ιὼβ (316). 580.
 ('Ιώσηπος 354).

K

καθαρὸς 120. 302. 536. 620. 696.
 804.
 καθαρότης 132. 148. 260. 280.
 748.
 (καθήκοντα 47).
 κατηγορία 108. 110. 112. 114.
 136. 158. 204. (315).
 (κατήγορος 313).
 κακία 362. 370. 372. 452. 468.
 476. 482. 502. 538. 540. 546.
 548. 656. 758. 766. 772. 830.
 860.
 κακός, -οὶ (44. 48). 60. 66. 74.
 96. 134. 202. 262. 286. 290.
 304. 306. 326. 560. 364. 486.
 538. 598. 610. 626. 632. 668.
 674. 686. 692. 750. 770. 784.
 794. 802. 834. 838. 844. 852.
 κακοσχολία 812.
 κακοῦργος 92. 614.
 καλός, -οὶ 76. 78. 642. 646. 836.
 (Καλογεράς N. 47).
 (καταγωγή 48).
 (Καπαδόκαι θεολόγοι 37).
 καρτερία 98. 612. 838. 842.
 (Καρτέριος 734).
 καταλλαγή 622. 624. 776. 816.
 828.
 κατάνυξις (314. 318). 646. 670.
 684. 686. 690. 708. 754.
 κατάκρισις (50). 670.

καταφρόνησις 836.
κατόρθωμα, -τα 190. 224. 656.
690. 838. 858.
Κέβης 392.
Κεῖς 192.
κενοδοξία 108. 118. 132. 134.
236. 630. 632. 640.
κενόδοξος 120. 614.
κιβωτός 458. 746.
κίδαρις 120.
κίνδυνος 364.
(κίνδυνος κληρικῶν 264).
κλαυθμός 334.
κληρικός, -οὶ 34. (39). 42. 47.
51. 52).
(Κλήμης Ἀλεξανδρεὺς 848).
(κλήσις Θεοῦ 47).
κολακεία 112. 136. 178. 340.
κόλασις 178. 192. 202. 204. 206.
210. 258. 260. 288. 290. 330.
368. 434. 446. 452. 456. 478.
492. 502. 506. 540. 542. 584.
588. 636. 650. 654. 660. 668.
686. 690. 712. 730. 732. 768.
786. 790. 792. 800. 802. 808.
842. 856.
κόσμος 678. 732. 746. 748. 780.
802. 804. 710. 816.
Κορίνθιοι 222.
κραιπάλη 836.
Κράτης 516.
κρίμα 694.
κριτήριον 806.
κριτής 806. 724.
κρίσις 616. 690. 692. 740. 810.
Κριτίας 374.
Κρίτων 392.
κύκλος ἑβδομάδος 690.
Κυριακὴ 690.

Κύριος 16. 30. (45. 46). 98. 122.
130. 210. 284. (322). 356.
458. 464. 466. 556. 582. 604.
624. 654. 660. 670. 696. 714.
736. 740. 776. 784. 828. 832.
852. 860.
κυριότης, -ες 798. 806.
(Κύρου Παιδεία 76).
Κωκυτοὶ ποταμοὶ 434.
κωλύματα 560.

Λ

Λάξαρος 348. 540. 784.
λατρεία 594. 770.
λειτουργία (45). 66. 100. 136.
160. 204. 266. 288. 810.
λειτουργὸς δόκιμος 580.
(Λεόντιος Βυζάντιος 321).
λέπρα 126.
λεπρὸς 656.
Λευὶ 194.
ληστής, -αὶ 88. 90. 734. 772. 822.
(Λητόϊος 38).
(Λιβάνιος 35. 36. 40).
λιποστρατεία 718. 730.
λοιδορία 620. 698.
λοιδορὸς 616. 738. 758.
λύκος 88. 90. 216. 842.
λύπη 622. 696. 742. 794. 838.
Λυκάονες 228.
Λύκειον Ἀπόλλωνος 402.
Λὼτ 490.

Μ

Μακάρων νῆσος 435.
Μακεδονικὸν βασίλειον 402.
μακροθυμία (52). 538. 628. 672.

762.

Μαλαχίας 804.
 μαμωνᾶς 368. 634.
 μάννα 762.
 Μανασσῆ 770.
 Μάνης 540.
 μανία 336. 964.
 Μανιχαῖοι 216. 506.
 Μάξιμος Σελευκείας 34.
 Μαρκίων 218. 504.
 μαρτυρία 102. 104. 694.
 μάρτυς 352. 772. 806.
 ματαιότης 754.
 μάχη λογισμῶν 28.
 μεγαλοψυχία 408. 484.
 μέθυσος 614. 758.
 μειρακίσκος (7). 10. (40). 300.
 μειράκιον 68. 298. 516.
 (Μελέτιος 7. 39. 40. 313).
 μεμψιμοιρία 49.
 (Μερράς ὕδατα 771).
 μετάνοια 98. (318). 323. 616.
 (724). (754). 758. 760. 762.
 776. 778. 780. 782. 784. 792.
 816. 824. 828. 834. 836. 838.
 852.
 μετριοφροσύνη 424.
 μιὰρὸς 750.
 Μιθριδάτης 326. 330.
 μικροψυχία 566. 706. 754.
 μισθὸς 340. 344. 346. 548. 708.
 734. 736. 822'. 838.
 μισότεκνος 276.
 μῖσος 30. 148. 178. 414. 506.
 μίτρα 120.
 μνησικακία 542.
 μοιχεία 90. 560. 724. 728. 770.
 μοιχὸς 472. 616. 692. 728. 758.
 μοναστήριον, -α (317). 360. 478.

508. 544.

μοναχὸς, -οὶ 54. 264. 272. 274.
 276. 280. (314). (319. 320.
 321. 322). 336. 380. 520.
 524. 530. 522. 534. 536. 538.
 544. 546. 548. 552. 564. 570.
 583. 596. 598. 600. 606. 636.
 642. (734).
 Μονογενῆς 162. 418. 704. 832.
 (MONTFAUCION H. 43. 321).
 μοχθηρία 276. 738.
 μόχθος 786.
 μύλος ὄνικος 258.
 (Μυριόβιβλος 37).
 μυστήριον, -α (50). 268. 640. 840
 μυρία 732.
 Μωϋσῆς 22. 24. 196. 218. 266.
 596. (771). 832.

IV

ναὸς 12. 326. 330. 332. 746.
 νάρκη 560.
 νεκρὸς, -οὶ 222. 300. 302. 328.
 544. 656. 678. 740. 754. 816.
 852.
 νέκρωσις 302. 640. 756.
 (Νεοκαισάρεια 40).
 νεότης 22.
 νεόφυτος 114.
 (νεοφώτιστος 115).
 Νέρων 342.
 (Νεστοριανοὶ 321).
 νῆπιος 60.
 νηστεία 88. 146. 272. 274. 630.
 662. 722. 724. 846.
 νηφάλιος 144. 272.
 νηφαλιότης 720.

νήπις 152. 280. (318). 648. 686.
(720). 760.

νίκη 722.

Νινευί 828.

Νινευίται 770. 828.

νόμος 16. 20. 60. 68. 94. 136.
158. 194. 218. (315). 346.
450. 452. 624. 700. 714. 774.
840.

νόσος 212.

νουθεσία 456. 600.
(νοῦς 778).

(νυμφαγωγός 297).

Νύμφη (46). 296. (297). 294.

νυμφίος 58. 178.

νυμφῶν 780.

νωθρότης 146.

Νῶε 366.

O

ὀγδόη ἡμέρα 688.
(ὀδηγός ψυχῶν 48).

ὀδύνη 178. 694.

οἰκοδομή ἐκκλησίας 237.

οἰκονομία 642. 660. 704.

οἶστρος δαιμονικός 128.

ὀλιγοπιστία 634.

ὀλιγόψυχος 672.

ὀλιγωρία 668.

ὀλισθηρόν ἢ ἀνθρωπίνη φύσις
722.

Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες 496. 574.

ὀλυμπιονίκης 560.

Ὅμηρος (321). 434.

(Ὅμηρου Ἰλιάς 732).

ὁμολογία 764.

ὁμόνοια 54. 72.

Ὀνήσιμος 848.

ὄργη 136. 140. 160. 162. 186.
192. 194. 290. 352. 356. 412.
444. 494. 536. 620. 622. 628.
690. 692. 758. 802. 828.

ὄργιλος 280.

(Ὅρφικαὶ παραδόσεις 507).

Οὐαλεντίνος 218.

Οὐάλης (35. 40. 65). 504.

οὐρανός 680. 698. 750. 752. 796.
802. 818. 820. 830. 836.

Οὐρβανός 840.

(Οὐρίας 724).

ὄφις 130. 180. 726.

Π

παγίς 72. 98. 478. 616. 632.

πάθος, -η 256. 284. 290. 292.
300. 350. 354. 386. 438. 460.
462. 488. 498. 612. 622. 654.
684. 690. 750. 758. 792. 826.
828.

παιδαγωγός 376. 380. 520. 524.

παιδεία 96. 112. 530.

παιδοκτονία 82.

παιδοτροίβης 210.

Παῖδες Ἑβραίων 426.

Παῖς Θεοῦ 162.

παλιγγενεσία 126.

(Παλλάδιον 40).

(Πάνου Ν. 43).

πανουργία 70. 130.

πανούργος 10.

πανοπλία 90.

(Χρυσόστομος Παπαδόπουλος
49).

παράβασις 626.

παράδεισος 698. 704. 772.

παραμυθία 28. 58. 388. 400. 566.
 578. 636. 638. 664. 832. 838.
 856 .
 Παράκλητος 120. 748.
 παράκλησις 60. 306. 346. 754.
 822. 838.
 παρανομία 196. (315). 360. 824.
 παρανομία νόμος γέγονε 488.
 παράνομος 362. 660. 662. 746.
 (παραπικρασμός 771).
 παραφροσίνη 836.
 παρθενία 446. 450. 542.
 παρθένος (52). 168. 176. 178.
 180. 182. 230. 296. 358. 540.
 544.
 πέντε παρθένοι 668.
 παρηγοσία 170. 340. 344. 610.
 632. 696. 714. 724. 736. 796.
 808. 830. 838. 846.
 Πατήρ 20. (46). 124. 220. 482.
 532. 668. 748. 780.
 Πάσχα 464.
 (Παυλίνος 7).
 Παῦλος 26. (38). 80. 90. 102.
 106. 130. 136. 142. 186. 202.
 210. 212. 222. 224. 226. 272.
 282. 284. (320). 344. 354.
 358. 376. 442. 446. 450. 466.
 468. 470. 476. 536. 538. 542.
 554. 568. 572. 580. 596. 614.
 616. 638. 640. 648. (652).
 656. 662. 672. 680. 682. 698.
 704. 710. 712. 740. 754. 776.
 778. 796. 816. 820. 848. 850.
 Παῦλος Σαμοσατεὺς 218.
 Πελοποννησιακὸς πόλεμος 374.
 πένης 598. 650. 662. 728.
 πενία 22. 54. 172. 180. 266. 392.
 396 .948. 402. 404. 496. 570.

598. 600. 626. 650. 700.
 πένθος 28. 58. 136. (319). 418.
 610. 662. 664. 666. 738.
 (πένθος κατὰ Θεὸν 754).
 Περαιά 352.
 περιουσία 378. 390. 404. 518.
 628.
 Περιπατητικοὶ 403.
 Πέτρος 22. 86. 88. 570. 656.
 754. 800.
 Πίνδαρος (321). 435. 436.
 πίστις (7). 34. 98. 192. 236. 256.
 342. 350. 356. 648. 690. 778.
 800.
 πιστὸς (31. 313. 315). 442. 518.
 766. 772. 776.
 πλάνη 774.
 Πλάτων (76). 226. (318). 402
 Πλάτωνος ἀπολογία Σωκρά-
 τος 517.
 πλεονεξία 546. 594. 604.
 πλούσιος (315). 520. 598. 728.
 774. 780. 784. 786 (Τίς ὁ
 σωζόμενος πλούσιος 848).
 πλοῦτος 22. (48). 54. (316). 386.
 390. 394. 398. 404. 428. 474.
 496. 540. 552. 590 604. 606.
 664. 718. 722. 726 732. 810.
 844. 858. 860.
 Πνεῦμα ἅγιον 122. 124. 126. 212
 220. 260. 268. 346. 378. 444.
 652. 656. 682. 688. 746.
 πνευματικός, - οὶ (47, 48). 294.
 734. 858.
 ποδήρης 120.
 πόθος 86. 646. 650. 654. 680.
 686. 832.
 (ποιμαντικὴ ἐπιστήμη 39. 41. 42.
 47. 51. 98).

344. 362. 364. 760. 804. 832.
 ὑβριστής 710.
 Τίος 124. 220.
 υἱοὶ ἀσεβεῖς 460.
 Τίος Θεοῦ (46). 704. 706.
 ὑπακοή (322). 616. 656. 668.
 ὑπερηφάνεια 116.
 ὑπερήφανος 120. 804.
 ὑπηρεσία (45). (51). 642.
 ὑποκρισία 136.
 ὑπομονή 98.
 ὑποταγή 320.
 ὕσσωπος 352.

Φ

Φαραθαῖοι 330.
 Φαραώ 24. 464.
 Φαρισαῖος 692. 708.
 φαῦλος 76. 356.
 φήμη 242.
 φθόνος 136. 242. 248. 250. 256.
 412. 532. 664. 736.
 φθορά 612. 794. 796. 798.
 φιλανθρωπία 30. (52). 122. 164.
 194. (323). 416. 540. 662.
 694. 696. 730. 748. 754. 758.
 768. 792.
 φιλόδοξος 338. 602. 668. 764.
 812.
 φιλαργυρία 292. 476. 532. 700.
 φιλαρχία 293. 594.
 Φιλία 56. 66. 70. 152. 372. 482.
 610. 622. 624. 628. 648. 652.
 816. 832.
 Φίλιππος Μακεδῶν 404.
 φιλοδοξία 68. 110. 120. 188.
 φιλόδοξος 254.

φιλοπραγμωσύνη 700.
 φιλονεικία 166. 276. 584.
 φίλος 24. (315). 334. 348. 372.
 410. 450. 530.
 φιλοσοφία 296. (317). 330. 334.
 348. 358. 360. 364. 374. 396.
 404. 414. 418. 420. 424. 428.
 458. 460. 478. 496. 500. 510.
 514. 526. 532. 538. 540. 550.
 554. 560. 562. 566. 570. 578.
 582. 584. 588. 606. 610. 620.
 664. 674. 714. 754. 840. 842.
 φιλόσοφος (318). 404. 518. 626.
 662.
 φιλοτιμία 292. 640. 664. 738.
 Φινεές 82. 730.
 Φλαβιανός (7. 8. 20).
 Φλωρέντιος 735.
 φόβος (10). 12. 26. 28. 98. 130.
 136. 188. 258. 290. 294. 296.
 298. 432. 460. 478. 492. 506.
 546. 550. 568. 616. 618. 632.
 712. 726. 728. 764. 796. 806.
 Φοῖνιξ 840.
 φόνος 344. 724. 730. 824.
 φρόνησις 78.
 φροντίς 74. 170. 180. 286. 636.
 706. 812. 844.
 φύσις 10. 276.
 φῶς 80. 760. 798. 802.

X

χαμαιτυπεῖον 814. 844.
 χαμευνία 88. 146. 272. 662. 722.
 χαρά 306. 346. 794. 808. 810.
 χάρις 30. 80. 120. 122. 124.
 χάρις υἰοθεσίας 126. 130.
 132. 136. 152. 166. 200. 238.

240. 292. (318). 346. 384.
 396. 440. 580. 622. 656. 658.
 662. 682. 710. 712. 732. 742.
 778. 792. 834. 842.
 χειροτονία (49)' (313).
 Χερουβίμ 16. 746.
 χήρα, -αι 168. 214. 662.
 (χηρεία 313).
 χρήματα 60. 88. 140. 282. 362.
 380. 386,
 χρημάτων ξρως 388. 392.
 412. 414. 416. 482. 538. 552.
 590. 602. 612. 634. 644. 664.
 706. 784. 840.
 (Χρήστου Π. 303).
 χριστιανισμός (51. 317).
 χριστιανός, -οὶ (57). 92. 114.
 142. 218. (254).
 βίος χριστιανῶν 302. (314.
 315. 316. 319). 332. 334.
 338. 376. 442. 728. 739.
 Χριστός 20. 22. 30 (36. 50). 64.
 82. 84. 98. 100. 106. 108.
 112. 130. 132. 170. 178. 188.
 192. 198. 214. 226. 230. 234.
 258. 260. 270. 304. 306. 308.
 (319). (322). 344. 350. 354.
 358. 366. 448. 470. 472. 476.
 482. 486. 534. 536. 538. 540.
 594. 606. 610. 612. 618. 622.
 626. 630. 632. 634. 638. 640
 654. 660. 668. 680. 806. 718.
 726. 730. 736. 740. 744. 746.
 776. 778. 794. 796. 800. 816.
 828. 834. 850. 858.
 χριστοφόροι 588.

Ψ

ψαλμωδός 814.
 ψευδαπόστολος 658.
 ψεύδος 136.
 ψυχή 12. 14. 16. 22. 26. (46).
 (47). 66. 78. 82. 88. 90. 96.
 98. 100. 102. 108. 110. 122.
 134. 138. 142. 146. 150. 156.
 172. 180. 186. 202. 208. 210.
 212. 222. 244. 250. 252. 254.
 258. 262. 268. 268. 270. 272.
 274. 280. 290. 292. 294. 296.
 300. 302. 304. (323). 332.
 336. 344. 348. 350. 362. 364.
 406. 414. 448. 450. 468. 474.
 476. 480. 484. 490. 498. 512.
 522. 526. 538. 560. 578. 596.
 608. 610. 622. 624. 626. 632.
 644. 648. 650. 654.
 ψυχή 666. 672. 674. 676. 680.
 684. 686. 692. 694. 700. 710.
 712. 720. 732. 734. 738. 746.
 750. 752. 756. 766. 784. 790.
 794. 802. 808. 810. 816. 818.
 826. 828. 836. 846. 854.
 ψυχικός άνθρωπος 370. 682.
 (ψυχολογία 324).

Ω

Ὁκεανός 435.
 ὠραιότης 820.
 ὄρμος 564.
 (ὠριμότης 41).
 Ὁρίων 802.
 Ὁσηέ 14.
 ὠφέλεια 70. 72. 186. 760. 808.
 852.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίς
ΟΤΕ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ ΠΡΟΕΧΕΙΡΙΣΘΗ	7—31
Εἰσαγωγή	7—8
Κείμενον - Μετάφρασις	9—31
ΛΟΓΟΙ ΠΕΡΙ ΙΕΡΩΣΤΥΝΗΣ	33—309
Εἰσαγωγή	33—52
1. Λόγος α΄	54—83
2. Λόγος β΄	84—115
3. Λόγος γ΄	116—189
4. Λόγος δ΄	190—237
5. Λόγος ε΄	238—257
6. Λόγος στ΄	258—309
ΑΣΚΗΤΙΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ	311—861
Εἰσαγωγή	313—324
Α΄ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΝΤΑΣ ΤΟΝ ΜΟΝΑΧΙΚΟΝ ΒΙΟΝ ΛΟΓΟΙ Α΄, Β΄, Γ΄	325—589
1. Λόγος πρῶτος (Πρὸς τοὺς κατηγο- ρους)	325—371
2. Λόγος Δεύτερος (Πρὸς ἄπιστον πα- τέρα)	372—441
3. Λόγος Τρίτος (Πρὸς πιστὸν πατέρα)	442—589
Β΄ ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ ΠΡΟΣ ΜΟΝΑΧΟΝ	519—607
Γ΄ ΠΕΡΙ ΚΑΤΑΝΤΞΕΩΣ	608—717
1. Λόγος Πρῶτος (Πρὸς Δημήτριον Μο- νάζοντα)	608—671
2. Λόγος Δεύτερος (Πρὸς Στελέχιον)	672—717
Δ΄ ΠΡΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΝ	718—861
1. Πρὸς Θεόδωρον μοναχὸν	718—745
2. Πρὸς Θεόδωρον ἐκπεσόντα	746—861
ΕΤΡΕΤΗΡΙΑ	863—885
1. Εὐρετήριοιον χωρίων τῆς Γραφῆς	863—869
2. Εὐρετήριοιον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	870—885

Στοιχειοθεσία, Έκτύπώσεις:

EXPRESS

Βελισσαρίου 35 ☎ 841.623

Βιβλιοδεσία:

Άφοι **ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ**

Κεντρική πώλησις:

Βιβλιοπωλείον «ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ

Άρμενοπούλου 19 — Θεσσαλονίκη — Τηλ. 205-965